Bibliothèque numérique
medic@

Arculanus, Johannes / Arcolani / Arcolano. **Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... explicatio...**

Venetiis : ex officina Valgrisiana, 1560.

PARIS biu Santé

Licence ouverte. - Exemplaire numérisé: BIU Santé (Paris)
Adresse permanente : http://www.biusante.parisdescartes.fr/histmed/medica/cote?00094

102

Ex dono D. Gallant

IOANNIS HERCVLANI

IN AVICENNAE QVARTI CANONIS

FEN PRIMAM,

In qua de febribus agitur,

PERSPICVA, ATQVE OPTIMA EXPLICATIO,
nunc diligentius, quàm antea vnquam recognita, ac
mendis innumeris expurgata.

Huc accesit Index, & capitum, & quæstionum insignium,
rerumq; omnium, quæ toto opere
continentur.

Ex biblioth. S. Germani a prat. 1585

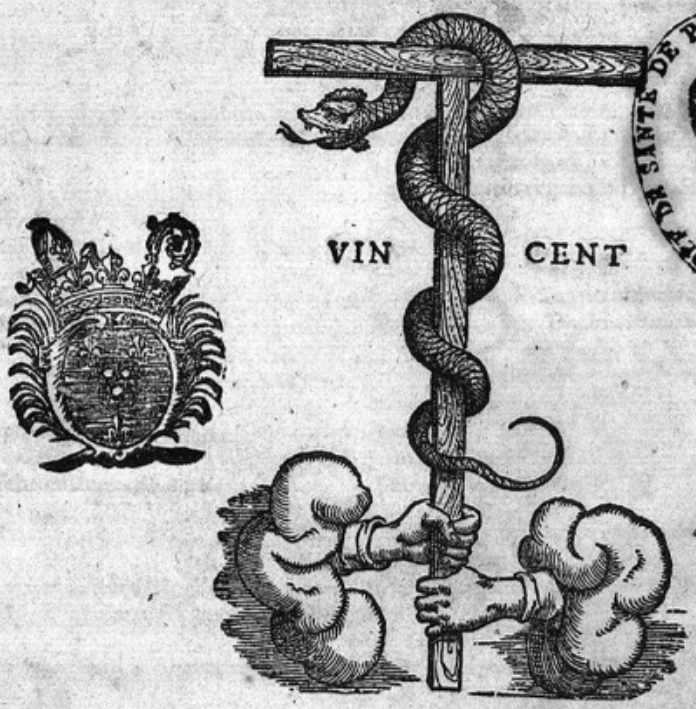

FACULTÉ DE PARIS. IA. PRIMATEAN III. PHILOSOPHIA

VENETIIS,
Ex officina Valgrisiana.
M D L X.

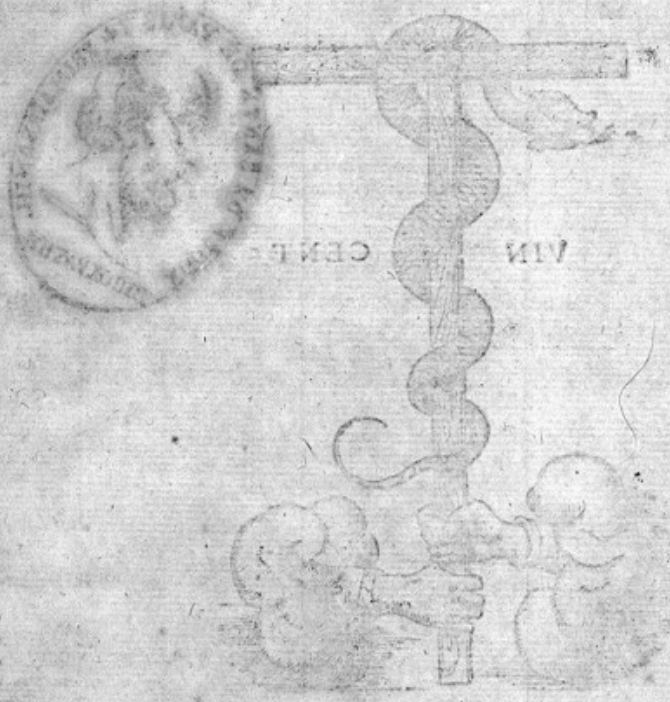

INDEX ET CAPITVM, ET QVAESTIONVM, ET OMNIVM, QVAE IN HOC OPERE CONTINENTVR.

A

Absterſiuum omne, ſolutiuum. pag. 49
Accidentia febrium acutarum 150
Acutæ febres 147. 150
Acutarum febrium accidentia. 150
Acutum omne, aperitiuum. 49
Aeger peregrino aſsimilatur. 140
Aegritudo communis multiplex. 1
Aegritudo communis quomodo particularis dicitur. pag. 1
Aegritudo & ſanitas an ſint a cauſa primitiua. 9
Aegritudo peregrinationi aſsimilatur ſiue uis & diæta expenſis. 140
Aegritudinum pulurimæ differentiæ. 140
Aegritudinum uarietatis tres cauſę. 20
Aer & aqua utrum putrere poſsint. 148
Aldubul ſigna. 345
Anguſtia quid. 40
Anhelitus conſtrictio. 162
Apoſtemate iam inchoato tres canones ſeruandi. pag. 127
Apoſtematum febres. 161. l. febres apoſtematum.
Appetitus caninus febrientium. 161
Appetitus extinctus febrientium. 160
Aqua frigida. 114. & eius conditiones. 114
Aqua & aer an putrere poſsint. 148
Aquæ frigidæ quantitas exhibenda. 116
Aqua frigida an expedit in febriente prægnante. pag. 118
Aquę frigidę balneum an competat in febribus putridis uel eius infuſio. 120
Aquæ dulcis calidæ balneum an competat in febr. putridis. 120
Aqua frigidam prohibentes octo conditiones. 114
Aquę frigidę potum indicantes conditiones. 115. & horā conueniens. 118
Aqua fructuum. 99
Aquæ cucurbitæ faciendi modus. 99
Aquæ hordei potus & ſyrupi acetoſi. 144
Aqua hordei quomodo fiat. 145
Aqua hordei an ſit humida uirtualiter. 145
Augmenti duæ partes. 25

B

Balneum aquæ frigidæ. 120
calidæ. 120
Boliſmus febrientium. 161. cura. 161

C

Caliditas extranea cordis toti communicata cur febris dicitur, & non hepatis, cerebri uel alius membri. 5
Caliditas extranea hepatis toti communicata non dicitur febris. 6
Caliditas & frigiditas ſimul in eadem parte. 206
Calor naturalis in paroxyſmorum principijs præfocatur. 16.
Caloris proprietas idem realiter eſt, quod calor ipſe. pag. 4
Calor multis ex cauſis profundatur. 163
Calor extraneus. 3
Calores differunt ſpecie apud Gentilem. 4
Calor febrientis eſt ſimul naturalis, innaturalis, igneus. pag. 3
Caloris tres modi. 3
Calor idem eſt elementalis, naturalis, cæleſtis. 3
Calores ſpecie differentes. 2
Capitis grauitas febrientium. 157. & curandi intentiones. pag. 157
Capitis dolor febrientium. 159. curatio. 159
Cauſa de foris ueniens. 40
Cauſos. 178. & eius ſigna. 180. & cura. 178
Cauſon duplex. 176
Cauſon an poſsit eſſe ſine putredine. 179
Cauſon. 165
Cholerici an cibandi in principio & ſtatu paroxyſmi. pag. 141
Cibus febrientium generales. 134
Cibus ſeptem modis putredinem gignit. 56
Cibus multipliciter putredinem gignit. 56
Clyſterium uſus. 107
Combuſtio quid. 70
Complexionum in mutatione proportiones uariæ. pag. 2
a Concoctione cognitio temporum morbi 25
cur Continuam facit putredo intra uenas. 65. & extrauenas. pag. 65
Continua. l. febris continua.
Continua proportionalis quomodo fiat. 66
Continuarum febrium proprium eſt non horrere. pag. 22
Continuum eſt breuius interpollato ſui generis. pag. 82
in Corpore omnia quæ ſunt, ſunt contenta, continentia & impetum facientia. 10
Cruditas quid. 70
Curatio regularis & coacta. 94

D

Declinatio uniuerſalis duplex. 16
in Declinatione uniuerſaliter quomodo moriatur æger. 16
Declinatione caret ſalubris morbus. 24
Deglutiendi difficultas. 163
Diæta ſubtilis & groſſa. 140
Diætandi ratio triplex. 211
Dies caniculares. 55
Digeſtio quid. 70. 96
Digeſtio an debeatur cauſæ antecedenti an coniunctæ. pag. 94
Digeſtio in iuuatiuo utrum procedat ingroſſando. pag. 95
Digeſtio procedit ingroſſando. 96
Digeſtio an ſit expectanda in phlebotomia. 126
Digeſtio duplex in nociuo humore. 27
Digeſtio competit & cauſæ antecedenti & coniunctæ. pag. 27
Digeſtio & putrefactio an ſint contraria. 30
Digeſtio & putrefactio unus tantum eſt motus. pag. 31
Digeſtiuum an ſit calidum ſecundum plurimum. pag. 96
Digeſtiuum triplex. 96

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 3 sur 301

E

Ephemera an sit mortalis. 36
Ephemera an coniungatur cum putrida uel hectica. pag. 32
Ephemera duplex uera, non uera. 32
Ephemera ex angustia & signa. 40
Ephemera ex tristitia. 41
Cogitatione. 41
Ira. 41
Et curatio. 42
Et signa. 42
Ephemera ex nauseatiua satietate & repletione. 49
Et signa & cura. 51
Ephemera ex apostemate. 52
Ex terrestreitate, quando s. cutis dura fit. 54
Ex calore. 54
Ex frigore & balneatione. 55
Et curatio. 55
Ex condensatione cutis, causa aquarum stypticarum. 55
Ex uino. 56
Ex cibis calidis. 56
Et curatio, ibidem.
Ephemera ex fame. 46
Siti. 46
Oppilatione. 46
Et curationes. 46.48
Ephemera ex uigiliis. 42
Curatio. 42
Ex Somno & quiete & curatio. 43
Gaudio. 43
Timore. 43
Labore. 43
Et curatio. 44
Ephemera ex euacuatione. 44
Et curatio, ibidem.
Dolore. 45
Et curatio, ibidem.
Ephemera ex syncopi. 45
Curatio, ibidem.
Ephemeræ permutatio. 37
Ephemeræ tres species. 56
Ephemerarum curatio generalis. 38
Ephemeræ cuiusuis curationes & intentiones. 39
Ephemerarum species. 40
Ephemerarum omnium causæ. 31
Ephemerarum signa in genere. 34
Epialos. 201
Et signa. 202
Et cura. 218
Euacuatio quid. 190
Euacuantia sunt sex specierum. 97
Euacuantia omnia. 98
Euacuantia an sint secundum plurimum calida. 96
Euacuare an liceat die paroxysmi. 104
Excrescentia seu,
Exacerbatio. 71
Excrescentiæ causa in causone & optima proportionali est contraria. 62
Experimentum rectum. 123

F

Febris definitio. 1
Febris genera. 1
Febris a feruore dicitur. 6
Febris subiectum primum quale constituendum. 6
Febris per infrigidationem curatur. 8
Febris qualitas. 1
Febris subiectum totale & adæquatum. 1
Febrem qualitatem primam esse, & non complexionem, pluribus rationibus ostenditur. 2
Febris dicitur caliditas extranea cordis toti communicata. 5
Febris an sit calor additus calori naturali, uel sit calor naturalis prius existens nunc factus extraneus, uel sit aggregatum ex utroque, scilicet addito, & præexistente, pagina 3
Febris primum subiectum an sit cor. 5
Febris existens in corde utrum procedat ab eo mediantibus spiritu & sanguine per uenas & arterias in totum corpus. 7
Febris quælibet an specificetur & nominetur secundum subiectum calefacti esse in corde. 10
Febris dupliciter consideratur. 10
Febris subiectum. 5
Febres in quibus exhibetur aqua frigida quomodo possint conuerti in phlegmaticas. 116
Febris accidentium significationes. 83
Febris omnis est calor igneus. 3
Febris an sit calor auctus & superabundans. 2
Febrium tempus duplex. 82
Febris in qua occultatur calor & apparet frigus. pagina 201
Febris in qua fit unaquæq; duarum rerum in unoquoq; duorum locorum. 206
in Febribus an competat uinum. 121
Febris in qua occultatur frigus & apparet calor. pagina 116
Febris fortitudo & malignitas quomodo differt. pagina 28
Febris substantia est in generatione caloris præter naturam. 2
Febres pernitiosæ. 68
Febrium distinctio in prima genera. 5
Febrium prolongationis causæ. 26
Febribus præparati. 13
Febris an sit morbus ex calido & ficco compositus. pagina 18
Febris essentialiter est calor. 13
Febrium horæ. 14
Febris diurna & nocturna. 208
Febris nocturnæ & diurnæ regimen. 221
Febris Hectica, l. Hectici.
Febres apostematum. 277
Febres compositum. 282
Febrium apostematum signa, iudicia. 279
Et curatio. 281
Febrium pestilentialium curatio. 262
in Febribus humoralibus, in quibus non est humor crudus grossus an competat aqua frigida. 117
in Febribus humoralibus an sit expectanda digestio pro exhibendo aquam frigidam. 119
Febrium intermittentium accessiones an possunt esse sine rigore & typo. 22
Febris interpollatæ uirtus in quo consistat. 64
Febris latica. 201
Febris liparia. 201
Signa. 202
Cura. 218
Febres pestilentiales. 255
Febris pestilentialis signa. 258
Febris pestilentialis an possit esse in uno solo homine. pagina 257
Febribus pestilentialibus an parata sint corpora dilatatorum

torum pororum. 258
Febris phlegmatica. 195
Febris phlegmaticæ periodicæ signa. 196
Febris phlegmaticæ cura. 209
Febris phlegmaticæ inseparabilis signa. 201
Febris quartanæ cibatio. 233
Febris quartanæ continuæ curatio. 233
Febris quartana periodica. 221
Et signa. 222
Et curatio. 225
Febris sanguinea. 183
Et signa. 188
Curæ. 190
Febris sanguinea putrida an necessario sequatur sanguineã non putridam. 185
Febris sextana. 234
Febris sextanæ curatio. 238
Febris septena & similes. 234
Febris syncopalis humorosa. 206
Febris syncopalis minuta subtilis. 208
Febris syncopalis humorosæ cura. 218
Febrem syncopalem humorosam patientibus an dandum solutiuum. 218
in Febre syncopali humorosa an debeas esse contentus fricationibus, & diæta tenui scilicet ptisana hordeacea, pane infuso in iulep uel aqua mellis. 220
Febris syncopalis humorosæ curatio. 221
in Febre synocha utrum solum debet fieri phlebotomia in principio. 191
in Febre synocha an licet phlebotomare usque ad syncopim. pag. 193
Febris tertiana lege, tertiana febris.
Febres putridæ. 56
Febrium putridarum signa. 70
Febris putrida salubris pendens a materia non reducibili ad benignum sit maior morbus in statu quàm in augmento & maior in augmento quàm in principio. pag. 27
Febres putridæ quibus differant & communicent. pag. 80
Febris putrida salubris est minor morbus in statu quàm in augmento. 27
in Febribus putridis an competat balneum frigidæ aut eius infusio. 120
in Febribus putridis an competat balneum aquæ dulcis ealidæ. 120
Febris putridæ duplex causa. 26
Febris putridæ immediata causa. 26
Febris putrida potest esse sine causa antecedenti & coniuncta. pag. 26
Febris omnis putrida salubris, salubrior est in principio quàm in statu. 31
Febrium putridarum curandarum intentiones uniuersales. pag. 93
in Febre omni putrida duæ intentiones curatiuæ. pag. 94
Febres continuæ duæ an componantur. 283
Febres synochæ duæ an componi possint. 284
Febrium compositionis species tres. 284
Febris hemitritæus appellata. 284
Hemitritęę signa. 285
cura. 288
Febris recidiua. 28
Febrientium frigus extremorum. 163
Febrientium sudori superfluo. 152
Febrientium uomitus. 154
Febrientium uentris fluxus. 155
Febrientium cibatio in generali. 134
Febrientis calor est simul naturalis, innaturalis, igneus. pag. 3
Febrientium sitis superfl. 155
Febrientium somnus profundus. 156
Febrientium capitis dolor. 157.159
Febrientium inquietudo. 157
Febrientium uigiliis. 157
Febrientium linguæ asperitati. 158
Nigredini 161
Febrientium sternutatio. 158
Febrientium tussi. 160
Febrientium appetitus extraneus. 161
Et caninus. 161
Febrientium bulimos. 161
Febrientium syncopi. 161.162
Febrientium anhelitus constrictio. 162
Febrientium uehemens tristitia. 163
Febrientium transglutiendi difficultas. 163
si Febriens dato solutiuo ante digestionem liberetur, licet ne formare hinc canonem generalem, quod solutiuũ exibendum sit ante digestionum. pag. 122
Febrium acutarum accidentia. 150
Febrientium acutarum curationes. 147
Et accidentia. 150
Febres cholericæ. 80
Febrium cholericarum species tres. 163
Febris continua an breuior sit intermittente. 21
Febris continua concluſa triplex. 62
Febrium continuarum modi quatuor. 65
Febrium continuarum proprium est non horrore. pag. 22
Febris inseparabilis signa. 79
Febres ephemeræ. q. ephemeræ.
Febris ephemera an sit putrida. 32
Febris ephemera an sit paroxysmalis aut periodica. pag. 47
Febris epheme. cur non generetur ex corrupta digestione hepatis. 49
Febres epialos. 202
Signa. 202
Cura. 218
Febris Hectica. 239
Et signa. 243
Et cura. 246
Febris hectica quomodo sit corpori complexio conueniẽs & similis. 244
Febris humoralis sine putredine reperiri potest in omnibus humoribus. 37
Febri humorali omni an conueniat phlebotomia. 105
Febris humoralis unde dicatur. 106
Festinatio paroxysmorum. 68
Fluxus uentris in febre. 155
Forma specifica quomodo fit accidens. 75
Fractio quid. 86
Frigida aqua. q. Aqua frigida.
Frigiditas & caliditas simul in eadem parte. 206
Frigus. 201
Frigus quod. 86
Frigus duplex. 196
Frigus extremorum in febrientibus. 163
Frigus & rigor in continuis unde. 22
Frigoris cum superfluit, regimen. 150.152
Fructus omnes an noceant. 108

H

HEctica. l. febris hectica.
Hcum Hectica an coniungatur ephemera. 32
Hectici cur supcalefiunt a cibo, & a quo cibo. 244

Hecticos

Hecticos infrigidantia. 247
Humectantia. 248
Hecticorum cibatio. 250
in Hecticis an lac debet mulgeri ſolum, cum uirtus fortis, & admixtum aquæ cum uirtus eſt debilis. pag. 249
Hecticam ſequentibus diſpoſitionibus. 251
Hecticorum regimen ac curatio. 251
Hectica ſenectutis. 252
Curatio. 254
Horarum uniuerſalium cognitio. 20
Horripilatio. 201
Horripilatio quid. 86
Horripilationis ſuperfluentis regimen. 150
Humor mixtus cum ſanguine. 105
Humor vincens. 105
Humoralis febris.l.febris humor.
Humectantia hecticos. 248

I

INfrigidantia Hecticam. 247
Inquietudo febrientium & aliorum. 157
Intentio ad cauſam quàm ad febrem utrum ſit prior. pag. 94
Intermitentes febres.l.febres inter mittentes.
Interpollatæ quomodo fiant a materia putrente intra uenas. 66
Iuleb an ponendum in aqua potanda tempore paroxyſmi. pag. 192

L

LAſitudo duplex. 44
Latica. 217
Latica.l.febris latica.
in Leniendo uentrem communis uſus medicorum. pag. 107
Linguæ aſperitas. 158
Linguæ nigredo. 162
Liparia. 201
Et ſigna. 202
Et cura. 218

M

MAlignitas morbi. 29
Materia ad intra uenas cur tardius ſoluatur. pag. 63
Materia febris multiplex. 110
Materia furioſa an calida ſit uel frigida. 124
Materia furioſa frigida. 125
Materia incõcocta an ſit euacuanda. 121
Materia ubi ſit indiuiduationis cauſa. 4
Medicus naturam debet imitari, quomodo intelligitur pag. 105
Morbilli. 255
Morbi principium. 17
Morbi ſtatus eſt hora pugnæ & iudicij. 18
Morbi ſtatus, terminus & præcognitio. 18
Morbi ſtatus quando præcognoſcetur. 19
Morbi magni uel parui cauſa. 26
Morbus calidus & frigidus ſimul, quomodo in eadem parte adæquatus. 3
Morbus magnus unde. 31
Morbus nullus eſt ſine principio. 18
Morbus quilibet an habet quatuor tempora. 15
Morborum tempora. 16
Morbus ſalubris caret declinatione. 24
Morborum materia. 15
Morborum plurimæ differentiæ. 140
Morbilli. 271. 275
Morbillorum & uariolarum materia. 266
Morbillorum aduentus an magis properat quàm variolarum. 271
qũo Moriatur æger in declinatione. 16
Motus in ira. 41
Muleris obſtinatio.q. 135
Mundificatio quid. 190

N

NArium ſanguini ſuperfl. 153
Naturam medicus imitatur. 104

O

OPpilatio multiplex. 46
Oppilationes aperientia. 49

P

PAroxyſmi breues utrum morbum breuem indicant. pa. 20
in Paroxyſmi die an conueniat uomitus. 227
in Paroxyſmi medio typus & rigor. 61
in Paroxyſmi principio an prohibendus ſomnus. 111
Paroxyſmi reditus, cauſa duplex. 63
Paroxyſmi reditionis cauſæ. 64
Paroxyſmi tarditatis & feſtinationis cauſæ. 68
Paroxyſmorum uarietatis tres cauſæ. 21
Paroxyſmorum ordines cur varientur. 66
Paroxyſmorum prolongationis cauſę. 68
Paroxyſmorum continuationis cauſa in febribus cõtinuis. pag. 64
Paroxyſmorum uarietatis cauſæ quatuor. 23
ad Paroxyſmum nouum motores mouentes materiam. pag. 203
Paroxyſmus. 71
Paroxyſmus ſeruans horam unam eſt longioris ſpacij pag. 22
Periodicatio duplex. 47
Periodicationis cauſa. 47.62
Periodicationis cauſa ſecundum Gentilem. 203
Periodus. 71
Peſtilentia.l.febris peſtil.
a Peſtilentia præſeruatio. 264
Peſtilentię cauſæ uniuerſales & particulares. 257
Aeris ſigna. 260
Phlebotomia facit humores fluere. 48
Phlebotomia an moueat humores ad extra & ab hoc ſit noxia. 224
in Plebotomia quando expectetur digeſtio. 230
in Phlebotomia an expectanda ſit digeſtio. 127
Plegmatica continua. 217
Et curatio. 218
Phlegmatica.l.febres phlegmaticæ.
Potus aquæ hordei & ſyrupi acetoſi. 144
Principium duplex. 63
Principium morbi triplex. 17
Proprietas reſiſtens & agens. 64
Proprietas ſpecifica. 69
Ptiſana quomodo fiat. 145
Ptiſanæ utilitates. 136
Pulſus coarctatio: 24

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 6 sur 301

Pulſus utrum ſit magis diuerſus in paroxyſmi ſtatus tertianæ quàm in temporibus præcedentibus. 166
Pulſus phlegmaticæ an ſit frequentior pulſu tertianæ. pagina 199
Pulſus phlegmaticæ an ſit minor pulſu melancholicæ. pagina 198
Pulſus phlegmaticæ an frequentior ſit pulſu quartanæ. pagina 199
Putredo. 28
Putredo ſanguinis quomodo communis eſt omnibus humoribus. 186
Putredo intra uenas cur facit continuam. 65
Putredinis cauſæ quatuor. 56
per Putredinem cuius uis humoris an poſsit fieri continua concluſa. 62
Putredo gignitur a cibo multipliciter. 56
Putredini an ſemper ſit iuncta oppillatio. 58
Putrere an poſsint ſpiritus. 32
Putrens materia intra uenas cur difficulter ſoluatur. pagina 65
Putrens materia intra uenas quomodo facit interpollatas. pagina 52
Putrens materia extra uenas quomodo facit continuam. pagina 65
Putrefactio quid. 69
Putrefactionis modi ſecundum Albertum. 69
Putrefactio & digeſtio an ſint contraria. 30
Putrefactio & digeſtio unus tantum eſt motus. 31
Putreſcunt omnia præter ignem. 59
Putridus uapor an ſit febris putridæ coniuncta cauſa. pagina 60
Putridæ febres.q.febres putridæ.
cum Putrida an coniungatur ephemera. 32
Putridum magis quid ſit. 28
Putridum magis an malignius ſit minus putrido. pagina 28

Q

Q Vartana.l.febres quartanæ. 321
Quotidiana.l.febris quotidiana.

R

R Ecidiuæ cauſa. 28
Reſolutio quid. 70.190
Rigor. 201
Rigor quid. 86
Rigores an fiant maiores in cauſa frigida quàm in calida. pag. 88
Rigor ſignificans mortem. 91
Rigor letatis in uulneribus. 91
an Rigoris cauſa ſit fortitudo uirtutis expulſiuæ. 91

S

S Anguis ex naribus ſuperfluus. 153
Et curandi intentiones,ibidem.
Sanguis multipliciter uacuatur. 156
Sanguis an putreſcat extra uenas. 160
Sanguis extra uenas putrentis periodus. 61
Sanguinea febris.l.feb.ſang.
Sanguinis putredo quomodo ſit communis omnibus humoribus. 186
Sanitas & ægritudo an ſint a cauſa primitiua. 9
Sanitates quorundam in indiuiſibili conſiſtunt. 37
Semina communia frigida quomodo ducunt urinam. pagina 98
Septena.l.feb.ſept.
Sextana.l.feb.ſextan.
Sitis ſuperflua febrientium. 155
Et cura. 155
Somni profunditas febrientium. 156
Cura. 156
Somni profunditas an remoueatur fabulis. 156
Somnus an prohibendus in principio particulari febrium humorabilium,& proprie cum ſunt frigus, rigor & horripilatio. 111
Somnus an ſit iuuatiuus apud ſtatum & declinationem particularem. 112
Somnus in principio paroxyſmi utrum prphibendus. pagina 111
Spaſmus multiplex. 20
Spiritus an poſsit putrere. 32
Spiritus an poſsint putrefieri. 59
Spiritus non habet materiam quæ poſsit retinere calorem. pag. 32
Status eſt hora pugnæ & iudicii. 18
Sternutatio aſsidua. 158
Cura. 159
Subiectum febris. 1
Sudor duplex. 25
Sudor ſuperfluus in feb. 152
Syncope. 45
Et eius cauſæ tres. 45
Syncope febrientium. 161
Et regimen & curatio. 162
Syncopalis humoroſa.l.febris ſyncop.hum.
Synocha.l.febris ſynocha.
Sy.acetoſus quomodo fiat. 146

T

T Arditas paroxyſmorum. 68
Tempora morborum tripliciter diſtinguuntur. pag. 16
Tempora.4.Vtrum ſint in quolibet morbo. 15
Tempora uniuerſalia morbi,tripliciter dicta. 15
Temporum morbi cognitio concoctione. 24
Tepidum omne eſt molliens & uirtutem reſoluens. pagina 44
Tertiana abſolute. 165
in Tertianæ ſtatus paroxyſmis an pulſus ſit mage diuerſus, quàm in temporibus præcedentibus. 166
Tertianæ continuę cura quibus differt ab interpollata quo. pag. 173
Tertiana continua. 169
Tertiana continua duplex ſicut interpollata. 167
inter Tertianam duplicem & duas tertianas differentia. pagina. 167
inter Tertianam puram & non puram. 167
Tertianæ purę curatio. 169
in Tertiana pura intentiones curatiuæ. 173
Tertianæ non purę curatio. 173
Et intentiones. 178
Tranſglutiendi difficultas. 163
Triſtitiæ uehementia febrientium. 163
Trochiſci an conueniant in febribus putridis ante digeſtionem. 133
Tuſsis febrientium. 160
Cura. 160
Typus & rigor in medio paroxyſmi. 61

Vapor

INDEX

V

Vapor putridus an ſit febris putridæ coniuncta cauſa. 60
Variolæ. 255.265
Signa. 260
Variolarum aduentus an minus properat, quàm morbillorum. 270
Variolarum ueſtigiorum eradicatio. 276
Variolarum & morbillorum materia. 166
Variolarum apparitionis ſigna. 170
Variolarum in cura regimen triplex. 176
Variolationis cauſæ. 267
Variolari pluries contingit. 265
a Variolis defenſio. 268
in Variolis ſigna ſalutis. 271
Cura. 271
Veſtigiorum uariolarum eradicatio. 176
Ventris leniendi uſus communis. 107
Ventris dolor febrientium. 158
Ventris fluxus febrientium. 155
Et cura. 155
Vigiliarum cura. 257
Vinum an competit in febribus. 121
Vina triplicis differentiæ ſunt. 121
Virtus debilis unde noſcatur & ex quibus debilitatur. 21
Virtus in principio & in ſtatu debilitatur. 27
Vomitus an conueniat die paroxyſmi. 227
Vomitus febrientium. 154
Et cura. ibidem.
Vrinam quomodo prouocant ſemina communia frigida. 98
Vrinæ prouocatiuum an præcedat ſudoris prouocatiuum. pagina 108

Z

Zuccarum roſatum an conueniat non dum digeſta, aut minorata materia in principio putridarum. pagina 102
Zuccarum uel iulep utrum ſit ponendum in aqua poranda tempore paroxyſmi. 129

FINIS.

IOANNIS HERCVLANI

IN FEN PRIMAM QVARTI CANONIS AVICENNAE OPTIMA EXPOSITIO

Quatuor continens Tractatus: quorum primus de Febre ephimerâ, in quo continentur capitula XLIIII.

De diffinitione feb. & generibus febris. Capitulum I.

EBRIS eſt calor extraneus accenſus in corde, et procedẽs ab eo mediantibus ſpiritu & ſanguine per arterias, & venas in totũ corpus: & inflammatur in eo inflammatione, quæ nocet operationibus naturalibus: non ſicut caliditas iræ, & laboris, cum non vltimatur: & impedit operationem, ita vt retineatur.

Expoſiturus primam quarti canonis Aui. omiſsis plurimis in librorum principijs inquiri ſolitis, quæ hoc in loco proſequi eſſet ſuperfluum: accedam ad continuationẽ huius quarti libri ad præcedentes: diuiſionem, & literę expoſitionẽ. Eſt enim ſatis ex dictis in principio primi canonis manifeſtum, ꝙ ſubiectum huius quarti canonis Aui. eſt corpus humanũ arte ſanabile ſm ægritudines particulares nulli mẽbro appropriatas. ad differentiã ſubiecti tertij cano. quod eſt corpus humanum ſanabile ſm ægritudines particulares membris organicis appropriatas. Patet ſecundo quanta ſit huius quarti libri vtilitas, & maxime huius primæ Fen: quam ſumus expoſituri: cum per eã omnium febrium notitiam, & ipſarum ingenium curatiuum adipiſci valeamus. quæ duo ꝓpter frequentem febrium euentũ, & ipſarum ingens periculum, ſunt permaxime medico neceſſaria. Quapropter quiſq; pro virili elaborare debet pro harum notitia capeſcenda: cum ſit tantę rei doctrina paruo perſtricta volumine: per quã facile paruo temporis decurſu decus, vtilitatem, gloriã, & amicorum copiã nobis polliceri valeamus. Continuatur autem hic liber ad præcedẽtes in hunc modum. Poſtquã Aui. determinauit in primo de rebus vniuerſalibus ſcientiæ medicinalis: & in ſecũdo de virtutibus medicinarum ſimplicium: & in tertio de ægritudinibus particularibus ſingulis membris organicis appropriatis: placuit ſibi in hoc quarto libro determinare de ægritudinibus particularibus nulli mẽbro appropriatis & de decoratione: poſtea in quinto determinaturus de medicinis cõpoſitis: qui dicitur Antidotarius. Pro quo notandum, ꝙ licet febres poſsint dici ægritudines cõmunes cõmunitate inhæſionis, & apoſtemata poſsint dici ægritudines cõmunes communitate continẽtiæ: quia continent tria genera morborũ ſimplicium. & ſoluta cõtinuitas poſſit dici ægritudo cõmunis: quia primo per ſe lædit vnitatem, quæ eſt natura communis tam ſimplicium, quàm compoſitorum, & diſpoſitio venenoſa poſsit dici ægritudo cõmunis communitate læſionis: quia lædit totum corpus: licet principalius vnum membrũ, quàm reliquum. & omnes iſtę poſsint dici cõmunes, quia nulli membro appropriatę. attamen omnes iſtæ ægritudines, de quibus agitur in quarto dicuntur particulares particularitate prædicationis: ſunt enim tanquam ſpecies illorum generum, de quibus agitur in primo. & potiſsime in ſecunda Fen primi. vbi agitur de ægritudine complexionali, compoſitionali, & vnitatis: quæ ſunt genera ad omnes ægritudines conſideratas in hoc quarto.

Aegritudo cõmunis multiplex.

Aegritudo cõmunis qũo particularis dicat.

Diuiditur præſens liber iuxta ordinem Aui. in. 7. fen. In prima agitur de febribus. In ſecunda de criſi. In tertia de apoſtematibus. In quarta de ſolutione cõtinui. In quinta de algebra, ſiue de reſtauratione diſlocationũ, & fracturarum oſsium. In ſexta de uenenis. In ſeptima de decoratione. Partes facile patent. Prima fen diuiditur in quatuor tractatus. In primo agit de quibuſdam vniuerſalibus pertinentibus ad febrium notitiam, & de ephimeris. In ſecundo de febribus humoralibus. In tertio de hecticis. In quarto de peſtilentialibus, & ſibi homogeneis, de febribus apoſtematum, & febribus compoſitis. Partes facile patent.

Vniuerſalia aũt quę prẽmittit de febribus ſunt quatuor. Primũ eſt quidditas febris. Secundũ eſt diuiſio eius in ſuas ſpecies: de quibus in primo capit. agit. Tertium eſt, quæ corpora ſint ad febres paratiora, quod pertractat in ſecundo capitulo. Quartum quæ, & quot ſint tempora febrium: de quibus agit in tertio & quarto capitulis. Primum autem capitulum, quod intitulatur de febre: cum duo maxime vniuerſalia de febribus præmittantur, diuiditur in partes duas. In prima ponit diffinitionem febris. In ſecunda ibi. § Et ſunt quidã hominum. § ponit diuiſionem febris in ſuas ſpecies. prima iterum in duas. nam primo ponit diffinitionem. ſecundo declarat duas particulas in ea poſitas, ibi §Et inflãmatur§ De prima parte dicit, ꝙ Febris eſt calor, qui. ſ. eſt qualitas prima & non corpus calidum, extraneus. i. præter naturalis. & hæc eſt ꝓxima differẽtia febris. accenſus in corde. ſ. in fieri quo ad ephimeras, & humorales: & in facto eſſe, quo ad hecticas. & per hãc particulam manifeſtatur primũ ſubiectum febris. & procedens ab eo. i. aptus procedere, uel de facto procedens deducto impedimento, ſicut apparebit inferius in capitulo de liparia. Vgo tamen exponit &, ideſt vel, ut hæc diffinitio competat febribus membrorum particularium aliorum à corde: licet hæc nõ fuerit mens Aui. vt pater in capitulo de liparia. Mediãtibus ſpiritu, & ſanguine. ſupplete & vaporibus. & per hãc particulam manifeſtantur delatores febrilis caloris. per venas & arterias ſupplete ꝓ neruos & reliquas corporis particulas: & per hanc particulam manifeſtantur viæ delationis febrilis caloris in corpus vniuerſum: in totum corpus, per hanc particulam manifeſtatur totale & adæquatum ſubiectum febris: nam licet cor ſit primum ſubiectum febris: totum tamen corpus eſt totale, & adæquatum ſubiectum eius.

Febris qualitas eſt.

Totale & adæquatũ ſubiectum febris.

Pro declaratione definitionis notandum primo, ꝙ febris penes Iſidorum, & Cõciliatorem differentia. lxxxvii. dicitur à feruore: eo ꝙ per ipſam corpus ferueat: & græce dicitur pyros, à pyr quod eſt ignis: eo ꝙ per ipſam corpus igneatur, & febris, quæ hic deſcribitur, nõ eſt ſpecies, ſed eſt terminus connotatiuus: quapropter nõ vere eſſentialiter definiri poteſt, ſed deſcribi & declarari. Notandũ ſecundo, ꝙ calor non eſt genus, cum ſit ſpecies ſpecialiſsimã: ſed ponitur loco generis. eſt enim omnis febris calor: ſed non econtra. & vt dictum fuit. febris eſt calor, qui eſt qualitas prima, non corpus calidum. ſic enim eſſet ſubſtantia, & morbus in numero, cũ tamen octauo therape. cap. 1.

Febris quomodo definiatur.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 9 sur 301

Febrē qualitatē primā esse & non complexionē, pluribus rationibꝫ ostēditur.

sit accidens, & morbus in complexione: & est qualitas prima: & non est complexio, quæ est qualitas secunda. Quod probatur pluribus rationibus. Prima. quia calefactum esse humorum, & calefactum esse spirituum, sunt causæ cōiunctæ febrium ephemerarum, & humoralium de intentione omnium auctorum: & nōn sunt causæ coniunctæ complexionis. ergo hmōi febres nō sunt complexiones. tenet cōsequentia. & minor probatur: quia complexio est qualitas secūda causata immediate ex actione & passione qualitatum contrariarum in elementis repertarum, quarum partes ad tantam paruitatem reductæ sunt, vt minimum vnius contangat, minimum alterius, prima primi. doctrina tertia cap. primo. ergo complexionis causa coniuncta non est aliqua de suprascriptis. aliter eiusdem effectus essent plures causæ coniunctæ: quod est impossibile. Secunda si febris est complexio, sequitur ꝙ febre aucta, quæ est calor formaliter, & siccitas virtualiter, deberet febrientis complexio effici cholerica: quod est falsum: cum febrientes si sint phlegmatici remaneant phlegmatici: & sanguinei sanguinei: & sic de cæteris. Præterea sequitur ꝙ in febribus habētibus multos paroxismos multotiens homo efficeretur cholericus, & multotiens phlegmaticus si cōplexio sua radicalis fuerit phlegmatica. Tertia sit sortes cholericus, qui incipiat permutari ad phlegmaticum: & pono dum permutatur ad phlegmaticum, incipiat febrire febre augmastica: tunc si febris esset complexio, sequeretur ꝙ idem numero intenderetur in gradu caloris, seu caliditatis & frigiditatis: probatur, quia feb. augmastica cōtinue intenditur in gradu caloris, sed febris est complexio iuxta opinionem. ergo complexio sor. intenditur in gradu caloris & eadem complexio in frigidatur, quia sor. permutatur ad phlegmaticum. ergo idem calefit, & infrigidatur. Quarto suppono de intentione omnium, ꝙ complexiones, quæ permutantur, magis permutantur per cibos & potus, quàm per simplicem alterationem. hoc manifestum est, cum in permutatione complexionum oporteat proportiones dictorum variari: sed variantur magis per cibos & potus quàm per simplicem alterationem, & manifestum est, & tunc accipio sor. cholericum febrientem febre augmastica, qui vtatur lactucis, & aliis notabiliter frigidis: tunc manifestum est ex suppositō, quòd iste infrigidatur: quia cibi & potus sunt magis infrigidantes, quàm simplex alteratio febrilis: sed febris continue intenditur in gradu. ergo febris sua non est complexio eius, quia eius complexio infrigidatur, & febris continue intenditur in calore: relinquitur ergo quòd febris non sit complexio: quod erat probandum.

In cōplexionū mutatione ꝓportiones variari necesse est.

An febris sit calor auctus, & superabundans.

Dubitatur vtrum febris sit calor superabundans. arguitur ꝙ nō. nam in principio febrium interpolatarum adest frigus extremitatum: & in febre syncopali cū frigore extremitatum est pulsus paruus, tardus, & rarus. Item in morientibus ex febribus colliquatiuis cum frigiditate extremorum est anhelitus frigidus: quæ omnia arguunt frigiditatem in corde, & membris. Quare concluditur ꝙ febris nedum ꝙ non sit calor superabundans: sed non est calor. In oppositum est Auicenn. & reliqui & præcipue Gal. octauo therape. ibi dicens. Est autem immoderatio discrasiæ feb. in superabundantia caliditatis.

Marsilij opinio.

In hoc dubio sunt tres famosæ opiniones. Prima Marsylii de sancta Sophia dicentis: ꝙ licet non omnis febris sit calor superabundans quo ad tactum, neq; respectu caloris debiti tempore sanitatis, est tamen omnis feb. calor superabundās respectu caloris naturalis in eodem subiecto reperti. primam partem huius conclusionis probant argumenta adducta ante oppositum. secunda pars probatur: quia in quolibet febriente est duplex calor: vnus naturalis: quia aliter nō viueret. alter præternaturalis: quia aliter non febriret. nunc autem febris est totus calor in febriente repertus, qui est compositus ex naturali, & præter naturali tanquam ex duabus partibus intēsiuis. Et certum est, ꝙ hic totus calor est intensior, quàm aliqua pars eius: & sic est superabundās respectu caloris naturalis in eodem subiecto existentis. sicut totum superabundat parti. & hāc conclusionem dicit esse de intentione Auic. & reliquorū

Marsilij opinio refellitur.

præcipue Auer. tertio colliget dicentis, ꝙ feb. est calor compositus ex naturali & extraneo.

Contra hanc opinionem arguitur quatuor mediis. Primum: quia penes Aui. prima quarti. tractatu tertio. feb. hectica est facta complexio membro conueniens. si ergo febris sit totus calor, ergo totus calor est factus membro conueniens & naturalis: & ipse etiam calor totus est præternaturalis, quia aliter non esset feb. ergo feb. non est intensior calore naturali. Item secunda primi. capitulo de causis doloris dicit: ꝙ in hectica, complexio mala corrumpit complexionē principalem, & facta est sicut principalis. Præterea calor naturalis in febriente repertus nō est per se læsiuus operationum. ergo non est febris, nec pars eius. ergo feb. non componitur ex calore naturali, & extraneo. Tertio sequitur ex positione, ꝙ non potest esse feb. per solam caloris intēsionem. cōsequēs falsum. multæ enim sunt ephemeræ per solam caloris intensionem. cōsequentia probatur. fit enim calor fortis naturalis vt quatuor. addantur duo gradus à sole, tunc certum est ꝙ calor vt quatuor est naturalis iuxta opinionem. ergo etiā calor vt duo, qui est à quatuor usq; ad sex est naturalis: cum sit minus intensus quàm calor ut quatuor, qui est naturalis. ergo cum nulla sit præternaturalitas nisi per intensionē, sequitur ꝙ totus calor iste erit naturalis: & sic nō erit febris aut saltem ex hoc argumēto conuincetur, ꝙ febris nō componitur ex duplici calore. s. ex præexistenti naturali, & addito præternaturali, quod est fundamētum suæ positionis. Quarto totus calor in febriēte repertus: & quælibet pars eius fortius imprimit in tactum, & fortius dissoluit & desiccat quàm solus calor naturalis præexistēs. ergo totus calor & quælibet pars eius est præternaturalis. Vltimo calor non uariatus in gradu: sed factus acutus, propter siccitatem sibi coniunctam est febris: cum sibi competat diffinitio feb. & tamen non est compositus ex duplici calore. s. naturali præexistenti & præternaturali addito, cum sit illemet calor qui erat primo. ergo &c.

Gētilis opinio, solꝰ calor additus est feb. apud gentiles.

Secunda opinio est Gentilis de fulgineo in quæstione sua: utrum feb. sit calor additus calori naturali. nam tenet in summa ꝙ feb. est calor superadditus calori naturali: qui calor superadditus est præternaturalis, aut per intensionē, aut malam proprietatem: quia forte putredinalis, aut uenenosus sicut in pestilētialibus. & isto modo saluat ꝙ feb. est calor superabundans calori naturali: quia sibi superadditus. ille. n. solus est feb. ſm hanc opinionem: cū solus sit per se læsiuus operationū, & in moriente, cuius extrema sunt frigida, & anhelitus frigidus: licet totus calor sit diminutus ad tactum, & in comparatione ad calorem sibi debitum: est tamen feb. calor superabundās. i. superadditus calori suo naturali pauco, per quem uiuit, quia licet differat spē à calore febrili secum coextenso: fit tamen ex illis duobus spē differētibus una forma media. vīr dicit ꝙ oēs duo calores habentes diuersas proprietates, spē differunt. & dicit ꝙ proprietas illa est idem realis cum calore. & ꝙ ex omnibus caloribus spē differentibus si coextendātur in eodem subiecto potest resultari una forma cōplexionalis media. s. complexio. & hoc maxime manifestatur in feb. hectica. & motus est ad dicendum hoc propter dictum Arist. quinto Meta. ꝙ duo accidentia solo numero differētia nō sunt in eodem subiecto adæquato: & propter dictum Gal. primo de differentiis febrium. ꝙ febris est in genere caloris præter naturam. unde uoluit ꝙ calor extraneus sit genus ad plures calores spē differētes. s. præternaturales. Propterea dicit ꝙ feb. substātia est in genere caloris præter naturā melius dicit & prædicationem essentialem facit. Sed qui dicit ꝙ febris est calor naturalis mutatus in igneum facit prædicationem denominatiuam.

Calores specie differentes.

Febris substātia ē in genere caloris præternaturā

Contra hanc opinionem procedunt arguméta adducta contra opinionem Marsilii de calore hectici & de calore non habente præternaturalitatem nisi merito intensionis. & præter hęc sequitur ex dictis suis multas esse caliditates specie differentes, quæ sunt qualitates primæ, & consequēter quòd nō tantū quatuor sunt qualitates primæ: nec tantum quatuor elemēta. Et si diceret huiusmodi caliditates non esse primas qualitates, sequit̄ à simili, ꝙ caliditas putrefa-

trefactiua & digeſtiua nō ſunt primæ qualitates cōtra philoſophum & Cōmē. 4. metheororū. Præterea ſequitur ex dictis ſuis idem indiuiduum migrare de ſpecie in ſpeciē & quòd idem differat à ſeipſo quæ implicant contradictionem. nam pono in corde ſor. eſſe calorem putridum pendentem ab humore putrido: & quòd illo calore non mutato in gradu per inſpirationem aeris venenoſi fiat humor ille venenoſus. & conſequenter calor ab ipſo proueniens ad cor. Et ſequitur prima concluſio: quia calor ille primo habet proprietatem putredinalem. & ſic eſt vnius ſpeciei ſecundum exigentiam illius proprietatis: deinde cum acquirit proprietatem venenoſam fit alterius ſpeciei iuxta opinionem. Et ex eodem fundamento ſecunda concluſio facile deduci poteſt: quia habet duas proprietates ſpeciei differentes.

Tres dicitur caloris modi. Licet vnꝰ ſit in eſſentia.

Tertia opinio eſt Vgonis Senenſis, quam reputo veritati conformiorem, qui præmittit aliqua notata quæ ſummatim referam. Primū quòd tres ſunt modi caloris. vnus eſt calor elementalis: ſecundus naturalis: tertius cœleſtis non quòd iſti ſint tres calores ſpecie diſtincti: ſed vnus & idem calor eſt elementalis, naturalis, & cœleſtis. & hic eſt qualitas prima ſicut calor exiſtens in ſemine animalis. Dicitur autem elementalis pro quanto dirigitur à forma ignis, vel aeris, & agit opera elementalia: vt quia calefacit, ſubtiliat, diſgregat, reſiſtit infrigidantibus. & dicitur naturalis pro quanto dirigitur ab idolo paterno, & agit ad generationem fœtus & complementū diſpoſitionum eius. & quòd hæc ſit intentio Auer. 4. metеororum patet. Nam ipſe vult ꝙ digeſtio fiat à ſolo calore naturali. poſtea vult ꝙ digeſtio, & generatio mixtorum, quæ eſt per digeſtionem fiat ab elemento ignis. vnde loquens de generatione mixtorum in primo capitu. dixit. & elementum, quod eſt generationis cauſa prima antecedēs operās in rebus compoſitis, eſt ignis. Et Auic. dixit ad hunc ſenſum prima primi. capitulo de elementis. ꝙ ignis ducit qualitates elemētorum de proprietate elementaria ad complexionalitatē: quod non eſt niſi per digeſtionem. & ideo calor ignis digerit. & ſic ſequitur quòd eſt naturalis. Similiter calor qui eſt in ſeminibus animalium dicitur cœleſtis, pro quanto agit in vigore formarum ſupercæleſtium vt apparet ſeptimo de generatione animalium. ergo idem calor exiſtens qualitas prima eſt ſimul elementalis, naturalis & cœleſtis. & ſecundum hāc ſimilitudinem calor exiſtens idem numero & qualitas prima poteſt dici naturalis præternaturalis digeſtiuus & putrefactiuus: ſecundū ꝙ agit diuerſas operationes & à diuerſis coagentibus dirigitur. Notandum ſecundo calor actualis quantumcunque naturalis non abſoluitur ab aliquo opere elementali agendi aut reſiſtendi. nam infrigidat magis calidum, & reſiſtit frigido corrumpenti. verumtamen quandoque magis quandoque minus agit elementaliter. Cū enim bene regulatur à forma mixti & agit in obiectum proportionatum: non ita eliquat & diſſoluit, niſi forma dirigens ipſum intendat talem diſſolutionem vel eliquationem, & multotiens non tam velociter calefacit, quando forma dirigens intendit determinatum modum calefaciendi. Tertio notandum ꝙ quandocumque aliquis calor agit magis elementaliter, quām conueniat formæ mixti in quo eſt ille calor, dicitur eſſe minus naturalis, & magis igneus. hoc autem poteſt dupliciter contingere: aut quia calor ille nimis excreſcit in gradu: aut multitudine formæ. i. in quantitate. & hoc modo calor ephemeræ pendentis a ſole, exercitio, & ſimilibus eſt minus igneus, & elementalis. ſecundo quando habet aliquod coagens ad huiuſmodi operationes elementarias. ſicut ſi caliditas eſſet coniuncta nimiæ ſiccitati, aut eſſet calor putredinalis directus ab humore, vel vapore putrēte, vel a veneno calido: & hoc modo in moriente ex febre colliquatiua, quantumcunq; calor in ipſo repertus ſit valde remiſſus in gradu, eſt tamen magis igneus, & elementalis quām cōueniat illi: quia dirigitur ab humore, vel vapore putrido, uel uenenoſo, uel quia coniunctus eſt nimiæ ſiccitati: & ita contingit in quacunque febre, quòd calor febrilis eſt magis igneus, quām conueniat formæ illius hominis, in hecticis enim quia vel intenſus in gradu ſaltem quo ad primam ſpeciem, & forte ſecundam, aut quia coniunctus nimiæ ſiccitati, quo ad ſecundam, & tertiam ſpeciem. in ephemeris autem eſt calor igneus propter exceſſum in gradu, aut multitudinem formæ, ſed in putridis eſt calor igneus quia directus à uapore, aut humore putrido coagente, & in peſtilentialibus à uaporibus uenenoſis. Et ex his tandem concluditur, ꝙ omnis febr. eſt calor ſuperabundans in igneitate: quia magis eſt factiuus operationum caloris ignei quām cōueniat formæ hominis febrientis. Et ex his tandem etiam poteſt patere reſponſio ad argumenta probantia cōtrarium in principio quæſtionis adducta. Ad primum dicitur. ꝙ in principio interpolatarum, licet extrema nō febriant cum frigida ſint: cor tamē febrit propter uapores putridos ad ipſum delatos. Vel aliter dicitur, ꝙ etiam extrema febriunt, quantumcunq; ad tactum ſint frigida, & totus calor ſit in ipſis diminutus in comparatione ad naturalem: quia calor ille delatus cum ſpiritibus, & uaporibus putridis ad membra, quamuis remiſſus, eſt magis igneus quām cōueniat formæ, aut ſaltem quām conueniat gradui caloris ita remiſſo. Et conſequenter oportebit concedere in eadem parte adæquata eſſe ſimul morbum calidum & frigidū, & eos ſimul intendi poſſe non inquantum talis formæ, ſed inquantum præternaturales. & hoc idem manifeſtius uerificatur in moriente ex febribus colliquatiuis. Ad ſecundum de febre ſyncopali dicunt quidam ꝙ dum cor friget in principio paroxiſmi, & eſt pulſus paruus tardus & rarus: tunc nō eſt febr. & im proprie dicitur principium feb. ſed poſtea cum cor calefit, febrit. Vel dicendū ſicut in præcedenti argumento ꝙ cor ſimul febrit, & patitur malam complexionem frigidam. Ad ultimum argumentum de moriente ex febribus colliquatiuis dicitur ꝙ febrit nō quidem per ſuper abundantiā caloris in gradu neq; in multitudine formæ, ſed per abundantiam in igneitate: & ſic exponendum eſt dictum Gal. 8. therape. ſuperius allegatum: immo in moriente calor cōtinue remittitur: licet continue efficiatur magis igneus modo ſuperius dicto. & ſimiliter eſt intelligendus ſermo Gal. prima aphoriſmorum in cōmento illius. humidæ dietæ, cum dixit ꝙ febr. eſt calor naturalis mutatus in igneum .i. quia cum hoc quòd eſt partim naturalis, eſt factus magis igneus quām cōueniat: quia cum ſint duo gradus coextenſi in eodem ſubiecto: & ſunt eiuſdem ſpeciei, ex illis fit unus calor numero iuxta ſententiā philoſophi quinto meta. ꝙ duo accidentia ſolo numero differentia non ſunt in eodem ſubiecto adæquato. & conſequenter cōcedendum eſt ꝙ totus calor in febriente repertus, & quælibet pars eius eſt ſimul naturalis & præternaturalis & ignea, cum quælibet pars illius caloris agat ſimul opera naturalia & elementalia. Deinde cum dicit: extraneus id eſt præter naturalis. extraneus enim diſtinguitur contra proprium. proprius enim calor intendit perfectionem eius cuius eſt & operationem eius. extraneus enim corruptionē & imperfectionem. & per hanc differentiam differt febr. a calore naturali & proprio qui non eſt febr.

Hic dubitat Gentilis an febr. ſit calor extraneus extraneatione oppoſita ſanitati, an uitæ. & non eſt dubiū quòd omnis febr. eſt calor extraneus extraneatione oppoſita ſanitati: quia cū febre nō ſtat ſanitas. ſed etiā tenendū eſt ꝙ omnis feb. præcipue pendēs a putredine, aut venenoſitate eſt extranea extraneatione oppoſita vitæ. licet. n. plures febres ſint ſalubres ꝓpter defectū in gradu caloris, aut præternaturalitatis, & defectum ꝓportionis in comparatione ad virtutem illius, qui febrit: tamē ex natura ſua inquantū feb. cum tali proprietate ex toto genere vitæ inimica ē, & nata occidere. cuius ſignū eſt: quia feb. quantūcunq; remiſſa, occideret illū ad cuius uirtutem habet proportionē maioris inequalitatis: ut uerbi gratia ſenē in ultimo decrepitatis. eſt. n. neceſſariū uirtutē ex decurſu ætatiuo remitti ad non gradum. quælibet autem feb. eſt certæ potentiæ ad lædendum & interficiendum. & ſic dicimus de napello quòd ex natura ſua eſt aptus interficere. cauſa autem ꝙ aliquando non interficit eſt defectus in quantitate, & multitudine formæ uenenoſæ in comparatione ad ſumentem.

Dubitatur utrum febr. ſit calor additus calori naturali

Febris oīs eſt caloꝛ igneus.

Quomodo ī eadē parte adæquatus ſit morbꝰ calidus & frigidꝰ ſimul.

Idē calor ē elemēta-lis, natura lis & cœleſtis.

Calor febrientis ē ſimul naturalis innaturalis & igneus.

Extraneus calor.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 11 sur 301

vel sit calor naturalis prius existês nunc factus extraneus: vel sit aggregatum ex vtroque. s. addito & præexistente. Arguitur primo quòd febr. sit solum calor additus, quia solus ille calor debet dici febr. qui est præter naturam, sed solus calor additus est præternaturam, cum præexistens sit naturalis pendens à sanguine & spiritibus naturaliter dispositis. Secundo si loco caloris fuisset inducta frigiditas impediens operationes, sola frigiditas esset morbus, & non calor præexistens neq; aggregatum ex calore præexistente & frigiditate inducta. ergo à simili solus calor inductus est febr. siue morbus. Tertio medicus intendit seruare calorem præexistentem, & corrumpit nouiter inductum. ergo solum inductus est morbus. tenet consequẽtia. & assumptum est manifestum. nam cholerico & phlegmatico æqualiter febrientibus frigidiora offeruntur phlegmatico quàm cholerico propter conseruationem complexionis naturalis phlegmatici quæ fit à consimilibus. Quarto remoto calore addito (exempli gratia) pendente a putredine remouetur febr. sed remoto præexistenti non remouetur febr. immo vita. ergo solus calor additus est febr. Quinto simile est de morbo in complexione sicut de morbo in compositione: sed si quinq; digitis sit additus sextus digitus, ille sextus digitus est morbus in numero, & non primi quinque neque aggregatum ex omnibus sex. ergo simile erit de calore addito. Quod autem solus calor præexistens sit febr. arguitur: quia solus calor fixus nõ variatus in gradu per independentiam potest fieri præternaturalis & lædere operationes. ergo solus est febr. tenet consequentia ex diffinitione feb. & assumptum satis est manifestum. quia gradu caloris non variato potest corpus exiccari: & idem calor fieri acutior & magis igneus quàm conueniat. Item idem calor numero non variatus in gradu potest per aeris venenosi inspirationem fieri venenosus. & certum est quòd sibi competit diffinitio feb. Quod autem aggregatum ex vtroque calore sit febr. ostenditur quia tali aggregato competit diffinitio febr. Item accipiamus febres non lædentes nisi per intensionem sicut sunt multæ ephemeræ. & si (exempli gratia) calor præexistens naturalis vt quatuor, & superadditus à sole vt quatuor: tunc aut calor præexistens est febr. aut superadditus aut aggregatum. si dicatur primum. ergo etiam superadditus erit febr. & a fortiori aggregatum ex vtroque si dicatur secundum. ergo a pari calor præexistẽs est febr. cum sit æqualis. & ex casu hic non est febr. neque læsio operationum nisi per intensionem. ergo multo magis aggregatum erit febr. Præterea quocunque gradu remisso remittitur febr. & quibuscunque quatuor gradibus ablatis aufertur febr. & remanet sanitas. ergo quicunque gradus est febr. aut pars febris. Et similiter quicunque gradus quantum est ex se est sanitas aut pars sanitatis, & quilibet quatuor gradus sunt sanitas tota. Præterea quicunque gradus vt toti coniunctus per se lædit operationes: & quicunque gradus vt toti coniunctus aliquo modo perficit operationes. ergo quicunque gradus aliquo modo est sanitas & aliquo modo ægritudo. Sicut duobus trahentibus nauim: quorum nullus sit per se sufficiens nõ est aliqua pars tracta ab vno quæ non sit tracta ab alio. Ex quo sequitur quòd a quolibet est tota nauis tracta. Et similiter in proposito a quolibet gradu pendet omnis læsio & omnis perfectio operationum.

In hac quæstione sunt duæ famosæ opiniones. vna est Gentilis de fulgineo quæ omnino est erronea: nec potest saluari. tenet tamen vniuersaliter quòd febr. est solum calor superadditus calori præexistenti. Pro hac opinione sunt quinq; argumenta superius adducta in principio quæstionis. Verum G. volens fugere aliqua argumẽta & præcipue auctoritatem Aristote. quinto metaphys. dicentis quòd duo accidentia solo numero differentia non possunt esse in eodem subiecto adæquato: dixit quòd duo calores, scilicet additus extraneus: & præexistens naturalis sunt specie differentes. Et similiter quicunque calores habentes diuersas proprietates specie differẽtes specie differũt: sicut calor putredinalis & venenosus. & sic de alijs. Et dixit secundo quòd proprietas caloris é idem realiter quod calor ille. Et tertio dixit quòd ex omnibus caloribus specie differentibus si sint in eodem subiecto adæquato potest resultare vna forma media sicut ex caliditate & frigiditate quæ satis euidenter sunt reprobata in dubio præcedenti.

Sed contra hanc opinionem Gentil. dicentis quòd feb. sit solum calor additus procedunt argumenta ante oppositum adducta: quorum aliqua probant febrem esse calorem præexistentem factum præternaturalem, aliqua vero probant febrem esse aggregatum ex calore addito & præexistente. Sed iterum adducuntur duæ demõstrationes omnino illam opinionem reprobãtes. prima duo calores iam dicti, scilicet additus, & præexistens non absoluuntur in actionibus suis. ergo quæcunq; læsio prouenit a calore addito prouenit etiam a calore præexistente. Ex quo sequitur quòd si vnus est præter naturã, & alter. si vnus est morbus & alter: cum per læsionem operationum per se pendentem morbum arguamus. & probatur assumptum. & præsuppono q; remissum non intendit intensum. hoc assumptum est de mente omnium philosophantium. Et tunc arguitur sic. caliditas cordis febrientis calefacit præternaturaliter sanguinem & spiritum: sed non per caliditatem additam. ergo per præexistentem, aut aggregatum ex vtraque. quod non per additam arguitur. nam caliditas addita in corde febrientis est remissior quam vt quatuor: sed caliditas sanguinis & spiritus est supra quatuor, & supra gradum medium latitudinis. ergo ex suppositio caliditas addita non intendit caliditatem sanguinis & spiritus. Quod autem caliditas addita in corde sit remissior quã vt quatuor manifestum est: quia cor naturaliter dispositum habet caliditatem supra medium ponderale. si ergo caliditas addita esset intensa vt quatuor: tunc cor esset ita calidum sicut ignis, immo calidius igne. ergo dicendum est calefactionem sanguinis, & spiritus & omnes similes actiones præternaturales esse a toto calore in corde reperto.

Secunda demonstratio. accipiamus corpus temperatũ habens in sua naturali dispositione quinq; gradus caloris, addatur a sole vnus gradus vt sit febriens, tunc si per approximationem infrigidantium remoueatur vnus gradus caloris de quinque præexistentibus remanẽte gradu caloris inducto a sole hoc corpus erit curatũ & reductum ad suum proprium temperamentum. ergo gradus caloris inductus a sole est ita naturalis sicut aliquis ex quinque præexistentibus. tenet consequentia. & probatur assumptum. nam accipiamus aliquod corpus temperatum primo simile, in quo corrumpatur vnus gradus caloris per aeris frigiditatem, vt corpus illud perdat proprium temperamentum. deinde pono quòd à sole corrumpatur gradus frigiditatis inductæ & inducatur vnus gradus caloris: tunc hoc corpus redibit ad proprium temperamentum. ergo gradus caloris additus a sole est ita naturalis sicut præexistens deperditus in hoc casu & in præcedenti. igitur non est dicendum quòd calor additus sit magis febr. quàm calor præexistens, nec calor præexistẽs magis sanitas quàm calor additus. Multa enim sunt alia argumenta contra hanc opinionem, sed vt breuitati indulgeam, his ero contentus.

Secunda opinio est Iacobi forl. Hugonis Senensis, & quorundam modernorum. licet per quosdam anti– quos recitata, sed non sufficienter dilucidata. tenet hæc opinio quòd febr. sit totus calor actualis in corpore, vel membro, secundum se totum in febriente repertus ad hunc intellectum, quòd totus ille calor est febr. & quælibet pars eius: ita vt omnis læsio operationum quæ prouenit à toto calore proueniat à quocunque gradu caloris, prout toti inexistit, & quòd toti, & cuilibet parti prout toti inexistit, competat diffinitio febr. similiter totus calor & quælibet pars eius est vitæ conseruatiua, & productiua operationum: quas habet corpus febriens, & non mirum. nam ex omnibus gradibus caloris in eodem subiecto repertis fit vnus calor totalis: neque illi gradus caloris differunt specie, sed ex ipsis fit vnus calor idem numero. Si tamen quæritur vtrum duo gradus caloris sint idem numero, dicitur quòd non: quia vnus non est alter. Et si arguatur quòd materia sit causa indiuiduationis quinto metaphy. ergo cum conueniant in materia

Calores differunt specie apd Gent. proprietas caloris idem realiter est qd calor ipse.

Materia vbi sit indiuiduationis causa.

materia sunt idem numero. respondetur quòd in habentibus materiam distinctam, materia est causa indiuiduationis. in non habentibus autem materiam, aut in communicantibus in eadem materia adæquate materia non est causa indiuiduationis: sed vnum differt ab alio numero per seipsum, quia hoc non est illud. Et ad auctoritatem philosophi quòd non est possibile duo accidentia solo numero differentia esse in eodem subiecto adæquato. dicitur ꝙ verum est ad hunc intellectum quòd ex omnibus his oportet quòd resultet vnum accidens numero. Aliter tamen dicendum esset secundum Thom. & Albertum magnum, quòd calor qui intenditur manet vnus & idem a principio vsque ad finem. & quòd gradus caloris est quidam modus & non calor. Et secundum Burleum esset dicendum, quòd in quocunque instanti producitur nouus calor secundum se totum. Prima tamen opinio est communior tenens quòd intensio fiat per additionem partis ad partem vtraq; remanente. Vnde secundum opinionem iam dictam est tenendum quòd si calori naturali præexistenti addatur vnus gradus caloris venenosi vel putridi, totus calor, & quilibet gradus eius efficitur putridus, vel venenosus. Si autem fit febr. per solam intensionem caloris sicut sunt ephemeræ, dicitur similiter quòd totus calor est febris & quælibet pars eius: nec est assignanda aliqua læsio operationum neque aliqua perfectio, quæ non pendeat à quocunque gradu.

His visis respondeamus ad argumenta Gentilis adducta in contrarium. Ad primum. cum dicitur solus ille calor debet dici febr. qui est præter naturam: sed solus calor additus est præter naturam. conceditur maior. & negatur minor, immo quilibet gradus caloris præexistentis efficitur præter naturam. Et si instetur, quia præexistens dependet à sanguine & spiritibus, sed superadditus depẽdet à putredine, vel venenositate. Respondetur quòd quilibet gradus huius caloris, & totus iste calor pendet à sanguine, spiritibus, & a putredine.

Ad secundum cum arguitur si loco caloris fuisset inducta frigiditas &c. Respondetur quòd sola frigiditas inducta non est morbus: sed aggregatum ex frigiditate inducta & præexistente. Similiter dico quòd aggregatum ex calore inducto & calore præexistente est morbus. Ad tertiũ respondetur quòd medicus intendit conseruare tantũ calorem quantũ est expediens pro sanitate. & si calor sit superfluus intendit aliquem gradũ ipsius corrumpere siue corrumpat aliquem de præexistentibus siue de nouiter inductis modo redeat ad gradũ illi indiuiduo conuenientẽ. Et si pendeat à putredine, vel venenositate intendit remouere illam, quia quicunque gradus caloris præexistentis, & nouiter inducti est similiter putridus, aut venenosus. si vero calor non superfluat, sed sit dependens indebite intendit remouere causam independentiæ conseruato calore in eadem graduali mensura. Quomodo autem cholerico & phlegmatico æqualiter febrientibus supra proprium temperamentum frigidiora offerenda sint phlegmatico & potentius frigida cholerico alibi sentietur. Ad quartum dicitur ꝙ quocunque gradu remoto siue de præexistentibus siue de nouiter inductis, ita vt remaneat gradualis mẽsura & remoueatur causa putredinis remouetur febris. nam quicunque gradus, vt dictum est pendet à putredine etiam pendet a sanguine & spiritibus. Ad quintum negatur similitudo, quia ex illis sex digitis non constituitur vnum numero, sed ex omnibus gradibus caloris resultat vnus calor. & sic sufficienter soluta sunt argumenta pro opinione Galen. Deinde cum dicit. accensus in corde. per hanc particulam Auicenna nobis manifestat quod sit subiectum febr. & cum quibus circunstautijs, dicens quòd calor extraneus qui est febr. est accensus in corde. & pro vel procedens ab eo corde, vel calore cordis mediante spiritu, & sanguine per venas, & arterias in totum corpus. vnde non solum cor est subiectum febr. sed totum corpus, & quælibet eius pars, modo calor ille procedat a corde, dans intelligere quòd si calor existens in toto corpore, vel in aliqua parte eius procederet ab alio membro quàm a corde, calor ille quantumcunque extraneus

Febris subiectum.

non diceretur febr. exponitur autem & pro vel, quia si teneretur copulatiue diffinitio non competeret febri existenti in alijs partibus vltra cor, quia calor illarum non esset accensus in corde.

Hic solet dubitari vtrum cor sit primum subiectum febr. In quo dubio tenendæ sunt istæ conclusiones.

Prima conclusio. capiendo subiectum pro subiecto inhæsionis, & denominationis non cuiuslibet febr. cor est subiectum. probatur. nam alia membra habent febrem sibi inhærentem a qua denominantur febrire. talis autem febr. non est in corde, cum non sit possibile vnum accidẽs esse in pluribus subiectis loco distinctis, nec etiam ab illa febr. aliorum membrorũ cor denominatur febrire, vt manifestũ est satis. Secunda conclusio. totum corpus est tale & adæquatum subiectum febr. ad hunc intellectum ꝙ nunquã est febr. nisi sit in toto corpore, aut in aliqua eius particula. Hãc conclusionem sensit Auer. tertio colliget. capitulo tertio dum dixit. ꝙ febr. est calor qui continet totum corpus. & parum post dicit. quòd diffinitio febr. continet ꝙ sit calor extraneus missus a corde in totum corpus & lædit omnes actiones & passiones eius. cui etiam sententiæ alludit Auicen. in præsenti diffinitione. Pro tertia conclusione præmittendum quòd cor esse primum subiectum febr. potest dupliciter intelligi. Vno modo quòd feb. sit passio fluens a principijs essentialibus cordis, sicut dicimus quòd risibilitas est passio hominis. secundo modo quòd cor sit subiectum febr. licet alia membra non febriant nec februerint, & impossibile est aliquod aliud membrum febrire nisi cor febriat.

Quo sic præmisso sit hæc tertia conclusio. licet cor non sit primum subiectum febr. primo modo. est tamen primũ subiectum febr. secundo modo. prima pars conclusionis probatur. quia aliter oporteret cor semper febrire, quod forte quis concederet actu, vel aptitudine, sed forte non est possibile febrem, quæ est per se cordis corruptiua fluere ex principijs essentialibus cordis per quæ cor est illud quod est. secunda pars patet de mente doctorum, & est diffinitio Aui. Est. n. febr. calor extraneus accensus in corde, aut calor extraneus procedens ab eo, scilicet calore cordis in totum corpus. quare constat necessario, quòd feb r aut est calor cordis, aut procedens à febre cordis. Hanc etiam sententiam Auicen. innuit in capitulo de febr. ephemera ex calore aeris. vbi dicit calefit aer, & peruenit ad cor & fit feb. deinde spargitur. hoc idem innuit Galen. primo de differentijs febrium. capitulo primo. vbi vult quòd distinctio febr. in prima genera sumatur per distinctionem subiectorum calefacti esse in corde existentium. & tertio colliget. capitulo tertio sit dicimus per hoc quòd subiectũ propinquum istius caloris est cor.

Febriũ distinctio in prima genera.

Contra quam determinationem oritur dubium a multis doctoribus longis ambagibus ventillatum. Nunquid si calor extraneus ab alio membro a corde toti communicetur sit dicendum febr. vtputa si ab epate apostemato, apostemate calido calor extraneus toti communicetur lædens operationes totius, quid prohibet talem calorem esse febrem a quocunque membro sit communicatus. & eo magis, quia quid nominis febr. sibi conuenit. Præterea quo nomine magis congruo deberet hic calor extraneus nuncupari.

In hac quæstione licet sint multæ opiniones clarissimorum doctorum sancti Antonij de parma, Dyni, Gale. Marsilij de Sancta Sophia, Vgonis Senensis, ne prolixus sim recitabo tantum opinionem Vgonis Senensis doctoris moderniſsimi, ac subtiliſsimi, deinde ponam opinionem quæ mihi videtur veritati conformior.

Dixit Vgo quòd causa quare caliditas extranea existens in corde, aut toti a corde communicata debet dici febr. non autem caliditas extranea epatis aut alterius membri, neque ab eo toti communicata debet dici febr. est, quia, siue calor ab extra veniat, vt ab aere, vel ab alio continente, siue ab intra non est possibile aliquod membrum totum calefacere caliditate actuali per se lædente operationes omnium partium, nisi ista totalis caliditas pendeat a corde. nam si ab extra veniat calor iuxta dicta istius

Cur caliditas extranea cordis toti cõicata febris dicitur & nõ hepatis seu cerebri, aut alterius mẽbri.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 13 sur 301

cta istius necessario antequam communicetur toti accenditur in corde per spiritus qui ab aere, vel alio continente inflammantur. & si sit putredo vel apostema in cerebro, aut in epate propter magnam cõmunitatem mediante magna vena, aut mediantibus arteriis antequã hæc membra possint tanto gradu caloris totum calefacere, quòd operationes lædantur: inflammatur cor & cõmunicat caliditatem toti lædentem operationes. causa ergo eius est, quia impossibile est totum febrire, nõ febriente corde, & quia nomen febr. dicitur a feruore, & de feruore qui primo radicaliter est accensus in membro, quod est aptum totum inflammare. & sine cuius inflammatione non contingit totum inflammari modo dicto. ideo nomen febr. non dicitur nisi de calore extraneo cordis, aut ab ipso dependẽte.

Quod si dicatur epar naturaliter calidum potest totum reddere calidum corde existente frigido. ergo etiam epar præternaturaliter calidum potest totum inflammare, & facere ita calidum præter naturam, vt lædantur operationes sensibiliter sine præternaturali influxu cordis. negatur argumentum. cum epar calidum non possit totum reddere calidum secundum naturam nisi multo magis hic actualis calor pendeat a corde quàm ab epate dato quòd cor ab hepate non reddatur calidum, non tamen potest hepar, aut aliud membrum præternaturaliter totum calefacere nisi primo hic calor præternaturalis cordi communicetur, & deinde cor præternaturaliter calefactum totũ calefaciat. Accedit ad hoc quòd epar apostematum apostemate calido non mittit sanguinem calidum supra totum nisi paulatim, & ante istud inflammatur cor, & forte non est sanguis inflammatus calidior spiritu cordis, sed quia prohibetur spiritus euentari, ideo inflammatur, & postea inflammat totum.

Contra ex hac opinione simul cum fundamento suo sequitur quòd calor extraneus hepatis, & cerebri debet dici febr. quia cor præternaturaliter inflammatum non potest totum calefacere calore extraneo sensibiliter lædente operationes nisi ab eo primo calefiat hepar, & cerebrum calore extraneo, quæ calefacta communicabunt calorem extraneum residuo corporis mediãtibus spiritibus animalibus naturalibus, & sanguine, sicut in naturali dispositione communicãt calorem animalem, & naturalem toti mediantibus eisdem. ergo ex fundamento suo sequitur oppositum eius quod intendit, assumptum manifestum est propter magnam propinquitatem cordis ad membra illa, & latitudinem viarum inter cor & illa membra. Præterea dicit ipse quòd hepar naturaliter calidum potest facere totum corpus naturaliter calidum corde existente frigido, & tamẽ hepar præternaturaliter inflammatum non potest totum præternaturaliter inflammare nõ inflãmato corde.

Contra. talis potest esse proportio hepatis naturaliter frigidi præternaturaliter inflammati ad cor frigidum, qualis est hepatis naturaliter calidi ad idem cor frigidum, sed hepar naturaliter calidum non sufficit inflammare cor naturaliter frigidum. ergo etiam hepar naturaliter frigidum præternaturaliter inflammatum non sufficit inflammare idem cor frigidum, quare totum præternaturaliter inflammabitur ab hepate præternaturaliter calefacto, corde præternaturaliter non inflammato. assumptum probatur. ponendo quòd cor naturaliter frigidum habeat caliditatem, vt sex cum dimidio, hepar autem naturaliter calidum habeat caliditatem, vt quinque cum dimidio, semper enim cor naturaliter frigidum est calidius hepate naturaliter calido, sed hepar naturaliter frigidum habeat caliditatem vt quatuor cum dimidio, & acquirat vnum gradum caliditatis præternaturalis, ita vt habeat caliditatem, vt quinque cum dimidio. & sequitur veritas assumpti, quia quæcunque sunt æqualia se habent in æquali proportione ad tertium.

Ad primam rationem forte responderet, quòd licet cor præternaturaliter calefactum non possit totum præternaturaliter calefacere nisi prius calefaciat hepar, & cerebrũ. quæ calefacta postea communicabunt caliditatem præternaturalem toti, sicut econtra hepar, & cerebrum præternaturaliter calefacta non possunt totum præternaturaliter calefacere nisi prius calefaciant cor, quod calefactũ communicabit caliditatem toti, attamen inter ea multum interest, quia semper cor magis communicabit caliditatem toti, quàm hepar, & cerebrum cum sit calidius, certe si sic intelligit bene dicit, sed hæc opinio coincidit cum opinione Marsilij quam ipse recitat, vt apparebit statim.

Cur caliditas hepatis extranea toti cõmunicata nõ dicitur febris.

Ego autem opinor opinionem Marsilij esse magis veram & conformem mentibus auctorum. Dicit enim causam in quæsito esse, scilicet quòd caliditas extranea hepatis, & per ipsum toti communicata non dicitur febris. sed caliditas extranea cordis, & per ipsum toti communicata solum dicitur febr. quia medici vocauerunt febrem caliditatem illius membri, quod maxime est aptum inflammari, & quod inflammatum est maxime aptum alia inflammare. & similiter vocauerunt febrem caliditatẽ ab eo alijs membris communicatam. solum autem cor est huiusmodi. hepar autem & cerebrum, licet possint inflammari, & inflammata communicare caliditatem toti. caliditas tamen sua est remissa in comparatione ad caliditatem cordis, cũ cor sit calidius, & magis aptum inflammari cæteris membris, & habens plus de multitudine caliditatis, & magis cõmunicatiuum caliditatis toti, quàm aliquod aliud membrum tam in naturali, quàm in præternaturali dispositione. Propterea omnes auctores in hoc conuenientes congrue dixerunt febrem dictam a feruore esse propriam passionem cordis, quod maxime feruet, & est aptum facere, vt alia ferueant, & non hepatis, neque alterius membri. sic enim sibi placuit, & non absque ratione. Vnde licet hepar possit inflammari, & inflammatum communicare toti caliditatem, vt duo in sor. æqualem caliditati communicatę a corde toti in platone, & in vtroque caliditas illa sensibiliter læderet operationes, & æqualiter, caliditas tamen platonis esset febr. & non caliditas fortis. sic enim placuit auctoribus propter causam assignatam. Et secundum hanc opinionem euitantur longæ ambages, & controuersiæ quas inutile esset multiplicare. vt bene sensit Auicen. prima quarti. primo capitulo. Ad argumentum autem in oppositum dicitur q̃ caliditas illa toti communicata ab hepate vocabitur mala complexio calida totius pendens ab hepate, & non febre. licet vt bene sensit Vgo, raro contingat caliditatem extraneam toti ab hepate communicari sine cordis influxu.

Febris a feruore sic dicta.

Concluditur itaq; quòd nulla caliditas dicitur feb. nisi caliditas extranea cordis, aut ab extranea caliditate eius pendens, & cum hoc sensibiliter lædẽs operationes. Opinio autem Gẽtilis de fulgineo est hæc: q̃ illud debet esse subiectum primum feb. quæ per se lædit omnes operationes cuiuscunq; membri. vt est apud Auer. tertio colliget. capitulo tertio. quod est primum subiectũ caloris per se omnium operationum perfectiui, sed cor est huiusmodi, ergo cor erit primum subiectũ febr. tenet consequentia. & maior est manifesta, quia cuius temperies est sanitas, eius intemperies est ægritudo. & minor est de intentione omnium medicorum. calor enim cordis perfectiuus est omnium operationum. calor autem hepatis solum perficit operationes naturales, sicut calor cerebri solum animales.

Subiectũ primũ febris quale cõstituendum.

Contra hanc opinionem possent fieri multæ instantiæ, quas vt breuitati indulgeam in præsentiarum omittam.

Quartum dubium vtrum febr. existens in corde procedat ab eo mediantibus spiritu, & sanguine per venas, & arterias in totum corpus. Arguitur quòd non. Accidens non migrat de subiecto in subiectum. igitur quæstio falsa pro parte affirmatiua. Secundo in omnibus febribus in quibus extrema frigent, sicut in principijs paroxismorũ, in febre liparia, in morientibus ex febre colliquatiua non procedit calor extraneus cordis in totum corpus. ergo &c. Et confirmatur ex sententia Auicen. in capitulo de liparia in qua secundum ipsum est impeditus transitus caloris ad extrema.

Tertio stat multa alia membra a corde fuisse præternaturaliter calida, antequã cor febriret. ergo postea corde febriente non procedet caliditas ab eo ad membra illa, cum iam vt pono in casu ante habuerint tantum calorem extraneum quantum cor taliter febriens possit sibi tribuere

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 14 sur 301

tribuere. Et confirmatur, quia potest causa extrinseca totum corpus prius calefacere, & vltimo cor. simus in instanti in quo cor est primo febriés. & certum est quod in illo instanti feb. illa non procedit, sed forte incipit procedere, sicut si nunc primo cor sit febriens reliquis membris non calefactis præter naturaliter; pro tunc a corde febriente non procedit febr.

Quarto feb. hectica existens in membris non procedit a corde, quia est feb. facta a nullo procedens aut dependēs speciali dependentia. sic enim essent fiens, & non facta, & quòd talis feb. hectica possit esse in membris manifestum est, quia aliquando facta est sicut naturalis secunda primi. & membra non sentiunt suum calorem. infra. tractatu tertio. Et confirmatur, quia febr. hectica esset humoralis, vel ephemera si penderet a corde per sanguinē & spiritū.

Quinto sequitur omnem febrem existētem in membris esse ephemeram, vel sanguineam. nam feb. debet denominari secundum veritatem subiecti in quo fundatur calor a quo ipsa procedit. Cum ergo iuxta titulū quæstionis omnis febr. membrorum procedat a calore sanguinis, & spirituum, omnis talis erit sanguinea, vel ephemera. assumptū autem manifestum est, quia febres cordis distinguuntur penes distinctionē subiectorum in quibus fundatur calor a quo dependent iuxta doctrinam Auicenn. & Galen. ergo simile erit in febribus aliorum membrorum. Forte dicitur ꝙ febres aliorum membrorum a corde specificantur, & denominantur denominatione febr. existētis in corde.

Contra. ex hoc sequitur quòd aliqua caliditas facta esset febr. ephemera. Sequitur secundo. quòd aliqua caliditas fiens esset hectica. vtrunq; falsum. & primum probatur ponendo quòd cor febriat febre ephemera, & spiritu, & sanguine ab eo delatis foueatur mala complexio calida fixa in aliquo membro, tunc sequitur quòd caliditas illius membri, est febr. & non nisi ephemera, quia cor non febrit nisi febre ephemera. Pro secundo ponatur quod caliditas febrilis figatur in corde, antequam figatur in aliis membris, & per spiritum & sanguinem ponantur membra in calefieri lædente operationes. Et sequitur quod calor ille membrorum est febr. iuxta diffinitionem, & non nisi hectica, quia cor non febrit nisi hecticæ, & tamen calor membrorum est fiens vt ponitur in casu. Sexto possibile est febriente corde calefieri solum spiritum, aut solum sanguinem, sed solo spiritu calefacto defertur per solum spiritum. & similiter solo sanguine calefacto defertur per solum sanguinem. ergo non per spiritum, & sanguinem. patet assumptum, quia in ephemera spiritus sunt inflammati, & non sanguis, & in putrida est inflammatus humor, & non spiritus, immo in hectica est inflammata cordis substātia, & nō spiritus nec sanguis, nec alius humor. igitur a fortiori potest inflammari sanguis sine spiritu. & econtra.

Confirmatur. quia cum spiritus sit paratior calefieri, quàm sanguis, & magis aptus moueri, stabit quod spiritus deferantur ante sanguinē & calefiant membra. & sic pro aliquo tempore potest deferri, per solum spiritum.

Septimo febr. potest procedere a corde in totū corpus per vapores, & putridas fuligines, & simplicem alterationem. ergo non solum per sanguinem & spiritum. ergo diffinitio insufficiens.

Octauo potest procedere a corde in totum corpus, per neruos & reliquas corporis particulas. igitur &c.

Et confirmatur. quia venæ, & arteriæ non sunt extensæ per totum corpus. In oppositum est Auicen. in diffinitione febr. & Galen. in primo de differentiis febrium. & Auer. tertio colliget.

Pro decisione quæstionis notandum primo quod calorē a corde procedere in totum corpus potest dupliciter intelligi. Vno modo quod nouus calor actualis spargatur a corde im membra ad hoc vt febriant. secundo modo ꝙ calor extraneus existens in membris causetur a calore extraneo cordis sanguinis & spirituum, siue illud causari sit de nouo produci, siue sit solum conseruari. Primus modus videtur magis de intentione Auicenn. in capitulo de febre ephemera a caliditate aeris. nam dicit quod cor primo febri. postea defertur feb. ad alia membra, calefit enim aer eius, & peruenit ad cor & fit febr. deinde spargit &c.

Et in capitulo de liparia mouet quæstionē quomodo potest esse feb. & non procedat ex ea caliditas in totum corpus. Respondet quod in terminis, ideſt diffinitionibus harum dispositionum attenditur vna conditio, scilicet quod non sit quod prohibeat. potest ergo impediri delatio caloris sicut ipse exemplificat in textu ꝓpter aliquod ꝓhibēs, aut quia non esset tempus sufficiens. ipse ergo per processum illum intelligit noui caloris sparsionem. Secundus aūt modus est magis amplus, & veritati conformis, & de mēte doctorū, nec Aui. contrarius, licet primū magis specificauerit. seruabimus itaq; hunc secundū modum in determinatione istius quæstionis. Secundo notandū quòd omnia membra alia à corde sunt minus calida spiritu & sanguine cordis in naturali dispositione. patet, quia inter alia membra a corde hepar est calidissimū, quod tamen est minus calidum sanguine, prima primi.

Tertio notandum ꝙ cum duo vel plura calida approximantur alicui tertio, quod utroq; istorum sit minus calidū se inuicem iuuant ad calefaciendum illum tertium, ita ꝙ nullū illorū agit caliditatē in tertium, quæ caliditas etiam nō agatur ab alio tanquam à partiali agente, sicut cum duo homines trahunt nauim vterque tanquam partiale agens trahit totam nauim.

His ita notatis sit prima conclusio, licet nō omnis febris existens in corde sit procedens ab eo mediantib. spiritu, & sanguine in totum corpus, omnis tamen febr. existens in corde deducto impedimēto est apta procedere mediantibus spiritu, scilicet, & sanguine in totū corpus. Ista conclusio quo ad vtranq; partē est de intentione Auic. in cap. de liparia, quæ est febris in qua interiora calent, & exteriora frigēt, cuius est hic textus. Et habet aliquis vt dicat, quomodo erit febris, & non ꝓcedat in ea caliditas ex corde in totum corpus. Responsio itaq; ꝙ in terminis. i. diffinitionibus harū rerum attenditur, vna conditio, vt non sit quod prohibeat, sicut diffinimus aquam frigidam, & humidam quando disposita est ſm naturam suam, & non fuerit quod prohibeat, & diffinimus graue quod est illud qđ tendit inferius, qñ dimissum fuerit cum natura sua, & in omnibus istis caliditas peruenit ad cor, & ꝓcedit in arterias, & spargitur, at vero accidit prohibitio illius in quibusdā locis, sicut accidit ei super quem ponuntur pruinæ. Et ex hac cōclusione sequuntur duo correlaria. Primū, in omni cor de febriente est calor ex se sufficiens ad communicandum calorem febrilem toti corpori. Secundū, ꝙ in liparia & febribus omnibus in quibus exteriora frigent, nō est dicēdum illa exteriora febrire. Contra, sequitur quòd syncopalis in qua exteriora frigent, & pulsus est paruus tardus, & rarus non est febris. Sequitur secundo ꝙ moriētes ex febribus colliquatis non febriunt. Sequitur tertio omnem morientē ex febre ante mortem fieri infebriētem, & in summa ꝙ nullū membrum febrit nisi in eo calor sit intensior calore sibi debito. Horum solutio ponetur in solutione argumentorū factorum ante oppositum quæstionis.

Secunda cōclusio. omnis febris existens in alio membro a corde ꝓcedit ab eodem mediantib. spiritu, & sanguine. probatur, quandocunq; aliquod membrum aliud à corde, febris habet caliditatem ꝓter naturam sufficientem lædere operationes pendentem à corde, vt patet ex quæstione præcedenti. sed talis caliditas si pendet a corde, pendet etiā a spiritu, & sanguine. igitur procedit a spiritu & sanguine. tenet consequentia. & minor probatur de tertio notato. si duo vel plura calida iuxta ponantur uni reliquis minus calido: illa duo vel plura se iuuant ad calefaciendū minus calidum. sed in feb. cor, sanguis, & spiritus iuxta ponuntur aliis membris quę sunt ipsis minus calida. igitur cor, sanguis, & spiritus se iuuāt ad calefaciendū illa membra, ita ꝙ nulla caliditas ducetur in membra illa, quæ non pendeat a quocunq; illorum, tanquā a partiali agente iuxta notatū. Quod autē cor, sanguis, & spiritus sint calidiores aliis membris, patet ex secundo notato, quia sanguis minus calidus spiritu & corde est calidior hepate magis calido reliquis membris aliis a corde: prima primi. & hæc conclusio veritatē habet de sanguine, & spiritu existenti-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 15 sur 301

bus in venis & arteriis: ſicut do ſpiritu & ſanguine exiſtẽtibus in corde, ſimiliter de vaporibus in his partib. contẽtis. Ex hac concluſione ſequitur primo ꝙ ſi alicui membro communicaretur caliditas per ſimplicicem alterationem abſq; præſentia ſanguinis, aut ſpiritus in illo membro adhuc calor ille procederet a corde mediantib. ſpiritu & ſanguine, quia illis adiuuantibus agit cor caliditatem illam. Sequitur ſecundo. ꝙ licet in membris aliis à corde ſint febres more medicorum ſpecie vel genere differentes, non oportet illas à corde procedere per alios delatores, quam per ſanguinem, id eſt maſſam humoralem, ſpiritus, & vapores. illi enim ſimul cum corde agunt omnẽ caliditatem febrilem in membris repertam. Tertia concluſio. non oportet ad hoc vt dicamus aliquam febrem procedere a corde ipſam eſſe caliditatem quæ producitur, aut fuerit a corde producta. Iſta concluſio probatur. poteſt enim aliquod membrum prius eſſe calefactum caliditate per ſe ſenſibiliter lædente, quæ caliditas poſtea è corde febriente mediãtibus ſpiritu & ſanguine conſeruabitur, & cum conſeruabitur dicetur feb. cum antea non eſſet febris. igitur concluſio vera. tenet conſequentia, & aſſumptum probatur ex primo notato.

Supereſt ut reſpondeamus ad argumenta facta in principio quæſtionis. Ad primũ dicitur, quòd licet accidens non migret de ſubiecto in ſubiectum, poteſt tamen ſubiectum illius accidentis inducere ſimile accidẽs in parte ſibi ꝓpinqua illius ſuſceptiua. Ad ſm ſunt duo modi reſpondendi, vnus vt exiſtimo magis conformis mentibus auctorum, & eſt quòd nullum membrum dicatur febrire niſi habeat caliditatem extraneam excedentem, & ſuperabundãtem caliditati ſibi debitæ tempore ſanitatis. hæc in verum ſunt de intentione auctorũ ſi nõ volumus eorum dicta extorquere. Primo hoc manifeſte ſonat textus Auic. ſuperius allegatus in capitulo de liparia. & prima quarti, cap. primo, vbi declarãs particulas in diffinitione poſitas dicit. Et inflammatur in eo, ſcilicet corde aut corpore inflammatione quæ nocet operationibus naturalibus, non ſicut eſt caliditas iræ aut laboris cum non vltimatur. Item iſte textus Gal. octauo therapeuticę ſuperius allegatus. & ſtatim inferius ponendus. & primo de differentiis febrium. & Auer. tertio colliget capitulo tertio. vbi diſiniens febrem dicit ꝙ eſt aggregatũ ex calore naturali & extraneo ſuperaddito. Hoc idem oſtendit quid nominis, febris dicta a feruore, & græce dicta pyreos. Item pro hac parte ſunt rationes, quia aliter oporteret dicere quòd non omnis cura fit per contrarium formaliter, aut virtualiter, nam quando extrema ſunt frigida, ſicut in principiis paroxiſmorum in liparia, in ſyncopali, in morientibus calefaciendo extrema omnibus auxiliis cum his quæ ſunt formaliter, & virtualiter calida, ergo non febriunt. debet enim febris curari ꝓ frigida iuxta doctrinã Gal. octauo therapeuticæ. Eſt aũt immoderatio diſcraſiæ febrium in ſuperabundantia caliditatis, via igitur quę in eucraſiam per infrigidationem erit. Præterea ſi feb. in caſibus iam dictis dẽret curari, oporteret ꝙ ipſa remitteretur, & cum ipſa ſit calor oporteret calorem remitti. ſed conſequens eſt falſum, quia curantur ꝑ caloris intenſionem, & hæc argumenta procedunt contra Gale. dicentem quòd calor exiſtens in membris infrigidatis de quibus ſupra, eſt febr. propter malam à calore cordis extraneo dependentiam, quia in morientibus habentibus anhelitum frigidum, aut pulſum paruum, tardum, & rarũ, ſi debet curari febr. oportet quòd curetur per caloris intẽſionem, tam in corde, quàm in extremis, ergo nec in extremis nec in corde eſt feb. & ſm hanc opinionem concedendum eſt, ꝙ non ſolum in liparia extrema non febriunt: ſed neq; in principiis aliarũ febrium, quando ſunt frigida. & quòd principiũ ſyncopalis non eſt febris: & quòd morientes ex febribus colliquatiuis neceſſario ante mortem fiunt infebrientes: & quod non eſt poſsibile aliquẽ mori febrientem. Alia tamen opinio eſt doctorum dicentium quòd in liparia extrema febriunt, & ſimiliter in principio interpolatarum. Et quòd principium ſyncopalis eſt febris, & quòd habentes anhelitum frigidum, & extrema frigida ꝓpter febres colliquatiuas febriunt tam ſm cor, quàm ſm extrema, ille enim paruus color qui eſt tam in corde quàm in extremis: licet ſit in gradu diminutionis reſpectu caloris ſibi debiti; & etiam in multitudine formæ: tamen quia ſuperabundat in igneitate, & prꝛternaturalitate, propter quam ſuperabundantiam lædit operationes, dicitur febris. ut ſuperius dictum fuit in determinatione primę quæſtionis, & conſequenter iſti concedunt, quòd in eadem parte adæquata eſt febris, quę eſt mala complexio calida, & eſt mala complexio frigida: quę duo poſſunt intendi in prꝛternaturalitatem, licet ſimul non poſsint calor & frigiditas in eadem parte adęquata eſſe. Et ad argumenta adducta pro alia opinione reſpondetur. Ad primum cum infertur quòd non omnis cura fieret per contrarium formaliter nec virtualiter. dicitur quòd qui approximant calida cum extrema ſunt frigida curant frigiditatem, & non febrem: niſi forte de per accidẽs intenſo calore virtus fortificata expelleret humorẽ putridũ, aut venenoſum, à quo dependet ille paucus calor igneus. intentio enim in caſibus in curatione febris nõ eſt remittere calorem febrilem in calore, ſed igneitatem: quod fiet expellendo humorem putridum, aut venenoſum a quo dependet ille paucus calor igneus. In his autem febribus, in quibus calor febrilis eſt ſimul intẽſus in gradu caloris & igneitatis, intentio eſt ſimul remittere caloꝛẽ & igneitatem. Et ſimiliter ad ſm dicitur, quòd curare febres nõ eſt ſemper remittere calorem: ſed bene eſt ſemper remittere igneitatem, quòd ſi in aliquo calore eſſet diminutus in gradu caloris & igneitatis: tunc non eſſet febris, nec mala complexio calida, ſed bene malus calor, qui eſt diminutus: ſicut calore aucto frigiditas pauca ſecum coextẽſa nõ dicitur mala complexio frigida, niſi forte penderet a re venenoſa: & eſſet magis elemẽtalis, & magis lædens operationes, quàm cõueniret tam remiſſo gradui frigiditatis. Aliqui tamen dicunt ꝙ in habentibus anhelitum frigidum, & in principio ſyncopalis cor febrit: & quòd ibi calor vſque ad mortem eſt intenſus in gradu caloris: ſed eſt diminutus in quantitate, ſiue in multitudine formæ. ideo aer expiratus infrigidatur: quia potentia rei inſequitur multitudinem formæ. Sed contra hanc opinionẽ eſſent inſtantię efficaces, quas proſequi eſſet inutile. dicta autem auctorũ: priores dicentes omnem febrem eſſe calorem igneum: licet aliquãdo ſit in gradu diminutionis. Et ſimiliter iſti poſteriores dicentes omnem febrem eſſe calorem intenſum ſupranaturalẽ: ſed aliquando diminutum in multitudinem formæ. Primi gloſant extorquendo dicta auctorum ad igneitatem: ſecundi gradus ad intenſionem abſq; multitudine formæ. tu vero dic vt libet. Ad tertium argumentum patet ex tertia cõcluſione quid ſit reſpondendum. illa enim caliditas exiſtẽs in membris licet a corde non de nouo producatur: tamen a febre cordis conſeruatur. Et ad confirmationem admittitur caſus: licet ſit male veriſimilis: & dicitur quòd in primo eſſe febris cordis, quod eſt primum eſſe febr. aliorum membrorum. feb. aliorum membrorũ a febris cordis conſeruatur: licet non de nouo producatur. ſed in alio caſu in quo ponitur nunc primo cor febrire: dicitur quòd febris cordis non procedit ad alia membra, neq; forte incipit ꝓcedere: ſed bene poſt hoc procedet. requiritur enim tempus ſufficiens ad proceſſum illum. Ad quartum de febre hectica exiſtente in membris: dicitur ꝙ eſt facta, & a nullo dependet ſpeciali dependentia: ſic enim eſſet fiens: generali tamen dependentia pendet a calore cordis, ſanguinis & ſpirituum. & hoc facit ipſam eſſe fientem: quia etiã abſq; hoc ipſa ex ſe eſſet apta conſeruari. ſed hæc generalis dependẽtia poſſet ipſam intendere & facere magis reſiſtentem cauſis ipſam corrumpẽtibus. Et ad confirmationem quid dicendum ſit videbitur ex ſolutione ſecundi argumenti. Ad quintum negatur ſequi omnem febrem eſſe ephemeram, aut ſanguineam: & concedo quod febres cordis ſpecificantur, & denominãtur ſm diuerſitatẽ ſubiectorum: in quibus ſunt calefacta eſſe, a quibus pendent: nõ tamen ſpecificantur, aut denominantur: ſecundũ diuerſitates ſubiectorum, in quibus ſunt caliditatis fientes, a quibus pendent. tales autẽ ſunt ſanguis & ſpiritus: a quibus pendet omnis febris in membris generali dependentia: & dicitur

Febris per infrigidationẽ curatur.

citur ſecundo, quòd febres aliorum membrorum a corde ſpecificantur & denominantur ſecundum denominationē febrium, quæ ſunt in cōrde: & conſequenter concederentur illæ duæ concluſiones illatæ in argumento, & nō abſq; ratione. Nam ſicut caliditates exiſtentes in membris denominantur febres propter febres cordis: ita propter eaſdem debēt denominari ſpecialibus nominibus ipſarū. Et ſi inſtetur: quia tunc eſſet eodē febris fiens & facta: dependens & independens. negatur conſequentia. non enim omnis ephemera eſt fiens & dependens: neq; omnis hectica facta eſt independens. Ad ſextum dicitur, quòd non eſt poſsibile cor febrire, quin ſanguis & ſpiritus calefiant caliditate fiente, & non facta. Et ad confirmationem licet ſpiritus citius calefiat, quàm ſanguis: & calefactus citius ad membra deferatur, quàm ſanguis; non tamen eſt poſſibile corde febriente, quin iſta ſint calefacta: & ſic ab ambobus ſimul pendebit quælibet febris aliorū membrorum quantumcunq; citius deferātur ad membra ſpiritus quàm ſanguis. Ad ſeptimum conceditur ad quod deducitur: ſed p ſpiritus Auicen. dedit intelligere vapores & putridas fuligines: & quantumcunque per ſimplicem alterationem, membra aliter calefiant: illa tamen calefactio fit per ſanguinem & ſpiritus. Ad octauum dicitur, quòd per uenas & arterias dedit intelligere neruos & cæteras particulas, per quas poteſt corpus calefieri: expreſsit tamen principaliora. Deinde cum dicit: Et inflāmatur in eo. In hac parte Auicen. exponit duas particulas in diffinitione poſitas. primo declarat qualiter febris eſt calor accēſus in corde. In ſecunda ibi. § Et impedit operationem § declarat qualiter febris eſt calor extraneus. De prima dicit q̄ feb. quæ eſt calor accenſus in corde taliter inflammatur in eo corde, vt per inflammationem noceat operationibus naturalibus, id eſt omnibus operationibus quæ inſunt homini ſm naturam, ſcilicet vitalibus, animalibus, & naturalibus. lædit enim febris iuxta doctrinam Auer. tertio colliget. capit. tertio omnes actiones & paſsiones cuiuſcunque membri. Et ſubdit quòd nō lædit ita remiſſe, ſicut caliditas iræ, aut laboris, cum non vltimantur: quia cum caliditate iræ aut laboris non vltimata remanet homo in latitudine ſanitatis: ſed cum febre nō remanet in latitudine ſanitatis: ſed febris lædit hominem ita intenſe, ſicut caliditas iræ & laboris cum vltimantur: illa enim caliditas vltimata lædit operatiōes hominis ſenſibiliter, ſicut & febris. immo forte eſt febris. Pro qua particula notandum, q̄ calorem ſequentem iram, aut laborem vltimari, poteſt dupliciter intelligi. vno modo ſicut dictum eſt: quia ſenſibiliter lædit operationes. ſecundo modo, quia figatur caliditas in aliqua noſtri corporis particula, ſicut in ſpiritibus, humoribus, aut membris. & vterq; modus eſt ad propoſitum. In ſecunda autem particula declarat ly extraneus. eſt enim febris calor ita extraneus, vt impediat operationē: ita vt retineatur: quæ particula poteſt tripliciter exponi. Primo vt operaratio retineatur. i. non ſit omnino ablata: ſed diminuta vel corrupta: nam cum ablatione omnium operationum non ſtat vita. licet cum ablatione alicuius vt viſus, aut appetitus quandoque ſtet vita in febribus. operatio. n. læditur tripliciter, diminute, ſcilicet cum minuitur à menſura ſibi conueniente: corrupte, quando nō conuenit alicui indiuiduo de ſpecie humana naturaliter diſpoſito: ablate, quando operatio omnino aufertur. Exemplū primi, ſicut quando homo diminute appetit, & vno bolo ſatiatur: corrupte quando appeteret carbones, & res non conuenientes humanę ſpeciei. ablate ſi nihil appeteret: nunc autē in febribus retinetur operatio: quia non omnes auferuntur: quia ſic eſſet mors. Aliqua tamen poteſt totaliter auferri: vt dictum fuit. Secundo poteſt exponi q̄ febris impedit operationem: ita vt homo retineatur, id eſt impediatur ab operationibus ſibi conuenientibus, & ſolitis. Tertio exponitur a Gentile, q̄ febris impedit operationem: ita vt ipſa febris retineatur, id eſt non ſit dependens a cauſa primitiua. voluit enim de intentione Galeni primo de differentijs febrium, nullam poſſe eſſe in corpore humano ſanitatem, aut ægritudinem omnino a cauſa primitiua dependentem. Exemplum. nam ſi Socr. habeat malam compoſitionem manus in digitis manus: vt verbi gratia, torturam, vt nō poſsit ſcribere, eſt æger. Si vero Plato haberet torturam in digitis factam a ligatura, vt non poſſet ſcribere eſſet ſanus: quia impedimentum illud pendet omnino a cauſa primitiua abſque læſione in aliqua natura membri ſui. Eodem modo poteſt exemplificari de ſanitate: nam ſiquis habet bonam compoſitionem manus, id eſt vt poſsit ſcribere eſt ſanus. Si vero quis habens digitum paralyticum, vel tortum non poſſet ſcribere ex ſe: locius tamen ducendo digitos ſuos faceret ipſum ſcribere, nō eſſet ſanus: quia operationes illæ penderent omnino a cauſa primitiua. Similiter oportet de febre dicere quòd non ſit omnino dependens a cauſa primitiua: ſed ſit facta læſio: & caliditas ſit fixa in aliqua corporis particula, ſcilicet in ſpiritibus, humoribus aut membris.

An ſanitas & ægritudo ſint a cauſa primitiua.

Contra. temperamentum cordis pendet ab aere reſpirato, & eſt ſanitas. ergo ſanitas pendet a cauſa primitiua.

Secundo fruſtum lapidis poſitum in veſica eſt ægritudo in numero, & eſt cauſa primitiua: & oppilatio vrinæ eſt ægritudo immediate pendens ab eadem cauſa primitiua. ergo determinatio falſa. Ad primum reſpondetur quòd temperamētum cordis non omnino pendet ab aere reſpirato: ſed a ſpiritibus, compoſitione, complexione, & vnitate. Ad ſecundū credo, quòd lapis poſitus in veſica oppilans viam vrinæ, ſit ita morbus in numero: & oppilatio facta ab eo ſit ita morbus in compoſitione: ſicut ſi fieret a lapide ibidem nato. Credo itaq; addendum eſſe in diffinitione ſanitatis & ægritudinis quòd ſint independentes a cauſa primitiua ad placitum remouibili, quod non eſt in propoſito. hæc tamen argumenta licet apparenter procedant contra opinionē Gentilis, Matſilii, & Iacobi de forliuio: non tamen procedunt contra opinionem quam ſequor. Ego enim credo vna cum principe medicorum, ſecunda primi. primo capi quòd ægritudo eſt diſpoſitio nō naturalis in corpore humano, ex qua in operatione eſſentialiter prouenit nocumentum prouentu primo. & eſt aut complexio non naturalis: aut compoſitio nō naturalis. Et ecōtra ſanitas eſt diſpoſitio naturalis in corpore humano, ex qua eſſentialiter perficiūtur operationes prouentu primo. & hæc eſt complexio naturalis, aut compoſitio naturalis: & ſub compoſitione comprehenditur vnitas. Et ſimiliter ſecunda primi. ſecundo cap. Sanitas eſt diſpoſitio, per quam corpus hominis in ſua complexione & compoſitione tale exiſtit, vt ex eo operationes omnes proueniant incolumes: & ægritudo eſt diſpoſitio hominis huic cōtraria. nec credo addendum eſſe in diffinitione ſanitatis, aut ægritudinis quòd ſint independētes a cauſa primitiua: ſed ſufficit ad eſſe ægritudinis quòd ſit diſpoſitio mala ſecundum aliquam corporis naturā per ſe ſenſibiliter læſiua operationum. Similiter ad eſſe ſanitatis ſufficit quòd ſit diſpoſitio bona ſecundū omnes corporis naturas per ſe operationum perfectiua ſiue hæ diſpoſitiones pendeant a cauſa primitiua ſiue non. Deinde cum dicit.

Et ſunt quidam hominum qui diuidunt febres in duas diuiſiones primas, ſcilicet in febrem ægritudinem: & in febrem accidens: & ponunt febres apoſtematum de genere febris accidentis.

In hac parte determinat de febribus diuiſiue: & diuiditur in tres. In prima ponit diuiſionem vnam, quæ ſecundum aliquos, præcipue Raſim. 16. continentis cap. 2. eſt principalis. In ſecunda parte ibi § Procedamus ergo § ponit aliam diuiſionē febris, quę ſecundum communem medicorum opinionē eſt principalior. In tertia ibi. § Et diuiduntur febres. § ponit alias diuiſiones minus principales. prima pars diuiditur in tres. In prima ponit diuiſionem dictam de intentione Raſis. Secundo declarat intellectum diuiſionis ibi. § Et intentio quidē. § In tertia parte ibi. § Et contradicenti quidem. § arguit contra hāc diuiſionem. De prima parte dicit quòd ſunt quidam hominum, ſcilicet Raſis, & ſequentes eum: qui diuidunt febres in duas diuiſiones primas, id eſt in duo membra, quæ dicūt eſſe prima. Putant enim hanc diuiſionem febris eſſe principalem inter omnes, ſcilicet quòd febris diuiditur in febrem

brem accidens, & febrem ægritudinem. & ponunt febres apoſtematum de genere febrium accidentis, & febrem ſequentem humorum putredinem, aut calefactum eſſe ſpirituum: & ſimiles cauſas quæ non ſunt ęgritudines de genere febrium ægritudinalium.

Et intentio quidem huius ſermonis eſt, quòd febris ægritudinalis eſt illa inter quam & cauſam, quæ non eſt ægritudo, non eſt medium, ſicut febris putredinis. Putredo enim eſt cauſa eius abſq; medio: & nō eſt putredo in ſeipſa ægritudo: immo eſt cauſa ægritudinis. Febris vero apoſtematis eſt accidens apoſtemati exiſtens: dum eſt apoſtema ſequens ipſum: & apoſtema eſt ægritudo in ſeipſo.

In hac parte declarat huius diuiſionis intellectū dicēs, quòd febris ægritudinalis ſecundum intentionem diuidētis, ſcilicet Raſis eſt feb. cuius cauſa immediata nō eſt ægritudo: ſicut febris ſequens putredinem, cauſa eſt putredo: ſiue per putredinem intelligas calorem putredinalem: ſiue intelligas putridam fuliginem. putredo autē non eſt ægritudo, ſed ægritudinis cauſa. febris autem accidens eſt, cuius cauſa immediata eſt ægritudo: ſicut feb. ſequens apoſtema: aut vlcus, aut oppillationem.

Et contradicenti quidem ineſt, vt dicat: quoniā ſi propterea quòd febris apoſtematis ſequitur caliditatem eius: & ſequitur ex dolore ipſius, eſt ſimile vt ſit febris accidēs: tunc oportet vt ſit plurimum febrium ephemerarum accidens. Et ſi ipſa ſequitur putredinem, quæ eſt in apoſtemate: tunc apoſtema non eſt cauſa eius prima, vnde eſt apoſtema: immo quantum ad putredinem, quæ eſt in ipſo. Cauſa igitur eius, quæ eſt eſſentialis eſt putredo: & apoſtema non eſt cauſa eius niſi per accidens.

In hac parte preſenti primo arguit contra diuiſionem. In ſecunda parte ibi. §Verum occupatio.§ excuſat ſe ab vlteriori argumentatione. prima in duas. nam in prima arguit contra dictam diuiſionem ſecundū vnum intellectū. In ſecunda parte ibi § Et dicimus. § arguit contra eandem ſecundum alium intellectum. In prima parte arguit ſic. febris ſequens apoſtemata: aut ſequitur calorem apoſtematis: aut dolorem: aut putredinem. Si ſequatur dolorem, aut calorem, & ꝓpter hoc ſit febris accidēs, ſequitur ephemeras ſecundum plurimum eſſe febres accidentia. Ille .n. ſecundum plurimum ſequuntur dolorem, aut calorem, vt patet diſcurrenti: conſequens eſt contra Raſim, & ſequaces qui nolunt aliquam ephemeram eſſe feb. accidens, niſi ephemeram ſequentem bubonem. Si uero febris ſequatur putredinem: ſequitur ꝙ putredo eſt cauſa eſſentialis: & immediata eius, & non apoſtema niſi quantum eſt ratione putredinis: quare apoſtema non erit cauſa febris, niſi de ꝑ accidens. Deinde cum dicit.

Et dicimus quòd ſi non ſignificauerint per febrem accidens hoc. immo non intellexerunt per eam: niſi quòd ipſa ſequitur apoſtema hoc: & inueniunt eam per intentionem apoſtematis. Similiter ergo eſt diſpoſitio febrium putredinis per comparationem ad putredinem.

Arguit contra diuiſionem ſecundum alium intellectum dicens, quòd ſi intellectus ponētium hanc diuiſionem non fuerit ſuprāſcriptus, immo quòd febris dicatur accidens apoſtematis. quia per ipſum inueniunt apoſtemata, ideſt deuenīūt in notitiam apoſtematis, ſimiliter erit febris putredinis, quia per hanc deueniunt in notitiam putredinis. nam per febrem exacerbantem de tertio in tertium, aut de die in diem, aut de quarto in quartum veniunt in notitiam humoris putrentis.

Verum occupatio in huiuſmodi contradictionibus eſt illud, quod non confert in ſcientia medicinæ aliquid: & facit medicum procedere ex arte ſua ad inquiſiones, quæ fortaſſe impediunt ipſum ab arte ſua.

In hac parte excuſat ſe ab vlteriori argumentatione cōtra hanc diuiſionē dicens quòd occupari in huiuſmodi cōtradictionibus nō confert aliquid in medicina: immo magis impedit medicum quam iuuet, faciens eum procedere ad inquiſitiones, quæ impediunt eum in arte ſua. Hunc paſſum bene aduertant terentes omne tempus ſuum in his alterationibus, & quæſtionibus Iacobi de forliulo, & Vgonis & Thomæ de garbo, qui tandē neſciunt ordinare vnū clyſtere, & fine artis fruſtrātur. Sunt enim iſtæ res a quibus in primis annis ſe debent expedire: poſtea ad finem artis intendentes, per quam medici vocati ſunt.

Hic dubitatur. Vtrum diuiſio ſupra poſita ſit conueniēs. & videtur quòd ſic: quia datur a Galeno ſeptima particula aphoriſ. ſi febris non a cholera. hanc eandem vt ſupra ponit Raſis. 16. & .17. continentis. necnon Auenzoar in Theiſir. Item Auicen. in particula ſequenti, & ſtatim acceptabit eam. Reſpondet Dynus, & bene quòd febris dupliciter conſideratur: aut in ſe, & ſic eſt morbus: & non eſt diuidenda in febrem accidens, & febrem ægritudinem. Alio modo conſideratur in relatione ad cognitionem, & operationem medici: & hoc modo eſt conuenienter diuiſa. per hoc enim quòd ſcimus febrem eſſe accidens ſcimus principaliter eſſe intendēdum illi morbo a quo dependet. ſecus cum eſt morbus, & a morbo non dependet. Poſſumus etiam ſcire ſecundo, quòd non eſt acceptanda tanquā principalis: principalior enim eſt immediate ſequens quā Auicen. poſiturus eſt: licet hæc diuiſio ſit vltimata, & maxime medico deſeruiens: quam præ oculis medicus ſemper debet habere, ne incidat in errores, in quos plerique incidunt credentes febrem nō ab alio morbo dependere: cum tamen frequentius decipiantur errore perſæpe incorrigibili. nec Auicen. arguit contra eam, vt improbaret eam: quod patet ex modo loquendi ſuo cum dicit. Et contradicenti quidem ineſt vt dicat: quaſi dicat aliquis poſſet ſic arguere contra eum: ideo ad rationes Auicennæ reſpōdeamus. Ad primum cum dicitur, quòd febris aut ſequitur dolorem, aut calorem apoſtematis: & propter hoc ſit accidens: ſequitur vt plurimum quòd ephemeræ ſunt feb. accidentia. negatur conſequentia. illæ enim non ſequuntur dolorem nec calorem apoſtematis, niſi quæ fiunt a bubonibus. Ad aliud cum dicitur, ſi ſequantur putredinem apoſtematis. ergo putredo eſt per ſe & immediata cauſa eius. non autem apoſtema. negatur conſequentia. nam licet apoſtema non ſit per ſe primo cauſa eius: eſt tamen per ſe ſecundo cauſa ipſius, cum producat febrem per partem ipſius, ſcilicet putredinem. Et ad argumenta ſua penes aliud intellectum huius diuiſionis cum arguitur quòd ita febris ducit in notitiam putredinis: ſicut ducit in notitiam apoſtematis conceditur: ſed eſt differētia: quia feb. putredinis ducit in notitiam putredinis: quę non eſt ægritudo: ſed feb. apoſtematis ducit in notitiā apoſtematis, qđ eſt ægritudo. Credo tamen quòd propter euitare cauillationes, quòd eſſet tutius dicere, quòd febris accidens eſt, quæ pendet a morbo mediate, vel immediate: & hoc dico propter febrem ſequentem oppillationē, quæ eſt accidēs: cum tamen non poſsit ſequi eam niſi mediate. illa autem febris quæ eſt morbus, eſt quæ ſequitur non morbum. Deinde cum dicit.

Febris dupliciter cō ſideratur.

Procedamus ergo ſecundum id quod conſuetum eſt. Dicamus ergo propterea quòd febres apoſtematum, & oppilationum ſunt febres accidentes, & aliæ febres ſunt ægritudines, tunc conueniens eſt ut dicamus, quoniam propterea quòd omnia quæ ſunt in corpore hominis ſunt tria genera, ſcilicet membra continentia illud, quod eſt in eis de humiditatibus, ſpiritibus, quorum comparatio eſt comparatio parietum balnei. Et humiditas recondita, & eius comparatio eſt comparatio aquæ balnei. Et ſpiritus animalis, vitalis, & naturalis, & vapores effuſi. Et comparatio eorum eſt comparatio aeris balnei. & aer balnei quando infrigidatur illud, quod eſt vicinum ei, non oportet vt ipſe extinguatur. immo poſſibile eſt vt remaneat, & redeat, & calefaciat illud quod ei vicinum eſt. Similiter eſt vnum iſtorum trium generum, extra quod non inuenitur in homine genus corporeum.

Oīa, q̄ ſūt i corpore ſunt cō tenta, cōtinentia, ac impetum facientia.

In

In hac parte Auicen. poſiturus diuiſionem, quam credit eſſe principalem. primo acceptat diuiſionem ſuperius poſitam, vt ſequatur opinionem aliorum: & ponit fundamenta diuiſionis ſequentis. In ſecunda parte ibi. § Nam ſi accendatur. § ponit diuiſionem illam. In tertia parte ibi. § Hæc ergo diuiſio febris eſt. § dicit ipſam eſſe propinquã diuiſioni, quæ datur per eſſentialia. De prima parte dicit in ſententia: procedamus ergo ſecundum illud quod conſuetũ eſt de hac diuiſione ſupraſcripta ab alijs, & dicamus ſicut ipſi quòd feb. apoſtematum, & oppilationum, & ſupplete uos vlcerum, & aliorum membrorum ſunt febres accidentia. quę autem ſequuntur putredinem, calefactũ eſſe ſpirituum, & huiuſmodi: quæ non ſunt morbi, debent dici feb. ægritudines. Poſtea Auicen. ponens fundamenta diuiſionis ſequentis. dicit quòd in humano corpore ſunt tria genera corporea, ſcilicet membra quæ in ſe cõtinẽt humiditates & ſpiritus. Secundo humiditates ipſæ. Tertiũ eſt ſpiritus animales, vitales, & naturales, & uapores effuſi, ſcilicet in membris corporis, qui vapores nondum receperunt formam ſpiritus: vel ſunt ſpiritus corrupti, vel forte vapores a membris eleuati. nam vapores & putridæ fuligines ſub humoribus eleuatæ ab humoribus continentur. hæc autem tria comparãtur ad tria corpora quæ in balneo ſunt reperta. membra quidem ad parietes balnei. humores ad aquã balnei. ſpiritus & vapores effuſi ad aerem balnei. aer balnei, quãdo infrigidatur illud quod ei eſt vicinum. ſ. parietes, & aqua balnei, nõ oportet ꝓpter hoc ut ipſe aer extinguatur: immo poſsibile eſt vt calidus remaneat, vel de nouo calefiat, & calefactus calefaciat parietes, & aquã balnei: ſicut eſt videre in balneis quæ calefiunt à fornace ſibi proxima mediante ductu ferreo, per quem aer ignitus peruenit ad balneum. Similiter parietes balnei calidi poſſunt calefacere aquam balnei, & aerem: & aqua balnei calida poteſt calefacere parietes, & aerem balnei. Similiter poteſt accidere in humano corpore ꝓpter illa tria genera corporea vltra quæ non inuenitur aliquod corporeum.

Sed contra. Nam præter hæc tria genera corpora ſunt in humano corpore elementa, aer inſpiratus, aqua bibita, cibi, & ſimilia. Dicendum quòd elementa ſunt partes iſtorum trium iam dictorum. Sed Auic. intellexit in litera, quòd præter iſta tria corporea concurrentia ad conſtitutionem corporis humani, non eſt aliquod genus corporeum, quod non ſit pars alicuius iſtorum. nunc autem elementa ſunt partes vniuſcuiuſq; iſtorum. aer autem inſpiratus, & aqua bibita, & cibi bibiti non ſunt partes conſtituẽtes corpus humanum. chilus autem, lac, & humiditates ſecundæ, ſtercora, & ſimilia: ſub humiditatibus comprehenduntur: capilli autem non ſunt partes integrantes corpus humanum, ideſt neceſſarii ad conſtitutionem corporis humani. Deinde cum dicit.

Nam ſi accendatur febris in membris radicalibus accenſione prima, ſicut accenditur aduſtio: verbi gratia, vt in parietibus balnei: aut per follem ferrarij: aut per ollam coqui, tunc illud genus febrium nominatur febris hectica. Et ſi accenditur febris accenſione prima in humoribus: deinde accendatur ex eis in membris, ſicut accidit: vt effundatur aqua calida in balneo, & igniantur lateres eius cauſa eius, aut ius calidum in olla, & accendatur olla cauſa eius, tunc illud genus febrium nominatur febris humoris. Et ſi accendatur febris accenſione ſua prima in ſpiritibus, & uaporibus: deinde accendatur ex eis in membris & humoribus: ſicut accidit vt perueniat ad balneum, aer ignis, qui accendatur in eo, & calefaciat aerem eius, & perueniat ad aquam, & parietes: tunc genus illud febris nominatur febris ephemera: quoniam eſt accenſa in re ſubtili: quæ reſoluitur cum uelocitate: & raro pertranſit diem cum nocte ſua: niſi conuertatur ad genus aliud febrium.

Hic Auic. ponit diuiſionem quam intendit dicens. ꝙ ſi accendatur febris in membris radicalibus, quæ ſunt omnia membra præter adipem & pinguedinem: licet membra ſpermatica maxime inter omnia vocentur radicalia, quia ſunt tanquam radices, & fundamenta aliorum. Accenſione prima, vt det exemplum hecticæ alijs febribus non compli catæ: tunc dicitur febris hectica, id eſt habitualis, vel quia iuxta Iſidorum habitum corporis, & fixas corporis partes poſsideat quæ hectica dicitur, vel tenetur ſicut aduſtio: calor enim hecticus magis conuenit cum calore aduſtiuo, quàm cum putrefactiuo, qui eſt calor febrium putridarũ: membra nanq; hectica aduruntur & exiccãtur, ſed non putrent. humores autem facientes putridas putrent. Quæ autem ſit differentia inter putrefactionem, & aduſtionem dicetur in principio tractatus ſecundi huius fen. declarat autem hoc exemplariter in parietibus balnei: follibus fabri, & in olla coci. Deinde notificans humoralem alijs nõ coniunctam, replicat quòd ſi accendatur febris accenſione prima in humoribus: deinde in membris. ſ. cum ex aqua calida accenduntur parietes balnei, & ex brodio calido olla coci: tunc eſt febris humoralis. & dixit humoralis vt comprehenderet putridas, & non putridas. licet Galenus 9. terapeuticę 8. cap. ponat ſynochas ſine putredine: quaſi medias inter putredinem & ephemeram. Deinde hoc idem dicit de ephemera oſtendens, quòd dicatur ephemera, quòd raro pertranſit diem naturalem niſi conuertatur ad aliud genus febrium. Eſt enim calor accenſus in ſpiritibus: qui facile aut reſoluuntur, aut ad temperamentum ꝓprium reducuntur propter tenuitatẽ ſuę ſubſtantiæ. ephemera dicitur ab himera græce quod eſt dies latine. vnde ephemera febris diei. Et licet dicat Iſaac quòd ephemera dicatur ab ephemeron piſce: cuius vita & periodus finitur in die naturali: credo potius quòd tam ephemera quam ephemeron dicantur ab ephemeris græce idem ſonante quod opus diei.

Hæc ergo diuiſio febrium eſt per modum propinquum diuiſioni euenienti per differentias.

Hic extollit hanc diuiſionem dicens, quòd eſt propinqua diuiſioni euenienti per differentias eſſentiales.

Super hac particula cadunt duo dubia. primo vtrum quælibet febris ſpecificeter & denominetur ſm ſubiectum calefacti eſſe in corde. Pro cuius deciſione ponendæ ſunt iſtæ duæ cõcluſiones. Prima licet omnis febris cordis pendeat à calefacto eſſe alicuius ſubiecti exiſtentis in corde: non tamen omnis febris aliarum partium dependet ab huiuſmodi calefacto eſſe dependentia ſpeciali. prima pars eſt de intentione Galeni primo de differentiis febrium. & ꝓbatur inductiue. ephemera nanq; cordis pendet à calefacto eſſe ſpiritus exiſtẽtis in corde: hectica à calefacto eſſe ſubſtãtię cordis: & humoralis à calefacto eſſe humoris: vel uaporis exiſtentis in corde. Secunda pars probatur, nam poſsibile eſt febrem fixam eſſe in aliquibus membris, ſola febre fiente exiſtente in corde vt puta ephemera. ſed omnis talis febris fixa eſt independens dependentia ſpeciali, igitur &c. Aſſumptum autem declaratum fuit in quæſtione precedente. Secunda concluſio, omnis febris ſiue cordis, ſiue aliarum partium ſpecificatur & denominatur ſecundũ aliquod ſubiectum calefacti eſſe exiſtentis in corde. probatur, omnis feb. cordis ſpecificatur & denominatur ſecundũ aliquod ſubiectũ calefacti eſſe exiſtentis in corde: ſed omnis febris aliarum partium ſpecificatur & denominatur ſecundum exigentiã febris cordis. ergo omnis febris aliarum partium ſpecificatur & denominatur ſecundũ aliquod ſubiectum calefacti eſſe in corde: tenet conſequentia, & minor probatur inductiue: vt ſupra & eſt de intentione Galeni primo de differentijs febrium.

Contra determinationẽ inſtatur: ponamus quòd per caliditatem fientem in ſanguine & ſpiritu, & in alijs partibus corporis producatur caliditas fiens in corde ſenſibiliter lædens operationes: tunc manifeſtum eſt quòd caliditas cordis eſt febris, quia ſibi competit diffinitio febris: & tamen non pendet ab aliquo calefacto eſſe, cum nullum ſit: ergo &c. Forte non admittitur caſus. Contra per caliditatem fientem in ſanguine & ſpiritu poteſt deferri caliditas a corde in totum corpus iuxta determinata: ergo cum cor ſit cæteris membris inflammabilius poterit caliditas ad ipſum

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 19 sur 301

ſum deferri mediãte caliditate fiente ſanguinis & ſpiritus. Ad hanc rationem dicitur admiſſo caſu quòd illa caliditas cordis: licet ſenſibiliter lædat operationes: tamen non eſt febris, nec ſibi competit diffinitio febris. non enim eſt calor accéſus in facto eſſe in aliqua corporis particula, quod requiritur ad eſſe cuiuſcunq; febris, ſiue factę, ſiue fiẽtis in corde. Secunda ratio contra determinationem eſt: quia de intẽtione Hippocratis & Galeni in aphoriſmo illo. In bubonibus omnes febres malæ exceptis ephemeris. ephemera in corde fit per ſolam cordis calefactionem abſq; eo quòd deferatur vapor putridus ad cor: quia ſic eſſet putrida, neq; apparet ibi aliquod calefactum eſſe. Reſpondetur q̃ in corde eſt calefactum eſſe ſpirituum, qui ſpiritus erant primo in membro bubonato: & poſtea ſunt ad cor delati. ſpiritus enim læſi trahuntur ad cor vt fomentum indę recipiant. Tertio contra determinationem arguitur: quia ſequitur quòd omnis febris putrida eſſet continua concluſa: conſequens falſum. & probatur conſequentia: quia illa eſt febris continua concluſa, quæ pendet à pu. humorũ in corde exiſtentium. Ad hæc reſpondetur quòd ſi putrerent humores proprij ipſius cordis facerent continuam concluſam; ſed ſi vapor putridus aliunde ad cor deferatur poteſt facere febrem interpolatam, & continuam proportionalẽ ſecundum exigentiam humoris putrentis, aut extra venas, aut in venis à corde diſtantibus, qui vapor gerit vicem & ſapit naturã humoris à quo eleuatur. quapropter ipſo exiſtente in corde poſſumus dicere aliquod ſubiectum calefacti eſſe in ipſo corde à quo feb. cordis pendet ſpecificatur & denominatur. Quæ autem ſit differentia inter calefactũ eſſe & calefieri patuit ex quæſtione præcedenti.

Secundum dubium, vtrum diuiſio febris in ephemeras humorales & hæcticas fit per differentias eſſentiales. In qua quæſtione primo tenendum eſt quòd feb. cum ſit quid minus commune calore, qui eſt ſpecies ſpecialiſſima non poteſt diuidi per differẽtias eſſentiales quibus diuiduntur genera apud phyſicum & metaphyſicum. Dicendum ſecundo. quòd licet non habeat differentias eſſentiales, habet tamen ſpecies & differentias ſimiles eſſentialibus: de quibus phyſicus & medicus cõſiderant: ſicut enim illæ differentiæ eſſentiales ducunt phyſicum & metaphyſicum in cognitionem ſpecierum, & inuentionem diffinitionum, & tandem in finem ſuum qui eſt ſcire: ita iſtæ differentiæ & ſpecies, ſiue modi feb. ducunt medicum in finem ſuum: ita ut per has cognoſcat naturam febrium, cauſas, pronoſtica, & tandem curam. Nam ſi medicus ſcit quòd feb. eſt hectica, ſcit ipſam eſſe fixam ſubiecto denſo, & difficulter remouibilem: præcipue ſi ventum ſit ad ſecundam ſpeciem: ſcit etiam intentiones curatiuas eſſe infrigidationem, humectationem, & reſtaurationem. Si autẽ ſciuerit quòd ſit ephera: ſcitur ipſam eſſe breuis terminationis & curandam eſſe per infrigidationem, & humectationem abſq; euacuatione. Si autẽ ſciuerit quòd ſit humoralis, ſcit ipſam eſſe breuem, aut longam, mortalem, aut ſalubrem ſecundũ exigentiam humoris a quo pendet, & alias circunſtãtias: ſcit etiã in cura eius duplicem eſſe intẽtionem, vnam circa cauſam complendam per digeſtionem & euacuationem: alteram circa febrem complendam per infrigidationem, & humectationem. Eſt itaq; hęc diuiſio ꝓpinqua vel ſimilis, vt dicit Auic. diuiſioni euenienti per differentias eſſentiales ad intellectum dictum. Et ex determinatis manifeſtũ eſt quòd omnis febris eſt ephemera hectica vel humoralis. Contra. ponamus quòd ad eſſe febris & ſenſibilis læſionis operationum requirantur tres gradus caloris prætĕnaturalis, in corde, ſit ſolum vnus gradus fixus: in ſubſtantia cordis addatur ſecundus à calefacto eſſe ſpirituum, & addatur tertius à calefacto eſſe humorum: tunc aggregatum ex his tribus gradibus eſt febris, & quilibet illorum trium per ſe non eſſet febris, ſed neutralitas. tunc arguitur ſic, hic totus calor eſt feb. & non eſt hectica, quia ſi hic totus eſſet hectica totus eſſet independens. conſequens contra caſum: neq; totus hic calor eſt ephemera, aut humoralis: quia ſic totus eſſet dependens dependentia ſpeciali: quod eſt contra caſum. Ad hoc dicitur quòd hic totus calor eſt febris hectica ephemera, & humoralis de copulato extremo, & non copulatiue, nec diuiſiue propter rationes dictas. Secundo arguitur, ponamus a membro putrefacto, ſcilicet à ſubſtãtia membri eleuati putridam fuliginem ad cor facere febrem in corde: tunc hæc eſt febris, & non ephemera: quia non dependet à calefacto eſſe ſpirituum: nec humoralis, quia non dependet à calefacto eſſe humorum: ſed ſolum à membri ſubſtantia, neq; eſt hectica: quia eſt depẽdens dependentia ſpeciali. Ad hoc dicitur quòd eſt humoralis & putrida pendens ab humiditate membri euaporante.

Contra. ponamus quòd aliqua pars cordis putrefiat, & faciat febrem: tunc hæc eſt hectica: quia fixa in corde: & eſt fixa & putrida. quia pendens à putredine. ergo aliqua erit hectica & putrida. dicitur quòd hoc eſt concedendũ. vt probat argumẽtum. Alia vero argumenta de ſpermate, vermibus, chilo, & ſimilibus humiditatibus putrentibus facile ſoluuntur: quia omnes iſtæ ſunt putridæ pendentes ab humiditatibus putridis.

Et diuiduntur febres alio modo: dicitur enim quòd de febribus ſunt febres acutæ, & de eis ſunt non acutæ & de eis ſunt chronicæ, & de eis ſunt non chronicæ. Et de eis ſunt nocturnæ, & de eis ſunt diurnæ, & de eis ſunt ſalubres recte, & de eis ſunt habentes accidentia horribilia. Et de eis ſunt dimittentes, & de eis ſunt inſeparabiles. Et de inſeparabilibus ſunt quædam quibus ſunt remiſſiones: & de eis ſunt quibus ſunt intenſiones. Et de eis ſunt quibus ſunt fortiores, & de eis ſunt ſimiles. Et de eis ſunt frigidæ habentes rigorem, aut horripilationẽ. Et de eis ſunt ſimplices, & de eis ſunt compoſitæ.

In hac parte ponit ſeptem diuiſiões minus principales. prima quòd aliquæ febres ſunt acutæ, & aliquæ non acutę: aliquæ chronicæ: febres autem acutę ſunt breuis terminationis & ſæuorũ accidentiũ: vt patet in commento aphoriſmi. Acutæ ægritudines in quatuor diebus terminantur. Ex quo infertur quòd licet ephemeræ in breui terminentur: tamen cum non ſint ſæuorum accidentium non dicuntur acutæ. acutæ aũt ad minimũ terminãtur in quatuor diebus, & uocantur peracutæ, ad maximum autem in .14. & vocantur acutæ abſolute. non acute autem abſolute dicũtur acutæ tropicæ, id eſt conuerſiuę: quia ex acutis abſolute ad chronicas conuertuntur. & iſtę terminantur à .14. vſque ad .40 incluſiue: chronicæ autem, id eſt temporales terminantur à .40. ſupra. Secunda diuiſio. febrium quędam ſunt nocturnæ, id eſt ſolum affligentes in nocte: aut ſaltem notabilibus in nocte quam in die. aliquæ dicuntur diurnæ ex cauſis contrarijs. Tertia diuiſio. quædã ſunt ſalubres recte, id eſt non cum accidentibus terroré facientibus: quædam ſunt habentes accidentia horribilia, ſiue ad mortem terminentur, ſiue non. Quarta diuiſio, febres quædam ſunt dimittentes .i. interpolatæ: quædam ſunt inſeparabiles, id eſt continuæ. Quinta diuiſio. febres cõtinuæ ſunt quadruplices: ſunt enim quædam habentes remiſsiones .i. quæ procedunt remittendo à prima ſua inuaſione uſque ad finem, & dicuntur peraugmaſticæ. Quędam ſunt habentes intenſiones .i. procedunt intendendo a ſua manifeſta inuaſione vſque ad finem: & dicuntur augmaſticæ. Quædam ſunt habentes exfortiationes, id eſt quæ aliquando intẽduntur, & quandoq; remittuntur: & iſtæ ſunt continuæ proportionales: quædã ſunt ſimiles, id eſt à ſua prima manifeſta inuaſione vſq; ad finem equaliter affligentes: & dicuntur homotenæ. Sexta diuiſio. quædam ſunt frigidæ, id eſt habẽtes rigorem frigus, aut horripilationẽ: quædam ſunt calidæ, id eſt ſine typo. Septima diuiſio. quædam ſunt ſimplices, vt tertiana, quartana, & quotidiana: quædam compoſitæ ſicut hemitritæus. Iſtæ autẽ diuiſiones dicuntur minus principales. quàm ſupraſcripta in hecticam, ephemeram, & humoralem: quia minus medico deſeruiunt ad cognitionem, pronoſticationem, & curam: ſicut poteſt patere ex dictis in ſolutione dubii immediate præcedentis.

An febris ſit morbus compoſitus ex calido & ſicco

Dubitatur hic à doctoribus utrũ febris ſit morbus compoſitus ex calido & ſicco: huius dubii ſolutio erit manifeſta ex dicendis. Et arguitur quòd ſic, ex intenſione Gal. in particula

particula prima aphoriſmorum in commento illius aphoriſmi. Humidæ dietæ &c. Dicit enim quòd febris eſt morbus calidus & ſiccus. Et confirmatur: quia ex aphoriſmo prælleg a. humidæ dietæ omnibus febricitantibus conferunt: ergo cum cura fiat per contrarium, ſequitur quòd febris ſit morbus ſiccus, & cum ſit calidus vt manifeſtum eſt ex diffinitione, erit morbus compoſitus ex calido & ſicco.

Quid autem ſit dicendum de hoc dubio patet ex ſententia Gal. nono therapeu. & primo de differentijs febrium, vbi dicit quòd febris eſt de eſſentia caloris, ſiue in genere caloris. Conſtat autem quod calor eſt forma vna ſimplex non includens ſiccitatem tanquam partem ſuam: neque in eſſentia ſua. & in hoc omnes antiquæ diffinitiones conueniunt. Item ſecundo concedendum eſt quòd aliquis eſt febriens in quo non eſt ſiccitas præter naturam, probatur, nam aliquis poteſt habere humiditatẽ ſuperfluam, ſi ergo febris in illo accendatur per tempus ſtabit febris antequã inducatur ſiccitas ſenſibiliter lędens operationes, immo forte per febrem ad temperamentum in paſsiuis reducetur: quare in iſto febris non erit morbus calidus & ſiccus.

Febris eſſẽ tialiter ca loc eſt.

Tertio dicendum eſt omnem febrem eſſe morbum præternaturaliter exiccatiuum. Eſt enim omnis febris caliditas ignea humani corporis exiccatiua. Ex quo infertur ꝙ omnis febris eſt morbus virtualiter ſiccus: licet non ſit eſſentialiter ſiccitas: ſed ſolũ calor. & hoc voluit Gal. aphoriſmo allegato. Et ſimiliter Hippocrates cum dicit humidas diætas omnibus febricitantibus conuenire actu .ſ. uel aptitudine. Et hæc ſufficiant pro determinatione huius dubij omiſſis multis ſuperfluis poſitis à doctoribus: quorum inquiſitio magis conueniret philoſopho naturali quàm medico.

De præparatis ad febres. Cap. II.

DIxerunt quidam quod corpora vehementius præparata ad febres ſunt corpora calida & humida, & proprie cum humiditas eſt fortior caliditate: & iſti quidem ſunt fœtidi ſudoris & urinæ & egeſtionis.

Hoc eſt ſecundum capitulum primi tractatus primæ fen quarti cano. in qua agitur de corporibus præparatis ad febres. ſic enim dicit rubrica capituli. Habet hoc capitulũ partes duas. In prima agitur de corporibus præparatis ad febres. In ſecunda ibi. § Et corpora frigida. § agitur de corporibus longinquioribus à febribus. Primam partem diuido in quatuor ſecundum quatuor gradus corporum præparatorum. In primo gradu ponuntur calida & humida. In ſecundo ibi. § Et corpora calida. § ponuntur corpora calida & ſicca cholerica. In tertia ibi § Et ſequũtur hæc ambo. § ponuntur corpora calida tantum, quæ æquantur in humiditate & ſiccitate. In quarta ibi. § Poſtea illa. § ponuntur humida tantum: quæ æquantur in actiuis. De prima parte dicit quòd quidam dixerunt. & iſti non fuerunt Raſis, neq; Gal. ſicut male opinatus eſt Gentilis, cum iſti dicant oppoſitũ vt uidebitur. ſed fuerunt alii qui nobis ſunt ignoti. Dixerunt ergo illi quòd corpora paratiora ad febres ſunt corpora calida & humida: & proprie quæ ſunt magis lapſa ad humidum quã ad calidum. hæc .n. corpora ſunt fœtidi ſudoris & vrinæ & egeſtionis.

Et corpora calida & ſicca iterum ſunt præparata ad febres calidas: & incipiunt prius ephemeræ, deinde feſtinãt ad putrędinem, & ad aduſtionem, & quandoque faciunt cadere in hecticam.

In ſecunda parte ait quòd iterum corpora calida & ſicca ſunt multum ad febres preparata: ſed ſecundum plurimum prius incipiunt in eis febres ephemeræ, deinde feſtinant ad putredinem, & aduſtionem, & ad febres putridas, & aduſtiuas, quæ febres iam dictæ quandoq; faciunt cadere in hecticam. Notandum pro declaratione partium ꝙ corpora calida & humida ſunt ad febres parata & maxime putrida propter caliditatem actiue cõcurrentem & humiditatem diſponentem ad putredinẽ: & proprie quãdo humiditas ſuperat calorẽ, ita vt obtundat, & ſuffocet ipſum. Contra plurimum minus putreſcit pauco, quarto metheororum: ergo quantum humidum eſt maius, minus erit putreſcibile. Dicendum quòd quantum humidũ eſt maius, & bene à calore regulatum, minus putret quam paucum humidum æque bene regulatum: ſicut apparet in aqua multa & huiuſmodi humidis: quæ cum multa ſunt minus putrẽt, quàm pauca. ſed in propoſito humidum illud multum non eſt bene à calido regulatum, vnde multiplicantur ſuperfluitates ad putredinem diſponentes. Item humidum illud ſuperfluum diſponit ad putredinem oppilando, prohibendo euentationem, & calorem, ſuffocando: quapropter ſua caliditas efficitur extranea. Notandum ſecundo quòd huiuſmodi corpora ſunt fœtidi ſudoris vrinæ & egeſtionis propter plurimas ſuperfluitates acuitate participantes multiplicatas, in prima, ſecunda, & tertia digeſtione. quapropter fœtent ſicut corpora hircorum octauo thera. Vtrum autẽ aliqua putredo ſtet cum latitudine ſuæ ſanitatis non intendo ad præſens diſputare. Credo tamen quòd non ſit inconueniens quòd in huiuſmodi corporibus cum latitudine ſuæ ſanitatis ſtet aliqua leuis putrefactio: cuius ſignum eſt fœtor exeuntium. Quod autem dicat Auicen. 3. primi. quòd ars conſeruatiua ſanitatis facit ſecuritatem de ꝓhibitione putrefactionis omnino, intelligitur in corporibus inculpate ſanis. Notandum tertio quòd corpora calida & ſicca ſunt ad febres parata propter ſymboleitatẽ: cum febris ſit calor formaliter, & ſiccitas virtualiter. In iſtis autem & fere in omnibus antecedunt febres ephemeræ propter ſpiritus inflammabilitatem, & ſubtilitatem. vult enim Gal. 1. de differentijs feb. 1. cap. quòd ſpiritus facilius quàm humores: & humores facilius quàm mẽbra vt plurimum recipiãt calefactũ eſſe, vbi dixit quòd omnis leptomeris ſubiecte facilius alteratur ꝓ achimera: & quia humores eorum ſunt mordaces inflammabiles non multũ amici naturæ facile putreſiunt, & aduruntur: & ſic facilius tranſeunt ad feb. putri. & aduſtiuas: inter quas inferius in capitulo de cauſone oſtendetur differentia. cadunt etiã faciliter in hecticas, cum corpora eorum ſint calida & ſicca, hecticæ proportionata: permutatio enim in genere proportionali eſt facilior.

Dubitatur vtrũ corpora calida & humida ſint ad febres cæteris paratiora, & videtur ꝙ ſic, ex ſententia Auicen. in capitulo præſenti auctoritate aliorum quos nõ reprobat: quare ſibi videtur conſentire. In oppoſitũ eſt Gal. octauo therap. decimo cap. quem ſequitur Raſis. 16. cõtinẽtis ſecundo capitulo. qui in primo gradu inter parata ad feb. ponunt corpora calida & ſicca, in ſecũdo gradu calida & humida. Pro ſolutione dubii prẽmittendũ primo ꝙ aliquod corpus eſſe paratũ ad feb. poteſt dupliciter intelligi, vno modo, quia facilius eſt aptum ad febres permutari, & ecõtra. illud eſt minus paratũ ad febres qđ difficilius ad feb. ꝑmutatur. & cum difficultas actiõis iuxta communẽ opinionem habeat attẽdi penes potentiã neceſſariã ad operationem, illud corpus erit magis paratũ ad feb. qđ a minori cã poteſt ad feb. trãſmutari. & ecõtra, illud erit minus paratũ qđ fortiorẽ exigit cauſam ad ipſum trãſmutandum ad feb. Secũdo modo poteſt intelligi aliqđ corpus eſſe præparatũ ad feb. quãdo aggregatũ ex oĩbus præparationibus ad feb. eſt maius in ipſo quàm in alio. præparatiões aũt iſtę ſunt .ſ. ꝑparatio ad hecticã, prędparatio ad ephemerã, & præparatio ad humoralẽ. Prædmittẽdũ ſecũdo ꝙ aliqđ corpus eſſe præparatum ad feb. põt intelligi, aut ad feb. abſolute, aut ad feb. facile cognoſcibiles: dicimus. n. ꝙ putridæ facile cognoſcũtur: ſed ephimeræ & hecticę in ſuis principiis difficulter, vt inferius Auicen. vbi agit de ephimeris in particulari, & tractatu tertio, vbi agit de hecticis. Quibus ita præmiſsis ſit hæc prima cõcluſio. accipiẽdo paratũ primo modo, corpora cholerica ſunt magis parata ad feb. quàm ſanguinea, quàm & quæcunq; alia. probatur: nam corpora cholerica facilius trahũtur ephimeram quàm ſanguinea: & tam cholerica quàm ſanguinea facilius trahuntur ad ephemeram quàm ad quancunq; aliam febrẽ. ergo corpora cholerica ſunt magis parata febrire quàm ſanguinea. Secũda cõcluſio accipiẽdo paratũ ſecũdo modo cholerica ſunt magis parata ad feb. quàm ſanguinea, & quæcũq; alia: ꝓbatur quia in cholerico eſt maior præparatio ad feb. ephemeras quàm in ſanguineo, aut aliquo alio. & in ipſo ẽ etiã maior

præparatio

præparatio ad hecticas, iuxta textum Auicen. & cum hoc eſt valde paratum ad feb. aduſtiuas & putridas, iuxta textum Auic. ergo abſolute eſt magis paratum ad feb. quàm ſanguineũ. Et hæ duæ cõcluſiones sũt pro opinione Gal. & Raſis. Et ex iſtis infertur q̃ corpora cholerica facilius febriunt quàm ſanguinea. Tertia concluſio pro opinione Auic. corpora ſanguinea ſunt magis parata ad febres facile cognoſcibiles .i. ad putrida, quàm corpora cholerica. Correlarium, corpora ſanguinea frequentius febriunt pu. quàm cholerica. Hæc tamen tertia concluſio non habet demonſtrationẽ ſed perſuaſionẽ: quia in ſanguineo ſimul concurrunt cauſæ agẽtes & patientes cõcurrentes ad putredinem, & cum hoc eſt in eis multa oppilatio prohibẽs euentationem, & plurimæ ſunt ſuperfluitates facile putreſcibiles. Deinde cum dicit.

Et ſequuntur ea ambo quæ æquantur in humiditate & ſiccitate, & dominatur caliditas, & iſta ſunt de genere eorum quibus incipit febris uaporis calidi, deinde permutatur ad febres humoris.

In hac tertia parte ponit tertiũ gradũ corporũ præparatorum ad febres, quæ ſunt corpora calida tantum .i. lapſa à temperamẽto per calidum: & in paſsiuis temperata. & dicit q̃ iſta ſunt minus parata quàm duo præcedẽtia, & magis parata quàm ſequentia, & in ipſis incipiunt febres vaporis calidi .i. ephemeræ, quarum calefactum eſſe eſt in vapore calido, qui eſt ſpiritus. demum continuata actione caloris permutatur ad feb. humorales, incipiunt autẽ febres ephemeræ, quia habent ſpiritus multos, & valde calidos, & inflammabiles: hæc enim complexio ꝓportionata eſt multiplicationi ſpirituũ qui ſunt magis calidi quàm humidi, ſunt autẽ hæc corpora minus parata ad febres, & proprie putrida, quàm calida & humida, quia habent paucitatem ſuperfluitatum, nec ita ſunt parata oppilationi cum habeant minus de humiditate, quàm calida & humida, licet forte non ſint minus parata febribus ephemeris. Sunt etiam minus parata ad feb. quàm corpora cholerica, quę ꝓpter vtranq; qualitatem ſunt incendio parata, & ad febres ephemeras, hecticas, & humorales, & proprie cholericas tam putridas, quàm aduſtiuas.

Poſtea illa in quibus æquantur calor & frigus, & multiplicatur humiditas: & iſtis quidem febres putredinis accidunt ſecundum plurimum incipientes.

Ponit hic quartum gradum, & ſunt humida tantũ temperamẽta in actiuis, & lapſa à temperamẽto per humidũ: & in iſtis incipiunt feb. putredinis propter humiditatẽ ſuperfluam ad putredinẽ diſponentẽ. Iſta aũt corpora, licet forte ſint magis parata ad putridas, quã calida tantũ, ſunt tamen minus parata quàm illa ad hecticas, & ephemeras, quapropter abſolute comparata triplici præparatiõe ſunt abſolute minus parata ad feb. quàm calida tantũ. Contra, hæc corpora ſunt magis parata ad feb. quã calida & humida. igitur ordo malus, tenet conſequẽtia, quia ex ſententia Auic. corpora calida & humida sũt maxime parata ad feb. quãdo humiditas vincit caliditatẽ, ſed in humido tantũ humiditas magis vincit caliditatẽ quã in calido & humido, cum humiditas in ambobus ſit æqualis, & caliditas ſit remiſsior in humido tantũ, quã in calido & humido. Dicẽdum q̃ nõ ſolũ ſufficit dominiũ humitatis ſupra caliditatẽ ad diſponendũ corpus ad putredinẽ, ſed requiritur etiam quòd ſit caliditas notabilis potẽs promouere ad putredinẽ qđ non eſt in humido tantũ, ſed bene in calido & humido. Et q̃ hæc reſponſio ſit vera manifeſtũ eſt. nam ex eodẽ argumẽto ꝓbaretur q̃ frigida & humida sũt magis ad putredinẽ parata, quod eſt contra omnium determinationem.

Et corpora frigida & humida, & frigida & ſicca ſunt longinquiora corpora à febribus, & proprie ephemera.

In hac parte vltima præſentis capituli ponit corpora longinquiora à febribus, dicens quòd ſunt corpora frigida, & humida, & frigida ſicca & proprie ab ephemeris. nõ .n. habẽt hæc corpora ſpiritus incẽdio paratos, & corpora frigida & humida reſiſtunt ſm vtranq; qualitatẽ lapſui febrili, qui eſt calor formaliter & ſiccitas virtualiter, & iſta corpora inter omnia ſunt maxime longinqua ab hecticis, & ephemeris. frigida autẽ & ſicca magis longinqua à putridis quàm aliqua ex præcedentibus.

Dubitatur cum nouem ſint complexiones. octo diſtemperatæ quatuor ſimplices ſilicet calida tantum, frigida tãtum, ſicca tantum, & humida tantum. & quatuor diſtemperatæ compoſitę calida & humida, calida & ſicca, frigida & humida, frigida & ſicca, & nona eſt temperata ſecundum vtraſque contrarietates, quare Auicen. graduauit ſolum ſex, & omiſit frigidam tantum, ſiccam tantum, & temperatam. Reſpondetur ſecundum Gale. de intentione Thadei quòd graduatio harum concluſionũ triũ quas omiſit, datur intelligi per reliquas, nam complexio temperata inter cæteros plus reſiſtit, & frigidam tantum intelligit ordinari vt frigidam & ſiccam. & vltimo ſiccam tantum.

Contra hanc determinationem eſt ſententia G. 8, therap. & Raſ. 16. continentis, qui graduando has concluſiones poſuerunt in primo gradu præparationis calidam & ſiccam, in ſecundo calidam & humidam, in tertio calidã tantum, in quarto ſiccam tantum, in quinto temperatam, ergo temperata non maxime reſiſtit cauſis trahentibus ad febres, nec eſt maxime longinqua a febre. & probatur ratione, accipiamus corpus temperatum in extremo calidiori & ſicciori temperamenti, & aliud corpus temperatum in extremo frigidiori & humidiori temperamenti, tunc certum eſt quòd in hoc reſiſtit magis cauſis febr. facientibus, quàm illud quod eſt in extremo calidiori & ſicciori, ergo in aliqua proportione, ſit ergo quòd in dupla, volo tunc quòd labatur hoc corpus extra temperamentum per frigidum & humidum, & ſequitur quòd immediate poſt hoc erit diſtemperatum. Et patet quòd magis reſiſtet cauſis febrem facientibus quàm temperamentum in extremo calidiori & ſicciori temperamenti cum nulla proportio ſubito deperdatur. Et confirmatur, quia corpus frigidum & humidum, & ſimiliter frigidum tantũ, & frigidum & ſiccum magis reſiſtunt ne trahantur ad ephemeras, hecticas, & putridas propter complexiones ſuas his lapſibus magis contrarias. Quare vna cum Gal. & Raſi tenendum eſt corpora temperata in quinto gradu præparatorum ad fe. eſſe ſituanda. Si autem quæratur de lapſib. in ſpãles feb. eſt dicendum, quòd ſanguinea magis ſunt parata ad ſanguineas, cholerica ad cholericas, melancholica ad melancholicas, phlegmatica ad phlegmaticas propter ſymboleitates, ſicut quotidiana experientia comprobatur.

De horis febrium. Cap. III.

Febriũ horæ ſunt ſicut reliquarũ ægritudinũ, principiũ, & augmentũ, & ſtatus apud vltimũ, & declinatio. Et sũt quãdoq; particulares cauſæ cuiuſq; paroxiſmi.

In hoc tertio cap. & ſimiliter in 4. ſequenti agit de horis, ſiue temporibus feb. & in hoc. 3. cap. inueſtigat numerum temporum, & deſcriptiones ipſorum. & in 4. cap. docet huiuſmodi tempora cognoſcere. Hoc aũt tertiũ cap. diuiditur in tres partes. Primo ponit numerum temporũ quaternarium: in ſecũda parte deſcribit vnumquodq; tempus. in tertio ponit can. completiuos huius doctrinæ. ſecunda ibi § Et principium quidem. § Tertia ibi vltra medium capituli. § Et ſtatus quidem diuerſificatur. § prima in duas. In prima ponit duas diuiſiones temporum. In ſecũda parte ponit duos canones. ſecunda ibi § Et timor eſt a principio. § De prima parte dicit, quòd feb. horæ ſunt quatuor ſicut reliquarũ ægritudinum, ſcilicet principium, augmentum, & ſtatus apud vltimum, id eſt in quo accidentia vltimãtur, vel vltimatur victoria virtutis contra materiã, aut econtra. Quartum eſt declinatio. Et ſubdit quòd hæc quatuor tempora, quãdoq; ſunt particularia, cauſa uniuſcuiuſq; paroxiſmi. Pro quo ſciẽdũ quòd tempora dicuntur vniuerſalia, quia menſurant totius morbi cõſiſtentiam.

Et

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 22 sur 301

Et dicuntur particularia, quia menſurant partem. ſ. paroxiſmum, vel exacerbationem: & per tempora quatuor debetis intelligere quatuor varietates diuerſas, quæ accidunt in totius morbi conſiſtētia, aut in paroxiſmo, quæ varietates tempore menſurantur: licet etiam per quatuor tempora poſſumus intelligere, quatuor menſuras illos quatuor varios motus totius morbi, aut paroxiſmi menſurantes. ſed hic ſecundus intellectus pertinet magis ad phyſicos, qui diffiniūt tempus eſſe numerum motus ſecundū prius & poſterius. & prior intellectus eſt magis medicorum.

Vtrū quilibet morbus habeat quatuor tēpora.

Dubiū difficile in hac parte dignū diſcuſsione paucis perſtringendū eſt. Vtrum quilibet morbus habeat quatuor tpa. Pro deciſione huius dubij præmittendum ꝙ morbus apud Auic. ſecunda primi cap. primo, & ij. eſt diſpoſitio nō naturalis in corpore humano, ex qua prouenit in operationibus nocumentū eſſentialiter primo prouētu. i. per ſe & immediate: & illa eſt cōplexio non naturalis, aut cōpoſitio nō naturalis, ſub qua ſoluta continuitas cōprehenditur. Notandū ſecundo, quòd tempus morbi dupliciter accipitur, primo proprie ſicut accipiunt philoſophi pro menſura motus morbi. ſecundo accipitur magis proprie apud medicos pro motu morbi tempore mēſurato. Vnde ſecundum hanc acceptionem quatuor tempora morbi ſunt quatuor varietates morbi diſtincti tempore menſurate: ſed penes philoſophos quatuor tempora eſſent menſura quatuor varietatum. Tertio notandum

Vniuerſalia morbi tpa tripliciter diſtincta.

quòd tempora ſunt duplicia vniuerſalia & particularia quæ ſunt ſuperius deſcripta. Tempora vniuerſalia diſtinguuntur tripliciter, aut penes morbi eſſentiam, aut penes accidētia, aut penes materiæ alterationem. Penes morbi eſſentiā principium eſt tempus in quo apparet ægritudo, & eius ſimilantur diſpoſitiones, nec apparet in ea augmentum ſcilicet notabile. Augmentum eſt tempus, in quo ægritudinis manifeſtantur ſigna omni hora poſt horam ſcilicet manifeſte intendendo vſque ad ſtatum. Status eſt tempus in quo ægritudo manet ſecundum vnam diſpoſitionem ſcilicet poſtquam aucta eſt: ita vt non appareat notabilis mutatio intendendo, aut remittēdo. Declinatio eſt tempus in quo eius apparet diminutio, & quanto plus procedit eius minoratio eſt magis manifeſta: quæ diffinitiones ſunt iſtorum temporum etiam penes accidentia cum cauſa & effectus debeant proportionari: & iſtæ ſunt deſcriptiones temporum vniuerſalium morbi ſecundum Auicen. ſecunda primi cap. vij. Principium autem penes alterationem materiæ eſt tempus in quo materia cruda eſt, nec apparet in ea veſtigium digeſtionis manifeſtū, aut digeſtioni contrarium. Augmentum eſt in quo apparet in materia veſtigium digeſtionis manifeſtum, aut digeſtioni contrarium, diminutum tamen a ſumma digeſtione vel diſpoſitione contraria digeſtioni. Status autem eſt in quo apparent ſigna digeſtionis completa, aut diſpoſitionis contrariæ digeſtioni. Declinatio autem eſt cum materia digeſta notabiliter expellitur, aut permutatur. Si enim ſint ſigna omnino digeſtioni contraria poſt ſtatum non ſequitur declinatio, cum mors accidat in eo. Tempora autem particularia in febribus diſtinguuntur penes modum ſe habendi caloris: ita vt dicatur principium quando calor præfocatur a materia ſubmerſa in membro. Augmentum quando calor præfocatus excitatur, & manifeſte ad extremitates corporis procedit. Status autem eſt cum omnes partes corporis intenſiori gradu calefiunt. Declinatio autem cum calor putredinalis incipit remitti. Tempora tamen febrium ab Auic. in præſenti capitulo ſtatim deſcribentur.

His igitur prænotatis ſit hæc prima diſtinctio. morborum quidam ſunt materiales, quorum cauſa coniuncta eſt materia. quidam immateriales, qui non immediate pendent à materia: per materiam autem intelligo humorem, humiditates ſecundas, chilum, feces, ſudorem, vrinam, & huiuſmodi. Exemplum materialium ſicut febres humorales & apoſtemata. Exemplum ſecundi, ſicut hectica, & ephemera, & de vtriſq; eſt ſermo in quæſtione. Vnde nota ꝙ materia de qua

Morborū materia.

eſt ſermo apud medicos deſcriptiue eſt corpus mixtum inanimatum anima humana corpori intrinſecum manifeſte ſenſibile ſenſu viſus & tactus. Secunda diſtinctio. morborum quidam ſunt ſalubres, quidam mortales, & de vtriſque ſimiliter eſt ſermo. Tertia diſtinctio. morborum naturalium ſalubrium quidam ſunt ſeruantes materiam ad vnā criticam expulſionem, ſicut cauſon, ſynocha, & ſimiles. quidam non ſeruantes materiam ad vnam criticam expulſionem, ſicut pleureſi, empyima, tuſsis, & ſimiles. Quarta diſtinctio. morbi quandoque incipiunt à materia cruda: quandoque incipiunt à materia digeſta, aut à materia maligna habente diſpoſitionem digeſtioni contrariam. Exemplum primi. ſicut ſi febr. inciperet à phlegmate, aut cholera, in qua nullum appareret ſignum digeſtionis, aut digeſtioni contrarium. Exemplū ſecundi, ſi inciperet ab aliqua materia cum manifeſtis ſignis digeſtionis in principio: aut contrarijs digeſtioni. Eſt enim poſsibile quòd aliqua materia digeratur in venis à corde diſtantibus, & per diſtantiam febrem nō faciant. Si autem iſta moueatur verſus cor faciet febr. propter ꝓpinquitatem eius ad cor, quæ febr. incipiet à materia digeſta. Idem caſus poteſt fieri de materia malignata in locis à corde diſtantibus, quæ poſtea mota verſus cor faciet febr. incipientem cum ſignis digeſtioni contrarijs. Quinta diſtinctio. morbi quidam incipiunt poſt principium generationis, quidam in principio, non enim eſt inconueniens quòd aliquis incipiat eſſe cum febre, licet ante primum inſtans eſſe ſui caliditas illa nō diceretur febris, ſed ſolummodo caliditas extranea. eſt enim febris paſsio viuentis. His ita premiſsis ſit hæc prima concluſio. In morbis pendentibus ab vnica materia durante à principio vſque ad ſtatum nulla facta notabili ſubtractione, aut additione alterius materiæ tempora paroxiſmi, & tempora vniuerſalia coincidunt. Secunda concluſio, licet ita ſit vt præcedens aſſerit concluſio: ſtat tamen principium particulare includere principium, augmētum, & ſtatum vniuerſales. probatur, nam moriatur quis in principio particulari primi paroxiſmi cum frigiditate extremorum: tunc certum eſt quòd iſte moritur in ſtatu vniuerſali quo ad accidentia: quia de neceſsitate præceſſerunt principium, & augmentum vniuerſalia. eſt enim ſtatus cum accidentia vltimantur: ſed non poſſunt magis vltimari quām cum moritur. Tertia concluſio. in nullis morbis non habentibus aliquam varietatem à medico ſenſibilem contingit aliquod tempus eſſe. patet de cæcitate incipiente in principio generationis, & durāte vſq; ad extremū vitæ. hæc enim cum non habet varietatem a medico ſenſibilem non habet tempus. Quarta concluſio. in morbis incipientibus in principio generationis aut ad mortem terminandis nō ſunt quatuor tempora aſsignanda: cum frequenter careant primi principio ſecundi ſemper declinatione. Quinta concluſio. in morbis materialibus, aut immaterialibus non recipientibus notabilem variationem: nō oportet aſsignare quatuor tpa penes ipſius materiæ variā diſpoſitionē: patet in oppilatione. Sexta concluſio. in omni morbo ſiue materiali, ſiue immateriali incipiente poſt principium generationis, & ad ſalutē terminando ſunt quatuor tpa tam penes morbi eſſentiā, quām accidentia. patet concluſio. cū omne quod incipit, deinde declinabit, neceſſe eſt intendi, & aliquādo in vltima ſui intenſione exiſtere. Septima concluſio, non quilibet morbus materialis incipiens poſt principia gñationis, & ad mortē non terminandus ſm diſpoſitionē materiæ notabiliter variabilis habet quatuor tpa penes materiæ alterationē. patet de incipiente a materia digeſta non habente principiū, aut a materia quæ reducitur ad benignū quæ non habet declinationē, ſicut in apoſtemate curato per repercuſsionem, aut in ſynocha: cū materia ad benignum reducitur. Octaua concluſio. in oī morbo materiali incipiente poſt principiū gñationis, & ad ſalutē terminādo notabiliter variabili in ſuis diſpoſitionibus ſm materiæ varietatem, & incipiente a materia non reducibili ad benignum cruda proceſſura vſque ad complementum digeſtionis illi materiæ conuenientis ſunt ad minus quatuor tpa ſm materiæ diſpoſitionē. Hæc concluſio taliter limitata eſt de intentione auctoris. Nona concluſio, poſsibile eſt in aliquo morbo ſimul inchoare principium, augmentū, ſtatum, declinationem quo ad materiæ diſpoſitionem. Hæc concluſio manifeſta eſt, poſito ꝙ aliqua febris incipiat a materia difformi, cuius vna pars ſit cruda alia manifeſte digeſta, & alia ſumme digeſta. & cū hæc materia ſumme digeſta incipiat expelli: & ita uſq; ad finē conſumptionis materiæ totius procedatur. ita ut pars cruda digeratur. & ſimiliter manifeſte digeſta cōplete digerat:

& tan-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 23 sur 301

& tandē oēs expellantur. Decima cōclusio.posibile est post statum vlem sequi principiū & augmentū. cōclusio patet exponēdo,q̄ per nouæ materiæ aduentū materia digesta incrudet & fiat inepta expulsioni: vnde uidemus persæpe post manifestā digestionem apparentē in urina : itē apparere urinam crudā subtilē sine hypostasi. Correlariū,plura principia,augmenta,status,& declinationis sunt in eodē morbo repabiles

Vndecima cōclusio.quilibet paroxism⁹ febrilis & salubris habet quatuor tpa penes modū se habendi caloris distincta. dicit febrilis ad dr̄iam paroxysmi nō febrilis:sicut esset paroxysmus colicæ.qui non distinguit penes modū se habēdi caloris:sed penes doloris intensionē, & reliqua accidentia. dicit salubris ad dr̄iam mortalis.in cuius quolibet tpe potest æger mori. Hæc conclusio sic limitata est de intentione auctoris. & ex his potest apparere solutio omnium fere argumentorum, quæ in hac materia fieri consueuerunt.

Et timor est a principio vsq; ad statū, apud declinationem vero nō moritur æger ex ipsa febre: nisi per id quod dicemus de ea communiter.

In parte præsenti ponit duos canones pronosticos.primus est quòd timor est a principio uniuersali usque ad statum uniuersalem inclusiue. nam in quocunque istorum potest æger mori,secundus canon, q̄ in declinatione uniuersali uera non cōtingit ægrū mori merito ipsius febris. sed bene propter id quod ipse dicet secundo huius,de causis potentibus interfice re ita in declinatione sicut in alijs temporibus.

Morbi tēpora tripliciter distinguunt

Notandū primo,q̄ cum tempora tripliciter distinguantur .s.penes essentiā morbi, accidentia, & materiā. in hoc primo canone intelligit q̄ contingit ægrum mori in quolibet istorū temporū principij,augmenti,& status distinctorum penes alterationē materiæ : nō autem penes accidentia : neq; morbi essentiā.nam omnis qui moritur,moritur in statu accidentiū, sequente essentiam morbi. in principio.n.augmento,& statu penes materiam pōt mori, propter materiæ multitudinem, aut grositiem suffocantem, aut propter ipsius malignitatem manifestam,aut occultā propter virtutis debilitatē : immo ēt apparētibus manifestis signis digestionis : nisi materia sit difformis pōt mori merito partis malignioris non recipientis digestionē. Gentilis tñ dicit, q̄ ubi tota materia sit uniformis uniformitate a uirtute uincibili apparentibus signis digestionis,nō contingit ægrū mori.quia postquā natura fuit sufficiēs ad dandū sibi digestionē manifestā:cū prius nō haberet: multo potentior erat ad dandum cōplementum digestionis. Hæc tñ ratio Gentilis non est multū efficax : præcipue apud ipsum,qui tenet quòd digestio & putrefactio simul intendat. possent.n. apparere signa digestionis manifeste : & tñ putredinē plus intēdi in materia quàm digestionē : & sic tandē interficiet. Præterea. licet uirtus procedat in morbo digerēdo materiā, procedit ēt debilitādo : cū ergo sit posibile ipsam plus debilitari proportionabiłr,quàm materiā digeri,poterit accidere mors ante cōplementum digestionis. Præterea. dato quòd cōplete digesserit, forte nō poterit ipsam expellere propter ineptitudinē uiarū: & quia materia erit in loco distante a uijs ductuū, quare tandem succumbit. Est ergo una cū Aui.dicendū,q̄ cōtingit ægrum mori a principio usq; ad statū,siue materia sit uniformis,siue difformis:immo ēt apparētibus signis cōpletæ digestionis, qd̄ ēt quotidiana experientia probatur. Idem etiā dixit Gale. quòd signa digestionis sunt dantia fiduciam sanitatis: dixit enim fiduciam & credulitatem : non autem scientiam,aut salutis necessitatem.

Declinatio vniuersalis duplex.

Pro declaratione secundi canonis dubitatur utrū contingat ægrum mori in declinatione uniuersali,ui morbi illius cuius est declinatio. Et arguit quòd sic. quia contingit ægrum mori in declinatione particulari. ergo & in uniuersali, tenet consequentia,cū non videatur causa diuersitatis. In oppositū est Auic.in cap.præsenti : & Gale.in.3.de crisi,cap.5. & dicit Gale.ibi hoc esse experimēto'& rōne.Ratio aūt eius hæc est,quia nō est posibile q̄ æger moriat vi illius morbi, cuius materiam vincit virtus, & cui perfecte dominatur. nam si in temporibus prioribus nō succubuit, vbi non erat tanta proportio virtutis ad morbum, quomodo poterit in declinatione succumbere, in qua maiorata est proportio virtutis ad morbum, & causam, & accidentia eius?

Pro solutione dubij dicendū, quòd duplex est declinatio vniuersalis,vera,& nō uera, vel mentita. uera declinatio est illa, in qua uirtus perfecte dominatur morbo, & causæ eius, & accidentibus : & non mirū,est.n. vera declinatio uia in salutem. vbi aūt non sit uerū dominiū super omnibus his cum fixione uirtutis,& constantia eius est necessaria uia in salutē. Declinatio aūt non uera,siue mentita est qñ super his tribus uirtus non perfecte dominatur cū fixione & constantia eius, sed solū apparenter. De hac aūt declinatione uniuersali nō uera auctores cōmonefaciunt medicū, ne facile pp apparentem declinationem salutē promittat. Et posuerunt sex casus falsæ declinationis frequenter contingentes. Primus multotiens cōtingit quòd calor naturalis resoluit,ad cuius minorationē minoratur extraneus. unde mēbra,quæ prius erāt notabiliter calida ad tactū iam incipiunt tepere tepore simili calori naturali. hic tñ tepor est transitus in frigiditatem extremorū,& mortem caloris innati.& de hoc Auic.cōmonefacit prima quarti, cap.4.quasi in fine capti ibi. Et multotiēs quidem accidit apud mortē dispositio,quę est sicut declinatio,& est sicut æger iam euaserit, sed oportet ut non occuperis in hoc, immo cognoscas dispositionem pulsus an magnificetur, an finiat. Secundus casus est, quādo materia est difformis, & subtile quod putruit, aut forte non putruit resoluitur, & aliquo modo euacuatur,sed remanet grossum, quod nondum putruit malignius subtili : qd̄ tandem ducit ad interitū: sicut in hemitriteis. Tertius casus, quādo materia permutatur de uno mēbro, in quo facit fortiora accidētia ad aliud membrū nobile, in quo cum figitur interficit· tunc cum materia est in uia transitus de uno ad alterum uidetur manifesta alleuiatio accidentiū,& æstimatur declinatio : cum qua tamen mors sequitur propter fixionem materiæ in alio membro : exempla sicut angina mutat ad peripneumoniā : aut ad phrenitidem : & sicut cum colica permutatur ad paralysim, & apoplexiam.

Quartus casus est,quando morbi materia minoratur, & similiter morbus: sed uirtus ēt cum hoc minoratur,sed æqualiter,aut forte plus : tunc est deuenire ad instās, in quo fere simul deficiet virtus,& ægritudo.& ista apud Gal.3.de crisi,& in lib. Sectarum.& apud Concil.differetia. 107. uocatur pugna cadmica : habuit.n. Cadmus rex Persarum filius Agenoris duos filios Teucron,& Polynicem, qui se mutuis uulneribus interfecerūt. sic in hoc casu uirtus,& morbus sese interimunt. Quintus casus est qñ propter multum conatū uirtutis,uidentur accidētia remitti,& uirtus fortificari:sicut accidit illi,qui cū erigit caput,in syncopi moriē, & multotiēs ista accidunt in febribus apud mortem, propter ultimos conatus naturæ : quia infirmi se erigunt,recti loquuntur, & post pusillū deficiunt. Et de hoc te cōmonefacit aphor.secundæ particulæ. Non fm rationem alleuiatis oportet non credere.i.cōfidere. Sextus casus est,quando ad aliquem morbū materialem sequit alius morbus immaterialis : ut cū ad apostema renis declinans,& ruptura ad intestina sequitur ulcus, morbus tandem mortalis. Similiter cū ad peripneumoniā declinantē ruptura sequitur & phthisis. sed omnes istæ sunt declinationes nō uere : quia non sunt cū pfecto dominio uirtutis supra morbum, causam eius,& accidentia eius cū fixione,& constātia ipsius uirtutis,propterea nō facile salutem promittas nisi alleuiatione perseuerāte, & postquā cognoueris esse ueram declinationem. Ad rationem in oppositū de declinatione uera particulari,& uera uniuersali, dicit quòd similitudo nō est bona : illa.n.particularis fit a calido putredinali euaporāte, cum qua pōt extingui calor innatus,& etiam potest mori merito materiæ, quæ est sub forma causæ accidentis, cui uirtus nō dominat,sed dominetur materiei facienti paroxysmū.

Quo in declinatiōe vniuersali moriatur æger.

Et nota quòd licet sicut determinatum est nō posit mori æger in declinatione uera uniuersali merito illius ægritudinis,potest tñ mori merito alterius dispositionis,quæ illi ægritudini complicetur : Item potest mori propter inordinatum regimen in aliqua sex rerum nō naturalium,ut forte quia debilis surgit ad ascellam,,& taliter surgēs syncopizat: quapropter esto certus,ubi uirtus sit debilis maxime,summopere oportet cauere omne hmōi regimen inordinatum : & hoc est quod dixit Aui.in textu,quòd nō moritur æger in febre ipsa, nisi propter illud qd̄ dicemus secunda quarti de causa cōmuniter accidēte,tam in declinatione, quàm in alijs tēporibus.

Et prin-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 24 sur 301

Et principiū quidē eſt hora, qua calor naturalis præfocatur a materia ſubmerſa ī mēbro, tādiu donec nō appareat maturationi, aut diuerſitati eius cōtrariæ maturationi veſtigiū.

In hac parte deſcribit quatuor tpa ſupraſcripta. & primo principiū. ſecundo augmentum. tertio ſtatū. quarto declinationem. ſecunda ibi§Et augmentū§ tertia ibi§Et ſtatus§quarta ibi. §Et declinatio.§ prima in duas. nam primo facit ſicut dictū eſt in ſecundo. ibi.§Et principium quidem eſt inuentū§ remouet quoddā dubium. De prima parte deſcribens principium dicit, quòd eſt hora in qua calor innatus præfocatur a materia ſubmerſa in membro durās tādiu, donec nō apparet maturationis, aut diſpoſitionis contrariæ matruationi veſtigium. ſ. manifeſtum. nam cum incipit apparere huiuſmodi veſtigium manifeſtum incipit augmentum.

Principiū triplex. Notandū primo ꝙ principiū capit tripliciter. qñq; ꝑ principio initiatiuo morbi, qñq; pro primis tribus dieb⁹, & neutro iſtorū modorū hic deſcribit principiū. tertio mō accipit vt eſt vnū de quatuor tpibus morbi: & taliter ſumptū hic deſcribit. Notandū ſecūdo, ꝙ calorem præfocari nō eſt niſi calorē cōſtringi, & diſponi ad extinctionē: qđ fit ſm plurimū ꝑp materiā, & ꝑprie groſsā, & viſcoſam, aut multā, aut ꝑpter vapores multos, groſſos, & niſcoſos. hæc aūt materia ſubmergit in mēbro, quia tegit mēbrū, & forte implet ipſius poroſitates, ꝑp quod tegumētū calidū actuale, & ꝑprie ſpirituoſum indiges pro ſui cōſeruatione vt euētetur, iam ꝑp materiā tegentē, aut ꝑp vapores cōſtringitur, quia nō pōt dilatari ſicut debet, & tēdit ad extinctionē ſicut ignis ſub multis lignis viridibus ſuffocatur: aut ēt ſub ſcutella poſitus. Et qñq; hæc præfocatio eſt tanta, vt nō ſolū minuat calorē, ſed deſtruat, propterea quandoq; accidit mors in principijs paroxyſmorum.

Et ex his apparet, quę ſit dria inter calorē extingui ꝑ viam ſuffocationis modo iā dicto, & calorē extingui ꝑ viā reſolutionis ꝑprij ſubiecti. Notandū tertio ꝙ calor magis præfocatur in principio vri, & in principijs paroxyſmorū: qa materia eſt magis groſſa, & minus paſſa a calore. Cōtra, in principijs paroxyſmorū ſtatus, calor magis præfocaī, quia frigus durat diutius q̄ in principijs paroxyſmorū prīcipij, ergo hæc notificatio magis cōuenit ſtatui q̄ principio. Dicendū, ꝙ in principijs paroxyſmorū ſtatus multotiēs calor magis præfocatur, q̄ in principijs paroxyſmorū principij vris, quia materia eſt pluris quātitatis, aut forte mouet ad mēbra maiori cū impetu. Sed intētio Aui. eſt, ꝙ in principio magis præfocaī a materia rōne groſsitiei ſuæ, qua parū paſſa eſt a calido. Vnde reliquis exiſtētibus paribus in principio, & ſtatu, præterquā parte groſsitiei materiæ, & ſuorū vaporū ſemp magis præfocarēt calor in principio, q̄ in ſtatu. Cōtra in tertianis puris materia eſt ſubtilior in principio q̄ in ſtatu, quæ digerit ꝑ ingroſſationē: ergo calor magis præfocaī in ſtatu in hmōi tertianis puris quām in principio. Rñdetur ꝙ cōparādo materiā groſſam ad ſubtilē magis præfocaī groſſa quā ſubtilis: cū hoc tñ ſtat ꝙ materia ſubtilis magis præfocet q̄ mediocris: quia magis ſubmergit in poroſitatib⁹ mēbri. Notandū quarto, ꝙ in principio pōt apparere veſtigiū digōnis, aut diſpoſitionis contrariæ digeſtioni occultū, ſicut exēplificat Gale. 3. de criſi. Cum vrina aliqualiter rubefit, aut ſubtilis aliqualiter ingroſſatur, & hmōi veſtigia digeſtionis occulta nō excludūt principia, ſed ſolū manifeſta, ſicut cū apparet hypoſtaſis. Notandū quinto ſm Gentilē, ꝙ hæc notificatio principij conuenit tā principio particulari, q̄ vniuerſali. In vtriſq; n. præfocatur calor a materia ſubmerſa in mēbro magis q̄ in alijs temporibus. Similiter ēt tpe quietis principij merito cauſæ antecedētis magis præfocaī calor q̄ in quiete aliorū temporū.

Naturalis calor ī paroxyſmorum principijs præfocatur.

Cōtra inſtat ſm Gentilē, quia in principio particulari ſtatus vniuerſalis apparet manifeſtū veſtigiū digeſtionis cū tota materia ſit manifeſte digeſta & ꝑfecte. ergo hæc notificatio quantū ad partem illā nō conuenit principio particulari.

Rñdet ipſe primo, ꝙ hæc deſcriptio cōuenit principio particulari quantū ad primā particulā, ſed quantū ad ſecundā cōuenit ſolum principio vniuerſali, licet etiā prima conueniat principio vniuerſali. Secunda reſpōſio, ꝙ etiā in principio particulari ſtatus licet materia ſit digeſta, motus tñ eius eſt ſuffocatiuus caloris, & concluſiuus, ita vt appareat in pulſu ſubmerſio, & in vrina ſubtilitas. Tertia reſponſio ſibi placens, quòd materia faciens paroxyſmum in ſtatu non eſt illa, quæ eſt digeſta, ſed noua materia quæ mouetur. Sed hæc reſponſio omnino eſt abſurda, cum impoſsibile ſit in ſtatu eſſe aliam materiā, niſi quæ digeſta eſt, in ſtatu. n. materia eſt ſumme digeſta. Primæ duæ reſponſiones magis mihi placēt, licet credam intentionem Auicen. fuiſſe hic deſcribere ſolum tēpora vniuerſalia penes materiam, licet aliquæ particulæ cōueniant temporibus particularibus, & aliquæ temporibus vniuerſalibus penes accidentia.

Dubitatur ꝑpter quæſitū Gētilis, vtrū in principio vniuerſali poſsint apparere ſigna manifeſta digōnis, aut diſpōnis cōtrariæ digeſtioni. Et arguitur ꝙ ſic: nā in principio homo pōt mori, & poſſunt ēt in principio apparere ſigna mortis, licet pro tunc nō moriaī. Similiter poſſunt in principio apparere ſigna ſalutis, ſed hæc in morbis materialibus ſumuntur a digeſtione materiæ, aut a diſpoſitione digeſtioni cōtraria: ergo quæſtio vera ꝑ parte affirmatiua. Et cōfirmaī, nā in principio pōt vrina apparere nigra, aut viridis, quæ ē certū ſignū mortis ſi ſit perſeuerans, ſimiliter in principio poteſt apparere vrina laudabilis febre incipiēte a materia ſumme digeſta. In oppoſitum eſt Auic. in diffinitione principij.

Pro ſolutione præmittit Gal. ꝙ diſpoſitionē eſſe digeſtioni contrariā pōt dupliciter intelligi, vno modo ꝙ priuet digeſtionē actu: & hæc diſpoſitio ꝑprie vocaī cruditas tollēs tā digeſtionē q̄ diſpoſitionē contrariā digeſtioni actu, licet non aptitudine. ſecundo modo pōt intelligi diſpōnē eſſe digeſtioni contrariā, quia priuet digeſtionē actu, & aptitudinē, ſicut eſt diſpoſitio choleræ zinariæ, aut materia hærpetis, eſtiomeni, carbunculi, & ſimiliū quę nullo modo poſſunt digeri. Quo præmiſſo ponit hāc cōcluſionē, licet in principio appareant ſigna cruditatis priuātis digeſtionē actu, & nō aptitudine: licet ēt poſsint apparere ſigna occulta digeſtionis, & diſpoſitionis ꝓtrarię. nō tñ eſt poſsibile in principio apparere ſigna manifeſta digeſtionis, aut diſpōnis cōtrarię. Prima pars patet cū morbi incipiāt vtplurimū a materia cruda. Secunda pars probaī, quia de intentione Gal. 3. de criſi, ſigna digeſtionis, aut diſpoſitionis contrariæ occulta non ſeparant principium ab augmento, ſed ſolum manifeſta. Tertia pars concluſionis eſt de mente Auicen. in diffinitione principij.

Ad arguméta aūt in oppoſitum rñdetur, quòd licet homo poſsit mori in principio quo ad alterationē materiæ: & licet poſsint apparere ſigna certa ſalutis, & mortis in principio: iſta tñ nō ſumuntur a digeſtione, aut putrefactione materiæ: ſed multotiens a quātitate materiæ intēſione morbi virtutis debilitate & ſimilibus, quibus medicus prudens iudicio rōnabili iudicabit morbū eſſe mortalem: ſicut econtra iudicabit ſalubrē ex diſpoſitionib. cōtrarijs. Ad ſecūdū reſpōdet ipſe, ꝙ licet morbus incipiat cū vrina nigra aut viridi, ē tñ adhuc in principio. Nam quāuis illa ſint manifeſta ſigna diſpoſitionis contrariæ: illa tamen diſpoſitio non eſt acquiſita in materia merito caloris putredinalis agentis in materia tempore morbi, ſed ante morbū, & hæc apparitio non excludit principium ab augmento. Augmentum aūt huius morbi erit, qū præexiſtenti malitiæ per actionem caloris putredinalis tēpore morbi noua addetur malitia. Sed inſtat ipſe. pone ꝙ morbus incipiat a materia ita maligna, vt nihil poſsit addi ſupra illam malitiā, tunc rñdet ipſe, quòd hic morbus habet ſolum principiū quo ad malitiā, in quo principio morietur. Similiter rñdet de morbo incipiēte a materia digeſta. Sed cōtra, pono ꝙ morbus incipiat a materia ſumme digeſta, tunc per ipſum eſt in principio, & cū euacuabit hæc materia digeſta, erit declinatio: ergo fiet trāſitus de extremo. ſ. de principio ad extremū. ſ. ad declinationem ſine medio, quod eſt ſatis abſurdū. Tutius itaq; eſt dicere ſicut dictū fuit in quæſtione de tēporibus morbi: ꝙ hic morbus incipiēs a materia digeſta incipit a ſtatu, & quòd nunquā præceſsit principiū, aut augmentum, & poſt ipſum ſtatum ſequetur declinatio. Similiter de morbo incipiēte a materia ſumme maligna, qui incipit in ſtatu in quo morietur, quem neq; præceſsit aliud tempus, neq; ſequetur. Vnde apud me tenenda eſt hæc concluſio: licet inchoante morbo poſsint apparere ſigna manifeſta, immo completa digeſtionis, aut diſpoſitionis contrarię digeſtioni: non tamen eſt poſsibile quòd in principio appareant, niſi occulta ſigna digeſtionis, aut contraria digeſtioni.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 25 sur 301

Nullus est morbus absq; principio.

Et principiū quidē est inuentū in omni ægritudine : verum quandoq; occultatur, sicut est eius occultatio in synocho, & epilepsia, et apoplexia: et quādoq; principiū est occultū paucorū accidētiū, et æstimatur ꝙ nō sit principiū in ea. Et similiter q̄q; in die primo febriū acutarū videtur nubes, & signū maturitatis, et æstimatur ꝙ nō sit ei principium, et nō est ita.

Hic remouet dubium ostendens ꝙ in omni morbo est principium, licet aliq̄n occultetur, dans tres modos quibus pōt occultari. Primus modus q̄n principium est ita breue quòd nō est cognoscibile, sicut in synocho epacmastico qui post primā apparentē inuasionē ꝓcedit fere semp augendo: in hoc.n. occultatur primū status, & declinatio: & sicut in synocho paracmastico, qui a prima manifesta inuasione ꝓcedit declinando occultatur ꝓpter breuitatē, principiū, augmētū & status. Et in homotena, quæ a prima manifesta inuasione vniformiter se habet & fere tota est status, occultantur ꝑ breuitatē principiū, augmentū, & declinatio. Similiter dicendū est de paroxysmo apoplexiæ & epilepsiæ. Secundus modus est, q̄n morbus est paucorū accidentiū: æstimatur.n. ꝓpter paruā lesionē, ꝙ nō fit principiū: & ꝓprie hoc accidit in hoie forti & nō delicato: licet tū in veritate habuerit principiū sensibiliter lædēs operationes: qd̄ cognitū fuisset a medico si fuisset præsens. Tertius modus q̄n in die prima febriū acutarū apparēt in vrina nubes siue hypostasis, & alia signa maturitatis: quapropter æstimatur nō habere principium, licet habuerit, hæc aūt nubes aliq̄n est vera: quia forte morbus incepit a materia digesta, aut quia forte ꝓpter benignitatē materiæ calidæ acquisita est, aut tertio, quia hæc nubes decisa est a materia nō infecta, quæ erat tpe sanitatis, sicut aliq̄n accidit in pestilentialibus. Aliq̄n aūt non est vera hypostasis, sed quoddā flegma liquefactum simile hypostasi: inter quæ duo est differentia: quia illud flegma ante finem horæ petit fundum: hypostasis vero non ita cito descendit. Item hypostasis attinet cuidam relucentiæ: sed non flegma.

Et augmentū quidem est hora, in qua cōmouetur caliditas innata ad resistendum materiei motu manifesto: & apparēt signa digestionis, aut signa contraria digestioni.

In hac parte describit duplex augmentū. d. primū quòd est hora in qua cōmouet caliditas innata ad resistendū materiei motu manifesto. Secundū dictū est ꝙ in hora augmēti apparent signa digestionis, aut dispositionis cōtrariæ digestioni. Notandū circa primā partem, qd̄ ꝓ caliditatē innatā debem⁹ intelligere totū calorē in febrīēte repertū, qui partim est naturalis, partim præternaturalis. hic quidē totus calor, qui primo erat a materia præfocatus iam mouetur motu manifesto ad resistendū materiei ne præfocetur: & ad agendū in ipsam ad hunc finem vt digerat: sicut ignis qui primo sub lignis viridibus suffocabatur, iā spargit & dilatatur vt ligna calefiāt: sic est de calore nostro respectu materiæ. si ergo calor iste taliter agitet materiā vt fiat in ipsa manifesta impressio, ratiōe cuius sint apta sequi manifesta signa digestionis, vel cōtraria tunc est augmentum. Si aūt diminute ipsam agitet, vt nō sint apta sequi vestigia digestionis, aut dispositionis digōni contrarię, nisi occulta, tunc est principiū de quo sermo præcessit. Notandū secūdo, ꝙ hic calor ab anima directus licet intēdat digestionē materię: nō tū semp materiā digerit. Si.n. sit fortis & materia obediēs, sequit digō intēta ab eo. Si aūt sit debilis & materia multū resistēs rōne quātitatis, aut rōne qualitatis malæ manifeste vel occulte: tunc sequit dispositio cōtraria digestioni. Nec est credendū ꝙ ille calor semper resistat dispositioni malæ in materia a calore putredinali inducendæ: immo plerūq; accelerat ipsius inductionē materiæ calefaciēdo.

Status est hora pugnæ, & iudicij.

Et status quidem est hora, in qua vehemens est pugna inter naturam & materiam: et apparet victoria vnius ambarum earum super aliam, & est hora pugnæ.

In parte præsenti notificat statū, & habet duas partes. In prima describit statum. In secunda ibi. §Et eius spatiū§ declarat tps durationis eius. In prima parte describēs statum dicit tria. Primū est quòd status est hora in qua fit vehemēs pugna inter naturā & materiā. Secundū quòd in hac pugna apparet victoria unius ambarū super alterā. s. naturæ supra materiam aut ecōtra. Tertium qd̄ est hora pugnæ. Circa primā partē notandū quòd vehemēs pugna inter naturā & materiā accidit ex resistentia materiæ ad naturā, sicut in cæteris trāsmutationibus, & motibus mere naturalibus, qui oēs sunt successiui & fiunt in tempore propter resistentiā passi ad agens. Deducta enim resistentia transmutans ageret in non tempore: hæc autem pugna est maior in statu quàm in alijs tēporibus: licet in quocunq; tempore fit aliqua pugna inter naturam & materiam: sed non vehemens sicut in statu.

Contra in augmēto multotiens est maior pugna quàm in statu eiusdē morbi. vt q̄n materia in statu est pauca: quia in tēporibus præcedētibus est ꝑm partē expulsa: tunc. n. in statu paroxysmi sunt remissiores & minus durātes quàm in augmēto & ꝓ cōsequēs minor pugna. Ad hoc dicunt aliqui, qd̄ status hic descriptus ē solū morborū in quibus cōcidunt tpa penes alterationē materiæ, & accidētia: & isti sunt morbi reseruātes materiā ad vnā criticā expulsionem. In alijs.n. nō est incōueniens pugnā esse maiorē in augmento & principio quo ad digestionē: & plerunq; includat principiū, augmentū, & statū, quo ad accidētia: & status quo ad digestionem nō includat in illis nisi declinationē quo ad accidētia: sicut in pleuritide, & in oībus morbis materialibus, in quibus materia in pluribus vicibus in principio & augmēto est expulsa. Verū ꝑm hanc rōnem oportet dicere hāc descriptionē nō cōpetere cuicūq; statui vrī penes materiā. Aliter ergo dr̄ qd̄ aliorū paritate suppositā, præcipue ex parte quātitatis materiæ maior est pugna in statu quàm in augmēto: quia materia in statu hēt oīum digestionē & putrefactionē quā recipit in augmēto & ꝓ cōsequēs est apta magis stimulare virtutē q̄ in augmēto. Et præcipue hoc est verū apud tenētes digestionē & putrefactionē simul intēdi. Et est ēt in statu maior agitatio materiæ nō solum ex parte alterationis: sed ēt motus localis, cū in statu magis q̄ in tpibus præcedētibus fiat cōmotio antecedēs crisim, ꝙ quā separat iuuatiuū a nocitiuo. Et tertio ēt in statu fit pugna critica, per quā materia expellitur ad extra, aut permutat: hec .n. oīa licet aliq̄n possint accidere in augmēto: non tū sunt de rōne augmēti. Cōtra. sequit ꝙ in declinatione est tanta pugna quāta ē in statu: cū habeat oēm digestionē & putrefactionem quā habebat materia in statu: & cū hoc materia localiter mouet & expellit. Rndetur ꝙ licet in multis sit paritas: tū in hoc est differētia ꝙ in rōne declinationis includit ꝙ materia sit paucificata respectu eius qd̄ erat in statu: nō aūt hoc includit in rōne status respectu augmēti. Secūdo instat cōtra descriptionē: quia motus digestionis & dispōnis cōtrariæ digestioni sunt velociores ī augmēto q̄ in statu: cū magna pars digōnis aut putrefactionis acq̄ratur in augmēto: parua aūt in statu. In statu.n. fit solum cōplementū digestionis aut dispositionis cōtrariæ, quare valde parū intēdit. Ad hoc rndetur quòd quantūcunq; hoc assumptū sit verū & cōueniēs diffinitioni augmenti: tū negatur cōsequētia, ꝓpter tres causas dictas. statim quæ faciunt maiorē esse agitationem, & maiorem pugnā in statu q̄ in augmēto. Circa ꝑm dictū est notandū, ꝙ post hanc vehementem pugnā in statu apparet dūium aut naturæ supra materiā cum apparent signa completæ digestionis sumpta maxime ex vrina: aut apparet dūium materiæ supra naturā cum apparent signa completa dispōnis digestioni contrariæ. Circa tertium dictū notandū quòd status est hora pugnæ. f. criticæ: fiunt enim crises maxime in statu. tum ꝙa virtus est multū irritata: tū quia materia est summe digesta: & sic parata expulsioni, aut summe maligna virtutē facile oppressura. In hac ergo particula vltima diffinitionis loquitur de pugna critica: sed in prima particula: cum dixit quia est vehemens pugna, loquitur de pugna non critica.

Morbi status termi nus, & præcognitio.

Et eius spatium est in habentibus paroxysmos acutos, paroxysmus vnus: & nō cognoscitur, nisi per illum qui sequitur ipsum, aut duo paroxysmi: & cognoscitur in tertio eius: ideo quòd non addit super illos ambos in pluribus, nisi in ægritudinibus macrouosis. fortasse enim assimilantur paroxysmi plures in omnibus iudicijs suis. Et illic apud statum completur vestigium digestionis, aut contrarij eius.

In hac parte declarat quod sit spatium status, & quomodo cognoscitur. & tria dicit. Primū ꝙ status in morbis habentibus paroxysmos acutos, id est in morbis valde acutis est vnus paroxysmus: aut ad plus duo paroxysmi: sed in ægritudinib⁹ macro-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 26 sur 301

macronoxijs.i.lōgi tpis possunt esse valde plures paroxysmi status,qui vel erunt similes in oībus iudicijs suis.s.in longitudine,intensione,& læsione operationū & similibus. secundo dicit q̄ status non cognoscitur nisi per paroxysmū sequentē, Si.n.paroxysmus sequens sit ualde remissus tunc præcedētes omnino similes fuerūt status. Tertio dicit q̄ in statu cōpletur vestigiū digestionis aut dispositionis ei contrariæ. Cōtra ſm dictū est sentētia Gal.1.apho.cō.7.& primo de crisi dicentis q̄ status cognoscitur antequàm sit,& qñ est præsens. Præterea. Cū omnis diæta ordinet in relatione ad statū qūo non præcognito statu pōt medicus ægrum diætare. Respondetur q̄ iudicio coniecturatiuo, & æstimatione veritati propinqua cognoscit status antequàm sit: & multo magis cū est præsens:quæ cognitio sumit ex natura morbi,quantitate materiæ,qualitate ipsius,tpe,& virtutis cōstātia,vel debilitate, & cæteris de quibus in sequēti cap. cū sciētia certa nō cognoscat status nisi cū præterijt per paroxysmū sequentem. Ex tertio dicto collige,q̄ digestio & similiter cōtraria dispositio intendunt in statu. dicit enim q̄ cōpletur vestigiū digestionis, aut sui cōtrarij in statu. Et hoc idē sentit Gal.1 apho.cō.12. & primo de crisi. licet quidē ſm verba Auer.3.colliget dicētis q̄ cum cessat digestio,aut putrefactio tunc est status. quasi dicat q̄ in statu materia nō digerit,neq; putrescit: sed omnis talis trāsmutatio fit in augmēto,glossandus est q̄ nō ita manifeste,pcedit digestio,aut putrefactio in statu,sicut ī augmēto.

Morbi status quando præcognoscetur

Et declinatio quidē est hora,in qua calor innatus iam dominatur materiei, & vincit eam & existit in congregationis eius separatione. s. rei post rem: & tunc alleuiatur caliditas caloris occulti: & expellitur ad extremitates donec resoluitur: & multotiens ingrossatur.

In parte præsenti describit declinationē.& dicit quatuor. primo quòd declinatio est hora,in qua calor innatus tā domi natur materiæ & vincit eā. secūdo dicit quòd existit in separatione cōgregationis eius.s.rei post rē.i.partis post partem. tertio dicit quòd p hāc expulsionē alleuiat caliditas occulti. .i.partiū occultarū intrinsecarū, & expellit ad extremitates .s.pars materiæ & caliditas. Vltimo dicit quòd hæc declinatio durat donec resoluitur: & destruitur caliditas,aut donec resoluit.i.totaliter expellit materia, siue sensibiliter, siue insensibiliter:& multotiēs ingrossat.i.apostematur aliqd̄ membrū materia ad illud membrū critice pmutata: aut ingrossat .s.materia qñ resolutis partibus subtilius remanet cineritiū: qd̄ non est amplius vehiculū caloris putredinalis. & hæc maxime accidit qñ materia est difformis ita vt habeat partē subtilē,& partem grossam:si.n.esset uniformiter subtilis tota resolueretur. Circa primū dictum est notandū: quòd licet in statu salubri natura dominetur materiæ quantū ad digestionē & separationē nocitiui à iuuatiuo: tñ in declinatione dominatur materiæ magis quàm in statu, & alijs tpibus quantū ad expulsionē materiæ ad extra corpus,vel saltē pmutādo eam a loco in quo est ad aliqd̄ membrū:quantūcunq;.n.in alijs tpibus possit fieri materiæ expulsio & pmutatio: hoc tñ fit plus ꝓportionaliter in declinatione quàm in aliquo tēporū præcedentiū. Circa secundū nota,quòd fit expulsio materiæ per partē post partē: quia expellitur nocitiuū & remanet iuuatiuum in crisi laudabili, quæ est in declinatione ad differentiā motus sympthomatici,qui pōt esse in quocunq; tpe alio,cum quo quasi subito expellitur iuuatiuū & nocitiuum: & ideo in declinatione vera illa expulsio fit cū bona ægri tolerāntia & conferentia: nō sic in alijs tpibus. Circa tertiū nota,quòd licet alleuiet caliditas tā partiū intrinsecarū, quàm extrinsecarū:tñ plus proportionabiliter alleuiatur caliditas partium intrinsecarū a quib⁹ materia expellit,cū de ipsa forte aliquid ad partes extrinsecas expellat. Vltimo nota duplicē crisim accidentem in declinatione frequētius quàm in alijs temporibus, vnam euacuationis,alteram permutationis.

Pro declaratione descriptionis horum temporum dubitatur,vtrum hæ descriptiones sint temporū vniuersaliū aut particularium. Et si vniuersalium an ipsorū distinctorū penes alterationem materiæ,an ipsorū vniuersalium distinctorum penes morbi essentiā,& accidētia. In qua quæstione tenenda est hæc cōclusio,quòd intentio Aui.fuit hic diffinire tpa uniuersalia febrium penes alterationem materiæ distincta: & sic videbis omnem particulā in his descriptionibus positā cōuenire tēporibus vniuersalib⁹ penes materiā distinctis. Nō aūt intentio sua fuit diffinire tempora particularia cū eorum diffinitionem ponat in sequenti cap. quanuis aliquæ particulæ in his diffinitionibus positæ eis possint adaptari: nec etiā intentio sua fuit diffinire tempora vniuersalia penes morbi essentiam, & accidentia cum has diffinitiones posuerit secunda primi, cap.vij. quæ diffinitiones ibidem positæ sunt communes febribus, & omnibus morbis.

Et status quidem diuersificantur in ægritudinibus. ægritudinum enim valde acutarum longinquior status est vsque ad quatuor dies: & febres ephemeræ sunt de hac summa: verūtamē ipsæ non numerantur acutæ: quoniā non sufficit in acuitate ægritudinis,vt sit status eius ꝓximus: immo sit de ægritudinibus habētibus timorem. Et sequuntur eas febres acutæ absolutæ non valde: & sunt illæ,quarum status peruenit vsq; ad quatuordecim dies: et quod est supra id.

In parte præsenti Auic.ponit quatuor cañ.cōpletiuos huius doctrinæ de tēporibus morbi. Et sic posset diuidi in quatuor partes. secunda ibi. §Et cognitio quidem ægritudinum. tertia ibi.§Et plures quidē febriū.§ quarta ibi.§Et febres qui dē diuersificātur.§ Primus canō est, quòd status diuersificant in ægritudinibus quantū ad ꝓpinquitatem & longinquitatē. Aegritudinū.n.ualde acutarū quas Gal. appellat acutas in ultimo.prima particula aphorismorū.status ꝓpinquior est vsq; ad quatuor dies. huius aūt tā citæ terminationis ca̅usa est, q̄ natura nequit tā fortes motus tolerare nisi paruo tpe. Est.n. necessariū ut natura cito vincat aut vincatur: & ephemeræ quantū ad hāc ꝓpinquitatem,sunt ex hoc numero. terminantur.n.in quatuor diebus,& proprie ephemera ex apostemate & nauseatiua satietate:non tñ dicuntur acutæ,cū nō sit in eis sæuitas accidentiū, quæ præter breuē terminationē requirit ad hoc vt ægritudo dicatur acuta.Similiter diceretur de tertiana pura duorū aut trium paroxysmorum. Sunt in secundo loco aliquæ ægritudines absolutæ acutæ distinguēdo eas cōtra peracutas: & istarum quædam sunt quarum status est. 14. dierum. Aliæ autem vocantur acutæ tropicæ.i. conuersiuæ, quarum status est a 14. vsque ad 40. supplete vos. Aliæ sunt chronicæ, quarum status est supra 40.

Et cognitio quidem ægritudinū acutarū in ordinibus suis, et chronicarum est iuuatiua in regimine cibi ægri secundum quòd dicemus in sequentibus.

Prima aphorism. aphor.7.& 9.

Secundus canon est,quòd cognitio ægritudinum acutarū, & chronicarū in ordinibus suis. i. tēporibus suis est iuuatiua in regimine cibi,secundum quòd dicetur in capitulo de regimine febricitantium. medicus nanq; ordinat diætā in comparatione ad statum. Si enim status est longinquus aliorum paritate suppositā ordinat diætam grossiorem. Si vero propinquus subtiliorem: & quanto magis accedit ad statum: quantum est merito status non sumendo indicationem a repletione, nec ab alia re, tanto ordinat diætam subtiliorem.

Et plures quidem febrium complēt principium et augmentum et statum in paroxysmo vno: et faciunt paroxysmum alium declinando.

Tertius canon est. quòd plures febres complent principium,augmentum,& statū in uno paroxysmo:deinde faciunt ſm paroxysmum pertinētem declinationi: immo etiā quod plus est plures febres tertianæ, quartanæ, & quotidianæ cōplentur in vno paroxysmo. Et dicuntur tertianæ, quartanæ, & quotidianæ, merito materiæ a qua pendent aptæ paroxysmare huiusmodi periodis.

Et febres quidem diuersificantur in his temporibus. Et de eis quidem sunt quarum augmentum prolongatur: et de eis sunt quarum declinatio prolongatur.

Quartus canō est.quòd febres diuersificātur in tpibus penes longitudinē,aut breuitatem vnius tpis in comparatione ad alia. Sunt.n. quædā in quibus augmētum prolongatur: & quædā in quibus declinatio est longa in cōparatione ad alia tēpora. Et tu dic similiter de statu & principio. Harum aūtē

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 27 sur 301

diuersitatum causa diffuse perquiretur inferius in cap. intitulato de rebus, in quarum quibusdam conueniunt febres, & in quibusdam differunt.

De cognitione horarum vniuersalium, Cap. IIII.

COgnitio horarum ægritudinis vniuersalium, quandoq; est ex specie ægritudinis. nam spasmus siccus, & epilepsia, & apoplexia, & squinãtia sunt ex acutis valde: & tertiana pura, & causon de acutis non valde: & quartana & paralysis de macronosis.

Postq; Auic. in præcedẽti cap. notificauit tpa ægritudinũ, & ꝓprie febriũ quantũ ad eorũ quiditates. hic docet cognoscere hmõi tpa, & maxime statũ vlem iuxta rubricã: quia ſm ipsius exigentiã est diæta vlis ordinanda, vt est apud Gale. 1. apho. & 1. de crisi. Sed quia ẽt variãda est diæta particularis ſm exigentiã temporũ particulariũ docuit Auic. in præsenti cap. nõ solum cognoscere tpa vniuersalia, sed ẽt particularia. habet igit hoc cap'm duas partes. In prima docet cognoscere tpa vlia. In scda ibi. §Cognitio aũt horarũ particularium§ docet cognoscere tpa particularia describẽdo. Prima pars diuiditur in duas. nã in prima docet cognoscere tpa vlia, & ꝓprie statũ p signa præapparẽtia. In scda parte ibi. §Et qñq; cognoscit ex dispõne euacuationũ§ docet cognoscere hmõi tẽpora p signa post apparẽtia. prima pars iterũ diuidit in plures partes, ſm q plures sunt maneries signorũ præapparẽtiũ. partes vero patebũt discurrẽdo p textũ. Pro cuius notitia sciẽdũ q signa illa dicunt præapparẽtia, que ſm plurimũ præapparent in principio ægritudinis. Sed illa dicunt post apparẽtia, quæ ſm plurimũ nõ apparẽt in principio ægritudinis. Exemplũ primorũ, sicut spes ægritudinis, regio, tps, cõplexio &c. Exemplũ secũdorũ, sicut euacuatio, & digestio. In prima parte docet Auic. cognoscere tpa vlia, & ꝓprie statũ ex specie ægritudinis. Nã spasmus siccus. i. de inanitione, & epilepsia vnius paroxysmi, & apoplexia, & squinãtia sunt ægritudines valde acutę in quatuor diebus terminãdę: quarũ status est valde ꝓpinquus. Sed tertiana pura ꝓtinua & causon sunt ex acutis nõ valde, quarũ terminatio est iter. 4. & 14. sed quartana, & paralysis sunt ex macronosis. i. valde lõgis, quarũ status est longinquus. Notandũ circa hãc partẽ, q licet hęc notitia sumpta ex spẽ ægritudinis valde iuuet medicũ in cognoscẽdo lõgitudinẽ, aut breuitatẽ ægritudinis: & cõsequẽter vtrũ status sit longinquus, aut ꝓpinquus vel medius: tñ hæc nõ est certa notitia, nec limitata ſm spes ægritudinũ. nã quartana ponitur inter chronicas & tñ qñq; quartana in tribus aut quatuor paroxismis finit. Similiter qñq; vidi paralysim in septẽ diebus liberatã: & similiter multotiẽs vidi tertianã vnius paroxismi. Præterea esto q oẽs phlegmaticæ aut plures sint chronicæ: maxime tñ est differẽtia inter durationes earũ: & cõsequẽter in ꝓpinquitate & lõginquitate status earũ: quare hæc notitia nõ est oĩno limitata nec certa: sed ipsa cũ alijs multum iuuat medicũ in cognoscẽdo ꝓpinqaitatem aut distantiã status. Et quia exẽpla hic posita sunt æqualiter dubia: ideo declaratiõe indigẽt. primo spasmus siccus particularis põt esse coæternus patiẽti: quia nec interficit nec liberari põt: vtputa spasmus digiti combusti: sed spasmus siccus vlis iam factus est ægritudo ꝓacuta occidẽs infra quartũ: & de hoc est sermo hic. Spasmus tñ humidus ſm plurimũ est magis acutus frequẽter occidens in die naturali ꝓp nocumẽtũ in anhelitu. Tenendũ tñ est q spasmus siccus æque intẽsus cũ spasmo humido citius interficiat, cũ æq; bene impediat anhelitũ sicut humidus: & cũ hoc in sicco est virtus magis debilis per essentiã. Epilepsia quoq; quantũ ad totã sui cõsistentiã est ægritudo chronica: nec põt dici, q hic Auic. ẽtelligat de paroxysmo vno epilepsiæ, cũ hic nõ declaret tpa particularia, sed vlia. Est ergo dicendũ q hic loquit de epilepsia habẽte vnicũ paroxysmũ. Apoplexia aũt est ægritudo acuta valde: nõ quia cito termineẽ ad mortẽ, aut ad salutẽ: sed quia aut terminat ad mortẽ, aut definit apoplexia cũ ꝓmuteẽ ad paralysim. Vel dicat q intelligit hic de forti apoplexia, quæ semp cito ad mortẽ terminat in quarta uel infra: maxime squinãtia anhelitũ impediẽs, quę fit in musculis epiglotis maxime intrinsecis: hæc. n. ſm plurimũ occidit circa quartã: imo frequẽter in prima die naturali. squinãtiæ aũt quæ fiũt in musculis meri intrinsecis, aut extrinsecis aliqñ trãscendũt quartã, & nõ sunt semp ex pacutis. Tertiana aũt pura ponit inter acutas ualde, si sit cõtinua, quia habet utrasq; ꝓditiones. Est. n. sæuorũ accidentiũ & terminat inter quartam & septimã. Si aũt sit interpolata numerat inter acutas absolute, quantũ ad terminationẽ: non quantũ ad sæuitatẽ accidentiũ. Causon aũt quæ pendet a cholera aut flegmate salso peccãte, aut in uenis totius, aut in locis cordi propinquis communiter terminatur inter quartum, & decimumquartum.

Et quãdoq; ex motu ægritudinis. nã si paroxysmi sunt breues significãt q status est propinquus: sicut tertiana pura. tps. n. paroxysmorũ eius est ex tribus horis vsq; ad quatuordecim horas. et si sint ꝓlixi, significãt q materia est grossa, et status lõginquus, sicut in tertiana nõ pura. Et si non fuerit illic paroxysmi: immo materia eius fuerit acuta sicut synochi; tunc ægritudo erit acuta. Et si fuerit signa eius signa materiæ frigidæ grossæ, aut decliuis ad grossitudinem: tunc ægritudo erit non acuta. Et si remanserint cum dispositione sua tunc ægritudo non erit illius acuitatis.

In hac secũda parte ponit secundã manerie signorũ sumptã a motu ægritudinis. Et dicit quinq;. Primũ q si paroxysmi sint breues, significãt q status est ꝓpinquus: & q ægritudo est breuis: sicut in tertiana pura: tempus. n. paroxysmorũ eius est ex tribus horis usq; ad. 14. Si uero paroxysmi sunt prolixi, significãt q materia est grossa, aut multa, & cõsequẽter q ægritudo est longa, & status est lõginquus, sicut tertiana nõ pura, paroxysmi. n. ipsius durãt usq; ad xxx. horas, & supra interdũ. Primo aphorismo. 12.

Tertiũ dictũ, quòd si in aliqua febre nõ fuerint paroxysmi: tunc debemus cõsiderare materiã. Si. n. fuerit acuta, & calida, & subtilis, sicut materia synochi. i. febris sanguineæ: tunc ægritudo erit acuta terminãda a quatuor usq; ad quatuordecim. Quartũ dictum: quòd si adsint signa frigidæ & grossæ materiæ aut declinantis ad grositiem: tunc ægritudo erit nõ acuta. ſ. absolute. erit. n. tropica, sed secundũ plurimũ chronica ultra. 40. terminanda. Quintũ dictum est, quòd si ægritudo remanserit cum dispositione sua, quia sit continua, in qua non sint signa materiæ acutæ, neq; materiæ frigidæ grossæ: sed supplete uos signa materiæ mediocris: tunc non erit illius acuitatis, cuius acuitatis est synochus, neque ita longa, sicut continua pendens a materia frigida & grossa.

1. aphorismorũ aphor. 12.

Dubitatur circa duo prima dicta: utrũ paroxysmi breues significent morbũ breuẽ, & cõsequẽter statũ esse propinquum. Et similiter econtra significẽt paroxysmi lõgi. Et arguit q non. nã paroxysmi epilepsiæ sunt ualde breues, & breuiores quã paroxysmi tertianæ. cũ tñ ipsa sit longissima. est. n. frequẽter coæterna patiẽti. Et cõfirmat, quia apoplexia est breuis ſm plurimũ ante quartũ terminãda, paroxysmus tñ eius ẽ longior quàm paroxysmus epilepsię. Secũdo. febris existẽs in principio est longior quàm ipsamet existens in statu: cũ tñ in principio paroxysmi sint breues: in statu uero longiores. Forte dicit quòd intẽtio Aui. nõ est cõparare eandẽ ægritudinem ad seipsam ſm diuersas ægritudines. Cõtra accipiamus unã aliam ægritudinem, cuius totalis materia ab ipso initio sit ita dispositа, sicut materia in statu alterius ægritudinis: & certũ est quòd hæc secũda erit breuioris terminationis, & habebit paroxysmos longiores. Tertio fit. a. febris pendens a materia difformi, cuius una pars sit subtilis, & alia grossa: & fit. b. feb. pendẽs a materia uniformiter grossa, sicut est materia. a. sed minoris quantitatis. Et sequit quòd paroxysmi. a. dependentes a materia subtili erũt breuiores quàm paroxismi. b. & tñ. a erit longior b. ut patet ex casu. Quarto. possibile est propter subtilitatem materiæ naturã totam materiã simul expellere quę tñ faciet unum paroxysmũ, cũ tñ ipsa sit breuissima. Vltimo. paroxysmi cõtinuarũ sunt longiores quàm paroxysmi interpolatarũ: cũ tñ continuæ febres sint breuiores interpolatis, ut est apud Gale. 3. de crisi. cap. 3. ergo longitudo paroxysmorum non significat ægritudinis longitudinem. igitur &c. In oppositum est Auic. in parte præsenti.

Vtrũ breues paroxysmi breuem morbum indicant.

Pro solutione quæstionis præmittẽdũ quòd uarietas paroxysmorum, & ægritudinum quæ fiunt in humano corpore ꝓuenit ex tribus causis, primo ex uaria dispositione membrorũ mittentiũ & recipientiũ. secundo ex uaria dispositione materiæ. tertio ex his quæ utrisq; causis iam dictis superueniunt. ex parte quidẽ membrorũ mittentium fit magna uariatio in paroxysmis,

Tres sunt tantũ causæ varietatis ægritudinũ & paroxysmorum.

Spasmus multiplex

paroxysmis,& ægritudinibus ſm potentiã eorũ,uel debilitatem. Nam ſi membrũ eſt potens in expellendo expellit multã quantitatẽ materiæ in una uice,aut ad aliquod corporis membrũ,aut ad extra corpus,ſicut cõtingit in ſtomacho forti, qui unica uice multũ euomit,& debilis, parũ. Similiter cerebrũ apoplecticũ forte expellit materiam multam ad neruos ut ſe deoneret. debile autem non ſic. & ſimiliter hæpar, aũt membra fortia intrinſeca expellerent una uice multã materiã ad extra uenas facturã paroxyſmos longos. & ſi debilis ſit nõ tãtam poterit expellere. Et ſimiliter ſi membrũ recipiens fuerit forte non tantum recipiet: debile aũt recipiet plus. Similiter eſt diuerſitas ex parte membrorũ, poſtquam materiã receperunt: fortia enim facillime materiã expellunt ſenſibiliter aut inſenſibiliter. ſimiliter habentia vias latas facilius expeliunt quàm habẽtia ipſas anguſtas. vnde in hominibus latorũ pororũ citius paroxyſmi terminantur quàm in habentibus poros ſtrictos. Tertio contingit hmõi diuerſitas propter fortiorem conatum virtutis ad expellendũ materiã receptã, qui conatus poteſt prouenire ex duobus:aut ex nimia ſenſibilitate,propterea in cholericis,& corporibus ſiccis tantum paroxyſmi citius terminantur. natura enim propter ſenſibilitatẽ magis irritata eſt ad materiæ expulſionẽ. Secundo prouenit hic conatus ex parte nobilitatis læſæ actionis, & propter hãc cauſam cerebrũ apoplecticum cito expellit materiã apoplexiæ ad neruos,non ſufferens tantam læſionẽ. Secundo principaliter prouenit hęc diuerſitas paroxyſmorũ & ægritudinum in ſua duratione ex parte diſpoſitionis materiæ, quia ſi multa ſit,aut groſſa,aut viſcoſa,aut per aliquam qualitatem manifeſtam,vel occultam virtuti inimica opprimens ipſam eſt cauſa longitudinis paroxyſmorum, & ægritudinũ. Si vero habeat contrarias diſpoſitiones eſt cauſa breuitatis, & proprie ſi ſit digeſta. Tertia cauſa principalis huius diuerſitatis ex parte rerum extrinſecarum reſpectu iſtarum duarum cauſarum,quę ſunt magis principales eſt hæc. Certum enim eſt, ꝙ complexio calida, regio calida, tempus calidum,& ſimilia abbreuiãt ægritudines & paroxyſmos,& cõtraria prolongãt. His ita præmiſſis ſit hæc cõcluſio reſpõſiua ad quæſitũ de intentione Auic.in parte præſenti, ꝙ omni paritate ſuppoſita præterquã ex parte materiæ multæ groſſæ uiſcoſæ, aut modis contrarijs conditionatæ breuitas paroxyſmorum ſm plurimũ ſignificat breuitatẽ ægritudinis. & econtra longitudo paroxiſmorũ ſignificat longitudinem ægritudinis. probatur, nam ſi paroxyſmi ſunt breues, ſignificãt ꝙ materia eſt pauca,aut ſubtilis, & econtra.ſi longi ſignificant ꝙ ſit groſſa,aut uiſcoſa,aut multa. & ſimiliter debet eſſe diſpoſita materia, quæ eſt ſub forma cauſæ accidentis, ſicut eſt materia paroxyſmalis. ergo paroxyſmi breues ſignificãt breuitatem ægritudinis, & longi longitudinem ſecundum plurimum.

Ad rationes in oppoſitum. Ad primam de epilepſia dicit, ꝙ non eſt intentio Auic.comparare epilepſiam ad feb.ſed intentio ſua in his ſignis eſt comparare adinuicem ægritudines eiuſdem ſpeciei. Vnde conſequenter dico ꝙ epilepſia habẽs paroxyſmos breues eſt breuior quàm habẽs paroxyſmos longos. Et ad confirmationem de apoplexia quæ eſt breuis, & tamen habet paroxyſmum longum in comparatione ad epilepſiam,dicitur ꝙ nõ ſeruatur paritas in ſitu materiæ. Eſt enim materia in apoplexia contenta ſm plurimum eius in ſecundo & ultimo uentriculo cerebri. ſed materia epilepſiæ magis in anteriori uentriculo: quare materia apoplexiæ permutatur ad nuchã. nam quia multa & groſſa non poteſt faciliter reſolui,aut alio modo ad extra expelli:ſicut materia epilepſiæ quæ eſt paucior,& ſubtilior. Ad ſecundũ dicitur ꝙ non ſeruatur paritas.in ſtatu enim eſt materia magis digeſta, quàm in principio, quapropter paroxyſmi fiunt longiores, cum ſit magis parata ut expellatur de uenis ad extra uenas. Ad tertiã de materia difformi dicit illud concludere ꝓpterea in concluſione dictũ fuit ſm plurimũ: & ſimiliter rñdet. Ad quartũ, neq; de hoc miret aliquis. unũ.n. ſignũ non ſufficit ad ſignificandũ longitudinẽ,aut breuitatẽ ægritudinis, ſed oĩa tredecim, de quibus agit in præſenti cap.ſunt adinuicem cõparanda,ut defectus in uno ſuppleat defectũ alterius. Ad ultimã dicitur, ꝙ cum cõparantur quartana, cõtinua, & tertiana interpolata nõ ſeruatur paritas ex parte ſitus materiæ cum in continuis cauſa cõiuncta paroxyſmi ſit ad intra uenas, ſed in interpolatis extra uenas. Sed ſi cõparentur tertianæ cõtinuæ adinuicẽ, aut duæ interpolatæ adinuicem illæ, quarũ paroxyſmi erunt breuiores abbreuiabũtur,& quarũ longiores elongabuntur. Vltimo ſolet quæri an continua ſit breuior interpolata. Ad quod dicitur quòd cõtinua ad totam interpolatã comparata eſt breuior,ut uult Gale.4. particula aphor.apho.illo.tertiana pura in ſeptem periodis iudicatur longiſſima. Sed ſi comparetur ad totum tempus afflictionis in interpolatis certum eſt quòd illud eſt maius.ſ.tempus afflictionis continuæ,quàm interpoſitæ aliorum paritate ſuppoſita. An feb.cõtinua ſit breuior ĩtermittente.

Et quandoque eſt ex virtute ægri, cui velociter aduenit debilitas: quare eſt ægritudo acuta: aut non apparet illud, & eſt ægritudo non acuta.

In hac tertia parte docet cognoſcere morbi longitudinem ex uirtute. nã ſi uirtuti aduenit debilitas ſignificãt, ꝙ ægritudo eſt acuta.i.breuis terminationis. Si aũt ei nõ accidat debilitas.ſ.notabilis:tũc ægritudo eſt nõ acuta.i.nõ breuis terminationis. Notandum primo ꝙ virtutẽ debilẽ arguimus ex opationibus, cũ ipſa non eſt bene potens ad illas perficiẽdas & ſecũdo ex pauca reſiſtentia cauſis alterãtibus. Notãdum ſecundo de intentione Auic. ſecũda primi. virtutẽ ex tribus debilitari, aut propter nocumentũ in mẽbro: ſicut cũ eſt læſa ſua cõplexio,cõpoſitio,aut vnitas. ſecũdo pp nocumẽtum in ſpiritib',ſicut cũ ſunt pauci, aut aliqua mala qualitate infecti manifeſta, vel occulta, ſicut eſt venenoſitas. tertio debilitat pp defectũ in ipſa virtute. i. in ipſa aĩa, cum eſt diſtracta per multiplices, & fortes opationes. ſic.n. præter modũ vacans opationibus aĩalibus debilitatur ſm operationes naturales, ẽt abſq; hoc ꝙ ſpiritus membrorũ naturaliũ reſoluant,aut cõuertantur ad mẽbra animalia:immo ſolũ quia aĩa nõ applicat ad illas opationes peragẽdas. Sic.n intẽti fortibus imaginationibus delata ſub oculis non videmus.2.de aĩa. Ad propoſitum cũ dicit hic Auic.ꝙ debilitas virtutis ſignificat morbũ breuẽ intelligitur de quacũq; debilitate:ſed potiſsime de prima & ſecunda. Gentilis & Marſilius reddẽtes rationẽ huius paſſus dicunt,ꝙ in morbo mortali virtutis debilitas eſt ſignũ breuitatis: & uirtutis fortitudo ſignũ longitudinis morbi: quia in morbo mortali neceſſe eſt uirtutẽ debilem citius ſuccũbere quàm uirtutẽ fortẽ:ſed in morbo ſalubri eſt cõtrariũ. nã uirtus debilis ſignificat longitudinẽ morbi ſalubris, & uirtus fortis ſignificat breuitatẽ cũ maiorẽ proportionẽ habeat uirtus fortis ſupra morbũ quàm debilis. quare citius ad ſalutẽ uirtus fortis terminabit morbũ ſalubrẽ quàm uirtus debilis. & hanc dicunt eſſe intentionem Gal.ulti.cap. ſecundi de differẽtijs febriũ,cũ dicit. ꝙ uirtus debilis ſignificat longitudinẽ ægritudinis. ſ.ſalubris. & hoc mõ auctores iſtos apparẽter aduerſantes cõcordãt. Sed licet dicta ſua ſint uera,ut dicit Vgo Senenſis:tñ non ſunt ad mentẽ Auic.in parte præſenti.hic enim ut patet in textu,loquitur de debilitate aduenięte merito morbi:ſed hęc debilitas aduenięs merito morbi abſolute ſignificat breuitatẽ morbi,ſiue ſit ſalubris, ſiue ſit mortalis.Nam ſi morbus ſit ſalubris & aduenĩat uelociter debilitas ex morbo, oportet plus proportionabiliter debilitari, q̃ uirtutẽ. & ſic de neceſsitate ad ſalutẽ terminabitur,quãuis in hoc caſu uirtute exiſtẽte forti citius ad ſalutẽ terminaretur. ſi uero morbus ſit mortalis res clara eſt: cum maiorem proportionem habeat morbus ſupra uirtutem debilem quàm ſupra fortem. ergo generaliter debilitas uirtutis accidens ex morbo eſt ſignum breuitatis morbi. Sed ſi uirtus in morbo remaneat fortis, & morbus ſit mortalis de neceſsitate ꝓlongabitur: quia licet morbus ille mortalis habeat proportionem maioris inæqualitatis ſupra uirtutem: illa tamen parua eſt: quia uirtus non debilitatur.Si autem morbus ſit ſalubris uelocius aut ficcius ad ſalutem terminabitur ſecundum uariã proportionem uirtutis ad morbum. Virtus debilis vnde noſcatur, & ex quibus debilitatur.

Et quandoque eſt ex ætate & tẽpore,nam in tẽpore calido et ætate calida feſtinat ſtatus ægritudinum: & in tẽporibus frigidis, & ætatibus frigidis tardatur ſtatus ægritudinum: & ſimiliter eſt diſpoſitio regionum.

In hac quarta parte Auic.ponit quartam,quintam, & ſextam maneriem ſignorum longitudinis, aut breuitatis in morbo dicens, quòd hoc cognoſcitur ex ætate,& tempore anni.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 29 sur 301

Nam in tempore calido,& ætate calida festinat status ægritudinum: & sic ægritudo abbreuiabitur: sed in temporibus & ætatibus frigidis,sicut senium,& hyems tardatur status,& sic ægritudo prolongatur. Et idem iudicium est de regione calida,& frigida. Tu vero potes addere complexionem calidã, & frigidã quę similiter significat sicut iam dicta causa est.quia in ætate,tempore,regione,ac complexione frigidis multipli cantur humores grossi,frigidi,& viscosi qui faciunt ægritudinem longã. Item pori,& alij ductus cõstringuntur, & virtus debilitatur.s.expulsiua: sed in his calidis multiplicantur humores calidi,subtiles,pori, & ductus aperiunt, virtus expulsiua fortificat,& irritatur: & cũ hoc cõtinua fit humorum resolutio,quare ægritudines abbreuiant. Contra. virtus ẽ fortior tẽpore frigido quàm tẽpore calido iuxta aphorismũ primæ particulæ. vẽtres vere & hyeme. ergo morbi salubres erunt longiores tẽpore calido quàm tempore frigido. Ad hoc dicitur, ꝙ ratio procederet si cætera essent paria, sed est magna disparitas. Nam tẽpus calidum aperit poros,prouocat sudores, subtiliat, resoluit, paucificat, quare morbi salubres citius ad salutem terminantur: hæc enim plus promouẽt quàm fortitudo virtutis in hyeme. etiam morbi mortales citius ad mortẽ terminantur tẽpore calido,quàm frigido: quia adsunt humores calidi fortius imprimẽtes: & cũ hoc fit spiritum maior resolutio,& virtutis debilitas quàm tempore frigido: & hæc vera sunt ſm plurimum. nam in morbis calidis immaterialibus sicut est ephemera secus esset, quia caliditas sua a frigiditate tẽporis citius remouetur. Similiter si morbi essent mortales, quia virtutem suffocãtes propter materiam multam, malam, grossam, & viscosam citius accideret mors tempore frigido quàm calido.

Et ex pulsu,nã si est velox,magnus,frequẽs tunc ægritudo est ad acuitatem declinis: & si non tunc,non est acuta.

In hac parte quinta docet ex pulsu significare longitudinem,aut breuitatem morbi dicens. ꝙ si pulsus est magnus,velox,& frequens,tunc ægritudo est ad acuitatem declinans,& si non tunc ægritudo nõ est acuta.i.breuis terminationis: causa dicti est:quia pulsus magnus, velox, & frequens significat necessitatem euentationis. hæc aũt cæteris paribus significãt materiam esse calidam. & per consequens merito huius ægritudinem ab ea pendentem esse citius terminandã,quàm quãdo pulsus non est tantę magnitudinis,velocitatis,aut frequẽtiæ: cũ illa significent febrem pẽdere ab humore frigidiori: Si tamen cõtingeret in febribus pulsum esse parvum, tardũ, & rarũ, tunc significat ſm plurimũ propinquitatem mortis. hoc enim aliqñ accidit in fine febrium acutarum, cũ propter extremam calidi resolutionem cor infrigidetur.& multotiẽs accidit in syncopali tam minuta,quàm humorosa,quæ frequẽter ad mortem terminãtur. Si vero pulsus esset paruus valde velox,& frequens significat magnam virtutis oppressionem, aut propter multitudinem materiei, aut eius malitiã. & tunc si morbus sit mortalis citius secundum plurimum ad mortem terminabitur,quàm si pulsus esset magnus,velox,& frequens non significans tantam virtutis oppressionem. Si vero morbus sit salubris, credo quòd citius ad salutẽ terminabitur habens pulsum magnum,velocem,& frequẽtem, cum significet maiorem proportionem supra morbum.

Et ex rigore:nã si est prolixi spatij: tunc ægritudo est declinis ad prolixitatem.Et si est breuis spatij tunc ægritudo ad acuitatem tendit: & quando nullo modo est rigor, tunc abbreuiatur eius extensio.

In hac sexta parte docet cognoscere longitudinẽ,aut breuitatem morbi ex rigore dicens tria. primum ꝙ si rigor fuerit prolixus,ægritudo est longa. Secundo,si vero breuis cito terminatur. Tertio dicit,ꝙ quãdo nullus est rigor sicut in febribus continuis abbreuiatur eius.s.febr.extensio, quia cito terminatur. Causa aũt prædicti est,quia rigor prolixus significat multitudinem,aut grossitiem materiæ,cui non facile virtus dominetur: breuitas aũt eius significat dispositiones contrarias in materia, & virtutem facilius dominantem. Causa aũt tertij, qñ nullus est rigor significat febrem esse continuã: quia propriũ est continuarum nõ horrere. primo de differentijs feb.febres autem continuæ sunt breuiores interpolatis.

Proprium febriũ cõtinuarũ ẽ nõ horrere.

Causa aũt quare continuæ non horrent est: quia non spargitur extra venas materia supra mẽbra sensibilia. Contra duo prima dicta instatur: quia tertiana non pura & phlegmatica habent minorem rigorem, quàm tertiana pura. Respondetur ꝙ rigor dupliciter accipitur. vno modo proprie pro motu membrorũ concussiuo,& taliter nõ sumitur hic. Secundo cõmuniter vt cõuertitur cum typo. & sic est quid cõmune ad frigus,rigorem,& horripilationem.& hoc modo acceptus ẽ longior in flegmatica,& tertiana pura quàm impura. Contra tertiũ dictũ arguitur. quia in febribus cõtinuis accidit aliquãdo rigor,& significat eorũ velocem terminationem ad salutem,vel ad mortem,iuxta aphoris. A causone habito rigor superueniens soluit, si præcesserunt signa manifesta,aut completa digestionis. Si vero non,significat mortem festinã naturam tentante crisim,& non potẽte perficere. Item iuxta aphorismum alium. Si in febribus nõ deficientibus rigores interciderunt iam debili existente virtute,mortale significatur.n. vltimus naturæ conatus ad materiã expellendam,quæ nõ potens expellere succumbit. Ad hoc dicitur, ꝙ hic est sermo de typo accidente in principio exacerbationum, & paroxismorum. non aũt in medio natura tentãte crisim. Vtrum autem in principio exacerbationum febrium continuarũ possit accidere typus. tenendum est ꝙ sic, sicut in principio phlegmaticæ continuæ. dicit Auic. exacerbationes ipsius incipere cum frigore,rigore,& horripilatione: sed illi typi non prouenient merito sparsionis materiæ supra membra sensibilia: sed propter multitudinem materiæ motæ ad venas minores calidum naturale suffocantes. Vtrum autem fit possibile febres interpolatas in principio suorũ paroxismorũ incipere sine typo. Dicit Vgo Senensis,& similiter Gentilis hoc nõ esse possibile cum materia spargatur supra membra sensibilia. Rationes autem & experientię efficaces sunt in contrarium. Nam possibile est materiã venientem ad membra sensibilia esse taliter dispositam, sicut est dispositа materia in augmento alicuius paroxismi post rigorem,sed illa nõ facit rigorem, ergo nec ista.tenet consequentia,& assumptũ probatur,quia possibile est materiam aliquã benignã tarde moueri ad membra sensibilia, & sicut mouetur ita calefieri, & acquirere similem dispositionem materiæ quæ est in augmento alicuius paroxismi post rigorem,& tunc nullo modo faciet rigorem. Secundo quotidie videmus in paroxismis interpolatarũ subintrantibus incipere secundum paroxismum in statu præcedentis, & nullo modo sequi rigorem.

Frigus & rigor in continuis vnde?

Quod intermittentiũ accessiones possint esse sine rigore, & typo.

Et cognoscuntur horæ ægritudinis quandoq; ex parte horarum paroxysmorũ. Nam si fuerint procedentes secundum anteceſſionem superfluentem,ita vt vnus antecedat superfluitatem alterius tendens ad additionem tunc ægritudo erit in augmento: quoniã de ægritudinibus sunt, quæ currunt vsque ad finem horarum suarum secundũ augmentũ, & sunt quandoque de genere tertianæ: & de genere assiduæ. si autem steterit anteceſſio: & steterint superfluitates: tunc sine dubio erit ægritudo in statu. Et seruans horam vnam est longi spatij: & si postponuntur tunc ægritudo est in declinatione.

Seruãs horã vnã est longioris spatij aphorisꝝ. xxx. quartæ particulæ.

In hac septima parte docet cognoscere tpa febr. ex modo paroxismãdi. Et dicit quatuor: primũ ꝙ cognoscuntur horæ .s.vniuersales ex parte horarũ paroxismorũ ideſt ex parte paroxismorum cum inuadunt. nam si paroxismi fuerint procedentes ſm anteceſsionem superfluentem,vt anteceſsio vnius excedat anteceſsionem alterius,tunc ægritudo est in augmẽto. & remouens dubium dicit, quòd ideo dixit ad significandum augmentum esse necessarium quòd aliquandò anticipatio vnius paroxysmi excedat anticipationem alterius, quia sunt aliquæ ægritudines quæ semper procedunt anticipando a principio vsq; ad finem. Et de istis sunt quædam tertianæ, cõtinuæ. in istis.n.per solã anticipationẽ non cognosceretur augmentũ,sed requirit ad cognoscendũ ipsum, ꝙ anticipatio vnius paroxismi augmẽti addat super anticipationẽ alterius. Dicit secundo ꝙ si steterit anteceſsio.i.quòd paroxismi inuadant eadem hora, & steterint superfluitates i.excessus unius paroxysmi supra reliquum tunc ægritudo est in statu. Tertio dicit ꝙ illa febris in qua paroxysmi inuadunt eadem hora a principio usque ad finem est longi spatij, & est sententia illius

Quatuor cauſæ varietatiscuitũ & paroxiſmorũ febrium.

illius aphor.quibus exacerbationes aut paroxiſmi. Quarto dicit quòd quando poſtponuntur paroxyſmi tunc ægritudo eſt in declinatione.

Notandũ primo pro declaratione huius partis quòd aliquę ſunt febres in quibus a principio vſq; ad finẽ paroxyſmi inuadunt eadem hora,aliquę ſunt febres in quibus paroxyſmi in aliqua parte ſui inuadunt eadem hora, & hoc eſt cõmuniter in principio & ſtatu,in aliqua parte poſtponunt,& eſt ſm plurimum declinatio,in aliqua anticipant, & eſt ſm plurimũ augmentũ. Tertio ſunt aliquæ feb.in quibus paroxyſmi anticipant a principio vſq; ad finem. Quarto aliquæ in quib. poſtponunt a principio vſq; ad finem. Notandum ſecundo quòd cauſa harũ varietatũ ſumitur a quatuor,a materia,a mẽbris,ab aſtrorum influxibus, quarto a regimine in ſex rebus nõ naturalibus.A materia quidem,nam cũ eſt vniformis quãtum eſt merito illius eſt apta vt paroxyſmi equaliter inuadãt, maxime autem hoc fit quando eſt vniformiter groſſa,& viſcoſa quæ non poteſt faciliter ab ordine ſuo remoueri. Ité merito quantitatis,nã quãto eſt pluris quãtitatis, eſt magis apta vt paroxyſini anticipẽt,ecõtra qñ eſt paucæ quãtitatis eſt apta vt paroxyſmi poſtponant. Item ex parte digeſtionis, nam quanto velocius digeritur,aut velocius putret eſt cauſa antipacitionis, quanto aũt eſt magis cruda eſt cauſa poſtpoſitionis cum ſemper primus paroxyſmus incipiat a ſubtiliori, & ſecundns a minus ſubtili,& ſic deinceps. Ex parte autẽ membrorum mittentium,nam quando ſunt fortia,aut magis fortificantur,aut abſolute, aut in comparatione ad materiã merito huius paroxyſmi anticipant, quando aũt magis debilitantur magis poſtponunt. Similiter ex parte acuitatis ſenſus eorum. Nam quãto ſenſus eorum eſt acutior,& intẽdatur eius acuitas forte propter humidi reſolutionẽ, quæ ſenſum faciebat obtuſum,tunc paroxyſmi anticipant,quia irritatur virtus ſemper magis ad expellendum materiam. Ex parte aũt membrorũ recipientium fortitudo eorum eſt cauſa poſtpoſitionis paroxyſmi, & debilitas anticipationis. Sed ex parte aſtrorũ & proprie lunæ nobis inter cæteros planetas propinquæ, & habentis dominium ſuper humiditatem noſtri corporis,quãdo mouetur velocius ſicut in auge ſui epicicli paroxyſmi anticipant,ſed quãdo tardus ſicut in oppoſito augis paroxyſmi poſtponunt. Ex parte autem regiminis, nam regimen in ſex rebus nõ naturalibus calefaciens faciet paroxyſmos anticipare, & econtra infrigidans faciet paroxyſmos poſtponi. Ad

Apho.xxx quarti libri apho.

ppoſitũ cauſa quòd paroxyſmi inuadant eadem hora eſt viſcoſitas materiæ,& groſsities eius vniformis cum parua proportione virtutis ad ipſam. Et ſic iſta æqualis inuaſio ſignificãdo materiã groſſam & viſcoſam ſignificat morbi longitudinem.

Si aũt quæratur quis morbus ſit longior an inuadens eadẽ hora,aut nullum ſeruans ordinem in inuaſione. Reſpondetur quòd ſi hæc inordinatio proueniat ex debilitate virtutis ſm plurimũ breuior erit,quia citius ad mortem terminabitur.Si autem hæc inordinatio proueniat ex multa difformitate materiæ,& ſit ſalubris, ſic cæteris paribus erit longior cũ ſit difficilius virtuti dominari materiæ tantæ diuerſitatis,quàm materiæ uniformiter groſſæ,& eo magis quia medici male poſſunt exhibere digeſtiua, quia ſi digerunt materiã ſubtilem ingroſſando nocebunt materiæ groſſæ. Si vero digerunt materiam groſſam ſubtiliando nocebunt ſubtili. Cauſa autem ſecundi quare in aliquibus febribus ſecundũ principiũ,& ſtatum paroxiſmi inuadãt eadem hora,eſt, quia in principio materia eſt cruda,nec pcedit manifeſta alteratio ipſius â calore naturali,nec a calore putredinali, & ſic ẽ fere æqualis pugna inter virtutem,& materiã, & hinc eſt q materia paroxiſmat æqualiter vel quaſi. In ſtatu etiã nõ velocitatur digeſtio, nec putrefactio cum ſit fere cõplementũ digeſtionis,aut putrefactionis in ipſo. quare natura paroxiſmando æqualiter mouet contra ipſam. Sed in augmento quia velocitatur digeſtio,& ſimiliter putrefactio eſt apta materia continue, & velocius moueri,& ſic paroxiſmi anticipabunt. Item quia maior quãtitas continue mouetur vſque ad ſtatum, ſed maior quantitas eſt cauſa anticipationis. In declinatione autem fit poſtpoſitio, quia paucificata eſt materia, & virtus non multum a materia irritatur. Cauſa aũt quòd paroxiſmi in aliqua ægritudine ſemper anticipent eſt,quia materia, aut continue ſubtiliatur,aut quia membrorũ ſenſus continue fit acutior. Cauſa autem quare poſtponunt ſemper eſt difformitas materiæ, vnde primus paroxiſmus incipit a materia magis ſubtili, ſecundus a minus ſubtili,& ſic deinceps. quare poſtponunt, cũ materia groſſa tardius moueatur. Secunda cauſa poteſt eſſe obtuſio ſenſus membrorũ quæ creſcat a principio vſque ad finem. Reliquæ etiam duæ cauſæ ſumptæ a regimine ſex rerum nõ naturalium, & ab aſtris potiſsime poſſunt eſſe cauſæ tantarum varietatum. ergo verificando primum dictum Auicen.in his morbis,quorum paroxyſmi ſemper anticipant pura anticipatio non eſt ſignum augmenti, ſed anticipatio ſuperflua,nam in principio, & ſtatu licet ſint anticipationes, non tamen ſunt ſuperfluentes. In declinatione autem licet fiant anticipationes, illæ continue remittuntur. Similiter in morbis quorum paroxyſmi ſemper poſtponunt, poſtpoſitio ſola non eſt ſignum declinationis, ſed poſtpoſitio ſuperfluens. In principio autem, & ſtatu erit ſola poſtpoſitio abſque ſuperfluitate. In augmento autem licet fiant poſtpoſitiones, illæ erunt continue minores.

Et ſimiliter cognoſcitur diſpoſitio horarũ ex augmẽto accidentiũ febris,et ſtatione eorum, & declinatione ipſorum.

In hac octaua parte ex accidentibus & morbi eſſentia docet cognoſcere tempora vniuerſalia. nam cum accidentia incipiunt nec apparent ipſa manifeſte intendi eſt principium vniuerſale, cum antem manifeſte augmentando procedunt eſt augmentum, cum autem ſtant in ſui vltimitate vel circa, tunc eſt ſtatus, cum autem manifeſte declinãt eſt declinatio. Nota primo quòd ſi diſtinguamus tempora morbi penes accidentia res clara eſt, ſi autem ſimul penes accidentia, & materiæ alterationem, vt ſit principium quando eſt materia cruda, & accidentia incipiunt, augmentum quando procedunt manifeſta digeſtio, vel putrefactio manifeſta, & accidentia augmentantur, ſtatus qnando accidentia vltimantur,& materia ſimiliter habet completam digeſtionem, aut putredinem tunc dicta Auic.clara ſunt. Sed ſi diſtinguantur tempora penes alterationem materiæ,tunc dicta ſua non ſunt vniuerſaliter vera,in morbis enim non ſeruãtibus materiam vſq; ad ſtatum ſicut in pleuritide, & multis alijs febribus in quibus materia expellitur pro magna parte in principio,& in augmento, & in ſtatu quo ad digeſtionem remanet pauca. principiũ quo ad digeſtionem aliquando includit principium, augmẽtum, & ſtatum quo ad accidentia, & ſtatus quo ad digeſtionem includit declinationem accidentium, vt in pleuritide, & multis febr. ſed in morbis reſeruantibus materiam totam, aut quaſi totam vſq; ad ſtatum dicta ſua continẽt veritatem. Notandũ ſecundo quòd iſta accidentia de quibus hæc loquitur ſunt ſicut dolores capitis, ſitis, vigiliæ &c. Notandum tertio quòd cum dicitur quòd in ſtatu accidentia vltimantur debet intelligi comparando partes proportionales paroxyſmorum inter ſe. Nulli enim eſt dubium quòd in declinatione paroxyſmi ſtatus ſunt accidentia remiſſoria, quàm in ſtatu paroxyſmi augmenti aut declinationis.

Et ex additione paroxyſmorũ eius in lõgitudine,et breuiatione ipſorum, et fortaſſe diuerſificãtur, et non aſſimilantur.

In hac parte docet cognoſcere tempora ex parte eſſentiæ morbi. Nam cum paroxyſmi ſunt breues & parum intenſi eſt principium: cum manifeſte intenduntur & prolongantur eſt augmentum: cum autem fere ſtant in vltimata ſui intentione, & longitudine eſt ſtatus: cum vero minuuntur eſt declinatio. Subdit tamẽ Auicẽ,quòd aliquãdo paroxyſmi diuerſificantur, & non aſsimilantur, quia in ſtatu poterit eſſe vnus paroxyſmus breuis valde in comparatione ad paroxyſmos augmenti. Et ſimiliter aliquis breuis in augmento in comparatione ad paroxyſmos principij, aut declinationis, quod totum prouenit propter etherogeneitatem materiæ, & regimen non conueniens, & ſimilia.

Et quandoque cognoſcuntur ex diſpoſitione euacuationũ. nam cũ accidit in paroxyſmo aliquo ſudor,aut ventris fluxus & paroxyſmus ſecundus, qui eſt poſt ipſum,eſt in ſimilitudine vehementiæ primi,& fortitudine eius, aut ſupra ipſum: tunc euacuatio eius eſt propter multitudinem. non propter fortitudinem; & ægritudo iudicatur longa.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 31 sur 301

In parte præsenti docet cognoscere longitudinẽ & breuitatem morbi, & cõsequenter longinquitatẽ, aut propinquitatem status ex signis post apparẽtibus. habet hæc pars duas partes. In prima docet hoc cognoscere ex euacuatione. In secunda ex digestione. secunda ibi §Et qñq; cognoscuntur.§ In prima parte dicit ꝙ longitudo, & breuitas morbi ex euacuatione cognoscuntur. nã quãdo in paroxysmo vno accidit sudor, aut fluxus ventris, & vos supplete vomitũ, fluxum sanguinis narium, & cæteras huiusmodi euacuationes, cum quibus verisimiliter educitur aliquid de materia factura morbũ, si sequẽs paroxysmus fuerit in vehemẽtia primi, quo ad accidẽtia, & in fortitudine quo ad intensionẽ, & longitudinem ipsius, aut excesserit præcedentẽ, debemus iudicare, ꝙ euacuatio illa est propter multitudinem materiæ, nõ propter dominium magnũ virtutis supra materiã totam. quapropter ægritudo illa iudicanda est longior. Si aũt fuerit econtra ꝙ paroxysmus sequens breuis fuerit, iudicandũ est ægritudinem esse breuem. Circa quã partem notandũ ꝙ si materia fuerit valde multa, aut maligna natura multũ irritata vehementi conatu materiæ ad ipsius expulsionem non digestæ expellit aliquã partẽ ipsius simul cũ iuuatiuo. isti sunt motus sympthomatici .i. ruinosi, & cũ non habeat dominium supra totam materiã, partem solã expellit. reliqua aũt materia agitata forte faciet paroxysmũ sequentem maiorem præcedẽte, qui tamen forte fuisset minor, quàm si præcedẽs materia nõ fuisset euacuata. Cum aũt materia est digesta, aut propinqua vijs ductuum, natura expellit multã quantitatem, nõ agitando residuũ taliter ꝙ ſm plurimum sequens paroxysmus est minor præcedente, & si non sequens saltem tertius minor erit. In primo autẽ casu arguimus longitudinem ægritudinis si morbus sit salubris, si vero mortalis arguimus breuitatem, materia multa cito oppressura virtutem, sed in secundo casu arguimus breuitatem morbi, & salubritatem. Notandum secundo quòd licet hæc dicta sint vera ſm plurimum, tamen qñq; contingit error. nam materia existente etherogenea forte sequens paroxysmus pendens à materia subtili erit breuis nondum mota materia grossa, & multa ad putredinẽ, quæ postea erit causa longitudinis morbi, & forte mortis. Similiter possibile est econtra materia existẽte benigna & subtilis, aut mediocris substãtiæ paroxysmũ sequentem esse valde longũ, quia forte tota causa antecedens transibit in coniunctã facturã ſm paroxysmũ, & sic ægritudo in secundo paroxismo erit terminata sicut multotiens vidi. Propterea do tibi sanum consilium, vt in his casibus expectes saltem duos paroxysmos antequam de longitudine, aut breuitate morbi pronosticeris.

Cognitio temporũ morbi a cõcoctione.

Et quãdoq; cognoscuntur ex parte digestionis, et contrarij digestionis secundũ ꝙ diximus. verbi gratia, quando apparet sputũ cũ digestione aliqua, aut vrina in qua est nubes aliqua, tunc est principiũ augmenti. Deinde quãdo multiplicatur illud, et apparet, aut contrariũ eius, tunc est status. Et iterum quando apparet digestio, aut contrarium eius velociter ex sputo, aut nube, tunc scias quòd status est propinquus, & si tardatur, tunc scias, quòd status est longinquus.

Docet cognoscere tempora morbi quãdo sunt, & longitudinem, & propinquitatem status ex parte distinctionis, & dispositionis contrariæ digestioni. Dicit enim ꝙ quãdo apparet sputum cum digestione aliqua, aut vrina in qua est nubes aliqua, tunc est principiũ augmenti. Deinde quãdo multiplicatur illud .s. digestio, aut dispositio digestioni cõtraria est status. in principio enim nõ apparet aliquod principiũ digestionis, nec dispositionis contrariæ digestioni manifestũ. Declinatio aũt in salubribus cognoscitur per materię euacuationem. mortales enim non habent verã declinationem. Deinde notificãs propinquitatem, aut longitudinẽ status dicit qd' qñ apparet digestio, aut contrariũ eius velociter ab initio ægritudinis in sputo, aut nube, tunc status est propinquus, & si tardatur tunc est longinquus. hi canones ſm plurimũ sunt ueri, licet nõ semper. nam materia existente difformi poterit ex materia subtili cito apparere vestigiũ digestionis, materia tũ grossa erit causa prolongationis ægritudinis. Similiter qñq; apparet in vrina nubes quæ nõ erit decisa a materia morbi, sed ab humoribus sanis qui præerant tempore sanitatis.

Salubris morbus caret declinatione.

Cognitio autem horarum particulariũ sic accipitur. Nam hora principij paroxysmi est hora in qua coarctatur pulsus, & tu iam sciuisti intentionem eius: & plumbeus fit color extremitatum, & infrigidantur extrema, et proprie extremitas auris, & nasi, vsq; ad horã, in qua sentitur sparsio caliditatis.

In hac parte docet cognoscere tempora particularia, & tria facit, primo describit tẽpora ipsa. In secunda ibi §Et si tibi videtur.§ declarat ipsa per exemplum. In tertia ibi §Et scias quòd ægritudo.§ ponit causas longitudinis febr. prima pars diuiditur in quatuor ſm quòd quatuor sunt tpa. secunda ibi §Et hora augmenti.§ Tertia ibi. §Et hora status.§ quarta ibi §Et hora declinationis.§ Prima iterum in tres. nam primo describit principiũ particulare. secundo ponit accidẽtia frequenter in eo contingentia. tertio ostẽdit virtutẽ magis debilitari in principio & statu quàm in augmẽto & declinatione. secũda ibi §Et quandoq; associantur.§ tertia ibi §Et vehementius quidem debilitantur.§ In prima parte describens principium dicit quatuor. Primũ quòd principiũ est hora in qua pulsus coarctatur, & tu iam sciuisti .s. secunda primi, & scies inferius in capitulo de signis febrium putridarũ intẽtionem istius .s. quid sit pulsus coarctatio. Secundo dicit ꝙ in principijs paroxysmorũ color extremitatũ fit plumbeus. tertio quòd infrigidant extrema, & ꝓprie extremitas auris, & nasi. quarto dicit quòd principiũ durat vsq; ad horã i qua sentitur sparsio caloris .s. inclusiue. & nõ exclusiue. Circa primũ notandũ, quòd pulsus coarctatio est paruitas pulsus cũ diuersitate pẽdẽs à causa tegente, & suffocãte calorem, fit. n. huius pulsus coarctatio in principijs paroxysmorũ propter materiam, quæ expargit de venis magnis ad minores in exacerbationibus, aut de venis, ad extra venas in paroxysmis, quod ſm plurimũ est in ambitu totius corporis quãtũ ad partes extremas. hæc aũt materia taliter exparsa suffocãdo caloré mẽbrorũ, ad quæ spargit, & ẽt mittendo vapores grossos ad cor ẽ causa quòd spũs, & sanguis subtilior ad cor retrahat, ꝓpter cuius retractionem cũ suffocatione materiæ iam dicta oportet pulsum fieri paruũ, & diuersum, ꝓpter virtutis debilitatem consequentẽ caloris suffocationem. Circa ſm dictũ notandũ quòd color fit plumbeus ꝑmixtus ex albo & nigro. Nã ꝓ præsentiã sanguinis nigri grosioris sine relucẽtia propter defectũ spirituũ cum albedine cutis resultat color plumbeus.

Coarctatio pulsus

Contra tertiũ arguit, nam si in statu paroxysmi præcedentis occurrat principiũ sequentis paroxysmi extrema nõ infrigidabuntur, quia calor febris præcedẽtis magis suffert extrema calefacere, quàm sufficiat principium febris infrigidare.

Ad hoc dicit argumentum cõcludere, sed posita in hac descriptione debet intelligi deducto impedimẽto, sicut dicitur in cap. de liparia. Infrigidantur autem extremitates auris, & nasi magis, quia illę partes sunt magis exangues spiritibus magis priuatæ quàm cæteræ extremæ. Vltimo nota quòd principium durat quousq; extrema infrigidata incipiunt tepere; nam tunc est principium augmenti.

Et quandoq; associãtur principio alteratio coloris, & pigritia, & angustia, & tarditas motuũ, & profunditas somni, & mollificatio palpebrarũ, & grauitas sermonis, et horripilatio inter spatulas, et in dorso: & fortasse accidit in eo rigor fortis, & quãdoq; accidit cursus saliuæ, et saltus temporũ, & tinnitus auriũ, et sternutatio, et commotio mẽbrorũ corporis.

Narrat decimatertia accidentia frequenter in principio paroxysmorum contingentia. Primum alteratio coloris, quare fit color plumbeus de quo supra, sicut cum in syncopalibus apparet facies sicut mortui feré omnibus spiritibus, & sanguine ad cor redeuntibus. Secundum est pigritia .s. ad motus inchoandos, cum propter vapores exparsos per corpus musculi mouentes membra sint debilitati, & etiam quia inclinatur ad somnum. Tertium est angustia cõsurgens merito nocumenti oris stomachi propter humores motos ad ipsum in principio paroxysmorum. Quartum est tarditas motuum .s. ad ipsos continuandos. Quintum est profunditas somni propter multos vapores, & ꝓprie frigidos, aut humidos petentes cerebrum anterius, & proprie rete mirabile, licet in causone & febribus cholericis posset accidere subeth propter vapores sua multitudine oppilantes. ad hoc

forte

forte adiuuat eleuatio vaporum a ſanguine,& phlegmate,licet nõ putreat. Sextum eſt mollificatio palpebrarum a vaporibus multis ad ipſarum muſculos eleuatis. Septimum eſt grauitas ſermonis,tum pp ſomnũ tum pp vapores ad muſculos epiglotis eleuatos. Octauũ eſt horripilatio inter ſpatulas & in dorſo:& fortaſſe accidit rigor fortis, quorũ cauſa inferius ponetur in cap. ꝓprio,fiunt aũt maxime in dorſo & inter ſpatulas,quia iliꝫ partes ſunt multũ ſenſitiuæ ꝓpter neruos per illas partes diſſeminatos, & quia ſub loco illo tranſit vena chilis,& arteria adorti,in quibus multæ materiæ occultæ continẽtur,quæ facile poſſunt propter propinquitatem illis partibus communicari. Nonũ eſt ꝙ quãdoq; accidit curſus ſaliuę propter liquefactionẽ humiditatũ a capite, & quãdoq; pp multos vapores a ſtomacho ad partes oris eleuatos. Decimũ eſt ſaltus temporũ. i. iectigatio accidens in muſculis illis, qui ſunt in temporibus propter ventoſitatẽ materiæ illis partibus communicatæ. Et fortaſſe materia mordicans illis muſculis cummunicatur, quæ propter nocumentũ ſenſatum ꝓpter nimiam eorum ſenſibilitatẽ commouẽtur ad illam excutiendã quæ ſibi nocet, & propterea fit motus ille. Vndecimũ eſt tinnitus ille auriũ vaporibus ad myringã auditus, & ad neruum auditiuũ delatis. Duodecimum eſt ſternutatio vaporibus, aut humoribus acutis ſuperioribus partibus naſi communicatis. Decimũ tertium eſt commotio membrorũ corporis, ſcilicet in allicibus, propter multos vapores membris ſenſibilibus communicatos.

Virtus in ſtatu & in principio debilitat.

Et vehementius quidẽ debilitatur virtus, propter debilitatem quæ eſt in principio, aut ſtatu.

In hac partem dicit virtutẽ magis debilitari in principio, & in ſtatu, quam in augmento,aut declinatione.in principio quidem debilitatur propter calidi innati ſuffocationẽ, vnde fit multorum ſpirituũ corruptio. hæc autem ſuffocatio nõ eſt in augmento,aut declinatione. ſimiliter in ſtatu propter caliditatem intenſam fit maior reſolutio ſpirituũ, quãm in augmento in quo caliditas nõ eſt tanta quanta in declinatione, in qua iam calor putredinalis exhalat,materia pro magna parte reſoluta, & materia eſt a corde magis longinqua. hæc aũt intelliguntur aliorum paritate ſuppoſita. nam poſsibile eſt virtutẽ propter nocumentũ principij, augmẽti, & ſtatus eſſe tantũ debilitatã, vt in declinatione proportiõabiliter poſsit minus reſiſtere, quãm in principio vel ſtatu.

Et horæ augmenti medietas prima eſt hora, in qua pulſus incipit apparere, & magnificari, & uelox fieri, et ſpargitur calor in toto corpore ſecundum æqualitatem. Et medietas eius altera eſt hora in qua non ceſſat hæc caliditas ſparſa cum æqualitate augmentari.

Augmẽti duæ partes.

In hac parte deſcribit augmentum diuidens ipſum in duas medietates,dicens quòd prima medietas augmenti eſt hora in qua pulſus qui primo erat ſuffocatus incipit apparere, & magnificari,& vélox fieri,& ſpargitur calor in toto corpore ſecundũ æqualitatẽ. Sed ſecũda medietas eſt hora in qua hæc caliditas ſparſa cum æqualitate procedit augendo. Circa quã partẽ notandũ quòd Gale. in libro de temporibus particularibus poſuit quinq; tempora particularia .ſ. principium, anomaliã,augmentũ,ſtatum, & declinationẽ, quem Auicen. ſequens diuiſit augmentũ in duas medietates, quarũ prima a Galeno dicitur anomalia .i. ſine norma.nõ .n. calor eſt æque proportionabiliter ſparſus in toto corpore, immo partes extremæ valde parum calent in comparatione ad calorem ſibi debitũ partibus cẽtralibus magis calẽtibus debito,& hoc in principio ipſius, ſed in fine huius primæ mediatatis eſt calor ſparſus per omnia membra æqualiter .i. proportionabiliter. Secunda autẽ medietas quæ a Galeno vocatur augmentũ eſt hora in qua nõ ceſſat hæc caliditas ſparſa cum æqualitate augmenti, ſeruata debita proportione ad calorem ſibi debitum. Non dico tamen quòd in omnibus membris ſemper ſeruetur hæc proportio, ſed multo magis ſeruatur quãm in principio primæ medietatis. Aliter poſſumus intelligere caliditatem cum æqualitate augmentum in omnibus membris ideſt quòd omnia membra in caliditate intenduntur in ſecunda medietate, & in fine primę medietatis omnia ſunt calida, & debẽt dici calida.ſed in principio primæ medietatis nõ. Vnde hoc modo exponendo æqualiter idẽ ſignificat quod vniuerſaliter.

Et hora ſtatus eſt hora in qua remanet caliditas ſparſa cum æqualitate, et accidentia cum diſpoſitione ſua, et pulſus fit maior quàm vnquam, et fit vehementius, velox, et frequens.

Deſcribit ſtatum particularem dicens quòd ſtatus eſt hora in qua caliditas eſt facta intẽſior q̃ vnquã,& remanet cum intenſione illa ita yt nõ appareat ipſam notabiliter intendi,aut remitti,& pulſus eſt maior quàm unquam fuerit in tali paroxyſmo .ſ. ſi virtus cõſtet,& eſt velocior,& frequentior quàm in aliis temporibus propter maiorem eſſe neceſsitatẽ in illa hora,quàm in alijs.Si tamen virtus multum debilitaretur,nõ eſſet inconueniens ipſum eſſe minorem, & tardiorem licet eſſet frequentior. & credendum quòd aliquando ex forti oppreſsione virtutis in principio non potentis magnificare pulſum, immo nec forte velocitare, fiat pulſus frequentior, in principio,quam in ſtatu. Similiter aliquãdo in declinatione mortali fit pulſus formicans valde frequentior quàm fuerit pulſus in ſtatu eiuſdem paroxyſmi. ſed intelligitur ſic debere eſſe,ſicut textus dicit merito neceſsitatis, quæ eſt maior in ſtatu, quàm in reliquis temporibus.

Et hora declinationis eſt hora in qua incipit diminutio, et incipit pulſus temperari et æquatur. Deinde illa in qua incipit corpus ſudare, et perducit ad eradicationem.

In hac parte deſcribit primo declinationem.ſecundo oſtẽdit quandam contingentiã ad monendũ medicos ne ſint faciles ad pronoſticandũ.ſecũda ibi.§ Et mutlotiens.§ Dicit quo que quòd declinatio eſt hora in qua incipit diminutio accidẽtium,& incipit pulſus temperari.i.redire verſus temperamẽtum in ſuis differentiis, & æquatur illa .ſ. caliditas febrilis, quia ducitur verſus æqualitatem ægro cõnaturalem. Deinde incipit corpus ſudare,& perducit ad febris eradicationẽ niſi alter ſubintraret paroxyſmus. Horum aũt cauſa eſt,quia materia paroxyſmalis eſt multũ paucificata, & ſubtiliata & fumi reſoluti, & a fonte caloris elongati. De ſudore aũt nota quòd duplex eſt, quidã materiæ paroxyſmalis, & hic ſi debet accidere ſecundum plurimum accidit in declinatione, Verũ aliquando materia exiſtente difformi accidit in augmento, & ſtatu,& eſt ſignum longitudinis non ſolum paroxyſmi, ſed etiam totius ægritudinis,& hic eſt aphoriſmus quarte particulæ. Si ſudor inciderit, non deficiente feb. Alter eſt ſudor materiæ qua eſt ſub forma cauſæ antecedentis critice expulſę & hic ſecundum plurimum inchoat in ſtatu uniuerſali,qui eſt hora pugnæ, & etiam ſecundum plurimum incipit in ſtatu particulari. Et conſimiliter tam in declinatione vniuerſali, quàm particulari,licet frequenter in pluribus declinationibus particularibus compleatur.

Et multotiens quidem accidit apud mortem diſpoſitio,quæ eſt ſicut declinatio, et eſt quaſi æger euaſerit, et non oportet ut tu occuperis in hoc: immo cognoſcas diſpoſitionem pulſus, et an magnificetur, & fortis fiat.

In hac parte ponit contigentiam,qua medici erudiuntur, ut non ſint faciles ad pronoſticandum dicens,quòd multotiẽs accidit apud mortem diſpoſitio. quæ eſt ſicut declinatio, & eſt quaſi æger iam euaſerit. Secundo dicit quòd ad certificandum te ne error contingat non debes ſolummodo occupari .i. conſidere in illa apperrenti declinatione, immo cognoſcere diſpoſitionem pulſus, an magnificetur, & acquirat diſpoſitiones cõuenientes,an finiat tendens verſus formicularem, aut formicantem. Notandũ quòd hæc diſpoſitio ſimilis declinationi poteſt eſſe in tribus. In caliditate ad tactum ſenſata, quia vbi erat valde calidus ꝓpter defectũ caloris innati tẽdit ad frigiditatẽ, & cum nõ ſit trãſitus de extremo ad extremũ niſi per mediũ, aliquãdo veniet ad tepiditatem ſiue quoddã temperamentũ graduale ꝓportionatũ ſanitati. Secundo poteſt eſſe in operationib.quia forte natura agens ſm vltimũ conatũ perficiet aliquas operationes, quas antea non pfecerat ſicut cum homo ꝓpinquus morti ſe erigit, & loquitur cum antea hoc nõ fecerit. Tertio eſt apparẽs declinatio quia apparet remiſsio accidentiũ,quia virtus defecta, nõ audet aggredi cõtra materiã, quare materia nõ agitata apparẽt accidentia remitti,& hæc multotiens apparent in peſtilẽtialibus

libus. ergo in huiusmodi casibus nō confidas nisi pulsum cōsideres an fortificetur,& tunc audacter pronosticare salutem vel mortem ipso deficiente.

Et si tibi videtur, ponam tibi exemplum de tertiana. Attende ergo quòd cum tertiana in pluribus dispositionibus incipit horripilatio, deinde frigus, & rigor, postea sedatur rigor, & minoratur frigus, & incipit calefactio, postea æquatur calefactio: deinde additur: postea stat, deinde incipit minui, vsquequo eradicetur.

In hac parte docet Auicen. exemplo cognoscere hęc quatuor tempora particularia. Nam in principio tertianæ ſm plurimū incipit horripilatio, quæ fit ex remissioribus causis quàm frigus,& rigor,vt infra in cap. proprio.post horripilationē sequit frigus,& rigor, cum est augmentū principij,postea sedatur rigor, & minoratur frigus,ita vt in extremis fiat quædā tepiditas, & est finis principii. & postea augmento incipiente incipit calefactio, ita vt sentiātur aliqua membra notabiliter calefieri. Postea in secunda parte primæ medietatis augmenti æquatur calefactio.i.quòd omnia membra efficiuntur manifeste calida, nō tamē quòd caliditas sit æqualis in omnibus.Deinde in secūda medietate augmenti addit calefactio in omnib.membris, ita vt in ipsis manifeste caliditas intēdēdo ꝓcedat,& est finis augmenti.postea caliditas in statu in vltimata sui intēsione stat, vt nō videatur manifeste addi, aut minui. Vltimo in declinatione incipit minui manifeste vsquequo eradicetur. Et scias in hac vltima parte huius capituli poni causas prolōgationis feb. quarū sufficientia ita sumēda est, quia causa ꝓlongationis febris aut sumit a causis incorporeis, aut a causis corporeis. Si primū habentur tres causæ.s.regio frigida,tempus anni frigidū, & reliquū regimē sex rerū nō naturaliū multiplicatiuum materiæ ineptæ digestioni,aut euacuationi,aut oppilationē faciētes.Si vero causæ sunt corporeæ, aut sumitur a materia, aut a membris. si a materia sic multa, grossa, aut uiscosa, aut frigida, aut difformis in partibus suis est causa prolongationis. Si vero a membris,aut a complexione eorū, aut a cōpositione.si a cōplexione tūc cōplexio frigida merito ꝓportionis elemētorū sicut phlegmatica,melancholica,frigida tamē,& superflue humida sensū obtūdēdo,& similes essent causæ ꝓlongationis,& similiter frigida ex decursu ętatiuo sicut senīū. si vero a compositione,tūc soliditas corporis.i. meatuū,& pororū strictura ꝓhibēdo materiæ euacuationē est causa ꝓlongationis.sunt ēt multę alię causę præter naturā,de quibus hic nō egit Auic. sicut durities viscerū, debilitas virtutis & similes,sed tantum egit de naturalibus,aut nō naturalibus.Et tu ex causis cōtrarijs collige morbi abbreuiationē. Et hæ causæ prolōgationis intelliguntur in putri. nō in ephi. aut hecticis. Dubiū difficile discussione dignū est. vtrum feb. putrida salubris pendens a materia nō reducibili ad benignū sit maior morbus in statu quàm in augmēto,& maior in augmēto quàm in principio. loquēdo de his temporibus distinctis penes alterationē materiæ,nō aūt penes accidētia, nec morbi essentiā. Fit aūt in dubio mētio de febre putrida, quia de ephemera & hectica nō est dubium,quia cum sint morbi in materiales nō habēt tempora distincta nisi penes morbi essentiā,& accidētia. Et certū est quòd sūt maiores morbi in statu q̄ in augmēto,& in augmēto q̄ in principio.Similiter loquit in dubio de materia non reducibili ad benignū,quia certū est quòd morbus pēdēs a materia reducibili ad benigū ē minor in statu, quo ad digestionē quàm in alijs temporibus, immo cum est summe digesta amplius nō est morbus. In hoc dubio omissis argumētis ad partes,quia de his agetur inferius; primo ponam quædam notanda. secūdo ponā opinionē Plusquā commetatoris.tertio opinionē Gentilis. Notandū primo q̄ feb.putrida habet duplicē causam,antecedentē,& coniunctā.Est autē causa cōiuncta febris putridæ causa corporea immediate feb. productiua.hic aūt est humor putridus,& vapor inde cōsurgens, & nō solus vapor vt opinatus est Conciliator differētia.159.qm humor putridus cordi contiguus, sicut sanguis putrescens in dextro ventriculo cordis ꝓducit immediate caliditatē putredinalem in corde,& nō solū vapor eius,sed de humore a corde distāte,qui solus absq; vapore ab ipso eleuato nō posit calefacere cor est magis dubiū. Sed certe tenendū est, quòd si uapor ab ipso consurgens sit eiusdē speciei cum ipso humore a quo eleuatur, quòd ipse humor est causa coniuncta febris, sicut si ignis sit applicatus alicui combustibili, tam medietas ignis ꝓpinqua combustibili, quàm remota est causa immediata calefactionis combustibilis. Similiter in proposito tam humor putrens, quàm uapor inde cōsurgens cordi cōtiguus est immediata causa febris. Sed ponēdo vaporē specie distinctum ab eo a quo eleuatur magis est dubiū. Sed tenendū est adhuc quòd humor est causa coniuncta febri. sicut sol calefaciens hominē per radios suos est immediata causa caloris illius,quia causat illū,& nulla est causa immediata,quæ sit principalis,sed solū instrumentalis. sicut siquis deberet nauē mediante fune trahere,aut percutiens aliquē cum baculo, dicimus ipsum esse causam immediatam, quia nō mediat nisi causa instrumētalis. Est.n.vapor putridus,sicut instrumentū humoris putridi. Causa vero antecedēs est causa corporea mediata causans febrē mediāte causa cōiuncta,& solū de per accidens.sicut x. vnc. cholerę existentes in venis sunt causæ febris,quia stimulando natura sunt causæ, vt natura irritata expellat aliquā partē extra venas ad poros & cutem,quæ expulsa ꝓpter motū illum putrefit,& fit causa cōiuncta febri. Nō dico tamē quòd quælibet febris habeat duplicē causā, sed aliqua habeat solū causam coniunctā, vt quādo tota materia ad putredinē mouetur,vt in tertiana vnius paroxysmi.Aliquando nō habet nisi causam antecedentē sicut in tertiana pluriū paroxysmorū in tēpore quietis.in qua tertiana seruatur vnitas in causa antecedēte.Aliquādo nō habet causam antecedētem,neq; cōiunctā,si ꝓpter caliditatē hepatis,& venarū ex cibo sumpto hodie generētur duæ vnc. cholerę quæ putreant, & faciant paroxysmū. Deinde ex eadē causa generentur duæ aliæ vnc. & faciant aliū paroxysmū,& sic de alijs. Est.n. manifestū quòd aliquādo nō habebit causam cōiunctā, nec antecedente quæ sit materia.vnitas aūt huius feb.seruatur in causa antecedēte,quæ est caliditas hepatis,& venarū. Secundo notandū quòd distinctio temporū feb. penes alterationē materiæ debetur febribus putridis tam interpolatis, quàm cōtinuis. Est.n. febris interpolata febris inter cuius paroxysmos cadit quies media,cuius causa cōiuncta putret extra venas. Cōtinua aūt est quæ semper affligit cuius causa coniuncta est humor putrens intra venas. Hæc aūt est duplex continua ꝓportionalis,& est nota,licet .n. cōtinue affligat,habet tamen excrescentiā de die in diē,aut de tertio in tertiū, aut de quarto in quartū ſm analogiā ad suam materiā.Alia est cōtinua cōclusa continue affligēs,& nō habēs huiusmodi excrescentiam de quibus supra,& hæc est duplex. quędam pendet ab vnica materia durante a principio vsq; ad finē,cui nulla fit additio, sicut esset tertiana vnius paroxysmi. Aliqua aūt pēdet ab aliqua materia durante a principio vsq; ad finem,cui tamen aliqua fit additio.Et hæc est triplex epacmastica,in qua de materia plus additur primæ materiæ putrēti, quàm sit illud qđ ab eo resoluitur,quapropter augēdo ꝓcedit,& est fere tota augmentū.secūda est paracmastica quæ declinādo ꝓcedit. huius causa est,quia de materia prima plus resoluitur quàm fit illud qđ additur. Tertia est homotena quæ vniformiter affligit, & est fere tota status.cuius causa est,quia tantū de materia additur, quantū est illud qđ de prima putrēte resoluitur. feb. aūt istæ quibus nulla fit additio sunt rarissimæ, vt patet discurrēdo. Distinctio aūt temporū in his penes alterationē materiæ sumitur hoc modo, quia in principio non est nisi vestigiū digestionis,aut dispositionis digestioni cōtrariæ occultū. In augmēto signa digestionis, aut cōtraria sunt manifesta,& digestio aut putrefactio manifeste augēdo ꝓcedit. In statu licet aliqualiter digestioni intēdatur,saltē usq; ad mediū status in medio status est summa digestio,& ita summa putrefactio.

Cōtra. maior est ꝓportio virtutis digestiuæ ad materiā digerendā a principio status vsq; ad mediū quàm vnquā ante: ergo digestio magis intenditur,& velocitatur in hoc tempore quàm in augmento, & si sic,sequitur quòd augmentū digestionis debet esse in statu magis manifestū & sensibile quàm in augmento. Ad hoc dicitur negando vltimam consequētiam, nam quantumcunq; digestio velocius ꝓcedat in statu, quàm in augmento, illud tamen non est ita sensibile sicut in augmento sicut quantitas digitalis alicui corpori magno nō est ita manifesta, sicut quantitas eadem addita corpori parvo.

Causæ ꝓlongationis febriū

Febris putridæ duplex causa.

Feb.putrię immediata causa.

Videas quomodo febr.putrida posit cē sine cā aūti,& cōiuncta.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 34 sur 301

to. Notandū tertio quòd licet plures ſint febres eiuſdē ſpeciei, nō tamen ſeruant eandem proportionē in motu materiæ ſuorum paroxyſmorū. poteſt .n. eſſe vna tertiana in qua materia vnius paroxyſmi ſit maior quàm materia ſecundi, & materia ſecundi quā tertij, & ſic deinceps vſque ad ſtatū. Alia tertiana ſe habebit omnino ecōtra, in qua materiæ ſuorum paroxyſmorum erunt æquales, & ſic paroxyſmi erunt fere æquales in longitudine, & in ſuis accidentibus. Quod autem hoc ſit verum oſtenditur, nam in continuis concluſis hoc eſt poſsibile. ſicut in epacmaſticis in quibus magis de materia mouetur ad putredinem in tempore ſequenti, quàm in præcedenti. Et in homotenis in quibus tantum de materia additur ad putredinē in tempore ſequenti quantum in tempore præcedenti. ergo ita erit poſsibile in interpolatis. Harum autem diuerſitatū cauſa potiſsime ſumitur ex diuerſitate materiæ, nam materia exiſtente diformi, & etherogenea multa pars ſubtilis poterit moueri in primo paroxyſmo, & in ſecundo paroxyſmo materia erit paucior, quia magis groſſa, & difficilius mobilis, in tertio paroxyſmo paucior, quia adhuc magis groſſa, & ſic deinceps. Aliquādo etiam res ſe habebit ecō uerſo, & ſic accidit ſecūdum plurimū, & proprie quādo materia eſt vniformis, uel quaſi. Nam primus paroxyſmus pēdet a pauca materia, quia nō eſt digeſta, nec à iuuatiuo ſeparata. Secundus pendebit a pluri materia, quia erit magis digeſta, & motui magis parata, & ſic de alijs. Et ex hoc notato inferuntur quædam correlaria. Primum, materia, quæ mouetur in ſtatu febris ſalubris, aliquando eſt pluris quantitatis, quàm illa quæ mouetur in principio. aliquando ecōtra, ꝓpter cauſas ſupraſcriptas, aliquādo ſunt æquales ſm ꝙ aliquādo febris erit maior in ſtatu, quia longiorum & ſæuiorū accidentium quàm in principio. aliquādo ecōtra, & aliquādo æqualis. Ex quibus ſequitur ꝙ quæſtio in eo eſt indifferens, & neutralis, cum aliquādo febris ſit maior morbus in ſtatu, quàm in augmēto, & in augmēto maior quàm in principio, aliquādo ecōtra, aliquādo in omnibus erit æqualis. nam materiæ multitudo, & paucitas eſt cauſa potiſsima ad faciendū morbū magnū vel paruum. Tertio ex notato ſequitur ꝙ tempora feb. quo ad accidētia, & penes alterationē materiæ raro coincidūt, immo fere nō coincidūt niſi in morbis ſeruātib. materiā ad vnā criticā expulſionē. Et quia dubium hoc modo eſt neutrale, a quibuſdam limitatur. Albertus enim Bononienſis dicit non aliter limitandū eſſe quàm fuerit dictū in principio quæſtionis, ipſe tamen ſequēs Pluſquā commentatorē ponit generalem concluſionē, ꝙ omnis febris putrida ſalubris &c. eſt minor morbus in ſtatu quàm in augmēto, & minor in augmento quàm in principio. Et conſequēter dicit ꝙ licet plus de materia putreat in ſtatu quàm in principio, attamē quia illa materia eſt facta benigna per digeſtionem morbus eſt minor.

Contra. malignitas materiæ principij eſt finita, & malignitas materiæ eſt aliquanta, immo notabilis cum putreat & faciat febrē, & accidētia ſequētia febrē. Sed certum eſt quòd contingit maiorē proportionē eſſe quātitatis materiæ ſtatus ad quantitatē materiæ principij quàm ſit malitia principij ad malitiam ſtatus, ergo plus promouebit ad magnitudinē morbi quantitas materiæ in ſtatu, quàm ad remiſsionē morbi promoueat benignitas eiuſdem in comparatione ad principiū. & antecedēs eſt ſatis manifeſtū volētibus abſq; paſsione metiri huiuſmodi cōtingentias. in ſtatu enim materia communiter magis nocet ſiccando, imprimendo, ſed in principio magis ſuffocando.

Gentilis autem in ſua magna quæſtione limitat titulū quæſtionis ad febres incipientes ab aliqua materia, quę tota incipiat putreſcere, & ita ducatur ad ſtatum abſq; nouæ materiæ additione. ſed quia iſtæ ſunt pauciſsimæ, ideo titulus queſtionis eſt valde arctatus, & nō ſe extendit niſi ad feb. quæ reſeruabant materiā ad vnam criticam expulſionem, & non etiam ad omnes iſtas. Sunt enim multæ ex iſtis reſeruantib. in quibus tota materia in principio non incipit putrefieri. Et ſunt etiā multæ ex iſtis, in quibus in augmēto, & ſtatu additur materia, quæ omnes poſtea vna criſi expelluntur. Ad pauciſsimas itaq; febres ſe extendit titulus quæſtionis. Propterea Vgo ſenenſis dicit quòd queſtio debet limitari alijs partibus exceptis illis in quibus fit comparatio, & neceſſario ſequentibus. & ideo iuxta doctrinā ſecundi complexionū in comparationibus ſeruādā debet titulus quæſtionis ſic formari. vtrū feb. putrida ſalubris pendēs a materia nō reducibili ad benignum ſit maior morbus in ſtatu quàm in augmento, & maior in augmento quàm in principio. ſuppoſito quòd præciſe ſit tanta materia ſub formā cauſæ coniunctę in hora ſtatus, ſicut in principio vniuerſali partis ſtatus ſibi proportionabili in principio comparando, ita quòd ſi eſt continua quanto plus eſt diſſolutū in hora ſtatus quàm in principio, tanto plus tranſiuit in tempore intermedio in putredinis actum. Et ſi eſt interpolata quòd præciſe tantum tranſeat de cauſa antecedente ſub forma cauſæ cōiunctæ in ſtatu in vno paroxyſmo, quantum tranſiuit in paroxyſmo principij. Quarto notandum ꝙ digeſtio in nocitiuo nō reducibili ad benignū, quæ eſt præparatio materiæ ad expulſionē eſt duplex. quædam eſt adæquatio ſubſtantiæ materiæ digerēdæ. vt quia ſi ſubtilis ſit inbibita ingroſſetur, ſi groſſa nō potens per meatus anguſtos tranſire ſubtilietur, ſi viſcoſa adhęrens membrorum ſuperficiei incidatur. Altera autem eſt proprietas occulta quæ acquiritur materiæ per actionē caliditatis innatæ agentis in materiam, & aſsimilantis eam membris radicalibus, quorum eſt inſtrumentum. huiuſmodi digeſtionis efficax argumentū eſt, quia in apoſtemate facto in corpore temperato a percuſsione, quantumcunq; ſanguis ſit mediocris indigemus maturātibus non quidē vt ſanguis ille acquirat ſubſtātiam mediocrē, cum ſit temperatus, ſed vt acquirat proprietatē illam, qua facile obediat virtuti expulſiuæ. Similiter in ſynocha facta in corpore temperato nō fit criſis in prima, quantumcunq; ſit ſanguis quo ad modum ſubſtātiæ mediocris, & optime digeſtus, ſed fit criſis in ſeptima poſt actionem caloris in ſanguinē dantis ſibi proprietatē de qua ſupra. Item ſi ſola adæquatio ſubſtantiæ ſufficeret, nō oporteret ad ſignificandū digeſtionem completam, quòd hypoſtaſes eſſent albæ. nam incipiente febre a cholera rubea, melancholia, vel ſanguine, cum quādoque huiuſmodi humores ſint mediocris ſubſtantiæ ſufficeret ad ſignificandū complementum digeſtionis, quòd hypoſtaſes eſſent mediocris ſubſtatiæ citrinæ rubeæ vel nigræ, quod tamen fallum eſt, & contra experientiam, quæ etiam debebant apparere in prima die. ergo concluditur quòd prēter modū ſubſtantiæ requiritur proprietas de qua ſupra, quæ acquiritur in materia per actionem membrorū radicaliū in materia. quę proprietas maxime cognoſcitur per albedinem hypoſtaſis.

Quinto notandum quòd digeſtio debetur tam cauſę antecedēti quàm coniunctæ, licet de hoc dubiū non paruū fuerit apud antiquos, ſed quòd debeatur cauſę coniunctæ manifeſtū eſt in apoſtematibus, in quibus materia putrens, & faciēs febrem digeritur, & tandē ſaniatur. hoc idem penes Gal. primo de differentijs febrium cap. 6. reperitur in cauſa coniuncta febrium putridarum vbi dicit, quòd putredo humorū, qui in venis, & arterijs ſunt, eſt ſimilis illi, qui ſm apoſtemata. ſed vincēte natura in apoſtematibus fit pus laudabile. in humoribus vero qui ſunt ſm arterias, & venas proportionale puri illud qđ in vrinis ſubſiſtit hypoſtaſis. videmus etiam in continuis cōcluſis apparere in proceſſu hypoſtaſim laudabilē, cum prius non apparuerit, quæ aliquādo nō habēt niſi cauſam cōiunctam. Quod aūt debeatur cauſæ antecedēti oſtēditur in interpolatis, in quibus apparet hypoſtaſis ladabilis, cū prius nō apparuerit. Et certū eſt ꝙ hypoſtaſis illa nō deciditur niſi à materia exiſtēte in venis, quæ nō eſt putrida. à materia .n. putrēte in poris cutis nō eſſet poſsibile decidi materiā hypoſtaſis, quę uenas ingrediens cum vrina deſcenderet. Et etiam apud Auic. ſecunda primi. cap. de hypoſtaſi. hypoſtaſis laudabilis principaliter ſignificat digeſtionē humorum, qui ſunt in venis. Et idē Gale. primo de criſi. Eſt aūt certū ꝙ in interpolatis materiæ non ſunt putrentes intra venas, quia facerent continuā. Et ex his manifeſtū eſt, ꝙ extranee locutus eſt Conciliator, differentia .159. qui dixit quòd cauſa cōiuncta feb. eſt uapor putridus antecedēs humorē nō putridū: ſed humor putridus eſt quodammodo mediū inter cauſam antecedentē, & coniunctā. Et dicit quòd cauſæ coniunctæ qui eſt vapor pauca debetur digeſtio, quia nō habet ſubſtantiā impedientē, merito tamen qualitatū quibus eſt naturæ rebellis, aliqua debetur alteratio. humori vero putrido qui eſt cauſa media proprie, & per ſe debetur digeſtio, quia oportet in eo facere ceſſare putredinem manēte ſubſtātia, ſed humori qui eſt

ſub

Magni pręiuic morbi cauſa.

Putrida feb. ſalubris ē minor morbus in ſtatu, quàm in augmēto.

Duplex digeſtio in nociuo hā more.

Digeſtio competit, & cauſæ ānti & cōiunctæ.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 35 sur 301

ſub forma cauſæ antecedentis nõ debetur proprie digeſtio. cum nõ ſit putridus, ſed bene ei debetur aliqualis digeſtio p quã ſua ſubſtãtia adęquetur. nõ aũt eſt proprie digeſtio, niſi illa quæ facit ceſſare putredinẽ manẽte ſubſtãtia iuxta diffinitionem digeſtionis tertio thechni. Error aũt totus eſt in expoſitione textus Galen. tertio thechni. Pro cuius intellectu eſt ſciendũ ꝙ ſi materia fuerit putrens leui putredine, tũc digeſtio facit ceſſare putredinem manente ſubſtantia .i. manente forma humorũ, quia per digeſtionẽ humor reducitur ad benignum. Si vero ſit humor nõ putrẽs, & ſit cauſa antecedens febris per aliquã malam diſpoſitionem in ipſo, tunc ſibi cõuenit digeſtio, quæ facit ceſſare putredinẽ nõ prẽſentẽ, ſed ſecuturã merito ſuæ malæ diſpoſitionis, quæ remouebitur p digeſtionẽ, per quam vel adæquabitur ſubſtantia eius, vel remouebitur eius mala complexio diſponens ad putredinem. Non eſt tamen credendũ quòd quilibet humor poſsit taliter digeri, nam aliquãdo eſt ita putridus, vt neceſſariũ ſit ipſum reſolui, aut incinerari, aut aliter ſenſibiliter expelli. tenendũ eſt itaq; iuxta ſupraſcripta, quòd tam cauſæ antecedẽti, quàm cõiunctæ proprie debetur digeſtio, & quòd deſcriptio data à Gal. competit ſolum digeſtioi in nocitiuo reducibili ad benignũ. Notandũ ſexto ꝙ in feb. ſalubribus humor qui mouetur poſterius ſm plurimũ eſt magis digeſtus quàm ille qui primo mouetur, vt puta in interpolatis tota cauſa antecedens à principio incipit digeri. vnde materia ſecundi paroxyſmi eſt magis digeſta quàm materia primi. Et ita materia tertij magis digeſta quam materia ſecundi. & ita in cõtinuis ꝓportionalibus. & communiter in omnibus feb. ſalubribus. Verum aliquando cõtingit oppoſitũ propter etherogeneitatẽ materiæ ſicut in phlegmaticis. nam quandoq; materia ſequentium paroxyſmorũ quæ eſt groſsior quàm materia præcedentiũ, & nõ facile paſsibilis à uirtute digeſtiua eſt minus digeſta, quàm materia præcedentiũ. & hic eſt cauſa quare aliquãdo perdũtur ſigna digeſtionis, & poſt ſtatum redit principiũ, & quare fiunt recidiuæ veræ. Et ex hoc notato ſequitur primo quòd in pluribus materiebus procedit digeſtio in quibus non procedit putrefactio. patet in materiebus interpolatarũ, & multarum aliarũ febriũ. Sequitur ſecundo ꝙ vt plurimũ in materiebus putrentibus in ſtatu nõ proceſsit putrefactio à principio vſque ad finẽ. Iſtud patet in interpolatis in quibus materia paroxyſmi ſtatus ſolũ incipit putrere in principio eiuſdem paroxyſmi. & ita dicendũ eſt de materia exacerbationis ſtatus. Itẽ in multis continuis concluſis in quibus ſtatus in quartodecimo die eſt veriſimiliter exiſtimãdum eſt nihil eſſe de materia mota à principio. Ex his ſequitur ꝙ licet concederetur digeſtionẽ, & putrefactionẽ ſimul intendi poſſe. ex hoc tamen nõ ſequitur ꝙ hora ſtatus vt plurimũ in feb. putredinis materia ſit magis putrida quàm in principio. Nam non oportet quòd pluri tempore putruerit quàm materia quæ eſt ſub forma cauſæ coniunctæ in principio. immo ſtat quòd præciſe æquali tempore, aut multo minori. hoc patet in interpolatis in quibus tam in ſtatu, quàm in principio materia incepit putrere in principio ſuorũ paroxyſmorum. ſi enim ſint in punctis æque diſtantibus a principio ſuorum paroxyſmorum illæ materię ſunt æqualiter putridæ. Si vero ſint in punctis in æque diſtantibus illa minus putret quæ magis vicinatur ſuo principio. idem iudiciũ eſt in continuis proportionalibus.

Ex quibus tandẽ ſequitur quòd via vera ad ſoluendum quæſtionem propoſitam nõ eſt ex hoc quòd digeſtio, & putrefactio ſimul intendantur, licet Gentilis putauerit illud eſſe fundamentũ ſolutionis dubij ꝓpoſiti. & patet, quia iſto conceſſo nõ ſequit in ſtatu vniuerſali putredinẽ eſſe intẽſioré in materia quam fuerit a principio niſi ſolũ in caſu in quo vna materia a principio vſq; ad ſtatũ putruerit, & ſimul digeſta fuerit, quę eſſet tota cauſa morbi, qui caſus rariſsime contingit, & non videtur eſſe de intentione auctorũ, qui ponunt regulas quas volũt in pluribus verificari, ſicut ſunt canones in ordinãdo diætã, & ſimiles. Septimo notandũ ꝙ illud dicit magis putridũ qđ magis appropinquat termino putrefactionis qui eſt incineratio, aut magis diſtat à termino a quo, ſiue à nõ gradu putredinis. Ex quo ſequitur ꝙ nõ omne qđ eſt magis putridũ eſt magis calidũ, cum ea quæ multũ appropinquãt incinerationi minus habeãt de humido. & ꝓ cõſequẽs minus de calido actuali quàm ea quæ aliquãtulũ magis diſtãt, ſicut uide

mus in ſtercoribus quæ putrẽt, quæ minus ſunt calida cum vicinantur incinerationi. Cum ergo tam in principio quàm in ſtatu vniuerſali materia terminet ad incinerationẽ, ergo vtrobiq; erit magis putrida. quare fundamentũ Gentilis nullum, qui dicit febrẽ eſſe maiorẽ morbũ in ſtatu quàm in principio quia materia ſtatus eſt magis putrida. Forte reſpondebitur quòd illud dicitur magis putridũ, qđ habet plus de calido putredinali, quia putredo nõ eſt aliud quã calor fixus in materia putrida, vt vult Auic. ſecunda primi. in cap. de cauſis calefacientib. vbi dicit quòd intentio putredinis eſt quæ caliditatẽ extraneã euenire facit, & nõ aliud. putredo itaq; nõ eſt aliud quàm calor putridus, & ſm illud eſt magis putridũ qđ eſt calidius caliditate putrida, non aũt qđ magis appropinquat incinerationi, aut qđ magis diſtat a termino a quo. Cõtra ſequitur quòd tam in principio vniuerſali quàm in ſtatu materia ęqualiter erit putrida cum vtrobiq; trãſeat a nõ gradu putredinis vſq; ad terminũ eius. ergo fundamentũ Gentilis nullũ, cum in vtroq; trãſitu tam materia principii, quàm materia ſtatus erunt æqualiter calidæ caliditate putredinali. Notandũ tamẽ quòd nõ omne qđ eſt magis putridum eſt malignius minus putrido, ſicut in materia peſtilentiali, quæ licet ſit minus putrida, poteſt tamẽ eſſe malignior aliis magis putridis, cum etiã abſq; putredine eſſet malignior. videmus .n. quòd materia anthracis eſt malignior pluribus aliis materiebus apoſtematũ magis putridis, & fœtentibus, cum corrumpat omne ſibi vicinũ. Octauo notandũ quòd digeſtio in materia, & ſi nõ ꝓhibeat omnino ipſam putrefieri prohibet tamẽ ipſam putrefieri valde maligna putredine. Pima pars notãdi eſt manifeſta in apoſtematibus in quibus ſanies laudabiliſsima adhuc faciet feb. putri. Itẽ in febribus in quibus materia in ſtatũ, & declinatione eſt ſumme digeſta, & adhuc facit feb. putridam. Secũda pars notãdi ꝓbatur, quia tam ſanies laudabilis quàm ſedimen laudabile deciſum a materia in venis digeſta, ſunt dantia fiduciam ſanitatis, cum quibus nõ timemus malignam putredinẽ, & pro hoc eſt ſententia Gal. ſecũdo de criſi. vbi dixit, nõ ẽ poſsibile apparẽte ſedimine laudabili, ꝙ febri ſit difficultas vel dominiũ. Et idẽ ſentit Aui. 2. quarti cum dixit cap. de ſignis digeſtionis. Et ſcias quòd neq; feb. cum apparitione digeſtionis, neq; ſublimatio fit cum declinatione apoſtematis timor vehemẽs. Notandũ nono quòd eſt poſsibile calorẽ naturalẽ, & præternaturalẽ in eãdẽ materiam agere vnum digerendo, alterum putrefaciendo, ita vt digeſtio, & putrefactio adæquate in eadem materia intendantur. hoc primo manifeſtum eſt in ſanie laudabili, quæ cum generatur putrefactio intenditur, quia febris putrida creſcit, & alia accidentia tempore ebullitionis. Idem etiam accidit in materiis in concauitate venarum, vt eſt apud Gale. primo de differẽtiis febriũ. ſexto cap. generatur enim hypoſtaſis laudabiliſsima per ebullitionem cum qua etiam fit febris intentio.

Decimo notandum quòd tranſmutationes factæ in corpore humano ſunt triplices. quædam omnino naturales factæ a calore naturali ſolum, ſicut digeſtionis quibus cibus in chylum chylus in ſanguinem, ſanguis in humiditates ſecundas tranſmutatur. Quædã omnino præternaturales ſicut putrefactiones quę fiunt in gãgræna, aſtachilos, eſthiomeno. Quædã aũt ſunt mediæ, ſicut eſt tranſmutatio humorum in ſaniem. Et hic eſt triplex, quædã in qua agit principaliter calor naturalis, & parum extraneus, ſicut cum fit ſanies laudabiliſsima, & ſicut cum materia hypoſtaſis laudabilis in concauitatibus venarũ generatur in febribus. Quædam in qua magis concurrit calor extraneus quàm putredinalis, ſicut quando generatur ſanies maligna, fœtida, nigra vel viridis. & quando generatur hypoſtaſis maligna ſimiliter tendens in viride vel nigrum.

Et eſt tertio alia tranſmutatio in qua calores iſti equaliter concurrunt, ita vt in materia vtriuſq; veſtigium appareat, & æquale. Credo tamen tenendum eſſe vnum, & eundem calorem numero repertũ tam in membris, quàm in materia eſſe ſimul naturalem, & præternaturalem talia nomina ſortiri ſm diuerſitatem operationum, & effectuum qui ſequuntur. Vndecimo notandum quòd feb. poſſunt comparari dupliciter, in malignitate, & fortitudine. nullum enim incõueniens eſt vnam eſſe alia maligniorem, quæ tamẽ ſit remiſsior, ſicut peſtilẽtialis cõparata cauſoni fortitudo .n. febris ſequit caloris intẽſionẽ, & multitudinẽ. malignitas aũt ꝓternaturalitatẽ, qua magis

Putredo quid ſit.

Vtrum omne magis putridum malignius ſit minus putrido.

Recidiuæ cauſa.

Magis putridũ quid ſit.

magis lædat & occidat, quæ malignitas ſequitur aut venenoſi tatem, aut putredinem intẽſiorem, & huiuſmodi, licet etiam ſequatur caloris intenſionem & multitudinem. Et ita vna febris ad ſeipſam comparata diuerſis tẽporibus poteſt eſſe vno tempore malignior, & minus intenſa, & alio tempore ſe habet econtra. Et cum malignitas febris tanquàm penes effectum habeat attendi penes læſionem operationũ illa feb. eſt malignior quę amplius eſt operationũ læſiua, ſiue merito caloris naturalis, ſiue præternaturalis, ſiue merito vtriuſq;. hoc notandũ poteſt elici ex dictis Gal. tertio de criſi. cap. 4.

Quantum ad ſecũdum articulum pro opinione Pluſquam commentatoris, & ſequentium pertractanda ſupponitur primo titulum quæſtionis ſic eſſe limitandum, ſicut ab initio dictum fuit .ſ. vtrum febr. putrida ſalubris pendens a materia non reducibili ad benignum ſit maior in ſtatu, quàm in augmento, & maior in augmento quàm in principio, loquendo ſemper de his temporibus diſtinctis penes materiæ digeſtionem. Secundo ſupponitur quòd in tota materia quæ in ſtatu facit feb. continue proceſſerit digeſtio a principio vſque ad ſtatum. Tertio quòd digeſtio facit materiã putrere minus mala putredine, quàm ſi nõ fuiſſet digeſta. hoc ſuppoſitũ patet ex notatis. Quarto ſupponitur, quòd in ratione feb. includuntur duo, vnum ꝙ ſit calor, alterũ ꝙ ſit præter naturam, & ratione vtriuſq; poteſt dici febris maior .ſ. aut quia ſit magis præter naturam, aut quia ſit calor intenſior. Hoc ſuppoſitum eſt manifeſtum ex vltimo notato ſupra poſito. Quinto ſupponitur, ꝙ accidentiũ in febribus, & in alijs morbis quædam ſunt propria morbo, & quædam ſequuntur morbũ & naturæ incitationem, ſicut ſunt propria febribus coarctatio pulſus, frigus extremitatum corporis, exiccatio, ſitis, dolor capitis, inſtantiæ vigiliarum, & ſimilia. Sequentia autẽ febrem, & naturæ incitationem ſunt ſicut rigor, uomitus, fluxus ventris, & omnia accidentia critica. His ſuppoſitis ſit hæc concluſio reſponſiua ad dubiũ. Omnis febris putredinis ſalubris pendens a materia nõ reducibili ad benignum in qua tota, & ſola putrente in ſtatu proceſſerit digeſtio a principio vſque ad ſtatum eſt maior morbus in aliqua parte principij, quàm in aliqua parte temporum ſequẽtiũ, & maior in aliqua parte augmenti, quàm in aliqua prte ſtatus. Iſta cõcluſio eſt de intentione Gal. in commen. illius aphoriſmi. inchoantibus morbis, & rationibus ſic probatur. Prima, quia materia in ſtatu eſt magis digeſta quàm in augmento, & magis in augmento quàm in principio. ergo cum digeſtio iuxta tertium ſuppoſitum faciat materiam minus mala putredine putrere, quàm ſi nõ digeratur, materia putrens erit magis maligna in aliqua parte principij, quàm in aliqua parte temporum ſequẽtium, & ſic dicendum eſt de augmento ſtatui comparato, ſed materia magis maligna cæteris paribus maiorem facit morbum. quare concluſio vera. Secunda ratio eſt. virtus maiorem habet proportionẽ ad materiam in ſtatu quàm habeat in augmento, & maiorem in augmento quàm in principio. ergo materia minorẽ in his temporibus habebit proportionẽ ad virtutẽ alterãdam, & ſic morbus erit minor in ſtatu quàm in augmẽto, & minor in augmẽto quàm in principio. Tertia. cõtinue poſt principiũ talis morbi ſalubris corpus mouetur ad ſanitatẽ, & digeſtio continue procedit, ergo continue poſt minus participat de termino a quo, qui eſt ægritudo in ſtatu. itaq; morbus erit minor, cum tũc corpus ſit magis motum ad ſanitatẽ quàm tempore præcedenti. Quarta, quia in ſtatu accidentia propria morbo ſunt remiſſiora quàm in principio, patet in pleureſi ſuppurata, in qua dolor, & cætera accidentia ſequentia pleureſim ſunt remiſſiora quàm in principio. Et ita ẽm plurimũ eſt in cæteris apoſtematibus ſuppuratis. nam circa generationẽ ſaniei fiunt dolores, & feb. magis quàm facta ſanie iuxta aphoriſmum. Quinta. maiori & minori æqualiter decreſcentibus continue creſcit ꝓportio maioris ad minus, ſed virtus quæ ẽ maior in morbo ſalubri, quia habet proportionẽ maioris inæqualitatis ad ipſum. & morbus qui eſt minor cõtinue deſcreſcunt a principio vſq; ad ſtatum. virtus quidem decreſcit, quia reſoluitur, ſpiritus paucificantur, & humidum conſumitur. & morbus decreſcit, quia materia digeritur, & efficitur minus maligna, & etiam ex actione caloris pro parte reſoluitur. ergo continue decreſcit proportio morbi ad virtutẽ. quare morbus nedum abſolute, ſed in comparatione ad virtutem erit minor in ſtatu quàm in augmento, & minor in augmẽto quàm in principio. Sexta ois feb. putredinis ſalubris eſt malignior in principio quàm in augmento, & in augmento quàm in ſtatu. ergo eſt maior morbus &c. aſſumptum probatur, quia malignitas morbi habet attendi penes præternaturalitatem tanquàm penes cauſam, & læſionem operationũ per ſe ductiuarũ ad mortem tanquàm penes effectum, vt poteſt elici ex vltimo notato. ſed omnis talis feb. in principio a quo materia nõ eſt digeſta eſt magis præternaturalis aliorũ paritate ſuppoſita quàm in ſtatu in quo materia eſt digeſta, & eſt ad mortem periculoſior quàm in ſtatu in quo propter digeſtionẽ completã ſunt certa ſigna ſalutis. igitur eſt maior morbus in principio quàm in ſtatu. ſed in augmento iudicium eſt mediũ. & ad intellectũ concluſionis ſupraſcriptæ intellexit Rabi Moyſes cum dixit, quòd ægritudo in tempore ſtatus eſt melior quando infirmus debet ſaluari. Ex qua concluſione ſequitur neutralitatẽ precedentẽ febrẽ eſſe malignioré quàm ſit febris tempore ſtatus quia magis præternaturalis, & periculoſior. Secundo ſequitur omnem febrem putridã ſalubrem aliorũ paritate ſuppoſita eſſe minorem febré in ſtatu quàm in priſicipio partes proportionales iſtorũ temporũ adinuicẽ comparãdo. nam poſtquàm materia putrens eſt æqualis, & magis benigna propter digeſtionem, minorẽ debet facere febrem, ſicut videmus in apoſtematibus ſuppuratis minorem eſſe febrem, & remiſſiora accidentia. taliter etiã debet eſſe in materia ſumme digeſta in concauitate venarũ, cum Gal. primo de differentijs febrium, comparet digeſtionem quæ eſt in uenis p quã fit materia hypoſtaſis laudabilis digeſtioni materię apoſtematum in quib. generatur ſanies. & hunc intellectũ habuit Aui. ſecunda quarti. cap. de iudiciis digeſtionis, cum dixit, ꝙ nõ eſt ſublimatio febris cum apparitione ſignorum digeſtionis, ſicut nõ eſt cum digeſtione apoſtematis dolor fortis. Ex his itaq; tandẽ cõcluditur ꝙ febris putredinis ſalubris eſt maior morbus in principio quàm in ſtatu. & ſecundo quòd eſt malignior, & tertio quòd eſt intenſior febris aliorũ parietate ſuppoſita. in augmento aũt in omnibus his iudicium eſt medium.

Malignitas morbi penes quid attẽditur.

Sed contra hanc determinationẽ arguit. quia febres ſeruãtes materiã ad vnicã criticã expulſionẽ ſunt maiores in ſtatu quàm in tpibus præcedẽtibus. ergo determinatio falſa. tenet cõſequẽtia. argm̃ ꝓbatur primo de intẽtione Gal. ſecũdo de criſi. ſecũdo cap. ubi dixit quòd febris in principio eſt parua, debilis reſpectu eius qñ in ſtatu eſt completa, & fortis. Amplius accidentia ꝓpria quæ ſequũtur impreſſionẽ materiæ in membro ſũt fortiora in principio, quàm in ſtatu, & cum hoc in ſtatu accidẽtia communia, & ꝓprie accidẽtia critica ſunt fortiora quàm in principio, illa enim remiſſiſsime accidũt in principio. ergo abſolute accidẽtia ſunt fortiora quàm in principio. Ad hæc dicit. Ad primũ quòd in ſeruãtibus materiam ad vnicã criſim cætera non ſũt paria, quia plus de materia eſt in ſtatu quàm in princi. cum ſecundũ plurimũ in ꝓceſſu noua addat materia quæ poſtea tota in criſi expellitur. Et ſimiliter dicitur a Gal. ſecundo de criſi. Ad ſecundũ negatur aſſumptum, & dicit quòd accidẽtia oia tam ſequẽtia impreſsionem materiæ, quàm ſequẽtia oppreſsionẽ fortiora ſũt in principio quàm in ſtatu aliis paribus. accidẽtia tñ critica quæ ſunt ad ſalutẽ fortiora ſũt in ſtatu quàm in principio, cum raro in principio accidat criſis. Concedẽdũ tñ eſt quòd vt plurimũ febres putridæ ſalubres ſunt maiores in ſtatu quàm in principio, licet in ſtatu materia ſit digeſtior, tñ multo eſt amplior quæ eſt ſub forma cauſæ cõiunctæ in ſtatu quàm in principio. Præterea, cõtra determinationẽ inſtatur. quia febris nõ eſt niſi calor præter naturã, & iſte eſt maior in ſtatu quàm in principio vt patet ad tactũ, & quia pulſus ſunt maiores, velociores, & frequentiores, & ſimiſr anhelitus. Secundo. quia ſtatus eſt hora pugnæ prima quarti cap. tertio. & Galenus prima aphoriſmorũ. & hoc nõ eſt niſi ꝓpter fortẽ ſtimulationẽ quã facit materia in naturam. ideo criſis ſit magis in die paroxyſmi, ſed cauſa maioris irritationis naturæ nõ eſt niſi maior impreſsio a materia in membro. quare febris ſit maior in ſtatu. Item accidẽtia omnia ſunt in ſtatu maiora tam quæ merito mẽſuræ ſunt prẽter naturã, quàm quę ex toto genere præter naturam vt dolores, & ſimilia, quare intẽſior, & magis prẽter naturã.

Itẽ omnes operationes animales, vitales, & naturales ſunt magis

magis leſe in ſtatu quàm in principio, ut apparet inteligẽti. Item ſi febris eſt maior in principio quàm in ſtatu, tunc ſequitur quòd neutralitas ſequẽs principiũ eſt maior quàm febris in ſtatu. Item Galenus in libro de temporibus, morbum comparat plantæ, & animali in principio paruis, poſtea augmentatis, poſtea magnis. Item pro hac parte eſt Gal. ſecundo de criſi. cap. ſecũdo. cum dixit. Iam ergo oportet vt exercites teipſum donec cognoſcas vnamquamq; ægritudinẽ ſingularem ſm ſeipſam, an eſt integra, & completa cum velocitate. nam ſi nõ anteceſſeris, & exercitaueris teipſum in hoc cum ſtudio, & ſollicitudine nõ cognoſces ægritudinẽ quãdo incipit, cum ſit pauca, & debilis. Ad hæc reſpondetur. Ad primum dicitur ꝙ calor nõ eſt maior in ſtatu quàm in principio aliorum paritate ſuppoſita, comparando partem calidiorem ſtatus ad partem calidiorẽ in principio. Sed vt plurimũ non eſt paritas, quia amplior eſt cauſa cõiuncta febris in ſtatu quàm in principio. & ſimiliter negatur ꝙ pulſus ſint maiores etiam aliorũ paritate ſuppoſita. Ad ſecũdũ dicitur quòd maior eſt pugna in ſtatu quàm in principio, quia plus de cauſa antecedẽte tranſit in coniunctam in ſtatu quàm in principio propter materiæ digeſtionem, & ſic nõ ſeruatur paritas. Quod ſi ſeruetur paritas, dico quòd nõ erit maior pugna propter obedientiã materiæ, quã facile ſeparabitur. Similiter ad tertiũ dicitur quòd accidentia nõ ſunt maiora ſeruata paritate, ſed vt plurimũ nõ ſeruatur paritas. Ad quartũ dicitur quòd oẽs operationes ſunt magis læſæ in ſtatu quàm in principio. Nec per hoc ſequitur quòd morbus ſit maior, quia tota læſio illa nõ eſt acquiſita tempore ſtatus, ſed in temporibus præcedentibus. Vtrum aũt in æquali tempore ſtatus acquiratur maior læſio quàm in æquali tempore principij aliorum paritate ſuppoſita. eſt dubiũ nõ paruũ. Cuius ſolutio fiat in videndo in quo tempore eſt maior ꝓportio virtutis ad morbum in ſtatu, vel in principio. Et credo vtranq; partẽ facile defendi poſſe. Ad quintum dicitur quòd febris augetur tpe principij, nec hic ſumitur principium pro inſtanti initiatiuo morbi, ſed pro vno de tẽporib. morbi. Si quę aũt auctoritates Gal. & aliorũ videtur ſonare oppoſitũ; Dic quòd intelligunt de temporibus diſtinctis penes accidentia, aut quòd nõ ſeruatur paritas, quia plus de materia reperiẽ ſub forma cauſę coniunctæ in ſtatu quàm in principio. Sed contra hãc determinationem eſt hic argumentum. Febris eſt maior in ſtatu paroxyſmi quàm in principio eiuſdẽ. ergo ſimile erit in febre in caſu cõcluſionis, illa enim eſt ſicut vnus paroxyſmus.

Reſponde ſicut ſcis, & maxime argumentum procedit de paroxyſmo ſtatus vniuerſalis in quo materia eſt magis digeſta quàm putrida.

Quantum ad tertium articulum pro opinione Gentilis ſit hic prima concluſio. In materia febris putridæ ſalubris quæ non reducitur ad benignum poſt initiũ febr. procedit putredo intendendo vſq; ad certum tempus probatur concluſio. in principio putredo materię eſt aliquantę intẽſionis, aliter nõ faceret febrẽ, qui gradus putredinis eſt acquiſitus in tempore neutralitatis præcedentis febrem. Et procedit augmentum vſq; ad certũ tempus, quia aliter non augeretur feb. non poteſt enim febris augeri nulla addita noua materia, niſi per augmentum putredinis in ea. aut quia materia magis cordi vicinatur, quę rariſsime accidit, quia ſm plurimum augmentum febris fit per crementũ putredinis in materia. hæc autẽ putredo, & ſimiliter febris ſequẽs eam nunquã ceſſat niſi materia expellatur, aut incineretur. Secundo, quia ſimile de materia febriũ putredinis, & de materia apoſtematũ. primo de differentiis febrium capitulo ſexto. Sed in materia apoſtematum poſt ipſorum initium intenditur putredo. ergo ſimiliter fiet in materia putridarũ, patet minor per augmentũ fœtoris in materia cum maturatur. Tertio hoc manifeſtum eſt in materia ſynochæ, in qua cum fit phlebothomia in principio euacuatur ſanguis parum diſtans a naturali. poſtea cum fit phlebothomia, euacuaẽ ſanguis multũ alteratus, & fœtẽs.

Secunda concluſio. in materia feb. putridæ ſalubris procedente putredine procedit etiam digeſtio. Hæc concluſio quæ eſt fundamentũ poſitionis Gentilis probatur. quia quãdocunq; vni paſſo duarum diſpoſitionum ſuſceptiuo applicãtur duo agentia illas intendentia. illæ duæ diſpoſitiones in illo paſſo inducentur, ſed materię febris putridæ ſalubris applicatur calor naturalis intendens digeſtionem, & calor præternaturalis intendens putrefactionem, quare utraq; diſpoſitio inducetur. Secunda ratio ex Galeno primo pronoſticorum, commen. vltimo. Et ex Auic. ſecunda quarti. cap. de iudiciis ſaniei. ſanies fit a calore naturali qui intendit digeſtionem, & a calore præter naturam intendente putrefactionem. probatur. in ſanie eſt albedo intenta a calore naturali, & fœtor intentus a calore præternaturali. ergo idem accidet in materia febriũ iuxta Gal. vbi ſupra. Tertia ratio, quia egeſtio nigra apparẽs in ſtatu, & ſimiliter hypoſtaſis, aut vrina nigra nõ ſignificãt ita male, ſicut quãdo apparẽt in principio. quarta particula aphor. Egeſtiones nigræ qualis ſanguis &c. & ſecũda primi. Etiam Iſaac de vrinis. Sed hoc nõ poteſt eſſe niſi quia cum putrefactione in ſtatu etiam ꝓceſſit digeſtio quæ nõ ꝓceſſit in principio. quare &c. Tertia concluſio de intentione Gentilis reſponſiua ad dubiũ, uel quæſitum eſt iſta. omnis feb. putrida ſalubris pendens a materia nõ reducibili ad benignum quæ tota ꝓceſſit ſub forma cauſæ cõiunctæ a principio vſq; ad ſtatum illius ſaltẽ nulla facta notabili diminutiõe eſt intenſior, & fortior in ſtatu quàm in augmento, & in augmento quàm in principio. Iſta cõcluſio eſt de intentione Gal. in libro de temporibus vniuerſalibus vbi aſſimilat morbum plantæ, quæ primo incipit, poſtea augetur. poſtea ſtat. Et Auic. ſecunda primi dixit. quòd in augmẽto manifeſtatur conſtrictio, & quòd in ſtatu conſiſtit ex multis ſuis partibus. Et Halyabbas. 4. theoricę dicit quòd augmẽtũ eſt qñ incipit maturatio, & tunc augetur virtus morbi, & virtutis debilitas. Et hoc idem clare dicit Auic. prima quarti. cap. 3. & .4. Et certum eſt quòd ibidẽ loquit̃ de temporibus diſtinctis penes alterationẽ materiæ. Et ꝓbatur ratiõe. quia illo tempore febris putrida eſt fortior, & intenſior in qua materia eſt magis putrida in ſtatu q̃ in principio. cũ a principio vſq; ad ſtatum ꝓceſſerit intendẽdo. Et confirmaẽ, quia ſimile eſt de tota conſiſtentia febris in caſu concluſionis, ſicut de vno paroxyſmo febris, ſed paroxyſmus continue ꝓcedit intẽdendo a principio vſq; ad ſtatum. vt patet ex quotidiana experientia. & nõ eſt niſi quia materia magis putrefit, & calefit. ergo &c. Tertio in febre putrida virtus etiã procedit debilitando notabiliter vſq; ad ſtatum. & morbus augetur, aut ſaltem ſm omnẽ opinionẽ non notabiliter diminuitur. Huius rei exemplum manifeſte habemus in paroxyſmis. ergo continue creſcit ꝓportio morbi ad virtutem. ergo in equali tpe plus lædẽtur, & minuẽtur operationes in ſtatu, quàm in augmento, & in augmento quàm in principio. quare accidentia fortiora fient, & ſic morbus intenſior.

Sed contra hanc determinationẽ inſtatur primo. quia ſi digeſtio, & putrefactio intendantur equaliter, aut magis digeſtio quàm putrefactio. & digeſtio facit materiam benignam, & putrefactio malignam, ſequitur quòd æqualiter aut magis intẽdetur in materia benignitas, quàm malignitas,. Ad hoc dicitur quòd putrefactio magis intenditur quàm digeſtio, & in pluribus. quia licet aliqua pars materiæ dealbeẽ a qua deciditur hypoſtaſis ſecundum digeſtionem ſummam, nõ tamen totaliter dealbatur, patet ex his quæ accidunt ex criſi in qua expelluntur humores ſub propriis formis, vt cholera citrina, ſanguis ruber, & melancholia nigra. Et ſi queratur quomodo ſigna digeſtionis ſunt ſigna ſalutis ſi maior pars humorum non digeritur, & forte omnes putreãt. Reſpõdet quòd non obſtante putredine virtus membrorum remanet fortis, quę ſignificatur per hypoſtaſim, quapropter poteſt totam expellere materiam tam dealbatam quàm non dealbatam. Et iſta etiam hypoſtaſis eſt ſignum quòd & ſi humores non digerantur, non tamen putrefiant maligna putredine, & concedendum eſt in reſiduo materiæ aliquam digeſtionem eſſe.

Digeſtio & putrefactio an ſint contraria.

Secũdo inſtatur, quia digeſtio, & putrefactio ſunt cõtraria. ſed cõtraria nõ poſſunt intendi in eodẽ ſubiecto, ſicut nec caliditas, & frigitas, & hmõi. Ad hoc reſpõdetur quòd iſti motus ſunt aliquo modo cõtrarii, tamen nõ proprie, immo ſunt vnus motus diuerſa nomina ſortitus ſecundũ diuerſas diſpoſitiones quæ inducuntur, in quibus apparet vtriuſque caloris tam naturalis quàm præternaturalis veſtigiũ. Et hoc voluit Gale. primo de differentijs febrium cum dixit. altera uocatur putredo, quã, & digeſtionẽ dicimus in vnã ſpeciẽ ſemper tranſmutatur pars. Et ideo quãdo materia eſt hoc modo

ſumme

ſumme digeſta, & etiã ſumme putrida facit maiorem feb. Et huius exemplũ eſt ſicut qñ aliquid nõ coloratũ rubefit, licet nõ formaliter, tñ virtualiter acquiritur albedo, & nigredo. Et creſcẽte rubedine creſcũt uirtualiter albedo, & nigredo, ita ut rubefactio poſsit aliquo modo dici albefactio, & nigrefactio. Quod aũt putrefactio, & digeſtio non ſint ꝓprie cõtraria, ſed participent naturam contrariorũ eſt manifeſtum, quia putrefactio .4. meth. eſt contrarium magis generationi mixtorũ, ſed tantũ vnum vni eſt contrariũ. Quod aũt participent naturã contrariorum patet, quia non poſſunt ſub quibuſcunq; gradibus ſe compati. perfecta.n. digeſtio quæ eſt in corpore temperato non patitur ſecum ſummam putrefactionem, quę eſt in his quæ inciner antur. ſed gradus ſummi digeſtionis, & putrefactionis ſe compatiẽtes ſunt in ſtatu febriũ, & apoſtematũ ſalubrium, qñ apparet optima hypoſtaſis, & ſanies laudatiſsima. Contra ſanie laudabili perfecta febris remittitur iuxta aphoriſmũ. Circa generationẽ ſaniei &c. & ſimiliter dolores &c. ergo concluſio falſa. Præterea. eſt ſimile de hypoſtaſi, & ſanie. primo de differentijs feb. cap. 6. ergo hypoſtaſi laudabili perfecta debet febris remitti, hoc argumentũ eſt mihi difficile. Tertia ratio, quia non valet hoc argumentũ. lõgiori tpe ꝓceſsit putrefactio in ſtatu q̃ in principio vel augmento, ergo febris eſt maior. Nam ex hoc fundamẽto ſequeretur q̃ feb. eſſet maior in declinatione, & ſic fundamentũ Gẽtilis nullũ. Dicitur quòd argumentũ illud ſic abſolute nõ valet, ſed bene valet cum hac additione, & materia tunc primo eſt ſumme digeſta. ergo tunc eſt ſumme calida calore putredinali, & fit febris maior. Vnde dicit quòd intẽtio putredinis habet attẽdi penes diſtãtiam a nõ gradus putredinis. & penes acceſsionẽ ad ſummũ gradũ caloris putredinalis. nõ aũt penes acceſſum ad terminũ putredinis qui eſt incinerãtio, quæ .n. ſunt valde vicina incinerationi parũ hñt de calore actuali putredinali, licet tñ Gẽtilis in qõne ſua dicat oppoſitũ, & male poſsit reſpõdere ad argñ factũ ſtatim. Quarto arguitur ſic. digeſtio, & putrefactio ſunt diuerſi motus, cum velit Gal. 5. de ſimplici medicina, digeſtionem fieri a calore naturali, putrefactionẽ vero a calore præternaturali.

Digeſtio, & putrefactio vnus tantũ eſt motus ſecundũ Gẽtil.

Reſpõdet ẽm Gentilẽ quòd eſt vnus motus dictus digeſtio, & putrefactio, licet fiat a diuerſis agẽtibus. Propterea in materia digeſtiua, ſicut i ſanie apparet veſtigiũ caloris naturalis ſ. albedo, & veſtigiũ caloris prẽter naturã ſ. fœtor, licet ẽm veriorẽ opinionẽ ſit vnus & idẽ calor numero perficiens hũc motũ, qui dr̃ naturalis, & prẽter naturã diuerſos effectus. Et ſi adducatur textus Au. in ſermone vniuerſali vlcerũ quòd in laudabiliſsima ſanie nõ eſt putrefactio. dic quòd nõ eſt putrefactio maligna qualis in herpete, eſthiomeno, ſed bene aliqualis putrefactio. Quinta rõ. opinio Gẽtilis eſt voluntaria, licet .n. ſudponat verũ, quòd ſ. digeſtio, & putrefactio vſq; ad aliquem gradum poſsint ſimul in eadẽ materia adæquate intendi, & ſe compati, tamen non probat vſq; ad quartum gradum. eſt enim certũ quòd cum putredine qualis eſt in herpete, & ſimilibus nõ intẽditur digeſtio, immo diminuitur. & ſimiliter cum materia denigratur, vnde fit ſputũ nigrũ, & hypoſtaſis nigra. ergo cõſimiliter, cum materia eſt ſumme digeſta, vt quia ſanies, & hypoſtaſis ſint albæ, & laudabiliſsime debet putredo eſſe remiſſa. huius aũt ſignũ eſt, quia ſanie laudabili perfecta febris, & calor remittitur iuxta aphor. Circa generationẽ ſaniei &c. Et ſimiliter debet eſſe hypoſtaſis apparente laudabili, quia potius ante perfectã digeſtionẽ febris ẽ intenſior. ſ. in augmẽto in quo fit ebullitio prẽparans ad ſummam digeſtionẽ, & tunc debet eſſe ſumma putredo quæ deinceps remittitur. certe hæc ratio ſicut, & inſtantia ſuperior eſt mihi difficilis. Sexta ratio. digeſtio materiæ facit ipſam putrere minus maligna putredine, quàm ſi ipſa nõ eſſet digeſta. ergo in febre ſalubri habente plures paroxyſmos cæteris paribus ex parte quantitatis materiæ, materia paroxyſmorum principij quæ non eſt digeſta debet putrere magis maligna putredine, quàm materia paroxyſmorũ ſtatus quæ ẽ digeſta. ergo hæc febris in principio erit maior morbus quàm in ſtatu. Hinc dicitur cõcedẽdo illud ad qđ deducitur, ſed nõ ſumus in caſu Gẽtilis. loquitur .n. Gẽtilis de febre pẽdẽte a materia in qua putredo, & digeſtio proceſsit vſq; ad ſtatum.

Digeſtio, & putrefactio non ſub quibuſcunq; gradibus ſe compatiuntur.

Contra. digeſtio facit materiã benigniorẽ, putrefactio maligniorẽ, ſed poſsibile eſt ſecũdũ uariam diſpoſitionẽ materiæ quòd digeſtio in aliqua materia magis procedat, & intẽdatur quàm putrefactio, ſicut in materia benigna. & poſsibile eſt ecõtra, ſicut in maligna. ergo poſsibile eſt quòd æqualiter intendantur. quo poſito ſequitur quòd febris aliquando erit benignior, aliquãdo malignior in ſtatu quàm in temporib⁹ precedentibus, aliquando æqualis.

Ego autem credo nullam poſitionum ſuperiorum defendi poſſe, & multa ex argumentis ſupra poſitis contra eas militare. Sed credo in hac materia has concluſiones eſſe tenẽdas.

Oĩs feb. putrid. ſalubris ſalubrior ẽ in priuc. quã in ſtatu.

Prima cõcluſio. omnis feb. putrida ſalubris eſt ſalubrior in ſtatu quàm in augmẽto, & in augmẽto quàm in principio. & voco febrem tũc ſalubriorẽ in qua apparẽt magis certa ſigna ſalutis, & quæ eſt ſanitati ꝓpinquior. ꝓbatur, quia in ſtatu apparent completa ſigna digeſtionis quæ ſunt dantia fiduciã ſanitatis. Secũda concluſio. omnis febr. putrida ſalubris eſt maior morbus, & malignior in principio quàm in augẽmto, & in augmẽto quàm in ſtatu oĩum paritate ſuppoſita, præter ea in quibus fit comparatio. & quæ neceſſario ſequũtur ad comparationẽ. oportet.n. ſupponi paritatem ex parte quantitatis materiæ, & ex parte gradus putredinis in omnibus his temporibus, & reliquorũ quæ faciunt ad morbi magnitudinẽ vel remiſsionẽ, nemo .n. dubitat quòd tertiana vnius paioxyſmi eſt maior in ſtatu quàm in augmento, & maior in augmẽto q̃ in principio. ſed nõ ſeruatur paritas ex parte gradus putredinis, quia in principio materia eſt occulte digeſta. in augmento manifeſte. in ſtatu ſumme digeſta. ſed quãto eſt digeſtior eſt aptior putrere minus mala putredine. quare &c. Et ꝓ hoc ſunt omnes auctoritates pro opinione Pluſquàm commẽtatoris ſuperius adductæ. Tertia cõcluſio. vbi nõ ſeruatur paritas in omnibus contingens eſt febrẽ eſſe maiorẽ morbũ aliquãdo in principio. aliqñ in augmẽto. aliquãdo in ſtatu maxime ꝓp diſparitatẽ in quãtitate materiæ i gradu putredinis. ꝓpatet, nam maior gradus putredinis, & maior quantitas materiæ faciunt morbum eſſe maiorẽ. Cum aũt hæc poſsint contingere in quocunq; iſtorũ trium temporum ſequitur veritas cõcluſionis. Quarta concluſio. licet ita ſit vt aſſerit ſecunda concluſio. nõ tamen omnis feb. putrida ſalubris eſt intenſior in principio quàm in augmento, & in augmento quã in ſtatu, concluſio patet. nam multæ febres putridæ per digeſtionem intenduntur in calore, ſicut pendẽtes a materijs frigidis quæ per digeſtionẽ calefiunt. non eſt aũt neceſſarium quòd omnes materiæ calidę per digeſtionẽ calefiant, immo quandoq; infrigidantur. Digerimus enim materiam cholericam ſubtilem, & ſanguinẽ ſupercalefactum per potum aquæ frigidæ, ſicut etiam accidit in digeſtiõe quæ eſt in iuuatiuo. ſicut cum ſanguis in lac tranſmutatur. Rationes aũt quæ poſſunt adduci contra hanc opinionẽ ſuperius poſui, & ſolui cum pertractaui opinionem Pluſquam commentatoris. Et ſic cum dei gratia ſit finis huius queſtionis.

Morbus magnus vnde.

De cauſis ephemeræ omnis ſpeciei. Cap. V.

Cauſæ omnium ſpecierum feb. ephemeræ ſunt cauſæ primitiuæ calefacientes eſſentialiter, & calefacientes per accidens de ſumma occurrentium, & aſſumptorum ſilicet in cibo, & potu, & paſſionum corporearum, & animalium, & ex doloribus, & apoſtematibus apparentibus, et ſunt de eis ex oppilationibus, quarũ cauſa nõ eſt primitiua.

Poſtquàm Auic. in quatuor capitulis præcedentibus egit de quatuor vniuerſalibus de febrib. præſciendis. in hac parte agit de ephemeris. & primo in generali, ſecundo in ſpeciali. ibi § De febrib. ephemeris ſunt. § In principio ſexti capituli. Primam partem diuido in quatuor, nam in prima parte præmittit ſermonem generalem de febrib. ephemeris. in ſecunda parte ibi. § Et de proprietatibus. § in principio ſequentis capituli ponit ſigna generalia feb. ephemerarũ. in tertia parte ibi. § Cum expedit. § in principio tertii capituli ponit cauſas, & ſigna permutationis febr. ephe. ad alias feb. in quarta ibi § In omnibus ſpeciebus. § in principio quinti capituli ponit curationẽ generalẽ feb. ephemerarum. In primo capit. ponit quatuor generalia de febribus ephemeris preſcienda. ꝓpterea hoc capitulũ dicitur ſermo generalis in febribus ephemeris. Primũ eſt cauſæ cuiuſcũq; ephemeræ in generali. Secũdũ eſt tempus durationis feb. ephe. & incipit ib. § Et iſte quidẽ feb. § tertiũ qualiter ſe habeant in facilitate, & difficul-

tate

tate cognitionis, & curę, ibi §Et hęc quidē febris.§ quartum est quæ corpora sint paratiora ad ipsas. ibi §Et homines quidem.§ Primā partem diuido in tres. Nam Prima in generali ponit causas ephemerarū. In scđa ibi §Et nō ꝓueniūt.§ Ponit modum quo hmōi causæ ducunt ad ephemeras, & non ad alias febres. In tertia ibi. § Et sunt quidā hominū.§ remouet quendā errorē. Et si quis quæreret quare Auice. in hoc primo tractatu simul egit de generalib⁹ præsciēdis de febribus, & de ephemeris, nō aūt sic de putridis, aut hecticis. Dicendū ꝯmissis ambagibus, quòd hoc fecit quia sibi placuit. De prima aūt parte dicit quòd causæ omnium specierum feb. ephe. sunt causæ primitiuæ calefaciētes essentialiter. i. per se & immediate, & calefacientes per accidēs, sicut oppilādo, aut per antiperistasim. & istæ causæ sunt de summa occurrētium, sicut aeris, solis, balnei, & similiū, quæ corpori occurrunt. Et sunt de summa assumptorū in cibo, & potu sicut cibi, & potus calidi actualiter, aut potentialiter, similiter medicinę. & sunt ēt istæ causæ de summa passionum corporearū sicut est exercitium, & de summa animaliū. s. passionū sicut est ira, & reliqua animi accidētia, & ex doloribus, & apostematib. apparētib. i. extrinsecis. Nam intrinseca secundū plurimū faciunt feb. putri. licet nō negandū sit ipsa posse facere ephemeram. sed extrinseca frequenter faciūt ephemerā raro putridā nisi sint magna, aut maligna. Et sunt de eis. s. causis quę sunt ex oppilatiōib. quarū. s. ephemerarū cā nō est primitiua. vel alr, quarum oppilationū cā nō est primitiua. s. semper cum oppilationes ēt ꝓducētes ad ephemerā possint a causis pendere corporeis, licet frequētius pēdeant a causis primitiuis sicut aere frigido, balneo styptico, & similibus. Notādū primo quòd duplex est ephemera, vera & nō vera. vera est illa quæ pendet a causa primitiua, sed nō vera pendet a causa corporea, licet tñ ambæ in ueritate debeāt dici ephemeræ cum ipsis competat diffinitio ephem. sed pendētes a causis primitiuis ideo dicuntur veræ, quia ſm plurimū durāt solū per vnā diem. & sic sibi competit quid nominis ephemeræ. Sed pendētes a causis corporeis durant longiori tpe. secunda causa. quia primis vnica tantū debetur intētio, quæ est alteratio, cum nō habeant aliquam causam corporeā a qua pendeant. Secundis aūt duplex debetur intētio, vna ad causam corpoream, quæ est ipsius remotio, altera ad feb. quæ est alteratio. Notandū secundo ꝙ Auic. numerando causas præter passiones corporeas, & animales dixit quasdā causas sumi ex doloribus, quod fecit, quia dubium erat apud aliquos an dolores sint inter dispōnes corporeas, aut aiales numerandi. qđ dubiū tñ facile solui posset. nam dolores corporis sunt inter dispositiones corporeas numerādi, sicut exercitiū, & similia quę incipiūt cum manifesta corporis passione. sed dolor, siue tristitia mētis, ira, & cætera animi accidētia numerātur inter dispositiones animales cum incipiāt sine manifesta corporis passiōe, sed solū animæ, quāuis qnq; perducāt ad manifestas corporis passiones.

Ephemera duplex.

Dolorum corporis, tum animæ affectio.

Et non proueniunt causæ earum cum vehementia sua ad hoc vt pertranseāt illud quod inflammat spiritū: nam si pertranseāt illud quod inflammat spiritum: nam si pertranseant illud faciunt cadere in hecticam aut in speciem febrium humorum quam dicemus. Causæ enim primitiuæ plerunque mouent antecedentes, quòd si mouerint eas ad putredinem, erunt febr. putredinis.

In secūda parte dicit quòd istę causæ iam numeratæ faciūt solū ephemerā, qñ non calefaciunt nisi spiritus ponendo in ipsis calefactum esse. Si. n. cum vehemētia sua peruenirent ad ponendū calefactū esse in humoribus, aut membris, tunc fieret humoralis, aut hectica. nam causæ primitiuæ plerunque mouēt antecētes, & si mouerint eas ad putre, faciūt febres putridas, si aūt fixerint caliditatē im membris fiet hectica.

Dubitatur circa partem presentē, quia ephemera est morbus factus. primo de feb. ad Glauconē. &. 8. therap. ergo nō habet causam a qua pendeat speciali dependentia.

Dicendum ꝙ apud tenentes spiritum esse formaliter animatum ephemera est morbus factus siue mala complexio facta. est enim calefactum esse quod est in spiritibus. Sed apud tenentes quòd spiritus non sit formaliter animatus febris ephemera est complexio fiens in corde. & non est calefactum esse, quod est in spiritu. quia omnis morbus est passio viuentis. verum calefactum esse in spiritibus est immediata causa eius. Gale. tamen qui ut credo non tenet spiritum esse formaliter animatum: est interpretandus quòd dixit ephemeram esse morbum factum secundum quandam metaphoram, quia sicut hectica, quæ est morbus factus indiget solum intensione, quę est ad febrē, & nō ad causam, ita ephemera scilicet vera indiget solum intentione, quæ est ad febrē scilicet alteratione.

Secundo dubitatur vtrum ephemera sit putr. In quo dubio tenendū est quòd licet aliquando epheme. sit putr. illud tñ raro contingit. prima pars probat, nam spiritus possunt putrefieri. & certū est ꝙ ephemera pendēs ab eis est putrida sicut feb. pendens ab humore putrido dicitur humoralis putrida. argumētū aūt ꝓbatur de intētione philosophi quarta metheo. quia oia putrescunt præter ignē. Itē quia aer cui spūs in modo substātiæ, & in cōplexione assimilatur putrescit. ergo & spiritus poterit putrere. argm est Aui. secūda primi in cap. de mutationibus aeris cōtra naturā. & prima quarti, cap. de pestilētia. tertio quia de intentione Ari. quarto methe. putre factio opponitur generatiōi mixtorū. quia sicut in mixtione fit elementorū coniunctio, ita in putrefatione fit ipsorū separatio. Ex quo infertur ꝙ omnia mixta possūt putrere. Secunda pars conclusionis ꝓbatur. quia spiritus ꝓpter substantiam suam remissiuam & humidū suum facile euaporabile. & quia sunt magis calidi quā humidi raro putrent. sed ſm plurimum cum inflammantur resoluuntur, & corrumpuntur absq; putredine. & per consequens feb. ephemera pendēs ab eis est secundū plurimū nō putrida. Econtra aūt est de feb. humorali, quia est secundū plurimū putrida. raro. n. ebulliūt humores sine putredine, licet aliquando illud fit possibile sicut in synocha nō putrida. Et propter hanc causam auctores non fecerunt mentionem de ephemera putrida, quia raro cōtingit. Item quia non diuersificatur morbus curationis siue sit putridus siue sit nō putridus. solum enim opus est alteratione. Et si spiritus sint valde diminuti opus est eorum restauratione. Alii tamen dicunt quòd epher. nunquam est putrida scilicet manifesta, de qua est sermo apud medicos, quæ fit cum manifesta humidi eductione absq; ipsius resolutione. Et propterea omnia quæ putrent hac putredine efficiuntur mollia, & humida. Spiritus enim nō possunt putrere hac putredine manifesta, cum sint remissiuæ substantiæ habentes humidum facile vaporabile, cuius nō potest apparere separatio a partibus terreis. Sed humores possunt putrere hac putredine manifesta, ꝓpterea humorales secundū plurimū sunt putridæ. Et si instetur ꝙ spiritus possunt putrere putredine descripta ab Aris. quarto metheor. dicitur quòd esset verū, sed tamen illa putredo spiritus quia nō est sensibilis non facit, vt apud medicos ephemeræ dicantur putridæ.

An spiritus possint putrere.

Tertium dubium discussione dignum est nunquid ephemera possit coniungi cum putrida, vel hectica. In quo dubio sunt duæ famosæ opiniones. Vna Thadei doctoris antiquissimi qui tenet ephemeram non posse coniungi cum hectica, vel putrida motus auctoritate Isaac secūdo febrium. & auctoritate Gale. primo de differentiis febrium. 8. cap. vbi dixit. Calefiunt. n. amplius in ephemeris superfluitate, deinde principium putrefactionis huic assumentes accēdunt aliam febrē specie priore iam quiescente. Ecce uult quòd quando putrefiunt humores accenditur alias species feb. ab ephemera, & quòd ephemera quiescit cum accenditur putrida. Huius autem causam reddens Thadeus dicit, quòd caliditas putridæ, & hecticæ pertransit spiritum. quia caliditas non figitur in substantia spiritus, quia substantia sua per actionem caliditatis putridæ febris aut hecticæ nimis subtiliatur, & exterminatur, vt non sit potens ad retinendum caliditatem in eo impressam deducto speciali conseruante. Quare licet spiritus ita subtiliatus ageret caliditatem in corde sensibiliter lædentem operationes, nō tamē illa caliditas debet dici febr. ephemera: cum nō sit aliquod calefactū esse in spiritibus.

An ephe. c niunga tur cū putrida vel hectica.

Secūda opinio fuit Thomę de garbo qui in cōmento libri de differētiis febriū recitās opinionem Thadei dicit illā opinionē esse ita vilē, vt nō si digna redargui. q. d. ꝙ ex seipsa manifeste falsa est. Sed tñ siquis bene cōsiderauerit erit difficile reperire meliorē viam ad ſaluandū dicta Gale. & Isaac locis supra alleg. Ipse ergo una cum Gentili tenet ephemerā posse

se causare putridam, & hecticam cum quibus coniungi potest. & similiter putridam, & hecticam posse causare ephemeram cum qua coniungi possunt. Et tertio ꝙ ipsæ possunt simul coniungi pendētes ab vna aliqua causa, vel pluribus. Primum sic probatur. ponat fort. habere talem dispositionem in humoribus, vt hinc ad duas horas debeat incurrere febrē putridā, & ꝙ nunc ex calefactione solis incurrat ephemerā, quę agens in humoribus sortis ad putredinē dispositis velociter eorū putrefactionem efficiat, ita vt sequatur putrida. Et certum est in hoc casu ephe. per aliquod tēpus posse cōiungi cū putrida. aliter sequeretur latitudinem fixionis caliditatis spirituū subito deperdi, vt puta initiante putrida. Et cōfirmatur, quia in casu priori ex actione caliditatis solis possunt spiritus taliter disponi, vt in fine secūdæ horæ incipiat ephemera, & per casum etiā incipiet putrida. ergo ambæ possunt simul incipere, & cū nulla latitudo subito deperdatur, vt supra, per aliquod tps remanebunt coniunctæ Secūdo principaliter arguitur sic. quācunq; caliditatem pōt recipere in facto esse. ergo putrida calefaciēte spūm poterit quicunq; gradus caloris a putrida impressus in spūm recipi in facto esse. Et si sic ephemera, & putrida simul cōiunguntur. tenet consequētia. & argm manifestū est, quia frequēter oēm caliditatē quā recipit spūs a causis extrinsecis recipit in facto esse, aīr nō sequeretur ephemera. ergo ēt pōt esse per actionē febr. putridæ in spūm. Et cōfirmatur, quia ille motus est calefactio. sed terminus cuiusq; motus est mutatū esse. quinto phy. ergo terminis calefactionis spiritus est calefactū esse ipsius, qđ est causa epheme. quare putrida, & ephemera simul cōiungent. Tertio sic. humor putridus existēs in bubone pōt esse causa ephemeræ ponēdo spūs in calefacto esse. Et pōt esse causa putredinis cōicando vapores putridos cordi. ergo bubo erit simul cā vtriusq;. Quarto sic. potentior est caliditas febrilis ad calefaciendū spūm quām sint multæ causæ extrinsecæ, sed illæ possunt inducere in spūs caliditatem factā sufficientē ad ephemerā. ergo ēt feb. putrida poterit inducere eandē, vel similem caliditatē in spūm sufficientē ad causandū ephemerā.

Quinto arguit argmēto Thomæ qđ est sicut demōstratio. accipiamus eor satis hecticū. putrefiat sanguis in ipso existēs, & faciat putridā durantē ꝑ quatuor dies. tunc in hoc tpe necessariū est nouos spūs in corde ex sanguine ibi repto gñari, qui spūs erunt putridi sicut sanguis ex quo gñantur. & si sic sequit ꝙ habebunt caliditatē fixā quę est causa ephemeræ. ergo simul hectica, epheme. & putrida pendēs a sanguine putrido coniungent. Sexto præsuppono ꝙ stantib. causis sufficientibus ad ꝓductionem alicuius effectus, ille effectus ꝓducatur, & tandiu duret effectus quandiu durāt causæ sufficientes ipsum cōseruare. Præsuppono secūdo ꝙ calefactū esse humorum sufficiēs causare caliditatē in corde sensibiliter lædentē operationes sit cā putridæ, ita vt quandiu duret tandiu cōseruetur putrida. Et sīr ꝙ calefactum esse spūs ponēs caliditatē in corde sensibiliter lædentem operationes sit cā ephemeræ, ita vt quandiu duret tandiu conseruet ephemera. Hoc suppositum manifestum est ex diffinitione ephemeræ, & putridæ.

His suppositis arguitur sic. caliditas medicinæ calidæ in tertio, sicut est cōfectio anacardina sumpta in potu ponit in spiritibus calefactū esse sufficiēs ad feb. epheme. sed tantā ꝓportionē ad calefaciendū spūm calefactū esse humorū pōt habere, quantā hēt cōfectio anacardina. ergo si confectio anacardina ponit in spiritibus calefactū esse sufficiēs ad ephemerā. ēt calefactum esse humorū agens ab eadē, vel simili ꝓportione idē poterit facere, quo stante sequitur ꝙ putrida, & ephemera simul cōiungent. argm autem ꝓbatur. quia tāta præcise potest esse potētia calefacti esse humorū quanta est potentia cōfectionis anacardinæ. Et quæcunq; sunt æqualia, se habent in æquali ꝓportione ad tertiū, ex primo Euclidis, ergo &c. argm aūt probatur. quia potētia calefacti esse humorum pōt esse maior quam potentia confectionis anacardinæ. & potest esse minor. ergo potest esse æqualis. quare &c.

Tertia opinio nondū vulgata quæ est Vgonis, & quorundam modernorū ponit quatuor cōclusiones. Prima ꝙ ephemera potest esse causa putridæ, vel hecticæ cū quibus potest coniungi. Secunda ꝙ ambæ pūt ab eadem causa, vel pluribus simul pendere. & sic pro aliquo tempore simul coniungi. Tertia ꝙ illud tempus est ita paruum, vt nō sit medico sensibile. Quarta ꝙ nulla putrida vel hectica potest esse causa ephemere, nec aliquo pacto coniungi cum ephemera ab ipsis pendente, nec pro tempore, nec pro instanti. prima cōclusio, & vltima sunt de intentione Isaac & Gale. primo de differentijs febriū. Dicunt enim ꝙ ephemera potest esse causa aliorum modorum febr. sed quòd ipsa non potest ab alijs causari. quia spiritus nō habet materiā, quæ possit retinere calorem, cessante alia febre quæ est cā. Et hāc conclu. primā probāt rationes adductæ pro opinione Gentilis, & Thomæ. & similiter per easdē probatur conclusio secunda. Et conclusio tertia est de intentione Isaac, & Gal. in libris iam alleg. cum dicunt. quòd spiritus non habent materiā quæ possit retinere calorē cessante alia febre, quæ est causa. Propterea auctores parū faciunt mentionem de complicatione ephemeræ cum alijs modis febrium. Vltima autem conclusio probat etiā experientia. Nunquā. n. vidimus post paroxysmum tertianæ etiā in corpore cholerico qđ est paratissimū ad ephemeras, remanere ephemerā. qđ tñ deberet esse si putredo posset causare ephemerā. Et similr nunquā cōpertum est ephem. sequi putridā, vel hecticā. quare &c. Sed opus est vt rñdeamus ad argumenta Thomę, & Gentilis quę procedunt contra hāc conclusionē. Obmisso ergo primo argumento suo, qđ facit pro prima cōclusione rñdetur ad fm qđ quācunq; caliditatē ab aliquo determinato agēte impressam, vt puta a sole, uel uino, quæ non sunt fortia agentia, pōt recipere spūs in facto esse, sed non a febre putrida, quę exterminat spūs substantiā, ita vt caliditas non possit figi. Et ad confirmationē concedit, quòd terminus intrinsecus calefactionis est calefactum esse .i. gradus caliditatis inductæ. non autem esse factum esse more medicorū quod est caliditas fixa. Ad tertiū dicitur. quòd humor putridus existens in bubone si causat putridā non causat ephemerā. quia pp fortitudinem suæ actionis exterminat spūs substantiā. Ad quartum negat consequētia. & conceditur quòd minus potēs caliditas potest inducere in spiritibus calefactum esse, qđ fortior caliditas non pōt inducere, licet possit inducere ualde intensiorē caliditatem. Et cōsequenter concedit ꝙ quāto caliditas magis intendit in aliquo subiecto tanto minus figitur. Exemplū manifestum habes in carnibus in quibus figitur caliditas putredinalis a calore continente. s. aere, & tñ non figit in eis caliditas a caliditate ignis assante, aut elixāte. nā remotæ ab igne statim infrigidant, sed licet remoueātur ab aere calido, & ponantur in aere frigido, aut in aqua nunquā amplius remouet calor putredinalis. Sed si deberet remoueri potius remoueret per actionē fortis calidi tis. Ad quintum Thomę dr quòd spiritus genitus ex sangui ne putrido nō est putridus, quia non habet caliditatem fixam propter nimiam tenuitatem suæ substantiæ. neq; est necessarium quòd omne genitū ex putrido sit putridum, vt est apud Auicen. in capitulo de feb. sangui. Ad sextum admissis suppositis forte conceditur quòd calefactum esse humorum potest inducere calefactum esse in spiritibus sufficiens ad ephemeram. Sed dicitur quòd illud calefactum esse humorum nō sufficit causare febrem putridā, sed solum neutralitatem febr.

Et si esset ita potēs quòd causaret putridā nō poneret calefactū esse in spiritibus. quia nimis subtiliaret eorū substantiā.

Contra calefactum esse humorum est potentius, aut æque potens ad calefaciendum cor, quàm calefactum esse spirituū, cum producatur ab eo, sed calefactum esse spirituum producit in corde caliditatem sensibiliter lædentem operationes. ergo etiam calefactum esse humorum producet in corde caliditatem sensibiliter lædentem operationes. Replicatio est efficax. quare est aliter respondendum.

Vltimo contra vltimā cōclusionem arguitur. nam ephemera potest coniungi cum putrida cuius ipsa ephemera est causa iuxta primā conclusionem. sed tanta præcise potest esse ꝓportio putridæ nō sequentis ephe. ad calefaciendum spiritus, quāta est putredo sequētis ephe. ergo si epheme. potest cōiungi cum putrida sequente ipsam ephemerā, ēt ephem. sequens putridā poterit cōiungi cum ipsa putrida. Nā postquā est eadem proportio vtriusq; putridæ ad calefaciendū spiritus non magis vna subtiliabit spiritus substantiam, quàm altera. Et cōfirmatur. quia ā duobus agentibus. s. a causa ephemeræ, & putrida magis subtiliat substātia spūs, quàm ā putrida tm. ergo &c. Opinio tñ dicens quòd nullo modo possunt ephem. &

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 41 sur 301

putridæ cõiungi põt facilius defendi quàm hæc vltima,& eſt mentibus auctorũ magis conformis.& maxime Gale.& Iſaac in locis ſupra allegatis. Et Auic.in cap.præſenti vbi dicit. Et Et intentio quidem permutationis eſt,quòd retentio caliditatis pertrãſit ſpiritum ad corpus,aut humorem. q.d. non retinetur in ſpiritu cũ figitur in corpore,aut humore, & in hoc ſequitur Gale.primo de differentijs febrium. loco ſupra allegato . & ratio mea vltima ſupraſcripta eſt efficax contra opinionem Vgonis . & tu potes formare caſum in quo manifeſtius apparebit vis illius rationis .

Et ſunt quidam hominum,qui æſtimant ꝙ feb.epheme.non fit niſi ex labore ſpiritus,& corporis,& illud eſt error .

Hic narrat falſam opinionem circa cauſas ephemeræ.& patet ex labore ſpiritus. i. accidentibus animæ , & labore corporis.i.exercitio. Eſt enim certum quòd a multis alijs cauſis præter iſtas poteſt ephemera contingere .

Et iſtæ quidem , ſecundũ plurimũ recedunt in die vno , & raro pertranſeunt tertiũ diẽ. Nam ſi pertranſeãt illam quantitatẽ, æſtimatur de eſſe earũ, ꝙ ipſæ permutãtur. Et intẽtio quidẽ permutationis eſt, ꝙ retentio caliditatis pertranſit ſpiritum, aut ad corpus,aut humorem : licet ſint de hominibus , qui dicãt ꝙ ipſa quãdoq; remanet ſex diebus , & conſumitur integra conſumptione , cui non eſſet ſimilis , ſi permutaretur ad aliud genus .

In hac parte ponit tẽpus durationis ephemerarũ , & dicit tria. primũ ꝙ feb ephemeræ ſm plurimũ recedunt in die vno .i.in 24.horis.& raro pertranſeunt tertiã diẽ. & ſi pertrãſeãt tertiã diẽ æſtimatur ꝙ ipſæ permutãtur ad humoralem,vel ad hecticã .ſecundo dicit ꝙ intentio huius permutationis. i. ꝙ hæc permutatio ſic intelligitur ꝙ retentio caliditatis.i.caliditas fixa pertrãſit ſpiritum ad corpus,aut humorem , quia figit in corpore,aut humore, & non in ſpiritu. Ex quo manifeſte collige ex modo loquendi Aui.ꝙ cum fit hectica,aut putrida ceſſat ephe.quæ prius fuerat, quod etiã eſt de intẽtione Gal. & Iſaac locis ſupra alleg. 3. dicit ꝙ quidã ex hominib. dicũt ꝙ ephem.qñq; remanet ſex diebus,& cõſumitur integra conſumptione,cui conſumptioni integræ nõ eſſet ſimilis , ſi permutaretur ad aliud genus febrium. q.d. quòd in his ſex diebꝰ remanet ephe.abſq; tranſitu in aliud genus febriũ. Cauſa quare durat vera epheme.ſolũ.24.horas eſt.quia ſpiritus ſunt tenuiſſimi. quare vel corrumpuntur in hoc tẽpore , vel per infrigidationem ad benignũ reducuntur,niſi habeãt cauſam cõtinuæ fouentem. pertranſeunt aũt aliqñ vſq; ad diem tertiũ , & vltra qñ ſunt non veræ pendentes à cauſa corporea continue calefacientis.Nec eſt credendũ,quòd idem ſpũs numero faciat ephe.durantẽ tribus.aut plurib. diebus,cũ fere in quacunq; cibatione reſtaurentur noui ſpũs.11.therap. primis ergo ſpiritibus corruptis,accenditur caliditas in alijs donec remoueatur cã corporea a qua pendet calefactũ eſſe ſpũs. Cõtra tertiũ dictum inſtat.quia põt vna putredo cõſumi in paucioribus quàm ſex diebus.ergo dictũ Aui.nõ verũ. argm manifeſtũ de tertiana vnius paroxyſmi,&de febribus peracutis, quæ in quarto terminantur. Rñdendum quòd conſumptio illarum non eſt ſimilis conſumptioni ephe.quia illæ cum manifeſta euacuatione conſumuntur.ephe. vero non: cum ſubſtantia ſpirituoſa non poſsit ſenſibiliter euacuari.

Et hæc quidem febr. eſt facilis curationis , & difficilis cognitionis , & ſimiliter principium hecticæ.

In hac parte dicit quòd feb.ephe. eſt facilis curationis , & difficilis cognitionis. Cõtra ephemera eſt facilis cognitionis apud Gal.1.de differẽtijs febriũ. Dicendũ dupliciter.primo quòd ephe.cõparata ad putredinẽ eſt ſm plurimũ difficilioris cognitionis,quàm putredo & hoc voluit Aui.ſed comparata ad principiũ hecticæ eſt facilioris cognitionis. & prẽcipue cum hectica eſt alijs febribus cõplicata, & hoc voluit Gal. Aliter dicendũ eſt quòd ephemera cũ incipit eſt difficilis cognitionis,cũ aũt proceſsit vſq; ad ſtatum, vel declinationem eſt facilis cognitionis.primũ voluit Aui. ſm Gal. Eſt aũt difficilis cognitiõis,quia parũ impedit hoiem in ſuis operationib.& calor ſuus eſt parũ mordax vix recedens a diſpoſitione ſanitatis. Item vĩ quòd hecticæ principiũ ſit difficilis curationis,cum ſit caliditas fixa in membris non facile remouibilis. Dicendũ quòd eſt facilis curationis cõparata ad putredinem , ſm plurimum occurrentẽ, quia ſibi nõ debetur in principio niſi infrigidatio,quæ faciliter ꝓ applicata,& aſſumpta perfici poteſt , ſed putridis præter infrigidationem , quæ debetur febr.eſt alia intentio circa digeſtionem humoris , & ipſius euacuationem, quæ non facile completur.

Et homines quidem velocius cadentes in febr. ephemeras , & qui vehementius læduntur ab eis, ſi erretur in eis : ſunt illi in quibus calor & ſiccitas ſunt magis vincentes , quoniã perueniunt velociter ad hecticam , & tertianam . Deinde illi in quibus calor,et humiditas vincunt,quoniã perueniunt veloci ter ad feb. putredinis . Deinde illi in quibus calor eſt plus . Deinde illi in quibus eſt plus ſiccitas .

In hac vltima parte ponit quæ corpora ſint ad febr. ephe. patiora. ſecũdo dat quendã canonẽ. ibi ſecũda §Et cum illi,§ In prima parte ponit quatuor ordines præparatorum tam ad caſum in ephe.quàm ad hoc,vt lædanẽ ex epheme. In primo gradu ſunt corpora calida & ſicca , qm̃ perueniunt velociter ad hecticã,& tertianã. In ſecundo ordine ſunt calida &humida,qm̃ perueniunt velociter ad feb.putredinis.In tertio gradu ſunt calida tm̃.In quarto ſunt ſicca tm̃. Contra.calida tm̃ ſunt magis præparata ad ephe. quàm calida & humida humiditate ,phibẽte ſpũum inflãmationẽ. igit ordo malus . Rñdeẽ cõcedẽdo illud ad qđ deducit.ſed intentio Aui.fuit ordinare iſta corpora nõ ſolũ in præparatione ad caſum in ephe. ſed ad caſum in ephemeras, & ad læſionẽ ab eis ſimul. Nũc aũt corpora calida,& humida ſunt magis apta lædi ex trãſitu ad ephe.q̃ corpora calida tm̃ . quia citius tranſeunt ad putredinẽ quàm calida tm̃. Aggregatum ergo ex vtraq; præparatione eſt magis in calidis, & humidis , quàm in calidis tantum .

Et cum illi, qui habent cõplexionem calidam,& ſiccã, accidit fames, & aduenient cum ea vigilia , & labor animalis , & labor corporeus , feſtinat ad ipſum febr. ephemera cum horripilatione quadam, quòd ſi non ſuccurratur , & cibetur ſtatim feſtinabit ad ipſum febris putredinis.

Quid dicat in hac parte ultima eſt ſatis manifeſtũ. Sed eſt dubiũ qũo febris ephemera incipiat cũ horripilatione, cũ nõ cõueniat ephemeræ incipere cũ typo,nec pulſus coarctatione . vt in capitulo ſequenti. Dicendum horripilationem fieri in corpore cholerico,ex quibuſdam vaporibus ad cutim ſparſis per calefactionem ephemere, & non accidit merito ſpirituum. niſi ergo ſuccurratur iuxta textum his corporibus cholericis cum cibo , quiete animi , & corporis , ſomno , & huiuſmodi infrigidantibus , facile tranſeunt in ephemera,& ex ephemera in putridam.

De ſignis ephemerarum in generali. Cap. VI.

DE proprietatibus earum eſt, quòd ipſæ non fiunt à cauſis antecedentibus .

In hoc cap.agitur de ſignis febriũ ephemerarũ in gñali. & hẽt hoc capitulum octo partes,ſm ꝙ ſunt octo maneries ſignorũ ipſius ephemeræ. Prima ẽ ſumpta a cauſis. Secunda a priuatione coarctationis pulſus. Tertia a caliditate miti. Quarta a pulſu & vrina ſimul. Quinta a pulſu tm̃. Sexta ab accidentibus. Septima a ſudore. Octaua ab experiẽtia per balneum. partes patebunt diſcurrẽdo per textũ. Prima maneries ſignorũ ephemerarũ eſt,quòd nõ fiunt cauſis antecedentibus.i.corporeis : ſed a cauſis primitiuis.& hoc intelligit de ephemeris veris . nam non veræ poſſunt fieri a cauſis corporeis,iuxta determinata ſuperius. & eſt hoc ſignum proprium ephemerarũ verarũ. quia cõuenit omni ephemeræ veræ , ſed non ſoli. cum etiam multæ putridæ fiant a cauſis primitiuis .

Neq; incipiunt cũ coarctatione: et eſt ꝙ ipſæ nõ incipiunt ſecundũ plurimũ cũ rigore,& frigore extremitatũ, et profundatione caliditatis & declinatione ad pigritiã, et ſomnum: et ſubmerſionẽ pulſus, & diuerſitatẽ eius,et paruitatem ipſius: immo fortaſſe accidit in principio earum ſimilitudo frigoris , et horripilationis , et punctio : cuius cauſa eſt vapor chymi

mali

mali,et remouetur velociter : et accidit : ſed raro rigor propter multitudinem vaporum lædentium lacertos , propter punctionem ſuam ſuperflua multitudine .

Ponit ſecundam maneriem ſignorum ſumptorum a priuatione coarctationis pulſus. & dicit duo,primum quòd nõ incipiunt ephemeræ cum coarctatione pulſus : & eſt quòd non incipiunt ipſę ſm plurimũ cum rigore, frigore extremitatũ , & horripilatione notabili,neq; cum profunditate caliditatis pigritia,& ſomno,& ſubmerſione pulſus, cum diuerſitate, & paruitate ipſius.Nam hæc paruitas cum diuerſitate a materia

Pulſus coarctatio. ſuffocante, & tegẽte ꝓprie dicitur pulſus coarctatio . Secũdo dicit ꝙ fortaſſe in principio accidit ſimilitudo frigoris,& horripilationis,ſed nõ frigus,nec horripilatio notabilis.Huius aũt ſimultatis horripilationis , & frigoris cauſa eſt vapor mali chymi .i. humoris: vnde faciliter remouetur . Et ſimiliter accidit , ſed raro rigor ita vt membra ſe cõcutiant ꝓpter multitudinẽ vaporũ lædentiũ lacertos, & extrinſecos, & cutim per punctionẽ ſuam ſuperfluã multitudine. maior.n.multitudo requiritur ad faciendũ rigorẽ,ſiue ſimilitudinẽ rigoris quàm ſimilitudinẽ frigoris , aut horripilationis . Et bene dictum eſt huiuſmodi typos fieri a vaporibus, & non ab humoribus,ſm ꝙ accidit in principio feb. interpolatarũ. ſic.n.feb. eſſent fortes, & diu durantes . iſti tamen vapores nõ ſunt putridi,neq; habent caliditatẽ fixam,ſed eleuati ſunt per caliditatem febrilẽ ab humoribus non putrẽtibus.nam ſi eſſent putridæ,& peruenirent ad cor eſſet feb. putrida .

Et eſt eius inflammatio non mordicatiua aſpera:immo bona ſicut caliditas corporis laborantis , & ebrij .

Hic ponit tertiã maneriem ſignorum ſumptam a caliditate .d. quòd eius caliditas nõ eſt mordicatiua .i. acuta fortiter imprimens in tactũ,neq; aſpera,quia nõ eſt cum ſiccitate , & inæqualitate : ſed bona .i. mitis,ſicut eſt caliditas laborantis, & ebrij ad differentiã caliditatis putredinalis,quæ eſt mordicans, & caliditatis hecticę quæ eſt aſpera . Cõtra. calor fundatur in ſubſtãtia ſubtili: ergo eſt mordicatiuus.negaẽ conſequẽtia,quia dolor mordicatiuus fit ab humore , qui qualitatẽ habet acutã:ſecũda primi.cap.de ſpeciebus doloris.& ſimilaẽ calori ebrij: quia eſt mitis ſicut ille ille : q̃uis calor ebriorum qñq; occidat , vt in com. apho. Si inebriatus aliquis . Credo tñ ebriũ nõ mori merito caloris vt calor eſt , ſed merito multitudinis vaporũ vini cerebrũ oppilantiũ, & perducentiũ ad apoplexiam,vnde prohibito anhelitu fit ſuffocatio .

Et cum vrina eſt in primo die digeſta, & pulſus bonus tũc iudica quòd eſt feb. ephemera : & illud ideo quoniã vrina nõ alteratur in ea,inquantũ ipſa eſt ephemera: & eſt ſedimẽ eius digeſtũ nõ decliue ad colorem humoris: & eſt quãdoq; nubes eius pẽdẽs : quãdoq; eſt natans boni coloris : & quandoq; accidit vt nõ æquetur color eius,temẽ eius ſubſtãtia eſt æqualis : & nõ alteratur color eius , niſi ꝓpter id quod aſſociatur ei de cauſa alterationis vrinæ, quamuis nõ ſit illic febris ephemera ex eo quod dicemus in tertiana , & ſimilibus ei .

Ponit quartã manerię ſignorũ ſumptã ab vrina, & pulſu ſimul dicens: ꝙ qñ vrina eſt in primo die digeſta, & pulſus bonus.i. nõ coarctatus,ſicut in principio interpolatarũ, neq; ẽt paruus & frequẽs ſicut in principio hecticarum,ſed magnus , velox,& frequẽs,ſicut dicẽt inferius,tũc iudica quòd eſt feb. ephemera . Et illud ideo qm̃ vrina non alteraẽ in ea .ſ. ephe. niſi inquãtũ ephemera,quæ per caliditatẽ ſimplicẽ ſuam abſq; aliorũ humorũ mixtione põt vrinã tingere ſed parũ . & ideo ſubiungit quòd ſedimẽ.i.hypoſtaſis eſt digeſtũ , & nõ decliue ad colorẽ humoris.ſ.peccãtis : cũ ephemera ſit immaterialis . Eius aũt nubes.i.hypoſtaſis eſt qñq; pẽdẽs circa mediũ vrinę: & qñq; eſt natãs exiſtẽs circa ſupficiẽ,ſm quòd conſueuit eſſe in ſua diſpoſitiõe naturali, boni coloris.i.nõ multũ ꝑmutati a calore naturali . Et ſubdit quòd qñq; accidit vt nõ æqueẽ color eius.tñ eius ſubſtãtia ẽ æqualis.i.mediocris,ſm ꝙ conſueuit eſſe in ſua diſpõne naturali . Et demũ dicit ꝙ color vrinæ nõ alteraẽ.ſ.notabiliter,niſi ꝓp illud qd̃ ei aſſociaẽ de cauſa alterationis vrinæ:quãuis illic nõ ſit feb.ephe. & sũt cauſæ quę poſſunt eſſe indifferenter in ephe. in tertiana,& quibuſcunq; aliis febribus,ſicut caliditas hepatis ſuperflua, nimia abſtinẽtia , & ſimiles . Ex quo infertur , quòd ꝑ ſimplicẽ alterationẽ vrina põt aliqualiter tingi : licet illud parũ ſit: magna .n. tinctura eſt ꝑ admixtionẽ rei tingentis.licet de hoc nõ ſit paruũ dubiũ:quia ſi textus dicit:& illud ideo qm̃ vrina nõ alteratur in ea inquantũ ephe. textus eſt clarus : & optime concordat particulis ſequẽtibus. Sed cõtra hunc textũ eſt textus Auic. in cap. de feb. ephe. ex anguſtia , cum dixit quòd ſigna eius ſunt igneitas vrinę,& acuitas eius. Itẽ in cap.de feb.ephe.ex ira eſt aqua rubeda acuti tactus.Rñdebiẽ quòd illud nõ ẽ merito ephe. inquantũ ephe. ideſt inquantũ caliditas immaterialis accenſa in ſpiritibus:ſed eſt merito inflammationis hepatis,& humorũ:qd̃ põt etiã accidere in alijs febribus . vnde aliquid humoris cum vrina permiſcetur tingens ipſam .

Dubitaẽ vtrũ digeſtio apparẽs in vrina in principio , & in toto ꝓceſſu feb. ſit ſignũ ſufficiẽs ad concludẽdũ ephemerã . In quo dubio tenẽdũ eſt quòd ſic,vbi feb. incipiat a materia digeſta.in quo caſu ſola digeſtio nõ eſt ſignũ efficax:ſed digeſtio ſimul cum bonitate pulſus. Cõtra.quia ephe.eſt morbus immaterialis:ergo ſignũ eius nõ debet eſſe ſumptum a materia . Ad quòd dicitur quòd licet non habeat materiã, a qua pendeat:& licet ſigna digeſtionis nõ ſumãtur a materia eius: ſumuntur tamẽ ſigna digeſtionis maxime bona hypoſtaſis , & mediocritas ſubſtãtię ab humoribus naturalibus in corpore ephemerante repertis . Et ſi inſtetur ſecundo,quòd digeſtio põt apparere in febre tertiana,quæ habet tantum duos paroxyſmos in prima die.ergo illud nõ eſt ſignum efficax ad ſignificandum ephemeram . Dicẽdum quòd ſignum digeſtionis , licet appareat in fine primi diei, nõ tamen apparet in principio ſicut in ephemera . Et ſi inſtetur tertio.quia in ephemera ex nauſeatiua ſatietate , & oppilatione apparet vrina cruda . Dicendum illud non eſſe merito ephemeræ, ſed merito cauſæ eius .

Et pulſus eſt decliuis ad ſpiſſitudinem , & fortitudinem, et magnitudinem niſi in ea, quæ eſt à paſſionibus debilitãtibus : & niſi fuerit in ſtomacho humor mordicatiuus , aut frigidus, aut cauſa alia de his,quæ mutant pulſum præter febrem .

In hac quinta parte ponit quintam naneriem ſignorũ ſumptam a pulſu . primo declarat qualis debeat eſſe pulſus ephemerantis ſecundum quinq; cõditiones . In ſecunda parte ponit canonẽ correctiuum circa dicta de pulſu,& vrina . ibi§Et ſcias.§Prima conditio eſt quòd pulſus eſt ſpiſſus,fortis,& magnus . Ex quo cõcluditur quòd ſit uelox niſi in ea epheme. quæ prouenit à paſſionibus debilitantibus ſicut dolore vehementi,& huiuſmodi,& niſi fuerit in ſtomacho humor mordicatiuus,aut frigidus,ſicut frigus phlegmatis,aut cauſa alia de illis quæ mutant pulſum præter febrem, ſicut exercitium forte reſoluens,& nimia fames .

Et raro quidem diuerſificatur , ſi vero diuerſificetur , erit ei ordo , nam ſi diuerſificetur,illud tunc erit propter cauſam aliam antecedentẽ febrẽ , aut vicinantẽ ei,ſicut eſt labor vehemens,aut mordicatio vehemens in viſceribus,et ſimilia his.

Secunda conditio quòd pulſus ephemerantis raro diuerſificatur,& ſi diuerſificetur erit ei ordo in diuerſitate ſua. Cauſa autẽ diuerſitatis non eſt ephemera inquantum eſt epheme. ſed cauſa antecedens febrem,ſicut exercitium vehemens,aut propter cauſam vicinam .i. exiſtentem ſimul cum epheme.ſicut mordicatio vehemens in viſceribus,& ſimilia his quæ faciunt pulſum diuerſum reſoluendo , aut opprimendo, aut ꝓpter fortem pugnam .

Et quandoq; accidit , vt induretur pulſus propter frigus vehemens,& inſpiſſans, & infrigidans , aut propter caliditatem ſolis vehementem exiccantem , aut propter vehementẽ laborem exiccantem, aut famem, aut anguſtias, aut vigilias, aut euacuationes .

Tertia cõditio quòd pulſus ephemerãtis nõ debet eſſe durus,licet qñq; induretur aut ꝓp frigus vehemẽs .ſ.extrinſecũ indurãs arteriã,aut ꝓp ſolis caliditatẽ vehementẽ , exiccantẽ arteriam,aut propter laborẽ vehementẽ, aut famem , aut anguſtiã oris ſtomachi,aut vigilias,aut euacuationes, quæ omnia exiccant , & indurant arteriam .

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 43 sur 301

Et quandoq; festinat in eo dilatatio, & tardatur constrictio & non festinat plus q̃ naturalis nisi raro, & cum velocitate pauca: quoniam necessitas euentationis in eo est vehementior, q̃ necessitas educendi vaporem corruptum, vapor enim in eo non est corruptus comparatione sui ad æqualem, immo est bonus comparatione sui ad eum, & cum ambiguus sit tibi pulsus, & constrictio eius, tunc scias ex anhelitu.

Quarta conditio pulsus est, ꝙ diastole siue dilatatio festinat. i. velocitatur, & tardatur constrictio siue systole, & nõ festinat. s. constrictio plus q̃ naturalis nisi raro. i. parum, & est cum pauca velocitate. i. in comparatione ad diastolem: Oium horum causam reddens dicit ꝙ necessitas euentationis est vehementior in ephemerãte, q̃ necessitas educendi vaporẽ corruptum, quia vapor non est corruptus in ephemerãte comparatione sui ad eum. Circa quas partes notandũ ꝙ diastole in ephimerante est maior, velocior, & frequentior q̃ sit systole, quia necessitas euentandi est maior quàm necessitas mũdificandi, & educendi vapores corruptos. constrictio tamen in ephemera est maior, velocior, & frequentior quàm sit cõstrictio sui sani, sed non multum, quia vapores ephemerãtis sunt calidiores quàm ipsius sani, tñ nõ peccãt in grossitie, aut multitudine magna respectu sui sani, & hoc est quod dixit. vapor nãq; in eo nõ est corruptus in cõparatione sui ad eũ, quod intelligitur in materia subiecta, nõ aũt in caliditate. Est. n. calidior in ephemerãte quàm in nõ ephemerãte, & cũ ambiguus sit tibi pulsus, ꝙ tu non cõprehendas eius constrictionẽ, quæ a paucis cõprehenditur nisi a Gale. tu debes iudicare p anhelitũ, nã pulsus & anhelitus proportionãtur. Præterea, videbis dilatationẽ anhelitus maiorẽ, velociorẽ, & frequentioré in ephemerante, quàm sit constrictio, & constrictionem maiorem velociorem, & frequentiorem quàm tẽpore sanitatis.

Et pulsus quidem redit post eradicationem eius ad consuetudinem eius naturalem in corpore illo, et hoc est signũ bonũ.

Quinta conditio ꝙ pulsus post eradicationẽ feb. redit ad consuetudinẽ naturalẽ. & hoc est signũ valde efficax sup ephemera. in humoralibus nãq; quamuis sit interpolatæ ẽm plurimum non omnino redit ad dispositionem naturalem propter aliquas reliquias humoris putrentis.

Et scias penitus, quòd quotiẽs vrina, & pulsus sunt boni, significant quòd febris est ephemera, & quando non sunt boni, non oportet quòd non sit ephemera, multotiens enim est in ea vrina tincta, & pulsus diuersus, & debilis, & paruus.

In hac parte ponit canonem correctiuũ signi sumpti a pulsu, & vrina dicẽs, quòd quotiens vrina, & pulsus sunt boni significatur quòd feb. est ephemera. sed qñ non sunt boni, non oportet quòd tu iudices quòd nõ sit ephemera. nã multotiẽs est vrina tincta. s. notabiliter, & pulsus diuersus, debilis, paruus, pp causas alias ab ephemera. Cõtra. ad cuius esse sequitur aliquid, ad eius non esse sequitur cõtrarium, vt Mesue secundo capitulo. ergo si vrina bona significat ephemerã, quando non est bona, significat quòd non est ephemera. Dicendũ quòd propositio illa verificatur in causis, & effectibus cõtrariis, & adæquatis.

Et de illis, quæ significãt quòd ipsa est febris ephemera, est vt sit principium eius facile, & leue, & sit augmentũ eius non addens supra duas horas, et neq; associentur statui accidentia vehementia, & vt non accidant in ea accidentia praua, & nõ sit in ea ebullitio caloris vehemens, & minorentur cum ea dolores: quòd si cum ea fuerit dolor capitis, aut dolor alius non sit fixus inseparabilis per eradicationem eius. Et hæc quidem significant quòd ipsa est ephemera.

Ponit sextam maneriem signorum sumptam ab accidentibus dicens, quòd febris ephemera habet principium facile idest paucorum accidentium, & leue, idest facile tolerabile. aliter leue, idest cum caliditate remissa. secundo dicit quòd augmentum eius non est addẽs supra duas horas, calor enim actualis in re tenui in paruo tempore tendit ad summum, & in statu sunt accidentia parua, & dolores, scilicet capitis, & aliorum membrorum minuuntur. Et subdit quòd si aliquando accidat dolor capitis, aut alius dolor, sicut in eorporibus valde sensitiuis, ille dolor non est fixus, sed immediate eradicatur cessante ephemera. & hoc est signũ efficax, non enim ita accidit in putridis.

Et plurimum quidem eradicationis eius fit per sudorem, et humorositatem similem sudori naturali, non humorosũ, & nõ sit vehemens superfluitas iterum in quantitate sua: immo appropinquat sudori naturali in quantitate sua, sicut est proximus ei in qualitate sua. Si ei videris sudorem plurimum tunc febris erit non ephemera.

Septima congeries signorum est quòd secundum plurimũ terminatur ephemera per sudorem propinquum naturali in qualitate, & quantitate. nam si esset multus non esset ephemera. Similiter si esset mordax, aut acutus, aut sapiens naturam extraneam alicuius humoris, significaretur quòd non esset ephemera.

Et de eis de quibus febris ephemera experitur, est vt ingrediatur balneum habens eam: cumq; moram fecerit euenire in eo quasi horripilationem non consuetam, scitur quòd febris est febris putredinis, & egrediatur habens eam ex balneo illico: Et si nihil alteratur a dispositiõe sua, tũc febris est ephemera.

Vltimo docet cognoscere ephemeram per experientiam de balneo. Et patet quod dicit. per balneum enim in feb. putrida liquefiunt humores, qui peruenientes ad membra sensibilia faciunt horripilationem non consuetam, hoc autem non accidit in ephemera. Gentilis super hoc capitulo mouet duo dubia.

Primum dubitatur vtrum ephemera habeat quatuor tempora. In hoc dubio tenenda est hæc conclusio. licet ephemera non habeat quatuor tempora penes materiam distincta, habet tamen quatuor tempora penes morbi essentiam, & accidentia condistincta. prima pars est manifesta, quia est morbus immaterialis. secundam partem declarat Auic. in sexta manerie signorum ephemerarum qui attribuit sibi principium leue, augmentum breue, statum non prauum, declinationem perfectam.

Vtrũ ephemera sit mortalis.

Secundum dubium vtrum aliqua ephemera sit mortalis. In quo dubio teneatur hæc conclusio. licet ephemera secundum plurimum sit salubris, & ad salutem terminetur. Aliqua tamen est mortalis de necessitate ad mortem terminanda. prima pars conclusionis probatur: nam epheme. est ægritudo parum sæua non timorosa, & propriæ non numeratur inter acutas, quamuis sit breuis terminationis, vt est apud Auic. superius in cap. 3. huius primę fen. secunda pars conclusionis probatur. Nam in ephemera possunt esse spiritus cordis, & ipsum cor infecti qualitate venenosa, vtputa per inspirationem aeris pestilentialis, qua propter spiritus cordis poterunt corrumpi, antequàm noui regenerentur, & sic accideret mors, & hoc modo concederetur aliquam ephemeram esse morbum pestilentialem mortalem. Secundo etiam si non essent spiritus infecti maligna qualitate, nec esset pestilentialis, potest tamen esse mortalis respectu alicuius subiecti, nam ipsa est morbus, & lædit sensibiliter operationes, & est alicuius potentiæ ad debilitandum virtutem. Cum autem sit necessarium ex decursu ætatiuo hominem temperatum deuenire ad non gradum virtutis, aliquando ephemera habebit proportionem maioris inæqualitatis ad virtutem eius, quare morietur ex ephemera. Amplius sicut dicit Galenus ex auctoritate Gal. in lib. de quatuor temporib. morbi ephemera poterit esse mortalis vni homini, & non alteri, quia vnus habet sanitatem vnius modi non potentem resistere ephemeræ. alter facillime resistet. sanitates enim quorundam in indiuisibili consistunt, ita vt a quocunq; excessu supra temperamentum suum facillime, & multum patiantur. Quidam autem difficilime, & vnus multum læditur ab vna re, & non ab alia, alter econtra. Tantæ autem varietates contingunt secundum varias proportiones elementorum, & qualitatum elementorum, & secundum variam proportionem membrorum inter se. vnde in vno indiuiduo cor compatitur vni membro, & non alteri, in alio indiuiduo econtra. & tertio secundum proportionem variam naturarum in-

Sanitates quorũdã in indiuisibili consistunt.

ter ſe, ſcilicet complexionis, compoſitionis, & vnitatis. & quarto ſecundum varias qualitates inſequentes materiam. & quinto ſecundum varios influxus cœleſtes. & ſexto in pleriſq; obtuſionem.

Vtrum autē ephemera ſit paroxyſmalis videbitur in capi. de ephe. ex oppilatione, & nauſeatiua ſatietate.

Permutatio febris ephemeræ. Cap. VII.

CVm expedit, vt febrem patiens cibetur, & errat medicus ſuper eam, & non cibet ipſum, permutatur febris in corporibus cholericis ad hecticam intenſiuam, & in corporibus carnoſis ad ſynocham, quæ eſt abſque putredine, & fortaſſe permutatur ad illam, quæ eſt cum putredine.

In hoc capitulo ponit Aui. cauſas pmutationis feb. ephe. ad alias febres. Et habet hæc pars duas partes, ſecundum q̄ ſunt duæ cauſæ, ſiue duo errores hic ſpecificati quibus fit tranſitus ex ephemera ad alias feb. &c. ibi ſecunda §Et ſimiliter.§ In prima dicit quòd ſi expedit, vt patiens febrem ephemeram cibetur, & medicus erit omittens cibationē, tunc feb. ephemera permutatur in corporibus cholericis ad hecticam incenſiuam, & in corporibns carnoſis, quæ ſunt ſanguinea ad ſynocham ſine putredine: & fortaſſe continuata actione caloris febrilis permutatur ad ſynocham cum putredine. Ratio quia omiſsio cibi, eſt cauſa huius permutationis, & cibatio prohibet ipſam: quia cibus refrigerat corpus, & proprie conuenienter exhibitus, & humectat ipſum, quapropter prohibet vlteriorem calefactionem, & exiccationem. Notandum quòd per hecticam incenſiuam debet intelligi hectica habens calorem intenſum, non enim omnes hecticæ habent eundem gradum caloris, ſed diuerſificantur ſecundum corporum complexiones, & ſecundum cauſas facientes eas. in calidioribus enim corporibus fit hectica cō maiori gradu caloris, propter ſymboleitatem, ſed in frigidioribus eſt remiſſioris gradus. Agentia etiam valde calida caliditatem figunt intenſiorem, & econtra remiſsius calida remiſsiorem. non eſt tamen negandum quin corpora cholerica poſsint per cibi omiſsionem produci ad feb cholericas: immo forte valde citius quàm ſanguinea in ſanguineas ſed maxime locutus eſt de hectica. in hanc enim multo magis parata ſunt, quàm reliqua corpora. alter textus habet hecticam intēdentem, ideſt procedentem, vel aptam procedere, & diu durare. alter textus habet hecticam incendentem, ideſt cauſonem. ſunt enim apta perduci ad hecticam, & cauſonem.

Et ſimiliter quando neceſſarium eſt adiutorium in aperiendo poros, & ratificando corpus, & non fit, fit inflāmatio in humoribus retentis in corpore inflammatione eius quod calefacit cum fortitudine eius, quod putrefacit.

In hac ſecunda parte ponit ſecundum errorem. Nam quando poris oppilatis eſſet neceſſarium ipſos aperire, vt fieret tranſpiratio, & non aperiuntur, accendit caliditas in humoribus, & accenditur interdum fortis abſque putredine: & fit febris humoralis abſque putredine: & accenditur interdū fortis cum putredine: & febris fit putrida. & hoc eſt quod dicit textus ille inflammatur in humoribus retentis in corpore inflammatione eius, quod calefacit, ſcilicet abſque putredine, & inflammatur inflammatione eius quod putrefacit. Sunt autem & multæ aliæ cauſæ tranſitus ephemeræ in alias ſpecies febrium præter iſtas: ſed has duas poſuit loco exempli, vt medicum commonefaciat. Notate tamen quòd licet ſit poſsibile ex caliditate accenſa in aliis humoribus fieri febrem humoralem ſine putredine: vt inferius in cap. de cauſone: medici tamen non fecerunt mentionem niſi de febre ſanguinis ſine putredine, eo quòd illa frequentius contingit, natura exiſtente magis ſolicita de ſanguine quàm de alijs humoribus: quapropter illum magis a putredine præſeruat.

Humoralis feb. ſine putredine reperiri pōt in oīb⁹ humoribus.

De ſignis permutationis febris ephemeræ ad febres alias. Cap. VIII.

SIgnificatio illius eſt, quòd ipſa declinat abſq; ſudore, aut humoroſitate, aut cum ſudore abſq; mundificatione per ſudorem. & eſt declinatio longa difficilis, & abſq; mundificatione pulſus: immo remanet in pulſu aliquid, & remanet dolor capitis ſi fuerit. & hoc totum ſignificat permutationē ad febrem putrefactionis humoris, aut hecticam. Nam ſi cauſæ fuerint vehementes, aut prolongetur mora eius permutabitur ad hecticam.

In hoc cap. ponit ſigna tranſitus ephemeræ in alias febres, ſicut dicit rubrica. & primo in generali. ſecundo in ſpeciali. ſecunda ibi§ Quòd ſi.§ prima pars adhuc diuiditur in quatuor partes, ſecundum quòd ſunt quatuor ſigna. primum eſt quando ephemera declinat abſque ſudore, aut humoroſitate, ideſt ſudore mediocri. ſecundum quia licet declinet cum ſudore tamen non fit mundificatio integra per ſudorem illū. tertium eſt declinatio longa, ſcilicet vltra. 24. horas, & difficilis, ideſt cum ſæuis accidentibus abſq; mundificatione pulſus. quia pulſus non omnino redit ad differentias naturales. quartum quòd remaneat dolor capitis ſi fuerit: & ſupplete vos alios dolores ſequentes feb. quod non ſolet accidere in ephemera. nam recedente ephemera quāmprimum recedūt omnes dolores, & cætera accidentia: vt dictum eſt in cap. de ſignis ephemerarum. Et hoc totum ſcilicet aggregatum ex his quatuor ſignis ſignificat tranſitum iam eſſe factum, aut ſaltem eſſe in fieri ad feb. humoralē aut hecticam. nam ſi cauſæ fuerint vehementes, aut prolongentur in hora actionis talis, fit tranſitus in hecticam. ſi vero nō ſint vehementes, aut non diu durauerint fit tranſitus in humoralem.

Contra primum ſignum inſtatur: quia cum ephemera ſit morbus immaterialis declinare ſine ſudore, qui eſt materialis, non videtur proprium ſignum tranſitus in aliam feb.

Dicendum quòd quāuis immaterialis ſit: tamen propter actionem ſuæ caliditatis liquefiunt humores aliqui, aut humiditates ſecundæ, quæ declinante ephemera ſub forma ſudoris euacuantur, cum quarum euacuatione perfecte declinat ephemera. Quòd ſi non ſudet in declinatione eſt aliqua quatuor cauſarum, aut quia ſuperuenit typus aliquis prohibens ſudorem, aut quia ſubſequitur fortis caliditas, per quam fit illarum humiditatum, quæ debent ſub forma ſudoris euacuari, inſenſibilis euacuatio. Aut tertio, quia eſt multitudo malorum humorum, qui non facile virtuti obediunt: & hæc tria ſignificant tranſitum in putridam. Aut quarto, quia eſt priuatio humorum & humiditatum ſecundarum, & hoc vltimum ſignificat tranſitum in hecticam. Quòd autem accidat ſudor, & febris non mundificetur, ſignificat quòd calor non eſt fundatus in re facile euaporabili, ſicut eſt ſpiritus. & ſimiliter quòd declinatio ſit longa vltra. 24. horas, & difficilis, ideſt ſæuorum accidentium: & remanētia diſpoſitionum præter naturam in pulſu: & remanentia doloris capitis omnia magis ſignificant calorem præter naturam eſſe fundatum in humore, quàm in ſpiritu, qui eſt res tenuiſsima facile euaporabilis. Et ſi inſtetur quomodo declinet ephemera, ſi permutatur. Reſpondetur quòd remittitur, aut omnino recedit aliis febribus ſuperuenientibus, aut forte obumbratur propter alia fortia accidentia ſuperuenientia. Et ſi paroxyſmus interpolatæ ſuperueniat, declinat forte cum paroxyſmo illo. Penes tamen Thadeum qui non vult ephemeram, & putridam ſimul coniungi poſſe. Dicendum febris putrida ſuperueniente ipſam omnino deſinere.

Quòd ſi ad hecticam permutetur videbis tactū arteriarū calidū valde: & videbis febrē ſimilem, vel fixam, & in omnibus membris additur calefactio ſuper repletionem: & in tempore acceptionis cibi, aut videbis pulſum ſeruare æqualitatē cum duritie, & paruitate, & videbis ſigna reliqua quæ diximus de ſignis hecticæ.

In hac parte ponit ſigna ſpecialium permutationum: primo ad hecticam. ſecundo ad ſynocham ſine putredine. tertio ad feb. putridas. ſecunda ibi. §Et quando.§ tertia ibi. §Et quādo.§ In prima parte dicit, quòd ſi cauſæ fuerint vehementes, aut multum prolongatæ ſicut valde longa, aut intenſa triſtitia, aut longa ſtatio ſub ſole: & ſic de ſingulis ephemera permutatur ad hecticam: cuius permutationis ſigna ſunt quatuor. Primum. quia videbis tactum arteriarum calidum valde in comparatione ad reliquas partes corporis: vnde ca-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 45 sur 301

liditas percepta in temporibus, vbi est multitudo arteriarum apparebit maior quàm reliquis partibus priuatis arterijs: & sic de reliquis partibus arteriosis. Secundum, quia caliditas fixa in omnibus membris est similis, quia non additur, neq; minuitur, sicut in reliquis febribus. Tertium quia calefit corpus tempore acceptionis cibi notabiliter secundum omnia membra. Quartum, quia pulsus seruat æqualitatem cum duritie & paruitate. & in summa videbis reliqua signa quæ inferius ponetur in hectica. hæc quidem signa ante permutationem sunt debilia, sed permutatione facta valde manifesta. horum signorum verificatio reseruetur vsq; ad capitulum de hectica.

Et quando permutatur ad genus febrium quod nominatur synocha absq; putredine, videbis additionem et repletionem caliditatis, et inflammationem faciei.

Ponit signa permutationis ad synocham sine putredine. & sunt tria, scilicet repletio venarum. additio caliditatis supra caliditatem proportionatam ephemeræ. tertium est inflammatio faciei cum rubedine. hæc tria simul significant caliditatem accensam in sanguine. & tu supple reliqua signa inferius ponenda in capitulo de synocha.

Et quando permutatur ad febres putredinis apparent horripilatio, et diuersitas pulsus, et paruitas et coarctatio: et est caliditas mordicatiua sicca, et uehementia accidentium. in vrina vero fortasse remanet digestio ex substantia, et in pluribus non apparet in ea digestio.

Ponit signa permutationis ad putridas, & sunt quinque. primum est horripilatio, ideſt typus cum spargitur materia ad aliqua membra in quibus putrere debet. secundum est diuersitas pulsus, paruitas, & coarctatio. Diuersitas quidem propter pugnam: quia virtus diuerso modo conatur superare materiam, & diuerso modo opprimitur a materia. Paruitas, quia in principio talis motus cor retrahit spiritus, & inclinatur non multum remittere. Est enim natura magis sollicita de membris nobilibus intrinsecis quàm extrinsecis. Coarctatio enim in pulsu non est nisi paruitas eius cum diuersitate a materia suffocante, & tegente calorem actualiter, sicut ignis suffocatur sub lignis viridibus. tertium est caliditas mordificatiua ficca propter fumos putridos. quartum est vehementia accidentium, scilicet doloris capitis, sitis, instantiæ vigiliarum cum similibus propter fumos putridos multo magis lædentes, quàm spiritus inflammati. quintum quòd in vrina forte remanet digestio quantum ad substantiam eius, cum nondum impresserit calor putredinalis in principio permutationis, sed in pluribus dispositionibus vrinæ non apparet digestio, scilicet in colore, & hypostasi: cum istę facilius permutentur quàm substantia vrinæ. Credo tamen quòd Auic. loquitur de pluribus ephe. non de pluribus dispositionibus vrinarum. nam secundum plurimum etiam ante permutationem in putridam apparet vrina male conditionata propter humoros malos in venis repertos ad putredinem paratos, hi enim sunt causa huiusmodi permutationis: licet non sit negandum in principio putridæ posse apparere vrinã bene conditionatam. sicut quando febris incipit a materia digesta, aut a materia benigna, quę facile digeri potest.

De curatione generali feb. ephe. Cap. IX.

IN omnibus speciebus febr. ephe. oportet vt afferantur super corpora patientium eas ea quæ nutriãt eos nutrimento bono cum velocitate digestionis, quoniam febriens est æger, et æger est læsus.

In hoc cap. ponit curationem generalem febrium ephemerarum. & habet tres partes. In prima docet curare ephemeras per assumpta non euacuantia. In secunda ibi. ¶ Et concedi tur eis balneum, ¶ docet curare per extrinsecus applicata. In tertia ibi ¶ Euacuatione autem. ¶ docet curare per euacuantia. prima pars diuiditur in septem partes. secundum quòd septem sunt canones quos ponit circa assumenda. partes patebunt. Primus canon est iste. omnes patientes ephemeram debent nutriri nutrimento bono: quia boni chymi & paucarum superfluitatum, & cum hoc sit facilis digestionis: quoniã omnis febriens est æger, & omnis æger est læsus in operationibus respectu sui sani, quare cum digestiua sit debilior, debent concedi ea, quæ sunt facilioris digestionis quàm tempore sanitatis.

At quibusdam eorum conceditur delitiari in eo, sicut patienti febrem ex labore, et angustia, et fame: et in illis in quorum corporibus cholera plurima est: Et qui conqueritur se pati horripilationem in principio deglutiat cibum infusum in aqua, aut vino vt sit magis penetrans.

Secundus canon quibusdam eorum ephemerantibus conceditur delitiari, i. comedere quantum bene potest digerere: & isti sunt quatuor. s. patiẽtes ephemeram ex labore, & ephemerantes propter angustiam, i. propter nocumentum in ore stomachi, aut ex angustia, ideſt propter ingentem tristitiam, propter rem amissam irrecuperabilem. & tertio ephemerantes ex fame. & quarto corpora in quibus abundat multa cholera. isti enim debent in cibo delitiari: cum sint exiccati, & consumpti. & in quibusdam eorum si multum ieiunent timetur syncopis propter resolutionem spirituum, aut propter raptum cholerę ad os stomachi. Et qui conqueritur se pati horripilationem, ideſt typum deglutiat in principio huius horripilationis cibum infusum in aqua, aut in vino aquæ cõmixto. Nam per hanc cõmixtionem facilius penetrat cibus ad loca, in quibus cholera commouetur faciens horripilationem.

Et isti quidem cibantur etiam in principio febris.

Tertius canon. ꝙ isti quatuor supradicti cibandi sunt in principio feb. propter causas suprascriptas. Contra. non pura corpora quanto magis nutries, tanto magis lædes. secunda apho. sed corpora abundantia in multa cholera sunt non pura. ergo non sunt cibãda, & maxime in principio feb. Respondetur quòd regulariter non sunt cibandi: sed coacte timendo in syncopim.

Et quibusdam prohibetur declinari in ea, et inuitur eis, vt fiant subtiliatiua sicut in paciente ex oppilatione, et soliditate, et ex apostemate.

Quartus canon. ꝙ quibusdam ephemerantibus prohibetur delitiari: imo precipitur eis subtiliatio cibi, sicut in ephemerantibus ex oppilatione, scilicet in venis extrinsecis. & in ephemerantibus ex soliditate, scilicet ex oppilatione in poris cutis. & in ephemerantibus ex apostemate. & similiter ex nauseatiua satietate, & in similibus, quorum ephemera pendet a causa corporea replexionali.

Et melius quidem est vt postponatur cibatio vsq; ad declinationem, nisi in illis, quos excipimus.

Quintus canon. ꝙ ẽm plurimum melius est vt postponatur cibatio vsq; ad declinationem ephemeræ. nisi in illis quatuor quos excipimus. Cibatio nanq; non est regularis nisi in declinatione. auget enim caliditatem, & prolongat feb.; & in quibusdam materiam causat febris.

Et aqua frigida quidem oportet vt non prohibeatur in principio rei: quoniam virtus est fortis, quare non timetur debilitas eius: et est melior cura in infrigidando.

Sextus canon. ꝙ aqua frigida non debet prohiberi in principio ephemeræ, qñ virtus est fortis: & nõ timetur debilitas caloris innati. & cũ hoc optime curat ephemerã infrigidãdo.

Verum si fuerit illic debilitas in visceribus, et febris iam extenditur, aut fuerit vehemens: tunc melius est vt de ea non multum sumatur.

Septimus canon. si fuerit debilitas in visceribus, s. in membris naturalibus, aut ꝓp raritatẽ texturæ, aut ꝓp frigiditatẽ, aut apostema, aut lubricitatẽ, aut fit pũtia multorũ humorũ paratorũ putredini: qd' cõprehẽdit. qa feb. extendit, neq; cessat in tpe in quo cessare debet, aut fuerit vehemẽtior ista febris, q̃ cõueniat ephemeræ. Ista quidẽ indicãt transitũ in putridã, in cuius principio nõ cõuenit aqua frigida. Et vos supplete alias causas prohibentes exhibitionẽ aquæ frigidæ, de quibus infra in cap. generali curationis febriũ putridarum.

Et conceditur eis balneum cum eorum paroxysmus consumitur in febribus ephemeris propter accidentia, de quibus est humectatio: et de quibus est sudatio, et rarificatio pororum: et de eis est infrigidatio in quieta dispositione.

In

In parte pñti curat ephemeras p exterius applicata,& poſſet hæc pars diuidi in octo ptes, ſm p octo ſunt cañ. Primus p ephemerãtibus cõceditur balneũ, cũ eorũ paroxyſmi decli nant pp quatuor iuuamẽta accidentia ex balneo.primũ, quia balneũ facit ſudare,ſecundo poros rarificat,tertio humectat, quarto tandẽ in quieta diſpoſitione infrigidat.ſ.cum homo iã exiuit balneum,& eſt quietus. aqua enim in poris retenta ſe ducit ad ſuam frigiditatem naturalem,vt eſt apud Aui.ſecunda primi cap.illo.quidam ornate loquentium.

Et prohibetur ubi timetur caſus putredinis.

Secundus canon,balneũ prohibetur vbi timetur caſus putredinis,vel in feb.putridas pp præſentiã multorum humorũ malorum:nam per balneum calefiunt, humectantur, agitantur,& ſic ad putredinem diſponuntur.

Et non oportet vt euitet balneum,niſi habens eam ex oppi latione:propterea quòd balneũ generat ægritudinẽ putridã.

Tertius canon. non oportet vt prohibeatur a balneo, niſi qui patitur ephe.ex oppilatione.q.d.p hic maxime inter om nes debet euitare balneũ:& propter oppilationem hic intelligе oppilationem intrinſecam,aut extrinſecã ab humoribus pendentem multis,groſsis,aut viſcoſis. ſi.n.oppilatio intrinſeca penderet a frigiditate aeris, aut ſpiſsitudine cutis, aut a balneo aluminoſo balneum competeret. quia poros aperit, & rarificat,& remouet cauſam oppilationis. ſed in oppilatio ne ex humoribus multis forte amplius oppilat,& ad putredinem diſponit.

Et ſimiliter patiẽs eã ex ſatietate nauſeatiua,niſi in fine rei & cum dilatantur pori,& deſcendit nauſeatiua ſatietas, illic enim oportet vt balneet.

Quartus canon.p patiẽs ephe.ex nauſeatiua ſatietate non debet balneari niſi in fine rei.i.nauſeatiuæ ſatietatis.ſ.cũ pau cificata eſt nauſeatiua ſatietas per vomitum,ſeceſſum & abſti nentiã:& cũ dilatantur pori.i.eſt tẽpus dilatationis pororũ, hoc eſt quando homo in fine nauſeatiuæ ſatietatis ſumpſit ci bum qui iam digeſtus eſt prima,& ſecunda digeſtione:& iam digeritur digeſtione tertia:& eſt in via vt ad mẽbra diſperga tur:tunc enim eſt tempus balnei vt pori dilatentur, & nutri mentum per membra diſpergatur,vel diſtribuatur,& reſiduũ nauſeatiuæ ſatietatis reſoluatur.

Et habens catarrhum non balneetur,niſi ſit aduſtiuus.

Quintus cañ.p habẽs catarrhum non balneetur,niſi ſit adu ſtiuus.i.calidus.ſcitur.n.ex quinta tertij, de cura catarrhi, p balneum non conuenit in catarrho frigido niſi prædigeſta ma teria,& paucificata.ſed bene conuenit in catarrho calido bal neum aquæ dulcis parum calidæ, ad ſedandum eius acuitatẽ, & etiam ad ipſum digerendum.

Et oẽs habentes febres ephemeras oportet vt non prolongẽt moram in aere balnei:immo in aqua eius quantũ volunt, niſi habentes eam ex ſoliditate,et ex ſpiſsitudine, eis enim con uenit vt prolongent moram in aere balnei donec ſudent.

Sextus cañ.hſites feb,ephe.nõ prolõgent morã in aere bal nei.ſ.calido:quia addit caliditatẽ ſpirituum: & nõ refrigerat, neq; humectat:immo morentur in aqua balnei quantum vo lunt,ideſt quantum eos delectat. Ab hoc canone excipiun tur patientes ephe. ex ſoliditate, & ſpiſsitudine cutis, ſiue pori ſint naturaliter ſtricti, ſiue oppilati frigore aeris,aut ab aliquo ſtyptico ſicut balneo aluminoſo: aut etiam a materia pauca.Iſtis enim licet competit balneum aereum, quare nõ eſt ita aptum reddere in oppilationem ſicut balneũ: quæ re manẽs in poris reddũt poſtea ſe ad ſuã frigiditatẽ notabilẽ: & eſt apta aliquo mõ oppilare. Poſſet ẽt balneũ maxime aereũ concedi habẽtibus oppilationẽ intrinſecã a paucis humoribus pendentem:nã rarificando poros, & ſudorem prouocando,poſſet educere materiam oppilantem.

Embrochatio autem ſi fuerit infundendo, aut liniendo tan tum oppilat poros

Septimus cañ.aqua dulcis calida embrochata,aut linita ſuper corpus ephemerãtis,aut epithemata oppilat poros:ppea nõ cõuenit ephemerãtibus ex oppilatione.aqua.n.hoc mõ ap plicata cito infrigidatur circa corpa eorũ: & ifrigidata addit in oppilationẽ.ſed balneũ aquæ calidę minus noceret,aut for te iuuaret oppilatione exiſte leui,cũ lõgiori tpe manet calidũ.Sitr in ephemerãtibus in qbus intendimus materiã reſoluere pp materiã ſupraſcriptã.magis cõuenit balneũ aquę dul cis calidæ,q̃ ipſa aqua calida embrochata, aut epithemata.ne que hic canõ cõtrariatur dictis Aui.quarta primi.cap.de em brochis.vbi dicit.p embrocha eſt medicamẽ cõgruũ ei,quod oportet diſſolui. Hic.n.canõ intelligit vbi non eſt oppilatio notabilis,& etiã licet vbi nõ eſt oppilatio cõueniat ad reſoluendũ:multo tñ magis balneũ cõuenit, cũ diutius caliditatẽ ſuã retineat. Et licet caſus ab alto, ſicut fit in embrochis,faciat virtutẽ aquæ profundius penetrare, q̃ penetrat i balneo: tñ hæc cita ifrigidatio aquæ embrochatæ magis impedit reſo lutionẽ,q̃ ipſe caſus ab alto iuuet faciẽdo penetrare virtutẽ. vbi aũt eſſet opus ſolũ infrigidare aut humectare,& nõ reſoluere hæc aqua embrochata magis cõpeteret quàm balneum. magis enim infrigidaret, & humectaret quàm balneum.

Et in curatione omnis feb.ephe.quæ eſt ab oppilatione extrinſeca,aut intrinſeca fricatio aperit poros habentis eam, deinde ſi obuiat humiditati plurimæ reſoluit eam. & ſi obuiat humiditati paruæ exiccat eam.

Octauus canon & vltimus eſt,p fricatio apit poros haben tis ephemerã ex oppilatione:& ſi fricatio obuiat materiẽmul tæ reſoluit eam. & ſi obuiat paucæ exiccat eam. Dynus in telligit quòd ſi obuiat humiditati multæ reſoluit eã.i.paulatim & tarde tranſmutat eam in vaporem. Sed ſi materia fuerit pauca exiccat eam,ideſt cito reſoluit & conſumit. Gentil.aũt dicit,p fricatio obuiãs materiæ multæ reſoluit ipſam, quia ſubtiliat,dilatat,& ſpargit ipſam.Sed ſi obuiat paucæ,ex trahit eam a corpore. Vtraq; expoſitio poteſt ſaluari: tutius tñ eſt materia exiſte multa pmittere euacuationẽ, & ſi fiat fri catio materia exiſte multa fiat fricatio nõ fortis,nec valde lõga:ſed tãta vt pori apiantur,& materia aliqualiter ſubtil etur & ad reſolutionem diſponatur.ſed materia exiſtẽte pauca fri cationes fortiores,& diuturniores concedi poſſunt.

Euacuatione aũt non indiget aliquis eorũ, niſi habens oppilationem repletionalẽ,& habens nauſeatiuã ſatietatẽ, & qui habet febrẽ ephemerã ex ſoliditate cuius corpus eſt repletũ.

In hac tertia & vltima parte huius capituli ponit canonẽ circa euacuationẽ,& dicit p neq; ephemeras indiget euacua tione ſ.p vias ſenſibiles ad dſam euacuationis, quæ eſt p poros cutis,qui nõ ſunt viæ ſenſibiles, niſi habẽs repletionabiliter oppilationẽ.ſ.intrinſecã pendentẽ a materia,& habẽs nauſeatiuã ſatietatẽ.Et qui patit ephemerã ex ſoliditate,quæ eſt oppilatio in poris cutis corpe exiſte repleto. In his.n.tribus caſibus.& ſimiliter in ephemera ex apate cõuenit euacuatio p vias ſenſibiles ſ.p vomitũ,p ſeceſſum,p fluxum hęmorrhoidalẽ,menſtrualẽ,ſanguinis nariũ, & ſimiles ſm exigẽtiã materiæ euacuandæ & diuertẽdæ.Canonis cauſa eſt ſatis nota. Ex dictis in pñti cap.poſſumus elicere quinque intẽtiones curatiuas feb.ephemerarũ.prima remouet cãm eius,& vicinam ſi qua ſit. ſecunda alterat dyſcraſiã febrilẽ:tertia prohibet tranſitum ephemeræ in humoralẽ,aut hecticã. quarta corrigit accidentia tã ſequentia febres,quàm cauſas febris.quinto ordinat debitum regimen ſex rerũ in contrarium cauſæ dycraſiæ febrilis,& accidentibus, Si ergo pẽdet a ſole ponatur in vmbra loco frigido, & humido & remoueatur cauſa vicina.ſ.caliditas impreſſa in cerebrum cum ſuccis, & aquis frigidis exterius applicatis.Similiter remouenda eſt quæcũq; cauſa corporea,& incorporea, & vicina eius ſi qua ſit,ſicut diceẽ clarius in capitulis propriis. Secũda intentio pficitur cũ frigidis & humidis actu,vel potẽtia cũ expediat aliq̃ approxima re calida actu ſicut facere balneũ,fricationes,tũ ad remotionem cauſæ, tum ad vaporis & ſudoris educationem. Tertia.prohibens tranſitum in alias febres perficitur remouendo cauſam tranſitus, aut aperiendo poros, & faciendo materias,& vapores exhalare, & aliquando cibando ipſos in principio febris, & permittendo ipſos in illo delitiari: & aliquando euacuando cum fuerit ſuperfluitas in quanto, aut in quali. Quarto autem intentio corrigit dolores capitis, inſtantiam vigiliarum,ſitim, & ſimilia ſequentia febrem. Et corrigit aliquando ſyncopim, epilepſiam & cætera, quæ ali-

Intentiones ſcurationis cuiuſcũq; ephemeræ.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 47 sur 301

quando ſequuntur cauſam febris. vidi enim plures ſyncopizare,& epilepticos fieri ex triſtitia, ad quam ſecuta eſt febris ephemera. Quinta intentio ordinãs debitum regimen ſex rerum non naturalium ſm plurimum debet magis intendere ad cauſam quàm ad feb. & ſm plurimum magis ad feb.q̃ ad accidẽtia feb.licet oporteat magis intẽdere ad accidẽtia quàm ad feb.aut ad cauſam feb.cũ modum excedunt ſicut ſyncopis, & epilepſia.Regimen tñ ſm plurimum debet declinare ad frigidum & humidum:& regulariter debemus cibare paroxyſmo declinante:licet aliquando cogant cibare in principio: ſicut particulariter videbitur in proprijs capitulis.

De ſpeciebus feb.ephe. Cap. X.

DE febribus ephemeris ſunt quæ omnino comparantur ad diſpoſitiones animales,& de eis ſunt quæ comparantur ad diſpoſitiones corporeas, & de eis ſunt quæ proportionantur ad res quæ eueniunt de foris.

In hac parte agit de febribus ephemeris in ſpeciali. in primo ca.enumerat oẽs ſpecies ephemeræ, de quibus eſt acturus.In.2.ca.ibi.§Quãdoq; accidit.§incipit ſigillatim de vnaquaq; ſpecie determinare.Primum capitulum diuido in partes duas quia in prima ponit vnam diuiſionem, & numerat ephemeras:quæ ſub vno mẽbro diuiſionis illius continentur. In ſecunda ibi§Et de cõparatis.§ ponit ſubdiuiſionem. In prima parte dicit, q̃ in febrib⁹ ephemeris ſunt quędã,que omnino comparantur.i.pendent a diſpoſitionibus aĩalibus. & quædam pendent a diſpoſitionibus corporeis.& quædam a rebus quæ veniunt de foris: quia non ſunt diſpoſitiones aĩales,neq; corporeæ. Notandumprimo,q̃ ephemera non habet ſpecies proprie ſumpta:ſed habet quoſdam modos diuerſificantes curam medici,qui ſumuntur a cauſis ipſarum remotis.Superius enim in diffinitione febris oſtenſum eſt q̃ febris nõ habet ſpecies cum cõtineatur ſub calore quæ ſpecies eſt ſpecialiſsima.

Notandum ſecũdo quòd ſunt alij modi feb. ephemerarũ, qui ſunt magis proprij q̃ iſti:licet non ſint ſpẽs propriæ ſumptæ.& iſti ſumũtur a diuerſitate ſpirituũ,a quorum calefacto eſſe immediate pendet ephemera. Et dicimus quòd aliquæ ephemeræ dependẽt a calefacto eſſe ſpirituũ animalium: aliquæ a calefacto eſſe ſpirituum vitalium:aliquæ a calefacto eſſe ſpirituum naturalium de quibus agetur in ſequentibus.

Notandũ tertio quòd veniens de foris nõ conuertitur cũ cauſa primitiua:ſed per cauſam de foris veniẽtem intelligenda eſt cauſa extra nos,quæ non pertinet ad corpus,nec ad animam:ſicut ſol,calor aeris,cibus,potus,& ſimilia vnde cauſa de foris ſub cauſa primitiua continetur.

Et de comparatis ad diſpoſitiones animales eſt illa quæ fit ex anguſtia,& illa quæ fit ex triſtitia:et illa quæ fit ex æſtimatione & cogitatione,ira,& vigiliis,& ſomno,& tranquillitate,& timore,& gaudio.

In hac parte ponit octo ſpecies ephemerarũ, quæ pendẽt diſpoſitionibus animalibus, i. quæ ſe magis tenent ex parte animæ quàm corporis: licet vtriq; aliquo modo prætineant. Prima eſt ephemera ex anguſtia.ſecunda ex triſtitia.tertia ex æſtimatione,quæ eſt operatio virtutis æſtimatiuæ quæ eſt in ſecunda medietate ſecundi ventriculi cerebri: & cogitatiua quæ eſt operatio virtutis cogitatiuæ exiſtentis in prima medietate ſecundi ventriculi.quarta eſt pendens ab ira. quinta a vigilijs.ſexta a ſomno,& tranquillitate.ſ.animali:ſeptima a timore.octaua a gaudio. Iſte enim omnes diſpoſitiones magis ſe tenent ex parte animæ, quàm ex parte corporis: licet aliquæ inter iſtas ſint magis ſubleuatæ ad gradus diſpoſitionum immaterialium.

Et de proportionatis ad diſpoſitiones corporeas ſunt illæ quæ cõparantur ad res quæ ſunt actiones, & motus: & de eis ſunt quæ comparantur ad non actiones,& motus, & ad contraria eorum.

In hac parte enumerat Auic.ephe.pendentes a cauſis corporeis penes hãc diuiſionẽ: quòd aliquæ ex iſtis cõparantur ad res quæ ſunt actiones,& motus:& aliquæ ex iſtis cõparantur ad res quæ non ſunt actiones & motus:neq; contraria eorum:& per motus intelligit hic motus locales: & per actiones intelligit motus,qui non ſunt locales.

Et comparatæ ad res quæ ſunt motus, eſt quæ fit ex labore & illa quæ ex tranquillitate: & illa quæ fit ex euacuatione: & de eis eſt feb.ephemera ex dolore:& de eis eſt febris ephemera,quæ eſt cum ſyncopi,& de eis eſt illa quæ fit ex fame,& de eis eſt illa quæ fit ex ſiti.

Hic enumerat ephe.quæ pendent a rebus quæ ſunt motus, & actiones aut contraria eorum:& ſunt iſtæ primo ephemera ex labore,ex motu,ſiue exercitio.ſecũdo illa quæ eſt ex tranquillitate.ſ.corporali quę motui,& operationi contrariatur. Eſt enim ceſſatio a motu,& operatione corporali.quarto eſt illa quæ eſt ex euacuatione: quæ euacuatio ſub motu cõprehenditur.quinto eſt ephemera ex dolore, qui dolor ſub actione comprehenditur.ſexto feb.ephe.cum ſyncopi quæ cõtrariatur actioni,& motui cũ ipſa ſyncopis tollat huiuſmodi.ſeptimo eſt illa quæ fit ex fame.octauo eſt illa quæ fit ex ſiti. & certũ eſt q̃ fames & ſitis ſub actionibus comprehenduntur.

Et de comparatis ad ea quæ non ſunt actiones, eſt illa quæ fit ex oppilatione:& ex illis eſt illa quæ fit ex nauſeatiua ſatietate:& de eis eſt illa quæ fit ex apoſtemate, & de eis eſt illa quæ fit ex ſoliditate.

Enumerat ephemeras pendentes a cauſis corporeis, quæ non ſunt actiones,aut motus,aut eorũ contraria: & ſunt quatuor. Prima eſt ephemera ex oppilatione, ſcilicet intrinſeca. Secunda eſt ephemera ex nauſeatiua ſatietate. Tertia eſt ephemera ex apoſtemate. Quarta eſt ephe.ex ſoliditate,& oppilatione cutis non notabili:ſicut ab humoribus, & terreſtreitate cutis,ideſt ab oppilatione cutis propter naturalẽ pororum ſtricturam.

Comparatæ autem ad res, quæ accidunt de foris,ſunt ſicut illa quæ fiunt ex aduſtione,quæcunq; aduſtio fuerit: & ſicut quæ fit ex frigore,& ſoliditate, & ex ablutione, dicam itaq; vnamquamq; earum cum curatione ſua.

In hac parte numerat ephemeras,quæ pendent a cauſis de foris non proportionatis animæ,neq; corpori. Prima eſt illa quæ fit ab aduſtione,quæcunq; aduſtio fuerit ſiue a ſole, ſiue ab igne.Secunda eſt illa quæ fit a frigore,& ſoliditate, & oppilatione quæ fit ex ablutione.ſ.cum rebus frigidis, & ſtypticis:non autem a cauſa corporea:quia pertinent ad diſpoſitiones corporeas.Et ſubdit Auic.ſe de omnibus iſtis determinaturum quantum ad modum prouentus earum ex cauſis ſuis, & ſigna;& curam.Si autem bene computentur iſtæ ephemeræ ſunt.23.Sed hic oportet ſupplere illã quæ fit a cibo & potu,& ſimilibus:de quibus infra. & ſic facit vigintria capitula.

De feb.ephe.ex anguſtia & ſignis eius. Cap. XI.

QVandoq; accidit ex motu ſpiritus ad interiora,et occultatione eius in eis, propter ſuperfluitatem anguſtiæ feb.ſpiritualis.

Hic in ſpãli proſequit de ephemeris,& primo de ephe.pendentibus a diſpõnibus aĩalibus.In ſecũda parte de ephemeris a cauſis corpeis.In tertia de ephe. a cauſis quæ ſunt extra corpus & aĩam.ſecũda ibi§Labor§ tertia ibi§Q̃q; accidit ex calore.§Prima pars poſſet diuidi in octo partes ſm q̃ ſunt octo capitula de feb.ephe.pẽdentibus a diſpõnibus aĩalibus. partes patẽt in principiis capitulorũ. Primũ capitulũ diuidit in tres partes.In prima ponit modũ ꝓuentus ephe.ex anguſtia. In ſecũda,ſigna.In tertia curã,partes patẽt. Pro notitia terminorũ ſciendũ: vt põt elici ex dictis Auic. eſſe dꝛiam inter anguſtiã,triſtitiã,et cogitationẽ.Eſt.n.anguſtia dolor de amiſſione alicuius boni,in cuius recuperatione nõ eſt ſpẽs, ſicut de amiſſione filij,aut amiſſione patriæ,aut pecuniæ, cuius recuperatio non ſpatur.Sed triſtitia eſt dolor de amiſſione alicuius boni,cuius recupatio ſperaẽ.Aut dolor q̃ hõ non põt aſſequi bonũ,qd̃ vehementer exoptat:in cuius tñ adeptione nõ oino cadit deſpatio,ꝑ quod dixit in textu. q̃ rẽ quæſitã. Sed cogitatio eſt ꝓfunda meditatio circa aliquid contẽplandum:ſicut accidit aliqbus qui deũ & cauſas altiſsimas profundo contẽplãtur,in quibus non cadit anguſtia,aut triſtitia. In maximis.n.ſpeculationib⁹ ꝓprie nõ gaudem⁹, aut triſtamur: ſicut in his quæ ꝓſequimur in rõne boni, vel mali.3.proble. proble.9.Nec in his proprie cadit ſpes aut deſpatio.Aeſtimatio autem eſt profunda meditatio circa aliquod eligendum.

Anguſtia quid.

aut

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 48 sur 301

aut prosequendū: in quo ēt non cadit spes aut desperatio: neque delectatio aut tristitia. accidit cito ex āgustia motus uehemens spirituum ad interiora, & ipsorum vnio in interioribus: ꝓpter quæ duo spiritus acquirunt calefactum, & taliter supercalefacti inducunt caliditatē fientem in corde, quæ dicitur febris spiritualis .i. ephemera. Et credo secūdū Isaac magis appropriari spirituali vitali. Quidam autem propter harum conformitatem posuerunt eas in vno capitulo, sicut Halyab. tertio practicæ.

Cuius signa sunt igneitas vrinæ, & acuitas eius: ita vt habens eam sentiat acuitatem ipsius propter dominium siccitatis in ea: & est motus oculi ad clausionem decliuis: & est oculus submersus propter resolutionem cum quiete, & sub clausione: & facies est tendens ad citrinitatem propter profunditatem claritatis: & pulsus est ad debilitatem, & paruitatem decliuis: & forte declinat ad duritiem.

Ponit quatuor signa huius ephe. primum est igneitas vrinę .i. color igneus ipsius: qui est sextus color in genere citrinitatis. q.d. ꝙ vrina est multum citrina. & acuitas eius ita vt habens eam sentiat acuitatem .i. mordicationē ipsius ꝓpter siccitatis dñium. calor .n. siccitati coniunctus est acutior. aliter, igneitas vrinę .i. acuitas: & acuitas eius .s. caloris ephemerantis: ita vt habens eam ephe. sentiat acuitatem ipsius propter dñium siccitatis & humidi consumptionē. Secundū signum est motus ad clausionē decliuis: ita vt fere teneat oculos clausos: & est oculus submersus .s. in orbita ꝓpter resolutionē humidi. & est cum quiete & subclausione: quia nunquam dilatatur exterius cum nulla sit spes in recuperatione amissi. secus in tristitia. Tertium signū est ꝙ facies est tendens ad citrinitatem .i. fuscitatem .s. viriditatem. Arabes .n. per calorē citrinum, qñq; fuscum, qñq; viridem, quandoq; vero citrinū intelligunt. Istud autē accidit propter profunditatem caliditatis spirituū, & sanguinis subtilis: vnde apparet in corpore fuscedo. Quartū: quia pulsus tendit ad paruitatē, & debilitatē ꝓp debilitatē virtutis: & fortasse declinat ad duritiē arteria superflue exiccata: licet id nō frequēter accidat.

De curatione. Cap. XII.

Oportet vt habens eam multiplicet introitum tinæ. Et ponat plurimum suæ intentionis in balneatione cum aqua balnei absq; ære eius. Et multiplicet etiam inunctionem cum fricatione post illud: oleum enim aliquod est magis iuuatiuum ei, quam balneum: & vtatur lætificantibus, & odoriferis frigidis: & ponat super pectus suum epithemata infrigidantia ex mucilaginibus, & succis, & aquis bonis: & in potu sumat vinum plurimæ commixtionis. est enim bonum medicamen ei.

Intentiones curatiuæ in omni ephemera.

Hic ponit curā. sed ante oia sciendū est ꝙ in cura cuiuscūque ephe. hæ exiguntur intētiones: sicut superius dictū fuit. Prima est remotio causæ tam principalis q̄ vicariæ. exempli gratia. dicimus solē esse principalē causam ephe. sed caliditatem ab eo in caput impressam dicimus esse causam vicariam .i. vicem eius gerentem: & sic possumus in aliis exemplificare. Secūda intentio est infrigidatio & humectatio quæ debetur ephe. Tertia est prohibitio trānsitus ephe. ad aliud genus feb. Quarta est correctio accidētium .s. sitis & hmōi, quæ sequuntur ephe. & causas eius. Quinta est regimen vitæ in sex rebus non naturalibus. Ad propositum. nihil hic ponitur: & similiter in reliquis capitulis: quod nō sub aliqua istarū intentionū comprehendatur. introitus quidē tinæ ex aqua dulci tepida est ad humectationē, sudorē ꝓuocandū, & infrigidandum. Balneum aūt aereum nō conceditur: quia calefacit & exiccat. Inunctio aūt cum oleis infrigidantibus & humectātibus cum fricatione vt penetrēt, est conuenientior quām sit balneatio. magis .n. humectat quām balneum: neq; primo occursu calefacit sicut balneū. debet vti lætificātibus .i. cordialibus, & odoriferis frigidis ad remotionē causæ & ad infrigidādum. & ꝓpter hāc causam ponuntur super pectus epithemata infrigidātia facta ex mucilaginibus, & succis & aquis bonis .i. conueniētibus ad hoc ꝓpositum cum infrigidatione, humectatione, & cordialitate. Debet aūt sumere in potu vinum plurimæ commixtionis cum aqua: quia lętificat, & bonificat spiritū, & facit frigiditatē aquę & humiditatem eius penetrare ad extrema corporis.

De feb. ephe. ex tristitia. Cap. XIII.

Quandoq; accidit ex multitudine tristitiæ propter rem quæsitam, motus laboriosus, spiritum calefaciens, faciens cadere in febrem.

Ponit curam ephemeræ ex tristitia. & habet tres partes. primo ponit modum ꝓuentus eius. secūdo signa. tertio curam. partes patent. In prima dicit quòd ex multitudine tristitię, quādo homo nō potest assequi rem quæsitam, siue fuerit amissa, siue nō amissa accidit motus laboriosus in spiritu calefaciens ipsum, & faciens cadere in febrem ephemeram.

Cuius signa similia sunt signis eius, quæ est ex angustia, nisi quia motus oculi cum profunditate sua propter resolutionem est ad partē extrinsecam, & pulsus nō est demissus, & depressus: immo est in eo cum debilitate: sed est cum eo saltus.

Cuius signa similia sunt signis ephemeræ ex angustia nisi quia motus oculi cum ꝓfunditate sui in orbita propter resolutionem humidi est aliquādo ad partē extrinsecam, propter dilatationē caloris ad extra: quādo apparet sibi inuenisse medium cōsequēdi rem cōsideratam. Secundū signū est, quòd pulsus nō est demissus, & depressus sicut in ephemera ex angustia: immo est cum debilitate oppressionis: quia nō multum depressus: sed est cum saltu id est cum iectigatione quadam apparente in pullū ex motu caloris exterius. Aliter cum saltu .i. pulsus dilatatione .i. quia aliquādo dilatatur quando apparet sibi inuenisse medium consequendi quod intedit. Et hæc omnia sunt ad differentiam ephemeræ ex angustia, in qua nulla spes est recuperandi deperdita.

Et cura eius est, sicut cura eius, quæ est ex angustia.

Dicit, quòd curatur sicut ephemera ex angustia.

De feb. ephe. ex cogitatione. Cap. XIIII.

Quandoq; accidit ex multitudine cogitationis in rebus feb. similis illi quæ est ex tristitia, nisi quia motus oculi est æqualis, non ad clausionem, neq; ad exitū decliuis: & est decliuis ad profunditatem: & pulsus est diuersus in dilatatione, & constrictione. Et plurimum quidem est æqualis, & facies est ad citrinitatem decliuis: & cura eius est cura illius, quæ est ex tristitia.

In hoc cap. curat ephe. ex cogitatione & æstimatione dicens, quòd qñq; accidit ꝓp multā cogitationē in rebus circa quas contemplatur: aut ꝓpter multitudinem æstimationis in eligendo res quas prosequi intendimus feb. similis illi quæ est ex tristitia ꝓpter motum spiritus ad interiora: & non est aliqua differētia, nisi quòd motus oculi in ephemera ex cogitatione est æqualis non ad clausionem, neq; ad exitum decliuis. Non enim qñq; clauditur, qñq; aperitur sicut in tristitia: & si qua est diuersitas illa est valde modica: quia in maximis speculationibus non cadit spes, aut disperatio, sicut in his quę prosequuntur ratione boni vel mali. secūdū signū ꝙ pulsus est diuersus in dilatatione & cōstrictione: quia nō habet dilatationes neq; cōstrictiones æquales, immo vnam maiorem altera, tm quòd apparet sibi cogitatum esse comprehensum, vel esse longinquum a comprehensione: secundum plurimum tū est equalis in comparatione ad pulsum in ephemera ex tristitia. In illa .n. valde maiores diuersitates accidunt: cum in ea proprie cadat spes, aut desperatio: sed in hac nō. Vltimo dicit quòd curatur sicut ephemera ex tristitia.

De feb. ephe. ex ira. Cap. XV.

Quandoq; accidit propter superfluitatem motus spiritus ad interiora in dispositione iræ, calefactio superflua adurens spiritum, & febris.

In hoc capitulo agit de feb. ephe. ex ira, & habet tres partes. In prima ponit modū ꝓuētus ephe. ex ira. In secūda signa. In tertia curā. partes patebūt. Sed ante oia sciēdū ꝙ in irato duo sunt motus. Primus est motus spirituū & sanguinis subtilis ab exterioribus ad interiora. s. ad cor. Propterea irati in principio pallescunt: & cum sanguis & spiritus sunt delati ad cor, inflāmant circa ipsum. Propterea ira describit, ꝙ est feruor sanguinis circa cor ꝓpter appetitum vindictæ ob iniuriā illatam. Secundus autem motus est sanguinis, & spirituum

Duo motus in ira.

a corde

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 49 sur 301

a corde ad exteriora ꝓpterea rubet facies cum prius palluerit. De hoc ſecundo ſolum Auic. facit mentionem, cum hoc coniungatur ephemere. ſed primus antecedit ephemerā. accidit igitur ꝓp hos duos motus calefactū eſſe in ſpiritibus, & conſequenter febre ephe. SIGNA.

Cuius ſigna ſunt rubedo faciei niſi permiſceatur ei timor, quoniam citrinatur: & inflatio faciei ſimilis ei, qui inflatur in dormitione. Et ſunt oculi rubei tendentes exterius propter vehementiam motus ſpiritus ad exteriora: & quandoq; accidit quibuſdam eorum tremor propter motum humoris, aut propter debilitatem naturarū: et eſt aqua rubea acuti tactus, propter acuitatē ſuam. & quandoq; eſt cum ea aliquantulū claritatis, & pulſus eſt groſſus, plenus, pulſans, frequens.

Ponit ſigna ſex. Primū eſt rubedo faciei niſi permiſceatur ei timor: qñ iniuria eſt illata a maioribus: tunc .n. nō eſt in facie profunda rubedo, ſed remiſſa quam appellat citrinitatē, prohibet enim timor motū ſpiritus, & ſanguinis ad exteriora cum inclinet vt moueantur ad intra: quare nō omnino ad extra: nec omnino ad intra mouentur. Secundū eſt inflatio faciei ſimilis illi qui inflatur ex dormitione. ſed eſt differentia: quia inflatio ex dormitione eſt cum pallore: ſed inflatio propter iram eſt cum rubore. Tertium eſt, quia oculi ſunt rubei tendentes ad exterius ꝓpter vehementiam motus ſpiritus ad exteriora. Quartum: quia quibuſdam irascentibus accidit timor, & ſimilitudo timoris ꝓp tremorē. Et ſi textus dicat tremor eſt manifeſtior accidit .n. tremor ꝓp motū ſpirituum, & ſanguinis inordinatum, quapropter nō poteſt figi ſpiritus ſm exigentiā motus voluntarij: vnde brachia & crura eorū tremunt: & ſimiliter labia: & nō poſſunt mouere labia & linguā ſm exigentiā orationis proferendæ. & accidit debilitas ſuarū naturarū, i. potentiarū concurrentiū ad motū voluntarium propter hunc motū inordinatū ſpirituū. aliter, accidit quibuſdā eorū timor ꝓp motū humorum ad os ſtomachi ꝓp debilitatē naturarū ſuarū. hic aūt timor eſt de maiori nocumento quàm ſit feb. ephe. vt puta de ſyncopi ꝓp compaſsionē cordis ad ſtomachi os. & hoc vult Iſaac in ca. 2. Sūt .n. qui dā debiles qui ꝓpter fortem iram modo iam dicto perducuntur ad ſyncopim: aut ad quandā lipothymiam. Quintum ſignum, quia aqua ſua, i. vrina ſua eſt rubea, i. tincta: & acuti tactus: quia mordicans propter acuitatem. i. incenſionē ephemeræ inflammantis hepar. Et quādo eſt in vrina aliquātulum claritas: cum non eſt tanta inflammatio: aut cum multum humores mouentur exterius. Sextū ſignum: quia pulſus eſt groſſus. i. magnus ſm omnem dimenſionem & plenus ſanguine, & ſpiritu motis ad arterias, & illas replentibus: & pulſans. i. fortis, vel pulſans. i. velox: ut ſecundum omnem differentiam neceſsitati ſatisfaciat.

De curatione. Cap. XVI.

FAc eos quieſcere: & fac vt occupentur lætificantibus, & vocibus bonis, & narrationibus, & ludis mirabilibus: & fac eos ingredi balneum in aqua tepida nō plurimi caloris: & inungantur plurimum cum aliquo oleo plurimo, illud enim eſt magis conueniens eis, quàm aqua calida, & cibentur eis quæ infrigidant, & humectant: & prohibeantur à vino omnino, non eſt enim eis via ad ipſum.

Hic ponit curā. & manifeſtū eſt ꝙ aliqua remedia ſunt ad remouendū cauſam .i. iram, quædā contra ephe. ad infrigidādum, quædā remouēt accñtia: & docet aliqñ regimē vitæ cōueniens, ordinat aūt balneū in aqua nō plurimi caloris, ne addat inflāmationē, prohibet vinū, quia addit in irā. in hoc tamē conſidera conſuetudinem, in quibuſdam enim oportet vt detur: ſed ſit notabiliter limphatum.

De feb. ephe. & vigilijs. Cap. XVII.

Quandoq; etiam accidit ex vigilijs febris ephemera.

Ponit feb. ephe. ex vigiliis. Inflammantur enim ſpiritus in longis vigilijs: cum continue ſint in motu ſecundum exigentiam operationum a quibus homo vigilans nunquam ceſſat: & inflammati ponunt caliditatem in corde: quæ dicitur ephemera, propterea ſomnus a natura inſtitutus eſt vt ſpiritus fatigati, & reſoluti in vigiliis redeant ad ſua principia: & ibi fomentū acquirant: & noui regenerent: quæ regeneratio fit ꝓ digeſtionē melius celebratā in ſomno, quàm in vigiliis.

Cuius ſigna ſunt anteceſsio vigiliarum, & grauitas palpebrarum, quoniā fortaſſe non aperit eas: & profundatio oculi propter reſolutionem: & inflatio palpebrarū propter corruptionem cibi & multitudinē vaporis: & conturbatio vrinæ propter priuationem digeſtionis: & debilitas pulſus, & citrinitas faciei propter malitiam digeſtionis, & inflatio eius propter excitationem ex malitia digeſtionis: ſed non eſt cum rubedine ſicut in illa quæ eſt ex ira.

Ponit ſeptem ſigna. Primum eſt anteceſsio vigiliarum modum excedentium. Secundum eſt grauitas palpebrarū, & difficilis earum apertio propter nocumentum in lacertis earum ex vaporibus, & humiditate ad ipſas defluxis cum paucitate ſpirituum. Tertium eſt profundatio oculi propter humidi ſubſtantifici reſolutionem. Quartum inflatio palpebrarum propter nutrimenti corruptionem, & multitudinem vaporum veniens ad ipſas. Videtur contradictio quòd oculi ſint profundi & palpebræ inflatæ. præterea ſomnus eſt cauſa inflationis palpebrarum & faciei: ergo vigiliæ debent eſſe cauſa tumefactionis. tenet conſequentia: quia contrariæ cauſæ contrarios producunt effectus. Ad primum dicitur quòd oculi ſunt profundi propter humidi ſubſtantifici conſumptionem: & cum hic palpebræ ſunt tumentes ꝓpter multitudinem vaporis, nec eſt cōtradictio. Ad ſecundū dicitur, quòd non eſt inconueniens quòd contrariæ cauſæ cauſent ſimiles effectus: quoniam illi effectus non ſunt immediati. Sed quòd duæ cauſæ contrariæ cauſent ſimiles effectus per ſe & immediate eſt inconueniens: ſed vigiliæ cauſant tumorem palpebrarum corrumpendo digeſtionem. ſomnus autē propter priuationem reſolutionis vaporum. Quintum ſignum eſt conturbatio vrinę.

Contra, quia vigilia incrudat vrinam: & ſic fit tenuis & clara. Dicendum quòd per turbationem intelligit priuationē luminoſitatis quæ prouenit ex diminutione digeſtionis. ſecunda primi, cap. de ſignis coloris vrinæ. & hęc priuatio luminoſitatis in multis alijs eſt ſignum diminutæ digeſtionis: ſicut in ſanie & ſimilibus. Vel dicendum quòd in vigiliis fit vrina turbida ſi ſint materiæ motę ad vias vrinæ. ꝙ ſi non, tendit ad claritatem. Vel dicendū quòd vigiliæ qñque tingunt vrinam propter caloris ebullitionem in principio: ſed in fine propter nimiam eius reſolutionem diſcolorat, quā diſcolorationem vocat conturbationem. Citrinitas faciei, tum propter malitiam digeſtionis: tum ꝓpter ſanguinis aduſtionem: quare citrinatur, vt eſt apud Auer. 2. colli. inflatio faciei propter excitationem conſequentem malitiam digeſtionis: ſed non eſt cum rubedine ſicut in ira: ſed cum pallore & citrinitate. Excitatio autem apud Arabes duo importat .ſ. expergefactionem. & taliter non ſumitur hic, ſecundo apoſtema phlegmaticum ſimile cachexiæ, & taliter ſumitur hic. fiunt enim cachectici ex mala digeſtione.

De curatione. Cap XVIII.

CVratio autem eius eſt ociari, & quieſcere, & dormire, & embrochare caput cum eis quæ infrigidant, & humectant, & balneum humidum, & cibi bonorū chymorū, & inunctiones humectantes. & vinum eſt ex rebus magis conferentibus eis: & ſumant in potu ipſum ſine timore, niſi fuerit dolor capitis.

Nota ſunt omnia, vertit enim intentionem ſuam quandoque ad cauſam, quandoq; ad feb. ipſam: quandoq; ad accidētia. vinum autem eſt ex rebus magis conferentibus: ſed debet eſſe lymphatum, & vnius anni tantum: mediocriter vinoſum: & potius dulce quàm acre. vinum autem potens, antiquum, purum, copioſe ſumptum occidet multiplicando vigilias: ſicut accidit ſeruo notarij. tertio de interioribus, cap. 5. exiſtente tamen dolore capitis notabili timendo de apoſtemate vitandum eſt vinum.

De

De feb. ephemera ex ſomno & quiete. Cap. XIX.

A Spiritu quandoq; reſoluuntur vapores calidi per vigilias, & motus. Cum ergo prolongatur ſomnus, & tranquillitas, & non reſoluuntur, accidit ex eis calefactio ſpiritus & febris eius. Cuius ſigna ſunt iſta: ſignificat enim eam anteceſſio ſomni, & tranquillitate plurima: & proprie quæ non eſt in conſuetudine: & cadit contrarium conſuetudinis: & ſignificat ipſam reſolutio vaporoſa, & pulſus.

Hic agit de ephe. ex ſomno & quiete tã corporis, q̃ animi, vtrãq; quieté cũ ſomno in eodẽ comprehendẽs: quia ſomnus quieti vehementer ſimilis exiſtit ſecũda primi. Et primo ponit modũ prouẽtus ephemeræ ex ſomno. ſecũdo ſigna. tertio curã. Sed quæ dicit in duabus primis partibus ſunt manifeſta. Signant ipſam reſolutio vaporoſi pulſus, quia ab arteria eleuantur quidã vapores calidi retẽti p longũ ſomnũ, qui veniẽtes ad digitos oſtẽtant caliditatem quandã vaporoſam. immo forte vaporibus exiſtẽtibus groſsis ſentitur ad modũ iectigationis nũc eleuata, nunc depreſſa cute tegente arteriam.

De curatione eius. Cap. XX.

Curatio eius eſt ſudatio in aere balnei, & ablutio æqualis cum aqua calida: & paucitas cibi: & declinatio eius ad id qđ infrigidat, & humectat ipſum: & exercitium temperatum: & nõ oportet vt bibat vinũ. CVRA.

Facit ſudare ipſum in aere balnei, vt vapores plurimi retẽti melius reſoluãtur. Concedit tñ poſt hoc ablutionẽ æqualem cum aqua calida ad humectandũ & infrigidandũ. & declinãte feb. dat parũ de cibo declinãte ad frigidũ & humidũ aliqualiter. nõ. n. oportet ipſum tñ infrigidare, & humectare quantum patiẽs ephe. ex vigilijs. Concedit exercitiũ temperatũ: nam licet hic per ſe calefaciat per accñs tamen infrigidat vapores reſoluẽdo: ꝓhibetur vinũ, quia ſomnum inducit.

De febre ephemera ex gaudio. Cap. XXI.

Quãdoq; accidit ex gaudio feb. ſicut illa quæ fit ex ira. Cuius ſigna ſunt proxima ſignis eius, quæ eſt ex ira: niſi quia forma oculi eſt forma gaudentis: non forma irascentis. eſt enim frequentia in pulſu minor. Et cura eius eſt proxima curationi eius, quæ eſt ex ira.

Habet hoc capitulũ tres partes. In prima ponit modũ ꝓuẽtus ephe. ſecũdo ſigna. tertio curam ex gaudio. partes patent. Accidit. n. feb. ephe. ex gaudio. ſicut fe. ephe. ex ira. ſ. ex motu ſpirituũ ad extra: in quo motu inflãmatur: verũ motus ſpirituũ in gaudio fit magis paulatim. quapropter non ita intenduntur, niſi ſit magnũ gaudiũ, & repentinũ: ꝓpterea frequentia in pulſu eſt minor in ephemerãte ex gaudio, q̃ in ephemerante ex ira. Cura huius ephe. eſt proxima curæ ephe. ex ira quãtũ ad ſecũdã intẽtionẽ, quæ eſt infrigidatio: & quantũ ad quartã quæ eſt correctio accidentiũ. & quantũ ad quintã quæ eſt debitũ regimẽ in ſex rebus: nõ eſt differẽtia, niſi quia regimen totũ debet magis ad frigidũ declinare in iraſcẽte, quam in gaudẽte. ſed quantũ ad primã intentionẽ, quæ eſt remotio cauſæ eſt magna differentia: quia in ephemerãte ex ira debemus irã lenire cũ his quæ ibidẽ præcepta ſũt. ſed in ephemerãte ex gaudio debem⁹ gaudiũ minuere: vt ꝙa res illa qua tñ gaudet, nõ ẽ ita tuta, ſicut ipſe credit: & forte ĩ futurũ eſt ſibi magnã triſtitiã illatura: ſicut pſæpe res humanæ cõſueuerũt.

De feb. ephemera ex timore. Cap. XXII.

Quandoq; accidit ex timore feb. ſecundum ſemitã quæ accidit ex anguſtia: proportio nanque timoris ad anguſtiam, eſt proportio iræ ad gaudium, ex hoc, quòd motus timoris eſt ad interiora: & iræ ad exteriora: & fit ſubito, & aliorum modorum fit gradatim. Cuius ſigna ſunt proxima ſignis eius, quæ fit ex anguſtia, niſi quia diuerſitas in pulſu eſt vehementior: & forma oculi eius eſt forma territi. curatio eius eſt proxima curationi eius, quæ fit ex anguſtia & oportet vt ſecuretur a timore & veniatur ad eum cum nuntijs gaudere facientibus, & lætificantia ſunt iuuatiua ei.

Habet hoc capitulũ tres partes. primo ponit modũ ꝓuentus ephe. ex timore. ſecũdo ſigna. tertio cauſam. partes patẽt. Dicit. n. eandẽ eſſe ꝓportionem timoris ad anguſtiã, quæ eſt iræ ad gaudiũ. motus. n. ſpirituũ, & humorũ eſt in timore ad interiora: ſed in ira eſt motus ſpirituũ ad exteriora: & vterq; horũ eſt vehemens, & repentinus. aliorũ aũt duorũ motus ſit gradatim: quare timentes aliquando incurrunt fluxũ ventris & urinæ. 27. proble. problemate. 1. & 2. motus etiã in timore magis diuerſificat pulſum, quàm motus ſpirituũ in anguſtia: niſi ſit valde vehemens & repentinus. cæteris tamen paribus vehemẽtius accidẽs eſt timor quàm anguſtia: ſicut ira q̃ gaudium. habet autẽ anguſtiatus formã triſtis: ſicut timens formã territi. Curatur ſicut ephe. ex anguſtia quantũ ad ſecundam, tertiã, quartã, & quintã intentionẽ: ſed quantũ ad primã differunt. In anguſtia. n. oportet lenire doloré: ſed in timore lenire timoré. Propterea dicit Auic. oportet vt ſecuretur a timore, & veniatur ad eum cum neceſſarijs gaudere faciẽtibus. lætificantia autem vtriq; iuuatiua ſunt.

De feb. ephemera ex labore. Cap. XXIII.

Labor quandoq; peruenit ad ſummum in calefaciendo corpus, & ſpiritum ita vt fiat febris nocens operationibus: & eſt plurimi nocumenti: & grauitatis ipſius ſuper vitalem & animalem.

Hic agit de febribus ephe. pendentibus a diſpoſitionibus corporeis: & habet duas partes. In prima agit de ephe. pendentibus ab actionib., & motibus, & ſibi cõtrarijs. In ſecũda ibi §Oppillatis.§ agit de feb. ephe. pendẽtibus a diſpoſitionibus corporeis quæ nõ ſunt actiones, aut motus, aut ſibi cõtrariæ. Prima pars diuidit in ſex, ſm quòd ſex facit capitula: dimiſit tamen capitulum de feb. ephemera ex tranquillitate corporis: quia de illa egit in cap. de ephemera ex ſomno: & merito, quia ſomnus quieti ſimilis vehemẽter exiſtit. ſecunda primi. Sed hoc primum cap. de feb. ephe. ex labore habet tres partes. In prima ponit modum prouentus ephemeræ ex labore. In ſecunda ſigna. In tertia curam. partes patent. In prima parte dicit quòd labor. ſ. corporeus quandoq; prouenit ad ſummũ. i. quia fit multũ fortis ꝓpter ipſius intenſionem, aut vtroq; modo. vnde calefit corpus, & ſpiritus, ex quorum calefactione fit feb. ephe. nocens operibus: & eſt modus loquendi. vel aliter. nocens operibus maxime animalibus & vitalibus, cum plurimũ nocumenti ſequentis exercitiũ cadat ſupra ſpiritum vitalem, & animalem: quia ſunt inſtrumenta motus voluntarij. SIGNA.

Signa ſunt anteceſsio laboris, et additio calefactionis iuncturarum ſuper alia: et tactus laſsitudinis, et ſiccitas corporis. Et quandoq; accidit in fine eius humectatio ſi fuerit labor temperatus in eo ideſt quando non eſt in eo exiccatiuum, aut frigus prohibens ſudorem. ſi autem labor fuerit ſuperfluus, minoratur humectatio, et ſudor. et quandoq; ſequitur ipſum tuſsis ſicca propter communitatẽ pulmonis. et eſt pulſus eius paruus, debilis. et quandoq; declinat ad duritiẽ: et urina eſt citrina, calida ꝓpter motũ et ſubtilis, et propter reſolutionem.

Ponit octo ſigna. primũ eſt anteceſsio laboris iam dicti. ſm additio calefactionis iuncturarũ ſuper alia mẽbra. quia magis laborãt iuncturæ in exercitio cæteris mẽbris. tertiũ eſt tactus. i. perceptio laſsitudinis vlceroſæ ꝙoſæ extenſiuæ, aut arefactiuę, ſed de his ſtatim ageẽ. Quartũ eſt corporis ſiccitas ꝓp humidi cõſumptionẽ. Quintũ eſt humectatio corporis, & ſudor accidẽs in fine. ſ. ephe. & hoc accidit ſi labor fuerit tẽperatus. i. nõ multũ exceſsiuus humidũ præter modũ cõſumens. Et qñ nõ eſt in eo, ſ. labore exicatiuũ. i. nõ fuerit factus propemateriã exiccatẽ ſicut eſt arena, ignis, & ſimilia. & qñ nõ fuerit frigus prohibens ſudorẽ. licet. n. labor eſſet ſuperfluus, aut factus circa hmõi materias, aut forte tps frigoris minorãs humectationẽ, & ſudorem. Sextũ eſt tuſsis ſicca propter cõitatẽ pulmonis ꝓp vapores acutos ad ipſum prouenientes, aut malã complexionem calidã ſine materia. Septimũ ſignũ eſt pulſus paruus debilis ꝓp debilitatem virtutis. & aliqñ durus arteria exiccata. Octauũ eſt vrina citrina calida ꝓp motũ. fit aũt citrina aut ꝓp caliditatẽ ſuperfluã ſine materia, aut ꝓp mixtionem paucæ choleræ motæ ꝓp exercitiũ: eſt aũt vrina ſubtilis ꝓpter reſolutionẽ multæ. n. matetiæ quę conſueuerunt cum

urina

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 51 sur 301

vrina permiſceri pp forte exercitiũ reſoluunt: vnde dato ꝙ vrina citrina pp choleræ mixtionẽ ſit groſsior, q̃ vrina aquoſa: iſta tñ eſt ſubtilior, q̃ tẽpore ſanitatis pp dictã cauſam.

Cap. XXIIII.

De cura.

CVratio eorum eſt tranquillitas, & balneatio in tina: et inunctio fricando proprie ſuper iuncturas: & acceptio cibi boni chymi humectantis ſecundũ quantitatẽ, qua digeratur de genere carnium pullorum, et hœdi, et piſciũ paruorum. Et quoniã virtutes eorũ ſunt debiles: tunc nõ oportet vt confidãt de ſe poſſe digerere: quod digerebant in diſpoſitione ſanitatis: immo minus illo: et propter hoc cibentur eis, quorum paucum nutrit plurimum: ſicut ea quæ diximus: et ſicut vitelli ouorum ſorbilium: et teſticuli gallorum ſunt eis boni.

Hæc pars habet tres partes. primo ponit curam. In ſecunda ibi §Quidam tamen §remonet errorẽ quorundã. In tertia ibi §Et oportet vt ſumantur §complet curã. In prima parte ponens curã quãdoq; vertit intentionẽ ſuam contra cauſã præcipiendo ocium, & tranquillitatẽ. quandoq; cõtra feb. & accidentia, ſcilicet corporis ſiccitatẽ: præcipiẽdo balneationẽ in aqua calida dulci: & inungendo iuncturas. quandoq; vertit intentionem ſuam ad regimen vitæ dando eis cibum boni chymi humectantis, ẽm quantitatẽ quæ poſsit digeri. nõ enim tantum poſſunt digerere quantũ tempore ſanitatis. Propterea oportet vt cibi dentur eis quorum plurimum nutrit pauca quantitas. ſicut carnes pullorũ, hœdorum, & vitelli ouorum ſorbilium, & teſticuli gallorum.

Quidã tamen æſtimauerũt, quòd oportet vt patientiũ laſſitudinem regimen plus ſubtilietur quàm aliorum. Sed illud non eſt rectum.

Remouet errorẽ quorundam dicentiũ, ꝙ regimen patientium laſsitudinẽ debet plus ſubtiliari, quàm regimen aliorũ: ſed illud nõ eſt rectũ. i. nõ eſt bene dictũ. Copioſe. n. debent cibari: & etiam febre initiante: & magis quàm ephemerantes ex multis aliis cauſis: & ẽt quàm febrientes putride.

Laſſitudo quadruplex.

Contra. nam Gale. 3. de regi. ſani. ponit quòd in laſsitudine apoſtemoſa valde diminuat cibus: ſed talis põt eſſe ex labore. Pro horũ concordia ſciendũ, quòd laſsitudo eſt quadruplex vlceroſa, apoſtemoſa, extenſiua, & arefactiua. Laſsitudo vlceroſa eſt quãdo homo ſentit ſimilitudinẽ vlcerum in ſuperficie cutis: & etiam in muſculis: & eſt multotiens ac ſi ſentiret punctiones actuum, & prouenit ex humoribus acutis ſubtilibus ad illas partes delatis. Sed apoſtemoſa eſt quãdo homo ſentit in cute, & in lacertis tenſionem & duritiem cum grauitate quadã: & interdũ rubore, & aliquali timore, & prouenit ex multitudine humorũ qui fluxerunt ad partes illas. Sed laſsitudo extenſiua eſt illa in qua homo ſentit ſe totum etiam fractum: & fit ex humoribus ad muſculos delatis: qui tamen ſunt bonæ ſubſtantiæ. Arefactiua autẽ eſt quando homo ſentit ſe arefactũ, & conſumptum: & eſt propter humidi nimiam reſolutionẽ, ſiue ſequatur exercitium, aut quantũcunq; aliam cauſam. Iſtæ autẽ quatuor ſpecies laſsitudinis duobus modis proueniunt, aut ab exercitio, aut a cauſis corporeis: & hæ ſunt illæ de quibus loquitur aphoriſmus quintus ſecundę particulæ apho. Labores ſpontanei narrant morbos. Ad propoſitum, ſi iſtæ laſsitudines fiant a cauſa intrinſeca, opus eſt attenuare diætam cum ſecundum plurimum minuentur febrem putridã futuram. & hoc intelligit Gale. 3. therapeuticæ. Si autẽ ſequantur exercitium eſt diæta minus attenuanda. & hoc modo loquitur Auicenna in parte præſenti. Præterea. In laſsitudine apoſtemoſa & vlceroſa opus eſt multũ attenuare diætam, & hoc voluit Galenus. Sed in extenſiua, & arefactiua diæta debet eſſe groſsior, & proprie in arefactiua: & ſic intelexit Auicenna in parte præſenti.

Et oportet vt ſumant de fructibus humidis: & ſumant in potu vinum plurimæ commixtionis ſi fuerint aſſueti: aut iuleb: & aliud: ſi non fuerint conſueti: & oportet ut eorũ inunctio ſit plurima, quàm inunctio aliorum cum oleo aliquo, vt humectentur eorum membra, & iuncturæ ex ſiccitate: et iterum vt mollificetur illud, quod accidit eis de tenſione. Et oleum violatũ eſt de oleis melioribus eis. Et oportet vt communicet inunctio eorum corpori: & proprie capiti, & collo, et ſpondilibus dorſi, & iuncturis omnibus: et proprie poſt balneationem. Et oportet vt ſternantur ſtrata eorũ, et aromatizentur indumenta eorum, et ſedilia eorum: et ſi indigẽt iteratione balnei propter reliquias, iterentur omnia quæ ſcripta ſunt in capitulo ſuo.

Complet curam concedendo fructus humidos: ſicut ſunt pepones, pruna, ſed maxime illos qui ſunt minus apti putrere: hos aũt cõcedit ad humectandũ & infrigidandũ. Sed cibaria de quibus ſupra multi nutrimenti ad reſtaurandũ humidum deperditum. Et concedit vinum plurimæ commixtionis aſſuetis potare vinũ: multũ enim infrigidat & humectat faciendo aquam ſecum mixtã ad extrema corporis penetrare. Si vero non fuerint vino aſſueti da iuleb frigidũ ex aqua & ſaccharo, aut aquã hordei, & ſimiles potus: licet Halyab. concedat vinũ lymphatum etiã non aſſuetis. Curat etiam inungendo corpora eorũ: & proprie iuncturas quæ ſunt exiccatæ cum oleo viola. & ſimilibus, cum quo debite calido debet inungi caput, collũ, & ſpõdiles dorſi, & iuncturæ omnes. Sunt. n. aut principia motus voluntarij, aut inſtrumẽta: & proprie inungãtur poſt balneũ, vt inunctio retineat aquã in poris, quæ rediẽs ad frigiditatẽ naturalem amplius infrigidat & humectat. Docet ẽt applanare ſtrata, ideſt lectos, vt ſint mollia in quibus bene quieſcant. & docet aromatizare ſtrata & ſedilia cum roſis, ſandalis, & ſimilibus ad infrigidandũ, & virtutem confortandum. & ſi opus eſt reiterare balneũ, reiteretur: & procedatur ſicut dictum eſt in hoc capitulo.

Cap. XXV.

De febre ephemera ex euacuatione.

QVandoq; accidit ex commotione humorum poſt uentris ſolutionem motus ſpirituum ſuperfluus, et inflammans in ipſo febrem propter multitudinem laſſitudinis, quæ ſequitur ipſam. et quandoq; faciunt eam medicinæ ſolutiuæ, propterea quòd calefaciunt: et quandoq; ſequitur phlebotomiam, propterea quòd redire facit humiditatem vaporum, et ſanguinitatem eorum ad furioſitatem cholericam.

Hic agit de febre ephemera ex euacuatione. Et primo ponit modum prouentus eius aſsignans quatuor cauſas, quibus euacuatio facit febrẽ ephemeram. Prima. quia in euacuatione humoris commouentur: in quorũ commotione accidit motus ſpiritus: & conſequenter inflammatio ipſorũ: ſunt enim ſpiritus humoribus permixti. Secunda: quia ad euacuationem ſequitur aliqua ſpecies laſsitudinis de quibus ſupra: aut propter frequentẽ ſurrectionẽ ad aſcellam: aut quia humores agitati per aliquã euacuationẽ, ſcilicet per fluxum ventris, aut vomitum, aut ſanguinis euacuationem fiunt ad cutim, & ad lacertos, & ſic inducunt aliquam ſpeciem laſsitudinis. Tertia cauſa: quia medicinæ exoluẽtes, aut fortiter uomitiuæ ſunt calidæ, aptæ corpus inflammare. Quarta cauſa eſt, quia phlebotomia, aut euacuatio ſanguinis per aliũ modum ducit ad inflammationẽ, & furioſitatem cholericam proprie de corporibus abundantibus in cholera, aut in ſanguine cholerico. Et ad hanc inflammationem ſequitur ephemera, aut in humoribus inflammatio, propter quam euaporãt abſque putredine. Et quandoq; etiam putrent, ideſt faciunt aliquam febrem putredinis.

Cap. XXVI.

Curatio.

OPortet vt ſubtilietur uel ingenietur in retinendo naturam, per ea quæ ſunt ordinata in capitulis ſuis: & vt cibetur æger cum eo quod confortat plus, & ſecũdum quantitatem qua digeratur, de eis quæ infrigidant, & humectant: & ſint in eo pontica, ſtyptica: et ponatur ſuper ſtomachũ emplaſtrum, et embrochæ, confortantia calefacta, non tepefacta: Nam omne tepidum eſt mollificatiuum, et reſoluit virtutem. Et de hac ſumma eſt, lana infuſa in oleo nardino: aut oleo frigidiore eo aromatizato. Et exprimatur adeo donec ſeparentur ab ea partes olei, & ponantur ſuper cor, & hepar ea quæ infrigidant.

Omne tepidum reſoluit virtutem.

Hic

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 52 sur 301

Hic ponens curam quandoq; vertit intentionē ad cauſam. vnde docet retinere fluxum ventris per ea quę ordinata ſunt in capitulis ſuis .ſ. ſecūdo canone.&.15.tertij. Quādoq; vertit intentionem ſuam ad accidēs maxime ad debilitatē virtutis ſequentē euacuationē. Vnde dat cibaria confortatiua ſm quantitatē, quæ conuenienter poſsit digeri, quæ cibaria propter febrem ſint infrigidantia & humectantia. & ſint in eis aliqua pontica aut ſtyptica ad retinendū fluxum. ponticorum enim actio magis profundatur quàm ſtypticorū: & ſunt frigidiora quàm ſtyptica. Exemplum horū ciborū eſt ſuccus carnium pullorum, vel perdicum, vel ipſa caro contuſa, & permixta cum pauco vino granatorū, aut citoniorum. Exterius autem ſuper ventrem, & ſtomachum ponit emplaſtrum & vnctiones: & embrochas ſtypticas confortantes, actu calidas, non tepidas: quia omne tepidum eſt molificatiuum, & reſoluit virtutem. hæc autem calida applicata, ſunt ſicut oleū nardinum .i. de ſpica. aut aliud oleū frigidius .i. minus calidum ſicut oleum maſticinū: quod eſt minus calidum nardino. ſexto de regi. ſani cap. pen. Et per hoc intellige alia olea frigida: præcipue oleum citoniorū: quod eſt ꝑprium. & ſint hæc olea aromatizata cum aliquibus rebus boni odoris. ſicut roſis ſiccis, ſemine earum cum gallia muſc. & ſimilibus. In quibus oleis poteſt infundi filtrum, aut lana, & ſtomacho, aut ventri applicari. Sed cum applicantur ſint optime expreſſa, donec non remaneat niſi virtus oleorum, & non humiditas oleaginea fluens.

Sed contra inſtatur: quia tepida applicata ſtomacho, & ventri ſunt conformia calori innato ipſum agentia. ergo nō debent virtutem debilitare. In oppoſitum eſt Auic. hic. & Gale. 8. therapeuticæ. Pro ſolutione huius dicendum, quòd licet ea quæ tepida ſunt ratione ſuæ conformitatis quam habent cum calore innato ſunt per ſe confortantia caloris innati, & ſpirituum: tamen per accidens adiuuant fluxum dilatando meatus. Sed ea quæ ſunt actu notabiliter calida de per accidens ſua acuitate retinent pungendo, & ſtimulando: vnde virtus contrahit membra, & claudit meatus. Propterea Meſue docet retinere fluxū ventris a cathartico cum approximatione oleroum valde calidiorum actu: & aſperſione galliæ muſcatæ, & ſimilium aromaticorū ſuper ventrem. hic aūt maxime conuenit in ſtomacho, & in inteſtinis: quæ ſunt membra naturaliter frigida. vbi autem eſſet intentio ſedare dolorem melius eſt, vt applicita tepida habentia caliditatem conformem caliditati innatæ. hic aūt quę applicātur debent eſſe expreſſa ne humiditas ipſorū actualiter plus noceat faciendo fluere, quàm virtus ipſorū potentialis conſtringendo.

De febre ephemera a dolore. Cap. XXVII.

Dolor quandoq; calefacit ſpiritū adeo donec inflammetur feb. Signa, dolor in capite, aut oculo, aut aure, aut dente, aut iūcturis, aut extremitatibus, aut colica aut hæmorrhoidibus, aut alijs doloribus furunculorum.

Habet hæc pars tres partes primo ponit modum prouentus. ſecundo ſigna. tertio curam: partes patent. dolor autē inflammat ſpiritus: quia natura intendens ſubuenire parti dolenti tranſmittit ad ea inſtrumēta ſua, quæ ſunt ſanguis & ſpiritus: ex quorū motu, & vnione in loco dolente accidit ipſorum inflammatio: aut extremitatibus .i. dolor extremitatū .i. vnguis, quemadmodū accidit ī panaricio, poteſt eſſe cauſa feb. ephemerę furunculorū .i. adhemenul de quibus Auice. tertia quarti. & ſunt apoſtemata calida ad cupum tendētia. quæ ſecundum plurimum ſunt exituræ incipiendo.

Cura eius quæ fit ex dolore. Cap XXVIII.

Regatur dolor cum eo quòd oportet in capitulo ſuo. deinde curetur cura eius, quæ fit ex labore. Quòd ſi timeatur ex potu vini motus doloris, nō detur in potu.

Vertit intentionem nunc ad cauſam ſedādo dolorem tripliciter: aut remouendo cauſam: aut cum anodynis: aut tertio cum ſtupefacientibus: vt eſt apud Aui. quarta primi, cap. 3. aut regatur dolor cum eo quod eſt in cap. doloris cuiuſcunq; membri. Quandoq; vertit intentionē ad febrem, & ad accidentia, cum dicit quòd curatur cura eius quæ fit ex labore cū infrigidantibus, & humectantibus. Et ſi timetur ex potu vini augmentum doloris: vt quia dolor eſſet in capite, aut in iuncturis dimittatur: licet potus vini frequenter iuuet, ſicut in dolore ventoſo, vel pendente a materia frigida. vt in colica quæ fit vtroq; modo.

De febre ephemera ex ſyncopi. Cap. XXVIX.

Quandoq; accidit ei, cui ſuperuenit ſyncopis propter commotionem ſpiritus diuerſa calefactio, et conuertitur in febrem: et quandoq; remouentur de ea poſtablationem timoris in ſyncopi reliquiæ.

Primo ponit modum prouentus ephemeræ ex ſyncopi. ſecūdo ſigna. tertio curam. partes patent. accidit enim ephemera propter motum ſpirituum ad cor, & ipſorum vnionem in corde. quapropter ſupercalefiunt: ideo fit diuerſa corporis calefactio. in ſyncopi. n. cor calet, & extrema ſunt frigida. ſed recedente ſyncopi caliditate ſparſa exterius ſimul calet cor, & extrema. Et ſubdit quòd poſt ablationem timoris in ſyncopi remanent quandoq; reliquiæ febris. Si enim ſit vna ſyncopis remanet maior pars feb. poſt ipſam. Si vero ſint plures ſyncopes: ſicut quandoq; accidunt per communitatem a ſtomacho, aut a matrice multę ſyncopes in vno, aut duobus diebus remanet minor pars febris poſt ſyncopes illas, ſiue poſt ablationem timoris de alia ſyncopi.

Contra. ſycopis infrigidat & extinguit caliditatē: ergo nō eſt cauſa febris. Dicendū quòd ſyncopis. 11. tertij. eſt deſtructio maioris partis plurium virtutum ſenſibilis & motiuę ꝑpter retractionē ſpiritus in corde propter cauſam mouentē ipſum interius: aut ꝑpter aggregationem ſpiritus in corde vt non inueniat ſpiraculum: aut propter paucitatem, & ſubtilitatem ipſius vt non ſuperfluat ſupra illum qui eſt in minera. deſtruitur enim in ſyncopi virtus ſenſibilis intrinſeca, & extrinſeca: & deſtruitur virtus motiua mere voluntarie: ſed non deſtruitur virtus motiua naturalis .ſ. cordis, neq; mixta naturali & uoluntario ſicut pectoris. Subduntur autem tres cauſæ ſyncopis, ſcilicet aggregatio ſpiritus propter cauſam mouentem ſpiritum interius, quæ cauſa non eſt niſi nocumētum cordis per eſſentiam, aut communitatem. ſecunda eſt ꝑpter cauſam præfocantē ſpiritus in corde, vt non inueniāt ſpiraculum, neq; poſſunt debite euentari. ſicut exempli gratia, per motum multi ſanguinis ad cor ſuffocantis ſpiritus: & ex his duabus cauſis poſſunt ſpiritus inflammari: & ſic fieri febris ephemera. Sed ex tertia cauſa quæ eſt paucitas, & ſubtilitas ſpiritus non eſt apta contingere febris ephemera. Sed ad rationem dicitur quòd licet ſyncopis infrigidet extrema, calefacit tamen cor, vnde febris eſt in corde: licet pro tunc non ſit in extremis.

Syncopis

Tres cauſæ ſyncopis.

Vicinitas ſyncopis, et caſus virtutis abſq; ſignis febrium aliarum, quæ non ſunt ex febribus ephemeris, et pulſus in ea eſt diuerſarum ſpecierum. quandoq; enim cadit, et deſtruitur, quando vincit frigus: et quandoq; fit velox, et apparet, cum dominatur caliditas, et ſimilatur pulſui patientium extenuationem exiccatiuam, in duritie cum verminatione.

Sed quæ dicit in ſecunda parte quantū ad ſigna ſunt manifeſta. Similatur pulſui patientium extenuationem exiccatiuam .i. tertiam ſpeciem hecticæ in duritie: quia in ſyncopi pulſus fit durus ꝑ infrigidationē: ſed in tertia ſpecie hectice propter exiccationē, & vtrobiq; poteſt eſſe formicularis, ꝑ defectum virtutis. Et poteſt etiam pulſus indurari humido conſumpto propter ſyncopes frequentes.

De curatione. Cap. XXX.

Cura eius eſt cura ſyncopis: et dare cibos velocis digeſtionis boni chymi de illis, quos ſciuiſti. Et ſi indigueris, vt des ei in potu vinum fac: et non cures de febre. Cum ergo liberatur ex ſyncopi, et remanet febris ſimilis ei quæ eſt cum extenuatione, curetur cum eo quod eſt in canone de infrigidatione, et humectatione.

In cura vertit conſiderationē ſeu intentionē principaliter ad ſyncopim dando vinū, & cibaria boni chymi. Sed recedēte ſyncopi curenē cum infrigidātibus, & humectātibus, ſicut curatur hectica. Sed nota quòd hæc cura maxime conuenit vbi ſit neceſſariū ſpūm reſtaurare, ſicut in tertia cā ſyncopis: & in hac nō cōuenit euacuatio, neq; diuerſio: ſed ī alijs duab⁹ cauſis, & forte euacuatio: & forte pauca ſpirituū reſtauratio

cum

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 53 sur 301

cū vino & ſimilibus. Sed in oībus conuenit ægri excitatio ab actu ſyncopis cum vocibus altis: & cum aſperſione faciei: motus autem & eleuatio corporis ſyncopizati: licet poſſet iuuare in duabus primis cauſis, nullo modo conuenit in tertia: immo iaceat ſupinus, neq; eleuetur, neq; fricetur.

De febre ephemera ex fame. Cap. XXXI.

QVandoq; acuuntur vapores in corpore quando non inueniunt nutrimentum, & generant febrem: & eius pulſus eſt debilis, & paruus, quandoq; declinat ad duritiē. CVRATIO.

Cibatio quidem in febre eſt, ſicut ex ſorbitionibus factis ex clyſt hordei cum oleribus: & poſt illas cum cibis bonis cōfortātibus. Balneetur, & effundatur ſup caput eius, aqua plurima tepida: & ſedeat in ea, & in ea humectetur corpus eius, cum eis quæ sūt ſicut oleū violatū, et roſaceū, et cucurbitinū.

Agens de febre ephe. ex fame. primo ponit modū prouentus & ſigna, ſecundo curam. Circa primam partē ſciendū, ꝙ cum cibus inter cætera commoda habeat temperare calorē, ex fame vapores. i. ſpiritus exacuuntur. i. inflammantur: quia a vaporibus cibalibus nō debitum fomentum recipiūt. nō eſt tamen credendū quòd ſpiritus per vapores vere nutriuntur. ſm quòd quidā arbitrati ſunt tenētes eſſe ſpiritus formaliter animatos: ſed ſolum humectantur, refrigerātur, & fouentur. Pulſus debilis eſt, & paruus virtute deficiente: ſed eſt durus aliquando arteria exiccata ex defectu cibi. In cura vertit intentionē circa cauſam cibando: quæ cibatio ſtatim a principio fieri debet & ſtante febre: ſed cum cibis infrigidantibus, & humectantibus: ſicut eſt ptiſana hordei & ſimilia: quæ tamen non ſint facile corruptibilia: ne a ſtomacho inflammato corrumpantur: ſed in fine dentur cibi boni, & multi nutrimenti infrigidantes, & humectātes vt ſimul intēdantur cauſæ feb. & accidentibus. cætera manifeſta ſunt.

De febre ephemera ex ſiti. Cap. XXXII.

HAec proxima eſt ei quæ eſt ex fame: & eſt dignior vt accidat propter defectum eius quo ſedatur de aqua, caliditas fortis in vaporibus.

Primo comparat feb. ephe. ex ſiti ad feb. ephe. ex fame dicens. quòd dignius eſt vt accidat feb. ephe. ex ſiti, quàm ex fame. & ita frequētius debet accidere. In ſiti. n. eſt defectus frigidi & humi. & eſt apud Ariſt. 8. ꝓblematū. ꝓblemate. 7. Sed in fame in comparatione ad ſitim eſt defectus calidi & ſicci. Propterea dicit Auic. ꝓpter defectū eius de aqua quo ſedatur caliditas fortis in vaporibus. Propterea ſublato humido aqueo qđ aufertur in ſiti, & nō in fame debet multo magis ꝓp ſitim caliditas in vaporibus. i. in ſpiritib. accēdi quàm propter famē. quæ dicit in cura manifeſta ſunt. CVRA.

Dare in potu aquam frigidam, & aquas fructuum frigidorum: & proprie granatorum: & humectare corpus cum tina. & ſi poßibile eſt ei balneatio cum aqua frigida, faciat.

Et ſi poſsibile eſt ꝙ balneetur cū aqua frigida fiat ad citius infrigidādū & humectādū. timetur tamen balneū aquæ frigidæ ſi ſit extenuatū, & nō ſolitū in aquis frigidis balneari: ne uirtutes naturales debilitētur: & calor innatus extinguatur.

De feb. ephemera ex oppilatione. Cap. XXXIII.

Oppilatio multiplex.

OPpilationes fiunt in poris cutis propter ſpißitudinem eius, & paucitatem ablutionis, & multitudinem ciborum: & propter frigiditatem: & propter ablutionem cum aquis frigidis ſtypticis: & propter aduſtionem ſolis. Et quandoq; ſit in vijs venarum, & meatibus earum: & orificijs ipſarum, & curſibus, & vijs earum.

In hac parte agit de ephe. a cauſis corporeis, quæ nō ſunt actiones, aut motus: neq; cōtraria eorum. Et ſunt quatuor ſpecies. ſ. febris ephe. ex oppilatiōe intrinſeca. ephe. ex ſatietate nauſeatiua. ephe. ex apoſtemate. quarto ephe. ex oppilatione extrinſeca. de quibus quatuor ageē in ſequētibus capitulis. Capitulū primū de ephe. ex oppillatiōe intrinſeca habet tres partes. In prima ponit ſpecies oppilationis: modum ꝓuētus: & cauſas oppilationis. In ſecūda ſigna. In tertia curā. partes patent. prima pars diuidit in quinq;. In prima ponit duas ſpecies oppilationis. In ſecūda ibi ¶ Et cum dicit ¶ innuit de qua ſpecie oppilationis, vel oppilatione in præſenti locuturus ſit. In tertia ibi. ¶ Nā pleræq;. ¶ ponit modū ꝓuentus febris ex oppilatiōe. In quarta ibi. ¶ Et huiuſmodi quidē ¶ ponit cauſā oppilationis. In quinta ibi ¶ Et hæc quidem ¶ ponit canones completiuos huius doctrinæ. In prima parte ponens duas ſpecies oppilationis intēdit, ꝙ vna eſt oppilatio extrinca in poris cutis quæ pendet a quinq; cauſis. vna eſt ſtrictura pororum in creatione ſua, ſecunda eſt ſordities quæ eſt ſuperfluitas quartæ digeſtionis in poris cōgregata ꝓpter paucitatem ablutionis. tertia cauſa eſt multitudo humorum oppiliātium poros cutis ꝓpter multitudinē ciborum. quarta eſt frigiditas extrinſeca aeris aut ablutio, ſiue balneatio cum aquis frigidis & ſtypticis. quinta cauſa eſt propter aduſtionē ſolis inſpiſſantis cutem. Secunda oppilatio fit viis venarum, & meatibus earum. & forte dixit vias quantū ad venas paruas. meatus quantū ad magnas: & in orificijs ipſarū venarū, quæ ſunt ipſarū extremitates: & fit in curſibus & vijs. i. in poris ipſarū venarū. Et quod hic dicitur de uenis intelligitur de cæteris meatibus intrinſecis.

Duæ oppilationis ſpecies.

Et cum dicitur febris ephemera ex oppilatione, non innuitur niſi ad hanc ſpeciem.

In hac ſecunda parte declarat quòd hic vult determinare de febre ephemera ab oppilatione intrinſeca.

Nam plerunq; accidit vt minoretur reſolutio, & multiplicetur repletio, & coarctatio, & priuetur reſpiratio, & aggregetur vapor plurimus, & non reſoluatur, & tunc eueniet caliditas ſuperflua.

In hac tertia parte ponit modū ꝓuentus feb. ex oppilatione: & primo in generali. ſecundo in ſpeciali. ibi ¶ Et dum pſeuerat. ¶ In prima dicit ꝙ feb. ephe. accidit qñ minoratē ſolutio. i. euacuatio humorū manifeſta, uel occulta. & multiplicat repletio & coarctatio. i. repletio coarctans: & priuat reſpiratio ita vt vapores nō poſsint trāſpirare: tunc aggregatur vapor plurimus faciens euenire caliditatem ſuperfluam.

Et dum perſeuerauerit eius inflammatio in debiliori ex corporibus, quod eſt ſpiritus erit febris ephemera. cum ergo inflammatur in ſanguine eſt ſpecies famoſa ſynochæ quā dicemus. & eſt illa quæ eſt de ſumma febrium humorum: & nō eſt ꝓpter putredinē: immo eſt ꝓpter inflammationem, & ebullitionē. Quod ſi ptrāſeat illud ad putredinē, quā facit oppilatio et priuatio reſpirationis ꝓmutatur ad febres putredinis.

Oſtēdit in ſpeciali modū prouentus feb. dicēs quòd ſi inflāmatio pſeueret in debiliore ex corporib⁹ qđ eſt ſpiritus: quia eſt magis tenuis ſubſtātiæ erit feb. ephe. Cum aūt inflāmat in ſanguine eſt ſpēs famoſa feb. quæ dicitur ſynocha: quæ eſt de ſumma feb. ſine putredine. ſ. per ſolā inflāmationē & ebullitionem. Si vero cōtinuata oppilatione & priuatiōe reſpirationis accidat putredo. tunc permutatur ad feb. putredinis.

Et huius quidē oppilatio aut fit a multitudine humorū, & ſanguinis: aut ex großitudine eorū: aut ex viſcoſitate eorum: aut ꝓpter caſum rei de cauſis oppilationis in inſtrumēto: nō in curſu: immo ſicut frigus cōſtringēs: aut apoſte. coarctās: aut naſcētia rei: aut aliud de illis: quarū te oportet rememorari.

Tres ſpecies oppilationis.

In hac quarta parte innuit tres ſpecies oppillationis. prima ē coarctatoria, in qua cauſa oppilās eſt in via: & ē multitudo humorū, groſsities, aut viſcoſitas. ſecūda ſpēs dicit attenuatoria: & cā oppilās in inſtro, nō in curſu: ſicut frigus cōſtringēs, aut aliqđ apa coarctās meatū. tertia oppilatio dicit carnoſa: cuius cā dicit naſcētia carnis de illis quæ dicta sūt ſecūda primi. & 14. tertij. ſicut exēpli gratia eſſet verruca: aut ablatio magnæ partis cutis ꝓp vlcera ſupficialia corrodētia: ſicut qñque accidit in ſupficie intrinſeca matricis: aut ꝓp cōbuſtionē ab igne. Sed forte aliquis inſtabit ꝙ nō poſsit ephe. ꝓuenire ab oppilatione carnoſa: cū oppilatio carnoſa nō poſsit remoueri ſm plurimū. ſequit ergo ꝙ feb. ephe. illa erit coęterna patiēti: quia morietur cum illa. Si autem illa oppilatio nō ſit totalis cauſa ephemeræ: poterit ephemera remoueri remanente oppilatione, vt manifeſtum eſt.

Er

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 54 sur 301

Et hæc quidem feb. de febribus ephemeris parũ permutatur ad hecticam: quoniã corpus in ea eſt plurimæ materiæ.

In hac quinta parte Auic. ponit ſeptẽ canones. Primus. hæc feb. parũ ꝓmutatur ad hecticã: qm̃ corpus in ea eſt plurimę materiei: quapropter multũ reſiſtit cauſis exiccantibus.

Et in hac febre iterum eſt ſitis, et inflammatio: et adhærentia caliditatis, et vrina media inter igneam.

Secundus canon in hac feb. ſunt accidẽtia quæ cõſueuerũt accidere in aliis feb. ſ. ſitis, inflãmatio, adhærẽtia caliditatis .i. cõtinuitatis: ſicut cõtinua eſt oppilatio. raro. n. accidit, licet habeat paroxyſmos: vt dicitur ꝙ ſit integra quies inter paroxyſmũ & paroxyſmũ: & vrina eſt media inter igneã. Sed tu dices, vbi eſt aliud extremũ. Dicunt quidã ꝙ vult dicere inter igneã & rubeam: ita vt color ſit partim citrinus, & partim rubeus. Aliter & melius inter igneam .i. inter gradus citrinitatis: ſicut multis epheme. debilis caliditatis: neq; intenſæ citrinitatis, ſicut in cholericis.

Et hæc febris eſt difficilis ad cognoſcendum cuius ſimilitudo eſt proxima ſimilitudini febrium humorum.

Tertius canon. hæc febris eſt difficilis cognitionis: quia multum habet ſimilitudinis cum putridis propter oppilationem, & multitudinem materiæ.

Et hæc febris quandoque remanet vſque ad diem tertium, et in eo quod eſt poſt ipſum, ſi ſunt oppilationes plurimæ fortes: et non ſunt inſpiſſantes: et non ſunt condenſantes de foris, et ſi ſunt paruæ, feſtinat eius eradicatio, ſi nõ fuerit error.

Quartus canon. hæc feb. qñq; durat vſq; ad tertiũ diẽ: & ẽt poſt ipsũ ſi oppilationes fuerint fortes: ſed nõ in vltimo fortitudinis: quia tũc fieret trãſitus in putridã: & nõ fuerint inſpiſſantes: neq; cõdenſantes de foris .i. nõ fuerint in poris: quia iſtæ ſunt leues in cõparatione ad oppilationes intrinſecas: ꝙ ſi oppilationes ſunt paruæ cito eradicãtur: niſi accidat error.

Et hæc febris inter feb. ephemeras, quandoq; accidit, et redit propter fixionem oppilationis, quæ eſt cauſa, quare fiunt ei paroxyſmi.

Quintus canon. hic feb. inter ephe. qñq; accidit, & redit. i. habet paroxyſmos. ſiue exacerbationes ꝓp fixionẽ oppilationis: quæ eſt cauſa, quare ei fiant paroxyſmi. Dubitaẽ pro declaratione huius partis, vtrũ feb. ephemera ſit paroxyſmalis, ſiue piodica. Arguiẽ ꝙ nõ. primo feb. ephe. eſt facta: ergo nõ ẽ periodica. tenet cõſequẽtia & aſſumptum eſt Gal. 8. terapeuticę. Secũdo ſi aliqua ephe. eſſet piodica maxime eſſet ephe. ex oppilatiõe: ſed hæc nõ eſt piodica. ergo nulla alia. aſſumptũ probat: quia oppilatio fixa debet facere feb. fixã, & nõ periodicã: cum cã & effectus debeãt ꝓportionari. In oppoſitũ eſt Auic. in parte pſenti in cap. ſequẽti de ephem. ex nauſeatiua ſatietate. vbi dicit ꝙ habet quatuor piodos vſq; ad ſeptimum.

Secũdo pro hac parte ſunt rationes. põt. n. ephemerans ex ſole iterũ ad ſolẽ redire: & ſic fiet nouus paroxyſmus. Tertio. ſpiritus inflammatus faciẽs ephemeram, poteſt inflãmare aliũ, ſiue genitũ, ſiue de nouo ꝓducendũ, qui inflammatus faciet ẽm paroxyſmũ. Quarto. reperitur tertiana vnius paroxyſmi quæ eſt periodica: ergo ẽt ephemera vnius paroxyſmi põt eſſe periodica. Quinto quæcũq; cauſæ faciũt putridã eſſe periodicã, poſſunt, in ephemera reperiri: & ꝙ cauſa cõiuncta vnius ephemeræ diſponit cauſã cõiunctã ſecũdæ epheme re: & ſic de aliis cauſis quæ in putridis reperiũtur. ergo ephemera poterit periodica eſſe, ſicut & putrida.

Periodicatio duplex.

Pro ſolutione huius qõnis præmittenda eſt hæc diſtinctio ꝙ periodicatio accipitur dupliciter. comuniter & ꝓprie. Communiter ſumpta eſt diſcretiue reditus febriũ ſimilis primæ ꝓpter cauſã corporeã primę diſponentẽ ad ſecundã. uoco aũt febrem ſimilẽ primæ in eadẽ denominatione ſpecifica. Periodicatio aũt ꝓprie ſumpta eſt reditus febris ſimilis primæ ꝓpter cauſam cõiunctã primæ diſponentẽ ad cauſam coniunctã ſecũdæ: & attrahẽtes ipſam ad locũ determinatum, vbi prima cauſa fecit primã febrẽ. & hoc ꝓpter veſtigium ex prima cauſa derelictum in loco illo. Hac diſtinctione premiſſa ſit hęc prima cõcluſio. nulla feb. hectica eſt periodica. probat: quia nulla feb. hectica habet cauſam a qua dependet ſpeciali dependentia. Secunda cõcluſio. feb. ephe. tam vera, quàm non uera eſt periodica. prima pars probatur. Nam aliquo efficiente ex ſola poteſt cauſa coniuncta illius ephemerę .ſ. ſpiritus inflammatus a ſole diſponere alium ſpiritum ad inflammationem. vnde ceſſante prima ephemera redibit ſecunda ſimilis primæ propter cauſam corpoream. quare hæc ephemera vera eſt periodica. Iſtud tamen eſt rariſsimum, quòd unus ſpiritus inflammatus abſq; alia cauſa corporea alium ſpiritum diſponat ad inflammationem taliter, vt ſecũdam faciat ephemeram. ſecunda vero pars probatur. oppilatio enim remanẽs fixa iuxta textum eſt cauſa inflammationis ſpiritus ꝓhibita euentatione: quo ſpiritu reſoluto, & ceſſante ephemera tandẽ oppilatio fixa erit cauſa inflãmationis aliorum ſpirituum venientiũ ad eadem loca oppilata. & ſic vſq; ad plures paroxyſmos donec oppilatio remoueatur, aut ephemera trãſeat in putridam. hoc autem manifeſtum eſt in ephemera ex nauſeatiua ſatietate. poteſt enim vnus chylus corruptus faciens ephemeram diſponere ad alium chylum corruptum facturum ſecundam ephemeram: & ſic abibit ſecundum Auic. qñq; a quatuor paroxyſmis vſq; ad ſeptimũ. Item apoſtema in trinſecum inflammans ſpiritũ & faciẽs ephemerã ſpiritu illo inflammato reſoluto. & ſic prima ephemera ceſſante põt in flammare nouũ ſpiritũ, & nouam facere ephemerã. & ſic non eſt inconueniens in vno bubone in pluribus diebus plures accidere ephemeras. Et ex hac concluſione ſequitur ꝙ periodicatione communiter ſumpta: poteſt etiam ephe. eſſe piodica. Tertia cõcluſio. accipiẽdo periodicationẽ proprie ſola feb. putrida eſt periodica. Et ꝓbatur concluſio. Nam cauſa coniuncta primi paroxyſmi diſponit cauſam coniunctam ſecundi paroxyſmi, & attrahit ipſam ad locũ illũ in quo prima cauſa coniuncta putrens fecit patoxyſmũ. & hoc propter veſtigiũ derelictũ a prima cauſa putrẽte, ſiue illud veſtigium ſit cineritiũ: qđ eſt terminus putrefactionis, ſiue mala cõplexio in loco derelicta. nihil aũt tale põt cõuenire ephemeræ. quia cauſa cõiuncta ephemeræ nõ põt trahere cauſam ſecundã cõiunctam ad locum determinatum ꝓp veſtigiũ derelictũ: cum ſpũs ſit ſubſtãtia tenuiſsima, nihil tale potens relinquere poſt ſui putredinẽ, aut inflammationẽ. Quarta cõcluſio. tertiana vnius paroxyſmi: licet nõ ſit piodica actu: eſt tñ periodica aptitudine. Cauſa .n. cõiuncta illius paroxyſmi eſt apta attrahere nouã materiã ad locũ in quo putret, ꝓp veſtigium derelictũ: nõ aũt attrahit: quia defecit materia. nihil .n. remanſit ſub forma cauſæ aũtis ſupra illam quæ fecit illũ paroxyſmum.

Periodicationis cauſa.

Et ex dictis in præſenti qõne & partim ex dictis ſupra põt facile reſpõſio patere ad rõnes factas in principio qõnis tam ante oppoſitum quàm poſt oppoſitum.

Et hæc quidem febris multotiens permutatur ad frigus, et horripilationem, et ſignificat quod ipſa ſit putrida.

Sextus canon. hęc feb. multotiens permutatur ad frigus & horripilationem. ſupplete & rigorem. & ſignificat quòd ſit putrida. Ephemerę enim non ſunt cum typo notabili: & hoc ſignum manifeſtum eſt, ſi prius præcedat febris: & poſtea ſequitur typus.

Et cum illa, quæ eſt ex oppilatione facit accidere dolorem poſt phlebotomiã in latere ſiniſtro, non eſt excuſatio iterationis phlebotomiæ: præcipue cũ ſedatur feb. et pſeuerat dolor.

Septimus canon. cum febris ephemera ex oppilatione facit accidere doloreẽ in aliqua parte corporis poſt phlebotomiam in latere ſiniſtro, id eſt ex baſilica ſiniſtra nõ eſt excuſatio iterationis phlebotomię, præcipue cum ſedaẽ feb. & perſeuerat dolor. eſt .n. ſedata feb. per re motionem repletionis uaporoſæ per phlebotomiam baſilicæ ſiniſtręmaxime ad hoc conferentis: vt eſt apud Auic. 11. tertii. cap. de curationibus generalibus complexionum malarum cordis: ſed dolor perſeuerat poſt phlebotomiam: quia ſanguis agitatus, & nõ ſufficienter eductus per primam phlebotomiã incipit aliquod membrum apoſtemare. propterea neceſſarium eſt phlebotomiam iterare. Secũda expoſitio eſt, vt textus ſic ordinetur. cum febre ephemera ex oppilatione facit accidere dolorem in parte corporis ſiniſtra poſt phlebotomiã factam in aliqua parte corporis eſt neceſſarium vt reiteretur phlebotomia: præcipue

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 55 sur 301

præcipue cum feb. ſedatur: & perſeuerat dolor. eſt enim ſignum dolorem illum non ſequi febrem: ſed potius agitationem alicuius humoris melancholici in latere ſiniſtro incipiẽtis partem ſiniſtram apoſtemare. quapropter eſt neceſſaria reiteratio phlebotomiæ. Sed ex qua parte & qua vena debeat fieri phlebotomia: & quantum ſanguinis ſit hauriendũ tuo relinquitur iudicio æſtimatiuo. SIGNA.

Quandoq; accidit febris ephemera non eſt a cauſa primitiua, & eſt longe declinationis: tunc æſtima quòd ipſa eſt oppilatio: & proprie quando declinat ſine euacuatione cum humectatione.

Hic ponit ſigna: & primo dantia notitiam æſtimatiuam. ſecundo magis certam. ibi §Et verificatur.§ Signa autem prima ſunt tria. Primum non fieri a cauſa primitiua. ſed hoc ſignum licet excludat ephemeras veras: eſt tamen commune omnibus ephemeris pendentibus a cauſa corporea. Secundum ſignũ eſt. quòd eſt longę declinationis. & hoc eſt commune pluribus pendentibus a cauſa corporea. Tertium magis proprium præcedentibus eſt quando declinat ſine euacuatione .i. ſine ſudore ſimili naturali. nam cæteræ ephemeræ ſunt magis aptæ terminari cum ſudore ſimili naturali, quàm pendens ex oppilatione. eſt enim oppilatio tam intrinſeca, quàm extrinſeca multum apta impedire ſudorem: niſi forte ephemera pendens ab euacuatione. eſt enim parum apta terminari per ſudorẽ. ſed illa facile per cauſam ſuam cognoſcit.

Et verificant æſtimationem tuam ſigna repletionis, & in corporibus plurimi ſanguinis, & generãtibus eum: aut groſſorum humorum viſcoſorum. Et differentia quidem inter ea ambo eſt: quoniam ſi oppilationes in eis ſunt propter groſſitudinem humorum, & viſcoſitatem eorum ſignificant ea ſigna nota eis: & non eſt illic inflammatio corporis, & rubedo & extenſio, & ad ſummũ ſigna multitudinis. Et illis in quibus cauſa eſt repletio ſunt ſigna repletionis ex rubedine faciei, & exuberatione venarum, & inflatione, & tenſione, & alia apparentia. Et ſi ſuperfluunt oppilationes pulſus eſt paruus: & ſi non ſuperfluunt, nõ oportet vt minores pulſus.

Ponit ſignum magis certum: & eſt præſentia oppillationis cognita per ſigna ſua, ſiue oppilatio fiat a multitudine, ſiue ab humore groſſo & viſcoſo. Signa autem oppilationis ſunt extenſio, & grauitas in loco oppillato: precipue ſi locus ille fuerit tranſitus multarum materierum, ſicut hepar in quo plerunq; propter oppilationem eſt maior grauitas, quàm in apoſtemate eius. ſecũda primi in cap. de ſignis oppilationũ. Oppilationes quoq; in venis habentes colorem citrinum: aut ſaltem non bonum: quoniã ſanguis per foramina ſua ad cutis ſuperficiem nõ accedit. Signa aũt quòd oppilatio ſit a multitudine ſanguinis eſt membrorum grauitas, in motibus pigritia, faciei rubedo, venarum inflatio, & tenſio: plenitudo pulſus, licet aliquando propter nimiã plenitudinem ſuffocante appareat paruus iuxta textũ: & habẽt ſomnia quæ grauitatẽ ꝓtendunt: vt ſomniare ſe mouere nõ poſſe: ſicut ecõtra: ſomniare ſe volare ſignificat humores ſubtiles in quantitate temperata. Signa autem oppilationis ab humore groſſo, & viſcoſo eſt calor malus tendens in plumbeum: pigritia ad motus: albedo vrinæ extrema: ſomnus multus & ociofitas: membrorum laſſitas, & pigritia: pulſus paruus præcipue oppilatione ſuperfluente.

DE CVRA.

Cum cauſa eſt multitudo humorũ, & repletio: tunc oportet vt in principio properes ad phlebotomiam, & euacuationem: & vt phlebotomes eum cum iam non febrit: tunc eſt melius. Et quando febrit ſi non fuerit neceſſitas: tunc ſtatio eſt magis conueniens. phlebotomia enim facit humores currere, & permiſcet inter eos. Si autem non fuerit excuſatio: tunc non oportet vt poſtponatur, & tardetur phlebotomia & euacuatio: deinde fiat occupatio in eis quæ aperiunt oppilationes, & mundificant meatus. Et nõ propterea ante euacuationem ad mundificandos meatus, & opertionem. illud enim fortaſſe fit cauſa ad attrahendũ humores ſubito ad quoſdam meatus, & inuiſcandum in eis: & illud eſt res in qua ſunt errores plurimi: & fortaſſe addit in oppilationibus ſi fuerint groſſi: & proprie ſi meatus in creatione ſua fuerint ſtricti.

Phlebotomia facit humores currere & fluere.

Hic ponẽs curã primo ponit curã magis cõuenientẽ in principio. ſecũdo cõueniẽte in proceſſu. ſecunda ibi. §Deinde oportet§ prima in tres. nam in prima parte curat ephemerã pẽdentẽ ab oppilatione ꝓpter multitudinẽ materiæ. In ſecũda ibi§Et ſi nõ ſentis.§ curat ephemerã pendentẽ ab oppilatione propter groſsitiem, & viſcoſitatẽ humorum. In tertia ibi §Et cibus ſit.§ ponit cibos cõueniẽtes in curatione hmõi ephemeræ. prima in duas. nã in prima curat per euacuationẽ. In ſecunda per apertionẽ. ibi§Deinde fiat in eis occupatio.§ In prima dicit ꝙ ſi fuerit multitudo humorum & repletio .i. multitudo replens: ſicut quãdo eſt ſanguis præter modũ exuberans tũc fiat phlebotomia & euacuatio: ſed euacuatio debet eſſe cum clyſteribus: & cum his quę ſanguinẽ mundificat. Aliter & ſi fuerit multitudo humorum .ſ. aliorum a ſanguine: & repletio quantũ ad ſanguinẽ, fiat phlebothomia ꝓ ſanguinem: & euacuatio ꝓpria aliorũ humorũ electiua ſm ipſorum exigentiã. Et hæc phlebotomia debet fieri cum nõ febrit, ſiue fiat ante inchoationẽ, ſiue poſtquàm declinauerit primus paroxyſmus. phlebotomia .n. agitat humores: & per corpus fluere facit. & miſcet bonũ cum malo. hoc aũt plus fit præſente febre. Et de hoc eſt canon inferius in cap. de cura generali febriũ. vbi dicit. & nõ moueas in die paroxiſmi. hæc aũt intelligũtur in cura regulari. coacte .n. qñq; oportet parare ad phlebotomiã, & alias euacuatiões in feb. timẽdo ſuffocationem, aut raptũ materiæ ad aliqđ membrũ nobile: aut forte in ruptura uenæ, & alia ſimilia nocumenta. Deinde oportet vt demus aperiẽtia & mundificãtia meatus oppilatos: ſed nullo pacto hæc aperiẽtia debẽt exhiberi ante euacuationem, illud .n. eſſet cauſa attrahendi multos humores ad meatus illos, & ad inuiſcandũ multos humores in illis meatibus. propter quã rem multi ſequerentur errores .i. nocumenta, vt quia au gerentur oppilationes: & proprie humoribus exiſtentibus groſsis, & meatibus ſtrictis in creatione ſua: & forte fieret tranſitus ephemeræ in putridam.

Cum phlebothomia iterum, & euacuatio quandoq; educant ſuperfluitates viſcoſas, fumoſas, facientes coarctatione ſua hanc febrem: & prohibeant vt permutetur ad putredinem: & proprie cum ad vltimum facis eam peruenire: & facis approximare ſyncopi.

Ponit ſecũdã. quare eſt inchoandũ a phlebotomia, & euacuatione: quia hmõi euacuationes qñq; ſufficiũt abſq; exhibitione aliorũ apparẽtiũ ad curationẽ oppilationis, & feb. inde ſequẽtis, ſiue ſit ephemera ſiue ſynocha: & prohibẽt tranſitũ in putridã: quia ꝓ hmõi euacuationẽ educũtur materiæ oppilantes: & ſuperfluitates fumoſæ. i. quæ uaporãt abſq; putredine: quę coarctatæ, & nõ potẽtes tranſpirare ꝓ oppilationẽ ſunt cauſæ ephemeræ: & forte ſynochæ ſine putredine: & ꝓprie qñ exiſtẽte multa replatiõe ſanguinis facis phlebothomiam uſq; ad ſyncopim excluſiue: ſicut inferius dicetur in ſynocha: & hæc ſunt dicta Gale. 9. therapeuticæ.

Et ſi non ſentis multitudinem humorum: immo ſentis oppilationes: & quòd ipſæ ſunt accidentes a groſſitudine eorũ, & viſcoſitate ipſorũ, tunc fortaſſe non indiges phlebotomia ſuperflua, & euacuatione ſuperflua: immo indiges apertione.

Hic ponit curã ephe. pẽdẽtis ab oppillatione ꝓ humores groſſos, & viſcoſos: & patet. Sed hic nota ꝙ ſi humores fuerint a ſanguine ſeparati, ſola indigemus ipſorũ euacuatiõe: & aliqñ incipimus a phlebotomia, ſanguine, & his humoribꝰ equato, ꝓportionabili, aut ipſo dñante. Si vero ſit ecõtra, ab euacuatione incipere debemus: & raro in hmõi caſibus oportet hmõi euacuatiões eſſe valde copioſas: niſi forte materia optime digeſta: aut ipſa repente ad aliquod membrũ nobile.

Et apertio quidem eſt cum abſtergentibus ex medicinis, & cibis: & propterea quòd ægritudo eſt febris, non eſt poſſibile vt redeas in aperiendo ad abſtergentia calida: immo ad illa, quæ ſunt inter ſyrupum acetoſum purum vſque ad illum, qui eſt cum ſeminibus: & aquam endiuiæ vſque ad aquam feniculi.

Hic

Hic ponit ꝙ poſt euacuationem iam dictã, eſt aperiendum cum abſtergentibus, tã ex cibis, quàm ex medicinis: ſed propter feb. debẽt eſſe remiſſe calida, ſicut cũ ſyrupo acetoſo: ſuppleatis incluſiue, ſiue mellinum, ſiue cum zuccaro, vſq; ad ſyrupũ acetoſum cõpoſitũ ex ſeminibus, in quo ẽt ſint radices aperiẽtes: & ab aqua endiuiæ vſq; ad aquã fæniculi incluſiue.

Medicinæ deſeruientes apertioni oppilationũ

Circa quã partem nota ꝙ medicinæ deſeruientes apertioni oppilationũ ſunt quintuplices, ſubtiliatiuæ, abſterſiuæ, inciſiuæ, lauatiuæ, & aperitiuæ. Subtiliatiua autem medicina eſt, cuius proprietas eſt vt faciat humoris ſubſtantiã ſubtiliorem cum caliditate tẽperata: ſicut hyſſopus, alaſſæ, & chamomilla. Abſterſiua aũt eſt, cuius ꝓprietas eſt vt remoueat humiditates viſcoſas, & cõgelatas ab orificijs meatuũ, ſiue pororũ, qui ſunt in mẽbri ſuperficie: ita vt elonget eas ab eis: ſicut aqua mellis, & quæ ex melle fiunt: quap ois medicina abſterſiua ẽ corporis ſolutiua: licet non pp ꝓprietatẽ occultã: & omne amarum eſt abſterſiuũ. Inciſiua vero eſt cuius ꝓprietas eſt, vt ſubtilitate ſua penetret inter duas ſuperficies. ſ. humoris viſcoſi, & ſuperficiẽ membri in qua eſt viſcatus, & remouet ipſum ab ea: & cum hoc etiã diuidit ipſum humorem in partes: licet non faciat ſubſtantiam ſuam ſubtiliorem: ſicut ſinapi, & oxymel. inciſiua enim proprie opponitur viſcoſo. ſubtiliatiua autem groſſo & ſpiſſo. Lauatiua autem eſt cuius ꝓprietas eſt vt mundificet meatus cum humiditate ſua quã adiuuat motus. nã currens ſubtile cũ tranſit ſuper orificia: & p meatus ſuo curſu remouet ſuperfluitates: ſicut aqua hordei, & aquã cucurbitæ. Aperitiua vero medicina eſt, cuius proprietas eſt vt moueat materiã exiſtentem in concauitate meatuũ ad exteriora, & remanere concauitatem meatuum apertam efficit hoc ſubtilitate ſua: ſicut petroſelinum: aut quia ſubtilis eſt, & inciſiua: aut quia ſubtilis eſt, & lauatiua: aut quia ſubtilis, & abſterſiua: & omne acutum aperitiuum eſt. Et melius eſt in apertione oppilationum, vt inchoes ab abſtergentibus, & inciſiuis: deinde procedas ad ſubtiliantia, & aperiẽtia: & omnia ſint liquida, & fluxibilia.

Oẽ abſterſiuum, ſolutiuum.

Omne acutum aperitiuum.

Et cibus ſit ille in quo eſt ablutio, & non in quo eſt viſcoſitas, ſicut clyſt hordei. Et ſaccharum cum hoc quod ipſum eſt propinquum cibo eſt in ipſo apertio, & abſterſio. non eſt ergo malum ſi miſceatur cum clyſt hordei.

Ponit quales debent eſſe cibi: & patet clyſt hordei, id eſt ptiſana hordeacea.

Demum oportet, vt cõſideres cum euacuaueris, ſi neceſſaria fuerit euacuatio eius, & apparuerit, ſicut diximus, an minuatur febris, & deficiat: et an ſi paroxyſmos habuerit, frangatur, & debilitetur paroxyſmus eius ſecundus a primo. Et conſidera vrinã: & ſi inuenis eã non priuatã digeſtione: et in pulſu ſi inuenis eum nõ ſignificare putredinem, procedes ſecundum hoc regimẽ. Et intromitte ægrum in die tertio poſt paroxyſmũ in balneum hora mollificationis paroxyſmi expectati, ſi fuerit febris, vſq; ad quinq; horas, & inunge eũ, & frica ipſum cum rebus, in quibus eſt abſterſio æqualis: ſicut quod eſt inter farinam fabarum, vſq; ad farinam orobi, et farinã radicum lilij, & ariſtologiæ emollitæ cum aliquantulo mellis, & aquæ. Quòd ſi fueris auſus vti fortiori hoc: tunc vtere ſpuma baurach: & ſi exiſtimas ꝙ balneum alterat naturam eius in aliquo, & facit accidere quaſi horripilationem: non moretur in eo ictu oculi. oppilationes enim iſtæ non ſunt de genere earum, quas aperit balneum.

In hac parte ponit curam conuenientem in proceſſu: & eſt adminiſtratio balnei & fricationis. In ſecunda parte ponit quid poſt exitum a balneo faciendũ ſit. ſecunda ibi §Cum ergo egreditur§ In prima parte ponit octo conditiones ſeruandas in vſu balnei. Prima ꝙ præceſſerit euacuatio. ſecunda ꝙ facta ſit oppilationum apertio. Tertia ꝙ paroxyſmus ſi fuerit vnus ſolus ſit in declinatione. Si aũt ſint plures paroxyſmi, ꝙ cum balneatur ſit paroxyſmus declinationis vniuerſalis. quarta quòd vrina ſignificet digeſtionẽ. quinta quòd pulſus ſit coarctatus ſignificãs putredinem. ſexta quòd ponatur in balneo in die tertio: quia in hoc tẽpore veriſimile eſt ægrum eſſe in declinatione, & præceſſiſſe euacuationem & apertionẽ quæ prætermittendæ ſunt. & ante paroxyſmum ſequentis ſi fuerit aliquis veriſimiliter ſecuturus ſaltem per quinq; horas: ita vt poſſit fieri balueum, fricatio, & cibatio ſi fuerit expediens. ſeptima ꝙ poſt balneũ fricetur, & vngatur cũ abſtergentibus quæ in textu deſcribit. Horum tamen vſus nõ eſt apud nos: & magis conueniret oppilationi exiſtẽti in cute ſpuma baurach. i. pars ſubtilior ſalis: quod dicitur baurach: ſed loco ipſius accipimus ſalnitrum. octaua, quòd ſi balneũ alteraret ipſum faciendo oppilationem illico de balneo egrediatur. ſignificatur enim quòd balneũ nõ eſt aptum aperire huiuſmodi oppilationes: immo potius diſponit ad febrem putridam.

Cũ ergo egredietur de balneo: nõ oportet vt approximet cibo, neq; vino: niſi poſt ſecuritatem ex paroxyſmo. Si autẽ exigit diſpoſitio vt cibetur aliquantulum, & non tolerat: detur in potu id in quo eſt apertio ſicut aqua hordei ſubtilis: plurimæ aquæ, pauci hordei: plurimæ decoctionis decocta cum apio. Quòd ſi paroxyſmus non iteratur ei: tunc balnea eum ſecundo: ſi deſiderauerit illud, & ciba ipſum. Et ſi fuerit paroxyſmus diminutus a paroxyſmo primo: et vrina fuerit bona: tunc confide in veritate curationis, & paucitate oppilationis: & cura eum poſt eradicationem eius, ſicut curaſti: & ciba ipſum. Et ſi venerit paroxyſmus ſicut fuit: aut fortior illo: & vrina nõ fuerit, ſicut oportet: tunc ægritudo eſt tẽdens ad putredinem: & curatio eius eſt curatio putredinis.

Ponit quid operandũ ſit poſt exitum a balneo. nam regulariter non debemus exhibere cibũ paroxyſmo ꝓxime ſecuturo Si aũt virtus nõ toleret, detur aqua hordei ſubtilis. i. in qua ſit parũ hordei, & multũ de aqua. & proprie decocta cũ pauco apio ad maiorẽ apertionẽ. Nos aũt loco huius darem' aliquid ptiſanæ hordeaceæ. Si vero alius paroxyſmus non ſuperueniat: iterum balneandus eſt ad reſolutionem reſidui. Et ſi ſuperueniat, & ſit valde diminutus reſpectu præcedentis & cum hoc vrina fuerit bona: tũc ſignificatur paucitas oppilationis: & ꝙ non fiet tranſitus in putridam. & poteſt æger groſsius diætari. ſi vero fuerit paroxyſmus ſequens æqualis primo aut fortior: & vrina non digeſta: tunc fit permutatio ad feb. putridam: & curandus eſt cura putridæ.

De febre ephemera ex nauſeatiua ſatietate, & repletione. Cap. xxxiiii.

QVandoque accidunt ex nauſeatiua ſatietate vapores mali, ex quibus accidit caliditas, et inflammantur ſpiritus, quare accidit febris.

Hoc capitulum de febre ephemera ex nauſeatiua ſatietate habet tres partes. In prima ponit modũ prouentus feb. ephemeræ ex nauſeatiua ſatietate. ſecundo ſigna. tertio curã. partes patent. Prima in tres. In prima ponit modum prouentus eius in generali. ſecundo in ſpeciali. tertio canonem. ſecunda ibi §Proprie in corporibus.§ tertia ibi §Et iſti quidem.§ In prima parte dicit, ꝙ quandoq; accidunt ex nauſeatiua ſatietate. i. ex corrupta digeſtione in ſtomacho vapores mali: ex quibus accenditur caliditas in corde, & inflammantur ſpiritus quare accidit febris. Notandum quòd cum digeſtio ſtomachi lædatur tripliciter, diminute, ablate, corrupte. per nauſeatiuã ſatietatem debemus intelligere digeſtionem corruptam: per quam generatur chylus corruptus. Dicitur autem digeſtio corrupta: quia non conuenit alicui indiuiduo de ſpecie humana naturaliter diſpoſito: aut quia per ipſam producitur chylus ſolum æquiuoce nõ proprie ponendus in ſpecie chyli. Aliquando tamen per nauſeatiuam ſatietatem intelligimus chylum corruptum nauſeare facientem. Et aliquando per nauſeatiuam ſatietatem intelligimus ſatietatem, & plenitudinem ſtomachi cum nauſea, ita vt corruptio digeſtionis ſit cauſa chyli corrupti, & chylus corruptus cauſa plenitudinis ſtomachi cum nauſea.

Sed dubitatur quare ex corrupta digeſtione hepatis non generatur febr. ephemera. Dicendum quòd ex corrupta digeſtione hepatis eſt apta generari febr. putrida, & non

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 57 sur 301

ephemera. Cuius ratio eſt, quia humor genitus per corruptã digeſtionem hepatis ponitur inter cauſas corporeas,ſed chylus inter cauſas primitiuas. eſt enim lõginquius a corporibus noſtris chylus q̃ humor. Item quia chylus non ponitur inter res naturales ſicut humor,quia non neceſſario ingreditur cõſtitutionem corporis humani.multotiens enim homines ſunt ſine chylo, ſed nunquam ſine humorib. Sed ponitur dignius inter res non naturales, quia neceſſario occurrens corpori humano poteſt conuenienter,& inconuenienter applicari ſicut cibus, & potus, & ex eodem fundamento feces,quia per primam digeſtionem immediate ex chylo in ſtomacho generantur, ſicut & chylus reponi debet inter cauſas primitiuas, vapores itaq; ex chylo,& ex febribus eleuati cor inflammantes dignius faciunt ephemeram,quàm humoralem.

Et proprie in corporibus cholericis, & in illis qui non habent amplos poros.nam plurimum ſuperfluitatum earum vaporat vaporationes fumoſas,& minoratur in eis eructuatio acida.Et de illis,qui ſunt vehementius diſpoſiti ad illam,ſunt illi qui incipiunt poſt nauſeatiuam ſatietatem vti exercitio, & motu,et ire ſub ſole,& balneatione poſtquàm accidit eis hoc: multiplicantur enim in eis vapores fumoſi,& proprie quando habuerint in corporibus ſuis dolorem: & proprie in viſceribus eorum.

Hic ponens in ſpeciali modum prouentus ephemeræ ex nauſeatiua ſatietate oſtendit primo, quæ corpora ſint ad hãc parata.ſecũdo quæ imparata.ſecunda ibi.§De materia vero.§ In parte prima dicit q̃ corpora magis parata ad huiuſmodi febres ſunt corpora cholerica, aut ſaltẽ cholerica ſm ſtomachum quæ poros ſtrictos habent ſiue a creatione,ſiue accidẽtaliter. In his enim propter ſtomachi caliditatem cibus ad fumoſum corrumpitur.vapores autem fumoſi non potentes trã ſpirare propter clauſionem pororum inflammant cor,& ſpiritus, & in his non accidit eructuatio acida cum illa pendeat a frigiditate aut caliditate diminuta.Illi autem maxime ad hãc diſpoſitionem ſunt parati,qui poſt repletionem ſtomachi excrcentur,& mouentur motibus inordinatis, & proprie ſub ſole.nam per huiuſmodi calefacientia ſpiritus ad corruptionem fumoſam diſponitur,& proprie cum cibo agitato ſtomachus non benè complectitur eum, & etiam quãdo balneatur maxime in balneo calido.Spiritus enim tam per ſolem quàm per balneum,trahuntur a centro ad circunferentiam,& maxime ad hanc diſpoſitionem ſunt qui habent aliquo modo dolorem intrinſecũ per quem ſtomachus a debita digeſtione impeditur, tamen per hæc calefacientia ad fumoſum fit corruptio:& conſequenter ſit feb.ephemera.

De materia vero eructuationis acetoſæ, & in habentibus eam raro contingit, ut generetur febris. ſi autem generetur erit debilis,immo non generatur.

In hac parte innuit quæ corpora ſunt imparata ad febrem ephemeram ex nauſeatiua ſatietate,& ſunt corpora phlegmatica ſiue frigida, aut habentia ſtomachum frigidum. in his.n. eſt aptus corrũpi cibus ad acetoſum, ſed de materia eructuationis non eſt apta ſequi feb. ephemera, cum ſm plurimũ potius infrigidet q̃ calefaciat.Verũ aliquando, vt eſt apud Aui. 13.tertij.& Aue. tertio colliget. cibus corrumpitur in chylũ acetoſum a caliditate diminuta putrefaciente, & ab hac eſt apta generari feb.ephemera.ſed ita remiſſa,& debilis vt poſſimus dicere q̃ nunquam generantur.

Sed contra,ſi per putredinem cibus corrumpitur ad acetoſum febris inde conſurgens debet eſſe frigida, & conſequenter fortis. Dicendum quòd omnis feb. pendens a vapore putrido,aut a materia putrida eſt putrida, ſed tamen illa eſt putrida quæ pendet a cauſa corporea putrida. Et conſequenter dicitur etiam quòd febris ephemera taliter facta non eſt fortis,eo quòd illa putredo eſt leuiſsima. Si.n.eſſet fortis, eſſet facta corruptio ad fœtidum, vel ad alium odorem calidum.

Et æſtimamus quòd generatus ab eructatione acetoſa non eſt niſi ſatietas nauſeatiua.

In iſta parte dicit.quòd illud quod generatur ab eructuatione acetoſa.i.ex vaporibus eleuatis a chylo acetoſo nõ eſt niſi nauſeatiua ſatietas,ſed non febris.

Contra.ſequitur quòd idem eſt cauſa,& effectus, & prius & poſterius.Dicendum quòd non eſt inconueniens idem eſſe cauſam,& effectum.& conſequenter prius, & poſterius in diuerſis generibus cauſarum,ſicut in hoc propoſito, nauſeatiua ſatietas.i.chylus corruptus ad acetoſum eſt cauſa materialis eructuationis acetoſæ,ſed eructuatio acetoſa eſt cauſa nauſeatiuæ ſatietatis in genere cauſæ efficientis infrigidãdo ſtomachum,quia ſtomachus infrigidatus corrumpit cibũ. Item nauſeatiua ſatietas eſt cauſa immediata eructuationis acetoſæ,ſed eructuatio acetoſa eſt cauſa ſolum mediata nauſeatiuæ ſatietatis,& hoc non eſt inconueniens.

Et iſti quidem cum eorum ſoluuntur naturæ iuuantur valde,& remouetur febris eorum propter expulſionẽ ſuperfluitatis ſuperfluæ fumoſæ.

In hac parte ponit ſex canones. Primus quando patientes nauſeatiuam ſatietatem ſoluuntur ſiue a natura ſiue ab arte iuuantur valde, & remouetur feb. propter expulſionem ſuperfluitatis fumoſæ.

Et diuerſificatur quidem curatio eius, cuius retinetur natura ex illis,& cuius ſoluitur.

Secundus canon multum diuerſificatur curatio a medico facienda quando venter ſoluitur,& quando retinetur. Si.n. ſponte ſoluatur illud forte ſufficit ad curam.Si vero nõ ſponte ſoluatur,opus eſt, vt medicus chylum corruptum educat vomitu,aut feceſſu,aut vtroq; modo.

Et ſi natura illius qui febrit ex nauſeatiua ſatietate, leniatur duabus aſcellationibus,aut tribus: deinde phlebothometur,fortis fit ſuper eam fluxus ventris,& fortaſſe fiet ſuper eam fluxus hepaticus,quem ſignificabunt pulſus cordis, & nigredo linguæ.

Pro notitia tertij canonis eſt notandum quòd ſtante nauſeatiua non debet fieri phlebotomia,quia eſſet cauſa, vt chylus corruptus ad hepar traheretur,qui eſſet cauſa infectionis humorum in hepate exiſtentium, & conſequenter multorũ nocumentorum. Dicit ergo Auic.quòd ſi venter febrientis nauſeatiua ſatietate ſoluatur bis,aut ter, deinde phlebothometur,vt quia ſorte medicus videt vrinam groſſam,rubeam, & iam præceſsiſſe euacuationem chyli corrupti, tunc fit fortis fluxus,qui forte erit hepaticus, qui fluxus fiet a materia quæ dominium habet ſuper reſiduũ materiæ in hepate repertæ.ad quem tamen fluxum ſequitur pulſus cordis qui eſt via in tremorem eis,& nigredo linguæ vaporibus acutis, in fluxu cordi,& linguæ,communicantis. Et his non obſtantibus fluxus tamen erit ſalubris, & hæc eſt prima expoſitio Gentilis,cui tamen non multum aſſentio. Secunda expoſitio eiuſdem eſt quòd quãdo patiens ephe.ex nauſeatiua ſatietate ſoluitur bis aut ter:deinde phlebotomatur a medico credente totum chylum corruptum eſſe eductum in tribus aſcellationibus:cum tamen non ſit eductus integre, vnde corruptum quod eſt in ſtomacho per phlebotomiã attrahitur ad hepar & corrumpit humores in hepate repertos, ita vt natura irritata expellat eos,& facit fluxum fortem hepatis malũ, & forte mortalem ad quem ſequitur pulſus cordis, & nigredo linguæ vaporibus malignis cordi,& linguæ communicantis.

Et ſimilantur accidentia febris ephemeræ ex repletione accidentibus febris ex ira:rubent enim oculi,& facies valde,& fit inflammatio vehemens, & magnificatur pulſus,& fit velox,& rubet vrina.

Quartus.quòd accidentia febr.ephemeræ ex nauſeatiua ſatietate,& accidentia feb.epheme.ex ira multum aſsimilãtur. In vtriſq;.n.rubent oculi,& faciei inflammatio fit vehemẽs, magnificatur,& velocitatur pulſus.rubet vrina,ſed in patiente nauſeatiuam ſatietatem hæc fiunt propter vapores fumoſos communicantes cordi,hepati & toti corpori. in ira autẽ propter ebullitionem in ſanguine,& ſpiritu.

Amplius cum plus remanet non excedit tres dies.

Quintus canon.feb.ephemera ex nauſeatiua ſatietate cũ plus remanet non tranſit tres dies. in hoc enim tempore chylus corruptus eſt eductus,& feb.ephemer. debet eſſe corrupta,ſi æger bene rectus fuerit.

Et ſcias quòd febris epheme.ex nauſeatiua ſatietate,quãdoq;

venit

venit cum periodis quatuor aut ſeptem, & cum hoc eſt febris epheme. verum pulſus eius eſt ſanus.

Sextus canon. quòd feb. ephemera ex nauſeatiua ſatietate habet aliquando a quatuor periodis vſq; ad ſeptimum, abſq; hoc quòd tranſeat in putridam, & illud maxime cognoſcitur per pulſum, qui eſt ſanus non coarctatus, ꝛm quòd conſueuit in paroxyſmis putridis coarctari. Hi autē periodi a quatuor vſq; ad ſeptem accidunt ꝛm numerum cibationum in tribus diebus, in quarum qualibet cibus aſſumptus ad fumoſum corrumpitur. Quod autem tot periodi poſsint ex vnica cibi corruptione prouenire eſt longinquum, & male veriſimile. poſſibile tamen eſt quòd duo vel tres accidant in vnica repletione propter ciborum diuerſitatem, vt ſi comederet lac, & oua & carnes. lac primo corruptum poſſet facere vnum periodū & oua ſecundum, & carnes tertium. DE SIGNIS.

Signa eius ſunt alteratio eructationis ad acetoſitatem, aut fumoſitatem. Cum ergo alteratur eructatio ad ſanitatem, indicat ſanitatem. Et vrina quidem iſtorum eſt priuata digeſtione, aquoſa. Et quando cauſa nauſeatiuæ ſatietatis eſt vigilia eſt in facie, & ſaucibus eorum inflatio, & in palpebris eorum eſt grauitas.

Hic ponit tria ſigna. Primum quòd præceſsit huiuſmodi corruptio cibi ſignata per eructationem fumoſam, aut acetoſam. Cum enim eſt eructatio ſana non redolens aliquem ſaporem extraneum indicat ſanitatem. Secundum ſignum. cū vrina iſtorum eſt priuata digeſtione aquoſa. Contra quia ſupra dixit quòd rubet vrina: Dicendum quòd vrina aquoſa eſt ſignum corruptionis ad fumoſum. Vel aliter, quòd vrina eſt priuata digeſtione aquoſa, quia ſubtilis, licet tincta. Vel tertio, quòd in principio eſt aquoſa ſimilis aquæ ſignificās indigeſtionem, ſed poſtea in proceſſu efficitur rubea per actionem caliditatis febrilis. Tertium ſignum eſt manifeſtū ex his quæ dicta ſunt ſuperius in capitulo de ephemera ex vigilia.

De cura. Cap. XXXV.

PAtiens hanc nauſeatiuam ſatietatem non euacuatur, quin aut ſit natura eius non ſoluta: aut ſit ſoluta.

Hic ponit curam, & habet tres partes. In prima poſt vnā diuiſionem. in ſecūda ibi ⁋ Et ſi natura. ⁋ proſequitur membra diuiſionis. in tertia ibi. ⁋ Et ſi perſeuerat ſolutioni. ⁋ ponit quoſdam canones. Quod dicit in prima parte eſt manifeſtū, quia eſt vna diſtinctio facta ex partibus cōtradicentibus. Eſt enim neceſſarium, vt neuter horum patientium ſit ſolutus. ſ. a natura, aut non ſolutus, & eſt dictum Gal. 8. theraupeu.

Quod ſi natura eius fuerit non ſoluta, tunc proculdubio oportet vt ſoluas eam, & ſi fuerit aliquid cibi, aut fæcis, aut grauitatis remanēs ī ſtomacho, tūc oportebit, vt facias vomere ipſum, deinde ſolue ipſum, et cōſidera vbi īuenit grauitatē.

In hac parte curans ephemerā ex nauſeatiua ſatietate exequitur membra diuiſionis. & primo curat quando natura nō eſt ſoluta. ſecundo ibi [Quod ſi natura fuerit.] curat quando natura eſt ſoltua. Prima iterum in duas. nam primo ponit curam in generali. ſecundo in ſpeciali. ſecunda ibi [Et conſidera.] In prima parte dicit quòd ſi natura nō fuerit ſoluta, oportet vt ſoluas eā. ſi tamen in ſtomacho fuerit aliquid cibi, aut chyli corrupti grauantis, aut inclinantis ad vomitum. primo debet præmitti vomitus poſtea ventris ſolutio. quando tamē ſtomachus eſſet repletus, & nō eſt maior inclinatio ad vomitum q̄ ad ſeceſſum, ventris ſolutio debet præmitti vomitui.

Et conſidera tunc an ſit rectius euacuare illud cum clyſteribus, & ſuppoſitorijs, aut cum aliquo quod bibitur deſuper, vt ſoluat, aut deponat, aut digerat, et ſignificat illud qd rectius eſt de hoc diſpoſitio eructationis. fortaſſe enim neceſſarium erit, ſi fuerit cibus ſtās fortiter, & ſit difficilis vomitus, vt non aſpiciatur ad febrē, ſed adminiſtretur diapipereon, vt præcipitetur, & deſcēdat cum digeſtione: aut adminiſtretur quod eſt debilius eo, & adminiſtrētur embrochæ, & emplaſtra digeſtiua cognita in capitulo digeſtionis, & ſolutiua cognita in capitulo ſolutionis. Cū ergo deſcenderit, tunc aut egredietur per ſeipſum, aut iuuabitur cum ſuppoſitorio.

In parte preſenti docet curare ephemeram in ſpeciali qñ venter non eſt ſolutus. & habet duas partes. in prima curat p ventris ſolutionem. in ſecunda per dietam ibi [Et toleretur famis.] In prima dicit quòd medicus debet cōſiderare an chylus corruptus debeat euacuari per vomitum, aut per ventris ſolutionem. Hoc autem fiet ſibi manifeſtū ex duobus, ex grauitate percepta, & eructatione. Nam ſi ſenſerit grauitatem in ſtomacho, & eructationem, tūc chylus corruptus eſt in ſtomacho. ergo ſi nauſeauerit, primo procurandus eſt vomitus, deinde ventris ſolutio per quam chylus corruptus omnino euacuetur extra corpus, aut minuatur, aut ſaltem deſcendat a ſtomacho ad inteſtina. Si autem non ſenſerit grauitatem in ſtomacho, neq; habuerit eructationem, ſed ſenſerit grauitatem in inteſtinis, vtputa inter vmbilicum, & ſtomachū, vel ab vmbilico infra. nā per primum ſequitur chylum corruptū eſſe in inteſtinis gracilibus. per ſecundum in groſsis, eſt procedendum modo infraſcripto. Exiſtēte ergo chylo corrupto in ſtomacho, vel in inteſtinis gracilibus dandum eſt aliquid per os quod præcipitet chylum corruptum ad inferiora. Clyſteria non aſcēdunt ad ſtomachum, neq; ad inteſtina gracilia ſuperiora. De maxime autem cōuenientibus ad hoc eſt diatrionpipereon. i. electuarium de tribus piperibus. cuius deſcriptio eſt apud Meſuem, & Auic. hoc enim ſumptū, a drach. iij. vſq; ad. vi. præcipitat corruptum ad inferiora. Et ſi aliquid de cibo ſit, & nondum digeſtum adiuuat ad digeſtionem. habet enim thymum, & piper quæ adiuuant ad ventris ſolutionem, & non reſpiciatur, dūmodo educatur chylus corruptus. Si tamen videtur nimia inflammatio dandum eſt aliquid minus calidum ventris lenitiuū, ſicut aqua mellis, aut aqua zuc. debite calida quantitate. ⁋ aut. 6. vnc. Exterius autem approximentur emplaſtra, vnctiones, epithymata, aut embrochæ quæ confortant digeſtiuam, & cum hoc ventrem leniant, ſicut eſſet decoctio facta ex abſynthio, ſpica, & aſſaro, quibus apud maiorem neceſsitatem poſſet addi parū arthanitæ. hæc enim exterius applicata, cum hoc quòd confortant, chylum corruptum deponunt. Si autem per ſigna ſupraſcripta comprehēſum fuerit corruptum chylum eſſe in inteſtinis groſsis clyſteri educendus eſt.

Sed dubitatur vtrū diatrionpipereon conueniat in cura huius ephemeræ. & arguitur quòd non de intētione Alexandri in cap. de corruptione digeſtionis reprehendentis Gal. in hoc paſſu qui in octauo therape. concedit diatrionipipereon. In oppoſitum eſt Gal. 8. therape. & Aui. hic. Hoc dubium facile poteſt ſolui dicendo quòd Gal. & Aui. concedunt ipſum quando corruptus eſt ad acetoſum, & fit corruptio a mala complexione frigida. Aliter poteſt dici quòd in hac corruptione ad fumoſum eſt duplex intētio. vna ad deponēdum chylum, & ad hoc optime valet diatrionpipereon. nam cum hoc ꝙ deponit chylum corruptum, ſi quid remanſit ex cibo indigeſtum adiuuat ad ipſius digeſtionem, & cura eſt conueniens in principio. Alia autem intentio eſt ad malam complexionem calidam corrumpentem, & ad feb. & ratione huius non conuenit. ſed conueniunt frigida, ſicut dicetur inferius. Ego tamen credo quòd ſtante hac corruptione cum feb. & a mala complexione calida ſit tutius adhibere aquam mellis hordei, aut zuccari vt ſimul chylus corruptus deponatur, & mala complexio calida corigatur.

Et toleretur fames ſuper eum tādiu donec non remaneat hæſitatio in deſtructione ſatietatis nauſeatiuæ, deinde ſumat cibū leuem velocis digeſtionis boni chymi, et ſit intentio ad famem, et ſomnum tantum, quod excuſat ſollicitudinem in alleuiatione repletionis.

In hac parte dicit quòd fames in hoc caſu debet tolerari donec ſatietas nauſeatiua ſit deſtructa, ita vt non ſentiat eructationem, neq; grauitatem in ſtomacho, & in inteſtinis gracilibus. poſtea ſumat cibū leuem boni chymi, & velocis digeſtionis, & in ſumma toleret famē, multū dormiat ſuper famē. hæc. n. excuſant ab alia euacuatione: Cōuertunt. n. ſpūs ī ſomno circa ſtomachū, & iuuāt ad digeſtionē, vt adbenignū reducatur qd' pōt reduci, & reliquū ad euacuationē diſponatur.

Quod ſi natura fuerit ſoluta, conſidera an res quæ euacuatur ſit illud quod eſt corruptum, & ſi fuerit illud non retinea-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 59 sur 301

tur, donec totum euacuetur vsq; ad postremũ eius: & expecta declinationem paroxysmi, & fac ingredi ipsum tunc balneum, & ciba ipsum nisi fuerit illic superfluum destruës fortitudinem, tunc enim non facias ipsum ingredi balneum, immo ciba ipsum, & conforta stomachum eius cum rebus quas scies, & quarum quædam scriptæ sunt in capitulis de solutione ventris. Et de illis est lana infusa in oleo, in quo est virtus absynthij, aut etiam in oleo nardino postquàm fuerit expressa & separata fuerit ab ea maxima pars olei.

Hic curat ephemeram ex nauseatiua satietate quando venter sponte soluitur. Et dicit ꝙ medicus debet considerare an res quæ euacuatur sit id quod est corruptum, & si ita fuerit nunquam retineat donec totus chylus corruptus euacuatus sit. quo euacuato declinãte paroxysmo debet igredi balneũ, & postea cibari. Verum si adsit virtutis debilitas dimittat balneum, & cibetur, sed ante cibationem confortetur stomachus cum medicinis descriptis 16 tertij. in cap. de solutione ventris ex quibus est lana infusa in oleo de absynthio, aut in oleo nardino, id est de spica: quæ lana sit expressa ab oleis, & notabiliter calida, super stomacho, & intestinis applicetur.

Et si perseuerat solutio, & inuenis id quod egreditur absq; genere eius quod corruptum est, administra oleũ de cydonijs tepidum recens secundum hunc modum, & oleum de mastice, & non est iterum in oleo nardino contrarietas eis. Et fortasse administramus cerataria, & proprie quando non suffert dispositio strictũram eorum super ventres eorum. Et quandoq; indigemus emplastris fortioribus hoc, de emplastris prædictis in cholirica passione, & da ei in potu aquas fructuum, si tolerat eas, & da ei ad comedendum illud, cuius alleniatur nutrimentum, & facilis sit digestio, sicut testiculi galli, & pisces aradrach, & præmitte super illud aliquid de fructibus & succis, & robub stypticis.

In ista parte ponit quosdam canones qui sunt maxime ad corrigendum accidentia, corrigit autem tria accidentia. primum est fluxus ventris superfluus. secundum est deiectio appetitus. tertium difficultas transitus chyli ad hepar. Pro primo igitur corrigendo dicit. ꝙ si ventris solutio perseuerat, & illud quod euacuatur non est chylus corruptus, immo forte humores quorum euacuatio non confert, tunc administra oleum de cydonijs tepidum. i. calidum, & oleum de mastice, vel de spica non est contrarium, immo iuuatiuum. hæc. n. stomacho, & ventri applicata sistunt fluxum. aliquando administramus cerota, sicut cerotum ex mastice, & similibus cõstringentibus, quæ cærota sint tenacia, & per se adhæreãt, proprie quando æger non vult sufferre ligaturam, & apud maiorem necessitatem administra magis stypticа supra dicta in capit. de cholirica passione, & detur in potu aqua fructuum stypticorum sicut cytoniorum, & granatorum, & cibi eorum sint facilis digestionis, & boni chymi sicut testiculi gallorum, & pisces aradrach. i. parui petrosi. & ante huiusmodi cibaria da aliquid stypticum sicut diacytonitem, similiter succi, & rob stypticі.

Et si abscinditur de appetitu aliquid admone ipsum cum eis quæ sciuisti: & proprie cum eis quæ fiunt ex cydonijs.

Hic prostrationem appetitus corrigit, & proprie dãdo cydonia, & ea quæ cum cydonijs fiunt.

Et cum euacuatum est, non est malum, vt administres ei electuarium forte de illis quæ digerunt, & confortant stomachum, & aperiunt oppilationes, & illud post ablationem febris, & accidentium.

Hic administrat ea quæ faciunt chylum ad hepar penetrare ex quibus est diacalamentum, tyriaca, & vinum potẽs, sed hæc non sunt administranda, nisi in fine cum iam eductus est totus chylus corruptus, & cessauerit feb. & correcta sit stomachi mala complexio calida.

Et iter quidem ad phlebotomiam est vt non fiat in ea donec declinet, tunc enim fiat.

In hac parte dicit non esse faciendum phlebotomiam nisi postquàm totus chylus corruptus est eductus.

Et illud quod prius datur in potu est aqua hordei, & cibus sit sicut ille, qui fit de agresta cũ cucurbita, & amygdalis paucis, & infrigidetur locus eius, odoramentum eius, & trochisci de camphora in quibus, non ponitur reubarbarum.

In hac parte ponit regimen per diætã in declinatione conueniẽtem, & in summa concedit agrestam, cucurbitam cum paucis amygdalis, quia sunt difficilis digestionis, & infrigidat lectum ipsorum, & dat odoramenta frigida, sicut trochiscos de camphora, in quibus non ponitur reubarbarũ vt sint frigidiores. Hæc. n. conueniunt tam ratione feb. quàm ratione caliditatis superfluæ stomachum corrumpẽtis. Et in hoc textu manifeste elicis quatuor intentiones. Prima est remotio causæ. s. nauseatiuæ satietatis. ꝑ qua remouẽda si nõ sufficeret vomitus, & opus est solutiõe in nauseatiua satietate ad acetosum, ventre existente stiptico darem vnam drac. pil. alefanginarum, aut stomachicarum, & non essem contentus solo diatrionpipereon. & si esset corruptio ad fumosum darẽ x. drac. floris casię ventre existente stiptico. non enim fiderem quòd aqua mellis, vel zuccari, aut hordei posit chylum corruptum educere. secunda intentio est infrigidatio quæ debetur febri. tertia correctio accidẽtium, sicut dictum fuit circa textum. quarta est regimen in sex rebus quod in corruptione ad fumosum declinet ad frigidũ. in corruptione vero ad acetosum declinet ad calidum. magis. n. intendendum est ad causam, quàm ad febrem. Vltimo nota quòd administrata exterius ad retinendum fluxum, aut vomitum debẽt esse, aut notabiliter calida, aut notabiliter frigida, non autem tepida vt superius ostensum fuit in febre ephemera ex euacuatione.

Febres ephemeræ ex apostemate. Cap. XXXVI.

Febres sequentes apostemata interiora sunt putridæ, & quandoq; associatur eis hectica, & non sunt de numero febr. ephemerarum.

In præsenti capitulo Auic. agit de febribus ephemeris sequentibus apostemata. Habet hoc capitulum tres partes. In prima ponit modum prouentus ephemeræ ex apostemate. in secũda signa. in tertia curam. partes patent. Febres autem diuersificantur fm diuersitatem apostematum. sed apostemata diuersificantur loco, & causa. Primo ergo ponit quæ febres sequuntur apostemata fm locorum diuersitatem. secundo fm diuersitatem causarum. secunda ibi [Et plurimũ accidit.] Prima in duas. nam primo ostẽdit quæ febris sequatur apostemata intrinseca. secundo quæ extrinseca. secunda ibi [Apostemata vero apparentia.] In prima parte dicit quòd feb. sequẽtes apostemata intrinseca sunt putridæ, & quandoq; associatur eis hectica, & non sunt ephemeræ.

Contra primum instatur, quia non sunt putridæ, quia non continuæ cũ materia continuarũ putreat ad intra venas. primo de differentiis febrium. materia autem apostematum est extra venas, s. in concauitatibus membrorum, neq; interpolatæ ex sententia Gal. in commento illius aphorismi, Febres quæcunq;.

Cõtra ſcm instat, quia hectiçe sunt factæ ppea nõ depẽdent a causis corporeis. Pro soꝛone tenẽdæ sunt istæ conclusiones. Prima. febres sequẽtes apostemata intrinseca fm plurimum sunt putridæ cõtinuæ. ſcda ꝙ aliqñ sunt interpolatæ, tertia ꝙ aliqñ sunt hecticæ. quarta ꝙ rarissime sunt ephemeræ. Prima probat̃ pp tria. s. propinquitatẽ materiæ putriẽtis, ad cor rectitudine viæ, & tertio pp latitudinẽ viarũ. Et ex oppositis causis febres putridæ sequẽtes apostemata extrinseca fm plurimũ debent esse interpolatæ q̃ febres sequentes apostemata intrinseca. Quod aũt sint aliqñ interpolatæ iuxta ſcm conclusionẽ ostendit, & pono ꝙ sit aliqd̃ apostema cholericũ intrinsecũ ita paruũ ꝙ nõ possit facere febrẽ nisi qñ caliditas sequẽs ipsum excrescit. Præsuppono ſcdo ꝙ merito cholerę caliditas sequẽs ipsum crescat de tertio in tertium. hoc. n. est de intẽtione Aui. inferius in capitulo de febrib. apostematum. Dicit. n. ꝙ vnicuiq; humorũ inest periodus qui sibi cõuenit: ex quibus facile deducit cõclusio. Quod aũt aliquando sequantur hectice ostenditur, tum propter caliditatem febrilẽ putridã ducentem ad hecticam, tum propter noncumentum, digestiuæ membrorum naturalium, nec obstat quòd hecticæ sint factæ, & per consequens independentes cum factæ sunt,

quia

quia tunc in fieri fuerunt depẽdentes a cauſis iã dictis. Quod autem ephemeræ poſsint ſequi apoſtemata intrinſeca iuxta quartam concluſionem oſtenditur, quia ſequuntur apoſtemata extrinſeca, quando inflammantur ſpiritus, non tamen poſſunt mittere putridã fuliginem ad cor, ſed tãtum proportionem poteſt habere præciſe apoſtema intrinſecum ad inflammandum ſpiritum, nõ mittendo putridam fuliginem ad cor, ſicut apoſtema extrinſecum. ergo &c. tenet conſequentia, & aſſumptum eſt ſatis manifeſtum. Poteſt enim apoſtema intrinſecum eſſe ita paruum vt poſsit inflammare ſpiritus, non mittendo putridam fuliginem ad cor, cum illud ſit facilius q̃ mittere vaporem putridum ad cor ſufficientem ad feb. putridam. Dicta autem Aui. veritatem habent in pluribus. Et tu adde quintam concluſionem quòd febres ſequentes apoſtemata intrinſeca plurimum ſunt vagantes non ſeruantes periodum ſui humoris, vt eſt apud Auic. 18. tertij. capitu. de apoſtematibus renum. Et experientia comprobatur, & ratione. quia periodicatio fit per nouum aduentum materiæ, aut per crementum putredinis eius, ſed hæc non fiunt temporibus determinatis in apoſtematibus, quare &c.

Apoſtemata vero apparentia, ſicut ſunt furunculi, & exituræ vel bubones quæ eueniunt in ea, & proprie apoſtemata magna, quæ fiunt in membris glandulosis, & in carnibus quæ vocantur molles, ſicut illa quæ fiunt in inguinibus a ſuperfluitatibus hepatis, & in aſcellis a ſuperfluitatibus cordis, & ſub aure à ſuperfluitatibus cerebri, quandoq; ſequuntur febres, et non euacuantur quin aut ſit illud, quod peruenit ex eis ad cor donec igneat ipſum calefactio ſola, aut cum putredine. Quod ſi fuerit calefactio ſola tunc erit de genere febrium apoſtematum intrinſecorum.

In parte præſenti oſtendit quæ feb. ſequantur ad apoſtemata extrinſeca dicens, quòd apoſtemata apparentia: ſicut ſunt furunculi. i. apoſtemata acuti capitis dicta ademanuel apud Auic. tertia quarti, & exituræ. i. apoſtemata colligẽtia humorem calidum, ſiue fiant incipiendo, ſiue permutando bubones ideſt apoſtemata inguinũ. bubon. n. græce inguen latine quæ veniunt in ea, ſ. parte extrinſeca, ſiue apparenti. Et ſimiliter apoſtemata magna quæ fiunt in membris glandoſis. i. carnib. glandoſis mollibus, ſicut illa quæ fiunt in inguinibus a ſuperfluitatibus hepatis cuius inguina ſunt emunctoria, & in aſcellis a ſuperfluitatibus cordis, cuius ſunt emunctoria, & ſub aure a ſuperfluitatibus cerebri. quandoq; ſequuntur feb. quæ aliquando ſunt ephemeræ quando inflammando ſpiritus igniũt cor, non communicando tamẽ putridam fuliginem cordi, ali quando ſunt putridæ ſi putredo cordi communicetur. Appellat tamen Auic. ephemeras de genere feb. apoſtematũ, quia frequenter ſequuntur apoſtemata extrinſeca, licet translatio iudaica dicat de genere febrium ephemerarum quæ ſequuntur apoſtemata, & eſt textus ille clarus.

Et plurimum quidem accidit de iſtis febribus ſequentibus apoſtemata ſequentia cauſas primitiuas ex vlceribus, & ſcabie, & dolorib. & percuſsionibus, & caſibus ad quæ expelluntur materiæ, et retinentur in viis apud carnes molles eſt de genere febris ephemeræ. Et plurimum quid accidit de iſtis febribus ſequentibus apoſtemata, quorum cauſæ ſunt antecedentes ſicut repletiones, & oppilationes præteritæ ſunt putridæ, & ſecundum plurimũ febres ſunt radices, & apoſtemata ſequentia, licet quandoque accidat econtrario. Hippocrates nominauit has febres malignas, quæ ex eis ſunt ephemeræ, et quæ non ſunt ephemeræ. Et febres quidem ſequentes ea ſecundum plurimum ſunt ephemeræ, & ſi non ſunt ephemeræ ſunt malæ.

In parte præſenti Auic. ponit quæ feb. ſequantur apoſtemata diuerſificata ſm cauſas. & primo ſm cauſas generales. ſecundo ſm cauſas ſpeciales. ſecunda ibi ¶ Et plurimum quidem harum. ¶ Prima in tres. In prima ponit quę feb. ſequantur apoſtemata extrinſeca pendentia a cauſis primitiuis. In ſecunda quæ feb. ſequantur apoſtemata extrinſeca pendentia a cauſis corporeis. In tertia parte ponit quandam comparationem. ſecunda ibi ¶ Et plurimum quidem accidit. ¶ Tertia ibi ¶ Et febres quædam ¶ In prima parte dicit quòd febres ſequentes apoſtemata extrinſeca pẽdentia à cauſis primitiuis, ſicut ſunt vlcera, ſcabies. i. excoriatio, dolores, percuſsiones, caſus nocentes aliquibus membris, ad quæ fluunt materiæ ſufficiẽter retinẽtur in viis apud carnes molles, quæ ſunt in locis emunctorijs ſunt ephemeræ. Deinde in ſecunda parte dicit, quòd ſm plurimum febres ſequẽtes apoſtemata extrinſeca pendentia à cauſis corporeis, ſicut repletiones, & oppilationes præteritæ. i. antiquæ ſunt putridæ. In tertia parte dicit quòd febr. ſequentes apoſtemata extrinſeca ſm plurimũ ſunt ephemeræ, & ſi non ſunt ephemeræ ſunt malæ, & eſt aphoriſmus quartæ particulæ. In bubonibus omnes feb. malæ exceptis ephemeris. peſsimæ autem ſunt putridæ ſequentes apoſtemata peſtilentialia. Notandum primo quòd licet vlcera, ſcabies, & dolores ſint cauſæ corporeę, appellantur tñ ab Auic. primitiuæ in comparatione ad oppilationem, & repletionẽ quæ magis videntur corporeæ, & directius apoſtemata cauſantes. Aliter tamen poſſumus dicere quòd Auic. per vlcera, ſcabiem, & dolorem intelligit cauſas primitiuas horum factiuas. Notandum ſecundo quòd per vlcera, dolorem, & ſcabiem in membris extrinſecis, ſicut in pedibus, & virga attrahuntur materiæ a corpore ad membra illa, quæ fluentes in xta inguina retinentur in carnibus mollibus exiſtentibus in inguinibus, quæ ſpongiæ ſunt, & ad hoc deputatæ vt recipiãt ſuperfluitates hepatis. Et ſimiliter ſi huiuſmodi fint in brachijs fiũt ex ſimili cauſa apoſtemata in ſubaſcellis, & ſi in mento, aut labijs aut dẽtibus fiunt apoſtemata poſt aures, vel ſub aurib. Vltimo inſtatur cõtra dicta. quia ſi febres ſequẽtes apoſtemata extrinſeca ſm plurimũ ſunt ephemeræ, & ad apoſtemata extrinſeca pendentia à cauſis primitiuis ſequantur plures ephemeræ quàm putridæ, & econtra, ad apoſtemata extrinſeca pendentia à cauſis corporeis pluries ſequantur putridæ quàm ephemeræ. ſequitur quòd apoſtemata extrinſeca pluries fiunt à cauſa primitiua quàm corporea. Ad hoc dicitur primo concedendo ad quod deducitur maxime ſub cauſis primitiuis comprehendendo vlcera, ſcabiem, & dolorem, ad huiuſmodi. Aliter poteſt dici quòd Auic. ſuperius locutus eſt comparatiue, vt quòd feb. ſequentes apoſtemata extrinſeca pendentia a cauſis corporeis ſunt pluries putridæ quàm ephemeræ in comparatione ad febrem ſequentem extrinſeca à cauſis primitiuis, quæ rariſsime ſunt putridæ.

Et plurimum quidam harum ſequuntur apoſtemata ſanguinea. & quãdoq; accidũt ſequẽtes eryſipelas, & ſimilia ei.

In parte præſenti dicit q̃ feb. ephemeræ pluries ſequũtur apoſtemata ſanguinea, quàm cholerica, ſicut eryſipilam, formicam, & ſimilia, tum quia dolor eſt maior in apoſtemate ſanguineo, quàm cholerico, quia eſt extenſiuus, & pulſatiuus, & in apoſtemate cholerico eſt pungitiuus, & quia plures vapores, licet non ita acuti eleuantur in apoſtemate ſanguineo, quàm cholerico.

SIGNA.

Signa earum ſunt ea quæ diximus de anteceſsione apoſtematum ante eas, & facies eſt inflammata, & rubea, & eſt additum in ea ſuper diſpoſitionem ſanitatis, & non eſt caliditas vehemẽter mordicans, quamuis ſit multitudo eius in eis, quoniã huius apoſtemata ſunt ſanguinea, niſi ſint febres ſequentes eryſipilam, & tunc iſtis febribus ſuccedit humectatio, & eſt pulſus in eis velox, magnus, frequens propter repletionem, & caliditatem, & eſt vrina aquoſa, alba propter curſum materierum ad apoſtemata, & vlcera.

In parte præſenti ponit ſex ſigna huiuſmodi febrium ephemerarum. Primum eſt anteceſsio apoſtematum. Secundum. quia facies eſt inflammata rubea notabiliter ſupra diſpoſitionem ſanitatis, quod ſecundum non eſt vniuerſaliter verum, ſed maxime verificatur in his qui multo ſanguine abundant. in his enim corporibus frequenter fiunt furunculi ad quos ſequuntur febres ephemeræ. ſecunda primi. Tertium, quia caliditas quamuis ſit multa propter multitudinem vaporum, & proprie in pendente ab apoſtemate ſanguineo, non tamẽ eſt multũ mordax. mordacitas. n. argueret febrẽ putridam. verũ ſi apoſtema ſit cholericũ caliditas etiã eſt mordacior, licet ſit minor in quantitate, nunquã tñ cæteris paribus eſt ita mordax, ſicut eſt quãdo eſt a putredine. Quartũ. quia

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 61 sur 301

istis succedit sudor lenis, similis naturali, cuius causa patet ex supradictis. Quintum, quia pulsus est magnus velox, & frequens, vt satisfaciat necessitati. Sextum, est vrina aquosa. i. subtilis alba, s. albedine translucente propter cursum materie ad apostemata. vnde diuertitur a vijs vrinæ, & hoc in principio, licet postea in fine precedente actione caliditatis febrilis, & amplius non fluente materia ad apostema tingatur.

CVRATIO.

Oportet vt anteceſsio fiat in ea cum phlebotomia, & fluxu ventris, & curetur apoſtema cum eo quod oportet in capitulo ſuo, & ſubtilietur regimen, & non bibat vinum omnino, et non cibetur niſi poſt declinationem completam, & neceſſaria ſunt ei extinguentia, & infrigidantia, humectantia, & emplaſtra infrigidata cum niue ſuper membrum infirmũ apoſtemoſum, ita vt non noceant apoſtemati, neq; faciant ipſum crudum, immo infrigidetur via inter ipſum, & cor infrigidatione penetrante in profundum.

Hic ponit curam. pro cuius notificatione memorãdæ sunt intentiones sæpe dictæ. Prima est euacuatio apostematis. secunda est infrigidatio quæ debetur febri. tertia correctio accidentium. quarta regimen vitæ in sex rebus. Curatio autem apostematis duplex exigit regimen. Primũ debetur causæ antecedenti exigens tres intentiones. s. euacuationem, diuersionem, & fluxus interceptionem. Euacuatio autem complenda est cum phlebotomiis, & aliis euacuationibus ſm humorum exigentiam. Diuerſo autem completur cum vẽtoſis, cum scarificatione, cum sanguisugis, ligaturis, & similibus. Sed fluxus interceptio perficitur cũ repercussiuis positis super membro, per quod materia fluxura est. Et aliquando materia existente subtili acuta cum bibitis, quæ materiã ingrossant, & immobilitãt, sicut syrupus de papauere, & similia. Sed regimen particulare exigit tres intentiones. repercussionẽ conuenientem in principio. repercussionem cum resolutione conuenientem in augmento, vsq; ad medium status. resolutionem conuenientem a medio status vsq; per totam declinationem. Si vero maturatur in augmento ministranda sunt repercussiua cũ maturatiuis, & in statu maturatiua sola. quo maturato erumpendum est, & cura vlceris curãdum. Repercussiua tamen in omnibus apostematibus non sunt applicanda. horũ tamen inuestigatio non pertinet huic parti. sed perquirenda sunt hæc quarta primi. & tertia quarti. Secũda intentio est infrigidatio, quæ debetur febri cum interius, & exterius applicitis. Tertia intentio corrigit dolorem ſm q̃ oportet, & corpus humectat, & si vapores respirent ab apostemate ad cor, aut ad alia membra nobilia, aut materia retrocedat, approximanda sunt emplaſtra infrigidata cum niue ſupra membrũ apostemoſum infirmũ, ita vt non noceatur apostemati, nec fiat ipsum crudum. tertio infrigidetur via inter membrum apostematum, & cor infrigidatione penetrãte in profundum, & huiusmodi etiam debent esse styptica, & hoc magis conuenit in augmento, & statu, quàm in principio. Et hęc non debent applicari super hoc apostemate, sed distanter ab eo, vt intercipiantur vapores, & materia ne tenderet ad cor, & ad membra nobilia. regimẽ autẽ in cibo, & potu subtilietur, & non bibat vinum, neq; comedat carnes, & non cibetur nisi apud declinationem cõpletam. s. paroxysmi, & aliqñ regimẽ administretur ſm exigentiã apostematis, & febris.

De febre ephemera ex terreſtreitate, ideſt quando cutis fit dura vt teſta. Cap. XXXVII.

Hęc febris iterum ſequitur priuationem reſolutionis propter oppilationes non profundatas. Et plures quidem hominum cum dimittunt conſuetudines ſuas balneandi, febriunt. Et plures eorum ſunt illi in quorum corporibus generatur vapor cholericus, propter cõpletionem corporum eorum, & ciborum ipſorum, & aquarum ipſarum malarum, & propter diſpoſitiones eorum accidentes ex vigiliis. Curatio eius eſt extinctio, & adminiſtratio balnei, & ſudare in eo poſt declinationem, & fricari cum eis quæ ſunt ſicut furfur, & farina fabarum, & amygdalæ amaræ, & ſemen melonis, & aliquid de aluſen, & baurach. Et ſicut cibus eius extinguens, et humectans, et vinum eius ſit plurimæ commixtionis et iteret balneum multotiens.

In hoc capitulo agit de feb. ephe. ex terreſtreitate cutis. i. ex oppilatione quæ fit in poris cutis a causis intrinsecis, quæ sunt tres. s. ſtrictura pororum in creatione sua, lutum retentũ in superficie pororum resecatum in quarta digestione, & tertia humores grossi, aut viscosi i poris inuiscati. & quarta causa potest esse nouæ cutis non porosæ restauratio. Iste autem vocantur oppilationes non profundæ, quia sunt in poris cutis ad differentiam oppilationum, de quibus supra, & quæ dicit in hoc capitulo satis manifesta sunt. Aquam malam sicut aqua thermarum, propter dispositiones eorum accidẽtes ex vigilijs sicut sunt artes, & exercitia. Aluſen est herba salsi saporis, inuenta in littore maris quæ comburitur, & eius cinis vocatur cinis alchadi, ex quo fit vitrum. hic cinis valet ad cutis absterſionem.

De febre ephemera ex calore. Cap. XXXVIII.

Quandoq; accidit ex calore aeris, et calore balnei, et ſimilium febris ephemera. Et plurimum eius non accidit niſi ex vehementia caloris ſolis.

Determinat de ephemeris comparatis ad causas, quæ veniunt de foris, & sunt quinque, & sic facit quinque capitula.

Capitulũ primũ est de ephemera ex calore qđ habet tres partes. In prima ponit cãs, & modũ prouẽtus. secundo signa. tertio curã. ptes patẽt. Prima in duas. primo enumerat causas. sẽdo diuersitatẽ impressionis illarũ. sẽda ibi §Et est prima. § In prima dicit q̃ ex calore balnei calore aeris, & sitium. s. calore ignis accidit febris ephemera. sed ſm plurimũ accidit ex vehementia caloris solis cum cõiter plus nobis occurrat.

Et eſt prima ſuſpẽſio eius cum ſpiritu animali, cum primũ quod eo lædituꝛ ſit caput, calefacit enim aer eius, et peruenit ad cor, et fit febris, deinde ſpargitur in totum corpus.

In parte ista ostendit quæ causa ex prædictis magis alteret cerebrum. secundo ostẽdit quæ magis alteret cor. secũda ibi. §Et quãdoq; fit eius. § In parte prima dicit q̃ prima actio caliditatis solis est in spũm aialem eo q̃ primũ qđ lædit cũ caliditate solis est caput. Calefacit. n. aer eius. s. spũs cerebri, qui est de natura eius, & peruenit ad cor. s. caliditas illa per spũm vitalem, qui contiguus est animali, maxime in rete mirabili vt est apud Auic. prima tertij. capit. de melancholia.

Vel aliter calefit aer eius. s. inspiratus ad cerebrũ, per eius euentationẽ. quinta tertij, & peruenit ad cor, quia talis aer supercalefactus potest cordi communicari. Cum autem peruenit ad cor fit febr. eo q̃ cor est primũ subiectũ febris, deinde spargit in totũ corpus. Ex quo infert sparsionẽ caloris febrilis in totũ corpus non est de essentia feb. quod verũ est quantum ad sparsionẽ actualem, non quantum ad aptitudinalem.

Et quandoq; fit eius ſuſpenſio cum corde propter caliditatem anhelitus, et quandoque cuſtoditur caput a calore. Sed illa quæ ex ſole accidit plurimum incipit in cerebro, et capite: et propter illud qui non eſt mundus, impletur caput eius. Et illa quæ nõ fit ex ſole, ſed fit ex diebus canicularibus, et ex balneatione: et ex aliis impreſsionem facit in cor.

In parte ista ne aliquis crederet q̃ a calore extrinseco sem per in primis alteraret cerebrum, ostendit quòd aliquando in primis calefit cor per aerem inspiratum, & proprie quando tegitur cerebrum cum capello, aut alia re ne primo calor continentis imprimat in ipsum. Et in summa concludit quòd quando fit impressio in corpus humanum a sole actu radiante, prima impressio incipit in capite, propterea cũ caput non est mundum repletur humiditatibus liquefactis in eo, quæ liquefactæ ad diuersas partes fluunt, & sic homines algorãtur, incurrunt enim grauedinem capitis, & ipsis fluentibus ad nares incurrunt nasitatem, & fluentibus ad cannam incurrunt raucedinem. Si vero fiat impressio in corpus humanum a sole non actu radiante sicut fit in diebus canicularibus hominibus stantibus in vmbra, & sicut in balneo a caliditate balnei, & hominibus stantibus prope ignem valde magnũ propter eius caliditatem, tunc prima impressio incipit in corde propter aerem inspiratum. Sunt autẽ dies caniculares a decima

Dies canculares.

cima iulij vſque ad vigeſimam anguſti. taliter dicti propter ſtellam quæ canis appellatur, in quibus diebus ſunt in aere vapores exuſti venenoſi, vt dicit Auic. in tertia tertij. in capitulo de conſeruatione ſanitatis oculi.

Signa ſunt cauſa eueniens ex vehementia inflammationis capitis in parte ſolari cerebri, et fortaſſe eſt cum grauitate, et repletione, ſi non fuerit corpus mundum, et magnitudo anhelitus in parte cordiali. Et eſt illud quod apparet de corpore vehementis calefactionis calidius interiore eius. Et de illis quibus ſcitur illud eſt, quòd ſitis eius eſt minor ſiti illius, cuius caliditas eſt illa caliditas, et eſt in hac habitudine contraria, vel diuerſa ei, quæ eſt ex denſitate.

Signa ſunt quatuor. primum in ipſa cauſa immediate præcedens. ſecundum vehementia inflammationis capitis in parte ſoli expoſita, & fortaſſe ſequitur grauitas capitis, & algoratio ſi caput fuerit repletum. tertium magnitudo anhelitus in parte cordiali propter caliditatem cordi impreſſam, & in his dictis innuit magis magnificari anhelitum qñ prima impreſsio eſt in cor. quartum. quia pars exterior capitis eſt calidior interiore eius, nõ quidem abſolute, ſed in comparatione ad alias febres in quibus magna eſt caliditas interius, & pauca exterius, ſicut maxime accidit in ephemera ex oppilatione a vento, aut continente frigido. hoc autem declaratur per ſitim quæ eſt pauca in hoc ephemerante a calore continentis reſpectu ſitis in alio ephemerante ex alia cauſa, qui habet tantam caliditatem exterius, ſicut iſte. ille enim plus ſitiet propter vehementiorem caliditatẽ intrinſecam. Cvra.

Eſt neceſſariũ vt incipiatur in curatione eius cum eo quod infrigidat ex embrochis ſuper caput, et pectus, et ex oleis frigidis, et proprie oleo roſato infrigidato ſuper niuem, quod ſundatur ſuper caput, et pectus ex loco longinquo, et detur in potu aqua frigida, et quæ currũt curſu eius, et ſine ceſſatione eius fiat illud vſquequo declinet febris. Cumq; aufertur, ingrediatur tinam, et non tangat eum tina, ſi fuerit cũ eo febris, et balnea cum aqua tepida, non permittas aerem eius calefacere ipſum, et non timeas ex effuſione aquæ calidæ ſuper caput eius, quoniam ipſa humectat, et reſoluit febrẽ, et neceſsitas ad balneandum plus eſt, quàm neceſsitas ad vngendum. Cum ergo egreditur tũc frica caput eius cum oleis frigidis, ſicut eſt oleũ roſatum, et de nenufare.

Quæ dicit in cura ſunt manifeſta. non tangat eũ tina, quia timetur caliditas, æqualis enim caliditas in tina quæ eſt ſubiectum denſum ſic cum magis imprimit quàm æqualis caliditas aquæ, & neceſsitas ad balneandum eſt plus quàm ad vngendum, quia balneum infrigidat, humectat, & excludit vapores & vnctio ſolum infrigidat, & humectat, ſed non excludit vapores.

De febre ephemera, quæ accidit ex frigore, & balneatione. Cap. XXXIX.

Quandoq; accidit ex frigore, et balneatione cum aquis frigidis vt condenſentur pori apparentes, et coarctentur vapores fumoſi, ſecundum quòd dictum eſt in illa quæ ſit ex æſtuoſitate, quare accidit febris, et multotiens perducit ad putridam, et non perducit ad illam febrem niſi quando vapor præfocatus eſt acutus, non ſuauis, ſuauis enim non generat eam. Signa.

Sunt eius cauſæ, et corpus in ea in primis cum tangitur, nõ eſt vehementis caliditatis. Cumq; figitur manus ſentitur calor eleuari, et pulſus non eſt in paruitate, in qua eſt in illa quæ fit ex anguſtia, & triſtitia, et fame; quoniam non eſt illic reſolutio, ſed eſt velox propter neceſsitatem. ſ. attrahendi aerem, niſi ſit frigus vehemens, et fortaſſe declinat ad duritiem, et oculus non eſt profundus, immo quandoq; eſt inflatus, propter vaporem coarctatum: et vrina quandoq; eſt alba, quoniam caliditas eſt præfocata, et quãdoq; eſt tincta, quoniã caliditas quæ reſoluitur ex poris expellitur ad viam vrinæ. Cvratio.

Cooperiantur in febre donec ſudent, cum ergo declinant, ingrediantur balneum, et balneentur cum aqua ad caliditatẽ decliui, et cum aere calido, et embrochentur ſuper ipſos aquæ, in quibus decocta ſunt, ſicut amaracum et anethum, et ſiſymbrium, et fricetur cum eis quæ diximus, quæ abſtergũt poros et mollificant eos, et poſtponatur in eis inunctio vſque quo ſudent, et fricentur, et balneentur cum aqua calida valde. Et oportet vt antecedat balneatio cum aqua, balneationem cum aere, deinde inungantur cum aliquo ex oleis dilatantibus poros, et fundatur ſuper capita eorũ iterum, ſicut oleum de anetho, et cheyri, et de chamæmilla. Et cibentur de cibis leuibus, et aromatizentur. Et ſumant in potu vinum album ſubtile commixtum, et eſt melius eis, quàm aqua propter quod eſt in eo de ſudatione, et prouocatione. Et inunctio cum oleo aliquo patientibus ex labore, eſt magis iuuatiua, quàm patientibus ex ſoliditate.

Quæ dicit in prima parte quantum ad cauſam, & modum euentus eius ſunt manifeſta, & non perducit ad illam. ſ. putridam niſi vapor acutus inſuauis. ſuauis enim non faceret putridam, licet poſsit facere ephemeram, & forte ſynocham ſine putredine ſi exuberet in quantitate. Signa ſunt quinque, & ſatis nota. pulſus velox, vbi propter vehementem frigiditatem ſit arteria indurata, tunc enim oportet ſatisfieri neceſsitati per frequentiam, vrina quãdoq; eſt alba. ſ. quando caliditas eſt obſeſſa ab exteriori frigore, vt fere extinguatur, & materia nõ remouetur ad vias vrinæ. Et quãdoq; tincta eſt quando materia quæ per poros conſueuit reſolui retenta propter oppilationem, pellitur ad vias vrinæ.

Sed cõtra ſi caliditas eſt diminuta, vel extincta nõ eſt feb.

Dicendum. vt patet ex ſuperius dictis nõ eſſe inconueniẽs cum caliditate fere extincta eſſe febrem, ſicut in moriẽte ex febre cum anhelitus eſt frigidus de quo dictum eſt ſuperius.

Pro cura. Vertit intentionem ptincipaliter contra cauſam. ſ. oppilationem non negligendo tamen reliquas intẽtiones. Iſti ergo operiantur pannis donec ſudent, & declinante febre balneẽtur in aqua notabiliter calida, ita tamen vt non mordicet, quia poros conſtringeret. ſeptimo therapeu. Et ſi in ipſa eſſent decoctæ aliquæ herbæ ſicut maratrum. i. maiorana, anethum & ſiſymbrium, quod eſt ſpecies mentæ eſſet magis pororum dilatatiua. Deinde ſi oportet ſuccedat balneatio in aere. balneum. n. aqueum debet præcedere vt poros dilatet, & mollificet, aereum autem ſubſequens, vt materiã ſudoroſam educat, & aquam in poris retentam, ne reducens ſe ad frigiditatem oppilet. Poſtea fiat inunctio cum oleis dilatantibus poros, ſicut oleũ de Keyri. i. viola ſaracenica, de anetho, & chamæmilla. poſtponit autem inũctionem quia timet oppilationem propter viſcoſitatẽ olei. qua propter liberius conceditur inunctio ephemerantibus ex labore, quàm ephemerantibus ex oppilatione cum in illis non timeatur oppilatio, cibantur autem his peractis, & cum iam feb. declinauerit & bibant vinum mixtum, quia magis prouocat vrinam, & ſudare facit.

De febre ephemera ex ſoliditate vel condenſatione cutis cauſata ex aquis ſtypticis. Cap. XL.

Quandoq; accidit illis, qui balneantur in aquis ſtypticitatem faciẽtibus, ſicut ſuper quã vincit virtus aluminis, aut draganthi vt vehemẽs fiat ſpiſsitudo pororum apparentium, quare cõprimũtur eorum vapores, et accidit eis quod diximus aliquotiens, et multotiens quidem perducit ad putredinem.

De ſignis. Cap. XLI.

Significant eã cauſæ, et quod ſignificatur de nigredine cutis, quaſi ipſa extenſa ſit præparata ꝑparatione qua præparãtur coria, et ſicut ſi tãgatur cutis infuſa in aqua dragãthi, & eſt diſpoſitio in additione caliditatis poſt tẽpus. i. nõ ſtatim ex tactu cutis, ſicut in aliis de illis quæ accidunt ex oppilatione pororum, et pulſus eſt debilior, et minor, & vehementioris velocitatis. Et vrina eſt vehementius alba, & tenuis ſicut vrina mulieris, et non eſt in corporibus eorum diminutio neq; in oculis eorum profundatio. Cvratio.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 63 sur 301

Oportet vt curetur cum propinquitate curationis eorum, qui ſunt ante eos. Veruntamen eis non datur in potu vinum, niſi poſt fiduciam vehementem amplitudinis pororum, niſi ſit condenſatio parua, fortaſſe enim tunc aperit eam vinum. Et oportet vt ſubtiliatio regiminis eorum ſit maior, et mora eorum in aere balnei, & balneatione eorum cū aqua calida maior, & oportet vt tardetur inunctio eorum plus.

Quæ dicit in prima parte quantum ad cauſas, & modum euentus eius ſunt ſatis manifeſta, timet tamē in hac oppilatio ne magis euentum putridæ q̄ in oppilatione a frigore, cum hoc ſit fortior. Draganthi. i. vitrioli, quod eſt valde ſtypticū. Signa ſunt ſex in litera poſita, & ſatis nota.

Sed de pulſu dubitatur quomodo ſit multū velox ipſo exiſtente multum debili, & arteria facta per ſiccitatē inobedien te. Reſpōdetur quòd forte per velocitatē intelligit frequentiam. Vel dicitur ꝙ propter magnam neceſsitatem ex multitudine fumorum propter fortem oppilationem, nam non po tente ſatisfacere per magnitudinem cogitur ſatisfacere neceſsitati per velocitatē, & frequentiā. Et licet virtus ſit debilis, & arteria inobediens ad magnificandum, nō tamen ad velocitandū. Vrina eſt alba ſicut mulieris, non tamen eſt tenuis ſicut mulieris. Vrinæ nāq; mulierum ſunt communiter groſſiores vrinis virorum. Cauſa autem ſubtilitatis, & albedinis vrinæ eſt ſuffocatio caloris a forti oppilatione. Cvra eſt ſimilis curationi ephemeræ de qua ſtatim ſermo præceſsit. Sed quia hoc eſt fortior oppilatio timetur magis vinum in hac, q̄ in præcedente ne inflāmando, & non aperiendo ducat ad putridam. Propterea non conceditur niſi poſtq̄ confidimus ꝙ per balneum, & reliqua remedia iā ſit facta deoppilatio, aut niſi oppilatio ſit parua, vt quia paruo tpe ſteterit in aquis ſtypticis. Vinum ſuperfluum, & propriæ vinoſum, & antiquū in corporibus repletis, & inconſuetis minatur periculum apoplexiæ, aut apoſtematis cerebri, propterea primo laborandū eſt in vomitu, vt educaī, pro quo vomitu ſi non fiat faciliter, detur multa aqua tepida. nam aut eum faciet vomere, aut reprimet vapores vini, & fiat lenitio ventris cum aqua, vtputa exhibendo caſsiam tractam cum aqua decoctionis prunorū, & tamarindorum ad educendum vinum, & vapores, & ſi per ſeueret dolor capitis fiat phlebotomia ad euitandum.

De febre ephemera ex vino. Cap. XLII.

Vandoq; accidit ex vino febr. ephemera, & cura eorum eſt cura ebrietatis, & fortaſſe indigent ſolutione cum aqua fructuum, et ſimilibus, & phlebotomia, & vomitu, & proprie quando perſeuerat dolor capitis eorū, & oportet vt ingrediatur balneum poſt declinationem.

Pro cura ebrietatis redi ad primū tertij, & ad tertiā primi.

De febre ephemera ex cibis calidis. Cap. XLIII.

Cibi calidi faciunt febrem ephemeram, & ſicut illa quæ eſt ex ſole ſecundum plurimum eſt cerebralis, & in ſpiritu animali. & illa quæ fit ex balneo eſt cordialis, & in ſpiritu vitali. ſimiliter illa quæ fit ex cibo eſt hepatica, & in ſpiritu naturali.

Eius curatio. Cap. XLIIII.

Et prouocatio cum infrigidantibus notis, & ſolutio naturæ eſt melior cum ſiracoſt, & tamarindis, & rectificare hepar cum eis quæ ſunt aqua endiuiæ, & oleum, & ſyrupus acetoſus, & emplaſtra infrigidantia ex ſandalis, & camphora, & aqua roſarum, & oleo, & ſucco eius, & ex ſuccis oleorum infrigidatus actu. Et extinctio cum cibis frigidis, & humidis.

Cibi calidi ſicut allia, cæpæ, aromata, & huiuſmodi calida in tertio, aut quarto gradu: febrem faciunt ephemerā inflammando ſpiritus, & proprie naturales. Et ex his accipe triplicem modū verū ephemeræ ſecundum triplicem ſpiritum animalem, vitalem, & naturalem, qui eſt ſubiectum calefacti eſſe quod eſt cauſa cōiuncta ephemeræ. Pro cura vertit intentionem ad educendum cibum calidum, & materias inde genitas cum ſiracoſt. i. māna diſtemperata cum aqua decoctionis prunorum, tamarindorum, & ſimilium lenientium, & infrigidantium. Secundo. vertit intentionem ſuam ad infrigidandum & confortandum hepar quod eſt ſpirituum principium naturalium cum aqua endiuiæ ſumpta cum ſyrupo acetoſo, & conueniens eſt ſyrupus de granatis, & oxyzacara. Et infrigidandum eſt hepar. & etiam cor cum exterius applicitis compoſitis ex ſandalis, camphora, & aqua roſata, & ſucco roſarum, qui licet ſit calidus valet tamen ad confortandum ſua aromaticitate, & ſimiliter frigidis actu, & potentia ſicut ſemperuiuæ, ſolatri, & plantaginis, nenufaris, & ſimilibus, & regimē in cibo, & potu declinet ad frigidum, & humidum.

Et ſic cum Dei gratia ſit finis expoſitionis huius primi tractatus primæ Fen quarti Auicennæ.

Tres ſpēs epheme.

Principium ſermonis de febribus putridis, & complementum ſermonis eſt in febribus & ſanguineis, & cholericis.

Tractatus ſecundus continet capitula. LXVIII.

Sermo vniuerſalis de febribus putridis. *Cap. I*

HAec rubrica ſic exponitur. tractatus ſecundus eſt principium ſermonis in febribus putridis, de quibus principaliter agitur in preſenti tractatu, & eſt cōplementum in febribus ſangnineis, & cholericis quę non ſunt putridæ ſicut ſynocha ſine putredine, & ſicut febris aduſta, ſiue cauſon quæ poteſt fieri abſq; putredine cholerę per ſolam eius aduſtionem. omnes tamen hæ febres dicuntur humorales. Deinde ſequitur ſermo vniuerſalis in febrib. putridis, hæc enim eſt rubrica huius primi capituli.

Cibꝰ multipliciter putredinē facit.

Putredo accidit aut propter cibum malū cum eſt præparatus vt putrefiat illud quod generatur ab eo propter malitiam ſuæ ſubſtantiæ. Aut propterea quòd velociter recipit corruptionem, quamuis ſit bonæ ſubſtantiæ ſicut lac. Aut quoniam eſt aquoſus, nutrimenti mali, cuius aquoſitatem recipit ſanguis, ſicut illud quod generatur a fructibus tardis, humidis valde. Aut quoniam eſt ex illis quæ non conuertuntur ad ſanguinem bonum, immo remanet humor malus frigidus, quem abhorret calor innatus, & ſuccedit ei extraneus, ſicut ille qui generatur a cucumere, & citrulo, & piris, & ſimilibus. Aut malitia artificij eius. Aut hora ipſius. Aut ordo eius ſecundum quòd ſcis.

Hic tractatus ſecundus diuiditur in duas partes. In prima parte agit Auicēna de febribus putridis in generali. In ſecunda in ſpeciali. ſecunda ibi§ Febres cholericæ.§ Prima in tres. In prima agit de cauſis putredinis, & diuerſitatibus eius, & de diuerſitatibus febrium putridarum. In ſecunda ibi.§ Signi ficāt§ i principio ſequētis capituli ponit ſigna febriū putridarū in gñali. In tertia ibi§ Scias§ ponit gñalē curationē febriū. licet forte magis ad intētionē cōditoris poſsit hic tractatus diuidi in tot ptes, quot ſunt capitula. Primū capitulū diuidit in tres ptes. In prima ponit cauſas putredinis. In ſcda ibi.§ Et putredo quidē qñq; eſt cōis.§ ponit diuerſitatē putredinis. In tertia ibi§ Et putredo choleræ.§ ponit diuerſitatē febriū putridarū Prima in quatuor ſicut quatuor ſunt cauſæ putredinis. ſ. cibus, oppilatio, aer, & humor. ſecūda ibi§ Aut pp oppilationē.§ tertia ibi§ Aut pp diſpōnes extrinſecas. quarta ibi. Et plurimū cauſarū putredinis.§ Et licet multæ aliæ poſsint eſſe cauſæ putredinis ſicut venenū, medicina putrefactiua, accidētia animi, vſus venereorū, & ſimilia. tñ mentionē fecit de cauſis cōtingētibus pluries dās p ipſas reliquas cās intelligere. Prima ps pōt diuidi in ſeptē ptes, ſm ꝙ ſeptem modis expte cibi pōt ī humano corpe accidere putredo. ptes patebūt diſcurrēdo p textū. Prima cauſa eſt malitia ſubæ. i. pprietas cibi p quā nō eſt paratus vt patiaī a calore humano traſmutationem perfectam in chylū ſicut fungi, & fruges collectę tpe peſtilētiali, carnes crudæ, & ſimilia. vnde genitū ex eo eſt ad putredinē paratū. & ad hanc cauſam reducuntur cibi habentes proprietatem indiuidualem nocentē vni homini, & non alteri

Quatuor putredinis cauſæ.

Cibus ſeptem modis putredinem generat.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 64 sur 301

alteri ſicut in me caſeus. Secundus modus eſt, quia quanuis ſit bonæ ſubſtantiæ, eſt tamen ex illis quæ velociter recipiunt corruptionem ſicut lac. eſt enim bonæ ſubſtantię, quia currit proprietas inter ipſum, & hominem, vt à calore humano ſibi proportionato, & debite applicato ſit in chylum bonũ tranſmutabile, ſed tamen eſt ita facile alterabile propter modum ſuæ ſubſtãtiæ, vt à calore ſibi diſproportionato facile putreat.

Tertia cauſa quando eſt cibus nutrimenti mali aquoſi cuius aquoſitatẽ recipiat ſanguis, ſicut illud quod generatur à fructibus tardis humidis. Pro quo nota, quòd ſunt multi cibi aquoſi, quorũ aquoſitates ſtomachus, & hepar ſeparant ab illo, quod in ſanguinem conuertitur. & iſtorum aquoſitatem non recipit ſanguis. Et quidam ſunt quorum aquoſitas non facile ſeparatur per primam digeſtionem, neq; ſecundam, & iſtorum aquoſitas remanet in ſanguine. & ſanguis iſte qui eſt calor naturalis, non habens ſufficiens dominium ad humidum ſuum regulandum facile putret. Et primi penes Auicennam ſecundo canone. capitu. primo habent complexionem debilem, & ſecundi complexionem fortem. ita vt non ſuæ ſubſtãtiæ facile ſeparentur. Exemplum primi. ſunt ficus, & vuæ recentes quorum humiditates, pars magna ſeparatur in prima digeſtione à chylo, propterea ventrem leniunt, & a pepo nibus humiditatis ſeparatur pars magna in ſecunda digiſtione, quę multum vrinare facit, & iſta habent complexionem debilem. Exemplum ſecundi. ſunt ſicut perſica, pruna, ceraſia, & ſimilia, quorum humiditas nõ bene ſeparata per primã, aut ſecundam digeſtionem remanet in ſanguine. Et iſta habent complexionem fortem in comparatione ad caloré humanum. licet abſolute, ideſt in comparatione ad igneum habeant complexionem debilem. Oleum autem abſolute habet compiexionem, & mixtionẽ fortem, cuius partes nõ poſſunt adinuicem ſeparari per actionem ignis. Fructus autem iſti dicuntur tardi, quia propter ſuperfluam humiditatem tarde digeruntur, ſicut perſica &c.

Quarta cauſa eſt, quando cibi ſunt multum frigidi, & difficilis digeſtionis, ex quibns non eſt aptus bonus ſanguis generari, immo generatur humor frigidus crudus cui calor naturalis non poteſt dominari, vnde ſuccedit in eo calor extraneus ducens ad putredinẽ, & iſtæ modus differt a primo, quia ille ducit ad putredinem merito proprietatis, hic autem merito ſuperfluæ frigiditatis. Et differt a ſecundo modo, quia ille eſt merito modi ſubſtantiæ faciliter ad putredinem paratus. Et differt à tertio, quia ille parat ad putredinem merito humiditatis ſuperfluæ. Exemplum huius quarti modi ſunt cucumeres, citruli, & pira. cucumeres autem ſunt qui noſtro idiomate vocantur taliter frigidi in ſecundo, citruli autem ſunt minores adhuc frigidiores, & deteriores, ex quibus humores groſsi, frigidi generantur, qui putrentes propter cauſam dictam ſunt cauſa febrium chronicarum, phlegmaticarũ. Pira ſimiliter non omnia, ſed illa maxime quæ ſunt ſtrangulosa, & non poſſunt comedi niſi cocta.

Quinta cauſa eſt malitia artificij, vt cum cibi non debite coquantur, aut indebite præparentur, ſicut cum piſces cum lacte miſcentur, aut cum piſces elixi tenentur cooperti, conuertuntur enim in venenũ. ſexta tertij. Sexta cauſa eſt hora cibi, ſiue tempus inconueniens, ſcilicet quando ſumitur cibus ſuper alio ſemidigeſto, prohibetur enim digeſtio primi per aduentum ſecundi, & forte vterq; corrumpitur. Septima cauſa eſt ordo malus, vt cum cibus groſſius præponiẽ ſubtili, qui ſubtilis primo digeritur, & cum non poſsit pelli extra ſtomachũ cum non amplius ſit aptus pati à calore ſtomachi, vt naturalis patitur ab eo tanquam à calore abſolute, & putrefit. Et hæc omnia debent eſſe ſcita tertia primi capitulo de regimine eius quod comeditur, & bibitur. ideo dicit ſecundum quòd ſcis. Sunt autem præter has aliæ cauſæ ſicut nimia quantitas cibi, aut paucitas eius, de quibus decimatertia tertij, ſed per iſtas ſeptem ab Auicenna poſitas poſſunt reliquæ intelligi. Quid autem ſit putredo dicetur.

Aut propter oppilationem prohibentem reſpirationẽ, & euentationem, propter complexionem corporis malam, cum non poteſt digeſtionem facere bonam.

In hac parte ponit ſecundam cauſam putredinis, quæ eſt oppilatio. Et diuiditur in quatuor partes. In prima ponit quòd oppilatio eſt cauſa putredinis mediante mala complexione, quam oppilatio cauſat. In ſecũda oſtendit quòd oppilatio eſt cauſa putredinis debilitãdo virtutem. In tertia ponit quibus modis mala complexio cauſat putredinem. In quarta oſtendit quomodo oppilatio, & effectus ab ipſa pendentes ſunt reciproci, & ſeſe mutuo augent, & fouent, ſecunda ibi §Et ſunt iterum virtutes.§ tertia ibi§Et huius quidem complexio.§Quarta ibi§Et iſtę cauſæ ſunt.§

In prima parte dicit quòd putredo fit, aut propter cibos ſicut dictum fuit, aut propter oppilationem ad quam oppilationem, ſequitur prohibita tranſpiratio, quia prohibetur aeris frigidi inſpiratio, & ipſius facti calidi, & inutilis ſimul cũ vaporibus expiratio Et ſequirur etiam prohibita euentatio, quia calidum actuale, tam ſpirituum, quàm membrorum non poteſt debite infrigidari. ad prohibitam autem reſpirationẽ, & euentationem ſequitur mala complexio, quæ ſecundũ plurimum eſt calida ſaltem in principio. licet poſtea tandem fiat frigida cum ſpiritus corrumpuntur, & calor extinguitur. Ad complexionem autem malam ſequitur mala digeſtio, per quã malam digeſtionem humor de nouo generandus fit malus, & qui genitus eſt corrumpitur.

Et ſunt iterum virtutes de illis, quæ non faciunt in cibo, aut humore aliquid, propter priuationem reſpirationis humorum, quare dimittunt eum crudum.

In hac parte ſecunda oſtendit quomodo virtutes debiles ſint cauſa putredinis, quarum virtutum debilitas ſequitur oppilationem propter priuationem reſpirationis. non enim faciunt in cibo, neq; in humore aliquid, quia dimittunt eum crudum, & quando eſt crudus non regulatur à virtute quare capitur à calore agente, vt elementaris, & ſic paratur ad putredinem & putrefit cum calor in nobis rariſsime habeat vim aduſtiuam.

Sed dubitatur quia videtur quòd hęc cauſa non differat à prima. nam virtus non debilitatur niſi propter malam complexionem ſequentem oppilationem. Dicendum quòd in prima cauſa licet ſit mala complexio, & debilitas virtutis ſicut in ſecunda, attamen aliud eſt humorem nõ regulari à virtute, & aliud eſt ipſum alterari propter malitiam complexionis agentis in ipſum, ſicut fit in prima cauſa. In ſecunda autẽ ſolum derelinquitur à regimine naturæ mala complexione non concurrente poſitiue ad ipſius putredinem. Nota etiã quòd multotiens accidit ꝙ ſtante debita complexione membri cum ſufficientia ſpirituum, virtus tamen non ſufficit bene digerere, eo quòd anima eſt alteri operi intenta, ſicut accidit in illis qui profunde ſpeculantur. Sicut enim attenti fortibus imaginationibus delata ſub oculis non videmus. ſecundo de anima. ſic etiam attenti fortibus imaginationibus non bene digerimus, ſecundũ plurimũ tamen virtutes deficiunt ab operando propter defectum in ſpiritibus, aut membris.

Et huiuſmodi quidem complexio, aut generat humorem malum, aut corrumpit id quod generat, propter abbreuiationem ſuam in digeſtione: & quia mouet eum motu pigro.

In hac tertia parte oſtendit quòd mala complexio eſt cauſa putredinis tribus modis. Primus. quia generat humorem malum, ſiue generet ipſum per digeſtionem corruptam. ſicut quãdo ſtomachus generat phlegma acetoſum, aut rem fumoſam qualis non debet in ſtomacho hominis ſani ſecundũ ſpeciem generari, & ſicut hepar generat choleram vitellinam, aut citrinam ſiue generet humorem malum per digeſtionem diminutam per remiſsionẽ, ſicut ſi generet ſanguinem phlegmaticum non decoquendo chylum ſufficienter, aut per digeſtionem diminutam per intentionẽ ſicut ſi generaret ſanguinem nimis calidum nimis excoquendo chylum.

Secundus modus eſt, quia corrumpit illud quod generat per diminutionem ſuam, quia generando corrumpit illud quod generat corruptione proxima in putredinem quia deficit à perfectione digeſtionis, quomodocunque deficiat, & non eſt differẽtia inter cauſas primam, & ſecundam, niſi quia in ſecunda generando diſponit ipſum diſpoſitione proxima ad putredinem, ſed in prima non. Tertius modus eſt, quia mouet ipſum motu pigro ad finem ſuum, quare tardatus capitur à calore extraneo, & putrefit ſiue illum humorẽ actu generet,

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 65 sur 301

neret, siue iam generatus sit. nam cum à virtute digerente mouetur subiectum a terminato in terminatum per viam terminatam, sicut qñ de cibo fit chylus, & de chylo sanguis, & de sanguine humiditates secundæ nisi debita velocitate agat, quandoque præoccupatur materia a calore extraneo, & non peruenit ad suum intentum, sed putrefit sicut chylus bene digestus in stomacho putrefit, quando non potest transire per pyloron, eo quòd in pyloron est aliquis cibus non digestus viam præoccupans. Exemplum huius est vas plenum aqua quod circunducitur, ꝙ tamen aqua non cadit deorsum si circunducatur velociter, dato ꝙ aliquãdo fundus vasis sit supra aquam. Si vero tarde circunduceretur tunc caderet deorsum, & motus rectus præoccuparet motum circularem.

Et istæ causæ sunt iuuantes in generatione oppilationis generantis putredinem.

In ista parte ponit quòd oppilatio, & effectus sui reciproce se augent, & fouent. Nam istæ causæ, scilicet mala complexio, & debilitas virtutis sunt iuuãtes in generatione oppilationis generando humores malos qui oppilant, quæ oppilatio est causa putredinis causando malam complexionem, & debilitando virtutem.

Aut propter dispositiones extrinsecas ex aeribus malis, sicut est aer pestilentiæ: & aer lacunarum, & locorum infusorum, in quibus madefiunt res vt linum, & aspaltum. Et quandoq; aggregatur de eis numerus rerum plurimus.

In hac tertia parte ponit tertiam causam putredinis dicẽs, quòd putredo fit ꝓpter dispositiones extrinsecas ex aeribus malis. sicut est aer pestilens, & aer lacunarum, siue paludũ, & aer locorum infusorum in quorum aquis ponuntur res ad macerandum sicut linum, & aspaltum. spaltus autem est iuncus, ex quo fiunt in hispania funes, sicut apud nos fiunt ex canabe, qui etiã funditur in aquis vt maceretur. nam aquæ illę, & si sint laudabiles putrent, cum huiusmodi infunduntur in eis. & vapores ab eis eleuati corrumpunt aerem, qui inspiratus simul cum vaporibus illis putrefacit humores. Aer tamen pestilentialis præter putredinem habet proprietatem venenosam, qua inducit malignã putredinem paruo tempore occidentẽ, & ideo febres pestilentiales sunt feb. acutissimæ, febres autem pendentes ab aeribus putridis non habentibus hanc proprietatem venenosam ſm plurimũ sunt chronicæ.

Et quandoq; aggregatur numerus rerum, ideſt causarũ putredinis, quia plures simul concurrunt ad causandum putredinem, scilicet cibus, oppilatio, aer &c.

Et plurimum causarum putredinis humorum est aut propter multitudinem humoris, aut propter grossitudinẽ suam, aut viscositatem sui.

In hac quarta parte ponit quartã causam putredinis sumptam ex parte humoris. Et diuiditur in tres. In prima narrat istas causas. In secunda excusat se. In tertia dat modum quo ex humorum talibus dispositionibus coadiuuãtibus alijs causis fit putredo. secũda ibi. ¶Et causæ. ¶tertia ibi ¶Ergo qñ fecerint. ¶ In prima dicit quòd plurimum causarum putredinis est ex malis dispositionibus humorum, scilicet ꝓpter multitudinem, aut viscositatem, aut grossitiẽ eorum. Cum enim humores sint multi non possunt bene a calore regulari, suffocatur enim, & opprimitur a multitudine. & multitudo etiam est causa oppilationis quæ est causa putredinis. similiter grossities, & viscositas, vt est apud Auicennam secunda primi.

Et causæ multitudinis humorum, & viscositatis, & grossitiei humorum sunt notæ, & inceptio oppilationis est nota.

In secunda parte dicit quòd causæ multitudinis grositiei, & viscositatis humorum sunt notæ, scilicet secunda primi. Et similiter inceptio oppilationis, ideſt causa quare inchoet oppilatio est nota. Sunt etiam nota signa oppilationis ex dictis secunda primi. & in tertio canone in multis locis, & ideo de istis non oportet hic dicere.

Ergo quando fecerint oppilationem, accidit putredo propter cuentationis priuationem, proprie cum fuerint succedẽtes motus in non sua hora super repletionem, & nauseatiuam satietatem, & balneationes similiter: aut sol calidus: aut sumere calefacientia super repletionem, & dimissio cautelæ obseruationis digestionis in stomacho, & hepate. Et succurrendi defectui si acciderit propter calefactionem amborũ in epithematibus, & vaporationibus.

Hæc coniunctio ponitur hic continuando, non inferendo quãdo humores, aut multi, aut grossi, aut viscosi fecerint oppilationem, tunc accidit putredo propter prohibitionẽ euentationis. & maxime accidit putredo quãdo coniungitur una, aut plures de causis sequentibus. Prima cum motus fuerint succedentes his oppilationibus, & proprie facti in hora non conuenienti, scilicet super repletionem, & nauseatiuam satietatem. Secunda est balneatio in aqua. aut in stupha succedens oppilationi. & proprie si cum oppilatione sit repletio, aut nauseatiua satietas. Tertia sol calidus tali hora. Quarta sumere calefaciẽtia sicut piper, zingiber, & similia. Quinta dimissio cautelæ obseruandæ pro bona digestione stomachi, aut hepatis, scilicet in quantitate, & qualitate ciborum, & quibusdam alijs auxiljs necessariis quibusdam hominibus, sicut quidam portant circa stomachum pellem vulturis, vel agninam. Sexta dimissio cautelæ ad succurrendũ defectui, ideſt nocumẽto maxime stomachi aut hepatis si acciderit cũ calefactorijs, epithematibus, & cæteris huiusmodi aliquando calefacientibus, aliquando infrigidntibus secundum exigentiam nocumenti inducti.

Sed dubitatur hic de quatuor causis iam dictis. primo motus prohibet putrefactionem. quarto metheororum. ergo non est causa putredinis.

Item balneatio in aqua calida resoluit, & minuit multitudinem, & repletionem, secunda primi. capitulo. Quidam ornate loquentium. Et similiter sol calidus fortificat calorẽ, & resoluit superflua. res autem calidæ sicut piper, & zingiber fortificant digestionẽ, & resoluunt superflua. quare prohibẽt putredinem. Ad hoc respondetur quòd stomacho multum repleto cibo, & hepate chylo, & venis humoribus fortes motus succedentes, & proprie stante oppilatione agitant has humiditates, & agitando calefaciunt, & cum non possint bene à calore naturali, regulari: tum propter oppilationem, tum propter multitudinem succedit in eis extraneus. Balneum autem, & sol calefaciunt, & trahunt spiritus à centro ad circunferentiam, vnde calor innatus circa membra digestionis debilitatur, & per calorem rerum suprascriptarum humiditates calefiunt, qui calor agit elementaliter. Similiter res calefacientes sumptæ in his casibus calefaciendo ad putredinem cito disponunt, quia humiditates illæ non regulantur, sed tamen non in omnibus sunt istæ res calefacientes causa putredinis, sicut in illis quorum virtus regitiua est fortior ad prohibendum putredinem, quàm res supraſcriptę ad ipsam causandam, sicut in rusticis, & his qui consueti sunt similibus inordinationibus. Sed ad argumenta. Ad primum dicitur ꝙ motus prohibet putredinem illarum rerum, quæ pro sui conseruatione à putredine non indigerent aliquo speciali conseruante sicut aquæ, sed tamen multotiens præparat ad putredinem ea quæ indigent aliquo speciali conseruante, sicut humiditates nostri corporis. Similiter non sequitur quòd si balneum, & sol resoluant superflua, ꝙ non sint causa putredinis sui, præcipue cum occurrunt corpori hominis, & conditionibus indebitis. De medicinis autem calidis dicitur quòd debite administratæ, & in corporibus frigidis, & quando oportet iuuant, sed indebite administratæ nocẽt.

Vtrũ putredini sit semper adiuncta oppilatio.

Dubitatur vtrum putredini sit semper adiuncta oppilatio, aut prohibita transpiratio. Arguitur ꝙ sic. primo ex Galeno vndecimo therapeuticæ. Item Auicen. in parte præsenti ponens modũ quo humor multus, grossus, & viscosus causat putredinem, dicit quòd eam causat mediante oppilatione.

In oppositum arguitur. quia nulla existente oppilatione potest calor extraneus corrumpere humores, & membri caliditatem naturalem cum cæteris circunstantiis putrefactionum requisitis. igitur potest esse putrefactio absque quòd ei cõiuncta sit oppilatio, & absque quòd sit coniuncta prohibita transpiratio, quæ est effectus oppilationis.

Pro decisione dubij notandum quòd reperiuntur isti termini, oppilatio, obstructio, prohibita transpiratio, prohibita euentatio. Oppilatio autem proprie sumpta est clausio viæ

siue

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 66 sur 301

ſiue in orificio, ſiue in aliqua parte intermedia. Obſtructio autē eſt clauſio orificij,& ꝓprie pororum,ꝓhibita vero tranſpiratio eſt prohibitio exitus aeris facti inutilis, ideo dicta eſt tranſpiratio, quaſi vltra ſpiratio. Aer enim ſpiritus dicitur,& ſic prohibitio exitus vaporum,& aeris facti inutilis dicitur prohibita tranſpiratio. Euentatio autem dicitur quaſi venti actio infrigidans caliditatē ſuperfluā ſpirituū, & membrorum quę neceſſaria eſt pro ipſorum conſeruatione. Prohibita autem euentatio dicitur cum prohibetur actio venti, vel aeris debentis huiuſmodi calidum refrigerare, ne ſuperfluat, quæ prohibita euentatio maxime fit cum prohibetur aeris frigidi ad aliquem locum tranſpiratio propter alicuius viæ oppilationem.

His prēmiſsis ſint hæ concluſiones ad quęſitū reſponſiuæ. Prima, poſsibile eſt eſſe putrefactionem in humano corpore abſq; oppilatione .i. prætermaturali clauſione alicuius vię vel orificij. patet concluſio de chylo putrente in ſtomacho, aut de humore putrente in aliquo corpore latarum viarum tempore peſtilentiæ. Secunda cōcluſio. poſsibile eſt in humano corpore eſſe putrefactionem abſq; prohibita tranſpiratione quæ ſit cauſa efficiens aut concomitans. probatur,quia poſsibile eſt in aliquo humore eſſe putrefactionē in ſui principio, in quo humore ſit proprius calor extraneus. nondum tamen vapores ſunt educti ad ſui corporis ſuperficiem, tunc patet ex diffinitione putrefactionis inferius ponēda quòd ibi eſt putrefactio, & tamen ibi non eſt prohibita tranſpiratio cum ibi nulli ſint vapores, qui tranſpiratione indigeant. Tertia concluſio. poſsibile eſt eſſe putrefactionē abſq; prohibita euentatione,quæ ſit cauſa efficiens,aut concomitans. probatur, quia poſsibile eſt in aliquo humore, vel membro fieri putrefactionem quanuis ſuus calor euentetur quantum debet euentari, qui calor ſi fieret remiſsior, adhuc eſſet magis præter naturam. igitur concluſio vera.aſſumptum patet. quando aliquid putrefieret propter nimiam frigiditatē ſicut in his quæ congelantur, & ſunt vicina congelationi. Quarta concluſio. de intentione auctoris non poteſt eſſe putredo cum febre,quin ibi ſit ꝓhibita tranſpiratio, & prohibita euētatio ſaltem concomitanter, probatur. nam ſemper in febre putrida vapores putridi ad cor perueniunt, qui non ſufficienter tranſpirant. Similiter ſemper in corde febriente eſt caliditas præter naturam euentatione indigens. Hic tamen eſſet inſtantia de corde febriente cuius calor eſſet remiſſus reſpectu caloris ſibi debiti. Sed ad hoc poteſt patere reſponſio ex dictis ſuperius. Ex his tandem patere poteſt putrefactionē fm plurimum eſſe coniunctam oppilationi, quæ ſit cauſa efficiēs, aut concomitans.

Et putredo quidem quandoque eſt communis corpori, et quandoq; eſt in membro propter debilitatem ſuam, aut propter vehementiam caliditatis ſuæ extraneæ, et ſuæ acuitatis, aut doloris eius.

In iſta parte ponit diuerſitatem putredinis. & habet hæc pars duas partes. In prima parte ponit diuerſitates putredinis contingentes merito loci. In ſecunda ibi §Et humor recipiens.§ponit diuerſitatem putredinis contingentis merito humorum putrentium. In prima dicit quòd putredo quandoque eſt communis corpori,quandoq; eſt in membro determinato propter cauſas quatuor. primo propter debilitatem ſuam. ſecundo propter vehementiā caliditatis ſuæ extraneæ. tertio propter acuitatē ſuam. quarto propter dolorem eius.

Nota igitur primo quòd per putredinem hic debes intelligere humorem putridum, ſed per eſſe commune toti corpori intellige quòd humor putridus ſit in ambitu totius ſicut in tertiana interpolata, quando materia cholerica eſſet ſparſa hora paroxyſmi extra venas in omnibus poris corporis extrinſecis, & in tertiana continua in venis paruis ad membra extrinſeca terminatis. Sed minus proprie dicitur putredo communis toti, quando materia putrida eſt contenta in venis, ſiue concauitatibus quæ ſunt deputatæ ad retinendū humorem communem toti. ſicut ſi putredo eſſet contenta in vena chyli,aut vena portæ,aut arteria adorti, aut in corde, aut in ſtomacho. Dicitur autem, eſſe in membro determinato quando non eſſet in ambitu totius, ſed in loco determinato ſicut in pleuritide,inguine,coxa, pectore, & ſimilib. ſiue ſint organica,ſiue cōſimilia, in quibus materia coadunatur ꝓpter cauſas in textu dictas,ſcilicet propter debilitatē illius membri. quæ debilitas poteſt eſſe in virtute digeſtiua, ita vt non bene digerat nutrimentum ſibi aduenies, quod remanēs ibi non digeſtum putrefit. & poteſt eſſe debilitas virtutis expulſiuæ non expellentis ſuperfluitates, quæ neceſſario in quacūque digeſtione multiplicantur. & quocunq; iſtorum modorum adunatē humor putridus in loco per viam paulatinæ congeſtionis, ſiue apoſtement ſiue non. Aliquando poteſt eſſe debilitas expulſiuæ humorum fluentium ad membrū, vel uirtutis reſiſtentis,ſiue reſpuentis ſuperfluorum ad ipſum veniēntium, quæ tamen eſt una virtus,ſed effectus ſunt diuerſi.aliud enim eſt reſiſtere ne humores fluant ad aliquod membrum. aliud eſt poſtquam fluxerunt ipſos expellere. Propterea ſecundum diuerſos effectus ſortitur diuerſa nomina. Et propter huiuſmodi debilitatem coadunantur humores putridi p viam defluxus,ſiue apoſtement, ſiue non. hæc autem virtutis debilitas exiſtens in aliquo membro aliquando eſt abſoluta comparando membrum ad medium ſui generis, aliquādo eſt reſpectiua. verbi gratia. eſto quòd ſtomachus ſit fortis, pōt tantū accipi de cibo,& ita difficilis digeſtionis quòd nō poterit neq; digeri,neq; expelli quin prius putrefiat. Similter inteſtinis exiſtentibus fortibus ſtat materiam tanto impetu ab aliis membris moueri, quòd inteſtina non poterunt reſiſtere, immo recipient propter reſpectiuam, & non abſolutam debilitatem.

Secunda cauſa eſt vehementia caliditatis trahentis ad ſe humores aliorum membrorum. vt dicit Gale. ſecundo de differentiis febr. & nos experimur quòd fricando membrum ad ignem rubefit. & tumeſcit propter attractationem ſanguinis, & aliorum humorum ad ipſum.

Tertia cauſa eſt acuitas caliditatis, quando eſt coniuncta ſiccitati, ita vt mordicet. aliter acuitatis ſuæ, ſcilicet ſenſus membri. fortis enim acuitas ſenſus membri facit, vt à quacunque cauſa facili patiatur.

Quarta cauſa eſt dolor membri, qui eſt cauſa attractionis humorum,quia natura non utens præuiſione, intendens ſuccurrere membro dolēti tranſmittit ſpiritus,ſanguinē,& alios humores cum ſanguine,qui indebite ibi retenti putrent.

Et humor recipiens putredinem, aut eſt cholera talis modi, vt ab ea uapor egrediatur, qui ſit ſubtilis fumoſus valde. Aut ſanguis talis modi, vt euaporet ab eo vapor ſubtilis. Aut phlegma talis modi,ut illud quod euaporat ab eo,ſit vapor ſpiſſus. Aut melancholia talis modi,vt illud quod euaporatur ab ea, ſit vapor fumoſus, puluerulentus.

In parte iſta ponit diuerſitatem putredinis contingentis merito humorum. Et dicit quòd humor recipiens putredinem.i.qui putrefit,& eſt ſubiectum putredinis,aut eſt cholera talis modi .i. naturæ vt ab ea vapor egrediatur, qui eſt fumoſus ſubtilis ualde,aut eſt ſanguis talis modi,vt ab eo vaporet vapor ſubtilis, & nō dixit fumoſus,quoniam vapores ſui ſunt humidi non ſicci actu fumoſi, aut phlegma talis modi, vt vapor ſuus ſit ſpiſſus,aut melancholia talis modi, vt quod uaporat ab ea ſit vapor fumoſus puluerulentus, & quia eſt admixtus partibus terreis propterea fumante melancholia apparet in lingua ſicut lutum terreum. & clymia non fit niſi ex effumatione metallorum.

Nota primo quòd non fuit intentio Auicen. quòd ſolum humores primi putreant,immo poſſunt putrere membra, & humiditates ſecundæ,lac,chylus, & ſimilia, ſed facit ſolū mētionem de humoribus, eo quòd frequenter putrent. & ſunt frequenter cauſa febrium putridarum. Alia ratio & per humores dedit alia intelligere. non enim eſt dubium quòd humiditates ſecundæ poſſunt putrere, & facere febrem putridam. illud raro tamen accidit, & iam vidi febrientē ex ſpermate putrido per cuius expulſionem ſanatus eſt. Similiter putrent vermes, & faciunt febres. & ſimiliter membra, & reliqua huiuſmodi.

Sed dubitatur vtrum ſpiritus poſsint putrefieri. In quo dubio tenendæ ſunt iſtæ concluſiones. Prima. omne mixtū poteſt putrefieri præter flammam ignis.Hæc concluſio eſt de mente Ariſt. quarto metheororum. vbi dicit quòd omnia putreſcunt præter ignem. Huius autem ratio eſt,quia in omnibus

Omnia putreſcūt ꝓter ignē.

bus mixtis caliꝺium ſuum poteſt fieri impotens ad proprium humidum regulandum præter quam in flamma ignis propter ſui caloris intentionem, & paucitatē ſui humidi, quapropter ſuo humido appropriatur aduſtio, non putrefactio. Secunda concluſio. ſpiritus licet raro, poſſunt tamen putrefieri, quia habet calidum intenſum cum paucitate ſui humidi. Raro ergo contingit quòd ſua caliditas non poſsit proprium humidum regulare. Tertia concluſio. aliqua feb. ephemera eſt putrida. patet de ſpiritibus putrētibus in ſiniſtro ventriculo cordis, immo poteſt eſſe peſtilentialis, ſi accidat in eis putredo per aerem peſtilentialem ad cor inſpiratum. Auctores tamen de hac ephemera putrida non fecerunt mentionem ꝓpter raritatem ſui euentus, & quia curatur ſicut reliquę ephemeræ. licet putrida peſtilentialis exigat pro ſui curatione ꝙ frigida ſumpta, & applicata ſint confortatiua virtutis vitalis, & putredinalis preſeruatiua. Notandū ꝙ licet aliqua cholera ſit certo ſanguine groſsior, & ſimiliter certo phlegmate, & conſequēter vapor ſuus ſit groſsior vapore ab illo ſanguine, & phlegmate eleuato. Auicen. tamen dicens vaporem choleræ eſſe ſubtiliorem vapore ſanguinis &c. intellexit huiuſmodi comparatione ſeruata paritate humorum in ſitu ſuæ latitudinis, vt ſubtilis ſubtili, groſſus groſſo, mediocris mediocri comparetur. Quomodo autem vapor, & humor ſint cauſa coniuncta feb. dictum fuit ſuperius in quæſtione de maioritate morbi. Notandū ſecundo. ꝙ licet aliqua putredo poſsit eſſe ſine iſtorum vaporum eleuatione, attamen putredo faciens febrem putridā nō poteſt eſſe ſine horum vaporū eleuatione, quantuncunq; humor putridus poſsit eſſe in ventriculo cordis, & poſsit a ſe ſolo cauſare febrē, attamen quandocunq; habet tantam caliditatē putredinalem quæ ſufficiat ad cauſandum febrē, tunc ab eo vapores putridi eleuabuntur adiuuantes ipſum in cauſando febr. quapropter nunquam eſt feb. putrida quin vapor putridus concurrat ad ipſam cauſandam, licet humore euacuato poſsit per tempus remanere vapor putridus conſeruans febrem. quapropter ſemper vapor eſt cauſa coniuncta febr. ſi febris putrida ſit, licet non ſemper humor. Poſſemus tamen aliter dicere, & conformis determinationi ſuperius factæ de cauſa coniuncta morbi in quæſtione de maioritate morbi, quòd etiam humor poſtquam eſt euacuatus eſt cauſa coniuncta feb. cauſans ipſam per aliquid ſui, ſcilicet per vaporem. ſicut etiā dicimus Sortem eſſe cauſam mortis Platonis, qui cum iecerit iaculum in Platonem moriatur antequam iaculus attingat Platonē. & Sort. eſſe cauſam generationis Platonis, qui poſt miſsionem ſpermatis in matricem moriatur antequam Plato animatus ſit.

Hic quia facta eſt mētio de putredine, & putrefactione dignum eſt declarare quid ſit putredo, quid putrefactio, & quo modo putrefactio differt a combuſtione. Horum tamen declarationem decreui ponere in fine huius capituli, quia aliqualiter prolixa eſt. & ſic deinceps quæſtiones longas ſi quæ erunt ponam in fine capitulorum, ne textus expoſitio interrumpatur.

Et putredo quidem choleræ facit tertianam, & putredo ſanguinis facit continuā, & putredo melancholiæ facit quartanam, & quæ currunt curſu eius, & putredo phlegmatis ſimiliter ut multū facit quotidianā, & quæ currūt curſu eius.

Poſtquā in parte præcedenti poſuit cauſas putredinis, & diuerſitatē eius. Hic ponit diuerſitatem febriū putridarum. & diuiditur in tres partes. In prima ponit diuerſitatē feb. putridarū ſecundū diuerſitatē humorū. In ſecunda ponit diuerſitatem earum ſecundū diuerſitatem locorū. In tertia ponit quaſdam diuerſitates magis ſpeciales cum quibuſdā canonibus. ſecunda ibi§Et ſanguinis locus.§tertia ibi§Et iſtæ qui dē febres.§ In prima parte dicit ꝙ putredo choleræ facit tertianā. putredo ſanguinis facit cōtinuā. putredo melancholiæ facit quartanā, & quæ currūt curſu eius, putredo phlegmatis facit quotidianā, & quæ currunt curſu eius. Notandum primo. quòd licet cholera faciat tertianā tam continuam, quàm interpolatam, & phlegma, & melancholia faciant quotidianam & quartanā tam continuā, quàm interpolatā, tamen faciunt, cum putrent, etiam alios modos febrium. nam cholera facit cauſonē. & ſimiliter phlegma ſalſum. & melancholia facit quintanā, & ſextanā, vt infra in proprio capitulo. Et eſt poſsibile quòd melancholia putrens in locis propinquis cordi faciat continuam, non habentem manifeſtam exacerbationem de quarto in quartum. attamen Auicenna facit ſolum mentionem de febribus ſecundū plurimū ab his humoribus contingentibus. ſicut etiam eſt poſsibile. licet rariſsime accidat ſanguinem poſſe facere interpolatam.

Notandum ſecūdo quòd cum dixit quòd phlegma, & melancholia faciunt quotidianā, & quartanā, & quæ currunt curſu eius, ideſt alias febres ſimiles illis. phlegma enim præter quotidianā communiter contingentem facit ſyncopalē humoroſam, epialam, lipariam, diurnam, nocturnam, & ſimiles quæ currunt curſu quotidianæ quantū ad multa accidētia, et modum periodicandi. & facit cauſonem multum differentē à quotidiana communiter contingente in accidentibus, & modo paroxyſmandi. Et etiam facit aliquando quandā febrem vniformem in qua non apparet manifeſta periodicatio de die in diem ſicut ſæpe vidi. licet in multis accidentibus aſsimiletur quotidianæ communiter contingenti. Et melācholia facit interdum febrē vniformem, quæ eſt ſicut continua concluſa. & facit quintanam, ſextanam. Non aūt addidit in ſanguine, & cholera, & quod currit curſu eius, quia licet aliquæ diuerſitates poſsint accidere præter concluſam ꝓportionatam ſanguini, quia ſanguis poteſt facere interpolatam, & præter tertianam proportionatā choleræ, quia cholera facit cauſonem, & ſyncopalem diminutam. illæ tamen diuerſitates ſunt pauciores, & rarius contingentes. Vel dic quòd potuiſſet facere ſi voluiſſet, & quòd dedit per iſtas pertinentes phlegmati, & melancholiæ illas intelligi. Hic cadit quæſtio pulcherrima, & difficilis de periodicatiōe. Cuius determinationē, quia prolixa eſt reſeruabo in fine capituli.

Et ſanguinis locus eſt intra venas. Cholera autem, & phlegma, & melancholia quandoque putrefiunt intra venas, & quandoq; extra venas.

In parte pñti ponit diuerſitatē febriū ſm diuerſitatē locorum in quibus putrent humores. & diuiditur in duas partes. In prima ponit loca in quibus ſm plurimū putrent humores. In ſecunda parte ponit quę febres ſequuntur ſm illorū locorum diuerſitatē. ſecunda ibi.§Et quādo putrefiunt extra venas.§In prima parte dicit ꝙ locus ſanguinis. ſ. vbi putret ſm plurimū eſt intra venas, cholera aūt, phlegma, & melācholia quādoq; putrefiunt intra venas, quādoq; extra, quaſi indifferenter, ita quòd putrefiunt intra venas, ſicut extra.

Dubitatur vtrū ſanguis poſsit putrefieri extra venas. In quo dubio eſt tenendū ꝙ ſic, quia in quocunq; loco reperitur ſanguis, ſibi poteſt putrefieri, ſed in multis locis reperitur extra venas, vtputa in ventriculo dextro cordis, in poris membrorum. & in his duobus locis naturaliter continetur. licet in poris membrorū non contineatur ſub diſpoſitionibus propriis ſanguinis cum iam dealbetur tranſiens in duas humiditates. Reperitur autem præternaturalitar in concauo pectoris, in ſtomacho, in inteſtinis, in veſica, & poris membrorum, propter contuſionē, aut quādo facit apoſtema. Et certum eſt ꝙ in omnib. his locis poteſt putrefieri, & tamen cum incipit putrefieri ad huc remanet ſanguis per certū tempus, vt vult Auic. in cap. de feb. ſanguinis. Secunda concluſio. ad intētionem Auic. & cæterorum auctorum ſm plurimum cum facit febrem putridam putret intra venas. Tertia concluſio. cæteri humores in naturali diſpoſitione indifferenter continentur intra venas, & extra. Cholera namq; naturaliter continetur in chiſti fellis, quæ eſt eius receptaculū. Melancholia in ſplene, phlegma in ſtomacho, in inteſtinis & iuncturis. Similiter ad intra venas naturaliter continetur. & conſequenter ſequitur quòd ad intra venas, & ad extra indifferenter poſſunt putrefieri, & facere febres putridas. Ad Auerroim autem tertio colliget dicentem, quòd ſanguis non reperitur actu niſi in venis. Similiter ad Ariſto. tertio de hiſtorijs animalium dicentem, quòd non reperitur extra venas niſi in corde. dicendum quòd intelligunt in naturali diſpoſitione, & ſibi & corpori. quamprimum enim incipit eſſe in loco præterquam in corde, aut venis, tam primum incipit præternaturaliter diſponi.

Et

Ephe. putri.

An feb. in termictēs putreſcat eſt a ſanguine.

Vapor putridus a ſit febris putridæ cōiuncta cauſa.

An ſanguis putreſcat extra venas

Et quando putrefiunt extra venas ſi non eſt cauſa alia, neque eſt putredo in apoſtemate intrinſeco, quod det cordi putredinem continuam faciunt periodos quos diximus. Sed vnicuiq; accidunt, & eradicantur, quamuis phlegmatica non eradicetur, quin ibi ſint reliquiæ occultæ.

In parte iſta ponit diuerſitatē feb. ſm diuerſitatē locorū in quibus putrefiunt. Et diuiditur in duas. primo ponit has diuerſitates. ſecundo ponit cauſam earum præcipue continuitatis, & interpolationis. ſecunda ibi§Et feb. quidē putredinis.§Prima in quatuor. In prima ponit quales febres fiunt cū putredo eſt extra venas. ſecūdo quales quādo putredo eſt intra venas. tertio quales quādo eſt intra venas omnes aut cordi vicinas. quarto quales fiunt quādo putredo eſt ſolū in venis paruis nō vicinis cordi. ſecūda ibi§Et quādo putrefiunt.§ tertia ibi§Et quādo putredo eſt intrinſeca.§quarta ibi§Cum autem ſunt.§In prima dicit ꝙ qñ materię faciētes febres putrefiunt extra venas, tunc faciunt febres interpolatas, cū modis paroxyſmorū ſuprāſcriptorū .ſ. phlegma de die in diem, cholera de tertio in tertiū. & melancholia de quarto in quartum, quę omnia vera ſunt obſeruatis duabus conditionibus. prima ꝙ ꝓpter multitudinē materię nō fiant diuerſi paroxyſmi. quorū vnus alterū ſubintret, aut ꝙ paroxyſmi ſint ita longi ꝓpter multitudinē materiæ, vt primo nō finito, alter incipiat. Primus caſus accidit qñ cōiunguntur plures febres quarum quælibet eſſet interpolata, ſed omnes ſimul continue affligunt propter multitudinē, & groſsitiē materiæ. Secundus caſus accidit aliquando in phlegmatica, aliquando in tertiana notha, quarū paroxyſmi ſunt duæ tertianæ. quæ adeo ꝓlongantur, vt ſequens ſubintret præcedentē. & hos caſus tetigit cum dixit. & nō eſt alia cauſa. Secūda conditio quòd nō ſit aliquod apoſtema intrinſecum, quod det cordi putredinē cōtinuam propter propinquitatē, aut magnitudinē. nō enim eſt neceſſarium omne apoſtema intrinſecū cuius materia putreat facere febrem continuā, vt ſuperius dictū fuit. Subdit in fine quamuis phlegmatica nō eradicetur quin ibi ſint reliquiæ occultæ feb. quòd accidit propter propinquitatem paroxyſmorū. ſecundo quia materia putrens eſt multa, & viſcoſa, vnde nō fit integra reſolutio. licet tamē reliquiæ iſtæ quæ communiter durant ſex horis inter vnum paroxyſmū, & aliū non debeant dici febres, ſed neutralitas quædam. in alijs autem interpolatis fit integra eradicatio obſeruatis duabus primis conditionibus.

Periodus ſanguinis extra venas putrē tis.

Sed dubitatur quare nō fecit mentionē de ſanguine quem periodum ſeruet cum putret extra venas. Dicendū ꝙ hoc non dicit, quia iam dixerat ſanguinē putrere ad intra venas ſm plurimū, & raro extra. ſi tamē putreat extra venas ſicut in cōcauitate pectoris, vt multotiens vidi, facit feb. continuā cum quibuſdam excreſcentijs ordinem non ſeruantibus. Et ſimiliter in apoſtematibus intrinſecis ſicut in pleureſi, apoſtemate hepatis, apoſtemate renū, & ſimilium. quam diuerſitatem credo accidere, quia alij humores ſimul cū ſanguine expelluntur ad hæc loca. Nam communiter quando maſſa humoralis in qua ſanguis dominatur ad hæc loca expulſa facit apoſtema, dicimus illud apoſtema eſſe ſanguineū. ergo confunduntur periodi ſecundū humorū varietatē, & forte ſecundum cuiuſcūq; eorū variā etherogeneitatem. & propter hoc in ſynocha pendente a cauſa humorali videmus excreſcentiā multitudinem, & confuſionē, vt nō poſsint ad certum ordinē reduci. Si vero ſanguis qui eſt humor quartus diſtinctus cōtra tres expellitur ad hæc loca facit contiuam febrem, nō habentem notabiles varietates quouſq; ſtat forma ſanguinis, & nō conuertitur ad alios humores per putrefactionem, ſed ſeruat periodum illius humoris ad quem cōuertitur. Et hoc eſt quod dicit Gale. ſecundo de differentijs febriū, ꝙ pleureſis ſanguinea ſeruat periodū cholerę, quia ſanguis ad choleram per putredinem tranſmutatur. ergo periodus poteſt in apoſtematib. duobus modis ſeruari. vno modo nulla materia fluente, ſed ſolū ratione materiæ quæ actu facit apoſtema, quæ mouetur periodo illi humori conuenienti. & ſimilis periodus poteſt ſeruari in quocunq; humore vbicunq; putreat, ſiue faciat apoſtema, ſiue non. ſecūdo modo poteſt ſeruari periodus per nouæ materię fluxum, quæ fluit ad locum apoſtematis determinato tempore illi humori appropriato, ſicut materia noua mouetur ad locū mineræ putredinis de tertio in tertiū, aut de quarto in quartū ſm naturā humoris. & hoc modo, quia ſanguis nō ſeruat in motu determinatū periodū, non mouetur aliquo trium modorū proportionatorū tribus humoribus ſupradictis, ſed ſeruat motum vniformem continuū, ſiue ſit totus putrens in vna maſſa collectus, ſiue moueatur ad aliquem locum, ſiue apoſtematū, ſiue non, quando mouetur ſm ſuā naturā. i.cum reſiſtentia cauſis mouentibus, quæ eſt ſua forma ſubſtantialis, & ſua forma ſpecifica. & hoc eſt quod dicit Aui. in particula ſequenti huius capituli. ꝙ humores amittunt periodicationē ſibi propriam quādo tranſmutātur in aliam ſpeciē. q.d. ꝙ habent periodum propriū ſm ſpeciem in quam tranſmutantur. & hoc idem dicetur inferius in capit. de febribus apoſtematū. vnicuiq; humorū ineſt periodus, qui ſibi conuenit. Si vero ſanguis, & alij humores non moueantur ſm naturā ſuam .i. formā ſubſtantialē, & formam ſuam ſpecificam reſiſtentē modo dicto, ſed ſolū ſm diſpoſitionem membri mittentis, ſuſcipientis, & generantis, & ſecundum alias diſpoſitiones manifeſtas .ſ. modū ſubſtantiæ quantitatis, & hmōi. tunc cuiuſcūq; periodus poteſt in infinitū variari, vt quilibet de die in diem, de tertio in tertium, de quarto in quartū, de octauo in octauū, de menſe in mēſem, de anno in annum periodicare poſsit. Sed de hac materia latius dicetur in quæſtione de periodicatione.

Et quando putrefiunt intra venas faciunt adhærentiam febris, & non eradicantur, neq; eſt proxima ei, quæ eradicatur, immo eſt aſſidua inſeparabilis, ſed ei eſt vehementia per quam cognoſcitur paroxyſmus, qui eſt ei.

In hac parte duo dicit. primū ꝙ qñ humores putrent ad intra venas, quod intelligitur de humoribus alijs a ſanguine, faciunt adhærentiam feb. i. febrem continuā quæ nō eradicatur, nec eſt ꝓxima ei quæ eradicatur, quod dicitur ad differētiam phlegmaticæ, ſed eſt aſsidua inſeparabilis, quia ſemper eſt feb. & nunquàm neutralitas feb. vſq; ad finem conſiſtētiæ ipſius. Secūdo dicit ꝙ eſt ei vehemētia. i. pars intenſior feb. ſiue exacerbatio per quā cognoſcitur paroxyſmus, qui ineſt ei. i. paroxyſmus, quem faceret talis materia, qñ putreret extra venas, quia phlegmatica exacerbaret omni die, cholera de tertio in tertiū, melancholia de quarto in quartū. & hoc intelligit ſecundū plurimū. Cauſa aūt quare materia putrēs ad intra venas facit cōtinuā habentē exacerbationes dicēt in ferius. Et quanuis dixerim ꝙ loquitur de tribus humoribus, & nō de ſanguine, quia ſanguis nō habet aliquē periodum de ſupraſcriptis, tamē hic particula ſanguini adaptari pōt, quia habet motū continuū per quē facit cōtinuam concluſam, qui eſt paroxyſmus .i. modus afflictionis, & proprius. Nota tū multotiens accidere quòd vnus paroxyſmus incipiat à materia putrente intra venas, quæ feb. incipiet ſine typo. & ita durabit feb. pendēs ab illa materia putrente ad intra venas per aliquot horas. Deinde illa materia quæ antea nō potuit expelli extra venas præ groſsitie ſua ſubtiliata expelletur, & incipiet rigor in actu expulſionis, tandē durabit paroxyſmus donec tota materia conſumpta ſit. & multotiens terminabitur cum ſudore: & certum eſt ꝙ eſt paroxyſmus vnus, ſiue vnitas paroxyſmi attendat penes materiā vnam facientē ipſum, ſiue attendatur penes continuitatem caloris febrilis in corde. Ex quo infertur aliquem eſſe paroxyſmum in cuius medio accidit typus, & non in principio. & conſequenter quòd poſt augmentum, & ſtatum redit principium.

Typus, & rigor in medio paroxyſmi.

Et quandoq; putredo eſt intrinſeca dominans ſuper venas omnes, aut ſuper plurimum eius quod ſequitur cor ex eis, nō ſunt forſitan additiones, & diminutiones apparētes. Cum aūt eſt ſecundū contrarium eius apparent alterationes manifeſtæ.

In his duabus partibus quas legam ſimul duo dicit, primū ꝙ qñ putredo eſt intrinſeca dñans ſuper omnes magnas venas, & paruas tam cordi ꝓpinquas, quàm remotas aut dñans ſuper plurimū ꝙ ſequitur cor ex eis venis. i. qñ putredo eſt in magna parte venarū propinquarū cordi, tunc fit feb. cōtinua dicta concluſa in qua forſitan nō ſunt additiones, & declinationes paroxyſmales apparentes. Secundo dicit quòd quando ſunt ſm contrariū eius .i. quia materię putrent in venis a corde diſtantib. apparent alterationes paroxyſmales manifeſtæ

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 69 sur 301

festæ ẽm naturã humoris. fiunt .n. continuæ proportionales. Harũ aũt diuersitatũ causa est, quia sicut in interpolatis materia paroxysmi mittitur de intra venas ad extra venas, aut quotidie si sit phlegma, aut de tertio in tertium si sit cholera, aut de quarto in quartum si sit melia. ita in continuis ꝓportionalibus materia factura exacerbatiões, quæ putret in venis paruis mittitur de venis magnis ad paruas periodicatione consimili. quæ periodicatio inter cæteras causas potissime fit propter formam substantialẽ, & proprietatẽ occultã humorũ per quas vnus humor magis resistit q̃ alter ne putreat, & ne mouueat de vno loco ad aliũ, quia ille motus disponit ad sui corruptionẽ. forma nanq; melancholicæ magis resistit cæteris. ꝓpterea mouet tardius .s. de quarto in quartũ. Cholera secũdo loco ideo mouet de tertio in tertiũ, & phlegma in tertio loco. ideo quotidie mouet. Sanguis aũt per formã suã minus resistit, ꝓpterea paratus est ad motũ cõtinuũ, & putredinẽ cõtinuã. Cum aũt materia putret, aut in venis oĩbus, aut in venis plus cordi ꝓpinquis, tunc nõ apparent istæ exacerbationes manifestę, quia ꝓp magnã putredinẽ in humorib., & cordis vicinitatẽ virtute debilitata nõ põt materiã saltẽ in notabili quãtitate pellere de venis magnis ad paruas. quapropter fit feb. fortis vniformis cõtinua, quæ dr̃ cõtinua cõclusa. Cã aũt quare apparẽt aliquæ excrescẽtiæ, & diminutiones occultæ est, quia aliquid de materia putrẽte expellit de venis magnis ad paruas ẽm naturã humoris de qua supra, & in tpe in quo materia putrẽs expellit, & fit a corde distãtior fit remissio feb. reliquo tpe apparet feb. intẽsior. ideo in causone cholerica apparet remissio feb. licet occulta de tertio in tertiũ. In causone plegmatica quotidie. illæ aũt remissiões sunt paruæ, quia pactũ est illud qd̃ expellit ob virtutis debilitatẽ. & ẽt quia aliqualis feb. remissio in comparatione ad febres, ita intẽsas vix põt apparere, sicut diminutio parua à quantitate magna vix sentiri põt. Et ex his infertur ꝙ causones & continuæ proportionales se hñt mõ cõtradictorio, quantũ ad causas hmõi. Cum.n. materia expellitur de venis magnis ad paruas fiunt intẽsiores in cõtinuis ꝓportionalibus, sed in causonibus fiunt remissiores. licet tñ nõ videã causam cur ex venis paruis nõ possit pelli materia ad uenas magnas quæ sit causa excrescentiæ. Sed dubitat à doctorib. an ꝓ cuiuscunq; humoris putredinẽ possit fieri cõtinua cõclusa. Pro cuius dubij decisione præmitto quòd cõtinua cõclusa põt tripliciter describi. primo ꝙ cõtinua cõclusa sit feb. continua intensa non habẽs intẽsiones, neq; remissiones periodicas manifestas, neque occultas. & hoc mõ soli sanguini cõuenit facere cõtinuã conclusam ꝓp suas causas tam manifestas, q̃ occultas. Secũdo. per continuã conclusam possumus intelligere continuã intensam, nõ habentẽ manifestas exacerbationes. & hoc modo accepta potest fieri a cholera. multũ .n. de ipsa reperitur in venis pulmonis, quæ sunt prope cor. & põt fieri à phlegmate falso, quia multũ de eo in pulmone reperiri potest. Et tertio ex melãcholia adusta. licet hic rarius cõtingat, tamen eam aliquãdo vidi. Potest .n. cholera, & similiter sanguis ꝓpe cor existẽs per adustionẽ in melancholiã conuerti, quæ nõ erit minus calida, quàm phlegma falsum. videmus enim dysenterias à melancholia adusta, & proprie genita per adustionem choleræ fortiores quàm a phlegmate falso. Et sicut fit phlegma falsum ex phlegmate, & cholera simul mixtis, ita potest fieri melancholia ex melãcholia, & cholera simul mixtis, quæ nõ erit minus calida quàm phlegma falsum. est enim hæc magis ficca. Et confirmatur, quia sicut datur cholera minoris famæ facta ex cholera, & melancholia simul mixtis, cholera dominante in mixtione, ita potest reperiri melancholia facta ex melancholia, & cholera simul mixtis melancholia dominante. Continua concluſa hoc modo sumpta nõ põt fieri ex alijs speciebus phlegmatis neq; ex melancholia naturali propter suam frigiditatem. Tertio per continuam conclusam possumus intelligere febrem continuam non habentem manifestas exacerbationes. & hoc modo ex multis speciebus phlegmatis & melancholia naturali potest fieri cõtinua concluſa. Et vidi multas laticas non habentes manifestas exacerbationes.

Periodicatiõis cã

Cã excrescẽtiæ in causone, & continua ꝓportionali ẽ cõtraria.

Feb. cõtinua cõclusa triplex.

Et febris phlegmatis quidem extrinsecæ non eradicatur, & redit, nisi quoniam [illegible] materiei, qua putrefit superuenit putredo in tempore paroxysmi, & finit eius humiditates ex quibus pendebat caliditas, & resoluuntur, & egrediuntur ex corpore, quoniam non sunt retentæ in venis, ita vt prohibeant eas illud à complemento resolutionis, & remanet cinereitas eius, & ipsius terreitas, quæ non sunt vehiculum febris & caliditatis, sicut videtur de dispositione cumulorum stercorũ paulatim paulatim, donec fiat cinis totum, deinde non remanet caliditas. Et quando non remanet in humore adusto per putredinem caliditas destruitur febris quousq; aggregetur vice alia ad locum putredinis.

In ista parte ponit causas aliquarũ diuersitatum suprascriptarum. & primo quare feb. pendens à putredine extrinseca est interpolata. Secundo. quare feb. pendẽs a putredine intrinseca. i. quando materia putret ad intra venas est cõtinua. secũda ibi ¶ Cum aũt putredo est intra venas. ¶ Prima diuidit in tres. In prima ponit quare primus paroxysmus recedit ante complementum feb. In secunda parte. quare secundus paroxysmus post primum redit. In tertia epilogat. secunda ibi. ¶ Etiã remanserũt. ¶ Tertia ibi ¶ Res ergo putredinis. ¶ In prima parte dicit quatuor. Primum est ꝙ febres putredinis extrinsecæ. i. pendentes a materia putrente extra venas nõ eradicantur quo ad ipsum paroxysmum, & redeunt quo ad secũdum, nisi quia materiei quæ putrefit debenti facere paroxysmum, superuenit in tempore paroxysmi putredo, idest calor putredinalis, qui calor putredinalis finit humiditates illius materiæ ex quibus pẽdebat caliditas tam putredinalis, quàm febrilis. Secundo dicit quòd humiditates illius materiæ resoluuntur, & egrediuntur ex corpore sub forma fumi, & vaporis, quoniã istæ materiæ non sunt retentæ in venis. ita vt prohibeat eas illud. s. retinere in venis a complemento resolutionis. Tertio dicit ꝙ post harum materierũ resolutionẽ remanet in loco vbi putrebãt cinereitas, & terreitas quæ nõ sunt vehiculũ feb. & caliditatis putredinalis sicut videtur in stercoribus, quæ putrefiunt paulatim donec totum fiat cinis.

Quarto dicit ꝙ in materia cum est incinerata non remanet amplius caliditas actualis, & quando talis caliditas nõ remanet in materia per putredinem adusta destruitur feb. vsque quo aggregetur vice alia materia ad locum putredinis, quæ putrens facit alium paroxysmum.

Hic cadunt aliqua dubia. Primũ, quia videt ꝙ putredo nõ semper veniat tempore paroxismi, immo ante tempus paroxysmi sicut in materia causonis cum expellitur extra venas, & facit rigorẽ iuxta aphorismũ quartæ particulæ. A causone habito rigore superueniente solutio fit. Secundo. quia multoties videmus materiam primo putrere intra venas, & facere feb. postea expelli extra venas cum rigore, tandem terminari cum sudore quare &c. Tertio. ante omnẽ febrẽ præcedit putredo in materia, sed omnis paroxysmus est feb. putrida ergo ante omnem paroxysmũ feb. put. præcedit putredo in materia. consequentia est nota cum minori. & maior arguitur. quia ad faciendũ feb. putridã requiritur aliquanta putredo, quæ nõ subito in materia acquiritur. Pro solutione dubij dicendũ quòd necessario ante omnẽ paroxysmũ febrilẽ pendentẽ a materia putrida præcesserit putredo in materia, quæ ꝓp eius remissionẽ adhuc non sufficiebat facere feb. cum quo tamen stat quòd in paroxysmo superueniat aliquis gradus putredinis qui prius non fuit. Nota tamen ad intentionẽ Auic. quòd qñ materiæ sunt in venis sub forma causæ antecedentis nõ putrent in febribus interpolatis. sunt tamẽ taliter male dispositæ quòd tenẽtur ipsas expellere. & quando expelluntur in ipso motu agitantur, & incipiunt putrefieri, ita ut ẽm plurimum simul cũ typo incipiat feb. licet sit possibile quòd ante expulsionẽ putreant etiã putredine faciente febr. Et similiter est possibile quòd stent ꝓ tps notabile postquàm expulsæ sunt anteq̃ putreant. & possibile est rigorẽ cũ coarctatione pulsus incepisse sine febre. & quòd postea materia putrẽte superueniat feb. sicut possibile est a phlegmate ui treo fieri rigorẽ siue feb. cap. de rigore, sed qũocunq; sit superueniet putredo tpe paroxysmi, quia nouus gradus putredinis qui non præfuit. Vtrum autem incipiente rigore a materia, quæ non putreat, & postea putrebit, & faciet febrem. paroxysmus incipiat incipiente rigore, & quando coarctatur pulsus,

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 70 sur 301

pulſus, aut ſolũ qñ incipit feb. Dicendum quòd paroxyſmus incipit incipiente rigore, qui nõ eſt paroxyſmus febrilis, ſed ſolũ paroxyſmus febrilis incipit febre incipiente. vnde primum principium á quibuſdam dicitur principium excluſiuũ feb. ſecundum vero principium incluſiuum. Secundũ dubium cadit contra ſecundum dictum. videtur enim quòd citius debeant reſolui materiæ putrentes ad intra venas quia in venis calor ẽ fortior cæteris parib. quàm extra. quare &c.

Duplex principiũ

Tres cauſæ cur materia ad intra venas tardi' ſolũtur.

Dicitur quòd tres ſunt cauſæ quare materię putrentes ad intra venas tardius reſoluũtur quàm materiæ putrentes extra. prima quia ſunt tectæ á venis, quæ ſunt fortes, & denſæ texturæ. ſecunda. quia ſunt in vno loco collocatæ, & vnitæ, ſed quando ſunt extra venas ſunt ſparſæ in poris, ita vt minimum materiæ tangatur a minimo membri. & hæc eſt cauſa quare apoſtemata maturata non pñt reſolui, vel difficillime reſoluuntur, & ante maturationem facilius. Et huius habemus exẽplum. nam aqua in cyato poſita ſub radijs ſolis difficillime, & tarde reſoluitur, eadẽ tamen aqua poſita in loco lato quamprimum reſoluitur etiam in vmbra. tertia cauſa, quia materia putrens exiſtens in venis eſt mixta cum alijs materijs non putrentibus, quæ prohibent ipſius reſolutionẽ, ſicut acetum mixtum multa aqua in lebete nunquam reſoluitur niſi tota aqua reſoluatur. eadem tamen quantitas aceti in vno lebete de per ſe poſita ad ignem quamprimum reſoluitur. Et ex his ad rationem in contrarium adductam patet ſolutio. iſtæ enim tres cauſæ ſunt fortiores in prohibendo reſolutionem quàm magnitudo caloris ad reſoluendum.

Contra tertium dictum arguitur, quia nõ ſemper ex materijs putrentibus relinquitur cineritium. ſicut quando putret materia cholerica ſubtilis, aut phlegma aquoſum. Præterea. Videtur quòd cineritiũ derelictũ nõ ſit omnino humiditate priuatum, immo quòd ſui humiditate ſit iterũ vehiculum caloris putredinalis, cum experiamur ex cineritijs in venis per febres derelictis, febres quartanas accendi. nam hoc modo fiunt quartanę permutando. Item cineritiũ ex ſtercore putrente derelictum iuxta exemplum ſuum nõ eſt omnino priuatum humiditate, cum poſitũ apud plantas impinguet eas. Ad hoc dicitur quòd rationes iſtæ concludunt. non .n. omnis humor putrens derelinquit cineritiũ, qui notabiliter participat partib. terreis. Et dicitur ſecundo. quòd cineritiũ illud nõ eſt omnino humiditate priuatũ, ſed priuatũ humiditate putredinali, quæ pro tunc erat ſubiectũ caloris putredinalis, licet in reliqua humiditate ipſius poſtea poſsit accẽdi caliditas putredinalis quæ iterum faciet febrem. Exemplũ habemus in carnibus putrẽtibus aliqualiter a quibus poſitis ad ignem cum ſale & aqua remouetur humiditas putredinalis, quam pro tunc habebant: & ſtant ſine fœtore per duos dies.

Deinde iterum accẽſa putredine in reliquis humiditatibus de nouo incipiunt fætere & putrere.

Contra quartum dictũ arguitur quòd non poſsit eſſe aliquis humor aduſtus per putredinem, cum aduſtio & putrefactio ex oppoſito diſtinguantur. 4. metheo. Reſpõdetur quòd per aduſtionẽ intelligit quãcũq; humidi reſolutionẽ, & conſumptionem ducentem ad cineritiũ, ſiue illa ſit aduſtio proprie ſumpta, ſiue putrefactio. Vltimo nota ꝙ exemplũ iſtud de ſtercoribus eſt Gale. 1. de differentijs febrium cap. 5. quorum vna pars primo putrefit, & effumat. ſecundo alia iam prima deſinente fumare: & ſic proceditur quouſq; totũ putriuit. Simile eſt in humoribus noſtris cum putrent, & faciunt paroxyſmos. primo enim pars magis diſpoſita mouetur ad putredinem fumat ad cor, & facit febrem: deinde incipit alia prima ceſſante: & ſic ſuccedunt paroxyſmi inter quos cadit quies tãto tempore quãtum eſt tempus in quo nulla pars effumat effumatione ſufficiente ad febrem.

Et iam remaſerunt in ea reliquiæ caliditatis ex putredine prima: quamuis non remaneat materia. Aut propter inuẽtionem cauſæ primæ putredinis in materia prima, & inflammatur in materia ſecunda ſecundum ſemitam putrefactionis.

Duplex cauſa reditus paroxyſmi.

Hic ponit duas cauſas reuerſionis paroxyſmi ſequentis poſt receſſum precedentis. prima eſt reliquiæ caliditatis derelictæ ex putredine prima cũ cineritio, aut abſq; cineritio. quæ quidem reliquię caliditatis nõ ſunt niſi caliditas remiſſa. quæ eſt pars caliditatis præcedẽtis, quæ erat intenſa dum actu putreret, ſeu putrebat materia, & putrens faciebat febrem: quãuis in loco putredinis nõ remanſerit materia ſaltem apta pro tunc facere febrem: eo quia a caliditate putrente eſt in totũ reſoluta: aut ſaltẽ ita reſoluta vt nõ remanſerit niſi cineritiũ: quod pro tunc nõ eſt aptũ facere febrẽ. Secunda cauſa ſm expoſitionẽ Gentilis, & Marſilij eſt: quia calor putredinalis exiſtens in materia precedẽtis paroxyſmi dum erat incenſus, & actu febrem faciebat, diſpoſuit aliã materiam ſimili diſpoſitione illi quam habuit materia præcedentis paroxyſmi: quappter attracta ad eundẽ locũ, vbi putruit prima putrebit, & faciet ſequentẽ paroxyſmum. Et ſi bene conſideres verba textus manifeſte ſonant hanc ſententiã. Et ſm hanc expoſitionem differentia inter primam cauſam, & ſecundã eſt. quia prima cauſa eſt ſolum caliditas remiſſa, quæ eſt pars præcedentis intenſæ quæ agit tempore quietis inter paroxyſmum & paroxyſmum: ſed ſecunda eſt ipſa caliditas intenſa materiæ actu putrentis, & facientis febrẽ quæ tempore paroxyſmi diſponit aliam materiã ad faciendũ paroxyſmum ſequentem. Item ſecunda eſt cum præſentia materiæ actu putrentis, prima non. Alia expoſitio eſt Vgonis dicentis, quòd ſecunda cauſa factiua ſequentis paroxyſmi eſt diſpoſitio in aliqua alia parte materiæ, quæ ſtat ſub forma cauſæ antecedẽtis ſimilis diſpoſitioni illi quæ fuit in materia præcedẽtis paroxyſmi: vt ſi ſint ſex vncię cholerę ſub forma cauſæ antecedentis contingit vnam magis cæteris diſpoſitam quæ expellitur natura irritata, & ſtimulata extra venas. & facit paroxyſmum. interim ſimili diſpoſitione diſponetur ſecunda. ʒ. & expelletur tertia die & faciet ſecũdũ paroxyſmũ: & ſic de cæteris paroxyſmis. Qualiter autem differat hæc ſecunda cauſa a prima eſt manifeſtũ ſatis. & credo vtranq; expoſitionẽ ſaluari poſſe: & vtraq; eſt conſona textui. Sed expoſitio Vgonis dat cauſam magis efficacem reditus paroxyſmi. Si enim non eſſet materia diſpoſita ſtans ſub forma cauſæ antecedentis eſſet difficile quòd per alias cauſas rediret paroxyſmus. Et ſi rediret ſolũ propter illas cauſas non deberent deficere paroxyſmi vnus poſt alterũ vſq; ad mortẽ cum in omnibus eſſet conſimilis cauſa reditus.

Præterea. Medici in febribus interpolatis plurimum paroxyſmorũ euacuant materiã, quæ eſt ſub forma cauſæ antecedentis, æſtimantes quòd illa euacuata debeant ceſſare paroxyſmi cum potius tali materia nõ exiſtente ſub forma cauſæ antecedentis deberent febres periodicæ curari per alterantia, quàm per euacuantia. Et melius fuiſſet Gentili, & Marſilio facere ex illis duabus vnam cauſam: quia eadẽ eſt caliditas primo intenſa agens tempore paroxyſmi. ſecũda remiſſa agens tempore quietis. Sed credo quòd dicerent ꝙ licet ſit eadẽ caliditas. tñ in prima cauſa cum eſt remiſſa nõ eſt cõiuncta materiæ putrenti. ſed in ſecunda cauſa eſt coniuncta materiæ putrenti. Et certe credo quantũ ad cauſas reditus paroxyſmi inter hos doctores nõ eſſe differentiã: licet ſit diſcordia in expoſitione textus. Omnes enim concederent ad reditum paroxyſmi concurrere diſpoſitionem materiæ, quæ ſtat ſub forma cauſæ antecedentis, & hanc eſſe principaliorem ſm plurimũ: & ẽt cõcurrere caliditatẽ putredinalẽ agentem, tam tempore quietis, quàm tempore paroxyſmi. Notandũ primo quòd reliquiæ caliditatis, ſiue calor derelictus a materia putrente eſt cauſa reditus paroxyſmi attrahendo materiã ad locum vbi putruit prima. & ẽt aliqñ corrumpendo nutrimentũ aduenięs membro illi in humorẽ ſimilẽ illi qui primo putruit: ſicut corrumpendo ſanguinem aduenientem pro nutrimento illius membri: dum adhuc eſt in venis illius mẽbri in cholerã, vel melancholiã ſm exigentiã illius humoris qui ante putruit: difficile tñ eſſet quòd illũ cõuerteret in phlegma: hæc tñ caliditas verifimilius concurreret ad generationem humoris ſimilis illi, qui putruit ſi reperiret nõ ſolũ in loco, vbi putruit materia: ſed ẽt in hepate & venis: ita quòd in hæc mẽbra eſſet impreſſa ſimilis caliditas illi, quæ erat in humore putrẽte ſicut eſt poſsibile. Notãdũ ſecũdo. quòd quia hæc caliditas habet determinatã proprietatẽ proportionatã humori qui putruit, & nõ agit ſolũ vt caliditas, ideo ſm plurimum reaggregat humorẽ ſimilẽ illi qui putruit, & non humorem diuerſum a primo. & ꝑprie ſtante ſimili regimine: ad quod etiã concurrit quòd ſm plurimũ notabilis quantitas remanet in venis de illo humore, qui prius [illegible] & quia cõtingit humorẽ hmõi aliquãdo variari: hinc [illegible] aliquãdo

variantur

variantur paroxysmi, & multũ a præcedẽtibus diuersificãtur tam ſm naturã, q̃ ſm accidẽtia. & multotiens ex vna febre fit tranſitus in aliã ſpeciẽ differentẽ. Notandum tertio, quòd vnitas feb. interpolatæ habentis plures paroxyſmos ſaluatur in materia antecedente remanente ſm aliquã eius partem a principio vſq; ad finem, ſi habeat illam. ſi vero nõ habeat huiuſmodi materiã: & hat reaggregatio nouarum materierum pro nouis paroxyſmis propter malam complexionem hepatis, & venarum, ſaluatur vnitas in illa mala complexione, quę eſt cauſa horum paroxyſmorũ. Si vero nulla talis ſit mala cõplexio, & redeant paroxyſmi propter caliditatẽ in loco derelictam vbi putruit materia: ſaluatur vnitas in caliditate illa. paroxyſmi enim illi ſunt magis ſimiles quàm duarũ febrium: quarũ vna eſſet plegmatica: alia cholerica: aut duarũ tertianarum: quarũ vna eſſet tempore ęſtatis: altera tempore hyemis. Tempora aũt in his febribus nõ habẽtibus materiã ſub forma cauſæ antecedentis diſtinguuntur penes accidẽtia hoc modo. quia primo per illam caliditatẽ aggregabitur aliqualiter de materia: poſtea plus: & deinde iterũ plus poſtea minus ſm huiuſmodi aggregationes diſtinguuntur principium, augmentum, ſtatus, & declinatio quo ad accidẽtia. Sed qualiter diſtinguantur penes materiæ alterationẽ eſt difficile cognoſcere: præcipue ſi ſit ſalubris: quia parum nocente hac mala qualitate in primo paroxyſmo debent magis apparere ſigna digeſtionis. in ſecundo minus. in tertio adhuc minus. in declinatione vero magis. & ſic in primo paroxyſmo eſſet ſtatus quo ad digeſtionem. in ſecundo augmentũ. in tertio principium. in quarto rediret augmentũ. Si vero eſſet mortalis in primo paroxyſmo appareret cruditas, aut veſtigiũ occultũ putredinis. ſecundo ſignum manifeſtæ putredinis. in tertio ſigna completæ putredinis cum qua ſequeretur mors. Notandum quarto, quòd rariſsime accidit quòd inter vnum paroxyſmum, & alium febris interpolatæ homo redeat ad diſpoſitionem ſibi ſanam: quia ſm plurimũ, aut propter materiã quæ ſtat ſub forma cauſæ antecedentis: aut propter malam qualitatem exiſtentem in membris: aut propter aliquod cineritiũ derelictũ ex materia prius putrente nõ redit ad diſpoſitionẽ ſibi ſanam: immo ſm plurimum eſt æger, aut neuter: tñ aliquando poteſt accidere quòd redeat ad diſpoſitionẽ ſtantem in latitudine ſuæ ſanitatis inter paroxyſmũ & paroxyſmũ. Si enim homo quotidie euomeret cholerã propter latitudinem pori fellei venientis ad ſtomachũ, eſt ſibi ſanus. ſecundo complexionũ. & tertio techni. Cum tũ ſtet ſemper latitudo pori fellei non naturalis quod prohibet: ſi etiã inter vnum paroxyſmũ, & alterũ, remaneat diſpoſitio aliqua non naturalis leuis hominem poſſe redire ad intra latitudinẽ ſuæ ſanitatis inter paroxyſmũ & paroxyſmũ: dicitur hoc eſſe poſsibile licet longinquũ: ſicut ſi imaginaret quòd cholera illa, quæ euomitur ab habente porũ felleum latum tendentẽ ad ſtomachum, expellatur ad aliquem locum determinatũ: & ibi putrens faceret vnam interpolatã. Aut ſi imaginaremur quòd habens caliditatẽ ſuperfluã hepatis, & venarũ multiplicaret cholerã, quæ de tertio in tertium paroxyſmaret. poſſet enim in tempore intermedio redire ad diſpoſitionẽ ſtantẽ in latitudine ſuæ ſanitatis. Notandũ ẽt quòd ſicut materia putrente extra venas reliquiæ caliditatis poſſunt eſſe cauſa reditus paroxyſmorum: ita materia putrente ad intra in loco determinato poſſunt reliquiæ caliditatis derelictæ, ſiue cum cineritio ſiue ſine cineritio eſſe cauſa reditus paroxyſmi & multo magis: tum quia plus remanet de cineritio materia putrente ad intra venas: tum quia calor materiæ putrentis ad intra venas eſt magis aptus inficere hepar & venas, quàm calor materiæ putrentis extra venas. Notandũ ſexto. quòd vtraq; cauſa reditus paroxyſmi ſm expoſitionem Gentilis, & Marſilii cõcurrit ad faciendũ redire paroxyſmum tripliciter. primo diſponendo materiam quæ ſtat ſub forma cauſæ antecedentis, ſi quæ ſit talis: & ſm hoc vna pars materiæ prius mouet quàm alia ſm quòd eſt magis diſpoſita: & quantũ ad hoc directe cadit exemplũ de cumulo ſtercorũ. ſecũdo generãdo materiã de nouo: & proprie quãdo ſimilis diſpoſitio eſt in hepate & venis: & nõ ſolũ vbi extra venas putruit materia: quæ generatio materiæ poteſt eſſe dupliciter. Vno modo quòd in hepate ex chylo generatur materia diſpoſita ad putredinẽ propter malã hepatis cõplexionẽ ſibi impreſsã a cauſis iã dictis. ſecũdo mõ quòd generet in hepate, aut venis p corruptionẽ ſanguinis, aut alterius humoris in humorẽ ſimilẽ illi qui putruit. tertio vtraq; concurrit attrahendo materiã ad locum minere putredinis: & nõ mirũ quia ambæ cauſæ ſunt vna caliditas differẽs ſm magis & minus. Notandũ ſeptimo, q̃ dixit ſm ſemitã putrefactionis, id eſt ſm diſpoſitionẽ ad putredinẽ eo q̃ tam prima cauſa, q̃ ſecũda nõ actu putrefacit materiã de bentẽ facere ſequentẽ paroxyſmũ: ſed diſponit ipſam. quæ diſpoſitio nõ eſt niſi remiſſa putredo, quæ nõ eſt ſufficiens facere febrẽ: aut forte eſt alia diſpoſitio a putredine: ſicut ſuperflua caliditas, & ſimiles, quæ ẽt nõ dicũt aliquẽ gradũ putredinis. Si. n. materia ſequẽtis paroxyſmi actu putrefieret dum materia primi putret, tũc febris eſſet cõtinuata, & nõ paroxyſmalis. illud aũt qđ intẽdit putredinẽ in materia ſequẽtis paroxyſmi eſt caliditas continẽtis: licet nõ ſit impoſsibile ali quam qualitatẽ intẽdere ſeipſam cũ eſt directa ab aliquo agẽte intẽdente ipſius intẽſionẽ ſicut frigiditas aquæ calidæ intẽdit ſeipſam directa a forma aquæ. Notandũ octauo. quòd omnes cauſæ reditus paroxyſmi hic ab Auic. tactæ ſm omnẽ expoſitionẽ ſunt ſolũ tres: ſ. diſpoſitio in materia que eſt ſub forma cauſę antecedẽtis. ſecũda caliditas materiæ actu putrẽtis. tertia caliditas, remanens in mẽbris poſt paroxyſmũ: & p̃ter has eſt diſpoſitio hepatis & venarũ generãs materiã aptã facere paroxyſmũ: quam omiſit ſolũ loquens de cauſis reditus paroxyſmi: ꝓpter febrẽ, aut cauſam febris propinquam.

Dubitatur, quia ex ſecunda cauſa penes expoſitionẽ Gentilis & Marſilij, ſequit quòd paroxyſmus choleræ citius redit quàm paroxyſmus phlegmatis. conſequẽs falſum. probat conſequẽtia: quia cholera pro ſequẽti paroxyſmo citius diſponit ad putredinẽ ſufficientẽ facere paroxyſmũ q̃ phlegma. igitur &c. patet conſequẽtia. aſſumptum declaratur: quia putredo choleræ actu putrentis eſt intẽſior, & fortior quàm phlegmatis actu putrentis: & propter hoc cholera pro ſequenti paroxyſmo eſt magis apta calefieri, & putrefieri quàm phlegma cum ſit calidior & ſubtilior, & quantitas ſit æqualis, & cætera paria vt pono. ergo citius diſponetur cholera pro ſequenti paroxyſmo quàm phlegma. tenet conſequentia: quia actio caliditatis inſequitur proportionem potentiæ ad ſuam reſiſtentiã. Et confirmatur. quia qualis eſt putredo ad putredinem comparata. talis eſt diſpoſitio ad diſpoſitionẽ cõparata.

Videtur enim q̃ iſtæ diſpoſitiones ſint debiles putredines: ſed putredo choleræ citius procedit in materia cholerica, ſicut ignis in lignis ſiccis: putredo aũt phlegmatis tarde, ſicut ignis in lignis viridibus: & intm q̃ Raſis. 18. cõtinẽtis. in cap. de quartana. credidit augmentũ paroxyſmi phlegmaticæ eſſe lõgius, quàm melãcholicæ. ergo diſpoſitio ſufficiens ad putredinem citius acquireretur in cholera, quàm in phlegmate.

Ad hoc dubium reſpondet Gentilis quòd materia prima, vel ſecunda, vel ſunt in vno cumulo: vel de ſecunda materia nihil eſt actu, ſed debet actuari: vel de nouo generari. Si quidem materia prima, & ſecũda ſunt in vno cumulo a quo propter cauſam ſuperius dictam ſepararetur primo vna pars, alia remanente. Dico quòd quantũ eſt ex ſubſtantia, & qualitate, cũ habeat vt præſuppono quantitatẽ parem, eſt magis parata putredini cholera, quàm phlegma. Et ſubdit quòd ſi in corpore Sortis, verbi gratia ſunt ʒ.ij. choleræ: & in corpore Platonis duæ. ʒ. phlegmatis, quòd quantũ eſt ex parte diſpoſitionum manifeſtarũ citius reuerteretur paroxyſmus choleræ q̃ paroxyſmus phlegmatis: cũ cholera ſit longe habilior vt inflammetur. Nec valet quod quidã dicũt quòd durat plus calor paroxyſmi phlegmatis quàm choleræ. nã durat quinq; horis plus. ſed intẽſio caloris choleræ videt plus facere ad actionem, quàm pduratio obtuſi caloris phlegmatis. Si ergo reſeruatur motus choleræ ad tertiũ diẽ: & motus phlegmatis ad ſecundũ, nõ erit niſi a ꝑprietate inſequẽte naturã humorũ. Et credo quòd Gẽtilis bene dicat ſi loquaẽ de ꝑprietate vt reſiſtitiua, & non actiua ſicut declarabitur in qõne de periodicatione. Veruntamẽ non valet hoc argumentũ. a. eſt inflãmabilius: & ſubtilioris ſubſtãtiæ quàm ſit. b. ergo citius putreſcibile: ſicut patet de uitello oui extra corticẽ comparato ad uinũ malmaticũ. Secundo dicit Gẽtilis, quòd ſi ſecunda materia debeat generari, aut actuari, q̃ tunc paroxyſmat tardius cholera, q̃ phlegma. quia de ꝑprietate choleræ eſt ſm tertiũ diẽ habere complementũ generationis, vel actuationis, vt putre fiat:

Vnitas ſe. interpolatæ in quo conſiſtat.

Cauſæ reditus paroxyſmi.

Cauſa cõtinuationis paroxyſmorũ in febribꝰ cõtinuis.

Proprietas duplex.

fiat:sed de proprietate phlegmatis,ut citius putrefiat.

Sed istud dictum Gentilis uidetur satis absurdum. quia si cholera de proprietate sua habet complementum suæ generationis solum in tertio die.quæro an proprietas sua fuerit ante tertium diem, aut non. si sic, ergo cholera fuit & habet complemẽtũ etiam ante tertium diem. aliter non fuisset proprietas sua,quam ipse appellat formam specificam.si non fuit: quomodo ergo illa proprietas habuit complementum generationis complete in tempore,in quo non fuit. Ad hoc dicitur ꝙ intellectus Gentilis fuit bonus: licet uerba sint extranea. & tunc ad formã argumenti dicit, ꝙ ante tertium diẽ proprietas choleræ non fuit.Et consequẽter dicitur ꝙ non prohibuit cõplementum generationis sufficientis ad paroxysmum, nisi in tertio die.& hoc dictũ est commune apud nos. dicimus enim quòd de proprietate masculi est ut animetur in.40.die,& non ante.de proprietate autem fœminæ solum in.50. id est,ꝙ causæ facientes ad animandum masculum non possunt hoc facere ante.40.diem. Similiter causæ de nouo producentes cholerã sufficientes ad paroxysmum non possunt hanc producere,nisi in tertio die.sed phlegma produceret in secundo.

Sed ad rationes in contrarium. Ad primam,negatur ꝙ cholera sit magis apta putrefieri,quã phlegma. Et licet sit magis apta inflammari,quàm phlegma non sequitur ꝙ sit aptior. Sicut uino & pisce positis ad solem uinum est magis aptum inflammari,quàm piscis:non tamen magis aptum putrefieri:resistit enim putrefacienti magis quàm piscis suo modo substantiæ,& sua proprietate.Similiter est de cholera ad phlegma cõparata. Et ad confirmationem negatur similitudo.Nam quã cunque putredo accensa in cholera citius intendatur, & finiat choleram quàm putredo accensa in phlegmate, propter tenuitatem substantiæ choleræ & paucitatem uiscositatis, & caliditatem eius, non tamen sequitur ꝙ ipsa non existens putrida citius disponatur ad putredinem, quàm phlegma. sicut est in exemplo suprascripto:piscis citius disponitur ad putredinem quàm uinum:tamen cum utrunq; incipit putrefieri, & calefieri a calore proprio putredinali,& a calore continentis citius finietur uinum,quàm piscis. Et consequenter dicitur ꝙ non est necessarium, quòd dispositio ad putrefactionem sit diminuta putrefactio.

Res ergo putredinis habet reuolutiones, secundum inuentionem caliditatis non deficientis,putrefacientis, & resoluentis,& facientis cinerem,& pertranseuntis ad vicinum, donec abscindat terminum,& finiat materiam,& non inueniat vicinum aliud,& remaneat febris expectans materiam aliam, & attrahat ad locum suum.

Hic epilogat quod dixit de causa interpolationis cum putredo est extra uenas dicens: ꝙ ergo ideſt ex dictis apparet ꝙ res putredinis, ideſt febris, quæ est effectus putredinis habet reuolutiones,uel circuitus: & non debet dicere resoluitur:sicut quidam dicunt,ideſt per intensionem caliditatis non deficientis in putrefaciendo,resoluendo, & faciendo cinerem de materia unius paroxysmi,& pertranseuntis in resoluendo de una parte ad aliam sibi uicinam præparatam putredini, donec abscindat terminum ideſt finiat materiam: quia resoluit eam & non inuenit aliud uicinum præparatum putredini: & pro tunc remanet ideſt cessat febris expectans aliam materiam,& attrahat ad locum suum ideſt cessat feb. quouſq; noua materia mouetur ad locum ubi primo putruit: siue illa materia de nouo aduenies ad locum illum pellatur: siue in membro, ubi fuit putrefactio prima remanserit aliquid, per quod fiet attractio:aut siue de nouo illa materia generetur:& genita ad locũ trahatur,uel pellatur: licet secundum plurimum utrunq; concurrat,quod trahitur,& pellitur.

Cum autem putredo est intra venas,tunc accidit vt sit resolutio completa difficilis, & non resoluitur putredo per cõtinuitatem,quæ est in quibusdam venis,cum alijs, & putrefit omnis res quæ vicina est ei:deinde resoluitur ad vicinũ aliud.

Et iterum illud quod comprehensum est in venis,est vehementioris continuitatis ad cor.

Cur putredo intra uenas faciat continuã.

In hac parte ostendit quare materia putrens ad intra uenas facit continuam adducens tres rationes. Prima quia materiæ putrentis ad intra uenas difficilis fit resolutio integra,taliter ut non remaneat aliquid sufficiens facere febrem. propterea ante completam resolutionem materiæ præcedentis exacerbationis incipit putrere materia sequẽtis exacerbationis, ubi econtra materiæ putrentis extra uenas fit resolutio completa facilis: ita ut ex toto resoluat materia sufficiens facere feb.ante aduẽtũ sequentis paroxysmi. Secunda cã. quia putredo ad intra uenas non resoluitur cum paroxysmis, & quietibus intermedijs:sicut resoluit putredo ad extra uenas. aliter non resoluitur putredo ad intra uenas:& textus est clarus.cuius causa est continuitas in quibusdam uenis cum alijs ideſt cõtinuitas materierum quarundam in uenis continuis pp quam continuitatem putrefit omnis res ideſt omnis materia quæ est vicina ei,quæ primo incipit putrere,& transit ad uicinũ aliud. ſ.pro sequenti exacerbatione nondum integre resoluta materia præcedentis exacerbationis. Tertia cã. quia materia quæ est comprehensa in uenis est uehementioris continuitatis ad cor per uacuitates amplas uenarũ, ita ut paucum de materia putrente remanens propter magnam continuitatem ad cor sufficiat continuare putridam fuliginem ad cor:quã continuitatem non sufficit facere æqualis materia putrẽs extra uenas: quia non est in loco habente tantam cõtinuitatẽ cũ corde,&c.

Tres causæ,cur materia putrens intra uenas difficile soluatur.

Primo notandum ꝙ superius fuerunt positæ tres causę quare materia putrens ad intra uenas difficulter & tarde resoluit. materia autem putrẽs ad extra uenas faciliter & cito resoluit. prima quia materia ad intra uenas est circundata uena fortis texturæ,per quã tardat resolutio.secũda quia tota materia est in uno loco collecta. tertia quia pmixta cum alijs humoribus prohibentibus ipsius resolutionem Tres causæ contrariæ accidunt materia putrente ad extra uenas. Notandum secundo circa partem præsentem,ꝙ quatuor sunt modi febrium continuarum quibus potest presens textus adaptari.Primus modus ꝙ una materia tota ad intra uenas incipiat putrere, cui nulla fiat additio: immo cum hæc materia erit integre resoluta erit tota febris terminata recte, sicut in tertiana unius paroxysmi tota materia mouet ad putredinẽ in principio paroxysmi, & continuat calor sicut continuat resolutio.sicut enim aqua ferueute non oẽs partes simul resoluunt: sic nec illa materia quæ tota simul incipit putrefieri. Si enim oẽs partes simul resoluerent subito deuenirent ad non quantum. Variant autem tẽpora in hac febre penes accidentia,& morbi essentiam ſm uariam intensionem caloris in tota materia, ut in principio calor sit remissus,in augmento sit intensior, in statu ultimate intensus,in declinatione remittat. Variant secundo tempora huius febris ſm diuersitatem partiũ materialium,in quibus de nouo calor accendit.Nam licet omnes partes formales huius materiæ a principio incipiant putrefieri:non tñ omnes partes materiales.ergo pauciores finiunt in principio, in augmento plures, in statu adhuc plures, in declinatione pauciores:& in statu non resoluit putredo resolutione integra usq; ad totalem consumptionẽ ipsius materiæ,quæ febris diutius durat quã duraret a simili, & tanta materia putrente extra uenas pp causas dictas in primo notato. Et secundo nunquam cessat febris, nec putredo usq; ad totalem consumptionem materiæ pp continuitatem materiæ in quibusdam uenis, & putrefit omnis res quæ uicina est ei,& transit ad aliud uicinum loquendo de partibus materialibus. Et tertio illa materia quæ est comprehensa in uenis continuat febrem usq; ad ultimum eius. & diutius continuat quàm similis, & tanta materia putrẽs ad extra uenas:quia pp magnã cõtinuitatẽ ad cor pauca materia remanens in fine sufficit facere febrem quæ putrens extra uenas nõ faceret febrẽ. Secundus modus continuæ febris est,ꝙ a principio mouet certa quãtitas materiæ cuius aliquid actu putrẽs duret a principio usque ad finem:sed tñ sibi associant aliæ materiæ sibi uicinæ,quæ putrentes adiuuant ad febrem.Et si bene cõsideres huic secundo modo continuarum textus põt adaptari. Tertius modus est:quia aliqua materia a principio incipiet putrefieri,cui fiet additio materierũ sibi uicinarũ, quæ tamẽ materia ſm se totam resoluet ante finẽ horæ. Et sicut de illa materia aliquid resoluit,ita fit additio. Et ſm hunc modum distinguit Galenus tres species synocharum .ſ. homotenã: in qua tm addit quantũ est quod resoluit.epacmasticã,in qua plus addit quã sit illud qđ resoluit: & paracmasticam in qua minus addit,quã sit illud qđ resoluit. Et licet his tribus modis posſit

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 73 sur 301

textus Auic. adaptari. congruentius tamen adaptatur quarto modo ſtatim dicendo. Nam de iſtis tribus modis erat clarum quòd ſunt continuæ:ſed de quarto erat magis dubium.ideo de hoc quarto principaliter Auic.locutus eſt:& de hoc modo textum expoſui. Hæ autem febres continuæ quarti modi dicuntur continuæ proportionales. Vult ergo dicere quòd quando putredo humorum aliorum a ſanguine eſt intra uenas præcipue,quæ ſunt longe a corde fit feb.continua. quæ tamen habet excreſcentias ſecundum naturã humoris: quia ante reſolutionem humoris moti ad putredinẽ ſuperuenit alius humor miſſus a uenis magnis ad paruas:& continuat febres faciendo nouam excreſcentiam·& ita ante finem nouę excreſcentię mouebit tertius humor pro tertia excreſcentia:& ſic deinceps. Dubitatur circa partem pręſentem:quia ſi humores ſunt uicini & ratione huius tranſeat humor uicinus in putredinem: ſicut dixit textus:tunc febris cholerica, uel melancholica deberet facile uerti in ſanguineam, uel phlegmaticam: cum illi duo humores maxime in uenis dominentur &c. Ad quod dicitur ꝙ cum incipit aliqua febris ſecundum plurimum tota maſſa humoralis eſt alterata uerſus naturam illius humoris a quo pendet febris.Et propterea exacerbationes, uel paroxyſmi ſequẽtes pendẽt ab eodem humore a quo incipit febris. Præterea. Putredo humoris præcedentis eſt magis apta inficere humorem ſibi homogeneum,quam diſſimilem:cum calor ille putredinalis agat non ſolum:ut calor:ſed ut calor determinate proprietatis infectiuus humoris ſibi ſimilis in ſpecie. Veruntamẽ multæ aliquando accidunt uarietates in febribus, quæ multũ moleſtant mentem medicorum: ut quia primo incipit aliqua febris,quæ per ſigna bene a medico ponderata uiſa fuit.Exempli gratia cholerica,& ſalubris.unde medicus confidens ſignis digeſtionis, & ſignis creticis laudabilibus forte promiſit ſalutem:quæ deinde propter materierum uicinitatem intenditur, uel cum altera complicatur:& forte perduntur ſigna digeſtionis,cum debilitate uirtutis,& cogitur medicus mutare ſententiam tam circa curam, quàm circa prognoſticum. Hoc autem ut dicit Gentilis magis accidit temporibus modernis, quàm ſuperioribus temporibus: cum nunc homines magis gulæ indulgentes ſint, magis repleti quàm tempore ſuperiori. Item quia medici tempore moderno nimis groſſæ diætant:uel concedunt non concedenda ducti laſciuia ægrorum,& ſua,& incitamento mulierum, ſicut mihi ſæpe accidit: & poſſem iurare me paucos diætaſſe ægros,ſicut eſt expediens ſecundum rigorem medicinæ. Nota tamen,quòd raro contingunt febres cõtinuæ,quę euntes ad ſalutem continuent ſigna digeſtionis omni die in qualibet hora diei.Et ſi quæ tales reperiuntur,ſunt de materia una ſatis uniformi: immo hæc diuerſitas digeſtionis ſm diuerſas horas frequenter contingit in continuis: in interpolatis non totiens. Vltimo notandum, quòd ſicut materiæ putrentes extra uenas aliquando poſſunt facere continuã propter groſsitiem,uiſcoſitatem, aut multitudinẽ:ita materiæ putrentes intra uenas poſſunt aliquando facere interpolatas,propter ſui paucitatem, & ſubtilitatem: ita ut materia primo putrens reſoluatur antequam ſecunda ſuccedat. propterea dixit quòd reſolutio completa eſt difficilis,non impoſsibilis.

Continua proportionalis qũo fiat.

Qũo materia intra uenas putrẽs faciat interpolatas.

Et iſtæ quidem febres quibus ſunt paroxyſmi eradicationis, & temporis quandoq; dimittunt ordinem ſuum propter diuerſitatem materierum in multitudine,et paucitate,et groſſitudine, & tenuitate. Et propter diuerſitatem in eis in genere,ita ut permutentur quædam materiæ: & fiant de genere materiei alterius, quæ diuerſificatur ab eis in ſpecie, non in multitudine,et paucitate,et tenuitate,et groſſitie tantum. Et quandoq; fit ex malitia regiminis ægri, aut propter debilitatem eius. Aut propter multitudinem ſenſus eius.

Cum ſuperius poſuerit diuerſitates feb. ex parte humorũ, & ſecundo ex parte locorum,in quibus humores putrent. In hac parte tertia ponit diuerſitates magis ſpeciales & cauſas ipſas.& habet pars iſta partes tres. In prima ponit cauſas quarũdam diuerſitatũ in febribus.In ſecunda ibi§Et deteriores quidem§comparat febres cõtinuas interpolatis.In tertia ibi§Pulſus uero diſpoſitiones.§ ponit cauſas quarundam diuerſitatum pulſuum accidentium in febribus. Primam partem diuido in quinq; partes,ſm ꝙ ponit cauſas quinq; diuerſitatum paroxyſmorum febrium.ſecunda ibi§Et paroxyſmi quidem§ tertia ibi §Et quandoq; opponuntur.§quarta ibi§Et periodi quidem febrium.§quinta ibi§Et paroxyſmi iterum.§ In prima parte ponit cauſas uariationis ordinis paroxyſmãdi quæcunq; uariatio ſit illa ſiue ſm diẽ: ut quia phlegmaticæ non paroxyſmant quotidie,nec cholericæ de tertio in tertium. Et ſimiliter de cæteris: ſiue ſit uariatio ſm anticipationem, aut poſtpoſitionem in eodem die,aut quouis alio modo.Et ſunt quatuor cauſæ: licet prima quæ eſt ex parte humoris,ſubdiuidatur.Dicit ergo ꝙ illæ febres quibus ſunt paroxyſmi eradicationis. i. qui ex toto eradicantur ſicut interpolatæ,& temporis.i.quæ remittuntur, & non eradicantur, ſicut continuæ proportionales: quandoq; dimittunt ordinem ſuum.ſ. paroxyſmãdi propter diuerſitatem materierum in multitudine,& paucitate, & groſsitie & ſubtilitate:& tu ſupple uiſcoſitate: & eius oppoſitio, & diuerſitate etiam in genere materiæ cum materia unius generis, ſiue ſpeciei tranſmutatur in aliam ſpeciem,utputa cum cholera tranſmutatur in melancholiam: & uniuerſaliter cum unus humor tranſmutatur in alium ſpecie differentem. & hæc eſt prima cã.

Cauſę uariationis ordinis paroxyſmorum.

Secuuda cauſa eſt ſumpta ex malitia regiminis. nam regimẽ calidum,& multiplicans humores,aut faciens ipſos magis malignos accelerat paroxyſmos:& econtra frigidũ retardat.Tertia cauſa ſumitur ex parte debilitatis ægri. nam quando uirtus eſt debilis,& non poteſt regulare, eueniunt paroxyſmi ſine ordine. Quarta cauſa eſt multitudo ſenſus ægri,quæ eſt cauſa accelerationis paroxyſmi ex oĩ pauca materia, quando ſunt nerui diſpoſiti uirtus ſtimulata mouetur ad ipſius expulſionem: ſicut econtra obtuſio ſenſus eſt cauſa tarditatis.Aliqui per multitudinem ſenſus intelligunt dolorem, qui ſm plurimum inflãmãdo erit cauſa accelerationis. Cauſæ tĩ ſupraſcriptæ poſſunt eſſe cauſæ uarietatis paroxyſmorum ſm intenſionem,& remiſſionem tam caloris febrilis, quàm accidentium, & multarum aliarum diuerſitatum potentium in febribus contingere. Primo nota circa primam cauſam ꝙ multitudo, ſubtilitas, priuatio uiſcoſitatis,ſunt cauſę accelerationis paroxyſmorum,ita ut cholera propter multitudinem paroxyſmet quotidie: quãuis medici dicant ꝙ eſt duplex tertiana,uel duæ tertianæ:quod uerũ eſt ex natura humoris,ſiue ex forma ſua ſpecifica,præcipuæ quando uidẽtur paroxyſmi duarum tertianarum ſibi correſpõdentes in ſuis accidentibus.Quòd ſi paroxyſmi omnino ſint ſimiles non uideo,cur non poſsit dici una feb. cholerica quotidie paroxyſmans præcipue ſi ſit minera una:ſicut etiam phlegma,ſi propter ſui groſsitiem,uiſcoſitatem,paucitatem paroxyſmẽt de tertio in tertiũ, dr tertiana:quãuis ille motus de tertio in tertiũ repugnet formæ ſpecificę ipſius phlegmatis,ſm quod dicitur in qõne de periodicatione. Et quòd illa forma ſpecifica ſit ponenda,uide textũ Aui.hic,cũ dicit quòd uariatio in paroxyſmis fit pp diuerſitatem in genere, cũ una materia permutatur in aliud genus mõ ſuperius expoſito.Variantur.n.pp hãc trãſmutationem mixtio,& forma ſpecifica,ſiue proprietas occulta. Secundo nota circa tertiam cauſam,quòd motus materierum paroxyſmales fiunt a uirtute, & calore naturali: ideo uirtute conſtante in materia ſimilis modi fiet proceſſus ordinatus:ſed cum uirtus eſt debilitata non ſeruatur ordo:quia tũc multæ materiæ etiam diuerſarum ſpecierum mouentur ad putredinem: quia uirtus debilis non poteſt eas tueri a putredine.Item uirtus debilis ab omni leui cã contriſtata,& notabiliter cũ ea facit uarios conatus quibus uario materiæ mõ mouẽtur,unde blaſphematur hæc multa diuerſitas.4.colliget.

Et paroxyſmi quidem qui eradicantur, incipiunt ſecundum plurimum cum horripilatione,aut frigore,aut rigore, et reſoluũtur per ſudorẽ,& non incipiunt cum frigore, aut horripilatione, ſecundum plurimum niſi aut propter frigus humoris:aut propterea quia humor mordicat lacertos,aut propter profundationẽ caliditatis ad interiora redeuntis ad partem materiei:aut propter debilitatẽ uirtutis:aut propter frigus aeris,ſicut contingit tempore hyemis. Et illud quod fit ex mordicatione caliditatis eſt dignius ut proportienetur ad horripilationem quã ad frigus.Et plurimũ quod accidit de eo eſt, ut ſit ſicut punctio acuum in omni membro. uerum reſolutio materiei cum ſudore eſt: quoniam caliditas putrefaciens reſoluit

soluit humiditatem,et remanet cinereitas.cum ergo sit illa humiditas non obsessa in uenis facilis fit expulsio eius per sudorem in poris.

In hac parte Auic. ponit secundam diuersitatem, & causas eius:& habet hæc pars tres partes.In prima ponit causas quare paroxysmi interpolatarum incipiũt cum typo ſm plurimũ, & terminantur frequenter cum sudore. In secunda parte ponit causas quare paroxysmi continuarum non incipiunt cum typo nec terminantur cũ sudore nisi raro.In tertia parte ostendit quibus ex causis in aliquibus febribus frigus, & horripilatio complicantur.secunda ibi. §Paroxysmi quidem inseparabiles.§tertia ibi§Et in quibusdã febribus.§ In prima parte Auic. dicit quatuor. Primum ꝙ paroxysmi qui eradicantur.i.febriũ interpolatarum incipiunt utplurimum cum frigore,horripilatione,& rigore & resoluuntur cum sudore.ſ.frequenter. Secundo dicit,ꝙ causa quare incipiunt cum aliquo typo est una, aut plures de infrascriptis.Prima est frigus humoris. nam humor frigidus cum expellitur extra uenas ad membra sensibilia calida, sicut sunt musculi sentitur frigus:& ita fit frigus in principio febrium interpolatarum.Secunda causa est:quia humor mordicat lacertos cum in principio ad eos expellitur: non autem mordicabat uenas ex quibus expellitur: quia sunt pauci sensus,& erat sibi assuetus. mordicat autem sui acuitate lacertos:quia sunt multum sensibiles:& non est sibi assuetus.& quia est in motu. postea autem licet fiat mordacior, & acutior per putredinem: non tñ mordicabit ita fortiter facta assuefactione,& deficiente motu. hic autem humor mordicans ſm plurimum est calidus: licet non sit impossibile phlegma acetosum mordicare:& est hic humor calidus causa frigoris fugando calidum interius.unde simul coniungentur rigor,& frigus:& illæ duæ causæ magis pertinent interpolatis.Tertia causa est ꝓfundatio caliditatis. i. spiritus, per quem caliditas actualis in membris seruatur ad interiora tendẽtis ad partem materiei. i. ad membrum,ubi est materia nociua sui multitudine, aut malitia manifesta,uel occulta,siue apostemet,siue non.Quarta causa est debilitas uirtutis maxime per resolutionem, unde natura cogitur tenere illos paucos spiritus qui supersunt in membris nobilibus intrinsecis,de quibus est magis sollicita.Quinta causa est frigus aeris extrinseci: nam reuocato calido interius in principio paroxysmorum,non tam magnum frigus sentiretur exterius nisi cum adiutorio aeris circundantis: & proprie qñ illa reuocatio esset ualde multa: & hæ tres causæ sunt communes continuis,& interpolatis. Tertio dicit Auic. ꝙ illud quod est propter mordicationem caliditatis est dignius, ut proportionetur horripilationi, quam frigori:& hic accipit horripilatio ut est communis rigori,& horripilationi proprie sumptis.Et istud quod accidit ex ea horripilatione est,sicut pũctio acuum in omni membro, in quo est talis passio. licet magis proprie debeat dici ꝙ illa punctio quæ est lassitudo ulcerosa est causa horripilationis,aut saltem est pars quidditatis horripilationis: sed de hoc in cap. proprio dicetur quantum erit expediens. Quarto dicit ꝙ causa quare paroxysmi interpolatarum finiantur cum sudore est: quia caliditas putrefaciens resoluit humiditatem,& remanet cinereitas: & ideo cum ista humiditas non est obsessa, & constricta in uenis tũc est facilis expulsio ipsius per sudorẽ in poris. Vbi nota ꝙ in rebus corpulentis multam habentibus humiditatem, per putrefactionẽ separantur partes humidæ a terrestribus.Vnde manifeste uidemus cadauera stillare humiditatem cum putrent: talem ergo separationem uocat hic Auic. resolutionem quasi retro solutionem:uel dissolutionem cum soluantur illa quæ per digestionem fuerunt complexa: & non sumit hic resolutionem pro conuersione in uaporem. Et cinereitas remanet.i.pars terrestris præcipue ubi materia fuerit multa & grossa,sed semper aut fere semper aliquid remanet post humidi separationem. hæc ergo humiditas in interpolatis,quia est in ambitu totius propinqua poris non contenta in tunicis uenarum, nec multis humiditatibus aliis coniuncta facile pellitur per poros in fine paroxysmi,& quandoq; ante.

Paroxysmi autem inseparabiles minuuntur: et non eradicantur per sudorem,neque incipiunt cum frigore,nisi propter profundationem caloris innati:tunc enim infrigidantur extremitates:et illud est signum malum.

4.aphoris. aphoris. 46.& 48.

In hac parte duo dicit.Primũ ꝙ paroxysmi inseparabiles.i. exacerbationes febrium continuarum minuuntur.i.remittuntur, & non eradicantur per sudorem, ita ꝙ fiat æger in febribus.tum quia raro sudant,& si sudent: non tñ fiunt omnino infebrientes: quia materia exacerbationis non ex toto resoluit propter causas contrarias illis,quæ sunt in interpolatis,de quibus statim dixi.secundo dicit ꝙ non incipiunt cum frigore:sneque etiam cum alio typo nisi pp debilitatẽ uirtutis, & proprie per resolutionem, & per profundationem caloris innati.i.sanguinis & spiritus ad membra intrinseca, tunc extremitates infrigidantur, & est signum malum. Notandum primo circa primum,ꝙ licet materiæ putrentes ad intra uenas faciẽtes excrescentias raro ita resoluantur, aut sensualiter, aut per sudorem,ut homo fiat infebriens:tamen experientia comprobatur hoc aliqñ accidere,sicut qñ materia est pauca,& subtilis. Si.n. materia causonis potest per sudorẽ terminari, quid prohibet materiam unius exacerbationis posse per sudorem expelli.

Notandum secundo circa ſm dictum, ꝙ licet plurimũ frigus accidens in continuis fit pp duas causas positas in textu.ſ. debilitatem uirtutis, & profundationem caloris innati:tñ propter alias tres causas potest aliqñ accidere.Potest.n.una pars materiæ facientis exacerbationem expelli ad membra sensibilia: si erit frigida faciet membra frigere. Si autem erit calida mordicando faciet rigorem, aut horripilationem: ꝙ etiam a frigiditate aeris posset cõtingere: in extremis frigus est satis manifestum:hæ tñ tres causæ frequentius faciunt frigere, rigere, horripilari in principiis paroxysmorum interpolatarum, quã in excrescentiis continuarum:& hæc fuit intentio Auic.Notãdum tertio,ꝙ frigus extremitatum accidens in continuis, si sequitur debilitatem uirtutis est malum signum: significat enim fere ultimatam spirituum resolutionem,& paucitatem caloris innati. si uero sequatur profundationem caloris significat magnum nocumẽtum in aliquo membro intrinseco nobili, quod erit propter apostema,aut ulcus illius membri: aut quia membrum illud multum opprimitur multitudine materiæ, aut malitia eius manifesta, uel occulta. Sed dices nonne infrigidatio ista extremorum potest sequi causas istas in interpolatis? & sic esse malum signum. Dicitur ꝙ ſm plurimum non est signum ualde malum,sicut in continuis. Nam sparsio materiæ ad membra sensibilia est causa ſm plurimum typi accidentis in interpolatis:quia propter tristem sensationem fit retractio caloris.sed quia uenæ intrinsecæ parum sentiunt raro est hæc causa:sed secundum plurimum aliæ duæ:ueruntamen si illæ duæ essent causa typi in interpolatis esset malum signum: & tunc illud frigus extremitatum esset continuum.

Et in quibusdam febribus componuntur frigus et horripilatio: quoniam materia quæ putrefit est composita ex frigido et mordicatiuo.

In hac parte dicit ꝙ quandoq; frigus, & horripilatio cõplicantur in principiis paroxysmorum. Cuius causa est,quia materia istarum febrium est composita ex parte frigida,& ex parte mordicatiua,& per partem frigidam fit infrigidatio, & per mordicatiuam horripilatio. Et nota ꝙ licet frigidum possit esse mordicatiuum:loquitur tñ de mordicatiuo calido. non.n. est inconueniens humorem compositum ex phlegmate & cholera: quæ non sunt redacta ad unam formã facere febrem unã, & seruabit periodum humoris dominantis.

Sed circa has partes cadit dubium cum infrigidantur extrema propter fugam caloris interius: ad quas partes tẽdit calor ille fugatus interius. Ad quod dicitur ꝙ calor, siue spiritus tendit ad partẽ unde expellitur materia:& sic in continuis tendit ad uenas magnas: & in interpolatis tẽdit ad paruas in principio suorũ paroxysmorũ:& hoc est quod dicit textus. ad partem materiei: uirtus.n.adiuta calore naturali fortius expellit.

Sed contra sequitur quòd in principijs exacerbationũ cõtinuarũ magis debent infrigidari extrema,quã in principijs paroxysmorum interpolatarum. Item quòd nõ esset malũ signũ, sicut neq; est malũ frigiditas extremorũ i principijs interpolatarũ. Tertio uidẽ quòd ad istã partẽ dẽt trahi calor in qua fit pũctio & tristis sensatio:sem p.n.sanguis pellitur ad locũ dolẽtem.Et hoc est quod dicit textus.ad partem materiæ.i.ad partem a materia læsam. Ad has instantias respondetur. Ad primam & secundam negetur ad quod deducitur. raro enim

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 75 sur 301

ſpiritus tendunt ad magnas uenas, cum ibi ſit magna copia ſpirituum, & ſanguinis. Et ſi retrahuntur ad uenas magnas ſignificatur aut uirtutis debilitas ſequens paucitatē ſpirituum, aut magnum nocumentum intrinſecum: ſed ad uenas paruas, ubi parum eſt de ſpiritu oportet q̄ ſpiritus retrahantur ad fortificandum uirtutem expulſiuam: nec hoc eſt malum ſignum. Ad tertiam inſtantiam dicitur q̄ etiam ad loca extrinſeca ſenſibilia calor attrahitur. unde in principio trahitur a loca a quibus expellitur materia. ergo in principiis paroxyſmorum antequā homo incipiat manifeſte frigere, horripilari, aut rigere calor trahitur ad uenas: deinde cum materia incipit expandi ad mēbra ſenſibilia fortificata uirtute interius: tunc calor incipit p̄ parte pelli ad membra ſenſibilia, quibus infertur nocumētum per aduentum materię ad ipſa. Sed cum membra ſenſibilia ſint duplicia intrinſeca, & extrinſeca: natura primo mittit ſanguinem, & ſpirituum ſenſibilibus intrinſecis, de quibus eſt magis ſollicita: & tunc incipit calefieri notabiliter frigentibus, & rigentibus membris ſenſibilibus extrinſecis: poſtea tam extrinſeca, quam intrinſeca notabiliter calefiunt tam per delationem ſanguinis & ſpiritus ſuper ea, quàm propter calorem putredinalem qui intenditur in materia: & conſequenter in membris.

Et quandocunque componuntur quædam febr. putredinis tali compoſitione, qua fiant in forma inſeparabiles: & illud eſt uerbi gratia, quando incipit humor putrefieri in loco: & cum ſuperuenerit ei putredo putrefit tota: & conſumitur ab ea: deinde incipit humor de genere eius: aut non de genere eius putrefieri: tunc obuiat paroxyſmus ſecūdus tempori eradicationis paroxyſmi primi: deinde continuatur res ita: & quandoque componuntur febr. putredinis modis alijs compoſitionis, quos diſtinguam in capitulis ſuis.

In hac parte oſtendit aliam diuerſitatem dicēs, q̄ febres interpolatæ. i. quarum quælibet eſt interpolata componuntur tali compoſitione qua fiunt in forma. i. apparēter inſeparabiles: exempli gratia. humor incipit putrefieri in loco aliquo extra uenas. & cum ſuperuenit. ſ. de præterito ei putredo. i. calor putredinalis, & putrefit tota materia: & conſumitur. i. reſoluitur ab ea. ſ. caliditate putredinali. deinde incipit humor de genere primi, aut de alio a primo putrefieri: & tunc obuiat paroxyſmus ſecundus tempori eradicationis primi. i. primo nondum eradicato: & ita tertius ſecundo obuiat: & continuatur res ita uſque ad finem totius ægritudinis. Et ſubdit q̄ componuntur febres aliis modis, de quibus dicet inferius in capitulo de febribus compoſitis.

Et paroxyſmi quidem febrium prolongantur quandoque, & quandoque abbreuiantur. prolongatio eorum eſt ergo, aut propter groſſitudinem materiei, & uiſcoſitatem eius, & multitudinem ipſius: aut eius quietem: aut propter debilitatem uirtutis: aut propter debilitatem ſenſus: aut propter ſpiſſitudinem pororum: quare non reſoluitur humor: & eorum abbreuiatio eſt propter contraria eorum.

In iſta parte ponit aliam diuerſitatem: & eſt q̄ periodi feb. quandoq; prolongantur, quandoq; abbreuiātur. Cauſæ autem prolongationis ſunt ſeptem. Prima groſsities materiæ. ſecunda uiſcoſitas. tertia multitudo. quarta quies materiæ. nam cum in uno loco quieſcit non ita ſpargitur: & ſic remanens unita non facile diſſoluitur. aut per quietem intelligamus paruam ebullitionem: & ideo quidam per quietem intelligunt frigiditatem quæ eſt cauſa paucæ ebullitionis, & agitationis. Et alii intelligunt carentiam mordicationis: aliqui tardam delationē ſuper membra. Quinta cauſa prolongationis paroxyſmorum eſt debilitas uirtutis tam digeſtiuę q̄ expulſiuæ. Sexta cauſa eſt debilitas ſenſitiuæ. nam virtus ſenſitiua debilis non patitur: & ſic tardius agit. Vltima eſt ſpiſsitudo pororum ſiue naturalis, ſiue accidentalis. vnde materia non poteſt facile per poros ſenſibiliter aut inſenſibiliter expelli: & licet ſint aliæ cauſæ prolongationis: iſtæ tamen ſunt fortiores, & ad quas facile aliæ reducuntur. & ſubdit q̄ breuitas paroxyſmorum eſt ex cauſis contrariis.

Cāſæ prolongationis paroxyſmorū.

Et paroxyſmi iterum feſtinant, & tardantur: & tarditas eorum eſt, aut propterea quia eorum materia eſt pauca, aut tardi motus ad mineram putredinis propter groſsitiem ſuam: & hoc quidem eſt ſicut materia quartanæ: & uelocitas eorū eſt, quoniam ipſa eſt multa, ſicut phlegma, niſi ſit uitreum, quoniam paroxyſmi eius quandoque tardantur: aut ſubtilis ſicut cholera.

In hac quinta parte ſuperius diuiſa Auic. ponit quintam diuerſitatem paroxyſmorum febrium. nam paroxyſmi quandoq; feſtinant, quandoq; tardantur. Cauſa autem tarditatis eſt: quia materia eſt pauca, aut tardi motus ad mineram putredinis propter groſsitiem ſuam: quare tarde expellitur ad locum minerę putredinis, ſicut materia quartanæ. Velocitas autem, ſiue feſtinatio eſt: quoniam ipſa eſt multa, ſicut phlegma, niſi ſit phlegma uitreum: quoniā paroxyſmi eius quandoq; tardantur propter uehementem groſsitiem eius: aut ſubtilis, ſicut cholera eſt cauſa feſtinationis. Hic nota, quòd dicimus paroxyſmos tardare, quādo multum tempus cadit inter principium unius, & principium alterius: & econtra feſtinare. Et eſt hic intentio Auic. ponere cauſas cuiuſcunq; tarditatis, & cuiuſcunq; feſtinationis, ſiue uarientur dies, ſiue uarietur ſolum hora diei, ut patere poteſt exemplis ſuis. ſ. de melancholia, & de cholera, & phlegmate. Vnde ſciendum quòd multitudo, & ſubtilitas faciunt ad accelerationem paroxyſmorum: ſicut econtra paucitas, groſsities, & uiſcoſitas faciunt ad tarditatem: uerum iſtæ diſpoſitiones, niſi multum excreſcant, uariant ſolummodo horam, & non diem faciendo paroxyſmum anticipare, aut poſtponere. Sed uariatio ſecundum ſpeciem, per quam diuerſificatur tam forma ſubſtantialis, quàm proprietas occulta, & modus mixtionis eſt cauſa principalis uariationis ſecundum diē. inſequitur enim motus determinatus humoris, ſiue periodicatio ipſius ſecundum determinatum diem proportionem uirtutis mouentis ad humorem reſiſtentem per formam ſubſtantialem proprietatem occultam, & modum mixtionis quæ ſunt principales cauſæ reſiſtentes. ſed minus principales ſunt diſpoſitiones manifeſtæ iam dictæ ſcilicet quantitas, modus ſubſtantiæ, & ſimiles.

Cauſæ tarditatis & feſtinationis paroxyſmi.

Et deteriores quidem febres ſunt inſeparabiles in quibus putredo eſt intra uenas: deinde illæ quæ eradicātur, in quibus eſt putredo in toto corpore, aut in partibus cordis.

Hic ponuntur canones. primus q̄ deteriores feb. ſunt continuæ, in quibus putredo eſt ad intra uenas. in ſecūdo gradu ſunt illæ quæ ſunt interpolatæ, in quibus putredo eſt in toto corpore. i. in ambitu totius corporis extra uenas: aut in partibus corporis. i. in partibus ambitus corporis extra uenas. Si dicat textus in cordis partibus, iunge cū particula ſuperiori: ut ſit ſenſus. deteriores feb. ſunt illæ, in quibus putredo eſt intra uenas, aut in partibus cordis.

Febres pessimæ.

Et parum quidem accidit ſenibus febris ualde accenſa propter frigus complexionis eorum, & paucitatē carnis ipſorū.

Secundus canon. quòd parum. i. raro accidit ſenibus feb. accenſa ualde propter frigus complexionis eorum: quia habent calorem naturalem remiſſum, & paucitatem carnis. i. quia habent parum de humido: & ſic parum de multitudine caloris. Vbi nota quòd ea quæ ſunt calida cum inflammantur, efficiuntur calidiora. Et hoc eſt quod dicit Auer. 4. colliget. quòd calor præter naturam menſuratur menſura caloris naturalis. Et eſt hic canon poſitus in aphoriſmo primæ particulæ. Quicunque creſcunt plurimum habent &c.

Pulſus uero diſpoſitiones diuerſificantur in febribus putridis, ſecundum diuerſitatem earum in generibus ſuis, et ſecundum diuerſitatem ſpeciei unius earum in uehementia, et debilitate, et in fortitudine accidentium, et debilitate eorum.

Hic ponit quaſdam diuerſitates pulſuum, & ſunt quatuor. Prima quòd diſpoſitiones pulſuum diuerſificātur in febribus: puta ſm diuerſitatem earum in generibus ſuis: ut quia alius eſt pulſus phlegmaticæ alius cholericæ &c. Et diuerſificatur etiā ſm diuerſitatem ſpeciei, unius in uehementia, & debilitate. i. in intenſione, & remiſsione, & fortitudine accidentium, & debilitate eorū: ut quia pulſus in una cholerica diuerſificabitur a pulſu alterius.

Et quandoque accidit ei durities, aut propter apoſtema cā

lidum

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 76 sur 301

lidum uehementis extenſionis: aut propter apoſtema calidum in membro duro: aut propter uehementiam ſiccitatis, aut cũ dominatur frigus in principijs.

Hic ponit quatuor cauſas duritiei pulſus. una eſt apoſtema calidum uehementis tenſionis, propter quod tenduntur arteriæ, & fiunt duræ. ſecunda eſt apoſtema calidum in mẽbro duro ſicut ſunt nerui, panniculi: & ſimilia. accidit enim ex hoc tẽſio arteriarum. tertia eſt uehementia ſiccitatis, quæ acquiritur corpori, pp quam arteria induratur. quarta eſt frigus accidẽs in principijs paroxyſmorũ. nã pp tale frigus indurat arteria.

Et quandoq; ſit lenis propter materiam lenem phelgmaticam, & ſangnineam: & propterea qd apoſtema eſt in membro leni, ſicut illud quod eſt in hepate, & peripneumonia, & lethargbia: aut propter humoroſitatem cum expectatur quã do vult, vt ſudet.

Hic ponit tres cãs lenitatis pulſus. Prima eſt materia fluida humida, ſicut phlegma & ſanguis. ſunt. n. in febribus phlegmaticis, & ſanguineis pulſus molles. ſecunda eſt apoſtema in membro molli, ſicut apoſtema hepatis, & lethargia quod eſt apoſtema frigidum in cerebro: & maxime intelligit de lethargia phlegmatica, & non melancholica, & peripneumonia, qd eſt apoſtema pulmonis, & maxime quãdo pendet a phlegmate facit pulſum mollem. tertia eſt cum natura uult expellere humiditates ſub forma ſudoris. unde medici experti per mollitiem pulſus, & undoſitatẽ eius pronoſticanẽ ſudorẽ futurum.

Et pulſus quidem ſit in principio paroxyſmorum debilis coarctationis, propter aduẽtum virtutis ſupra materiam, & occupationem eius in mundando, & euentando.

Ponit quartam diſpoſitionem pulſus: & eſt q̃ pulſus in principijs paroxyſmorum ſit debilis: cuius debilitas arguitur ex paruitate, & diuerſitate eum debilitate impreſſionis in digitũ tangentis. non enim pulſat fortiter conſtanter, & perſeueranter, quæ tres conditiones requiruntur ad pulſum fortem, & eſt coarctatus. coarctatio enim pulſus eſt paruitas eius cum diuerſitate a materia ſuffocante, & tegente. ideo ſubdit propter aduentum uirtutis ſupra materiam. pugnat enim uirtus contra materiam ſubtiliando ipſam, reſoluendo, & quantum poteſt expellendo: & econtra materia cõtra uirtutem ſuffocando: ſicut ignis ſub ligni ſuffocatur, & occupationẽ eius in mundãdo fumos putridos, & euentãdo calidum membrorum, & ſpirituũ. Eſt enim his operationibus tunc temporis multum intẽta. ſed forte melius eſt, ut aliter exponat propter occupationẽ eius ſcilicet virtutis ad reſiſtẽdum materiæ dum ſuffocatur ab ipſa in mundando, & euentando ideſt dum mũdat fumos putridos, & euentat calidum ſuffocatum: ita ut ly mundando & enentando ſtent temporaliter: & nõ cauſaliter. nam mundando, & euẽtando nõ eſt cauſa cur pulſus fiat debilis coarctatus: immo potius eſt cauſa magnificandi pulſum, tam ſecundum ſyſtolem, quàm ſecundum diaſtolem. ſic enim melius fiet mundificatio & euentatio. & ſic cum Dei gratia ſit finis huius expoſitionis, difficilis capituli. Sed pro completa declaratione dictorum in præſenti capitulo ſupereſt, ut uentilemus duas materias difficiles, una eſt de putrefactione, alia eſt de periodicatione.

Vtrum ex indebito regimine ſex rerum non naturaliũ poſſit in humano corpore accidere putrefactio. Quod ſic declarat Auic. prima quarti. tract. 2. cap. primo. & decima tertia tertij. necnon Gale. primo de differentijs febrium: & experiẽtia facile comprobatur, cum huiuſmodi inordinato regimine frequenter accidãt febres putridæ. Pro ſolutione huius dubij primo uidebitur quid ſit putrefactio, quid putredo, quid combuſtio, & quomodo putrefactio differat a combuſtione, reſolutione, cruditate, & digeſtione. In ſecundo articulo uidebitur de quæſito. Quantum ad primum omiſſis aliorum opinionibus, dicam ea quæ uidentur mihi magis probabilia, & ſententiæ Ariſt. cæterorumq; philoſophorum, & medicorũ illuſtriũ magis conformia. Ariſto. omnium philoſophorum princeps. 4. metheororum diffinit putrefactionem dicens. q̃ eſt corruptio quædam in unoquoque humido proprie ſecundum naturam caliditatis ab aliena caliditate: hic autem eſt, quæ ambientis. Quæ diffinitio ſic intelligenda eſt. putrefactio eſt corruptio quædam ideſt uia, uel motus in corruptionne mixti, inquantum mixtum in unoquoque humido proprie ſecundum naturam caliditatis ideſt per corruptionem caliditatis proprie inquantum naturalis in unoquoque humido complexionali mixti ab aliqua caliditate caliditatem propriam extraneãte: cõnotando q̃ per caliditatem propriam extraneatã, & caliditatem alienã qualis eſt ambientis fiat, uel ſit apta fieri ipſius humidi eductio, & elemẽtorum ſeparatio: ita quòd utraque notabiliter cõcurrit ad mixti corruptionem, humidi eductionem: & elementorum ſeparationem. Corruptio in hac diffinitione poſita eſt genus. nam putrefactio eſt contraria generationi ſimplici mixtorum apud philoſophum in eodem. 4. metheo. Sed corruptio adæquate opponitur generationi. primo de genegatione. ergo putrefactio eſt corruptio. non tamen omnis corruptio eſt putrefactio: ut patet. Et corruptio hic poſita pro genere dicit cauſam formalem putrefactionis. Intelligit autem Ariſto. putrefactionem opponi generationi ſimplici mixtorum: quia terminus a quo putrefactionis eſt terminus ad quem generationis mixti ex elementis. Et econtra terminus ad quẽ putrefactionis eſt terminus a quo generationis: & ſicut generatio mixti ex elementis fit a calore naturali, & cœleſti permiſcente, & uniente elementa ſecundum exigentiam alicuius ſpeciei mixtorum. ita putrefactio eſt a calore intrinſeco præternaturali, & extrinſeco agentibus elementaliter, & ſoluentibus mixtum in elementa. Dicitur quædam, quia putrefactio non eſt corruptio proprie ſumpta quę eſt mutatio ſubita de eſſe ad non eſſe: ſed eſt uia, uel motus in hanc corruptionem proprie ſumptam. ut eſt apud Auice. prima quarti capi. de feb. ſanguinis. nec eſt quicunque talis motus: ſed limitatus circunſtantijs in diffinitione poſitis, & exprimendis. non enim corruptio elementorum eſt putrefactio: neque combuſtio: neque traſmutatio unius mixti in aliqua dicitur putrefactio. per hanc particulam in unoquoque humido intellectam: ut ſupra declaratur cauſa materialis, in qua ſiue ſubiectum ipſius putrefactionis, quod eſt mixtum ſecũdum ipſius humidũ. tum quia humidum mixti eſt proprium ſubiectum caloris mixti, qui inquantum naturalis, & proportionatus formæ mixti tenet, & conſeruat mixtionem quæ in putrefactione corrumpitur inquantum naturalis, & agit ad demixtionem. quia humidum mixti ſeparatur a partibus terreis in putrefactione, & ducitur ad circunferentiam ipſius mixti. Per hanc particulam proprie ſecundum naturam caliditatis, tangitur agens proximum putrefactionis quod eſt caliditas propria ipſius mixti, quæ facta præternaturalis ipſi mixto coagit caliditati continẽtis ad ipſius corruptionem, & humidi eius eductionem. quæ caliditas continentis aliena a caliditate ipſius mixti: quia contrariatur ipſi inquantum ipſa eſt naturalis, & non inquantum caliditas eſt agens remotũ in putrefactione. qua propter hæc diffinitio eſt proprie naturalis: quia in ipſa ponitur genus exprimens formam, & ſubiectum, dico materiam & agens propinquum, & remotum. & tangitur cauſa finalis quæ eſt elemẽtorum ſeparatio: cum dicitur quòd eſt corruptio mixti inquãtum mixtum. Modus autem putrefactionis penes Alb. ma. eſt iſte. nam calidum extrinſecum trahit ad ſe calidum intrinſecum. quod quia non poteſt educi ſine humido proprio ſimul ad ſe trahit humidum proprium: quod eſt ipſius ſubiectum. ad cuius eductionem ipſum calidum intrinſecum adiuuat ſubtiliando, & ipſum educendo per poros quos dilatauit calor extrinſecus. & ad huius humidi eductionẽ coadiuuat frigiditas intrinſeca mixti exprimens humidum ſimul cum calore. Et hoc eſt quod dicit Ariſto. in litera. putrefactio eſt communis paſsio frigiditatis propriæ, & caliditatis alienæ: ita quòd ad putrefactionem tria agentia concurrunt. primum caliditas intrinſeca. ſecundum caliditas extrinſeca. tertium frigiditas propria. frigiditas autem extrinſeca, licet poſsit corrumpere calorem naturalem mixti, ipſum remittendo, & paucificando; & facere ipſum improportionatum formæ mixti, & humido regulando: tamen non poteſt eſſe immediata cauſa eductionis humidi mixti: immo ipſi eductioni ꝯtrariatur claudendo poros, & calorem mixti fugando interius, niſi ſit adeo uehemens ut ſe profundando exprimat humidam cum calore ſuo: uerum hæc non eſt putrefactio, licet ducat ad incinerationem mixti. quia hanc non conſequuntur accidentia putrefactionis ſcilicet fœtor. & quia quod tunc incineratur eſt magis humidum interius, quàm exterius. cuius contrarium eſt in eo quod putrefit. frigiditas tamen extrinſeca de per

Putrefactio quid.

Putrefactio ſecundum Albertum.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 77 sur 301

accidens poteſt eſſe cauſa putrefactionis faciendo calorẽ mixti præternaturalem, qui factus præternaturalis, & agens præternaturaliter facit ad mixti corruptionem, & humidi eductionem. Putredo autẽ eſt caliditas putredinalis intrinſeca mixto. ſicut uoluit Aui. ſecunda primi. cap. primo. ubi exẽplificãs de cauſa coniuncta feb. dixit, q̃ eius cauſa coniuncta eſt putredo, licet prima quarti, trac. 2. cap. primo. & in pleriſq; putredo accipiatur pro humore putrido. humor autem putridus, & ſimiliter uapor eſt cauſa coniuncta feb. per caliditatem ſuam putredinalem. Combuſtio autem deſcriptiue eſt corruptio uelox in unoquoq; mixto cum humidi ipſius ſublimatione, & partium terreſtrium deſcenſu a caliditate extrinſeca abſq; notabili concurſu alicuius principij actiui ipſius mixti. Et ex his patent differentiæ. 8. inter putrefactionem, & combuſtionem. Prima. quia putrefactio eſt naturalis. Combuſtio autem uiolenta iuxta philoſophum. nam in putrefactione ad corruptionem mixti, & humidi eductionem coadiuuat notabiliter aliquod principium intrinſecum: immo plura ſcilicet caliditas propria facta extranea, & frigiditas propria exprimens humidum ſimul cum calore. ſed nihil tale adiuuat in combuſtione ſaltem adiutorio notabili: immo ut plurimum fit reſiſtente calore intrinſeco. Secunda differentia: quia quod putrefit eſt magis humidum & calidum exterius quã interius: interius enim exiccatur & friget. & quod comburitur eſt exterius magis calidum & ſiccũ quã interius. Cum emim comburitur a caliditate extrinſeca forti humidum ſublimante fortius agente in partes propinquas, quã in partes remotas eſt neceſſarium, ut exterius magis calefiat & exiccetur quã interius. Tertia differẽtia eſt, quia putrefactio eſt tarda ad incinerationem: ſed combuſtio uelox. fit enim a fortiori caliditate. ſed in putrefactione caliditas innata eſt debilis reſpectu proprij humidi regulãdi, & tarde ducens ad incinerationem. Quarta, quòd putrefactio facit mixtum fœtere, cõbuſtio uero nõ: immo aufert fœtorem. Quinta, quia per putrefactionem generantur quædã alia imperfecta, per combuſtionem minime. Sexta, quia putrefactionem impedit caliditas feruens: ſed combuſtionem minime. Septima, quia combuſtio facit ceſſare putrefactionem. ſed putrefactio non facit ceſſare combuſtionem. Vtrum autẽ ſit poſsibile putrefactionem, & combuſtionem per certum tẽpus ſimul intẽdi uidebitur infra. Octaua differentia. quia difficilius cęteris paribus prohibetur putrefactio, quã cõbuſtio: quod arguit caliditatem magis eſſe fixam in eo quod putrefit, quàm in eo quod comburitur, immo ſtat in eo quod comburitur caliditatem non eſſe fixam. Conueniunt autem, quia utraque fit a caliditate extrinſeca. ſecundo quia utraque eſt paſſio mixti. ſimplicia enim non comburuntur, neque putrent. non tamen omne mixtum poteſt putrere: licet omne poſsit cõburi. nam flamma ignis poteſt comburi: non tamen putrefieri. tertio quia utriuſq; finis eſt incineratio, & elementorum ſeparatio. Ex quo ſequitur quòd neutra ipſarum eſt traſmutatio mixti in aliud mixtum. Differt autem putrefactio a reſolutione: quia reſolutio eſt conuerſio humidi in uaporem: quæ licet poſsit fieri a caliditate tam intrinſeca, quàm extrinſeca: non tamen exigit caliditatem innatam debilem reſpectu proprij humidi regulandi, neq; corruptionem mixti inquãtum mixtum, aut elemẽtorum ſeparationem a digeſtione, quæ deſcriptiue eſt completio a proprio & naturali calido ex paſsionibus contraiacentibus humorum quæ ſunt propria materia corporum mixtorũ. Vel clarius & in idem redit, eſt perfectio a proprio & naturali calido ex oppoſitis paſsiuis. Nam digeſtio tendit in generationem mixti, aut completionem eius. Putrefactio uero tendit in corruptionem mixti, & eius demixtionem. Itẽ illa fit a proprio, & naturali calido: hæc autem a caliditate propria corrupta. Item in illa permiſcetur humidum cũ ſicco: in putrefactione autem demiſcentur. Differt autẽ putrefactio a cruditate: quia cruditas eſt diminutio a complemento caloris digerentis, aut putrefacientis in humido, aut ipſarum operationum priuatio. putrefactio uero nõ eſt huiuſmodi operationum priuatio: immo putrefactio dicit operationem caloris preternaturalis putrefaciẽtis, ſicut digeſtio dicit operationẽ caloris naturalis digerentis.

Putredo quid.

Combuſtio quid.

Reſolutio quid.

Digeſtio.

Cruditas.

Quantum ad ſecundum articulum præmittendum eſt primo quòd per debitum regimen ſex rerum non naturalium debemus intelligere debitam ipſarum adminiſtrationem, tam ſecundum quantitatem & qualitatem ipſarum, quàm ſecundum debitam proportionem ipſarum inter ſe in compoſitione ad corpus regendum. Sunt autem res non naturales deſcriptiuæ quæ neceſſario occurentes corpori humano poſſunt cõueniẽter, & inconuenienter applicari. & ſunt ſex aer, cibus, & potus, ſomnus, & uigilia, motus, & quies, inanitio & replẽtio, & accidentia animi. Ex quo patet quòd per indebitum regimen ſex rerum non naturalium debemus intelligere indebitã adminiſtrationem ipſarum ſecundum qualitatem, aut quantitatem: aut indebitam proportionem inter ſe in comparatione ad corpus regendum. Secundo notandũ quòd humores corporis noſtri, non tantum conſeruantur per proprium eorum calorem, ſed maxime & principalius per calorem naturalem eis debite proportionatum. patet. quia aliter non poſſet aſsignari cauſa cur ſanguis in uenis diu ſine putredine ſeruetur ſed extra uenas cito putrefit. Notandum tertio humorem indebitæ qualitatis, aut quantitatis, aut non debite calori noſtro proportionatum a caliditate noſtra non debite regulari. hoc patet ex præcedenti notato. Ex quo ſequitur tales humores facilius quã alios cæteris paribus a calore extraneo putrefieri. Et ex his patet concluſio reſpõſiua ad quæſitum, ſcilicet pars affirmatiua queſtionis quæ auctoritatibus ante oppoſitum inductis & quotidiana experientia cõprobatur. Quotidie enim ex indebito regimine in huiuſmodi rebus corpora etiam ſaniſsima feb. putridas incurrunt.

Ad partem negatiuam dubij arguitur. ſi ex indebito regimine in ſex rebus non naturalibus poſſet, &c. hoc maxime eſſet, quando cibus indigeſtus ſumitur ſupra cibum partim digeſtũ. ſed hoc nõ ſufficit, neq; facit ad putredinem: immo potius impedit: quia ſi cibus primo aſſumptus nullo modo eſſet digeſtus non fieret putredo, ſed præexiſtentis cibi digeſtio potius iuuat ad digeſtionem, quàm impediat cum totum minus reſiſtit uirtuti digerenti quàm ſi totũ eſſet indigeſtum. Et confirmatur. ponatur quòd ſequens cibus ſit in ea proportione facilius digeſtibilis in qua proportione digeſtio tibi præcedentis excedit digiſtionẽ cibi ſequentis: & ſequitur quòd ambo erũt in eodem tempore digeſti. Præterea. Si requiritur hoc maxime eſſet quando cibus groſſus difficilis digeſtionis præponeretur ſubtili. ſed hæc non eſt cauſa putrefactionis, quia ponamus quòd in ea proportione in qua pars inferior ſtomachi eſt fortioris digeſtionis, quàm pars ſuperior cibus ſequens ſit facilioris digeſtionis, quàm præcedens: & ſequitur quòd totũ erit in eodem tẽpore digeſtum. Præterea. Si ex indebito, &c. maxime eſſet quando quis uteretur cibis groſsis difficilis digeſtionis, ſicut carne buffali: ſed hæc non eſt cauſa putrefactionis, ſed cruditatis quæ opponitur putrefactioni, quia aliter in morbo materiali mortali non diſtingueret ſtatus a principio. Ad primum dicitur negãdo minorem & dicitur aggregatum ex cibo ſemidigeſto: & ex cibo nullo modo digeſto magis impedit digeſtionem, quàm ſi totus cibus eſſet indigeſtus: eo q̃ indigeſtus miſcetur cum ſemidigeſto. Et ſequitur alterũ duorum. aut quòd ſemidigeſtum corrumpitur, aut cum ſemidigeſto pars indigeſta permixta attrahitur, ad hepar, ex qua generantur humores indigeſti. Et ad confirmationem admiſſo caſu negatur quòd in eodem tempore erunt digeſti: immo potius in eodem tempore erunt corrupti. Sed contra. ſicut in lebete primo ponit̃ caro difficilior: & poſtea caro facilior ad hoc ut ſint in eodem tempore coctæ. ita debet eſſe in ſtomacho: quare non uidetur eſſe cauſa diuerſitatis. Similiter ſic fit in decoquendo medicinas: quia quæ parum ſuſtinent de decoctione ponuntur in fine: & quæ mediocriter in medio: & quæ multũ in principio. Dicitur negando ſimilitudinem: quia cum ſtomachus incipit digerere primum cibum clauditur os eius, & optime ipſum amplexatur: ita ut non cadat medium inter partes ſtomachi, & cibum. Cum autem ſumitur ſecũdus cibus primo non digeſto, ſtat per certũ tẽps ſupra illũ antequam ſecum miſceatur. Et interim cum non bene digeratur a calore naturali cum non ſit in loco idoneo: capitur à calore extraneo. & poſtea deſcendens eſt cauſa coruptionis illius. Ad ſecundum dicitur quòd ratio concludit, ſi poſſet proportionari, ſecundum quòd ponitur in caſu. ſed quia hoc eſt difficile laudatur præmiſsio cibi ſubtilis: quia cum digeſtus eſt paulatim poteſt trahi per meſeraicas: & iterum alius digeritur. Nõ eſt tamen bonum ut cibi ſint multum differentes: quia cum aperit̃ pyloron,

deſcendente

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 78 sur 301

deſcendẽte ſubtili facile ſecum deſcendit groſſus. Ad tertium dicitur. quòd cibi groſsi difficilis digeſtionis ſunt cauſa cruditatis, quę opponitur putrefactioni? attamen cum generatur humor crudus, & cum ſanguine permiſcetur eſt cauſa, quòd ſanguis ille tarde conuertitur in humiditates ſecundas, & in fine non potens bene regulari a calore naturali capitur ab extraneo, & putrens eſt cauſa ægritudinum chronicarum. Et ſic breuiter ſit expedita hæc quæſtio per me Ioannẽ de hercul. qui autem uult uidere hanc materiã prolixe legat quæſtionem meã generalem de putrefactione.

Vtrum pro aſsignandis cauſis periodicationis præter cauſas manifeſtas ſit neceſſarium in unoquoque humore ponere proprietatem occultam indiuidualem, aut ſpecificam qua determinata periodo moueatur: utputa phlegma quotidie. cholera de tertio in tertium. melancholia de quarto in quartum. ſanguis continue. Quod enim hi humores moueantur periodis, de quibus ſupra docet quotidiana experiẽtia. Et pro hoc maxime quantum ab febrem eſt auctoritas Auic. prima quarti. tracta. 2. cap. 1. Et putredo choleræ facit tertianam: & putredo ſanguinis facit continuã. & putredo melancholię facit quartanam, & quæ currunt curſu eius: & putredo phlegmatis facit quotidianam, & quæ currunt curſu eius. Idem aſſerit Gale. 2. de differentijs feb. & Raſis. 10. Almãſoris. & Auer. 3. colliget. & Halya. 8. theoricæ. Pro intellectu tituli quæſtionis eſt ſciendum primo, q̃ periodus communiter ſumptus eſt reditus morbi unius poſt teporem: aut quietem ad diſpoſitionem ſimilem primæ. ſic. n. deſcripta conuenit recidiuæ: quia ex ea & ſua radice efficitur morbus unus. Et differt a reditu alicuius morbi, ex quo & præcedẽte non cõſtituitur morbus unus: ſicut ſi quis uulneratus in brachio poſt conſolidationem iterũ in eodem loco ſimiliter uulneraretur. Periodus autem proprie ſumpta eſt reditus unius morbi poſt teporem, aut quietẽ ad diſpoſitionem ſimilem præciſe propter cauſam primi paroxyſmi, aut exacerbationis diſponentem ad cauſam coniũctam ſecundi propter ueſtigium derelictum in loco in quo prima cauſa coniuncta facit primum paroxyſmum attrahens ſimilem cauſam couiunctam ad eundem locum. & ſic deſcripta conuenit putridæ non hecticæ neq; ephemeræ. Sed cõmuniter ſumpta conuenit ephemeræ. non autem hecticæ: quia non eſt depẽdens ab aliqua cauſa ſpeciali dependentia. Paroxyſmus autẽ ſecũdum cõem acceptionem medicorum noſtri temporis eſt reditus febris, aut alterius ægritudinis poſt quietem. Excreſcẽtia autem, ſiue exacerbatio eſt reditus eius poſt teporem. Eſt ſecundo ſciendum, q̃ cauſæ periodicationis ab auctoribus, & doctoribus aſsignatæ ſunt duplices: quædam manifeſtæ: quædã occultæ. Manifeſtæ ſunt duplices: quædã extrinſecæ, & ex malitia regiminis ægri: necnon influxus ſupercœleſtis, ut placet aſtrologis: præcipue Conciliatori differentia. 88. licet huiuſmodi cauſæ ſint impropriæ & multum longinquæ. quædã ſunt intrinſecæ: & iſtarũ quædã ſe tenent ex parte membrorũ quæ ſunt diſpõnes mẽbrorũ mittentiũ diſpõnes mẽbrorũ ſuſcipientiũ, & attrahentiũ necnõ membrorũ materias generantiũ. Et ponuntur hę a Galeno, ſecũdo de differentiis febri. ad quas reducitur acuitas, aut obtuſio ſenſus membrorum. Item ægri fortitudo, aut debilitas: quædam ſe tenent ex parte humorum, & ſunt eorum complexiones, multitudo, aut paucitas, aut groſsities, aut ſubtilitas, uiſcoſitas, aut eius oppoſitum. Et iſtæ colliguntur ab omnibus auctoribus: præcipue ab Auic. prima quarti. 2. trac. cap. 1. Et iſtæ quidem febres quibus ſunt paroxyſmi eradicationis, & teporis quandoq; dimittunt ordinem ſuum propter diuerſitatem materiarum in multitudine, paucitate, groſsitie, & tenuitate, & propter diuerſitatem in eis in genere, ita ut permutentur quædam materiæ, & fiant de genere materiei alterius, quæ diuerſificatur in eis in ſpẽ, non in multitudine, aut paucitate, tenuitate, & groſsitie tantum. Et quandoq; ſit ex malitia regiminis ægri, aut propter debilitatem eius: aut propter multitudinem ſenſus eius. Et infra in cap. de febribus apoſtematum. Vnicuique humori ineſt periodus quæ ſibi conuenit. Item Halyabas. 8. theoricę. Ex quibus autem cauſis periodi uariæ ſunt circularium febrium. Si quæras, ſcias tres eſſe cauſas. prima eſt congregationis uelocitas, & mora eius. ſecũda eſt facilitas putrefactionis humoris, & difficultas. tertia eſt euacuationis eius acceleratio, aut mora. phlegma namque febrem excitat, quæ ſingulis accenditur diebus: eo q̃ cito ad putrefactionis currit loca, in corpore multitudine quãtitatis ſuæ & putrefactionis, accelerationis, humiditatis cauſa, euacuationiſq; mora propter ſuam uiſcoſitatem. Cholera autẽ nigra febrem facit, quæ uno die accenditur, duobus uero, non eo q̃ tarde adunatur propter ſuæ paucitatis quantitatem. Difficile autem putreſcit propter ſuam frigiditatem, & ſiccitatem. celeriſq; eſt euacuationis, quare minime eſt uiſcoſa. Cholera autem rubea febrẽ generat quæ uno die fit, & alio die non: quoniam inter phlegma & choleram nigram media eſt in huiuſmodi, quas diximus habitudinibus. Occultæ autem ſunt formæ ſubſtantiales ipſorum humorum: necnon proprietates ſpecificæ quæ ſunt qualitates toti ſpeciei cõmunes attributæ mixtis in ſuæ generationis principio per influxus particulares ſecundum exigentiam ſuæ formæ ſubſtãtialis, & complexionis. & de his fecit Auicen. mentionem loco ſuperius allegato. Et ex hoc genere ſunt proprietates indiuiduales, ſiue conſequentes materiam: quæ ut patebit infra neceſſario ſunt ponẽdæ. dicuntur autem huiuſmodi occultę: quia non ſubiacent ſenſibus: nec facile diſcernuntur. Aliæ autem quæ dicuntur manifeſtæ ſubiacent ſenſibus: aut ſaltem facilius diſcernuntur. Tertio ſciendum quòd non poteſt fieri nouus paroxyſmus, aut excreſcentia febr. niſi noua ebullitio ſuperueniat in aliqua materia. Hoc autem dupliciter erit: aut quia in una, & eadem materia quæ prius fecit feb. noua fiat ebullitio: ſicut ſi ſanguis ebulliẽs prius fecerit ſynochã ſine putredine, qua extincta, utputa per potum aquæ frigidæ propter oppilationem, aut malam membrorum diſpoſitionem hic ſanguis incipiat putrere: & facere ſynocham putridã. Similiter ſi ſanguis, aut alius humor prius putruiſſet leui putredine: iterum incipiat putrere putredine intenſiori. Aut fiat nouus paroxyſmus, quia noua materia ebulliat, quod erit dupliciter: aut quia de nouo generet, & poſtea putreat, ſiue ſit generatio propria, ſicut humores ex chylo: & ſanguis ex phlegmate generantur per ulteriorem digeſtionẽ, ſiue generetur per corruptionem: ſicut ſanguis corrumpitur in choleram, uel melancholiam. & ſimiliter reliqui humores per putredinem, aut aduſtionem in melãcholiã: aut quia prius erit genita: ſed nunc nuper ebulliat. Et hoc contingit dupliciter, aut quia mouetur de loco ad locum: ſicut cũ materia emittitur de uenis maioribus ad minores in quibus putret: quomodo fiunt continuæ proportionabiles: aut quia mittitur de intra uenas ad extra uenas, quomodo fiunt interpolatę. Aut ſecũdo. quia ipſa exiſtens in eodem loco incipit putrefieri: ſicut ſi .x.ʒ. choleræ ſint in eodem loco, & duæ. ʒ. primo putrefactæ facĩt unam febrem. deinde aliæ duæ faciunt aliam: & ſic deinceps. & huic modo paroxyſmandi exemplum Gale. de cumulo ſtercorum optime accommodatur. & ſimiliter poſt putredinem choleræ poſſet phlegma, aut alius humor in eodem loco exiſtens putrefieri: & faceret feb. alterius ſpeciei. Et quæ dicta ſunt de modo periodicandi febriũ, poſſunt accommodari modo periodicandi doloris: & multarum aliarum ægritudinum ſaltem in parte.

Periodus.

Paroxyſmus. Excreſcentia. Exacerbatio.

In hac materia ſunt duæ famoſæ opiniones. altera & prima fuit Gentilis de fuligineo doctoris excellentiſsimi quam ſequuntur omnes fere moderni: qui tenẽt partem affirmatiuam quæſtionis. Altera uero & poſterior huic fuit Hugonis Senenſis doctoris ſubtiliſsimi, qui tenet partem negatiuam. primo ergo ponam rationes utriuſque partis ut uideamus quantum una pars contra aliam militet. ſecundo ponam opinionem quę ut mihi uidetur eſt ueritati conformior. & reſpondebo ad rationes quæ contra illam poſſent adduci. Prima ergo ratio pro parte affirmatiua, & opinione Gentilis eſt hæc. omnis effectus eueniens circa determinatam ſpeciem omni tempore, ſcilicet ætate, hyeme, & temporibus medijs. & in omni ætate, complexione, & ſexu &c. ſemper, uel utplurimum qui non poteſt reduci in cauſas manifeſtas: de quibus ſupra debet reduci in formas ſpecificas, ſiue proprietates occultas. ſed phlegma periodicare quotidie, cholerã de tertio in tertiũ, melancholiã de quarto in quartũ, ſanguinẽ facere febrẽ continuam non poteſt reduci in cauſas manifeſtas. ergo opus eſt ut reducatur in formas ſpecificas, & proprietates occultas. tenet conſequẽtia & maior eſt manifeſta: cum non ſit aliquod genus cauſarum. minor probatur. nam quantũcunq; ſanguis eſſet æque multus æque groſſus: ſicut eſt cholera: & cum aliis paribus: tamen cholera ſp, uel utplurimũ moueretur de tertio in tertiũ. & ſanguis

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 79 sur 301

faceret continuam. ſimiliter quantumcunque phlegma eſſet ſimiliter diſpoſitum, ſicut melancholia cum alijs paribus &c. tamen phlegma facer et quotidianã: melancholia quartanam. Cum ergo iſti effectus non poſsint reduci in cãs manifeſtas: opus eſt ut in cauſas occultas, de quibus ſupra reducantur. Secunda. menſuræ rerum non poſſunt eſſe cauſa determinatorũ effectuum, niſi inquantum determinentur formis rerum naturalium: ſed iſtæ paroxyſmationes ſunt determinati effectus. ergo non poterunt procedere a menſura, uel quãtitate humorum, niſi pro quanto illi humores determinantur per formas rerum naturalium: ſed iſtæ formæ ſunt ſpecificæ. ergo ipſæ ſunt cauſæ periodorum. maior autem eſt Auer. 3. cœli. com. 72. di. Cauſa non eſt cauſa alicuius propter ſuam quantitatem, niſi accidentaliter. quantitas enim non eſt terminata. cauſæ aũt agentes & patientes ſunt terminatæ. ꝙ. ſ. non quælibet cauſa facit quodlibet cauſatũ. cauſæ aũt & cauſata ſunt terminata pp ſuas formas. Tertia. quilibet effectus finitus & terminatus hẽt cãm finitã & terminatã: ſed paroxyſmatio choleræ de tertio in tertiũ. phlegmatis quotidie eſt effectus determinatus & finitus. ergo hẽt cãm immediatam, determinatam & finitã. ſed diſpõnes membri mittentis & accipientis ſunt uariabiles in infinitum. & ſimiliter diſpõnes humorum. ergo tales diſpoſitiones manifeſtæ non ſunt illius effectus cã immediata, & adæquata: ſed præter illas nulla põt poni niſi occulta proprietas illorum humorum: quare ipſa erit illius periodicationis cauſa. maior eſt manifeſta. & minor probatur: quia in infinitũ põt uirtus mẽbri debilitari: & in infinitum põt materia paucificari. Quarta. in feb. tertiana continua eſt periodicatio: ſed iſta non ſequitur diſpoſitiones particulę mittentis, aut recipientis. ergo aliquando eſt periodus & non illa cã. Et cum alia cã dari nõ poſſit præter proprietatem ſequitur ꝙ periodicatio ſequitur proprietatẽ humoris. maior eſt manifeſta. & minor probat: quia in tali tertiana materia putrefit intra uenas: & ibi erat ante putredinem. non ergo fit tranſmiſsio de una parte in aliã. Quinta ratio, poſsibile eſt i aliquo fieri duas tertianas interpolatas ſic ſe habẽtes, ꝙ paroxyſmi primæ, quæ incipit die lunæ ſibiinuicem correſpondent in hora inuaſionis in intenſione, duratione, & accidentibus. & ſimiliter paroxyſmi ſecundæ quę incipit die martis ſibiinuicem correſpondent in omnibus. non tamen paroxyſmi ſecundæ correſpondent paroxyſmis primæ: immo ſint multũ diſsimiles. ſed hmõi cauſa non põt aſsignari niſi ponendo proprietatem occultam indiuidualem relictã in primo paroxyſmo, quæ reſpicit materiã primæ tertianæ: & aliam ꝓprietatẽ relictã in primo paroxyſmo ſecundæ tertianæ. quare ſequitur ꝙ hmõi proprietates ſunt cauſa periodorũ. Caſus. n. eſt poſsibilis, & quotidie accidit. Sexta rõ. ſequiẽ ſanguinẽ poſſe periodicare quacunq; periodo, ſi non ponantur cauſæ periodorũ hmõi proprietates. nam põt ſanguis ad aliã partẽ mitti, & ibi putrefieri. & poſtea ipſo per putredinẽ conſumpto, mitti aliam partem ſanguinis ad eundem locum in tpe determinato & reſolui. & ſic deinceps fieri paroxyſmos ex cauſis ſimilibus, qui paroxyſmi poterunt eſſe de tertio in tertium, de quarto in quartum, de quinto in quintum. & ſic de ſingulis, ſm ꝙ periodus ſanguinis mittitur. & hoc pp uarias diſpoſitiones tam membri mittentis, quam accipientis. Quòd aũt ſanguis poſsit mitti ſm uarias, & diuerſas periodos, declarat quotidiana experientia in fluxu hepatico, hæmorrhoidali, in fluxu ſanguinis narium, & mẽſtruali. ſi ergo hic ſanguis putrefieret fierent diuerſæ & diſtinctę periodi pro diuerſitate tpis in quo mitteret. & ꝙ eodem fundamento poſsit probari quẽcunq; humorem poſſe multis, & uarijs modis periodicare, ſi ſolũmodo periodicationes in diſpõne membrorum mittentium, & ſuſcipiẽtium reſoluantur. Septima rõ. ſi non ponantur hmõi proprietates cauſæ periodorũ, ſequitur ꝙ ultimus paroxyſmus phlegmaticæ ſalubris deberet tardius redire poſt penultimũ quã tertianæ ſecundus, poſt primũ. probatur. quia poſita paritate in fortitudine uirtutis, reſpectu utriuſq; febrientis, tã ex parte mittentis, q̃ recipientis humor cholericus debet citius ad putredinẽ moueri: quia amplior, calidior, & ſubtilior, & magis ſtimulãs uirtutem q̃ phlegmaticus. conſequens tamen eſt falſum: quia uidemus ꝙ phlegmaticus redit ſecunda die. ſed cholericus tertia die. quod non prouenit, niſi pp proprietatẽ motiuam choleræ de tertio in tertium. & proprietatem motiuam phlegmatis de die in diem ſiue quotidie. Vltimo arguitur ratione excellẽtiſsimi philoſophi dñi Nicolai uarij. Quicunq; effectus reperitur in omnibus indiuiduis alicuius ſpeciei, niſi in aliquo ſit notabile accidentale impedimentũ, debet habere cauſam cõem omnibus illis indiuiduis. ſed periodicatio de tertio in tertium eſt effectus cõmunis omnibus indiuiduis choleræ, niſi adſit in aliquo eorum aliquod impedimentum accidentale ualde notabile. ergo debet habere aliquã cauſam cõem oĩbus hmõi indiuiduis: ſed nulla cauſa poteſt eſſe oĩbus his cõis, niſi ſit de eſſentia ſpeciei choleræ aut fluat ab ipſa: quare talis cauſa erit aut forma ſubſtantialis choleræ: aut proprietas inſequens eam. Et confirmatur, quia eligere choleram eſt effectus cõmunis cuicunq; indiuiduo ſpeciei reubarbari: niſi ſit accidentaliter impeditum per antiquitatem, aut putredinem, & huic effectui correſpõdet cauſa cõmunis ſcilicet proprietas ſpecifica illius. Similiter attrahere ferrum eſt effectus communis cuicunque indiuiduo magnetis, niſi ſit accidentaliter impeditum: utputa per inunctionem allij. & huic correſpondet cauſa communis ſcilicet proprietas ſpecifica illius. Similiter poteſt explicari in his in quibus eſt proprietas paſsiua: ſicut in ferro, & ſimilibus. quare ſimile eſt in cholera & reliquis humoribus. & hæc ratio eſt efficaciſsima pro parte affirmatiua quæſtionis.

Ad partem aũt negatiuam quæſtionis: & pro opinione Hugonis arguitur rationibus infraſcriptis: quarum ipſe fuit inuẽtor probando ꝙ hmõi proprietates non ſunt cã periodicationis. Quia aut iſtæ proprietates ponuntur in humore aut in mẽbris. ſed nullo iſtorum modorum põt dici. quare &c. Et primo arguitur ꝙ non poſsint poni in humore: quia iſta proprietas poſita in humore: aut eſt uirtus agendi, aut patiendi talem motum. Si ſit uirtus agendi: aut eſt uirtus quæ uno tpe intendit mouere, & non alio: aut eſt uirtus oĩbus alijs poſitis paribus ſemper ſimiliter mouetur: tñ quia oportet inter unũ paroxyſmum, & aliũ cholerã quæ debet moueri aliquo modo diſponi ad hoc: ut ſit apta moueri ad putredinẽ. & iſta uirtus limitato gradu uelocitatis intendit agere: & agendo gradu illo in choleram remanentem nõ eſt cholera diſpoſita, niſi in tertio die. In phlegmate aũt eſt alia proprietas per quam fit iſta proportio uelocior: & accidit hoc mouendo & præparãdo phlegma: quod ſit præparatũ in ſecunda die. & ideo cholera mouebitur de tertio in tertium. phlegma quotidie. proportionabiliter loquendo de melancholia mouebitur de quarto in quartum. & hoc modo dicemus quòd fit periodicatio pp proprietatẽ: non ꝙ illa intendat plus uno tempore mouere, quãm alio. ſed quia intendit certo gradu mouere. ad quod ſequitur ꝙ in cholera eſt perfecta præparatio in tertia die: & in phlegmate in ſecunda: & in cholera nigra in die quarta. Alius modus nõ uidetur, quo' proprietas actiua ſit cã periodicationis: ſed nullum iſtorũ poteſt dici. ergo opinio non põt ſtare. Et primo incipiamus a primo modo. probatur, ꝙ non ſit poſsibile poni hmõi uirtutẽ actiuã in humore quæ moueat & intendat mouere in uno tempore: & non in alio. Nam dato iſto ſequũtur tria impoſsibilia. Primũ ꝙ non eſt uniuerſaliter uerum: ꝙ cã quare motor non mouet, eſt, quia non hẽt ſufficientẽ diſpõnem ad mouendum: intelligẽdo per talem diſpõnem ſufficientem totum: quod requiritur ex parte diſpoſitionis agẽtis, & paſsi, & applicationis unius ad alterum. conſequens falſum, quia cum iſta ponuntur, oportet quòd agens aut agat, aut incipiat agere. Et eſt contra Auer. 8. phyſi. com. 6. conſequentia tamen arguitur. quia in die quietis tertianæ etiam ſi omnia alia concurrant ad motum: tamen quia proprietas nõ intendit mouere, talis proprietas nõ mouet: nec incipit mouere, & tñ pro tunc nulla res deficit de requiſitis ad mouendum, ſicut nulla deficiet die ſequenti, & cętera erunt paria. ſi igitur in ſecunda die nulla res deficit: nec in agente: nec in patiente: nec in applicatis: & tñ non mouet, ſequitur ꝙ mouens non mouet: & tñ cauſa non mouendi nõ eſt: quia non habeat ſufficientem diſpoſitionem ad mouendũ. ꝙ ſi dicatur ꝙ deficiat intẽtio ad motũ: tunc oportet aſsignare cauſam: quia tũc deficit intentio, & non deficiet in ſequẽti die: cũ oĩa ſint paria nunc & in ſequenti die. Secundo ſequitur ꝙ ab agente mere naturali põt prouenire motus nouus abſq; cauſa noua. conſequens falſum: & ꝫ ſententiã Ariſt. & Auer. in eodẽ cõmen. 8. phyſic. Nam ſm Ariſt. ſi motor non mouet, nec incipit mouere: & poſt mouebit: tunc cum non mouet eſt in potẽtia: & qñ mouet erit in actu. ſed hoc non poteſt eſſe abſq; cauſa noua: aut in mouente, aut in moto, aut in remotione impedimenti:

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 80 sur 301

dimenti:aut in appropinquatione unius ad alterum, propter quæ fiat in actu ubi prius erat in potẽtia. ergo impoſsibile eſt, ꝙ ſit motus nouus poſt quietem abſq; noua cauſa illius motus. Sed ꝙ hoc ſequatur ex poſitione patet.quia proprietate manẽte eadem,& alijs diſpoſitionibus ex parte agentis & patiẽtis: & applicatione motoris ad mobile,& remotione impediméti proprietas choleræ mouet in tertia: quia ita appetit, & non mouet in ſecunda,quia non appetit etiam omnibus exiſtentibus paribus motus. igitur ĩ tertia die erit de nouo,& nulla cã motus erit noua.Quòd dicaẽ ꝙ appetitus proprietatis erit cã noua.patet ꝙ hic appetitus cum prius non eſſet eſt opportunum ꝙ producaẽ. & ideo erit aliqua cã appetitus:qua oportet eſſe de nouo:& produceẽ in infinitum. aut dabiẽ aliquid qđ fit de nouo abſq; cã noua. Tertio expoſitione ponente huiuſmodi proprietates,ſequiẽ ꝙ ſtat agens naturale eſſe in diſpoſitione in qua aptũ eſt mouere:& habeat quicquid ex parte ſui requiritur ad motum. & paſſum eſſe in diſpoſitione in qua aptũ eſt moueri,habens quicquid requiritur ad hoc ut moueaẽ, & deductum eſſe impedimentum:& agens ſufficienter eſſe applicitum paſſo:& tamẽ mobile nõ moueri: nec incipere moueri. ponaẽ enim ꝙ proprietas choleræ ſit motiua craſtina die,quæ eſt in tertia: & non hodie quæ eſt in ſecunda:tunc cholera mouebiẽ cras.& habebit omnia requiſita ad motum, & tñ nõ mouebiẽ hodie,cum tamẽ hodie habeat omnia quæ habebit cras. quare ſequiẽ concluſio,quæ repugnat Auer.cõ.8.octaui phyſi. dicenti.Cum ergo utrunq; eorũ fuerit in diſpoſitione qua hoc mouet:& hoc moueẽ,& fuerit propinquũ unum alteri:& non fuerit illic impediens,neceſſe eſt ut hoc moueat, & hoc moueaẽ. Quarto ex hac poſitione ſequiẽ,ꝙ non oportet ſi aliquid moueẽ qđ prius nõ mouebaẽ, ꝙ auferaẽ cauſa quietis: ut patet ex dictis.Quinto ſequiẽ ꝙ non eſt uerum, qđ dicit Cõment.in fra in eodem cõ.8.ꝙ res naturales quæ natæ ſunt mouere, aut moueri non mouent,& nõ mouenẽ: niſi quia diminuta eſt diſpoſitio,ꝓ quã hoc mouet,& hoc moueẽ:aut quia diſtant a ſeinuicem:aut quia eſt illic aliquod impedimentũ.Et ex his tandem manifeſtũ eſt,ꝙ non põt dari proprietas in humore, uel in membris,uel in aliquo naturali quæ habeat uirtutẽ mouendi uno tpe,& non alio ſi cætera ſint paria.Qua ꝓp ex parte talis proprietatis actiuæ non põt prouenire periodicatio. & ꝓ ſimiles rõnes probaẽ ꝙ non põt dari uirtus paſsiua, quæ alijs paribus faciat ꝙ humor ſit mobilis uno tpe,& nõ in alio. ſicut in ferro non põt reperiri uirtus paſsiua inclinãs ipſum ad obediendum uirtuti attractiuæ magnetis.Et dicit Hugo ꝙ ſi bene perſpiciaẽ mens Gentilis ipſe uoluit hãc ſniam,quæ hic eſt impugnata.nã dicit ꝙ ſi cholera moueẽ in die ſecunda,uel quarta ipſa non moueẽ ſm naturã ſuæ proprietatis:ſed hoc poteſt eſſe ex alio accidẽte:quia hæc proprietas hoc non appetit. Poſtea Hugo reprobat alios duos modos reſoluentes periodicationẽ in hmõi ꝓprietates.Primus modus eſt ꝙ proprietas ſiue actiua,ſiue paſsiua ꝓp quã cholera moueẽ de tertio in tertium eſt uirtus quæ alijs paribus ſemp ſimiliter moueẽ. ſed proprietas illa ꝓp quã moueẽ cholera antequã ipſa cholera trãſeat in putrediné,aut in præparãdo eã,aut in generando eam, aut in reaggregando eã, poſt primũ paroxyſmũ habet limitatã uelocitatẽ quã intendit:aut in agendo,aut in patiẽdo ꝓp quã accidit ꝙ cholera non eſt præparata niſi in tertio die, & tunc moueẽ ad putrediné.phlegma autẽ citius: ꝓp ſuam proprietatem præparaẽ aliquo triũ modorũ dictorũ merito ſuæ proprietatis actiuæ uel paſsiuæ hoc intendentis:ideo moueẽ ſecunda die;& ꝓportionabiliter dicit de melancholia. Secundus modus eſt ꝙ iſtæ proprietates acquirunẽ in his temporibus in cholera in tẽpore medio inter primũ,& tertiũ diẽ:& non eſt acquiſita, niſi in tertia.& in phlegmate eſt acquiſita in ſecunda,in melancholia in quarta.& cum ſunt acquiſitæ, tunc moueẽ materia ſiue fuerit proprietatis actiuæ ſiue paſsiuæ. Sed hunc ſecũdũ modum dicit eſſe omnino uanum. nã oportet aſsignare cãm periodicæ acquiſitionis proprietatis.& illa erit cã periodicationis,de qua nihil habent ꝓ hunc modum dicere,niſi redeant ad aliquẽ modũ de dictis.Quòd autẽ dicit Gẽtilis, ꝙ proprietas acquiraẽ in humore cum certis circunſtantijs.ſ. loci quantitatis,& uirtutis corporis,& non aliter:ſicut etiã medicinæ ſolutiuæ acquirunt proprietatem non in quolibet membro,nec in qualibet quantitate,non eſt ꝙ dicaẽ talem proprietatẽ acquiri,& acquiſitam eſſe ſolum quando incæpit humor moueri.nã tunc oporteret ꝙ ipſe daret cauſam,quare in tertia die acquiritur choleræ,& non phlegmati. Sed uult(exempli gratia) ꝙ in tempore primi paroxyſmi tertianæ acquiritur, aut in cholera,aut in membris proprietas quæ non habet mouere de ſe ſecunda die,ſed in tertia.& hoc prius eſt improbatum. Præterea.Si moueretur cholera ſecunda die non eſſet contra inclinationem proprietatis: cum tunc non eſſet talis proprietas: cuius oppoſitum dicit Gentilis.Primo ergo patet ex dictis ꝙ hæc non eſt mens Gentilis:cum dicat hanc proprietatem non appetere mouere die ſecunda.Hæc autẽ poſitio dicit ꝙ ſi alia eſſent paria,ita moueret in ſecunda die,ſicut in tertia.Alia uero poſitio ſupponit falſam ꝙ uirtutes naturaliter motiuæ appetant mouere certa uelocitate non maiori. nam tunc ſine dubio non ſequeretur ꝙ dato uacuo ſimpliciter poſitum in illo moueretur in non tempore.contra Ariſt.4. phyſi. & Auer cõ. 71.& patet conſequentia:quia ſi uirtus grauis,aut leuis ſimplicis non appeteret niſi terminatam uelocitatem, & non maiorem:tunc non oportet,ꝙ ubi non eſt reſiſtẽtia infinita uelocitate moueatur. Sequitur ſecundo ꝙ uelocitas motus nõ ſequitur proportionem potentiæ ad reſiſtentiam ſecundum exceſſum.& ꝙ proportio uelocitatis in motib.non eſt ſicut proportio proportionum.Et quòd mouens manens idẽ, & reſiſtentia minor nõ eſt cã diuerſitatis uelocitatis & tarditatis: & in ſumma doctrina Ariſt.de uelocitate & tarditate motus piret.Tertio hoc dato ſequeretur ꝙ ab eadem proprietate illa cholera citius mouebiẽ ad putredinem,quæ eſt magis ꝓpinqua termino diſpoſitionis prius poſitis cauſis ſufficientib.ad hunc motũ. cum ergo contingat unam choleram in duplo plus propinquare quam aliam ſtabit facilius unã moueri in duplo citius alia ad paroxyſmandũ.& ſic in die ſecunda,& non in tertia. Quarto ſequitur,ꝙ totalis cholera inuenta in corpore tempore primi paroxyſmi,quæ non fuit mota ad putredinem in primo paroxyſmo moueẽ in ſecundo,quia in tota acquiriẽ hæc proprietas quæ hoc modo præparat:ut in tertio die moueaẽ ad putredinem.ſed hoc eſt falſum,quia tunc nunquã tertiana, uel quartana de cholera uel melancholia naturali duraret ultra paroxyſmos duos, niſi ꝓp nouæ materiæ regenerationem cum tota materia reſidua in ſecundo paroxyſmo remoueat.Forte dicit,ꝙ non tota materia reſidua eſt uniformis:nec æque uicina illi diſpoſitioni:cum qua moueẽ ad putredinem; ſed aliqua magis uicina, aliqua minus.ideo illa q̃ magis parata eſt citius mouebiẽ:ut puta in ſecundo paroxyſmo,quæ uero minus, tardius ut puta in tertio.Contra.ſequiẽ ꝙ multoniens in talibus caſibus non remaneret materia poſt primam,quæ moueẽ uel paucisſima:& ſic ſæpe poſt primum paroxyſmum nullus ſequereẽ; & ſæpe ſecũdus eſſet minor primo;cuius oppoſitum notat experientia uſq; ad paroxyſmum ſtatus. & conſequentia patet, quia ſæpe materia eſt uniformis,aut ſaltem non tantæ diuerſitatis quin poſsit eſſe facta præparatio in tertio,aut quarto paroxyſmo. Et ſi dicatur diuerſitatem eſſe tantam ut non poſsit eſſe facta præparatio,niſi in plurimis paroxyſmis, tunc ſequiẽ ꝙ ſecundum uarietatem difformitatis materiæ erit uarietas tẽporis motus. Et conſequẽter ꝙ hæc difformitas eſt cauſa periodicationis non proprietas, per quã continue fiet motus ſimilis alijs deductis. Verum, quia credo has duas opiniones a ueritate declinare,& utriuſq; rationes contra alteram militare,ſequar opinionem infraſcriptam: quæ ut mihi uidetur eſt ueritati,& mentibus auctorum conformior.

Præmitto ergo primo ꝙ humori unicuique immo unicuique mixto ſunt a natura tributa aliqua ad ſui tutelam, conſeruationem: & ad reſiſtendum cauſis corrumpentibus.natura enim ſicut dat eſſe:ita dat conſeruantia eſſe:hæc autem mixtis attributa ſunt forma ſubſtantialis, complexio, & proprietas ſpecifica. Ex quibus infertur quòd proprietas ſpecifica humoribus attributa non eſt ordinata ad motum humoris extra locum ſuum naturalem.neq; ad ipſorum putrefactionem: ſicut nec complexio, nec forma ſua. Cuius tamen oppoſitum Gentilis affirmat:cum dicat choleræ ineſſe proprietatem qua mouetur ad periodicãdũ de tertio in tertiũ:& phlegmati proprietatem qua moueẽ quotidie: & melancholiæ de quarto in quartũ. Ex quibus ſequiẽ his humoribus eſſe datas proprietates quibus moueantur ad putredinem;& extra locũ ſuum naturalem. Sequitur ſecundo formas ſubſtãtiales eorum ſimiliter ordinari in ſui corruptionem,cum forma ſubſtantialis ꝟtatur

proprietate

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 81 sur 301

proprietate ſpecifica: & ſimiliter cõplexione tanquam inſtrumentis. Si ergo inſtrumenta quibus forma vtitur tendãt in humorũ corruptionem, videtur multo magis formã ſubſtantialẽ eorum tendere in ipſorum corruptionem.cũ inſtrumenta illa agant a forma directa:hoc autem eſt omnino abſurdũ. Et hoc præmiſſo ſequitur quod proprietates ſpecificæ, ſicut & cõplexiones ſnut reſiſtẽtes periodicationibus humorum:cũ non poſſint periodicare niſi moueantur ad putredinem, & extra locũ ſuum naturalẽ;quorum vtrunq; prohibet forma ſubſtãtialis cũ inſtrumentis ſuis intendens humorũ conſeruationem.Præmitto ſecundo:quod uelocitas motus & actionis inſequit proportionem agentis ad paſſum.7.phyſico,cõmen.35.vbi inquit Cõmen.Velocitas propria unicuiq; motui ſequitur exceſſum potentiæ motoris ſuper potẽtia moti. Nam proportiones velocitatum in motibus ſunt ſicut proportiones proportionum potentiarum ad ſuas reſiſtẽtias.& cõ.56.inquit. Velocitas motus quam habet totum motum ad totũ motorem eſt ſecundum exceſſum proportionis potẽtiæ motoris ſuper potentiam moti. Ex quo ſequitur quòd ſtante paritate ex parte agentis ille humor citius mouebit ad periodicandum,cuius reſiſtentia eſt minor.Cum ergo ex quotidiana experientia manifeſtũ ſit, & de intentione auctorũ ſuperius oſtenſum fuit ſanguinẽ facere febrem continuã.phlegma quotidianam:cholerã tertianã:melãcholiam quartanã:ſequitur quod ſtante paritate ex parte cauſarum mouentiũ ad putredinẽ: & aliorum paritate ſuppoſita ſanguis cũ ſua forma,cõplexione,& proprietate minus reſiſtet cęteris humoribus cauſis putrefacientibus,deinde phlegma,deinde cholera,deinde melancholia.& cõſequenter hi humores ſecundum hunc ordinẽ reſiſtunt fortius vnus alteri cauſis mouentibus ipſos ad periodicandũ.propter quod accidit ſecundũ varias proportiones cauſarum mouentium ad horum humorũ reſiſtentiam:ut ſecundum plurimum ſanguis faciat continuã, phlegma quotidianã, cholera tertianã,melancholia quartanã. Dico notanter ſecundum plurimum:nõ enim eſt impoſsibile, immo quandoq; accidit propter varias diſpoſitiones membrorũ,& humorum hos humeres,& quẽlibet eorũ poſſe quacũq; periodo periodicare.Latitudo enim uirtutis mẽbrorũ eſt ualde magna,cum poſsit remitti ad non gradum.Similiter latitudo quantitatis humorum poſsit remitti ad non quantũ.Et certum eſt quòd debilitas eſt cauſa poſtpoſitionis paroxyſmorum periodorum,prima quarti tractatu ſecundo de diffenretijs febrium.Similiter multitudo humorum accelerat periodicationem:paucitas retardat,propter quod accidit choleram multã quotidie producere paroxyſmos omnino conſimiles,vt nõ poſſit affirmari duplicem eſſe tertianam:ſicut aliquando propter multitudinem & propinquitatem ad cor facit cauſonẽ. Et ecõtra propter paucitatẽ cũ groſsitie de quarto in quartũ:& melãcholiam aliqãdo facere quintanam, & ſextanam. Et ſanguinẽ febres periodicas ſecundum varias diſpoſitiones membrorũ mittentium & recipientium:& ſic nõ ſolum accelerari,aut retardare paroxyſmos cholericos intra latitudinẽ tertiæ diei. Et ſimiliter de cæteris cauſis tam mouentibus quã reſiſtẽtibus in cholera,& unoquoq; humorum poſſet exemplificari. Attamẽ ut dictum fuit ſecundum plurimum ita eſt,quod ſecundum uarias diſpoſitiones,& proportiones cauſarum mouentiũ ad humores reſiſtentes ſecũdum ſuas formas,complexiones, & proprietates fiunt paroxyſmationes,de quibus ſupra.

His præmiſsis ſit hæc prima concluſio. ad ſaluandum cauſas determinatæ periodicationis eſt neceſſarium in vnoquoq; humore ponere formam ſubſtantialem,complexionalem, & proprietatem ſpecificam reſiſtentem cauſis mouentibus ad periodicationem,uel periodicandum. Iſtam concluſionem quantũ ad primam partem probant octo rationes deductæ pro parte Gentilis.Quantum ad ſecundam partem, ſcilicet quòd huiuſmodi cauſæ ſint reſiſtentes, & non actiuæ huiuſmodi periodicationis:probat primum præmiſſum, necnõ rationes adductæ pro parte Hugonis. Secunda cõcluſio.ſecundũ uarias proportiones mẽbrorum mouentium humores ad periodicandum ad ipſorum reſiſtentias fiunt periodi determinatæ diuerſæ. Pro declaratione huius concluſionis,& ſequẽtiũ eſt ſciendũ quòd cauſæ mouentes ad periodicandũ ſunt uirtutes expulſiuæ mẽbrorum ſtimulatæ à præſentia humorum lædentium ſua multitudine,aut malitia manifeſta,uel occulta propter quod mouẽtur ad expellẽdum eos:aut de intra venas ad extra, ſicut in interpolatis;aut de uenis maioribus ad minores, ſicut in continuis. Aliquando in cauſa ſunt uirtutes attractiuę membrorum propter dolorem,aut ſuperfluam caliditatem in eis exiſtẽtem, aut abſolutam, aut determinati modi,ſiue proprietatis.Et hoc modo caliditas derelicta in membris exterioribus poſt primũ paroxyſmum tertianæ eſt cauſa ut aggregẽt noua cholera pro ſequenti paroxyſmo:& nõ phlegma neq; alius humor. Aliquãdo in cauſa eſt diſpoſitio membri generantis materiã: ſiue uere generet eam, ſicut hepar:ſiue membrum illud generet corrumpendo unum humorẽ in alium,utputa ſanguinem in choleram.uel melancholiam:& hoc modo membra alia præter hepar propter malam diſpoſitionẽ in eis exiſtentem generãt humores corrumpendo vnũ homorem in aliũ. Et ad has reducitur acuitas ſenſus membri non tolerantis preſentiam humoris nocentis.Eſt enim cauſa ut acceleret paroxyſmus: ſicut ſenſus eius obtuſio eſt cauſa tarditatis. Iſtæ ergo ſunt cauſæ ſe tenentes ex parte membrorũ mouentes ad periodicationem mediate,uel immediate. Cauſæ autẽ principales ſe tenẽtes ex parte humorũ ſunt reſiſtẽtia,ne humores moueanẽ extra locũ ſuum naturalem:& ne putrefiant:& ſunt eorũ formæ, cõplexiones, & proprietates. Et ad has reducit multitudo,& paucitas: groſsities,& ſubtilitas:uiſcoſitas,& eius oppoſitũ:inter quas groſsities, paucitas, & uiſcoſitas ſunt cauſa tarditatis paroxyſmi. Oppoſita accelerant eos.

Ex hoc notato & ſecundo præmiſſo faciliter deducitur cõcluſio. Nã uniuerſaliter uelocitates & tarditates motuũ iuxta ſecundũ præmiſſum inſequuntur proportiones cauſarũ mouẽtium ad ſuas reſiſtẽtias:ſed periodi diuerſæ ſunt motus humorum diuerſificati in uelocitate & tarditate aut eos inſequunt. ergo periodi diuerſæ inſequuntur diuerſas proportiones cauſarũ mouentium ad humorũ reſiſtentias.ſed cauſæ mouentes iuxta notatũ immediate præcedens ſunt ipſa mẽbra ſecundum uarias ipſorũ diſpoſitiones.igitur ſecũdũ uarias diſpoſitiones mẽbrorum mouentiũ humores ad periodicandũ ad ipſorũ reſiſtentias fient periodi determinatæ.Correlariũ,propter minorem proportionẽ mẽbrorum mouentium ad reſiſtentiam melancholiæ quam ſit in alijs humoribus ſecundũ plurimũ tardius periodicat: deinde cholera: omnibus velocius phlegma. Sanguis autẽ poſtquam putrere incæpit facit continuã donec finiat. Tertia concluſio ſecundũ uarias proportiones cauſarũ extrinſecarum ad humores reſiſtentes,ſeu humorum reſiſtẽtiã fiunt frequẽter periodi indeterminatæ.Hæc cõcluſio clara eſt, tum ex quotidiana experientia,tũ quia cauſæ extrinſecæ multo maiores recipiunt uarietates ſufficientes ad periodicandũ, quàm mẽbrorum diſpoſitiones.Quapropter frequentius accidit ut ſecũdum earum proportiones ad humorum reſiſtentias fiant periodi indeterminatæ quo ad diem, quã ẽm proportiones diſpoſitionum membrorum ad humorũ reſiſtentias: & hic loquor de periodo improprie ſumpta pro quocũq; reditu feb. Quarta concluſio.experientia inuentum eſt ſanguinem ſecũdum plurimum facere continuam concluſam:phlegma quotidianam,choleram tertianam, melancholiã quartanam. Nam omnis notitia medicinalis inuenta eſt ratione,aut experientia ſecundo canone.cap.2.& primo meta. Cum autem huiuſmodi non poſsint cognoſci uia ratiocinationis,opus eſt ut experiẽtia inuentæ ſint:ſed minor eſt manifeſta:cum huiuſmodi periodicationũ principales cauſæ ſint occultæ.ſ. formæ huiuſmodi, complexiones,& proprietates:nec non proportiones mẽbrorum ad huiuſmodi reſiſtentias:quæ uia ratiocinij cognoſci nõ poſſunt.Quinta concluſio.proprietates indiuiduales in membris ſunt quandoq; cauſa determinatarum periodorum. Hanc concluſiouem probat quinta ratio ſupraſcripta facta pro parte affirmatiua quæſtionis de duabus tertianis:quæ ſic ſe habent q paroxyſmi primæ tertianę correſpondent ſibi inuicẽ. Et ſimiliter paroxyſmi ſecundę ſibi inuicem in hora inuaſionis duratione,intenſione,& modo terminationis:non aũt paroxyſmi ſecundæ corrñdent paroxyſmi primæ:quod non eſt niſi propter indiuidualem proprietatem in mẽbris,quæ ſunt minera putredinis materiæ primæ tertianæ:quæ proprietas indiuidualis reſpicit materiam primæ tertianæ, ſicut proprietas indiuidualis materiæ ſecundæ tertianæ reſpicit materiã ſecundæ tertianæ. Similiter iſtæ proprietates indiuiduales remanent in materijs cholericis,quæ ſtãt ſub forma cauſæ antecedentis: quapropter unaquæq; diſponitur pro ſequenti paroxyſmo ſm exigentiam

proprie-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 82 sur 301

proprietatū relictarum in primis paroxyſmis donec finiantur.

Contra primā concluſionem arguitur. Pro ſeruandis cauſis periodicationis non eſt neceſſarium ponere proprietatē ſpecificā.igitur &c.antecedens multipliciter probat.primo, quia oēs effectus apparentes reduci poſſunt in complexionem, & formam ſubſtantialem:nō eſt autem bonū multiplicare entia ſine neceſsitate.Secundo,quia hmōi non eſt ſubſtantia,nec accidens,quare non eſt ponenda.ſed quod non ſit accidens arguit: quia tertio complexionum Gale.dicit eā naturā & vniuerſam ſubſtantiam:cōplexionem uero ex quatuor elemētis: & Moyſes in epīa de reg.ſani.forma ſpecifica eſt tota eſſentia.i.ſubſtātia:non ſimplex qualitas.Præterea.Quod nō deſtruitur deſtructis accidentibus eſt ſubſtantia: talis autē eſt forma ſpecifica; eo quod mortuo tyro,adhuc in carne eius remanet forma plurium animalium peremptiua. Quod uero non ſit ſubſtantia arguitur.nam tertio animalium dicitur attractionem fieri proprietate,& qualitate.Præterea. Quod ſequitur complexionē eſt accidens:eo quod aduenit enti in actum:quod aūt ſic aduenit ſortitum eſt naturā accidentis:ſed forma ſpecifica poſt cōplexionem aduenit penes Aui. Contra ſecundam concluſionem arguitur,quòd nulla eſt aſsignanda determinata periodus reſpectu alicuius humoris,immo quòd quilibet poteſt infinitis periodicare periodis.conſequens falſum: & conſequentia probatur:quia proportio cauſarum mouentium ad humorum reſiſtentiam poteſt in infinitū uariari:cum poſsit uirtus in infinitū remitti. ſimiliter ſtante uirtute pōt humoris reſiſtētia minui in infinitum per deperditionē quantitatis.Secundo,ponamus reſiſtentiam melancholiæ quæ ſtat ſub forma cauſę antecedentis paulatim augeri per acquiſitionem groſsitiei,aut uiſcoſitatis: donec in fine menſis ſit æquata potentiæ mouēti ad periodicandum:& tunc ſequitur cum proportio potentiæ mouētis ad reſiſtentiā remittat ad nō gradū: quod cōtinue tardius, & tardius periodicabit. Cum ergo primus paroxyſmus fuerit quartanus:ſecundus erit quintanus,tertius ſextanus: & ſic uſq; ad finem menſis:immo quòd in infinitum tarde mouebitur aliqua pars huius melancholiæ ad periodicandum. conſequēs falſum.ergo &c.Et per ſimilia argumenta facile probari poſſet, paroxyſmos continue velocitari ponēdo reſiſtentiā paulatim diminui: ut quia materia continue efficiat ſubtilior cauſa mouente,non uariata.aut ſimul creſcere & minui reſiſtētiā. Item ſequitur quod frequenter quartanæ deberēt in tribus,aut quatuor paroxyſmis terminari niſi alia materia de nouo generetur.conſequens contra experientiā.& conſequentia declarat. quia tanta eſt proportio mouentis ad reſiduum melācholiæ in ſecundo,tertio,aut quarto paroxyſmo:quanta ſit ad melancholiam motam in primo,cum continue melancholia digerendo procedat.Si ergo potuit mouere primam magis reſiſtentem: multo magis poterit mouere reliquam in tribus paroxyſmis ſequentibus.Nec poteſt dici quòd cauſa quare non moueatur ſit etherogeneitas materię:quia frequenter accidit quòd materiæ non ſint tantum etherogeneæ:quin poſsint ad vniformitatem quandam reduci in tribus ſequentibus paroxyſmis per digeſtionem.Item contra hanc cōcluſionem procedūt rationes factæ ſuperius tam pro parte affirmatiua,quam pro parte negatiua.Contra tertiam concluſionem arguitur:non minores uarietates recipiunt cauſæ intrinſecæ, ſcilicet mēbrorum, & humorū diſpoſitiones quàm cauſæ extrinſecæ, ſcilicet ſe tenētes ex parte ſex rerum nō naturalium,& cauſarum extranearum, ergo qua ratione cauſæ extrinſecæ ſunt frequenter cauſę inde terminatarum periodorum: eadem rōne & cauſæ intrinſecæ. conſequentia tenet.& aſsumptum probatur:quia membrorum & humorum diſpōnes ſunt uariabiles in infinitū, ut fuit deductum in rationibus contra ſecundam concluſionem. Contra quartam concluſionem arguitur.ſequitur quòd cholera deberet uelocius moueri ad periodicandum,quàm phlegma. conſequettia probatur:quia ſtante paritate ex parte cauſæ mouētis cholera minus reſiſtit quàm phlegma.tum quia calidior, tum quia ſubtilior,tum quia minus uiſcoſa & tandem quia magis acuta plus ſtimulans expulſiuam.Præterea.Sequitur quod ſanguis deberet tardius moueri quàm cholera. tū quia uiſcoſior, & groſsior, tum quia minus acutus, minus ſtimulans expulſiuam,tum quia natura de eius conſeruatione eſt magis ſollicita.Vltimo contra ultimam concluſionem arguitur. ſi proprietates indiuiduales eſſent cauſa periodicationis ſequereſ unū genus febrium non poſſe in aliud permutari.conſequentia cō tra experientiam:cum uideamus ſanguineam in cholericam: nec nō phlegmaticas,& cholericas in quartanas permutari.cō ſequentia facile deduci poteſt.

Ad rationes ſuadentes contrarium determinationis noſtrę reſpondeo.Ad primam negando aſſumptum: in formas enim ſubſtātiales nullus effectus reduci poteſt immediate cum ipſa ſit ſubſtantia,cui nihil eſt contrarium.omnis enim actio eſt inter contraria.Neq; etiam in complexionem effectus apparentes reduci poſſunt,ſicut attractio ferri in complexionem magnetis,cum multa ſint ſimilia magneti in complexione quę nō attrahunt ferrum.& eo magis quia inuenitur magnes,quæ ſm unam extremitatem attrahit ferrū, ſecundum aliam fugat ipſum:quam diuerſitatem difficile eſt reducere in cōplexionē, aut in proprietatem niſi forte indiuidualē. Item Meſue in de conſolatione medicinarum.cap. primo. vult uirtutes medicinarum ſoluentium eligendo eſſe proprietates ſpecificas:& in propoſito noſtro quomodo cholera poterit tardius moueri, ſeu periodicare quàm phlegma:cum habeat valde plures manifeſtas cauſas uelocitandi periodicationem, quàm phlegma: ut patet conſideranti. Ad ſecundum dicendum: quòd aliqua forma ſpecifica eſt ſubſtantia.ſ.illa,quæ dat eſſe rei:& per quā res eſt id quod eſt:aliqua eſt accidēs,quę proprius dicitur proprietas ſpecifica:hæc autem eſt una ex potentiis formæ. propterea ineſt omnib⁹ indiuiduis unius ſpeciei:licet aliqua adueniat enti in actu ſm exigentiam complexionis:aliter difficile eſſet ſaluare quomodo mortuo tyro in carnibus eius remanet proprietas plurium animalium interemptiua, quæ primo erat.hic enim aperte concludit ipſam non eſſe formam ſubſtātialem,neq; eius potentiam.deſtrueretur enim corrupta forma ſubſtātiali eius.neq; eſt eius materia cū ipſa de ſe nullius ſit actiuitatis.quare relinquitur quod ſit accidens aduenies compoſito.Et ex his patet ſolutio ad reliqua argumenta cōtra hanc concluſionem:& quomodo auctores non ſunt contrarii: quorum aliqui ponunt eſſe ſubſtantiam,aliqui accidēs.Ad argumentum primum contra ſecundam concluſionem negetur, ad quod deducit: nec poteſt aliquis humor infinitis periodis periodicare:& conſequenter negatur,quòd proprio cauſarū mouentium ad reſiſtentiam humorum ſufficiens ad periodicationem poſsit in infinitum uariari.nam licet poſsit humor diminui ad non quantum:non tū quælibet parua quantitas erit ſufficiens ad periodicandum.Ad ſecundum argumentum contra eandem concluſionem conceditur, ad quod deducitur.ſ. quòd paroxyſmi continue retardabuntur:ſed negetur reliquū ad quod deducitur.ſ.quòd ſecundus erit quintanus,tertius ſextanus &c.fiet.n.poſtpoſitio paroxyſmorum intra latitudinem quarti diei:ſed non fiet diuerſa periodicatio:& concedit ulterius quòd in infinitum tarde mouebitur aliqua pas melancholiæ.Ex quo tamen non ſequitur ꝙ paroxyſmus in infinitū tardabitur.Et conſimiliter ad confirmationem conceditur paroxyſmum poſſe continue anticipare.Ad tertiam rationē cōtra eandem cōcluſionem negatur ad quod deducitur:neq; in cauſa ſolum eſt etherogeneitas materię,immo multitudo eius.dato.n. quòd tota materia eſt uniformis:non poteſt tū uirtus expulſiua totum unica uice mouere: magis enim reſiſtit multa quàm pauca.Ad rationem contra tertiam concuſionem negeſ aſſumptum: immo dicitur ꝙ uarietates cauſarū extrinſecarū ſufficientium ad periodicandum ſunt multo maiores, q̄ uarietates cauſarum intrinſecarum ſufficientium ad periodicandū: nec aliquæ extrinſecæ aut intrinſecæ ſufficientes ad periodicādum poſſunt in infinitum uariari uarietatibus ſufficientibus, facere diuerſas periodos ſm diem.Ad rationem contra quartam concluſionem rñdetur, ꝙ quantuncunq; cholera merito qualitatum manifeſtarum ſit facilius mobilis ad periodicādū: tamen ratione proprietatis ſpecificæ magis reſiſtit quā phlegma.Ad ſm contra eandem concluſionem dicitur quod ſanguis ratione qualitatum tam manifeſtarum, q̄ occultarum eſt paratiſsimus inter omnes ad putrefactionem,pręcipue cum putrefactio incæperit in aliqua parte eius:licet non ſit paratior ad motum extra locum proprium,propterea facit continuam & non periodicam. Nec obſtat ꝙ natura ſit de eo magis ſollicita:inchoante nanq; putrefactione in aliqua parte facile procedit ad reliquas. Ad rationem contra ultimam cōcluſionem negetur ad quod deducitur.nam quantumcūq; proprietas indiuidualis

Forma ſpecifica,quā ſit accidēs

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 83 sur 301

diuidualis ex aliquo humore putrente derelicta fit causa motꝰ similis humoris stantis in venis sub forma causæ antecedẽtis. tamen si ille humor verteretur in aliud genus humoris, perio dicaret humor ex primo genitus ſm exigentiam proprietatis ſpecificæ ſibi acquiſitæ ad intellectum ſupraſcriptum: & nõ ſm exigentiã proprietatis indiuidualis ex primo humore putrẽte derelictæ. Rationes aũt ſuperius adductæ ꝓ opinione Gentilis nõ procedunt cõtra hanc determinationẽ: immo ſunt pro ea: & plures earũ probant concluſiones ſupraſcriptas. Similiter rationes adductæ pro opi. Hugonis non procedunt contra hanc determinationem: ſed ſolummodo probant ꝙ non datur forma ſpecifica, neq; ꝓprietas occulta ſpecifica, aut indiuidualis, actiua aut paſsiua, q̃ intendat mouere vno tpe, et non alio.

Ego autem nihil horum pono: ſed pono hmõi formas & ꝓprietates reſiſtentes his motibus. Et pono virtutes, & diſpoſitiones membrorum eſſe cãs mouentes hos humores ad perio dicandum. Et ſm uarias proportiones horum membrorũ mouentium ad humores, qui mouentur, fieri dĩuerſas periodos. Et hæc opinio conſonat omnibus doctoribus, & auctoribus ſcribentibus in hac materia: ſiue reſoluãt huiuſmodi motus in membrorum uarias diſpoſitiones, ſicut Gal. ſiue in humorum uarias diſpoſitiones ſicut Aui. Et aliqñ ipſe Gale. & reliqui au ctores, & doctores. Quapropter vr̃ hæc opinio ueritati cõformior. Nã uero omnia conſonãt, falſo cito diſſonat verũ primo Ethicorũ. Et ſic Dei auxilio ẽ finis huius quęſtionis difficilis.

Sermo vniuerſalis de ſignis feb. put. Cap. II.

Significant febres putredinis aduentus cauſarum antecedentium eas: & proprie quando non eſt in eis cauſa primitiua.

In capitulo præcedenti Auic. poſuit cauſas putredinis nec non cauſas diuerſitatis feb. putridarum. In hac parte iuxta rubricam ponit in generali ſigna feb. put. & habet hæc pars tres partes. In prima facit illud quod dictum eſt. In ſecunda ex omnibus ſignis & accidentibus collectis ponit generalem modũ ſignificandi eorum. tertio ponit cauſas quorundam accidentium. ſecũda ibi § Scias quod acceptio. ꝛ in principio quarti. cap. ſequẽtis. tertia ibi § Horripilatio. ꝛ in principio ſexti cap. Prima iterum in duas. In prima ut dictum eſt: ponit ſigna feb. putri. in generali. In ſecunda ſigna quibus inter ſe diſtinguũt. ſecunda in principio ſequentis capituli in continuam. Hoc capitulũ primo habet duas partes. In prima ponit tredecim collectiones ſignorum, quæ patebunt diſcurrendo per textum. In ſecunda ponit duos canones. ſecunda ibi § Et ſcias. ꝛ in fine capituli. Prima collectio ſignorum eſt antecedſio cauſarum febrium putridarum: ſiue illæ cauſæ ſint corporeæ, ſicut oppilationes, repletiones, cacochymię, ſiue fuerint incorporeę, ſicut cibus, & potus generatiui mali chymi, & reliquum regimen diſponens ad feb. putridas abſq; anteceſsione cauſæ primitiuę de proximo, quæ veriſimiliter potuit eſſe cauſa ephemeræ: ſicut exercitium forte & ſimilia. & hoc eſt ſignum ſatis efficax febris putridæ. Poſſet tñ exponi aduentus cauſarum antecedẽtium. i. corporearum diſtinctarum cõtra cauſas primitiuas: & proprie quando non eſt cauſa primitiua, quæ veriſimiliter ſit cauſa ephemeræ.

Quod ſi quis quæreret, utrum feb. putrida poſsit eſſe abſq; cauſa. Dicẽdum ꝙ poteſt eſſe abſq; cauſa primitiua, & antecedente: ſed non poteſt eſſe abſq; cauſa coniuncta. Contra: poſsibile eſt humorem putrentem educi ſimul cum uaporibus ſuis: & tamen remanere caliditatem fiẽtẽ in corde cum nõ ſubito corrumpatur. ergo &c. Reſpondetur quod ſicut non ſubito corrumpitur caliditas exiſtens in corde: ita humor putrẽs cũ uaporib. non ſubito educitur. unde ſi aliquid caliditatis in corde remanebit educto humore putrido cum ſuis uaporibus: illud eſt ita remiſſum ut non ſenſibiliter lædat operationes. Preterea. Dato quod ſenſibiliter læderet operationes non debet dici febris, cum ad eſſe febris requiratur caliditatem acceſam eſſe in aliqua re quæ ſit in corde, ſiue ſit cordis ſubſtantia, quãtum ad hecticas, ſiue ſpiritus quantum ad ephemeras, ſiue humor aut vapor quantum ad humorales. Hoc tamẽ ſuperius in diffinitionis declaratiõe ſufficiẽter diſcuſſum fuit. aliter enim ſequeretur, quod cuicunq; febri eſſet coniuncta humoralis & ephemera cum in omni feb. ſit neceſſarium calefieri humores cordis, & ſpiritus, cũ ſit facilius hæc calefacere, quam cordis ſubſtantiam. ſed licet in omni febre calefiant: non tñ in omni febre habent caliditatem fixam.

Et pulſus, & anhelitus, cuius conſtrictio eſt velox, quoniã neceſsitas, ad mundificandum eſt vehemens ualde.

Secunda collectio ſignorum putridarum eſt uelox conſtrictio pulſus & anhelitus propter neceſsitatem uehementem mundificandi cor, & arterias a fumis & uaporibus putridis. Pro cuius declaratione eſt ſciendum, quòd ſignum hoc apud Gale. primo de differentijs febr. 8. cap. eſt ualde proprium, cũ conueniat omni putridæ, & ſolum tali. Inquit. n. Proprium uero & inſeparabile generis earum quæ in humoribus accendũtur febrium eſt uelocitas ſyſtoles pulſus. Et cum anhelitus currat curſu pulſus, idem erit iudiciũ de ſyſtole anhelitus. Vnde ſuperius Auic. in capitulo de ſignis ephemerarũ quibus diſtinguuntur ab alijs febribus inquit. Et cum ambiguus ſit tibi pulſus & conſtrictio eius ſcias ex anhelitu. Sed ut tollantur inſtãtiæ, quæ contra hoc dictum Galeni fieri conſueuerunt, quem Auic. ſequitur eſt ſciendum, ſyſtolem ſiue conſtrictionem pulſus, & anhelitus eſſe proprium, & inſeparabile ſignum putridarum, & ꝙ conueniat omnibus, & ſolis putridis põt quadrupliciter intelligi. Primo ꝙ ſyſtoles ſit uelox reſpectu temperatæ ſyſtolis: & hoc modo non eſt proprium ſignum putridarum cum cõueniat plurimis ephemeris, & hecticis, in quibus multiplicãtur fumi plures, aut acutiores q̃ in corpore temperato: quare neceſſarium eſt propter eorum expulſionem ſyſtolem uelocitari in comparatione, ad ſyſtolẽ temperatam. Secundo, quòd ſyſtoles ſit uelox reſpectu ſyſtolis diſpoſitionis naturalis. & hoc modo etiam non eſt proprium ſignum febrium putridarum: cum pluribus hecticis & ephemeris conueniat ſyſtolem eſſe velociorẽ ſyſtole naturali ꝓp fumos plures, & acutiores multiplicatos ex actione caliditatis febrilis, quàm tẽpore ſanitatis. Tertio. quòd ſit uelox reſpectu diaſtolis eiuſdẽ pulſus: & hoc modo eſt proprium ſignum putridarum, ut in pluribus. Nam ſm plurimum in putridis eſt uelocior ſyſtoles, quàm diaſtoles: ꝓp maiorem neceſsitatem mundificandi fumos, quàm euentandi. non. n. contingit oppoſitum niſi in febre uehementi: ſicut cauſon, aut ſibi ſimilis pendens a materia cholerica ſubtili, pauca, propinqua cordi, & in caſibus ſimilibus qui ſunt pauciſsimi. ſed in ephem. & hecti. ſm plurimum eſt maior neceſsitas euentandi quàm mundificãdi: quia uapores in eis multiplicati ſunt pauci, & parum acuti. Et oppoſitum non accidit niſi in paucis caſibus: ſicut in corde tẽperato, aut humido ephemerante. Et quia apud medicos propoſitiones ueræ, ut in pluribus habẽtur pro uniuerſalibus: poſſemus dicere apud medicos hoc ſignum conuenire omnibus putridis, & ſolum talib⁹. Quarto modo poteſt dici ſyſtolem in putridis eſſe uelociorẽ quàm ſyſtoles in alijs febribus eſſe proprium ſignum putridarum: & hoc modo eſt uerum uniuerſaliter. Nam ſemper ſyſtoles putridarum eſt uelocior ſyſtole aliorum generum febriũ, aliorum paritate ſuppoſita ex parte corporum febrientium: & gradus intenſionis feb. in genere ſuo, cum fumi plures, & acutiores multiplicẽtur in feb. materialibus, quàm in immaterialibus. Et ſimiliter poſita paritate ex parte regiminis, & extrinſecus occurrentium.

Sed contra hanc determinationem inſtatur. Nam ſyſtoles arteriarum ordinatur in cordis euentationem: cum per eam impellatur aer frigidus in cor pro eius euentatione. Et econtra diaſtoles arteriarum in cordis mundificationẽ ordinatur: cum per eam recipiant arteriæ a corde fumos & aerem factũ inutilẽ. ergo ubi eſt maior neceſsitas mundificationis cordis: ſicut in putridis diaſtoles arteriarum debet eſſe uelocior. Et econtra. ubi eſt maior neceſsitas euẽntationis cordis, ſicut in ephe. & hecti. ſyſtoles arteriarum debet eſſe uelocior. Ad hoc reſpondetur ꝙ ſyſtoles arteriarum ordinatur in multos fines. eſt enim facta ad expellendum fumos malos, & uapores malos, & aerem calefactum extra poros: & ad expellendum ſpiritum uitalem in membra, & ad uenas ſpiritum uitalem, & ſanguinem arterialem: & ẽt ad impellendum aerem frigidum in cor: & ſic eſt ordinata in multos fines: non tamen æque principaliter. magis enim operatur pro cõmodo proprio, q̃ alieno: ita ꝙ ſuppoſito ꝙ neceſsitetur arteria mittere in cor aerẽ frigidum: & a ſe ex expellere fumos malos. Et ſint iſtę neceſsitates ad modum medicorum æquales, magis conabitur arteria pro expellendo fumum, quàm in expellendo aerem frigidum

in

in cor: & ſic ſyſtolabit uelocius ſuæ propriæ neceſsitati mundificādi inſeruiens, quàm neceſsitati euentandi cordis: non obſtante ꝙ ad illam quodammodo ordinetur. ergo ad formam argumenti reſpondendo negetur conſequentia. licet .n. ſyſtoles arteriarum ordinetur in cordis euentationem: & diaſtoles in cordis mundificationem: non tñ ſequitur, ꝙ exiſtēte in corde maiori neceſsitate mundificationis quàm euētationis: diaſtoles arteriarum debeat eſſe velocior quàm earum ſyſtoles, immo ſyſtoles arteriarum eſt uelocior quàm earum diaſtoles, propter maiorem neceſsitatem propriam mūdificandi, q̄ euētandi. Et ſimiliter ſequit̄, ꝙ ſyſtoles cordis debet eſſe uelocior quàm diaſtoles eius unoquoq; iſtorum membroum inſeruiente magis commodo proprio, quàm alieno.

Et eſt caliditas mordicatiua, non ſuauis, ſicut eſt caliditas ephemeræ febris.

Tertium ſignū ꝙ caliditas putridæ febris eſt mordicatiua: non ſuauis ſicut caliditas ephe. Pro quo ſciendum quòd mordicatio caliditatis ex quatuor cauſis contingit. primo: quia intenſior. ſecundo: quia velocius imprimēs. tertio: quia in ſubiecto magis denſo. quarto: quia ficcitati cōiuncta. Ex quo ſequit̄ pp has quatuor cauſas caliditatem putridę eſſe mordacioré, q̄ ephemeræ, & caliditatem hecticæ inter has mediam.

Et plurimum quidem febrium putredinis antecedit almeliletu. Et almeliletu quidem eſt diſpoſitio cui admiſcetur caliditas non perueniens ad hoc vt ſit febris.

Hic ponit̄ quarta maneries ſignorū: vel collectio feb. put. & habet hæc pars quatuor partes. primo ponit quid nominis huius diſpoſitionis ſignificantis feb. putridam. ſecundo ponit quid re. tertio declarat quæ accidentia huic diſpoſitioni coniungantur. quarto ponit quando incipit feb. poſt hanc diſpoſitionem. ſecunda ibi § Et almeliletu. § Tertia ibi § Et aſſociat̄. § Quarta ibi § Cum igitur accidit. § De prima parte dicit ꝙ diſpoſitio antecedens ſm plurimum febres putredinis eſt almeliletu, & à Raſi. decimoſeptimo continentis. cap. 2. uocatur almelia, aut almelidia. In ſecunda parte deſcribens eam, dicit ꝙ almeliletu eſt diſpoſitio cui admiſcetur caliditas non perueniens ad hoc ut ſit feb. propter paucitatē læſionis. Ex quo textu aliqui eliciunt ꝙ almeliletu eſt quid aggregatum ex mala complexione, mala compoſitione, mala unitate cui admiſcet̄ caliditas non perueniens ad hoc, ut ſit febris ꝓpter paucitatē læſionis, ſed ſit ſolum neutralitas feb. inſenſibiliter lædens operationes. Alij autem aliter exponunt hunc paſſum, & melius, & conformius mentibus auctorum, quòd almeliletu eſt diſpoſitio cui admiſcetur caliditas nō perueniēs ad hoc, ut ſit febris ideſt in cuius quidditate includitur, ut non ſit febris, ſed neutralitas febris. i. caliditas præter nauram inſenſibiliter lædens operationes, & hæc eſt mens Raſis. 19. continentis. cap. 2. qui dixit eſſe ipſam febrem paruam, & quòd ātecedit febrē. eſt. n. neutralitas decidentiæ in febrem, & quòd ſequitur febrem, quia eſt neutralitas conualeſcentiæ. Et ex his ſequitur omnem febrem incipientem poſt principia generationis, & ad ſalutē terminandam antecedit, & ſequitur almeliletu.

Sed cōtra. nam Aui. ſtatim dixit quòd plurimum febris putredinis antecedit almeliletu. ergo non ſemper almeliletu antecedit febrem. Ad hoc reſpondetur de intētione Gal. primo de criticis cap. 6. quòd omnem febrem incipientem poſt principia generationis præcedit almeliletu, ſed aliquando febres ſunt ita cito incidentes ſicut peſtilentiales, ſynocha, homotena, aut epacmaſtica, cauſones, & ſimiles, ꝙ almeliletu propter breuitatem eius non percipitur. Similiter eſt aliquando ita remiſſa, ut non percipiatur ſicut quòd antecedit ephemeras ueras. Auic. itaq; intēdit quòd almeliletu manifeſtū, ſm plurimū antecedit febrem, licet non ſemper.

Et aſſociatur ei laſsitudo, & pigritia, & alices, & ſaltus, & commotio ſomni, & vigiliæ, & conſtrictio anhelitus, & tenſio venarum, & hypochōdriorum, & dolor capitis, & pulſatio capitis. Cum ergo prolongantur, facit cadere in febres putredinis, aut facit accidere debilitatem, & citrinitatem coloris, & quandoq; aſſociantur almeliletu antecedenti febres, multitudo ſuperfluitatis, & mucus, nauſea, & vrina plurima, & egeſtio plurima putrida, & grauitas capitis, & excitatio, & accidit frequentia in pulſu non à cauſa extrinſeca. immo ex labore, aut ira, aut alijs.

Hic ponit. 16. accidentia quæ aſſociantur almeliletu. Primum eſt laſsitudo maxime extenſiua quæ eſt triſtis ſenſatio in muſculis cum tentatur motus accidēs propter humores, aut vapores groſſos in ipſis, & de hac loquitur aphoriſmus ſecūdę particulæ. labores ſpontanei narrant morbos. Secundum eſt pigritia. i. ineptitudo & difficultas ad inchoandum, & continuandum motum propter laſsitudinem, & cauſam eius. Tertium alices. i. extenſio brachiorum propter uapores ſtimulātes expulſiuam eorum. Quartum eſt ſaltus. i. motus membrorum quaſi ſubitus inordinatus propter humores uētoſatos in muſculis eorum. Quintum eſt commotio ſomni, & vigiliæ. i. permutatio ſomni, & vigiliæ a diſpoſitione naturali, quod poteſt eſſe, uel quia ſomnus eſt longior, aut profundior, aut uigiliæ permixtus non purus, & ſic uigilia ſit longior, acutior. i. a ſomno diſtantior. aut ſomno permixto ſm ueritatem diſpoſitionis humorum qui ſunt in almeliletu, & uaporum qui ab eis eleuantur. Et hic accipio uaporem ut eſt communis ad fumum, & uaporem proprie ſumptum. Sextum eſt conſtrictio anhelitus, & per hanc intellige etiam difficultatem eius, & quancunq; notabilem permutationem eius a differentijs, & diſpoſitionibus naturalibus ad differētias, & diſpoſitiones nō naturales quæ ſequuntur repletionem partium pectoris, humorum uentoſitates, aut uaporum.

Septimum eſt extenſio uenarum, & hypochondriorum ex eadem cauſa. Octauum. dolor capitis, & pulſatio eius propter motum humorum, aut uaporum, aut uentoſitatem ad caput facientem ſm plurimum dolorem extenſiuum, aut pulſatiuum. Alia tamen litera dicit dolor hepatis, & pulſatio capitis, & pēdent ab eiſdem cauſis, quarum quædam tendunt ad hepar, quę dam ad caput. fit. n. dolor extenſiuus a repletione ſuperflua extendente, ſiue ſit humorum, vaporum, aut uētoſitatum. Dolor autem pulſatiuus a caliditate ſuperflua, quandoq; tamē dolor eſt grauatiuus, quando materia eſt in membro, ſicut in hepate non ſentiente per ſe, ſed per panniculum ſuſpendētem. Nonū. quando almeliletu prolongatur facit ex non putridis cadere in febres putridas calore magis exaucto. Aut propter intenſionem, aut pp humidi exiccationē. Aut facit cadere in febres putridas, cum prius eſſet ſolum neutralis. non quidē propter intenſionem, aut crementum almeliletu ſm ſe, ſed pp paucitatem reſiſtentiæ uirtute debilitata, aut facit accidere debilitatē in uirtutibus naturalibus, digeſtiua præcipue, ſiue lædat eas ſenſibiliter, ſiue inſenſibiliter. Et hoc eſt decimum ſignum. Vndecimum. quia facit citrinitatem coloris permutando ſanguinem. uel faciendo generari ſanguinem non ita bonum, & cui cholera eſt permixta.

Duodecimum. qñq; aſſociatur almeliletu antecedentis febrem ac differentiam almeliletu ſequentis febrem multitudo ſuperfluitatis. & pro. i. mucus, & nauſea. i. humor repēs ad ſtomachum nauſeare faciens, urina plurima, & egeſtio plurima putrida: quę omnia contingunt ꝓpter præſentiam malorū humorum, & malam digeſtionem, pp quas multiplicantur ſuperfluitates aliquando in cerebro, & fit multitudo mucorum, & aliquando in ſtomacho fit nauſea, & forte uomitus, & multiplicatur urina pp debilitatē digeſtiuę hepatis, & egeſtio plurima fœtida pp multas ſuperfluitates reſeratas in prima digeſtione, cum cibus non bene tranſmutetur, & quia in almeliletu eſt caliditas præter naturam, licet non ſit febris additur fœtor in egeſtione. Poteſt ēt eſſe qñ ante morbi initium aliquæ partes malorum humorum deriuantur ad inteſtina, quæ ibi recipientes aliquem modum putredinis augent quantitatem feces, & fœtorem. & hoc habeatur pro uno ſigno ſumpto ab exiſtentibus. Decimum tertium eſt grauitas capitis eius, cauſa patet ex ſupraſcriptis. Decimumquartum eſt excitatio. i. diſpoſitio in facie ſimilis diſpoſitionis faciei hominis excitati à lōgo ſomno, in quo partes circa oculos ſunt iflatæ pp vapores illuc eleuatos, pp longū ſomnū nō reſolutos. & iſta diſpoſitio eſt ſimilis cachexiæ eueniens pp defectum digeſtiuæ hepatis, per quem fit nutrimentum valde vaporoſum. Decimumquintum eſt ꝙ accidit frequentia in pulſu, non a cauſa extrinſeca. ſ. forti, & inconſueta, immo ex labore, aut ira parua, & ſimilibus paruis cauſis conſuetis, ex quibus non conſueuit pulſus tē

pore

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 85 sur 301

pore ſanitatis frequentari,& nón eſt abſq; cauſa, cum almeliletu ſit caliditas præter naturam excedens caliditatem naturalem. Quidam tamen exponunt ly immo pro ſicut,ut ſit ſenſus ꝙ accidit frequentia in pulſu,non a cauſa primitiua, ſicut ira aut labores.& poteſt tolerari, quia cum ſit uirtus grauata, & neceſsitas aucta pulſus frequentatur.

Cum ergo accidit in eo coarctatio,tunc iã venit paroxyſmus,& coarctatio quidẽ eſt ſubmerſio pulſus,& paruitas diuerſa,in quo accidunt pulſationes magnæ fortes, & non eſt velocitas eius fortis.

In iſta parte oſtendit quando poſt almeliletu initiat febris, & quæ ſint ſigna diſtinguentia initium feb.ab almeliletu,& dicit duo. Primum,ꝙ quando accidit coarctatio in pulſu, tũc iam uenit paroxyſmus. & hoc uerum eſt ſi feb. illa ſit putrida, non tamen continua concluſa, quia illa non habet exereſcentias,neq; paroxyſmos. Secundo deſcribens coarctationem pulſus ꝙ coarctatio eſt ſubmerſio pulſus, & paruitas diuerſi.i. paruitas cum diuerſitate.Et itaq; pulſus coarctatus, pulſus ſubmerſus,paruus,& diuerſus in quo accidũt pulſationes magnę, & fortes,& non eſt uelocitas eius fortis. Nã ut eſt apud Gal. in commento pulſuum.commento 14. aggrauata uirtute propter uehementem pugnam inter uirtutem, & morbum fiunt pulſus diuerſi,intra quos ſunt pulſationes aliquæ fortes, & magnæ,Et ſi uirtus ſit multum debilis per aggrauationem,percuſſiones fortes ſunt ualde paucæ.in uirtutibus autem diſſolutis ſemper procedit pulſus debilitando, niſi aliquando ageret ẽm ultimum conatum.non autem eſt uelocitas fortis, quia nondũ additio multa facta eſt in calore.Gal.enim primo de differentijs feb.c.8.deſcribens pulſum coarctatum,quem ipſe appellat conſtrictum dixit quòd eſt paruus,& inæqualis, nihil plus addens in eius deſcriptione.Auic.tamen præter hęc addidit duo. primum quòd in ipſo accidunt pulſationes magnæ, & fortes. & ſecundum quòd uelocitas eius non eſt fortis.

Credo non fuiſſe intentionem Auic. hæc duo debere poni in decriptione pulſus coarctati.ſed uoluit hæc frequenter concomitari pulſum coarctatum.

Solet quæri utrum ſemper in principijs febrium putridarũ fiant pulſus ueloces. Et uideẽ ꝙ ſic de intentione Gal.primo de differentijs febrium.cap.8.Et ratione arguit,cum ſit neceſsitas aucta reſpectu diſpoſitionis naturalis. In oppoſitũ eſt Auic.in cap.de phlegmatica.& Aue.4. colliget. Et Gal.2. de criſi.& de ſignis quartanæ. Præterea. In ſyncopali quandoq; ſunt pulſus parui,tardi,& rari. Pro ſolutione præmittendũ duplex eſſe principium.quoddã excluſiuum, quoddam incluſiuum febris. quid ſit utrunq; patet. Quo præmiſſo dicit ad dubium de intentione Thomæ de Garbo ꝙ in principio excluſiuo febris ſunt aliqñ pulſus parui,tardi, & rari. Nã in hoc tempore cor multotiens, & alia membra interiora ſunt frigidiora quàm in diſpoſitione naturali ſicut in ſyncopali humoroſa,phlegmatica,& quartana. Sed in principio incluſiuo febr. pulſus ſemp ſunt ueloces,niſi uirtus ſit aliunde debilitata præterquã merito febris, quia non obſtãte ꝙ uirtus ſit aggrauata à materia. tamen quia non eſt notabiliter debilitata poteſt uelocitare pulſum.

Ego autem credo etiam in principio incluſiuo febris poſſe pulſum eſſe tardiorem,quàm in diſpoſitione naturali. Nã contingit hominem ſyncopizari in principio tam uniuerſali,quã particulari febris.qua pp multum debilitata a uirtute non poterit ſatisfacere neceſsitati per uelocitatem aſſumptum manifeſtum eſt tam in ſyncopali minuta, quàm humoroſa in qua poteſt accidere ſyncopis etiam in primo paroxyſmo, & tamẽ hæc debilitas accidit ſolum merito febris,& materiæ eius.

Et confirmãt,quia poteſt mori in hoc principio. Præterea contingit in principio incluſiuo cor eſſe frigidius quàm in diſpõne naturali uaporibus non putridis eleuatis a phlegmate uitreo ad cor exiſtentibus pluribus,quàm ſit putridi ſicut in epiala in qua interiora frigent. In hoc enim caſu,& ſimilibus cor eſt minus actu calidum, quàm in diſpoſitione naturali.

Nec poteſt dici ꝙ quando cor,& interiora ſunt frigidiora quàm in diſpoſitione naturali, tunc non eſt febris. ſic enim epiala nunquàm eſſet febris contra Auicen.& cæteros. Dictũ autem Gal.adductum in principio quæſtionis ſonans contrarium ueritatem habet in pluribus.

Sed diuerſitas in principio,& in augmento eſt ex proprietatibus ſignificantibus putredinem,quamuis non appareat in tertiana plurima apparitione propter leuitatem materiei.

Hic ponitur quinta collectio ſignorum, & eſt ꝙ diuerſitas pulſus in principio,& in augmento eſt de ſignis proprijs feb. putridæ,quamuis hæc diuerſitas non appareat in tertiana,quãtum in alijs febribus propter. leuitatem materiei. Pro quo ſciendum ꝙ hæc diuerſitas eſt in principio propter ſuffocationem caloris,& in augmento propter non eſſe materiam uniformiter calefactam.ſed in tertiana pura fit minor hæc diuerſitas,quia materia eſt læuis, ſubtilis parum aggrauãs uirtutem. & cum hoc cito uniformiter inflammabilis.

Et de ſignis quidem quòd febris ſit putrida, eſt euacuatio periodi primi,ſudoris, & humectationis. ephemera enim eſt econtrario illius,licet in initio ſit in tertiana propter leuitatẽ prædictam,vt ſit ſimilis ephemeræ.quæ tamen ephemera nõ permutatur ad putredinem.Et quando fuerit augmentũ eius non permixtum,non proportionatum,non ſimile.

Hæc eſt ſexta collectio ſignorum.In hac parte dicit duo indigentia expoſitione. Primum ꝙ de ſignis ꝙ feb.eſt putrida eſt euacuatio periodi primæ ſudoris,& humectationis ideſt ꝙ prima periodus putridæ terminatur ſine ſudore humectatiuo ſimili ſudori naturali, ut ſuperius dictum fuit in cap.de ſignis ephemer.licet in principio ita ſit in tertiana propter lenitatẽ prædictam,quia in tertiana.ſ.pura propter leuitatem,ſubtilitatem materiæ,& eius paucitatem accidit aliqñ ſudor ſimilis illi qui eſt in ephemera,ſaltem in paucitate,licet non in alijs conditionibus cum ſit magis acutus. Secundus modus exponẽdi hunc paſſum eſt, ꝙ de ſignis ꝙ febris eſt putrida, eſt euacuatio periodi primi ſudoris,& humectationis ideſt ꝙ prima periodus primę terminatur cum ſudore humectante copioſo, ꝙ aliqñ accidit pp multitudinẽ materiæ eius. Sed epheme.eſt ecõtrario eius,quia terminãt cum ſudore pauco ſimili ſudori naturali, & etiã aliqñ tertiana terminãt cum ſudore ſimili ſudori ephemeræ. In hoc enim ab alijs putridis aliqñ tertiana pura excipiẽ.ℨSi tamen ephemera.ℨhoc eſt ẽm indigens expoſitione,& intendit ꝙ hæc quæ dicta ſunt de ephem.uera ſunt,ſi ephemera non mutãt ad putredinem ideſt ad febrem putridam.Cuius non permutationis ſigna ſunt tria. Primum. qñ non fuerit eius augmentum permixtum ex diſpoſitione principij,quæ eſt caloris profundatio,& calore procedente intendendo in omnibus membris.nam quando ephemera permutatur ad putridam apparet primo caloris profundatio cum coarctatione pulſus,poſtea pulſus ſubleuatio,& caloris proceſſus, & intenſio per uniuerſum corpus. horũ ergo priuatio ſignificat ꝙ non permutatur ad putridam. Secundum ſignum non ꝓmutationis eſt qñ augmentum non fuerit non proportionatum ideſt fuerit proportionatum.Nam augmentum ephemeræ quæ non permutãt ad putridam uniformiter intendendo ꝓcedit.non enim fit diuerſitas ex parte etherogeneitatis materiæ.ſ.in partibus augmenti putridarum,in quibus aliqñ apparent ſtationes,& non fit uniformis intenſio caloris. Tertiũ ſignum, qñ augmentum non fuerit non ſimile principio ideſt fuerit ſimile principio. quia in ephemę. quæ non permutatur ad putridam augmentum in calore ſimilãt principio.ſed quando permutãt multum diſſimilãt cum poſt calorem principij ephemę.abſque pulſus coarctatione appareat poſtea caloris occultatio cũ pulſus coarctatione,& poſtea ſubleuatio pulſus, & caloris cum acuitate. Aliter poſſumus exponere ꝙ hæc tria ſigna ſunt ſigna permutationis ephemeræ in putridam.

Primum enim ſignum eſt, quia augmentum paroxyſmi eſt diſtinctum à principio,nõ autem eſt ſibi permixtum. Dicitur enim permixtum cum principio quando modus caloris principij,& augmenti parum differant.Vel dicitur permixtũ,quia ſubito aſcendit nullam faciens moram. Similiter augmentum putridæ eſt non proportionatum ideſt non ſeruans proportionem in partibus ſuis modo ſuperius expoſito. Et tertio augmentum non fuerit ſimile principio modo ſuperius expoſito.nam ſecũdum hanc ultimam expoſitionem duobus ultimis ſignis ly non ſemel additur,ſed in prima bis.

Et prolixitas augmenti iterum ſignificat quòd ipſa eſt putrida, & additio pulſus in magnitudine ſecundum proceſ-

ſionem

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 86 sur 301

ſionem ſignificat augmentum.

Hic ponit ſeptimam collectionem ſignorum, & duo dicit. Primum, ꝙ prolixitas augumenti ſignificat ꝙ ipſa eſt putrida. nam augmentum ephemeræ non tranſit duas horas, ut dixit Aui. ſuperius in. c. de ſignis ephemeræ in generali. & cauſa ibi dem dicta eſt. Secundum ꝙ augmentum cognoſcitur, & per additionem pulſus in magnitudine ꝶm proportionem ſ. arithmeticam. hoc enim verum eſt ꝶm plurimum conſtante uirtute deductis accidentalibus impedimentis. Et quamuis aliquãdo contigat contrarium ſicut in phlegmatica, & pleriſq; alijs, in quibus non uniformiter pulſus magnificatur in augmento. hoc tñ uerum eſt ꝙ pulſus magis uniformiter magnificatur in toto augmento, q̃ in alijs temporibus. ut patet intuenti.

Amplius autem eſt interpolata incipiens, cum rigore, aut horripilatione, & dimittit ſecundum plurimum cum ſudore, & humoroſitate, & reſoluitur cum paroxyſmis, aut eſt inſeparabilis cum tepore.

Ponit octauam collectionem ſignorum dicẽs, quòd febris putrida differt ab ephemera, & hectica, quia ſi eſt interpolata incipit cum rigore, & horripilatione. ſupplete aut frigore, & dimittit ꝶm plurimum cum ſudore, aut humoroſitate. i. ſudore multo, aut pauco, & reſoluitur cũ paroxyſmis. hæc autem tria ſimul non reperiũtur in ephemera, aut hectica. ſi autem ſit putrida inſeparabilis eſt ꝶm plurimum cum tepore, id eſt remiſſione inter unam exacerbationem, & aliam. ꝶm plurimum dico propter ſynocham, quæ eſt omnino ſine tepore, & ꝓp cauſonem quæ eſt ſine tepore manifeſto.

Et non eſt ſimilis ephemeræ in vrina, & pulſu, & complemento mundificationis, & quiete accidentium.

Ponit nonam collectionem ſignorum dicens quòd differt putrida ab ephemera in urina, quia in ea eſt parũ permutata a diſpoſitione naturali, ſed in putrida magis.

Item in pulſu, quia in ephemera ꝶm plurimum eſt magnus, uelox, & frequens abſq; coarctatione, & diuerſitate, & debilitate. ſed in putrida eſt frequens, diuerſus, debilis, coarctatus. in hectica uero eſt durus, paruus, manens ꝶm habitudinẽ unã. De pulſu tñ dictum eſt quantum oportet in ſignis generalibus ephemerarum. Itẽ differt ab ephemera in complemento mundificationis. nam poſt paroxyſmum ephemeræ ſubſequitur uera quies. non ita poſt paroxyſmum putridę. Nam ꝶm plurimũ uapores, & materia non integre reſoluuntur. Item immediate poſt ephemeram accidentia ſicut dolor capitis, & ſimilia in tegre ſedantur, non ita poſt paroxyſmos putridæ, quia remanent uapores groſsi, qui non ita reſoluuntur.

Et plurimum quidem putridæ ſunt accidentia plurima, ex ſiti, & dolore capitis, & nigredine linguæ, et proprie apud ſtatum, & multiplicatur inquietudo ex anguſtia, et agitatione vehementi quam facit pugna materiei et virtutis. quandoq; enim eleuatur materia, et quãdoq; conſurgit virtus. Et pulſus ſimiliter quandoq; tendit ad magnitudinem, et fortitudinem, et quandoq; ad paruitatem, et debilitatem et coarctationem.

Hic ponit decimam collectionem ſignorum, & eſt ſumpta ex accidentibus. accidentia namq; ſæua multiplicantur in putridis ſicut eſt dolor capitis, nigredo linguæ, & proprie tẽpore ſtatus qñ. ſ. uapores, ſunt magis acuti, & materia magis calefacta, & multiplicatur inquietudo ex anguſtia propter nocumentum oris ſtomachi, ſequens raptum materiæ ad ipſum. Itẽ multiplicatur inquietudo ex agitatione uehementi ſequente pugnã inter uirtutẽ, & materiã. Nã quãdoq; materia uincit. qñq; uirtus. & uirtute uincẽte pulſus magnificat, & fortificatur. Et econtra uincente materia pulſus debilitatur, & paruificatur. huiuſmodi autem accidentia non accidunt in ephemeris, neq; in hecticis.

Durities autem fit quandoq;, et non oportet ſemper vt ſit, niſi ſit cum feb. apoſtema durũ in quocunq; membro ſit. Aut apoſtema im membro duro quanuis non ſit durum. Aut iam acciderit potus aquæ frigidæ, aut aliquid aliud de illis quæ indurant pulſum, de illis q̃ dicuntur in libro pulſuum.

Hæc eſt undecima collectio ſignorum, & vult quòd pulſus durus non appropriet̃ putridis, ſed accidit propter cãs quas ponit. Et ponit eas Gal. ſecundo de differentijs feb. Non. n. accidit ſolum quãdo apoſtema durum eſt in aliquo membro, quodcunq; membrum ſit illud, ſiue durum, ſiue molle. Aut quãdo apoſtema eſt in membro duro, quamuis apoſtema non ſit durum, ſed ſequitur aliquando potum aquæ frigidæ, aut aliam cauſam de illis quæ dicuntur in libris pulſuum. Sunt enim præter has plurimæ aliæ, inter quas eſt ſiccitas membrorũ ſequẽs hecticam, propterea durities pulſus hecticis appropriatur. & in hoc differunt à putridis, & ephemeris.

Diuerſitas autem in principio, et augmento eſt ex proprietatibus febris putridæ, et de ſignificationibus eius fortibus, quamuis non appareat in tertiana ſecundum plurimum propter leuitatem materiei, et dum non ſit pulſus fortis, et nõ ſit velox velocitate prædicta, tunc febris adhuc eſt ephemera, et non permutatur ad putredinem.

Hæc eſt duodecima collectio ſignorum. & dicit primo ꝙ diuerſitas pulſus in principio, & in augumento ſequens uarium modum ſe habendi caloris quo ad principium, & augumentũ particulare, necnon uarium modum ſe habẽdi materiæ penes digeſtionem, & cruditatem quo ad principium, & augmentum uniuerſale eſt de ſignis ꝓprijs putridarum, per quę diſtinguuntur ab ephemeris, & hecticis. In principio enim particulari pulſus etiam coarctatus propter caloris ſuffocationẽ ſub materia, & in augmento dilatatur cum calor expanditur. Similiter cęteris paribus materia exiſtẽte cruda ſicut eſt in principio uniuerſali pulſus, nõ ita dilatatur, & expanditur ſicut in augmento materia exiſtente manifeſte digeſta, tanta diuerſitas non apparet in tertiana in principio, & in augmento quãta in alijs ꝓp materiæ ſubtilitatem. Aliter poteſt dici quòd diuerſitas de qua hic loquit̃ eſt diuerſitas caloris cũ calor principij magis diuerſifictur a calore augmenti in putridis q̃ in ephemrris aut hecticis. Dicit ſecundo, & cum nõ fit pulſus fortis, & non ſit velox uelocitate prædicta. ſ. magna, tunc feb. adhuc eſt ephemera & nõ permutatur in putridam. q. d. quòd quando fit fortis & uelox tunc permutatur ad putridam. Contra. in ephemera eſt uirtus fortior q̃ in putrida quæ facit pulſum fortem. igitur fortitudo non ſignificat tranſitum in putridam. Quidam faciunt literam affirmatiuam. Et dum fit pulſus fortis, & non ſit uelox &c. Alij dicunt quòd licet uirtus ſit fortior in ephemera quàm in putrida, tñ quia non eſt ita neceſsitata non facit pulſum ſic fortem. Nam naturales uirtutes neceſsitatem aliquam aſſumentes fortius operantur tertio inte riorum. Aliter dicit̃ quòd uirtus eſt uere fortior in ephemera quàm in putrida, attñ in putrida eſt apparenter fortior. nã magnitudo cum uelocitate facit ut pulſus appareat fortis, licet fortitudo uera non iudicetur per magnitudinẽ, & uelocitatem, ſed per pulſationes fortes conſtantes, & perſeuerãtes.

Et eſt urina in principio indigeſta, aut parum digeſta, & fortaſſe eſt acuta.

Hæc eſt decimatertia collectio ſignorum. & dicit ꝙ in principio putridarum eſt urina indigeſta aut parum, ideſt occulte digeſta. & fortaſſe eſt acuta, aut mordax, & acuti odoris. Hic nota primo, ꝙ principium nõ excludit occulta ſigna digeſtionis. Nota ſecundo, quòd licet aliqñ in principijs putridarum appareant manifeſta ſigna digeſtionis, ſicut qñ febris incipit a materia digeſta aut quando hypoſtaſis non deciditur a materia faciente febrem, tamen ſecundũ plurimum in principijs putridarum eſt urina indigeſta. Et econtra in ephemeris ꝶm plurimũ apparet digeſta, & paucæ tinctura, & mordacitatis.

Et ſcias quòd à febribus acutis interficiẽtibus raro fit euaſio, niſi cum contractione membri.

In præſenti parte Auic. ponit duos canones. quoruum primus eſt iſte quòd a febribus acutis. i. uelocis terminationis interficientibus in quibus apparent ſigna mortalia, raro fit euaſio niſi cum contractione membri. i. cum impediméto motus alicuius membri, ſiue illud impedimentum ſit contractio, quæ eſt ſpaſmus, ſiue impedimentum alterius generis. Cauſa dicti, quia apparentibus ſignis mortalibus utputa ſumptis ex multitude materiæ, aut malignitate, & inobedientia materiæ cum debilitate uirtutis, ſi debet ſequi euacuatio, oportet ꝶm plurimum, ut materia critice permutetur ad aliquod membrũ. non

enim

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 87 sur 301

enim est uirtus sufficiēs crisi perfecta ipsam euacuare, quæ materia deriuata ad illud membrum facit apostema malignum sui multitudine, aut malitia, quod erit cā impedimenti motus illius membri. Apostemata. n. & vlcera critica sunt ſm plurimum ualde maligna, & difficilis curationis. quarta quarti. tracta. tertio. Et hoc uidi in domino Malatesta de cesena, & in pleriſq; alijs. Dixit autem raro. quia ex conditionibus indiuidualib⁹ aliquando mirabiles procedunt effectus inopinati, aliquando ad bonum aliqñ ad malum. Vnde fit aliquando ut nulla præcedente digestione fiat crisis perfecte euacuationis. hāc autem sententiam accepit Aui. ex Hippo. secundo prognosti corum super illo uerbo. ut si labor. & illa ſm translationē arabicam. exiturę autem quæ in pedibus.

Et quando alleuiatur febris post quietem apostematis in pleuresi, & similibus, tunc scias quod de materia remansit aliquid, & quòd materia declinat ad locum vbi apparet dolor.

Hic ponit secundum canonem. & est sensus q̄ qnando alleuiatur febris post quietē apostematis sicut in pleuresi, & similibus apostematibus intrinsecis in quibus fit sedatio febris, & doloris per resolutionem materiæ non tū integra, est signū quòd remansit aliquid de materia sub forma causæ anteceden tis. & q̄ materia illa declinat ad locū ubi apparet dolor. Propterea uidemus aliquando apostemata intrinseca post eorum sedationem diu prolongari. & similiter febres ipsa sequentes, quod puenit aut quia materia q̄ remansit est grossa, inepta resolutioni, aut quia materia antecedens transit in coniunctam. Aliter potest exponi q̄ quando alleuiatur febris post quietem apostematis, sicut in pleuresi, & similibus apostematis intrinsecis, & dolor fit in aliqua alia parte. scias q̄ de materia remā sit aliquid, quia non fuit in totū resoluta. sed pars eius est permutata ad locum, vbi apparet dolor.

Signa febris inseparabilis. Cap. III

IN continua est diuersitas pulsus, quæ est secundum febrē apparens valde, & est in plurimo eius non habens ordinē, neque pondus.

Postquàm Aui. in præcedenti capitulo posuit signa febriū putridarū in generali. hic magis in speciali ponit signa quibus abinuicem distinguuntur. & primo ponit signa febris continuæ, quibus ab interpolata distinguitur. In secunda parte ibi§Febris quæ est.§ ponit signa quibus cholericæ, sanguineæ, phelgmaticæ, & melācholicę ab inuicem distinguuntur. Primam diuido in quatuor ſm quatuor signa. primum est diuersitas pulsus quæ est merito febris ualde manifesta in continua. & dixit merito febris ad differentiam diuersitatum, quæ ex causis accidentalibus contingere possunt, quę sunt communes tam febribus continuis, quàm interpolatis. Vel dixit merito febris ad differentiam diuersitatum merito typi. hæ. n. manifestiores sunt in interpolatis qnàm in cōtinuis. Et est in plurimo eius non habens ordinem. est. n. inordinatus in diuersitate sua. & hæc omnia fiunt quia uirtus magis grauatur, & lædit in continuis quàm in interpolatis. Nec pondus. Pro quo nota quòd pondus accipitur dupliciter. aliquando pro ponderе musico in quo notantur consonantiæ musicales. Aliquando accipitur pro portione pulsus ad dispositionem habentis eū, & taliter sumitur hic. Pro quo sciendum est quòd quidam pulsus est boni pōderis, & est proportionatus dispositionibus naturalibus habentis eum complexioni, ętati, sexui. Quidam est mali ponderis. & est triplex. quidam dicitur mutatus. i. parum distans à dispositione habētis eū, sicut cū iuuenis haberet pulsum pueri. Aliter dicit separatus sicut si puer hēret pulsum senis. Tertius est egrediens a pondere, ut si quis haberet pulsum qui non assimulatur pulsui alicuius ætatis. Et sicut exemplificatum est in ætate, ita potest exemplificari in sexu, & cōplexione. Et multa egressio pulsus à pondere magnam in dispositionibus arguit mutationem. hæc autem magna mutatio magis est apta fieri in continuis, quàm in interpolatis. Pōdus autem apud Rasim decimosexto continentis, secundo capitulo, dicitur trutina.

Et perseuerat febris, & non separatur post uigintiquatuor horas.

Hoc est secundum signum quòd quando perseuerat feb. & durat ultra. 24. horas est signum quòd non est tertiana pura interpolata cuius paroxysmus non trāsit. 12. horas. nec quotidiana interpolata quæ durat. 17. vel. 18. ad plus horis. nec quartana quæ non transit. 24. horas. quapropter iudicatur quòd non sit interpolata. hoc autem iudicium habet veritatem ſm plurimum, sed non semper. durat enim paroxysmus tertianæ nothæ qñq; .30. horis.

Et non associant ei quod diximus de dispositionibus eradicalibus ex anteceßione rigoris, & alijs.

Hoc est tertium signum in quo dicit q̄ non associatur ei. i. continuæ de dispositionibus eradicalibus quas diximus ex anteceßione rigoris, & terminatione cum sudore, & similibus. Incipiunt enim continuæ secundum plurimum sine typo, & non terminantur cum sudore. Interpolatę autem incipiunt cū typo fere semper, & frequenter terminantur cum sudore.

Et de illis quæ signgnificant eam est eius assiduitas, & uehementia diuersitatis dispositionis eius apud augmētum, minuitur enim quandoque, & augetur uice alia.

Hoc est quartum signum. & intendit q̄ assiduitas, & uehementia diuersitatis eius tempore augmenti significat eam. Nā tempore augmenti quandoq; minuitur, qñq; augetur calor febrilis, sed in interpolatis magis uniformiter augetur, & intenditur usq; ad statum cum in continuis materia sit magis difformis, & uirtus minus potens ad inflammandum materiam uniformiter, cum qñq; superet quādoq; superetur ita quòd ly assiduitas, & uehementia debent exponi cum ly diuersitatis, & non debent poni duo signa distincta. sic. n. sequeretur q̄ idē esset signum, & significatum.

De rebus in quibus differunt febres putredinis, & in quibus communicant. Cap. IIII.

FEbris quæ est propter putredinē cholerę motus est tertianus, siue sit motus principij paroxysmi, aut principij uehementiæ. nisi species eius quæ dicitur adusta cuius motus est occultus ualde. & est sicut inseparabilis conclusa. Et tertiana quidem pura est acuta propter subtilitatem materiei. & eius caliditas est magna, mordicatiua propter fortitudinem cholerę. sed est salutifera, propterea quòd cholera est lęuis super natutam, & quoniam ipsa facit quietem. Tertiana uero nō pura est lōgioris spatij, quàm pura. & pura quidē raro pertransit septem periodos, nisi ab errore. cōtinua quandoq; consumitur in hebdomada.

In hoc capitulo ponit signa generalia quibus abinuicē differunt febres putredinis ſm prima generalia, & quibus adinuicem conueniunt. Et habet tres partes. primo ponit signa quibus adinuicem differunt. secundo signa quibus adinuicem conueniunt. tertio ponit canones. secūda ibi§Et quartana quidem.§ tertia ibi§Et scias.§ Prima iterum in quatuor. primo ponit signa cholericarum. secundo sanguinearum. tertio phlegmaticarum. quarto melancholicarum. secunda ibi§Et illa§ tertia ibi §Phlegmatica.§ quarta ibi§Quartana autē. §De prima parte dicit q̄ febris pendentis a putridine cholerę motus est tertianus, siue sit motus principij paroxysmi quo ad interpolatas, siue principij uehemētię quo ad cōtinuas, nisi species quę dicitur adusta. i. causon cuius motus est occultus ualde. & est sicut inseparabilis conclusa. Ex qnā parte elicimus feb. cholericas esse tres. s. tertianam interpolatam, tertianā continuā, & causonem. Secundo elicimus, quòd omnes habent motum de tertio in tertium. uerum duæ primæ manifestum, sed tertia. s. causon occultum. ideo dixit quòd est sicut continua conclusa, licet non sit uere conclusa sicut sanguinea cui non est aliquis motus ſm proportionē ad aliquē diē manifestus, aut occultus. Tres ſpecies febr. cholericarum.

Secundo dicit quòd tertiana pura est acuta. i. uelocis terminationis. non enim transit septem periodos. hoc autem est ratione subtilitatis materiæ cum paucitate. eius autem caliditas est magna mordicatiua propter acuitatem cholerę purę. nam cholera pura inter omnes humores non adustos est calidissima, & siccitati coniuncta, est tamen salubris, quia cholera pura non aggrauat uirtutem cum sit subtilis, & pauca. & secūdo qñ cadit quies inter paroxysmos. Tertio dicit q̄ tertiana non pura est longioris spatij q̄ pura, & hoc propter multitudinē, & grossitiem cholerę non purę. nam pura raro ptransit. 7. periodos

periodos nisi sit ab errore.& est aphoris.57.quartæ particulæ. Tertiana uero in.7.periodis iudicatur longissima, continua autem consumitur in hebdomada. Nam quod interpolata facit in periodo,continua facit in die,ut est apud Gal. cõmento aphorismi allegati. Causon citius terminat quàm continua cum sit sæuiorum accidentium,quę natura nequit diu tolerare unde aliquando terminatur in quarta. Contra.quia tertiana pura terminat per euacuationem choleræ puræ quæ requirit ipsius digestionem per ingrossantia,& infrigidantia.Simus ergo in instanti in quo est ad medium per digestionẽ reducta.

Et arguit sic.possibile est immo de facto frequenter contingit ꝙ aliqua cholera nõ pura nõ facta digestione in ipsa sit cũ pura digesta æqualis grossitiei. ergo sequit ꝙ magis est parata expulsioni,quã ipsa pura in sui principio fuerit. ergo sequit ꝙ procedẽte digestione in utraq; a sui principio citius expelleẽ maxime supposita paritate ex parte quãtitatis utriusq; non puræ quã puræ,& sic tertiana non pura breuior erit ipsa pura. Nec obstat ipsa ꝓprietas quæ per digestionẽ acquirit,quia ita deest in sui principio choleræ puræ, ex quo nondum digestio processit sicut choleræ non puræ. Verum pro auctoritate Auic.quod dicit intelligitur,ut in pluribus,sicut & aliæ ꝓpositiones medicinales.nã non semp, immo raro reperit cholera non pura æque grossa,immo frequenter est grossior q̃ debet, quã per distinctionem oportet subtiliari. Adde adhuc ꝙ maior est multitudo non puræ quã puræ. etiã pars puræ p resolutionem terminat,& multo maior quã non puræ, quia est magis subtilis. Et si insteẽ ꝙ phlegmatica, & sanguinea sit minus grauis quã tertiana pura auctoritate Gal.secundo pronosticorum.commẽto.46.Intelligit illud dictũ merito acuitatis materię,nõ autẽ merito subtilitatis,& facilitatis resolutionis.

Et illa quæ est ex putredine sanguinis est cõtinua inseparabilis.& eius calor est plurimus communis cũ lenitate nõ cum mordicatione choleræ, & quandoque peruenit ad statum in quatuor diebus.

Notificat sanguineã dicẽs ꝙ est continua inseparabilis conclusa. Secũdo dicit ꝙ calor eius est plurimus quantitatiue ꝓp multitudinẽ uaporũ,non autem intensiue.& est communis propter eandem causam.nam multitudo uaporum facit, ut calor toti communicetur notabilirer.& est cũ lenitate non mordicatione choleræ,quia caliditas sanguinis est cõiuncta humiditati. Tertio dicit ꝙ qñq; peruenit ad statũ in quarta die in qua critice terminat fluxu sanguinis narium,aut alio modo,licet raro uisa sit crisis quartæ diei.scda quarti.& tertio de crisi.

Phlegmatica autẽ accessionẽ faciẽs omni die,est lenis caliditatis, per comparationẽ ad cholericã. lõga propter uiscositatem materiei,& frigus eius, & multitudinem eius. & est magni timoris, quoniã habet paruũ spatium interpolationis, & quietis,& quoniã ipsa associatur corruptioni,et debilitati in ore stomachi,quæ non excusatur.& illud est de illis,quæ attrahunt accidentia mala ex syncopi & pulsu cordis, & casu, appetitus.

Hic ponit res appropriatas phlegmaticæ interpolatæ.secũdo cõtinuæ.secunda ibi§Et ꝙ de ea.§In prima parte dicit tria. primum ꝙ phlegmatica paroxysmans omni die est remissæ caliditatis per cõparationẽ ad cholericã. ꝫm ꝙ est longa tam ꝫm paroxysmos quã ꝫm totam eius cõsistentiam ꝓp uiscositatem, frigiditatem,& multitudinẽ materiæ phlegmaticæ. tertium ꝙ est magni timoris ꝓp paucitatem interpolationis quietis. Cũ hoc enim ꝙ non habet nisi sex aut septem horas interpolationis & quietis.illa tñ non est uera quies: sed est neutralitas febris.& etiã cum ipsa coniungit debilitas & corruptio oris stomachi,quæ non excusat ideſt quæ quasi de necessitate secũ cõiungit.Et hæc corruptio & debilitas oris stomachi est de illis quæ interdũ ꝓducũt ad accidentia mala,sicut est syncopis, pulsus cordis,& casus appetitus. Nota primo ꝙ cum appetitus appropriet ori stomachi, ꝓ corruptionẽ debemus intelligere corruptionẽ appetitus eius:quia appetunt res non conueniẽtes speciei humanæ.& ꝓ debilitatẽ,diminutionẽ eius, aut ablationẽ.hæc autem fiunt ꝓp multiplicationem phlegmatis in eo. Est enim stomachus minera phlegmatis:& plurimum ꝙ in eo multiplicatur est phlegma:ut est apud Auic. decimatertia tertij.Cum autem adest febris phlegmatica multo magis multiplicat.& sic magis lædit:sicut febres choleric.æ lædunt hepar ꝓp chystim fellis,& melancholicæ splenem:ut dicit Rasis. 16. &.17.continentis. Et ex his nocumentis stomachi sequunt accidentia mala de quibus supra.s. syncopis, pulsus cordis, & tremor eius.& non differunt nisi ꝫm magis & minus.Est enim tremor cordis cum maiori debilitate.qua ꝓp pulsationes non fiunt magnæ sicut ī pulsu cordis:sed cũ maiori diuersitate. Est ergo pulsus cordis uia in tremorẽ,& tremor in syncopi.nã ori stomachi facile cõpatit ꝓp sensibilitatem,& propinquitatem.

Et quæ de ea est inseparabilis,est res magis similis hecticæ, si non esset lenitas pulsus, quãuis quandoq; fiat durus etiam, & quãtum est minus pura est minoris,& breuioris paroxysmi nisi declinet cũ paruitate suæ puritatis ad melancholiam.

In parte præsenti ponit duo quæ appropriant phlegmaticę cõtinuæ. Primũ ꝙ assimilat hecticæ multum. sed distinguit ab ea:quia in latica pulsus est mollis: in hectica durus: quamuis quandoq; in latica pulsus reperiat durus ꝓp alias causas in durantes pulsum,quæ dictæ sunt superius. Secundo ꝙ quãto est minus pura est breuioris paroxysmi:& similiter est breuior quo ad totam consistentiam nisi cum paucitate puritatis suæ declinet ad melancholiã. Circa primum notandum ꝙ latica similatur hecticę in modo caloris:quia non est acutus & mordax neq; multus sicut calor cholericarum,& sanguinearũ secundo in continuitate,tertio in corporis extenuitate ꝓp nocumentum stomachi. Notandum secundo ꝙ sicut in latica reperit aliquãdo pulsus durus ꝓp alias causas:ita in hectica aliquando reperit pulsus mollis sicut in ea quæ sequit empyema. qua propter hoc signum sumptum à mollitie, & duritie nõ est efficax.sed inuestiganda sunt alia signa distinctiua ex proprijs ipsarum capitulis colligenda. Ratio secundi dicti est. quia si phlegmati admisceat sanguis,uel cholera phlegma calefit, & subtiliat:& sic digerit,& parat expulsioni. Si uero misceat ei melancholia ingrossat,& fit ineptum expulsioni. nam melancholia addit uiscositati phlegmatis grossitiem terream. Cõtra tamen hanc determinationem sunt instantiæ plurimæ. Nã quãdoq; cholera mixta cũ phlegmate est causa ut faciat phlegma in porositatibus magis imbibi, & profundari:qua propter fiat ineptius expulsioni.sufficit tamen ꝙ secundum plurimum ita est sicut dicit Aui.

Quartana autẽ est non acuta propter frigus materiei, longa propter illud,& fortasse extenditur quæ de ea pura est anno vno.& nõ pura est breuioris spatij,verũ in ea nõ est timor quoniam quietem facit in spatio lõgo,& quoniam ipsa non est talis acuitatis,quam sequãtur accidentia vehementia.

Res quæ appropriantur quartanæ interpolatæ & continuæ est.primo quia non acuta est ideſt nõ est acuti caloris propter frigiditatem materiæ: licet calor eius sit acutior quàm calor phlegmaticæ cum sit coniunctus ficcitati. Existimandũ tamen est illam quæ pendet à putredine melãcholiæ,genitæ per adustionem choleræ esse acutioré aliqua certa cholerica. Aliter est non acuta ideſt non uelocis motus. secundo est longa propter frigus & grossitiem materiæ. Et licet aliqua melancholia adusta sit calida facit tamen febrem longã propter grossitiem terream. Tenendum tamen est quartanam pendentẽ à melancholia naturali esse cæteris longiorem.nam quæ pendent à melãcholia adusta sunt breuiores: cũ materia per adustionem calefiat.Et licet melancholia genita per adustionem melancholiæ naturalis forte fit grossior: citius tamẽ perducit ad cineritium,quod amplius non potest facere febrem.Melancholia autem genita per congelationem forte est grossior & frigidior:sed raro facit febrem, & si facit est secundum plurimum de genere quintanæ & sextanæ. similiter melancholia mixta cum alijs humoribus facit quartanam breuiorem, nam quæ pura est durat per annum, & non pura est breuioris spatij iuxta textum. Contra. quia posset fieri non pura per phlegma quòd inuisat melancholiam & prohibet eius resolutionem. Respondetur primo quòd phlegma non prohibet eius resolutionem:immo mouẽdo à fixione terrea, & ducẽdo ad aqueam præparat ad resolutionẽ.Ex toto enim genere melãcholia difficilius resoluitur phlegmate. Tertio dicit quòd

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 89 sur 301

non eſt timoroſa: tum propter quietem lõgam, inter paroxyſmos, & quia non eſt tantæ acuitatis ut faciat accidentia uehementia. quartana autem continua eſt timoroſa ex cauſis contrarijs.

Et quartana quidem, & tertiana aſſidua, & interpolata conſumuntur per vomitum, & ſolutionem ventris, aut ſudorem, aut prouocationem vrinæ. Incenſiua autem conſumitur per huiuſmodi, & per fluxum ſanguinis narium.

Hic ponit quædam in quibus communicant, & dicit quòd quartana, & tertiana continua, & interpolata terminãtur per uomitum, ſolutionem uentris, ſudorem, aut prouocationem urinæ. Incenſiua autem ideſt cauſon terminatur per huiuſmodi, & fluxum ſanguinis narium. Et quamuis quartana, & tertiana poſſint fluxu ſanguinis narium terminari: de his tamen nõ fecit mentionem: cum hoc rarius contingat. Sæpius enim accidit cauſonem fluxu ſanguinis narium terminari, cum cholera exiſtens in uenis magnis circa cor ſit multum ſanguini admixta. non ita eſt de melancholia, nec de cholera faciente tertianam. Poſſumus etiam per incenſiuam intelligere ſynochã, quæ fluxu ſanguinis ſæpe terminatur, & quandoque uomitu, ſolutione uentris, ſudore, & per uias urinæ. Nam quòd ſudore terminetur teſtatur Ariſto. ſecundo de partibus animalium illo cap. habitum autem utique eſt. Quod autem per uomitum, fluxum uẽtris, & urinam teſtatur Aui. 13. 16. 17. tertij: & Gal. 7. therapeuticæ. De phlegmatica non fecit mẽtionem. Sed certum eſt ipſam terminari uomitu, ſolutione uentris, ſudore, & urinæ prouocatione. Frequenter tamen accidit phlegmaticam paulatim cõſumi abſque notabili euacuatione manifeſta ſicut etiam contingit de quartana.

Et ſcias quòd principium prolongatur in tertiana, & ſtatus in concluſa, & declinatio in incenſiua, & ſtatus, & declinatio in continua, & ſtatus, & declinatio in quotidiana, quãuis raro inueniatur quartana continua, et quotidiana integræ eradicationis.

Hic ponit duos canones. ſecunda ibi § Et febres. § prima in duas. nam primo ponit cano. ſecundo remouet dubium. ſecunda ibi § Quamuis. § De prima dicit quòd prolognatur principium in tertiana, ſtatus in concluſa, declinatio in incenſiua. ſtatus, & declinatio in quotidiana. In ſecunda parte remouet dubium. quia enim ſuperius in hoc capitulo diuiſerat febrẽ cholericam in contiuuam, & interpolatam, & ſimiliter phlegmaticam, non autem melancholicam. potuiſſet aliquis quærere, nõ ſic diuiſit melancholicam, ſicut phlegmaticam, & cholericam. Tacite reſpondet. quia raro reperitur quartana continua, & quotidiana integræ eradicationis. Et ſi inſtetur. ergo à ſimili non debebat diuidere phlegmaticã in continuam, & interpolatam poſtquàm raro integre eradicatur. Reſpondeo q̃ licet phlegmatica interpolata raro integre eradicetur, tamen in tempore intermedio non eſt febris, ſed cum hoc etiam pendet à materia putrente extra uenas. Contra. materia melãcholica difficilus expellitur extra uenas, quàm alij humores propter groſsitiem, & frigiditatem ſuam, ratione quarum eſt tardi motus. ergo frequentius deberet putrere ad intra uenas quàm reliqui humores. Reſpondetur quòd ſicut melancholia tardius mouetur extra uenas, quàm alij humores, ita tardius putrefit propter cauſas ſupraſcriptas, & proprietatẽ ſuã reſiſtẽtem putrefactioni, licet ergo uirtus expulſiua membrorũ, nõ poſſet expellere melãcholiam ita cito ſicut expellit choleram, aut phlegma, ut puta in ſecunda, aut tertia die, nõ tamẽ obſtat quin poſsit expelli longiori tempore ut puta in quarto die. nam æqualis potentia poteſt inducere eundem effectum in paſſum magis reſiſtens in longo tempore, quem poteſt inducere in minus reſiſtens in paruo tempore, præcipue cum melancholia det inducias ſuæ putrefactionis uſque ad quartũ diẽ.

Duplex eſt tẽpus febris.

Circa primam partem huius canonis cadit dubium non paruum, quod ut dicit Gentilis difficultat multos medicos, utrũ principiũ prolongetur in tertiana, ſtatus in concluſa, & declinatio in quotidiana. Pro intellectu tituli quæſtionis eſt intelligendum quòd duplex eſt tempus febris particulare, & uniuerſale. Etiam uniuerſale eſt duplex, quoddam diſtinctum penes materiam, quoddam penes accidentia, aut morbi eſſentiam. quid utrunq; iſtorum ſit, eſt ex ſupraſcriptis manifeſtũ.

Sciendum ſecundo quòd principium ſimiliter, & quodcũq; aliud tempus prolongari, poteſt intelligi dupliciter. Vno modo quòd comparetur principium, & quodcunque aliud tempus ad alia tempora eiuſdem morbi. ſecundo modo quòd cõparetur principium unius febris ad principia aliarum febriũ, de quibus hic fit mẽtio, & ſimiliter ſtatus unius ſtatui alterius, & ſic de alijs. & hæc cõparatio poteſt eſſe dupliciter. uno modo abſolute, ut uerbi gratia. an principium tertianę ſit longius principio aliarũ febrium. Alio modo reſpectiue an principiũ tertianæ ſit longius in comparatione ad ſua tẽpora quàm quotidianæ principium in comparatione ad ſua, & ſic de alijs.

Arguitur primo quòd principium non prolongetur in tertiana in comparatione ad ſua tempora. nã humor cholericus eſt cito accẽſibilis uelut ignis in lignis ſiccis, ſecũdo de differẽtijs febrium. iõ cito ad augmentum, & ſtatum deueniet. Si enim principium tertianę comparetur ad principium phlegmaticæ abſolute manifeſtum eſt ipſum eſſe breue. Si ergo reſpectiue manifeſtum eſt ex fundamẽto prioris rationis ipſum etiam non prolongari in comparatione ad principium phlegmaticæ. Quod autem ſtatus non prolongetur in concluſa manifeſtum eſt, tã de concluſa epacmaſtica, quã paracmaſtica in quibus abbreuiatur in comparatione ad alia ſua tempora, & ad ſtatus aliarum febrium, ſiue fiat comparatio aliarum febriũ abſoluta, ſiue reſpectiua. Quod autem declinatio non prolongetur in continua ideſt in cauſone. Nam ſecundum plurimum criſi terminatur cum incipit in ſtatu, & finit in declinatione ſecundum plurimum in die naturali, & ſic declinatio eſt breuiſsima. Quod autem ſtatus, & declinatio non prolongẽtur in quotidiana. arguitur, quia Auice. in capitulo proprio. longior partium phlegmaticæ eſt augmẽtum. Amplius tertio de criſi. cap. 3. ponit Gal. quòd quando febris eſt longi ſtatus etiam eſt acuti motus. & quando eſt breuis ſtatus eſt tardi motus. ſecundum hoc igitur uidetur quòd ægritudo tardi motus non poſsit habere ſtatum longum. quia ſi haberet ſtatum lõgum eſſet uelocis, & acuti motus. Et quia reperitur alia littera, licet in paucis libris, quæ dicit. quòd ſtatus, & declinatio prolongetur in continua. Contra arguitur. quia continua non poteſt comparari niſi interpolatæ, ſed certum eſt interpolatã habere omnia ſua tempora longiora quàm continuam. unde 16. continentis. Continuum eſt breuius interpolato ſui generis. Huius dubij ſolutionem omiſsis longis ambagibus doctorum paucis perſtringam. Opinio Gentilis quæ inter cæteras ueritati eſt ſatis conformis eſt hæc. Dicit primo quòd textus Auic. eſt acceptus à Raſi decimoſexto continentis cuius eſt hæc ſeries. Partes temporis febrium diuerſę ſunt. in tertiana prolixum eſt principium, in ſynocha ſtatus prolixus, in cauſone declinatio prolixa. ſed illa tria tempora prolixa erũt in quartana. ſecundo dicit quòd Auic. ſolũ loquitur hic de tribus temporibus, non autem de augmento, quia cõſuetudo eſt Auic. frequenter diuidere augmentum in duas partes, & primam partem coniungit principio, ſecundam ſtatui, ſicut ſupra fecit. 4. cap. huius primæ fen. Et quæcũque dicit de principio, ſtatu, & declinatione uera ſunt comparando has ægritudines de quibus hic loquitur, tam in temporibus uniuerſalibus, quã particularibus, hoc modo in tertiana tam principium particulare paroxyſmi, quàm uniuerſale eſt longum, eam ad ſynochã homotenam comparando, in qua principium eſt ocultum, in concluſa homotena prolongatur ſtatus, reſpectu ſtatus tertianę, quia homotena eſt fere tota ſtatus. Sed diceres quòd poterat dicere q̃ in tertiana declinatio eſt longa reſpectu homotenæ. Dicendum q̃ uerum eſt, ſed non placuit ſibi omnia tempora comparare. In cauſone declinatio eſt longa reſpectu declinationis homotenæ, & etiam tertianæ continuæ, uel interpolatę, quia in cauſone in qua materia critice euacuatur remanet longiori tempore flamma circa ſpiritualia, quã in alijs cholericis, & etiã in ſanguinea homotena, & hoc ex intenſiori caliditate, quàm ſit caliditas tertianæ, aut homotenæ, qua propter non ita cito remittitur. Poſtea dicit quòd ſtatus, & declinatio prolongatur in quotidiana. Pro quo ſciendum q̃ tempus prolixius in phlegmatica eſt augmentum, ut infra. Et cauſa eſt quia phlegma eſt humor difficile accenſibilis. Et ideo ſi ſermones Auice. fuiſſent de augmento diſtinctio ab alijs temporib. dixiſſet, augmentum prolongat in phlegmatica ſed ſequendo Raſim non loquitur de eo hic, ſed partitur aug-

Cõtinuũ ẽ breuius interpolato ſui generis.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 90 sur 301

mentum in duas partes. Vel aliter dicit, quòd placuit sibi tacere de ea cum notissimum sit augmentum quotidianæ esse longius alijs tẽporibus eius. Et placuit sibi dicere quòd in phlegmatica status, & declinatio sint prolixi respectu pricipij phlegmaticæ. Phlegma enim cum recipit calorem diu retinet, & de difficili declinat sicut à uiridi ligno semper est aliquid effumãs ut intelligit Gal. secundo de differentijs febrium. Si autem litera dicit status, & declinatio prolongatur in continua, oportet quòd comparet continuam interpolatæ. Si enim una cholera continua terminatur in septem diebus, & interpolata in tredecim status, & declinatio in continua magis prolongatur nõ absolute, sed proportionabiliter in comparatione ad principium, & augmentum eius, quàm interpolata, ut puta status, & declinatio occupauit quatuor dies in cõtinua, & principiũ, & augmentum tres. Sed in interpolata status, & declinatio occupauit septem dies, principium, & augmẽtum sex. Nunc certum est ꝙ maior est proportio quatuor ad tria, quàm septem ad sex, & ita dico de phlegmatica continua, & cæteris in comparatione ad suas interpolatas. Nam proportionabiliter status, & declinatio sunt longiores quàm principium, & augmẽtum, difficillima enim accidentia in continua multum tempus occupant, & flamma maior tardius recedit. maxime hæc uera sunt quando febris huiusmodi non cirtice terminatur. Si autem quæras, quæ tẽpora in his febribus absolute magis prolõgantur: Credo quòd in phlegmatica magis augmentum, & ita sentiunt auctores. In quartana credo quòd magis declinatio, in synocha homotena status, in epacmastica augmẽtum, in paracmastica declinatio, in tertiana continua status, in interpolata nunc unum tempus, nunc aliud. Et quæ hic dico maxime uera sunt de temporibus uniuersalibus distinctis penes accidẽtia. Breuiter pertranseo in hac materia, quia horum determinatio nec dictis auctorum, nec euidentibus rationibus concludi potest.

Et febres qnando non curantur secundum quòd oportet, & proprie apostemosæ conuertuntur ad arefactionẽ, & proprie in febribus acutis in quibus oportet vt patientes eas cibentur, & non cibantur propter intentionem, vt perueniat natura supra materiam, aut oportet vt uidetur in potu aquæ frigida, & non datur in potu propter intentionem vt non fiat cruda, & non succurritur cum extinctione alia, quoniam si fuerit alia intentio quàm dicturi sumus in cibatione, & dando in potu aquam frigidam, fortior duarum intentionum præ dictarum præmittatur super eas ambas, & dimittatur obseruatio illarum duarum.

Hic ponit alium canonem dicens quòd febres, & proprie apostemosæ acutæ quando non curantur secũdum quòd oportet, ut puta exhibẽdo cibum, & dando in potu aquam frigidã, quia medicus timet ne per cibum exhibitum suggeratur materia febri, & natura diuertatur à pugna contra morbum. & per potum aquæ frigidæ ne materia ĩcrudetur, nec succuratur cum epithematibus, & alijs auxilijs exigentibus perducunt ægrum ad arefactionem, ad quam sequitur hectica, & fortasse spasmus de inanitione. Quando duæ intentiones scilicet de exhibendo cibum, & potũ aquæ frigidæ fuerint fortiores quã duæ oppositæ scilicet augmentum materiæ cum diuersione naturæ à pugna, & materiæ incrudatio, qua propter istæ duæ scilicet exhibitio cibi, & potus aque frigidę sunt supra alias duas præmittendæ. Et supple quòd quando aliæ duæ fuerint potiores præmittantur, nam propter exhibitionem cibi, & potus aquæ frigidæ materia multiplicatur, & incrudatur, & sic prolongatur ægritudo, & forte sequitur mors festina extincto calore naturali, & uirtute facta impotente ad materiæ expulsionem. In his igitur ambiguis præualent medici scientificij, & exercitati, & bonæ existimationis alios non tales. Et ideo bene dicit Gale. 7. therap. Exercitatum, & natura prudentem oportet esse medicum. In his autem casibus, & similibus non sunt oppositæ intentiones minus potentes negligendæ. & hæc nota sunt quarta primi. ultimo cap. Sed quid faciendum sit si huiusmodi indicationes contrariæ sunt æquipotentes Auic. non dicit. Sed ego credo potum aquæ hordei tepidæ esse conuenientem in hoc casu, & etiam ubi indicatio de non exhibendo aquam frigidam esset potentior sicut in febre apostemosa, tam ratione febr. quã ratione materię. Similiter credo in his casibus potius aliquid cibi esse exibendum subtilis alteratiui, sicut ptissana hordei subtilis, & maxime tempore nostro in quo homines pluri cibo sunt assueti quã tempore Hippo. in quo huiusmodi diætæ ualde tenues præcipiebantur.

De significationibus accidentium febrium. Cap. V.

Scias quòd acceptio significationum febrium est ex regimine antecedente, & quomodo fuit, & ex dispositionibus antecedentibus, & præsentibus, & regionibus, & tẽporibus, & ex ætate, & cõplexione, & ex pulsu, & vrina, et vomitu, & egestione, & fluxu sanguinis narium, & ex dispositione febris, in rigore, & sudore, et qualitate caliditatis, et ex paroxysmis, et ex dispositione appetitus, et siti: et ex dispositione anhelitus, et ex coniunctis sicut dolore capitis, et vigilijs, et alienatione, et inquietudine, et alijs.

Hoc capitulum intitulatur de signis accidentium febrium ideſt conditionum quæ accidunt febribus uerbi gratia utrum sint magnæ uel paruæ, utrum phlegmaticæ uel cholericæ, utrũ salubres uel mortales. Similes enim conditiones quæ accidũt feb. docet per propria signa cognoscere. Diuiditur hoc capitulum in duas partes. In prima parte ponit quædam genera signorum quæ debemus considerare pro cognoscendis febriũ dispositionibus. In secunda per huiusmodi signa docet significare super uarias febrium dispositiones. secunda ibi § Febribus enim adsunt. § In prima ponit. 19. collectiones rerum per quas significamus super febrium dispositionibus. Prima est regimen præcedens sex rerum non naturalium, & quomodo fuerit in particulari quantum ad ordinem, & mensuram earũ. non enim (exempli gratia) sufficit cognoscere quòd regimen præcedens fuit calidum uel frigidum, sed quantum ad calidũ aut frigidum declinauerit, & quæ in speciali fuerint res huiusmodi calefacientes aut infrigidantes. Secunda est sumpta ex dispositionibus antecedentibus ideſt quæ ante diu præcesserint, ideſt quas ægritudines, & dispositiones alias non ęgritudinales superiori tempore passus fuerit, & prẹsentibus ideſt quas ægritudines, ut alias dispositiones ad præsens patitur prę ter febres. Tertia, nam secundum diuersitatem regionum, & ciuitatum, & locorum diuersificãtur febres, & in aliquibus magis cholericæ, in quibusdam magis phlegmaticæ, & in quibusdam longiores sicut in maritima senarũ, & ubi aeres sunt grossi, & in quibusdam breuiores sicut in regionibus calidis, aut subtilis aeris. Quarta est ex temporibus anni, æstas namque facit feb. cholericas breues, hyems phlegmaticas longas, autunnus frequenter melancholicas diu durantes. Ego enim uidi febres inchoantes in autunno diutius durantes quàm inchoantes in alijs temporibus. Debemus etiam considerare cõstitutiones temporum utrum pluuiales, uel siccæ, calidæ, uel frigidæ, nam in calidis, & siccis fiunt febres acutiores, in contrarijs minus acutæ, & longiores. Quinta est ætas. sexta cõplexio. septima pulsus. octaua urina, nona uomitus. decima egestio. Vndecima fluxus sanguinis nariũ, & per hunc alios fluxus sanguinis intelligamus. Duodecima ex rigore ideſt utrum feb. incipiat cum typo, & cum quo typo, uel incipiat absque typo. Decimatertia utrum sit cum sudore, uel absq;, & quali sudore. Decimaquarta est qualitas caliditatis utrũ mitis, uel mordax, uel multa. Decimaquita paroxysmi quo ad tempus inuasionis, & durationis. Decimasexta est dispositio appetitus. Decimaseptima est sitis. Decima octaua dispositio anhelitus. Decimanona sunt accidentia coniuncta aliter coniugata cum febre sicut dolor capitis, uigiliæ, alienationes, inquietudo, & similia quæ, dicuntur cõiuncta cum feb. quia plurimum sequuntur feb. inquantum feb.

Sed contra. paroxysmi, & qualitas caliditatũ sequunt feb. inquantum feb. ergo sunt ex coniunctis. Respondeꝯ non sequunt feb. sed sunt ipsa feb. nã paroxysmus febris est febr. & caliditas ipsa mordax, aut acuitas est ipsa feb. Aliter dicitꝯ ly ex cõiunctis est quidã modus loquẽdi, ut sit sensus ꝙ prædictis signis hæc signa adduntur. Alij dicunt ꝙ hæc dicuntur coniuncta: quia non ita essentialia sicut priora, immo sunt accidentia uirtutis animalis nõ ita immediate sequẽtia dispõnes uirtutũ

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 91 sur 301

naturalium,ſicut ſitis & fames : ideo remota videntur, & magis accidentalia febri. Aliter dicunt ꝙ quia ſtatim dixerat de ſiti & fame, quæ pertinent ad virtutes naturales : & de anhelitu qui eſt magis voluntarius quàm naturalis, addit has diſpoſitiones quæ ſunt coniunctæ cum illis tribus in hoc ꝙ ſunt diſpoſitiones animales. Tu ergo de iſtis collige. Sed hic nota ꝙ iſtæ res ex quibus ſignificamus ſuper diſpoſitiones febriũ poſſunt ad ordinem reduci:quia res huiuſmodi aut ſunt intrinſecæ aut ſunt extrinſecæ.Si extrinſecæ ſicut eſt regio,tẽpus,& regimen præteritum,& in ſumma res nõ naturales, & ſibi annexæ:& quædam res extraneæ,quæ nõ computantur inter res non naturales:omnes enim res extrinſecæ ad res non naturales aut extraneas reducuntur, ſicut ſunt percuſsiones & huiuſ modi.Si autem huiuſmodi res ſint intrinſecæ, aut ſunt res naturales:ſicut complexio,ætas, aut res præter naturam & ſic actio læſa,qualitas mutata,aut exiens mutatum : & prædicta omnia ad hæc reduci poſſunt : & quanuis ſomnus & vigilia de quibus hic agitur, poſsint computari inter res non naturales, eo quòd neceſſario corpori humano occurrentes poſſunt cõuenienter,& inconuenienter applicari : poſſunt tamen computari inter res naturales pro quanto ſunt operationes ingredientes conſtitutionem corporis humani : & poſſunt computari inter res præter naturam pro quãto poſſunt eſſe morbus, cauſa morbi,& accidens morbi:& ſic poſſunt computari inter res intrinſecas,& extrinſecas.

Febribus enim adſunt accidentia, ex quibus ſignificantur diſpoſitiones earum, de quibus ſunt accidentia ſignificantia magnitudinem earum,& ipſarum paruitatem, ſicut qualitas caliditatis, & quantitas ipſius. Et de ea eſt quæ eſt mordicatiua vehementer ex quo prius inuadet vſque ad finem ſuum. Et de ea eſt quæ mordicat in primis,deinde minuitur propter reſolutionem materiei,& lenitur. Et de eis ſunt quæ mordicant : & de eis ſunt quarum caliditas eſt humida : & de eis quarum caliditas eſt ſicca.

In parte præſenti ex huiuſmodi generibus ſignorum docet ſignificare ſuper varias febrium diſpoſitiones. Habet hæc nouem partes. In prima per ſigna docet cognoſcere an febris ſit magna,vel parua. In ſecunda ſpeciem febris. In tertia febris malitiam. In quarta digeſtionem vel oppoſitũ.In quinta promittit dicturum ſigna criſis.In ſexta promittit dicere ſigna ſalutis,vel mortis. In ſeptima docet cognoſcere diſpoſitionem virtutis,& membrorum,& humorum. In octaua tempora febrium. In nona redit ad docendum ſignificare febrium ſpecies.ſecunda ibi§Et ſunt accidentia. § tertia ibi § Et ſunt accidentia ſignificantia malitiam.§ quarta ibi§Et accidentia ſignificantia digeſtionem.§quinta ibi §Et accidentia quæ ſignificãt criſim.§ſexta ibi§Et accidentia ſignificantia ſoſpitatem.§ſeptima ibi§Et formæ.§octaua ibi §Et accidẽtium febrium. § nona ibi § Et res ex quibus. § In prima parte dicit quòd febribus adſunt accidentia ſignificantia magnitudinem ipſarum & ipſarum paruitatem ſicut qualitas caliditatis, & quantitas ipſius. De ea enim eſt aliqua quæ mordicat tactum a principio cum ſibi occurrit, & continuat ſuam mordicationem cõtinue dum tactus perſeuerat ſuper infirmũ. Et aliqua eſt caliditas ſiue febris quæ mordicat ſolum primo occurſu:ſed perſeuerante manu minuitur mordicatio propter reſolutionem materiæ, & leniter quia apparet minus mordax in fine ſicut tertiana interpolata. tertio ſunt aliquæ febres quæ parum mordicant a principio cum occurrunt tactui : ſed poſtea in fine mordacitas intenditur,ſicut phlegmaticæ,quintanæ : & ſimiles pendentes a materia multa,& groſſa non facile reſolubili.ſecundo dicit ꝙ de febribus ſunt aliquæ quarum caliditas eſt humida ſicut caliditas ſanguineæ & phlegmaticæ. Et de eis ſunt quarum caliditas eſt ſicca ſicut caliditas hecticæ febrium, cholericarum, & melancholicarum. Notandum primo quòd per accidentia febrium intelligit quæcunque potentia ſignificare aliquas febrium diſpoſitiones. Notandum ſecundo ꝙ per qualitatem caliditatis intelligit mordicationem caliditatis. & per quantitatem caliditatis intelligit longam & extenſam actionẽ eius, vel horum oppoſita.Nam mordicatio fortis,item lõga, & extenſa actio caliditatis ſignificant febris magnitudinem:ſed parua mordicatio, & breuis & remiſſa eius actio ſignificãt paruitatem febris ſicut effectus ſignificat ſuas cauſas. Notandum tertio ꝙ cauſæ mordicationis caliditatis necnon longæ & intenſæ actionis eius ſunt tres.ſ. intenſio caliditatis, multitudo formæ eius : & coniunctio ſiccitatis cum ea. Denſitas enim & multitudo ſui ſubiecti concurrunt ſolum de per accidẽs, cum materia de ſe nullius ſit acuitatis,Quãdo ergo caliditas febrilis eſt intenſa habet multum de forma, & ſiccitati coniuncta mordicat,& fortiter agit a principio uſque ad finem ſicut cauſon,& tertiana continua a multa materia. Quædam autẽ mordicat a principio:ſed poſtea ceſſat cito mordicatio quando caliditas eſt intenſa cum pauca multitudine formę ſicut tertiana pura pendens a materia pauca ſubtili. Quædam parum mordicat a principio, poſtea in fine mordicat, quando caliditas eſt remiſſa non coniuncta ſiccitati : habet tamẽ multum de forma ſicut phlegmatica. Melancholia tamen magis mordicat : quia eſt coniuncta ſiccitati. Quædam autẽ parum mordicat a principio & in toto proceſſu ſuæ actionis quæ habet omnino oppoſitas cõditiones ſicut ephemera,hectica autem eſt intra has media. Nam licet ratione ſiccitatis deberet eſſe mordax:attamen ſecundum plurimum eſt remiſsior quàm febres cholericæ:immo quàm multæ melancholicæ & phlegmaticæ : & cum hoc habet minus de multitudine formæ cum ſit immaterialis.

Et ſunt accidentia quæ ſignificant genus earum, ſicut accidentia propria cum tertiana : ſicut principium paroxyſmi cum punctione, & horripilatione, & mordicatione caliditatis in eo.

Hic docet cognoſcere genus, ſiue ſpeciem febris quæ cognoſcitur per accidentia propria vniuſcuiuſque ſpeciei, necnon per accidentia cõmunia, de quibus agitur in proprijs capitulis.Sed exemplificans de tertiana pura dicit : ſicut principium paroxyſmi cum punctione in ambitu totius ac ſi acubus pungeretur,& cum horripilatione de qua infra in proprio capitulo:& mordicatione caliditatis in primo occurſu tactui licet non perſeueret multum. Et hęc ſunt ſatis propria:ſed cõmunia ſicut dolor capitis,vigiliæ,ſitis, & huiuſmodi iuuant ad cognoſcendum eam de quibus infra.

Et accidentia ſignificantia malitiam earum, ſunt ſicut inquietudo, & alienatio & vigiliæ.

Tertium ſignificatum eſt malitia febris, & cognoſcitur per inquietudinem quando homo nõ poteſt in uno ſitu quieſcere: quia plurimum moleſtatur a materia febris. Alienatio autem ſignificat plurimum nocumentum cerebro communicari,& ſimiliter prolixæ vigiliæ.& tu ex his concipe alia accidentia timoroſa malitiam febris ſignificantia.

Et accidentia ſignificantia digeſtionem & indigeſtionem, ſunt ſicut illud quod dicemus de diſpoſitionibus vrinæ.

Aut eius oppoſitum quæ potiſsimum ſumuntur ex diſpoſitionibus vrinæ de quibus dictum eſt ſecunda primi. & dicetur ſecunda quarti. Sputum etiam, & feces, & ſudor habent hoc ſignificare:ſed magis vrina præcipue in febribus humoralib⁹, quæ non ſunt apoſtemoſæ, eo ꝙ ipſarum materia a qua decidit hypoſtaſis plurimum in venis continetur.

Et accidentia quæ ſignificant criſim quæ dicemus.

Hic ponens quintum ſignificatum promittit ſe dicturũ accidentia ſignificantia criſim. videlicet ſecunda quarti.

Et accidentia ſignificantia ſoſpitatem, & contrarium eius & dicemus omnia illa.

Hic ponit ſextum ſignificatum promittens ſe dicturum accidentia ſignificantia ipſam.ſ.ſoſpitatem, aut eius contraria.ſ. ſecunda quarti.

Et formæ inſunt iudicia plurima, ſicut illæ cuius conuertitur color ad plumbeitatem ex albedine,& viriditate:& ſignificat frigiditatẽ humorum,et paucitatẽ caloris innati,aut excitationem,& inflationẽ,ſicut accidit ei cuius cauſa eſt ſatietas nauſeatiua,et ſicut velocitas detumitionis faciei,et tornatilitas eius,& tenuitas naſi:& ſignificant aut vehemẽtiam caliditatis,aut ſubtilitatem humorum, & velocitatem reſo-

lutionis

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 92 sur 301

lutionis eorum propter amplitudinem pororum, & motus in ſeipſis,& exitus eorum a conſuetudine, aut caſus eorum habent ſignificationes,& res de illis quas decimus.

Hic ponit ſeptimum ſignificatum dicens, q̃ formæ habitudinum inſunt iudicia plurima: quia per eam poſſumus ſignificare ſuper diſpoſitionem humorum: necnon ſuper diſpoſitionem corporis febrientis,ſicut ille cuius color conuertitur ad plumbeitatem ex albedine,& uiriditate ideſt quę plumbeitas eſt color mixtus ex albedine & uiriditate. hæc enim plumbeitas ſignificat abundantiam humorum frigidorum ſcilicet phlegmatis aut melancholiæ aut utriuſque. nam alij humores ſunt rubei, aut citrini. Aliter tamen poteſt exponi q̃ ly ex.dicat terminum a quo·& erit ſenſus quòd ille qui primo erat albus aut uiridis fiat plumbeus:& per uiridem poſſumus intelligere citrinum. talis enim conuerſio ex naturali albo, aut citrino ad plumbeitatem non erit niſi ex humoribus frigidis, qui uerisimiliter debent facere febrem, ſi qua adſit: cum fere ſemper febris pendeat ab humoribus dominãtibus. Aliquando tamen hæc conuerſio ſignificat paucitatem caloris innati, cum qua oportet eſſe parũ ſpiritus,& ſanguinis:unde corpus non eſt rubeum.illud enim paucum ſanguinis quod reperitur prope cutem propter frigiditatẽ denigratur: Ex iſto igitur,& colore cutis in ſe albo reſultat color plumbeus.

Secundum exemplum eſt de illo cuius facies conuertitur ad excitationem, & inflationem ideſt cachexiam aut diſpoſitionem ſibi propinquam,quæ diſpoſitio dicitur excitatio.ſimilatur enim diſpoſitioni hominis nuper ex lõgo ſomno excitati:in quo partes oculos circũdãtes ſunt tumidæ.& hæc diſpoſitio ſignificat repletionem uaporoſam ſequentem nauſeatiuã ſatietatem:& aliquando errorem digeſtiuæ hepatis conuertẽtis chylum in maſſam phlegmaticam uaporoſam. Tertium exemplum eſt uelocitas detumitionis faciei ideſt q̃ facies cito perdat ſuos tumores naturales,quos habet ex p̃ęſentia carnis mollis,& ſpongioſæ in fronte,naſo,& temporibus:quæ diſpoſitio uocatur tornatilitas:& ſignificat uehementiam calidi tatis,humorum ſubtilitatem, pororum amplitudinẽ· propter quæ fit uelox reſolutio:& eſt malum ſignum niſi ex aliqua cauſa primitiua contigerit,ſicut ex uigilijs,timore,triſtitia,parcitate cibi,potu medicinæ ſoluentis,& ſimilibus.Propterea ſubiungit. Et motus eorum ideſt ęgrorum in ſeipſis propter aliquam,aut plures ex cauſis ſtatim dictis: ut quia uigilat nimis, timet,triſtatur p̃æter modum,&c.Et motus eorum ægrorũ a conſuetudine ſua,ut quia conſueuit multum comedere, delitiari, nunc uero non:aut caſus eorum a conſuetudine ſua in ꝓtrariũ.Aliud enim eſt dimittere conſuetudinẽ: aliud eſt non ſolum dimittere,ſed cadere in contrarium.hæc omnia ſignificant tornatilitatem faciei,ſicut cauſæ ſignificant effectus.
Sunt autem alij modi exponendi hunc paſſum quos omitto: quia hic cæteris eſt melior. Et res aliæ habent ſignificationes ſuper diſpoſitionem corporis, & humorum ſicut ætas, ſexus complexio,regio,tempus anni:& ſimilia a medico conſiderãda,cum uult uenire in notitiam febris,necnon diſpoſitionem corporis patientis.

Et accidentium febrium, quædam ſunt quorum hora eſt hora ſtatus,ſicut alienatio,& commixtio mentis propter inflammationem capitis:& de illis ſunt quorum hora eſt principium ſicut horripilatio,& frigus, & ſicut profunditas ſomni,quæ conſequitur plurimum principiorum febrium, non propter debilitatem cerebri,& declinationem caliditatis ad interiora corporis,vbi eſt materia:& multitudinem vaporũ eleuatorum ab eo per commotionem incipientem in corpore vſquequo reſoluit eos inflammatio:& adiuuat illud frigus cerebri in ſeipſo,& frigus humoris:qui vult putrefieri, & calefit.

Hæc eſt octana pars in qua docet ſignificare tempora particularia febrium propter accidentia propria in illis contingentia. Et dicit quòd ſunt quædam quæ appropriantur ſtatui ſicut alienatio ideſt imaginationis corruptio cum imaginatur aliquid eſſe præſens quod non eſt:& mixtio rationis ideſt exiſtimationis,cum non recte iudicant de honeſto, & utili, & ſimilibus quæ non ſenſu percipiunt, licet forte melius pp corruptionem rationis poſſumus intelligere corruptionẽ cogitatiuę circa diſcurſum,cõpoſitionẽ,& diuiſionẽ.Et huiuſmodi accidunt propter magnam inflammationem capitis tempore ſtatus, & multitudinem uaporum ad ipſum peruenientium. Et de eis ſunt quæ appropriantur principio ſicut frigus,rigor & horripilatio,quorum cauſa ponetur in ſequenti capitulo.

Et ſicut profunditas ſomni quæ accidit magis in principijs febrium propter cauſas infraſcriptas. Prima propter debilitatem cerebri,unde cogitur retrahere ſanguinem, & ſpiritũ. eſt enim cerebrum febriens debilius quàm in diſpoſitione naturali. Secunda eſt declinatio caliditatis ad interiora ubi materia continetur ut ſuccurrat eorum nocumento,& ea fortificet ad expellendum materiam ad exteriora. Tertia cauſa eſt multitudo uaporum eleuatorum ab eadem materia propter commotionem ideſt ebullitionem illius materiæ in corpore durantem,uſque quo inflammatio ideſt calor putredinalis nec non membrorum reſoluit illos uapores. Et nota q̃ non ſolum eleuantur uapores a materia putrente:immo etiã ab alijs non putrentibus: propterea in cauſone quamuis ſit cholerica accidit aliquando ſubeth propter uapores a ſanguine,& phlegmate eleuatos. Quarta cauſa eſt frigus cerebri in ſeipſo.ideſt in diſpoſitione naturali. Eſt enim magis pronũ ad ſomnum ſeu ſomni profunditatẽ, quàm cerebrum naturaliter calidum. Quinta cauſa eſt frigus humoris qui dum putrefit calefit, per quam calefactionem multi uapores non putridi eleuantur ſimul cum putridis,qui nõ putridi ſunt frigidi cum ipſe ſit ex ſe frigidus, ſicut phlegma.non enim ſubito totus humor putrefit:& hi non putridi ſunt cauſa ſomni infrigidando, & oppilando,omnes enim iſtæ cauſæ adiuuant ad faciendum ſomnum profundum in principio paroxyſmorum.
Sed contra ſpiritus animalis, & uitalis in principio paroxyſmi attrahitur ad cerebrum:ig tur calefit,& fortificatur.

Reſpondetur quòd licet ſpiritus trahatur ad cerebrum, & ratione huius debeat fortificari: tamen cum ipſo trahuntur etiam humores,& uapores qui debilitant ipſum, & ſunt cauſa ſomni ipſum oppilando. Vel dic quòd hi ſpiritus magis trahuntur ad cor,& partes uicinas quarum læſio in talibus paroxyſmis eſt maior:& ſic cerebrum remanet magis debile,& ſic impotens ad tranſmittendum ſpiritus ad membra exteriora ſenſitiua:& hoc modo eſt cauſa prolongationis ſomni.

Et res ex quibus ſcitur diſpoſitio febris, & ex qua ſpecie ſit,ſunt diſpoſitio febris in acuitate ſua,& ſua lenitate:& diſpoſitio febris in hoc quòd ipſa accidit a cauſis primitiuis, & antecedentibus ſecundum conditionem prædictam: & diſpoſitio febris in adhærentia ſua, & eradicatione: & tempore ſito & diſpoſitio febris in acutitate ſua cum rigore,& frigore,& horripilatione,aut eius contrario,& quod eſt ex eo,& diſpoſitio febris in dimiſsione ſua cum ſudore pauco,aut plurimo.Aut diſpoſitio præterita regiminis,& ætas, & forma, tempus,& ars,& diſpoſitio pulſus,& vrinæ.

In præſenti parte Auicen. complet modum cognoſcendi conditiones febrium tam accidentales, quàm eſſentiales:ſed maxime eſſentiales pertinentes ad cognitionem ſpeciei eius. Et per ſpecies intelligite non ſolum ſpeciem ſpecialiſsimã: ſed etiam ſubalternam ſpeciem. propterea dixit Auicen. Et res quibus ſcitur diſpoſitio febris quo ad conditionales accidentales,ex qua ſpecie ſit quo ad eſſentiales ſunt. Prima diſpoſitio febris in acuitate ſua,& lenitate. Nam per hoc compræhendo quantitatem febris, & ſi eſt acuta comprehendo q̃ eſt de genere cholericarum. Et ſecunda diſpoſitio febris in hoc q̃ accidit a cauſis primitiuis, nam per hoc compræhendo quòd eſt ephemera.ſi aut prouenit a cauſis antecedentibus cũ alijs conditionibus ſuperius dictis in capitulo de ſignis putridarum in generali compræhendo quòd eſt putrida. Et tertia diſpoſitio feb.in adhęrentia ſua,ſcilicet uniformi,uel quaſi qđ pertinet ad concluſas,uel cauſonem, & eradicatione quantum ad interpolatas,& tepore quantum ad continuas proportionabiles. Et quarta diſpoſitio febris in acuitate ideſt in reditu ſuo:tunc enim acuitur cum redit ſcilicet an redit cum typo.ſcilicet rigore,frigore, & horripilatione: & tunc ſcitur q̃

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 93 sur 301

eſt interpolata, aut e contrario.ideſt ſine typo: & tunc ſcitur quòd eſt continua: & q̄ eſt ex eo, ideſt ſi redeat cū accidentibus ſequentibus typum, quæ ſunt pulſus paruitas, ſubmerſio, & coarctatio: & ſignificant magis interpolatam: aut ſine his, & ſignificatur magis continua, & proprie concluſa:nam in cōtinuis proportionalibus parua, in concluſis nulla. Et quinta dimiſsio febris in diſpoſitione ſua.ideſt merito eius abſq; magno auxilio cum ſudore plurimo:& ſignificatur putrida,&maxime interpolata,aut pauco & ſignificatur ephemera. Et ſexta eſt diſpoſitio præteriti regiminis, an fuerit regimen multiplicatiuum humorum calidorum,aut frigidorum: & quorum ſcilicet ſangui.chole.phleg.an melancholiæ.nam hoc iuuat ad cognitionem ſpeciei febris. Septima ætas. Octaua forma quæ eſt habituatio in toto conſurgens ex carne,pinguedine,& colore,groſsitie, & extenuatione. Nona tēpus anni. Decima ars. Vndecima diſpoſitio pulſus. Duodecima vrinæ.hæc enim quomodo ſignificēt ſuper diſpoſitionem febris, necnon alias diſpoſitiones magis accidentales manifeſtum eſt ſatis. Hoc ergo capitulum eſt ad dandum nobis notitiam omnium diſpoſitionum febrium.i.omnium quæ medicus diligens debet inquirere: & ſcire de febribus vt per hæc ſciat ponere caſum in terminis.& ſecundo pronoſticari. & tertio habere ingeniū curatiuum: quod nullatenus poterit habere niſi cognita ægritudine ſecundum has octo diſpoſitiones, quas omnes particulariter docemur in hac prima fen quarti, præter quintam,& ſextam. Non enim ſigna criſis neq; ſigna ſalutis & mortis hic particulariter docemur, ſed ſecunda huius quarti.

Sermo de rigore & frigore, & horripilatione, & fractione. Cap. VI.

Horripilatio eſt diſpoſitio in qua inuenit corpus diuerſitatem in frigore & punctione in cute, & in lacertis: & antecedit eam pigritia, & fractio.

Quia huiuſmodi diſpoſitiones frequenter antecedunt putridas feb.conueniens fuit poſt ſermonem generalem de cauſis diuerſitatis, & ſignis ipſarum vt de his determinetur. Hoc capitulum habet tres partes.In prima deſcribit huiuſmodi diſpoſitiones.In ſecunda ponit cauſas earum,& ſignificationes. In tertia ſubdit canones.ſecunda ibi§Et de cauſis vehementię rigoris.§Tertia ibi. §Et commotio animæ periodi.§Prima in quatuor. In prima notificat horripilationem. In ſecunda fractionem. In tertia frigus. In quarta rigorem. ſecunda ibi § Et quaſi fractio.§ tertia ibi §Frigus. § quarta ibi § Rigor vero. § In prima parte deſcribens horripilationem dicit quòd eſt diſpoſitio in qua corpus inuenit diuerſitatem in frigore.i.frigus diuerſum non æquale, nec vniforme in partibus cutis: immo ſentit diuerſitatem, & delationem frigoris ſecundum partes diuerſas cutis, quaſi nunc deferatur ad vnam partem, nunc ad aliam in cutis ſuperficie:quæ diuerſitas accidit propter humores,& vapores ad cutem delatos non æqualiter ſecundùm omnes partes,& punctionem in cute, & lacertis, qui ſunt inſtrumenta motus voluntarij,eo quòd huiuſmodi humores, & vapores acuitate participant. Et vos addite de intentione Gal. in libro de iectigatione,& tremore commotionem in ſuperficie cutis,& partibus muſculorum propinquis cuti, quæ commotio ſequitur frigiditatem cutis cōtrahentem ipſam, ad quā contractionem ſequitur pilorum erectio: propterea dicitur horripilatio,horror in quo fit pilorum eleuatio.hæc autem in frigidatio raro per ſe ſequitur humores,aut vapores ad cutim delatos:cum illi ſecūdum plurimum ſint calidi: ſed reuocationem caloris:ſcilicet ad intra. fit etiam commotio, quia uirtus expulſiua cutis conatur ad expulſionem nocitiui, & commouet cutim:&ſic habemus deſcriptionem horripilationis:quòd eſt diſpoſitio in qua corpus, ſcilicet horripilantis inuenit diuerſitatem in frigore,& punctionem in cute, & in lacertis:& commotionem quandam ſolum in cute,& partibus vicinis ad differentiam rigoris, in quo fit totius corporis concuſsio. & antecedit eam pigritia.i. difficultas ad motus inchoandos, & continuandos. Et fractio.i.laſsitudo ſecundum plurimum vlceroſa ſequens humores,& uapores acutos ad cutim, & lacertos delatos.Et poteſt eſſe aliquando extenſiua ſequens humores non acutos.fit enim aliquando ſed raro,horripilatio, ſicut & rigor ab humoribus frigidis, quos laſsitudo extenſiua, & non vlceroſa antecedit. Et de vtraque loquitur aphoriſmus ſecundæ particulæ. Labores ſpontanei narrant morbos.

Et quaſi fractio eſt maneries eius.

Hic deſcribit laſsitudinem dicens: quod ipſa eſt maneries horripilationis.ideſt via in horripilationem: cauſæ enim paruæ quæ faciunt laſsitudinem auctæ faciunt horripilationem. Vel aliter eſt maneries horripilationis. ideſt aliquid incluſum in quidditate eius. Nam laſsitudo vlceroſa eſt ſenſatio pūctionis in cute, & lacertis, quæ includitur in quidditate horripilationis.

Frigus autem eſt, vt ſentiat in membris ſuis, & dorſis lacertorum ſuorum, frigus purum.

Frigus autem eſt vt ſentiatur in membris ſuis.ſ. extremis, & pro vel dorſis lacertorum.i.partibus groſsis, & carnoſis eorum frigus purum.i. ſine admixtione punctionis, & commotionis:quæ punctio, & commotio ſentiuntur in horripilatione,& rigore. Quærenti autem vtrum ſi quis patiatur horripilationem, aut rigorem in quorum quidditate includitur ſenſatio frigoris: poſſumus conuenienter dicere ipſum pati frigus, quod eſt diſpoſitio hic deſcripta: poteſt reſponderi quòd ſic.Et ſi inſtetur quòd illud frigus non eſt purum, cum ſit punctioni,& commotioni admixtum; Reſpondetur quòd licet ſit illud admixtum tamen non connotat in quidditate ſua eorum admixtionem. Melior tamen reſponſio & communi opinioni conformior eſt, quòd illud non debeat dici frigus hic deſcriptum cum non ſit purum.

Rigor vero eſt vt non poſsit continere membra ſua ex cō motione,& tremore eueniente in eis,et motibus inuolūtarijs.

Hic deſcribit rigorem.ſecundo remouet dubium. ſecunda ibi § Et fortaſſe. § De prima parte dicit quòd rigor eſt ſupple diſpoſitio, vt non poſsit ipſe rigens continere membra ſua a commotione,& tremore.i.concuſsione,& motibus inuoluntarijs:quia non corrigibilibus per voluntatem.Et vos ſupplete de intentione Gal.in libro de iectigatione,& tremore ſenſationem frigoris, & punctionis quæ debent includi in quidditate rigoris. Et ex hoc patet non eſſe differentiam inter rigorem, & horripilationem niſi quia in rigore totum corpus commouetur, & concutitur: ſed in horripilatione ſola cutis commouetur,& motu ſatis paruo.Et quærenti quæ iſtarum diſpoſitionum debeat dici rigor.Reſpondetur quòd ad mentem medicorū rigor principalis debet dici ille motus concuſsiuus connotando ſenſationem frigoris, & punctionis:cū ille ſit manifeſte & magis notatus: ſed in horripilatione principalior eſt punctio,& commotio cutis. Ex his manifeſtum eſt horrorem eſſe horripilationem,&certam infrigiditationem eſſe frigus. Typus autem eſt terminus cōmunis ad frigus, rigorem, & horripilationem. Sed nota tremorem poſitum in deſcriptione rigoris accipi communiter pro quacunque corporis concuſsione:& non accipi prout deſcribitur ſecūda tertij, ſcilicet pro aggregato ex motu voluntario facto a virtute & inuoluntario facto a grauitate membri. Nam rigor ſolum fit immediate a virtute animali motiua quæ eſt in lacertis:quæ ſunt inſtrumenta motus voluntarij ſtimulata ab humore, & vapore pungente:licet non ſit rigor ille corrigibilis per voluntatē. Et ſimiliter differt rigor a ſaltu;cum ſaltus ſit diſpoſitio neruorum:qui aliquando ab aere immediate fit:aliquando ab humore,ventoſitate, vel vapore:& non connotat punctionem, vel frigiditatem ſibi admixtas. Differt autem iectigatio ab horripilatione,cum non connotet frigiditatem,aut punctionem ſibi admixtas ſicut horripilatio:& eius cauſa immediata eſt uapor,aut ventoſitas & non uirtus ſicut in commotione horripilationis.Pruritus autem licet cōueniat cum horripilatione in ſenſatione rei pungentis:& etiam in motu cutis prurientis ad excuſionem nocitiui iuxta Gal. differt tamen ab ea:quia non connotat frigus. Et ex his manifeſtum eſt quòd pigritia antecedit fractionem, ideſt laſsitudinem: & fractio antecedit horripilationem, & horripilatio rigorem. Nam inferius in hoc capitulo horripilatio fit ex cauſis paucioribus cauſis rigoris.nam cauſæ cum ſunt paucæ,ſiue remiſſæ faciunt pigritiam: auctæ faciunt fractionem:magis auctæ horripilationem:maxime auctæ rigorem. Et nota q̄ aliqñ rigori aſſociatur tremor membro-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 94 sur 301

membrorum uirtute membrorum motiua debilitata. Simi militer ante frigus præcedit pigritia & laſsitudo extenſiua: & aliquando ex frigore fit tranſitus ad rigorem acceptum pro motu concuſsiuo membrorum: ſicut aliquando ad frigus fit tranſitus ex horripilatione, accepta pro commotione cutis.

Et fortaſſe eſt frigus forte: & non fit rigor fortis ſicut in febribus phlegmaticis, & quartana.

In præſenti parte remouet dubium. poſſet enim quis dubitare an frigori forti ſemper aſſocietur rigor fortis. Reſpondet quòd aliquando eſt frigus forte, & nõ fit rigor fortis ſicut in febribus phlegmaticis & quartana. Et accipit his frigus non connotando ꝙ non ſit admixta punctio, & membrorum commotio. nam cum punctio, & membrorum commotio ſint de quidditate rigoris proprie ſumpti, & excludantur a quiddi tate frigoris hic deſcripti non poſſent frigus, & rigor coniun gi. & ſic de hoc nullum eſſet dubium: ſed accipit hic rigorem pro ſola membrorum concuſsione: & frigus pro frigiditate. Et certum eſt quòd in multis phlegmaticis, & quartanis eſt frigus forte abſque rigore forti: immo abſq; rigore notabili: nunqnàm tamen in his febribus eſt rigor fortis abſq; notabili frigore: in multis tamen earum contingit rigor fortis cum fri gore forti: harum diuerſitatum cauſæ ſtatim patebunt. Gentilis tamen, & Marſilius de hac parte faciunt duas, & primam dicunt eſſe aliam notionem rigoris: ut dicat & fortaſſe rigor eſt frigus forte: quod confirmant auctoritate Gale. in libro de iectigatione, & tremore. Dixit enim ibi quòd frigus forte po teſt dici rigor. ſed in ſecũda parte dicit Auicen. ꝙ nõ fit rigor fortis ſicut in febribus phlegmaticis & quartana. Nã fortis ri gor eſt a forti mordicatione: & fortis mordicatio eſt a mate ria calida mordicante impetuoſe mota ad membra. Et ſic a frigida qualis eſt materia quartanæ, aut phlegmaticæ non fic fortis rigor, ſumendo rigorem pro motu cõcuſsiuo. Alio mo do poteſt intelligi quòd in nulla febre ſit ita fortis rigor ſicut in phlegmatica & quartana: & hoc ſumendo fortem pro diu turno. eſt enim in his febribus longior rigor quàm in alijs. Et tertio modo poteſt intelligi iſte textus ſumendo rigorem pro frigore: & eſt ſenſus quòd i nulla febre ſit ita fortis rigor, ideſt frigus ſicut eſt in phlegmatica & quartana: cum in iſtis ſit ma teria frigida. Prima tamẽ expoſitio mihi uidetur melior. Sed infra erit dubium a qua materia fiat maior rigor. Notandũ tamen ne huiuſmodi termini faciant te errare, quòd medici multum his abutuntur, ita ut aliquando rigor accipiatur pro horripilatione. aliquando econtra. ſimiliter aliquando rigor pro frigore & econtra. Nonnũquam rigor eſt communis ad omnem typum iuxta aphoriſm. Quibus quotidie rigores fiunt, quotidie febres exoluuntur. qua propter omiſsis nomi nibus rebus intendendum eſt.

Et de cauſis vehementiæ rigoris eſt vehementia virtutis expulſiuæ in lacertis: & propter illud quanto eſt cauſa rigo ris viſcoſior, eſt rigor vehementior.

In parte præſenti. Auicen. ponit cauſas & ſignificationes harum quatuor diſpoſitionum. Habet hæc pars tres partes. In prima ponit cauſas & rigoris & frigoris. In ſecunda ipſorum ſignificationes. In tertia ponit cauſas horripilationis. ſecun da ibi § Et quandoque ſignificant. § tertia ibi § Horripilatio uero. § Primam partem diuido in octo partes ſecundum quòd octo ponit modos cauſarum. ſecunda ibi § Et ſanguis. § tertia ibi § Et ſcias. § quarta ibi § Et multotiens. § quinta ibi § Et quoniam accidit. § ſexta ibi § Et rigor & frigus. § ſeptima ibi § Et quandoque accidit. § octaua ibi § Et quãdoque accidit rigor. § Et hic notate ꝙ ponendo cauſas rigoris & frigoris, & horripilationis: ponit etiam cauſas fractionis: cum eadem ſint cauſæ fractionis, & aliarum licet remiſsiores. nam cauſæ remiſſæ quæ faciunt fractionem, auctæ faciunt alias diſpoſitiones. Sed prima parte dicit ꝙ de cauſis uehemẽtiæ rigoris eſt uehemẽtia ideſt fortitudo cum conatu uirtutis expulſiuæ quæ eſt in lacertis. Pro cuius dicti notitia ſciendum eſt ꝙ cauſæ rigoris ſunt duplices. Quædam ſe tenentes ex parte humorum. Quædam ſe tenentes ex parte uirtutum. Primæ ſunt tres, ſcili cet quantitas humoris. requiritur enim notabilis quãtitas, & quanto eſt maior alijs paribus tanto rigor eſt maior. ſecunda

Cauſa rigoris.

eſt humoris acuitas, nam quanto mordacior, magis ſtimulat expulſiuam. tertia eſt impetuoſus motus ipſius in mẽbra ſenſibilia. Sed cauſæ ſe tenentes ex parte uirtutum ſunt quatuor ſe cundum quadruplicem uirtutẽ ad rigorem cõcurrentem. una eſt uirtus uitalis, quæ tanquam agens uniuerſale concurrit ad omnes operationes. ſecunda eſt uirtus naturalis, & proprie expulſiua quæ quanto fortior impetuoſius expellit materiam in membra ſenſibilia. tertia eſt uirtus ſenſitiua in membris ſen ſibilibus ad quæ expellitur materia: quæ quãto acutior magis ſtimulat expulſiuam quæ eſt in lacertis ſibi ſubordinatam. quar ta eſt expulſiua membrorum, & ſic ipſa expulſiua quæ eſt quar ta mouet fortius, & concutit membra ad nocitiui expulſionẽ. & ex hoc notato patet ueritas dicti. Nam quanto humor fa ciens rigorem eſt uiſcoſior, & difficilius expellibilis oportet uirtutem expulſiuam lacertorum magis conari, & membra cõ cutere ad ipſius expulſionem. Et certum eſt ꝙ maior uirtus cũ æquali conatu magis concutit membra, quàm debilior.

Sed hic cadit dubium diſcuſsione dignum. Nunquid fortitudo uirtutis expulſiuæ quæ eſt in lacertis ſit cauſa rigoris. Et uidetur ꝙ ſic auctoritate Auic. in præſenti parte. Et confirmatur ratione. Nam de intentione Gal. in libro de accidenti, & morbo, Cauſa immediata rigoris eſt uirtus expulſiua ſtimula ta ab aliquo præternaturaliter imprimente, quod uirtus illa nititur a membris expellere membra concutiendo. illa autem membrorum concuſsio eſt rigor, de quo eſt ſermo in præſenti titulo. In oppoſitum eſt Gale. decimo therapeuticæ cap. quarto ſic. d. Rigor quidem erit propter multitudinem & acre dinem eorum quæ ferunt, & propter uelocitatem delationis & propter uirtutis imbecillitatem. Nam multa paucis, & ſubtilia his quæ non talia mordent magis: ſicut & demum quæ citius feruntur his quæ tarde. Et uirtus fortis quidem exiſtens contemnit, & ſuſtinet omnia. imbecillis uero facta a qui buſdam contriſtata ſuccumbit. Hæc Gale. Si ergo debilitas uir tutis eſt cauſa rigoris, non ergo fortitudo.

Gentilis pro deciſione huius dubij dat tres reſponſiones. Prima quòd materia eſt duplex, quædam ſubtilis, & reſpectu huius uirtus fortis nõ eſt cauſa rigoris: cum eam inſenſibiliter reſoluat. Sed uirtus debilis non potens ipſam inſenſibiliter re ſoluere, expellit ipſam agitando eam, & commouendo, & ſic eſt cauſa rigoris. Et dicit hanc fuiſſe intentionem Gal. loco ſuperius allegato. Quædam eſt materia groſſa, & reſpectu hu ius, uirtus fortis eſt cauſa rigoris. cum non poſsit eam inſenſi biliter reſoluere: ſed ſolum ipſam expellit ſenſibiliter eam agi tando, & commouendo: & reſpectu huius quanto uirtus eſt fortior, rigor eſt uehementior: cum eam impetuoſius moueat, & hæc fuit intentio Auicen. Hanc ſolutionem nõ acceptat Gentilis. d. ꝙ ſicut datur uirtus fortis potens materiam ſubti lem inſenſibiliter reſoluere: ita & datur fortis reſpectu mate riæ groſſæ: & ſic poterit ipſam inſenſibiliter reſoluere. hic ta men aſſumptum Gentilis non probat quòd neceſſario a reſpõ dẽte deberet negari. Cum etiam uirtus fortiſsima non habeat tantam proportionem ad materiam groſſam notabilis quanti tatis ſufficientis ad faciendum rigorem, ut eam inſenſibiliter reſoluat. Hæc tamen rñſio non eſt conueniens, cum uideamus uirtutem fortẽ materiam ſubtilẽ, qualis eſt tertiana non inſenſi biliter reſoluere: ſed eam agitare, & commouere ita ut faciat rigorem. Secunda reſponſio Gentil. ꝙ uirtus aliquando eſt fortis in interioribus: & hæc eſt cauſa rigoris pellendo mate riam impetuoſe ad membra ſenſibilia extrinſeca: & de hac lo quitur Auicen. ꝙ quanto eſt fortior, eſt cauſa maioris rigoris. alia eſt uirtus fortis in exterioribus, ut puta in cute, & in lacer tis: & hoc quanto eſt fortior eſt cauſa minoris rigoris: eo ꝙ magis reſiſtit uirtuti pellenti humorem ad membra ſenſibilia exteriora: & cum reſiſtentia ſit cauſa tarditatis motus erit tar dior: & ſic minor rigor, aut forte nullus pp ſupfluam tarditatẽ.

Hanc ſolutionem non acceptat Gentilis neque Hugo Se nenſis. immo dicit Hugo eam non eſſe dignam uerbo: eo ꝙ ſi cut materia pulſa ad exteriora eſt cauſa rigoris: ita pulſa ad in teriora per membra ſenſibilia erit cauſa rigoris intrinſeci, quę materia pelletur a uirtute forti in parte extrinſeca. Ratio ta men Hugonis eſt parum ualida contra hanc reſponſionem. Eſt enim certũ tam reſiſtẽtiam intrinſecã, quàm extrinſecam eſſe cauſam tarditatis motus materiæ tam ad exteriora quàm inte riora: & ſic eſſe cauſam diminutiõis, aut nullitatis rigoris. hæc

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 95 sur 301

tamen reſponſio non eſt ad mentem Auicen. nec Gale. cum Auic. loquatur de uirtute expulſiua quæ in lacertis: & Gale. loquatur de alia uirtute, ſicut oſtendetur inferius. Reſponſio autem Gentilis tertia ſuper quam quieſcit eſt quòd duplex eſt uirtus: quædam fortis in comparatione ad ſua ſuperflua inſenſibiliter reſoluenda: & hæc dicitur fortis abſolute, quædam autem eſt fortis reſpectiue in comparatione ad ſua ſuperflua ſenſibiliter expellenda, ſed nõ inſenſibiliter. Et dicit quòd uirtus fortis abſolute nõ eſt cauſa rigoris. eſt enim illa quæ apud Gale. contemnit omnia. ſed ſecunda uirtus fortis reſpectiue eſt de qua loquitur Auic. in præſenti: quæ quanto fortior, rigorẽ facit uehementiorem.

Contra. Ex hac opinione ſequitur hæc concluſio. quòd per ſolam debilitatem uirtutis, omnibus aliis paribus rigor fortiſſimus ſubito acquiretur. concluſio eſt impoſsibilis ut oſtendetur: & ſequitur ex reſponſione: quare &c. Sed concluſio ſic deducitur. Certum eſt enim ꝙ fortitudo abſoluta eſt maior quã reſpectiua. Signemus ergo abſolutam fortitudinem ipſius eſſe ab octo uſq; ad ſex excluſiue, & ſignemus fortitudinem reſpectiuam eſſe a ſex incluſiue uſque ad certum gradum. utputa uſque ad quatuor. tunc pono fortitudinem uirtutis abſolutam remitti ſucceſsiue donec in fine diei ſit ut ſex: ſtantibus omnibus aliis paribus ad rigorem ſufficientibus: tunc manifeſtum eſt ꝙ nunquam erit rigor niſi cum uirtus erit ut ſex. & tunc erit fortiſsimus: quia per poſitionem quanto fortitudo reſpectiua eſt maior, rigor eſt uehementior. Quòd autem concluſio ſit impoſsibilis oſtenditur. nam cauſæ effectui debent proportionari. ergo ſi cauſæ rigoris ſucceſsiue acquiruntur: & rigor ſit ſucceſsiue acquiſibilis: rigor etiam debet ſucceſsiue acquiri. ſed cauſæ rigoris ſucceſsiue acquirentur. ergo ſimiliter & rigor. ſed minor arguitur. nam cauſæ rigoris ſunt debilitas uirtutis, & maior conatus ipſius & minor contemptus. ſed hæ ſucceſsiue acquiruntur. ergo & rigor. Et ſic ſequitur ꝙ prius fiet rigor remiſſus, quàm intenſiſsimus. Et confirmatur. ſimus inſtanti in quo rigor eſt per reſponſionem intenſiſsimus. tũc arguitur. immediate poſt hoc rigor erit intenſior, quàm nunc ſit. ergo nunc non eſt intenſiſsimus. tenet conſequentia. & antecedens probatur: quia cauſæ rigoris immediate poſt hoc intendentur ſcilicet maior conatus, minor contemptus, & uirtutis debilitas. ergo &c. Forte dicitur quòd plus facit ad minuendum rigores debilitas uirtutis, quàm intenſio conatus ad ipſos intendendum. Cõtra. nunc & immediate ante hoc plus faciebat conatus ad intenſionem rigoris, quàm debilitas uirtutis ad eius remiſsionem. ergo in aliqua proportione. Cum ergo nulla ꝓportio ſubito deperdatur immediate, poſt hoc plus faciet conatus ad intenſionem rigoris, quàm debilitas uirtutis ad eius remiſsionem.

Hugo autẽ ſenenſis uolens ponere concordiam inter Auicen. & Gale. dicit quòd Gal. loquitur de uirtute uitali. hæc. n. cum fortis eſt contemnit omnia. ſed facta debilis a quibuſdam contriſtata ſuccumbit. Auicen. autem loquitur de uirtute expulſiua quæ eſt in lacertis quę quanto fortior, poteſt magis mẽbra concutere, & ſic maiorem facere rigorem. Modus autem eſt iſte, ut ſummatim referam quæ dixi longo ſermone. Dicit enim de mente Gal. ad rigorem eſſe neceſſarium caloris reuocationem interius, & poſtea ipſius reuocationẽ exterius, expanſionem ad materiam quæ eſt cauſa rigoris, ut ipſam expellat. omnibus enim membris dolentibus cor compatitur, ita ut Ariſt. propter hanc cauſam dixit tactum, & guſtum cordi continuari: & cum compatitur retrahit calorem, & ſpiritum interius: ut deinde ipſum ad membra læſa tranſmittat ad tuendum ea, & excutiendum nocumentum ab ipſis. Quapropter cum membra extrinſeca infrigidantur, aut mordentur ab humoribus ad ipſa delatis, ſpiritus non potens procedere ſuo curſu naturali ad membra oppreſſa confugit ad ſuum principium, ibiq; fortificatus iuxta Gal. in lib. de tre. & rig. reuertit ad pugnandum, & expellendum rem nociuam. Cum ergo addit ad rem nociuam neceſſario prohibet continuare proceſſum ſuũ, tremitq; tunc forte totum corpus colliſione caloris naturalis, & reluctatione ad rem nociuam. Hæc Gale. in dando modum euentus rigoris. Ex quibus ſequitur ꝙ ad eſſe rigoris requiritur ſpiritum retrahi ad interiora: & iterum ad exteriora remitti. nunc autem quanto uirtus uitalis eſt fortior, magis ſpiritu & ſanguine fulcita minus retrahit ſpiritum & ſanguinem ad interiora, omnia contemnens & conſequenter ipſos minus impetuoſe expellit ad membra læſa ad expellendum rem nociuam: & ſic fit minor pugna, commotio, & agitatio, & conſequenter minor rigor. Si uero ſit debilis, nõ tamẽ multum debilis retrahit multũ calorem ad interiora, quem attractum poſtea impetuoſius expellit ad pugnãdum cum re nociua agens ſecundũ ultimum conatum: propterea fit maior membrorum concuſsio.

Modus euentus rigoris.

Alia reſponſio eſt ut dicamus ꝙ Gale. intelligit de uirtute ſenſitiua, quæ eſt in lacertis quæ quãto eſt fortior eſt cauſa minoris cõcuſsionis cõtemnendo cauſam imprimentẽ. ſed quãto eſt debilior eſt cauſa maioris ꝓpter maiorẽ conatũ, dũ modo non ſit multum debilis. Sed Auicen. loquitur de expulſiua quæ eſt in lacertis: quæ quãto fortior cum æquali conatu eſt magis apta membra concutere. Sed contra. quanto uirtus ſenſitiua eſſet fortior magis ſentit cauſam imprimentem: ſed quãto magis ſentit eam magis ſtimulat expulſiuam ſibi ſubordinatam ad concutiendum membra. ergo &c. Reſpõdetur negando minorem. nõ enim maior ſenſatio eſt cauſa ut magis ſtimulet expulſiuam: ſed maior eius leſio a cauſa imprimente. nunc autem quanto eſt fortior, licet magis ſentiat: non tamen magis lẽditur a ſenſibili, ſed minus. & quanto minus lædit: tanto minus ſtimulat expulſiuam. fortitudo enim uirtutis expulſiuæ penes duo attenditur. & penes melius ſentire, & penes magis reſiſtere cauſis imprimentibus, quæ maiori reſiſtentia, & minori læſione arguitur.

An maiores rigores fiant a cauſa frigida, quàm a cauſa calida.

Secundum dubium, utrum maiores rigores fiant a cauſa frigida, quàm a cauſa calida. Et arguit quòd ſic. primo ex textu Auicen. in parte præſenti dicentis quòd quanto cauſa rigoris eſt uiſcoſior, rigor eſt uehementior. Item ex ſentẽtia eiuſdem ſecunda primi. d. quòd humores frigidi ſunt cauſa rigoris: ſed calidi horripilationis. Et confirmatur ratione, quia quanto cauſa difficilius expellitur, requiritur maior concuſsio. ſed cauſa frigida cum ſit magis uiſcoſa quàm calida difficilius expellitur. ergo exigit maiorem concuſsionem. Tertio arguitur auctoritate Auer. tertio colliget, & rationibus eius, quarũ prima eſt. Simile eſt de cauſa extrinſeca, & intrinſeca: ſed cauſa extrinſeca frigida maiorem facit rigorem, quàm cauſa extrinſeca calida. ergo ſimile erit de humoribus qui ſunt corpori intrinſeci. ſed antecedens probatur, nam aer frigidus & aqua frigida occurrẽs corpori maiorem facit rigorem, quàm aer calidus, aut aqua calida. Secunda ratio Auer. quia una de cauſis rigoris: immo non fit ſine ea, eſt concluſio caloris interius: ut vult Gale. in libro de tre. & rig. ſed cauſa frigida magis concludit calidum interius quàm cauſa calida. ergo erit cauſa maioris rigoris. tenet conſequentia. & aſſumptum probatur: quia cauſa frigida fugat calidum interius: tum ratione mordicationis, tum quia ſibi contrariatur: ſed cauſa calida fugat calidũ interius ſolum ratione mordicationis: non autem ratione contrarietatis, cum calidum non contrarietur calido. Præterea. Calidum naturale fugatum interius mouetur ad expellendum ſuum contrarium, ſiue ſit calidum, ſiue frigidum: ſed frigidum eſt plus ſibi contrarium: quare mouetur fortius contra ipſum. Et cum ipſum fortius reſiſtat opus eſt ad ipſius expulſionẽ maiori concuſsione. hæ ſunt rationes Auer. Præterea. Medici curant rigorem a cauſa frigida, non calida. ergo uidetur quòd ille rigor ſit intenſior cum indigeat cura. Præterea. Rigor a cauſa frigida ſicut quartanæ eſt longior, quàm rigor tertianę, ut omnes concedunt. Sed ſm plurimum uſq; ad medium temporis intendẽdo procedit. ergo magis debet intendi, cum longiori tempore intendatur quàm rigor tertianę. Præterea, Fortiores tuſſes fiunt a cauſa frigida in pulmone inuiſcata ꝓpter difficultatẽ ſuæ expulſionis. ergo & ſimiliter rigor a cauſa frigida erit intenſior ꝓp difficultatẽ expulſionis materię frigidæ. aſſumptũ autem declarat experientia, & eſt de intentione.

In oppoſitum & quòd rigor a cauſa calida ſit intenſior arguitur: quia tres cauſæ concurrunt ad intenſionem rigoris ſe tenentes ex parte materiæ. Prima eſt multitudo materiæ. ſecunda ipſius acuitas. tertia læſio impetuoſa in membra ſenſibilia. ſed hæc tria ſunt in cauſa calida .ſ. materia cholerica: & non in cauſa frigida. nã in cauſa frigida deficit acuitas, & delatio impetuoſa ꝓp groſsitiem materiæ: licet in quãtitate ſupponi poſsit paritas. Nã sẽper in cõparatione ſupponit omniũ paritas, præterquàm eorum quæ ſequuntur ad comparata. Iſtæ. n.

tres

tres conditiones requisitæ ex parte materiæ ad fortitudinem rigoris sunt de intentione. Gal. in libro de tremore, & rigore. necnon. 5. de accidẽti & morbo: Pro solutione huius dubij Gentilis ponit duas rationes. Prima ꝙ dupliciter dicit̃ rigor magnus intensiue, quando fit fortis membrorum cõcussio, & extensiue sine duratione: & tunc dicit certum esse ꝙ rigor a materia frigida sicut in phlegmatica, & quartana est longior. sed rigor a materia cholerica est intensior. Et consequenter dicit ꝙ intentio Gal. fuit ꝙ rigor a materia calida esset intensior. Sed de intentione Auic. & Auer. fuit ꝙ rigor a materia fridida esset diuturnior. Et hoc modo uult ponere concordiã inter illos, qui uolũt esse discordes. Secunda solutio eiusdẽ est ꝙ duplex est causa rigoris, quæ de mẽte auctorum elicitur. Vna est ꝑclusio caloris interius: & hæc fit magis a causa frigida. Alia est uehemens membrorum mordicatio: & hæc fit magis a causa calida. Prima est de intentione Aui. & Auer. secunda Gal. Sed tamen non propter hoc ponit inter eos concordiam: quia adhuc restat dubium qui rigor sit intensior, an qui sequitur conclusionem caloris, sicut ille qui magis pendet a cã frigida, an qui sequitur membrorum mordicationem sicut magis pendens a causa calida.

Ego itaq; credo non esse ponendam concordiam inter eos qui a proposito uolunt esse discordes præcipue inter Auer. & Gale. qui quarto colliget dicit sentire contra medicos. Videamus itaq; cuius partis rationes sint potiores: quod maxime patebit ex solutione rationum partium ipsarum. Ad rationes ergo Auicen. & Auer. respõdetur. Ad primam negetur maior ꝙ quanto causa rigoris difficilius expellitur, maior fiat cõcussio. sed bene sequitur ꝙ fiat maior, uel diuturnior. nam motus debilis facit in multo tempore, quod motus fortis facit in paruo. minor tamen concussio fit à causa frigida, quia minus stimulatur expulsiua ab ea. Ad rationes Auer. Ad primam negetur ꝙ simile sit de causa intrinseca, & extrinseca. Ratio diuersitatis est, quia causa extrinseca siue calida, siue frigida æque cito occurrit cuti, & membris sensitiuis corporis, sed causa intrinseca calida citius occurrit mẽbris sensibilibus cũ uelocius sua subtilitate feratur in membra sensibilia, quã causa frigida.

Ad secundam rationem Auer. dicitur ꝙ licet causa frigida magis concludat calidum interius, & ratione huius deberet fieri intensior rigor, tamen causa calida est causa maioris rigoris pungendo magis, & stimulando mẽbra sensibilia quã causa frigida. negetur itaq; consequentia secundæ rationis Auer.

Ad aliam rationem respondetur concedendo ꝙ medici magis curant rigorem à causa frigida sicut quartanarum, phlegmaticarum, quàm rigorem cholericarum. hæc enim faciunt quia ille plus lædit longa duratione, quàm rigor cholericarũ intensione. Ad aliam rationem conceditur ꝙ rigor à causa frigida diutius intenditur, à quo tamen non sequitur ꝙ magis intendatur. Ad ultimam rationem pro hac parte respondet qđ longiores tusses fiunt secundum plurimum a causa frigida propter difficultatem expulsionis materiæ frigidæ. Non tamẽ sequitur qđ fiat intensior tussis, cum causa calida magis stimulet expulsiuam pulmonis. Esset tamen dubium à quo humore fieret longior, & intensior tussis, an ab humore cholerico subtili inbibito, aut ab humore phlegmatico salso, inuiscato. uterque enim multum imprimeret in pulmonẽ, & uterq; difficulter resolueretur. ſm tamen opinionem magis consentaneam Gal. esset tenẽdum ꝙ longior, & intensior tussis fieret ab humore calido. Contrarium esset tenẽdum ſm Auic. & Auer. Simile iudicium est de sternutatione. Ad rationem autem Gal. respõderetur tenendo Aui. & Auer. ꝙ præter tres causas rigoris sumptas ab humore, scilicet multitudine, acuitate, & uelocitate motus, est ponenda uiscositas humoris quæ facit ut humor difficilius expellatur. Ego tamen credo sicut etiã sentit Gentilis, Marsylius, & Vgo ꝙ communiter maiores, & intensiores fiunt rigores in phlegmaticis, & quartanis, quàm in cholericis. Et hoc quia ſm plurimum pendent a pluri materia quã cholericæ. Vbi tñ supponeretur paritas ex parte quãtitatis materiæ, credo cholericas intensiores facere rigores.

Et sanguis submergitur cum rigore ad interiora.

Hic dat causam frigoris accidẽtis in rigore. Et dicit ꝙ sanguis, & supplete spiritus cum rigore ideſt dum fit rigor, submergitur ad interiora, & recedit à partibus extremis, quia extrema infrigidãtur, & hoc uerum est ex quacunq; causa rigor proueniat. Et frigus illud licet dicatur priuatiuum, quia sequitur priuationem sanguinis, & spiritus in parte exteriori, est tamen positiuum sequens causas positiuas, quæ sunt tres, aut aliqua earum. una est frigiditas elementorũ. secunda frigidæ humiditates in membrorum poris inuentæ. tertia est frigiditas continentis. Notandum primo ꝙ in rigore coniungitur infrigidatio, ut dicit Gal. in libro de rigore ubi dicit. Mihi ergo uidetur, & expedit ei qui uult ut eius sermoni fides adhibeatur in notificatione rigoris, ut huius prorsus recordetur, ꝙ rigor est apud infrigidationem caloris naturalis frigiditate subito, & fortiter lædente. Idem patet auctoritate Gale. superius posita in descriptione rigoris. Sed cõtra. Aliquis rigor curatur sola infrigidatione. ergo cum illo non coniungitur frigiditas præter naturam. tenet consequentia. cum omnis cura fiat per contrarium. antecedens tamen est de intentione Gal. quinto de accidenti, quia diximus rigorem fieri à calore, siue frigore, si ex causa contingit calida. Et est de genere cuius sola infrigidatio sibi sufficit ad curationem.

Respondetur tenendo, ut supra, quia in quidditate rigoris includatur frigiditas. Et ad textum Gale. ꝙ rigor contingẽs a causa calida est sine frigore, quod fit causa eius saltem principalis, licet sequatur ut supra fugam interius. Et hæc curatur per sola infrigidantia, remouentia causam principalem eius per medicum applicita. frigus autem sequens fugam caloris interius remouetur a calore redeunte ad exteriora. Notandum secundo de intentione Gale. quinto de accidenti. qđ in rigore sanguis, & spiritus mouentur ad exteriora a cordis uirtute. Et probat per hoc, quia sanguis, & spiritus mouẽtur uno modo ſm exigentiam passionum cordis. Nam quandoque ad exteriora sicut in gaudio, quandoq; ad interiora sicut in timore. Si autem mouentur ex se non concurrente uirtute cordis semper mouentur ad unam differentiam scilicet interius aut exterius, præcipue tenendo sicut tenet communis opinio ꝙ sint inanimati. Sed dubitatur circa partem præsentem, quia uidetur quòd sanguis, & spiritus debent mitti ad cutim, & ad musculos extrinsecos cum illis inferatur nocumentum in rigore, sicut etiam natura mittit sanguinem, & spiritum ad mẽbra dolorosa, sicut in percussionibus in quibus ꝑp sanguinem ad illa membra delatum fit tumor, & apostema. Respondetur dupliciter. primo qđ mittit ad mẽbra sensibilia læsa. hæc autẽ non solum sunt membra sensibilia extrinseca, sed etiam membra sensibilia intrinseca, de quibus natura est magis sollicita. unde plus de sanguine, & spiritu ad illa transmittitur, scilicet ad panniculos, & ad musculos intrinsecos. qua propter sanguine, & spiritu ad illa membra conuerso extrema infrigidantur interioribus calefactis. Secundo respondetur de intentione Gale. in libro de tremore, & rigore. quòd primo sanguis, & spiritus trahuntur ad cor tanquam ducem, & fontem caloris: postea fortificati mittũtur a corde ad membra læsa, & proprie a quibus materia expellenda est, ut eorum uigoretur expulsio & postea ad membra ad quæ fit materiæ expulsio, scilicet ad cutim, & ad musculos, ut materia cito resoluatur. Et uidetur uelle Gale. quòd reluctatio quæ est inter malum humorem, & sanguinem qui ad ista loca mouetur, sit causa agitationis, & concussionis, quæ sunt in rigore.

Et scias quòd humor frigidus est quietus, quem iam consueuit membrum in quo est, & quiescit passio eius ab eo, quare nõ sentit frigus eius. Cum ergo mouetur, & spargitur sparsione plurima, aut pauca, propter aliquam causarum, scilicet propter caliditatem separante, aut aliud, patitur ab eo membrum quod erat non occurrens ei, & sentit frigus eius propter causam complexionis diuersæ. & tu quidem iam sciuisti hoc in radicibus uniuersalibus scientiæ medicinæ.

Hic ponit tertiam causam rigoris quantum ad frigus in eo perceptum, dicens quòd humor frigidus quiescens in aliqua parte non sentitur, tum quia est consuetus illi parti, tum, quia non mouetur, qui humor motus ad aliquod membrum motu pauco, aut plurimo propter aliquam causam mouẽtem ipsum, & separantem eum a loco in quo est, sicut caliditas, scilicet intrinseca, aut extrinseca sicut baluei, solis æstiui, & similiũ sentitur ab illo membro ad quod mouetur ꝑp malitiam complexionis

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 97 sur 301

xionis diuerſæ,quam inducit in membro illo,cui nuper occurrit, & tu iam ſciuiſti hæc in ſermone uniuerſalis ſcientiæ medicinalis, ſcilicet ſecunda primi.in cap. de cauſis doloris abſolute, & ſexto naturalium cap. de tactu. Pro quo ſciendum quòd complexio æqualis eſt quæ eſt in membro conſueta, fixa, & habituata, & non dependens ab aliqua cauſa diuerſa ſpāli dependentia,ſicut hectica,& hæc & ſimiles nō ſentiuntur.Complexio autem diuerſa non eſt membro conſueta, neq; fixa,immo pendens ab aliqua cauſa ſpāli depēdētia, quia ex ſe non eſt apta conſeruari,& hoc ſentitur.humor itaq; frigidus quietus in aliquo membro,in quo diu ſteterit non ſentitur,motus aūt ad aliquod membrum ſenſibile,cui non eſt cō ſuetum ſentitur ab illo propter malam complexionem diuerſam, quàm imprimit in membrum illud. Sed diceres, ſequitur quòd cum primo venit ad illud membrum debebat ab eo ſentiri cum nō eſſet adhuc ſibi conſuetus. Dī quòd ab illo mē bro forte nunquàm ſenſatus fuit,quia forte illud mēbrum non ſentit,aut eſt paucæ ſenſibilitatis ſicut os. ſecundo licet illud membrum eſſet ſenſibile forte ille humor fuit in eo paulatine cōgeſtus,aut forte ad illud paulatine defluxit. quod aūt paulatine fit non ſentitur,quia nunquam imprimit complexionem diuerſam ſufficientem ad ſenſum.

Et multoties quidē accidit à phlegmate uitreo ſparſo in corpore rigor non perducens ad febrem, & quandoq; ſunt ei periodi: & non eſt fortitudo eius fortitudo rigoris perducentis ad febrem.

In parte iſta ponit quartam cauſam rigoris.ſecundo remouet duas diuerſas dubitationes.ſecūda ibi § Et materia. § De prima dicit quatuor. Primum q̄ multotiens accidit a phlate uitreo ſparſo in corpore.ſ.per membra ſenſibilia rigor. Secundum quòd non perducit ad feb.cuius cauſa eſt,quia nō putret. Tertium quòd inſunt ei periodi,qui uerisimiliter debent eſſe quotidiani ſm proprietatem phlegmatis. Quartum quòd fortitudo huius rigoris non eſt fortitudo rigoris perducentis ad feb.i.q̄ non fit tantus rigor ab hoc phlegmate nō putrefacto quantus fieret ſi putrefieret,eo q̄ ſi putrefieret ſubtiliaretur,& moueretur uelocius in mēbra ſenſibilia,& hoc uerum eſt quando totum ſubtiliaretur,non tamen totum putrefieret,quia ſi totum putrefieret totum acquireret caliditatem fixam,& non noceret mēbris ſenſibilibus ſua frigiditate. Aliter q̄ fortitudo huius rigoris non eſt tanta quanta fortitudo multorum rigorum aliarum febrium.

Et materia quæ facit laſſitudinem rigoris per paucitatē ſuam,facit rigorem per ſuam multitudinem antequam putrefiat.nam ſi non putrefit,non perducit ad febrem.

In parte pñti remouet dubia. Primum nunquid eadem materia ſit cauſa laſſitudinis ſiue fractionis,& rigoris. Et rñdetur quòd ſic,quia materia q̄ facit laſſitudinem paucitate ſua facit rigorem ſua multitudine,eo quòd ſua multitudine magis terreat,& commouet membra ſenſibilia magis ſtimulās ad expellendum. Nec ſolum eſt dria ex parte qualitatis,ſed etiā ex parte motus.nam eadem materia quieſcens facit laſſitudinē, quæ mota facit rigorem magis expulſiuam ſtimulando,& hęc eſt ſententia Gal.5.de accidēti. Horripilatio autem inter has duas diſpoſitiones eſt media ex parte magnitudinis cauſæ.

Secundum dubium.nunquid inchoante rigore perducente ad feb.incipiat feb.Et reſpondet quòd non ſemper, quia pōt inchoare rigor materia nondum putrefacta putrefactione ſufficiente ad feb.& ſic poſt rigorem ſequetur feb.Vnde ſecundū hoc nota,quòd aliquando feb.antecedit rigorem. aliquando ſequitur ad rigorem,& ſecundum plurimum inchoat inchoāte rigore,nam cum mouetur ad membra ſenſibilia putrefit,& ſic ſecundum plurimum incipit febris incipiente rigore. De hoc tamen fuit ſuperius dubium ſpeciale in cap. de putredi.

Et quandoq; accidit frigus, & rigor propter ſubmerſionē caloris in corpore cauſa cibi, & quæ ſunt ei ſimilia.

Hic ponit quintā cauſam d.quòd quandoq; accidit frigus, & rigor propter ſubmerſionem caloris cauſa cibi,& ſimilium rerum primitiuarum ſicut timoris,ſomni,aeris. Huius autem cauſa pōt eſſe duplex.Prima,quia calor trahitur interius à natura ad ſtomachum ad uigorandum eius digeſtionem. Secunda,quia cibus ſit contrarius cibato in principio,ut dicitur ſecundo de anima.nam pōt ſuis uaporibus quodammodo calorem ſuffocare in interioribus, propter quod cogitur uirtus retrahere calorem ab exterioribus ab interiora.Ex quibus infertur hoc eſſe malum ſignum a quacunq; cauſa proueniat. ſignificat.n.paucitatem caloris naturalis.licet aliquo modo poſſet eſſe bonum per uiam cauſæ.

Et rigor, & frigus antecedūt febres, quoniam humor crudus effunditur ad lecertos in primis, & nocet frigore ſuo per comparationem ad lacertos, deinde cum incipit putrefieri, incipit calefieri.

Hic dat ſextam cauſam rigoris,& frigoris antecedentium febres putridas præcipue interpolatas.Et dicit quòd rigor, & frigus antecedunt febres,quia in illa hora effunditur materia ad lacertos,quæ eſt cruda.i. frigida ſicut phlegma,aut melancholia,& nocet frigore ſuo propter comparationem ad lacertos,q.d.licet illa materia eſſet actu calida, tamē lacerti ſunt calidiores.deinde cum illa materia frigida incipit putrefieri incipit calefieri,quia omne quod putrefit perſe calefit, & ſic ceſſat rigor,& frigus in lacertis ſuccedente febre.

Et quandoq; antecedit rigor febres propter mordicationē humoris, & fortitudinem virtutis expulſinæ quæ eſt in lacertis, ſicut excutitur homo ex effuſione aquæ calidæ ualde ſuper cutem, & proprie cum eſt ſalſus, & fortaſſe fit nocumentum eius quòd mordicat cauſa, ut refugiat calor innatus ad interiora, & dominetur frigus, quare fit cum mordicatione caloris frigus, quaſi frigus dominetur, & mordicatio quidē caloris eſt apud panniculum tegentem interius.

Hic dat ſeptimam cauſam,d. quòd quandoq; antecedit febres rigor propter mordicationem humoris, ſicut choleræ, phlegmatis ſalſi,& ſimilium. Et ſecundo propter fortitudinem uirtutis expulſiuæ quæ eſt in lacertis,ſicut excutit homo ex effuſione aquæ valde calidæ ſuper cutim,& humor eſt cauſa huius proprie cum eſt ſalſus.

Secundo dicit q̄ fortaſſe nocumētum eius quod mordicat eſt cauſa ut fugiat calor innatus,ſ.ſanguis, & ſpiritus ad interiora,& dominetur frigus in exterioribus.quare cum mordicatione caloris fit frigus quaſi frigus dñetur.i.quaſi frigus ſuperet mordicationem caloris. Aliter quaſi frigus domineť.i. quaſi fiat indicium materiam illam effuſam ad lacertos eſſe a prædominio frigidam. Tertio dicit quòd mordicatio caloris eſt apud panniculum tegentem interius ideſt in panniculo qui tegit interius.

Sed circa partem iſtam cadunt quatuor dubia. Primo. ſi humor calidus propter ſuam mordicationem eſt cauſa frequētis rigoris,ſequeretur quòd quanto humor eſt calidior deberet facere maiorem rigorem,& cum continue caliditas acquiratur per putredinem,& conſequenter mordacitas. ſequereť quòd in ſtatu paroxyſmi deberet eſſe maior rigor q̄ in principio. Reſpondetur quòd ad mordicandum membra ſenſibilia mordicatione faciente rigorem,non ſolum ſufficit acuitas humoris,ſed etiam requiritur uelox motus eius ad membra ſenſibilia,qui motus deficit propter collectionem humoris in membris ſenſibilibus. Ad hoc facit, quia humor in mēbro interim aſſuefit,unde mala complexio per ipſum inducta quæ in principio erat diuerſa fit æqualis.

Secūdum dubium,quia dixit quòd rigor fit ab humore proprie cum eſt ſalſus.Nam uidetur quòd acutus cum magis mordicet ſui acuitate,& ſubtilitate maiorem deberet facere rigorem. Reſpondetur quòd dedit exemplum de humore ſalſo. quia facit rigores longiores quàm humor acutus,ſicut cholera. Aliter magis ad mentem Auic.dicitur quòd humor ſalſus maiorem facit rigorem intenſione,& duratione quàm humor acutus, cum plus faciāt ad intenſionem adhærentia ſalſi, quàm ſubtilitas acuti.

Tertium dubium. quia non dixit de mordicatione materiæ frigidę:quia frigidum mordicat:ut dixit Gal.4.de ſimplici medicina,dans exemplum de mordicatione aeris hiemalis. Præterea. Frigidum ulceribus mordax apho.quinta. Reſpondet Gentilis, quòd humores frigidi in corpore noſtro nō ueniūt ad hāc diſpotionem cum qua poſsint mordicare:quia ad mordicationē materiæ acetoſæ,de qua magis uerisimile quàm de uitreo,

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 98 sur 301

uitreo,aut de alio humore frigido,requiritur acetositas intensa,& ipsius subtilitas cum qua possit cito moueri.nunc autem licet primum sit,secundum deficit.materiæ enim acetosæ sunt grossæ in corpore humano.Et Aui.inferius in de signis phlegmaticæ dixit. Et hæc quidem feb.non est de materia quæ faciat punctionem,ita ut sit causa rigoris:& tamen in eodē cap. dixit,quòd fit quandoq; a phlegmate acetoso. Vel dici potest ad dubium, quòd locutus est de mordicatione materiæ calidæ:quia fortior est quàm mordicatio materiæ frigidæ. Vnde frequenter accidit ab humore calido fieri mordicationem sufficientem ad rigorem,quàm ab humore frigido.

Quarta dubitatio quare dixit,quòd mordicatio est apud pāniculum tegentem interius. dubitatur enim,de quo panniculo intelligat. Respondet Gentilis ꝙ intelligit de panniculis tegentibus musculos.sunt enim sensitiui magis alijs partibus musculorum. Et tunc ſm hanc responsionem textus debet ordinari sic. Mordicatio caloris est interius apud panniculū tegentem.i.in panniculo tegente musculum. Et de hoc fecit magis mentionē quàm de alijs partibus exterioribus sensibilibus:licet reperiantur chordæ exterius multum sensibiles: quia panniculi sunt valde multi, & maiores q̄ sint chordæ: & sunt in ambitu totius corporis,in quo rigor percipitur. Aliter tamen dici potest quòd loquitur de panniculis intrinsecis, sicut est pleura,diaphragma,mediastinum, panniculus tegens pulmonem,nam isti ut manifestum est tegunt interius.hoc aūt dixit,ne quis crederet quòd omnis rigor,& frigus sequatur solum mordicationem membrorum exteriorum:immo etiam sequitur mordicationem membrorum sensibilium interiorum.

Et quādoq; accidit rigor propterea,quia refugit calor ad interiora,sicut fit in apostematibus intrinsecis.

Hic ponit octauam causam dicens,ꝙ quandoq; accidit rigor:quia calor fugit ad interiora:sicut in apostematibꝰ intrinsecis magnis.& nō solum hoc accidit propter apostemata, sed accidit quandoq; propter materiam stimulantem,& deprimētem membra intrinseca sua multitudine,aut malitia: immo aliquando uidi hoc accidere propter ulcus in hepate. Et per rigorem non tantū intellige rigorem proprie: sed etiam frigus purum.& hæc est sententia apho.primi.septimæ particulæ. Et ex iam dictis potes colligere tres modos fugæ caloris ad interiora. Vnum propter mordicationem,uel frigus materiæ, q̄ spargitur super membra sensibilia extrinseca.secundum ꝓpter cibos,somnum,aerem,accidentia animæ, & similia.tertiū ꝓp apostemata,ulcera,materiam multam lædentem interius,sicut nuper dictum est. Hic autem rigores qui sequuntur causas dictas eueniunt immediate: aut propter conatum expulsiuæ, aut propter reluctationem,quæ est inter calorem naturalē, & materiam.differt tamen ille qui sequitur apostemata,aut huiusmodi nocumenta intrinseca duratione,diutius .n. cæteris durat:ita ut quādoq; perseueret rigor pluribus horis,frigus autē aliquando pluribus diebus.

Et quandoq; significant rigor & horripilatio sanitatem in febribus inseparabilibus:quoniam significant quòd materia expellitur ex uenis, & egreditur.verum quando non est cum digestione,& in hora critica,& non sequitur eam leuitas,est significatio quòd expulsio illius quantitatis nō est: quoniam uirtus est uincens:immo quoniam materia multa expellitur propter multitudinem suam.

In parte præsenti ponit duas significationes rigoris. secūda ibi§Et de rigore.§ Prima in duas.primo ponit significationes. secundo remouet errores qui contingere possent.secunda ibi. §Verum quando nō est.§In prima dicit ꝙ rigor & frigus supuenientes in febribus inseparabilibus.i.continuis.quandoq; significant sanitatem futuram:quia significant ꝙ materia expellitur a uenis:& egreditur uel egredietur a corpore:qua expulsa sequetur sanitas:& est sententia apho.quartæ particulæ. A causone habito rigore superueniēte solutio fit. Vbi notandū ꝙ ad hoc quòd iste rigor significet sanitatem,requirūtur quatuor conditiones positæ a Gal.5.de accidenti:& in libro de rigore. Prima. quòd istum rigorem sequatur euacuatio,aut per sudorem:aut per uomitum,aut per alium modum.licet frequenter fiat per sudorem.nisi enim sequeretur euacuatio potius esset malus tam per uiam signi,q̄ per uiam causæ. Secunda. quòd præcesserint signa digestionis.nam quando fit ante signa digestionis rigor,aut euacuatio significant materiæ multitudinem: aut malignitatem per quam ita stimulatur uirtus ut cogat ante complementum digestionis expellere, uel conari ad expellēdum:& talis significat potius malum quàm bonum. Et proprie si uirtute conante nulla sequatur expulsio. Vbi uero aliqua sequatur expulsio:non est ita pessima significatio,nec necessario mortalis.habet .n. uirtus dominiū supra partē quam expellit:licet non supra totam. Tertia conditio quòd fiat in die critica:& præcipue non fiat in die sexta,quæ significat recidiuam:ut est apud Gal.in libro de mirabilibus pronosticorum de filio regis. Quarta:quia sequatur alleuiatio. ille .n. rigor sequitur expulsionem materiæ mordicātis uelociter supra mēbra sensibilia,siue ad stomachū,siue ad intestina: aut super ambitum totius.ueruntamen cum aliquis rigor nō est cū euacuatione, & in hora critica.s.laudabili:& non sequitur leuitas.tūc istæ dispositiones.s.rigor,& horripilatio cum euacuatione materiæ significat quòd euacuatio non fit ex uictoria uirtutis supra totam materiam:sed expellitur propter multitudinē eius, aut malitiam præter modum uirtutem stimulantem.

Et de rigore est qui significat mortem:& est ille quē sequitur debilitas uirtutis:& casus caloris innati: & siccitas.

Rigor significans mortem.

Hic ponit secundam significationem.d. quòd aliquis est rigor in febre continua qui significatmortē:& iste est rigor quē insequitur debilitas uirtutis,casus caloris innati,& siccitas:& per debilitatem uirtutis intelligit debilitatem trium uirtutum simul:aut saltem uirtutis uitalis notabilem,quę maxime expulsu dinoscitur. Casus autem.i.notabilis diminutio caloris innati cognoscitur per frigiditatem extremorum. Sed siccitas.i. arefactio per faciem tornalitatem:& de hoc rigore est sermo in aphorif.Si in febre non deficiente rigor inciderit iam debili existente uirtute,mortale. Vbi nota quòd duobus modis possumus intelligere rigorem his tribus accidentibus complicari,uno modo quia hic antecedant rigorem:& ad hūc intellectum loquitur aphorismus.secundo modo quia sequātur rigorem,aut eius causam:& ad hunc intellectum loquitur Auic.& utroq; modo talis rigor significat mortem.nam siue antecesserint rigorem,siue subsecuta fuerint uirtute iam existente debili:aut rigor est cum euacuatione aut sine. Si sine,significabitur naturam tentasse euacuationem,& fuisse impotentem: & erit pessimum signum:& cum hoc materia agitata, & non educta citius interficiet.& sic erit etiam malum per uiam causæ. Si uero sequatur euacuatio,forte non tolerabit eam: & proprie si fuerint multi rigores cum multis euacuationibus. Rigore tñ semel eueniente cum euacuatione completa humoris facientis:licet non necessario sequatur mors,erit tamen illa crisis nō absq; maxima molestia. Et nota quòd hic rigor non solum significat mortem in feb.continuis:sed etiam in uulneribus mēbrorum nobilium:sicut in fractura cranei,uulneribus membrorum neruosorum,& similibus. Significat enim nocumentum communicari,aut dilatari in aliquo mēbro nobili: & proprie significatur mors si fuerint rigores plures:& hi rigores fiunt a uirtute tentante crisim. Sed est aliquis motus prope mortem siue rigor,siue tremor appellandus sit:qui non fit a uirtute, de quo est sermo apud Auer.3.colliget in cap.de causis accidētiū uirtutis expulsiuæ totius corporis quæ sunt tremor,rigor, & horripilatio.& in fine cap.cuius textus series est hæc. Sed tremor qui fit in hora mortis est motus uirtutis expulsiuæ ꝓpter impotentiam sustentandi membra: & propterea extinguitur calor extrinsecus:& ex toto resoluitur:& assimilatur iste motus motui qui non habet principium, nec finem: neq; causam: sed solum defectum:sic uidetur in motum flammæ candelæ: & in casu foliorum siccorum citrorum propter cōsumptionem: & propterea quando aduenit aliquid ab extrinseco, quod fit mortiferum ipsa expellit tunc superfluitates pp tremorem: sicut accidit in illis qui decapitantur.

Rigor letalis ī uulneribus.

Ego credo quicquid alij dicant,ꝙ hic tex.Auer. sit intelligēdus de tremore proprie sumpto, qui est motus compositus ex uoluntario motu intendente mouere,uel quietare membra:& ex motu facto a grauitate membrorum huic contrario,& non de rigore proprie sumpto propter duo. Primum quòd Auer. intitulauit hoc capitulum de causis tremoris,& rigoris,& horripilationis.Cum autem in hoc cap.posuisset causas rigoris,& horripi-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 99 sur 301

horripilationis:congruum erat ut ipſe poneret cauſas tremoris:aliter capitulum fruſtra fuiſſet intitulatum de tremore, ſed nullibi poſuit cauſas tremoris niſi hic. Secundo, quia totus textus adaptatur tremori,& non rigori. Ecce.ſed tremor qui fit: in hora mortis.i.ualde prope mortē eſt motus uirtutis expulſiuæ.ſ.quæ eſt in lacertis, & non naturalis. quia ſubiungit propter impotentiam ſuſtentandi membra. In hoc enim .ſ.ſuſtentare membra pertinet uirtuti motiuæ lacertorum, cuius duplex eſt operatio.prima primi. doctrina ſexta. una mouere mēbra,altera ipſa quietare:& hæc uirtus motiua eſt ſimul quietiua membrorum:,& motiua eorum,& expulſiua ſuperfluitatū quæ ſunt in ipſis:ut manifeſtum eſt.non autem pertinet expulſiuæ naturali ſuſtentare membra ut notum eſt. Et propterea cum hic æger eſt prope mortem.ſ.in eo extinguitur calor extrinſec', i.ſpiritus qui eſt in lacertis extrinſecis deſeruiēs uirtuti motiuæ,& ex toto reſoluitur. Deinde dicit.& aſsimilatur hic motus motui qui non habet principium, neque cauſam.ſ. totalem tenentem ſe ex parte hominis inquantum uiuēs neq; finem,ſ.intentum ab aliquo,aut ab aliquibus agentibus ſe tenētibus ex parte hominis inquantum uiuens. Sed habet ſolum defectum.i.impotentiam continendi membra.fit enim hic tremor a duabus cauſis ſimul. quarum nulla intendit ipſum: quia uirtus intēdit quietem,& grauitas membrorum motum deorſum:ſicut uidetur in motu flammæ candelæ palpitantis,cū vult extingui:quæ palpitatio prouenit a duplici cauſa .ſ. a leuitate ignis mouente ſurſum:& a forma ignis intendente ipſam adhærere lycinio propter ſui conſeruationem, & in caſu foliorū arborum propter conſumptionē.i.humido ipſorū conſumpto. nam grauitas foliorum inclinat deorſum: & ſtipes cui folium adhæret intendit ipſius adhæſionem:& ſic fit ipſorum agitatio donec cadant.propterea in hominibus qui ſunt decapitādi ſuperfluitates propter timorem egrediuntur inuoluntariæ propter grauitatem ſuperfluitatum ſeparātem contētiuam muſculorum.ſ.ani,& colli ueſicæ.non quia intendatur illorum ſuperfluorum expulſio ab aliqua uirtute hominis.

Dubitatur circa prędicta:quia prēter ſupraſcriptas ſunt alię cauſæ rigoris:utputa rigoris ſequentis ſubitam eradicationem materiarum,ſiue fiat ab arte,ſiue a natura,de quo loquit̄ Auic. ſecunda huius in capitulo de narratione ſignorū bonorum: & ponit ibi inter ſigna bona:& hic rigor ſequitur infrigidationē factā ab aere ingrediēte poros cutis,qui occurrens membris ſenſitiuis ſub cute & exiſtēs eis frigidior eſt cauſa cur rigeant etiam tempore æſtatis. Et ſi ſequatur hanc cauſam reducitur ad quintam cauſam ſupraſcriptam. Nam ſub cibo de quo ibi loquitur comprehenditur aer: & reliquæ res non naturales quæ poſſunt eſſe in cauſa. Aliter poſſet dici quòd roridæ partes & phlegma ſub cute infrigidant partes illas propter depauperationem ſpiritus ſequentem euacuationem.& aliquando immediate poſt mictum accidit rigor aere frigido ſubingrediente p poros,& foramen urinæ ad ueſicam.

Horripilatio uero fit a cauſis paucioribus cauſis frigoris.

In hac parte ſuperius diuiſa ponit cauſas horripilationis dicens:q̄ horripilatio fit a pauciorib.i.debilioribus cauſis rigoris.& hoc poteſt eſſe manifeſtum ex ſæpe dictis. Nam humor paucus parū acutus tarde motus poterit cauſare horripilationem:qui ſi augeatur in quātitate,aut acuitate,aut uelocius moueatur ad membra ſenſibilia erit cauſa rigoris. Poteſt etiam intelligi quòd horripilatio fit a paucioribus cauſis numero: ut puta ſi ad rigorem requirūtur tres dictæ cauſæ:duæ ex ipſis ſufficient ad horripilationem.

Nota ergo circa prædicta q̄ pigritia eſt leuior inter omnes illas:maior ea eſt fractio,i. laſsitudo ulceroſa,uel extenſiua:deinde frigus:deinde horripilatio:deinde rigor. Vltimo dē intentione Gale.in libro de rigore eſt tremor ſequens debilitatem,propter fortem concuſsionem. Nota ſecundo q̄ licet ſint poſitæ hoc ordine:non tamen neceſſario quælibet de prioribus eſt leuior aliqua de poſterioribus. Quandoq; enim cōtingit frigus eſſe fortius:& a fortioribus cauſis contingere aliquo certo rigore.ſimiliter fractionem aliqua certa horripilatione:nec intelligas quòd ſemper ſit manifeſta gradatio de leuioribus ad maiorem:cum quandoq; propter fortitudinē cauſę uelociter occurrentis nō percipiatur ab ægro prioritas, aut poſteritatis in iſtis. Sed bene dico quòd ſi omnes iſtæ diſpoſitiones deberent contingere ab eiſdem cauſis paulatim,& ſucceſsiue auctis,percipieretur manifeſtus tranſitus de minoribus ad maiores.

Et commotio animæ periodi indicat periodum.

In parte iſta Auic.ponit quoſdam canones: & poſſet diuidi in ſex partes,ſm quòd ſunt ſex canones.Primus canon eſt iſte. commotio animæ periodi.i.imaginationis periodi indicat periodum de proximo ſecuturum:quia imaginatio caſus facit caſum. Et proprie apud Auic.qui uoluit imaginationes non ſolum proprium corpus,ſed etiam alienum immutare:& ſm hūc intellectū eſt hic textus cōmuniter allegatus. propterea præcipiunt febrientes debere diuerti a cogitatione paroxyſmi. Et nota quòd imaginatio periodi indicat periodum tam per uiam cauſæ:ut dictum eſt q̄ per uiā ſigni:eo quòd humores cōmoti aduentante paroxyſmo mittunt uapores ad cerebrum:& cauſant huiuſmodi imaginationes in cerebro propter obediētiam uirtutis inter ſe. Nam hoc modo cum aliquando ſperma commouetur in ſomnis,eſt cauſa cur fiat imaginatio muleris cum qua imaginatur coire. Alius ſenſus quòd commotio animæ periodi.i.ſequens cauſas periodi indicat periodum: & tūc dicimus quòd cōmotio animæ.i.oris ſtomachi. nam anima ,p ore ſtomachi aliquando accipitur:ſicut inferius in cap.de quartana.commouetur nanq; ſtomachus frequenter in principijs paroxyſmorum,& exacerbationum propter deriuationem materierum ad os ſtomachi cholericarum in febribus cholericis: phlegmaticarum in phlegmaticis:melancholicarum in quartanis propter uiam quæ eſt a ſplene ad os ſtomachi:& ſic per has fiet inclinatio ad uomitum:aut fortis dolor in ſtomacho incipit fieri. Tertius ſenſus.commotio animæ.i.permutatio operationum animalium:ut quia multum dormit male libenter loquitur,& difficilis ad motum,aut forte iraſcitur aut triſtatur: iſta quidem ſequuntur cauſas periodi ſcilicet motus humorū, & uaporum peruenientium ad cerebrum,& ad cor:& ad reliqua membra quæ ſunt cauſa mutationum huiuſmodi. Propterea cum uidemus has mutationes in ægro fieri ſm tres ſenſus ſupraſcriptos iudicamus periodum de proximo ſecuturum: & hoc eſt bonum ſignum.& notandum in febribus maxime cōtinuis in quibus latent aliquando initia exacerbationum.

Et ſenum quidem febres ſunt ſepultæ.

Hic ponit ſm canonem di. q̄ feb.ſenum ſunt ſepultæ: & per febrem ſepultā intellige fe.multum lædentem interiora:cuius tamen calor eſt mitis exterius. Et non intelligit hic per feb. ſepultam febrem remiſſam iuxta intentionem aphoriſmi primæ particulæ.propter hoc enim ſenibus feb.non fiunt ſimpliciter acutæ.frigida enim corpora habent:ſed intelligit ut iam dixi feb. fortem & ualde lędentem interius:licet exterius quo ad tactum leues appareant. Quod intelligitur non ſolum in principijs paroxyſmorum aut exacerbationū: ſed etiam in reliquis temporib.harū cauſæ ſunt humores groſsi,& proprie ingroſſati per aduſtionem:qui propter multitudinem calidi tis cum putrent:quæ eſt in ſubiecto denſo multum lædunt partes uicinas, uapores tamen eorum groſsi nō poſſunt exterius expandi.ad quod etiam concurrit uirtutis impotentia maior in ſenibus quām in iuuenibus aut pueris. & hæ ſunt male ſm plurimum ſignificantes humorem multum lædentem:nec uirtuti facile obedientem:& cum hoc ipſius uirtutis impotentiā. Et hæ feb.licet poſsint accidere in alijs ætatibus · tamen illud rarius euenit cum non adſit in eis tanta uirtutis impotētia:nec humores ita groſsi tardi. Exemplum autem harum feb. eſt ferrum ignitum nondum cādens,quod ſubito lædit multum tāgentem:& tn̄ non calefacit multum ad diſtantiam.Oppoſitum eſt in flāma quæ non multū ita immediate calefacit tāgentem quæ tamen ad maiorem calefacit diſtantiam.

Et quandoq; eſt cauſa in longitudine febris groſsitudo in uiſceribus,quare reſupinetur febriens,& extēdat pedes ſuos, & tangantur uiſcera ſua.

Hic eſt tertius canon in quo dicitur quòd quandoq; cauſa in longitudine feb. eſt groſsitudo in uiſceribus. Et ex iſto infert ægrum debere reſupinari & extendere crura:& tangere uiſcera ad percipiendum in qua parte eſt groſsitudo. Pro cuius canonis declaratione nota quòd per groſsitudinē in uiſceribus intelligit aut apoſtema alicuius mēbri intrinſeci ſicut

hepatis

hepatis,ſplenis, ſtomachi,inteſtinorum, ueſicæ,matricis,meſenterij:& nō ſolum intellige apoſtema, ſed etiam groſsitiem non apoſtemoſam ſiue ſit oppilatio,ſiue ſit humor alicuius mēbri intrinſeci:in cuius poris ſint humores collecti, non tamen ſoluētes continuū.cauſa canonis eſt:quia per huiuſmodi groſsitiem debilitata digeſtiua,& expulſiua horū membroꝝ multiplicantur ſuperfluitates quæ ſuggerunt materiā febri, & cū hoc ſuis malis uaporibus lædunt cor,& reliqua mēbra. Sed nota quòd aliquando groſsitudo iſta tactui occurrens non eſt in uiſceribus:ſed eſt in ſyphach,& myrach uentris,& comprehenditur:quia leui cōpreſsione occurrit tactui.nec adſunt nocumenta tanta,quanta ſolent euenire propter groſsitiem mēbrorum intrinſecorum nobiliū. Nota tertio quòd licet crura ægri reſupini debeant eſſe aliqualiter extenſa:non tñ omnino: ſic enim nimium tenderetur cutis uentris, & tactus uiſcerum impediretur.

Et quando denigratur lingua febrientis cum alleuatione febris,tunc febris eius eſt ſepulta.

Hic ponit quartum caſum dicens.ꝙ quando denigratur lingua,& febris eſt leuis exterius,tunc febris eſt ſepulta.ſignificatur enim per nigredinem linguæ fortitudinem febris in interioribus,& paruitatem eius in exterioribus,quę iuxta dicta ſuperius eſt febris ſepulta.

Sed contra ſi lingua multū diſtans a minera putredinis multum patitur:quia multum denigratur,& arefit propter humores,& uapores putridos ſibi communicatos:etiam deberēt exteriora multum calefieri,ſimiliter uaporibus notabiliter communicatis. Reſpondetur ꝙ nō ſunt cætera paria,licet ſit ęqualis ſubſtantia.nam uiæ peruenientes ad linguam ab interioribus ſunt ualde amplę & multę ſicut canna pulmonis,& arterię per quas a ſpiritualibus ad linguam poſſunt facile tranſire humores & uapores.& ſimiliter meri,& uenæ per collum aſcendentes per quas a membris naturalibus linguæ poſſunt facile uapores communicari. Et nota hic quòd magis mirabile videtur, quòd quanuis pulſus non ſit multum in his febribus a differentijs naturalibus permutatus:tamen ſm plurimum ſunt mortales: parua enim fit pulſus permutatio: quia cor parū calefit,læditur in comparatione ad reliqua mēbra intrinſeca, natura exiſtente magis ſollicita de eo q̄ de reliquis. Tandē uirtute debilitata propter longitudinem febris ſequentis materiæ groſsitiem,& inobedientiam opus eſt ægrum ſuccūbere: aut forte cauſa eſt,quia materia huius feb.magis lædit cor malitia occulta,quàm manifeſta.

Et quandoq; aſſociatur febri paralyſis: ergo curetur febris in primis:& de illis quæ conueniunt eis eſt ſyrupus aceto ſus permixtus cum geleniabim, & aqua ciceris cum oleo, ſi tolerat febris.

Hic eſt quintus canon in quo dicit,ꝙ quandoq; aſſociat febri paralyſis:& tunc oportet quòd cura feb.ſit dignior.in quo caſu conuenit ſyrupus acetoſus permixtus cum geleniabim .i. melle roſato.& conuenit etiam uia cibi aqua ciceris cum oleo communi. Nota primo quòd p paralyſim intelligimus mollificationem non uniuerſalem:quia hæc eſt ſe. periculoſior nō dās inducias niſi paruas.ſed intelligimus mollificationē unius medietatis:aut unius membri particularis. & per febrem intelligit febrem fortem:ſicut cauſonem,ſynocham,tertianā cōtinuam:& ſimiles quæ ſunt periculoſæ.nam de febribus leuibꝰ non intelligit:immo iſtæ pro cura paralyſis prouocantur cum exhibitione confectionis anacardinæ. Nota ſecūdo ꝙ licet principalis intentio ſit ad febres:non tamen negligenda eſt paralyſis:propterea pro digeſtiuo dat ſyrupum acetoſum conuenientem in febre,& ſecum permiſcet geleniabim conueniens in paralyſi.ſimiliter exhibet aquā ciceris conuenientē in pluribus febribus & iuuantem in paralyſi.addit autem oleum pro condimento. Eſt enim mos arabum,immo etiam hiſpanorum tempore noſtro omnia uſq; ad carnes condire cum oleo. Dixit autem Aui. ſi tolerat fe.quia poſſet eſſe tanta feb. uehemētia quòd mel roſatum noceret:loco cuius eſſet exhibendū iulep.roſ. & zuccharum optimum. & non eſſet exhibendum ius cicerū cū oleo:ſed ptiſana ordeacea:aut aliquod ſimile.

Et raſio capitis eſt ex eis quæ inſpiſſant cutem eius. quare reuertuntur uapores,& fit febris fortis.

Hic eſt ultimus canon in quo dicit ꝙ nō fiat raſio capitis:& tu intellige etiā de raſione barbæ:& eſt de illis quæ inſpiſſant cutim capitis & barbæ,& oppilant:quare retinentur uapores conſueti per illas regiones trāſpirare:ita ut redeat feb. fortis. nam magnificatur:aut fit recidiua.Huius autem cauſa eſt,quia in raſione fit pilorum contractio,& dolor quidam per quē humores fluunt ad poros,& oppillant,ad quod adiuuat maior in frigidatio aeris pilis remotis. Ex quo canone nobis conſulit ut non facile ægris cōcedamus abraſionem capitis,aut barbæ: niſi forte propter magnam neceſsitatem. Quandoq; .n.oportet radere caput in febre ut applicentur medicinæ capiti neceſſariæ pro ſedatione doloris:aut prohibitione aduēturi apoſtematis,& ſimilium.ſed non concedamus huiuſmodi raſionē ut conplaceamus eis dum conqueruntur à pilis noceri,& faſtidiri:ſed cum forpice poſſumus concedere huiuſmodi amotionem pilorum. Vltimo nota ꝙ ſi oporteat concedere elaborā dum eſt ad tranſpirationem ꝓporum ne febris redeat,aut fortificet uaporādo partē faciei cum panno calido: & prohibendo ne ſe commutet ad aerem frigidum.

Intentio ad curationes vniuerſales feb. put. Cap. VII.

Scias quòd intentio in medicando has febres quādoq; uertitur ad partem febris.quare eſt neceſſarium ut infrigident,& humectent.& quandoq; ad partem materiei, ubi neceſſe eſt ut maturetur,uel digeratur:aut neceſſe eſt ut euacuetur.

Poſtq̄ Auic.in parte ꝓcedenti poſuit cās & diuerſitates febrium putridarum:& ſigna earū in generali:necnon ſigna quorundam accidentium quæ frequenter antecedūt febres & proprie interpolatas. In parte præſenti ponit curationes uniuerſales feb.pu. Habet hæc pars quatuor partes. In prima parte quæ eſt primum capitulum ponit duas intentiones generales pro curatione uniuerſali feb.putri.necnon canonem:& inſtrumenta quibus hæ intentiones perficiuntur. In ſecunda parte docet cibare febricitantes huiuſmodi febribus putridis. In tertia parte ponit curationes feb.acutarum. In quarta parte curat accidentia quædam quæ frequenter febribus,& proprie acutis complicantur.ſecunda pars incipit ibi.§Scias ꝙ conuenientiores cibi.§in principio ca.immediate ſequētis.tertia ibi §Quod dictum eſt de regimine.§in principio quarti cap.ſequētis.quarta ibi §Loquimur itaq;.§ in principio quinti.c. Primū autem capitulum in quo ſicut dicit rubrica Auic. ponit intentiones ad curationes feb.putri.diuiditur in quinq; partes. In prima ponit duas intentiones generales pro cura harum feb. Poſtea notificando, & comparando eas ad inuicem. ſecundo ponit ea cum quibus complētur dictæ intentiones ponēdo in uſu eorum canones. In tertia parte ponit canones obſeruandos pro cura quorundam accidentium quæ aliquādo febribus complicantur. In quarta parte deſcribit quædam ſolutiua. In quinta parte pro complemento doctrinæ ſubdit quoſdā canones.ſecunda ibi§Et cum tu infrigidas.§tertia ibi§Et ſcias ꝙ quandoq; aggregantur.§ quarta ibi §De ſolutiuis.§ quinta ibi fere in fine ca.§Et febricitans quidem.§Prima in tres.nam primo ponit intentiones prædictas.ſecundo alteram ipſarum declarat.tertio comparat eas quo ad uſum noſtrum. ſecunda ibi §Et digeſtio,§tertia ibi§Et quandoq; ſunt contraria.§ In prima parte dicitꝭ ꝙ tu debes ſcire ꝙ intentio in medicando feb. putri.quādoq; uertitur ad partem fe.& rōne huius oportet ꝙ infrigidet & humectet.quandoq; ad partem materiei.& ratione huius oportet quòd ipſa materia maturetur aut digeratur: aut oportet quòd euacuetur.

Notandum primo ꝙ licet in rubrica ſit mentio ſolum de fe. putridis;tamen Aui.ponit hic regulas communes pro curatione omnium fe.humoralium. Notandum ſecundo quòd medicatio accipiť dupliciter. uno modo pro remotione morbi: & taliter non ſumitur hic.ſecundo modo pro operatione,per quam tandem morbus remouetur, & taliter accipitur hic. Notandum tertio quòd ſtatim ſicut feb.comprehēditur humoralis; comprehenduntur duæ res præter naturam abijciēdæ.ſ. febris,& humor faciens febrem.propter quod in omni tali febre recte curanda occurrunt duæ intentiones. una ad febrem remouen-

Duæ curatiuæ intētiones in omni feb. putrida.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 101 sur 301

remouendam,& eſt infrigidatio & humectatio. Altera contra humorem,& eſt digeſtio uel maturatio:per quas humor eſt ad benignum reducendus, aut euacuationi præparãdus:& ratione reductionis ad benignum dicitur digeſtio:ſed ratione præparationis ad euacuationem dicitur maturatio. propter quod in textu addit tertium ſub diſiunctione: aut neceſſe eſt ut euacuetur: quia non debetur euacuatio niſi illis quæ non poſſunt ad benignum reduci:ideo intentio quę eſt ad humorem tripartitur in digeſtionem,maturationem,& euacuationem. Notandum quarto quòd iſtarum intentionum: quarum una uertitur ad febrem,altera ad humorem: quandoque una eſt fortior altera.i.quòd ſi omittatur,maius imminet periculum.& medicus magis ſe conuertet ad illam, alia non neglecta, propterea ut dicet quandoque magis ſe uertit contra febrem quandoque magis contra humorem:& quandoq; ſunt æquæ fortes.& tunc æqualiter contra ambas ſe conuertit.de hac tamen Aui.non facit mentionem dans ipſam per alias intelligere. Notandum ergo pro cura febrium putridarũ non potuit Auic. ponere intentiones magis generales iſtis per quas medicus dirigeretur in ueram curam ipſarum.cum ſumantur à febris eſſentia, & à modo eſſendi ipſarum. pendẽt enim febres putridæ immediate ab humoribus putrentibus: ſed mediate ab humoribus non putrentibus,oppilationibus,& ſimilibus. Sed cum febris ſi formaliter calor,& effectiue ſiccitas ſibi debetur infrigidatio, & humectatio. Sed ratione cauſæ ſibi debetur digeſtio, maturatio aut euacuatio. Omiſit autem Aui.intentionem ad uirtutẽ: quoniam ſupponit ipſam eſſe notam ex canonibus generalibus.quarta primi.capitulo primo.

Verum ſit prior intẽtio ad cauſam. q̃ ad febrem.

Hic penes Gentilem & reliquos cadũt tria dubia. Primum vtrum ſit prior intentio ad cauſam quàm ad febrem aut econtra. Et videtur q̃ prior ſit intẽtio ad cauſam ex intẽtione Gal. tertio techni. Oportet prius cauſam abſcindere: deinde uenire ad eam,quæ facta eſt diſcraſiam. Idem dicitur.6.therapeuticæ.cap.8.& 7. therapeuticæ.cap.13. Et confirmatur:quia illi prius eſt intendendum ſine cuius remotione reliquum remoueri non poteſt.ſed ſine remotione cauſæ febris non poteſt febris remori:quare &c.

In oppoſitum eſt Auic. in hoc.c.parum diſtante à principio illi parato. Et ſcias q̃ febris quandoque eſt tantæ vehementiæ. Item Gal.8.therapeuticę ca.vltimo ubi dicit.quòd indicatio à febre obumbrat omnes alias. Et confirmatur ratione: quia prior intentio medici eſt ad id quod magis infeſtat, & eſt magis præter naturam.talis autem eſt febris, & nõ humor qui eſt cauſa febris. Pro notitia tituli huius dubij præmittendũ primo.q̃ aliquid eſſe prius poteſt intelligi dupliciter. vno modo prius in intentione.i. primum quod medicus intendit: & hoc modo certum eſt q̃ prior intẽtio eſt ad febrem.nam gratia curationis eius intendimus reliqua. nam primum in intentione eſt finis operis:& finis eſt prius & principalius intẽtus his quæ ſunt ad finem. Alio modo aliquid dicitur prius executione.ſ.à quo prius operando incipere debemus & de priori hoc modo ſumptum eſt præſens dubium. Pro cuius deciſione præmittendum q̃ cura feb. eſt duplex regularis & coacta. Regularis eſt aliqua cura dupliciter. vno modo. quia accepta à modo eſſendi feb.i.quòd ſicut ſe habet febris ad eſſe: ita ſe habet ad curari.ſecundo modo dicitur cura regularis: quia ſine nocumento notabili.& hęc a Gal.11.therapeuticę uocatur ſine fallacia. Similiter cura coacta dicitur dupliciter.vno modo ut opponitur curæ regulari primo modo ſumptæ: & eſt quæ alio modo oppoſitionis opponit febri quàm ſit eius modus eſſendi à cauſis ſuis. ſecundo modo dicitur cura coacta quæ opponitur ſecũdo modo curæ regularis: & eſt cura facta cum notabili nocumento:licet magis ſit iuuatiuum nocumento. Hac diſtinctione præmiſſa ſit hæc prima concluſio.Cura regulari primo modo ſumpta prior eſt intentio ad cauſam quàm ad feb. probatur quia ſm hunc modum ſicut ſe habet febris ad eſſe: ita ſe habet ad curari.ſed feb.habet eſſe à cauſa ſua. ergo prior eſt intentio ad cauſam.modus enim deſtruendi febrem debet eſſe proportionalis modo producendi ipſam: & ſm hunc modum prior erit intentio ad cauſam antecedentem,quàm ad coniunctam. & hæc eſt intẽtio Gal. decimoquarto therapeuticæ in principio. quòd in febribus quæ habent cauſam antecedentem prima intentio eſt cauſa. & ſecundo therapeuticæ. quarto.c.non ceſſat febris niſi ceſſet putredo. Secunda concluſio.cura regulari ſecundo modo ſumpta æque prima intentio eſt febri & cauſæ ſecundum plurimum. probatur, quia ſecundum plurimum non poſſet fieri cura ſine nocumento notabili:niſi illa cura conferret utrique. Sed illa conferente utrique eſt æque primo a cura utriuſq; inchoãdum. ergo &c. Dixi autem ſm plurimum,quia poſsibile eſt quòd fiat cura regularis.ſ. abſque notabili nocumento:quæ tamen non debetur æque primo febri & cauſæ.Nã poſsibile eſt quòd feb.ſit ualde uehemens: & cauſa eius ſit cholera citrina non multum groſſa:cuius tamen nocumentum per ingroſſationem factam à potu aquæ frigidæ non ſit notabile: tunc manifeſtum eſt in hoc caſu hũc potum aquę frigidæ prius deberi febri quàm cauſæ.ſ.choleræ citrinæ. Tertia concluſio. cura coacta primo modo prior intẽtio eſt ad febrem quàm ad cauſam. probatur quia aliquando febris eſt tantæ uehementię ſicut cauſon: quòd additione aliqua facta in feb. æger ſuccumbet. Et certum eſt quòd in hoc caſu dimiſſa cauſa oportet attendere ad febrem infrigidando ultima infrigidatione. Et hęc cura ut manifeſtum eſt ſumitur à modo contrario modo eſſendi ſe. Quarta cõcluſio. cura coacta ſecundo modo quandoq; prior intentio eſt ad cauſam quandoque ad febrem, probatur. nam quandoq; opponuntur intentio ad cauſam & intentio ad febrem ut ſtatim dicet Auic.quia id quod confert uni nocet alteri. prior ergo intentio erit ad illud cuius cura poteſt perfici cum maiore iuuamento, & minori nocumento. Sed iam ſupereſt ut reſpõdeamus ad rationes in contrarium. Ad primas tres auctoritates Gal. dicitur illas habere locum in cura regulari primo modo. Ad rationem negatur maior, nam febris aliquando eſt tantæ uehementiæ quòd non licet uti regimine cauſæ:ut ſtatim dicet Auic.uerum ſicut ipſe dicet ibidem ſedata febre, & confortata uirtute oportet poſtea redire ad cauſam. febris enim non poteſt perfecte ſanari niſi remota cauſa. Sed ad poſitiones in oppoſitum reſpondetur primo ad auctoritates quòd uerum dicunt.ſ.priorem eſſe aliquando intentionẽ ad febrem,quàm ad cauſam:ſed non ſemper. Ad rationẽ negetur maior ſi uniuerſaliter accipiatur: immo aliquãdo minus lædenti oportet prius & potius intendere quàm magis lædenti:quoniam minus lædens eſt cauſa magis lædentis, ſine cuius remotione magis lædens remoueri non poteſt.

Verum digeſtio debeaẽ cauſæ antecedẽti an cõiunctę.

Dubitatur ſecundo an digeſtio debeatur cauſę antecedenti an coniunctæ. Et arguitur quòd cauſæ coniunctæ per Aui. inferius dicentem q̃ ſedimen laudabile nihil aliud eſt q̃ humor faciens ægritudinem: ſed humor faciens ægritudinem eſt cauſa coniuncta ægritudinis. Secundo digeſtio debetur humori putrido:ſed humor putridus eſt cauſa coniuncta. ergo &c. tenet conſequentia.& aſſumptũ eſt Gal. tertio techni.dicentis quòd digeſtio facit ceſſare putredinem manente ſubſtantia.

In oppoſitum arguitur:quia humor putridus eſt qui per putredinem aduritur.i. incineratur humido exhalante. Sed huic non debetur digeſtio,quia nõ poteſt ad benignum reduci. nec oportet ut præparetur ad euacuationem:cum cõtinue finiatur humidis partibus euaporantibus: & cineritio remanente. & hanc ſententiam uoluit Gal.primo regiminis acutorum.ſuper illo uerbo. Ptiſana hordeacea.

Pro cuius dubij deciſione tenendum eſt quòd tam cauſæ antecedenti quàm cauſæ coniunctæ debetur digeſtio: licet quandoque ſoli cauſæ antecedenti:ſicut in ſe. interpolatis habentibus materiam pro pluribus paroxyſmis: ſicut communiter accidit.Aliquando ſoli cauſæ cõiunctæ debetur digeſtio: ſicut in ſe.tam interpolatis quàm continuis: quæ non habent niſi cauſam coniunctam.Aliquando utrique debetur digeſtio, ſicut in feb.continuis quæ habent cauſam coniunctam & antecedentẽ ad intra uenas. quarto aliquando in febribus nec cauſę antecedenti, nec coniunctæ debetur digeſtio. Primum declaratur. nam in feb. interpolatis.exempli gratia. tertiana habente materiam pro pluribus paroxyſmis debetur digeſtio cauſæ antecedenti:ut ipſa uel ad benignũ reducatur:uel euacuationi præparetur faciendæ uel a natura uel ab arte. Cauſæ autem eis cõiunctæ putrenti ad extra uenas, & actu facienti paroxyſmum non debetur digeſtio ad intentionem medicorum:cum neque poſsit ad benignum reduci: neque oportet ipſam euacuationi præparari: cum in paruo tempore finiatur: & per poros cutis ſenſibiliter ſub forma ſudoris, aut inſenſibiliter tranſpirando euacuetur. Et ſi quæ digeſtio huic debetur,non eſſet niſi ſubtiliatio quædam facta per fricationẽ, aut ſimilia ut cito euacuetur

Curatio duplex, regularis & coacta.

tur:ſed de hac non eſt ſermo impræſentiarum apud medicos, Secundum autem.ſ. quòd ſoli cauſæ coniunctæ debeatur digeſtio oſtenditur in febribus non habentibus niſi cauſam coniunctam:ſicut in continuis in quibus incipit tota materia putrere a principio:ita vt non remaneat cauſa antecedens in coniunctam tranſitura. In his enim febribus ſi humor ille qui actu facit febrem non ſit digeſtus:& non ſit paruo tempore finiendus debetur digeſtio, vt vel ad benignum reducatur ſi nondum ſit multum infectus aut euacuationi præparetur. Tertium autē .ſ.quòd utrique debeatur digeſtio,manifeſtum eſt in cōtinuis: ſiue ſint continuæ proportionabiles: ſiue concluſæ quæ habent materiam non ſolum actu putrentem: ſed de proximo putrefiendam. Quartum autem.ſ. quòd neutri debeatur digeſtio oſtenditur in febribus interpolatis vnius paroxyſmi & in febribus interpolatis plurium paroxyſmorum non habentibus cauſam antecedentem quæ ſit materia: ſed ſolum malam complexionem hepatis: & venarum generatiuam humorū qui debent eſſe cauſa cōiuncta paroxyſmi. Similiter hoc manifeſtum eſt febribus incipientibus a materia ſumme digeſta.

Sed iam ſupereſt vt reſpondeamus ad rationes factas in cōtrarium. Ad primam cum dicitur quòd ſedimem laudabile non eſt niſi humor faciens ægritudinem: dicitur q̄ illud eſt verum. Sed dicitur quòd humor eſt faciens ægritudinem duplici ter.ſ.actu:& hoc facit cauſa coniuncta,& aptitudine,& hoc facit cauſa antecedens: & certum eſt hypoſtaſim apparentem in vrina ab utraq; poſſe decidi. Ad ſm dicitur quòd digeſtio debetur humori putrido: & etiam non putrenti qui de proximo putrefaciendus eſt.Et ad auctoritatem Gal.rñdetur quòd digeſtio facit ceſſare putredinem manente ſubſtantia.i.humore nō corrupto:immo remanente cum ſua forma ſubſtantiali.Intelligit enim Gal.de digeſtione per quam humor ad benignum reducitur, ſiue ſit ſub forma cauſæ antecedentis ſiue coniunctæ. Nam in illo qui non eſt actu putridus facit ceſſare putredinem futuram.ſed in illo qui eſt actu putridus facit ceſſare putredinē præſentem, illum ad benignum reducēdo ſi ſemiputridus ſit.i. nō valde putridus. Ad rationem autem in oppoſitum dicitur quòd humor putridus non debet digeri digeſtione reducente ipſum ad benignum:quia hæc reductio eſſet impoſsibilis. Nec etiam debet digeri digeſtione præparante ad euocationem qñ iam eſſet digeſtus:aut quando eſſet ita paucus aut taliter diſpoſitus vt breuiſsimo tempore finiendus ſit:ſicut accidit in materijs febrium interpolatarum. Quando autem eſſet multus & non in breui tempore finiendus ſicut accidit in continuis in quibus tota materia incipit putrere: tunc humor putridus digeri debet. & hæc eſt ſententia Gal. primo regiminis acutorum ſuper illo paſſu. ptiſana hordeacea.

Tertium dubium vtrum ſint eadem digeſtiua cauſæ antecedentis & coniunctæ. Pro cuius dubij deciſione præmittitur q̄ digeſtiua ſunt contraria ei quod digeritur. dantur enim digeſtiua ad remouendum ea quæ prohibent ne humor euacuetur, aut ne ad benignum reducatur. Iſtorum autem quæ prohibent ne humor euacuetur, aut ad benignum reducatur. quædā ſunt in quibus conueniunt cauſa antecedens,& coniuncta: vt puta groſsities, & viſcoſitas tam in phlegmate non putrente ſtante ſub forma cauſæ antecedentis in phlegmatica, quàm in phlegmate putrente ſub forma cauſæ coniunctæ eiuſdem:& ratione iſtorum digeſtiua debent eſſe eadem vtputa æqualiter inciſiua & ſubtiliatiua. Sed in quibus non conueniunt non debent eſſe eadem vtputa in caliditate. Nam phlegma putridum eſt factum calidum per putredinem. phlegma autem non putridum ſtans ſub forma cauſæ antecedentis eſt frigidum. digeſtiua itaq; phlegmatis putridi deberent eſſe minus calida quàm digeſtiua phlegmatis non putridi ſtantis ſub forma cauſæ antecedentis. Ex quo ſequitur quòd tempore quietis digeſtiua debent eſſe magis calida quàm tempore paroxyſmi. vnde in phlegmatica tpe paroxyſmi dabimus ſyrupū acetoſum cōpoſitum de zuccaro:ſed tpe quietis oxymel compoſitum. ſunt.n.æqualiter inciſiua ſubtiliatiua.ſed oxymel cōpoſitum calidius.

Et digeſtio quidem in groſſa eſt æquatio eius cum ſubtiliatione:in ſubtili eſt æquatio eius cum ingroſſatione.

Poſitis duabus intentionibus generalibus pro curatione febrium putridarum: quarum una eſt contra febrem & eſt infrigidatio & humectatio. Alia contra humorem & diuiditur in digeſtionem & euacuationem. Digeſtionem accipiendo generaliter ut eſt communis tam digeſtioni nocitiui reducibilis ad benignum quàm digeſtionem nocitiui præparabilis ad expulſionem: ſicut Auic.hic accipit eam notificans.Sed cum ſint tres tantum unam illarum trium Auic. deſcribit reliquas omittens tanquam notas. eſt enim ſatis notum quòd infrigidatio & humectatio eſt inductio frigiditatis & humiditatis. Similiter eſt manifeſtum quòd euacuatio eſt humoris a corpore eductio.ſed non eſt bene notum quid ſit digeſtio de qua hic loquitur.ideo eam notificat dicens: quòd digeſtio eſt æquatio.i.reductio uerſus æqualitatem ſiue mediocritatem materiæ groſſæ cum ſubtiliatione:& ſubtilis cum ingroſſatione:ambo enim dicunt ad medium reduci in groſsitie &ſubtilitate:non autem ad extrema. Pro cuius deſcriptionis declaratione eſt primo ſciendum: quòd Auic. intendit hic deſcribere digeſtionem in nocitiuo, tam reducibili ad benignum, quàm præparabili ad expulſionem. Si enim Auic.deſcriberet ſolum digeſtionem in nocitiuo præparantem ad expulſionem ſicut opinatur Gentilis poſſet argui de inſufficientia. Notandum ſecundo q̄ hæc deſcriptio non eſt completa,ſed a nobis eſt hoc modo ſupplenda. Digeſtio in nocitiuo eſt æquatio.i. verſus mediocritatem reductio materiæ nociuæ groſſæ cum ſubtiliatione: ſubtilis cū ingroſſatione:viſcoſę cum inciſione: inciſę cum inuiſcatione: necnon ſm omnem diſpoſitionē manifeſtam cum acquiſitione proprietatis occultæ:per quam fiat naturæ obediens vt expellatur,aut ad benignum reducatur. Pro cuius notitia ſciendum eſt:quòd digeſtio in nocitiuo debet remouere quaſcunque diſpoſitiones impedientes ipſius diſpoſitionem ad euacuationē, aut ad benignum reductionem.Hęc autē ſunt groſsities ſuperflua,per quam fit ut non ſit naturæ conueniens,neq; etiam facile poſsit expelli,cum non poſsit per meatus anguſtos tranſire. Item per ſubtilitatem ſuperfluam eſt naturæ inconueniens: & quia in poris imbibitur non poteſt facile expelli.Item viſcoſitas facit ipſam naturæ inconuenientem, & etiam expulſioni: vt ſi materia ſit aſpera facere ipſam lenem & lubricam. Idem de reliquis diſpoſitionibus manifeſtis eſt iudicium. Proprietas autem occulta eſt addenda.Videmus enim in ſynocha pendente a ſanguine quantuncunq; temperato,a natura in principio non fieri criſim:ſed poſt aliquos dies, in quibus eſt ſanguis factus ſecundum omnes eius diſpoſitiones manifeſtas deterior fieri criſim: quod non poteſt eſſe niſi per acquiſitionem alicuius proprietatis occultæ per quam facile expulſioni obedit. Notandum tamen quòd finis per ſe intentus a uirtute digerente non eſt materię expulſio ſed ipſius ad benignum reductio ut nutriat. conatur enim uirtus digeſtiua quæ eſt in membris radicalibus ſibi aſsimilare materiam in quam agit,ſicut eſt proprium uniuſcuiuſq; agentis. propterea ipſam dealbat ſicut videmus in ſanie,& hypoſtaſi. dat enim ſibi diſpoſitiones præcedētes actum nutricationis. Accidit autem quòd preparetur expulſioni: uel quia equatur ſubſtantia: vel quia acquirit proprietatem per quam fit conuenientius obiectum uirtutis expulſiuæ:licet forte in modo ſubſtantię fiat ineptior expulſioni. quapropter cum uirtus nutritiua non poteſt ipſum aſsimilare ſicut intendebat ipſa grauante membra,& eis nocente: virtus expulſiua mouetur ad eius expulſionem,cui facile obedit propter cauſas iam dictas, aut alteram earum.

Vtrum digeſtio i iuuatiuo procedat ingroſſando.

Dubitatur vtrum digeſtio in iuuatiuo procedat ingroſſando. nam de digeſtione in nocitiuo iuxta iam dicta eſt ſatis manifeſtum quòd quandoq; ingroſſando, quandoque ſubtiliando procedit. Quòd autem digeſtio in iuuatiuo ingroſſando procedat eſt ſententia Ariſt. quarto metheororum. In contrarium autem ſunt quæ quotidie apparent. Nam digeſtio in piris,ficubus,ſubtiliando procedit. ſubtiliora enim fiunt quanto digeſtiora.ſimiliter cum ſanguis in ſpiritum conuertitur ſubtiliando procedit. Pro notitia tituli quæſtionis eſt ſciendum quòd digeſtio accipitur dupliciter. quādoq; pro motu quo res digeritur.quandoq; pro complemēto eius quod digeſtum eſt: & vtrique diffinitio data per Ariſtot.congruit. In dubio tamē noſtro digeſtio accipitur pro motu quo res digeritur. Notandum ſecundo quòd digeſtio apud Ariſt. quarto metheororum. ſic deſcribitur. Digeſtio eſt perfectio in vnoquoque humido a proprio:& naturali calido ex oppoſitis paſsiuis:perfectio ponitur loco generis, &ſignificat idem quod completio, ſiue complementum in vnoquoque humido.ſ. complexionali mixti.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 103 sur 301

mixti.ideſt in quo eſt ipſa complexio mixti poſtquam genitū eſt:aut in quo futura eſt ipſa complexio mixti:antequàm mixtum genitum ſit,humidum perficitur per actionem calidi naturalis proprij illi mixto:quia intendentis formam illius, & cōplementum diſpoſitionum eius. Nam ſi nondum genitum ſit mixtum intendit ipſius productionem,& ſi genitum eſt intendit ipſius geniti conſeruationem & complementum diſpoſitionum eius quibus debet perfici & conſeruari ex oppoſitis paſsiuis.uel ſm aliam tranſlationem ex contraiacentibus paſsiuis: & in idem redit adinuicem debite permixtis.ſ. humido aqueo & aereo ex una parte. & ſicco terreo & igneo ex alia parte q̄ ſunt elementa inuicem permiſcenda ſm exigentiā formę mixti & complementi diſpoſitionum eius:quæ elemēta ut paſsiua debent adinuicem agere & pati. Permiſcentur autem debite per actionem calidi proprij naturalis intendentis illius mixti eſſe,& perfectionem.

Sed contra ſequitur q̄ per actionē huius caloris permiſcentis non intenditur niſi complexio media inter paſsiuas qualitates: cum ipſa elementa non agant niſi ut paſsiua. Secundo ſequitur hanc digeſtionem non reperiri niſi mixto ex alio mixto generando:quia non exiſtente mixto non eſt cōplexio: & ſic non eſt humidum complexionale. Ad primum dicit quòd elementa quæ permiſcentur,debēt adinuicem agere ſm qualitates actiuas & paſsiuas ut reſultet complexio media inter ambas contrarietates.propterea poſſet exponi ex oppoſitis paſsiuis.i. ex elementis oppoſitis patiētibus adinuicem ſm omnes qualitates. Aliter dicitur quòd magis in diffinitione expreſsit qualitates paſsiuas:quia id quod magis manifeſtatur poſt digeſtionem eſt durities & mollities & ſimilia,quę magis conſurgunt ex qualitatibus paſsiuis. tertio aliter dicitur quòd expreſsit qualitates paſsiuas & non actiuas quia illæ paſsiuæ ſunt materia actiuarum ſm quarum proportionem, & temperamentum acquiritur temperamentum actiuarum ſm plurimum. Ad ſm dicitur quòd ſi uolumus digeſtionem hic deſcriptam competere digeſtioni cuiuſcunq; mixti tam ex mixtis, q̄ ex elementis immediate generandi intelligamus in unoquoq; humido ſcilicet tā aqueo, quàm aereo ex oppoſitis paſsiuis.ſ. ſicco,terreo,& igneo ſecū permiſcendis,& non ſubdamus illā particulā cōplexionali mixti. Vel ſi uis eam addere ſicut addit Alb.mag.dicamus quòd humidum aereum & aqueum poteſt dici complexionale:non quia ſit ſubiectum complexionis: ſed quia eſt futurum partiale ſubiectum complexionis.nam ly cōplexionale non ſolum dicit actum ſed etiam aptitudinem.

His præmiſsis ad dubium reſpōdetur quòd digeſtio in iuuatiuo aliquando procedit ingroſſando, aliquando ſubtiliando, aliquando neq; ingroſſando,neq; ſubtiliando. Primum manifeſtum eſt in his in quibus humidum aqueum & aereum perficitur per ſiccum terreum ſibi aduenientis ſicut in amygdalis, auellanis,& ſimilibus:aut in quibus fit ſeparatio humidi aquei per digeſtionem ſicut cum uinum conuertitur in chylū: & humiditates ſecundæ in carnem,& oſſa. Secundum eſt manifeſtum in quibus econtra ſiccum terreum perficitur per humidū aqueum,& aereum ſibi aduenientis ſicut in piris, ficubus, & ſimilibus in principio duris,& terreis: quod humidum attrahitur a calore digerente tanquam conueniens ad perfectionem, & complementum eorum quæ digeruntur. Similiter in quibus per digeſtionem excluduntur partes terreæ ſicut cum panis,uel caro conuertitur in chylum,& ſanguis in ſpiritū. Tertium eſt manifeſtum in quibus per digeſtionem ſeparatur tantum de partibus terreis groſsis quantum de partibus aqueis, & aereis,ſicut cum ſanguis conuertitur in primam humiditatem,aut in lac,aut in ſperma: ſed tamen credam lac ſm plurimum eſſe ſangnine ſubtilius. Item ſicut quando ptiſana conuertitur in chylum. Et ſimiliter poteſt eſſe quando per digeſtionem tantum traheretur ad id quod digeritur de humido aqueo & aereo,quantum attrahitur de ſicco terreo:aut quando tantū excludatur de uno contrario,quantū attrahitur de alio, quorum exempla difficile eſt reperire. Secunda concluſio ad intentionem Ariſto.qui vult q̄ digeſtio procedat ingroſſando excluſa quacunq; additione,aut ſeparatione humidi aquei, aut aerei.& ſimiliter ficci terrei præter humidi reſolutionem, quæ fit per actionem caloris digerentis, omnis digeſtio in iuuatiuo ingroſſando procedit.probatur,quia per actionem calidi digerentis ſemper humidior pars diſſoluitur. Vnde quod digeritur continuo efficitur terreſtrius. Correlarium.humidum adæquatum quod digeritur, ſiue digeſtio præparet ad nouam formam mixti, ſiue compleat in mixto diſpoſitiones ſibi conuenientes continue ingroſſatur. Et nota ut ſupra dictū fuit,quòd digeſtio de qua fuit quęſtio noſtra accipitur pro motu quo res digeritur.& ſimiliter perfectio,ſiue completio poſita pro genere.pro motu accipitur quo mediāte res perficitur, digeritur,& completur. Vnde ſi quæratur quæ res ſit digeſtio. Reſpondetur quòd eſt motus. Si uero digeſtio accipiatur pro complemēto,& integritate eius quod digeſtū eſt. Reſpondetur quòd eſt terminus,& finis a calore naturali per motū illud intētus. & illud eſt integritas,& perfectio mixti,q̄ integratur ex complexione propria,duritie,& mollitie, colore,& odore,ſapore & ſimilibus,necnon proprietate,& forma per quæ mixtum habet eſſe:& eſt perfectum in ſpecie ſua.

Digeſtio quid ſit.

Et quandoq; ſunt contraria illa quæ requirit febris de infrigidatione:& illud qd requirit humor de digeſtione,& euacuatione,& reſolutione. Quandoq; enim eſt digeſtiuū & euacuatiuum calidum:immo eſt ſecundum plurimum ita.

In hac parte tertia primæ partis comparat Auic.has intentiones ad inuicem quo ad caſum noſtrū: & habet tres partes. In prima oſtendit illarum duarum intentionum contrarietatem:quarū altera debetur febri.altera cauſæ: declarans in generali cui magis uacandum ſit. In ſecunda parte oſtendit harum conuenientiam in quadam re iuuante reſpectu utriuſq;. & eſt ſyrupus acetoſus ſimplex. In tertia parte oſtendit in ſpeciali quomodo utriq; vacandum ſit.ſecunda ibi§Et multotiens.§ tertia ibi §Et ſcias quòd quandoq;. § Primam partem diuido in tres. In prima Auic. innuens contrarietatē inter duas intentiones quarum altera debetur febri,altera humori: declarat quomodo illud quod cōuenit ratione humoris nocet ratione febris. In ſecunda parte oſtendit in generali cui intentioni magis uacandum ſit. In tertia parte declarat, quomodo illud quod conuenit ratione febris,nocet ratione humoris,ex hoc inferens tria correlaria.ſecunda pars incipit ibi §Et tunc oportet.§tertia ibi§Et fortaſſe contrarium. § In prima parte dicit duo.primum quòd quandoq; ſunt contraria illud q̄ requirit febris de infrigidatione,&illud quod requirit humor de digeſtiōe:euacuatione,& reſolutiōe. ſecūdū dictū eſt q̄ digeſtiuum & euacuatiuum aliquando:immo ſm plurimū eſt calidum. Vnde hoc quod confert ratione humoris digerēdo & euacuando nocet ratione febris,quæ curatur per frigida. primum dictum eſt manifeſtum.

Sed pro declaratione ſecundi cadunt duo dubia. Primnm utrum digeſtiuum ſit ſecundū plurimum calidum. Ad partem negatiuam primi dubij arguitur:quia frequenter digeſtio materiæ eſt ingroſſatio,ut patuit ex diffinitione digeſtionis. hoc autem fit a frigido. Item aqua frigida ut patebit inferius,digerit materias calidas ſubtiles. Item febres ſecundum plurimum ſunt cholericæ ſecūda de criſi.capitulo ſexto.ergo materia febrium digerenda ſecundū plurimum eſt cholera: quæ cū ſit calida naturaliter,& per putrefactionem frigido digerēda eſt. Præterea.Plures febres accidunt tempore calido,q̄ frigido in quibus oportet totum regimen ratione temporis ad frigidum declinare. Præterea.Plurimæ febres ſunt peſtilentiales,in quibus pro digeſtiuis utimur oxyzachara,ſyrupo de acetoſitate citri,aqua frigida,& ſimilibus extinguentibus,cor cōfortantibus,& a maligna putredine præſeruatibus. Præterea. Medici pro digeſtiuo in febribus utuntur ſyrupo acetoſo ſimplici:ſyrupo byzantino,ſyrupo acetoſo compoſito:& aqua ordei,endiuiæ,quæ omnia ad frigidum declinant: & plures iſtis utuntur in feb.quàm in omnibus reliquis ſimul. In oppoſitum eſt hic Auicen.

Vtrum digeſtiuū ſit ſecūdum plurimum calidum.

Pro ſolutione præmittit primo q̄ digeſtiuum eſt triplex: quoddam eſt uis animæ,& hæc nō eſt calida nec frigida:quoddam eſt calor naturalis,quod eſt calidum & humidum:ſiue per ipſum intelligamus ſpiritum,ſiue cōplexionem naturalē: hæc enim ſunt inſtrumenta animę in quacunq; operatione. Quodam eſt uirtus medicinarum,ſiue medicinæ ipſæ quæ gratia digeſtionis adhibētur.& de hoc ultimo digeſtiuo eſt quęſtio noſtra. In hac parte dicit Pluſquàm commentator tertio techni in commento illius partis.Sed dicta quidem ſpecies alterationis. Et ſimiliter ſequens eum quòd digeſtio cauſæ cōiunctæ.ſ. humoris

Digeſtiuū triplex.

Digeſtio ingroſſando procedit.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 104 sur 301

humoris putridi,quæ aqud Gal.eſt alteratio faciens ceſſare putredinem manente ſubſtantia ꝓficitur per frigida & ficca: quia frigida & ficca opponuntur cauſis putrefacientibus, quæ ſunt caliditas & humiditas.cuius ſignũ,quia auſter facit & cõſeruat putredinem qui eſt calidus & humidus. Econtra boreas frigidus & ſiccus ꝓhibet eam. Preterea. Omne quod putrefit calefit & humectat.quare frigidis & ſiccis auferenda & ꝓhibenda eſt putrefactio. Huius uiri & ſequentiũ ipſum dicta ſunt uera loquendo de digeſtione putridi ut putridum eſt: per quã dẽt ad benignũ reduci. omne enim tale ut putridũ eſt calidũ & humidũ reſpectu ſuę diſpoſitionis naturalis. quare cũ cura fiat per contraria opus eſt ꝑ frigida & ſicca hi lapſus corriganẽ, & nõ ſolum hoc uerum eſt in humoribus putridis ad benignũ reducendis:ſed etiam pro ipſorum præſeruatione à putredine huiuſmodi frigida & ſicca adhibenda ſunt. Auicẽ & medici nõ curantes de reduplicatiuis dicunt digeſtiua eſſe ut plurimum calida. Nam multoties humor putrefit ꝓp groſsitiẽ,& uiſcoſitatem:& ꝓp oppilationẽ ꝓhibentẽ ipſius euentationem. Et multotiens idem humor factus putridus ꝓpter eaſdem cãs nõ poteſt ad benignum reduci: quare multotiens opus eſt calefacientibus,incidentibus,ſubtiliantibus,& aperientibus. hæc neceſſaria ſunt in humore putritudo, aut non putrido ad expulſionem præparando. Raro enim cõtingit ꝙ humores putrentes ẽt leui putredine ad benignũ reducanẽ. Cum ergo diligẽs cõputatio facta fuerit oĩum digeſtiuorum quibus mediçi utuntur tam pro humoribus ad benignũ reducẽdis,ſiue putridi ſint, ſiue non putridi quàm in humoribus ad expulſionem præparandis inueniemus eſſe plura digeſtiua calida,quàm frigida. Nã digeſtiua frigidorum humorum ſemꝑ ſunt calida:ſed digeſtiua calidorum ẽt ſecundum plurimum ſunt calida, cum ſm plurimum humores calidi ſint groſsi,aut uiſcoſi,aut oppilationi cõiuncti.raro enim fiunt febres ex putredine cholerę naturalis. Sed plurimę fiunt ex putredine cholerę citrinæ, uitellinæ, & cholerę minoris famæ. Similiter ſanguis putrens raro peccat ſubtilitate:ſed plurimũ groſsitie:& horum putredines ſunt ſm plurimum oppillationibus coniunctæ. Præterea humores ſiue ſint coniuncta cauſa febrium, ſiue antecedens ſm plurimũ præparantur ad expulſionem, & raro ad benignum reducunt: cuius ſignum, quia ſm plurimum poſt digeſtiones fit ipſorum euacuatio ab arte,uel à natura: ſed humorum euacuatio impeditur ſm plurimum propter groſsitiem,& uiſcoſitatem facientes ipſos figi,& adhærere:& impedientes tranſitum eorum per uias anguſtas,ſicut ſuper extremitates uenarum: & raro impediuntur propter ſubtilitatem qua in membrorum poroſitatibus imbibantur:quare ſm plurimum neceſſaria ſunt calida ſubtiliantia,incidentia, & aperientia. Et ſimiliter qui ad benignum reducendi ſunt frequenter propter tales cauſas impediuntur,quare &c. Nec obſtat ꝙ inueniantur aliqua frigida aperitiua,ſicut aqua endiuiæ & ſimilia. Et aliqua frigida inciſiua ſicut acetum, quod adiuuat ad ſubtiliationem: quia iſta ſunt leuiter aperientia:& ſubtiliantia quæ utplurimũ non ſufficiunt ſed opus eſt fortioribus quæ ſunt calida: quare non ſolum in cauſis antecedentibus febrium putridarum digerendis: ſed ẽt in cõiũctis: aut ſaltẽ oĩbus cõputatis tam antecedẽtibus,quàm cõiunctis ſiue ad benignũ reducendis ſiue ad expulſionem preparandis digeſtiua ſm plurimũ ſunt calida .Et hoc uoluit Aui.

Ad rationes autem in contrarium conceditur ꝙ aliquando digeſtio eſt ingroſſatio,quæ fit à frigido:& ꝙaqua frigida eſt digeſtiua humoris calidi ſubtilis:ſed hi humores ſubtiles taliter digerendi raro reperiuntur in comparatione ad humores qui digerendi ſunt per ſubtiliationem. Sed ad Gal. ſecundo de criſi reſpondetur ꝙ quocunq; unico humore capto ſecundum ſpeciem plures accidunt febres a cholera quàm ab alio humore:& non ſolum hoc eſt uerum ſed etiam plures accidũt febres à cholera quàm a reliquis humoribus ſimul ut manifeſtum eſt his qui diu uerſati ſunt in practica: & hæc fuit mens Gal. ex qua tamen non cõcludit contra determinationẽ: quia illæ cholerę ſm plurimum ſunt groſſæ. Vnde febres ſm plurimũ occurrentes ſunt tertianæ nõ purę,quarum materia ſubtiliatione indiget,& ſm plurimũ ſunt cõiunctæ oppilationi.quare &c. Ad rationem aliã concedit ꝙ plures febres accidunt tẽpore calido,quàm frigido:cũ quo tn ſtat ꝙ pendẽt ab humoribus groſſis cum maxime accidant in autumno. Ad quintã concedit plurimas eſſe febres peſtilentiales in quibus ab initio utimur aqua frigida,& digerentibus frigidis quàmtuncunq; ſm plurimum pendeant ab humoribus groſſis:ſed illud facimus coacte non regulariter:ſed poſtea in proceſſu procedimus cum ſubtiliantibus,& aperientibus cura regulari. Ad ultimum conceditur ꝙ pluries ſyrupo utimur acetoſo ſimplici, & compoſito & ſyrupo byzantino: quia ualẽt in materia calida & frigida, & aperiunt oppilationes. Sed niſi eſſet auctoritas Meſuę, dicerem ſyrupum byzantinũ, & acetoſum cõpoſitum ad calidũ declinare. Sed quicquid ſit digerunt maxime per calida ipſorũ cõpoſitionẽ ingredientia, quæ ſunt ſubtiliantia, aperientia, & ꝓuocatiua, Ad rationem aũt Pluſquàm cõmentatoris quæ uidetur uniuerſaliter cõcludere ꝙ digeſtiuum cauſæ cõiunctæ eſt uniuerſaliter frigidũ & ſiccum cum debeat opponi caliditati,& humiditati eius quod putrefit. Reſpondeẽ ꝙ multoties groſsities,& uiſcoſitas ſunt cã putredinis:& multoties prohibita tranſpiratio:quæ remouendæ ſunt per calida & per frigida: & ſicca fouerentur & augerentur:unde magis nocerent,quàm iuuarent corrumpendo caliditatem & humiditatẽ ſuperfluam eius quod digeritur,

Secundum dubium utrum euacuantia ſint ſm plurimum calida. Arguitur ꝙ non quia euacuantia comprimendo ſunt ſm plurimum frigida ſicut mirabolani,citonia & ſimilia.& euacuãtia leniendo ſunt frigida ſicut uiolæ:& aliquando ſunt circa tẽperamentum ſicut manna, caſſia. Et euacuantia labificando ſunt frigida ſicut pruna:& euacuantia eligendo quædã ſunt frigida,ſicut roſæ,mirabolani. Item euacuantia per uomitũ ſunt frigida ſicut acetum:& aqua ordei ſimul mixta. Similiter euacuantia per urinam ſicut ſemina communia. Item euacuãtia per ſudorem ſicut aqua ordei cum pauco uino. In oppoſitum eſt Auicen.

Pro ſolutione notãdum ꝙ euacuantia ſunt ſexcuplicia:quædam euacuant per ſeceſſum; quædam per uomitum: quædam per urinam:quædam per ſudorem:quædam aperiendo orificia uenarum apertione ſanguinem manare facientes: quædã euacuant membra particularia per ductus, & uias ſibi proprias:ſicut cerebrum per nares, & colatorium: pulmonem per cannã eius: matricem per collum eius. Euacuantia autem per ſeceſſum:quædã euacuant comprimendo .i. conſtringendo inteſtina in parte ſuperiori,ita ut ꝑ cõſtrictionẽ fiat expreſsio obiecti expellendi ad inferiora: & ex hoc genere ſunt mirabolani: & licet ẽt euacuent eligendo. Item citonia,pira & ſimilia ſtyptica poſt alium cibum ſumpta. Et quædam euacuant labificando ſicut pruna,i.applanando ſupficiem mẽbri. i. inteſtinorũ per quæ fit expulſio: ita ut ſuperficies ipſorum fiat plana non aſpera, & inæqualis ut obiectum expellendum lubrificet per ipſam. Quædam euacuant leniendo.i. humectando & mollificando obiectum expellendum ſicut uiolæ manna, & caſſia. Euacuare autem lubricando credo ꝙ ſit idem quod euacuare labificando ut uocabulum ſonat:aut ſi differt credo ꝙ ſimul cõprehendat euacuationem labificatiuam,& lenitiuam.ſicut euacuatio facta ꝑ oleũ,& iura pinguia quę ſimul obiectum mollificant,& ſupficiem applanãt. Quædam autem euacuant eligẽdo.i. determinatũ humorem per ſuam ꝓprietatem ad ſe attrahendo. Et hæc ſunt duplicia. quædam fortia dicta exoluentia: & hæc uniuerſaliter ſunt calida. quædam ſunt debilia quæ dicuntur ſolutiua benedicta. Et horum quædam ſunt calida ſicut rhabarbarum, aloe, & ſimilia: quædam ſunt frigida ſicut mirabolani, uiolæ, roſæ, & ſimilia. licet forte huiuſmodi ſecundum partem ſecundum quam eligunt ſint calida.

Sex ſpecies euacuatium.

Ordinauit nãque natura ut ꝓprietati ſpecificæ attrahẽti cõiungereẽ qualitas prima attractiua. ſ. caliditas ut ꝑ eã iuuareẽ: quapropter cõprehendimus uiolis & ꝓprie ficcis amaritudinẽ quandã ſignificantẽ caliditatẽ, qua ſua ꝓprietas ſpecifica iuuat in attrahẽdo hoc. Quædã euacuãtia ꝑ ſeceſſum euacuãt diſſoluẽdo ſicut pi p:quædã abſtergẽdo ut mel:quædã pungẽdo, & ſtimulando ſicut acetum:& ſimilia acuta: quapropter decimaſexta tertij inuenies quædam antidota ſolutiua in quibus nullum eſt ſolutiuum ſecundum aliquem quatuor modorum ſupraſcriptorum. Multa tamen reperiuntur ſolutiua quæ multis modis ex ſupraſcriptis poſſunt euacuare, ſicut mirabolani qui euacuant comprimendo,& eligendo:ſicut pruna, & tamarindi qui euacuant labificando, & eligendo:& manna & caſſia

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 105 sur 301

leniendo & eligendo. Succus autẽ granati acris, & granati dulcis expreſſus cum cortice interiori quantitatis quatuor unc. cum duabus unc. zuccari euacuant abſtergẽdo per zucca. leniendo, per ſuccum granati dulcis, incidendo, pungendo, ſtimulando, per ſuccum granati acris, & comprimendo, per ſtypticitatem ſuam.

Breuiter euacuantia oĩa recenſet.

Sed reſpondendo ad quæſitum dico, quòd ſolutiua exoluẽtia ſunt uniuerſaliter calida. Soluentia benedicta quædam calida, quædam frigida. Soluentia comprimendo ſunt ſecundum plurimum frigida. Solutiua leniendo ſunt humida, quandoque frigida, quandoque calida, quandoque temperata. Solutiua labificando, quandoque frigida, quandoque calida. Euacuantia autem diſſoluendo, abſtergendo, pungendo, & ſtimulando ſunt ſecundum plurimum calida. Euacuantia autem per uomitum leuia quædam ſunt frigida ſicut ſemen atriplicis, & aqua tepida cum pauco aceti. quædam ſunt calida ſicut flos geneſtræ, agaricus. Fortia autem uomitiua ſunt uniuerſaliter calida ſicut ſuccus raphani, granum regum, ſiue catapucia. Elleborus autem eſt ultimus: & hæc uomitiua quandoque prouocant per qualitates manifeſtas, ut puta pungendo, ſtimulando, & in ſtomacho lęuigando. Quædam per proprietates occultas eligendo proprios humores ſecundum naturam uomitiui. euacuantia autem per urinam quædam euacuant per proprietates, humores eligendo ſicut aſſarum eligens choleram, & phlegma. Quædam a proprietate petunt uias urinę licet non eligãt humores determinatos ſicut cãtharides. quare tanta eſt uis ut etiam exterius applicitis prouocent urinã, & quandoque excoriant uias urinę, & proprie ueſicam ita ut ex ea ſanguis emanet: & hæ omnes ſunt calidæ. Quædam euacuant per qualitates manifeſtas, & hæc ſunt duplicia: quædam prouocãt urinam ſua aquoſitate lauante ſicut aqua cucurbitæ, melonis, & anguriæ: & hæc ſunt frigida. Quędam ſunt diuretica, ideſt prouocãtia urinam diſſoluendo humiditates in humiditatem aquoſam ſicut apium, radices ſparagi, & ſimilia, & hæc ſunt calida. Sed dubium eſt de ſeminibus communibus frigidis, & quomodo prouocant urinam. Aliqui credunt hoc eſſe ex humiditate aquoſa in ipſis derelicta. Aliqui credunt hoc eſſe propter caliditatem aliquam in ipſius exiſtẽtem. Aliqui dicunt hoc eſſe a proprietate, & forte omnia hæc ſimul concurrunt: hæc autem frigida ſunt. Euacuantia autẽ per ſudorem, quædam ſunt leuia ſicut aqua hordei cum pauco uini ſubtilis: & hęc ſunt frigida. Quædam ſunt prouocãtia ſudorem diſſoluẽdo humiditates in uaporem groſſum, & hæc ſunt calida, & calidiora quàm prouocantia urinam præter cantharides, opus enim eſt maiori caliditate ad diſſoluendum humiditatem in uaporem groſſum, quàm ad ſubtiliandum humiditates groſſas in aquoſitatem. Et medicamen de aſſa, eſt de fortiter prouocantibus ſudorem. Euacuãtia autem aperiendo extremitates uenarum apertione ſanguinem manare faciente: quædam faciunt hoc a proprietate, ſicut aloe necnon multæ ex medicinis exoluentibus: quædam faciunt illud per qualitates manifeſtas ſicut omnia aperitiua: & manifeſtum eſt hæc omnia eſſe notabiliter calida. Euacuantia autem membra particularia ſicut cerebrum, pulmonem, & matricem. omnia hæc ſm plurimum ſunt calida. Ex quibus tandem concluditur reſponſio ad quæſitum per has concluſiones. Prima concluſio. Euacuantia autem de entibus mundi per quãcunque uiam ex iam dictis plura ſunt calida, quàm frigida. hæc concluſio patet ex ſupraſcriptis. Secunda concluſio euacuãtia quibus utimur pro curatione febrium putridarum ſunt ſecũdum plurimum calida. probatur. nam electiue euacuantia materias proprias feb. per feceſſum quibus utimur, ſunt ſecundum plurimum calida. euacuantia autem materias communes aliquando ſunt calida. Similer euacuantia per alias uias quibus utimur ſecundum plurimum ſunt calida: ut patet diſcurrẽdo per ſingula. Et ex his facilis eſt reſpõſio ad rationes adductas ante oppoſitum.

Semina cõia frigida quo ducunt urinam.

Et tunc oportet vt obſeruetur magis timoroſa de vna duarum rerum.

In hac parte Auicen. oſtendit in generali quę harum duarũ intentionum cum adinuicem contrariantur ſit obſeruanda dicens: quòd oportet ut obſeruetur magis timoroſa de una duarum rerũ. ideſt duarum intentionũ adinuicem contrariarum.

Illa autem dicitur magis timoroſa quæ ſi omittatur maius imminet periculum. ergo ſi intentio ad febrem ſit magis timoroſa obſeruabimus illam & procedemus cum infrigidãtibus, extinguentibus, non neglecto tamen humore. Si uero intentio ad humorem ſit magis timoroſa digeremus, & euacuabimus non negligendo febrem. Et hanc ſententiam uult Auice. quarta primi ultimo capitulo.

Et fortaſſe contrarium eſt illud quod conuenit febri de infrigidatione cum eis quæ ſunt ſicut melones indi, & reliqua olera ei quod conuenit materiei de minoratione.

In parte præſenti Auicenn. declarat quòd aliquando illud quod conuenit rõne febris nocet ratione humoris. ſecundo infert tria correlaria, ſecunda ibi ¶ Quare. ¶ De prima parte dicit quòd fortaſſe. id eſt aliquando illud quod conuenit febri de infrigidatione cum eis quæ ſunt ſicut melones indi, & reliqua olera contrariantur illi quod requirit humor de digeſtione, euacuatione, & reſolutione.

Quare prohibet illud dare ea in potu niſi vbi non eſt materia: & oĩno ſollicitudo ſit vt poſtponatur aqua fructuũ vſq; ad hebdomadam: & ſit contentus aqua hordei. Et omnes fructus nocent febricitantibus, cum ebullitione ſua, & corruptione ſua in ſtomacho.

In præſenti parte infert tria correlaria. Primum q illud ſcilicet conferre febri, & nocere humori, prohibet ea ſcilicet melones indos & reliqua olera, & aquam eorum dari in potu niſi ubi non eſt materia ideſt niſi in febribus immaterialibus, ſicut eſt hectice & ephimera. Secũdum correlarium: quòd omnino ſollicitudo ſit ideſt medicus ſit ſollicitus quòd hæc aqua fructuum ſcilicet melonis indi, & reliquorum ſimilium ſicut cucumeris, citrulli, & ſimilium fructuum facile putreſcibilium poſtponãtur uſque ad hebdomadam in febribus putridis & interim ſit contentus aqua hordei.

Tertium correlarium. omnes fructus nocent febricitanti ſcilicet febre putrida cum ebullitione ſua, & corruptione ſua in ſtomacho. Nota primo. quòd melo indus: melo magnus uiridis, cucumer ſaracenicus, dualha, anguria idem ſignificant. Et apud Serapionem auctoritate Raſis eſt fortis humectationis, & extinctionis: & conuenit in febribus aduren tibus, eſt frigidior alijs ſpeciebus melonum. Cucumer uero aliter dictum chiar eſt duræ digeſtionis generans chymum malum paratum corruptioni, ſiue corrumpi & fieri materiã febrium putridarum. quamuis melo ſit citius corruptibilis, & eſt frigidus & humidus in ſecundo: & hoc eſt illud quod uocatur cucumer in Lombardia, & in marchia triuiſana & mollificat uentrem, & prouocat urinam. Citrullus autem aliter dictus ghache eſt frigidior cucumere, & generat chymum uiſcoſum, & humores crudos in uenis, & accidunt ex uſu eius febres antiquæ malæ: nec prouocat urinam ſicut melo: & nocet ſtomacho. aqua cucumeris, & citrulli confert in flammationi febrium, & ſedat ſitim & laxat uentrem laxatione bona, & ſine nocumento aliquo: & debet bulliri cum zuccaro albo: doſis cuiuſcunque eorum eſt ab unc. iiij. uſque ad vi. nõ oportet tamen ut detur habenti naturam duram ad mouendum, quia non laxaret.

Credo quòd citrullus minor ſit cucumere. Melo aliter dictus batheca apud Serapionem cuius ſubſtantia dum eſt maturus eſt ſubtilis: & non perfecte maturi ſubſtantia eſt groſſa infrigidat, & humectat in ſecundo gradu. & ſecunda uirtus abſtergit, & incidit: ſed tertia prouocat urinam. Credo q apud Auicenn. batheca ſit terminus communis ad plures ſpecies melonum. dicit enim quòd melo eſt melioris humoris quàm reliquæ bathechæ. Concordat tamen cum Serapione in uirtutibus eius. Pepo autem eſt melo: ſed dicitur pepo quaſi pepaſim paſſus. Et Simon Ianuenſis non diſcrepat ab Aui. nec a Serapione: dicit enim ſic. Dulla arabice melo magnus uiridis, batheca arabice melo magnus uiridis, qui anguria a quibuſdam uocatur, uel alius melo qui apud cuneti uocatur ſic. locus eſt enim ſub diſiunctione. Ego tamen credo quòd pepo, ſiue melo bene conditionatus parum tranſcendat primũ gradũ pro-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 106 sur 301

propter bonitatem ſuę dulcedinis. Et quia Auicenna. in capitulo de quartana comparans ipſum lactuctę innuit ipſum eſſe minus frigidum lactuca: cum tamen lactuca ſecundo canone ſit frigida in ſecundo. Eſt tamen multum prouocans urinam cum non concedat ipſum in quartana propter uehementiã puocationis producendis ad ingroſſationẽ ſanguinis.

Cucurbita autem frigida, & humida in ſecundo pauci, & boni nutrimenti, & uelocis digeſtionis ſi non corrumpitur in ſtomacho, & cõfert febribus cholericis. Melongena apud Auicennam ſecundo canone capitulo proprio eſt calida & ſica in ſecũdo: licet apud quoſdam ſit frigida, generat humores melancholicos præparantes ad ægritudines melancholicas. recens tamen eſt minus mala antiqua. Cum ergo hic dicat Auicenna. melonem indum & reliqua olera conuenire ratione febris intelligit de omnibus præterquam de melongena. Nocent autem ratione humoris cum neruos infrigident, & humectent, & prohibeant reſolutionem & generent chymos malos putreſcibiles. Cucurbita tamen eſt minus mala cæteris: immo optime confert in febribus cholericis: & proprie ſi debite coquatur, & præparetur. Notãdum ſecundo quòd hoc uocabulum olus eſt latius apud arabes, quàm apud nos. Nam apud nos ſolum herbas ſignificat, ſed apud Arabes ſignificat herbas & etiam fructus qui non naſcuntur ex planta lignea ſicut illi de quibus ſermo præceſſit.

Aqua fructuum. Dubitatur utrum aqua fructuum debeat poſtponi uſque ad hebdomadam. Pro ſolutione huius notandum aquam fructuum & cuiuſcũq; alterius rei tria apud medicos ſignificare. Quandoque enim ſignificat ſuccum, quandoque aquam decoctionis: quandoq; aquam diſtillationis. Et de his tribus modis eſt ſermo in textu præſenti. Notandum ſecundo tres apud medicos reperiri aquas fructuum differentes ſecundum diuerſitates eorũ ex quibus fiunt. Prima eſt aqua decoctionis quorundam fructuum ſolutiuorum ſicut prunorum, tamarindorum, iuiubarum, ſebeſten cum quibus ad bulliendum aliquando adduntur uiolæ, & cum horum decoctione aliquãdo caſsia, uel manna diſtemperatur. Et hæc aqua fructuum multotiens datur in principio febrium ante hebdomadam ad infrigidandum, leniendum uẽtrem: & quandoque ad minorandum materias proprias: & ſunt eius uariæ deſcriptiones apud auctores ſecundum diuerſarũ febrium exigentiam. Et Meſue ponit diſtinctione ſeptima deſcriptionem aquæ fructuum & multas alias decoctiones & infuſiones: & de hac aqua fructuum non intelligit hic Auic. Secunda aqua fructuum eſt ſuccus quorundam fructuum acetoſorum ſicut granatorum, limonum, citrullorum, acetoſitas citri. & hæc multotiens datur in principio febrium ante hebdomadam ad extinctionem caliditatis, & prohibẽdam malignam putredinem, aut ipſius additionem, & cordis confortationem ſecundum quòd multotiens eſt neceſſarium in peſtilentialibus: & de hac non eſt hic ſermo. Tertia aqua fructuum eſt aqua decoctionis, aut expreſsionis, aut diſtillationis fructuum ſuperius memoratorũ ſicut anguriæ, melonis, cucumeris, citrulli, cucurbitæ. His adde aquam pomorum, pirorum, perſicorum, & ſimilium facile putreſcibilium, quæ aqua non eſt lenitiua ſicut prima licet ſit prouocatiua: nec prohibet putredinem ſicut ſecunda: immo potius eſt parata ad inducẽdum, aut augendum putredinem, de hac eſt ſermo ĩ textu. Et prohibetur ante ſeptimũ quouſq; materia ſit manifeſte digeſta, & multum minorata: tunc enim minora poteſt facere nocumenta.

Sed contra quia Halyabas in principio tertianæ concedit aquã anguriæ. Idem facit Auerro ſeptimo colliget. Amplius Auicenna in regimine acutorum dat aquam cucurbitæ cucumeris, & melonis gratia extinctionis caloris putredinalis, ſed neceſsitas extinctionis poteſt eſſe ante digeſtionem. Amplius Auicẽna multotiens laudat melonem, cucumerem, & cucurbitam in tertiana, non determinãdo tempus digeſtionis. Amplius Auicenna in cura ſyncopalis minutę dat panẽ in aqua fructuum, & uidetur quòd intelligat de aqua melonũ, & ſimilium: necnon pirorum, pomorum: quod apparet. non enim intelligit quòd panis detur cum aqua in qua ſit caſsia & huiuſmodi ſolutiua: nec cũ aqua granatorum, aranciorũ, & ſimiliũ: quia ſtatim de his dixerat in iſto capitulo. Amplius Caſsius fælix in cauſone utitur ſucco cucurbitæ. Præterea. Si aqua huiuſmodi diſponit ad putredinem non debet concedi ante hebdomadam, nec poſt hebdomadam.

Pro ſolutione horum ſciendum quòd aqua anguriæ, cucumeris, & ſimilium facile putreſcibilium ex parte iuuat in febribus putridis extinguendo caliditatem febrilem. propterea dixit quòd melones indi, & reliqua olera conueniunt feb. infrigidando: & ſimiliter eorum aqua. Ex parte autem nocet: quia aqua huiuſmodi, & ſimiliter fructus ipſi ex quibus, fit ſunt parati corruptioni propter humidum aqueum aptum & ebullitioni, & putrefactioni, & quia a proprietate quaſi generant & materias malignas, ut intelligitur a doctoribus arabis omnibus. unde hæc aqua eſt apta multum nocere ratione humoris. Verum ſi detur poſt hebdomadam, ideſt apparentibus ſignis manifeſtæ digeſtionis, & materia minorata eſt apta minus nocere cum uirtus magis dominetur materiei: nec ſinit in ea malignam procedere putredinem. uerum ſecundum diuerſitatem febrium putridarum eſt apta magis, aut minus nocere, & iuuare. in phlegmaticis quidem nullo modo cõuenit: quia ratione febris non eſt proportionatum infrigidans: immo nimium excedens & ratione humoris: ut manifeſtum eſt apta maxime nocere, niſi forte eſſet cauſon a phlegmate falſo. In melancholicis autem ſimiliter ratione febris eſt nimis exceſsiuum infrigidans: & ratione humoris nõ conuenit quia nimis ingroſſat, & facit ineptum euacuationi: & forte ſuperfluę prouocãdo nocet: ut uoluit Auic. in capitulo de quartana loquens, de melone dulci qui minus cæteris fructibus de quibus ſupra infrigidat. Verum in quartana continua pendente a melancholia genita per aduſtionem choleræ fortaſſe poſſet concedi, aut ſaltem minus noceret quàm in reliquis quartanis.

Sed in ſanguinea eſſet proportionatũ infrigidans, ſed forte noceret ſuperfluę humectando: ſed ratione humoris, ſcilicet ſanguinis putrẽtis eſt apta multum obeſſe, & parum prodeſſe: ſed in febribus cholericis & proprie pendẽtibus a materia ſubtili eſt apta multum prodeſſe: tum ratione febris, tum ratione humoris. Propterea in his auctores quidam ſicut Halyabas, Auerrois, Auicen. in capitulo de tertiana, conceſſerũt eam a principio æſtimantes ipſam plus iuuare, quàm nocere: ſed in cholericis pendentibus a cholera groſſa eſt melius expectare digeſtionem, & aliqualem minorationem. In cholericis itaque a cholera ſubtili ab initio conceſſa poſſet magis iuuare, quàm nocere. Sed in cholericis a cholera groſſa ab initio magis noceret quàm iuuaret. Sed poſt hebdomadam ad intellectum datum eſt apta magis iuuare, quàm nocere. In reliquis autẽ putridis eſt ante hebdomadam, & poſt apta multũ nocere, & parum prodeſſe, minus tamen noceret in cauſone, a phlegmate falſo. & in quartana continua a melancholia genita per aduſtionem choleræ: ſed in peſtilentialibus eſt multo magis apta obeſſe, quàm prodeſſe cum in eis ſemper oporteat tueri cor, & defendere a maligna putredine: quod magis facit aqua fructuum acetoſorum. In ephemeris autem eſt apta cõferre. In hecticis infrigidando & humectando confert: uerum ſuperfluę prouocando noceret. Verum aqua hordei eſt conuentior quàm aqua huiuſmodi, conuenit enim ratione humoris, & ratione febris. Propterea dixit Auic. Sis contentus aqua hordei, & poſtponatur aqua fructuum. Verum in febribus ardentibus fortaſſe non eſſet in ea ſufficiens infrigidatio, & humectatio ſicut in aqua anguriæ, & cucurbitæ.

Sed hic conſiderandum quãdo cogit te neceſsitas ad uſum huiuſmodi aquæ fructuum, medicus debet eius malitiam corrigere cum decoctione, quæ fiet hoc modo. Inuoluimus anguriam, aut cucurbitam in paſta, & ponimus in furno: & quando paſta exterius appoſita erit decocta, confidimus quòd aqua in intrinſeca augurię aut cucurbitæ erit decocta: & tunc remota paſta perforamus cucurbitam, aut anguriam ac ſi eſſet ueges, & extrahimus aquam quam uolumus: & poſtea claudimus cũ ſpina & haurimus de ea ſecundum opportunitatem. uerum non eſt ita guſtui delectabilis, ſaltem aqua anguriæ ſicut ſuccus eius ore expreſſus. Et ex his patet reſponſio ad rationes probantes aquam huiuſmodi competere in principio: & ad ultimam rationem probantem ipſam conuenire poſt hebdomadam. Dubitatur pro declaratione tertij correlarij. utrum omnes fructus noceant cum ebullitione ſua & corruptione ſua in ſtomacho. Arguitur quòd non. primo quia granata acetoſa, & pruna damaſcena, acetoſitas citri &

Modus faciendi aquam cucurbitæ.

Vtrũ oẽs fructꝰ noceant.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 107 sur 301

limonis recentis, & arantię prohibent ebullitionem, & corruptionem in ſtomacho, et reprimũt choleram: quod non facerẽt ſi ebullirent, & corrumperentur in ſtomacho. ergo nõ nocent febricitanti. tenet conſequentia. & aſſumptum eſt Auic. & reliquorum auctorum in capitulis proprijs. Et confirmatur, quia ab omnibus auctoribus, & ex communi vſu practicãtium conceduntur in febribus peſtilentialibus ad extinctionẽ caloris febrilis, & prohibitionem malignæ putredinis.

Amplius in capitulo de cura tertianæ vult Aui. quòd qñ eſt neceſſaria ſubtiliatio regiminis detur in potu aqua granatorũ, & aqua melonis indi. cõſtat aũt quòd ſubtiliatio eſt neceſſaria in ſtatu quando eſt maxima ebullitio: ergo videtur quòd iſti fructus non ſint apti ebullire. Amplius dicit Auicenn. quòd melo indus eſt vehementis iuuamenti in tertiana, & quòd fortaſſe non nocet niſi parum, & ſimiliter de ſucco limonis non ſaliti, & de ſucco acetoſitatis citri. Præterea in febribus multe inflammationis ſicut eſt cauſon, tertiana ab omnibus auctoribus hi fructus conceduntur. Et dicunt de melone indo quòd eſt maximi iuuamenti. Nam cum hoc quòd ſoluit, & prouocat, & frangit vehementiam caloris, & facit ſudare, fortaſſe nõ nocet niſi parum. Præterea medici moderni concedunt febricitantibus poma, & pira cocta, & aliquãdo cõcedunt amygdalas, pineas, & fiſticos.

Pro ſolutione huius dubij præmittendum quòd aliqui fructus ſunt opori, ideſt multi humidi ſiue ſucci: ſicut vuę, ficus, pepones, anguriæ, cucurbitæ, poma, pira, ceraſa, pſica: & ſimilia. Quædã ſunt pauci ſucci ſicut auellanæ, caſtaneæ, pineæ nuces, amygdalę, fiſtici: & ſimiles. Sed de primis fructibus multi ſucci primo dubiũ expediemus: deinde de fructibus pauci ſucci.

Pro declaratione primi præmittantur quædam propoſitiones. Prima: omnes fructus multi ſucci habent aliquam partem ſui humidi aptam ebullire, & in ſtomacho corrũpi. Secunda propoſitio. Non omnes fructus multi ſucci æqualiter participant de hoc humido apto ebullitioni, & corruptioni: immo quidam multum de ipſo participant ſicut vuę, ficus, & alia ſupraſcripta. Quidam parum ſicut granata, & proprie muza, & accetoſa, acetoſitas citri, arantiæ, limonis, pruna damaſcena: & ſimiles. Tertia propoſitio. multũ participãtes de humido putreſcibili quidam ſunt debilis cõplexionis, quorũ aquoſitas p primã digeſtionem ſeparatur a parte in ſanguinem cõuertẽda ſicut ficus, & vuę. hinc eſt quòd tales lubricãt ventrẽ. Quidam ſunt fortis cõplexionis quorũ humiditas non ſeparatur a ſanguine nec a parte in ſanguinem cõuertenda, nec per primã digeſtionem, nec per ſecundã ſicut pira, poma, perſica, & ſimilia: & iſti cum comeduntur neque leniũt ventrem, neque prouocant vrinam: & iſtorum humiditas remanet in ſanguine, qui ſanguis facile putret: quia calor naturalis non poteſt ſufficienter ſuum humidum regulare. Quidam aũt ſunt complexionis mediæ, & horum humiditas non ſeparatur a parte in ſanguinem conuertenda per primã digeſtionẽ: propterea nõ lubricat ventrem: ſed bene ſeparatur per digeſtionem ſecũdam propterea prouocant vrinã ſicut pepones, anguriæ, & ſimiles. Complexio autẽ iſta fortis debilis & media: ita etiam poteſt reperiri in parũ participantibus de hoc humido putreſcibili ſicut in multum participãtibus de eo. Quarta propoſitio. in multis fructibus præter partẽ ebullitioni, & corruptioni paratã inuenitur pars infrigidatiua quæ in ſtomacho, phibet ebullitionẽ malã, & corruptionẽ: & quæ ad venas tracta infrigidat ſanguinem in venis, & reprimit calorem. Et iſtorum quidam habent talem partem multum reſiſtentem putrefactioni ſicut granata, & alia acetoſa de quibus ſupra ſicut acetoſitas citri, limonis, arantiæ, prunorum damaſcenorum, & ſimilium. Quidam habent talem partem non multum reſiſtentem ſicut, poma, pira, ceraſa, & ſimilia. Ex quo infertur quòd in multis fructibus reperitur virtus reprimens ebullitionem dominans ſupra virtutem ebullire facientem, & prohibitio maior putredinis quàm aptitudo ad putrefactionem: & in aliquibus econtra.

His ita præmiſſis reſpondeamus ad queſitum per infraſcriptas concluſiones. Prima. omnes fructus & proprie opori nocent febricitantibus febribus putridis cum ebullitione ſua, & corruptione ſua in ſtomacho, & quandoque in alijs membris. Iſta concluſio patet ex prima propoſitione: & hæc eſt reſponſiua ad dubium.

Secunda concluſio. fructus magis participantes humido ebullitioni, & corrupti oni parato m agis vitandi ſunt in febribus putridis: & econtra qui minus participant liberius concedi poſſunt. horum autem exempla patent ex ſupraſcriptis. Tertia concluſio. fructus debilis & mediæ complexionis liberius concedi poſſunt quàm fructus fortis complexionis cæteris paribus. probatur. nam in primis humiditas putreſcibilis ſeparatur a ſanguine & a parte in ſanguinem conuertenda per primam, aut ſecundam digeſtionem, in alijs autem minime.

Quapropter ex ipſis generatur ſanguis maxime putreſcibilis. Præterea in his eſt apta fieri ebullitio, & corruptio in prima, ſecunda, & tertia digeſtione magis quàm in aliis quorum exempla ſuperius poſita ſunt. Quarta concluſio. fructus in quibus reperitur humidum multum reſiſtens ebullitioni, & corruptioni: cũ hoc tamẽ eſt de humido ebullitioni & corruptioni parato: liberius cæteris in febribus putridis concedi poſſunt ſicut granata, acetoſitas citri, limonis, & ſimiles. Et econtra oppoſito modo ſe habentes magis prohibendi ſunt in febribus putridis ſicut poma, pira, perſica: & ſimilia. In primis enim dominatur virtus reſiſtens ebullitioni, & corruptioni ſupra vitutem parantem ebullitionem, & corruptionem: in alijs autem econtra. Quinta concluſio. hi fructus multum ebullitioni, & corruptioni parati multum per decoctionem coriguntur, ſicut poma, pira, & perſica. Vnde in febribus putridis magis cõcedi poſſunt quàm ipſa cruda. ꝓpterea pira cocta concedunt̃ aliqñ in quartanis, & poma cocta in cholericis.

Similiter dicitur de ſuccis ad ſolem, vel per decoctionem inſpiſſatis: eorum enim humidum putreſcibile euaporat. Et ſimiliter de vuis, & ficubus ſubſolatis, aut in furno coctis. Verum iſta poma & pira cocta ſimiliter vuæ ſubſolatæ, & ſimilia conceduntur multotiens gratia reſtaurationis appetitus, magis quàm gratia febris. Et huiuſmodi poma, pira, & citonia, cum conceduntur ratione appetitus, & vt minus ſint putreſcibilia debent aſſari. Si vero quæris eorum maiorem infrigidationem, & humectationem in febribus potius elixentur. De pomis tamen dicit Auerrois quinto colliget auctoritate Auenzoar, quòd ſunt peſsima generatiua ventoſitatis in digeſtione tertia, quæ difficulter diſſoluuntur. Et Rabi Moyſes ſecunda particula aphoriſmorum auctoritate filii zoar. Malum ſui odore corroborat cor, & cerebrum, & eius odor eſt vtilis phthiſicis, & melancholicis: ſed cibatio eius eſt peior omni cibatione fructuum: quia ſui proprietate generat vento ſitatem in neruo, & lacerto quæ non niſi cum difficultate diſſoluitur. propterea non ex leui cauſa in putridis concedenda ſunt neque cruda, neque cocta, & non concedantur in multa quantitate. Pira tamen, & citonia vbi cum febre coniungeretur fluxus ventris conceduntur, ratione fluxus, non ratione febris. Similiter ad ſiſtendum vomitum. Et hæc ſufficiant de fructibus oporis de quibus maxime in parte præſenti intellexit Aui.

Sed de fructibus pauci ſucci nũc agendũ eſt, ſicut ſunt caſtaneæ, auellanæ, amygdalæ, pineæ, nuces, fiſtici. hi quidẽ fructus in cõparatione ad opiros hẽnt parũ de humido ebullitioni, & corruptioni parato. Nocent tñ cõiter in febribus putridis. Caſtanea nocet quia ſtyptica, oppilatiua, difficilis digeſtionis.

Auellanæ calidæ ſunt nullo modo comedendæ in febribus acutis. Sed aliqualiter rorefactæ communiter ab ipſis medicis conceduntur in confortatione hepatis frigidi. Sed amygdalæ ſunt temperatæ in actiuis declinantes ad humidum difficilioris digeſtionis quàm nuces. Quapropter ſi volumus eas concedere mundandæ ſunt cum aqua calida a cortice exteriori. Et terendæ ſunt forti contritione, & in ferculis ponendæ, ſunt enim guſtui delectabiles. Pineæ declinantes ad calidum & humidum ſatis nutriunt, & pulmonem mundificant a ſanie. ſed ante exhibitionem præparandæ ſunt quater ipſas lauando cum aqua calida, & quater ipſas exiccando: & hoc modo præparatæ conueniunt phthiſicis, & febricitantibus in quibus eſt neceſſarium mundificare pulmonem. Fiſtici calidi in fine ſecundi declinantes ad humidum multum valent in cõfortatione hepatis, & ſtomachi frigidi: & aperiunt oppilationes. conceduntur ergo in febribus phlegmaticis, & melancholicis, & proprie iam digeſta & minorata materia, quando eſſet opus confortatione ſtomachi & hepatis. In nuce nullum inuenio iuuamentum in febribus, eſt enim notabiliter calida

ſecundum

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 108 sur 301

ſecundum aliquos in principio tertij, eſt mala ſtomacho, difficilis digeſtionis, mali chymi conuertibilis ad choleram.

Ad rationes in oppoſitum. Ad primam dico quòd granata, acetoſitas citri, & ſimilia: licet habeant aliquid humidi ebullibilis, & corruptioni parati: conceduntur tñ in febribus acutis cum magis iuuent per partem frigidam reſiſtentem putredini, quàm noceant per paucum humidum putreſcibile.

Ex quo infertur quòd ſi ſucci huiuſmodi fructuum eſſent depurati, aut inſpiſſati ad ſolem, aut per decoctionem, eſſent præſtantiores, & ſecurius adminiſtrarentur, quã ipſi nouiter expreſsi. Et ad confirmationem dr ſimiliter ipſos magis conferre in peſtilentialibus, & reliquis febribus ardentibus per partem reſiſtentem putredini, quã noceant p partem ebullitioni paratam. Ad aliam confirmationem rñdetur ſimiliter quòd qñ in ſtatu eſt maxima ebullitio ꝑfidimus ipſos p partem infrigidantem magis ſedare ebullitionem, quã augere p paruam partem ebullitioni paratã. Et ſimiliter rñdetur ad reliquas replicationes. Vbi uero febris non eſſet tantæ intenſionis & penderet ab humore groſſo horum nocumentum quod faceret ingroſſando materiã, & p partem ebullitioni paratam eſſet maius quã iuuamentũ per partem infrigidantem: immo ſimul nocerent per utranque partem. Conceduntur itaque in febribus multæ inflammationis, & pendentibus ab humoribus ſubtilibus etiam ab ipſo initio. Sed ubi eſſet groſsities materiæ cum multa inflammatione concedatur poſt hebdomadã, ideſt materia digeſta, & minorata. Vbi uero materia eſſet groſſa, & febris paucæ inflammationis nullo modo conceduntur. De pomis autem, & piris dico quòd multotiens conceduntur, per errorem, & pro uoluptatibus ęgrorum: cum aliqñ plus conferant rectificando appetitum, & faciendo ſtomachũ melius amplecti cibum, quã noceant propter humidum ebullibile ut dictum fuit in corpore quæſtionis: & proprie quãdo ſunt ſufficienter aſſata. ſed de his ſatis. De fructibus autẽ pauci ſucci ſicut amygdalæ, auellanæ, caſtaneæ, nuces, pineæ, piſtici ſufficienter dictum eſt, in quibus caſibus conferunt, in quibus noceant, & quomodo ſint præparandi.

Et multoties quidem inuenitur res quæ digerit, et ſubtiliat & infrigidat cum euacuatione ſicut ſyrupus acetoſus.

In parte præſenti Auic. oſtendit in uſu cuiuſdam rei utilis, & conuenientis qñq; duas intentiones conuenire ſupraſcriptas .ſ. in uſu ſyrupi acetoſi. Dicit ergo q; multoties reperit̃ res quæ digerit, & ſubtiliat, & euacuat: infrigidãs etiam ſicut ſyrupus acetoſus. Circa quã partem notandum quòd quando abſolute ꝑfertur ſyrupus acetoſus intelligitur de illo qui fit ex aceto, aqua & zuccaro, quorum proportio ponetur inferius in capitulo proprio: & dicẽtur ibi iuuamenta ſua. Sed hic dicemus quantum eſt expediens huic propoſito. Hic ergo ſyrupus per aquam, & acetum infrigidat, & ſic cõuenit ratione febris: & per acetũ incidit materias uiſcoſas, & per zuccarũ abſtergit eas a membrorum ſuperficie: & ſic per utrunq; digerit. Euacuat autem quia omne abſterſiuum eſt quodammodo uentris ſubductiuum, & proprie ubi fuerit inciſiuo cõiunctum adiuuante abſterſiuum diuidendo obiectum expellibile, & punctione ſua expulſiuam ſtimulando.

Et ſcias quòd febris quandoque eſt tantæ vehementiæ, & acuitatis: quòd non licet vti regimine cauſæ: immo indiget infrigidatione vltima: & proprie cum nõ inuenis virtutem ſortem reſiſtentem, tolerantem.

Cum Auic. in parte generali oſtẽderit ſtante contrarietate in executione duarum intẽtionum, quarum altera debetur febri, altera debetur humori ad quam intẽtionem debeat medicus ſe cõuertere, quia ad illam quæ eſt magis timoroſa ideſt de cuius omiſsione minor ſequitur timor. In parte præſenti oſtendit hoc in ſpeciali. Et habet hæc pars tres partes. In prima oſtendit in quo caſu, & ex quibus cauſis medicus ſe debet conuertere ad febrem. In ſecunda parte oſtendit in quo caſu, & ex quibus cauſis medicus debet ſe conuerte ad cauſam .ſ. ad humorem. In tertia parte remouet dubium. ſecũda ibi § Quòd ſi. § tertia ibi § Quòd ſi. § In prima parte dicit. Scias quòd febris quandoq; eſt tantæ uehementiæ, ſcilicet quo ad multitudinem caliditatis, & acuitatis quo ad intenſionem. quòd non licet uti regimine cauſæ, ideſt humoris ipſum digerendo, & euacuando: immo indiget, ſcilicet ipſa febris infrigidatione ultima ad feſtinam ipſius extinctionem: & proprie cum non inuenis uirtutem reſiſtentem ſcilicet ipſi humori tante inflammationis tolerantem ſcilicet tantam reſolutionem abſque cibo. Et hæc eſt ſententia Galeni. 14. therapeuticæ in principio cum dicit. Si intolerabilis fuerit laboranti magnitudo febris, nõ oportet per ea per quæ cauſam abſcindimus augere febrẽ: ſimul enim interimemus hominem, & febrem. Notandum primo, quòd ultime infrigidare poteſt itelligi duobus modis. Vno modo quòd infrigidetur quantum eſt poſsibile: & hunc modum nunquàm ſequi debemus quia interimit. Secundo modo poſſumus intelligere quòd infrigidemus cum medicina una uice, aut in paruo tempore remouente totũ, aut quaſi totum exceſſum caloris ſupra temperamẽtũ proprium patientis. Et hic modus eſt hic obſeruandus, & uniuerſaliter quãdo timemus ne operando paulatim ita uirtus diſſoluat, ut in pauco tempore ſuccumbat. Hęc autem extinctio fit per potum aquæ frigidæ, epithemata, & ſimilia. Ratio autem canonis quare oporteat attendere feb. & dimittere cauſam eſt: quia quamuis digeſtiua, & euacuatiua non adhærent in calore: uita tamen cum tanta inflammatione non poſſet tanto tẽpore durare, quantum requiritur ad digeſtionem, & euacuationem. Propterea opus eſt quaſi ſubita, & feſtiua extinctione.

Notandũ ſecũdo, quòd medicus tunc eſt certus eſſe opus tanta feſtinantia ad extinctionem caloris febrilis qñ cum tanto caumate febrili inuenit uirtutem non reſiſtentem calori febrili diſſoluenti: eo quia forte habet humidum ſubtile, poros latos, & eſt cholericæ complexionis, & pauci humidi, & forte paucorum ſpirituum: unde non poteſt multum diſſolutionem tolerare: & forte non poteſt tolerare ieiunium: quia eſt paratus ſyncopi propter eaſdem cauſas: aut forte propter debilitatem oris ſtomachi. Nam ſi cum magno caumate febrili eſſet reſiſtens diſſolutioni, & tolerans abſtinentiam a cibo: quia forte eſſet humorum groſſorum, denſorum pororum, & fortis oris ſtomachi, nõ aptus ſyncopi, conſuetus ieiunare, phlegmaticæ complexionis: medicus non curabit infrigidare ultima infrigidatione: immo utetur digeſtiuis, & euacuatiuis ſm exiſtentiã cauſæ & leuibus extinctiuis nõ incrudãtibus humorẽ.

Quòd ſi inuenis eam reſiſtentem, tolerantem, abſcinde cauſam, & expelle humorem: & abſcinde cibum: & non infrigides infrigidatione, quæ prohibeat reſolutionem.

Hic eſt ſecundus canon, in quo oſtendit quando medicus intentionem ſuam uertit ad cauſam .ſ. materiam, & negligit febrem, aut parum illi intendit: & dicit. quòd ſi inuenis eam .ſ. uirtutem reſiſtentem diſſolutioni, & tolerantem eam & a cibo abſtinentiam ꝑ cauſas ſtatim ſupraſcriptas, abſcinde cãm & expelle humorem manifeſte euacuando per ſeceſſum, uomitum, & alias manifeſtas euacuationes: & abſcinde cibum, ut fiat humoris inſenſibilis euacuatio: neq; natura diuertatur à pugna cõtra eum: & non infrigides infrigidatione qua prohibeat humoris reſolutionẽ, & ingroſſando faciat ipſum ineptum ad alias manifeſtas euacuationes. Notandum primo, quòd cauſa quare uirtus reſiſtit diſſolutioni, & facile tolerat eſt duplex. una ſumpta ex parte agẽtis, quia forte calor febrilis non eſt ualde magnus: altera ſumpta ex parte reſiſtentiæ: quia licet calor febrilis ſit magnus, reſiſtentia tñ ex parte ægri eſt fortis ꝑ cauſas ſtatim enumeratas. Et quomodocunq; ſit ſi æger bene tolerat, procedendum eſt cura regulari digerendo, euacuando humorem, & pro parte extinguendo caliditatem febrilem: ita tñ ut illa extinctio non incrudet humorem. Auic. tñ hic non fecit mẽtionem de digeſtione dans ipſam intelligi. Notandum ſecundo quòd nõ debemus penes hunc canonem ſemp cum æqualibus extinctiuis procedere. Nã caumate exiſtente magno, & uirtute bene tolerante debemus cæteris paribus cum fortioribus extinguentibus procedere, quã caumate exiſtente paruo & uirtute non bene tolerante: oportet enim quòd gradus, & potentia frigiditatis extinguẽtis ſit gradus, & potentiæ caloris extinguendi proportionatus.

Quòd ſi inuenis virtutẽ deficientẽ ſis occupatus in æquando complexionem contrariam ei: quare infrigida eam, & vi-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 109 sur 301

vivifica virtutem cum cibo. Cumque fit fortis per viuificationem ſuam, et uincit contrarium ſuum, redi ad cauſam.

In parte pñti Auic. remouet dubium circa primum dictum. Diceret n. quis, quamuis medicus extinxerit febrem, & uiuificauerit uirtutem cum cibo: tñ adhuc æger non erit curatus: cũ remaneat humor a quo pendet febris: quid ergo tuuc erit agẽdum? Rñdet quòd cũ tu feceris hæc, redi ad cauſam. ſ. ad humorem digerendum, aut euacuandũ ſm quòd erit expedieus. Dicit ergo quòd ſi inueneris uirtutem deficientem. ſ. aut ex parte reſiſtentiæ ægri pp cauſas ſupraſcriptas: aut uehementiam caloris febrilis ſis occupatus in quietando complexionem contrariam ei. ſ. ægro in extinguendo caliditatem febrilem: quare infrigida eam. ſ. complexionem febrilem: & viuifica. i. conforta uirtutem cum cibo, non curãdo de humore, q̃ duo fiunt cura coacta. Cumq; virtus ſit fortis per uiuificationẽ ſuam. i. per cibi aſſumptionem, & uincit cõtrarium ſuum. i. calorem febrilẽ redi ad cauſam. i. ad humorem ad ipſum digerendũ, & euacuandum. hæc. n. eſt cura regularis. quia humore digeſto & euacuato facile ceſſat febris cum ipſa pẽdeat ab humore in eſſe, & in conſeruari: quo non remoto, non poteſt integre curari.

Sed dubitatur de primo dicto. Nã huius contrarium dicit Gal. 10. therapeuticæ. primo cap. vbi dicit primum prædictorum. ſ. ſanare febrem, & contemnere cãm non laudatur. Pro concordia Auic. & Gale. dicit Franciſcus de pedemontium q̃ Gal. vult quòd non intendatur ita ad unum, quòd non intendatur ad aliud. Hæc rñſio vt bene dicit Gentilis non eſt ad mentẽ Galeni. quia hoc eſt tertium membrum diuiſionis. ſ. intendere plus ad unum, reliquum non omittendo. Sed pro horum cõcordia ſciendum quòd Gal. loco allegato ſic dicit ad literam. Scrutatio uero diligentiæ utiq; tibi generabitur diuidenti totam intẽtionem in tres has ſcrutationes. Primum utrum ne febris eſt ſola ſananda, te contemnente cauſam, aut cã abſcindenda te nullam curam febris hñte, uel plurimum auxiliorũ ad alterutrum eorum eſt faciendum, nõ aũt reliquum negligendũ. Deinde dicit. igitur primum quidem prædictorum non laudatur, ſi. n. quibuſcunq; ſanauerimus auxilijs id febris quod ſemper generatur, hæc nobis augebunt cauſam, quę facit eam nec interimemus unquam gñationem eius, nec magnitudinem deſtruemus. nam & generatio ſequitur ſpeciem cãæ q̃ facit eam, & magnitudo illi coaugebitur. Ex quibus uerbis elicimus triplicem ſcrutationem. Prima ut intendamus febri omnibus auxilijs omnino cã neglecta. Secunda ut attendamus cauſæ omnibus auxilijs oío febre neglecta. Tertia ut utriq; attendamus notabiliter ſed principalius, uni quã alteri. Sed pro concordia Auic. & Gal. dicamus quòd attendere febri, neglecta cauſa poteſt eſſe dupliciter. Vno modo quòd oíbus, aut fere omnibus auxilijs intendamus febri omnino cauſa neglecta. vtputa cũ potu aquæ frigide, balneo, eiuſdem epithematibus capiti, & cordi, & hepati. Et breuiter omnib. auxilijs quæ præcipiuntur ab Auic. inferius in capitulo curationis febrium acutarũ: & nihil faciamus circa cauſam. Et hic modus non laudatur a Gal. Nam auxilia quæ faciemus ratione febris augebunt putredinem oppilando, & uaporum putridorum trãſpirationem prohibendo, & putredo aucta augebit febrem. Et quòd hoc ſit verum uide textum Galeni ſupra poſitum. Si enim quibuſcunque ſanauerimus auxilijs &c. Secundo poſſumus intendere febri pluribus auxilijs, non tñ omnibus. Vitabimus. n. illa quæ veriſimiliter poſſunt augere cauſam. Sicut exempli gratia, balneationem in aqua frigida, ſed ſolum ipſam dabimus in potu, nihil tñ proprium faciẽdo circa cauſam. Et hic modus placeat Auic. in parte præſenti quem non uituperat Gal. Nam tertius modus Galeni multum differt ab hoc. Nam ſm illum modum notabiliter attendimus utriq; ſed principalius uni, quàm alteri: ſicut exempli gratia, uolentes attendere magis febri quàm cauſæ, cã non neglecta daremus aquam hordei notabiliter frigidam in magna quantitate, aut daremus ſyrup. acetoſum cum aqua ualde frigida mixtum in notabili quantitate. Et econtra volentes magis attendere humori quàm febri nõ neglecta febre daremus aquam hordei, aut endiuię calidam cum oxymelite ſimplici, aut oxymelite compoſito. Si aũt uellemus magis attendere humori quaſi oíno febre neglecta daremus oxymel ſimplex, aut compoſitũ in phlegmatica cũ aqua feniculi. Et ex his patet concordia & modus procedendi cũ his intentionib⁹.

Et cum tu infrigidas de iſtis febribus: tunc non infrigides eam cum eo in quo ſunt ſtypticitas, et exiccatio: ſicut ſunt trochiſci infrigidantes, niſi poſt digeſtionem, & euacuationem.

In hac parte quæ eſt una de quinq; principalibus partib⁹ huius capituli ponit cum quibus dictæ intentiones perficiant ponendo in uſu earum can. Et habet tres partes. In prima ponit unum canonem in uſu infrigidantium, q̃ debentur febri. In ſecunda ponit duo documenta. In tertia redit ad ponendũ canonem tam circa euacuationem q̃ circa infrigidationem. ſecũda ibi§ Et ſcias q̃ cura feb.§ tertia ibi§ Et prouide.§ In prima parte dicit. qñ tu infrigidas aliquã de iſtis febrib. nõ infrigides eã cum aliquo in quo ſit ſtypticitas, & exiccatio ſicut ſunt trochiſci infrigidantes, qui ſunt ſtyptici ſm plurimum niſi digeſta materia, & pro parte euacuata. Notandum circa partem pñtem q̃ Auic. ante digeſtionem, & minorationem materię prohibet infrigidationem cum frigidis ſiccis, & ſtypticis. non aũt prohibet infrigidationem cum frigidis & ſiccis abſq; notabili ſtypticitate ſicut eſt acetum uini. prohibet aũt frigida ſtyptica, ſicut ſunt trochiſci de ſpodio de berberis & ſimiles. Nam trochiſci frigidi ab auctoribus deſcripti ſm plurimum ſunt ſtyptici. Nocent autem hmõi ſtyptica immobilitando materiam, necnon claudendo ductus, & uias per quas debet fieri euacuatio. licet igitur ſtantibus duabus intentionibus una infrigidandi ratione febris, altera digerendi, & euacuãdi ratione humoris: ſit alicui maior intentio ad febrem pp uehementiã inflammationis, quàm ad humorem. Attamen non debemus infrigidare cũ his ſtypticis, q̃ noceãt magis prohibendo digeſtionem, & euacuationem propter ſtypticitatem, quàm iuuent infrigidãdo. Et ẽt quia non tã faciliter alijs paribus penetrant infrigidando uſq; ad uenas diſtãtes a ſtomacho: & ꝑcipue trochiſci, ſicut ſyrupi, & aquæ nõ ſtypticæ. De trochiſcis tñ erit ſpeciale dubium in fine capituli qualiter conferant, aut non conferãt in febribus, & q̃ fuit neceſsitas eorum. Notandum ſecundo q̃ cũ dicimus non eſſe infrigidandum cum ſtypticis ante digeſtionem, & euacuationem: intelligimus merito duarũ intentionum generaliũ dictarum. non. n. eſt dubium q̃ aliqñ merito nimiæ fluxibilitatis contingentis in principio febriũ putridarũ, conueniunt ſtyptica: eſt. n. tunc eorũ maius iuuamentum prohibendo caſum uirtutis, quàm nocumentum, prohibendo digeſtionẽ materię.

Sed quia zuccarum roſatum multotiens a medicis conceditur in febrib. putridis. Solet hic dubitari utrum conueniat in principio putridarum nondum digeſta, aut minorata materia. Et arguit quòd ſic, quia practicantes cõiter concedunt ipſum, & iuleb roſatum diſtemperantes ipſum cum aqua. Præterea Auic. in principio de cura phlegmaticæ a principio concedit ſecaniabin, quod eſt cõditum de roſis cum zuccaro, aut melle: & ſic eſt mel roſatum, aut zuccarum roſ. Præterea Raſis. 16. Continentis in almeliletu. ergo multo magis cõcedendum eſt in principio feb. Amplius apud Meſuẽ in antidotario confortat ſtomachum, & cor quorum confortationem maxime in febribus intendimus. Et apud Auic. 5. cano. tracta. 7. iuuat ad febrem. Amplius zuccarum roſ. per zuccarum abſtergit, per roſas infrigidat, & lenit uentrem, & confortat, & ad lenitionem iuuat zuccarum ſua abſterſione.

In oppoſitum eſt Auic. in parte præſenti. Non infrigides cũ eo in quo eſt ſtypticitas, & exiccatio: ſed in zuccaro roſ. ſunt hæc duo. Item Raſ. tertio tracta. Almã. loquens de zucca. roſ. dicit q̃ qui patiuntur calorem, & ardorem nullo modo ipſum comedere debent maxime ſi æſtas fuerit: calefacit enim & ſitim affert, licet Simon inuaenſis innuat quòd translator erraut: quia loquitur Raſis de melle roſa. & credo quòd errauit: vt patet ex textu ſequenti. dicit enim Simon quòd in textu arabico principium capituli non dicit zuccarum roſatum: ſed ſecaniabin, quod eſt commune ad illud quod fit de zuccaro, & melle. Et ideo dicit Raſis in fine quòd ſi neceſsitas cogit dare ſecaniabin ad abſtergẽdum ſtomachum in calefactis, detur illud quod eſt factum de zuccaro, innuens q̃ nocumenta quæ dixit fiunt ab illo quod eſt factum cum melle, & hoc eſt calidum.

Pro ſolutione huius dubij præmittendum eſt quòd ſecaniabim arabice eſt roſæ conditæ ſiue cum zuccaro, ſiue cum melle. Eſt itaq; duplex. ſcilicet zuccarum roſatum, & mel roſatum. Deſcriptio zuccari roſati. Recip. foliorum roſarum albarum, aut rubearũ partem unam, expandantur ſuper tabula in umbra

uſque

uſque dum ſuperfluum humiditatum reſoluatur: & ſint roſæ habentes mediocritatem inter completionem, & acerbitatem. terant in uaſe lapideo. deinde proijciatur ſuper eas zuccari tabarzet. i. albiſſimi, & depuratiſſimi triplum pōderis earum. reponant in uaſe uitreo, & obtureť os eius cum pergameno: & opponat ſoli menſibus tribus omni die ſæpe agitando cum piſtello, uel ſpatula. deinde remoueat a ſole & reſeruetur. Et quidam faciunt illud cum roſis non habentibus aliquid de cōpletione, & eſt magis ſtypticum. Et quidā non terunt roſas ſed incidunt cum forficibus, & fricant manibus fricatione ultima roſas & zuccharum: deinde exponūt ſoli. Mel roſatum ſic fit. Recip. foliorum roſarū præparatarum, ut ſupra partem unam: mellis partes tres. coquant cum facilitate ſicut oportet. Et ſunt qui ponunt mellis & ſucci roſarum partes æquales, & non ponunt ex folijs aliquid. Et ſunt qui ponunt foliorum roſarum partē. i. 5. ſucci eius partem. i. 5. mellis partes tres. Primum eſt magis confortatiuum, & minus lenitiuum. Secundū minus confortatiuum, magis abſterſiuum, & plus ſolutiuum. Tertium uero eſt medium inter hæc, & præſtantius forte eſt cæteris. Et mel roſatum factum cum folijs eſt duplex, quoddā colatum a roſis, & eſt minus ſtypticū, & minus cōfortatiuū. Quoddā non colatum, & eſt magis ſtypticū, & magis confortatiuum. Sed iuleb roſatum fit ex aquæ infuſionis, aut diſtillationis roſarum lib. 3. zuccari optimi lib. 2. bulliant cum facilitate uſq; ad ſufficientē inſpiſſationē. Et qđ fit ex roſis recentibus eſt magis lēitiuum: ſed ex ſiccis, aut aqua roſata eſt magis ſtypticū. Et ex his manifeſta eſt uirtus zuccari roſati. declinat enim leuiter ad frigidū, & eſt magis ſiccum q̄ frigidū eo ꝙ zuccarum tabarzet ponit quaſi tēperatū in utraq; ꝑtrarietate, licet ſit diſcordia de eius cōplexione. Roſæ autē ſunt frigidæ in primo, ſiccæ in ſecundo, quare, &c. Eſt tamen dīa ex parte roſarum, Nā albę ſunt frigidiores, quā rubeę, ſed minus cordiales: & cōpletæ minus frigidæ & minus ſtypticæ quā non cōpletæ. Et ſylueſtres ſunt frigidiores, ſiccio res & magis ſtypticæ domeſticis: & ſimiliter roſæ ſiccæ quā recentes. Succus tū roſarum eſt calidus & ſiccus, & reſolutiuus, abſterſiuus, aperitiuus oppilationum. Similiter eſt dīa ex parte zuccari, nā rubeum notabiliter declinat ad calidū, & eſt magis abſterſiuū.

Sed zuccarum duarum coctarum eſt medium inter hæc: zuccarum tū roſatum debet fieri ex zucearo depuratiſſimo ꝑ trinā decoctionē, aliter forte declinaret ad calidum. Mel autē roſatū eſt calidū, & ſiccū, & calidius eſt illud quod fit cū ſucco roſarum, & minus ſtypticū. Iuleb autē roſatū eſt in uirtute zuccari roſati, ſed minus ſtypticum: & magis lenitiuum eſt illud quod fit cum aqua infuſionis, q̄ illud quod fit cum aqua diſtillationis. Et zuccarum roſatum antiquum eſt magis ſtypticum quàm nouum: & nouum eſt magis abſterſiuum, & cordiale, & aliqualiter ſolutiuum.

His ita præmiſſis pro ſolutione dubij ponuntur iſtæ concluſiones. Prima in nulla febre fortis inflammationis competit zuccarum roſatum: quia non eſt proportionatū infrigidās. nam ſi aqua cucumeris aliquando in eis inflammatur quinto colliget, multo magis zuccarum roſatū. Secunda concluſio, zuccarum roſatum quantum ad duas intentiones generales non competit in febribus putridis ante digeſtionem, & euacuationem. probatur primo, quia nullus auctorum concedit ipſum in principio. Cū enim auctores nominent plurima cōuenientia in principio febrium putridarum de zuccaro roſato nunquā fecerunt mentionē: & locus ab auctoritate negatiue tenet in practica medicinę, niſi manifeſta ratio aut experientia ſit in contrarium: Ratione autē ꝑfirmatur, quia ſtyptica nō conueniunt a principio ratione digeſtionis cum uias oppilēt, & materias faciant ineptas euacuationi. Nec etiam conuenit ratione euacuationis materiæ: quia a principio nō debet fieri euacuatio cum re quæ ſuccedat cū ſtypticitate: unde mirabolani prohibētur ab initio ut poſt apparebit. Tertia concluſio. zuccarum roſatum aliqñ conuenit a principio ratione cōfortationis ſtomachi, aut cordis: quia aliqñ indigemus in principio febrium: & ꝓprie ubi ſit aliqua materia ſubtilis euacuāda: ꝓpea in phlegmatica aliqñ cōceditur mel roſatū ab initio.

Quarta concluſio. digeſta materia, & minorata zuccarum roſatum conuenit in febribus putridis, & proprie in declinatione cum opus eſt confortare membra laſſata ex ægritudine, & præcedentibus ſolutiuis. Ad rationes in oppoſitum rñdetur. Ad primam quòd practicantes aliqñ male operantur.

Ad ſecūdū concedit aliqñ mel roſa. in phlegmatica coacta intentione confortationis ſtomachi: & minus nocumētum facit quando pendet ab humore ſubtili. Ad tertium dicitur quòd Raſis concedit ipſum in almeliletu ſequente febrem. Et ad reliquas rationes ex his quæ dicta ſunt facilis eſt rñſio.

Et ſcias quòd cura febris putridæ eſt diuerſa à curatione febris hecticæ. curatio enim hecticæ eſt contenta ſuper contrarietatem ægritudinis: & curatio febris putridæ non eſt contēta ſuper contrarietatem ægritudinis tantum: immo ſuper abſciſionem cauſæ eius: quamuis illud quod eſt conueniens ægritudini, & cibationi ſit amicum uirtuti ex parte ſui ſcilicet uirtutis: & inimicum virtuti ex parte ſui, ſcilicet virtutis: & inimicum virtuti ex parte quoniam eſt amicum inimico eius, & eſt materia, quare eſt adiuuans vtramque earū: quamobrē indigemus in regimine eius canone: & nos ſingulare capitulū ei, ſi deus voluerit, faciemus.

Hic Auic. ponit duo documēta: & ſic diuiſ in partes duas. In prima ponit primū. In ſecunda ſm ſecūda ibi § Et ſcias ꝙ nō eſt tibi. § De prima parte dicit, ꝙ cura febris putridæ eſt ualde diuerſa a cura febris hecticæ: quia cura febris hecticæ eſt contēta ſup una ꝑtrarietate tm: q̄a ſufficit ſola infrigidatio. Sed cura putridę ultra ꝑtrarietatem ægritudinis oportet ꝙ fiat cū abſcifione cauſę eius a qua depēdet: quāuis ſit ēt alia dīa. ſ. ex parte cibationis, & infrigidationis: qm illud ꝙ eſt cōueniens ægritudini & cibationi. ſ. infrigidatio, & cibi exhibitio eſt amicū uirtuti ex parte ſui. ſ. uirtutis: quia uirtus ꝑfortaſ ꝑ infrigidationē rectificātē cōplexionē quæ eſt inſtm uirtutis, & per cibationē reſtaurātē ſpiritus & ſanguinē. Eſt etiā ex parte ſibi. ſ. uirtuti inimicū, quia eſt amicū inimico eius. ſ. materiei a qua pendet putrida feb. quia infrigidatio multotiens incrudat materiā, & cibus auget ipſam: quare ſequit ꝙ infrigidatio & cibatio eſt adiuuans utrunq;. ſ. uirtutem, & materiam. Et ideo ꝓp hanc cōtrarietatē indigemus in uſu ciborū in putrida feb. cañ. ſiue regula ſupple magis quā in uſu ciborum i hectica. Et ideo nos Auicen. faciemus de cibatione febricitantiū ſingulare capitulum ſtatim poſt præſens capitulum: ut cibemus febricitantes cum minori nocumento q̄ ſit poſsibile. Notandum primo ꝙ quia feb. hectica eſt feb. facta & non habet cām corpori intrinſecā a qua pendeat ſpeciali dependentia. ideo circa cauſæ remotionem inquantum talis febris, non oportet ſollicitari, ſed oportet ipſam extinguere cum cōtrario. ſ. infrigidante: ſicut dicet in capitulo proprio. Febris autem putrida ut huiuſmodi habet cām ad intra corpus, a qua dependet ſpeciali depēdentia: qua ꝓp oportet ipſius cām abſcindere iuxta ſuperius dicta, & cum hoc infrigidare ſm ꝙ eſt expediens. Notandū ſecundo ꝙ licet Auic. ſtatim dixerit quòd infrigidatio & cibatio ex parte amicant uirtuti: quia infrigidatio rectificat cōplexionē, & cibatio auget ſanguinem, & ſpiritus, ex parte inimicant uirtuti: quia amicant inimico eius. ſ. materiæ incrudando & augendo ipſam. non dixit tamen ſe uelle dare cañ. quibus infrigidemus cum minori nocumento poſsibili: ſed ſolum ſe facturum capitulum generale, ut cibemus cum minori nocumēto poſsibili eo, quòd cañ. circa infrigidationem iam incepit ꝓſequi, & proſequitur in præſenti capitulo.

Et ſcias quòd non eſt tibi poſsibile curare febrem niſi cognoueris eam: quod ſi ignoraueris: tunc ſubtilia regimen.

In parte præſenti ponit tertium canonem, ſiue tertium documentum dicens duo. Primum quòd non eſt tibi poſsibile ut cures febrem, niſi poſtquàm cognoueris eam. Secundum, quòd ſi ignoraueris eam tunc ſubtilia regimen. Primum ſic intelligitur quòd non eſt poſsibile, ut cures febrem cum proprijs ſecūdum quòd oportet niſi a caſu: niſi poſt integram eius cognitionem. Vnde non ſufficit ſcire genus ægritudinis, nec ſpeciem: ſed oportet ſcire utrum materia ſit groſſa, uel ſubtilis cruda, uel digeſta, multa uel pauca, quanta ſit febris, & ſic de cæteris diſpoſitionibus: quarum ſermo præceſsit in capitulo de ſignis accidentium febrium. In ſecundo dicto Auice. reſpōdet tacitæ quæſtioni. Poſſet enim quis quærere cū ignorauero ægritudinē: ſicut ſæpe mihi cōtingit, debeo ne aliquid facere? Dicit quòd tu debes ſubtiliare dıætam: in ſubtiliando. n. non poteſt eſſe error: cum quilibet æger debeat ſubtilius diæ-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 111 sur 301

tari, quàm tpe ſanitatis, ſaltem in vna cibatione: cum virtus ſit debilior, & etiam ſm plurimum in toto ægritudinis proceſſu præcipue in ægritudinibus materialibus debet ſubtilius dietari, quàm tpe ſanitatis. Et hoc dictum conforme eſt ſententiæ Auic. quarta primi dicẽtis: quòd cum tu ignoras ægritudinem committe eam naturæ qñ aut ſuperabit, aut manifeſtabit: atte nuando namq; diætam committimus ægritudinem naturæ. ipſa. n. cibo non impedita mouebitur contra ægritudinem. vnde eam aut ſuperabit, aut ſaltem manifeſtabit. Sed dices hæc diæta quantum debet eſſe ſubtilis: Rñdeo quòd hoc nõ poteſt determinari: ſed reſpice ad uirtutem tunc præſentem, & ad ægri conſuetudinem, & cæteras conditiones quæ poſſunt eſſe pro tunc tibi manifeſtæ. ſm plurimum tamen minus errabis, ſi ordinaueris ſibi diætam mediam, quæ eſt ptiſana hordeacea tẽpore noſtro in brodio pulli, aut panis lotus in eodem. Non enim tempore noſtro propter hominum conſuetudinem multæ comeſtioni, oportet ita attenuare diætam ſicut præceperunt antiqui. Cum hac. n. diæta media minus potes errare quàm ſi tu ordinaueris dietam extremam: cum extrema magis diſtent inter ſe, quàm medium ab extremis. Secundo quæreres quanto tpe licet ſtare in hac ignorãtia. Rñdeo ꝙ Raſis. 16. continẽtis tibi aſsignat tempus duorum dierum. cui Auic. conſentit in hac ſen. in cap. de febrib. compoſitis, vbi dicit. Turpe eſt medico cognoſcenti ſignificationes cuiuſcunq; febris non cognoſcere earum complexionem a prima die, uel a ſecunda. Tertio quæreres translatis duobus diebus ſi non cognouero eam, quid mihi agendum eſt. Rñdeo quòd debes quærere ſocium: ꝙ ſi forte eum nõ poſsis habere, facias aliqua communia quæ ita poſsint prodeſſe, quòd non obeſſe ſicut clyſteria communia, exhibe ſyrupum acetoſum cum aqua zucchari, & ſimilia.

Et prouide ne occurrat paroxyſmo, niſi vẽtrẽ hẽat vacuũ.

Hic Auic. redit ad cañ. & primo ponit canones magis concernentes opus contra materias cões. ſecundo magis concernentes opus contra calorem febrilẽ. tertio ponit canones magis concernentes opus contra materias proprias febriũ. ſecunda ibi § Et non prohibeas ei aquam. § tertia ibi § Et cum admini ſtraueris iſtos. § Canones autem cõiter dati contra materiam quidam ſunt ad prohibendum impediẽta digeſtionis, & euacuationis: quidam directe reſpiciunt euacuationem. Hæc pars diuiditur in tot partes quot ſunt canones. partes patebunt legendo literam. Primus canon eſt de prohibendo impediẽs digeſtionem, & euacuationem materiæ. Et dicit, prouide ne æger occurrat paroxyſmo niſi uentrem habeat vacuum. Et per uentrem intelligite tam ſtomachum, q̃ inteſtina inferiora. hæc enim regulariter operando debent eſſe uacua ante aduentum paroxyſmi, & exacerbationis. Nõ dico quòd omnia inteſtina, & groſſa & ſubtilia debeant eſſe uacua: hoc. n. eſſet ualde difficile, & raro contingens ẽt ſi æger abſtineret a cibo per 12. horas, aut plures ante aduentum paroxyſmi. Ratio autem canonis eſt: quia cibus in ſtomacho corrumpitur a paroxyſmo ſu peruẽiente, & corruptus ſuggerit materiam morbo. Et ſecũdo natura circa cibum occupata non poteſt uacare digeſtioni, & reſolutioni materiæ. feces autẽ in inteſtinis repertæ in magna copia euaporantes per actionem caloris febrilis addũt inflammationem, & iuuãt ad corruptionem cibi, chyli, & humoris. Et ex his patet qũo hic canon eſt ad prohibendum ea quæ poſſent impedire materiæ digeſtionem, & euacuationem. propterea pro huiuſmodi canonis obſeruatione multis fecib. exiſtẽtibus in inteſtinis ipſas educimus cum ſuppoſitorio, aut cliſteri lenitiuo: & ſimiliter ante aduentum paroxyſmi cibamus tanto tpe in quo veriſimiliter cibus ſit digeſtus in aduentu paroxyſmi: & hæc omnia intelligantur cura regulari. Nam cura coacta multotiens ab hmõi canonis executione impedimur.

Et non moueas in die paroxyſmi aliquid quantum poßibile eſt tibi, neque cures febrem.

Hic eſt ſecundus canon in quo dicitur quòd non moueas in die paroxyſmi aliquid. ſ. euacuãdo materiam quantum eſt tibi poſsibile. Et ſubdit incidentaliter quòd in tali die non cures febrem. De prima parte canonis ſtatim erit dubiũ cuius deciſio declarabit ipſam. Sed eſt ſciendum pro notitia ſecundæ partis licet de hoc erit ſpecialis ſermo inferius ubi dicit Auic. ꝙ non debemus frangere paroxyſmum: ẽt cum iuleb. Auic. hic remouet errorem quorundam medicorum qui fere in omni febre etiam mediocris intenſionis q̃ primum in paroxyſmo, & exacerbatione properant ad epithemata infrigidãtia circa caput, cor, hepar, renes & cętera membra exteriora: quorum error eſt non paruus. Nam oppilando poros, ingroſſando materiam prolongant paroxyſmos: cum oporteat materiam paroxyſmalem tranſpirare per poros. Non. n. opus eſt ut faciamus hæc niſi in febribus acutis in quibus timemus corporis arefactionem. Et ſi omnino uelint hęc approximare ut uideant plura facere, melius eſt ut approximent in hora quietis ad extinctionem caliditatis ſuperfluæ in membris illis forte fouẽtis febrem, & reaggregantis materiam pro ſequẽtibus paroxyſmis. De his autem quæ ſumuntur pro curatione febris tpe paroxyſmi ſicut aqua cocta, iuleb, & ſimilia erit ſpecialis ſermo iferius qñ, & in quibus caſibus conueniant, & qualia debeant eſſe.

Sed pro declaratione primæ partis dubitatur utrum medicus debeat euacuare in die paroxyſmi. arguit quòd ſic. Primo quædam febres ſunt paroxyſmantes omni die in quibus neceſſaria eſt euacuatio. ergo &c. Secundo in febrib' continuis, ſiue ſint continuæ proportionales. ſiue concluſæ oportet euacuare. & certum eſt ꝙ nõ põt fieri niſi in die paroxyſmi: immo non niſi in hora afflictionis. Et confirmatur, quia in cõtinuis licet euacuare hora afflictionis. ergo multo magis in interpolatis licebit euacuare hora afflictionis. tenet cõſequentia, cum in cõtinuis ſit uirtus debilior, maior ebullitio, & agitatio q̃ in interpolatis quæ omnia in euacuando timentur. Tertio medicus tunc debet euacuare qñ materia eſt maxime apta motui: ſed in paroxyſmo eſt magis apta motui, quàm tẽpore quietis: quod manifeſtum eſt: cum tunc maxime agitetur, & cõmoueatur. Et confirmatur, quia propter hanc cauſam plures medici in quartana præcipiunt euacuationem inchoante paroxyſmo.

Amplius propter hanc cauſam quidam phlebothomant quartanarios in reuolutione lunæ. Præterea. Dixit Gal. prima aphoriſmorũ aphoriſmo ſecundo ꝙ medicus debet mouere hora motus humoris: ſed hora motus humoris eſt hora qua mouetur ad paroxyſmãdum. Quarto principaliter medicus debet eſſe imitator naturæ, & ſic debet euacuare eo tpe quo natura euacuat: ſed natura criticat, & euacuat in paroxyſmo: tertio de criſi. Quinto, qñcunq; natura tentat euacuationem adiuuãda eſt. ſed frequenter natura tẽtat euacuationem in principijs paroxyſmorum & proprie per uomitum, quare eſt iuuanda. Et confirmatur hoc idem de intentione Auic. in præſenti capitulo. & ſecundo aphor. Vndecunque natura repetit inde ducere oportet &c. Sexto. ſudor frequentior, & electiue à medicis prouocatur in paroxyſmo: & ſimiliter euacuatio inſenſibilis per poros cutis cum fricantibus. Septimo. medici frequenter coguntur euacuare in paroxyſmis, & exacerbationibus timore apoſtematis, aut cum materia fuerit furioſa, aut uenenoſa, & in omnibus caſibus in quibus nõ dantur induciæ. Vltimo arguitur auctoritate Raſis. 16. continentis. cap. vltimo, & ratione eiuſdem. Dicit. n. quòd euacuatio quę non debet fieri in hora paroxyſmi eſt euacuatio per fluxum uẽtris: ſed euacuatio per uomitum põt fieri: & aſsignat cauſam in his uerbis: utendum eſt euacuatione in temporibus paroxyſmorum per ſuperius: in tẽporibus quietis per inferius: quoniam in temporibus paroxyſmi humores ſunt turbati declinantes ad ſuperius: & in maiori parte fit vomitus, & fluxus ſanguinis narium. Sed in tempore quietis eo quòd tunc natura, & humores quieſcunt facilis erit euacuatio per urinam, & egeſtionem.

Pro ſolutione dubij præmittẽdum quòd per euacuationem intelligimus quancunq; euacuationem ſenſibilem, aut inſenſibilem. Et per diem paroxyſmi poſſumus intelligere diem. ſ. 24 horarũ in qua accidit paroxyſmus: & ẽt horã afflictionis ipſius paroxyſmi: & de utroque modo eſt ſermo apud Auic. Notandum ſecundo quòd duplex eſt cura, quædam regularis & eſt cum iuuamento notabili abſque notabili nocumento: & econtra coacta ſit cum notabili iuuamento, & notabili nocumento: ſed iuuamentum eſt maius nocumento.

His p̃miſsis ſit hæc prima concluſio. in interpolatis pro euacuatione eligẽda eſt dies quietis & ſi habeat plures dies quietis eligẽda eſt magis diſtans ab hora febris prętq̃ in euacuatione q̃ eſt per poros cutis. vñ in quartana eligimus tertiã diẽ à die paroxyſmi: & ſitr i quintana. Dixi prætq̃ in euacuatione quæ eſt per poros cutis: nam ſm plurimũ ſudor paroxyſmalis, & criticus ſunt in declinatione paroxyſmi prouocandi: &

ſimiliter

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 112 sur 301

similiter euacuatio insensibilis per poros cutis, & si interpolata inuadit quotidie eligenda est hora quietis: conclusio probatur, cum tunc uirtus sit magis tolerans, & corpus minus resolubile, & humores minus agitabiles, & corpus minus à pharmaco iflammabile: & etiam quia in hora periodi materia mouetur à centro ad circunferentiam & pharmacum trahit à circunferentia ad cẽrtum. Secunda conclusio, in cõtinuis proportionalibus eligenda est hora teporis. sed in conclusis hora frigidior diei: sicut hora matutina: in his enim horis corpus est minus inflammabile, & resolubile: & humores minus agitabiles, & uirtus magis tolerans. Tertia conclusio, quacunq; hora natura tentauerit aliquam euacuationem p aliquam regionem, si natura non fuerit potens ad complendum eam est, adiuuanda per eandem regionem. hæc conclusio est de intentione Auic. in præsenti capitulo. Estq; apho. secundæ particulæ, Vndecunq; natura repetit inde ducere oportet per conuenientes regiones. Quarta conclusio, aliquando medicus cogitur, & debet in hora paroxysmi, & exacerbationis phlebothomare, & pharmacare, & alijs modis euacuare, gratia maioris nocumenti euitandi, quàm sit nocumentum consequens euacuationem. conclusio manifesta est: cum aliquãdo fere subito oporteat phlebothomare, gratia apostematis euitandi in membro nobili: & aliquando oporteat materias furiosas, aut uenenosas subito educere, & sic de alijs euacuationibus posset exemplificari. Et aliquando materiæ sunt ita propinquæ uijs ductuum p fine magna molestia ægri possunt educi cum leui clysteri, aut leui uomitiuo: & si in hoc casu esset cognitũ posset regulariter euacuare quacunque hora.

His ita determinatis super est ut respondeamus ad rationes in contrarium. Ad primam & secundam ex dictis patet solutio. Sed ad confirmationem negatur ista consequentia. in continuis debemus euacuare tempore afflictionis. ergo multo magis in interpolatis. Nam quamuis uirtus sit fortior, & corpus minus inflãmabile in interpolatis quàm in continuis, & in summa minus noceret euacuatio: tamen quia debemus semper eligere maius bonum & uitare maius malũ: debemus in interpolatis eligere horam quietiorem in qua non est afflictio: sed in continuis non possumus istud facere cum corpus semper febriat: eligimus tamen horam minoris febris. Ad tertiam rationem dicitur p in periodo natura est magis apta motui: sed ille motus est cõtra motum euacuationis pharmaci, & cum hoc sunt alia nocumenta dicta in probationibus cõclusionum. Ad confirmationem p quidam curant quartanarios dando solutiuum in principio paroxysmi. Respondetur p licet aliquando succedat: immo hoc modo curaui meipsum a quartana: ut plurimum tamen non succedit: & maiora sequunt nocumenta quàm iuuamenta. Ad aliam confirmationem de illis qui phlebothomãt quartanarios in reuolutione lunæ, ego quantum est in me illam phlebothomiam uitupero: nec uidi aliquẽ, nec audiui qui ex illa phlebothomia iuuaretur: sed bene multis nocuit. Ad aliam confirmationem de Gal. dicente p debet fieri euacuatio hora motus humoris. Respondetur p hora motus humoris de qua loquitur non est hora paroxysmi, qui est motus præter naturalis: sed est hora motus naturalis unde unicuique humori est aliqua hora diei attributa: phlegmati enim prima hora noctis incluſiue usq; ad sextam, sed melancholiæ a sexta usq; ad duodecimam. sanguini uero a duodecima usq; ad decimamoctauam: sed choleræ, a decimaoctaua usq; ad uigesimamquartam. In his enim horis si apte possent fieri euacuationes essent humores paratiores euacuationi.

Medicus quomodo imitetur naturam.

Ad quartum respondetur, sed Marsilium p medicum debere imitari naturam, non intelligitur p medicus ita operetur semper sicut natura, immo intelligimus p medicus debet agere id quod est melius naturæ. nũc autem quia melius est naturę p fiat euacuatio in hora quietis: ideo hoc debet facere medicus: hoc modo imitatur naturã. Hæc tamen solutio non est ad mentem ponentium dictum illud. Aliter dicitur p medicus debet imitari naturam inquantum potest. Vnde si medicus posset operari cum instrumentis quibus utitur natura. s. cum calore naturali, & uillis membrorum: tunc forte deberet facere euacuationem hora paroxysmi, sicut facit natura. sed quia non potest uti his instrumẽtis, quibus utitur natura: immo oportet p utatur pharmaco aut phlebothomia quæ calefaciũt & agitant humores, & debilitãt. ideo debet facere euacuationem in hora quietis, in qua sunt apta minus sequi hæc nocumenta. Aliter & clarius dicitur, p medicus debet imitari naturam mere naturaliter operantem inquantum potest. nũc uero quia natura facit fortia accidentia, & motus uirtuti molestos: sicut quotidie uidemus in crisi: quæ omnia ueniunt præter intentionem naturæ. ideo medicus non debet in hoc imitari naturam: quia non mere naturaliter operatur, immo hoc facit natura tẽpore paroxysmi stimulata a forti impressione materiæ pp quam stimulationem mouetur ad euacuationem. In tempore autem quietis, quia non est stimulata, non mouet ad crisim. Medicus itaq; non debet ipsam in hoc imitari: quia non agit mere naturaliter: immo debet facere euacuationem cum minori nocumento possibili. hoc autem fiet in die quietis. Ad quintum, & sextum cum confirmationibus suis patet responsio ex his quæ dicta sunt in determinatione quæstionis. Ad septimum dicitur argumentũ illud procedere. Nam sicut dictum fuit in determinatione quæstionis: oportet aliquando in paroxysmis & exacerbationibus phlebothomare, & pharmacare cum ægritudo non dat inducias usq; ad horam quietis aut minoris teporis. Propterea dixit Auic. in cañ. Non moueas in die paroxysmi quantum est possibile: quia aliquando non est possibile sicut determinatum fuit in quæstione.

Ad ultimum dicitur p intentio Rasis. 16. continentis fuit p medicus debet adiuuare naturam in quibus deficit. & quia natura in tempore paroxysmi pluries tentat euacuationem per uomitum, quã per secessum a cuius complemento frequenter deficit, oportet medicum ipsam adiuuare. Quòd autem hoc sit uerum manifestum est. nam in cholericis quorum materia leuigat ad os stomachi frequenter accidit inclinatio ad uomitum. In phlegmaticis similiter propter multitudinem plegmatis, reperti in stomacho. Similiter in melãcholicis propter communitatem splenis ad os stomachi mediante uena deferẽte melancholiam ad os stomachi sed non ita frequenter in paroxysmis inclinatur ad fluxum uentris. Similiter fluxus sanguinis narium frequentius prouocatur in paroxysmis quã quicunque alius fluxus sanguineus: ideo medicus frequentius debet adiuuare naturam ad has duas euacuationes, quã ad alias tempore paroxysmi, & semper cum leuibus. Si autem natura nullam istarum euacuationum tentaret medicus non debet ipsam inchoare nisi coacte gratia minoris nocumenti euitandi: & sic est finis, &c.

Et oportet vt obserues in omnibus illis dispositionem virtutis: quòd si fuerit fortis, & fuerit illud quod vincit sanguis, aut cum humore qui vincit sanguis: tunc phlebothomia est magis conueniens, & proprie cum vrina est rubea grossa, non citrina ignea ex qua timeatur apud phlebothomiam victoria choleræ, & acuitas eius,

Hic est tertius canon, & est cum quatuor alijs sequentibus principaliter de euacuatione materierum, quæ communiter peccant in febrientibus præter naturam propriam febrium: quarum euacuatio a medicis dicitur exiccatio. Et iste primus canon de phlebothomia cum quatuor alijs sequentibus sunt magis speciales præcedẽtibus: quia sunt de speciali modo euacuationis scilicet phlebothomia, lenitione uentris, prouocatione urinę, prouocatione sudoris, & prouocatione uomitus. Et dicit primo p in omnibus illis febrientibus febre putrida oportet ut obserues dispositionem uirtutis: ut non cõtradicat operationi tuæ maxime in phlebothomia, ea enim non consentiente nulla faciẽda est euacuatio: sed maxime phlebothomia. Si ergo uirtus febriẽtis fuerit fortis, & humor qui uincit fuerit sanguis aut cum humore qui uincit fuerit sanguis: tũc phlebothomia est melior res. s. inter euacuationes: & proprie cũ uideris p urina est rubea, grossa. Sed si fuerit citrina ignea: tunc non est facienda phlebothomia: quia ex ista urina ignea timetur p apud phlebothomiam sequatur uictoria choleræ, & acuitas eius.

Vtrum in omni humorali febre cõueniat phlebothomia.

Pro declaratione huius canonis dubitatur. utrum in qualibet febre humorali competat phlebothomia. Et arguitur p sic, auctoritate Gal. 11. therap. 15. cap. ubi dicit optimum est uenam incidere non solũ in synochis febribus: sed in omnibus alijs, quæ ex putredine humorum fiunt. Amplius quarta primi, capitulo de phlebothomia: licet phlebothomia non sit necessaria

ceſſaria eſt tamen cõueniens:quia efficit ut natura fiat fortis ſupra reſiduum materiæ. Et confirmatur:quia quandocunq; ſanguis peccat,quanto,aut quali competit phlebothomia alijs non contradicentibus:ſed in omni febre ſanguis peccat ſaltẽ in quali:quia eſt ita inflammatus ut per ipſum a corde ad alia membra febris deferatur.

In oppoſitum eſt Auic. in parte præſenti qui negat phlebothomiam cum urina eſt acuta ignea.

Febris humoralis ſi de dicat. Pro ſolutione huius eſt ſciendum q̃ febris dicitur humoralis,quia pẽdet a calefacto eſſe humorum,ſiue illi humores ſint in corde,ſiue in alijs membris dummodo uapor calefactus ab illis eleuatus cordi communicetur. Et conſequenter feb.dicitur ſanguinea quia pendens a calefacto eſſe ſanguinis,& nõ calefacto eſſe aliorum humorum. Et febris aliqua ſpecifice denominatur ab aliquo humore quando pendet a calefacto eſſe eius,& non alterius. Si uero pendeat a plurium denominatione denominatur ut ſanguinea,cholerica &c. Et per calefactum eſſe humorum in propoſito intelligo tam calefactum eſſe cum putredine,quàm ſine putredine. Et ex his infertur quòd ſi aliqua febris penderet a calefacto eſſe alicuius humoris,& calefieri ſanguinis:non diceremus ipſam ſanguineã,nec a ſanguine pendere ad intellectum dictum. Nam ſic omnis febris eſſet ſanguinea. Et ex his pater quòd in textu per humorem uincentem debemus intelligere illum a cuius calefacto eſſe pendet feb.& ſic ſanguinem dicemus uincere ſi a calefacto eſſe eius pendeat febris.& ſi pendeat a calefacto eſſe alterius humoris,dicemus alium humorem uincere. Et ſi pendeat a calefacto eſſe plurium humorũ nos dicemus plures humores uincere.ſ.in comparatione ad alios a quorum calefacto eſſe non pendet febris. Tunc reſtat ut videamus quid Auic. intelligat cum dicit quòd cũ humore qui uincit fuerit ſanguis. Et poteſt dupliciter intelligi.uno modo quòd ultra humorem in quo fundatur calefactum eſſe faciens febrem ſit in corpore ſanguis amplior oppoſituno, aut in comparatione ad propriũ temperamentum,aut amplior quàm debeat eſſe in iſto corpore taliter febriente:ſiue ſanguis ſit admixtus peccanti humori, ſiue non. Secundo modo intelligit quòd cũ humore qui uincit fuerit ſanguis mixtus.i.ſecũ ad minima diuiſus, ut per apertionem uenæ facile cum ſanguine egrediatur. Nam quãuis largo modo poſſemus dicere omnem humorem exiſtẽtem in uenis eſſe ſanguini mixtum:tamen ſic nõ intelligitur hic: quia ſi ſit parietibus uenarum adhærens ſua uiſcoſitate:aut in ipſarũ poroſitatibus imbibitis ſua ſubtilitate:aut ſtans in magnis fruſtis ſit in uenis cum ſanguine non dicitur ſanguini mixtus: & multo minus dicitur mixtus ſi ſit extra cor, & extra uenas, & arterias. Ad hoc ergo quòd humor dicatur mixtus cum ſanguine requirirur quòd ſit in corde, uenis,aut arterijs cum ſanguine ad minima diuiſus:ita ut minimum unius tangat minimum alterius. Sed præter hanc conditionem addamus aliã de intentione Dyni,& Gẽtilis q̃ ille humor qui eſt admixtus cum ſanguine modo ſupraſcripto ſit etiam uicinus naturæ ſanguinis tam in qualitatibus primis,quàm ſecundis.i.q̃ non obtineat in latitudine ſua gradus cõtrarios naturę & diſpoſitioni ſanguinis:ſed ſit ſibi ſatis proportionalis. Hæc tamen ſola cõditio non ſufficit.ſtat enim ipſum paruo tempore ſteciſſe in uenis,ita ut nondum ſecum potuerit ad minima diuidi: aut forte naturam ipſum ſeparauiſſe a ſanguine ſicut aliquando fit in cribus ante exitum eius a uenis. Sed quando adſunt iſtæ duæ conditiones:tunc eſt maxime mixtus cum ſanguine: & aptus educi cum euacuatione ſanguinis abſq; nocumẽto.i.abſq; hoc q̃ corpus ducatur ad cholericorum ebullitionem, aut ad frigidorum crudationem, ſeu cruditatem. Notandum tertio q̃ per humorem uincentem non ſolum debemus intelligere humorem qui actu facit febrem:ſed etiam humorem qui ſtãs ſub forma cauſæ antecedentis eſt de proximo facturus febrẽ. Non enim ſolum in continuis facimus phlebothomiam: ſed etiã in interpolatis tẽpore quietis,quando nullus humor actu putret, ut educamus humorem qui de proximo facturus eſt febrem. Notandum quarto quòd quando humor faciens febrẽ eſt mixtus ſanguini ſm duas conditiones iam dictas, urina plurimum apparet rubea,groſſa,quia per talem mixtionem cum humore putrente fit q̃ quando natura pellit aliquam partem humoris peccãtis cum urina,etiam ſecum pellitur aliqua pars ſanguinis ad minima diuiſi cũ humore illo. Vnde urina tingitur ſm exigentiam humoris peccantis:& etiam ſecundum exigentiã ſanguinis qui ſecum pellitur:& dat urinæ colorem rubeũ, & ſubſtantiam groſſam. Quando autem cum ſanguine peccat cholera,aut plurimum dominans in quantitate, aut plurimum diſtans a natura ſanguinis utplurimum non fit urina rubea groſſa:ſed ſubtilis ignea,uel notabilis citrinitatis. Similiter quãdo eſſet phlegma plurimum,aut ualde crudum multum diſtãs a natura ſanguinis communiter non fit urina rubea,groſſa, ſed groſſa,alba:aut ſubtilis,alba propter oppilationes,& priuationem digeſtionis. Similiter quando eſſet melancholia plurima,aut multum diſtans a natura ſanguinis nõ eſſe urina rubea groſſa:ſed tendens in fuſcedinem niſi forte propter oppilationem fieret ſubtilis alba. Auicenna autem per hoc quod dixit non citrina ignea:uoluit etiam alios modos urinarum intelligi,qui ſignificant aut humorem multũ diſtare a natura ſanguinis aut eſſe multum ſuperantem ſanguinem proportionabiliter in qualitate. Nam in his caſibus etiam peccãte ſanguine nõ debet phlebothomia fieri niſi præcedat purgatio,ſi aliud indicans non fuerit:nam timetur aut cholericorum ebullitio, aut frigidorum incrudatio.

His præmiſſis ſit hæc prima concluſio. In omni ſpecie febris humoralis poteſt a principio competere phlebothomia. Nam in cholericis,phlegmaticis,melancholicis tam cõtinuis, quàm interpolatis poteſt humor faciẽs febrem eſſe mixtus cũ ſanguine ad intellectum datum.propter quam mixtionẽ phlebothomia euacuans ſanguinem,& humorem peccantem exonerabit uirtutem:unde fiet potentior ſupra reſiduum digerendum,& euacuãdum: & ſic ſequetur magnũ iuuamentum abſq; notabili nocumento. In ſynochis autem non eſt dubiũ phlebothomiam ſumme iuuare:& hæc eſt mens Gal.ſecũdo therapeuticæ.cap.15.in auctoritate poſita ante oppoſitum. Secũda concluſio.non in qualibet febre pendente a putredine aliorum humorum a ſanguine, etiam conſtante uirtute conuenit phlebotomia:probatur,nam multæ ſunt febres pendẽtes a putredine aliorum humorum a ſanguine: quarum humores non ſunt mixti ſanguini,nec ſunt uicini naturæ ſanguinis: & aliquãdo multum ſanguini dominantur. Vnde euacuato ſanguine per phlebotomiam qui eſt frenum aliorum humorum, & pauco de humore peccante euacuato fiet notabile nocumentum: utputa cholericorum ebullitio, aut frigidorũ incrudatio abſq; iuuamento notabili. Et ex his patet clarus intellectus multorum textuum quorum aliqui præcipiunt phlebotomiam:utputa quando humor peccans eſt mixtus ſanguini propinquus naturæ eius. Aliqui prohibent phlebotomiam,utputa quando non eſt mixtus ſanguini multum diſtans a natura eius, aut forte minus proportionabiliter excedens ipſum. Non.n.tunc cõuenit phlebotomia niſi ipſo humore multum dominante prius euacuato. Et hæc fuit mens Gal.4.de regimine ſanitatis: ubi dixit.quando humor parum diſtat a natura ſanguinis audacter phlebotoma.quando uero plus diſtat phlebotoma cum reuerẽtia.i.parum. Quando uero plurimum diſtat nequaquam.

Et ex his patet ſolutio ad duo argumenta facta ante oppoſitum. Sed ad confirmationem negatur maior. non.n. quandocunq; ſanguis peccat quanto aut quali etiam conſtante uirtute competit phlebotomia.ſic enim in ephemeris & hecticis competeret phlebotomia cum in omnibus caleſiat ſanguis. ſi tamẽ ſanguis caleſieret caliditate fixa alijs conſentientibus cõpeteret phlebotomia.

Deinde fac ſequi phlebotomiam ſolutionem uentris ſubtilem,proprie ſi fuerit illic ſiccitas,cum eis quæ ſunt ſicut aqua hordei & alſiracoſt pauco,& aqua hordei cum ſyrupo aceto ſo. Et ſi natura non fuerit lenis adde in eo,quod eſt ſicut ſiracoſt,quod ſi ſicut ſyrupus uiolatus: & ſit vltimitas lenificatio,non fluxus uentris,& non ſolutio laborioſa. Et magis dilectum eſt apud me adminiſtratio clyſteriorum ſecundũ ultimitatem qua indigetur in virtute. Et de clyſteribus communis iuuamenti lenibus eſt clyſtere factũ ex oleo violato & ſucco foliorum ſiclæ & vitello oui,& zuccaro rubeo,& baurac. Cum ergo lenieris hac lenificatione: fortaſſe indigebis eo debiliore,quàm illud quo indiguiſti in principio: & illud eſt quando natura eſt obediens.

Hic

Humor mixtus cõ ſanguine.

Humor uincens.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 114 sur 301

Hic eſt quartus canon,& eſt de euacuatione per uentrē :& dicit tria. Primum deinde poſt phlebotomiam fac ſequi ſolutionem uentris ſubtilem.i.facilem,ſiue paruā. Et proprie hanc debes facere ſi uenter fuerit ſiccus cum eis quæ ſunt ſicut aqua hordei ſumpta quantitate .v.aut.vi. vnc. debitæ calidita. Secundū lenitiuum eſt paruū ſiracoſt.i.mānæ,utputa a quinq; vnc.vſq; ad unam.vnc.cum quatuor.vnc.aquæ hordei, aut circa. Tertium eſt ſyrupus acetoſus qui debet dari ſolus quantitate quatuor,aut quinq;.vnc.ſi ſit longus.ſi uero ſit abbreuiatus per decoctionem ſicut communiter fit,debet accipi de eo a quantitate duarum vnc.aut trium cū tribus .vnc. aquæ coctæ aut pluribus ut commode bibi poſsit:& debet miſceri cū aqua hordei ut dicetur inferius. Et ſi natura non fuerit leuis.i.uenter nō fuerit facile obediens medicinis ſolutiuis, adde in eo ſ. ſyrupo acetoſo,aut in aliquo ex ſolutiuis de quibus ſupra aliquid adiuuans,quod ſit ſicut ſiracoſt,aut ſyrupus uiolatus maxime factus ex uiolis recentibus:quia eſt magis lenitiuus,aut addas utrunq;. Et ſit ultimitas.i.ultimum quod intendis in hac euacuatione lenitio uentris educens materias, quæ in inteſtinis reperiuntur. Non fluxus uentris,i.nū euacuatio per quā materiæ trahantur a longe ad fluendum per inteſtina. Nec ſolutio laborioſa.i.ſolutio difficilis requirens forte pharmacum. Secundo dicit quòd magis dilectū eſt apud ipſum adminiſtratio clyſteriorum ſecundū ultimitatem,qua indigetur in uirtute ipſorū id eſt quæ clyſteria ſint magis,aut minus uigoroſa ſecundum neceſsitatem.Sunt enim aliqua corpora quæ pro educendo materias communes quæ in inteſtinis continentur,indigent clyſteribus magis acutis:aliqua minus acutis.immo unus & idem ſecūdum maiorem, aut minorē uentris conſtipationē indiget clyſteribus aliquando magis acutis,aliquando minus: aliquando magis mollitiuis:aliquando magis inciſiuis, aut abſterſiuis. Et ſubdit q̄ ex clyſteribus communis iuuamenti .i. ſecundū plurimum in tali caſu ſufficientibus,lenibus.i.ventris lenitiuis eſt quod ſit ex oleo uiolato,ſucco foliorū ſiclæ .i. blitis.uitello oui:zucca.rubeo & baurach.i.ſale. Deſcriptio poteſt eſſe talis.recip.ſucci ſiclæ lib.unam.olei uiolati.unc.vi.uitelli oui numero.i.uel duo:zuccari rubei.unc.i.ſalis. drach.ij. & eſt ſatis acutum,abſterſiuum,& lenitiuum. Et potes facere magis acutum addendo plus de ſale, & ſucco blitis : & magis abſterſiuum multiplicando zuccarū & ſuccum blitis, & magis lenitiuum,multiplicando oleum & uitellos oui. Tertio dicit quòd cum tu leniueris hac lenitione ſiue per clyſtere, ſiue per medicinam exhibitam fortaſſe indigebis debiliori lenitiuo,quàm illud quo indiguiſti in principio. Et illud erit quādo natura.i.uenter erit factus obediens per lenificantia præcedentia. Et dicit fortaſſe : Sunt enim quidam qui poſt uſum clyſteriorum, & medicinarum lenientium efficiuntur magis ſtyptici.aliqui efficiūtur magis lenes orificijs meſeraicarū de oppilatis,q̄ primo erāt a fecib⁹ duris & phlegmate cōſtipata.

Notandum primo circa partem præſentem quòd euacuatio de qua hic eſt ſermo.eſt ad educendum materias cōmunes quę in ſtomacho,inteſtinis,& uenis meſeraicis, aut ſaltem earum extremitatibus continentur. Quapropter ſi huiuſmodi ſuperfluitates fuerint in inteſtinis groſsis ſola ſufficiunt clyſteria. Si uero in inteſtinis gracilibus & ſtomacho indigemus medicina exhibita per os:cum clyſteria non aſcendant niſi uſq; ad ileon.& huiuſmodi lenificatio eſt neceſſaria in principio omnium febrium putridarum,niſi uenter ſponte fuerit lenis. Si uero in febribus ſit opus phlebotomia, prima præcedat huiuſmodi lenificatio:deinde fiat phlebotomia.Deinde poſt phlebotomiam iterum uenter leniendus eſt,ſi non fuerit lenis. Si uero non ſit neceſſaria phlebotomia ab hac lenitione inchoandū eſt:nec regīr in principio ſunt exhibendæ medicinę euacuātes materiā febris. Hæc autem lenitio facienda eſt ad educēdum ſuperfluitates primę digeſtionis,chylum corruptum,humores & quæcunq; nociua continentur in ſtomacho,inteſtinis,& extremitatib.uenarum meſeraicarū.Hæ enim materiæ in febriētibus putridæ facile corrumpuntur:& corruptæ fouent, & augent febrem:quamuis non ſint materiæ propriæ febris. Et ſecundo ad contemperandum caliditatem febrilem. Quapropter debent diuerſificari ſm gradum caloris febrilis.Et tertio ad aperiendum uias,ut natura faciliter poſsit expellere ſuperflua a toto corpore ad inteſtina. Notandum ſecundo q̄ ſolutiua ſuperius ſcripta in textu poſita ſunt ſatis leuia : & in habente uentrem notabiliter ſtypticum parum operarentur, aut forte nihil.fortius enim inter ea eſt mānа,quod exhibitū in parua quantitate ſicut iubet,parum operaretur. Et ſi detur in notabili quantitate:utputa.ij.vnc.ſolum cholerā ſua proprietate,& aliquando phlegma ſecundum diuerſitatē rerum ſuper quibus cadit. Horum autem humorum electio non eſt illud quod quæritur ab Aui.in hac lenitione. propterea neceſſariū eſt ipſum in parua quantitate miſcere cum notabili quantitate aquæ ordei.aut alterius lenientis,& non eligentis. Medici tamen huius temporis communiter utuntur caſsia diſſoluta cū decoctione fructuum. ut.recip.floris caſsiæ.vnc. i. aut drach. x.trahantur cum decoctione fructuum quæ hoc modo eſt ordinanda.recip.prunorum numero.iiij.iuiubarū.ſebeſten.añ.numero.x.uiolarum.drach.i.bulliant in ſex.vnc.aquæ ad conſumptionem medietatis:ſed uiolæ ponantur in fine decoctionis & cum hac caſsia trahatur,& diſſoluatur.q̄ ſi calor febrilis fuerit magnus,his potes addere tamarindos. Et quamuis caſsia electiue educat choleram,& phlegma,de hoc non curat cum operetur ſine agitatione & moleſtia:& in melancholicis ponerentur ad coquendum cum ſupraſcriptis flos boraginis,& bugloſſæ & in phlegmaticis aliquid mellis. Tertio notandum quòd clyſteria ſunt magis dilecta q̄ medicinæ exhibitæ per os maxime poſt phlebotomiam,regulariter factam quæ nō debet fieri niſi ſtomacho,& inteſtinis prius a ſuperfluitatibus mundatis. Clyſteria.n.ſufficiunt ad educendū feces quæ in inteſtinis groſsis continentur,quæ de facili in eis in paruo tempore congerūtur:& cū hoc minus agitant,& debilitant quàm medicinę ſumptæ per os. Sed ubi non eſt opus,phlebotomia aliquādo melius eſt uti clyſteribus : aliquando medicina leniente ſecūdum diuerſitatem repletionis inteſtinorum groſſorum tantum, aut ſtomachi & inteſtinorum gracilium,ad quę clyſtere non aſcendit. Notandum quarto q̄ licet clyſtere ab Auic.deſcriptum ſit communis iuuamenti:deſcribuntur tamen alia a medicis antiquis, & modernis quæ etiam ſunt communis iuuaměti.Clyſtere commune apud medicos noſtri temporis eſt huiuſmodi. recip.hordei,maluarum,blitis.añ.M.unum.bulliant in ſufficiēti quantitate aquæ ut in vi.lib.aquæ in qua prius hordeum per xij. horas fuerit infuſum uſq; ad ſufficientem decoctionem,de qua decoctione accipiatur unc.xviij.olei communis uel uiolati ſi indiges maiori infrigidatione un.iij. uitelli oui numero.i. ſalis.drach.ij.miſce. Et aliquādo huic addimus duas.unc.mellis uiolati,ubi opus eſt maiori abſterſione. Aliqui tamen ſicut Gal.ij.therapeu.& moderni quidam faciunt clyſtere ex aqua mellis.unc.xv.& olei.vnc.iij.& eſt optimum in febribus paucæ inflammationis. Et potes facere aquam pluris mellis, aut paucioris ſecundum neceſsitatem maioris, aut minoris abſterſionis. In febribus aūt incenſiuis ſicut cauſones,tertianæ continuæ & ſimiles:& proprie tempore æſtatis facimus clyſteria notabiliter infrigidantia ex aqua decoctionis hordei,& matrū uiolarum quibus addimus ſuccos infrigidantes ſicut ſemperuiuæ,ſolatri,& ſimilium quantitate duarum aut trium.vnc.& aliquando,ſcrup.ſ.cāphoræ:& ponimus in eis oleum uiolatum, aut nenufarinum,& parum zuccari loco ſalis & ſupponitur tepidum. Meliores tamen eſſe ſucci anguriæ,citrulli, cucumeris,& portulacæ,quia ſunt frigidi & humidi lenientes, & poſſunt poni in maiori quantitate. Notandum quinto q̄ ſicla idem eſt quod bleta:& eſt duplex domeſtica,& ſylueſtris: quæ ſylueſtris uocatur blitis.ſiue olus iamenum. Domeſtica aūt eſt duplex:altera alba:altera nigra.i.viridis obſcura:& alba ē melior:quia in ipa eſt uirtus abſterſiua,& pungitiua iuuans ad lenitionem.ſed in nigra eſt uirtus ſtyptica quæ nō conuenit huic propoſito.utraq; tamen declinat ad frigidum,licet in utraq; ſit uirtus compoſita. Vtrum autem ſtante neceſsitate phlebotomiæ & pharmaciæ eligentis materiam propriā quæ ſint prę mittendæ non eſt hic diſcutiendum : ſed determinabitur inferius. Similiter ſi quæratur utrum clyſteria acuta notabiliter exoluentia competant in febribus; Dicendum eſt q̄ merito febris non conueniūt. Nā, quarta primi,capitulo, de enemate, quę ex eis ſunt acuta debilitant hepar,& perducunt ad febres: & proprie in principio non conueniunt quando materiæ ſunt crudæ cum de intentione Aui.decimaſexta tertij.cap.de cura colicæ. Clyſteria acuta exigant digeſtionem materiæ; digeſta tamen materia poſſumus uti clyſteribus acutis ſicut utimur medicinis exoluentibus p os, ſed merito aliorū quæ aliquādo

Cōmunis uſus medicorū in lenicdo uentrem.

Vſus clyſterium.

coniun-

coniunguntur febribus: quandoq; conueniunt ſicut in conca, ſubet, ſtupore, dolore capitis ab humore phlegmatico, apoplexia, & ſimilibus quando fortius indicarent quàm febris indicet oppoſitum. nam in his caſibus etiam ab initio nulla præcedente digeſtione eſt eorum uſus neceſſarius. Similiter ſi quęratur utrum in omnibus febribus humoralibus debeat præmitti hæc lenificatio. Dicendum eſt quòd ſic, niſi uenter fuerit lenis quę aliquando debet perfici cum clyſteri, aliquando cũ medicina ſumpta per os ſm quòd materiæ communes educendæ continentur in inteſtinis groſsis, aut in ſtomacho & inteſtinis gracilibus ad quæ clyſteria non attingũt: & ſecundum uarietatem diſpoſitionis recipientium in aptitudine ad clyſtere, aut ad medicinam per os ſumendam. Verum aliquando oportet ab initio nõ ſolum educere materias communes, ſed etiã proprias, ſicut oſtenditur inferius.

Deinde faç ipſum ſequi ea quæ urinam prouocant: ſicut ſyrupus acetoſus decoctus cum radice apij, & ſimilibus.

Hic eſt quintus canon, in quo docet euacuare per urinã: & dicit. deinde. i. poſt phlebotomiam ſi expedierit & poſt lenitionem uentris faç ipſum ægrum ſequi ea quæ prouocẽt per uias urinæ: ſicut eſt ſyrupus acetoſus decoctus cum radiçe apij: & ſimilibus aperientibus, & prouocantibus. Pro cuius declaratione primo nota non eſſe intentionem Aui. educere per uias vrinæ materias proprias febrium: ſed quaſdam aquoſitates, & partes ſeroſas in uenis cõtentas, & pro magna parte multiplicatas per actionem caliditatis febrilis agentis in maſſam ſanguineam; quæ licet nõ ſint materia propria feb. fouent tamen ipſam, impediuntq; naturam a digeſtione, & euacuatione materierum propriarum. uerumtamen aliquando accidit ut cum his euacuetur materia propria feb. propter propinquitatem, aut mixtionem eius cum huiuſmodi ſeroſitate: licet eius euacuatio hic non principaliter intẽdatur. iuuant etiam huiuſmodi prouocantia ad materiæ propriæ digeſtionem incidẽdo, & ſubtiliando, necnon ad uariarum apertionem. Secundo notandum quòd Aui. dixit deinde: ad ſignificandum ꝙ huiuſmodi prouocatio debet ſequi phlebotomiam ſi fuerit expediẽs, aut uentris lenitionem: phlebotomiam quidem ne per huiuſmodi cum ſint calida fiat inflammatio, & ſecundo ne ſtante plenitudine fiat præcipitatio materierum cum huiuſmodi aperientibus ad uias urinæ & loca anguſta, & ſequatur oppilatio. ſed uẽtris lenitionem, ne materias corruptas in ſtamacho, & in inteſtinis contentas præcipitent ad hepar & ad uenas. Tertio notandum ꝙ per ſyrupũ acetoſum decoctum cum radice apij, & ſimilibus poſſumus duo intelligere. ſ. aut ſyrupũ acetoſum ſimplicem exhibitum cum decoctione radicis apij, & ſimiliũ: ſicut eſt radix bruſci, fæniculi, ſparagi, aut petroſelini. ex quibus, aut aliquibus eorum poteſt fieri decoctio. cuius tres unc. poſſunt exhiberi cum duabus ſyrupi acetoſi ſimplicis. Et poſſumus intelligere ſyrupum acetoſum compoſitum deſcriptione Meſuæ & aliorum: qui ſi non ſit liquidus debet cum aliquo liquorum diſtemperari iuuante ad prouocationem, ſicut cum aqua decoctionis aut diſtillationis fæniculi, apij, & ſimilium. Et hi ſyrupi aliquando poſſunt fieri ex zuccaro, aliquando ex melle in febribus minus calidis, & ubi neceſſaria eſſet maior abſterſio. Et dicuntur oxymel ſimplex & compoſitũ: & ubi neceſſaria eſſet maior infrigidatio, daremus duas unc. ſyrupi acetoſi ſimplicis cum tribus unc. decoctionis, aut emulſionis ſeminum communium frigidorum.

An prouocatiũ urinæ præcedat ſudoris prouocatiũ.

Sed quæreres ſi ſyrupus acetoſus ſimplex cũ decoctiõe apij, & ſyrupus acetoſus compoſitus: aut oxymel compoſitum conueniat in principio: quando exhibẽdus erit ſyrupus acetoſus. ſ. zuccarinus, aut mellinus qui eſt prouocatiuus minus, & min⁹ aperitiuus: cum notabiliter aperientia & prouocantia debeãt poſtponi. Ad quod reſpondetur dicendo ꝙ conueniet ante compoſitum: ut puta in ipitio principij exhibebis ſyrupũ acetoſum. ſ. zuccarinum, aut mellinum cum aqua zuccarata, aut ſimili non aperiente, aut prouocante ſaltem notabiliter. poſtea parum poſt eductis materiebus communibus, & facta phlebotomia ſi expedierit dabimus huiuſmodi aperientia, & prouocantia hoc ordine ſeruato: ut gradatim procedamus a minus aperientibus & prouocantibus ad magis aperientia, & prouocantia: ſicut incipiendo a ſyrupo acetoſo compoſito duarũ radicum. ſ. apij, & fæniculi, zuccarino, aut mellino ſecundum diuerſitatem materiæ: & procedendo ad compoſitum de quinq; radicib. & ſi materia erit notabiliter calida dabimus in principio prncipiãte ſyrupum acetoſum ſimplicem zuccarinum cũ aqua cocta, deinde parum poſt cum aqua endiuiæ, deinde poſt cum emulſione ſeminum communium frigidorum: poſtea digeſta materia propria, & notabiliter minorata utendũ eſt magis aperientibus, & prouocantibus intenſiue, & quantum ad multitudinem, & proprie cum uolumus per urinam educere materiam propriam feb.

Deinde faç ipſum ſudare, & aperi meatus cum illis in quibus non ſit calor fortis: ſicut cum inunctione ex oleo chamæmelino, & fricatione cum uino albo: & cũ aqua dulci tepida.

Hic eſt ſextus canon, & eſt etiam de euacuatione materierum communium. Et dicit quòd poſt phlebotomiam lenitionem uentris, prouocationem dictam facias infirmum ſudare: & aperi meatus. i. poros cũ his in quibus non eſt fortis calor, ſicut eſt inunctio cum oleo chamæmelino: & fricatio cũ uino albo potente, & cum aqua dulci tepida in qua blaneetur, aut cum aqua fomentetur. Et ſubdit ꝙ ſi febris fuerit acuta, nõ inuenis excuſationem ab inunctione, & embrochatione. Notandum circa partem præſentem primo ꝙ ſtante plenitudine euacuabili per phlebotomiam ante prouocationẽ ſudoris debet præcedere phlebotomia. Nam prouocatiuum ſudoris in flammando, & diſſoluendo augeret illam. Similiter debet præcedere uentris lenitio, ne prouocãs ſudorem trahat materias corruptas inteſtinales ad hepar, & ad uenas.

Sed an prouocatiuũ urinæ debeat præcedere prouocatiuũ ſudoris eſt dubium: quod hoc modo, & bene a Gentili determinatur. Præmittit ergo quòd medicamen prouocans ſudorem eſt duorum modorum. Vnum ab extra approximatum quod prouocat ſudorem temperata caliditate aperiente, & leuiter trahente materias ad exteriora ſicut fricatio, debita cooopertura pannorum, & inunctio cum oleo chamæmelino, & ſimilibus de quorum numero eſt etiam retẽtio anhelitus. Aliud eſt prouocatiuum ſudoris ab intra ſumptum. ſ. quod facit illud eliquando materias; ſubtiliando, & mouẽdo eas uerſus cutim. Et ſecundum hoc idem poteſt eſſe prouocatiuum ſudoris, & urinæ ſecundum diuerſas aptitudines corporis in uiis urinæ, & in uiis ſudoris, & ineptitudines. Nam radix fæniculi ſubtiliando ſanguinem, & quaſi eliquando in omnibus aptis ſecundum renes ad receptionem materierum propter latitudinem eorum, & habentibus fortitudinem attractiuam cum notabili caliditate prouocabit urinam: in alio uero homine debiliũ renum in attrahendo. & cum hoc habente uias ſtrictas, ſed raro in poris uerſus cutim faciendo eliquationẽ euaporoſam, prouocabit ſudorem. Ex quibus apparet ꝙ medicamen prouocans ſudorem ſumptũ ab intra eſt fortius quàm prouocãs urinam cæteris paribus: loquendo de prouocantibus per qualitates manifeſtas, & non per proprietates. Cuius ratio eſt: quia prouocans per urinam ſubtiliat ad aquoſitatẽ, & facit eos tranſire ad renes: & iuuatur in hoc a renibus trahentibus aquam, a qua proprium eſt eorum aquoſum de humoribus trahere. Sed medicamen prouocans ſudorẽ ſubtiliat ad aquoſitatem uaporoſam debẽtem penetrare ad loca ſtrictiora, quàm ſint uiç urinales: & cum hoc non iuuantur ab attractiua membrorum ſudantium. ſ. cutis, & ſibi affiniũ, ſicut medicina urinatiua a membris urinalibus.

His præmiſſis reſpondetur ꝙ medicamen prouocans ſudorem primo modo. ſ. uias dilatando occurrẽs ab extra: licet poſſet cadere in uſu ſtatim facta aliqua minoratione, aut lenificatione: ſecurius tamen eſt ꝙ euacuationes & prouocationes urinæ præceſſerint, ſi aderunt in uenis materiæ debentes præcipitari cum urina: uel ſi eſſent in uenis oppilationes iudicantes homo prouocatiuo urinæ non ut prouocatiuo urinæ: ſed ut aperitiuo uiarum. Dicit ſecundo quòd prouocans ſudorẽ ſecundo modo multo magis debet ſubſequi prouocatiuũ urinæ: cum prouocare ſudorem ſit difficilius quàm prouocare urinam ex cauſis ſupraſcriptis, cæteris paribus ex parte ſitus, materiæ & reliquorum.

Contra, quia natura multotiens facit contrarium. Reſpondetur ꝙ hoc eſt: quia natura melius diſtinguit materiam a materia ꝙ ars. vnde non ſemper licet arti quæ põt facere naturã. Si enim conſtaret medico materias eſſe circa extremitates uenarum

narum quæ terminantur ad cutim,& non in uenis magnis quæ terminantur ad uias urinæ,inciperet a prouocatione ſudoris: & forte omnino obmitteret prouocantia vrinam.ſed hoc ſibi verſo in dubium incipit,a uia faciliori. Aui.itaq; conſiderans ordinem prædictorum in arte dixit.deinde fac ipſum ſudare: & declarauit de ſudatiuo debili,cum dixit aperi meatus.i.poros:& ſi hæc leuis prouocatio ſudoris debet ſequi prædictas euacuationes multo magis prouocatio fortis. Nec obſtat dictum Gal. ſecundo therap. dicentis: quòd euacuato corpore licet rarificare cum tepidum calorem habente: quale eſt oleũ chamæmelinum.nam quanuis liceat:tutius tamen eſt vbi vertatur in dubium de ſitu materierum aptarum prouocari per vtramq; viam incipere a prouocatione vrinæ. Notandum ſecundo hunc textum debere exponi ſicut dictum fuit ab initio: vt Auic.hic uelit aperitionem pororum, & prouocationem ſudoris cum tribus auxiliis. Primum eſt inungendo cum oleo chamæmelino & bene fricando vt ſubtilietur, & penetret: & etiam abſtergatur a pororum ſuperficie ne eos oppilet ſua viſcoſitate. Secundum auxilium eſt potus vini.ſ.ſubtilis,quod debet eſſe limphatum magis,aut minus ſecundũ exigẽtiam caloris febrilis,& vini potentia,tempus anni, & ægri conſuetudinem.communiter tamen debet eſſe vinum ſi eſt notabilis vi noſitatis a ſexta parte vſq; ad octauam,& debet ſumi notabiliter calidum. Tertium auxilium eſt balneum, ſiue fomentatio cũ aqua calida:& fomentatio fit infundendo petias in aqua calida,& bene compreſſas applicare multotiens partibus aptis ad ſudorem,ſicut ſunt ſm plurimũ dorſum,& pectus:& poſtea ipſum bene pannis cooperiendo ut dormiat. Et hæc expoſitio eſt conformis dictis Gal.ſecundo therap.vbi dicit. Totum corpus antequàm euacuetur,rarificare non oportet: euacuato tamen licet rarificare per oleum chamæmelinum: & in hoc tempore uinum aquoſum album ſubtile bibitũ vniuerſas mouet excreationes,& euacuationes,& balneum ex aqua dulci.verum ſi hoc uinũ aquoſum albũ ſufficeret medietas aquę.i. vt aqua pro medietate poneretur.

Et ſi febris fuerit acuta non inuenis excuſationem ab inunctione,& embrocatione.

Hic reſpondet tacitæ quæſtioni. Poſſet enim quis quærere: licet ne cum iſtis in febribus acutis procedere? Reſpondeẽ quòd ſi febris fuerit acuta non licet procedere cum his:etiam ſi ſint temperatæ caliditatis:maxime quando illa febris ſit multi caumatis diſſoluens corpus, & ducens ad hecticam: immo procedẽdum eſt cum vnctionibus frigidis,ſicut oleo violato, nenufarino,& ſimilibus:& procedendum eſt embrocatiõe .i. epithematibus frigidis ex aqua roſata, ſpodio ſm exigentiam quod dicitur in curationibus febrium acutarum. Quod autẽ embrocatio poſsit exponi pro epithemate,apparet quarta primi capitulo de embrochis in litera Gerardi extra:ſed de his latius in capitulo de regimine febrium acutarum.

Quòd ſi inuenis humorẽ in primis declinare ad ſtomachũ: fac vomere cum eis in quibus non ſit diuerſitas conſuetudini: immo cum eis quæ ſunt ſicut ſyrupus acetoſus cum aqua calida: cum natura mouet humorem ad vomitum, & non diuerſifices eam.

Hic eſt ſeptimus canon de prouocatione vomitus. Et dicit quòd ſi tu inuenis humorem in primis.i.principaliter declinare ad ſtomachum ſupple faciendo nauſeam. Aut aliter in primis id eſt in principijs tam vniuerſali,quàm particulari: & ſupplete quocunq; alio tempore fac ipſum vomere cũ eis quæ ſunt ſicut ſyrupus acetoſus mixtus cum aqua calida, & ſimilib⁹ leuibus cum natura mouet ad uomitum:& nõ diuerſifices eã: id eſt nõ facies operationem diuerſam illi euacuationi, quam intendit natura facere iuxta aphor. Vndecunq; natura reperit inde ducere oportet. Et hic etiam eſt textus Gale. ſecundo therapeuticæ. Si a caſu quandoq; impetum ad os uentris, & ad os ſtomachi per vomitũ fecerit aliquid non oportet præter idem contra naturam prouocare. Notandum primo quòd in principio vniuerſali regulariter operando nõ debemus vomitum prouocare niſi cum lenibus. ſed digeſta materia licet. Notandum ſecundo quòd huiuſmodi uomitiua debent eſſe nõ calida,neq; frigida:ideo expone cum aqua calida id eſt tepida. Notandum tertio quòd vbi natura non tentaret vomitum, nõ licet ipſum in principio quãtum eſt merito curæ febris prouocare neque cum lenibus, neq; cum fortibus. Dico merito curationis febrium:quia propter aliam cauſam licet ipſum prouocare: vtputa ꝓpter dolorem ſtomachi, aut alia huiuſmodi.

Quòd ſi fuerit illic declinatio ad inteſtina,& ſenſerit rugitum, & deſcenſum fæcis: tunc adhibe quòd ſoluat ventrem.

Hic eſt octauus canon,& dicit ꝙ ſi eſt illic declinatio ad inteſtina quòd comprehenditur per rugitum.i. ſonitum ventoſitatis deſcendentis:& per deſcenſum fæcis verſus anum. tũc adhibe quòd ſoluat ventrem.ſ.leniendo,aut clyſteri, aut medicina ſumpta per os leniente:aut ſaltem cum ſuppoſitorio. illa.n. eſt conueniens regio per quam debet fieri euacuatio. Hi tamen duo cañ.ſicut priores ſunt principaliter de euacuatione materierum communium,quæ accidentaliter febribus cõplicantur:licet non ſint materia propria febris. Et nota ꝙ in ponendo iſtas duas euacuationes non dixit deinde.non enim eſt opus euacuationes de quibus ſupra ante has præmitti. immo quacunq; hora natura tentauerit vomitum,aut ſeceſſum:quod frequenter accidit in principio vniuerſali,& in principijs particularibus:& etiam in aliis temporibus tam vniuerſalibus, q̃ particularibus eſt per eandem regionem adiuuanda.

Sed contra ſequitur ꝙ ſimiliter in prouocando urinã, & ſudorem non debeat ponere ly deinde:cum etiam natura p illas regiones quandocunq; tentauerit euacuationem, ſit adiuuanda. Reſpondetur quòd quandocunq; natura tentauerit aliquam quatuor iſtarum euacuationum eſt adiuuanda. Sed inter eas eſt hæc differentia:quia natura non tentante euacuationem per vrinam,nec per ventrem,nec per ſudorem:eſt tamen merito curationis febris quælibet iſtarum a medico tentanda in principio. Sed ſi natura non tentaret euacuationem per vomitum in principio vniuerſali non eſt a medico in eodem principio artificialiter tentanda. Dicitur ſecundo quòd ſtãte ęqualitate iſtarum quatuor euacuationum præmittenda eſt euacuatio per ventrem. deinde ſequitur vomitus.tertio. prouocatio vrinæ.quarto.prouocatio ſudoris:propterea loquens de prouocatione vomitus poſt prouocationem vrinæ & ſudoris non dixit deinde. Similiter loquens de ſolutione uentris poſt uomitum,non debuit dicere deinde.

Pro declaratione dictorum dubitatur. Vtrum medicus iuxta quinq; canones ſupraſcriptos faciens quinq; euacuatiões.ſ. phlebotomiam:lenitionem uentris:prouocationẽ urinæ:prouocationem ſudoris:prouocationẽ uomitus euacuet,aut euacuare intendat materias cões,aut materias proprias febrium humoralium. Et arguitur primo quòd euacuet materias proprias. Nam faciens phlebotomiam iuxta primum canonem ſi febris fuerit ſynocha euacuat, & intendit euacuare ſanguinem,qui eſt materia febris propria. Similiter in aliis febribus non pendentibus a ſanguine cum faciat phlebotomiam intendit euacuare cum ſanguine humorem facientem febrẽ. Cuius ſignum,quia iuxta determinata ſuperius de intentione Auic. non faceret phlebotomiam niſi humor faciens febrẽ eſſet mixtus cum ſanguine aptus cum eo ſimul euacuari. Secundo cũ lenit uentrem,cum prouocat vomitum multoties euacuat materias proprias,quæ quandoq; præcipitantur in principio ad ſtomachum,& inteſtina:& quia utile eſt ipſas euacuare,debet intendere ipſarum euacuationem. Et confirmat,quia frequẽter chylus,& humiditates corruptæ exiſtentes in ſtomacho, & in inteſtinis cum putrent faciunt febrem putri.Earum itaq; euacuatio eſt euacuatio materiarum propriarum febrium. Tertio aliquãdo contingit aquoſitatem ſanguinis aptam cum prouocatione vrinæ educi eſſe cauſam coniunctam febris putridæ.ergo &c. Et confirmatur,quia frequenter cum aquoſitate illa admiſcẽtur humores qui ſunt materia propria febris: & ſic illi humores,& aquoſitas cum medicina prouocante educuntur. Vltimo cum medicina ſudatiua educitur frequenter cauſam coniunctam febris ut patet in interpolatis, & etiam in aliis:quarum paroxyſmi cum ſudore terminantur.

In oppoſitum arguitur de intentione Auic.in hoc capitulo. illo.§.Et cũ adminiſtraueris cañ.prædictos vbi manifeſte oſtẽdit huiuſmodi euacuationes non eſſe ordinatas ad euacuationem materierum propriarum. Et confirmatur,quia in principio nondum digeſta materia non debent educi materiæ propriæ febris:propterea pro lenitione ventris dicit ſibi clyſteria

magis

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 117 sur 301

magis dilecta. Et certum est clysteria saltem lenitiua nō euacuare cām antecedentem, quę est in uenis, neq; coniunctā quę est in ambitu totius. Præterea. Euacuātia materias ꝓprias ꝑ urinā, & sudorē a principio nō cōceduntur: immo non cōceduntur nisi materia propria prædigesta, & euacuata.

Pro solutione præmittendum primo ꝙ per materiam feb. non intelligimus fumos, aut uapores quantuncunq; sint causa coniuncta febris: & quamuis per suprascriptas euacuationes possint educi: & medicus intendat ipsorum euacuationem: sed materiam febris intelligimus humores, chylum, fęces, & similes res corpulentas, quę possunt uisu comprehendi potentes facere febres, aut ipsas fouere, aut augere. Et sunt duplices, quædam propriæ: quędam communes. Proprię sunt antecedentes & coniunctæ. Causa coniuncta febris est a cuius calefacto esse immediate pendet febris. Sed causa antecedens est quę est notabiliter disposita vt acquirat calefactum esse, & fiat cā coniuncta febris. Et ex his infertur ꝙ semper est causa antecedens febris quęcunq; sit feb. eo ꝙ semper est causa antecedens febris antequām sit causa coniuncta febris: & non potest esse febris nisi sit causa coniuncta eius, loquendo semper de febribus humoralibus. Materiæ autem communes sunt duplices: nam quædam sunt necessariæ in omnibus febribus saltem putridis reperte: quędam contingenter. Primę sunt triplices. s. fæces, & quędam viscositates quæ in stomacho, & in intestinis continent: & ſm plurimum superfluitates primæ digestionis, quæ in febribus putridis inflammantur, & inflammatæ euaporantes ad cor fouent, & augent febrem, & iuuant ad corruptionem digestionum. Secundę sunt aquositates seroſę quę generantur in secunda digestione, & generatę transeunt permixtæ cum alijs humoribus ad venas: hę etiam per actionem caliditatis febrilis, & vapores putridi secū permixti inflammantur: & etiam multiplicantur per viam cuiusdam liquefactionis, per quam separatur pars aquosior a massa sanguinea: & inflammatæ & multiplicatę fouent, & augent febrem: quāmuis non sint materia propria febris antecedens, aut coniuncta. Tertiæ sunt superfluitates quæ reseruantur in tertia, & quarta digestione: nec non vapores qui ex actione caliditatis febrilis eleuātur a materijs nō putrentibus, & sparguntur in ambitu totius: & aliquando condensati circa cutim sub forma sudoris educuntur. Vapores autem putridi siue nadant ad cor, siue ad reliqua membra numerantur inter causas coniunctas febris putridæ. licet oppositum senserit Gentilis in hac quæstione non volens ꝙ aliqui vapores putridi sint causa febris nisi qui reperiuntur in corde: de hoc tamen dictum est superius in primo capitulo huius primæ fen. quantum est opportunum. & etiam in quæstione de maioritate morbi: & hę materiæ ſm plurimum non sunt causa antecedens, neq; coniuncta febrium: licet quandoq; febrem foueant, & augeant.

Materia febris multiplex

Materiæ autem communes quę non necessario, sed contingenter in febribus reperiuntur, sunt sicut sanguis qui aliquando peccans quantitate, aut qualitate existens in venis cum humoribus facientibus febrem permixtus aggrauat virtutem, prohibet materiæ proprię digestionem: & cum inflammatur fouet, & auget febrem. licet. n. non sit materia propria febris: potest tamen coniungi cum materia propria febris, & facere nocumenta de quibus statim: & hi aliquando præcipitantur ad stomachum, & ad intestina, aliquando cum urina: aliquando cum sudore expelluntur a natura stimulata sua multitudine, aut malitia. Et horum euacuatio est euacuatio materię communis accidentaliter repertæ in febrientibus, quę non debet dici minoratio proprie. sed apud arabes dicitur exiccatio.

His præmissis sit hęc prima conclusio. Medicus euacuans ſm canones prædictos quandoq; euacuat materiam propriam febris: & cum hoc frequenter eius euacuationē intendit. Istam conclusionem probant rationes factę ante oppositum. Secunda conclusio. intentio Auic. non fuit per hos canones principaliter docere euacuare materiam propriam febris humoralis: sed materias communes. Ex qua sequitur ꝙ medicus operans ſm intentionem horum canonum, non oportet ꝙ euacuet materiam propriam febris, conclusio patet discurrendo. Nam in primo canone de phlebotomia constat ꝙ sanguine abundante cum humore qui facit febres docet phlebotomare non obstante ꝙ sanguis pro tunc nō sit materia propria febris. Quòd autem dixit esse faciendum si humor qui uincit fuerit sanguis est positum incidenter. Nam infra in hoc capitulo ponit canonem in vsu phlebotomiæ, quando est intensio sanguinis. Similiter patet de lenitiuo in quo magis diligit clystere communis iuuamenti: per quod ut plurimum non euacuatur materia propria. Idem uidetur de prouocatione urinę & sudoris: quia infra præcipiet in particularibus capitulis non esse prouocandum nisi paucificata materia proprie quando loquitur de prouocatione, per quam materia propria euacuatur. Et idem apparet de uomitu: quia nō præcipit educi materiam propriam: sed quęcunq; ad stomachum præcipitatur. Et argumenta reliqua adducta post oppositum ad huius conclusionis faciunt confirmationem.

Ad argumentū ante oppositum respōdetur: omnia illa concludere ꝙ medicus aliquādo in principio euacuat, & intendit euacuare materiam propriam febris. Sed dicitur ꝙ intentiō principalis horum canonum non est euacuare materiam propriam febris: sed principalis intentio est euacuare materias cō munes quarum aliquæ de necessitate, aliquæ contingenter in febribus humoralibus reperiuntur.

Contra determinata in presenti quęstione arguit. sequitur ꝙ in ephemerāte & hectico medicus deberet facere huiusmodi euacuationes. s. lenitionem uentris, prouocationem urinæ, & prouocationem sudoris cum in eis reperiantur superfluitates primæ, secundæ, & tertiæ digestionis: necnon uapores ab humoribus non putrentibus ex actione caloris febrilis eleuati indigentis transpiratione. Respondetur ꝙ cæteris paribus non reperiuntur in eis tot, & tantæ superfluitates, nec sic infectę propter defectum uaporum putridorum, qui reperiuntur in febriente putridę. Secundo dicitur ꝙ dato ꝙ reperirentur: medicus non ita tute pōt facere huiusmodi euacuationes in febriētibus hecticæ aut ephemeræ timore exiccationis corporis. unde si lenit: lenit cum infrigidantibus & humectantibus paucæ abstersionis, & attractionis sicut cum clysteribus factis ex lacte, & similibus. Et multo minus audet prouocare urinam & sudorem timore exiccationis. Secūdo contra determinationem arguitur. probando ꝙ intentio horum canonum sit educere materias proprias: quia pro lenitiuo exhibet Aui. mannam, & syrupum uiolatum quę eligunt choleram. ut Mesue in capitulo de manna, & uiola. Præterea. Prouocatio per radicē apij appropriatur humoribus frigidis: sicut prouocatio cum seminibus communibus frigidis appropriatur humoribus calidis. Ad primum dicitur ꝙ licet electiue euacuent humorem cholericum: uirtus tamen sua electiua est ita modica, & uirtus sua lenitiua est tanta ut potius operentur leniendo, quàm eligendo. Et cum hoc si aliquid operentur eligendo id faciunt sine inquietudine, & molestia. unde tute sicut & casia concedi possunt, etiam in notabili quantitate: principaliter tamen ex horum administratione intēdimus lenitionē, & superfluitatum communium & materierum eductionem.

Ad secundum dicitur ꝙ licet diuersis prouocantibus utendum sit in diuersis materijs: ut puta in calidis decoctione aut emulsione seminum communium frigidorum: in frigidis decoctione radicum apij & similium: hoc tamen non facimus ut intendamus cum his prouocantibus eligere materias proprias: sed radicem apii & similia notabiliter calida uitamus in febribus calidis timore inflammationis que conceduntur in frigidis: tum ratione prouocationis, tū ratione digestionis: & ex simili causa utimur frigidis in febribus calidis.

Vtrum autem sicut reperiuntur medicinæ solutiuæ eligentes proprium humorem, & ut scammonium choleram: turbit phlehma: ita reperiunt medicinę urinatiuę eligētes proprium humorem: est dubium nōdum ut dicit Gentilis, ab auctoribus discussum. Credendum tamen ꝙ sic. Nam assarum proprietate respiciens phlegma & choleram notabiliter diureticum uerisimilius dēt euacuare per uias urinæ hos humores, quàm melancholiam ad quam non est eius proprietas. Et confirmatur, quia medicinæ proprietate sua eligentes euacuant humores quos eligunt ipsos ad se trahēdo: deinde a præsentia humorum & medicinæ natura stimulata ipsos euacuat per regionem magis aptam illi euacuationi: sed medicinę diureticæ petunt uias urinæ: ergo ipse aliquo tēpore in illis uiis debēt ad se trahere humores quos respiciūt: & sic natura illis humoribus, & medicina stimulata illos per uias urinæ euacuabit. Et cōfirmāt quia in paratis ad urinę ꝓuocationē medicinę solutiue frequenter

quẽter ꝓuocant urinã,& uentrẽ nõ ſoluunt. Sicut mihi accidit cum dediſſem pilulas aggregatiuas ſpectabili legum doctori domino Chriſtoforo de campo cauſa ſoluendi ventrem: multotiens cum magno dolore urinarum prouocauerunt nihil ſoluentes. Præterea.de intentione Aui. ſecundo canone multum ſcammonij exhibitum euacuat per vrinam. Parum autẽ, aut in quantitate moderata exhibitum ſoluit uentrem. Eſt tñ credendum eam per regionem illam eſſe magis prouocatiuã choleræ quàm phlegmatis,uel melancholiæ. Et ex his inferẽ quòd ſi miſceremus medicinam eligendi aliquem humorem quicunq; ſit ille in pauca quantitate cum medicina multũ diuretica ille humor per uias urinales educeretur:ſicut ſi miſcere mus turbit aut colocynthidem cum cantharidibus. Et confirmatur de intentione Aui.in capitulo de cura ſingultus: vbi dicit ad literam.Et iam laudati ſunt trochiſci huiuſmodi. Recip.coſti,croci,roſarum recentium, maſticis, ſpicæ. omnium aña.4.aureos:aſſari aureos duos:aloes, opij:amborum aña aureum.i.conficiantur cum ſucco pſilij:exhibeatur ex eis medietas aurei.pſilium & opium ſtupefaciunt: ſpica confortat & reſoluit:aſſarum inclinat humiditates ad partes uiæ vrinæ & educit eas per eam. Aloe inclinat eas ad viam fęcis & extrahit eas ex ea. Ecce quòd parificat aſſarum,& aloem inducendo humiditates quæ faciunt ſingultum:aloe in educendo per uias ſeceſſus:aſſarum per viam urinæ educit.ergo eligendo. Satis itaq; ex prædictis rationibus conſtat ꝙ ſicut reperitur medicina ſolutiua eligens determinatos humores quos euacuat per viam ſeceſſus:ita reperitur medicina urinatiua eligens determinatos humores quos euacuat per uiam vrinæ. Vltimo ut hi canones propter iuuenes ponantur in practica. Cum tu ſu peruenis febrienti febre putrida,& videris in prima die neceſſitatem phlebotomiæ:phlebotoma eadem die,vel quàm citius potes:expectando tamen horam quietiorem:niſi fuerit ex peſtilentialibus,aut ſimilibus quæ non dant inducias· nam in his caſibus oportet ea hora,qua occurris phlebotomare. Sed an te phlebotomiam regulariter operando præmitte lenitionem uentris ſi oportuerit cum clyſteri lenitiuo,ſi ſuperfluitates primæ digeſtionis non contineantur niſi in inteſtinis groſsis. Si vero cõtineãtur in ſtomacho,aut in inteſtinis graciliꝫ, quod cognoſces:quia vides ægrum nauſeantem & ſentientem extẽſiões ſupra umbilicum:melius eſt exhibere lenitiuum per os: poſtea ſequenti die,aut quàm citius potes fac phlebotomiam. Deinde poſt phlebotomiam fac etiam iterum lenitionem, uẽtris die ſequenti ſi non ſit lenis:ſed ſm plurimum ſufficiet clyſtere aut forte ſufficiet ſyrupus acetoſus, & aqua hordei: aut vtrunq; præmittendo ſyrupum acetoſum per duas horas ante aquam hordei bibite calidam. Et iam ſm plurimum trãſiuerũt tres dies & operatus es cum duobus cañ. Et cum ſecũdo ſibi exhibuiſti ſyrupum aceteſum,aut aquam hordei, iam leniſti,& digerere incepiſti. Et iã opus eſt ut quarta die,aut quàm citius potes opereris cum tertio canone prouocando,& potẽtius digerendo:dabis ergo ſyrupum acetoſum ſimplicem cum emulſione lactis ſeminum communium frigidorum:ſm ꝙ melius tibi videbitur inſpecta quantitate caloris febrilis. Nec tamen obliuiſceris in toto curæ proceſſu lenificationis ventris cum clyſteri:aut ſaltem cum ſuppoſitorio,ſi ſponte ſua nõ fuerit lenis. Poſtea aperies poros exhibendo aliquod ſudatiuũ, & ipſum pannis cooperiendo,eligẽdo horam in qua magis eſt aptus ſudare. Sudatorium ſit ſimul materiæ digeſtiuum ſicut aqua hordei notabiliter calida cum pauco vini ſubtilis,& prẽcipiendo ſomnum: hoc enim magis gratum eſt ægro & magis proficuũ quàm vngere cum oleo chamæmelino, & ſimilibus: & iam operatus es cum quatuor cañ. Et quocunq; tẽpore uides ægrum nauſeantem ſiue ante phlebotomiam ſiue poſt:ſiue etiam non facta phlebotomia exhibe ſyrupum acetoſum cum aqua tepida & cum impoſitione pennæ aut digitorum in ore procures uomitum:hoc tamen fac niſi habuerit cibum in ſtomacho quem oporteat retinere:& niſi multotiẽs euomuiſſet: & eſſet dubium ne ſtomachus ſuus fieret cloaca ſuperfluitatũ. Et hoc modo rectus eſt æger tuus cũ quinque cañ. ſupraſcriptis. Et hi cañ.hoc modo exequendi ſunt cura regulari. Nã cura coacta in quinque caſibus qui inferius ponentur in hoc capitulo oportet incipere a medicina eligẽte materiã ꝓpriã.

Et prohibe eum a ſomno in principio febriũ proprie quando eſt horripilatio,aut frigus,& rigor:quoniam prolongãtur ſuper eum frigus,& rigor: ipſa nanq; exprimunt materias ſi fuerint euntes ad quædam viſcera, & prohibent digeſtionem humorum. Apud declinationem uero eſt iuuatiuus ualde,& fortaſſe non nocet apud ſtatum.

Hic eſt nonus canõ,& eſt de ſomno qui qñq; iuuat,qñq; nocet in febribus. Et dicit quatuor. Primum ꝙ tu medice debes prohibere febrientem febre humorali à ſomno in principio.ſ.particulari. Secundum ꝙ proprie.i. maxime debes ipſum prohibere,qñ eſt horripilatio aut frigus aut rigor aut hæc omnia. Et aſsignat tres cauſas.prima: qñ per ſomnum prolongatur ſupra eum.ſ.ęgrum frigus,rigor,aut horripilatio: quia ſomnus non permittit calidum occupare materias,& expandi:qua expanſione & occupatione ceſſant hmõi typi. Secundo quia ipſa.ſ.frigus,& rigor,& horripilatio exprimũt materias ſi fuerint euntes ad quædam viſcera.i.faciunt ꝙ materię quæ ſunt pronæ ad fluẽdum ad aliquod membrum intrinſecũ: ſicut hepar,ſtomachus,& ſimilia citius, & in maiori quãtitate fluant ad ipſum,ſiue apoſtemantes ſiue non. Nam iſta ſunt cauſa motus ſanguinis,& ſpũs ad interiora: & per conſequens etiam aliarum materierum.tertia cauſa quia iſta prohibent digeſtionem humorum.non permittunt.n.calidũ expandi in materia:immo ſuffocant illud ſub ea. Tertium dictum ꝙ ſomnus in declinatione eſt valde iuuatiuus. Quartum apud ſtatum forte non nocet.

Pro declaratione huius cañ.dubitatur vtrũ ſit ſomnus prohibendus in principio particulari febrium humoraliũ, & proprie cum ſunt frigus,rigor & horripilatio. Negatiue arguit. nam ſomnus in principio particulari multoties fit & non nocet:ergo non eſt prohibẽdus.aſſumptum eſt Aui.ſecũda huius. cap.de ſignis ſumptis ex parte ſomni,& uigiliæ. Secundo in ſomno uigorantur oẽs virtutes naturales: & per conſequens vigoratur digeſtio ciborum, & humorum:ſed hæc conueniũt in principio febrium:ergo ſomnus non eſt prohibendus.tenet conſequentia.& aſſumptum eſt Auic. ſecunda primi. capitulo de his quæ proueniunt ex ſomno. Tertio in forti rigore Aui. prouocat ſomnum cum opio,infra in capitulo de regimine rigoris.quare &c. Ex quo ſequitur ꝙ pp ſomnum non prolõgatur.contra primam cauſam hic ab Auic.aſsignatam. Quarto ſomnus prohibet motum materiæ ad viſcera.conrra ſecundam cauſam Auic.quare &c.antecedens probatur:quia de intentione Auic.loco allegato. Somnus omnes fortes prohibet euacuationes excepto ſudore quẽ prouocat: & per cõſequẽs potius mouet exterius quàm interius ad uiſcera. Vtrum ꝓhibẽdꝰ ſit ſomnus in principio paroxyſmi.

Quinto ſomnus vnit calorem interius per quẽ digeſtio fortificatur.ergo non prohibet digeſtionem:ſed iuuat contra tertiam cauſam. In oppoſitum eſt hic Auic.& Gal.ſecunda aphoriſmorum.& Raſ decimoſexto cõtinentis.capitulo de his quæ ſequuntur febres.

Pro ſolutione dubij notabo aliqua. deinde ponam concluſiones reſponſiuas ad quæſitum. Hic obmitto quidditatem ſomni,& multa alia huic propoſito non neceſſaria. Nam de his expediti ſumus ſuper nono Almam.capitulo de ſubet.Notandum tñ ꝙ in principio ſomni ſanguis & ſpiritus trahuntur de exterioribus ad interiora.trahuntur.n.de extra uenas ad intra venas,& de paruis venis ad magnas: & tandem ad mẽbra nobilia:ſicut ſunt cor, hepar & cerebrum: & reliqua membra ſibi propinqua:& cum ſpiritibus trahuntur ad eadem loca vapores ſecum permixti per uiam ſequelæ:& ſanguine trahũtur alij humores ſibi permixti. Propterea ſecunda primi. exterioribus infrigidatis pluribus indigemus cooperimentis in ſomno q̃ in vigilia:quia in uigilia fit motus oppoſitus. Hanc etiam attractionem ad interiora operatur anima ſentiẽs mordicationem membrorum ſenſibilium in principio paroxyſmorum ut eorum nocumento ſuccurrat:propter quem motum ad interiora ſequentem tam ſomnum quàm rigorem materiæ malignæ ſimul cum vaporibus ſuis quæ deberẽt expandi exterius mouentur interius ad membra nobilia:& ſic neceſſe eſt paroxyſmum prolongari ſm omnia ſua tempora.& ſecundo materias motas interius multo magis lædere membra nobilia,& digeſtionem humorum impediri calore naturali ſub ipſis ſuffocato. Notandum ſecundo ꝙ licet ſomnus naturalis in uniẽdo calorem

calorem interius deducto impedimento omnes fortificet operationes naturales:multotiens tamen accidit per motum materiæ male interius ſua multitudine ſuffocantis, aut ſua malignitate corrumpentis ſpiritus operationes naturales impediri. Et multoties ipſe unitus interius inuenit materiam malã ipſam calefaciendo agitat,dilatat,& uapores malignos eleuãdo nocet membris nobilibus eorum impediẽs operationem. Notandum tertio ꝙ licet ſomnus ſit ualde ſimilis quieti:& faciat corpus quieſcere a motu uolũtario:& per hoc habet motum humorũ cõpeſcere:non tñ facit eorum omnimodã quietẽ immo in principio ſui quando ſanguis, & ſpiritus mouentur interius:mouentur etiam alij humores & uapores ſecum.ſ.cũ ſanguine & ſpiritu permixti:poſtea ſpiritus interius fortificati mouent materias bonas nutrimentales ad extra, & diuidũt in membra corporis:ad quem motum ſequitur ulterius exuberatio ſudoris.Propterea ſi ſomnus inuenit in principio ſui motum aliquarũ materierũ interius ipſum fortificat & auget:Propterea dixit Auicen. ꝙ exprimit materias ſi fuerint euntes ad quædam uiſcera,ſiue ad ipſa apoſtemandum, ſiue aliter opprimendum abſq; apoſtemate, licet ergo ex parte qua facit corporis quietem a motibus voluntarijs ſit aptus quietare humores:cum tamen inuenit motum alicuius humoris ad interiora in ſui principio ipſum fortificat.Similiter cũ inuenit materias cum expanditur extra eas mouet exterius frequenter ipſas euacuans cum ſudore.

Contra ſequitur ꝙ ſomnus in ſui principio deberet facere vomitum, & fluxum uentris cum moueat materias ab extra ad intra uerſus regiones illas.Aut ſaltẽ ſequitur ꝙ in ſui principio non deberet ipſos ſiſtere,conſequens cõtra experientiã. Et confirmatur:quia in fine ſomni cum expanduntur materiæ ad extra ſudor prouocatur materijs motis a centro ad circunferentias. Præterea. Sequitur ꝙ inchoante ſomno ſudor in choatus tempore uigiliæ: aut de proximo inchoandus magis exuberet in principio ſomni. Ad primũ negetur id ad quod deducitur: cum ſanguis & ſpiritus, & quæcunq; aliæ materiæ moueantur ad membra principalia ſm plurimum eorum non ad ſtomachum & inteſtina niſi ſm modicũ eorum: & ſic in ſui principio ſomnus non eſt cauſa vomitus,neq; fluxus uentris in mobilitando materias, quæ ſunt proximæ ſtomacho aut inteſtinis: aut in eis continentur, & minuendo acuitatem ſenſus inteſtinorum,& ſtomachi prohibet vomitum, & fluxum ventris:non tamẽ ſicut in fine ſomni:cum materiæ moueantur extra, & ſicut ſomnus aliquas materias mouet iterius in ſui principio,aliquas mouet exterius in fine,ſiue in proceſſu eius:aliquas quæ ſunt circa mobilia, non tamen principalia, aut ſunt in eis immobilia:& ſic ratione huius ſiſtit vomitum,& fluxum & omnes alias euacuationes præter ſudorem:tam in principio, quàm in fine. Præterea.Minuendo ſenſum debilitat virtutem expulſiuam quæ irritatur a præſentia materiæ: tam in fine,quã in principio. Et ex his patet ſolutio ad confirmationem.

Ad ſecundam rationem reſpondetur ꝙ aliquando ſudor inchoat in vigilia:aut de proximo inchoandus ſiſtitur, & prohibetur in principio ſomni:& non ſemper: cum aliquæ materiæ ſudorales ſint ita proximæ poris,ut non poſsint conuerti interius:immo agitatæ in motu ſanguinis, & ſpiritus ad interiora amplius fluunt ꝑ poros cutis,per quos inceperãt fluere. Notandum quarto ꝙ ſomnus obtundit omnes ſenſus exteriores: non ſolum quia ab ipſorum inſtrumẽtis retrahat ſpiritum animalem:aut ipſum retineat interius:ſed quia reddit ipſorũ ſubſtantiam turbidam:vt ſentit Auic. ſecunda primi. capitulo de his quæ proueniunt ex ſomno. Et ideo per ipſum ſenſationes, & motus imperficiuntur,impediuntur, & obtunduntur.vnde quãuis membra exteriora infrigidentur, & adſit in eis humorum mordicatio in principio paroxyſmi, prouocato tamen ſomno ſenſus infrigidationis, & mordicationis remouetur, aut obtunditur:& ſic rigor qui per has ſenſationes ſequitur,remouetur. Ex quo apparet quòd rigens in principio paroxyſmi aliquo modo iuuat ſomno, quia prohibetur ſenſatio rei irritantis ad rigorem: & ſic ceſſat rigor. Aliquo etiam modo nocet ſomno pro quanto materierum cita ſparſio: & partialis reſolutio impedit,& membrorum calefactio.Et ideo cum dicit Auic.in litera ꝙ per ſomnum prolongat ſupra febrientẽ rigor,& frigus,non debet intelligi proprie de rigore: quia iſte per ſomnum remouet:ſed intelligendum eſt de cã faciente rigorẽ quę eſt humor.hmõi enim ſparſio,ſubtiliatio,& reſolutio impedit:& cõſequẽter membrorũ exteriorũ calefactio. Notandum quinto ꝙ licet in principijs paroxyſmorum particularium materia moueat ad exteriora:mouet tamẽ motu præfocatiuo caloris naturalis. primo quia ꝓp horribilitatem materiei,& nocumentum quod imprimit in membra calor profundat,& ſubmergit.ſecundo quia uapores in principio a materia eleuati ſunt humidi,crudi,groſsi,ſpirituũ & caloris membrorum extinctiui: ſicut ſuperius ꝑ ſimilitudinem dictum eſt de vaporibus lignorum viridium,qui extinguunt paruũ ignẽ, & præfocant. Verũtamẽ non omnes diſpõnes principiorũ in prẽfocando ſunt æquales, immo ſm varietatem materierũ in multitudine,paucitate,& ſubtilitate,digeſtione, & crudita te, & celeritate motus,& tarditate:& ſm varietatẽ diſpoſitionis patientis mẽbrorum,ſup quæ ferẽ talis materia fiunt multę varietates in principijs particularibus, & multo maiores, & maior præfocatio cum adſunt in principijs frigus, & rigor,ac horripilatio,& maxime qñ iſtis ſomnus coniungit.omnino.n. hæc quatuor.ſ.materiæ horribilitatis.ſecundo vapores groſsi ab ipſa eleuati,tertio frigus,rigor,& horripilatio.quarto ſomnus ſubtilis concurrunt ad caloris innati præfocationem iuxta paroxyſmantis tardã inflammationem, & reſolutionem, & membrorum tardam calefactionem.

Ex quibus apparet ſolutio ad quæſitum in his concluſionibus.primo ſemꝑ ſomnus in principio particulari eſt aptus facere notabile nocumentũ.concluſio patet ex hoc vltimo notato.adiuuat enim ad caloris præfocationem:tardat materiæ paroxyſmantis reſolutionẽ,& mẽbrorum debitam calefactionẽ. quare cũ paroxyſmus debeat terminari per materiæ paroxyſmãtis reſolutionem: opus eſt ipſum ꝓp ſomnum prolongari.

Secunda concluſio.ſm plurimum ſomnus in principio particulari eſt magis aptus obeſſe,quã prodeſſe. probat. nã ſemꝑ facit notabile nocumentũ ex præcedenti concluſione:rariſsime autẽ facit notabile iuuamentum niſi cum rigor eſt ita intenſus,& longus vt impediret anhelitus ꝓp nocumentũ in lacertis pectoris:& eſſet dubium de ægri ſuffocatione.Aut quãdo virtus ex nimia cõcuſsione præter modum reſolueret.hæc autem raro eueniunt. Ex quibus ſequit concluſio reſponſiua ad quæſitum,ꝙ ſm plurimum eſt ſomnus prohibendus in principio particulari febrium humoralium.

His ſic determinatis ſupereſt vt reſpondeamus ad argumẽta ante oppoſitum.Ad primum quod eſt auctoritas Auic.ſecũda quarti. capitulo alle. In principio vero eius .ſ. paroxyſmi multotiens fit ſomnus & non nocet. exponit & non nocet .i. non eſt ſignum magni nocumenti,comparatus ad ſomnum factum in ſtatu de quo parum ante locutus eſt cum dixit: & hoc totum in ſtatu paroxyſmorũ febris eſt deterius.ſ.per viã ſigni: licet ecõtra per viam cauſæ ſomnus ſit deterior in principio, quã in ſtatu. Ad ſecundũ reſpõdetur negando ꝙ virtutes,& operationes naturales vigorentur in ſomno in principio paroxyſmi:quia licet ratione vnionis ſpirituũ deberent vigorari:tamẽ plus debilitant ex delatione materierũ malarũ ad mẽbra nobilia,quæ delatio fit ꝓpter ſomnum in principio paroxyſmi. Ad tertium dr ꝙ ſomnus eſt prouocandus in principio paroxyſmi aliqñ propter accidẽtia fortia ſequentia fortẽ, & diuturnum rigorem de quibus dictũ eſt. Et dicitur ꝙ rigor tunc non prolongatur ꝓpter ſenſus obtuſionem:licet adſit humor qui de ſe eſt cã rigoris.& in his caſibus potius eligit paroxyſmi prolõgatio quã nimia virtutis diſſolutio,& forte mors. Ad reliqua duo argumenta patet ſolutio ex dictis in q̃ſtione.

Secundum dubium utrum ſomnus ſit iuuatiuus apud ſtatũ, & declinationẽ particularem.Et arguit:ꝙ non:quia tam in ſtatu, quã i declinatione trahuntur vapores,& maxime interius verſus mẽbra notabilia,& prohibet ipſorum reſolutio: & ſic paroxyſmus prolongat.ergo non eſt iuuatiuus.tenet cõſequẽtia,& aſſumptum patet ſecunda aphoriſmorum,cõmento primo:& ex determinatis in præcedenti q̃ne. Et confirmatur quia in ſtatu vapores,& materia ſunt vltimo inflammati,& in maiori quãtitate quã in alio tẽpore, quia aliter non eſſet ſtatus.ergo cõuerſi interius ꝓpter ſomnum ſunt magis apti obeſſe,quã in aliquo tẽpore. Et confirmat, quia tunc virtus eſt debilior quã in prẽcedentib.tẽporibus ergo magis eſt apta ſuccumbere ex cõuerſione materierum, & vaporum ad membra nobilia. Secundo.nocumentum ex ſomno eſt pniciosius

in

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 120 sur 301

in declinatione quã in ſtatu:& in ſtatu quã in augmento.ergo qõ falſa pro parte affirmatiua:tenet cõſequentia. & aſſumptũ colligi poteſt ex dictis Gal.ſecunda aphoriſ.cõmen. primo.In oppoſitum eſt Auic.in parte præſenti apud declinationem eſt iuuatiuus valde:& fortaſſe non nocet apud ſtatum.

Pro ſolutione huius notandũ primo in declinatione particulari paroxyſmi deductis alijs,materia & fumi ſunt paucificati,ſubtilitati verſus extrema, tranſmiſsi longe a fonte caloris pro maiori parte:quare difficulter trahunt.& ſi retrahunt minus ſunt præfocatiui ꝓp paucitatẽ,& ſubtiliationem: quia ſpiritus ſunt reſoluti in tẽporibus præcedentibus.virtus eſt debilis,& indiget refocillatione. prouocato ergo ſomno ſpiritus interius retrahunt ad mẽbra nobilia:& ibi vniunt & confortãtur:quia non ꝓfocantur a multitudine vaporũ ſecũ tractorum: ſicut in partibus ꝓcedentibus:vnde virtus fortificata illud parũ quod ſupereſt intus de vaporibus & humoribus ſuperat: & cum ſparſione nutrimenti parum poſt expellitur extra:& cum hoc fortificatis virtutibus naturalibus fit humorũ digeſtio, & ſpirituũ regñatio.Ex quibus patet ꝙ ſine notabili nocumento in declinatione particulari merito diſpõnis paroxyſmi, & ſuæ propriæ materiæ alijs deductis ſomnus eſt aptus multum iuuare.Contingit tñ aliqñ propter malignitatẽ materiæ cuius omnis parua pars retracta multũ nocet:ſicut in materia anthracis & ſimilibus.ꝓp aliquã latentem materiã quæ agitatur a calore fortificato in ſomno in declinatione fiat nocumentũ.Et ſimiliter ex alijs paroxyſmis cõplicatis:aut ex errore regiminis:ſed merito diſpoſitionis declinationis ſe.putridę ſomnus eſt aptus multũ conferre,& parum obeſſe. Notandũ ſecundo ꝙ ſomnus in ſtatu paroxyſmi eſt fere æqualiter indifferens ad iuuandum & nocendũ,quod põt declarari tã ex parte cauſæ imprimentis.ſ.vaporũ,& humorũ,quã ex parte corporis patientis. Nam ſtatus particularis in ſua quidditate includit vltimatam caliditatem quæ poſsit eſſe in paroxyſmo. Hæc autem vltimata caliditas põt eſſe ꝓp maiorem multitudinem vaporum cum magna quãtitate materiæ reſeruatæ vſq; ad ſtatum. Et põt eſſe etiã ꝓp valde intẽſam caliditatem vaporũ, & materiæ dato quod vapores & materiæ ſint pauficatæ notabiliter tempore ſtatus.vtrunq;.n.frequẽter contingit:licet ſemp ſit neceſſarium merito ſtatus paroxyſmi materiam & vapores eſſe calidiores quã altea. Et tunc manifeſtum eſt qñ ſunt paucificati vapores,& materia notabiliter:licet ſint calidiores notabiliꝰ quã ante magis prodeſſe ſomnũ quã obeſſe:cum tunc ꝓ magnã eorũ ſubtilitatem ſequentem eorũ intenſam caliditatem ſint valde apti trãſpirationi,& eo magis, quia pori corporis ſunt tunc multũ dilatati.paucitas.n.& eorum ſubtilitas cum pororũ dilatatione faciunt ad eorũ facilem tranſpirationem,& paucã eorum conuerſionem interius ꝓp ſomum.Econtra qñ multum de materia eſſet reſeruatum in ſtatu,& vapores eſſent plurimi & groſsi:ſomnus in ſtatu eſſet magis aptus obeſſe quã ꝓdeſſe. Similiter hæc æqualis indifferentia ad iuuandũ & nocendũ põt contingere ex parte corporis.ſunt.n.ꝗdam corpora parata exiccationi & reſolutioni:ſicut corpora cholerica & ſimilia habentia poros lãtos,& humores ſubtiles parum de humido:quorum virtus facile diſſoluit. & iſtis ſomnus tempore ſtatus multo magis prodeſſet quã obeſſet.Econtra ſunt aliqua corpora habentia oppoſitas condõnes minime apta exiccationi,& humorũ & ſpirituum diſſolutioni:& iſtis ſomnus in ſtatu magis obeſſet quã prodeſſet.ꝓpter ergo hanc fere æqualem indifferentiã ad iuuandũ & nocendum Aui.locutus eſt ſub ambiguo dicens:& fortaſſe nõ nocet apud ſtatum.Et Gal.in cõmẽto primo ſecundæ particulæ dixit: ꝙ qñq; iuuat in ſtatu,& in augmento ſtatui vicino:non tñ dixit ſemp.In augmento tñ licet poſsit iuuare,& nocere,eſt minus aptus ad iuuandũ & magis ad nocendum,quã in ſtatu.Econtra in cõparatione ad principium.ꝓpterea dixit Aui.fortaſſe nõ nocet apud ſtatum: per ly apud ſtatum intelligẽdo augmentũ & ſtatum. prima itaque medietas augmenti magis atteſtatur principio quo ad iuuãdũ & nocendũ merito ſomni.ſecunda vero medietas magis atteſtatur ſtatui.Et ex his apparet ꝙ deductis alijs ſomnus eſt magis aptus nocere in principio paroxyſmi feb.putridæ quàm in alijs temporibus euiſdem paroxyſmi. Et ſecundo loco magis aptus nocere in augmento:& tertio magis in ſtatu. & quarto minus in declinatione. Nam nocumentum ſomni factum in principio eſt maius intenſiue, & extenſiue quã nocumentum alicuius alterius temporis alijs paribus:& ſecundo nocumentum augmenti:& ſic de cæteris.

Et ex his patet rñſio ad quæſtionẽ,ꝙ ſomnus vt plurimũ eſt iuuatiuus,& cõcedendus in declinatione. Dixi autẽ ſm plurimũ ꝓp cãs dictas in primo notato .ſ. de materia venenoſa quæ rariſsime cõtingit:ſed in ſtatu ſomnus eſt fere æqualiter indifferens ad iuuandum & nocendum: ſed in augmẽto frequenter eſt magis aptus iuuare,quàm nocere frequenter.
Econtra licet frequentius ſit aptus magis nocere quã iuuare in principio autem ſecundùm plurimum magis nocet quàm iuuet:& rariſsime eſt cõcedendum: ſicut determinatum eſt in prima quæſtione. rariſsime enim accidunt rigores illi fortiſsimi cogentes adminiſtrationẽ ſomni in principio.adſunt raro materiæ venenoſæ prohibentes eius adminiſtrationẽ in declinatione:in augmẽto autẽ,& ſtatu indicia ſunt media. ꝓpterea dixit Auic.fortaſſe non nocet apud ſtatum:verũ medietas prima augmenti magis atteſtatẽ principio,& ſecũda magis ſtatui.

His ita determinatis ſupereſt vt rñdeamus rationes adductas in oppoſitum. Ad primã dicit quòd licet aliquid de vaporibus & materia retrahatur intra:& licet ratione huius fiat aliquid nocumẽti hoc modiciſsimũ eſt in cõparatione ad iuuamentũ quod ſequtur ex ſomno de fortificatione virtutis ſequẽte vnionem ſpirituũ circa membra nobilia:cũ tunc materia & vapores ſint pauci & multũ ſubtiliati. Sed de ſomno in ſtatu dictũ eſt ipſum eſſe indifferentẽ ad magis iuuãdum quã nocendum,& econtra.Et ſomnus in declinatione ſm plurimum abbreuiat paroxyſmum prouocando ſudorẽ:aut faciendo materias,aut vapores citius reſolui inſenſibiliter ꝓp fortificationem virtutis. Et ad confirmationẽ dicitur quòd licet vapores, & materiæ ſint magis inflammati in ſtatu quã in reliquis tẽporibus,tñ non neceſſario ſunt plures.Item ſunt magis ſubtiliati,& ſic magis parati reſolutioni.de hoc tñ in quæſtione dictũ eſt,quantũ eſt opportunũ.Ad aliã confirmationem dicitur ꝙ licet virtus ſit debilior in ſtatu,& declinatione quã tẽporibus præcedentibus:& æquale nocumentũ minus poſſit tolerare:tñ nocumentũ retractionis vaporũ & materia interius ſequens ſomnũ eſt valde minus in ſtatu,& declinatione quã in tẽporibus præcedentibus. Ad vltimã rõnem quæ eſt auctoritas Gal.com.primo.ſecũdæ aphoriſ.dicitur.ꝙ nocumentum ſomni in declinatione eſt deterius ꝓ viã ſigni quã in aliquo tempoꝝ præcedentiũ.& ſimili modo eſt deterius in ſtatu quã in augmento:& in augmento quã in principio.cũ quo tñ ſtat ꝙ ꝓ viã cauſę ſit ꝓtrariũ:ſicut determinatũ eſt.Eſt,n.peſsimũ ſignum & frequenter pernicioſum ꝙ ſomnus in declinatione,in qua maxime iuuare debet noceat. Ex his patet ſolutio ad quæſtionẽ ſolitã quæri,an ſit iudiciũ idem de conceſsione ſomni in temporibus vniuerſalibus, & particularibus. Et rñdet ꝙ ſic.vnde liberius & longiorem ſomnũ cõcedimus in declinatione vniuerſali quã in ſtatu vniuerſali: & in ſtatu quã in augmento:& in augmẽto quã in pricipio vniuerſali. Eſt tñ ſomnus in ſtatu vniuerſali magis aptus prodeſſe,aut obeſſe ſecundum diuerſitatẽ criſiũ.nam in criſi per ſudorẽ eſt multum aptus prodeſſe,ſed in criſibus alijs magis aptus obeſſe,quã prodeſſe:cum ſomnus retineat omnes fortes euacuationes præter ſudorem.

Et non prohibeas ei aquam frigidam,niſi fuerit humor qui eſt in eo crudus, & groſſus: tunc enim prohibet digeſtionem.

Poſitis quibuſdã canonibus reſpicientibus materias maxime cõmunes.hic ponit canones quibus docet extinguere calorem febrilem:minus tamẽ generales illis quos ſuperius poſuit. docet enim vſum aquæ frigidę in febribus. & habet hæc pars duas partes.In prima docet vſum aquæ frigidæ in potu ſecundo per extrinſecam applicationem.ſecũda ibi. infra ꝓ vnã colũnã§immo cum videris calefactionem. § Primam partẽ diuido in ſeptem partes.nam in prima ponit cañ.in vſu aquæ frigidæ.In ſecunda ibi§Niſi ſit ſtomachus.§docet conditiones ꝓhibentes potum aquæ frigidæ: & indicantes ipſius exhibitionẽ.In tertia parte ibi§Et quãdoq; datur in potu.§ ponit quantitatem quę quandoq; datur de aqua frigida in potu febrientibus cum effectibus eius.In quarta parte ibi § Et quandoq; iterum ſunt.§docet quid faciendum eſt quando coniunguntur cõtrariæ indicationes in exhibitione aquę frigidæ.In quinta parte ibi§Et ſyrupus quidem acetoſus.§ docet rem vnam infrigidantẽ nõ ita nocentem ſicut aquã frigida,qñ ſunt ꝓhibẽtia. In

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 121 sur 301

ſexta pte ibi§Et cū nō licet.§oñdit nocumenta ſequentia potū aquæ frigidæ incōuienter ſumptæ.In ſeptima parte ibi § Et ille quem plurimum§docet quæ ſunt corpora quibus aqua frigida magis debet prohiberi.primam partem diuido in tres. In prima ponit can.cū probatione ſecundæ partis. In ſecunda ponit probationem utriuſq; partis: tamen ſatis confuſam. In tertia probat primam partem can.ſecunda ibi§Et ſcias.§tertia ibi§Humores autem cholerici.§In prima parte dicit quòd medicus non debet prohibere febrienti.febre humorali aquā frigidam:niſi humor qui eſt in febriēte fuerit groſſus, & crudus. & probat partem ſecūdam exceptam per hoc: quia humor qñ fuerit groſſus,& crudus aqua frigida in potu exhibita prohibet digeſtionem:ideo tunc debet prohiberi. Includit itaq; canon duas particulas.prima eſt ꝙ humore non exiſtente in febriente groſſo & crudo non debet ei aqua prohiberi.ſ.quantū eſt merito humoris.ſecunda eſt: quia ipſo exiſtente crudo & groſſo debet prohiberi febrienti febre humorali aqua frigida.

Aqua frigida. Notandum igitur primo ꝙ per aquam frigidam intelligamus aquam dulcem habentem omnes,aut plures ex decem & octo conditionibus laudabilis aquæ.de quibus ſecunda primi. Et intelligimus omnem modum exhibitionis eius per os.ſ.aut puræ,aut permixtę cū uino,uel ſyrupo,uel zuccaro,uel uino granatorum,aut aceto,uel quacunq; alia re huic propoſito deſeruienti. Et ſimiliter tam tēpore cibationis,quàm extra in multa,pauca,aut mediocri quantitate,tam cruda,q̄ cocta.maxime tñ Auic.intelligit in hoc canone de ipſa exhibita cruda in magna quantitate. Nota ſecundo quòd cum Aui.dicit,niſi in febriente fuerit humor groſſus & crudus:licet maxime loquatur de humore qui eſt cauſa antecedens, aut coniuncta feb. tamen intelligi poteſt etiam de alijs humoribus:qui licet nō ſint cauſa coniuncta feb. tamen poſſunt ipſam fouere.hi etiam prohibent aquæ frigidæ exhibitionem. Tertio notandum ꝙ dixit copulatiue niſi fuerit humor groſſus & crudus. Nam ſi fuerit groſſus & digeſtus:ſicut aliquādo reperitur cholera notha aut cholera aduſta digeſta non prohibetur potus aquæ frigidæ. Similiter ſi fuerit crudus & ſubtilis:ſicut cholera ſubtilis ſuperflue calida,non prohibetur potus aquæ frigidæ. Simiter ſi fuerit etiam ſubtilis,immo optime confert ipſam digerendo. vbi uero ſimul ſit groſſus & crudus nō cōuenit potus aquæ frigidæ. Quarto nota ꝙ licet exiſtente humore calido ſubtili, & digeſto conueniat potus aquæ frigidæ quantum eſt merito humoris:& licet ipſo exiſtente crudo groſſo diſconueniat: attamen merito aliarum diſpoſitionum aliqñ in primo caſu prohibetur ſaltem in multa quātitate:utputa qñ homo eſſet inſuetus potui aq̄ frigidæ,cū apoſtemate intrinſeco,cū paucitate caloris innati: & de ſingulis diſpoſitiōibus prohibētib⁹ potū aq̄ frigidæ. Et ſiſr ecōtra humore exiſtēte groſſo crudo.ubi eſſet extrema caliditas corpus arefaciēs exhibeē potus aquæ frigidæ potius eligēdo prolōgationē ęgritudinis,q̄ corporis extremā exiccationē: & ꝓprie in cōſuetis potui ipſius. Canon itaq; ſuperius poſitus reſpicit humorē ſolū.nō aūt reliquas diſpoſitiones indicantes,aut prohibentes potum aquæ frigidæ.

Et ſcias quòd quando phlebotomia iuuat:deinde uteris uia mala:tunc non purgabitur.

In hac parte probat utramq; partem cañ. probatione tamē ſatis confuſa dicens.ſcias quòd quando phlebotomia confert in febre:quia facta eſt ſm ꝙ oportet.deinde tu vteris uia mala ſcilicet cōtratria canoni noſtro:utputa, quia prohibebis aquā frigidam humore exiſtente ſubtili,non crudo groſſo: aut quia forte dabis aquam frigidam humore exiſtente crudo, groſſo, corpus non purgabitur a reſiduo quod remanſit poſt phlebotomiam.non enim ſequetur ſudor, uomitus, aut ſeceſſus qui ſolent ſequi quando aqua frigida datur ſm quòd oportet. & qui ſecuti fuiſſent:aut ſaltem aliquis eorum in primo caſu: & ſic ſalus ſecuta fuiſſent.& ſimiliter in ſecūdo caſu non ſequetur:immo potius fieret humoris incrudatio & fe. prolongatio: quia aqua frigida exhibetur ubi non oportet.& ſic canon probatus eſt quo ad utrāq; partē. Et ex hoc canone cū ꝓbatiōe ſua elicere poſſumus cōiter āte exhibitionē aq̄ frigidæ in magna quātitate debere ꝓcedere phlebotomiā: aut aliā euacuationē:ut minorata materia,& cōfortata natura ꝑ exhibitiōē aq̄ frigidę extinguētis cauma febrile,natura fiat potēs ad reſiduū expellēdū.

Humoris autē cholerici digeſtio eſt ut conuerſus a ſua ſubtilitate fiat ſpiſſus,& aqua quidem frigida facit illud.

Hic probat primā partē cañ.ſic. aqua frgida digerit humorē cholericū ſubtilē.ergo exhibēda eſt.tenet cōſequētia.& aſſumptū ꝓbatur.quia humoris cholerici ſubtilis digeſtio fit conuertēdo ipſum a ſua ſubtilitate ad ſpiſſitudinē,ſiue groſſitiem: ſed aqua frigida facit hoc.ergo digerit ipſum.hic tñ ꝑ fieri ſpiſſum nō intelligit reſpectu mediocris: ſed reſpectu eius quod primo erat. ē tū digeſtio iuxta prius determinata ęquatio ſubtilis ꝑ ingroſſationē,& groſſi ꝑ ſubtiliationē:& ſic canon ſigillatim,& cōiūctim quo ad utrāq; ꝓbatus ē.Cōfert ēt aqua frigida nō ſolū digerēdo:ſed etiam calorē febrilem extinguendo.

Niſi ſit ſtomachus,aut hepar debile,aut frigidum: aut ſit in uiſceribus apoſtema:aut ſit in viſceribus dolor: aut ſit complexio eius pauci ſanguinis: aut caliditas eius innata debilis: quare debilitatur poſt potum aquæ frigidæ: aut ſi non ſit conſuetus potare aquam frigidā:ſicut illi qui ſunt de regione calida:iſti.n.ſpaſmantur velociter:& aſſociatur eis ſingultus,& extenuatus eſt de hac ſumma.

In hac parte narrat conditiones.primo prohibentes potum aquæ frigidæ.ſecundo indicantes tolerantiā potus eius. ſecunda ibi§Vbi aūt materia calida. §In prima parte ponit octo conditiones prohibentes potū aq̄ frigidæ. Prima eſt debilitas ſtomachi aut hepatis per quorū debilitatem dat intelligi aliorum mēbrorū debilitas: ſicut diaphragmatis,inteſtinorum, & aliorum expreſsit tñ ſtomachum & hepar:quia frequentius, & facilius potu aquæ frigidę lædi poſſunt. Secundo notandū qnòd licet hec conditio poſsit uerificari de quacunq; debilitate ſiue ex tempore,ſiue ex generatione contracta,ſiue naturali.i.cum qua homo ad intra latitudinē ſuæ ſanitatis propter malam cōplexionem,malam compoſitionem, ſolutam continuitatē apoſtema & ſimilia.hic tamen ne idē bis replicet, intelligit de debilitate ſequente pororum ſuperfluam largitatem, raritatem texturæ:aut parum compactam mēbri ſubſtantiam dato quòd non eſſet ex uillis cōtextum. Non enim eſt omne membrum ex uillis contextum ſicut hepar,cerebrum,& multa alia.& hęc debilitas ſm aliquem iſtorum trium modorū poteſt unicuiq; membro ineſſe:& per eam fit debile in reſiſtendo cauſis ægris tam calidis,quàm frigidis.primo quia minus habet de qualitate per quam reſiſtit,ſecūdo quia cauſa lædens facilius applicat penetrans in profundum eius.& de hac loquitur Aui. ſecunda primi.doctrima ſecunda.c de cauſis debilitatis membrorum, & cauſa partis nota eſt.nam his membris exiſtentibus debilibus per potum aquæ frigidæ ſuperflue infrigidantur:& præter modum debilitantur:ut aliquando mors inde ſequatur. ut narrat Gal.7.therapeu.cap.de cura malę complexionis uētris calidi & ſicci.immo dicit ibidem quòd aliquando partes ſtomachi ſunt differētes,una fortis,altera debilis.quapropter ex potu aquæ frigidę aliquando læduntur operationes frigidi ſtomachi utputa digeſtio & retentio,aliquādo oris eius, & meri utputa deglutitio. Vltimo nota quòd licet huiuſmodi debilitas indicet non dari aquam frigidam, tamen aliquando contingit quòd aliæ cōditiones indicātes potū aquæ frigidæ ſunt ita fortes ꝙ medicus peligit dare aquā frigidā exiſtimās ꝑ ipſius exhibitionē maiora nocumēta poſſe uitari.Secūnda cōditio ē frigiditas ſtomachi, aut hepatis aut naturalis merito cōplexionis,aut ætatis ſiue ꝑternaturalis cū materia, aut ſine materia. Et ſic intelligēdū de frigiditate reliquorū mēbrorū q̄ ſunt apta lædi ꝑ potū aq̄ frigidæ.nā ꝑ potū aq̄ frigidæ augebit horū mēbrorū frigiditas:& impedient mēbri læſi opatiōes. Et ut dicit Gal.7.therap.loco ſtatim alle.cū aliqñ cōtingat unā partē ſtomachi eſſe calidā,utputa fundū ſtomachi:& aliā frigidā utputa meri lædet unius partis operatio,& nō alterius: & exēplificauit de hoīe quadragenario,qui ex potu aq̄ frigidæ ſanatus eſt a mala cōplexione calida uētris & ſtomachi,& ceſſauit ſitis. ſed ꝓhibita ē deglutitio:ita ut tādē mortuus ſit. Tertia cōditio ꝓhibēs potū aq̄ frigidæ ē apoſtema in viſcerib⁹ :imo quodcunq; apoſtema intrinſecū in cerebro,mēbris ſpiritualib⁹,mēbris naturalib⁹:ſed maxime in his q̄ ſunt apta magis lędi potu aq̄ frigidæ: ſicut ſunt ſtomachus,hepar,inteſtina. Nā ſi apoſtema ſit frigidū,certū ē materiā eius magis infrigidari & incrudari poros cōſtringi: & oīno materię reſolutionē ꝓhiberi,doloręq; augeri. Similiter ſi fuerit mixtū ex calido & frigido. Si uero fuerit ſanguineū ēt incrudatur,& ingroſſatur,& prohibet materiæ

Conditiones prohibentes potum aquæ frigidæ.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 122 sur 301

teriæ ipſius reſudatio,& dolor augetur:quapp non conuenit. Si uero fuerit cholericum a cholera pura cum multa flãma, ex parte nocetur potu aquæ frigidæ: quia pori oppilantur,& prohibetur materiæ reſolutio, & reſudatio,ex parte iuuatur per extinctionem ſuperfluę caliditatis, neque timetur incrudatio quæ timetur in alijs apoſtematibus pp materiæ ſubtilitatẽ: & dolor ex parte ſedat remittendo cauſam doloris: quapp aliqñ conceditur flamma exiſtẽte magna,& pcipue conſuetis potui aq̃ frigidę. Vñ Gal.9.therap.eryſipelas uero nullo alio ſanabis auxilio quàm cũ aqua frigida.& Auic.3.quarti.c.de eryſipelate. Et ad ultimum infrigidatio in eryſipelate eſt magis neceſſaria:qm flãma & dolor inflãmatiuus eſt in ea plus. Et licet ibi loquatur de eryſipelate intrinſeca:tñ hæc dicta accõmodantur ẽt eryſipelati extrinſecæ. Quarta conditio prohibens frigidam aquam exhiberi eſt dolor in uiſceribus. Pro cuius dicti uerificatiõe ſciẽdũ quòd dolor in uiſceribus, aut puenit ab apoſtamate:& ſtatim ſupra determinatum eſt in quo caſu conueniat potus aq̃ frigidæ & in quibus nõ.Aut pẽdet a ſoluta cõtinuitate abſq; apoſtemate. & certũ eſt,nõ cõuenire: quia frigidũ vlcerib⁹ mordax.quinta aphoriſmorũ: aut puenit a mala complexione q̃ ſi fuerit frigida non cõuenit potus aq̃ frigidæ: quia augeret cãm.Si uero eſſet mala cõplexio ſicca licet cõueniret:humectando tñ,multo magis noceret actuali frigiditate forti indurante mẽbrum,& ſpaſmãte.Si uero eſſet mala cõplexio calida remiſſa:aut mediocris nõ cõueniret: quia nimis imprimeret in mẽbrum quod eſt facile paſsibile pp dilatationẽ pororũ ſequentẽ caliditatẽ:& pp debilitatẽ ex reſolutione ſpirituũ pp dolorẽ.Si uero eſſet mala cõplexio calida intẽſa ualde,cõueniret.eſſet.n.proportionatũ infrigidãs tanto gradu caloris.quod experientia declaratur in his qui ab igne, aut aqua calida cõburũtur quorũ dolor ſedat̃ per aquã frigidiſſimã diu & ſæpius applicitã.Si uero dolor ſeq̃ret̃ ventoſitatẽ certũ ẽ nõ cõuenire.Quinta cõdidio prohibens potũ aquæ frigidæ eſt qñ cõplexio eius qui debet ſumere eſt pauci ſanguinis:ſicut complexio phlegmatica,melancholica:& vt cõplexio ſicca ſuperflue:aut qñ eſſet pauci ſanguinis ex ætate: ſicut in decrepitis: aut qñ eſſet pauci ſanguinis pp longã ægretudinẽ:aut pp ſanguinis euacuationem ſpõtaneã:aut a cauſis primitiuis. Rõ aũt huius dicti eſt iſta: quia calor hominis nõ reſiſtit remittentib⁹ ipſum infra gradũ ſibi cõueniẽtẽ ſolũ inquãtũ calor,ſed inquãtũ ab anima directus q̃ anima reſiſtit p inſtrumẽta ſua quę ſunt ſanguis & ſpiritus.Vnde quãtũcũq; corpus unũ cholerichũ eſſet calidus certo ſanguineo,aut tẽperato:tñ melius tẽperatum toleraret:aut ſanguineũ cæteris paribus potũ aquæ frigidę & magis reſiſteret frigidis remittẽtib⁹ caloré ſuũ infra gradũ pro priũ q̃ cholericũ,aut aliud corpus pauci ſanguinis calidius tẽperato:aut ſanguineo naturaliter aut pternaturaliter pp cãm dictã. Et ſecũda cã,quia licet illa ſint intẽſius calida q̃ corpus habẽs notabilẽ ſanguinis quãtitatẽ:tñ habẽt minus de multitudine caliditatis quã potẽtia rei inſequit.Propterea Gal.ſeptimo therapeu.loco alle.in corpore ſiccę cõplexiõis ęqualis caliditatis cũ corpore habẽte notabilẽ quantitatẽ ſanguinis minus cõcedit de aqua frigida.Sexta cõditio prohibẽs aquã frigidã eſt qñ caliditas innata debẽtis ſumere aquã frigidã eſt debilis:& iſta cõditio eſt cõmunior pcedẽte:quia oĩs cõplexio pauci ſanguis habet innatã caliditatẽ debilẽ:ſed nõ econtra.põt.n. innata caliditas eſſe debilis ex defectu ſpirituũ:licet quantitas ſanguinis ſufficiẽs nõ deſit. Item ex malitia ſanguinis,licet in quãto nõ peccaret.Itẽ ex raritate totius corporis,aut ſubſtantiæ mẽbrorũ nobiliũ.Itẽ pp modũ mixtionis, aut occultã proprietatẽ vel cæleſtẽ influxũ.Et iſta tria ultima nõ cognoſcũt a medico niſi per experiẽtiã:ſicut infra dicẽt in capitulo de cibatione febricitãtiũ de quibuſdã corporibus carnoſis, q̃ cito diſſoluũtur ex ieiunio:& patet ueritas cõditionis,quia talis caliditas parũ reſiſtit aquæ frigidæ. Septima cõditio eſt cũ ſint inſueti potare aquã:ſicut habitantes in regione calida.Iſti.n.per potũ aquæ frigidæ ſpaſmãtur uelociter:& aſſociat̃ eis ſingul⁹ qui eſt ſpaſmo portionabilis: licet nõ ſit ſpaſmus:ut declarabi nono Almãſ.de intẽtione Auic.decimatertia tertij.Pro cuius cõditionis declaratione notãdũ ut põt elici ex dictis Gal.ſecũda particula aphoriſmorũ:aphoriſmo illo.Ex multo tpe cõſueta.q̃ cõſuetudo mẽbri,vel corporis reſpectu alicuius cauſę imprimẽtis duo facit.primũ quia minus alteratur a re cõſueta imprimẽte.ſecũdũ facilius cũ minori nocumẽto tolerat impſsionẽ ſibi factã.vñ cõſuetus potui aq̃ frigidę minus infrigidabitur q̃ inſuetus. Et ſecũdo dato q̃ æqualiter infrigidetur minus pp illam infrigidationem lædet: quapp ſtomachus inſuet⁹ potui aquæ frigidæ ſpaſmabit̃,& ſingultabit cũ ſit ſibi pp inſuetudinẽ ualde horribilis.Vñ Aui.13.tertij.c.de dolore ſtomachi dicit. Et qñq; prouenit ex potu aquæ frigidę dolor æſtuoſus,clamoſus:& qñq; moritur ſubito pp euentũ doloris ad cor: quod maxime de inſuetis potui aquæ frigidæ intelligitur. Et dicit Aui. hic habitantes regiones calidas: ſicut in æthyopia non potant aquas frigidas.quod ẽt cõfirmat Gentilis ex relatu cuiuſdã ſui ſcholaris qui ibidem fuit,referentis q̃ ſi homines illius regionis potarent aquam frigidã putarent ſe debere ſpaſmari. quod poteſt eſſe,quia valde macri ſunt,& acuti ſenſus. Et credendũ eſt q̃ conſueti potare aquã calidã ſi potarent aquam frigidam præter modum læderentur frigiditate aquæ ſubito penetrante ad intrinſeca ob latitudinẽ pororum ex potu aquæ calidæ præcedenti. Vltima cõditio eſt corporis extenuatio & cauſa eſt manifeſta.nam iſti habent partes neruoſas diſcopertas quæ facile a frigiditate aquæ percutiunt̃:& cũ hoc habẽt parũ de carne:& conſequenter parum de multitudine caloris.Sunt.n.acuti ſenſus quapp facile multum,& uelociter ex potu aquæ frigidæ lædunt̃.Sed hic nota:q̃ licet ſint multę aliæ cauſæ prohibẽtes potũ aquæ frigidæ,iſtæ tamen ſunt principaliores, quibus reliquæ dantur intelligi.

Vbi autẽ materia calida,aut groſſa iam digeſta eſt, & corpus eſt carnoſum:& caliditas innata exuberans: & uirtus eſt fortis,& uiſcera ſana,non frigida eorum cõplexio radicalis, non inſueta aquæ frigidæ,immo aſſueta aquæ frigidæ ualde: tunc aqua frigida eſt melior res.

Cõditiones indicãtes potũ aquæ frigidæ.

Hic primo narrat octo conditiones indicantes,aut conſentientes potui aquæ frigidæ.ſecundo narrat effectus bonos cõſequentes aquæ frigidæ potũ cum his cõditionibus.ſecũda ibi §Multoties adiuuat.§ Prima cõditio q̃ materia ſit calida ſubtilis ſiue digeſta,ſiue non digeſta. Secunda q̃ materia ſit groſſa digeſta,ſed calida:quia materia exiſtente frigida nõ conuenit aqua frigida,ẽt ſi eẽt digeſta. Tertia cõditio q̃ corpus ſit carnoſum. Quarta q̃ caliditas naturalis ſit exuberans.i.multa. Quinta q̃ uirtus ſit fortis quod itelligitur de triplici uirtute. Sexta q̃ uiſcera ſint ſana.i.non dolorоſa,neq; apoſtemoſa non habentia ſolutionem continui,neq; oppilationem fortem.

Septima q̃ cõplexio uiſcerum radicalis nõ ſit frigida.Octaua q̃ potans eam ſit valde cõſuetus aquæ frigidæ. cũ his enim cõditionibus in febre aqua frigida eſt melior res. Circa primã cõditionem nota q̃ materia exiſtente calida ſubtili ẽt non digeſta aqua frigida conuenit:quia iuuat ad eius digeſtionem. ſed multo magis conuenit ipſa exiſtente calida ſubtili digeſta. Circa ſecũdã cõditionẽ,nota q̃ ſi materia ſit calida groſſa non digeſta nõ conuenit aqua frigida.q̃ ſi materia ſit calida groſſa & digeſta conuenit.uirtus.n.fortificata per extinctionẽ ſui cõtrarij ipſam expellit ſi ipſam inuenit digeſtam. Et ſi quæratur cuiuſmodi eſt iſta materia groſſa.Dr quòd põt eẽ cholera groſſa:& põt eſſe ſanguis groſſus: & in cuius febre expectatur digeſtio. Ex quibus infertur in materia frigida nullo pacto cõuenire aquã frigidam ante digeſtionem:neq; poſt digeſtionẽ. Auctores nanq; non concedũt aquã frigidam niſi in febribus, in quibus eſt fortis flãma,quæ non eſt in febribus pendentibus a materia frigida:eſto etiã quòd eſſet cordi propinqua.Putandũ tñ quòd ſi materia eſſet mixta,& cõplete digeſta, & febris eſſet fortis,cõpeteret aquã frigidã niſi aliæ cõditiones obſtarent. Et iſtæ duæ conditiones indicant potũ aquæ frigidæ:reliquæ aũt ſex conditiones nõ indicant dari aquam frigidã: ſed bene conſentiunt.non enim (exempli gratia) ſi corpus ſit carnoſum indicat quòd detur aqua frigida: ſed bene conſentit. ſed cauma febrile indicat dari aquam frigidam.ſic dico de alijs quinq; conditionibus. Notandum circa tertiam conditionem quòd per corpus carnoſum intelligit quodcunque corpus exiſtens mediæ habitudinis: aut parum lapſum a media habitudine uerſus maciem dicetur carnoſum. Notandum circa quartam conditionẽ quòd per caliditatem innatam exuberãtẽ intelligimus corpus habẽs multũ de ſanguine & ſpiritu:quib⁹ põt reſiſtere cauſis infrigidãtib⁹.Et hęc cõditio opponit duabus cauſis ſupraſcriptis prohibẽtibus potũ aquæ frigidæ.ſ. complexioni pauci ſanguinis, & caliditati innatæ de-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 123 sur 301

bili. Notandū circa quintā cōditionem quòd p virtutē fortem intelligimus quòd virtus animalis, vitalis, & naturalis ſit fortis. Et ſic oportet tria mēbra principalia eſſe fortia. ſ. cerebrū, cor, & hepar: & ét mēbra his ſeruientia. vnde oportet q̄ ſint bene ſpirituoſa, & ſubſtantiæ bene compactæ, & quòd habeant bonū modum mixtionis cum bona proprietate, & boninate aſpectus. Notandum circa ſeptimā cōditionem quòd cōplexio radicalis. i. membrorū principaliū: & ſibi deſeruiētium non debet eſſe frigida: quia facile offendit a frigiditate aquæ. de conſuetudine autem quæ eſt octaua conditio ſufficiēter dictum ſit. Notandum vltimo quòd ad dandum aquam frigidam in quantitate notabili vt dicetur, debent iſtæ octo conditiones conuenire: aut ſaltem plures earum, & principaliores quæ ſint fortiores ad indicandum, aut conſentiendum potui aquæ frigidæ quàm oppoſitæ ad prohibendum.

Multotiens enim adiuuat ad expellendum materiam cū ſolutione naturæ, aut per vomitum, aut per vrinam aut per ſudorem, aut per omnia illa, quare ſit ſtatim vt ſanetur.

Hic ponit vtiliditatem ſequentē ex potu aquæ frigidę datę cum his cōdōnibus: dicens quòd multotiens potus aquæ frigidę adiuuat naturā ad expellendū materiā facientē febrē cū ſolutione ventris. aliq̄ p vomitū, aliq̄ p vrinā, aliq̄ per ſudorē, aliq̄ per oēs has regiones, aut plures earū. quare ſit vt materia faciente febrem expulſa ſtatim ſanetur. Et ex hoc poſſumus cōcludere quòd aqua frigida exhibita cum condōnibus ſupraſcriptis eſt melior res patienti febrē: quia illa res eſt melior res febrienti p quā ſit vt ſtatim ſaneť: ſed aqua frigida exhibita cū his cōdōnibus eſt huiuſmodi. quare, &c. Notandū primo quòd Auic. dixit multoties, & nō ſemp propter particulares cōdōnes medico ignotas, phibentes materię expulſionē: aut quia ſi tota expellat forte derelinquet aliquod notabile nocumentū ex aqua frigida: ſicut in quadragenario fuit qui factus fuit impotens ad deglutiendū poſt potū aquæ frigidæ: de quo Gale. facit mentionē ſeptimo therapeuticæ, quāuis mala cōplexio fundi ſtomachi, & calor febrilis ceſſauerit. Notandū ſecūdo quòd cā expulſionis materiæ poſt potū aquæ frigidæ eſt: quia fortificat p tēperiē complexionis quæ eſt inſtrumentū eius, quę cōplexio tēperatur p extinctionē ſuperfluæ caliditatis. Notādū tertio quòd humores qui p has regiones expellunt, ſunt humores cuiuſcunq; generis. De phlegmate, cholera, & melācholia eſt certū quòd multoties p has regiones extrahunt: ſed de ſanguine etiā eſt verū, licet rarius cōtingat. Pro quo ſciendum eſt quòd ſanguis aliq̄ in ſynochis corrūpit in hos humores præcipue in cholerā, & melācholiā: quæ deinde p has regiones expellunt: aliq̄ vero ſanguis p has regiones ſub ꝓpria forma expellitur. Nā quòd p fluxū ſanguinis expellat: patet decimaquarta tertij. capitulo de humiditatibus quibus accidit vt egrediātur cā hepatis. Et p vomitū apparet decimatertia terij. capitulo de vomitu ſanguinis: imo ibidē dicit Auic. quòd in vomitu duarū librarū ſanguinis aliq̄ eſt ſanitas. Et quòd p vrinā apparet decimaoctaua tertij. Sed quòd p ſudorē affirmat Ariſt. ter tio de partibus animaliū. Sāguis tā vtiliter cōiter euacuatur p has regiones. ſ. p nares venas, hemorroidales, & menſtruales. Vltimo nota de intentione Gal. nono therapeu. naturā p potū aquæ frigidæ non ſolū iuuari in expellendo diſconueniens: ſed etiā in attrahēdo cōueniens, & ſeparando ab incōuenienti: ita vt ſequat mali expulſio, & boni nutrimēti ad mēbra attractio. Dicit. n. ſic. Natura. n. ſolidā animalis particulā roborata humoribus qui ſunt præſubtilitati apponit: vt quicunque & nutrire ſufficientes hos quidem attrahit ad eas: inutiles vero abijcit: aut per cutim, aut per ventrem.

Sanguis multipliciter vacuatur.

Et quandoq; dat in potu medicus de aqua frigida infirmo quantitatem plurimam, adeo donec color eius fiat viridis, & tremat, quæ ſit ſaltem ſuperueniens vſque ad heminam vnā, & dimidiam: & fortaſſe conuertitur febris ad phlegmaticā: & fortaſſe confortatur natura: expellit materiam cum ſudore, & vrina, & fluxu ventris: & eſt ſanitas.

Quātitas aquæ frigidæ exhibenda.

In iſta parte ſuperius diuiſa Auic. narrat quātitatem quam dat aliq̄ medicus de aqua frigida, & ipſius effectus dicens: q̄ q̄ſq; dat medicus febrienti quātitatem plurimā adeo donec color eius fiat viridis: & donec æger tremat, quę quantitas aquæ quandoq; proueniens vſq; ad heminā vnā, & mediā. Et deinde ponens effectus qui ſequunt dicit quòd fortaſſe febr. conuertit ad phlegmaticā. & hoc eſt minus malū quā quòd æger arefactus moriat. Et fortaſſe. i. aliq̄ natura cōfortatur, & expellit materiā cū ſudore, vrina, & fluxu ventris, & fit ſanitas. Notandū primo circa partē preſentē quòd quātitas aquæ exhibendæ huiuſmodi febrientibus nō eſt p auctores limitata. verū q̄ adſunt oēs vel plures cōdōnes indicantes potū aquę frigidæ & paucę obſtent ſm Gale. nono terapeu. capitulo ſuperius allegato. deberet æger bibere de aqua frigida quātū appetit. Aeſtimat. n. appetitū ſuū incenſum ſm exigentiā caliditatis & ſiccitatis febrilis corrūpendæ. Auic. vero cōcedit aquā frigidā quouſq; color ægri efficit viridis. i. liuidus ſiue pallidus. Et quouſq; ipſe æger tremat. i. rigeat. palleſcit nāq; calore naturali minorato, aut interius fugato. Riget autē nocito ſtomacho, & mēbris ſenſibilibus a ſuperfla frigiditate cuius nocumentū ipſa mēbra nituntē per motū illū cōcuſsiuū a ſe excutere. Dicit. n. Auic. quòd exhibendum eſt de aqua tm̄ q̄ ſit ſaltē pueniens ad heminā vnā, & ſemis. nō limitās tm̄ determinatā quātitē. Hemina diuerſificat ſm diuerſos auctores nā ſm Iſidorū eſt lib. 1. Hemina ſm Auic. & Ioannē Serapionis eſt ponderis. 11530. granorum hordei: & ipſa eſt ſextaria. 40. ſextarium autem eſt vigeſima pars lib. vndę facta bona cōputatione hemina eſt pondus duarū librarū ſecundū hos auctores. ſed hemina romana eſt. 20. vnc. italica vero & ęgyptiaca eſt. 16. & ita cōcludendo hoc pondus poſitum ab Auic. hic ſ. hemina vna, & ſemis eſt apud Iſidorū. 18, vnc. & hęc eſt pauca quātitas, & minor debito q̄n adſunt ꝑdōnes oēs indicātes potū aquæ frigidæ. Sed apud Auic. & Ioānē Serapionis. hemina vna & media eſt tres librę. & eſt pōdus cōueniēs obtinēs extremū maius pōderis aquæ, quæ debet exhiberi. ſed hemina vna & media egyptiaca eſt. 24. vnc. & eſt extremū minus ponderis aquæ quę debet exhiberi oībus cōdōnibus indicantibus potum aquæ frigidę. Hemina aūt romana quę eſt. 20. vnc. eſt mediū p ęque diſtantia inter has extremas quātitates, quæ cōuenienter poſſunt exhiberi: & hoc pondus 30. vnc. eſt conueniens dictis Gale. qui præcipit dari de aqua quātū appetunt bibere. Ego. n. cū ſępe dederim aquā frigidā febriētibus valde ſitiētibus quātū poterant bibere, nūquā inueni aliquē qui poſſet bibere vltra. 36. vnc. ſed ſm plurimā biberūt circa. 30. vnc. & cū hac quātitate accidebat ſibi rigor, & pallor iuxta ſniam Aui. Quòd ſi quærat aliquis q̄n non ſunt oēs ꝑdōnes indicātes potū aquæ frigidæ: ſunt tm̄ tot & ita potētes quòd medicus indicat dādā eſſe aquā frigidā. Aliquæ tm̄ obſtāt & ſatis potētes quātū eſt dandū de aqua frigida. Rndeť quòd hoc non pōt certe limitari, ſed ſtandū eſt in diſcretione medici præſentis qui ſit doctus in vniuerſalibus, & expertus in particularibus. Certū eſt enim minus eſſe dandū quā quando omnes conditiones indicant dādum eſſe aquam frigidam.

Sed circa ſecundā partē huius dicti dubitat quo febres in quibus exhibeť aqua frigida, poſſunt ꝓuerti in phlegmaticas. Nam iſtæ febres ſunt ſanguineę, aut cholericæ. Cōſtat autem quòd neq; ſanguis, neq; cholera pōt in phlegma cōuerti p infrigidationē: quia coctū nō pōt incrudari, quarto metheororū. & trāſiens terminū decoctionis non pōt ad terminū redire tertio colliget. Præterea. Nūquā viſum eſt p infrigidantia exterius, aut interius applicita ſanguinē in phegma cōuerti. nā quantūcunq; ſanguis infrigideť, aut cōgeletur: nūquàm tm̄ acquirit albedinē. Melius eſt itaq; dicere quòd in maſſa ſanguinea eſt phlegma. cuius cōplexio p nimis infrigidantia corrūpit, & exiſtens in loco cōcluſum corruptū, & nō rectū a calore naturali tandem putrefit, & facit phlegmaticam. ſanguis autē inflāmatus p infrigidationem illā reducitur ad benignū, & deſinit feb. ab illo pendens: & ſi fuerit cholera illa expellit natura vigorata p corruptionem ſui cōtrarij, aut ad benignū reducit. Vel aliter dicit quòd ſanguis ingroſſatus, & quodāmodo cōgelatus: licet non induat formā phlegmatis tamen mouet motu phlegmatis. ſ. quotidie nō propter ꝓprietatem ſed propter diſpōnes manifectas ad quod adiuuat: quia multū phlegmatis permixtum cū ſanguine illo facit vt ſanguis motu phlegmatis moueat quod phlegma putrefit, cū antea non putreret. Quomodo autem natura confortata p corruptionē ſui cōtrarij expellat materiā feb. tā cholericā, quā alterius

generis

geris ſudore,vrina,& fluxu vētris ſtatim dictū eſt ſuperius. Etiam ſi conſtaret medico ꝙ natura non poſſet expellere meriam modis dictis:immo potius per potum aquæ frigidæ cerneretur in phlegmaticam,medicus potius illud eligeret quim ægrum arefieri,& maraſmari:vt ſtatim patebit de intentione Auicen.

Et quandoq; iterum ſunt quædam prohibentia, deinde timetur malitia caliditatis & ſitis: & æſtimas quòd peruenir per eam ad ariditatē, vel extenuationem, non prohibeas quam frigidā.nam additio apoſtematis,& cruditas eius melior eſt quàm extenuatio.

In hac parte ſuperius diuiſa Auicen.oſtendit quid medicus agere debeat indicationibus de exhibendo aquam frigidam exiſtentibus cōtrarijs.dī ergo ꝙ quādo ſunt quædā prohibentia potum aquæ frigidæ,vt verbi gratia apoſtema intrinſecum & ſimilia.Ex alia parte timetur malitia caliditatis & ſitis:& ꝙ perueniatur per eam ad extenuationem, vel ariditatem non eſt prohibenda aqua frigida. Nam augmentum apoſtematis, & cruditas eius eſt minus malum quā ariditas, & cōſumptio eius.Et ſic econtra indicationibus cōtrarijs exiſtentibus fortioribus cōtrariū indica .ſ. qñ magis timeres cruditatem apoſtematis,quā ariditatē, & cōſumptionē, & tu ſimile intellige de quibuſdā cōditionibus contrarijs.nam hæc cōmittēda ſunt iudicio medici qui ſit doctus in vniuerſalibus, & expertus in particularibus:horum.n.certa doctrina dari non poteſt. In his tamen contrarijs indicationibus cōmonemur, vt alterum duorum faciamus,aut ꝙ demus aliquid loco aquæ frigidæ: ꝙ conferat in omni diſpone:& non noceat ſaltem nocumēto notabil, ſicut ſyrupus acetoſus, aut aqua hordei. Aut ſi eligamus dare aquam frigidam demus in pauciori quantitate, quā quando omnes, aut plurimæ conſentiunt exhibitioni ipſius.

Et ſyrupus quidē acetoſus,quandoq; etiam ſedat ſitim, & incidit,& ſoluit:& nocumentū ipſius apoſtemati non eſt plurimum,ſicut nocumentum aquæ: & non eſt ei vis aggregādi materiam,& inſpiſſandi eam·& ſimiliter iuleb plurimæ cōmixtionis.

In hac parte ſuperius diuiſa dicit Auice. ꝙ ſyrupus acetoſus qñque ſedat ſitim.ſ.qñ non eſt valde vehemens cauma incidit,& ſoluit:& nocumentum ipſius apoſtemati non eſt plurimum ſicut nocumentū aquæ. Et pro quia non eſt eius vis aggregandi materiā,& inſpiſſandi eā.& ſimiliter iuleb plurimæ cōmixtionis quod cōponitur ex aqua, & zuccaro. habet enim virtutem abſterſiuā per zuccarū.ſed aqua in magna quātitate debet eſſe zuccaro ꝑmixta vt notabiliter infrigidet.hi autem potus debent dari actu frigidi,aut non frigidi ſm exigētiam indicationum contrariarum.qua propter conſulo indicationibus exiſtentibus cōtrarijs,& ſatis fortibus vt potius des aquā zuccaratam, aut hordei, aut ſyrupum acetoſum plurimæ aquæ permixtum.

Et cum non licet vt non bibat aquam frigidam, & ſit audax ſuper eam:timetur quòd non faciat accidere conſtrictionem pororum,quare ſit cauſa febris alterius,cum euentu oppilationis alterius:& fortaſſe erit vehementior prima. Et quando obuiat membro debili,corrumpit operatiorem eius: & multotiens facit deglutionem difficilem:& facit difficultatem anhelitus:& facit accidere tremorem,& ſpaſmum,et debilitatem veſicæ aut renis,aut colon. Et ille quem oportet plurimum ex eis prohibere a potu aquæ frigidæ,eſt cui nocet in ſanitate ſua.

In hac parte oſtendit quæ nocumenta ſequantur qñ exhibetur aqua frigida condōnibus omnibus, aut pluribus oppoſitū indicātibus.Et dicit quòd cum non licet vt bibat aquā frigidā & exhibeē,timeē quòd faciat cōſtrictionē pororum,& oppilationem meatuū ad quā ſequaē febris alia noua facta oppilatione,quæ febris fortaſſe erit vehementior prima. Et ſecundo dicit quòd qñ aqua frigida obuiat membro debili corrūpit operationes eius:& exemplificat dicens quòd multotiēs impedit deglutionem nocēdo meri,& facit difficultatem anhelitus nocendo diaphragmati: & facit accidere tremorem & ſpaſmum nocendo neruis, & debilitatem veſicæ, renis, aut colon.ideſt inteſtinorum nocendo eis: quare aliqñ retinetur vrina, & fit colica aliqñ.Vltimo dicit ille plurimum prohibendus eſt a potu aquæ frigidæ cui nocet in ſanitate ſua. Notandum circa ſecundū dictum quòd aqua frigida potata nocet his membris extinguendo calorem tā innatum,quā influentem: vnde fiunt impotentia ad ſuas operationes:& qñq; propter ſuperfluā frigiditatem ſi fuerit aliquod horum membrorū valde ſenſibile: ſicut ſtomachus,aut inteſtina accidit dolor fortis: qñq; ducēs ad mortē:ſicut dicit Auic. decimatertia tertij. capitulo de dolore ſtomachi.loquens de dolore ſequente potum aquæ frigidæ:& qñq; moritur ſubito ꝓpter euentum doloris ad cor:maxime autem patiuntur qñ ſunt inconſueti potui aquæ frigidæ, vt narrat Gale.in libello de virtute conſuetudinis de quodam ſummo peripatetico vocato Ariſtotele qui ex potu aquæ frigidæ mortuus eſt.

Dubitatur utrum in febribus humoralibus, in quibus non eſt humor crudus groſſus competat aqua frigida. Negatiue arguit ex Auic.decimatertia tertij.qui in capitulo de anxietate ſtomatica prohibet aquā frigidā dicens: quòd non oportet vt bibatur in febre niſi aqua calida duabus ex cauſis: prima quia multotiens addit in febrem,vt ibidem dicit.ſecūda quia facit humorem magis imbibi: & ſic addit in anxietatē ſtomachicā. Secūdo aquæ nullus eſt vſus,niſi quia in acutis bibitur mor bis:vt eſt apud Hippocratem tertio regiminis acutorum,textu commenti. 48.ſed multæ ſunt febres humorales non acutæ non pendentes ab humore crudo groſſo:vt puta phlegmaticę pendentes a phlegmate aquoſo.ergo,&c. Tertio eodē textu commenti.48.Aqua in cholericis,& in quibus cholera dominaē ſub diaphragmate mutaē in choleram, ergo in talibus non conuenit: multi autē ſunt tales, Quarto eodem textu in febrientibus habentibus choleram aqua frigida non ſedat ſitim:immo potius incitat: ergo non conuenit. Quinto eodem textu corporibus inanitis potus aquæ frigidæ non conuenit: ſed febrientes ſunt inaniti. Sexto eodem textu dicit.& non inuenimus aquam ſedare ſitim:& cauſa eſt longitudo ſuæ moræ in ſtomacho,& inteſtinis: aut ſubmergit aqua in profundo corporis:nec rorem tribuit, nec humectat ariditatē eius. Septimo in nulla ægritudine debet aqua adminiſtrari ſola in aliqua hora,cuius oppoſitum ſentit Auicen.ergo aſſumptum eſt Gale.eodē commento dicentis: ꝙ iſtæ quidem ſunt cauſæ quæ prouocauerunt Hippocratem ad vtendū aqua hordei,ſecaniabim,& vino in infirmis,& dimittere vti aqua.ſecū dū ergo has res non oportet vt adminiſtreē aqua ſola in infirmitatibus in aliqua horarū. Vltimo in peſtilentialibus apud Auicen.prima quarti capitulo proprio. A qua plurima ſubito eſt iuuatiua pauca autem frequenter exhibita fortaſſe excitat caliditatem. Cuius nulla poteſt eſſe cauſa: niſi quia aqua non eſt proportionatum infrigidans, niſi ſubito detur in magna copia.Cum ergo ſint multæ febres acutæ calidiores aut æque calidæ ſicut peſtilentiales:ſequitur ꝙ in omnibus his non eſt exhibenda aqua frigida niſi ſubito det in magna quantitate.Et cōſequenter ſequiē ꝙ neq; ſyrupi, neq; aqua hordei, neq; ſimiles potus infrigidātes ſunt exhibendi niſi dentē in magna copia.ſ. a.30. vnc. aut circa. cuius oppoſitum faciunt practicātes exhibētes ſyrupos,& ſimiles potus quatuor aut quinque vnc.&c. In oppoſitum eſt hic Auic.& Gale.nono & decimo therapeu.& Raſis.decimo Almonſoris et in diuiſionibus & decimoſexto continentis.& Auerrois ſeptimo colliget.& Hippocrates tertio regiminis acutorum.

Pro deciſione dubij notandū primo quòd aqua de qua in canone fit mentio eſt aqua naturalis,qua communiter vtimur in potu,& ad decoquēdum res quæ ad vſum humanum ordinantē quæ aqua ſecunda primi. doctrina ſecunda. capitulo decimoquinto.debet habere omnes,aut plures ex. 18. conditionibus quæ gratia breuitatis his verſibus perſtringuntur.

Fons caſus fundus curſus ab origine diſtans.
Subtilis non tecta leuis paſsibilis apte.
Multa & clara parum vini toleranſq; ſaporem.
Sit & odore carens linquens hypochondria præſto.
Non rebus confecta malis reſidentia paruo
Tempore deſcendit coctum diſſoluitur ipſa
Quàm primum decem & octo modis cognoſcitur vnda.
Nam vt eſt apud Galenum tertio regiminis acutorum. cō-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 125 sur 301

mento quadrageſimooctauo allegato.vbi dicit. Aquæ nullum vſum inueni niſi quia in acutis bibitur morbis.debet intelligi de aqua bona nō habente aliquem defectum. Et ibi generalizat quòd ſermo medicorū laudantiū aut vituperātiū rē aliquā intelligit in melioribus cuiuſcūq; rerū quas experiunt.& hoc idem ſentit Auic.ſecundo canone.capitulo ſecundo. Notandum ſecundo quòd quæſtio noſtra quærit de aqua huiuſmodi data in multa,aut parua quantitate ſola:aut cum alijs potibus cōmixta.Non.n. ſemp pura, nec ſemper in æquali quantitate exhibenda eſt: ſed eius quantitas varianda eſt ſm diuerſitatē quātitatis caloris:& ſm cōſuetudinē:necnon reliquas ægri cō ditiones indicantes:aut prohibentes potū eius: quarū aliquæ ſunt diſpoſitiones naturales,aliquæ non naturales, aliquæ præ ter naturam:de quibus Auice.in textu.Primo tn videbit qualis debeat eſſe vſus ipſius purę:& in multa quātitate exhibitæ. ſecundo qualis debeat eſſe vſus in pauca quantitate exhibitæ: & cū alijs rebus cōmixtæ. Tertio notādū quòd aqua de qua ſupra qn eſt actu frigida eſt infrigidatiua,& humectatiua. Eſt enim talis ī actu reſpectu corporis humani: immo etiam actu calida ſumpta, aut exterius applicita eſt apta infrigidare & humectare.retenta enim in corpore reducit ſe ad ſuā frigiditatem naturalē p quā infrigidat. Et aliqn infrigidat ſuperflue humectando:quæ omnia colliguntur ex Auice.ſecunda primi doctrina ſecunda,capitulo decimonono. Nec pro huiuſmodi effectu cauſando eſt neceſſarium vt reducatur a calore noſtro,ſicut reliquę medicinæ frigidæ quæ dicunt tales in potentia. Non.n. habet complexionē quæ ſit virtualiter talis: ſicut ille. Prēterea.Quantumcunq; aqua ſit ſumme frigida:tamē ppter quācūq; leuem ebullitionem,aut infuſionem in ea rerū calidarum efficit calida virtualiter. Et quia aqua dicta eſt in frigidatiua,& humectatiua:ideo eſt ſedatiua ſitis:& ſuo curſu eſt ablutiua:magis tn abluit calida quā frigida,& quia ſimplex eſt:non eſt nutritiua nec in aliquem humorem conuertibilis: qua ppter non ſedat ſitim:quia reſtauret humidum roridū:ſed ſolum infrigidando,& humectando. Notandū quarto vt patet ex dictis in textu:quòd ſicut ex aqua cōueniēter exhibita: ſequit extinctio caloris febrilis:& aliquando ſubito ſalus,materia febris euacuata vomitu,ſeceſſu,prouocatione vrinę,aut ſudoris,aut ſaltē cōuerſio ad phlegmaticam facilius tolerabilē ita ex aqua incōuenienter exhibita ſequit aliqn mors,aut deſtructio operationis alicuius membri nobilis: qua pp in eius vſu oportet medicū oēs cōditiones indicātes potū aquæ frigidæ & phibētes maturo iudicio æquilibrare ne ptingat error.

His ita notatis ſit hæc prima cōcluſio.licet nec in febribus pendentibus ab humore frigido,neq; ab humore calido groſſo cōpetat potus aquæ frigidę.in febribus tn pendentibus ab humore calido groſſo digeſto, aut ab humore calido ſubtili ſiue digeſto,ſiue crudo competit potus aquæ frigidæ. hæc concluſio ex textu elicitur. Secunda concluſio.febres in quibus competit potus aquæ frigidæ ſunt cauſon tam cholerica, quā phlegmatica ſalſa,tertiana pura,& non pura tā continua, quā interpolata:febris ſanguinea putrida, & non putrida: febres peſtilentiales.Item febres ſequētes eryſipelas intrinſecas: & quædam immateriales ſicut multæ ephemerę & hecticæ.ſ.primæ aut ſecundæ ſpeciei:non autem tertiæ. Iſta concluſio partim ſequitur ex concluſione præcedenti: partim eſt manifeſta ex dictis auctorū in particularibus capitulis.Quòd.n. conueniat in febribus ſequētibus eryſipelas intrinſecum de quo eſt magis dubiū,fuit oſtenſum circa textū de intentione Gal. 8. therapeu. Tertia concluſio.licet potus aquæ frigidæ cōpetat in quolibet tēpore paroxyſmi,aut exacerbationis febrium periodicarū de quibus ſupra, & etiā tēpore quietis: ſecurius tamē cōcedit in ſtatu, & declinatione, deinde in augmento, deinde in principio.Iſta concluſio quantū ad primā partem ſatis nota eſt ex ſæpe dictis,quantū ad augmētum, ſtatum, & declinationē:ſed quòd aliqn cōueniat in pricipio de quo eſt magis dubiū patet ex ſnia Gal.10.therapeu.qui cū cibaret patiētē tertianā interpolatā parū ante paroxyſmū,de cuius ſyncopi timebat,dedit in potu qnq; duos,qnq; tres pugillos aquæ ſinceræ frigidæ fontis.per cuius auctoritatē admonemur in principio febriū ſyncopaliū minutarū potū aquæ frigidæ competere.Quantū vero ad ſecundā partē probat.eſt.n. magis apta nocere in principio quā in augmēto:quia in principio eſt magis apta ſuffocare calorē: prohibere ſparſionē materiæ quā in alijs tēporibus,cū tunc calor minus poſsit ei reſiſtere: & umor ſit minus ſubtiliabilis,& reſolubilis. Et ex ſimili fulamento eſt magis apta nocere in augmēto,quā in ſtatu. ed vbi conuenientius poſsit exhiberi in ſtatu,an in declinatione eſt dubiū:quia in ſtatu plures ſunt humores, & vapores qrū reſolutio eſt apta per potū aquæ frigidæ impediri quān declinatione. Sed ex alia parte in declinatione eſt magis apta nocere cū calor in declinatione ſit minus reſiſtens ſe extinctioni quā in ſtatu: & per cōſequēs membra, & ſpiritus ſunt apta magis lędi p ſuperfluā infrigidationē. In ſtatu et videt magis neceſſaria caumatis febrilis extinctio. Oportit itaq; medicū omnia ęquilibrare:& certe magis conſonum e mentibus auctorū vt det tēpore maioris flāmæ. Vnde Aui.i cap.de cura febris ſanguineæ.Et melior horarū ad hoc eſt hora vehementię ebullitionis,& anguſtię, & inflammationis & frequentiæ pulſus cordis. Cōuenientius itaq; tēpus exhibitionis aquæ frigidę eſt ſtatus vniuerſalis quo ad accidentia: cum quo ſi coniungatur ſtatus quo ad digeſtionem tāto eſt melius: & ſimiliter ſtatus particularis: verumtamen exiſtente materia ſubtili,calida, non eſt ita neceſſarium expectare digeſtionē, ſicut in groſſa. prēmittendū tn eſt in omnibus ventris lenitio, & phlebotomia ſi fuerit opportuna: & ēt euacuatio aliqua materię ,pprie ſi fuerit valde ſupflua. Dicit nāq; Aui.in cap.de cura feb.ſanguineę.Et ſcias quā eſſe cōtētus infrigidatione,& dimittere phlebotomiā, & ſolutionē vētris addidit ī oppilationē & coarctationē.quare addit putredo ī reliqua diſpoſitione.Qarta cōcluſio.aqua frigida multa ſubito exhibita aliqn eſt cōueniēs:& ſi pauca daret noceret. Iſta cōcluſio quā tū ad vtrāq; partē eſt de intentione Auic.in ca.de febre peſtilentiali vbi ad literā inquit.Et aqua frigida plurima ſubito eſt iuuatiua valde:pauca autē cōſequēter exhibita fortaſſe excitat caliditatē.De cauſone autē idē ſentit Raſis. 10. Almāſoris quòd multa aquæ frigidæ quātitas infrigidata in niue dari debet tēpore vehemētię caloris.Sed quātū ad primā partem,patet de intentione fere oīum auctorū in febribus incēſiuis ſicut in cauſone,ſynocha,tertiana febre,peſtilētiali. Sed quòd pauca quantitas exhibita in his febribus incēſiuis aliqn noceret vt patet ſupra ex Auic.in cura febris peſtilentialis. Itē de intentione Hippocratis in tertio regiminis acutorū.ſ. in illis in quibus cholera ſub diaphragmate dominatur, cuius ſimile debemus arguere in alijs febribus valde incenſiuis. Cauſa enim excitationis caliditatis a pauca aqua eſt:quia non eſt ,pportionatum infrigidans. vnde pauca multum inflammatur, poſtea inflammata,& in vapores conuerſa calefacit, ſicut ſi ſolum ſtuphæ aſpergatur pauca aqua frigida conuertitur in vapores calidos,qui magis ſtupham calefaciunt. Si autem proijciatur in ſtuphām magna quātitas infrigidat vehementer: & & non poteſt caliditas ſtuphę aquam in vapores conuertere.

Si autem quæratur in qua iſtarum maior quantitas,& tutiua aqua conceditur.Reſpondetur quòd tutius & maior quantitas quantum eſt merito febris, & cauſæ eius conceditur in febribus maioris flammæ & quæ pendent ab humore magis ſubtili:ſed quantum eſt merito aliarum diſpoſitionum,vel cōditionum poteſt patere ex ſupradictis circa textum. Et ex his infertur quòd vbi non adſint conditiones prohibentes potum aquæ,maior quantitas debet exhiberi in continua, quā in interpolata.vbi autem cōtradiceret in vtraq; cruditas humorū magis periculū eſſet exhibere in cōtinua, quā in interpolata: eo q humorū in crudatio eſt periculoſior in continua, quā in interpolata. Vtrum autem prēgnante exiſtentibus omnibus aut pluribus conditionibus indicantibus,& conſentientibus potui aquæ frigidæ debeat exhiberi,eſt mihi dubium cum ex vna parte niſi detur timeatur mors vtriuſque:ex alia parte ſi detur fortaſſe extinguet calorem naturalem fœtus qui minus poteſt reſiſtere frigiditati aquę:& ſic fœtus,& forte tandē mater interimet. Huius dubij a nullo vidi determinationē ſed magis credo aquā frigidā multā non eſſe exhibēdam: tum quia in rebus dubijs melius eſt omittere, quàm committere: tum quia eſt remedium multum notatum.vnde ſi res tranſiret in finiſtrum non pauca medico ſequeretur infamia. Et tertio quia cum aqua hordei zuccarata,ſyrupo acetoſo, & ſimilibus potētibus iuuare,& parū nocere poſſum' ſibi ſuccurere: licet forte non ſint tantæ efficaciæ ad extinguendum calorem febrilem. Et quarto quia locus ab auctoritate negatiue ualet

Hora conueniens ad potum aquæ frigidæ.

An in prægnante febriente expetit aquæ frigidæ potus.

in

in medicina. Et ex tibi consulo non solum in hoc casu: sed in cæteris in quibus aliquæ notabiles conditiones obstent potui aquæ frigidæ, ut potius abstineas propter rationes suprascriptas Et quia non uideo cur aqua hordei & similes potus notabiler infrigidari nō possint, æque bene extinguere cauma febre, si dētur in notabili quantitate, sicut aqua frigida cū illi sint rigidi actu, & potentia, aqua uero sit solum actu frigida: & si determinatum sit qualis debeat esse ipsius vsus in multa quantitate: & non alijs potibus commixtæ.

Nuc vero determinandum est qualis debeat esse usus eius in para quantitate: & alijs rebus commixtæ sicut quando ad sitis extinctionem aliquid aquæ conceditur, aut quādo aliquid eius prmiscetur cum syrupo aliquo, aut electuario, uino granatorum, aceto, & similibus. Et sicut quando aliquid ipsius hora cibi cū uino permiscetur, aut quando secum aliquid zuccari permiscetur. Pro huius declaratione consideranda sunt duo. Primum qualis sit feb. in qua exhibetur. Secundo cōsiderandæ sunt conditiones indicantes, & prohibentes potum aquæ. Si ego febris fuerit incensiua multum sicut causon, aut aliqua pestilentialis intensi caloris: tunc in his non est exhibenda pauca aqua frigida: timemus. n. maiorem ebullitionem sicut dictū est in intentione Aui. in c. de cura pestilentialis: & de intētione Gal. tertio regiminis acutorum de habētibus cholerā multam sub diaphragmate: in quibus aqua addit inflammationem. Et sicut in illis febribus in quibus succus anguriæ conuertitur in choleram. quinto colliget. ca. penultimo. in his non est danda aqua frigida in pauca quantitate, sed in multa. Sed dicere: pono q̄ adsint aquæ conditiones prohibentes potum aquę frigidæ sicut q̄ materiæ sint crudæ, grossæ, aut nondum uenter sit lenitus, aut q̄ sit stomachi debilis, & similes. Dico q̄ in his casibus est exhibenda aqua permixta cum syrupo acetoso, vino granatorum, aut aceto, & similibus potentia frigidis: & detur in notabili quantitate. non. n. timēda est facilis ipsius inflāmatio, sicut quando daretur pura his potētialiter frigidis prohibentibus ipsius ebullitionem: & quia faciunt ipsam citius penetrare. Vel aliter ſm Gentilē det calida, & in notabili quantitate. adiuuabit. n. ad digestionem humoris, sitim extinguet humectando: & humores qui sunt causa sitis a stomacho lauando, neq; timetur inflammatio corporis per ipsam. tum quia citius penetrat, & a corpore educitur: tū quia per antiparistasim non inflammat corpus, sicut aqua frigida. Vtrum autem ipsa commixta cum alijs rebus debeat dari in febribus nō multi cauma tis calida, vel frigida facile potest innotescere ex dictis. Si. n. æger sit consuetus potui aquę frigidę, & tempus sit æstiuum, & humores non sint grossi, crudi, neq; patiatur anxietatē stomachi, neq; apostema intrinsecum, aut alia prohibentia aquā frigidam, debet dari actu frigida. & cum ea distemperari syrupi, siue electuaria, & reliqua quæ secum permiscentur Si uero adsint conditiones contrariæ debet dari actu calida.

Sed his ita determinatis supererit ut respondeamus ad rationes adductas in contrarium. Ad primam cum dicitur q̄ Aui. in anxietate stomachi prohibet potum aquæ frigidæ. Respondetur q̄ prohibet potum aquæ frigidæ quando humor est imbibitus. tunc. n. non debet potare nisi aquam calidā ad abluendum humorem illum nisi aliæ conditiones indicantes potum aquæ frigidæ essent fortiores. tunc. n. postponeretur anxietas stomachi, ut prohiberetur corporis exiccatio. Et quāuis Aui. dicat ibi q̄ potus aquę frigidę addat in febrē, intelligit de aqua frigida exhibita quando non oportet: ut ibi se exponit: ut quia forte adsunt oppilationes, & humores sunt multi grossi indigesti. Ad secundam cum Hip. dicit q̄ aquæ nullius est usus, nisi quia in acutis bibitur morbis licet non in omnibus ut patet ex determinatis in quæstione: & quando humores sunt frigidi, non conuenit siue sint subtiles, siue grossi. Ad tertiam dicitur q̄ aqua in quibus valde multa cholera dominat sub diaphragmate non conuenit in pauca quantitate, sed in multa: eo q̄ in pauca quantitate calefit, euaporat, & amplius corpus inflammat: sed multam caliditatem subito extinguit. neq; credēdum est q̄ conuertatur in choleram cum sit simplex: sed in pauca quātitate calefaciendo facit choleram ebullire: ita ut uideatur in choleram cōuerti. Ad quartam dicitur q̄ aqua frigida non sedat sitim, quam sedant multi alij potus, sicut aqua frigida cū uino granatorū, aut aceto & similibus: nō tū est absolute negādū ipsam sedare sitim. Ad quintā dicitur q̄ aqua frigida multū inanitis nō cōuenit pura in magna quātitate: sed eēt cū alijs rebus permiscenda ut puta iuleb, & similibus: sed nō oia corpora febrictia sunt multū. Ad sextam dī q̄ non tantū sedat sitim, neq; tantum humectat q̄tum multi alij potus. Ad septimam. loquit comparatiue ad alios potus sicut dictū est. Ad ultimam dī iuxta determinata in quæstione q̄ in pestilētiali, & in febribus ardentibus debet exhiberi in magna quātitate: ita etiam aqua hordej & alij potus: nō tū alij potus sunt ita apti corpus inflāmare sicut pauca aqua frigida, cum sint actu, & potentia frigidi. Præterea. Nō tanto tpe retinent, sed transeūt, & trāsmutāt i humiditates. sunt. n. magis a natura dilecti, q̄ frigida aqua.

An expectanda sit digest ad potū aquę frigidę.

Dubitat secūdo an per exhibēdo aquā frigidā in febrib. humoralibus sit expectanda digestio. Pro cuius decisione præmitto, q̄ febres humorales in quibus conuenit copiosus aquę frigidæ potus sunt febres sanguineę uel cholericæ. longinquum est. n. q̄ in phlegmaticis, aut melācholicis conueniat copiosus aquæ frigidæ potus. De sanguineis autem dicēdum est q̄ f pendeant a sanguine bulliente absq; putredine in quo non fi aliud peccatum præter multitudinē, & ebullitionē, statim nulla expectata digestione est exhibenda aqua frigida. Si uero sanguis sit putridus tunc aut cum putredine sua declinat ad grossiem, & est expectāda digestio. Si uero declinet ad subtilitat non est expectanda digestio cum per potū aquæ frigidæ digerat. Si aūt fe. fuerit cholerica & pendeat a cholera subtili pe, simile fundamentū nō est expectanda digestio. Si uero pēdeat a cholera grossa debet digestio expectari. Contra determinationē istā instatur per Gal. 9. therapeu. qui vult q̄ quāuis phlebotomia in omni tpe conueniat, tñ potus aquæ frigidæ conuenit apparentibus signis digestionis. Item sentit Auer. septimo colliget dicens q̄ pria conditio attendēda in potu aquæ frigidę est q̄ materia sit digesta: licet Auer. ibidē sibi contrarius uideatur cū dicit, melius est exhibere aquā frigidā in principio sine apparitione signorum digestionis, & non curare de dictis antiquorum ptra hoc. Præterea. Natura pro faciendo crisim in synocha expectat digestionem. ergo medicus qui est imitator naturæ, debet idē expectare. Prēterea. In causone quæ pēdet a materia subtili expectatur digestio ab Halyabate tertio practicæ de regi. sa. febrium per victum & a Cassiò Fælice in cura causonis. Ad primum dicendum q̄ licet nō sit necessariū in synocha sine putredine expectare digestionē pro dādo aquā frigidam: utile tñ esset si apte posset expectari digestio. dicit q̄ illud est conuenientius si apte fieri potest. Cū uero dicit Auer. non esset expectandū digestionem, intelligit q̄ imminente necessitate, non bene dante inducias, nō oportet ipsam expectare. Et similiter est Gal. interpredandus qui iubet digestionem expectari ad hoc. Ad aliam rationem dicitur quòd natura expectat in synocha quātuncunq; sit sanguis optime digestus ſm qualitates manifestas, ut imprimat in eum proprietatē qua facile sibi obediat, & ut habeat adiutorium supercæleste quo fortificetur in suam operationem: sed non oportet medicum hoc expectare: satis. n. natura iuuabitur per extinctionem sui cōtrarij ab aqua frigida. Ad Halyabatem autem & Cassiū Fælicem expectantes digestionē in causone dicitur quò expectāt ipsam in causone pendente a cholera grossa. Et ex his patet solutio ad quæstionem an medicus debeat expectare diem criticā pro dando aquā frigidā. dicitur enim quòd si apte potest expectari esset melius, ut cum auxilio aquæ frigidæ coniungeretur auxilium supercæleste: sed imminente necessitate festinationis nō debet tardare. Cōtra. sequitur q̄ si materia esset grossa. & cruda imminente necessitate festinationis nō debet expectare digestionem contra determinata superius de intentione Aui.

Respondetur q̄ si ægritudo non daret inducias, ut materia posit digeri; aut forte uides alterationem in materia procedentē in malignū: ut quia incipit vrina tepefieri, aut denigrari: melius est non expectata digestione dare aquā frigidā, sicut & quādoq; in materijs malignis damus solutiuū, nō dato digestiuo. Quod aūt dictū est superius, q̄ in materia cruda expectāda est digestio intelligitur ubi non imminet magna necessitas festinātię: sed in sanguine ebulliente, & cholera subtili nō tm cogimur expectare digestionem, sicut in cholera cruda grossa. etiam imminente pauca necessitate festinantiæ dabimus in synocha sine putredinæ, & febre pēdēte a cholera subtili aquā frigidam, sperando quòd per eam cholera subtilis digeratur, & sanguis ebulliens non incrudetur.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 127 sur 301

Immo cum uideris calefactionẽ fortem,& complexionem calidam & ſiccam,& euacuaueris : tunc quandoq; concedes infuſionem fieri in aqua frigida apud declinationem,& apparitionem ſignorum digeſtionis & euacuationem humorum,et non eſt malum ut adminiſtretur balneum,& potus uini cum mixti ſubtilis,et inunctio cum oleis lenificantibus.

In parte præſenti docet vſum aquæ frigidæ ab extra.ſ.p modum infuſionis aut balnei: & gratia huius loquitur de balneo aquæ calidæ,& de vſu uini & ſimilibus dicens quòd cum ideris hæc quatuor.ſ.calefactionem fortem febrilem, & complexionem naturalem calidam & ſiccam.& tertio quòd euacuaueris.& quarto quòd ægritudo ſit apud declinationem.i.in ſtatu, aut declinatione uniuerſali: quod cognoſcitur per apparitionem digeſtionis,& euacuationem humorum: tunc quandoq; concedes infuſionem fieri in aqua frigida, ita ut in ea infrigidentur extrema ſm quòd dicetur in cura tertianæ: aut quòd totum corpus balneetur in ea,ſecundum quòd placet Gal.11. therapeu.9.cap.ſecundo dicit q̃ non eſt malum ut aliquãdo in febribus adminiſtretur balneũ aquæ dulcis calidæ & potus uini ſubtilis commixti.ſ.cum aqua. Item quòd adminiſtretur inunctio cum oleis lenificantibus ideſt poros aperientibus, & dilatantibus.

An balneũ aquæ frigidæ cõpetat in feb. putridis.

Dubitatur gratia primi dicti utrum balneum aquæ frigidæ aut eius infuſio competat in febribus putridis. Pro ſolutione huius dubij præmittendum quòd iuuamenta aquæ frigidæ exterius applicitæ in febribus ſunt. primum caumatis febrilis extinctio.ſecundum arefactionis,& ſuperfluæ ſiccitatis prohibitio. & tertium caloris naturalis confortatio. Nocumenta autem ſunt caloris naturalis extinctio. & cõſequenter uirtutũ omnium debilitatio. Secundum eſt membrorum neruoſorum percuſsio:& conſequenter eorum dolor, & ſpaſmus: tertium oppilatio:quartum materierum incrudatio.

His præmiſsis ſit hæc prima concluſio. In nulla febre phlegmatica,aut melancholica interpolata,aut continua proportionali conuenit balneum aquæ frigidæ. Iſta concluſio eſt de intentione auctorum maxime Auic.in cap.de phlegmatica:& ét bene diſcurrenti per iuuamenta & nocumenta ſupraſcripta facile innoteſcit quòd balneum aquæ frigidæ ſit in his febribus aptum multo nocere,& parum prodeſſe. Secunda cõcluſio, in febre pendente a materia calida ante digeſtionem non conuenit balneum aquæ frigidæ præcipue materia exiſtente multa groſſa. Iſtam concluſionem Auicen. manifeſte ponit in littera.d.in adminiſtratiõe balnei aquæ frigidæ debere præceſſiſſe euacuationem,& digeſtionem. Tertia concluſio.in omni febriente febre acuta,& ſanguinea,uel cholerica præcedente digeſtione,& euacuatione cõuenienti,cuius complexio ſit calida,habitudo carnoſa, uel non multum extenuata, & ætas iuuenilis ipſo etiam non exiſtente dibili,ſm aliquod membrũ nobile,nec habente oppilationem,aut apoſtema, & conſueto balneari in aqua frigida tempore calido cõpetit balneũ aquæ frigidæ.concluſio patet cum extinguat cauma febrile, & exiccationem prohibeat:& forte calore uigorato ſit cauſa ſudoris. 11 therapeu.idem ſentit Raſ.16.continentis. Quarta concluſio.licet corpori aliqualiter extenuato timore arefactionis balneum aquæ frigidæ conueniat:tutius tamẽ cæteris paribus conceditur in corpore carnoſo,& magis infrigidatiuum. concluſio patet.quia licet in corpore carnoſo noceat uapores concludendo,& calidum interius fortificando:tamen in extenuato multo magis nocet partes diſcopertas percutiendo, & caloré innatum extinguendo. Adde q̃ ſicut dicit Gal. 11.therapeu.loco ſuperius allega,calidum interius fortificatum mouet materias exterius cum ſudore,aut fortes eas cum fluxu expellit. Quinta concluſio.in iuuene bene carnoſo & æſtate media bene conuenire poteſt in tertiana calorem interius fortificando.concluſio patet quinta aphoriſmorum aphoriſmo. 22

Sexta concluſio.communiter aquæ frigidæ balneum uitandum eſt in febre putrida quacunq;.patet conluſio, quia ſecundum plurimum propter tale balneum plura ſequuntur nocumenta,quàm iuuamenta. Item,quia communiter ad hoc balneum ſunt inconſueti.& tertio quia difficile eſt metiri morã balnei ſecundũ quantitatem ſuæ frigiditatis, & corporum diſpoſitiones quibus balneum conuenit. Adde quod eſt remedium multum notatum,& contra communem omni opinionem,unde ſi res tranſiret in ſiniſtrum cederet magno dedecori. Ego.n.cum practicauerim. 35. annis nunquàm alneaui niſi vnum patientem cauſonem cum fluxu ſanguinis triũ præter modum ſuperfluentem,qui eadem die a cauſone ẽa fluxu ſanguinis ſanatus eſt:& magis ipſum balneaui propter fluxum ſanguinis:cum alia remedia non conferrent,quàm ,pter cauſonem:& confiſus ſum maxime propter hoc, quia connue in aquis natabat. Septima concluſio,ſi feb.eſt interpola, aut continua proportionali melius eſt ipſum balneare in hra teporis,aut quietis, Iſta concluſio eſt de intentione Rat 6.cõtinentis.ubi ad litteram dicit. Iuuenis carnoſi corporinõ debet habere horribilem,niſi poſt declinationem particulrem, balneationem cum aqua frigida. Et ratione probatur quia balneum tunc applicatum ſufficienter extinguit calorẽ a mẽbris impreſſum:& cum hoc non retinet materiam paroyſmalem,nec prohibet eius euaporationem.

Dubitatur ſecundo.utrum balneum aquæ dulcis calidæ cõpetat in febribus putridis. Pro ſolutione dubij præmittendum q̃ balneum aquę dulcis calidę eſt duplex.eſt.n.quodam, in quo parua mora contrahitur,factum ſolum modo ad renouendum ſorditiem,quæ eſt in poris,& eorum apertionem, & aliqualem corporis humectationem.illud eſt balneum in quo notabili mora contrahitur,factum non ſolũ propter ſupracriptas utilitates:ſed etiam ad reſolutionem materiæ febris. Præmittendum ſecundo q̃ materia ſe.quãto eſt paucior, ſubtilor, digeſtior & poris cutis propinquior,tanto eſt aptior ut p balneum reſoluatur,& ſub forma ſudoris educatur: & econtra ſe habet habens conditiones oppoſitas, Præmittitur tertio q̃ iuuamenta balnei de quo ſupra,ſunt cutim a ſorditie abluere, poros aperire,humectare:materiam reſoluere,& nutrimentũ per membra diſtribuere. Nocumenta autem ſunt inflammare ſpiritus,reſoluere,materiã liquefacere; quæ liquefacta per membra fluit:& cum alijs humoribus permixta ipſos inficit, & putreſcere facit. Et amplius fluens ad membra debilia ipſorum debilitatem,ac nocumenta fouet,& auget.

His præmiſsis,ſit hæc prima concluſio.licet in febribus putridis pendentibus a materia groſſa,multa cruda a poris diſtãte non competat balneum aquæ dulcis calidæ in quo notabilis mora cõtrahatur,balneum tamen paucæ more aliquando competere poteſt. Prima pars concluſionis manifeſta eſt ex ſupraſcriptis cum multa nocumenta,& pauca iuuamenta ſint merito talis balnei apta contingere. Secunda pars concluſionis eſt de intentione Auic.in ca.de cura quartanæ. Et ingrediat̃ balneum in die ſecũdo ſi quidem fuerit digeſtio ſm deſcriptionem:& ſi non fuerit digeſtio non fiat niſi in eo infuſio aquæ calidę quantitate qua delectat corpus & humectat minus,q̃ perueniat ad hoc ut calefiat ex ea humor. Et confirmatur, quia ex tali balneo paucæ moræ fiunt iuuamenta ſuperius ſcripta, & pauca,aut nulla nocumenta. Secunda concluſio.in febrib. pendentibus a materia pauca ſubtili digeſta poris propinqua, non exiſtente debilitate in aliquo membro nobili cõpetit balneum aquæ calidæ.concluſio nota eſt ex ſupraſcriptis:cũ plura ſint apta ſequi iuuamenta,& pauca nocumenta. Dicit autem non exiſtente debilitate in aliquo membro nobili. Nam debilitas membri a quacunq; cauſa proueniat facit ut materia ab alijs mẽbris ad ipſum trahitur:& ſic amplius nocebitur, & debilitabitur. Tertia concluſio.in febribus pendentibus a materia medio modo ſe habente inter conditiones prohibentes balneum de quo ſupra.& ſuadentes ipſius adminiſtrationẽ iudicium de adminiſtratione eius eſt medium.hæc concluſio nota eſt ex ſupraſcriptis. Præterea.Auctores non expectant talem digeſtionem,& euacuationem in tertiana pura.ſicut in reliquis febribus, Quarta concluſio.in febre putrida aliqua particula nõ principali exiſtẽte debili balneũ contingere erit cõuenientius,q̃ illa particula non exiſtente debili. probatur. nã exiſtente pede debili,& incurſuro podagram balneũ erit cauſa ut materia ſe.q̃ ſine alio auxilio eſſet mortalis, fluat, & permutetur ad pedes,& faciat podagram ſalubrem:& hanc cõcluſionẽ ſentit Gal.11.therapeu.ſecundo ca.cuius littera. Si uero quidem nulla particula principalium imbecillis fuerit: & aliqua non principalis imbecillis exiſtat:quẽadmodum in podagris quidem pedes:& arthriticis uniuerſi corporis articuli maxima quidẽ vtiq; ex balneo laborãti ad ſalutẽ pfecta ẽ pars

particulis

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 128 sur 301

particulis ſuſpiciẽtibus ſuperfluitates imbecillibus.ſimilis ſnia habetur.16.continentis. Quinta concluſio.balneum in putridis ſm plurimum debet adminiſtrari poſt digeſtionem, & notabilem materiæ euacuationem. concluſio patet,quia ſic adminiſtratum eſt aptum educere materias,cum ſint per digeſtionẽ æquatę:& cum hoc quia ſunt paucificatæ ſunt aptæ minus fluere per membra:& ſic minus oppilare,& alios humores inficere.eſt etiam de intentione omnium auctorum. verum in tertiana pura tutius adminiſtratur ante completam digeſtionem, & multam euacuationem propter choleræ ſubtilitatem, vt manifeſte ſentit Raſ.16.continentis ubi ad litteram.verum in tertiana non nocebit,ſed æger balneetur ante digeſtionem. Sexta concluſio. balneum huiuſmodi conuenientius adminiſtratur in tepore, aut quiete febris. aut in declinatione particulari quàm in alijs temporibus. concluſio probatur. ſimile eſt de balneo, & reliquis euacuationibus: ſed reliquę euacuationes adminiſtrantur conuenientius in tempore quietis, aut declinatione,aliorum paritate ſuppoſita.quare &c. Ex prædictis infertur ꝙ balneum quod adminiſtratur in reliquis ægritudinibus præter febres ſicut in ſpaſmo, paralyſi, colica, dolore renum, matricis & ſimilibus conuenientius adminiſtratur digeſta materia, & minorata quàm a principio. Et ꝙ ſi opus eſt ipſum adminiſtrare a principio æger parum debet in eo morari ut ſolum dolor,& accidentia infeſta ſedentur, & materia nõ liqueſiat. Vltima concluſio.rarius apud nos eſt utendum balneo qui ſumus inſueti, quàm apud conſuetos. concluſio patet cum conſuetudo ſit quaſi altera natura. Si quæ etiam aliç rationes,& auctoritates adducentur contra hanc determinationem facile ex prædictis ſolui,aut gloſari poſſunt.

Vtrum uinum competat in febribus.

Vltimo dubitatur utrum uinum competat in febribus Procuius dubij determinatione præmittendum ꝙ uinum de quo hic eſt ſermo eſt uinum de uuis maturis, non ex granatis, pomis,citonijs,& huiuſmodi. Præmittitur ſecundo ꝙ licet uinũ huiuſmodi multas recipiat diſtinctiones ſm diuerſitates uuarum,diuerſitatem locorum, diuerſitatem ætatis ſuæ, diuerſitatem artificij,& alia huiuſmodi dicta:tantummodo diuerſitates eius quæ pro dubij ſolutione opportunæ ſunt uidebuntur. Eſt ergo ſciendũ ut poteſt cognoſci ex dictis auctorum,& experiẽtia quadã ꝙ uina repiunt triplicia: quædã frigida,quedã uinoſa notabiliter calida: quædã media inter hæc parũ calida, & ſatis

Vina triplici differẽtia ſunt.

æqualitati propinqua.primorum,quędam ſunt acria exiſtentia alba,aut rubea per quorum potum multi ſentiũt eorum ſtomachos manifeſte infrigidari. Quædam autem ſunt quodammodo inſipida, aquoſa, aquæ in colore ſimilia:de quibus loquitur Gal. in libello de uuis in principio. Vinum aquoſum nominant homines id quod aſſimilatur ſm colorem aquæ. Diaphanum.n.eſt,& lucidum,& purum, & cõſiſtentia ſubtile apparet: & guſtui uidebitur forte nullum ſaporem habere: & cum commiſcetur cum aqua non tolerat multæ aquę mixtionem: unde uinum hoc pauciferum uocatum eſt. & in eodem libello. Album uero,& auſterum inuenile infrigidat ſenſibiliter. & alibi,nec caput debile tangens,nec neruos debiles. Vina autem notabiliter calida ſunt multiplicia,alba,& rubea,dulcia,& acuta,auſtera,acria.quorum diuerſitas guſtando facile comprehẽdi poteſt. Et hęc uina cum ſunt noua corpus humectant, & p antiquitatem ſiccitatem acquirunt. Media autem inter hæc ſimiliter recipiunt multiplicem diuerſitatem in colore, ſapore, & modo ſubſtantiæ ſicut priora. Præmittẽdum tertio ꝙ uinũ competere in febribus poteſt intelligi tripliciter. uno modo ꝙ competat ratione febris.ſecundo modo ratione cauſæ eius. tertio modo ratione diſpoſitionum quæ in febribus complicãtur, ſicut eſt phrenęſis, ſyncopis, ſpaſmus, paralyſis dolor ſtomachi,interiorum,& ſimilia.

His præmiſsis ſit hæc prima concluſio. ſm plurimum uinum non competit febrientibus ratione feb. probatur. nam ſm plurimum uinum eſt corporis actu febrientis calefactiuum. ergo concluſio uera, aſſumptum probatur.nam uina uinoſa præter modum calefaciunt. media magis quàm oportet. frigida autẽ ſm plurimum non ſufficienter infrigidant. Dico autem ſm plurimum. quia poſſet eſſe ſe. ita remiſſa ꝙ ſufficienter infrigidarent. Et ex hac ſequitur uinum ratione feb. non competere in hecticis nec in ephemeris:licet forte ratione reſtaurationis & proprie in hecticis ſit aliquando eius adminiſtratio neceſſaria. Secunda concluſio.nec in cholericis febribus,nec ſangui neis ratione feb.aut cauſæ eius competit uinum niſi in declinatione. probatur:quia uſq; ad ſtatum nimis iuflammat, aut non ſufficienter infrigidat,ut poteſt patere ex dictis ſuperius.ſed in declinatione uinũ fridiđum.& proprie aquoſum quod.11.therapeu.nono.c.uniuerſas mouet excreationes,confert aperiendo,prouocando,& uirtutem confortando:& conceditur in tepore,aut quiete non autem tempore actualis feb. Et cum cauſon,& ſynocha non habeant quietes,aut tepores ſaltem manifeſtas non conuenit niſi prope finem declinationis. Et hic omnia ſentit Gal.de uuis ſuperius alleg. Tertia concluſio.licet in febribus phlegmaticis,& melancholicis quantum eſt ratione feb.non competat uinum a principio, tamẽ poſt manifeſta ſigna digeſtionis & materiæ minorationem ratione cauſę uinum etiam calidum debet concedi quãdoq;. probatur, quia in principio nimis aperit.& prouocat:quod in principio non eſt conueniens:ſed poſt manifeſta ſigna digeſtionis optime conuenit digerendo,& uirtutem confortando, quod debet exhiberi tempore maioris quietis, & limphari ſm opportunitatem. in phlegmaticis tamen conuenit uinum ficcius,quàm in melãcholicis merito humoris. Quarta concluſio: ſicut in febribus omnibus ratione ſyncopis uinum in quocunq; tempore debet cõcedi ſic etiam in febribus omnibus timore phrenęſis in quocunque tempore debet prohiberi. concluſio quantum ad primam partem eſt. Gal.11.therapeu.ca.tertio. Et Auic.undecima tertij. Et probatur ratione: quia in tali caſu oportet corpus nutrire,ſpiritus fouere,& cito reſtaurare.hoc autem maxime facit uinum:quod debet eſſe ſubtile,aromaticum,debet tamen limphari ſm exigentiam feb.propterea ſaracenis, quibus eſt uinum prohibitum per legem, conceditur timore ſyncopis ſeptimo collig. Ex quo infertur, ꝙ ſi ſyncopis proueniret per multitudinem materiæ præfocantis ſpiritus in corde, non debet uinum exhiberi cum potius adderet in præfocationem. Et quo ad ſecundam partem etiam eſt manifeſta cum omne vinum ſit uaporatiuum,& moueat materias ad caput. Quid autem faciendum ſit ſi ſimul concurrunt timor ſyncopis, & phrenęſis; poteſt eſſe manifeſtum ex dictis Auicen. quarta primi. ultimo ca. Intendendum eſt. n. diſpoſitioni de qua maior eſt timor,altera non neglecta. ꝙ ſi timores ſint æquales melius eſt uinum omittere:cum uirtuti cum aqua carnis & ſimilibus minus nocentibus in phrenęſi ſubuenire poſsimus. Quinta concluſio.uinum dulce communiter in febribus eſt euitandum niſi cum adeſt neceſsitas excreandi ſicut cum ægritudines pectoris & pulmonis materiales coniunguntur. concluſio patet. eſt. n. aptum oppilare hepar & membra naturalia:licet pulmonem deoppilet decima tertij. Sexta concluſio.in febribus apoſtematum non conuenit uinũ niſi in declinatione,probatur, quia ante declinationem vehit materias ad membrum apoſtematũ ſed in declinatione iuuat ad eorum reſolutionem. Vltima concluſio.concedendo,aut prohibendo uinum in febribus,aut reliquis diſpoſitionibus multum oportet: attendere cõſuetudinem.nam multum conſuetis & affectantibus & non noceri ſolitis a uino facilius ex minori cauſa ipſum cõcedere debemus: & in cõtrario modo ſe habentibus ecõtra; magnam enim uim in unaquaq; re hẽt conſuetudo: ut eſt apud Gal.in libro de uirtute conſuetudinis.ꝙ ſi tibi quæ auctoritates,& rationes uideantur perſuadere contra hanc determinationem facile ex prædictis poſſunt gloſari,& ſolui. Superuacuum nanq;,& inutile mihi uideť in unoquoque dubio rationes ad partes adducere.

Et cum adminiſtraueris canones prædictos in principio accidentium febris:tunc oportet poſt illud,vt tu occuperis in digeſtione,& euacuatione,quæ non eſt ſecundum ſemitam deſiccationis,& minorationis,et iam diximus eam: immo ſecũdum ſemitam abſciſionis cauſæ.

Auicen. in parte præcedẽti poſuit canones in euacuatione marerierum communium,exequendos in principio febrium. in parte præſenti ponit canones in euacuatione materierum propriarum exequendos poſt principium. Et primo continuat ſequentia ad precedentia.ſecundo ponit hos canones exequendos poſt principium. ſecunda ibi § Et non euacues. § In prima parte dicit quòd cum adminiſtraueris canones predictos. i. fueris illos executus in principio accidente febre. i. cum febris accidit in principio, tũc oportet ut poſt occuperis in digeſtione & euacuatione,quæ euacuatio non eſt ſm ſemitã

mino-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 129 sur 301

minorationis. i. euacuationis materierum communium, quæ apud arabes uocatur exiccatio, qua dicta ē ſuperius: immo eſt illa quæ nunc dicenda eſt ſm ſemitam abſciſionis cauſæ. i. euacuationis propriæ materiæ facientis febrem. Deinceps. n. intendit ponere canones pro digeſtione, & euacuatione materiæ propriæ ipſius feb. Si autem textus dicat in principio accidentium febrium non intelligas per accidentia ſolū illa quæ ſequuntur febres: ſed quæcūq; aliquo modo febri in principio coniunguntur, ſicut cruditas materiæ &, reliqua omnia.

Et non euacues materiam indigeſtam in calido, aut frigido, niſi propter neceſsitatem.

In parte præſenti proſequitur ponendo canones in euacuatione materiæ: & diuiditur in quatuor partes. In prima ponit canonem generalem, & eſt quòd non euacues materiā indigeſtam niſi propter neceſsitatem. In ſecunda parte reprobat opinionem Raſ ſentientis contrarium. In tertia parte oſtēdit in quibus caſibus eſt euacuandum ante digeſtionem. In quarta ponit quoſdam canones particulares circa euacuationem materiæ propriæ. ibi ſecunda ¶ Et non auſcultes uirum. ¶ tertia ibi ¶ Cum autem materia eſt plurima. ¶ quarta ibi ¶ Cū ergo exerces euacuationem. ¶ prima in duas. In prima ponit, canonem cum exceptiua ſua. In ſecunda probat ipſum, ſecunda ibi ¶ Fortaſſe. n. ¶ In prima dicit ꝙ medicus non debet euacuare materiam indigeſtam in calido, aut frigido. ſ. morbo niſi propter neceſsitatem: quæ neceſsitas inferius declarabitur, ubi oſtēditur in quibus caſibus eſt euacuandū ante digeſtionē.

Fortaſſe enim multiplicatur euacuatio humoris non perue nientis ad ſtatum per digeſtionē ut euacuetur: et fortaſſe nocet euacuatio maturationi: et fortaſſe permiſcetur cū ea malignum cum bono, propterea quòd mouetur malignum cū bono abſq; digeſtione ſua.

In parte præſenti probat canonem ſupraſcriptum. ſ. ꝙ non ſit euacuandum ante digeſtionem tribus rationibus: quarū prima eſt iſta: quia ſic euacuabitur humor. ſ. qui nō debet digeri, neq; præparari ad hoc ut euacuetur: immo digeri debet digeſtione præparante ipſum ut nutriat corpus: humoris enim boni non quæritur euacuatio. Secunda ratio, quia fortaſſe euacuatio ante digeſtionem nocebit maturationi: euacuando. ſ. ſubtile magis paratū euacuari, & delinquēdo groſſum ineptū digeſtioni, & euacuationi. Tertia ratio, quia fortaſſe per hāc euacuationem ante digeſtionem permiſcetur malignum cum bono: propter quod malignum motum añ digeſtionem non obediens euacuationi agitabitur, & non educetur: immo permiſcebitur cum bono: & ſecum permixtum corrumpet bonū: ſic malignus multiplicabitur. & eſt ſententia Auic. quarta primi. ca. quarto. Notandum primo ꝙ Auic. in omnibus his tribus rationibus replicauit fortaſſe. In prima quidem. quia cōtingit aliquandǒ quòd ſolutiuum exhibitum ante digeſtionē, quanuis æque bene illud reſpiciat humorem bonum ſicut malum ꝙ euacuet humorem malum, & non bonum: natura exiſtēte ſollicita de expulſione mali, & retentione boni. In ſecunda etiam ratione replicauit ly fortaſſe: quia contingit aliquando humorem indigeſtum eſſe propinquum uijs ductuum: quapropter per pharmacum exhibitum totum euacuabitur. Replicauit etiam in tertia ratione fortaſſe: quia contingit ꝙ uirtus fortis non ſinit humorem malum cum bono permiſceri: & etiam ſi permiſceretur fortaſſe tuetur bonum ita, ut a malo nō corrumpatur: propter ergo huiuſmodi contingentias raro uenientes ſub dubitatione loquutus eſt. Sed contra tertiā rationem inſtatur, quia ſi permiſcetur malus cum bono æque bene: immo melius humor malus poteſt rectificari per bonum, quàm bonus corrumpi per malum, natura exiſtēte ſollicita de rectificatione mali, & conſeruatione boni. Reſpondetur ꝙ quantuncunq; natura ſit ſollicita de rectificatione mali, & conſeruatione boni: attamen propter huiuſmodi mixtionem mali cum bono ſequētem hanc agitationem multo magis eſt aptus bonus corrumpi, quàm malus rectificari. Primo quia frequenter ſunt humores ita mali ꝙ nullo modo poſſunt rectificari: ſed nunquam ſunt humores ita boni, quin poſsit corrumpi. Secundo, quia talis motus, & agitatio humoris diſponit ad corruptionem & non rectificationem: inflammātur. n. per motū, & ad putredinem diſponuntur. Tertio, quia malū habet rationem infiniti, bonum autem finiti: primo hecticorum. Ad hoc. n. quòd humor fiat bonus requiritur bona complexio, bonus modus ſubſtantiæ, debita quantitas, debita permixtio, cum alijs humoribus, & multa ſimilia: ſed ad hoc ut fiat malus ſufficit aliquod iſtorum.

Et tu non auſcultes uirum, qui exiſtimabat quòd intentio in digerendo eſt ſubtiliare, et humor calidus eſt ſubtilis, quare non eſt neceſſe ut ſubtilietur.

In parte præſenti intendens reprobare Raſim. primo ponit errorem. ſecundo ipſum improbat. ſecunda ibi ¶ Res enim non eſt. ¶ In prima parte dicit ꝙ tu non debes auſcultare uirū iſtū. ſ. Raſim qui extimauit. 16. continentis ſecundo ca. ꝙ intenti in digerendo eſt ſubtiliare: ſed humor calidus eſt ſubtilis, quare cum operteat ipſum ſubtiliari, nō oportet ipſum digeri. eſt. n. cum ſit ſubtilis ſufficienter digeſtus. Sed pro declaratione opinionis Raſ eſt ſciendum: ut apparet in ſuo Continente, & Almanſore quòd ipſe rariſsime præmittit digeſtiua ante euacuationem, ſiue materia ſit calida, ſiue frigida: & hoc tam in curatione febrium, & aliarum ægritudinum communiū, quàm in curatione ægritudinum propriarum. Exiſtimauit. n. ut ſibi imponit Auic. quòd humor calidus cum ſit ſubtilis ſit digeſtus. eſt. n. digeſtio apud eum ſubtiliatio, & non æquatio ſubſtantiæ ſubtilis per ingroſſationem, & groſſæ per ſubtiliationem ſicut placuit Auic. & Gal. cum 10. Almanſoris curat tertianam puram ab ipſo initio cū mirabolanis, & ſcamonea credit ipſe euacuare humorem digeſtum. Sed cum euacuat humores frigidos, groſſos non præcedentibus digeſtiuis, ſicut ſemper fere facit: licet credat euacuare humorem indigeſtū, exiſtimat illud eſſe conuenientius, quàm per digeſtiua exhibita expectare digeſtionem, credens hoc modo curam ægritudinū accelerari.

Res enim non eſt ſicut dixit: immo intentio in digerēdo eſt æquare ſubſtantiā materiei, ita ut fiat præparata ad expulſionem facilem, et ſubtile imbibitum, et groſſum fixum, et uiſcoſum adhærens; totum illud non eſt præparatum ad expulſionē facilem: immo eſt neceſſarium ut inſpiſſetur ſubtile, et ſubtilietur ſpiſſum paulatim, et incidatur uiſcoſum.

In parte iſta reprobans errorem Raſ. primo arguit contra eum rationibus. ſecundo auctoritate. tertio oſtendit quid potuerit fuiſſe cauſa erroris. ſecūda ibi ¶ Et melius. ¶ tertia ibi ¶ Et opinor. ¶ Prima in quatuor ſicut quatuor rationes cōtra eum adducit. ſecūda ibi ¶ Et ſi uir iſte. ¶ tertia ibi ¶ Quare non oportebat. ¶ quarta ibi ¶ Si autem naturæ. ¶ Prima ratio eſt iſta. digeſtio eſt præparatio materiæ ad expulſionem: ſed materia poteſt eſſe impræparata expulſioni propter ſubtilitatem: quia imbibitur in poroſitatibus membrorum. & propter uiſcoſitatem: quia adhæret parietibus membrorum: & quia eſt tenax in ſuis partibus. & propter groſsitiem quia eſt fixa. i. dificulter mobilis ſua groſsitie terrea: & non poteſt tranſire per ductus, & loca anguſta. ergo oportet quòd præparetur adæquando ſubſtantiam eius: ſubtilem inſpiſſando: ſpiſſam ſubtiliando: & viſcoſam incidendo.

Et ſi uir iſte non audiuiſſet in ſermone antiquorum de digeſtione aliquid antequàm dixiſſemus illud, et rememoraretur diſpoſitionis digeſtionis humorum fixorum. ſ. quia qui de eis ſubtilis eſt, indiget ut inſpiſſetur: et qui de eis ſpiſſus eſt, indiget ut ſubtilietur: oporteret ut ſciretur hoc per illud.

Secunda ratio contra Raſim eſt iſta, humor ſpiſſus eget ſubtiliatione. ergo ſubtilis eget ingroſſatione. tenet conſequētia per diffinitionem digeſtionis quæ eſt æquatio ſubtilis ſubſtantiæ humoris. ſed ad literam ueniendo dicit. Si iſte uir. ſ. Raſ nō audiuiſſet in ſermone antiquorum aliquid de digeſtione, añ dicta hic per nos, & rememoraretur de diſpoſitione humorum fixorum, quia ſcitur ſubtile egere ingroſſatione: & groſſum ſubtiliatione: oporteret neceſſario hanc notitiam digeſtionis ſcire humorē ſubtilem eſſe ineptum euacuationi, & egere digeſtione. Pro parte nota ꝙ humor poteſt denominari fixus dupliciter, unomodo ineptus euacuationi: & hoc modo tam humor ſpiſſus, quàm ſubtilis poteſt dici fixus: & taliter ſumit in hac ratione. Secundo per fixum poſſumus intelligere quieſcens ſua groſsitie terrea, & difficulter mobile de parte in partem, & taliter ſumitur in prima ratione.

Et

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 130 sur 301

Et quia non oportuit ut in ſeipſo conſideraret, & diceret: quare vrinæ in febribus acutis non habẽt in principijs earum ſedimen: deinde fiunt habẽtes ſedimen, & an ſedimen laudabile eſt aliquid niſi humor faciens ægritudinem, qui iam digeſtus eſt: quare ergo non expellitur in principijs ægritudinis ad ſalutem, ſi eſt ſubtilitas vltimum quod intenditur in digeſtione. ergo neceſſarium eſt, vt ſit in principio febriũ ſanguinis, & choleræ ſedimen laudabile.

Tertia ratio eſt iſta. vrinæ in principis febriũ acutarũ pendẽtiũ ab humoribus ſubtilibus, ſicut ſunt cholericæ & ſanguineæ nõ hñt ſedimen. Poſtea in proceſſu hñt ſedimẽ laudabile: quod nõ eſt aliud niſi humor faciẽs ægritudinẽ, qui tã digeſtus eſt. ergo in principijs humores ſubtiles a quibus pẽdẽt febres prędictæ ſunt indigeſti, & poſtea digerũtur. tenet conſequẽtia, quia ſi a principio fuiſſent digeſti æque bene tunc apparuiſſet ſedimen laudabile in urinis, ſicut in proceſſu. humores itaq; ſubtiles indigent digeſtione. Et per principium poteſt intelligi tam principium uniuerſale ægritudinis quàm initium ægritudinis, necnon tempus trium dierum.

Si autem naturæ non eſt poßibile expellere illam ſuperfluitatem niſi poſt horam, in qua fit præparatio ad expellendum in vrina: tunc ſimiliter oportet vt ſciatur, quòd arti euacuare humorem ante illam horam in qua apparet digeſtio in vrina, eſt incouueniens aut difficile malum. Et fortaſſe mouet, & non operatur ultime: & fortaſſe miſcet malignum cum bono.

Quarta ratio eſt iſta. ſi non eſt poſsibile naturæ expellere ſuperfluitatem facientem morbum niſi poſtquàm illa ſuperfluitas expellitur cum urina ſub forma ſediminis laudabilis. Similiter non erit bene poſsibile euacuare humorem antequàm appareat digeſtio in urina: immo illud euacuare erit inconueniens, & malum difficile. i. notabile. Nam fortaſſe mouet. ſ. medicamen exhibitum, & non operatur ultime. i. conuenienter: & fortaſſe permiſcet malignum cum bono. unde per boni corruptionem humor malus multiplicatur.

Dubitatur circa hanc ultimam rationem: quia non uidetur ꝙ hic conſequentia ualeat, natura non euacuat. ergo medicus non debet euacuare: quia Auic. dicit inferius. Si natura nõ mouet, moue tu hora motus eius. Dicendum ꝙ ſi natura non mouet, quia fortaſſe ſopita eſt, aut impotens ad mouendum, dato ꝙ materia ſit digeſta, tu debes mouere. Sed ſi natura ordinate agens non mouet: quia humor ſit ineptus, tu etiam debes expectare quouſq; digeratur, & fiat aptus euacuationi.

Et melius eſſet homini huic, vt bene opinaretur de illis qui fuerũt ſicut Gal. & Hip. in eis quæ ſcripſerunt de hoc: & ual de attenderet: et tunc rediret ad contradictionem: quia omnis contradictor in primis cum eſt ſuper veritatem eſt excuſatus. Verũ melius eſſet ei, vt nõ conſideraret in conſideratione ſua.

In hac parte ſuperius diuiſa arguit contra Raſim auctoritate, dicens ꝙ eſſet melius huic homini, ut haberet bonam opinionem de Hippocrate & Gal. in his quæ ſcripſerũt in hac materia, & crederet eis: aut ſi nolebat eis credere, debet ſaltẽ bene attendere, & conſiderare quo modo eſſent efficaces rationes ſuæ contra eos: & tunc cum uidebãtur ſibi efficaces, & fundatæ ſuper propoſitionibus manifeſtis: tunc rediret ad contradictionem: quia omnis contradictor cum eſt ſupra ueritatem, aut exiſtentem, aut ſaltem apparentem eſt excuſatus. Verumtamen eſſet melius ut ipſe Raſ conſideraret alios a conſideratione ſua. i. Hippocratem & Gal. propter excellentiam ſuam. Quibus uerbis uidetis quantas laudes attribuit Hippocrati & Gal. & econtra quantum deprimat Raſim. Quòd autem Hippo. & Gal. uoluerint humores tam ſubtiles, quàm groſſos dẽre digeri ante euacuationẽ patet ex aphoriſ. 22. primę particulę & commento. Digeſta medicari, & mouere non cruda: & in illo aphoriſmo. Et in acutis paſsionibus.

Et opinor quòd raro huic uiro acciderunt experimẽta. quæ profuerunt in hoc capitulo, et acquieuit in eis. Et huius quidem experimentis, quæ non ſunt ſecũdum canones, accidit eis, vt nec vnum ualeat, & accidit eis, vt nec vnum eorum ſit ſignum: hoc nanq; eſt conueniens.

In parte præſenti Auic. oſtendit cauſam erroris Raſis dicẽtis. in morbis pendentibus a materijs ſubtilibus non eſſe expectandam digeſtionem. Nam cum ipſe eſſet magnus experimentator, & multotiens in morbis acutis dediſſet ſolutiua ante digeſtionem, & bene ſibi ſucceſsiſſet; fecit canonem generalem in talibns, nõ eſſe expectandã digeſtionem: ſed dicit ipſum Auic. erraſſe: quia propter unam, aut plures experientias quæ non ſecundum canones ſunt. non debemus arguere ſic ſemper eſſe operandum. Nec unum experimentum eſt nobis ſignum ꝙ ſic in alijs operandum ſit. Hoc nanq; conueniens eſt. ſ. ut nõ credatur uni experimento, & maxime quando eſt contra canones ſuper manifeſtis rationibus fundatos.

Dubitatur utrum uiſo per experiẽtiam in pluribus infirmis ꝙ medicina ſolutiua data ante digeſtionem liberetur febriens. debeamus ex hoc formare canonem generalem ꝙ pharmacũ ſolutiuũ debeat exhiberi ante digeſtionem. Et uidetur ꝙ ſic Nam multa ſunt ſola experientia credita ſicut operationes a forma ſpecifica. nec in his habemus aliquid per quod faciamus canones niſi confirmationem per experientiam ut ſumit quarto de ſimplici medicina. cap. quinto. Prẽterea. Effectu ſequente operationes confirmatur noſtrum operari. ſecũda aphoriſmorum. commento. 17. Præterea. Auic. ſecũdo canone docet inuenire uirtutes medicinarum per experientiam: in quarum inuentione iubet obſeruari ſeptem conditiones quas ibi uide. Ex his itaq; conuincitur per experientiam poſſe formari canonem generalem.

Pro ſolutione dubij præmittendum quòd canon arabice eſt norma, uel regula. Experientia aũt eſt notitia in nobis acquiſita ex operationibus ſępe iteratis, qua uidemus ſemper, aut ſecundum plurimum ſimiles effectus ſequi. Præmittendum ſecundo quòd experientia quandoq; eſt ẽm rationem quandoq; contra rationem. per rationem autem intelligo notitiam fundatam ſuper propoſitionibus manifeſtę veritatis. Exemplum primi, ut quia per ſolutiuum pluries exhibitum digeſta materia frequenter ſecuta ſit ſanitas. Exemplum ſecundi. vt quia per ſolutiuum pluries exhibitum ante digeſtionem frequẽter ſecuta ſit ſanitas. Exemplum tertij: ut quia rhabarbarum euacuat choleram, turbit phlegma & ſimilia, quæ ſola experientia comprehenſa ſunt. Sed dubitatur quomodo ſenſus ſiue experientia poſsit eſſe contra rationem: cum ea quæ ſunt contra rationem nunquàm debeant euenire: cum ſit ratio fundata ſuper propoſitionibus manifeſtæ veritatis. ea autem quę fiunt ſecundum habitum experimentalem ſemper aut ſecundum plurimum debent euenire. Ex quibus ſequitur eadem nunquàm euenire, & ſemper, aut ſecundum plurimum quod implicat. Reſpondetur quòd nunquàm rectum experimentum aduerſatur rectæ rationi: ſed bene aliquando experimentum non rectum aduerſatur rectæ rationi & aliquando econtra: & aliquando ambo non recte ſibi inuicem aduerſantur. Et per rectum experimentum intellige illud, in quo obſeruantur ſeptem conditiones ab Auicen. poſitæ ſecundo canone. ca. ſecundo. quas ibidem relinquimus. Eſſemus. n. nimis prolixi ſi cuncta proſequi uellemus. Et ſimiliter intelligo per rectam rationem in qua non contingit error, ad quem errorem uitandum, multa oportet cõſiderare: de quibus eſt ſermo apud. Auic. ſecũdo canone. ca. tertio. Ex quibus patet quid ſit experimentum non rectum: & ratio non recta.

Experimentum rectum.

His præmiſsis reſpõdeo ad dubium quòd uiſo per experientiam in pluribus hominibus, quòd exhibito ſolutiuo ante digeſtionem ſequatur ſanitas, multoties debemus exhibere ſolutiua ante digeſtionem. Et ſimiliter uiſo per experiẽtiam quòd exhibito ſolutiuo poſt digeſtionem ſequatur ſanitas, debemus exhibere ſolutiuum poſt digeſtionẽ. Vnde dico quòd neutra iſtarum eſt uniuerſaliter uera: ſolutiuum eſt exhibendum ante digeſtionem. ſolutiuum non eſt exhibendum ante digeſtionẽ. Prima verificatur in quinq; caſibus. primus quãdo materia eſt plurimi ma. ſecundus quando materia eſt furioſa. tertius quando uenenoſa ſicut in peſtilentialibus. quartus quando materia eſt in membro nobili ualde lędens ipſum. quintus quãdo eſt reptura ad aliquod membrum nobile. in his eſt euacuãdum ante digeſtio-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 131 sur 301

digestionem:in cæteris post digestionem. Ex quibus infertur neutrum istorum canonum uniuersaliter acceptum esse fundatum super recta ratione,aut experientia. Et si quis bene considerat,fere tot sunt casus in quibus est euacuandum ante digestionem,quot sunt illi in quibus est euacuãdum post digestionem:aut saltẽ tempore nostro minor est proportio casuum in quibus est euacuandum post digestionem ad casus in quibus euacuandum ante digestionem:cum hoc tempore homines magis indulgeant gulæ quàm tempore Hip. Et considera etiam sicut dicit Gen. conditiones indiuiduales latentes, de quibus non potest esse scientia, nec de eis possunt formari canones quæ impediunt perfectionem in scientia. Contingit. n. quòd aliquãdo urina existente cruda,materia faciens morbum in segrossa, & uiscosa erit lubrica in superficie, & propinqua vijs ductuum.quapropter exhibito solutiuo materia euacuabitur, & sequetur salus præter rationem. Et aliquando contingit q̃ per malam operationem sequatur sanitas sicut de illo qui præsumit,& exhibet solutiuum in quartana in principio, per cuius exhibitionem sequitur sanitas:quia vt dicit Auic.in proprio ca.est rectus ab errore. Et similiter theutonici cum aliquando febriunt febre acuta sumunt maluaticum in magna copia,aliquando cum aromatibus, & superueniẽte copioso sudore eadem die sanitati restituuntur. His.n.male operantibus sequitur sanitas:quia natura irritata,mota cõtra materiam simul superant ægritudinem & errorem. De his tamen raro eueniẽtibus non possunt fieri cano. Sed quicquid sit ergo pro parte mea credo,q̃ tempore nostro prẽstãtius sit exhibere ab initio medicinam lenientem,cui aliquid solutiui educẽtis materiam propriam sit admixtum, quàm solam medicinam lenientem. Nam si sit aliquis ex quinq; casibus suprascriptis res se bene habent. Et similiter si materia sit propinqua vijs ductuum, aut lubrica in superficie,& similes casus occulti. Si uero nihil tale sit,& exhibeatur solutiuum taliter conditionatum, sic pauca possunt sequi nocumenta si bene consideres,q̃.n. euacuaret aliquid boni humoris simul cum malo & q̃ magis de parte subtili educatur quàm de grossa:& q̃ sequatur aliqualis agitatio hæc pauca nocumenta sunt: & prorie in principio quando virtus est fortis:sed omittere euacuatiuum materiæ propriæ in acutis ægritudinibus nõ dantibus inducias malum est exhibere solutiuum electiuũ in principio febrium vbi nõ oportet,quàm omittere ubi opportet. Exhibito.n.solutiuo ubi non oportet & materia existente pauca non potest sequi magnum nocumẽtum. Argumenta autem ante oppositum non procedunt contra determinationem quęstionis: nec determinatio nostra est contra mentem Auic. Est.n.aliquando expectanda digestio,& aliquando euacuandum est ante digestionẽ:& hæc omnia uult Auic.in præsenti cap. Sed an pluries sit euacuãdum ante digestionem,an expectanda digestio in hoc est aliqualis differentia,quæ tollitur:quia homines nostri temporis magis indulgẽt gulæ & lasciuijs quàm homines in tẽpore superiori.vnde morbi frequentius in nostro tempore incipiunt a materia multa, & magis maligna quàm tempore Hippocratis. Quapropter pluries nostro tempore est euacuandum ante digestionẽ quàm tempore Hippocratis:& absolute tutius est euacuare tempore nostro ante digestionem,quàm expectare digestionem saltem cum medicina leniente,cui aliquid eligẽdo sit admixtum vt superius dixi. Nota tamen q̃ ubi sensata sunt consentanea rationi pauca sufficiunt ad formandum canonem generalem. ubi uero contrarientur, plurima requiruntur.ubi uero sensata nec consentanea rationi sint,nec contrarientur iudiciũ est medium. Et si sensus & ratio sibi aduersantes sint eque potentes potius debemus adhęrere sensui. nam dimittere sensum, & adhęrere rationi est infirmitas intellectus,sexto physi.

Cum autem materia est plurima, mobilis, permutabilis de membro ad membrum: & existimas quòd non est spatium in digestione eius:aut fortasse accidet ex ea apostema pleuriticũ & aliud, si dimittatur:faciet cadere in timorem ante tempus in quo expectatur digestio eius:& illud est propter longitudinem temporis in quo expectatur digestio æqualis:proculdubio tunc est necessaria euacuatio eius.

Aui. superius posuit canonem quòd non est euacuandũ ante digestionem nisi propter necessitatem: & declarauit canonem quantum ad primam partem.s.quòd non est euacuandum ante digestionem.hic declarat canonem quantum ad secũdam partem,ostendens in tribus casibus necessitatem euacuationis ante digestionem. Habet hęc pars tres partes, In prima ponit tres casus in quibus est euacuandum ante digestionem.secundo quod dixit, confirmat auctoritate Hippocratis. tertio confirmat illud per locum a simili.secũda ibi ¶Et hoc est illud ¶ tertia ibi ¶Et talis. ¶Prima in tres sicut ponit tres casus in quibus euacuamus ante digestionem .secunda ibi¶Et scias ¶tertia ibi¶Et similiter. ¶ prima in duas. Nam primo ponit casum in quo est euacuandum ante digestionem: secundo probat. secunda ibi ¶Timor.n. ¶Primus casus est de materia furiosa: & dicit quòd cum materia est plurima mobilitate permutabilis de mẽbro ad membrum. Et existimas quòd non est spatium in digestione eius:quin prius accidat aliquod magnum nocumentum sicut apostema pleuriticum,& aliud.s.magnum nocumentum, siue sit apostema siue mors subita. vnde faciet cadere in timorem ante tẽpus in quo expectatur digestio,eo quòd illud tempus est longũ antequàm possit fieri digestio æqualis. i. per quã materia illa ad æqualitatem reducatur.tunc proculdubio est necessaria euacuatio ante digestionem in principio.

Timor.n.in hoc est minor, quàm timor in illa, & cum hoc natura mouetur ad expellendum eam,propter multitudinem sui nocumenti;Cum ergo adiuuatur natura,conuenit ei adiutorium vltimum:quare non est excusatio eius.

Hic adducit tres rationes quibus debemus euacuare hanc materiam furiosam ante digestionem. Prima est ista: quia timor in euacuatione huiusmodi materiæ est minor quàm si illa materia dimittatur.ergo hæc materia furiosa statim in principio debet euacuari. tenet consequentia,quia sicut in operationibus fm uiam eligimus qnod melius est aut minus malum sic circa laborãtem sicut dicit Gal. 12. therapeu.primo ca.& ante cedens est manifestum. Nam timor de materia furiosa si non euacuetur est timor mortis:sed si euacuetur ante digestionem non sequitur nisi anxietas,& conturbatio quædam ex difficultate euacuationis:& forte quia aliquid boni humoris euacuabitur:hæc autem satis facilia sunt in cõparatione ad timorem mortis,potentem sequi aliquod apostema intrinsecum,aut subitam mortem conuersa materia ad cor. Secunda ratio, quia medicus debet esse imitator naturæ: sed natura statim tentat ipsius euacuationem non expectans eius digestionem propter multitudinem sui nocumenti.cuius signum:quia nunc expellit ipsam ad partem vnam,nunc ad aliam:quæ expulsio ut dicetur est a uirtute membrorum:licet etiam concurrat leuitas materiæ. Tertia ratio.quia cum medicus iuuat naturã debet ipsam adiuuare ultimo adiutorio,s.sufficiente ad salutem: sed nullum est sufficiens nisi ipsius euacuatio cum non possit aliquo pacto reduci ad benignum.quare non est excusatio ab euacuatione eius. Notandum quòd vltimum apud medicum sumitur tripliciter,primo pro ultimo in tempore sicut dicimus quòd in apostematibus ultimo competit resolutio. Secundo accipitur pro uehementi remedio,quod non debet tẽtari nisi aliqua præcesserint,sicut dicimus quòd ultimum est operatio cum ferro. Tertio sumitur vltimum pro sufficienti,& appropriato remedio:ita quòd nullum aliud sufficit nisi hoc: & isto modo sumitur hic,quia in cura morbi procedentis a materia furiosa adiutorium vltimũ in sufficientia,sic quòd nullũ aliud sufficeret est euacuatio:cũ vt supra dictũ est, nõ possit ab benignũ reduci.

Hic solent moueri aliqua dubia. Primum vtrum materia furiosa sit calida,vel frigida:secundo vtrum possit facere febrem & quam febrem. tertio vtrũ possit apostemare. quarto utrum: statim sit euacuanda. Pro horum dubiorũ decisione præmittendum quòd materia furiosa,quæ aliter dicitur tumultuãs est, descriptiue materia plurima mobilis de loco ad locum, apta multum nocere sua mobilitate,necnon sua qualitate manifesta uel occulta. Est.n.plurimi nocumenti actionem naturæ uehementer disturbans;ut in commento aphorismi digesta medicari. Mobilitas autem huius materiæ habet duas causas, unam intrinsecam,& est leuitas eius:& ratione huius nõ est apta moueri ad oppositas differentias: immo ratione huius solũ mouet sursum.aliam extrinsecam,& est expulsiua membrorum. Cũ.n. est in aliquo membro:quia multũ lęditur ab ea sua malitia manifesta

Vtrum Materia furiosa sit calida vel frigida.

nifesta,vel occulta membrum illud mouetur ad eius expulsionem:& cum recipitur in alio membro iterum ex simili causa illud aliud mouetur ad eius expulsionem:& sic nullum membrū sinit ipsam quiescere, ad quod adiuuat facilis eius mobilitas propter magnam tenuitatem substantiæ suæ, ex qua fit ut non facile figatur nisi in membro densæ substantiæ:& facile transeant per meatus etiam multum angustos. Et hæc est causa quare mouetur ad oppositas differentias ſm ꝙ membra impellunt ipsam:& propter hoc dicitur furiosa. mouetur.n. in modum animalis furentis, quod nunquàm quiescit. Et dicitur tumultuans quia modo in vno mẽbro, modo in alio tumultum facit & hæc sunt signa quibus hæc materia furiosa a medico comprehenditur. Nunc.n.æger dolebit caput notabiliter: & forte in exterioribus apparebit tumor cum rubore, parum post dolebit pedes:& frequenter cum simili tumore & rubore: nunc latus dextrum,nunc sinistrum secundum ꝙ materia fertur nunc ad unam partem nunc ad aliam: aliquando prima demissa, aliquando non demissa per motum alterius materiæ similis primæ. Quibus sic præmissis veniam ad dubiorum decisionem.

Dicamus ergo primo ꝙ hæ materiæ sunt humores,& nõ sunt soli vapores,vel ventositates: quia resoluerentur a natura, uel arte nec esset opus pharmacijs exoluentibus. Secundo ꝙ sunt secundum plurimum calidæ, nam facile moueri de loco ad locum arguit caliditatem:quia frigidum immobiliat, & quietat.

Tertio ꝙ sunt calidæ cholericæ secũdum plurimum, quod arguitur de mobilitate,& multa malitia quæ aliquando est manifesta sequens caliditatem superfluam & accessum ipsarum versus naturam igneam,aliquando occulta venenosa sequens modum mixtionis. Quarto apparet ꝙ non sit cholera ærugino sa quia licet sit venenosa:non tamen facile est agitabilis: quia est facta terrea propter vltimitatem aduſtionis,uerum vapores ab ipsa eleuati,licet non sint materia proprie sumpta: possunt tamen dici furiosi:quia mobiles faciliter, & multum nocẽtes sua malitia manifesta,aut occulta. Quinto ex hoc apparet quòd sanguis multum subtilis, & proprie choleræ admixtus potest dici materia furiosa:tum quia multum mobilis: tum quia multum nocens tam propter ventositatem,quàm propter mobilitatem,necnon qualitates manifestas. Quòd autẽ sanguis possit esse venenosus patet cum ex ipso possit generari althoy. ter tia quarti. licet ille qui facit althoy sit grossus per aduſtionem.

Materia furiosa frigida.

Sexto dicẽdum quòd materia furiosa potest esse frigida, licet illud rarissime contingat. exempli gratia. imaginamini sperma aquosum muliebre vel virile dictum alquadi per morã congelari,& conuerti ad naturam venenosam:postea per calorem extraneũ subtiliari,& in vapores ſm aliquã partẽ conuerti qui vapores secum permixti moueant spiritum nunc ad caput & sequatur epilepsia,nunc ad cor,& sequaẽ syncopis: nunc ad diaphragma,& sequatur putrefactio: quemadmodum cõtingit in præfocationibus spermaticis:& manifestum est illud esse frigidum in radice.licet sibi adueniat caliditas accidentalis ex qua forte fe. excitatur. Septimo dicendum cum Hippocrate prima particula aphorismo.22.huiusmodi materiam furiosam raro reperiri: cum raro reperiatur calor ita extraneus ut possit producere homorem ita subtilem accedentem ad naturam extraneam & uenenositate participantem.

Ad secundum dubium dicendum hanc materiam furiosam secundum plurimum facere febrem,cum secundum plurimum sit ebulliens cum putredine, aut sine puuredine: licet secũdum plurimum putreat:& febris aliquando est interpolata,sed secũ dum plurimum est continua. est.n. interpolata cum putret extra venas.aliquando per paucitatem & distantiam a corde nõ facit febrem:& hæc eadem cordi propinquans facit febrem. Est autem frequenter continua cum secundum plurimum aliqua pars eius notabilis putreat ad intra venas. aliquæ autem partes minores nunc mouentur ad unam partem, nunc ad aliã Et secundum hos uarios motus fiunt excrescentiæ & decrescentiæ secundum ꝙ pars putrens magis apropinquat cordi aut magis distat a corde. Ex his infertur quòd siue hæc feb. sit interpolata,siue continua habet paroxysmos, & excrescentias non seruantes ordinem,neq; in magnitudine, nec in hora inuasionis secundum varium motum diuersarum partium,& secundũ maiorem aut minorem cordi propinquationem,in quibus nullus seruatur ordo:& hoc signum simul cum alijs superius dictis est de signis materiæ furiosæ.

Ad tertium dubium dicendum huiusmodi materiam posse apostemare,vt ex textu Auic. colligitur cum dicit quòd accidit ex ea apostema pleureticũ. Amplius quarta aphorismorum in commento aphorisini illius. Medicari in valde acutis iubet Gal.eas euacuare ne impleant aliquod membrum nobile. Præterea potest ex uentositate quæ est ualde subtilior membrum apostemari. tertia quarti cap. de apostematibus vẽ tosis. Quòd si instetur:quia ad faciendum apostema requirit materiam figi. Dicitur dupliciter,primo modo quòd aliquãdo figitur quando inuenit membrum densum,sicut sunt ossa pãniculi,& deinceps illa pars non mouetur. Secundo dicitur ꝙ dato quòd apostemet stomachum,aut intestinum,tamen moueri potest ad aliud membrum,& illud apostemare:sicut aliquando accidit apostema squinanticum ad pulmonem permutari: & aliquando ad cerebrum,& aliquãdo apostemata extrinseca interius conuerti,& aliquando intrinseca extra conuerti.

Ad quartum dubium dicẽdum quòd materia furiosa statim est euacuanda. primo,quia non est spes ut ad benignum reducatur.secundo,quia timor est ne si aliquo tempore in membro remaneat sua mobilitate,& malitia occidat. tempus enim exigeretur longum ad digerendum ipsam,& interim posset occidere:est autem iuxta posse eradicanda:quia parum de ipsa remanens posset occidere. Euacuatur autem huiusmodi materia tripliciter. Primo modo & ſm plurimum euacuanda est cum pharmaco eligente,& secundum plurimum materiã cholericam:hoc autem pharmacum sit consolatum cum medicinis infrigidantibus & humectantibus confortantibus membra nobilia & proprie cor:& fortitudo eius diuersificanda est secundum virtutis fortitudinem,& multitudinem materiæ. Secundo & raro euacuanda est cũ phlebotomia quando creditꝫ ipsam contineri ad intra venas,& esse in aliquo mẽbro sanguini permixta. quod comprehendetur ex continuitate se.& ex habitudine carnosa,& ex vrina rubea,rubedine attestante sanguini. Et quarto si quid de ea expellitur ad cutim locus apparet rubeus rubedine obscura attestante sanguini. nec per cõpressionem facile albescit.phlebotomia autem fiat de vena deseriuente illi parti in qua creditur contineri cauendo inquantum est possibile ne attrahatur versus mẽbrum principale, & proprie cor,& quantitas sanguinis hauriatur secundum exigentiam repletionis. Tertio aliquando est euacuanda ex parte extrinseca in qua aliquando continetur cum ventosis, sanguisugis, sectione.& similibus. Et quando visa est exterius communicari prius tentetur euacuatio per eandem partem, in qna est. Est enim timendum ne per phlebotomiam,aut pharmacum cõuertatur interius:immo omni ingenio est ad cutim trahenda, & per eandem partem euacuanda. Est si instetur contra hanc determinationem:quia ex euacuatione huius materiæ ante digestionem sequuntur nocumenta tria prius ab Aui. dicta cum euacuatur materia ante digestionem. Respondetur quòd propter suam mobilitatem non sunt apta sequi illa nocumenta, sicut si materia illa figeretur. Et dato quòd aliquod illorum sequatur:cum hoc est præligendum propter maiora nocumẽta vitanda. Et si instetur iterum,a simili materiæ omnes subtiles essent ante digestionem euacuandæ:consequens contra Auic. reprobantem Rasim. Ad hoc respondetur negando ad quod deducitur. nam materiæ quæ sui subtilitate figuntur dant inducias,ut digerantur:sed huiusmodi furiosæ mobiles non dant inducias,vt digerantur. propterea medicus debet diligenti animo digerere subtiles, non furiosas.

Et scias quòd phlebotomia quando est intentio sanguinis nõ est ex genere eius, in quo expectatur digestio, expectatione quæ est in solutiuis:& non expectatur digestio nisi in humoribus alijs: Et cum postponitur phlebotomia in principio ægritudinis: non amplius est ei intentio, & fortasse interficit per aduentum debilitatis virtutis.

In parte præsenti ponit secundum casum in quo non est expectanda digestio:& primo ponens canonem dicit quòd quando per phlebotomiam intendimus euacuare sanguinem non debemus expectare digestionem, sicut expectamus in solutiuis. Secundo canonẽ tripliciter probat. primo,quia nõ expectatur digestio nisi quando volumus humores alios a sanguine educere,ergo pro ducendo sanguine non est expectanda digestio.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 133 sur 301

ſtio. Secunda ratio,quia quãdo poſtponitur phlebotomia in princ. ægritudinis amplius in ea non eſt intentio. ergo nõ eſt poſtponenda:& ſic debet fieri in princ. Tertia ratio,phlebotomia poſtpoſita in princ. & facta in proceſſu fortaſſe interficit debilitando ægrum,ergo non debet poſtponi:immo ſtatim fieri a princ.ſi eſt expediens. Notandum pro declaratione partis preſentis & hic caſus ſecundus in quo nõ eſt expectanda digeſtio,eſt quãdo in febribus intendimus euacuare ſanguinem ſicut in ſynochis:& pro hoc caſu eſt poſitus cañ. ſtatim dictus. Notandum ſecundo quòd ſi haberemus medicinam ſoluẽtem ſanguinem,ſicut habemus ſoluentem alios humores, ſic oporteret pro euacuando ſanguinem expectare digeſtionem, ſicut pro euacuando alios humores: cũ oporteret ipſum ſicut & alios humores duci per uias anguſtas, per quas non poſſet educi,niſi adequareẽ eius ſubſtantia. Sed dubitaẽ circa canonem utrum pro faciendo phlebotomiam in febribus ſit expectanda digeſtio. Pro cuius dubij declaratione nota primo quòd duplex eſt digeſtio,qua ſanguis prẽparaẽ expulſioni, vna eſt ẽqua tio modi ſubſtantię. ſecunda eſt proprietas occulta ſibi acquiſita per virtutes naturales agẽtes in ipſum, dum intendũt ipſum aſſimilare,uel euacuare:quam proprietatem credimus in ipſo eſſe acquiſitam cum apparet digeſtio in vrina,quę prius apparuit. prima iſtarum ſufficit arti non naturæ:ſed vtraq; eſt neceſſaria naturæ. Cuius ſignum euidens eſt quòd facta phlebotomia a princ. ſynocharum ſanguis aptiſſime educitur ſi ſit mediocris in modo ſubſtantię.hic tamen ſanguis a natura non educit in princ.immo non videmus criſim fieri niſi poſtquam apparuerit digeſtio. Et hoc eſt quia antequàm appareat digeſtio non eſt ſibi proprietas acquiſita,qua virtuti expulſiuæ obediat. Secundo nota quòd per phlebotomiam factam in febribus aliquando intendimus euacuare ſanguinem, ſicut in ſynochis,aliquando intendimus euacuare alios humores ſicut in alijs febribus humoralibus. His præmiſſis ſit hæc prima cõcluſio. Sanguine ſolum peccante in quanto non eſt pro phlebotomando digeſtio expectanda. probatur ſic.quia peccante ſanguine eſt paratus egredi vena aperta. ergo non eſt expectãda digeſtio.tenet conſequentia, & aſſumptum eſt manifeſtum. Secunda concluſio ſanguine peccãte in quali,nec propter hoc multum recedente a natura ſanguinis ſtante etiã peccato quãti pro phlebotomando non eſt expectãda digeſtio. concluſio probatur quia hic ſanguis ſtatim aperta vena eſt paratus euacuationi. ergo non eſt expectanda digeſtio.tenet conſequentia & antecedens eſt manifeſtum. Tertia concluſio.non ita copioſa competit phlebotomia ſanguine peccante in quanto, & in quali,ſicut in peccante in quanto tantum.cõcluſio arguitur ſic. quia ipſo peccante in quanto tantum, cæteris paribus. virtus eſt fortior,& cum hoc ſanguis ex parte ſubſtãtiæ eſt paratior euacuationi: nam per peccatum qualis redditur impara tior euacuationi,igitur nõ ita copioſa cumpetit phlebotomia in ſynocha cum putredine, ſicut in ſynocha ſine putredine. Quarta concluſio.ſanguine multum recedente a natura propria ſanguinis,ſiue in ſe ſiue per alterius humoris admixtionẽ eſt pro phlebotomando aliquando expectanda digeſtio,proba tur quia poteſt eſſe ineptius euacuationi per multũ receſſum a diſpoſitione naturali, unde ſanguis bonus magis aptus euacuabitur malo inepto remanente. Correlarium, non ſemper quando in phlebotomando eſt prima intentio ſanguinis debemus phlebotomare non expectando digeſtionem. Canon itaque Aui.veritatem habet in pluribus. Quinta concluſio. ſanguine multum recedente a natura propria licet ſit expectanda digeſtio iuxta concluſionem immediate præcedentem, non tamen tanta quanta pro ſolutiuis. probatur quia ſecundum plurimum ſanguis non eſt ita ineptus euacuatioñi ſicut alij humores. Præterea dato quòd eſſet æq; ineptus,aut merito ſubſtãtiæ,aut quouis alio modo,maior tamen præparatio requiritur ad euacuãdum humorem cum ſolutiuis, quàm ſanguinem per phlebotomiã cum oporteat illos per vias & ductus anguſtos tranſire,ſanguis autem per foramen venæ quod poteſt fieri latum,ſtrictum,& mediocre ſecundum voluntatis imperium. Sexta concluſio. alijs humoribus proportionabiliter ſanguini cõpeccantibus ſicut in uera pletoria pro phlebotomia non eſt expectanda digeſtio. Præterea quia in vera plethoria eſt ſolum peccatum quanti,quapropter aperta uena facile maſſa humoralis egreditur. Septima concluſio. cæteris paribus non

Vtrum in phlebotomia expectãda ſit digeſtio.

conuenit in hac vera plethoria tanta phlebotomia quanta conuenit ſanguine ſolo quantitate peccante. probatur concluſio, quia ſolo ſanguine peccante uirtus eſt fortior, & forte eſt facilius per phlebotomiam educibilis quàm materia plethorię. Octaua concluſio.quando poſtponitur phlebotomia in qua eſt intentio ſanguinis non amplius eſt in ea tanta intentio quanta erat in principio,probatur quia in proceſſu virtus debilitatur in morbis. Item ſanguis efficitur ineptior euacuationi p phlebotomiam. quare &c. Nona cõcluſio .quando in phlebotomia non eſt intentio ſanguinis ſed aliorum humorum ſicut in febribus cholericis,phlegmaticis,& melãcolicis,ſi fuerint ſanguini permixti parum diſtantes a natura ſanguinis eſt ab initio facienda phlebotomia.probatur, nam poſtquam ſunt ſanguini permixti ſunt apti per ſanguinem cum phlebotomia minorari & quia parum diſtant a natura ſanguinis nõ eſt aptа ſequi cholericorum ebullitio,nec frigidorum incrudatio. Ex qua ſequi tur per locum a contrario quòd quando non eſſent ſanguini p mixti,aut eſſent multum diſtantes a natura ſanguinis nõ eſt facienda phlebotomia. Decima concluſio. aliquando in febribus nunquam competit phlebotomia, aliquando competit in principio & non in proceſſu. aliquando competit in principio & in proceſſu aliquando in proceſſu & nõ in principio. Prima pars concluſionis patet quando febris pẽdet ab humoribus qui nunquam ſunt mixti ſanguini, aut ſemper multum diſtãtes a natura ſanguinis.ſecunda pars patet in febribus ſynochis,& alijs pendentibus ab humoribus cum ſanguine mixtis in quibus in proceſſu virtus debilitatur, aut forte humores fiunt immixti, & diſtantes a natura ſanguinis. Tertia pars concluſionis patet in febribus ſynochis , & alijs quando ſanguis peccat in quanto . aut quando eſt multa plethoria in quibus non ſufficit phlebotomia facta in principio,ſed eſt reiteranda. & aliquando reiterarur timore apoſtematis,aut alterius accidentis in proceſſu emergentis, immo aliquãdo in proceſſu copioſior cõpetit phlebotomia quàm in principio, quia aliquando in proceſſu humores erunt magis mixti ſanguini.& magis naturæ ſuæ appropinquantes, quàm in principio, & forte aliquando accidens ſuperueniens in proceſſu facit indigere ampliori phlebotomia quàm in principio,ſicut apoſtema ſquinanticum. Quarta pars patet quando in principio humores alij a ſanguine ſunt immixti ſanguini aut multum diſtãtes a natura ſanguinis,qui poſtea permiſcentur ſanguini, & magis appropinquant naturę eius, vnde apparet in proceſſu vrina rubea,groſſa,quæ non apparuit in principio,aut forte in proceſſu emergit nouum accidens,quo indigetur phlebotomia: Aut forte ſanguis in principio erat præter modũ groſſus in ſe, aut per admixtionem alterius humoris,unde oportuit præmitti digeſtiuum ſicut præcepit Auic. quarta primi cap. de phlebotomia.vbi ſanguine exiſtente groſſo docet prædigerere cum firupo de hyſſopo. Si quæ autem rationes fuerint contra determinationem poteſt ex dictis in quæſtione facile ad eas apparere ſolutio.

Et ſimiliter ſi times victoriam humoris : magis neceſſaria cautela eſt euacuatio : & ſi non eſt digeſtus , non moueas niſi in principio.

In præſenti parte Auic.ponit tertium caſum in quo eſt euacuandum ante digeſtionem,& caſus eſt quando febris incipit a materia plurima,quam veriſimiliter natura non poteſt regulare. Habet hæc pars duas partes , in prima ponit ut dictum eſt caſum in quo oportet euacuare materiã indigeſtã , & quando in ſecunda. gratia conplementi doctrinæ oſtendit quando humor digeſtus eſt euacuãdus & quãdo non. ſecunda ibi apud ſtatum vero non moueas . In prima parte intendit duas concluſiones,prima eſt iſta . Similiter ſicut dictum eſt in duobus caſibus præcedentibus,ſi times uictoriam humoris ſupra uirtutem,ſupple propter multitudinem eius magis neceſſaria eſt euacuatio.ſ.minoratiua,quia natura non poterit tantam materiam digererẽ niſi minoretur.& hæc eſt ſententia illius aphoriſmi.24.ſecundæ particulæ inchoantibus morbis ſi quid nidetur mouendum,moue . Secunda concluſio eſt iſta. non moueas huiuſmodi humorem indigeſtum niſi in principio.concluſio probatur,non moueas huiuſmodi humorem indigeſtum niſi in principio.concluſio prabatur,non moueas huiuſmodi humorem

morem indigeſtum niſi in tempore in quo motio. i. euacuatio poteſt euitare maius nocumentum, & maius iuuamentum afferre,ſed hoc eſt in principio.ergo non moueas huiuſmodi humorem niſi in principio.conſequentia tenet. ſed minor apparebit ex dicendis. Et ſimilis ſententia colligitur ſecũda aphoriſmorum cõmento.24.Et hucuſq; habemus tres caſus in quibus ab inititio non expectata digeſtione debemus euacuare. primus caſus, quando materia eſt furioſa, ſecundus quando materia peccans eſt ſanguis exuberans in quantitate,tertius caſus quando aliquis,vel aliqui humores alij a ſanguine nimiũ ſuperabundarent. In primo caſu ſecundum plurimum euacuamus cum pharmacia & eradicatiue ſi poſſumus: In ſecundo caſu ſecundum plurimum cum phlebotomia aliquando minoratiue,aliquando eradicatiue.in tertio.cum pharmacia, & minoratione ſecundum plurimum.Et nota quòd materiæ iuxta tres caſus ſupraſcriptos poſſunt aliquando dici furioſæ propter manifeſtum & imminens periculum,licet materia iuxta primum caſum proprie dicenda ſit furioſa iuxta deſcriptionem materię furioſæ ſuperius. Pro declaratione harum duarum concluſionum duo mouẽtur dubia practicalia quæ paucis perſtringam. Primum utrum liceat medico euacuare materiam indigeſtam.ſecundum utrum debeat euacuare materiam indigeſtam ſuperflua quantitate peccantem ſolum in principio. Pro ſolutione primi dubij tenenda eſt hæc concluſio,quòd in omnibus ægritudinibus materialibus nõ dantibus inducias debet euacuare ante digeſtionẽ concluſio manifeſta eſt,quia ſi ægritudo non dat inducias ut materia digeratur ſuccumbet ante digeſtionem,quare oportet euacuare ut minorata materia fiat uirtus fortior ſupra reſiduum materiæ,aut ut tota materia eradicata ſequatur ſalus. Sed pro declaratione huius materiæ medici ponunt quinque caſus in quibus eſt euacuandum ante digeſtionem, eo quòd in his caſibus ægritudo non dat inducias, ut digeratur. Primus caſus quando materia fuerit furioſa in quo caſu medicus quàm citius poteſt debet euacuare. Hic caſus eſt de mente Auicennæ in parte prædicta,& de intentione Hippocratis prima aphoriſmorum aphoriſmo.22. & reliquorum. Secundus caſus quando materia eſſet ualde multa, ſiue ſanguinea ſiue alterius ſpeciei,aut pluriũ ſpecierum ſimul, in quo caſu eſt minorãda phlebotomia,aut pharmacia,aut ambabus ſimul ut natura fiat potentior ſupra reſiduũ & de hac euacuatione eſt ſermo Auicen.in parte prælecta:& aphoriſmus. 24.ſecundæ particulæ.inchoãtibus morbis ſi quid & cæt. Tertius caſus quando materia eſſet uenenoſa ſicut in peſtilentialibus,in quibus Auicenna in principio capituli curæ peſtilentialiũ iubet ſtatim a principio eſſe euacuandum cum phlebotomia,aut pharmacia,aut utriſque ſecũdũ exigentiã materiæ: & hæc euacuatio debet eſſe minoratiua natura nõ bene tollerante multam euacuationem ob debilitatem uirtutis, quæ ſtatim aſſociatur in febribus peſtilentialibus. Quartus caſus quando materia fuerit in aliquo membro contenta magnam faciẽs leſionem quam natura ferre nequeat ſicut materia apoplexiæ, colicæ,fortis ſtomachi doloris & ſimiliũ, & ſicut materia cauſonis cordi propinqua. Quintus caſus quando timemns materiam repere ad aliquod membrum nobile,ſiue iam illud incepiſſet apoſtemari,ſiue non: In his enim caſibus materia eſt eradicatiue euacuanda non expectata digeſtione, ne diuertendo fluat ad aliquod membrum nobile,aut cum phlebotomia ſi peccauerit ſanguis,aut alij humores fuerint mixti cum ſanguine,aut cum pharmacia ſola ſi fuerint a ſanguine ſeparati. Nota tamen ꝙ in apoſtemate iam inchoato debemus in euacuando,digerendo & diuertendo tres canones obſeruare. Primus ut euacuetur quale oportet,Secũdus ne ſolutiuum trahat materiam ad locum apoſtematum,quapropter apoſtemate exiſtẽte in inteſtinis non debemus dare medicinas ſoluentes in trahendo materias ad locum apoſtematum cum augeant apoſtema,immo in hoc caſu magis competerent uomitiua. Tertius canon ut euacuantia ita diuertant materiam fluentem, ꝙ non augeant fluxum:propterea cum lenibus procedendum eſt non trahentibus a longiquis,ſicut cum caſſia,manna, reubarbaro, aloe loto,ſena,epithymo,turbito,& ſimilibus. Sed contra poſitione quòd apoſtema ſit ita magnum ut dubites de corruptione membri,tunc uidetur ꝙ materia faciens apoſtema ſit coacte euacuanda,ſicut & chirurgici membrum apoſtematũ magno apoſtemate ſcarificãt, timore corruptionis mẽbri: Dicendũ ꝙ tu ponis caſum in quo fugiendũ eſt a cura,& æger relinquendus eſt prognoſticis.attamen ſi inſtanter requiſitus fuerit præmiſſo prognoſtico bonum eſt experiri fortunam prædicendo,ꝙ nulla eſt ſpes curæ:attamen ſi qua eſt,hæc eſt illa ut detur aliquid ſolutiuum quod ſimul euacuet de cauſa antecedẽte & cõiuncta.Et ſicut ſunt quinque caſus ſupraſcripti in quibus debet medicus euacuare materias intrinſecas in principio nõ expectata digeſtione.ita ſunt quinq; caſus his proportionales in quibus chirurgicus debet euacuare materias extrinſecas non expectata maturatione. Primus quando materia furioſa continetur in membris extrinſecis debet chirurgicus ſcarificando ſanguiſugas,& uẽtoſas apponẽdo eam ſtatim euacuare. Secũdꝰ quãdo mẽbrũ eſſet apoſtematũ magno apoſtemate ita ut dubitaret de corruptione mẽbri debet ſtatim chirurgicus membrum ſcarificando materiam minuere. Tertius caſus in altoi, & cæteris apoſtematibus pendentibus a materia uenenoſa in quibus ſtatim medicus ſcarificat,uẽtoſas applicat,& cauteria. Quartus caſus quando apoſtema eſſet immediatũ,uel propinquum mẽbro nobili debet accelerari eruptio, ut eſt apud Aui. tertia quarti capitulo de regimine exiturarũ apparẽtiũ quando ſunt maturæ,in fine capituli. Inquit niſi exitura coniunctu ralis,aut membrum nobile,aut membrorum propinquũ eſſet oſſi,aut panniculo feſtinabis in perforatione eius, antequàm cõfirmetur eius maturatio,ne prius corrumpat aliquid de his mẽbris. Quintus caſus eſt quãdo timeremus ne exitura rumperetur ad aliquod membrum nobile, ſicut in apoſtemate extrinſeco pectoris profundo fit apertio ante maturationem timendo,ne ſi expectetur maturatio,rumpatur interius ad membra nobilia. & ſic ſit finis huius primi dubij. Ad partem negatiuam ſecundi dubij arguit, quia tunc maxime eſt euacuãdum cum materia eſt digeſta,ſed materia eſt digeſta in reliquis tem poribus poſt principium,& nõ in principio,ergo maxime tũc eſt euacuandũ.tenet cõſequentia & maior eſt manifeſta, cum digeſtio ordinetur in euacutionem:ſed minor probatur, quia digeſtio procedit ſecundum partes materię,& in eadem parte per additionem gradus ad gradum. In opoſitum eſt Hip.ſecunda aphoriſmorum aphoriſmo.24.inchoãtibus morbis &c. Et manifeſtius Aui.in parte preſenti,ubi præcipit materia exiſtente plurima ſolum euacuandam eſſe in principio. Pro ſolutione huius dubij dicendum ꝙ cum medicus cognoſcit ab initio materiam eſſe plurimam,ſtatim uenit in mentem ſibi materiam eſſe euacuandam ante ſtatum,cum exiſtimet ægrum non poſſe perduci ad ſtatum ſalubrem cum tanta multitudine materiæ. Poſt hoc medicus inueſtigat an ſit ſtatim ab initio euacuandũ,an parum expectandum donec appareat ueſtigium digeſtionis ſaltem occultum,ut puta ingroſſatio urinæ aliqualis cum forte nũc ſit ſubtilis ſine hypoſtaſi. Quod ſi medicus cum hac multitudine materieri uiderit ægritudinẽ fortẽ, & ægrum male tollerantem ægritudinem exiſtimabit iudicio ueriſimili, ſi expectabit forte parum poſt,ſuccedet diſpoſitio maligna digeſtioni contraria,propter quã forte fiat vrina liuida, aut ſubiugalis,aut uiridis,uel nigra quę ſibi auferat ſpẽ ſalutis, & tũc medicus ſtatim exhibebit ſolutiuum electiuũ materiæ peccantis. Si autem cum hac multitudine materię uiderit uirtutẽ bene tollerantem iudicabit eſſe expectandum donec appareat aliquale ueſtigium digeſtionis,utputa ſaltẽ aliqualis urinæ ingroſſatio,quæ etiam fieri poterit per ſolã actionem caloris putredinalis materiam ſubtiliantis:& interim procedet cum digeſtiuis ſecundum exigentiam materiæ, & ęgritudinis.qua in groſſatione uiſa dabit ſolutiuũ quod tamẽ dabitur in fine principij:cum occulta ſigna digeſtionis,aut diſpoſitionis contrariæ digeſtioni non excludant principium ut ſuperius dictum fuit:& ſecundum hunc modum procedit Auicen. in principio de phlegmatica,poſtea procedit digerendo, & paulatim euacuando uſq; ad ſtatum,uel quouſq; ſit ſecurus quòd natura ſit apta ſuperare ægritudinem,& dominari materiæ.

Sed dices, pone quòd obmiſſum ſit ſolutiuum,& poſtea ſuccreſſerit urina liuida,uel ſubiugalis,uel aliter male conditionata indicans malignam putredinem,quid tunc debet facere medicus? Dicendum quòd conſtat medicum erraſſe qui obmiſit ſolutiuũ ab initio cuius obmiſſio forte erit cã mortis, & eius exhibitio ab initio fuiſſet cauſa ſalutis. Sed nihilominus cum ventum eſt ad hoc,debet conſiderare an cum hac diſpoſitione maligna iudicata per vrinam conſtet virtus an non:quòd ſi cõ

ſtet

Vtrũ materia incõcocta ſit euacuãda.

In cura apoſtematis tres canones obſeruandi.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 135 sur 301

ſtet virtus det ſolutiuum: Multi enim in quibus viſę ſunt vrinæ peſsimæ euaſerunt ſecunda quarti. Quod ſi cum hac malignitate videlicet caſum virtutis,relinquet eum prognoſticis vt præcipit Gal.in commento aphoriſmi præallegati ne forte cum ſolutiuo ſuo moriatur,& ſibi imputetur, Et ex his patet ſolutio ad rationem ante oppoſitum, Nam ſi ab initio non fit euacuatio non ſuccedit digeſtio in materia, immo diſpoſitio maligna ſecundum partes materiæ,& ſecundum eandem partem per additionem gradus malitiæ. Et nota quòd ſolutiua in his caſibus non debent ſolum eſſe lenitiua immo cum lenititiuis ſint admixta eligentia humorem proprium,& non debēt eſſe valde leuia,quia forte agitarent,& nō educerent, & fuiſſet melius dimittere, ſed debent eſſe mediocris fortitudinis inſpecta virtute,& ægri conſuetudine.

Apud ſtatum vero non moueas aliquid donec vincat natura, & digerat. & ſi ipſa non monet, moue tu hora motus eius:& ſi ipſa mouet,aut mouit tunc dimitte eam, & operationem eius.

In iſta parte præſenti ponit Aui.quādo humor digeſtus eſt euacuandus,& quando non.& ponit tres concluſiones. Prima in ſtatu non euacues,niſi natura complete vincente materiam. Sed hoc ſic probatur,non debes in ſtatu euacuare niſi materiam optime euacuationi paratam,ſed nō eſt euacuationi parata,niſi ſit a natura complete digeſta, ergo &c. Et hæc eſt ſecunda pars aphoriſmi. 24. in ſtatu vero ſilentium habere melius eſt. Secunda concluſio eſt iſta.natura non euacuante,euacua tu hora motus eius,ideſt hora in qua deberet natura euacuare,quando eſt hora perfectę digeſtionis. probatur. iuuare debes naturam impotentem operari,ergo euacua ipſa non euacuante in tempore in quo debet euacuare.tenet conſequentia,& antecedens eſt manifeſtū,quia medicus eſt adiutor naturæ. Tertia concluſio euacuāte natura,aut ſi euacuauerit ipſa dimittatur in ſua operatione,probatur, non eſt impedienda natura in ſui operatione,nec eſt ſuperflue euacuandum,ergo concluſio vera, tenet conſequentia & antecedens patet,quia medicus non debet impedire naturam, & timor mortis eſt in ſuperflua euacuatione, & hæc vltima concluſio eſt aphoriſmus vigeſimus primæ particulæ, ea quorum criſis fit aut facta eſt, &c. Contra primam concluſionem inſtatur quia licet medico euacuare in augmento,in quo materia non eſt ita digeſta ſicut eſt principio ſtatus, ergo multo magis licet euacuare in principio ſtatus: tenet conſequentia cum digeſtio ordinetur in euacuationem, & aſſumptum eſt manifeſtum de intentione Auic. in capitulo de phlegmatica.Dicendum primo quòd per ſtatum hic intelligimus ſtatum quo ad digeſtionem, ſiue in eo concurrat ſtatus quo ad accidentia, ſicut fit in morbis reſeruantibus materiam ad vnam criticam expulſionem,ſiue,non cōcurrat, quod eſt vt plurimum.Dicēdum ſecundo quòd intentio Auicennę eſt loqui de ſtatu morbi in quo materia eſt pauca,aut mediocris cui virtus bene dominatur,ſiue ſemper fuerit pauca, ſiue ab initio fuerit multa, & nunc beneficio naturæ,aut artis paucificata,cum non expectet criſim.Et certum eſt medicum non debere euacuare immo debere expectare donec illa materia ſit complete digeſta ne forte euacuatio ſua concurrat cum euacuatione critica. ſed poſtea natura non euacuante quod poteſt eſſe quia non ſtimulatur:quia forte ſenſus membrorum ſopitus eſt: aut forte quia non poteſt:quia difficilius eſt naturæ digerere & euacuare,quàm digerere ſolum,aut forte quia ex proceſſu ægritudinis factę eſt impotentior quàm prius,tunc medicus debet euacuare:& hoc dicit ſecunda concluſio hora motus eius ideſt hora completæ digeſtionis quæ eſt hora in qua natura ſolet euacuare. Verum aliqui tranſponunt textum ſecundæ concluſionis dicentes,& ſi natura non mouet hora motus eius, quæ eſt dies critica: moue tu trāſacta die critica, & ſaluari poteſt. Ad rationem autem in contrarium negatur iſta cōſequentia. licet euacuare in augmento in quo materia eſt minus digeſta, ergo in ſtatu:quia forte in augmento materia eſt multa, quam forte natura non poterit ducere ad ſtatum ſalubrem, nec etiā in augmento ſperat criſim ſicut ſperat in ſtatu. Vtrum autem liceat medico euacuare in die critica eſt dubium nō paruum. Sed ego credo quòd vbi medicus per ſigna efficacia comprehenderit naturam non eſſe facturam criſim, in illa die poteſt euacuare. bonum enim videtur mihi quòd operatio artis ſit adiuta ab influxu cœleſti. Sed vbi in dubium verteretur an natura eſſet factura criſim in illa die medicus debet deſiſtere, ne forte ſimul coniungantur euacuatio artis & naturæ. Vnde iuxta tertiam concluſionem ſi natura mouet, aut mouit, aut ſupple motura eſt æqualiter dimitte eā,& operationem eius. ſi vero deficeret adiuuanda eſt:& ſi ſuperfluerit moderāda eſt.

Et hoc eſt illud quod nominauit Hippo. furioſitatem vbi dixit: oportet vt adminiſtretur medicina ſolutiua: poſtquā digeritur ægritudo.In principio autem ægritudinis non oportet vt adminiſtretur illud,niſi ægritudo ſit furioſa:& forſitā non eſt ſecundum plurimum furioſa.

In parte præſenti Auic.confirmat dicta ſua primo auctoritate Hip.prima aphoriſmorum apho. 22. ſecundo per locum a ſimili ſecūda ibi§Et talis eſt iſta euacuatio. § In parte prima dicit.quòd eſt illud quod nominat Hippocrates furioſitatem. vbi dicit.oportet vt adminiſtretur medicina ſolutiua: poſtquā digeritur ægritudo: & eſt digeſta materia ægritudinis. Nam textus Hip.eſt digeſta medicari ideſt euacuare. In principio autem ægritudinis nō oportet vt adminiſtretur illud ideſt medicina ſolutiua quia materia eſt indigeſta,niſi materia fuerit furioſa. Et textus Hippocratis eſt,& mouere non cruda valet in principijs,niſi fuerit furioſa:& forſitan non eſt ſecundū plurimū furioſa. Textus Hip. eſt, multa vero nō ſunt furioſa.

Et talis eſt iſta euacuatio neceſſaria, quæ non eſt in hora ſua:ſicut cibatio neceſſaria, quæ non eſt in hora ſua. Et proportio iſtius euacuationis ad ceſſandum ex malitia materiæ: eſt ſicut proportio illius cibationis ad prohibendum virtutem à caſu ſuo.

In parte præſenti cōfirmat dicta ſua per locum a ſimili hoc modo.talis eſt iſta euacuatio, quæ non eſt in hora ſua ſcilicet cum materia in principio eſt indigeſta,qualis eſt cibatio quæ non eſt in hora ſua ſcilicet in ſtatu accidentium:ſed cibatio fit coacte aliquando in ſtatu accidentium ad prohibēdum caſum virtutis.ergo euacuatio aliquando debet fieri in principio ad faciendum ceſſare malitiam ægritudinis. Et nota quòd Auic. intelligit hic per materiam furioſam quancunque potentem occidere,ſiue per furioſitatem proprie ſumptā, ſicut ſuperius deſcripta fuit:ſiue per multitudinē, aut quouis modo,& taliter interpretatur apho. Hippo. Aui. tamen in parte præſenti non fecit expreſſam mentionem,niſi de materia furioſa proprie ſumpta,ad quam venenoſa ſicut materia anthracis reducitur. & de materia multa ſiue ſit ſanguis, ſiue alius humor a ſanguine omittens materiam furioſam ratione membri in quo eſt ſicut eſt materia apoplexię, colicę, & ſimilium. Item materiam furioſam ratione fluxus ad aliquod membrum, pro quo fluxu timetur mors ſicut aliquando eſſet fluxura ad cor, cerebrum,pulmonem:& ſimilia.eo quòd Aui.non debet proſequi curam putridarum febrium ſecundum diuerſitatem particularum patientium. nam iſta pertinent ad tertium librum.

Cum ergo exerces euacuationem: tunc conſidera horam interpolationis: aut horam ipſius teporis: aut frigidiorem horam quæ eſt in die. Et non euacues per fluxum ventris in die periori,neque phlebotomes.

In parte præſenti Auic.ponit cañ.de regimine ſeruādo tēpore paroxyſmi.& diuiditur iſta pars in partes ſeptem ſm q; ſunt ſeptem canones,ſecunda ibi§Et non agas§ tertia ibi § Et nō diminuas.§quarta ibi§Omnino.§quinta ibi § Et ſcias quòd multoties §ſexta ibi§Et non euacuetur.§ſeptima ibi§Et conſilium meum.§Primus canon eſt iſte.cum exerces euacuationē ſiue per pharmaciam,ſiue per phlebothomiam cōſidera ideſt elige horam interpolationis ſcilicet in febribus interpolatis, aut teporis in continuis proportionalibus: aut frigidiorem horam diei,quæ eſt hora matutina in continuis concluſis: & non euacues per fluxum ventris, neque phlebotomes in die periodii: immo in aliquibus ex temporibus ſupraſcriptis. De hoc canone ſuperius fuit ſpeciale dubium, & cauſa canonis

nis ibi posita fuit: quare nunc pertranseo, ne sæpe replicetur.

Et non agas cum euacuatione artis contra partem euacuationis naturæ.

Secundus canon est iste.nō agas cum euacuatione artis cōtra partem,per quam natura euacuet,aut tentet euacuare: & hic canon est aphoris.21.1.particulæ,quæ ducere oportet undecunque natura repit,inde ducere oportet per conueniētes regiones. In quo canone duæ obseruantur conditiones. prima ꝙ natura sicut dicit aphorismus eūet p loca cōueniētia, sicut per uomitum,per secessum,per sudorem,per fluxum sanguinis narium,hæmorriodalem,menstrualem,per uias urinæ, & similes:quia forte si uellet euacuare per oculos, aut per nares,aut per aures forte esset impedienda timore cæcitatis, aut surditatis. Et similiter si tentaret euacuare per urinā de pulmone,& similia loca inconuenientia. secūda ꝙ non superflue euacuet:tunc enim licet medico euacuare per oppositā regionem,ut fluxus superfluus factus à natura constringeretur: & canon sic limitatus est manifestus: quia medicus non debet impedire naturam bene operantē.& hic canon est cōmunis phlebotomiæ,pharmaciæ,& cuicunq; euacuationi factæ per artē, per quam euacuatio naturæ inpeditur.

Et non diminuas humorem per rem,quæ faciat statim habitudinem motus periodi.

Et non diminuas.i.non euacues humores per rem quæ facit statim habitudinem motus periodi.i. quæ statim faciat habere periodum. Canon clarus est cum medicus debeat curare febrem,non eā prouocare,aut augere. Pro cuius notitia scien dum ꝙ medicus interdū est causa,cur redeat paroxysmns, aut excrescentia:aut si febris est continua concluſa ꝙ excrescat p exhibitionem alicuius solutiui quinq; modis.primum quia datum sit in maiori quantitate quàm oporteat,quapropter vehementius agitat humores,& agitati inflammantur,& ebulliūt. secundo quia datum in minori quantitate quàm oportet:unde agitat,& non educit.tertio quando daretur solutiuū euacuans humorem,qui non dēret euacuari:ut quando daretur turbito euacuas humorem phlaticum in febre cholerica. quarto si solutiuum de se sit inflammans multum, & calefaciens sicut scamonea,si detur in febre cholerica non debite correcta.quinto quando dantur solutiua non prędigesta materia. Hic ergo canon ab Aui.positus est ut medicum commonefaciat, ut non hunc errorem incurrat qui persæpe contingit.

Et omnino caueatur à regimine grosso in hora periodi: ita ut nō detur in potu aqua hordei,zuccarum,neq; iuleb: ut non frangat periodum cum constrictione meatuum, quoniam est timor:immo adiuua. Dicit nanq; Hip.medicus adiutor est naturæ non impediens eam.

Quartus canō.grossum regimē omnino uidetur hora periodi.unde non detur in potu aqua hordei,zucca.neq; iuleb.probatur,impedit naturam.ergo cauendum est.patet consequentia,quia medicus ut vult Hip.est adiutor naturę non impediēs eam.antecedens probatur sic.grossum regimen frangit paroxysmum constringendo meatus.igitur impedit naturam, quapropter non facias hoc,immo iuua naturam,expediēdo ipsam à quocunque potente impedire operationem eius.

Pro declaratione huius can.dubitatur utrum zuccarum uel iuleb sit ponendum in aqua potanda tempore paroxysmi.affirmatiue arguitur quòd sic.quia cōmuniter operantes ponunt. ergo ponendum est.tenet consequentia: quia cōmuniter operante sequuntur canones.& antecedens docet quotidiana experientia. Secundo iuleb est satis debite extinctiuum. igitur conuenit.tenet consequentia,cum in infirmo siti afflicto oportet sitim extinguere,& ipsum humectare:quia alr perduceretur ad hecticam.& assumptum est Auic.16.tertij.trac.5.c. primo.cuius litera est. Cumq; illud est permixtum cū iuleb,erit magis iuuatiuum in siti propter quod corpus diligit rem dulcem,& facit ipsam penetrare. Tertio zuccarum aut iuleb non est regimen grossum.ergo non est uitandum.antecedēs est de intentione Aui.in cap.sequenti.patet consequentia: quia nullum istorum uitandū est nisi quia est regimen grossum. Quarto aqua hordei est conueniens:igitur zuccarum aut iuleb. antecedens est notum per Aui.in cap.de aqua hordei.patet consequentia propter minus esse nutrimentum iuleb, quàm aquę hordei,& ita minus grauans uirtutem. In oppositum est Aui.

Pro solutione notādum primo ꝙ regimen grossum dicitur aliquod cibale,uel potabile nutrimentale,circa quod digerendum laborat uirtus. Notādum secundo quòd aliquod regimen potest dici grossum cōparatum uirtuti tempore paroxysmi: quod tamen nō diceretur grossum comparatum eidē in relatione ad totam morbi consistentiā. Notandū tertio ꝙ per fractionem paroxysmi debemus intelligere prohibitionē, aut retardationem resolutionis materiæ paroxysmatis cum diminutione,aut retractione caloris interius,qui debet spargi exterius,ex qua sequitur frequenter paroxysmi prolongatio. Et si causa franges paroxysmum fuerit valde fortis, sicut balneum aut potus aquæ frigidæ,fortasse sequetur caloris naturalis, & præternaturalis simul extinctio:aut forte sequetur salus festina calore naturali fortificato per extinctionē sui contrarij,qui agens cōtra materiam expellit eam per sudorem, vrinam, aut aliam uiam,& conuenientem regionem:sicut superius determinatum est. Ex quo sequitur ꝙ causa frangens paroxysmū quandoque iuuat notabili nocumento. Notandum quarto ꝙ per constrictionem meatuum intelligimus cuiuscunq; uiæ clausionem,per quam materia,aut uapores sunt apti sensibiliter,aut insensibiliter euacuari,quam quādoq; faciunt huismodi potus,& proprie nutrimentales exhibiti tempore paroxysmi:aut quia infrigidant:aut quia à membris inflammatis indigesti ad membra trahuntur,aut quia suggerunt materiam morbo. Notandum quinto duplicem esse curam regularē, quæ notabiliter iuuat absq; notabili nocumento:& coactam quæ licet plus iuuet quàm noceat:est tñ cum notabili nocumento.

Quibus præmissis sit hęc prima conclusio.aqua hordei mixta cum iuleb,aut zuccaro nō conuenit regulariter in paroxysmo.probaē, quia nihil quod prohibeat,aut retardet resolutionem materiæ paroxysmantis,& prolonget paroxysmum constringendo meatus,& compingendo materiam conuenit regulariter:sed aqua hordei est huiusmodi.ergo.tenet cōsequētia. & maior ē manifesta: &minor etiā patet: cū quodlibet tale sit regimen grossum iuxta superius declarata. Secunda conclusio.aqua hordei & huiusmodi magis nocent in principio. minus in augmento:& adhuc minus in statu:minime uero in declinatiōe.probatur:quia in principio materia est maioris quātitatis & magis grossa.deinde usque ad declinationem periodi procedit paucificando & subtiliando:eo ꝙ continue resolui tur. Tertia conclusio.aqua hordei & similia adhuc magis aggrauantia uirtutem in quocunque tempore periodi, aliquādo coacte debent administrari.probatur:quia quandoq; nisi exhibeantur,sequitur corporis maceratio, & corporis dissolutio. Præterea licet aliquando nihil tale timeatur: tamen speratur ꝙ huiusmodi exhibita,& proprie in statu & declinatione sudorem prouocabunt:per quem forte citius terminabitur paroxysmus,& forte tota ægritudo. Ex quibus infertur ꝙ huiusmodi potus quāto sunt minus nutrimentales, minus frangunt paroxysmos:& cæteris paribus liberius cōcedi possunt:& forte aliquando in statu,& declinatione regulariter concedi possunt:cum quandoq; multum iuuent absq; notabili nocumento.

Quibus sic determinatis respondendum est ad rationes añ oppositum. Ad primam.ꝙ quandoque medici condescendūt lasciuijs ægrorum absq; necessitate,non sequentes rigorem iuris medicinalis,inter quos me primum accuso. Ad secundam dicitur.ꝙ ubi timetur ex siti nimia inflammatio, aut corporis exiccatio huiusmodi potus coacte conceduntur. Ad tertiam dicitur.ꝙ huiusmodi licet non sint regimen grossum in ordine ad totam morbi consistentiam:sunt tamen regimē grossum in ordine paroxysmi. Ad quartam dicitur.ꝙ aqua hordei subtilis liberius conceditur quàm reliqui potus magis nutrimentales:licet etiam ipsa immo aqua sola noceat,& proprie exhibita in principio,& augmento.

Et scias quòd multoties indigetur medicina forti debili:sed eius fortitudo est ex hoc quòd soluit humorem uiscosum: & ipsius quidem debilitas est ex hoc quòd facit ascellare semel,

aut bis, & non euacuetur plurimum ſimul ita ut non cadat uirtus.

Hic ponitur tertius can. ꝙ multotiens in cura putridarum indigetur medicina forti debili. cuius fortitudo eſt: quia ſoluit humorẽ viſcoſum: & tu ſupple aut groſſum ſicut eſt phlegma, melancholia, aut cholera groſſa. Et ipſius debilitas eſt quia facit aſcellare ſemel, aut bis. Non enim oportet ut euacuetur plurimum ſubito, ne cadat uirtus. Pro cuius canonis notitia ſciendum, ꝙ multotiens in febribus pendentibus à materia groſſa, & proprie quando non eſt complete digeſta, indigemus huiuſmodi medicina, quæ dicitur fortis quia euacuat humorem groſſum: quia aliter non euacuaret quale oportet. & dicitur debilis quia euacuat parum pro uice: quia nõ licet euacuare plurimum ſubito: propter diminutionem digeſtionis: & etiam ſi materia eſſet complete digeſta non liceret tantũ euacuare, quantum de materijs ſubtilibus: & oporteret quòd illud euacuantium eſſet notabilis doſis, ad quod facilius mouerentur materiæ ſubtiles quàm groſſę, unde groſſę fierent ineptiores. Et cum his communiter procedimus in morbis phlegmaticis, melicis, & pendentibus à cholera groſſa. Hæ medicinæ fortes debiles poſſunt eſſe tribus modis. aut ex natura ſua ſicut agaricus, polypodium, cartamus, epithymũ, aloes, & ſimiles: quæ leuiter euacuãt. aut ſecundo: quia licet ſint fortes dantur tamen in pauca doſi ſicut. i. ϑ. turbit aut. 5. ϑ. elři. Aut tertio. quia non præparetur cum acuentibus & uigorantibus uirtutem ſuam. Inter hos tamen modos melior eſt primus, & ſecundus & tertius omittatur. bonum enim eſt ut medicinæ ſint conſolatæ ut oportet.

Et conſilium quidem meum in phlebotomia eſt, ut dimittatur quantum poßibile eſt. Si autem non eſt poßibile, tunc multiplicatio numeri, eſt melior multiplicatione quãtitatis.

In parte preſenti Auic. ponit ſeptimum canõ, & habet duas partes. In prima ponit canonem. In ſecunda probat ipſum. ſecunda ibi ⁋ Oportet enim ⁋ Canon. iſte habet duas partes. prima eſt quòd conſilium Aui. in phlebotomia pro curatione febrium putridarum eſt ut phlebotomia dimittatur quantum eſt poſsibile. ſecũda pars canonis eſt iſta. quòd cum phlebotomia non poteſt dimitti, tunc multiplicatio numeri eſt melior multiplicatione quantitatis ideſt quòd melius eſt facere plures euacuationes ideſt phlebotomias quibus in pluribus uicibus ſanguis extrahatur, quàm ꝙ unica phlebotomia totus ſanguis extrahatur.

Oportet enim ut non euacuetur ſanguis multus ſubito: quoniam euacuatur multum de eo, cuius non eſt neceſſaria euacuatio.

In parte iſta probat canonem. & primo probat ſecũdã partem. ſecundo primam. ſecunda ibi ⁋ Et non eſt in ſanguine. ⁋ In prima parte ad probandum ſecundam partem canonis arguit ſic. in febribus non eſt euacuandum ſubito multũ de illo, cuius non eſt neceſſaria euacuatio. ergo in his febribus non eſt multum ſubito de ſanguine euacuandum. conſequentia nota præmiſſæ in notatis declarabuntur.

Et non eſt in ſanguine excuſatio ad euacuationes, quibus fortaſſe indigetur: & debilitatur uirtus a reſiſtendo in criſibus expectatis:

In parte præſenti probat primam partẽ canonis duabus rationibus. quarum prima eſt iſta. per phlebotomiam factam in principio non excuſamur ab alijs euacuationibus, quibus in febribus iſtis indigetur. ergo phlebotomia eſt dimittenda quantum eſt poſsibilis. conſequentia tenet, ne per phlebotomiam & alias euacuationes addatur debilitas debilitati. ſecunda ratio. per phlebotomiam debilitatur uirtus à reſiſtendo in criſibus expectatis in his febribus. ergo dimittatur quantũ eſt poſsibile. tenet conſequentia · ne uirtus debilitata in criſibus ſuccumbat. Pro notitia canonis ſciendum primo quòd febrium quędam ſunt in quibus eſt intentio ſanguinem euacuandi ſicut ſynochę, & uniuerſaliter febres omnes in quibus eſt ſolum ſanguis: aut ſanguis cum alijs humoribus eſt in cã. Quædam ſunt in quibus non eſt intentio ſanguinis, ſicut febres cholericæ, phlegmaticæ, & melancolicę: de his eſt ſermo in preſenti canone in quibus iubet Auic. phlebotomiam dimitti quantum eſt poſſe. & ubi oportet fieri, potius eam partiri. In primis enim non eſt dubium phlebotomiam eſſet ſecundum plurimum neceſſariam, & ſatis copioſam: immo aliquando uſque ad ſyncopim: nec opus eſt in his partiri ſicut in ſecundis. nam in ſecundis non facimus phlebotomiam ut euacuemus ſanguinem, ſed ut euacuemus alios humores qui ſunt ſanguini permixti, qui aperta uena cum ſanguine egrediuntur. Notandum ſecundo quòd canon iſte de partitione phlebotomię magis obſeruandus eſt apud arabes in quibus regionibus caliditate aeris ſanguis eſt paucior, & uirtus debilior quàm apud græcos in quibus aeris temperie eſt ſanguis multus, & uirtus fortior. propter quod Aui. arabes licet apud quoſdam fuerit hiſpanus cordubenſis non eſt ita audax in phlebotomia: ſicut Gal. græcus: ut bene nouit Conciliator differentia. 167. & nos itali qui ſumus in pnincipio ſexti climatis declinantes ad frigidum poſſumus audacius phlõmare quam hiſpani, ſiculi, aut arabes, & reliqui qui ad calidum declinant notabiliter.

Et ſcias quòd quando aggregãtur dolor capitis, & febris: tunc curatio febris eſt dignior. Et ſcias quòd dolor capitis quandoq; facit redire febrem declinatam. ad augmentũ: quare oportet ut ſedetur.

Hic ponit can. curationis febrium putridarum, quibus quædam accidentia coniunguntur, & quędam diſpoſitiones materiales: & ſunt quatuor. Primus canon eſt de dolore capitis qui frequenter febribus coniungitur. Eſt enim caput tanquàm caminum totius ad quod uapores febriles proueniunt: & dicit duo. primum quòd quãdo aggregatur dolor capitis, & febris, tunc feb. eſt dignior cui intendendum eſt. ſecundum quòd dolor capitis aliquando eſt tantus, quòd facit febrem declinãtem redire ad principium, propterea eius cura non eſt negligẽda.

Pro cuius canonis declinatione ſciendum quòd dolor aliquando ſequitur febrem pendens ab ea. aliquando antecedit, eam, & eſt cauſa eius. Aliquando dolor & febris pendent ab eadem cauſa cõmuni utriq;. Si quidem dolor pendeat à febre ſequens eam, utputa malam complexionem & uapores febriles, tunc aut eſt leuis, aut mediocris, uel fortis. Si quidem primum febris dignior eſt in curatiõe: tum quia cauſa: tũ quia ſine eius curatione male curari poterit dolor capitis, tũ quia eſt maior morbus. Si uero dolor ſit fortis, tunc dolor eſt dignior curatione: tum quia auget febrem ſpiritus inflammãdo, & humores agitando: propterea dixit quòd facit febrem declinãtem. i. quę de ſe declinaret, uel forte diclinat redire ad principium: tum quia humores ad caput trahendo forte eſſet cauſa apatis capitis: ita ut ꝑ eius ſedatione aliqñ ſit opus ſtupefa facientibus. Si uero dolor ſit cauſa febris añs eam dolor ſm plurimum eſt dignior curatione. Si uero pendeat ab aliqua cã cõmuni cæteris paribus febris eſt dignior curatione: quia maior morbus, & membri nobilioris. Quomodo autem dolor curandus ſit uidendũ eſt, prima tertij. & uidebitur inferius de accidentibus febrium acutarum.

Et cum infans lactens febricitat, tunc oportet ut rectificetur lac matris eius.

Secundus can. cum infans lactens febricitat rectificandum eſt lac nutricis. debet autem rectificari ſecundum exigentiam febris, cauſæ eius, & accidentium ſuorum. unde non eodẽ modo ſemper eſt rectificandum: ſed præter rectificationem lactis poſſumus alterare exterius cum epithematibus, ut ſuper cerebro, cordi, hepati, & alijs membris applicitis ſecundũ exigentiam. Et tertio pro euacuatione poſſumus uti cliſteribus, & ſuppoſitorijs quòd aliquando apud maiorem neceſsitatem: & quando eſſent grandiuſculi poſſemus exhibere parum mannæ aut caſsiæ aut unam pilulam communem. Et quarto ſi timeremus apoſtema in aliquo membro nobili diuertere cum ſanguiſugis, aut uentoſa parua ſi trauſiuerit annum ſecundum, aut parum diſtaret. Nam Auenzoar phlõmauit puerum trienem: & aliquando ſi nollent capere mamillã, bonum eſt ut mamilla, & proprie pupilla eius infrigidetur cum aqua frigida, & præſentetur ſibi aliquando potus aquæ frigidæ zuccaratæ, & ſimilium: nec in his timenda ſunt nocumenta lactis quæ timen

tur

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 138 sur 301

tur ultra hanc ætatem propter consuetudinem. Et quia lac est proximum naturæ sanguinis ex quo nutriti sunt.curam aũt ægritudinum puerorum habes ex Auic.tertia primi. & a Rasi specialem tractatum.

Et quando fuerit vrina icterica in febre significat apostema: quare est curatio dare in potu aquam hordei, aut syrupum acetosum. Cum ergo acquieſcit febris, intentio sit ad apostema.

Tertius can.quando vrina fuerit icterica ideſt valde citrina cum spuma cholerica in febre significat apostema ideſt oppilationem in poro felleo, vel apostema proprie sumptum siue præsens, siue futurum.quare huius feb.ægri debent curari dando in potu aquam hordei, aut syrupum acetosum:deinde quiescente febre intentio sit ad apostema.

Pro cuius canonis declaratione nota quòd aliquãdo febris sequitur oppillationẽ, aut apostema pori fellei ad quam sequitur ictericia, cholera retenta putrefacta. Aliquando econtra oppilatio, aut apostema sequitur febrem intensam corrumpentem sanguinẽ in choleram, quę multiplicata facit ictericiam, & malam complexionem in hepate ipsum debilitantem, ad quam secutum est apostema, aut oppilatio. Aliquando neutra istarum ab alia dependet, sicut aliquando contingit quòd homine diu passo oppilationem, & ictericiam, febris, sibi coniungitur non dependens tamen ab oppilatione, nec ab ictericia sed ab alia causa. Neque etiam ipsa oppilatio, nec ictericia ab ista febre dependent. Quibus sic præmissis dicẽdum est, quòd si febris pendet ab oppilatione, aut apostemate oppilatio aut apostema secundum plurimũ est dignius curatione; nisi enim febris esset maxima per quam timeretur corporis arefactio, esset a curatione illorum incipiendum: sed in hoc casu contingit raro quòd a curatione febris inchoandum sit. & hanc sententiam voluit Auic.superius in cap.de rebus in quarum quibusdam differunt feb.putredinis, & conueniunt in quibusdam. hanc tamen febrem debemus curare non cum oppilantibus, sed cum deoppilantibus potius sicut est syrupus acetosus, & aqua hordei in quibus propter magis infrigidare essent infundendæ species tri.asandali. Si autem apostema vel oppilatio sequitur febrem a curatione febris primo esset inchoãdum cum his, quæ non essent causa oppilationis, aut apostematis retinẽdo materiam in hepate sicut sunt prædicta. Et hac febre curata ad dispositionis curationem proprie hepati veniendum est cũ suprapositis, & applicatis. licet etiam præmissa aliquali curatione pro curatione febris ad curationem dispositionis hepatis sit præparandum ad perfectam curam febris: & proprie quando curatio vnius non impediret curam alterius. Si autem neutra istarum dependeret ex altera a curatione febris inchoandum esset: quia febris minores dat inducias, quam oppilatio, & ictericia.

Et quando fuerit cum febre colica, non aperietur via in dando in potu aquam hordei, immo ius galli, & leni ius, & multiplica vnctuositatem eius: deinde detur in potu aqua hordei si necesse fuerit.

Quarto cañ.quando colica febri coniungitur, non aperietur tibi via intestinorum necessaria ad curationem colicæ dando in potu aquã hordei: immo dando ius galli, quod ius lenire debes, & vnctuositatem eius multiplicare: deinde aperta via cum hoc iure detur aqua hordei, scilicet pro curatione febris si fuerit necesse: in hoc enim canone videtur magis intendere ad curationem colicæ quam ad curationem febris.

Contra quia Auic.16.tertij trac.quarto.cap.1.satis in principio concedit in hoc casu aquam hordei dimittẽdo ius galli.

Præterea. Ius galli & proprie vnctuosum quale hic præcipit est inflammatiuum. ergo nocet in febre. Pro solutione præmittendum colicam esse duplicem quãdam leuem sequentem exiccationem secum a caliditate febrili.quandam fortem in qua per phlegma mucilaginosum fit fortis secum inuisatio. Præmittendum secundo ius galli esse duplex quoddam purum factum per decoctionem galli antiqui in aqua simplici: cui si volumus esse magis lenitiuum & minus calefactiuum, addimus in decoctione prima violas, iuiubas, & similia lenientia, & infrigidantia. Quoddam ius galli compositum magis solutiuum & vẽtositatum carminatiuum cum quo bullimus polypodium, cartamum, salgemma, daucum, anisum, & similia soluentia, & carminantia ventositatem. vide Mesue *in capitulo* proprio de iure galli. Præmittendum tertio febrem quandam esse intensam quandam esse remissam. Quibus præmissis dicendum quòd si febris fuerit fortis, & colica leuis debemus esse contenti cum aqua hordei præmisso tamen clysteri leniti uo: & in hoc casu debemus dimittere ius galli, & proprie cõpositum solutiuum, & ventositatum carminatiuum de quo supra, & hæc fuit intentio Auicen.16.tertij capitulo allega. Si autem febris fuerit fortis, & colica fortis debemus præmittere clysteria primo lenientia sicut ex oleo, & iure galli facta leui decoctione rerum frigidarum, de quibus supra: aut ex decoctione rerum frigidarum sicut blitis, maluarum, matrum violarum: deinde ponere aliqua magis stimulantia sicut mel, & similia. Et per os exhiberi ius galli compositum cum infrigidantibus, lenientibus dando partem magis vnctuosam. Si vero colica fuerit fortis, & febris debilis debemus præmittere clystere lenitiuum ex oleo. deinde ex iure galli composito solutiuo, & carminatiuo ventositatum si fuerit expediens, & mel cum istis mixtum est præstans in hoc proposito optime abstergens, & stimulans expulsiuam, & per os possumus exhibere ius galli simplex, aut compositum secundum quòd videbitur expediens: & hæc fuit intentio Auice. in casu præsenti. Vbi vero vtraque fuerit leuis sufficient clysteria lenitiua & ius galli simplex aut compositum cum infrigidantibus, lenientibus. Et ex his facilis est respõsio ad rationes ante oppositum.

De solutiuis vero est potio facta ex tamarindis, & tereniabin, et siracost: et quandoq; ponitur in ea aqua hordei lubleb, & quandoque ponitur in ea casia fistula, & fortasse proijcitur desuper scamonea.

Nunc Aui.enumerat solutiua conuenientia in febribus putridis: & habet nouem partes secundum quòd nouem sunt descriptiones solutiuorum. secunda ibi [Et fortasse datur in potu scamonea.] tertia ibi [Et fortasse necessarium est administrari ea quæ sunt.] quarta ibi [Myrabolanos vero.] quinta ibi [Et aqua duorum grana.] sexta ibi [Quãdo fit ex infrigidantibus] septia ibi [Aliud ex siracost.] octaua ibi [Et de solutiuis sunt.] nona ibi [Et est possibile vt fiat.] Prima descriptio est hoc modo ordinanda. Recip.tamarindorum ʒ.i. incidantur grosso modo & bulliant in ʒ.vi. aquæ ad consumptionem medietatis, & coletur exprimẽdo: quæ decoctio colata misceatur cum manna ab.ʒ.i.&.5.vsque ad duas. Siracost. enim & tereniabin sunt species mannæ: & quia subditur in textu; & quandoque ponitur in ea casia fistula, uel aliquod lubleb: & fortasse proijcitur super ea scamonea: possumus componere receptam hoc hoc modo. Recip. tamarindorum ʒ.5. lubleb.i. lupulorum. M.5. uel saltem lupuli in locum lubleb accipiantur si non sint lubleb. bulliant in.vi.ʒ.aquæ ad consumptionem medietatis, quæ decoctio colata, & expressa misceatur cum mannæ, floris cassiæ añ.ʒ.5. scamoneæ coctæ in citonijs grana.ij. usque ad.iij. misce. & hæc medicina ualet in tertiana pura tam cõtinua, quàm interpolata, & causone. Sunt enim tamarindi frigidi & sicci in secundo educunt choleram rubeam, & sanguinis furorem remittunt, uel reprimunt. confortant siti, & inflammationi hepatis, & stomachi, reprimunt vomitum, & sunt medicinæ febrium acutarum ybi indigetur lenificatione. uide Mesue. Lubleb. est species uolubilis credo quòd sit lupulus, est frigidus in primo declinans ad siccum: mundificat sanguinem, & clarificat ipsum & leuiter educit choleram. manna est æqualis declinans ad caliditatem educit choleram cum facilitate. dosis eius est ab.ʒ.i. usque ad.ij. Casia est æqualis declinans ad caliditatem humida in primo. mundificat sanguinem, sedat eius acuitatem, soluit choleram & phlegma: confert febribus calidis. Dosis eius est ab vnc.1. vsque ad.i.&.5. Scamonea calida & sicca in tertio gradu potissime soluens choleram, inimicatur membris nobilibus. præparatur coquendo ipsam in citonio: & tunc dicitur diagridiũ. Dosis eius est a granis.vi. usq; ad.xij.

Et fortasse datur in potu scamonea sola in iuleb.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 139 sur 301

Secunda medicina eſt ſcamonea ſola cum iuleb: & licet per iuleb abſolute prolatum debeamus intelligere factum ex zuccaro & aqua: tamen in hoc caſu melius eſt vt accipiatur iuleb roſa. unc. i. ſcamoneæ præparatæ in citonio a gran. v. uſque ad viij. miſce & cum ſufficienti quantitate aquæ diſtemperetur, & debite calidum bibatur.

Et fortaſſe eſt neceſſarium adminiſtrare quæ ſunt ſicut aloe: quando materia eſt groſſa: & melius quidem eſt vt abluatur, & nutriatur cum aqua endiuiæ: & aqua ſolatri: deinde fiant ex eo pilulæ.

Tertium ſolutiuum eſt aloe calidum in ſecundo, ſiccum in tertio ſoluens choleram groſſam, & phlegma, aperiens orificia uenarum cum aperitione uenarum ſanguinem emanare faciente: nocumenta eius corrigantur abluendo ipſum, & nutriendo cum aqua endiuiæ & ſolatri: ut dicit Auicen. Sed nota differentiam eſſe inter lotionem, infuſionem, & nutricationem. Lauare enim medicinam non eſt niſi mendificare eam cum aliqua re liquida, & proijciatur, & fiat lotio multotiens ſecundùm exigentiam. Infundere uero medicinam eſt ut rei infuſæ uirtus maneat in liquore illo in quo infunditur. Nutriri uero eſt medicinam uigorare, aut conſolari per illud cui infuſa eſt: docet ergo Auicen. ablui aloe: & poſtea nutriri cum aqua endiuiæ & ſolatri. nam ſic lotum, & nutritum erit conuenientius in febribus. Doſ eius apud Meſue factis ex eo pilu. uel in puluere ſumpti cum aliquo liquore pauco eſt ab auř. ſ. uſque ad drach. ij. Sed in infuſione ab auř. i. uſque ad. 3. Ego cõmuniter do. drach. i. aut. ſcrup. iiij. & facit operationem ſolennem in cholera groſſa uiſcoſa & phlegmate. eſt medicina qua multum confido: nec in eo opportet eſſe cuſtodiam.

Myrabolanos vero citrinos quidam adminiſtrauerunt: ſed non inuenitur ab eis intentio ſecundum quam operentur: conſtringunt enim poros eius poſt ſolutionem ventris: & exaſperant viſcera eorum: quòd ſi fuerint neceſſarij, tunc adminiſtrentur poſt digeſtionem integram.

Quartum ſolutiuum eſt myrabolani: & cum multæ ſint ſpecies loquitur hic de citrinis: quia frigidi ſunt in primo gradu: & ficci in ſecundo ſoluunt choleram, & poſt ſolutionem deliquunt ueſtigium conſtrictionis. propterea dicit Auice. quòd non inuenitur ab eo ſcilicet Raſi intentio ſecũdum quam operentur. conſtringunt enim poros, & meatus poſt ſolutionem uentris, & exaſperant uiſcera corrugando ea. unde ſubdit Auicen. quòd ſi fuerit neceſſarium adminiſtrentur poſt digeſtionem integram ſcilicet materiæ facientis febrem.

Pro ſolutione dubij hic ſoliti moueri utrum myrabolani cõueniant in febribus putridis præmittendum myrabolanos eſſe quinquplices ſcilicet citrinos euacuantes choleram. indos euacuantes melancholiam. chebulos, belliricos, emblicos euacuantes phlegma. Omnes ſunt frigidi ficci, & ſtyptici poſt ſolutionem conſtringentes: Et hi omnes præter euacuationem electiuam de qua ſupra, euacuant comprimendo quæ euacuatio compreſsiua non extenditur ultra ſtomachum, & inteſtina. Præmittendum ſecundo, quòd myrabolanos cõuenire in febribus poteſt tripliciter intelligi: aut ratione febrium, aut ratione aliarum diſpoſitionum, quæ febribus coniunguntur. Item quòd ipſi adminiſtrati ſoli conueniant, uel cũ alijs medicinis compoſiti. Et ſi ſoli aut ſecundum ſubſtantiam adminiſtrati, aut in decoctione, uel infuſione.

Quibus præmiſsis ſit hæc prima concluſio. myrabolani ſiue ſoli adminiſtrati, ſiue cum alijs medicinis compoſiti, & tam ſecundum ſuam ſubſtantiam quàm in infuſione, aut decoctione conueniunt febrientibus ratione aliarum diſpoſitionum quæ febribus complicantur, ut puta ratione fluxus ad ſiſtendum, & confortandum ſtomachum & inteſtina. Hæc concluſio eſt de intentione auctorum & communiter operantium. Secunda concluſio. myrabolani ſoli ratione febrium non conueniunt ante digeſtionem completam: ſed bene poſt digeſtionem, & euacuationem ad cõfortandum membra lapſa ex ægritudinæ, & cæteris euacuationibus præcedentibus. hæc concluſio eſt de intentione auctorum in parte præſenti. Tertia concluſio. myrabolani cum alijs mediciuis permixti tam in ſubſtantia, quàm in decoctione, aut infuſione conueniunt in febribus ante digeſtionẽ completã. probatur. quia cũ ſcamonea permixti conceduntur ad frangẽdum eius acuitatem, & comprimendum eius ſolutionem ſuperfluam. Et ſimiliter cum caſsia & manna ad corrigendum eius ſuperfluam lenitionem cum ſine his præmixti noceant oppilando: aut conſtringendo: ut dicit Raſ. 16. Continentis. capitulo de ſequentibus febres. & ita iubet Raſ. 10. Alman. permiſceri eos cum manna. Quarta concluſio. ſoli ſecundum ſubſtantiam adminiſtrati magis ſunt apti obeſſe quàm in decoctione, aut infuſione: probatur quia ſecũdum ſuam ſubſtantiã adminiſtrati ſunt magis apti oppilare & conſtringere quàm in decoctione, aut infuſione: cum uis ſtyptica non tanta remaneat in infuſione, aut decoctione quanta eſt in ſubſtantia. Quinta concluſio. myrabolani maxime timendi ſunt in corporibus aptis ad oppilationes. Et ex his manifeſtum eſt in quibus caſibus myrabolani conueniant & in quibus non. Lites autem inter Auicen. & Raſim omitto. ſunt enim a propoſito diſcordes. Si qua tamen eſt uia ſedandi eorum diſcordiam poteſt elici ex concluſionibus præcedẽtibus. Morem autem utendi myrabolanis & doſim eorum habes a Meſ ſed pro curatione fe. raro medici utuntur eis ſolis: ſed ſecundum plurimum cum alijs medicinis permiſcent in pilulis, puluеribus, & potionibus ſecundum quòd eſt expediens.

Et aqua duorum granatorum eſt maximi iuuamenti expreſſa cum pulpis amborum.

Hoc eſt quintum ſolutiuum. Aqua ſcilicet duorum granatorum dulcium, & acetoſorum eſt maximi iuuamenti: & expreſſa cum pulpis amborum, ideſt cum tota ſubſtantia eorum derelictis corticibus exterioribus: & in horis ideſt poſt digeſtionem materiæ & minorationẽ. Recepta poteſt ſic ordinari. Recip. ſuccorum utriuſque ab unc. 4. uſque ad. vi. zucca. drach. ij. miſce. Soluit enim hæc medicina tum leniendo ratione ſucci granati dulcis. tũ pungendo & ſtimulãdo ratione ſucci acetoſi. tum abſtergendo, & ſtimulando, & leniendo ratione zucca. tum comprimendo ratione granati. non credo electiue ipſam ſoluere: qua propter exiſtimo ut educat ſolum ea quæ ſunt in ſtomacho, & inteſtinis, & uenis meſeraicis. Et in principio cõuenit hæc medicina ad educendum materias communes, quæ ſunt in ſtomacho, & inteſtinis, & locis propinquis. Et nocumẽ tum ſiccitatis corrigitur per zuccarum, & ſuccum granati dulcis qui eſt lenitiuus. Eſt autem granatum dulce frigidum & humidum in primo gradu. Acetoſum frigidum & ſiccum in ſecundo. Muzuz uero quod ſub acetoſo cõtinetur eſt medium inter hæc ualent in febribus acutis, licet dulce nocere poſsit in acutis ſua dulcedine qua eſt in choleram cõuertibile.

Et quando in horis de ſolutiuis ſunt, quæ fiunt ex violis & ſcamonea: ita vt de violis ſit quantitas aur. i. & de ſcamonea vſque ad ſiliquam. i. & quandoque ponitur in eis parum methæ.

Hoc eſt ſextum ſolutiuum. Recip. uiolarum auř. i. menthæ. drach. i. ſcamoneæ correctæ ſiliquã. i. ideſt põdus. iiij. granorũ hordei. bulliant uiolæ & mentha in. iiij. unc. aquæ ad conſumptionem medietatis: ſed uiolæ ponantur in fine decoctionis colentur cũ expreſsione cum qua decoctione colata miſceatur ſcamonea. uiolæ enim infrigidant, & humectãt, & ſoluũt choleram. mentha uero calida, & ſicca ponitur pro confortatione ſtomachi.

Et quandoque fit ex infrigidantibus extinguentibus medicina, in qua ponitur ſcamonea: ſicut pilulæ huiuſmodi. Recip. coriandri. ſpodij. roſarum. an. drach. 5. camphoræ toſugi. i. ſcamoneæ a duodecima parte drach. i. & uſque ad ſextam partem eius.

Septimum ſolutiuum factum ex infrigidantibus, extinguentibus, propterea ualet in febribus multæ flammæ. Recip. coriãdri, ſpodij, roſarum quæ ſunt frigidæ & ſiccæ añ. drach. i. camphoræ frigidæ in tertio & ſiccæ cordialis, toſugi. i. & eſt pondus. iij. granorum hordei. ſcamoneæ a duodecima parte drach.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 140 sur 301

te drach.i.vſque ad.vi.ideſt.a.v. granis vſq; ad.x.miſce formãdo pilulas cum aliquo liquore ſicut cum aqua endiuiæ aut acetoſæ: vel poſſet fieri puluis,& poteſt totum hoc exhiberi vna vice. Quòd ſi homo eſſet facilis ventris,poſſet diuidi in duas medietates: nam de ſcamonea dantur xi. grana.& nullum eſt hic aliud ſolutiuum.

Et detur in potu de eis aliud. Recip. ſiracoſt. drach. v. tereniabin. drach. v. ſucci pomorum de ſeni. ſucci citoniorum partes æquales, ſucci coriandri humidi ſextam partis vnius. aggrega ſuccos: & ſubmerge in eis ſiracoſt & tereniabin. & inſpiſſetur cum eis donec fortaſſe coagulentur: deinde ſume cãphoræ pondus ſextæ. drac. i. & medietatis ſextæ ſcamoneæ. drac. i. & pone ſiracoſt ſuper ignem, & pulueriza de ſuper cãphoram, & ſcammoneam: & conſeruetur ne reſoluatur cum vapore: deinde dimittatur donec coaguletur per ſe cum facilitate: & doſis eius ſit a drach. ij. vſq; ad drach. ij. & .ſ.

Octauũ ſolutiuũ. Recip. ſiracoſt. drach. v. tereniabin. drach. v. & ſunt ſpecies mannæ. ſed non habemus niſi vnam ſpeciem. dentur ergo mannæ drach. vij. ſucci pomorum de ſeni. i. de regione illa: loco quorum capimus poma odorifera dulcia ſicut apia: aut acria ſicut poma quædam rubea apud nos reperta: & hæc ſunt frigida & humida cordialia ſucci citoniorũ quæ ſunt frigida, ſed ſtomachica, & ſcamoneæ correctiua, partes æquales: ſed poſſumus accipere. añ. vnc. i. ſucci coriandri humidi. i. recẽtis frigidi & ſicci ſextam partem vnius ſcilicet drach. i. ſ. & miſce ſuccos ponendo eos ſupra ignem donec aliqualiter inſpiſſentur, & ſubmerge in eis mãnam, & inſpiſſetur cum eis ideſt optime miſceãtur donec fortaſſe ideſt quaſi coagulentur deinde ſume camphoræ ſextam partem. drah. i. & medietatem ſextæ & ſunt. xv. gra. ſcamoneæ. drach. i. & pone mannam & ſuccos ſuper ignem, & pulueriza deſuper camphoram, & ſcamoneam & ſeruentur, ne reſoluantur vaporando: deinde dimittantur ſuper lento igne donec coagulentur cum facilitate. Doſis eſt a. drach. ij. vſq; ad drach. ij. &. ſ. & eſt medicina ſolennis qua deberemus vti in cauſone, tertiana pura, continua, & interpolata. fac quòd de ſcamonea ſumãt a granis. v. vſq; ad. x. ſm exigentiam repletionis, ſtypticitatis ventris, & virtutis.

Et eſt poſsibile vt fiat ex tereniabin: & ſiracoſt, & zuccaro tabarzet natif. i. formæ quæ ſunt ſicut penidiæ, et ponitur in ea ſcamonea & camphora ſecundum quantitatem quæ cadit in vna potione eius, & camphoræ vſq; ad toſugi. i. & ſcamoneæ vſq; da ſextam drach. i. quare fit tunc animæ non horribile.

Ponit nonum ſolutiuum, & eſt poſsibile vt fiat ex mãna, & zuccaro optimo natif. i. formæ, quæ ſunt penidia: & cum his ſcamoneæ & camphorę quantitas quæ cadit in vna potione. verbi gratia camphoræ toſugi vnum ideſt tria gra. ſcamoneæ vſq; ad. x. gra. quare fit hæc medicina animæ & guſtui non horribile: immo placidum. Iſtæ medicinæ ſolutiuæ quas Auic. ponit hic, licet ſint bonæ, pro magna tamen parte ceciderunt ab vſu. Vtimur autem loco harum electuario diaphœnicone deſcripto a Meſue, diaprunis cõpoſito, quàm ſolutiuo Nicolai. Aloe tamen apud me remanſit in vſu in euacuatione choleræ & phlegmatis in quo multum fido: & ſi ſit multa caliditas facio ipſum lauare, & nutrire ſicut præcepit Auic. Et quandoq; ſecum miſceo pro. drach. i. vnum granum, aut duo camphoræ quando ſe. eſt intenſa. Et Auicen. hic ſolũ poſuit ſolutiua choleræ omittens ſolutiua phlegmatis & melancholiæ. Itẽ omiſit digeſtiua: ſed in particularibus capitulis inuenies digeſtiua, & ſolutiua, & reliqua neceſſaria ad curam febrium ſecundùm ipſarum exigentiam.

Et febricitãs quidem in æſtate febre frigida: non ingrediatur domum venti proprie quando ſudat: vt non conuertatur materia a reſolutione ſua.

In parte præſenti ab initio diuiſa Auicen. ponit tres canones in quibuſdam febribus obſeruandos. Primus canon febricitans in eſtate febre frigida ſcilicet phlegmatica, aut melancholica: non ſtet in domo ventoſa, & proprie quando ſudat, ne materia prohibita a reſolutione ſua conuertatur interius. & ĩ hoc caſu expreſſe locutus eſt de materia frigida: quia eius difficilior eſt reſolutio. obſeruandus tamen eſt in quacunque materia. nam perflatio, & flabellatio eſt apta nocere in quocunque febriente febre putrida prohibendo materiæ reſolutionem. vbi tamen cauma eſſet magnum, aut ſudor ſuperflueret coacte concederetur. eſt tamen bonum in omnibus febribus putridis feneſtris apertis renouare aerem cameræ, vt vapores fætidi exhalent: & vt aer ſuffocatus tranſpiret, & infrigidetur maxime in febribus acutis, & proprie peſtilentialibus.

Et trochiſci quidem non ſunt conuenientes principijs harũ febrium, niſi poſt digeſtionem, & euacuationem. Et trochiſci quidem ſunt magis conuenientes ei cuius febris eſt adhærens in ſuo ſtomacho, quaſi ipſa ſit hectica.

In parte iſta ponit ſm canonem in quo implicãtur tres propoſitiones. prima trochiſci non ſunt conuenientes in principijs febrium putridarum. ſecunda non cõueniunt niſi poſt euacuationem & digeſtionem. tertia trochiſci magis ſunt conuenientes ei cuius febris eſt adhærens in ſuo ſtomacho, quaſi ipſa ſit hectica.

Dubitatur vtrum trochiſci conueniant in febribus putridis ante digeſtionem. arguitur quòd ſic. in principio ante digeſtionem competunt digeſtiua. ſed aliqui trochiſci ſunt huiuſmodi ergo, &c. tenet conſequentia. & antecedens eſt manifeſtum: quia trochiſci de camphora digerunt materiam calidam ſubtilem. & trochiſci de cappare, de eupatorio, & de ſpica materiam frigidam. In oppoſitum eſt hic Aui. & infra in hoc capitulo de cauſone.

Pro ſolutione præmittendum quòd troch. dicuntur a trochos græce idem ſonãte quod rota: ſunt enim trochiſci in forma rotæ. Inuenti autem ſunt vt medicinæ ſm ſuam ſubſtantiã melius conſeruarentur, quarum vſus eſt neceſſarius cum aqua ſyrupi & huiuſmodi in quibus ſola virtus & non ſubſtantia ingreditur non ſint tantæ impreſsionis quanta eſt neceſſaria aliquando in alterando, aperiendo, & prouocando, & faciendo huiuſmodi operationes medico neceſſarias. Præmittẽdum ſecundo quòd trochiſci quidam ſunt infrigidatiui, quibus vtimur in febribus calidis ſicut trochiſci de cãphora, de violis & ſimiles. Quidam calefactiui quibus vtimur in febribus frigidis ſicut trochiſci de reubarbaro, de eupatorio, de capparis, & ſimiles & ſunt cum hoc ſubtiliantes aperitiui, & prouocantes & ſimiles habentes virtutes quæ pertinent caliditati. Trochiſci autem frigidi ſunt duplices: quidam ſicci ſtyptici ſicut quidam trochiſci de roſ. trochiſci de berberis, de ſpodio & ſimiles. Quidam humidi lenitiui vt trochiſci de violis. Item facti ex ſemine citoniorum, violis, ſandalis, mucillagine piſilij & ſimilibus. Trochiſci vero calefactiui facientes in febribus frigidis quidam ſunt leuiter aperitiui ſicut ſunt trochiſci de ſeminibus ſcilicet aniſo, fęniculo & ſimilibus. Quidam fortiter vt de aſaro, rubea & ſimiles.

Quibus præmiſsis ſit hæc prima concluſio. In feb. calida nõ conueniunt trochiſci ſicci ſtyptici. ratio quia coarctant & conſtringunt materias, & vias oppilant quibus debent educi. Secunda concluſio in febre calida multæ inflammationes cõpetunt ante digeſtionem trochiſci frigidi humidi lenitiui. probatur. conferunt enim notabiliter infrigidando, & non coarctant materias neque oppilant. Tertia concluſio. ſi febris non ſit multæ inflammationis ſufficiunt aquæ & ſyrupi infrigidantes. probatur. ſufficienter enim infrigidant & humectant & non ſunt guſtui horribiles, ſicut trochiſci. Quarta concluſio. trochiſci infrigidantes quanuis ſint ſtyptici, cõueniunt digeſta materia & pro parte euacuata. probatur. quia remouent caliditatem remanentem poſt euacuationem, & confortant membra laſſa, & forſan exiccant reſiduum materierum. ideo dixit Auicen. niſi poſt digeſtionem, & euacuationem. Similiter in trochiſcis calidis quibus vtimur in febrib. frigidis quatuor ſunt ponendæ concluſiones. Prima in feb. frigidis in principio non copetunt trochiſci calidi fortiter aperitiui.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 141 sur 301

Ratio quia agitant materiam & eam difformiter exiccãt & ingroſſant:& quandoq; mouendo materias ad meatus anguſtos oppillant. Secũda cõcluſio.in feb.frigidis in principio poſſumus uti trochiſcis leuiter aperitiuis proprie ſi materia ſit in ſtomacho,& locis propinquis.probatur.quia indigemus medicinis quæ moram trahant in locis illis,ut melius perficiãtur operationes quas intendimus. Ex quo ſequitur q̃ in phlegmaticis febribus frequẽtius quàm in alijs huiuſmodi trochiſci cõueniunt. Tertia concluſio.ſi materiæ ſunt in uenis & locis diſtãtibus & anguſtis cõuenientiores ſunt ſyrupi, & aquæ quàm trochiſci.probatur:quia magis penetrant. Quarta concluſio digeſta materia & minorata conueniunt trochiſci magis aperitiui.probatur.quia tunc non timentur nocumenta de ingroſſatione materiæ & opilatione quæ timentur in principio: & cum hoc iuuant ad digeſtionem & expulſionem materiæ. Nota tamen q̃ concluſiones poſitæ intelliguntur in cura regulari & merito curationis feb.nam coacte & merito aliarum diſpoſitionum quæ aliquando febribus coniunguntur, damus trochiſcos ſtypticos ab initio,ut quando febri cõiungitur fluxus. Conſimiliter aliquando coacte damus trochiſcos in principio fortiter aperientes & prouocantes,ut quando eſſet retẽta urina aut eſſet aliud ſimile accidens febri complicatum. Et ex his manifeſte ſunt primæ duæ propoſitiones in textu præſentis canonis implicitę. Sed pro declaratione tertiæ propoſitionis ſciendum q̃ per feb.adhęrentem ſtomacho quaſi ſit hectica debemus intelligere caliditatem fixam & habituatam in ſubſtantia ſtomachi.hæc enim non eſt hectica niſi procedat a caliditate cordis. Eſt.n.neceſſarium iuxta ſuperius determinata ad eſſe febris q̃ ſit procedens a corde.ubi ergo eſſet caliditas affixa ſtomacho non procedens a corde hæc non eſſet hectica ſed quaſi hectica:quia fixa & habituata.pro hac remouenda conueniunt magis trochiſci quàm aquæ & ſyrupi quia magis infrigidant.tum quia plus eſt in eis de multitudine formæ: tũ quia longiorem moram contrahunt in ſtomacho.hæc autem caliditas poteſt eſſe facta in ſtomacho a preſentia ciborum,& humorum calidorum qui longam moram in ſtomacho contraxerũt, quæ poteſt diu remanere:& poſt ipſorum a ſtomacho eductionem.& ſimiliter intelligi poteſt de quacunq; mala complexione ſtomacho affixa,& cuiq; alteri membro.

Et dimiſſor conſuetudinis in regimine ſuo ſentit febrẽ quandoque: & non eſt tantum nocumentum, quoniam cauſa eius eſt dimiſsio conſuetudinis in regimine.

Tertius can. quando dimiſſor conſuetudinis in regimine ſuo incurrit febrem, non eſt tantum nocumentũ ſupple quantum eſſet ſi proueniret ab aliqua cauſa corporea:quoniam cauſa huius febris eſt dimiſsio conſuetudinis in regimine: & non cauſa corporea:cuius aliquando difficilis eſt remotio.lapſo.n. redeunte ad ſuam conſuetudinem,uel ad aliquod ſibi proportionabile facile redibit ad priſtinam ſanitatẽ. huius exempla multa dari poſſunt quæ ſubtaceo breuitati indulgẽs. prolixior enim fui quàm ab initio decreuerim. Vtrum autem liceat miſcere digeſtiua cum ſolutiuis eſt quæſtio ſoluta de mente medicorum.habemus.n.plurimos ſyrupos traditos ab auctoribus in quibus ſolutiua cum digeſtiuis miſcentur, ſicut ſyrupus de epithymo. Et eſt de intentione Auerrois ſeptimo colliget. & Auic.hoc confirmat tertio cañ. in capitulo de ſingultu ponens quandam medicinam qua verificat,quæ eſt partim ſolutiua,partim prouocatiua, partim digeſtiua, & partim ſtomachi confortatiua. Et ſic dei gratia ſit finis expoſitionis huius difficilis capituli.

De cibatione febricitantium in generali. Cap. VIII.

Scias quòd conuenientiores cibi febricitantibus ſunt cibi humidi,& proprie ei cuius complexio eſt humida ex infantibus,& graſsis:conueniunt enim ex hoc, quòd aſsimilantur complexioni, & ex eo,quòd ſunt contrarij ægritudini.

Cum Auic.in capitulo præcedenti poſuit canones vniuerſales pro curatione febrium putridarum,decet ut in hoc capitulo doceat cibare hos febricitantes putridæ: & hoc eſt quod dicit rubrica huius capituli. Habet hoc capitulum tres partes. In prima docet conuenientem qualitatem ciborum. In ſecunda horam cibationis. In tertia ſpecies diætæ. ſecunda ibi§Cumq; accidit febris §tertia ibi§Et ſcias quòd de cibatione.§ In prima parte dicit ſcias quòd conuenientiores cibi ſcilicet febricitantibus febribus putridis ſunt cibi humidi, & proprie ei cuius complexio eſt humida ex infantibus ideſt pueris: & graſsis ideſt carnoſis. conueniunt enim his ſcilicet pueris & carnoſis.tum quia aſsimilantur eorum complexioni humidæ quæ conſeruantur ſimilibus. tunc quia ſunt contrarij ægritudini ſcilicet febri quæ eſt uirtualiter morbus ſiccus: & hic eſt aphoriſmus.27.primæ particulæ.humidæ diætæ &c. Primo notandum.quòd per cibos Auicen.etiam intelligit potus:ambo enim debent eſſe potentia humidi,& etiam ſm plurimum melius ut etiam cibi ſint actu humidi ideſt liquidi. ſic enim per eos corpus melius humectabitur. hæc uera ſunt ſumendo indicationem a febre quæ eſt ſiccitas uirtualiter: quia abſolute hæc non ſunt ſemper uera: cum nontingat aliquando corpus febriens eſſe ualde lapſum ad humidum: ad cuius lapſum medicus haberet maiorem intentionem quàm ad febrẽ: & idem ſentiendum eſt de cibis frigidis, qui ſemper cõueniũt in ratione febris: licet aliquando ratione humoris, aut lapſus ad frigidum complexionaliter diſconueniant. Expreſsit autem Aui.magis humidos quàm frigidos:quia maiora nocumenta poſſunt contingere ex frigidis quàm ex humidis febrientibus ſcilicet oppilationes humorum,incrudatio,& ſimilia. ideo ſm plurimum cibi humidi ſunt cõuenientiores,quàm frigidi & multo magis quàm ſicci. Secundo notandum. quòd corporibus naturaliter humidis,ſiue merito ætatis, ſiue merito complexionis competunt humidiora intenſiuè, quàm corporibus naturaliter ſiccis ambobus æqualiter febrientibus ſupra proprium temperamentum.potentius tamen humida conueniunt ſiccis quàm humidis. Prima pars huius concluſionis probatur de intentione eius in hac parte: & præter rationem eius eſt alia efficax.quia cibi minus humidi quàm ſit corpus naturaliter humidum non poſſunt ipſum humectare: cum nihil agat ultra gradum proprium: quin tñ humectabunt corpus naturaliter ſiccum:quia habebũt plus de humiditate quàm ipſum. Secunda uero pars concluſionis eſt manifeſta: quia ubi eſt maior reſiſtentia,ibi deberet eſſe maior potentia, ſed maior reſiſtentia humectantibus eſt in corpore naturaliter ſicco quàm in corpore naturaliter humido,ipſis æqualiter febriẽtibus reſpectu proprij temperamenti. Vnde reducendo ad actum practicum dabimus corpori ſicco gratia exempli,cibos humidos in primo ſed in magna quantitate:ſed humidis cibos humidos in ſecundo in pauca quãtitate.hi enim ſunt intenſius humidi quàm priores.ſed priores potentius humidi ratione maioris multitudinis formæ quam potentius humidi ratione maioris multitudinis formæ quam potentia rei inſequitur. Et eadem ſententia eſt de frigidis exhibitis corpori calido, & frigido æqualiter febrientibus reſpectu proprij temperamenti.

Cumq; accidit febris :et natura eſt ſicca,non cibes penitus, dum non egreditur perfecte fæx, et oportet ut occurrant eis paroxyſmi periodici,et paroxyſmi qui ſunt fortes uentribus ipſorum vacuis,in quibus non ſit cibus omnino: nam ſi cibati fuerint in illa hora,occupabitur natura in digerendo,et dimittet digerere,et expellere,et confirmabitur ægritudo,et prolongabitur. Et propter illud oportet ut poſtponant cibationem uſq; ad declinationem,et in eo quod eſt poſt ipſam. Et ſi accidat forte ut hora declinationis ſit hora conſuetudinis in cibo: tunc eſt melius quàm eſſe poteſt.

Hic docet horã cibationis dans duos canones.Primus non cibes febrientẽ penitus.i.nec cibo multo,nec pauco niſi mundatis inteſtinis a fęcibus perfecte.i.ſufficiẽter:& nõ intelligas perfecte.i.totaliter.hoc.n. eſſet valde difficile & nõ fieret abſq; ægri debilitate: immo ſemper bonum eſt ut in inteſtinis remaneat aliquid fæcis in qua uoluptentur. ſed educendæ ſunt fæces duræ quæ diu ſteterint in inteſtinis. harum enim præſentia cum multæ ſunt cibum vaporibus ſuis putridis corrumpunt:

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 142 sur 301

corrumpunt: posset etiam sequi colica: & hæc in cura regulari intelligenda sunt, & in homine qui consueuit ascellare semel aut pluries in die naturali. In his enim qui naturaliter nõ ascellarent nisi semel alternis diebus, aut rarius non esset tãta necessitas. Secundus canon oportet quòd occurrant eis scilicet febriẽtibus paroxysmi periodici idest febrium interpolatarum & paroxysmi qui sunt fortes idest exacerbationes continuarum vẽtribus idest stomachis ipsorum vacuis in quibus non sit cibus omnino. Et hic est apho. primæ particulæ. In paroxysmis subtrahere oportet: apponere enim læsio est. Nã si his aduenientibus cibati fuerint, natura occupabitur circa cibum & dimittet digerere, & expellere materiam tam coniunctam, quàm antecedentem: & confirmabitur ægritudo & prolongabitur paroxysmus & tota ægritudo. Secundo dicit quòd propter illud oportet vt postponant cibationem vsque ad declinationem scilicet particularẽ: & in eo quod est post ipsam declinationem idest vsque ad tempus quietis scilicet perfecte in interpolatis, aut maioris quietis possibilis in continuis. Et hæc est sententia Hippo. primo regiminis acutorũ in fine. Tertio dicit quòd si forte accidat vt hora declinationis scilicet particularis sit illa in qua ille qui est æger fuerit cõ suetus cibari tempore sanitatis, est melius quod esse potest. cum natura multum gaudeat consuetudine. Sed nota quòd si tempus inter finem vnius paroxysmi, aut exacerbationis, & principium alterius sit modicum: medicus debet esse multo magis sollicitus de principio alterius, quàm de declinatione præcedentis. cibandus ergo est æger potius in paroxysmo præcedente idest ante initium paroxysmi sequentis tanto tempore quòd cibus in aduentu paroxysmi sequentis sit digestus saltem prima digestione: hoc autem tempus diuersificabitur secundùm quantitatem cibi, & secundùm facilem aut difficilem eius digestionem & tertio secundùm potentiam stomachi digerentis. nam medicus inter omnia tempora particularia debet esse magis sollicitus de principio, ne æger cibetur in eo. secundo de statu. & tertio de augmento. & quarto de declinatione. Et si non potest principium vitare det cibos minus corruptibiles sicut ptisanam, panem lotum, & similia.

Et scias quòd de cibatione & regimine est, quod est subtile valde. et de eo quod est grossum valde: et de eo quod est inter illa: et est pars eius decliuis ad subtile plus et pars eius decliuis ad spissum plus.

In parte præsenti ponit species dietæ, vt doceat illas eligere secundùm exigentiam. habet hæc pars duas partes. In prima ponit species dietę. In secunda docet eas eligere. secunda ibi§Et subtiliationem quidem.§Prima pars interum in duas. In prima nanque enumerat eas. In secunda declarat secunda ibi§ Et subtile vltimum. In prima dicit, scias quòd de cibatione, & regimine est aliquod quod est subtile valde .i. diæta valde subtilis. Et de eo est quod est grossum valde .i. diæta grossa valde: & est quod est medium inter illa idest diæta media inter subtilissimam & grossissimam: & istius diætæ mediæ est pars eius quæ declinat ad subtilem plus idest ad diætam subtilissimam, & pars eius quæ declinat ad grossum plus idest ad diætam grossissimam: & tu supple quòd est pars eius quæ est media inter hæc extrema diætæ mediæ inter grossissimam & subtilissimam.

Et subtile vltimum in subtilitate est prohibitio cibi: et grossum valde, est administratio ciborum sanorũ homimum.

In parte præsenti declarat species diætæ. & primo subtilissimam. secundo grossissimam. tertio mediam inter illas. secunda ibi§Et grossum valde.§tertia ibi§Et illi qui.§In prima parte dicit quod diæta tenuissima est prohibitio cibi idest nihil cibi exhibere. In secunda dicit quòd diæta grossissima est administratio ciborum sanorum hominum sicut carnis bouinæ, porcinæ & similium: habentium tamen magnam latitudinem secũdùm quantitatem, & varietatem eorum quæ exhibentur.

Primo notandum quòd diæta descriptiue est regimen in cibo & potu debitum secundùm exigentiam eius cui exhibetur: & hoc regimen habet latitudinem magnam terminatam a subtractione cibi penitus vsque ad diætam sanorum: & ambo extrema huius latitudinis: & similiter medium inter illa habet latitudinem. quæ res manifesta est in diæta sanorum quę est grossissima & in diæta media. sed in diæta tenuissima declaratur. Nam quandoque prohibetur cibus per vnam diem naturalem: quandoque per tres dies: certum est ꝙ illa quæ subtrahit cibum per maius tempus est magis tenuis.

Sed dubitatur an sit dare febrem, in qua nullus cibus competat. videtur quòd non. per Hippo. primo regiminis acutorum dicentem. Caue ne vna die permittas ægrum esurire.

Amplius in febre dandum est, quod valet contra febrem. sed talis est diæta humida. prima apho. Amplius in statu & ante statum est aliquid afferendum. prima apho. In contrarium est hic Auic.

Ad hoc dubium dicendum est de intentione auctorum ꝙ est dabilis febris acuta in tertia die terminanda in qua secundum auctores nihil cibi esset exhibendum: & ipsius exhibitio forte occideret diuertendo naturam a pugna contra materiam: nec de hoc mireris. iam vidi mulierem patientem fluxum ventris quæ stetit propter obstinationem octo diebus absque cibo, nec bibit nisi aquam: quæ tamen in fine dicti tẽporis liberata est & a febre & a fluxu. Et aliam vidi propter impotentiam deglutiendi non comedisse vsque ad septimum, quæ tamen superxiuit. Secundo dico quòd nostro tempore hæc diæta non est obseruanda. Nam dandum est aliquid consuetum prima apho. homines enim nostri temporis magis indulgent gulæ quàm tempore Hippo. Et debemus semper dubitare de casu virtutis: cum nesciamus distincte quantum virtus constet: & quanto tempore constare posset absq; cibo: & fortasse cadente virtute oportebit cibare tempore crisis. propterea melius est ante statum aliquid dedisse. & eo magis, quia nescimus quantum status est longinquus. Præterea. Debemus timere infamiam quam etiam timuit Rasis. 18. continentis capitulo de mirabilibus casibus: ne si æger periret, dicat vulgus nos eum fame occidisse. Est enim honor fere ciuilis vitæ finis. primo hecticorum: & qui non timet infamiam indecens est & inuerecundus. Tertio hecticorum. Præterea. Minor error est declinare ad diætam grossiorem quàm oportet, quàm ad tenuiorem. in tenuibus enim diætis magis peccant ęgrotantes. prima apho. immo non auderem trãsire secũdam diem, quin aliquid exhiberem: sicut aquam hordei, vel aliquid simile. Ratio autẽ quare ægri diutius possunt viuere sine cibo, quàm ipsi sani est: quia quamuis eorum calor sit intensior tempore febris quàm tempore sanitatis & ratione huius magis resoluat humidum: tamen ratione multitudinis caloris est potentior tempore sanitatis quàm tempore ægritudinis, & magis resoluens cum calor paucificetur tempore ægritudinis. Præterea. Fames quæ adest tempore sanitatis & non tempore ægritudinis est causa vt magis calor exacuatur: & propter tristem sensationem magis in fame spiritus resoluantur.

Nota mulieris obstinationem.

Sed ad rationes in oppositum suadentes quòd non competat tenuissima diæta, respondetur. Ad primam quòd Hipp. loquitur in febre prolongabili tempore in quo non potest æger stare sine cibo. Ad secundum dicendum quòd aliqua valent contra febrem ex parte vna, quæ magis nocent ex parte altera. Sed ad tertiam dicitur quòd verum est quando status est longinquus supra tertiam diem. In quæstione autem quærente vtrum aliquis febriẽs debeat grossius cibari, quàm ipse sanus, credo tenendas esse has conclusiones. Prima. ꝙ nullus febriens in vnica cibatione grossius cibari debet quã ipse sanus cæteris paribus. probatur: quia virtus digestiua est debilior. Secunda conclusio. aliquis febriens in toto decursu suæ febris grossius cibandus est, quantum ad id quod conuertitur in substantiam eius, quàm ipse sanus in æquali tempore. Tertia conclusio. secundum plurimum febrientes grossius cibandi sunt quantum ad id quod conuertitur in eorum substantiam toto decursu suarum ægritudinum, & suarum neutralitatum quàm ipsi sani in æquali tempore. probatur: cum magis resoluantur in eodem tempore, & oporteat ipsos pristinæ sanitati restitui: & ex huius probatione pendet probatio secundæ conclusionis.

Et illi qui sequuntur latus eius subtile quod est medium, est vt sit contentus in cibo succo granatorum, et iuleb subtili valde: et post ipsum aqua hordei subtilis, et post ipsam

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 143 sur 301

aqua hordei ſubtilis, et poſt ipſam aqua hordei groſſa, et de oleribus frigidis et humidis ſicut attriplices, et ſpinachia, et bliti et ſimilia et poſtea Kiſch. hordei ſicut eſt, et eſt medium.

Nunc determinat partes diætæ mediæ: & primo declinantem ad ſubtiliſsimam. ſecundo mediam. tertio declinãtem ad groſsiſsimam: & quia poſuerat Kiſch hordei medium extollit ipſum multis laudibus: & ipſum comparat ad alia. ſecunda ibi § Poſtea Kiſch. hordei. § tertia ibi § Et illi qui ſequuntur. § quarta ibi § Et Kiſch quidem hordei. § In prima dicit quòd illi qui ſequuntur latus ſubtile debent eſſe contenti ſucco ideſt vino granatorum. eſt enim pauci nutrimenti & frigidi. In ſecundo loco verſus diętam mediam eſt iuleb ſubtile ideſt aqua zuccarata pauci zuccari, & eſt quaſi temperatum: & poſt ipſum eſt aqua hordei groſſa, de qua infra. Et poſt ipſam ſunt olera frigida & humida ſicut ſunt attriplices ideſt chryſolocana: & eſt dictũ olus aureũ ſpinacia, blitis, & ſimilia ſicut lactuca, & endiuia. Sed cõtra. quia huiuſmodi olera ſunt diæta ſanorum. ergo non ſunt diæta ſubtilis. Reſpondetur quòd ſunt diæta ſanorum ad hunc intellectum. quia ipſis vtuntur ſani ſicut & vino granatorum. ſed non ſunt diæta ſanorum ad intellectum medicorum, quia cum ipſis ſolis non poſſent in ſuo robore cõſeruari: debentur tamen ipſa ſola ægris pro pauco tempore in ægritudinibus acutis, magis attendendo ægritudini & cauſæ eius quàm robori virtutis ne creſcat materia morbi ideſt ne natura diuertatur per diætam groſſam a pugna contra morbũ. Poſtea eſt Kiſch hordei ideſt ptiſana ſicut eſt. i. nõ colata. Sed quomodo fiat ptiſana colata, & non colatata dicetur in ſequẽti capitulo. & eſt medium ideſt diæta media. Quòd autem ſit media non poteſt demonſtrari: ſed credimus antiquis.

Vtrum tñ kiſch hordei ſit diæta media per æquidiſtantiam inter extrema totius diætæ humanę, an ſolũ inter extrema diætæ conuenientis hominibus ægris: non intendo in præſens determinare, forte vtrumq; poteſt defendi. Credo tamen intentionem auctorum fuiſſe ponere ipſam mediam inter extrema diætę ęgrorũ quibus aliquid daẽ vt patere põt ex dictis Auic. in parte præſenti qui exemplificando nullã facit mentionem de diæta ſanorum: nec de diæta tenuiſsima quæ eſt nihil dare.

Et illi qui ſequuntur latus groſſi ſunt galli, & gallinæ extremitates, & ſubtiliores eis ſunt alchubugi, & pulli: et ſubtilius eis ſunt alcanzi, & oua ſorbilia, pauca, ſubtilia, & piſces parui: & ſubtilius eis ſunt Kiſch ordei ſicut eſt: & ſubtilius eo eſt panis ſimilæ ſolutus in aqua bene frigida ſolutione bona ſubtili: groſſus autem cibus fortior eſt eo.

In hac parte declarat partem diętę medię terminatę ad diętam ſanorum, incipiens ab extremo groſsiori eiuſdem tendẽs verſus medium. In primo loco ponit gallos ſatis groſſos: nondum tamen coeuntes: & gallinæ extremites ſcilicet alas ſm omnes partes quæ ſunt extra pectus. In ſecũdo loco ponit alchubugi, ideſt perdices & proprie iuuenes. gallos paruos qui interdum a Raſi vocantur gallicelli: femellæ tamen ab auctoribus magis laudantur. In tertio loco ſunt alchanzi ideſt aues paruæ & propriæ ficedulæ, & cum his ponit oua ſorbilia pauca: vt puta duo. ſubtilia ideſt parum cocta, & piſces paruos petroſos. hi enim ſunt pauci nutrimenti, & ſubtilis. Vltimo ponit Kiſch hordei ſicut eſt ideſt nũ colatum, & eſt medium. Et deinde dicit quòd ſubtilior quàm Kiſch hordei eſt panis ſimilæ ideſt optimæ farinæ frumenti diſſolutus in aqua frigida diſſolutione bona ideſt exquiſita ſubtili ideſt quòd ſit multa aqua, & parum panis ita vt bibi poſsit. Et hic cibus ponitur in latitudine ſubtilis dietę propter paucitatem panis: lotio autẽ remouet partem fermentalem calidam. Sed apud Azariarum lauatur ſolum pluries infundẽdo ſuper ipſum aquam frigidã, & non manibus conterendo. groſſus autem. ſ. panis non diſſolutus eſſet cibus fortior exiſtens in latitudine diætæ groſſæ: vt puta quando fruſta panis non loti bullirent cum aqua, donec fieret cibus, quem panatam appellamus non ſorbilis, ſed maſticabilis. ergo panis vno modo præparatus eſt in latitudine diætæ ſubtilis: alio modo in latitudine diætæ groſſe.

Et Kiſch quidem hordei eſt bonus cibus. ipſum enim aggregat ad glutinationem, & digeſtionem ſuam, & lenitatem, & planitiem, & lubricitatem, & abſterſionem, & humectationem, & contrarietatem febris, & ſedationem ſitis, & velocitatem penetrationis, & ablutionem & non eſt in eo ſtypticitas: qua propter non reſidet neq; figitur in poris, & meatibus quamuis ſint conſtricti, & non eſt in ea adhærentia cum incedit per meri, & fortaſſe abſtergit ſpiſſum phlegmatis: Et quando bona ſit eius decoctio, non inflat omnino.

In parte prẽſenti Auic. prio multis laudibus extollit Kiſch hordei ideſt ptiſanam hordeaceam. ſecundo comparat ipſam ad quædam alia. ſecunda ibi § Antiqui quidem. § In prima parte dicit ꝙ Kiſch hordei eſt bonus cibus febricitãtibus: quia habet multa iuuamenta & nullũ nocumentum. Iuuamenta autẽ ſunt: quia habet glutinationem per quam humores nimium ſubtiles & fluxibiles digerit inuiſcando eos. Secundo habet digeſtionem, quia eſt facilis digeſtionis. Tertio lenitatẽ: quia lenit, & mollificat obiectum expellendum. Quarto planitiem quia remouet inequalitates quæ ſunt in membrorum ſuperficie, per quas prohiberur euacuatio. Quinto lubricitatem per quam obiectum lubricando expellitur: & hæc lubricitas ſequitur ad planitiem, & lenitatẽ de quibus ſupra. Cum enim obiectum expellendum eſt factum lene ſm eius ſuperficiem & via per quam tranſit eſt facta plana facile lubricat obiectũ expellendum. Sexto habet abſterſionem per aliquas partes ſubtiles ſeparantes humorem adhærentem a membri ſuperficie. Septimo habet humectationem prohibentẽ corporis exiccationẽ. Octauo habet contrarietatem febris: cum febris ſit calor: ſed Kiſch. hordei ſit frigidum. Nono ſedat ſitim infrigidãdo & humectando, & humidum roridum reſtaurãdo. Decimo velociter penetrat: quia cito nutrit eo quòd eſt facilis digeſtionis & ſubtilis ſubſtantiæ. Vndecimo abluit per aquam & per partes quaſdam ſubtiles, ad quam ablutionem ſequitur mundificatio meatuum. Duodecimo nõ habet ſtypticitatem propterea nõ reſidet nec figit in poris & meatibus qui ſunt ampliores quã pori: quamuis ſunt conſtrincti ſiue naturaliter ſiue præternaturaliter. Decimotertio non eſt in eo adhærentia cum incedit per meri cũ ſit applanatiua ſuperficiei eius, nec habet viſcoſitatem magnam qua adhæreat. Decimoquarto fortaſſe ideſt aliquando abſtergit ſpiſſum phlegmatis ſcilicet quando ſpiſſitudo non eſt magna. & hoc facit per quaſdam partes ſubtiles: & multo magis hoc faciet ſi zuccarum ſit ſibi admixtum. Decimoquinto quando bene coquitur non inflat omnino: humidum enim ventoſabile per bonam decoctionem reſoluitur: & hoc eſt quod voluit dicere Auice. ꝙ Kiſch. hordei aggregat. i. adiungit ad glutinationem quę eſt prima eius proprietas hic poſita: decimoquarto alias proprietates de quibus ſtatim dictum eſt: & hoc Auicen. ſumpſit ab Hippocrate primo regiminis acutorum.

Et antiqui quidem vſi ſunt vbi neceſſaria eſt ſubtilatio regiminis ſubtilioris regimine quòd eſt kiſch hordei, & aqua eius, & aqua mellis plurimæ aquæ: quoniam nutrimentum eius eſt paruum: & quòd ipſa facit penetrare aquam: & eius humectatio, & abſterſio, & eius apertio, & prouocatio eius eſt multum: & caliditas eius eſt confracta. Et ipſa proculdubio quandoq; addit in virtute additionem quandam, quamuis ſit parua: & ſequitur eam ſyrupus acetoſus de melle: ſed eſt groſsior, & nutribilior & fortioris abſterſionis, & inciſionis & non eſt in eo de calefactione de nocumento viſcerũ calidorum: quod eſt in aqua mellis. Nunc autem mel cannæ quod eſt zuccarum, & proprie mundificatum eſt melius melle apis licet eius abſterſio ſit minor abſterſione mellis: et ſimiliter ſyrupus acetoſus de zuccaro: et ſit ſufficientiam in ſyrupo acetoſo: ſed fortaſſe faciet incurrere raſuram inteſtinorum: et hoc quidem timoroſum eſt in ægritudinibus acutis.

In hac parte comparat Kiſch hordei ad quædam alia auctoritate antiquorum. ſecundo excuſat ſe ab ulteriori determinatione quæ hordei & ſyrupi acetoſi cum de his, & modo utendi eis ſit facturus ſermonem ſingularem. ſ. capitulum quod ſequitur. ſecunda ibi § Et nos ponemus. § In prima parte dicit ꝙ antiqui

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 144 sur 301

antiqui in ægritudinibus in quibus erat neceſſarium regimem ſubtilius quàm Kiſch hordei vſi ſunt & aqua hordei de qua in ſequenti capitulo. & aqua mellis plurimæ aquæ ſupple pauci mellis:quia nutrimentum eius eſt paucum. Et ſecundo, quia mel facit penetrare aquam ad membra, ipſis aquam mellis ob ſui dulcedinem attrahẽtibus. Tertio. quia eius.ſ.aquæ mellis humectatio,abſterſio,apertio,& prouocatio eſt multa:quæ omnia in febribus cõueniũt,& maxime phlegmaticis, aut pendentibus ab humore groſſo,ubi non ſit multa caliditas: & caliditas etiam eius eſt confracta. i.remiſſa per aquam. unde non eſt apta multum inflammare. Quarto proculdubio addit in uirtute additionem quandã quàmuis parua ſit. i. nutrit quamuis eius nutrimentum ſit modicum:& ſequitur ipſam. ſ. aquam mellis ſyrupus acetoſus de melle apum. ſed eſt groſsior. i. magis ſpiſſus habens plus de melle quàm aquæ mellis:& ſic eſt nu tribilior, & fortioris inciſionis ratione aceti, & fortioris abſterſionis ratione pluris mellis,& non calefacit uiſcera ſicut aqua mellis ratione aceti infrigidantis:ideo quanto eſt plus ace toſum,tanto minus calefacit. Poſtea ſubdit mel cannæ quod eſt zuccarum & proprie mundificatum.i.trium coctarũ eſt me lius melle apum, licet eius abſterſio ſit minor abſterſione mellis:& ſimiliter ſyrupus acetoſus de zuc.eſt melior ſyrupo aceto ſo de melle:& ſit ſufficiẽtia in ſyrupo acetoſo de zuc. eſt.n.con ueniẽtior in febribus ſm plurimũ quàm aqua mellis,& quàm ſy rupus acetoſus de melle hñs tm abſterſionis & inciſionis quãtũ eſt opportunum. ſed fortaſſe faciet incurrere raſuram.i. excoriationẽ.ſ. inteſtinorum, quæ dicitur dyſenteria & hæc quidẽ ſ.dyſenteria eſt timoroſa in ægritudinibus acutis in quibus frequentius accidit quàm in chronicis. propterea cauendum eſt a ſyruo acetoſo in paratis ad dyſenteriam, & multo magis in his in quibus inceperit.

Et nos ponemus aquæ hordei potationem:et ſyrupi acetoſi ſermonem ſingularem.

Hic promittit ſe facturum ſermonem ſingularem. i. capitulum proprium de ſyrupo acetoſo. & aqua hordei: & de modo adminiſtrationis eorum. Primo notandum quòd quamuis antiqui & Aui. multum in parte præſenti laudent aquam mellis in febribus tamen non vtimur ea timore inflammationis propter caliditatem,& dulcedinẽ ſuam: & magis timẽda eſt ipſius inflammatio tempore noſtro in quo eſt multus uſus uini,& rerum calidarum,& humores calidi dominantur.uerum in regione frigida,& in frigidis ægritudinibus poſſemus uti ea. & ſimiliter ſyrupo acetoſo mellino: & cõueniẽtior eſſet quàm aqua hordei & ſyrupus acetoſus de zuccaro. & proprie in his in quibus facile in ſtomacho acetoſatur. Secundo notandum quòd mel apũ eſt calidũ & ſiccũ in ſecundo. Et quamuis fiat ex manna cadente ſuper folijs arborum collecto ab apibus.& ratio huius deberet eſſe temperatum. tamen apum labor quæ ſunt notabiliter calidæ facit ipſum eſſe calidum,& ſiccum in ſecundo. Proportio autem aquæ ad mel in faciendo aquam mellis apud Meſuem debet eſſe octupla. Si autem vis facere ipſam minus calidam fac creſcere aquæ proportionem ad mel: & ſi times inflationem fac ipſam magis decoqui & ſi uis ipſam magis ſoluti uam,fac ipſam minus decoqni. zuccarũ aũt tabarzet apud Aui. eſt calidum in primo: licet ſm cõmunem opinionem zuccarũ trium coctarum ſit circa temperiem in actiuis & paſsiuis.

Et ſubtiliationem quidẽ regiminis ægri ſignificat natura materiei,& poſsibilitas naturæ in digerendo ipſam, & reſoluendo,& euacuando eam.

Cum diſtinxerit ſpecies diætæ exemplificando de eis oſtendit hic ea quæ indicant de eis:& primo in generali.ſecundo in ſpeciali.ſecunda ibi ¶Et ęſtas quidem. ¶Prima in duas. Primo oſtendit quæ ſunt illa quę indicant ſubtiliationem.in ſecunda oſtendit quæ ſunt illa quæ indicant ingroſſationem.ſecunda ibi ¶Et dignior horarum ad ingroſſandum. ¶ Prima in tres ſecũdum quòd tria ſunt quæ indicant ſubtiliationem: licet etiã ponat uirtutem ſi conſentit ſecunda ibi ¶ Et dignior horarum ad ſubtiliationem. ¶ tertia tibi ¶ Et de illis quæ. ¶ Notandum primo quòd per ſubtiliationem regiminis intelligimus cibi diminutionem,ſiue non dationem. Omnis enim febris putrida indicat cibi diminutionem reſpectu eius quod erat conueniẽs in tempore ſanitatis: & hoc propter materiam ad cuius digeſtionem,& euacuationem volumus naturam uacare. Secundo notandum quòd per naturam materiæ intelligimus ipſam materiam,& conſequenter morbum ab ipſa pẽdentem. omnis .n.morbus prout pẽdet a materia eſt principale indicans ſubtiliationem diætæ:uirtus autem non indicat: ſed bene conſentit ſi fortis ſit.ipſa enim nõ impedita a cibo tota cõuerſa circa materiam melius digerit,reſoluit,& euacuat:aut ſi poteſt,ad beni gnum reducit. Et de his eſt ſermo primo regiminis acutorum commen.44.

Et dignior horarum ad ſubtiliationem eſt ſtatus. hic enim eſt vehementia occupationis naturæ in pugna materiei. Et non oportet vt ab ea recedens occupetur in re alia: et proprie apud criſim: Ante vero illud pugna nondum eſt confirmata.

In parte iſta dicit quòd dignior horarum. i. temporum uniuerſalium ad ſubtiliandum diætam eſt ſtatus. ſ.uniuerſalis quo ad accidẽtia: quia in eo eſt maxime natura occupata in pugna contra materiam:& non oportet ut ab ea pugna recedens occupetur re alia.ſ.cibo.& proprie apud criſim. i. tempore criſis uel parum ante criſim. Sed ante illud liberius cibus concedi poteſt cũ nondum ſit pugna confirmata.i.uehemens. Et hic ſermo quantum ad primam partem eſt apho.decimus primæ particulæ. Quando in ſtatu fuerit ægritudo, tunc tenuiſsima diæta neceſſarium eſt uti. Et quantum ad ſecundã eſt alia pars apho. Prius uero uberius reficiendum,ut ſufficiat ægrotans. Notandum quòd hic canon continet veritatem generaliter de ſtatu uniuerſali quo ad accidentia,ſiue ſtatus,quo ad accidẽtia coincidat cum ſtatu quo ad digeſtionem materiæ,ſicut in morbis reſeruantibus materiam ad unicam criticam expulſionem. ſiue non coincidat ſicut in morbis non reſeruãtibus:tunc.n.maxime ſubtrahendus eſt cibus cum eſt ſtatus accidentium & hoc cura regulari. Nam quãdoq; coacte timore caſus uirtutis oportet tẽpore ſtatus,immo in ipſa criſi ingroſſare diætam dando aquam carnis,uinum.& ſimilia.

Et de illis quæ ſignificant,& faciunt pertinere ad ſubtiliationem,eſt vt ſi ſit neceſſitas phlebotomiæ,aut ſolutionis ventris,aut clyſteris,aut ſedationis doloris:tunc oportet vt des operam ad conſumandam illam neceſsitatem:deinde ciba ſi neceſſarius eſt cibus,niſi ſit prohibens aliud.

In hac parte ponit tertium canonem circa ſubtiliationem diætę dicens quòd de illis quæ ſignificant ſubtiliationem diætę eſt,ut ſi ſit neceſsitas phlebotomiæ,aut ſolutionis uentris. ſ. cũ pharmaco,aut clyſteri,aut ſedationis doloris: tunc oportet ut des operam ad conſumendam illam neceſsitatem: deinde ciba ſi neceſſarius eſt cibus,niſi ſit prohibens. Notandum primo quòd ſtante neceſsitate alicuius euacuationis debemus primo illam euacuationem facere,deinde cibare. Cauſa eſt. quia nõ debent fieri huiuſmodi euacuationes cibo exiſtente in ſtomacho.eſſent.n.cauſa ut cibus non conuenienter digereretur.aut forte euomeretur. Similiter dolor fortis impedit cibationem diuertendo ſpiritus a ſtomacho ad locum dolentem. quare debilitata digeſtiua,uel retentiua ſtomachi fit ut cibus, uel male digeratur,uel euomatur.quapropter prius dolorem ſeda, deinde ciba. dixit tamen niſi ſit prohibens:quia propter caſum uirtutis,aut timorẽ caſus eius:quandoq; cibamus antequàm phlebotomemus. Et ſimiliter quando dubitamus ne propter phlebotomiã cholera repat ad ſtomachũ: utputa in his qui in phlebotomia parati ſunt ſyncopizare propter raptum choleræ ad ſtomachum. Similiter quandoq; prius cibamus quàm uentrẽ ſoluamus uolendo confortare uirtutem:& de hoc eſt ſermo apud Auic. undecima tertij.capitulo de cura ſyncopis.ubi dicit quòd quandoq; curatio facit neceſſarium ut fiat mundificatio. Et ſi tu times nocumentum eius oportet ut confortes ſtomachum,& ad bibendum da uinum odoriferum, & ciba cibo laudabili. Quandoq; etiam cogimur prius cibare quàm clyſterizare in hominibus quibuſdam, qui clyſteribus leduntur cum ſint ieiuni propter cãs notas, de quibus eſt multa ſenſibilitas. Vnde ſtatim commotione facta in inteſtinis, & euaporatione fiente in eis nocet ſtomacho: & de eis eſt multa debilitas ſtomachi. & ſub hac intentione præceptum eſt in libro Raſis uono

no continentis. primo capitulo. ꝙ clyſtere non fiat ſtomacho ieiuno. quandoq; etiam multa debilitas, & doloris prolongatio cogit cibare ante ſedationem doloris. Et propter has cauſas dixit. niſi ſit prohibens. Secũdo poſſet intelligi niſi ſit prohibens ſcilicet cibare completis his neceſsitatibus. phlebotomia.n.facta,aut clyſteri,aut ventris ſolutione, aut ſedato dolore poſſet paroxymus ſuperuenire:unde cogeremur poſtponere cibationem.

Et ingroſſationem quidem regiminis ſignificat virtus. Et dignior horarum ad ingroſſandum eſt hora in qua virtus non eſt valde occupata in materia,& eſt principium ægritudinis. Et oportet vt ſuccurratur nocumẽto illius ingroſſationis cum ſparſione:quoniam eſt leuius ſuper virtutem iterum.

Ponit illa quæ indicant ingroſſationem diætę, & dicit tria. Primum ꝙ ingroſſationem regiminis ſignificat uirtus. Secũdum ꝙ dignior horarum ad ingroſſandum diætam eſt hora in qua uirtus non ualde occupata eſt in materia, & eſt principiũ ægritudinis.ſ.uniuerſale. Tertium quòd oportet vt ſuccuratur nocumento illius ingroſſationis cum ſparſione.i.diuiſione, & exhibitione cibi in pluribus uicibus, quoniam hæc partitio cibi in pluribus uicibus facilius a uirtute toleratur, quàm exhibitio multi cibi vice unica. non. n. poteſt a uirtute debili digeri. Vnde ſi febriens conſueuit co medere bis in die tempore ſanitatis comedat ter: totum tamen ſit minus quam tempore ſanitatis. Primo notandum ꝙ per ingroſſationem non intelligit diætam groſſam diſtinctam cõtra alias ſpecies diætæ:ſed ipſam cibationem: illud.n. quod de cibo datur non datur niſi propter virtutem. vt enim uirtus nutriatur,& non morbus,cibus datur infirmo.ipſa.n.virtus eſt cuius gratia cibamus.& non febris.vt Gal.dicit in commento illius apho,Contemplari oportet. Et primo regiminis acutorũ. Sicut ergo morbus ſiue materia principaliter indicat ſubtiliationem,ſiue ablationem cibi,& uirtus eſt conſentiens: ſic uirtus principaliter indicat ingroſſationem, ſiue dationem cibi,& morbus eſt ſicut conſentiens. Secundo notandum quòd per ingroſſationem conuenientem in principio, magis quàm in augmento,& ſtatu intelligit quamcumq; cibi exhibitionem ſiue ſit diæta tenuis ſicut in principio morborum acutorum:ſiue ſit diæta groſſa ſicut in principio chronicorum. plus.n.cibi debemus exhibere in principio,quàm in augmẽto,& ſtatu vniuerſalibus. In declinatione tamen uniuerſali debemus groſſius cibare,quàm in principio uniuerſali. Et hæc uera ſunt,& obſeruanda in regimine ægri uniuerſali cõcernente decurſum ægritudinis per omnia ſua tempora. Nam in principio plus cibi exhibemus.in augmento minus.in ſtatu adhuc minus, aut nihil & proprie hora criſis. Sed in declinatione groſsius dictamus quàm in cæteris:in regimiue tamen particulari propter aliquam cauſam vrgentem facimus contrarium. nam in principio aliquando multum ſubtrahimus cibum propter plenitudinem,quæ aliquando eſt in principio. & non tanta in temporibus ſequentibus. quandoq; plus de cibo afferimus in ſtatu timore caſus virtutis. Item aliquando in principio ſubtiliamus diætam,cum ignoramus ægritudinem,vt natura conuerſa contra morbum nõ impedita a cibo ipſum ſuperet,aut manifeſtet: vt dixit Aui. in cura uniuerſali febrium putridarum. Et nota ꝙ hoc regimen uniuerſale ſupraſcriptum intelligitur taliter eſſe obſeruandum in temporibus uniuerſalibus diſtinctis penes accidentia,& non penes materiam,quando non coincidunt ſicut non reſeruantibus materiam ad unicam criticam expulſionẽ,de utriſq; ſimul intelligitur: ſed immorbis immaterialibus ſicut in hectícis non eſt hoc regimen uniuerſale obſeruandum Quandoq; enim grorsius diætamus in augmẽto, & ſtatu quantum ad multitudinem eius, quod debet in ſubſtantiam nutriti conuerti,cum ſit in his maior reſolutio quàm in principio: licet quo ad unam cibationem groſsius cibemus in principio, cum uirtus ſit fortior. In ephemeris uero magis cibamus in declinatione regulariter licet in principio aliquando notabiliter cibemus cum corpus propter cauſam præcedentem eſt prę ter modum reſolutum ſicut in ephemera ex fame,ex exercitio & ſimilibus. Et nota quòd licet in omnibus ægritudinibus materialibus in principio,augmento,& ſtatu ſit minus de cibo offerendum abſolute:& quantum ad id quod cõuertitur in ſubſtantiam nutriti:in toto tamen tempore declinationis, & neutralitatis conualeſcentiæ eſt plus cibi offerendum,quantum ad id quod conuertitur in ſubſtantiam nutriti quàm tempore ſanitatis:aliter non reduceretur ad priſtinam ſanitatem, cum ex ægritudine ſit conſumptus:& accipio ly toto cathegorice. Similiter credo ex eodem funda mẽto quòd in tempore hectícę ſit plus cibandum quantũ ad id quod conuertitur in ſubſtãtiam nutriti,quàm in æquali tempore ſanitatis ipſius. plus tamẽ una uice eſt cibi exhibendum cæteris paribus in ſanitate, quàm in aliqua ægritudine niſi forte in fame canina. Horum tamẽ oppoſitum poſſet defendi tenendo maiorem poſſe fieri reſolutionem in ſanis a calore multiplicato in quanto, quàm in febrientibus a calore maiori intenſione,& præcipue exercitantis.

Et æſtas quidem propter ſuam reſolutionem indiget additione cibationis, & ſeparatione eius. nam virtus non ſufficit ad digerendum illud,quod multum eſt ſemel. Et quoniam reſolutio in ea eſt per ſparſionem:tunc oportet vt cambium ſit per ſparſionem.

Hic docet conuenientem cibationem, & electionem ſpecierum diætę magis in ſpeciali. Et habet hæc pars quinque partes. In prima docet eligere conuenientem cibationem ſecundum tempora anni. In ſecunda ſecundum ſpecies ægritudinis. In tertia ſecundum diuerſam diſpoſitionem uirtutis. In quarta ſecundum complexionem. In qninta ſecundum ætatem. ſecunda ibi ⸗Er cum intellexeris. ⸗ tertia ibi ⸗ Et quaudo ſcis. ⸗ quarta ibi ⸗ Et de corporibus. ⸗ quinta ibi ⸗Et ſenes quidem. ⸗ Prima in quatuor. nam primo ponit cibationem conuenientem in æſtate.ſecundo in hyeme. tertio in autunno. quarto infert generalem indicationem a morbo ſumptam ipſam comparando indicationi ſumptæ a uirtute. ſecunda ibi⸗ Et in hyeme.⸗ tertia ibi ⸗ Et autunnus quidem.⸗ quarta ibi⸗Et ſcias.⸗ In prima parte dicit duo. primum ꝙ æſtas propter ſuam reſolutionem.ſ.magnam a caliditate continentis indiget additione cibationis, ꝙ plus de cibo exhibeatur quàm tempore frigido in quo ſit minor reſolutio. Secundum eſt ꝙ indiget ſeparatione eius.i. partitione ita quod pluribus vicibus exhibeatur:& non multum cibi vna uice.Et huius partitionis ſubdit duas cauſas. Prima. quia uirtus facta debilis proprer nimiam reſolutionem in æſtate non ſufficeret multũ cibum ſimul una uice digerere. Secunda,quia in æſtate reſolutio eſt per ſparſionem,ideſt continua,aut ualde frequens,oportet quod cambiũ.i.quod reſtauratur loco deperditi ſit per ſparſionem.i.continuum,aut ualde frequens:ut in omnibus quo ad multitudinem,& continuitatem, uel frequentiam reſtaurando proportionetur reſolutioni.

Et in hyeme eſt res econtrario: quoniam propter paruitatem reſolutionis eius,non facit indigere cambio multo. Amplius ſi multum dederit cambium ſubito erit tolerans ipſum, & fortis apud expulſionem eius.

Hic eſt canon cibationis in hyeme:& uult quòd econtra fiat .ſ.quod detur minus de cibo quàm in æſtate propter paucitatẽ reſolutionis non facientem indigere cambio multo. Vult ſecundo ꝙ deę cibus in quantitate maiori una uice:quoniam uirtus eſt fortis cum non ſit reſoluta ſicut in æſtate potens multum digerere cibum,qui eſt cambium reſoluti. & eſt fortis apud expulſionem eius ad membra nutrienda cum eſt digeſtus. Aut aliter apud expulſionem eius.ſ.ſuperfluitatis quæ in digeſtionem eius reſecantur. Aut tertio apud expulſionem eius.i. quando cibus eſt expulſus per omnes digeſtiones, ſtat uirtus conſtans abſq; cibo nouo pluri tempore:quia non ita diſſoluit ſicut in æſtate. Et ex hoc textu aperte liquet plus de cibo eſſe offerendum in æquali tempore:ut puta in die naturali in æſtate quàm in hyeme. Econtra uero in hyeme minus de cibo eſſe offerendum in æquali tempore:licet in una uice plus exhibẽdum ſit. & per cibum hic intellige cibum & potum. nam per utrumq; humidum deperditum eſt aptum reſtaurari. Notandum ne contingat error in expoſitione huius textus quòd reſolutio,& reſtauratio quantum ad diſpoſitiones ſunt motus continui.ſemper enim calor diſponit ad reſolutionem humidi, & ipſius reſtaurationem: ſed quantum ad reſoluta,& reſtaura-

ta

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 146 sur 301

ta non ſunt motus continui: immo hoc modo reſolutio & reſtauratio ſunt mutationnes quæ fiunt in inſtanti. Nam ſi hoc modo acceptæ eſſent continue ſequeretur in quacunq; parte tẽporis fore infinita reſoluta, & infinita reſtaurata: & cõſequẽter in quacunq; parte temporis infinitum reſolueretur, & infinitum reſtauraretur. Qui tamen tenẽt formam ſubſtantialem in reſolutione depdi ſucceſsiue, & in reſtauratione ſucceſsiue acqri poſſent defendere ipſas eſſe motus cõtinuos. Et conſequeter cõcederẽt ꝙ in quacunq; parte tẽporis infinita reſolue rentur, & infinita reſtaurarentur. Ex quibus tamen non ſequitur quòd in aliqua parte corporis reſolutum, & reſtauratum ſit infinitum. Sed his omiſsis ſequendo communem opinionem dicamus de intentione Auicen. in hoc textu quòd plura ſunt reſoluta, & plura ſunt reſtaurata in æſtate quàm in hyeme: & hoc eſt quod dixit per ſparſionem.

Et autumnus quidem eſt tempus malum: et propter hoc oportet vt ſubtilietur in eo inter conſeruationem virtutis, et inter ſuperationẽ materiæ, et ſpargere paulatī in eo eſt melius et prorſus ſpargere cum debilitate virtutis eſt melius ægro.

Nunc ponit diætam conuenientem in autumno dicens, ꝙ autumnus eſt tempus malum. ſimilatur. n. morbo de corruptione humorum: propterea oportet ut ſubtilietur in eo inter conſeruationem virtutis, & ſuperationem materiæ. i. quòd taliter ordinetur diæta quòd uirtus conſeruetur, & materia ſuperetur. Et ſpargere paulatim. i. cibum partiri parũ pro uice exhibendo eſt melius in eo, ut uirtus debilis in autumno ſaltem in comparatione ad hyemem, & uer poſsit bene digerere, ne materia multiplicetur. & concludit quòd partiri cibum quando uirtus eſt debilis melius eſt ægro, cum uirtus debilis non poſſit multum cibum una uice ſumptum digerere: & quia cum male digeritur ſuggerit materiam morbo.

Et ſcias quòd ſi non eſſet illud quod pertinet virtuti, eſſet magis neceſſarium, vt ſubtiliaretur cibus vltima ſubtilatione: ſed virtus non ſuffert illud, et deficit: et cum deficit non valet curatio. Curans enim ſicut ſciuiſti, eſt virtus, nõ medicus: quoniam medicus facit peruenire inſtrumenta ad virtutem.

In parte iſta infert diætam a morbo ſumptam ipſam diætę a virtute ſumptę comparando. Et dicit quòd ſi non eſſet illud quod pertinet uirtuti, eſſet melius quòd ſubtiliaretur cibus ultima ſubtiliatione, quæ eſt nihil dare: ſed uirtus non ſuffert illud, & deficit. & cum deficit non ualet curatio. Curans. n. ut ſciuiſti eſt uirtus non medicus. ſ. principaliter. facit. n. medicus inſtrumenta peruenire ad uirtutem. Eſt itaq; virtus agens principale: medicus uero miniſter, & ſubſeruiens. porrigit. n. inſtrumenta uirtuti. iuxta illud Gal. tertio techni iuxta principium. Omnium quidem natura operatrix: medicus uero miniſter. Sed hoc eſt uerum non ſemper: ſed utplurimum. Nam inurendo, ſuendo, ſecando carnem mortuam, auferendo, membra diſlocata, aut fracta ad loca ſua reducendo medicus eſt principale agens iuxta illud Gal. quarto de ingenio ſanitatis. Carnem quidem ſolidare, & creare actione naturæ fiunt: medicinæ enim in his nihil agunt, niſi quòd ea quæ naturã impediũt expellũt. Amputare uero carnẽ, & incẽdere nõ actione naturæ fiunt: ſed cum medicinis fortiter exiccantibus.

Dubitatur utrum dicta Auicen. in cibando æſtate hyeme, & autumno contineant ueritatem. Pro ſolutione dubij præmittendum quòd corpora regenda ſunt duplicia: quædam robuſta ſiue merito complexionis, ſiue merito ætatis: & hæc ſunt apta tempore frigido fortificari per antipariſtaſim, & tempore calido debilitari propter nimiam reſolutionem: quædam uero ſunt debilia quæ oppoſito modo ſe habent. Secundo præmittendum quòd licet dicta Auicen. poſsint uerificari in corporibus ſanis & ægris: intentio tamen Auicen. eſt in parte præſenti regere corpora ægra, & proprie febrientia febre putrida. Tertio præmittendum quòd per cibum aliquando intelligimus cibum proprie ſumptum diſtinctum contra potum: & hic non poteſt deglutiri ſine maſticatione. Quandoq; uero accipimus cibum communiter pro quocunq; apto nutrire corpus: ſiue maſticatione egeat ad hoc vt poſsit deglutiri: ſiue poſsit deglutiri ſine maſticatione.

Quibus ſic præmiſsis ſit hæc prima concluſio. accipiendo cibum proprie in corporibus robuſtis tota ſumma cibationis hyemalis debet eſſe maior quàm tota ſumma cibationis æſtiuæ. Iſta concluſio eſt de intentione Rabi prima aphor. commento. 17. Quibus ſemel aut bis. dum dicit: æſtas eſt tempus in quo cibus debet dari pluribus uicibus, & minoris quantitatis, de quocunq; comedat in omnibus uicibus. Secundo corpus æſtate habet humores corruptos. igitur minus de cibo eſt exhibendum. conſequentia tenet: quia non pura corpora quanto magis nutries, tanto magis lædes. Tertio uirtus pro recompenſatione reſoluti eſt fortior in hyeme, quàm in eſtate. ergo plus de cibo eſt dandum iu hyeme quàm in eſtate. aſſumptum eſt de intentione omnium auctorum. & conſequentia probatur: quia cæteris paribus plus de cibo dandum eſt in habentibus fortiorem digeſtiuam. & ideo uidemus carnoſum corpus in hyeme impinguari, in æſtate uero macrefieri. Et confirmatur quia cibus magnum nocumentum afferret: ſi non poſſet conuenienter digeri: melius autem, & in maiori quantitate digereretur in hyeme, quàm in æſtate uirtute exiſtente fortiori in tota hyeme, quàm in tota æſtate. Præterea. Oportet in hyeme multum habere de ſanguine, & ſpiritu ut corpus a frigore defendatur. Et pro concluſione hac eſt experientia Gentilis in ſolutione huius dubij. Secunda concluſio. potus debet eſſe maior æſtate quàm hyeme. Pro hac eſt experientia, & auctoritas Raſis. 17. continentis. capitulo de aere dum dicit. Aeſtate utere cibis humidis: & uinum ſit multum, bene limphatum. Præterea. Maior eſt indigentia humidi roridi æſtate quàm hyeme: cuius ſignum eſt ſitis maior æſtate quàm hyeme: nec etiam ſolum propter humidi recompenſam cõuenit maior potus: ſed propter refrigerare cali dum intenſum calore æſtiuo. Tertia concluſio. accipiendo cibum communiter plus de cibo offerendum eſt in tota æſtate quàm in tota hyeme. Hanc concluſionem uult Auicen. in litera niſi uelimus peruertere textum eius. Et pro hac eſt ratio ſua: quia multo maior eſt reſolutio in æſtate tota, quàm in tota hyeme. Nec obſtat fortitudo virtutis maior in hyeme quàm in æſtate: quia ea quæ ſunt liquida a virtute etiam debili facile tranſmutantur. Quarta concluſio in corporibus debilibus quæ fortificantur æſtate & debilitantur hyeme plus de cibo & potu, & frequentius eſt offerẽdum in æſtate quàm in hyeme. concluſio manifeſta eſt: quia reſolutio eſt maior & uirtus nutritiua eſt fortior æſtate, quàm hyeme. Quinta concluſio, licet ſecundum plurimum in corporibus robuſtis ægris ſit plus de cibo exhibendum tempore hyemis quàm æſtatis. aliquando tamen in ægritudine peracuta eſt plus de cibo exhibendum in æſtate, quàm hyeme. Prima pars eſt manifeſta cum ſecundum plurimum morbi ſint magis chronici tempore hyemis quàm æſtatis, in quibus groſsius eſt cibandum. Sed ſecunda probatur: quia quandoq; in ægritudine peracuta terminanda critice in tertia die nihil cibi dabimus in hyeme: quia virtus eſt fortis potens tolerare abſq; cibo, quæ tamen in æſtate non poterit tolerare cum merito æſtatis uirtus ſit debilior. Et ex iſto fundamento tenendum eſt quòd frequenter in corporibus robuſtis aliorum paritate ſuppoſita ex parte morbi, & reliquorum eſt groſsius diætandum in æſtate quàm hyeme: quia in æſtate virtus eſt debilior quàm in hyeme quæ indicat de maiori cibi oblatione, licet minus pro uice ſit exhibendum.

Et nota quòd Auicen. in hoc capitulo nullam fecit mentionem de cibatione cõuenienti in uere: quia uoluit eius cibationem debere intelligi per cibationes aliorum temporũ. Indicatione. n. ſumpta a uirtute plus de cibo eſt exhibendum in una uice in hyeme, quàm in uere, & in uere quàm in autumno & in autumno quàm in æſtate. pluribus tñ uicibus exhibendus eſt cibus in æſtate quàm in autũno, & in autumno quàm in uere & in uere quàm in hyeme. tota tñ ſumma cibi diſtincta cõtra potum debet eſſe maior in hyeme q̃ in uere: in uere quàm in autumno, & in autumno quàm in eſtate. Sed ſumma potus ſe hẽt ecõtra. Accipiẽdo uero cibũ ut eſt cõis ad cibũ, pprie ſumptũ & ad potũ: maior ſumma offerenda eſt in æſtate quàm in autũno: & in autũno quàm in uere, & in uere quàm in hyeme. Et hæc oĩa ex iam dictis facile pñt pſuaderi. Et hæc uera ſunt in corporibus naturaſr robuſtis in debilibus uero in multis ſe hñt res ecõtra. Dixi ſupius indicatione ſumpta a uirtute: q̃a indicatione ſumpta a repletione quæ in multis eſt in uere: & a corruptione humorũ quæ in multis eſt in autumno cum uer aſsimile

tur

tur morbo de repletione: & autumnus morbo de corruptione humorum. multoties oporteret cibare ſubtilius in uere, & autumno, quàm in æſtate. Et hoc dubium ſit hoc modo breuiter expeditum. longiores enim ſermones dimitto dominis theoricis.

Et cum intellexeris hoc, tunc oportebit ut conſideres. nam ſi ægritudo fuerit ualde acuta, et illud eſt ut ſit ſtatus eius propinquus: & extimaueris quòd uirtus non deficiet in hoc tempore, quod eſt inter principium eius uſque ad ſtatum eius, alleuiabis occupatiõem a uirtute, et incitabis eã ſuper materiam: & non facias eam occupari in cibo ſpiſſo: immo ſubtilia regimen ſtatim cum dimiſſione cibi omnino, & proprie in die criſis.

In parte iſta docet eligere ſpecies diætæ ſecundum diuerſitates ægritudinum penes chronicitatem, & acuitatem ipſarum. ſecundo docet regimen diætandi gradatim. ſecunda ibi §Verum eſt tibi neceſſarium. §Prima in tres. primo ponit regimen per diætam in febre valde acuta. ſecundo in febre acuta abſolute. tertio in chronica. ſecunda ibi §Et ſi uideris. §tertia ibi §Et ſi uideris ægritudinem chronicam. §In prima parte Auic. vult iſtam concluſionem. in febre valde acuta habente ſtatum propinquum conſtante uirtute non ingroſſetur: immo ſubtilietur regimen: & omnis auferat cibus, & proprie in die criſis. Concluſio arguitur ſic. natura non debet occupari in digerendo cibum ſpiſſum: immo incitari ſupra materiã. ergo concło uera. Veniendo ergo ad literam dicit Aui. cum intelexeris hæc. ſ. quæ dicta ſunt in parte perlecta. ſ. de ſpeciebus diætæ, & quod niſi eſſet reſpectus ad uirtutem ſubtiliaremus ultime. Oportet conſiderare maneriem ægritudinis quæ ſi fuerit valde acuta habens ſtatum propinquum, te exiſtimante non deficere uirtutem in hoc tẽpore, quod eſt a principio uſq; ad ſtatum, alleuia uirtutem ne occupetur ſupra cibũ ſpiſſum: immo ſupra materiam febris. quare ſubtilia regimen ſaltem in die criſis omnino dimittendo cibum. quaſi d. ꝙ aliquid ſubtile poſſet exhiberi in principio, aut in augumento ſicut parum uini granatorũ, aut parũ aquę hordei ſubtilis: ſed nihil in ſtatu.

Et ſi videris ægritudinem acutam non ualde, immo acutam abſolute: tunc oportebit ut ſubtilies regimen non in ultimo, niſi apud ſtatum in die criſis proprie, niſi propter cauſam maximam.

In parte iſta dicit Auic. primum. Si cognoueris ægritudinem acutam non ualde: immo ęgritudinem acutam abſolute: quæ. ſ. terminanda ſit a quarto uſq; ad decimum quartum: tunc oportebit ut ſubtiles regimen non in ultimo: quod eſt nihil dare. Secundo dicit, quòd non ſubtiliare regimen in ultimo eſt obſeruandum niſi apud ſtatum. i. in ſtatu & proprie in die criſis. nam tunc eſt ultimo ſubtiliandum. Tertio dicit niſi propter cauſam maximam. ſ. propter manifeſtam debilitatem uirtutis. neque in ſtatu, neque hora criſis eſt ultime ſubtiliandum: immo accidentibus uirtutem diſſoluentibus ilico dãdus eſt cibus. prima aphoriſmorum.

Et ſi uideris ægritudinem chronicam, aut propinquã chronicæ, non ſubtilies regimen. uirtus enim non ſaluabitur uſque ad ſtatum cum ſubtiliatione regiminis.

In hac parte dicit duo. Primum ſi uideris. i. cognoueris ægritudinem chronicam. i. temporalem terminandam ultra quadrageſimum: aut propinquã chronicæ. ſ. tropicam quæ terminatur in decimoquarto excluſiue uſq; ad quadrageſimũ excluſiue, non ſubtilies regimen. Secundo reddens cauſam dicit quia uirtus non ſaluabitur uſque ad ſtatum cum ſubtiliatione regiminis.

Verum eſt tibi neceſſarium cum hoc in omnibus ſpeciebus: ut ſit principium tui regiminis groſſius: & poſtremum tui regiminis perueniens ad ſtatum ſubtilius, et gradatim procedas in eo quod eſt inter illa: ita ut uirtus ſit conſeruata uſque prope ſtatum: tunc enim intende ſuper materiam: et non ſis occupatus in alio.

In parte illa ponit gradatim proceſſum in regimine ꝑ diætam: & intendit iſtam concluſionem. In omni ſpecie febris debes a principio groſſius diætare. ſecundo in ſtatu ſubtilius: & in ſpatio inter principium & ſtatum debes gradatim procedere continue ſubtilius diætando. concluſio arguitur ſic. Taliter debet infirmus a principio diætari, ut uirtus conſeruetur uſque ad ſtatum: & taliter in ſtatu ut ſit intenta materię & non occupata. igitur in principio eſt groſſius diætãdum, & in ſtatu ſubtilius, & in tẽpore medio gradatim a groſſiori ad ſubtilius procedendum. tenet conſequentia, & partes antecedẽtis ſunt ſatis manifeſtæ intelligenti terminos.

Dubitatur circa has partes. vtrum contineant veritatẽ: ſed circa regimen primum ab Aui. poſitum hic non oportet aliud inquirere: ſuperius enim ſufficienter in hoc capitulo diſputatum fuit. An ſi dabilis febris peracuta in qua nullus competat cibus: ſufficiunt quæ dicta ſunt in determinatiõe huius quæſtionis. Pro notitia huius, & aliorum regiminum eſt ſciendum de intentione Gal. primo, & tertio prognoſticorum: & tertio de criticis. ꝙ ægritudinum quædam ſunt peracutæ: quarum finis eſt uſq; ad quartum diem incluſiue. Quædam acutæ abſolute: quarum finis eſt a quarto excluſiue uſque ad decimumquartum incluſiue. Quædam tropicæ: quarum finis eſt a decimoquarto excluſiue, uſq; ad. 40. incluſiue. quædam chronicę: quarũ terminus eſt a quadrageſimo die excluſiue ſupra. Et de his duabus ultimis ſpeciebus determinat ſimul in ultimo regimine. In peracutis uero conuenit tenuiſſima diæta, quæ eſt nihil dare uſq; ad quartũ diem, ſi fuerit uirtus toleras. Sed dixi in determinatione dubij illius ꝙ tempore noſtro in quo homines ſunt aſſueti groſſius diætari quàm tẽpore Hip. tutius eſt aliquid dari in principio, aut in augmento: ſicut parum aquæ hordei, aut iuleb, aut uini granatorum. rationes uide in dubio illo: & hoc innuit Auic. in textu. Si uero ægritudo fuerit abſolute acuta, detur in principio ptiſana hordeacea, uel panata ſubtilis abſq; uino, ouis, carnibus, & ſimilibus quæ declinant ad diætam groſſam: in augmento detur ptiſana, aut panata ſubtilior, aut ratione quantitatis, aut quia ſit minus de pane, aut farina, & ſimilia his in genere ſubtilis diætæ. Sed tempore noſtro eſſet melius, ut huiuſmodi decoquerentur in brodio pulli parui, & ſimilium. Sed in ſtatu nihil detur, & proprie in hora criſis: ſed tempore noſtro concedatur aliquid aquæ hordei, aut iuleb, aut uini granatorum & ſimilium. Si uero ægritudo fuerit chronica, aut propinqua chronicæ ſicut tropica, concedatur groſſior diæta, ſicut panata cum pullo: & in augmento panata cũ paucioribus carnibus, aut magis ſubtilibus. ſed in ſtatu ſola panata, aut ptiſana hordeacea abſq; carnibus: & poſſet concedi in regione noſtra aliquid uini cum apparet digeſtio in principio, & in augmento, & in ſtatu minus: & hæc omnia intelliguntur in cura regulari, & in regimine uniuerſali quod ordinetur in relatione ad ſtatũ. quia cura coacta oportet aliquando dare uinũ, aquã carnis in ſtatu, & hora criſis. Item in regimine particulari propter multitudinẽ materiæ oportet aliquando attenuare diætam in ęgritudine chronica, quouſq; minorata ſit plenitudo, & poſtea ingroſſare minorata plenitudine: & poſtea ſubtiliando procedere uſque ad ſtatum incluſiue, & proprie in hora criſis. Similiter in regimine tentatiuo cum ignoremus ægritudinem, oportet ab ipſo initio atenuare, ut uirtus non occupata a cibo, uel manifeſtet eam, uel ſuperet ipſam ut ſtatim dicetur: & etiam dictum fuit ſuperius in curatione uniuerſali febrium. Et hic nota exemplũ Halyabatis tertio practicæ qui aſsimilat ægrũ peregrino: ægritudinẽ peregrinatiõi ſiue uiæ: diætã expẽſis. peregrin°. n. ſi peregrinatio ſit longa defert ſecum multum pecuniæ ne deficiat in uia. ſin uero breuiſſima: non opus eſt ut ſecum deferat aliquid pecuniæ. ſi uero media ſit, mediocriter ſecum deferat de pecunia. Et hic nota ꝙ penes Aui. & alios auctores illa diæta dicitur ſubtilis quæ parum nutrit: illa groſſa quæ multũ nutrit: illa mediocris quæ mediocriter nutrit: ſiue hęc perueniant merito quantitatis, ſiue merito qualitatis: hæ uero menſurantur in relatione ad diætam conuenientem ſibi ſano. Item nota ꝙ in tempore iſto cum ſit mentio de temporibus intelligitur de ipſis uniuerſalibus diſtinctis penes accidentia. Sed quomodo diætandum ſit in tẽporibus particularibus dicetur inferius. Eſt enim ſi neceſsitas cogat exhibendus cibus potius in declinatione: deinde in augmento. poſtea deterius in ſtatu: peſsimum in principio particulari in morbis materialibus. & hæc ueritatem continet ſm plurimum.

Aegritudinẽ plurimę differentiæ.

Quomodo ægер peregrino aſsimiletur.

Diæta ſubtilis & groſſa.

Et

Et quando ſcis quòd virtus eſt fortis:tunc fortaſſe neceſſarium facit diſpoſitio,vt ſit contentus iuleb ſolo: & ſi non plus ſaltem hebdomada vna:& proprie in febribus apoſtematum: quòd ſi timueris debilitatem ſis contentus aqua hordei.

In parte præſenti docet eligere diuerſas ſpecies diætæ ſecũdum diuerſas diſpoſitiones virtutis: & duo facit. Primo ponit duos canones.ſecundo remouet errorem quendam.ſecunda ibi §Et illius quidem qui exiſtimauit. §Prima in duas. nam primo docet qualiter dietandum ſit cognita ægritudine,& diſpoſitione virtutis. In ſecunda qualiter diætandum ſit incognita ægritudine.ſecũda ibi §Et cũ ambigua. § In prima parte dicit duo. Primum quando ſcis quòd uirtus eſt fortis:tunc fortaſſe diſpoſitio.i.ægritudo facit neceſſarium.i. eſſe ualde vtile, & conueniens ut ſis contentus iuleb ſolo ſaltem hebdomada vna,& proprie in febribus apoſtematum. Secundo dicit ꝙ ſi timueris debilitatem ſis contentus aqua hordei quæ eſt nutribilior iuleb. Notandum primo quòd per iuleb debes intelligere ſyrupum ſimplicem factum ex aqua & zuccaro:uel addita aliqua parte aquæ roſatæ. vt vult Ioannes ſerapionis in ſeptimo breuiarij: & eſt a græco iulem. Et certum eſt quòd ſi debet eſſe minus nutritiuum aqua hordei: oportet, ꝙ ſit in eius compoſitione parum xuc.& multum aquæ.niſi forte per aquam hordei intelligeremus ptiſanam: & certe noſtro tempore non debemus eſſe contenti ſolo iuleb, aut aqua hordei,ſed dabimus ptiſanã. Non credamus tamen ſicut dicit Gẽtilis ꝙ Auic. fuerit ita inſciens quòd in magnis caſibus uirtutis ſuecurrat cum aqua hordei:immo cum vino, & aqua carnis vt apparet vndecima tertij. Sed intentio ſua fuit vt ualde tenuiter dietemus:modo virtus non cadat. Secundo notandum ꝙ maxime in febribus apoſtematũ debemus attenuare regimen, vt materia diuertatur a fluxu ad partẽ apoſtematam, facto corpore auaro propter cibi abſtinentiam.unde in apoſtemate inteſtini recti facit Auicen. ieiunare duobus diebus tertio canone. ſen decima.

Et cum ambigua ſit tibi diſpoſitio in ægritudine, & non cognoſcis eam:tunc vt declines ad ſubtiliationẽ eſt melius,quàm vt declines ad additionẽ,te obſeruante virtutem,et tolerãtiã.

Hic ponit ſecundum canonem dicens. quando non cognoſcis ægritudinem eſt melius ut declines ad tenuitatem diætæ quàm ingroſſationem,te tamen obſeruante virtutem, & tolerantiam eius.i.quanto tempore iudicio æſtimatiuo poteſt tolerare hanc ſubtiliationem, vt non magis ſubtilies quàm virtus poſſit tolerare.

Contra.minus nocumentum eſt declinare ad diætam groſſiorem quàm oportet,quàm ad ſubtiliorem quàm oportet.igitur te ignorante ægritudinem, & durationem eius eſt tutius declinare ad ingroſſandum diætam,quàm ad ſubtiliandum.tenet conſequentia:quia in rebus dubijs pars tutior & minus malum eſt eligendum. Sed antecedens eſt Hip. prima apho. Omne.n.peccatum quodcunq; fit magnum, magis fit in tenuibus,quàm in groſſioribus diætis. Præterea. Si ſpeciem ægritudinis ignoro,multo magis ignorabo durationem eius: cum valde difficilius cognita ſit duratio ægritudinis quàm ſpecies eius. & conſequẽter nullo pacto conſeruare potero virtutem neque tolerantiam eius. i. quanto tempore poſsit tolerare. Præterea. Inſurgit dubium quanta debet eſſe huiuſmodi ſubtilitas diætæ:debet ne eſſe tenuiſsima, aut magis appropinquare mediæ. Ad hoc dicendum eſt quòd hic canon eſt ad faciendum nos deuenire in notitiam ægritudinis ignoratæ. hoc aũt melius fit cum natura non occupata cibo ſe totam conuertit contra ægritudinem: quia aut ſuperat, aut manifeſtat eam.

Ad primam igitur rationem dicitur ꝙ licet ſit maius malum declinare ad dietam ſubtiliorem, quàm groſsiorẽ quàm oportet. Attamen hic timor maioris mali eligitur vt veniamus in notitiam ægritudinis,cuius cognitio præeligitur timori illius maioris mali. Ad ſecundum dicitur quòd licet tempus tolerantiæ adæquare ſciri non poſsit:tamen per uirtutem præſentẽ aliquam habeo coniecturam de tolerantia virtutis:etiam quotidie tangendo pulſum,conſiderando virtutem vitalẽ,animalẽ, & naturalẽ,tenorẽ virtutis,an ꝑduret,an manifeſte deficiat. Ad tertium dicitur quòd medicus habet aliquam coniecturam de duratione ægritudinis:dato quòd non cognoſcat ſpeciem ægritudinis quæ coniectura ſumitur a tempore anni:a complexione:a modo paroxyſmandi,& pulſu,& reliquis de quibus actum eſt prima quarti.cap. 4. & ſecundum coniecturam illam longitudinis,aut breuitatis diætat. Sed pone ꝙ nullã habeas penitus de ægritudine notitiam:ſicut idiota,tunc melius eſt vt ordines diætam mediam.ſ.panem lotum,vel ptiſanam hordeaceam tempore noſtro in brodio pulli.ſic.n.minus poſſes errare quàm ſi ordinares aliquam extremam diætam,cum medium minus diſtet ab extremis,quàm extrema inter ſe.

Et illius quidem qui exiſtimauit, quòd cibatio & confortatio in febre acuta eſt melior:quoniam non eſt intentio in digeſtione,& in euacuatione,cum volueris vt faciat id natura,aut non faciat: errorem iam te ſcire feci:immo quando times caſum virtutis,tunc cibatio eſt melior.

In parte præſenti Auic.dicit duo. Primum quòd ſuperius fecit te ſcire errorem illius ſcilicet Raſis qui exiſtimauit quòd cibatio,& confortatio in febre acuta ſupple pendente a materia ſubtilli eſt melior. quoniam non eſt intentio digeſtioni cũ materia ſubtilis ſecundum ipſum ſit digeſta, Et pro ſed,eſt intentio in euacuatione cum volueris vt faciat eam natura: aut volueris quòd non faciat eam natura,ſed ars, cum tẽpore euacuationis oporteat quòd uirtus ſit fortis:propterea cibo eſt eõ fortanda. Dicit ſecundo. immo quando times caſum virtutis tunc cibatio eſt melior:& non eſt melior,cum euacuatio eſt facienda,niſi forte ipſa deficiat. Notandum quòd Auic.fecit errorem huius Raſis ſciri. ſ. in præcedenti capitulo vbi oſtendit materiam ſubtilem indigere digeſtione. & fecit etiam te ſcire errorem eius,aut alterius circa euacuationem in hoc capitulo illo. §. Et de illis quæ ſignificant ſubtiliationem eſt neceſsitas phlebotomiæ aut ſolutionis ventris. Cum enim adeſt neceſsitas euacuationis oportet prius abſoluere neceſsitatem illam: poſtea cibare: niſi timeamus, caſum uirtutis uel uirtutem defecturam.

Et de corporibus ſunt corpora cholerica,quæ requirunt regimen diuerſum ab illo,quod diximus:et proprie quando ſunt aſſueta commeſtioni plurimæ. ipſi enim cum non cibantur ſaltem in ipſo principio febris: immo in hora,quæ eſt prauior ea, & eſt hora ſtatus,non vacuæ ſunt diſpoſitiones eorum a duabus rebus,quoniam cum ipſi ſint debilium virtutum ſuperuenit eis ſyncopis,& moriuntur in paroxiſmo:& ſi ſunt fortium virtutum cadunt in extenuationem,& apparent ſuper eos ſigna ariditatis,& ex minoratione naſi,& profundatione oculorum:& quòd tempora ſunt depreſſa.& fortaſſe ſuperuenit eis ſyncopis ante illud, propter id quod effunditur ad ſtomachos eorum de cholera mordicatiua.

In parte præſenti docet diuerſum modum diætandi ſecundũ diuerſitatem complexionum,& quaſdam diſpoſitiones particulares. Et habet hæc pars quatuor partes. In prima parte ponit canonem ſpecialem indicando de ſpeciali corporis cõplexione. In ſecunda parte ponit canonem indicando ab aptitudine reſolutionis. In tertia Auic. ſummat naturales diſpoſitiones ꝓpter quas oportet diuerſificare cibationes ab eo quod dictum eſt. in quarta parte explicat quaſdã diſpoſitiones præternaturales,ſiue accidentia quædam propter quæ oportet variare cibationẽ:& explicat modos cibationum hic conuenientium. ibi ſecunda §Et ſunt de hominibus. § ibi tertia §Et oĩs cuius calor. § ibi quarta §Et de eis ſunt quibus. § In prima parte Auic. uult iſtam cõcluſionem. corpora cholerica & proprie ſolita comedere multum requirunt regimen diuerſum a prædicto regimine. Concluſio arguitur ſic. Iſta ſunt cibanda in principio, & ſtatu paroxiſmorum. ergo concluſio vera. tenet conſequentia. probatur antecedens:quia ſi non cibantur in principio & ſtatu.uel ſuperuenit ſyncopis, & moriuntur in paroxyſmis:uel ſit fortis eorum extenuatio,& ſigna ariditatis: vt minoratio naſi,& profundatio oculorum.ergo ſunt cibanda in principio & ſtatu paroxyſmi. Veniendo ergo ad literam dicit quòd de corporibus ſunt quædam corpora cholerica, quæ requirunt regimen diuerſum ab eo quod diximus: & proprie quãdo ſunt aſſueta comeſtioni plurimæ. ipſa.n.cum non cibantur in principio.ſ. paroxyſmi, aut in hora quæ eſt prauior ea.ſ. hora ſtatus:non vacuæ ſunt eorũ diſpoſitiones a duabus reb⁹.i.

incurrunt

incurrunt alterum duorum. Nam si sunt debilium uirtutum naturaliter scilicet pauci spiritus & sanguinis superuenit eis syncopis & moriuntur in paroxysmo. Et si sunt fortium uirtutum cadunt in extenuationem, & apparent supra eos signa ariditatis ex minoratione nasi, & profundatione oculorum & quòd tępora sunt depressa idest priuata suis tumoribus naturalibus: & fortasse superuenit eis syncopis ante, idest ante hanc extenuationem, propter illud quod effunditur ad stomachos eorũ de cholera mordicatiua, & cæteris.

Dubitatur utrum corpora cholerica indigeant contrario regimine ei quod diximus scilicet quòd sint cibanda in principio, & statu paroxysmi. Et arguitur ꝙ non; quia multa sunt talia. & sic in multis esset hoc regimen obseruandum: cum tamẽ Auicen. iubeat raro hoc regimen fieri. Secundo complexio sicca indiget conseruari cum siccis: sicut humida humidis, unde diæta humida confert infantibus, & grassis. ergo non debẽt ista corpora sicca cibo humectari. Prætera. Dicit hoc regimen esse obseruandum quando hæc corpora sunt assueta plurimæ comestioni. Sed contra hoc est Galenus primo regiminis acutorum. cap. 4. ubi ponens duo exempla ponit illum cuius uult regimen attenuare cõsuetum plurimæ comestioni. Et uidetur conueniens. quia plurima comestio est signum plurimæ repletionis: & ubi est plurima repletio, conuenit minus cibare.

Dicendum pro solutione dubij quòd corpora, de quibus est hic sermo, sunt exuberantia multa cholera calida & sicca macria utentia in uita sua multo exercitio & parum dormientia: & de his est iuuenis de quo loquitur Galenus. 8. therapeuti. cap. 3. & in lib. de causis procatarticis. cap. 2. Non ergo sunt omnia corpora cholerica sed quædam: quod patet ex modo loquendi Auice. Non enim dixit corpora cholerica: sed de corporibus: quasi dicat, aliqua sunt regenda regimine contrario ei quod suprascriptum est. debent enim cibari in principio paroxysmi, in statu paroxysmi & parum ante initium: & quadocunque fuerint incibati ne syncopizẽt in paroxismo, & moriantur subito: aut si releuentur a syncopi incurrant extenuationem, & faciem tornatilem, qualis descripta est ab Hip. primo prognosticorum. Si tamen esset possibile expectare declinationem paroxysmi esset præstantius. & ex his patet solutio ad rationem primam. Ad secundam dicendum quòd hoc accidẽs quod timetur, preiudicat naturali complexioni. Vel melius dic quòd non omnia corpora sunt conseruanda cum similibus, sed solummodo corpora inculpate sana: immo huiusmodi sunt potius præseruanda cum contrarijs prohibentibus ulteriorem lapsum cum semper prona sint in siccitatem, & arefactionem. Ad tertiam dicendum quòd aliquis est homo assuetus multo cibo indigens illo propter plurimam eius resolutionem, & hæc non impinguantur nec habent fęcem plurimam: & de isto loquitur Auice. decimatertia tertij. cap. de significationibus dispositionum stomachi: & de hoc est sermo hic. Alij quis est assuetus multo cibo non indigens eo qui eo repletur, & fastiditur habẽs multitudinem fæcum & constituitur in dispositione neutra: & huic conuenit in feb. minoratio cibi. & de hoc loquitur Galenus primo regiminis acutorum. Aliter dicitur quòd cõsuetudo multi cibi, aut est diu assueta ante morbum: & hæc est illa de qua loquitur hic Auic. Alia uero parui temporis ante febrem, & de hac loquitur Gale. loco supra allegato, & forte hic responsio coincidit cum prima. Notandum quòd in hac parte reperitur duplex litera, una est purior: altera prauior, si dicat purior textus est clarus in hora enim status calor est purior, praua intensior & nõ admixtus frigiditati cui frequẽter est admixtus in principio. Si uero dicat prauior potest dupliciter intelligi. uno modo ad resoluendum, & corpus extenuandum: & est sensus literæ clarus. Alio modo quo ad cibum & dicunt communiter quòd nocumentum cibationis est maius intensiue in statu paroxysmi, sed nocumentum cibationis in principio paroxysmi est maius extensiue: quia in statu calor est intensior, & cibus addit in calorem, sed nocumentum cibationis in principio paroxysmi est maius extensiue: quia nocumentum eius extenditur ad omnia tempora paroxysmi sequentia. Ego autem credo nocumentum cibationis in principio paroxysmi non solum esse maius extẽsiue: sed secundum plurimum esse maius intensiue: cum intensiora fiant nocumenta, & pauca iuuamenta. Nocent enim suffocando calorem innatũ, coarctãdo magis pulsum, & pauca est tunc indigẽtia cibi cum corpus nondum sit exiccatum, & resolutũ. Item prolongatur principium, & cætera tempora, & mors potest ita accidere in principio per uiam suffocationis: sicut in statu per uiam resolutionis: sed in statu nocet quia forte prolongat statum & declinationem: licet forte prouocando sudore qui forte non prouocaretur sine cibo: possit esse causa abbreuiationis eorum. Item facit aliqualiter excrescrere calorem: sed multa iuuamenta facit humectando & restaurando corpus exiccatum, & resolutum. Credo itaq; intelligendũ esse quòd status est hora prauior quo ad corporis exiccationẽ non quo ad cibationem. & maxime in his corporibus de quibus hic loquitur: in quibus potest accidere syncopis, & mors subita per uiam resolutionis. Et non solum status est prauior hora ad occidendum per uiam resolutionis quàm principium immo declinatio paroxysmi est prauior hora quàm principiũ ad occidendum per uiam resolutionis tertio de crisi. cap. tertio & secunda quarti capitulo de horis, & speciebus mortis. Et si quæratur in quo tempore est melius cibare hæc corpora quæ syncopizant in paroxysmis, & quãdoq; subito moriuntur. Dicendum quòd syncopis potest accidere his corporibus dupliciter, uno modo ex defluxu choleræ ad hos stomachi: & hoc magis accidit in principio paroxysmi. Aliomodo per uiã resolutionis: & hoc magis accidit in statu. Dicendum igitur ꝙ si accidat syncopis solum ex defluxu choleræ ad stomachũ, melius est cibare parum ante principium cum aliquo styptico frigido, sicut cum pane infuso in uino granatorum, ut stomachus confortatus a se choleram repellat: aut si ueniret ad stomachum facile possit uomi. Sed in his qui syncopizãt propter resolutionem, aut utroque modo, debemus in principio, uel parum ante principium, & etiam in statu si non possit expectare usque ad declinationem: sed in principio, uel parum ante principium cum cibo iam dicto. & forte si panis esset infusus in uino styptico esset præstantius. In statu autem cum aliquo resumptiuo: sicut cum aqua carnis, uino, & similibus: si non potest expectare declinationem. hæc enim cura est coacta.

Et sunt de hominibus quidam, qui sunt exuberantis carnis: sed eũ abscinditur ab eis cibus debilitantur, et extenuationem incurrunt: quare non tolerant prohibitionem cibi.

In parte præsenti ponit quendam canonem cibationis diuersæ a communi consuetudine cibationis ægrorum. Et dicit quòd de hominibus sunt quidam exuberantis carnis a quibus cum cibus abscinditur in paroxysmo debilitãtur, & extenuantur: quare non tolerant prohibitionem cibi. Notandum ꝙ corpora huiusmodi sanguinea, carnosa sunt duplicia. quædam enim sunt densa in poris suis, & hebentia humidum spissum, & ratione huius non facile resolubilia: licet habeant multum de calore faciente ad resolutionem. & hæc facile tolerant famẽ apud Gale. nono. Therapeutice. Quædam autem sunt rara in poris suis & habentia humidum non spissum: & hęc sunt facile resolubilia: & cum patiuntur famem extenuationem incurrũt & sunt cibanda in paroxysmo: & proprie in statu quando prolongatur.

Et omnis cuius calor innatus fortis est valde, aut plurimus, aut calor innatus est valde debilis, non potest dimittere cibũ.

In parte præsenti Auicen. sumit causas cibationis diuersæ a communi cibatione ægrorum dicens: quòd omnis cuius calor innatus est fortis ualde idest intensus: aut siccitati coniunctus: aut utroque modo: sicut in corporibus cholericis de quibus supra. Nam per hæc duo calor fit acutior notabiliter resoluens: & plurimus idest cum magna multitudine caloris sequente multitudinem subiecti proprij: sicut in sanguineis: de quibus supra, & in infantibus. Aut calor innatus ualde debilis: quia remissus & paucus: sicut in corporibus exanguibus priuatis calore: necnon spiritibus, aut merito complexionis aut merito ætatis: sicut decrepiti non possunt dimittere cibũ. sunt enim in paroxysmo cibandi.

Contra. contrarium dispositionum regimina debent esse cõtraria, ergo si unus istorum non tolerat abstinẽtiam, alter tolerabit eam. Præterea. Calor innatus valde debilis parum resoluit. ergo tolerat abstinentiam. tertio calor multus ostendit

multam

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 150 sur 301

multam copiam ſanguinis:& talis tolerat abſtinentiam. Ad primum dicendum ꝙ contrariarũ diſpoſitionum in eo ꝙ ſunt cõtrariæ cõtraria debent eſſe regimina. & hoc modo quia calor paucus,& calor multus ſunt contrarij: quia paucus parum reſoluit,& parum poteſt digerere. multus multum reſoluit,& multum poteſt digerere:indigent regimine cõtrario.ſ.paucus pauco cibo pro vice:ſicut in decrepitis,& exanguibus:& multus multo cibo pro vice: ſicut in infantibus,& ſanguineis: ſed in illo in quo cõueniũt,indigent ſimili regimine: conueniunt enim in hoc ꝙ vterq; eſt paratus extinctioni,vnus propter nimiam reſolutionem:alius propter paucitatem humidi: vnde niſi cito ſubueniatur extinguitur. Exemplũ habetis in lucerna habente multum de oleo: ſed papyrum magnum cum multo igne multum de oleo conſumente.hæc enim exigit multum oleum & frequenter. Si autem lucerna habeat valde modicũ de oleo,& papyrum paruum cum parua flamma exigeret paucum oleum,ſed frequenter:ſic eſt de cibo in corporibus multi & pauci caloris:& ex his patet ſolutio ad rationes alias.

Et de eis ſunt quibus accidit dolor,& læſio in ſtomacho,& dolor capitis propter communitatem,& iſti ſunt de hoc genere. Et iſtis fortaſſe ſufficit aqua hordei,& fortaſſe egent vt miſceat ſuccum granatorum,& ſimilia illi, vt confortetur os ſtomachi. Et quandoq; eſt nobis neceſſarium vt faciamus eos vomere cum facilitate ante cibum. Et in plurimis iſtorum ſi debilitantur:& proprie ſi ſuperuenit eis ſyncopis:cauſa nõ eſt vehementia debilitatis:immo effuſio materiei ad os ſtomachi. Cum ergo ſumunt in potu ſyrupum acetoſum permixtũ cum aqua calida multa: aut vinum permixtum cum aqua multa, euomunt in vomitu humores cholericos,& virtus eorum ſit fortis. Cũq; cibantur aliquo robub ſtypticorum,ſedantur.

In hac parte Auic. explicat quaſdam diſpoſitiones præternaturales propter quas oportet variare cibationem. & explicat modos cibationum dicens ſex. primum quòd ſunt aliqui quibus accidit dolor in ſtomacho,& læſio.ſ.alia:ſicut nauſea & ſuberſio.& dolor etiam capitis per cõmunitatem a ſtomacho. & iſti ſunt de hoc genere qui non poſſunt abſtinere a cibo. ſecundo dicit ꝙ iſtis fortaſſe ſufficit aqua hordei.& fortaſſe egẽt vt miſceatur ſecum vinum granatorum,& ſimilia illi os ſtomachi confortantia,& infrigidantia:ſicut vinum cydoniorum.tertio dicit ꝙ quandoq; eſt neceſſarium vt faciamus eos vomere cum facilitate. i. leuibus remedijs ante cibum ad educendum ſuperflua quæ ſunt in ſtomacho.quarto dicit ꝙ pluribus iſtorũ ſi debilitantur:& proprie ſi ſuperuenit eis ſyncopis cauſa,non eſt debilitas magna.ſ.per uiam reſolutionis ſpirituum, & conſumptionem humidi:immo cauſa ſyncopis ſuæ eſt effuſio materiæ ad os ſtomachi. quinto dicit quòd cum ſumunt in potu ſyrupum acetoſum cum aqua calida multa:ut puta ſyrupi acetoſi. ℥.2.aquæ.℥.4. aut circa:ita vt totum ſit tepidum:aut ſumant vinum permixtum cum aqua multa quod ſit ſimiliter tepidum euomunt humores cholericos:& uirtus eorum eſt fortis: quia non ſyncopizant propter defectum ſpirituum: immo propter compaſsionem cordis ad os ſtomachi. Vltimo dicit ꝙ cum cibantur aliquo rob ſtypticorum ſedantur.ſ. ſyncopis, & reliqua accidentia. Eſt autem rob ſuccus per decoctionem inſpiſſatus.Eligatur itaq; rob de citonijs,de piris,aut aliud ſimile frigidum oris ſtomachi confortatiuum,& cholerę repreſsiuum.

Notandum primo ꝙ hi de quibus eſt hic ſermo dicuntur infelices à generatione. habent.n. porum felleum euntem ad os ſtomachi latiorem,quàm debeat eſſe in naturali diſpoſitione, & plus cholerę deferentem.vnde ex qualibet leui cauſa cholera euomũt. immo quidam omni die:& de his eſt ſermo apud Gal. ſecundo techni. & ſecundo regiminis acutorum cõm.29. Hi autem cibandi ſunt parum ante paroxyſmum uel etiam in principio paroxyſmi aliquo ſtyptico infrigidante:ſicut dictum eſt. Nam huiuſmodi ſumpta aut prohibent aduentum cholerę ad os ſtomachi: aut ſi non poſſunt prohibere cum hoc cibo eã facile euomunt:& ſic ſyncopis prohibetur.Et hæc cibatio multum differt à cibatione primorum corporum cholericorum.illi.n.cum ſyucopizent propter debilitatem ſequentem reſolutionem,debent cibari cum aqua carnis,& uino. Eſt tamen melius ut aquæ carnis ſit aliquid frigidum ſtypticum admixtum, ut ſimul ſubueniatur debilitati per uiam reſolutionis, & pi venienti ex defluxu cholerę ad os ſtomachi:ſicut aliqu ſibi accidit. Et ſimiliter eſſet in his faciendum ſi ſuæ debil. ſequenti raptum cholerę ad ſtomachum complicaretur del tas per viam reſolutionis: ſicut accidit aliquando:& tunc et cibandi eſſent in ſtatu ſicut priores. primo ergo cibandi ſunt ante aduentum paroxyſmi cum aliquo ſtyptico frigido prohibente, aduentum cholerę ad ſtomachum. ſecundo ſi cholera peruenit ad ſtomachum procuretur eius eductio cum uomitu. tertio ſtomachus confortetur cum aliquo frigido ſtyptico.

Et ſenes quidem,& debiles, & infantes ſunt de genere eorum,qui non tolerant famen. De primis vero ſenibus ſunt, qui ſunt vehementis tolerantiæ,famis,& ſequuntur eos adoleſcentes:& proprie habentes ſolida membra amplas venas in aere frigido.

Hic ponit can. cibationis ſecundum ętates. Et primo facit hoc. ſecundo docet euitare quendam errorem.ſecunda ibi§Et multoties§ In prima parte dicit tria.primum ꝙ ſenes.ſ.decrepiti,& debiles ſicut conualeſcentes ex morbo reſolutiuo. Item debiles naturaliter propter humidi paucitatem, & caloris innati qui in hoc decrepitis proportionantur: & infantes ſunt de his qui non tolerant famem, immo ſunt cibandi in paroxyſmo nimis prolixo.ſecũdo dicit ꝙ de primis ſenibus ſunt aliqui qui optime tolerant famem:& hi ſunt qui habent humidum ſpiſſum cum defintate pororum. tertio quòd hos ſenes in tolerantia famis ſequuntur adoleſcentes: per adoleſcentes intelligendo iuuenes,& pueros ſibi proximos qui proprie adoleſcentes vocantur. Nam adoleſcentia etiam ſignificat iuuentutem apud Concil. differentia.124.& proprie illi adoleſcentes, & ſenes primi optime tolerant famen qui habent ſolida membra.i. denſa in poris cum ſpiſsitudine humidi, & amplas venas:& cum hoc plenas ſanguine:non tamen cum calore valde intenſo,& in aere frigido parum reſoluente.& hic eſt apho riſmus primæ particulæ. Senes facillime tolerant ieiunium. Raſis vero.17.continẽtis. capitu.4.unde Auicen. accipit hunc paſſum ſic dicit. Illi qui ſunt debiles uirtute ſicut decrepiti: & multę diſſolutionis ſicut pueri non poſſunt abſtinere à cibo: & qui plus pati poſſunt ieiunium ſunt ſenes:& poſt illos qui in vltimo iuuentutis. maxime tamen quorum corpora ſunt duri tactus,& paucæ diſſolutionis,& largi pectus:& aſſueti in aere frigido,& regimine groſſo ante morbum.

Et multotiens quidem errat medicus in huiuſmodi ægrotis ſecundũ alium modum:quoniã ipſe prohibet eis cibum in principio rei,& quando appropinquat ſtatus,& ſciunt quòd cadit virtus,cibant in illa hora neceſſario: iam ergo errauerũt duobus modis:et ſi ipſi cibarent eos in principio eſſet error ille,et ignorantia infra hunc errorem.

Hic ponit quendam canonem vt illum euitemus. ſecundo oſtendit nocumenta quę accidunt ex illo canone. ſecunda ibi §Accidit illis ægris.§ In prima parte dicit quòd medicus errat in cibando hos ægros. ſ. febrientes ſecundum alium modum: præter hunc qui ſtatim poſitus eſt: quia non cibantur in paroxyſmo qui ſunt cibandi iuxta canones ſtatim poſitos. Sed hic ſecundus error eſt: quia medicus ignarus prohibet cibum in principio vuiuerſali:aut minuit magis quàm oportet. Et quãdo appropinquat ſtatus uniuerſalis,& vident virtutem cadere coguntur tunc neceſſario cibare groſsius quàm oportet: quapropter errant duobus modis. Vnus modus, quia non cibauerunt in principio quando erat cibandum. ſecundo, quia cibant in ſtatu magis quàm ſit cibandum: & ſi cibaſſent in principio etiam groſsius,quàm opus fuiſſet, minor error fuiſſet,& minor ignorantia.i.minus nocumentum quàm cibare ipſos in ſtatu,& non cibaſſe in principio,aut minus cibaſſe, quàm erat opportunum. Cibatio. n. facta in ſtatu plus nocumentum affert quàm cibatio facta in principio iuxta ſupius determinata.

Et accidit iſtis ægris,ut accidant eis catarrhi nauſeatiui et cholerici,et vigilatiui propter reſolutionem, et priuationem digeſtionis,et inquieti fiunt,et alienantur et coarctant materiæ uirtutes eorum,et multiplicantur ipſorum vapores.quare

audiuta

audiunt id quod non eſt,et tremunt,et citantur uel ſaliunt, et permutantur in lectis : et imaginantur quod non eſt : et tremunt uel ſaliunt labia eorum inferiora propter dolorem oris ſtomachi:et contriſtantur animæ eorum propter grauitatem materiei .

Hic ponit nocuměta quę accidunt illis qui in principio nō cibantur,aut cibantur ſubtilius quàm erat opportunū : poſtea cibantur in ſtatu groſsius quàm eſt opportunū. accidunt enim catarrhi nauſeatiui.i.nauſeam excitantes fluendo ad os ſtomachi . Et cholerici:nam quantuncunq; fe.non penderet a chole ra,multoties tamen ea excitantur humores cholerici:qui quia ad motum ſunt proniores ſimul cum alijs humoribus mouentur ad os ſtomachi·immo faciunt alios humores fluere:& uigi latiui.i vigilare facientes ſua caliditate & ſiccitate: & fortaſſe tuſſim excitādo ſi fluant ad pulmonē.& hi catarrhi poſſunt excitari tam propter ſuperfluam inanitionem calore inflammato defectu cibi : & ſua inflammatione liquefaciendo humores in capite contentos,quàm propter ſuperfluam repletionē cibi tempore ſtatus,unde corrumpitur cibus:& euaporando eſt cauſa huiuſmodi catarrhorum.propter quod dixit propter reſolutionem.i.diſſolutionem tēpore inanitionis in principio , & priuationem digeſtionis ſumpto cibo tempore ſtatus,& inquieti fiunt & reuoluuntur non potentes quieſcere in uno loco,maxime propter vigilias ſequentes acutos uapores ad caput peruenientes.& alienantur uaporibus peruenientibus ad organa uirtutum interiorum ſuas operationes impediētibus : ſicut in phreneſi non uera accidit . Et coarctant materiæ uirtutes eorū.ſ.animales,naturales,& uitales:aut omnes,aut plures ex his . Et per materias intellige chylum cum uaporibus ſuis:& materias malas quæ ex chylo corrupto generantur. Et poteſtis etiam intelligere materias diſſolutas tempore inanitionis:& multiplicantur uapores maxime per actionem caliditatis tempore ſtatus agentis in cibum : & in ea quæ ex cibo generantur.quare audiunt illud quod non eſt, uaporibus multiplicatis & uenientibus ad meningam auditus: ſunt enim cauſa tinnitus:unde exiſtimant aliquem ſonū eſſe in aere,qui non eſt:& ſimiliter imaginantur quod non eſt.Ex eadem cauſa tremunt,citantur,uel ſaliunt,& commouentur labia eorum inferiora propter dolorem oris ſtomachi ſequentem:aut cibi corruptionem:aut catarrhum ad ipſum defluentem . Eſt enim pellicula labij inferioris ori ſtomachi continua. Vnde ore ſtomachi commoto commouetur labium inferius magis quàm ſuperius:licet etiam ſuperius continuetur ori ſtomachi: quia cū ſit pendens non eſt aptum ita commoueri ſicut inferius . Et contriſtantur animæ eorum propter prauitatem materiæ euaporantis ad cor,& ad cerebrum,ſiue illa materia ſit chylus corruptus:ſiue genita ab eo.& hæc ſententia ſumpta eſt ab Hipp. ſecundo regiminis acutorum.§. illo Multotiens autem a capite . Et ſic eſt finis huius captuli .

Canon in dando in potu aquam hordei: & ſyrupum acetoſum. Cap. IX.

AQua hordei quædam eſt,in qua non eſt de corpore hordei: niſi quod eſt ſicut virtus et forma,et non eſt ei introitus in curatione,aut fiducia in iuuamēto:niſi quādo eſt completæ decoctionis . Et quæ de ea eſt melior,eſt ut ſit aquæ quantitatis ſacraiati.xx.et hordei ſacraiati.i.et ſit iam reducta proprie ad quintam:et aſſumatur illud quod de ea rubeum eſt,et ſubtile:hoc enim eſt ſubtile cuius nutrimentū eſt minus:et cuius humectatio eſt maior:et ablutio eius,et extractio ſuperfluitatum ab ea,et digeſtio facta ab ipſa eſt multa æqualis .

Quia Auicen.promiſit ſuperius ſe facturum ſermorem ſingularem de aqua hordei,& ſyrupo acetoſo . Ideo facit hoc capitulum in quo agit de modo conficiendi aquam hordei & ſyrupum acetoſum . Et ponit can.in uſu utriuſque . Habet hoc capitulum tres partes . In prima docet facere aquam hordei. In ſecunda ſyrupū acetoſum. In tertia ponit can.in uſu utriuſque.ſecunda ibi§Et melior quidem ſi.§tertia ibi §Et aggregare.§prima in duas.nam in prima ponit duas diuerſitates aquæ hordei penes ingredi parum, aut multum de corpore hordei in aquam . In ſecunda ponit diuerſitates ipſius ſumptas ex parte hordei.ſecunda ibi§Et aqua quidem hordei.§prima in duas. nam in prima parte docet conficere aquam hordei in quam ingreditur uirtus hordei & parum de corpore eius . In ſecunda docet conficere aquam,in quam ingreditur multum de corpore hordei.ſecunda ibi§Et de ea eſt in aqua.§ In prima parte dicit quod quædam aqua hordei eſt in qua non eſt de corpore hordei.ſ.aliquid notabile:ſed ſolum aliquid quod eſt ſicut uirtus prima aut ſecunda.& forma.i. proprietas tertia , non ꝙ illud parum quod ingreditur de corpore hordei in aquā ſit uirtus prima aut ſecunda aut tertia eius·ſed in ipſo ſeruātur huiuſ modi uirtutes.ſecundo dicit ꝙ non ualet in curatione : neque eſt fiducia in iuuamento eius niſi quando eſt completæ decoctionis.ſ.uſq; ad aperturam granorū hordei incluſiue : non tamen magnam ſed inchoantem.nam ſi eſſet magna multum de corpore hordei in aquam ingrederetur. tertio dicit quòd melior aqua hordei eſt,ut ſit aquæ ſacraiati.xx.& hordei ſacraiati unum . Eſt autem ſacraiati pondus quatuor drachmarum cum dimidio:aut ſecundum alios ſex dracmarum . Sed non poteſt eſſe error.hordeum ſit ſubiugecuplum ad aquam,& bullierint ſimul donec remaneat ſolum prope quintam partē aquæ.quarto dicit quod de ea ſumatur illud quod eſt rubeum, & ſubtile , & ſpiſſum remanens in fundo:tendens uero magis ad albedinem abijciatur . Hoc enim ſubtile aquæ eſt pauci nutrimenti : quia parum eſt in eo de eo corpore hordei,ſed eius humectatio eſt maior ratione aquæ.ſed ablutio eius, & extractio ſuper fluitatū,ſcilicet per urinam,& per ſeceſſum eſt ratione aquæ : uirtutis abſterſiuæ quę eſt in cortice hordei intricſeco ratione nitroſitatis ſparſæ cum eius ſuperficie: & digeſtio eius eſt multa æqualis.i.non ſuperfluens.infrigidat enim,& abſtergit: ſed non ſuperflue & humectat ſufficienter .

Et de ea eſt in qua eſt aliquid de corpore hordei, & farina eius . Et magis dilectum mihi in huiuſmodi eſt,ut non ſit plurimum decoctum:immo ſecundum menſuram quæ auferat inflationem,& non perueniat ad hoc ut faciat ipſam uiſcoſam vehementer . Et huiuſmodi quidem eſt pluris nutrimenti,& minoris ablutionis, & digeſtionis : & accidit ei multoties ut acetet in ſtomacho frigido in ſubſtantia ſua : & ſi ſit in eo calor extraneus multus de malitia complexionis .

In parte iſta agit de aqua hordei in qua eſt plus de hordei corpore:& farina eius quam dicit non multum debere decoqui:ſed ſecundum menſuram quę aufert inflationem ab ea quę eſt apta eſſe in ea merito huius hordei ventoſabilis : niſi ſufficienter decoquatur.non perueniat ad hoc ut faciat ipſam uiſcoſam vehementer:& hæc quidem eſt pluris nutrimenti ratione farinæ ingredientis in aquam:ſed eſt minoris ablutionis,ratione paucitatis aquę:unde nō impetuoſe fluit : & eſt minoris digeſtionis ſua uiſcoſitate abſterſionem impediente . ſecundo dicit quòd multotiens acetet in ſtomacho frigido naturaliter: quamuis ſit in eo calor extraneus,& multum de malitia complexionis calidæ.nam ſi ſtomachus eſſet calidus & ſiccus naturaliter:& cum hoc haberis calorem extraneum potius corrumperetur ad fumoſum,quàm ad acetoſum.& hęc aqua eſt magis apta acetoſari cū diutius permaneat in ſtomacho , quàm aqua ſubtilis de qua ſupra . Modus autem faciendi hanc aquam eſt permittendo ipſam magis bullire, ſcilicet uſq; ad completam aperturam granorum hordei:ita tamen ut non inſpiſſetur . ſic enim eſſet ptiſana,& non aqua hordei .

Et aqua quidem hordei quandoq; eſt decocta ex hordeo ipſo ſicut eſt:& quandoque eſt excorticatum .

In parte iſta ponit duas maneries aquæ hordei ſumptas ex parte hordei dicens: ꝙ eſt aliqua aqua hordei facta ex hordeo ipſo.ſ.ſicut eſt:quia non mundato a cortice.ſ.interiori: ſed bene ab exteriori. facta enim ex hordeo non mundato ab aliquo cortice non habet iuuamenta quæ quærimus ex aqua hordei : ut vult Meſue & Azaraui' libro decimoſexto capitulo primo. & huius uirtutes poſitæ ſunt ſuperius . Alia eſt aqua facta ex hordeo mundato ab utroque cortice quæ eſt minus abſterſiua quàm prior ſed magis ſitim,& aſperitatem ſedat:inflammationem extinguit magis:humectat guttur: pectus , & pulmonem lenit

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 152 sur 301

lenit,precordia humectat &c.Sed prima ratione abstersionis magis digerit,abluit,& aperit oppilationes quàm secunda. Pro clariori intelligentia est sciendũ primo ꝙ ex hordeo possunt fieri ista.s.aqua hordei,succus,ptisana,Kisch,sauich,alphita,polenta,puls, pulmentum,far. Et aqua hordei est corpus humidum potabile in quo aqua in magna quantitate excedit hordeum,siue hordeum sit fractum siue nõ. Succus hordei est humidum expressum ex hordeo. Ptisana uero hordei est cibus liquidus medius secundum substãtiam inter potũ uerum, & cibum masticatione indigentem. Et fit dupliciter,uno modo farinam hordei paucam aquæ hordei admiscendo quæ tandiu permittantur bullire,donec fiat liquor medius inter uerũ potum,& cibum masticatione indigentem: & cũ decoquitur debet semper permisceri ne fundo adhereat. decoctio autem sufficiens per odorem cognoscitur. Fit etiam ptisana decoquendo hordeum mundum tanta decoctione ut fiat cibus mediocris substãtiæ ut statim dictum est. Et est duplex: quædam non colata,quædam colata,quę postquam facta est colatur, & partes grossiores abiiciuntur. Kisch uero hordei est succus ex hordeo post decoctionem expressus:& est idem quod ptisana colata. Puls uero & pulmentum alphita,& polenta hordei est idem quod ptisana hordei quomodocunque fiat. Far uero hordei est hordeum grossum in partes fractum: licet sumendo a frangendo far dictum fieri possit ex quocunque grano. verum apud nos far est quoddam speciale granum in partes fractum: quod forsitan est species hordei. Aqua vero hordei apud Mesue quem debes sequi (est enim doctor veritatis) est duplex. Vna quæ est potus medicinalis. Altera quæ est potus tantum. Prima fit hoc modo. Recip. hordei excorticati a cortice primo exteriori.postea fricati cum panno aspero fricatione vehementi circiter librã vnam: & fit hordeum subtile medium inter nouum & antiquum super quod non ceciderit aliquid corruptionis,neque de contagione fumi,aut pulueris:& quod conseruatum fuit in loco aeris liberi:& iam habuit perfectionem in natiuitate sua: & ponatur in olla munda,& vitreata,& optime abstersa: & pone super ipsum aquæ lib.20.quæ aqua sit bene conditionata: & exerce coctionem cum omni facilitate quantum est possibile:& sine fumo auferendo a principio spumam eius & decoquatur usq; ad consumptionem medietatis aquæ:aut duarum tertiarum. deinde conseruetur in vase uitreo. Habet enim hæc aqua uirtutem lenitiuam resultantẽ in ea ex aqua & medulla hordei: & absterſiuam,& lauatiuam a nitrositate quadam expãsa in cortice interiori hordei tegente medullam eius:est igitur lauatiua,sputi facilitatiua,uentris lubricatiua,oppilationes aperit, & urinam prouocat. Ars uero faciendi aquam hordei quæ est potus tantum completur hoc modo.Reci.hordei excorticati circa lib.1.& frica ipsum cum panno aspero fricatione vehementi usque ad exclusionem, & separationem corticum interiorum omnino:& laua lauationibus pluribus cum aqua calida.deide pone illud in olla: & postea funde super illud aquæ circiter lib.8.deinde bulliant cum facilitate ebullitione una: & proiiciatur ab eo aqua illa. deinde pone super ipsum aquæ circiter lib.20.& decoque cum facilitate usque ad lib. 10. vel 7.deinde cola & recõde in vase uitreo.hæc autem aqua sitim, & asperitatem sedat,inflãmationem extinguit,pectus, & pulmonem,& guttur lenit: sitim extinguit:uentrem lubricũ reddit:præcordia humectat,& spissum facilitat. Hæc autem aqua ulteriorem recipiens decoctionem refundendo adhuc parum post parum super eam circiter lib.10.aquæ calidæ efficitur cibus,& potus,quæ quibusdam colatum,quibusdã non colatum Hippoc.dari iussit secundum necessitatis exigentiã. Est enim non colatus pluris nutrimenti:colatus uero paucioris.& quãdo ulteriorem recipit decoctionem usquequo sit mediũ inter iũctum,& liquidum est cibus laudabilis habens bonitates solẽnes,quo utendum est,cum adhuc pluri opus est nutrimento. Diuersitates autem quas tu reperies inter auctores uariantes proportionem aquæ ad hordeum:& in maiori aut minori decoctione.sicut hic uides inter Mesue,& Auicen. concorda distinguendo de hordeo. Est enim quoddam quod cito decoquitur,quoddam quod tarde:licet etiam inter aquam sit hæc differentia.est enim quædam aqua in qua res cito decoquit, & est melior:quædam in qua tarde, & est deterior. Et secundũ hoc auctores sicut Auicen.uoluerunt decoctionem maiorem fieri

Ptisana quomodo fiat.

Aqua hordei quomõ fiat.

vsquequo remaneat fere quinta pars. alii uero sicut Mesue econtra.Accidunt etiam hæ diuersitates secundum uas in quo exercetur decoctio cum est lati,aut stricti orificii. Cum enim est lati orificii opus est plus de aqua consumi: cum uero stricti econtra. Istæ etiam diuersitates sunt secundum diuersitatẽ iuuamentorum quæ quæris ex aqua hordei. Cum enim uis facere aquam hordei quę sit potus medicinalis pauciori opus est decoctione. Cum uero uis facere potum tantum,opus est plu ri decoctione.Cum vero ptisanam quæ per aquam hodrei aliquando intelligitur adhuc pluri opus est decoctione. Cum uero cibum masticatione indigentem multo pluri opus est decoctione. Diuersitates autem in hoc ꝙ hordeum debeat esse fractum,uel integrum soluuntur secundum diuersas necessitates.Si enim uis quòd plus de corpore,siue farina hordei ingrediatur in aquam,melius est ut sit fractum. sic enim erit magis nutritiuum. Si enim opus est minori nutrimento,debet esse integrum. Nota quòd cum uis plus humectare melius est hordeum grossum,cum uero minus melius est hordeum subtile. Sed ut non sit error in aqua hordei attende hoc solum. Nam cum uis facere aquam hordei potum medicinalẽ bulliat hordeum quousque incipiat aperiri:si uero potum tantum bulliat usque ad completam apertionẽ. Vltimo nota quòd aqua hordei conuenit in febribus cholericis,& sanguineis. Item in febribus phlegmaticis a plegmate salso:& in febribus melãcholicis a melancholia adusta.sed in febribus pendentibus ab humoribus frigidis quibus non insit caliditas, nec de per se, nec de per accidens raro cõuenit:in febribus uero ephemeris cõuenit.In hecticis conuenit aqua hordei:quæ est potus tantum magis quàm illa quæ est potus medicinalis. Si uero in febribus pendentibus ab humoribus frigidis uis ea uti,decoquatur simul cum hordeo aliquid calidum:sicut radix apii,aut fæniculi aut similia.Et pro potu quotidiano possumus in his uti aqua zuccarata,cum zuccaro optimo.& si uis aliquantulum calefacere cum zuccaro vnius coctæ:& si uis vti aqua hordei sit medicinalis.est enim minus frigida: & potus bonus quotidianus in febribus pẽdentibus ab humore frigido uiscoso est aqua zucca.cum pauco oxymelite simplici.

Dubitatur vtrũ aqua hordei sit humida virtualiter: quia de actuale humiditate non est dubium. Arguitur ꝙ non.quia hordeum siccum est virtualiter merito suæ complexionis:& complexio aquæ non est ficca neque humida cum non habeat complexionem,quia simplex.ergo aqua hordei secundum complexionem suam est ficca,& sic virtualiter erit ficca. tenet consequentia,cum non componatur nisi ex aqua & hordeo. Solet dupliciter responderi.primo quòd licet aqua simplex non habeat complexionem, humiditas tamen sua actualis uincit cõplexionem siccam hordei:& sic uirtualiter humectat.

Cõtra sequitur ꝙ omnis decoctio facta in aqua est humida virtualiter,& debet humectare.consequens falsum: & contra Mesuem tractatu septimo.& contra omnes auctoritates.Sed probatur consequentia,quia aqua determinat sibi summam frigiditatem,aut saltem sine admixtione siccitatis, quia simplex, & est maioris quantitatis quàm reliqua quæ decoquũtur in ea ergo aggregatũ debet esse uirtualiter humidum. Præterea. Humiditas actualis quæ est qualitas prima nõ contrariatur cõplexioni siccæ quæ est qualitas secunda:cum tantum unum uni opponatur. Et certum est humiditatem aquæ quæ est qualitas prima,opponi siccitati quæ est qualitas prima: & sic non opponitur complexioni siccæ: quare non sibi contra operatur. Et confirmatur,quia ambæ possunt in eodem subiecto intendi: sicut in febientes cuius complexio efficiatur humida. Et consequenter sequitur ꝙ idem corpus per aquam hordei exiccabitur, & humectabitur. Aliter dicunt quida sicut Marsilius inguem in quæstionibus super illo libro de generatione:ꝙ quod libet elementum determinat sibi duas qualitates actuales: & duas virtualiter tales a primis distinctas:& sic in aqua erit humiditas actualis:& humiditas uirtualis abinuicem distinctæ: & sic per humiditatẽ uirtualẽ cõtra operabit siccitati complexionali hordei:licet nõ per humiditatẽ actualẽ. Contra adhuc stãt rationes factæ cõtra primã responsionẽ nisi dicat:ꝙ illa humiditas est remissior q̃ sit humiditas actualis: & sic cõsequenter decoctiones illæ erunt siccæ, in quibus bullient notabiliter ficca, & in notabili quantitate: sed illæ in quibus bullient remisse ficca, aut in pauca quantitate erunt humidæ. &

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 153 sur 301

ita dicatur de alijs qualitatibus.

Sed contra hanc reſpõſionem ſunt inſtantiæ difficiles quas relinquo dominis philoſophis. Vna tamen medicinalis inſtantia eſt ſatis apparẽs. ſequeretur enim quòd aqua decoctionis chamomillæ eſſet frigida uirtualiter. conſequens contra experientiam, & contra communem opinionem. & conſequẽtia probatur. quia aqua eſt primum frigidorũ: & magis frigida quã humida: aut ſaltem æqualiter ſecundũ omnium opinionẽ. ſed camomilla non eſt magis calida, quã hordeũ ſit ſiccum. ergo &c. Hæ inſtãtiæ ſunt mihi difficiles quibus male põt rñderi niſi forte dicatur q̃ hordeũ ſit ſiccũ ſecundũ cortices: eſt tamẽ humidum quo ad medullam & farinam eius. quod tamen non bene cõſonat mentibus auctorũ. Nec ualet ſi diceretur quòd aqua qua utimur non eſt ſimplex: quia certum eſt q̃ non ſit uere mixtum: neque habet complexionem: ſed de his alia.

Modus cõficiẽdi ſyrupũ acetoſum.

Et melior quidem ſyrupus acetoſus apud me eſt ille in quo ponitur zuccarum in vaſe: deinde funditur ſuper ipſum acetum forte, quòd ſit de vino, tantæ quantitatis ne eleuetur ſuper dorſum zuccari, immo dimittat ipſum diſcoopertum, deinde ponuntur ſub vaſe carbones quieti, et cinis calidus donec liquefiat zuccarum in aceto ſine ebullitione: deinde colligitur ſpuma: & dimittitur vna hora cũ multo calore, donec miſceatur zuccarum cum aceto: deinde fundatur ſuper ipſum aquæ quantitas duorum digitorum, & bulliat vſq; ad ſpiſſitudinẽ.

Hic docet conficere ſyrupum acetoſum dicens: q̃ melior ſyrupus acetoſus eſt ille in quo ponitur zuccarũ. ſ. triũ coctarum in uaſe. deinde fundit ſup ipſum acetũ forte: quod ſit de uino ut ſit magis inciſiuum, & penetratiuũ: & non debet eſſe ex uino granatorum, aggreſta, & ſimilibus: neque ex aqua. & ſit tantæ quantitatis ut non cooperiat zuccarũ totaliter: ſed ſecũdũ dorſum eius. i. ſecũdũ partẽ altiorẽ maneat diſcoopertũ. deinde accendat ignis quietus. i. paruus ex carbonibus: ita ut cinis calidus cum paucis prunis ſufficiat donec liquefiat zuccarum cum aceto ſine ebullitione. deide tollat ſpuma, & dimittat ſic hora una cum multo calore: ſed abſq; ebullitione notabili donec miſceat zuccarũ cum aceto. deinde fundat ſup ipſo aquæ quãtitas duorum digitorum ſm latum: & poſtea bulliat donec inſpiſſet. Modus tñ Meſue quem debes ſequi eſt clarus, & bonus. Accipe zuccari albi lib. v. funde ſup illud in uaſe lapideo aquæ fontiũ dulciũ & clarorũ lib. iiij. & decoquat ſemp abijciendo ſpumam. Et ſit ignis quo coquit prunarum aut tenuis flãmæ & ſine fumo donec clarificet: & diminuta ſit aqua ſicut medietas. deinde funde ſuper ipſum aceti uini albi & clari lib. ij. ſi uis facere parum acetoſum. ſi uero multũ, pone libras. iiii. ſi uero mediocriter, pone aceti libras tres. & poſtea pfice decoctionẽ uſq; ad ſpiſſitudinẽ & ſit doſis eius ab. ʒ. i. uſq; ad tres cum aqua frigida bene cõdõnata. In hoc. n. ſyrupo acetoſo eſt infrigidatio p aquã & acetum: & eſt humectatio per aquã, & aliqualiter p zuccarum: ſi non eſt antiquũ incidit, & aperit p acetum: & abſtergit per zuccarũ: & etiã aperit, & eſt potus cõueniens in febribus. Quantitas autẽ aceti debet poni ſecundũ guſtum hominis, & eius tolerantiã, & ſm groſsitudinẽ, aut ſubtilitatẽ materierũ, earunq; uiſcoſitatẽ. In groſsiori. n. & uiſcoſiori plus de aceto debet poni, & acutius, & ualet in omni materia: ita ut etiã in melãcholica: quãuis ſibi aſſimiletur ſm qualitates primas ꝓpter inciſionẽ, ſubtiliationẽ, & abſterſionem, quæ eſt in eo merito aceti, & zuccari. miſceatur autem tãtum aquę in potu quotidianæ quantum exigit guſtus patiẽtis.

Et aggregare ſyrupum acetoſum: et aquã hordei ſimul eſt illaudabile: quoniam corrumpit aquam hordei ſecundum plurimum.

In parte præſenti ponit octo canones, quorum primus eſt. Aggregare. i. miſcere ſyrupum acetoſum, & aquam hordei ſimul eſt illaudabile: quoniã ſyrupus acetoſus corrumpit aquã hordei ſecundum plurimum ſcilicet ad acetoſum.

Contra. quia auctores præcipue Auice: permiſcet ſyrupum acetoſum cum aqua hordei. prima tertij capitulo de phreneſi: & infra docebit miſceri cum aqua hordei parum aceti. Similiter in capitulo de febre phlegmatica concedit hanc mixtionẽ.

Item Gal. primo alimẽtorum docet acetum ptiſanę miſcere.

Pro ſolutione horum dicendum q̃ aqua hordei: aut datur gratia cibi ſicut illa in qua plus eſt de farina: & tunc non debent permiſceri. nam ſyrupus acetoſus in notabili quantitate faceret ipſam ex ſtomacho deſcendere ante completam digeſtionem. Et quãuis Gal. permiſceat acetum cum ptiſana hoc facit in pauca quantitate: ut ſit inciſiuum & prohibitiuum inflammationis: & non ſit tantum q̃ faciat illam deſcendere. Si autem aqua hordei detur ad alterandum, & non dubitetur de acetoſatione: quia forte datur in ſtomacho naturaliter calido in quo non ſunt humores potẽtes corrumpere aquam hordei ad acetoſum: permiſceri tunc poſſunt adinuicem: licet etiam ſeparati poſsint dari. Si autem detur in ſtomacho naturaliter frigido: aut in quo ſunt humores potentes corruumpere aquã hordei ad acetoſum: non debent permiſceri: quia corrumpere tur ad acetoſum. ſed debet prius præmitti ſyrupus acetoſus ut dicet, poſtea exhiberi aqua hordei: quia tamen frequenter in ſtomachis febrientium reperiuntur humores huiuſmodi. Auicenna prohibuit huiuſmodi adinuicẽ permiſceri: ne ſyrupus acetoſus adiuuet ad corrumpendum aquam hordei ad acetoſum: & quia hoc non eſt ſemper: ideo dixi ſecundum plurimũ.

Et non oportet vt detur in potu aqua hordei cum ſiccitas naturæ adeſt: immo ante ipſam fiat clyſtere.

Secundus canon. Non detur in potu aqua hordei cum uenter eſt ſiccus: immo ante ipſius exhibitionem fiat clyſtere. Hic canon ſumptus eſt ab Hipp. primo regiminis acutorum: & uerificatus in principio præcedentis capituli. Et poteſt hic canon intelligi tam de aqua hordei quæ datur pro cibo. quia regulariter ante cibi exhibitionem debet uenter eſſe nõ plenus fęcibus. poteſt etiam uerificari de aqua hordei data medicinaliter. ipſa enim habet uirtutem abſtergendi, & leuandi ſuperfluitates quas ad loca fæcum conducit; quæ prohibitæ ab exitu propter fęcum obuiationem nocebunt euaporantes: aut motæ ad uenas, quare præmittatur clyſter.

Quòd ſi acetet in ſtomacho, detur in potu quod de ea eſt magis ſubtile. Quòd ſi acetat, coquatur cum ea radix apij, & eius ſimile. Si vero acetat iterum, tunc neceſſarium eſt vt miſceatur aliquid piperis cum ea, proprie quando materia non eſt vehementis ſubtilitatis, et caliditatis.

Tertius canon. Quòd ſi acetat ſcilicet aqua hordei in ſtomacho det in potu quod de ea eſt magis ſubtile: quia eſt calidius, & paruam moram contrahit in ſtomacho. Quòd ſi acetat etiã illud quod eſt ſubtile, coquatur cum ea radix apij, uel ſimile: ſicut fæniculi. Si uero adhuc acetat neceſſarium eſt ut miſceatur ſecum aliquid piperis: dum decoquitur. Et proprie quando materia non eſt uehementis caliditatis, nec ſubtilitatis.

Notãdum quòd aqua hordei eſt merito complexionis, quia frigida, & merito modi ſubſtãtiæ, quia ſubtilis apta ut acetoſetur. propterea concurrente frigitate ſtomachi, aut humoribus frigidis in ſtomacho facile corrumpitur ad acetoſum, quæ corruptio nocet digeſtioni. propterea ſuccurrendum eſt iuxta ordinem ſupraſcriptum.

Et quando multiplicatur eius inflatio: tunc miſceatur cum ea ad calefactos parum aceti vini acetoſi.

Quartus canon. Quando multiplicatur eius ideſt aquæ hordei inflatio miſceatur cum ea ad calefactos ideſt inflammatos parum uini acetoſi ideſt aceti uini.

Pro quo notandum quòd licet inflatio a uentoſitate proueniens caloris ſignificet debilitatem reſpectu caloris reſoluentis materiam inſenſibiliter: inflatio tamen aliquando prouenit propter uehementem caliditatem tranſmutantem humorem in uentoſitatem. Qua propter in calefactis ſcilicet exceſsiue nimia caliditate uentoſantibus humorem, conuenit parum aceti uini quod penetrando remittit caliditatem: & ita prohibet inflationem a uentoſitate pendentem. Et quid per acetum uini habeamus intelligere patet per Raſim. 17. continentis. capitulo de febre ſanguinea in fine auctoritate Mengari. Quando uis ut deficiat inflatio aquæ hordei: pone in ipſa ex aceto uini: & proprie in calefacto, uel cholerico. Si uero inflatio

flatio proueniret propter caliditatis diminutionem, acetosa non conuenirent. Nam acetosa causant uentositatem apud Auic. 20. tertij. tractatu primo. capitulo de cura priapismi in fine.

Verum cum syrupus acetosus in potu datur incidit humores, & præparat superfluitates ad expulsionem: & tu consequenter post duas horas da aquã alkisch hordei subtilem prædictam, vt abluat quod incidit, & abstergat id, & extrhat ip sum per sudorem, & prouocationem.

Quintus canon. Cum syrupus acetosus in potu datur incidit humores, & præparat superfluitates ad expulsionem facit enim operationem digestiui. Et consequẽter post duas horas da aquam Kisch hordei idest hordei excorticati a cortice exteriori subtilem prædictam scilicet illam quæ est potus medicinalis, ut abluat quod incidit scilicet syrupus acetosus: & abstergat, & extrahat illud per sudorem, & prouocationem scilicet urinæ. Qua propter syrupus acetosus est præmittendus, sicut digestiua præmittuntur euacuatiuis. Nota tamen q̃ licet aqua hordei habeat uirtutem luatiuam: non tamen habet uirtutem tertiam prouocantem, aut sudorem facientẽ. Sed materijs incisis per syrupum acetosum: deinde commotis per aquã hordei natura commouetur ad expellendum per has uias. adiuta tamen ab aqua hordei.

Et non est nocumẽtum si detur in potu syrupus acetosus apud cœnam, cum iam separatus est cibus a stomacho.

Sextus canon. Non est nocumẽtum immo supple iuuamentum si detur in potu syrupus acetosus apud cœnam idest ante cœnam scilicet tanto tempore q̃ sit digestus cum cœna sumit & q̃ sit etiam celebrata digestio cibi præcedentis: & sic faciũt plures qui digestiua exhibent bis in die scilicet ante cœnam: & in mane confidentes per hunc modũ digestionẽ uelocitari.

Et quandoq; est necessarium vt præmittatur iuleb ante aquam hordei, vt addat in humectatione: & illud est cum vides siccitatem dominantem super corpus, & linguam.

Septimus canon. Quãdoq; est necessarium ut præmittatur iuleb quod fit ex aqua & zuccaro ante aquam hordei scilicet per duas horas. aut circa ut corpus, & materia humectetur: & hoc maxime obseruandum est cum uides siccitatem dominantem, super corpus & linguam. Est enim hoc humectatiuum ratione aquæ & zuccari: licet etiam ratione zuccari sit abstersiuum. Vbi ergo indiges amplius humectationem præmitte iuleb aquæ hordei. Vbi uero incisione, & subtiliatione sicut in materijs grossis, & uiscosis præmitte syrupum acetosum. Potest etiam ly ante dicere prælectionem, ut sit sensus: q̃ ubi indiges maiori humectatione præeligatur iuleb aquæ hordei. Cum iuleb humectet ratione aquę, & zuccari sed aqua hordei tantum humectat ratione aquæ: & exiccat ratione hordei.

Et quandoq; est necessarium vt præmittatur ante ipsam ad leniendum naturam aliquid de tamarindis ante illud per duas horas.

Octauus canon. Quandoq; est necessarium, ut præmittatur ante aquam hordei ad leniendum naturam aliquid de tamarindis scilicet per duas horas. Ante hoc autem necessarium est cũ adest siccitas uentris etiã in intestinis superioribus. non enim confidimus q̃ aqua hordei sufficiat ad leniendum: neq; etiam clysteria perueniant ad intestina superiora. opus itaq; est ut sumatur lenitiuum. Mos autem medicorũ est ut potius exhibeãt aliquid mannæ: aut cassiæ scilicet circa unam. ʒ. mannæ: aut sex. ʒ. cassiæ quã tamarindos. quia non confidunt intestina posse leniri nisi per notabilem quantitatem tamarindorum, qui forte remanẽtes in stomacho cum sumitur aqua hordei essent causa ut corrumperetur ad acetosum. In homine tamen habente stomachum calidum cuius uenter sit facile solubilis, eorum administratio esset conueniens proprie in febribus multæ incensionis. Notandum q̃ sicut ante aquã hordei debemus præmittere clystere lenitiuum: ita etiam est faciendum ante syrupum accetosum simplicem, & cõpositũ ut uia sit aperta: per quã possit educi, quod per huiusmodi est incisum & abstersum: ne remanens in intestinis euaporando noceat, ne etiã illud cum aliqua parte fæcali hi syrupi, & proprie acetosus cõpositus ad hepar penetrare faciat. Et si clystere nõ poterit eadem die ante hos syrupos, aut aquam hordei præmitti sufficiat ut die præcedenti præmissum sit: & intelliguntur, ubi uenter sit ualde stypticus, & plenus fæcibus.

De curationibus febrium acutarum. Cap. X.

Quod dictum est de regimine lenificationis, & prouocationis, & sudationis digestionis: deinde eũonis cum medicina post illud. Et quod dictum est de cibatione post ipsum, est illud quod oportuit nos rememomare hic.

Auicennna in capitulo præsenti tradit regimen generale febrium acutarum: quia cæteris magis periculosæ sunt. Et diuiditur hoc capitulum in duas partes. Nã in prima parte præmittit regimen contra materiam. In secunda cõtra febrem. secunda ibi parum infra [At modi extinctionis uehementiæ caliditatis.] Dicit primo oportere nos recordari pro curando febres acutas, intendendo ad causam & uirtutem regiminis dicti de lenificatione scilicet uentris & prouocatione scilicet urinæ & sudoris, & digestione materiæ febris, & euacuatione post digestionem cum medicina digerente humorem qui est causa febris. Tacuit autem phlebotomiam dans illam intelligere p reliquas euacuationes: aut forte quia raro ĩ febre acuta de cholerica materia uehementis inflammationis conueniat phlebotomia: ne æger ad nimiam cholericorũ ebullitionẽ perducatur cõtra canoñ. quarte primi cap. de phlebotomia. Oportet etiam nos rememorare eius quod dictum est de cibatione. febricitantium post capitulum de cura generali febrium acutarum: ut per hæc quæ dicta sunt in illis duobus capitulis possimus recte intendere ad curam febris, & ad uirtutem.

At modi extinctionis vehementiæ caliditatis, sunt cum in frigidatione aeris: & cum infrigidatione cibi, & cum epithematibus, & emplastris & cum medicinis.

Nunc Auic. facit quod dictum est. & continet partes duas. Nam in prima ponit sex modos extinguendi uehemẽtiam caloris. Et declarat duos illorum modorum. In secunda uero declarat alios quatuor modos. secũda ibi [Et oportet ut sit aer.] Prima in tres. nam in prima ponit quatuor modos extinguendi caliditatem quos non declarat. In secunda ponit quintum quem declarat. In tertia sextum ipsum declarans. secunda ibi [Et cum retentione eorum.] tertia ibi [Et quandoq; iuuatur per administrationem.] in prima dicit q̃ modi extinctionis uehementiæ caliditatis scilicet febrilis perficiuntur cum infrigidatione aeris. Et secundo cum infrigidatione cibi: sub cibo ẽt comprehendẽdo potũ. Et tertio cũ ephithematibus & emplastris. Et quarto cum medicinis frigidis.

Et cum retentione eorum, quæ sunt sicut mucillago psylij & mucillago granorum cytonij: & succus portulacæ, & succus liquiritiæ in ore, vt sedetur sitis. Nam assiduare gutturi patientis ægritudinem calidam aliquid, vt remaneat os humidum, & non exiccetur, in curis est iuuamentum valde.

Hic ponit quintum modum quem declarat: & est cum retentione in ore eorũ quæ sunt sicut mucillago psyluij: quæ est frigida & humida in primo: & mucillago granorum idest seminum cytoniorum frigidorum & humidorum in primo quæ mucillagines per decoctionem horum granorum in aqua extrahuntur scilicet mucillago seminis psylij debet extrahi p leuem decoctionem ipsius: & absq; contusione: ne forte aliquid de medulla eius calida & sicca in quarto permisceatur cum mucillagine. Est enim mucillago humiditas alba uiscosa ad similitudinem mucinarium sic dicta cum his lingua posset leniri, aut sacculi his pleni super linguam teneri: similiter succus portulacæ frigidus & humidus in secũdo. Itẽ succus liquiritiæ humidus: sed temperatus in actiuis, cum tamẽ dulcedo est febrientibus non grata. Præstantiora his ad hanc intentionem humectationis linguæ & sedationis sitis est frustum anguriæ in ore tentum, & sæpe renouatum. Item pruna, siue recentia, siue ficca excoriata: & in aqua frigida infusa: & aqua frigida sola in ore retenta est febrientibus acute dilecta. Et reddens rationem dicit quòd assiduare gutturi patientis ægritudinem calidam aliquid, ut remaneat humidum est ualde iuuatiuum.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 155 sur 301

Guttur nāq; eſt ſpatium ad quod terminatur meri,& epiglottis propter quam exiccationem deglutio, & anhelitus poſſet impediri:immo etiā guſtus linguæ ſuperficie ualde exiccata.

Et quandoq; iuuatur per adminiſtrationem clyſteris facti ex ſucco melonis indi,& cucumeris,& cucurbitæ & portulacæ cū oleo roſato, et cum aliquātulo camphoræ iuuamento maximo.

Ponit ſex tū modū extīctionis caliditatis febrilis: quē declarat dicens:q̄ q̄nq; iuuantur p adminiſtrationē clyſteris, cuius deſcriptio ſit iſta.Reci.ſucci melonis īdi,ſucci cucumeris,ſucci cucurbitæ,ſucci portulacæ aā.℥.i.olei roſ. ℥. iij. ubi cum infrigidatione non opus ſit inteſtinorum confortatione, tantundem olei uiolati eſſet præſtantius,camphoræ frigidę in tertio gradu,grana quinque. his adde decoctionis matrum uiolarū. ℥.xv.& tepidum imponatur.hic ſal non ponitur,ut diutius retineatur.ſic enim magis humectat & ifrigidat: & forte ꝓpter hanc cauſam poſuit oleum roſatum ne ab huiuſmodi frigidis quæ diu retinentur inteſtina debilitentur.

Et oportet vt ſit aer infrigidatus quantum poſſibile eſt.

Nunc autem declarat modos extinctionis quos prius nomi nauit.Et primo modum extinctionis per aerem frigidum. ſecundo per cibum & potū.tertio per epithemata, embrochas, & emplaſtra.quarto per medicinas. ſecunda ibi§Regimen autem cibi. § tertia ibi § Epithemata uero, & emplaſtra.§quarta ibi in fine capituli.§Et quandoq; eſt potus de papauere.§Prima in duas. Nam primo explicat qualitatem aeris ꝓuenientem.ſecundo ponit per quæ paretur iſte aer. ſecunda ibi § Et eius infrigidatio. In prima parte dicit oportere aerem eſſe infrigidatum quātum eſt poſsibile. Pro parte prima notandum eſt hic intelligendū eſſe de aere qui inſpiratur. Hic enim immediatius cor refrigerat: nec tamen timetur cordis ſuperflua infrigidatio: cum aer infrigidatus inſpiratus ad cor non perueniat niſi primo pulmone moderetur. Sed aerem corporis ambitum contingentē non opporteret eſſe frigidiſsimum: quia nō poſſet ſuperflua frigiditate magnum refrigerium afferre cordi: cum oporteat per poros & loca auguſta ad cor deferri:plurimum tamen nocere poſſet inſpiſſando cutem:& cō ſequenter prohibendo uaporum calidorum tranſpirationem: quam ſententiam uide decimo therapeuticæ.octauo capitulo. Hoc autem poterit fieri locando ægrum in aere ualde frigido: & ipſum pannis aliqualiter operiendo. Secundo notandum merito diei quantum eſt poſsibile.quia pluries difficile eſt reperiri aerem ſufficienter contrarium febri acutiſsimæ:ſicut in æſtate.nō enim facile eſt hyeme calidiſsimū: æſtate uero frigidiſsimū reperiri decimo therapeuticæ capitulo ſupraſcripto.

Et eius infridatio eſt per prohibitionem frequentiæ:& per ſuſpenſionem flabellorum multorum:& per poſitionem niuis plurimæ.Et ſi domus eſt proximi temporis ex quo linita fuerit luto:& proprie illo in quo ponitur loco paleæ cotum papyri:tunc eſt melius. Et quandoq; præparantur in ea manationes vt fontium & rorationes: & currit in ea aqua dulcis. Aut ſtratus eſt ſuper lacunam coopertam cū reti:& eſt ſtratus ſuper quēm dormitur ex tabari,& his ſimilibus. Et reliquum ſtratus eſt ex extremitatibus ſalicum, et cytoniorum et myrti aſperſis aqua roſata et nenufaris,et roſis, et uiolis. Et ponuntur quandoq; calathi,in quibus ſunt ordines de fruſtis fructuum boni odoris frigidorum, ſicut malorū acetoſorū et cydoniorum,et modorum pirorū boni odoris aſperſis aqua roſata:et nenufare, et ſalicibus, ſuper quæ ſunt puluerizata ſandali,et roſæ et camphora, et ſuper quæ iam diſtillatum eſt parum vini odoriferi:tunc eſt illud quod eſt vltimum. hoc ergo eſt regimen aeris.

Declarat per quæ auxilia aer infrigidatur dicens: ipſum infrigidari prohibendo hominum frequentiam, quorum anhelitus aerem calefacit.ſecundo per ſuſpenſionem flabellorū multorum quæ agitata commouent aerem,& uapores exhalantes remouent a corporis ſuperficie.tertio ponendo plurimam niuem, aut glaciem in domo. quarto locando eum in domo ex proximo linita luto:ſicut creta in qua loco paleæ ſit cotum papyri: illud enim eſt melius quàm palea.cum hoc enim ꝙ retinet adinuicem partes luti ſicut palea: confert magis quàm palea: amplius infrigidando & humectando. Papyrus autem eſt iuncus aquaticus, ex qua antiqui faciebant chartam ſuper quam ſcribebant: & ab illa noſtra charta dicta eſt papyrus: & eſt illud quod in uulgari noſtro dicitur paiuera.pars ergo intrinſeca illius,quia mollis cotum appellari poteſt: & forte dicta eſt papyrus quaſi parās ignem.eſt enim igniti parata. pyr autem græce ignis latine.per cotum papyri intelligunt aliqui laminem quandam in ſummitate repertam & cōglobatam in figura longa rotunda:ſed falluntur cū illa oriatur in ſummitate cannarum paludum.quinto ꝙ in loco ſint manationes fontium & decurſus aquarum:aut ſaltem ꝙ domus aqua aſperſa irroretur.ſexto ſtratum ſiue lectum faciendo ſuper lacunā coopertam reti: ſicut rete factum ex funibus adinuicem cōtextis: & ſtratus ille ideſt pānus ſuper quem dormitur ſit ex tabari.i. ex lino quod eſt frigidius,quā cotum:& his ſimilibus ſtratibus ideſt lectis bene ſituatis & æquatis ſicut ex corio: & reliqui ſtratus ex quo culcitræ implentur factæ ex lino,aut corio, & ſimilibus: ſicut ex extremitatibus ſalicum,cytoniorum,& myrti ideſt ex eorum folijs: & ſint aſperſa aqua roſarum.Et ſimiliter ex folijs malorum,& nenufaris,roſis,& uiolis:& bene in illis lectis oīa ſint æquata ut lectus ſit mollis,& uniformis.ſeptimo ponantur in domo calathi: in quibus ſint ordinata fruſta fructuum boni odoris frigidorum ſicut malorum acetoſorum: quia ſunt frigidiora,& cytoniorum & modorum.i.& ſpecierū prunorū boni odoris,& nenufare,& ſalicibus ſuper quas puluerizati ſint ſandali frigidi in principio tertij & camphora: & ſuper quas iam diſtillatum ſit parum uini odoriferi. hoc enim eſt ultimum ſcilicet in bonitate.uapores nanq; uini aromatici in pauca quātitate permixti cum alijs uaporibus frigidis multis facit alios ad intrinſeca corporis penetrare magis: & cum hoc magis confortant. Et concludendo dicit hoc eſt regimē aeris. Vltimo circa hanc partem euitando dubium:nota domum acute febrientis non eſſe ſternendam frondibus populi quæ communiter apud nos reperitur.Nam populus dicta athi roſa: & aurum romanum apud Auic. calefacit uehementer in tertio,& exiccat in primo:& eius flos eſt uehemētis caliditatis: & ipſius gummi eſt ultimū in calefactione. Vna tamē ſpecies populi quæ apud Pliniū decimotertio naturalis hiſtorię. capitulo de populo. & apud Simonem Ianuenſem eſt frigidæ complexionis fortaſſe poſſet ſterni in domo febrientis. Notandum ſecundo quòd licet noſtra populus creſcat apud aquas ſtat tamen ipſam eſſe calidam: ſicut riſus,acorus, & ſimilia. & quāuis flos eius ponatur in unguento frigido ſicut populeone ſtat tamen ipſam eſſe calidam,& ibi poſitam eſſe ad contemperandum res frigidas quæ illius unguenti compoſitionem ingrediuntur:ſicut in multis medicinis calidis ponimus opium, ut ultra alia iuuamenta remittat illorum caliditatem.

Regimen autem cibi iam ſciuiſti:et ſi voluntas adeſt, vt cū infrigidatione ſit lenificatio: tūc detur aqua cucurbitæ: aqua melonis indi proprie:et aqua cucumeris:et lactuca cum aceto eſt vltima.

Nunc Auice.docet extinguere caliditatem acute febrientium cum cibis & potibus:& tria facit. Primo ponit regimen infrigidans & leniens.ſecūdo regimen infrigidans & ſitim ſedans.tertio ponit regimen infrigidans & conſtringens.ſecunda ibi[Et quod conueniēs eſt in ſedādo.]tertia ibi[Et ſi adeſt uoluntas.]Dicit primo re ſciuiſſe regimen cibandi. capitulo de cibatione febricitantium:uolendo tamen infrigidando lenire ſcilicet uētrem detur aqua cucurbitæ:& aqua melonis indi:& eſt propria: & aqua cucumeris intelligendo per aquam, ſuccum horum infrigidantem, & humectantem, & lenientem & magis proprius inter hos eſt ſuccus anguriæ, & guſtui placidus. Accipiatur ergo fruſtum anguriæ & ponatur in aqua zuccarata & maſticetur,& ſuccus deglutiatur.Sūt & alii modi de quibus dictum eſt in capitulo generali curationis febrium putridarum: & lactuca cum aceto eſt ultima ideſt ualde conueniens ad infrigidandum: licet non ad leniendum.Et quandoque iſta dantur ante digeſtionem, & diem ſeptimum cum maxima eſt neceſsitas infrigidandi.

Et quod conueniens eſt ad ſedandum ſitim eorum, eſt foca factum ex pane ſimilæ cum aqua caſei accepta ex dog ideſt lacte ex quo extractū eſt butyrum,poſt colationē vehementem.

Facit

Facit quod dictum est dicens conuenire pro sedando sitim soca, & est potus factus ex hordeo qui est species ceruisiæ apud Simonem Ianuensem. in præsenti tamen intellige potum siue cibum factum ex pane similæ. i. purioris partis farinæ frumenti quæ est minus calida parte farinæ magis furfurea cum aqua casei accepta est dogo. i. lacte acetoso: quia frigidius a quo butyrum est extractum aptum inflammationi, & exhibeatur ista aqua post vehementem colationem vt extrahatur pars casealis & butyrosa: ut magis sit infrigidans, & humectans, leniens & sitim extinguens. huiusmodi autē non sunt in usu apud nos: credo tamen cum multa aqua casei aliquid modicum panis optimi esse dissoluendum: ita ut sorberi possit.

Et si adest voluntas vt cū sedatione fit retētio tūc detur succus granati muzi, et acetosi: et aqua agrestæ: et aqua mori de semi: et aqua acetositatis limonis nō salsi: et aqua acetositatis citri: et quæ sunt his similia: et aqua cerefculi, et est berberis.

Nunc dicit quòd uolendo cum sedatione caloris, & sitis retinere scilicet ventrem dentur succi granati muzi, & acetosi: & aqua. i. succus agrestæ, & succus mori de semi idest de regione illa, & succus acetositatis limonis non salsi: & succus cerefculi idest berberorum. Notandum quod licet granata acria, & musia habeant virtutem solutiuam: tum comprimendo: tum abstergendo: & tertio sua acuitate pungendo & stimulando: & propriè succus ipsorum ex pressus a toto præterquam corticem exteriorem: habēt tamen virtutem stypticam qua possunt ventrem retinere. Vnde quamuis soluant: derelinquunt tamen vestigia constrictionis in intestinis. Vnde Auicen. secundo canone. capitulo proprio dicebat in omnibus speciebus suis vsq; ad acetosum esse abstersionem cum stypticitate. Vel forte constringunt, quia prouocant vrinam: & acetosum est plus prouocans quàm dulce. Quæ autem prouocant vrinam, constringunt: quia vrina noctu facta multa modicum secessum significat. quarta aphorismorum aphorismo. 83. Tacuit autem de granato dulci: quia nō est ita aptū ventrem retinere, sitim sedare, & flammam extinguere: & cū locutus est de moris maxime intellexit de acetosis: quia dulcia sunt calida secundo canone. capitulo proprio: & de utroq; moro. s. rubi, & celsi potest hoc intelligi: & per hoc intellige succum arancij & similia.

Epithemata uero et emplastra sunt ex succis notis. Et proprie aqua rosata: aut succo rosarum recentium cum sandalis, et camphora: et aqua coriandri, et endiuiæ: cū istis enim est infrigidatio plurima et mucillago psylij cum aceto, et aqua rosata est huius generis.

Hic autem declarat tertium modum infrigidandi febrientes acute, & est cum epithematibus & reliquis actu applicitis. Habet hæc pars duas partes. Nam in prima declarat ex quibus huiusmodi conficiuntur. secundo ponit canon. de embrochatione. secunda ibi § Et embrocare hepar. § In prima dicit quòd epithemata dicta ab epi quod est supra & thesis positio: sicut ex succis. i. liquoribus notis: & proprie aqua rosata cum sandalis, & camphora, & aqua coriandri & endiuiæ: cum istis enim est infrigidatio plurima: licet succus rosarum sit calidus. sed pōt cū reliquis frigidis misceri: vt addat in cōfortatiōe: & mucillago psilij cū aqua rosarū: & aceto est ex hoc gēne.

Et embrochare hepar cum infrigidantibus est res maxima et magis iuuans: nam cum æquatur est in eo maior pars rectificationis: et fortasse rectificat aquam.

Nunc ponit canonem embrochationis per embrochationem intelligendo quencunq; modum applicandi medicinas exterius. Et continet hæc pars tres partes. nam primo ponit vtilitatem embrochationis hepatis. secundo ponit canones embrochationis capitis. tertio ponit canones embrochationis hepatis. secūda ibi § Et quando est illic catarrhus. § tertia ibi satis distanter § Et infrigida hepar. § In primā parte dicit q embrocharē hepar cum infrigidantibus est res maximi iuuamenti. Nam cum æquatur mala cōplexio calida est in eo maior pars rectificationis: & fortasse rectificat aquam. i. vrinam meliorando calorem, modum substantiæ, aut hypostasim.

Et quando est illic catarrhus, et tussis; aut in capite eius est grauitas, aut tensio, significat multitudinem uaporū: quare oportet ne fundatur super caput aqua, aut acetum: immo occupetur cū inclinatione capitis sup vapores aquæ secundū quòd dispositio facit illud necessarium. Si vero nō fuerit catarrhus: neq; aliquid eorum quæ diximus: tunc administra de embrochis, et epithematibus quæ vis. Et nocibilior embrocha in huiusmodi dispositione repletionis capitis est mulsio lactis super caput, fortasse. n. facit accidere apostema in capite, et perditionem. Et magis salua horarum embrochationis capitis cum repletione eius est vt sit vapor cholericus non humidus: immo in huiusmodi hora fortasse non nocet applicatio lactis, immo confert. Et cognoscitur ex dispositione somni, et uigilijs, et humiditate superiorum partium narium, et earum siccitate. Cum ergo videris somnum, aut profunditatem somni, aut humiditatem superiorum partium narium: tunc caue embrochationem, et inunctionem: et stude in attrahendo materiam ad inferiora. Et cum videris rubedinē in naso, et facie vehemētem tūc non erit malū vt facias currere sanguinē ex naribus.

Nunc ponit canonē embrochationis capitis: & hēt sex partes. In prima ponit canonem prohibitiuū embrochationū capitis. In secunda canones concedētes eius embrochationem. In tertia ponit embrochationē magis inconuenientē. In quarta parte ponit casum in quo cū repletione est embrochandū. In quinta ponit signa repletionis in qua cōuenit: & in qua non conuenit embrochatio capitis. In sexta ponit duos canones. secunda ibi § Et si nō fuerit catarrhus. § tertia ibi § Et nocibilior embrocatio. § quarta ibi § Et magis salua horarū. § quinta ibi § Et cognoscitur. § sexta ibi § Cū ergo ibi uideris somnum. § In prima parte dicit q qñ in corpore febriente est catarrhus & tussis: aut in capite eius est grauitas significans multitudinem superfluitatis in eo: aut extensio significās multitudinem uaporum oportet ne fundat super caput aqua neq; acetum: immo debet inclinare caput super uaporem aquæ frigidæ tepidæ, aut calidæ pauciori tepore aut longiori ſm q exigit dispositio sua. Caumate nanq; existente magno pluri infrigidatione opus est: sed ecōtra ipso existēte paruo: & ſm hoc oportet aquā esse frigidā calidā, aut mediam. Similiter repletione existente multa oportet non lōgo tempore tenere caput inclinatū super vapore aquæ, ne per calidos uapores præter modū liquefiat: nec per frigidos uiæ oppilent & humores præter modū ingrossent. In secunda parte dicit q nō existēte catarrho, nec aliquo ex his quæ dicta sunt administra de embrochis & epithematibus quod tibi placet. In tertia pte dicit q nocibilior embrocha cū caput est repletū est mulsio lactis, sup caput. fortasse. n. facit accidere apostema in capite: & interficit oppilando poros sua uiscositate & adherētia, unde nō fit trāspiratio In quarta parte dicit q magis salua hora embrochationis capitis qñ est repletum est vt sit in eo vapor cholericus nō humidus: immo in hoc casu fortasse non nocet: immo confert, & est modus loquendi. In quinta parte dicit q cognoscit an uapor sit humidus, an siccus ex somno: quia tunc est humidus, & ex uigilijs: quia tunc est siccus: & hummiditate superiorū partiū narium. s. muzi. qñ. s. sunt multi, & nō acuti: & earū siccitate. s. qñ sunt muzi: tūc. n. significat uapores illos esse siccos: sicut humiditas. nariū significat vapores humidos. In sexta parte dicit: cū ergo uideris somnū. s. notabilē aut pfunditatē somni, aut humiditatē superiorū partiū nariū tunc caue embrochationē, & unctionē. s. capitis: & stude in attrahēdo materiā ad inferiora. s. cū clysteribus: & reliquis auxilijs. Et tu supple etiā aliā partē. s. si uideris uigilias & siccitatem narium: tunc embrocha & unge. s. cū frigidis. Secundus canon. cum uideris rubedinē in naso & facie uehementē: tūc nō est malū ut facias currere sanguinē ex naribus, scilicet cū herba dicta polygonia: aut seti porcinis: aut sanguisuga parti intrinsecæ narium applicata.

Et infrigida hepar cū emplastris: et cum infrigidas, caue n occurras cum infrigidatione vehementi hora sudoris et resolutionis: immo oportet vt obserues illud: fortasse enim fit causa in longatione ægritudinis: licet quandoq; sit longitudo ægritudinis saluior quàm ipsius acuitas.

Hic ponit canon. embrocationis hepatis: & quendam alium: licet etiam adaptetur primus canon embrochationis cuiusq; partis extrinsecę dicens: infrigida hapar cum emplastris

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 157 sur 301

ſibi proprijs: & cum infrigidas ſcilicet cum his ſic applicitis exterius, caue ne occurras cum in frigidatione uehementi horā ſudoris, & reſolutionis materiæ: immo oportet ut obſerues illud nam fortaſſe eſt cauſa prolongationis ęgritudinis ſcilicet retinendo materiam quādo natura tentat euacuationem: licet quandoq; ſit longitudo ægritudinis ſaluior quā eius acuitas. Qua propter ſi ægritudo eſt ualde acuta corpus præter modum conſumens dato quòd natura tētaret ſudorem, eſſent huiuſmodi frigida applicanda: magis enim eligamus aliqualē prolongationem ægritudinis quām corporis arefactionem.

Et oportet vt caueas in febribus acutis caſum raſuræ: quoniam addit in debilitate virtutis, & terretur natura a receptione ſuperfluitatum ad inteſtina, & ab expulſione earum ab eis propter victoriam ſuperfluitatum: fortaſſe redeunt ſuperfluitates ad ſuperiora, & lædunt hypochundria, & inflāt ea, & lædunt caput.

Secūdus canon. Caue in febribus acutis caſum raſuræ ideſt excoriationis inteſtinorum: quia addit in debilitate uirtutis. & ſecūdo quia natura a receptione ideſt expulſione ſuperfluitatum ad inteſtina terretur: & ab expulſione earum ab eis. i. per ea ſcilicet inteſtina: non quia ſuperfluitates dominentur uirtuti: immo quia natura timet: ne tranſitus ſuperfluitatum per inteſtina dolorem augeat in inteſtinis excoriatis: ſicut et natura terretur a mingēdo cum uēſica eſt excoriata. Qua propter ſuperfluitates non expulſæ fortaſſe redeunt ad ſuperiora, & retentæ in uentre lædūt hypochundria, & lædunt caput eua porando: aut forte ad ipſum permutatę.

Et quandoq; eſt in potu papaueris iuuamentum mirabile in inſpiſſando materiā ſubtilem quare digerit, & in faciendo ſomnum.

Hic declarat ſextum modum infrigidandi acute febrientes cum medicinis. d. q̄ quandoq; eſt potus de papauere iuuamentum mirabile inſpiſſando materiam ſubtilem ſcilicet calidam: quare digerit: cum digeſtio ſubtili ſit æquatio per ingroſſationem: & in faciendo ſomnum quo multum iuuantur febriētes acute: & per potum de papauere intellige uel ſyrupum, uel decoctionem eius: licet electuarium ſicut diacodion & ſimilia ualeant: & per hunc potum intellige alia extinguentia.

Nota pro declaratione huiuſmodi infrigidandi febrientes acute, q̄ membra infrigidanda in febribus acutis ſunt quatuor ſcilicet caput, cuius epithema poteſt eſſe tale. ℞. ſucci lactucę. olei roſ. ana. ʒ. i aceti. ʒ. ij. miſce. his addere potes aquam roſatam & ſuccum roſ. ad libitum, ubi magis intendas confortationi. Et ex ſerie textus potes comprehendere, in quibus caſibus ſit epithemandum caput & in quibus non. Cor poteſt epithemari cum hoc. ℞. aquæ roſ. ʒ. ij. ſucci roſarum, aquæ acetoſæ ana. ʒ. i. aceti. aquæ coriandri ana. ʒ. ſ. ſandali. ʒ. i. cāphoræ gra. v. croci. ℈. ſ. his potes addere aliquod aliud calidum, ſicut parum uini aromatici, aut parum muſci, & ſimilium. Hepar autē eſt epithemandum cum huiuſmodi. ℞. aquæ endiuiæ & aquæ roſ. ana. ʒ. i. ſpecierum ceroti ſandalini. ʒ. ſ. aceti. ʒ. i. his potes addere parum ſpicæ aut aliquid calidum. Renes autem epithemantur cum infrigidante Gal. Potes etiam cum mucillaginis pſylij. ʒ. ſ. aceti. ʒ. ſ. aquæ roſ. ʒ. ii. facere epithema: & ſtāte plenitudine nullum horum membrorū regulariter eſt epithemandum, niſi præcedente minoratione.

Rememoratio accidentium quæ fiunt in febribus acutis. Cap. XI.

Loquamur itaq; in primis de accidentibus quæ vehemētia ſunt in febribus: & de curatione eorum: & feſtinemus ad diſtinguendum febres acutas. Et hæc quidem accidentia ſunt ſicut rigor, & frigus, & horripilatio: & ſicut ſudor plurimus: & ſicut fluxus ſanguinis narium ſuperfluus, & ſicut vomitus laborioſus, & fluxus ventris debilitans: & ſicut ſitis quæ non toleratur: & ſicut profunditas ſomni ſuperflua: & ſicut vigilatio inſeparabilis, et ſicut aſperitas linguæ, & offuſcatio oris, & ſicut ſternutatio continua, et dolor capitis præuus, & tuſſis frequens, & ſicut caſus appetitus, & boliſmus, & ſicut appetitus caninus, & ſingultus.

Auic. in parte præſenti intendens ponere regimē accidentium, quæ frequenter fiunt in febribus acutis ponit primo intentionem ſuā. d. q̄ in primis uult loqui de accidentibus: deinde feſtinabit ad loquēdū de febribus acutis. licet etiā de chronicis ſit in hoc tractatu determinaturus. oēs tñ dici poſſunt acutæ quia mordaces reſpectu ephemerarum & hecticarū. ſecūdo incipit ſingulariter agere de his accidentibus. ibi ℨ Quod eſt de hoc. ℨ Et quæ dicit in his partibus nota ſunt. Notandū q̄ licet regularius fuiſſet prius ponere regimē putridarum, quā accidentiū ſequentium eas cū cura accidentis vt accidens pendeat ex curā ægritudinis quæ eſt cā eius: attamē quia accidentia uehementia in febribus ſicut illa, de quibus hic acturus eſt frequēter curationes puertunt, placuit Auicennæ præponere regimē horū accidentiū regimini febriū: hęc aūt accidētia de q̄bus determinabit ſunt decimatertia. licet hic nō enumeret.

De regimine frigoris & horripilationis cum ſuperfluunt. Cap. XII.

Quod eſt de hoc ſequens ſudorem rectificatur velociter, & non indiget regimine. Et critico non oportet vt contrarium fiat per remotionem: & non eſt de illis quæ debilitant, et quæ faciunt aliud.

Hoc capitulū primū diuidit in duas partes. In prima explicantur rigores non uertentes ad ſe curā. In ſecunda uirtutes. ſecūda ibi ℨ Et quandoq; ſedant cum ligatione. ℨ In prima parte dicit duo. primū rigor ſequens ſudorem rectificat velociter & non indiget regimine. i. curatione. ſ. notabili. ſecundū rigor criticus non debet remoueri per cōtrarium. Ex quo ſequit q̄ non indiget curatione: cū omnis cura fiat p̄ contrariū. Prēterea. Nō eſt de illis quæ debilitant neq; faciant aliud nocumē tum ſi criſis ſit laudabilis: quare non indiget curatione. Notandū primo rigorem ſumptū communiter prout conuertitur cū typo aliqñ prȩcedere ſudorē, aliqñ ſequi, aliqñ ei coniungi. Primū patet in principijs febriū interpolatarū quæ cū ſudore terminant. Itē etiā in rigore præcedente criſim per ſudorem. ut quarto aphoriſmorū apho. 58. A cauſone habito. Secūdum patet. nam aliqñ poſt ſudorem exhalatis iā uaporibus calidis, & apertis poris multotiens etiā ſpiritus reſolutis ſequitur frigus quoddā, & forte aliquis rigor qui ſequens completā euacuationē non eget regimine p̄ medicinas, p̄ leuem. n. fricationē, aut pannorū calidorū applicationē remouet. Et q̄ rigor ſequat euacuationē, collige ſecūda quarti. trac. primo. ca. de narratione ſignorū bonorū & de hoc rigore eſt ſermo hic. Patet etiā tertiū. nā aliqñ tēpore ſudoris, terret natura in expellendo materiā nociuā p̄ mēbra ſenſibilia, & retrahit calorē, & ſpiritus, & ſignificat impotentia uirtutis, & terror eius, nec non malitia materiæ: & hic rigor eſt malus: de quo ſeptima aphoriſmorum. In ſudore rigor malum. Et aliqñ contingit propter uehementē reſolutionē ſpiritus cū debilitate uirtutis contentiuæ ſicut in ſudore diaphoritico cui frigus aſſociat, & hic eſt peſſimus. Notandum q̄ per rigorē criticū debes intelligere rigorē antecedentē criſim cū omnibus, aut pluribus conditionibus laudabilibus criſis. nā p̄ cura huius nō eſt aliud faciēdū iuxta aphoriſ. ſecūdū. primæ particulæ. Eā quorū criſis fiat aut facta eſt. nec ex hoc timemus uirtutis debilitatē aut aliud nocumētum notabile ſicut conuerſionē materię ad aliq̄d mēbrū nobile & ſimilia. uerū aliqua calefactio cum pānis poſſet fieri.

Et quandoq; ſedatur cum ligatione extremitatum. et fricatione facili, et cum calefactione cooperturæ, et cum vnctione de oleo de anetho: et de chamæmilla ſi indigetur eo.

Ponit regimē rigoris uertentis ad ſe curā: & primo minus fortis. ſecundo magis fortis. ſecūda ibi [In forti autē qñ perſeuerat.] In prima parte dicit q̄ rigor ſ. debilis qñq; ſedatur cū ligatione extremitatū. ſ. coxarū & adiutoriorū, & fricatione facili. ſ. totius corporis & extremitatum: & tertio cum calefactione, & vnctione cum oleo de anetho aut de chamæmilla, ſi indigetur eo. q. d. q̄ aliquando ſufficiet ſola ligatio & fricatio abſq; unctione. Notandum q̄ huiuſmodi fricationes, & unctiones debent fieri dorſo ſpinæ, & partibus poſterioribus a quibus inchoant rigores. quarta aphoriſmorum apho. 62. quibuſcunque in febribus. Calefaciēdo enim & trahendo calidū exterius ſedant rigorem.

In

In forti autem quando perſeuerat, ſiue ſit in febribus, ſiue ſit in alijs oportet vt ligentur extremitates in locis plurimis, et inunctio fiat cum oleo chamæmellino, et radice lilij: et ſunt de hominibus qui confortant illud cum eis quæ ſunt ſicut car damomum, et caſtoreum, et ruta et ſceba et calamenthum et baurach, et piper, et pyretrum. Et quandoque pertranſit illud ad adminiſtrandum linimenta ex ſynapi, et aſſa fœtida. Et quandoq; decoquuntur medicinæ iſtæ in aqua, deinde coquitur in ea aliquod oleum, et aqua erucæ fortis eſt in hoc capitulo per ſe ſola, aut cum oleo aliquo quod decoquitur cum ea: et ſimiliter decoctio ozymi et aquæ eius.

Confectio olei boni.

Sumãtur anethum ſiccum, et myrrha, et ruta, et calamenthum, et piper, pyrethrũ et coquãtur in vino decoctione vltima: deinde decoquatur colatum in tanto quantum eſt medietas eius de oleo ſiſamino, vſquequo conſumatur aqua, et remaneat oleum, et adminiſtretur inũgendo: et de oleis fortibus in eis, in tali qualis eſt rigor quartanæ, eſt oleũ de coſto, & oleũ de ſceba, et oleum de abrotano, et oleum de lilio, et oleum de myrrha, et ponantur in vnc. i. olei pondus. drach. iij. piperis, et ſexta drach. i. pyrethri tritorũ: et adminiſtretur abſinthiũ decoctum in oleo aliquo aut oleum oliuæ in quo decoctum eſt apium. Et introitus in oleum leuis caliditatis eſt iuuatiuus valde: et fortaſſe neceſſariæ ſunt potiones: et multotiens ſedatur cũ aqua calida leuis caliditatis, et cum incuruatione ſuper vaporem eius. Et quando non ſedatur per id, ſi materia eſt groſſa, decoquantur in aqua aniſum calamenthum et ſemen apij & maſtix, et eruca, et anethum et ſimilia: et balneetur in aqua in qua decocta ſint ea, quæ ſunt ſicut ſceba, et abrotanum, et calamentum, et anethum et ſquinanthum et ruta et ſanſucus et coſtus et ſemina calida.

Nunc curat rigorem fortem: & primo magis per exterius applicita. ſecundo magis per interius ſumpta. ſecunda ibi § Et omnes medicinæ fortis prouocationis. § Prima pars poſſet diuidi in tot partes quot remedia ponit. partes patebunt. Ante omnia primo notandum rigorem uertere ad ſe curam aliquando propter triſtem ſenſationem uehementer contriſtantem, & debilitantem uirtutem. Secundo propter motum compreſſiuum ad quem reſolutio & uirtutis debilitatio conſequitur. Tertio propter uehementem retractionem caloris, ad quam poteſt ſequi ſuffocatio. Secundo notandum huiuſmodi applicita locis de quibus ſupra conferre calefaciendo ſua actuali, & potentiali caliditate, & triſtem ſenſationem remittendo: & tertio de materia faciente rigorem reſoluendo. Primum remedium faciendum in rigore forti quando perſeuerat ſiue in febribus, ſiue quando non fuerit febris eſt ligatio extremitatum in locis dictis: & iniunctio fricando cum oleo de anetho, chamæmillino, & radice lilij ſcilicet albi quæ eſt calida in ſecundo rigoris ſedatiua: & poteſt decoqui radix lilij cum oleo chamæmillæ & ipſum oleum applicari ungendo, & fricando. Secundum remedium eſt ꝙ aliqui homines cõfortant oleum ſupraſcriptum addendo cardamomum calidum & ſiccũ in tertio, caſtoreum, pinguedinem teſticuli calidam: & ſic in fine tertij aut in principio quarti: & rutam cali. & ſic. in tertio, ſyl ueſtris uero in quarto. Sceba ſm aliquos eſt ſticados arabicus cali. in primo & ſic. in ſecundo. ſecũdũ aliquos eſt ſpecies abſinthij: & dicitur ſandonicum a Sandone loco Galliæ. Sed apud Gal. 6. de ſimplici medicina eſt abrotanum cali. in primo ſic. in ſecundo. calamẽthũ cali. & ſic. in ſecundo. baurach ſpecies ſalis pro qua ſal nitrum ca. & ſic. in tertio. piper, pyretrũ cali. & ſic. in tertio. hæc aut aliqua iſtorũ poſſunt ſupraſcripto oleo commiſceri ſm ſuam ſubſtantiam: aut poſſunt poni ad decoquendum: & poſtea oleum colari huiuſmodi abiiciendo. Tertium remedium quandoq; pertranſit medicus ad linimenta magis calida ſicut quæ fiunt ex ſynapi calida in quarto. Itẽ ex aſſa gũmi calida in quarto. ſicca in ſecundo. intelligendo de non odorifera quæ eſt calidior odorifera: licet magis abominabilis. Iſtæ duæ poſſunt cũ aliquo liquore permiſceri in pauca quantitate, & his loca dicta inungi. Et quandoq; decoquuntur iſtæ medicinę in aqua: deinde decoctio illa colata bullitur cum aliquo oleo uſq; ad aquæ cõſumptionem, & adminiſtrat. Quartum remedium eſt aqua decoctionis erucæ calidæ, & ſic. in ſecũdo. ſola, aut cũ aliquo oleo bullita eſt fortis in hoc caſu Similiter decoctio ozymi. i. baſſiliconis calida & ſic. in ſecũdo & aqua eius per aquã intelligendo ſuccũ, aut aquam diſtillationis: Quintum remedium eſt confectio olei boni. ſumant anethi ſicci, rutæ, myrrhæ calamenthi ana. partem unam. piperis pyretri, ana. partem mediã coquant cum uino decoctione ultima ita ut horum uirtus ingrediatur uinum: deinde uinum iſtud coquatur in tantum olei ſiſamini quãta eſt eius medietas uſquequo conſumatur aqua & adminiſtretur: & hæc eſt fortis & ſolẽnis. Sextũ eſt ex oleis fortibus multũ calidis conuenientibus in rigoribus fortibus qualis eſt rigor quartanæ ſicut eſt oleum de coſto cal. & ſic. in tertio: oleum de ſceba, oleum de abrotano: & hic uides ꝙ Auic. per ſcehã non intelligit abrotanũ: oleum de lilio, oleum de myrrha. Septimũ ponantur in. i. ℥. olei tres. 3. pipis: & ſexta. 3. unius pyrethri tritorũ &c. octauũ adminiſtretur abſinthium decoctum in aliquo oleo ſicut oleũ oliuæ in quo decoctum ſit apiũ. Nonũ introitus in oleum aliquod pancæ caliditatis eſt iuuatiuus ualde ſi ponat in eo ſm totum corpus præterquã ſm caput. Et fortaſſe his non ſufficientibus ſunt neceſſariæ potiones, de quibus infra. Decimum quã doq; ſedat cum aqua parum calida, ſ. incuruãdo dorſum ſuper uaporem eius. Vndecimum quando non ſedatur per illud, & materia eſt groſſa decoquatur in aqua aniſum & calamenthũ ſemen apii, & maſtix & eruca & anethũ & ſimilia: & recipiat uaporem: ut ſupra. Duodecimum balneetur in aqua in qua decocta ſunt ſceba, abrotanum, calamentum, anethum, ſquinãtum, ruta, ſampſucus. i. maiorana, coſtus, & ſemina calida.

Et omnes medicinæ fortis prouocationis ſedant rigorem. Et de medicinis ſedantibus rigorem maximum in quartana, et ſimilibus ſibi eſt ut bibatur de coſto aureus. i. cum aqua calida, et de agarico quãtũ de ipſo in aqua cadida. Et in agarico eſt iuuamentũ: & quandoque ponitur cum eo parũ opij: quoniam facit dormire, et facit ſudare, et prohibet vehementiam rigoris et alia: et iterum ireos quantitas aur. i. in aqua calida

In parte præſenti Auic. curat rigorem per ſumpta interius & primo per medicinas. & cibos alteratiuos. In ſecunda per medicinas ſolutiuas. ſecũda fere ĩ fine capituli ibi. § Et ſolutio uentris. § prima in tot partes quot ſunt medicinæ. partes patebunt. Prima eſt. omnes medicinæ fortis prouocationis. ſ. ſudoris ſedant rigorem. omnes nanq; ſunt calidæ & ſic. ſua caliditate ſedant ipſum. Præterea. Educendo per ſudorem ſedant ipſum, ſicut theriaca, mithridatũ, & ſimilia cum uino potenti ſumpta. ſecunda medicina quæ ſedat rigorem maximum ſicut in quartana eſt huiuſmodi. ℞. coſti aureũ unum. puluerizetur, & ſumatur cum aqua calida. ſecundo. ℞. agarici intelligę præparati ſuis correctiuis, aureum unum, & ſumatur diſtẽperatus cum aqua cal. iuuat enim agaricus in rigore. tertia medicina. quandoq; ponitur cum agarico parum opij, & iuuat faciendo dormire, faciendo ſudare: & prohibet uehementiam rigoris, & alia accidentia uehementia. accidentia. ſ. ſequentia rigorem ſicut ſyncopis, & ſimilia: & ad intellectum Auic. debet accipi agarici aureum unum. opii unum aut duo grana. poſſemus etiam has medicinas ſcilicet agaricum opium & coſtũ ſimul commiſcere & totum exhibere una uice per horam, aut circa ante paroxyſmum: & melius eſt ut ſint diſtemperata, aut cum aliquo liquore calido ſaltem actu. hæc enim medicina iuuat calefaciendo, & ſubtiliando materiam. Iuuat ſecundo de per accidens ſopiendo ſenſum. tertio prouocando ſomnum. quarto prouocando ſudorem; ſed prouocatio ſudoris partim eſt de per ſe per medicinas calidas ſubtiliantes: partim de per accidens inducendo ſomnũ qui facit ſudare. Et hæc medicina quia tardæ euacuationis, & efficitur etiã tardior ꝑ opium non euacuabit niſi poſt uiginti horas: aut circa quando iam paroxyſmus erit finitus, & euacuabit materiã groſſam ſicut melancholiã: & ſimiles quas forte non euacuaſſet ſi non fuiſſet ſumpta ante paroxyſmũ: cũ ante paroxiſmum materia incipiat agitari, & commoueri: & cũ eſt in motu facilius poteſt educi quã ſi non cõmoueretur, propterea forte melius eſſet ꝙ hęc medicina ꝑ duas horas, aut maior tẽpus exhiberetur ante parosyſmũ, ut iã ſit actuata dum mouetur cauſa antecedens pro paroxyſmo-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 159 sur 301

xyſmo. Et ex his facile ſoluuntur multæ inſtãtiæ pauci momenti, quas doctores adducũt pro declaratione huius textus. quarta medicina eſt aureus unus ireos in aqua calida. Eſt autem ireos, radix lilij cæleſtis cal. & ſic. in fine tertij, & ſolutiua. Et credo quòd eſſet melius hoc exhibere ante paroxyſmum per notabile tempus ut eſſet completa eius ſolutio. uerum eius oleum applicitum ſedat notabiliter frigus, & rigorem.

Et de compoſitis eſt theriaca diateſſaron, & electuaria alia: & diacyminum, & diacalamenthum: et diapepereon: et ſyrupus de melle in quo feruent ſicut aſſa, ruta: et pyrethrũ, & piper. Pilulæ expertæ quæ dantur in potum ante rigorem per horam vnam infirmo erecto, vel ſtante ſuper lectum ſuũ, vel ſcamnũ ſuum: & aere eius calefacto cum igne, & cooperimento, quoniam temperant ipſum, aut prohibent: quarum confectio Re. ſtoracis: myrrhæ: opij: opoponaci: omnium ana partem ideſt conficiantur cum butyro: & ſit doſis eius quantitas fabæ: & iterũ ſumantur opoponaci, caſtorei, dauci, aſſæ, pyrethri, opij. ana partes æquales. fiat ſicut primo fit. Deſcriptio bona. Re. opoponaci, ſerapini, aniudẽ, & cymini carmeni, & ſemĩs apij. & piperis. ana aur. i. 5. ſeminis hyoſquiami albi. croci. ariſtolochiæ. caſtorei. euphorbij. myrrhæ. ameos. zinziberis. omnium ana pondus tertiæ. drach. i. ſeminis harmel, pyrethri. omnium ana aur. i. conficiantur cum melle. & doſis eius ſit auellana cum aqua calida valde.

Deſcribit medicinas compoſitas ualẽtes in rigore. Ex quo infertur quòd medicinæ ſupraſcriptæ fuerunt plures & non una ſola ſcilicet coſtus, agaricus &c: Prima medicina compoſita eſt theriaca diateſſaron ideſt de quatuor rebus. Item dia cyminum. diacalamenthum. Itẽ diapepereon. quæ omnia ſunt calida circa tertium gradum. Et ſyrupus de melle in quo feruent ſicut rura, aſſa, pyrethrũ & piper. i. aqua mellis in qua huiuſmodi ſint bullita, & colata poſt horum bullitionem. Pilulæ expertæ hæ dantur infirmo erecto ſiue iaceat in lecto, ſiue ſuper ſcamno ad experiendum an ſit fortis, potens tolerare huiuſmodi opiata: & etiam ut melius poſsit deglutire: & debet eſſe in camera calida, aut in pannis circũdatus, ut nõ frigeat. Re. myrræ. opij opoponaci omnium ana partem unam: cõficiãtur cum butyro: & ſit doſis ut quãtitas fabæ. Do tibi ſanum conſilium quando incipis alicui exhibere medicinas opiatas non tranſcendas ſuper duo grana opij. Sunt enim quidam qui facile patiuntur ab opio, quidam non: intra quos difficile eſt diſtinguere niſi per experiẽtiam. Quomodo autẽ huiuſmodi opiata conferant in rigore patere poteſt ex dictis. Et duæ medicinæ ſequentes ſedant rigorem, tum calefaciendo & ſubtiliãdo per medicinas calidas: tum ſtupefaciendo. nam in prima ſequente ponitur opium: in ſecunda ſemen hyoſquiami albi: quod tamẽ minus ſtupefacit quàm opium. Solum ſupereſt ut aliqua declarentur. opoponacum dictum eſt ab opos, quod eſt gummi, uel lacryma & ponax, uel ponacũ herba. ſic ſumit ut ſumit a Plinio 12. naturalis hyſtoriæ: & eſt calidum & ſiccũ in tertio. Aniudẽ eſt ſiſeleos decimatertia tertij. tractatu quarto cap. de cura aſclitis in fine. aut eſt herba de qua fit aſſa: & eſt ualde calida. Ariſtolochia capiens nomen ab inuentore, qui ſeminando inuenit: ut ponit Tullius primo de diuinatione diſtinguens in lõgam, & rotundam ſic differentes ſecundũ folia, & radices: quarum utraq; eſt notabiliter calida: ſed longa calidior. de utraq; poteſt intelligi. Harmel eſt ſpecies rutæ, & nõ ſylueſtris ut uoluerunt quidam. ut patet per Auicen. ſexta quarti. cap. de cura morſus uiperarum.

Et fortaſſe eſt neceſſarium in eo vt detur in potu vinum calefactum, & cibi calefacti.

In parte iſta ponit quòd cibi & potus debẽt dari actualiter calidi: & melius eſt etiam ut ſint potentia tales ſiue dentur in rigore ſicut aliquando eſt neceſſarium deficiente uirtute, ſiue ante rigorem.

Et ſolutio ventris cum eis quæ ſunt ſicut hiera, & diacydoniten, & diaphœnicon: immo quando eſt rigor prauus, & proprie ſine febre dentur in potu pilulæ fætidæ: quoniam ipſæ ſunt ſanitas eius.

Curat rigorem cum ſolutiuis concedens hierã ſcilicet ſimplicem, diacydoniten, & diaphænicon. quarum deſcriptiones uide a Meſue in ſuo antidotario. & ab Auicen. quinto canone: immo quando rigor eſt prauus: quia fortis & longus & proprie ſine febribus dantur in potu pilulæ fætidę: quoniam ſanãt. quarum deſcriptiones uide nono Almanſoris. cap. de paralyſi. & dñr fætidæ: quia fætidos educunt humores: & conueniunt cum non eſt feb. aut pauca febris: quia ſunt notabiliter calidæ. Notant hic doctores ſolutiua nõ eſſe exhibenda ita ut operentur tempore paroxyſmi niſi materia exiſtẽte in uijs deductũ aut ſibi proxima in pauca quantitate: quod credo eſſe uerum præcipue: quãdo huiuſmodi medicinæ ſunt uiolentæ ſicut ſunt quæ hic deſcriptæ ſunt præter hieram. Cura rigoris ſex requirit intentiones. Prima eſt regimen ſex rerum proprie in aere qui debet eſſe calidus. ſimiliter cibi & potus in rigore pẽdente a materia calida debent eſſe actualiter calidi. Secunda intentio eſt minoratio humorum cum uomitu cum plurimum de ea materia expellatur eo tempore ad ſtomachum ſed ante rigorem per notabile tempus puta die præcedenti cum medicinis ſolutiuis. ſ. hiera ſimplici diaphæni. diacydonitem. pilulis fætidis, reubarbaro, aloe & ſimilibus ſm exigentiam materiæ. Tertia intentio eſt remittere acuitatem, & ſubtilitatem materiæ. & etiam ſubtiliare groſſam. Primum perficitur cũ ingroſſantibus, & inuiſcantibus ut aquis, & ſyrupis. Secundum cum ſubtiliãtibus, abſtergentibus, & incidentibus ex eiſdem. & iſta ſunt exhibenda tempore digeſtionis materiæ quæ ſtat ſub forma cauſæ antecedentis: & ſic per duas horas ante paroxyſmũ. Quarta eſt reddere materiam non ita uelociter mobilẽ ſupermembra ſenſibilia quæ cõpletur per quietem corporis, aut per frigida inſpiſſantia. Quinta intentio eſt obtundere ſenſum, ne propter ipſius acuitatẽ ualde debilitetur æger, & augmentetur concuſsio quæ completur per prouocantia ſomnũ. Sexta intentio eſt partium exteriorum calefactio, & proprie dorſi, & extremorũ: quæ completur cum fricatione, cum pannis calidis, & calidorũ exterius applicatione. quæ multiplici poſſunt eſſe. Item cum cibis, & electuarijs & aquis in præſenti capitulo deſcriptis. de quibus ſunt. theriaca mithridatũ, diamuſcum, & ſimilia: & proprie in materijs frigidis ſumpta cum pauco uini potentis, & etiam cum his quæ exterius applicantur. Deſcriptio conueniens. Re. olei anethini. ʒ. i. 5. ſucci arthemiſiæ. ʒ. iii. bulliant ſimul ad cõſumptionẽ ſucci. & addatur croci ſubtiliter puluerizati. ʒ. i. ceræ quantum ſufficit: fiat unctio cum aqua debite calida ungatur dorſum ante rigorem, & in rigore. Aqua uitis applicata dorſo, & extremis eſt efficax.

Cura rigoris ſex habet intentiones.

O Regimen ſudoris ſuperflui in febribus. Cap. XIII.

Portet ne ſudor criticus quantum poßibile eſt, reſtringatur.

In præſenti capitulo Auicen. ponit regimen ſudoris. primo critici non ſuperfluentis. ſecundo critici & non critici ſuperfluentis. ibi ſecunda ¶ Cum autem fuerit neceſsitas. ¶ dicit primo criticum ſudorem quantũ eſt poſsibile non eſſe reſtringendum, patet quia natura in criſi perfecta nõ eſt impedienda. prima aphoriſmorum aphoriſ. 20. ſi tamẽ in ſudore uirtus præter modum debilitaretur: tunc conuenit illum reſtringere.

Cum autem fuerit neceßitas, & pertranſit terminum: tũc oportet vt euentetur, & infrigidetur locus. Si autem non excuſat: tunc ſuper inſtrumẽtum poſitus, quo pueri, vel iuuenes ſolent in aere concuti, commoueatur in loco frigido.

Nunc Auic. facit quod dictum eſt: & habet quinq; partes. tres primæ partes regunt ſudorem parando aerem. ſecundo in tali regimine abſterſionem ſudoris docet euitare. tertio ponit quædam remedia exterius applicãda. ſecunda ibi ¶ Et nõ oportet ut intẽdat. ¶ tertia ibi ¶ Et oportet. ¶ Dicit primo ꝙ cum neceſsitas eſt ſtringendi ſudorem ſuperfluentem oportet euentare, & infrigidare locum, & ſupple etiam ſudantem: quo remedio ſufficienter ponatur ſuper inſtrumento quo ſolent pueri in aere concuti, & ſe commouere. Pro cuius declaratione notandum quòd debent primo diſcooperiri, ut uapores retenti ſub pannis exhalent ſimul cũ aere calefacto circundante. ſecũdo hoc non ſufficiente debent aliqualiter flabellari, ſiue euentari:

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 160 sur 301

tari:& flabellatio illa impellendo uapores a ſuperficie corporis propter aerem impetuoſe motum in corpus ſudantis infrigidet ipſum,& poros oppillet.ſemper enim a corpore noſtro exhalant vapores calidi,qui circa corpus retenti ipſum calefaciunt,& poros aperientes amplius ſudare faciunt.quinta problematum problemate.16.quare quieſcentes immoti ſub radijs ſolis magis calefiunt.uētilatio itaq; iſto modo,& commotio ſuper notato puerorum inſtrumento.

Et non oportet ut occupetur in exuccando illud quod rorando egreditur,faciendo exuccationem poſt exuccationem. Nam illud eſt occaſio ad illud prouocandum, et multiplicandum:et fortaſſe attrahit ſyncopim. Nam eius abſterſio addit in ipſum,et eius dimiſsio reſtringit ipſum.

Nunc facit quod dictum eſt dicens non oportere occupari in exiccando illud quod in modum roris egreditur per poros cutis,faciendo exiccationem poſt exiccationem. nam huiuſmodi exiccatio eſt cauſa prouocandi,& multiplicandi ipſum: & fortaſſe attrahit ſyncopim.ſ.multiplicatio ipſius, ſpiritibus præter modum reſolutis.abſterſio enim ſudoris, auget ipſum, & dimiſsio eius reſtringit ipſum. Abſterſio nanq; ſudoris eſt cauſa cur alius ſequatur ne detur vacuum.ſed dimiſsio reſtringit:quia ipſe dimiſſus circa pororum orificia inuiſcatur, & ingroſſatur.nam cum ſapiat naturam aquæ redit in ipſam ab extrinſeco:& ſic infrigidatur & ingroſſatur: ad quam infrigidationem & ingroſſationem adiuuat frigiditas cutis & continentis: & hæc eſt ſententia Ariſt.ſecunda problematum problemate.13.

Et oportet ut inungat eum cum oleo roſato forti, et oleo myrtino. Aut cum oleo de ſalicibus,et cum oleo de balauſtijs.

Nunc Auicen.ponit remedia: & primo ſudore non exiſtente multum vehementi.ſecundo ipſo exiſtente ualde uehementi.ſecunda ibi§Et cum res ſit uehemens.§In prima parte ponit tria remedia.primum remedium eſt ut ungatur cum oleo roſ. forti.ſ.ad reſtringendum:quia oleum ſcilicet factum ex oliuis immaturis:& roſis nondum apertis, & ſi ſint ſylueſtres & albæ ſunt ſtypticiores quàm domeſticæ & maturæ. Et cū oleo myrtino.ſ.ſimilis uirtutis:aut de ſalicibus quod eſt frigidius: non tamen magis ſtypticum:aut de balauſtijs.i.caducis granatorū quæ ſunt capita ipſorum:& hoc fortius conſtringit ipſis ſuprascriptis. ſingula enim horum ſunt ipſius conſtrictiua, & eius omnia ſimul mixta.

Aut fiat oleum cum aquis in quibus decoquuntur cytonia pontica,et mala pontica,et roſæ et balauſtiæ et karabe contritum ſicut puluis qui apparet in radio ſolis,et ſimilia quoniam reſtringit:et quandoq; reſtringit acetum mixtum aqua,et ſuccus agreſtæ et decoctio balauſtiarum,et decoctio gallarum, et decoctio myrti et ſuccus ſalicis eſt mirabilis, et aqua ſemperuiui. Et cum res ſit vehemens,liniatur cum mucillaginibus frigidis,et cum gummi et proprie cum emplaſtratur his duobus,et euentatur. Et quando vehemens ſit res, oportet ut ponatur nix ſuper extrema,et ſola ſint in ea extrema:aut balneetur cum aqua frigida,ſi ſuffert eam.

Ponit regimen ſecundum:& eſt oleum factum hoc modo. accipiatur aqua decoctionis cytoniorum, & malorum pontiorum quæ magis conſtringunt quàm cytonia cum ſint magis frigida.& magis de partibus terreis participantia quàm ipſa: & roſarum.ſ.ſiccarum,& balauſtiarum,& Karabe contritæ ſicut puluis qui apparet in radio ſolis,& ſimilium.quæ aqua poſtea debet bullire cum oleo aliquo utputa oliuarum omphacino,uſq;ad aquæ cōſumptionē.eſt.n.efficax hoc: & aqua aſperſa ſuper corpus ægri,aut epithemata eſt valde conſtrictiua. nā hæc ſunt frigida & ſtyptica. Karabe autem quaſi trahēs paleas interpretatur:& quandoq; reſtringit.ſ. ſudorem aceto mixtū. Item ſuccus agreſtæ,& decoctio balauſtiarum,& decoctio gallarum, & decoctio myrti, & decoctio foliorum ſalicum: & aqua ſemperuiuæ ſcilicet decoctionisexpreſsiōis,aut diſtillationis.eſt.n.valde frigida. Et cum res i.ſudor fit vehemens liniatur corpus cum mucillaginibus frigidis ſicut pſylij,aut cum gummi arabico,ut inuiſcentur in ſuperficie corporis ut ſudor non poſsit exire.hæc.n.fortiter ſtringunt coadiuuante euentatione.& quando vehemens ſit res: quia alia non conferunt, ponatur nix ſuper extrema,& ſola ſint in ea niue extrema non reſiduū corporis,ne forte cōgelaretur: aut balneetur in aqua frigida ſi ſuſtinet eam. Dicit tamen Gentilis ſe curaſſe ſudorē cuiuſdam dominę cum roſata nouella deſcriptione Nicolai in ſuo antidotario,quam dicit conuenire in ſudoribus diaphoreticis:& datur mane,& meridie cum aqua frigida.credo quòd ſufficeret.ʒ.ſ. Notandum quòd intentio Auic. eſt reſtringere ſudorem ſequentem ſubtilitatem materiæ, dilatationem pororum,debilitatem contentiuæ,& irritationem expulſiuæ maxime quando timetur caſus uirtutis.Pro cuius cōſtrictione ſunt hæ intentiones.prima conſtringit poros.ſecunda ingroſſat materiam.tertia confortat contentiuam membrorum, & remittit acuitatem expulſiuæ eorum. quarta diuertit materiam maxime a circuferentia ad centrum.quinta ordinat debitum regimen maxime cibos,& potus inſpiſſantes materiam ſudoralem,& uirtute fouentes:quę intentiones quibus debeant compleri ſatis bene patere poteſt.

Regimen fluxus ſanguinis narium ſuperflui. Cap. XIIII.

OPortet ut non properetur ad prohibendum illum, qui criticus eſt quantum poſsibile eſt.

Hoc capitulum habet duas partes. In prima parte præmittit fluxum ſanguinis narium non reſtringendum. ſecundo docet regere reſtringendum.ſecunda ibi§ Cum autem eſt neceſſe.§In prima parte dicit non oportere properare ad reſtringendum fluxum ſanguinis narium criticum quantum poſsibile eſt niſi ſuperfluat,& debiliter uirtutem.

Cum autē eſt neceſſe prohibere fluxum ſanguinis narium in febribus acutis:tunc liga extrema, & pone uentoſas ſuper latus quod ſequitur latus fluxus ſanguinis narium:deinde conſequenter adhibe regimen illius loci. fortaſſe.n. poſsibile erit tibi ut infrigides,et reſtringatur per illud,et non ponas uentoſas deſuper:et diſtilla in naſum aliquas diſtillationes prædictas in capitulo fluxus ſanguinis narium. Et cum non eſt prohibēs aliquod,infrigida caput cū infrigidātib. prædictis in eo.

Nunc facit quod dictum eſt: & primo regit fluxum ſanguinis in febribus acutis.ſecundo ſpecialiter in quartana.ſecunda ibi§Et quandoque aduenit.§In prima parte pro conſtringendo ſanguinem ponit tria remedia.primum eſt ligatio extremorum.ſ.adiutoriorū ſupra cubitos per duos digitos: & ſimiliter coxarum ſupra genua tantundem:necnon teſticulorum ad diuertendum. ſecundum remedium eſt poſitio uentoſarū ſi fluat ex nare dextra ſuper regione hepatis.ſi ex ſiniſtra ſuper regione ſplenis ſine ſcarificatione ad retinendum ſanguinem ibidē aut ad diuertendum. Tertium remedium eſt regimen loci per quem fluit ſanguis.ſ.naſi,frontis,timporum, colli, & partium propinquarum:non fortaſſe erit poſsibile ut per infrigidationem ſupple & conſtrictionē illarum partiū reſtringatur abſq; poſitione uentoſarum ſuper regione ſplenis aut hepatis. Aliter & non ponas ventoſas ſuper partibus ſuperioribus .ſ. naſo propinquis ne ſanguis trahatur ad ſuperiora: & diſtilla in naſum aliquas diſtillationes prædictas.ſ.quinta tertij. ca.de cura fluxus ſanguinis narium. Et cum non eſt aliquid prohibens.ſ. catarrhus aut nimia repletio,infrigida caput cum infrigidantibus dictis in capitulo de cura fluxus ſanguinis narium.

Et quandoque aduenit patientibus quartanam fluxus ſanguinis narium,quare oportet ut iuues cum facientibus fluere ſanguinē ex naribus,ſcitis. in ipſo enim eſt ſanatio quartanæ. ſi uero ſuperfluitatem timuerimus faciemus ſicut illud quod fecimus.

Hic fluxū ſanguinis nariū regit in quartana.d.q; oportet ut iuues cū faciētib⁹ fluere ipm ex narib⁹ q̄ ſunt ſcita quinta tertij..ſ.cōſtringēdo gulā,ponēdo digitos in narib⁹,aut ſetas porcinas,aut herbā dictam polygonium.nam per fluxum ipſius ſanatur quartana maxime pendēs a melancholia genita per aduſtionem ſanguinis·ſi tñ timueris ne ſuperfluat cōſtringe ut dictū ē.Cura ſanguinis nariū exigit quinq; intētiones. Prima eſt remotio cauſæ fluxꝰ quæ multiplex eſſe pōt.ſ.nimia aquoſitas: aut nimia cholera ſanguine permixta.aut ſuperflua caliditas ſicut in febribus acutis, aut debilitas contentiuæ: aut irritatio

Quinque ſtētiones i cura fluxꝰ ſanguis narium.

tio uirtutis explſiuæ.ſecunda intentio eſt diuerſio cũ euacuatione aut ſine. tertia fluxus interceptio cum his quæ applicãtur collo temporibus,aut fronti. Quarta orificiorũ uenarum quæ ad nares terminantur cõſtrictio.ſ.cum his quę naribus inſtillantur,aut inſufflantur,aut in forma ſtuellorum imponunt: & hoc abſq; alijs ſm plurimum eſt ſufficiens. Quinta eſt regimen ſex rerum non naturalium per quæ ſanguis inſpiſſetur, & ſm plurimum infrigidetur,& fiat ineptus fluxui,& contentiua membrorum fortificetur. Et pro complendo quartam intentionem infunde aliquem puluerem ſicut trochiſcos de terra ſigillata:aut de Karabe:aut bo.ar.ſan.dra.in albumine oui: & bñ concute:deinde fac ſtuellũ ex ſetis groſſum,ex coto, aut tela aranea, aut pilis leporis, & infunde in albumine illo, & naribus impone,quem diu retineat & non uiolenter extrahatur.hoc.n.ſm plurimum ſufficit:immo ſtuellus infuſus in ſolo albumine oui eſt ſufficiens ſm plurimum. Et quia cura fluxus ſanguinis narium cum eſt continuus celeritate indiget: ſunt hæ omnes intentiones,aut plures ex his quãcito perficiẽdæ cum remedijs opportunis.

C. VX. Regimen uomitus qui accidit eis.

Riticus iterum non abſcindatur niſi apud neceſſitatem.

In hoc cap.Auic.ponit regimen uomitus. & primo critici non reſtringendi.ſecundo reſtringendi critici uel non critici. ſecunda ibi§Et ſm plurimum.§ Dicit primo non eſſe reſtringendum criticum niſi ſit neceſſarium ſcilicet quia ſuperfluens & deijciens virtutem:& quia nõ euacuat quale eſt euacuãdũ.

Et ſecundum plurimum abſcindatur in eis per uomitum, & per adiutorium eius quo extrabitur humor nociuus, ſicut eſt ſyrupus acetoſus & aqua calida.Et quandoq; eſt neceſſarium ut confortetur uirtus:quare ponatur loco ſyrupi acetoſi puri ſyrupus acetoſus cum ſeminibus.

Nunc facit quod dictum eſt:& continet duas partes.nã primo ingenerali docet regere uomitum.ſecundo magis in ſpirituali.ſecunda ibi§Et ſi humor imbibitus.§ Dicit primo uomitum ſm plurimum abſcindi per uomitũ, & per adiutoriũ quo euacuatur humor nociuus ſicut p ſyrupum acetoſum cũ aqua calida:quandoq; tamen neceſſe eſt dare regimen fortius ut ſyrupum acetoſum cum ſeminibus loco ſyrupi acetoſi ſimplicis. Pro qua parte notandum q̃ uomitu ualde debilitante, & corpore ualde inepto ad uomitum,& ſuſpecto per illum ad fractu ram uenæ non debemus ſi poſſumus aliter uomitũ uomitu curare:in alijs autem caſibus uomitus eſt uomitu curandus,maxime materia ad ſuperiora leuigante:quę ſententia colligitur de cimaſexta tertij.de cura colicæ paſſionis. Notandũ ſcd̃o q̃ ut facilior fiat uomitus præparandum eſſe humoré uomitui cum ſyrupo acetoſo zuccarino materia exiſtente calida, & cũ oxymelle ſimpici ipſa exiſtente frigida & groſsiori.ipſa uero exiſtente frigidiori, & groſsiori cum ſyrupo acetoſo compoſito cum ſeminibus.ſcilicet calidis ſubtiliatiuis materierum, ſicut cum aniſo,fæniculo,& ſimilibus. Eſt autem huiuſmodi ſyrupus acetoſus compoſitus duplex. Quidam cum zuccaro factus & dicitur apud nos ſyrupus acetoſus. Quidam cum melle & dicitur oxymel cõpoſitũ:quod conuenit adhuc materia exiſtẽte groſsiori. Oxymel uero ſcilliticum conuenit materia exiſtente frigidiſsima,& groſsiſsima. hi autem ſyrupi miſcendi ſunt cum aqua calida.i.tepida.omnia.n, tepida exoluũt robur ſtomachi:poſt cuius tepidi ſumptionem per horam procuret uomitum exquiſitum ſatis cum impoſitione digiti, aut pennæ in gutture.

Et ſi humor eſt imbibitus & groſſus:tũc oportet ut fiat ſolutio in dando in potu quod eſt ſi cut aloe & hiera. Et quando non eſt imbibitus fortaſſe confert hiera & aloe.

Nunc ſpecialem ponit uomitus curam. Et continet partes tres. Nam primo ponit regimen uomitus ſm diuerſitatẽ ſubſtantiæ & ſitus humorum. ſecundo ponit curam uomitus cholerici.tertio ponit regimen uomitus melancholici. ſecũda ibi §Et quando aſsiduauerit uomitus.§tertia ibi§Ad uomitũ quidem choleræ nigræ.§prima in tres. nam primo docet regere uomitum humore exiſtente imbibito groſſo. ſecundo nõ exiſtente imbibito.tertio exiſtente imbibito non groſſo.ſecunda ibi§Et quando non eſt imbibitus. §tertia ibi§Et ſi eſt imbibitus nõ groſſus. §Dicit primo quòd humore exiſtẽte imbibito in ſtomacho & groſſo oportet ſoluere uentrem cũ aloe & hiera. Et dicit in ſecunda parte quòd quando non eſt imbibitus fortaſſe confert hiera & aloes. Primo prima parte notandum quòd humor exñs in ſtomacho quandoque eſt imbibitus ideſt intus bibitus,& poroſitatibus concluſus,quandoq; eſt inuiſcatus,quandoq; natans,quandoq; apoſtemans.Imbibitus eſt duplex.ſubtilis & groſſus:licet ſubtilis ſit magis aptus imbibi: & uterq; poteſt eſſe ex quacunq; ſpecie humorum. Pro remouendo ergo groſſum ſiue imbibitum ſiue non: docet exhibere hieram pigram.ſ.ſimplicem Gal.quæ dicta eſt hiera quaſi ſacra & pigra amara:& fit ex octo rebus inter quas nihil è ſolutiuũ niſi aloe. Aloe autem quandoq; ponitur dupla ad reliqua, & eſt magis ſolutiuæ:& hanc uocant aloem & hieram. Aliquando ponitur in doſi æquali reliquis ſeptem:& hanc uocant hieram & aloem. Doſis hieræ pigræ in qua aloe eſt duplum ad reliqua ſine melle,eſt a.3.5.uſq; ad duas: in forma electuarij cum melle eſt.5.i.& hoc magis cõfert quãdo humor eſt imbibitus. Aut aliter per aloe & hieram intelligamus aloe qui de nouo miſceatur cum hiera pigra aloe dominante ſicut.℞. aloe. 3.i. hieræ pigræ. 3.5. miſce. & exhibetur in forma pilularum. vel diſtemperentur cum aqua zuccarata & bibantur. Econtra uero per hieram & aloẽ intelligimus hieram dominari ut.℞. hieræ p.3.i.aloe.3.5.& exhibeantur.ut ſupra.Et forte per hieram & aloem intellexit duas medicinas diſtinctas: quarũ quę libet huic propoſito deſeruit.

Et ſi eſt imbibitus non groſſus mundat ipſum ſyrupus acetoſus cũ aqua calida,deinde æquat ipſum poſt illud aqua granatorum quæ bibatur. Quod ſi euomuerit eam, bibat ipſam vice alia donec æquetur et quieſcat:et ſimiliter ſyrupus demẽtha cum granis granatorum.et fortaſſe ſedat ipſum infrigidatio ſtomachi.

Facit quod dictum eſt, & continet partes duas. Nam primo ponit tria remedia facienda quando humor eſt imbibitus non groſſus.ſecundo quoddam regimen euitare docet. ſecunda ibi§Et non oportet ut approximet.§ Primum remedium mundans humorem imbibitum non groſſum eſt ſyrupus acetoſus cum aqua calida.digerit.n.ipſum ingroſſando, & abſtergit ipſum a ſtomacho,& ſua punctione incitat ad uomitum. poſt quem facto uomitu aqua granatorum bibita æquat ipſum ſcilicet ſtomachum temperando eius caliditatem quam ſi uomuerit bibat alia uice donec æquatur ſcilicet ſtomachus, & uomitus quietetur. Secundum remedium eſt ſyrupus de mentha cum granis granatorum:confert enim in dicto uomitu. Tertium fortaſſe infrigidatio ſtomachi ſedat ipſum non ſolũ perficienda cum interius ſumptis:ſed etiam cum exterius applicitis:ita ut aliquando oporteat eſſe actu, & potentia frigidum ſi cut in colica paſsione præcipit Raſ.9.Almanſoris.Hæc autem adminiſtranda ſunt humore iam educto.

Et nota quod eſt bonũ in uomitu uehementi & proprie ab humore calido primo lauare ſtomachum cum aqua calida,aut hordei in multa quantitate:deinde approximare remedia conſtringentia interius,& exterius actu & potentia frigida.

Et non oportet ut approximet rebus ponticis,et ſedãtibus uomitum cum ponticitate ſua,et acetoſitate ſua ſtyptica ille qui uomit propter humorem imbibitũ:quia eſt malum et addit imbibitioni, ſed non imbibito fortaſſe facient eum deijcere deorſum:quamuis ſit groſſus,et fortaſſe uuubaunt uirtutẽ ſtomachi ad expellendum eum per ſuperiora.

In præſenti parte docet euitare quoddam regimen dicens. Non oportet illum qui vomit propter humorem imbibitum approximare rebus conſtringentibus uomitum ſua ponticitate & ſtypticitate.nam hæc faciunt humorem magis imbibi.humore uero non exiſtente imbibito fortaſſe conferunt. Nam ſi humor ſit groſſus fortaſſe ſtomachus cõfortatus deijciet eum p inferius. Si uero ſubtilis fortaſſe eiiciet eum cũ uomitu:tutius tñ eſt ut credo primo mũdificare ſtomachum ab humoribus

bus in eo contentis per ſuperius, aut inferius, ſiue ſint imbibiti, ſiue non: poſtea huiuſmodi confortantia adminiſtrare tam interius, quàm exterius.

Et quando aſſiduauerit vomitus de cholera, & non fuerit de genere imbibiti: tunc vtere ſtypticis: & proprie emplaſtris iuuantibus factis ex corticibus granatorum, & gallis & his ſimilibus cum vino permiſto, aut aceto permiſto.

In præſenti parte curat vomitum cholericum quando non fuerit humor imbibitus. d. quod tu debes vti ſtypticis, & proprie emplaſtris factis ex corticibus granatorum, & gallis, & ſimilibus cum vino aut aceto mixtis.

Et ad vomitum quidem choleræ nigræ ſuperfluum ſubmergatur ſpongia in aceto, & ponatur ſuper ſtomachum. Quod ſi neceſſarium fuerit aliquid fortius adminiſtra medicinas præ dictas in capitulo retentionis vomitus.

Nunc curat vomitum melancholicum. d. ꝙ vomitui cholerę nigrę ſuperfluæ confert ſpongia infuſa in aceto & bene expreſſa ſtomacho applicita. Vltimo dicit quòd in efficacioribus pro reſtringendo uomitum erit recurrere ad medicinas dictas in capitulo de reſtrictione vomitus decima tertij. Notandum quod huiuſmodi ſpongia in aceto infuſa confert ſtomachum quadam ſtypticitate confortando: & ſi fuerit melancholia aduſta confert infrigidando & incidendo, & ſtomachum confortando. Sed ſi cum aceto bullierit mentha & ſimilia confert etiam calefaciendo. Cura vomitus ſex exigit intentiones. Prima remouet cauſam ſiue fuerit primitiua ſicut regimen ſex rerum non naturalium faciens vomere: ſiue fuerit corporea ſicut oppilationes, apoſtemata, ulcera, & ſimilia in ſtomacho exhibentia, aut in membro ſibi communicante. Alia diuertit humores ad ſtomachum fluxuros. tertia mundificat ſtomachum a ſuperfluitatibus in eo exiſtentibus ad uomitum incitantibus. quarta uias, & ductus conſtringit per quę ad ſtomachum defertur humor ipſum ſtomachum confortando, ne recipiat, & vt debite ſuas operationes perficiat. quinta corrigit accidentia. ſexta ordinat debitum regimen ſex rerum. Et ex dictis in textu potes elicere auxilia plures harum intentionum perficientia.

Regimen fluxus ventris, qui accidit eis. Cap. XVI.

Iam ſingulariter in capitulo fluxus ventris locuti ſumus in hac intentione, ergo redeamus ad illud. Et de illis quæ conferunt ex via ciborum ſunt almes torrefacti, & lentes torrefactæ & coriandrum: quodcunq; horum duorum fuerit, elixetur, & fundatur aqua ab eo, & proprie quando fit aceto ſum cum granis granatorum: quoniam eſt bonum.

Hic Auicen. ponens fluxum ventris qui accidit febrientibus duo facit. Primo pro ſufficienti regimine fluxus uentris remittit nos ad decimamſextam tertij. d. ſe locutum fuiſſe ibidem ſingulariter quantum eſt opportunum in hac intentione i. in regimine fluxus uentris, ſequętis febrem. ſecundo hic breuiter ſe expediens ponit quoſdam cibos conuenientes in fluxu ſequente febrem dicens: ꝙ de illis quę conferunt uia cibi ſunt ſicut almes torrefacti, & lentes torrefactę, & coriandrum ſimiliter torrefactum. Quodcunq; horum duorum. ſ. almes & lentium poſtquam torrefactum eſt debet primo elixari, & abijci prima decoctio: deinde debent bullire quouſq; decocta ſint, & debent fieri acetoſa cum granis granatorum. ſ. exprimendo ſuccum ab eis: & huiuſmodi condiendo. Almes autem ſunt robilię. Coriandrum preparatum cum aceto, & torrefactum eſt ſingulare in fluxu uentris & proprie ad retinendum cibum in ſtomacho. Hæc autem cum frigida ſint & ſtyptica conferunt in fluxu ſequente febrem. Intentiones habendæ in cura fluxus uentris ſunt ſex. Prima remotio cauſæ fluxus quæcunq; fuerit aut primitiua aut corporea. ſecunda eſt diuerſio humorum a fluxu ad inteſtina. tertia eſt mundificatio inteſtinorum a ſuperfluis in eis contentis, & doloris eorum ſedatio: aut cum clyſterijs ſi fuerit in inteſtinis groſsis: aut cum ſumptis in potu ſi fuerit in gracilibus. quarta intentio eſt uiarum, & ductuum conſtrictio, humorum ingroſſatio, & quietatio nec non inteſtinorum confortatio ne recipiant cum exterius applicitis, & ſumptis. quinta eſt accidentium correctio. ſexta debiti regiminis ſex rerum ordinatio.

Sex intentiones in cura fluxus.

Regimen ſitis eorum ſuperflua. Cap. XVII.

Oportet vt inũgatur caput cũ oleo frigido valde, quod fundatur ſuper ipſum, et ponatur ſuper caput ſi non fuerit quod prohibeat: et cum aquis infrigidantibus.

Auicen. ponens regimen ſitis ſuperfluentis. primo ponit regimen generale pro ſedando ſitim. ſecundo ſedat ſitim ſecundum aliquos ſpeciales modos ipſius. ſecunda ibi § Sitis quandoq; fit a frigore. § prima in duas. nam primo ponit regimen ſitis per infrigidantia capiti applicanda. ſecundo per infrigidantia in ore tenenda. ſecunda ibi § Et retentione mucilaginis. § Dicit in prima parte oportet inũgere caput oleo frigido potentialiter infrigidato. ſ. actualiter infuſo ſuper caput non exiſtente prohibente. ſ. catarrho, capitis repletione & ſimilibus. Et inungi etiam cum alijs aquis infrigidantibus. Cauſa dicti eſt: quia ſi ſitis ſequitur ſuperfluam cerebri caliditatem frigida applicita capiti conferunt remouendo cauſam: quare infrigidatio capitis eſt cauſa infrigidationis oris ſtomachi per neruos deſcendentes.

Et retentione mucilaginis ſeminis cidoniorum permixtæ cum oleo roſato vltimo, aut infuſionis prunorum, et medullarum cucumeris, et alkendi et cucurbitæ, et ſeminis lactucæ nigræ, et radicum liquiritiæ et pilularum deſcriptarum in antidotario ad ſitim: et de illis quæ maſticantur, eſt almoſoſat, & ſunt tamarindi.

Nunc ſedat ſitim cum his quæ in ore tenentur. Primum eſt mucilago ſeminis cydoniorum permixta cum oleo roſato ultimo: ſed in infrigidando inter omnes modos olei roſati eſt quod fit ex oleo onfacino, & roſis albis ſylueſtribus nondum bene maturis. Secundum eſt cum retentione infuſionis prunorum. ſ. acrium: aut etiam cum retentione medullarum cucumeris, & alkendi. i. citrulli & medullæ cucurbitæ: & retentione ſeminis lactucę nigrę: quoniam eſt frigidus. ſ. in fine ſecundi uel in principio tertij. Radicum liquiritiæ mundatarum a cortice exteriori, & infuſarum in aqua. Tertium tenendum in ore ſunt pilulę ſcriptę in antidotario: & debent eſſe confectæ ex frigidis, & acribus. Quartum remedium eſt aliqua quæ tenentur in ore ſicut almoſoſat, & ſunt tamarindi. Cauſa dicti: quia pellicula oris eſt contingua pelliculæ oris ſtomachi: quapropter infrigidatio, & humectatio unius eſt cauſa infrigidationis, & humectationis alterius.

Et ſitis quidem quandoq; fit ex frigore et abſcindit eam ſomnus: et quandoq; fit ex calore, et abſcindunt eam vigiliæ.

Vltimo dicit quòd ſitis quandoq; fit a frigore, & abſcinditur per ſomnũ, & quandoq; fit a calore & abſcindunt eam uigiliæ. Notandum pro declaratione huius partis quod in ſiti mendoſa cauſata per indigeſtionem ciborum maxime non calidorum ſicut piſcium, & ſimilium digeſtionis difficilis a quibus ſtomachus laborat in digeſtione eleuantur uapores calidi peruenientes ad os ſtomachi, & ſitim inducentes conuenit ſomnus qui fortificando calorem ſtomachi eſt cauſa digeſtionis, & reſolutionis eorum uaporum qui erant cauſa ſitis: & ſic uerificata eſt prima pars huius textus. & hanc ſententiam elicere poſſumus ex particula quinta aphoriſmorum aphoriſ. 27. Quibuſcunq; deſiderium, nocte bibet: &. 13. tertii. capitu. de ſiti ad finem: &. 4. epidemiarum. In uigilando ſitis in ſuperficie ſomnus medicamentum. Secundus modus in ſiti cauſata ex uaporibus calidis circa os ſtomachi facta conſumptione & exiccatione nimia uigiliæ conferunt reſoluendo illos uapores calidos qui erant cauſa ſitis: & hoc uoluit Auicen. in parte ultima. Ex hoc facile ſoluuntur inſtantiæ quæ contra hunc textum fieri conſueuerunt. Cura ſitis quinquæ exigit intentiones. Prima remotio cauſarum ſitis ſiue fuerint primitiuæ ſiue corporeæ per communitatem a toto ſicut in febribus, aut a membris particularibus ſicut a cerebro aut a mẽbris ſpirualibus & reliquis: aut per eſſentiam propter nocumenta

In cura ſitis quinq; intẽtiones.

menta cerebri & ꝓprie oris eius. ſecunda eſt ſedatio ſitis cõplenda aliquo octo modorũ infraſcriptorum: aut pluribus ſm exigentiã cauſarũ ſitis. Primus modus eſt cum his ſuper quibus anhelamus ſicut ſuper aqua frigida,& ſimilibus frigidis:& hic modus confert in ſiti ſequẽte ſuperfluam calefactionem cerebri, & membrorum ſpiritualium. Secundus modus per retenta in ore ſicut eſt fruſtum anguriæ & ſimilia: & hic modus maxime ualet in ſiti ſequente calefactionem, & exiccationem meri,cãnæ pulmonis & membrorũ ſpiritualium. Tertius modus eſt per caputpurgia, & per gargariſmata cum aqua frigida ſola,aut cui admixti ſunt aliqui ſucci acres:& hoc ualet in ſiti ſequẽte diſpoſitiones capitis & meri,cãnæ pulmonis & mẽbrorum ſpiritualium. Quartus modus eſt per epithemata & vnctiones circa caput,collum,gulam & ſpondyles uſq; ad tredecim,& mala granata,& reliqua ex rebus frigidis quibus aliquid aceti ſit admixtum ad penetrãdum: & hæc ualet in ſiti merito cuiuſcunq; membri contingentis cuius regio ungatur, & epithemetur. Quintus modus eſt cum ſomno,fortificando digeſtionem; per cuius debilitatem accidit ſitis. Et ſimiliter quandoq; uigiliẽ ſedant ſitim reſoluẽdo uapores,qui in ſomno concentrantur. Sextus modus eſt cum bibitis quæ in mala complexione calida & ſicca ſine materia debent eſſe frigida actu & potentia. ubi uero adſit materia cholerica, aut ſalſa alterius generis: aut proprie imbibita,aut inuiſcata potus debet eſſe actu calidus, licet potentia frigidus. Septimus modus eſt ſtupefaciendo aliqualiter ſenſum oris ſtomachi cum intenſę frigidis actu, uel potentia: & hoc ualet in quacunque ſiti. Octauus modus eſt conuertendo mentem ad alia magni nocumenti ita ut ſitis obliuiſcatur, & hoc ualet in quacunque ſiti remiſſa. Tertia intentio eſt confortatio ſtomachi complenda cum interius & exterius applicitis contrarijs dyſcraſiæ & moderata ſtypticitate participantibus. Quarta intentio eſt correctio accidentium & perficitur ſecundum ipſorum exigentiam. Quinta intentio quæ eſt regimen ſex rerum declinet ad contrarium dyſcraſiæ.

De profunditate ſomni,quæ acidit eis. Cap. XVIII.

Oportet vt remoueatur a profunditate ſomni cum fabulis,& his ſimilibus per voces: & ligentur membra eorum inferiora ligatione doloroſa, poſtquàm non fuerit quod prohibeat:& ſupponatur colyrium ſubtile ſi natura fuerit reſtricta, & in hora quietis, & tempore aſſiduitatis: & uentoſetur quod eſt inter ambas ſpatulas,& ſpondyles.

Remouet profunditatem ſomni quatuor auxilijs. primo cum fabulis & ſimilibus ſicut hiſtorijs. ſecundo per uoces.ſ. alte uocando dormientem,& ſtrepitus circa ipſum faciendo. tertio ligando membra eius infra genua per quatuor digitos ligatione doloroſa:tum ad excitandum: tum ad diuertendum uapores & materias ad inferiora: & ſub hoc modo cõprehenduntur fricationes membrorum inferiorum. Dicit tñ has ligaturas debere fieri ſi non fuerit quod prohibeat ſicut podagra,& ulcera illarum partium quæ ligant.quarto ſupponendo colyrium ſubtile acutum & mordicatiuum:ſicut eſt ſuppoſitorium hoc. ℞. melꝛ.ʒ.ij.hieræpigrę:ſaliſgemme aã. ʒ.i. & ſi uis fortius adde ſupraſcriptis ſcamoneæ,colocynthidis aã. ℈.ſ. & fiant ſuppoſitoria longitudinis quatuor uel quinq; digitorum & mediocris groſsitiei. Vel fiat ſuppoſitorium ex ſapone uel ſal gemma, & ligetur ut ad libitum poſsit exthrai. hæc autem fieri debent uentre reſtricto:& poſſunt fieri in hora quietis.ſ.a profunditate ſomni.i.cum ſomnus non eſt profundus ad præſeruandum ab eius profunditate,quando homo eſt ad illam paratus: & erit tempore aſsiduationis profunditatis in ſomno, ut remoueatur profundatio illa. Aliter in hora quietis,ſ.paroxyſmi & exacerbationis, & tempore aſsiduitatis.i.dũ adeſt faciendũ eſt in quacunq; hora hoc accidens ſuperuenerit. Vltimum auxilium eſt uentoſatio eius quod eſt inter ambas ſpatulas, & ſpondyles.i.uentoſatio in pulpis ſpatularum ſine ſcarificatione, aut cum ſcarificatione ſi peccauerit ſanguis, aut fuerit timor lethargi. Sunt & alia remedia ſicut odor aceti acutiſsimi. Itẽ prouocatio ſternutationis iam præmiſſa uẽtris lenitione,uentoſatione,& euacuationibus opportunis. Dubitatur utrũ fabulę remoueãt profunditatem ſomni. Negatiue arguit ſic. fabulæ inducunt profunditatẽ ſomni. ergo nõ remouent,conſequentia patet:& antecedẽs declarat experiẽtia. Secundo aliquę fabulę cõtriſtant,ergo inducunt ſomnũ. patet cõſequẽtia: quia triſtitia reuocãdo ſpiritus interius eſt cã ſomni. Tertio auditio fabularũ prædicationũ,lectionũ,& ſimiliũ ſunt cã reſolutionis ſpirituũ;& liquefactiua materierũ,& euaporationis earũ.ergo ſunt cã ſomni.tenet cõſequẽtia, quia his modis ſomnus ꝓuocatur,aſſumptũ patet ꝙa ſpiritus audiẽdo excitant,& cõmouent quorũ motus eſt cã reſolutionis eorũ liquefactionis materierũ, & euaporationis ipſarũ. In oppoſitũ eſt Aui.Primo notandũ ꝙ fabula apud Macrobiũ in cõmẽtario libri de ſomno Scipiõis circa principium a fallẽdo dicta.eſt narratio rerũ nõ habẽtiũ faciẽ ueritatis,aut nõ uerarũ: hiſtoria uero eſt narratio uera rerũ geſtarũ & earũ ſcriptura chronica uocat. Secũdo notãdũ ꝙ quædã corpora ſm cerebrũ abũdant in quibuſdã humiditatibus crudis frigidis aptis euaporatiõi quorũ ſpiritus agitati & laborãtes dum audiũt aut legũt hmõi ſunt cã liquefactionis earũ:& ꝙ in uapores cõuertãti quarũ liquefactio,& in uapores cõuerſio eſt cã ſomni:tũ ſpiritus infrigidãdo,& igroſsãdo tũ oppilãdo. Aliqua uero ſunt quæ abũdãt in humoribus cholericis & nitroſis quorũ uapores ſunt cãuigiliarũ Cũ ergo audiũt, aut legunt hmõi fit in eis duplex motus. unus ſpiritualis ꝓprius ipſi intellectui ſm quẽ componit, diuidit & diſcurrit:alter eſt motus ipſorũ ſpirituũ ſm diuerſas partes ſm exigẽtiã paſsionum,quæ cõmouent audiẽdo & legendo hmõi: quia ſi ꝓ hmõi audita & lecta cõmouent ad triſtitiã timorẽ,aut deſperationẽ ſpiritus mouent interius.Si uero ecõtra mouent ad ſpem,gaudiũ,audaciã, aut irã, ſpiritus mouent exterius in quorũ motibus ſupcalefiũt,ꝙ quã ſupercalefactionẽ reſoluunt, & paucificant:& ſic humiditates de quibus ſupra liquefiunt:& in uapores cõuertunt.In primis itaq; corporibus hmõi audita aut lecta,ſunt cã ſomni:in ſecũdis ſunt cã uigiliarũ. Tertio notandũ ꝙ quidã hoies ſunt prõpti & acuti ingenij:quidã tardi & obtuſi:primi legẽtes & audiẽtes & bñ intelligẽtes quæ audiũt, & legũt uidẽtes ſe ꝓficere uigilãt.ſecũdi uero ex cã contraria dormiũt:licet aliqñ ſecũdi ꝓp uehemẽtẽ triſtitiã cũ uidẽt ſe nõ ꝓficere ,neq; intelligere expectãtes reꝓhẽſionẽ, & ignominiã potius uigilãt: triſtitia nãq; de futuro malo eſt cã uigiliarũ: & triſtitia de ꝓterito eſt cã ſomni. Similiter primi aliqñ cũ iã tenent rẽ de qua agit dormiũt,ſpiritibus iã quieſcẽtibus qui prio erãt in motu. Quarto notãdũ ꝙ fabulæ, hiſtoriæ,ꝓdicationes & hmõi qñq; ſunt difformes ex parte narrãtis ita ut nũc alta uoce,nũc ſubmiſſa loquat,nũc leui,nũc aſpa,& auſtera. Qñq; ẽt ex parte eorũ de quibus agit ita ut nũc cõmoueant audiẽtẽ ad miſericordiã,nũc ad odiũ,& irã,nũc ad triſtitiã,ſpem,deſperationẽ,& ſic de reliquis.qñq; uero ſunt uniformes:tũ ex parte recitãtis:tũ eorũ quæ recitant:primę excitãt,& uigilare faciũt mouentes ſpiritus diuerſis motibus:immo cõtrariis.ſecũdæ uero faciũt dormire ſptritus quietãtes, aut figẽtes ſm habitudinẽ unã. ſomnus.n.quieti uehemẽter exiſtit ſimilis. ſecunda primi. Præterea. Hmõi fabulæ & hiſtoriæ &c. qñq; ſunt breues & nõ inducũt ſomnum:quãdoq; longæ fatigantes audiẽtes, & ſpiritus ipſorum reſoluentes, & ſunt cauſa ſomni. Præterea. Quãdoq; ſunt de rebus multũ mouẽtibus audientes,& excitãt vigilias: quandoq; de rebus parum cõmouentibus.& ſunt potius cauſa ſomni. Et ex his iam manifeſtũ eſt quales homines per huiuſmodi lecta,aut audita excitant a ſomno & quales prouocantur ad ſomnũ. ſecundo etiã manifeſtũ eſt quales fabulæ, aut hiſtoriæ: & qualiter recitatæ uigilare faciunt:& quales,& qualiter recitatæ dormire faciunt: tu ergo cum excitare uis ſomnolentum narra hiſtoriam,aut fabulã multum mouentem, & difformem,& recita eam difformiẽ frequenter eleuando uocem,& eam exaſperando. Econtra uero fac cum uis ſomnum inducere: & quæ dicta ſunt pro magna parte elici poſſunt ex dictis Ariſtote. decimaoctaua problematum problemate primo. Solutio autem rationum factarum in principio ſuadentium cõtrariũ huius declarationis manifeſta eſt ex dictis.Cura ſomni ,ꝓfundi quatuor exigit intentiões. Prima remouet cãm ꝓfunditatis ſomni. Secũda. excitat ,ꝓfunde dormiẽtẽ cũ auxilijs quæ dicta ſunt.Tertia corrigit accidẽtia tã præſentia quãm veriſimiliter ſecutura ſicut lethargiã.Quarta ordinat debitũ regimẽ ſex rerũ in cõtrariũ ꝓfunditatis ſomni, & cauſæ eius.

Cura ſõni quatuor exigit intentiones.

De gra-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 164 sur 301

De grauitate capitum eorum. Cap. XIX.

Oportet vt alienetur ab eis emulsio lactis super capita eorum, aut effusio olei super ea, aut embrocha, aut caputpurgium.

Auic. in præsenti parte ponens regimen grauitatis capitis primo docet quæ sunt euitãda. secũdo quæ sunt faciẽda. secũda ibi § Immo sint contenti. § In prima parte docet euitare quatuor. primum est emulsio lactis super caput grauatum. secundum est effusio alicuius olei super caput. tertium est embrocha. quartum est caputpurgium.

Immo sint contenti vaporationibus factis cum embrochis ex camæmilla: & sint in eis violæ, & furfur & his similia.

Nunc docet quæ facienda sunt dicens q̃ contenti sint uaporationibus factis ex embrochis chamęmilę, uiolarum, furfuris, & similium. Notandum per grauitatem capitis intelligendum esse quandam ponderationem, & capitis perceptam extensionem causatam per multam materiam grossam uaporosam & hoc maxime ab ægro percipit cũ multũ deprimit caput & postea paulatim ipsum eleuat. Cui Auic. prohibet emulsionem lactis, aut eius infusionem sup caput ne inuiscatũ in capitis superficie oppilet poros, & prohibeat uaporum exhalationem. Secundo prohibet applicationem olei: quia si frigidum oppilaret frigiditate & uiscositate. si uero calidum: licet forte iuuaret sua caliditate resoluendo: tamen plus est aptum nocere sua oppilando uiscositate. prohibet tertio embrochas & caputpurgia quæ per nares sugantur maxime, quãdo essent frigidæ oppilantes, aut malam complexionẽ capitis augentes, & forte humores agitantes, & mouentes siue calidæ sint siue frigidæ non præcedente euacuatione: concedit tamen euaporationes factas cum embrochis, & decoctionibus factis ex chamæmilla ad resoluendum: uiolis ad infrigidandum dyscrasiam febrilem & ad temperandum caliditatẽ chamæmillæ, & furfuribus ad resoluendũ & abstergendum, si quid in poris capitis cutis ipsos oppilans continetur. hæc autem fieri debent præmissis euacuationibus, & diuersionibus opportunis. Cura grauitatis capitis exigit quatuor intentiones. prima euacuat materias grauantes euacuationibus communibus. s. phlebotomia & pharmacia sm exigentiam. secunda diuertit cum clysteribus, lotionibus crurium, fricationibus, & similibus. tertia eradicat residuum materiei, aut partem ipsarum in capite contentarum caputpurgijs, masticatorijs, & similibus. quarta resoluit residuum in capite contentum dyscrasiam cerebri alterando, & ipsum confortando cũ euaporationibus in textu positis in quibus melius forte esset ponere rosas, quàm uiolas aut utrasq; multum. n. ualent rosæ in capitis confortatione: & tu adde reliquas intentiones omnibus communes feb.

De inquietudine habentium feb. & aliorum. Cap. XX.

Oleum facere vero oleum violatum cum oleo de semine lactucæ, et oleo nenufarino, et oleo de cucurbita: et adhærere aliquid de stupefacientibus fumosis sup tempora: & incuruare caput super vapores hamectantes: & odorare nenufar, & poma mandragoræ: & allheſebram aſperſum ex longinquo, & embrochæ humectantes: & res quas scis. Et similiter si non fuerit quod prohibeat, detur in potu syrupus papaueris: & loboc eius.

In præsenti capit. ponit regimen inquietudinis vigiliarum febrientium & aliorum. s. non febrientium: & habet hoc capitulum duas partes. nam primo ponit regimen prædictum non specialiter descendendo ad causas dictæ inquietudinis. secundo specialiter descendendo ad unam specialem causam. secunda ibi § Et cum humor baurachius: § Prima in duas. nam primo ponit hoc regimen non explicando tempus administratio nis huius regiminis. secundo ponit regimen explicando tempus. secunda ibi § Et cum inuenit leuitatem. § prima in duas. nam in prima ponit regimen per odorationes & vnctiones & potus. secundo per diuersiones. secunda ibi § Deinde multipli cent. § Dicit in prima parte q̃ odorare oleũ uiolatũ, & oleum seminis lactucę, & nenufarinũ, & de cucurbita & adhibere aliquid famosum stupefaciens sup tẽpora sicut est iusquiamus, papauer, mãdragora, & opiũ: sicut vnguentum populeon cũ pauco opii: & incuruare caput super vapores humectãtes, sicut super uapores eleuatos a decoctione facta ex lactucis & similibus: & odorare nenufar frigidum, & humidum circa fm gradũ & poma mãdragoræ frigida in tertio & ficca in primo, & odorare allehesebrã, & est liliũ ualliũ citrini coloris & nõ est nenufar: cũ iam sit nominatũ ex lõginquo aſpſum. s. uino odorifero pauco cũ aqua rosata multa sic admixta: & similiter embrochę humectãtes. i. casus liquorũ humectantiũ sup caput. i. proprie sup cõmissuram coronalẽ factorũ ex lactucis: floribus nenufaris, violis, & similibus sunt res quas scis cõferre in prouocãdo somnũ. similiter si nõ fuerit quod ,phibeat, det syrupus de papauere loco eius: & tu sup. diacodion. i. decoctio papaueris. hæc .n. quę sunt de papauere sunt domestica stupefacientia quæ natura bene tolerat. Dicitur aũt si non fuerit quod prohibeat: quia prohibens posset esse sicut pleuresis, aut asthma ab humore grosso in pectore contento, & simjlia.

Deinde multiplicentur inter manus eius candelæ, et eleuentur voces cum fabulis, & ligentur cum institis extremitates eius ligatione dolorosa parum, cum ansis quæ resoluantur velociter: deinde præcipiatur ei vt dormiat & claudat oculos: cumq; dormit parum, extinguantur candelæ, & cessent voces & soluantur ansæ: quoniam dormiet.

Nunc curat inquietudinẽ, & uigilias diuertendo, & laxãdo virtutẽ animalẽ dicẽs. quod inter manus ægri ponant multæ cãdelæ accensæ, & fabulent alte. s. astantes: & extremitates infirmi ligent dolorose: sed modicum dolorose cũ institis, & alutis uel cordellis cũ ansis. i. nodis qui facile solui possunt sicut sunt nodi, quibus utimur in laqueãdo caligas: et præcipiat ægro ut dormiat, & claudat oculos. cũq; parũ dormit. i. incipit dormire extinguant candelæ, cessent voces & soluant ansæ: qm dormiet.

Et cum inuenit leuitatem, & quietem ex paroxysmo aut vehementia, assiduet ablutionem faciei cum aqua in qua decoctum est papauer nigrum cum aliquantulo mandragoræ, & radice eius.

Hic ponit regimẽ uigiliarũ explicãdo tẽpus dicens. q̃ cũ æger inuenit leuitatẽ, id est declinationẽ, & quietẽ totaliter cessante paroxysmo quo ad interpolatas, aut leuitatẽ uehemẽtię quo ad cõtinuas proportionales, laues faciẽ cum aqua decoctionis papaueris nigri, cui aliquid mãdragoræ & radicis eius sit admixtũ, quę sunt frigida & ficca in fine tertii: aut in principio quarti. nõ. n. concedit decoctionẽ huiusmodi in statu paroxysmorũ, aut exacerbationũ ne oppilando poros sua intensa frigiditate magis noceãt, quàm conferant stupefaciendo.

Et cum est illic humor baurachius, confert aqua in qua cocta sunt sisymbrium, & melilotum, & albacuẽ, et papauer abluendo faciem, & incuruando super vaporem eius.

Et cum est illic humor baurachius, id est nitrosus siue salsus in causa uigiliarum confert aqua in qua decocta sunt sisymbrium: & est species menthæ, melilotum, alhacuen. idest matricaria: & secundum aliquos pes coruinus: sicut dicit Auicen. decimasexta tertii de excoriatione intestinorum: & hæc tria sunt calida resolutiua: & pauper ponitur ad stupefaciendum & somnum inducendum & ad temperandum huiusmodi caliditatem cum hac decoctione est abluenda facies & debet incuruari super uaporem eius, ut uirtus horum penetret melius ad profundum. Cura uigiliarum exigit duas intentiones. Prima remouet causam uigiliarum siue fuerit primitiua, sicut superflua aeris caliditas, & siccitas, & cibi & potus calidi & sicci. Item accidentia animi molesta, siue fuerint corporea, sicut dolores, febres, præsentia humoris cholerici, salsi, aut melancholici. Secunda somnum inducit quinquæ modis. primus cum odoramentis: secundus cum applicitis exterius sicut lotio extremorum cum decoctionibus somniferis. Item cum unctionibus, & epithematibus applicitis fronti, &

temporibus

temporibus & parti anteriori capitis. Itē cum embrochis ſup parte anteriori capitis. Tertius modus eſt cum inſtillatione in aures. Quartus cum ſuppoſitis in modū colirij,uel clyſterij. Quintus cum ſumptis. hæc tñ diuerſificanda ſunt ſm diuerſitatem cauſarum:& a leuioribus inchoandum eſt, & gradatim ad fortiora procedendum. Sextus modus eſt cū laxātibus uirtutē animalem,de quo apud Aui.in textu.Tu uero ſi uis addas duas alias intētiones oībus cōmunes.ſ.correctionē accidētiū & debitū regimen ſex rerū in contrariū dyſcraſiæ facientis uigilias.

De dolore ventris qui accidit eis. Cap. XXI.

Fit ex effuſione choleræ ad ſtomachum: et ſi accidit in principio periodi eius,detur in potu parum ſyrupi de malis,cum ſyrupo acetoſo.

Licet dolor ſtomachi poſſet eſſe ex multis cauſis: Aui.tamē breuitati indulgēs,& excuſatus pp ea quæ dixit decimatertia tertii,curat tantūmodo dolorē ſtomachi ex effuſione choleræ ad ſtomachū,eo ꝙ in febribus acutis ex hac cā dolor ſtomachi frequēter accidat. Dicit ergo dolor ſtomachi fit ex effuſione choleræ ad ipſum:ſiue illa cholera effundat ad ipſum ſolum ex hepate,& chiſti fellis mediante poro felleo ad ſtomachū terminato,& nō ex mēbris quæ ſunt ultra hepar mediāte hepate: & ſi accidit in principio periodi febris ſicut eſt ſm plurimū deb in potu parū ſyrupi de malis granatis muxis, aut acribus cū ſyrupo acetoſo ſimplici. uel de malis macionis cuius eſt uigor unire ſtomachū,& ſtringere choleræ acuitatē. Hi.n. alterādo dyſcraſiā calidā ſtomachi & ipſam cōfortādo prohibēt cholerā ad ipſum ueniētē,& ſi nō poſſunt,phibere aduētū eius,ſaltē remittūt acuitatē eius. Præterea. Faciunt ut facilius poſsit euomi cū ſecū pmiſceē. Credo itaq; horū ſyruporū eſſe exhibēdā ʒ.i.aut circa cū.ij.ʒ.aquæ p horā aut circa ante principiū paroxyſmi. Cura huius doloris quatuor exigit intētiones. Prima euacuat cholerā ab hepate aut toto.ſecunda diuertit ipſam maxime ad inteſtina cū clyſteribus,quæ duæ intētiones abſoluēdę ſunt ante paroxyſmū tpe maioris quietis.tertia cōfortat ſtomachū,& alterat dyſcraſiā cū dictis in textu,& cū exterius applicitis ne cholera effundatur ad ſtomachū ad quod iuuat poſitio ventoſæ ſuper regione hepatis. Quarta intentio iuuat ad uomitum eius,aut expulſionem eius per inferius.

De aſperitate linguæ eorum. Cap. XXII.

In eſſentia quidem viſcoſitatis fricetur cum bruſco, aut cum virgis ſalicis, cum oleo amygdalino et zuccaro tabarzet: donec mundetur, aut cum ſpongia, et pauco ſale, et oleo roſato, in hoc: enim eſt alleuiatio multa infirmi.

In præſenti cap.Aui.determinat de aſperitate linguæ febriētiū,& cōtinet partes duas.primo ponit curātia dictā aſperitatē ſecundo quædā uitāda explicat. ſecūda ibi § Et oportet ut nō ponanē. § Prima in duas. nā primo ponit regimen aſperitatis uiſcoſitati & limoſitati cōiunctæ. ſecundo qñ non eſt ibi uiſcoſitas aut limoſitas. ſecunda ibi § Et poſt illud. § In prima dicit ꝙ in eſſentia uiſcoſitatis.ſ. qñ aſperitas ſequit uiſcoſitatē.i. humorē groſſum per linguā inuiſcatum fricetur lingua cū bruſco,aut cum lignis ſalicis cum oleo amygdalino.aut zuccaro tabarzet.i. optimo.ſ.trium coctarum donec mundet. Secundum remedium eſt cum ſpongia cum pauco ſale & oleo roſ.infuſo. hoc enim eſt alleuiatio multa infirmi. Primum quidem remedium perficiē liniendo linguam cū zuccaro optime diſſoluto cum oleo amygdalarum dulciū,& præſtantius iſto eſt oxymel ſimplex:& debet alterum iſtorum quod uis remanere ſuper linguam per horā: deinde mundare linguam cum uirgis bruſci ſubtiliatis:aut cum uirgis ſalicis. moderni tñ idem faciunt cū cāna curuata,& ſubtiliata. Aliqui id faciunt cum cochleari argenteo. Et ſi uellemus illis duobus remedijs uti præmittatur remedium Auic.ſ.zucca.cum oleo amygdallino,deinde ſequatur oxymel:cum primum mollificet, ſecundum magis abſtergit. Alleuiatur enim infirmus per remotionem illius limoſitatis:quia impediebat guſtum: & forte ſi eſt in meri,aut canna pulmonis poteſt impedire deglutionem, & anhelitum. Sed ſecundo remedio.ſ.ſpongia utimur fricando linguam cum ea.

Et poſt illud,cum eius aſperitas eſt non propter viſcoſitatē immo a ſiccitate oportet vt teneat in ore ſuo ſebeſten,aut nucleos prunorum,aut ſaltem qui aſportatur de India: et eſt in colore ſalis, et dulcedine mellis: et ſumat de eo ſecundū quòd dixit Archigenes quantitatem fabæ unius. Et grana cydoniorum ſunt de eis quæ humectant linguam, et prohibent ei offuſcationes.

Curat aſperietatem coniunctam ſiccitati,quæ eſt uera aſperitas quæ eſt inequalitas ſuperficiei linguæ cum ſiccitate & duritie:& dicit quòd teneatur in ore ſebeſten fructus notus frigidus & humidus:& melius eſt ut pungantur ſm multas partes & ponantur in aqua poſt ea teneantur ſuper linguam:& nuclei pomorum frigi.& humi. primo in aqua poſiti: & ſimiliter pruna aperta excorticata & in aqua poſita eſſent præſtantia.tertio teneatur in ore zuccari candi.quod circumſcribit dicens quòd eſt in colore ſalis.ſ.albi,& dulcedine mellis,& teneat de ipſo quantitatem unius fabæ,& grana cydoniorum: & proprie aliqualiter contuſa humectant, & prohibent eius offuſcationem, & proprie ſequentem caliditatem exiccantem: quia frigi. ſunt & humida.

Et oportet ut non ponantur puluinaria multa,neque reſupinetur dormiens: nam hæc duo exiccant linguam.

In parte iſta ponit duo uitanda. Primum quòd non teneat ſub capite multa puluinaria.ſ. plena pennis: quia nimis calefaciunt: nec reſupinetur æger dum dormit: quia ſupinus magis difficulter reſpirat:& ſic propter hæc duo lingua exiccatur. Cura aſperitatis exigit duas intentiones. prima debetur cauſæ accidenti quæ eſt euacuatio humorum viſcoſorum,quorum uapores ad linguam peruenientes inuiſcantur in eius ſuperficie,& faciunt primam aſperitatem: ſed ſecundæ aſperitatis eſt extinctio caliditatis febrilis ſuperfluæ. Secunda uero intentio quæ debetur cauſæ coniunctæ aſperitatis prima eſt humoris coniuncti, abſterſio uiſcoſi a linguæ ſuperficie: ſed ſecūda alterius aſperitatis eſt humectatio cum infrigidatione.

De ſternutatione aſſidua quæ accidit eis. Cap. XXIII.

Quandoq; magnificatur nocumentum ſternutationis aſſiduæ cum eis:lædit namque eos,et replet capita eorum,et debilitat eorum virtutes:et fortaſſe facit fluxum ſanguinis narium.

In præſenti capitu. Auicenn. ponit regimen ſternuationis: & continet duas partes. In prima ponit utilitatem, & neceſſitatem regiminis ſternutationis: in alia parte ponit remedia. ſecunda ibi § Quare oportet. § In prima parte dicit quòd quandoque magnificatur nocumentum ſternutationis aſſiduæ in febribus, quia lædit eos & replet capita agitando materias in capite contentas, & faciendo eas fluere per caput,& aliquā do ad guttur, & pulmonem: vt patet quinta tertii. & ſecundo prognoſtico.commento.48. ſecūdo debilitat virtutes infirmi: tamen forti,& frequenti motu ſpiritus reſoluendo,& non ſinendo ipſos dormire & quieſcere, nam interdum ſternutabūt duobus diebus, tertio quia fortaſſe facit fluere ſanguinem violenter ad orificia venarum, quæ ad nares terminantur, & aliquando venam, & arteriam in capite rumpendo. Et præter tria nocumenta aliquando faciunt ſcotomiam, & vertiginem agitando ſpiritus, & vapores circa oculos, & circa partem anteriorem cerebri contentos, & non abſq; cauſa. Eſt enim ſternutatio, prima tertii, tractat. quinto capitulo proprio. motus contractiuus. & concuſsiuus fortis, ſicut quædam epilepſia, immo dicitur quòd motus ſternutationis eſt quaſi motus epilepſie leuis, epilepſię vero quaſi ſternutatio multa & fortis.

Quare oportet, vt, ſi fricetur eorum frons, et collum, et naſus, et aperiantur ora eorum, et fricentur eorum palata cum uehemētia, et tendantur capita eorum et conuertantur, et premantur eorum extrema. Et fundantur in aures eorum olea tepida ad caliditatem parum per decliuia et humectentur lacerti eorum, et ipſorum mandibulæ, et ponantur ſuper eorum ceruicibus pul-

uinaria

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 166 sur 301

uinaria calefacta,et non excitentur a ſomno eorum ſubito, et minuantur a puluere et fumo:et omni in cuius odore eſt acuitas:et olfaciant ſauich,et lutum alnaiachi,et ſpongiã marinã.

Nunc Auic.curat ſternutationem & habet tres partes. In prima ponit quædam facienda.ſecundo quædã euitanda.tertio ponit regimen ſternutationis per odores.ſecunda ibi §Et non excitentur.§ tertia ibi§Et olfaciant.§ Prima in duas.nam primo ponit quædam remedia diuerſiua materierum,& diſtractiua virtutis ſentiendo.ſecundo ponit regimen magis per reſoluentia.ſecunda ibi§Et fundantur in aures.§ Sed pro declaratione textus,& regimine ſternutationis eſt ſciendum quòd cura ſternutationis exigit quinq; intentiones eliciendas ex textu. Prima eſt diuerſio materiæ, & ſedatio triſtis ſenſationis maxime diſtrahẽdo virtutem ſenſitiuam, & in textu perficitur fricando frontem,& naſum,& fricando palatum cũ vehementia. Item extendendo capita ipſorum poſterius cum fricatione,& pectinatione dolorosa. Item fricando & ſtringendo extrema.i.brachia adiutoria,coxas,& crura,& teſticulos: & ſub hac fricatione cõprehende etiã fricationem oculorum. Vnde Ariſt.22.problematum.problemate primo. Propter quod fricantes oculos ceſſamus a ſternutatione.Item auris.vnde quinta tertij.capitulo de medicinis prohibentibus ſternutationẽ. Et de eis quę prohibent ipſam eſt fricatio oculi,nàris,& extremitatum auris,& palati. Secunda intẽtio eſt repreſsio acuitatis rei facientis ſternutationem:& hoc modo oleũ roſ. oleũ de ſalicibus odoratum eſt conueniens:de quibus oleis facit mentionem Auicen.in quinta tertij.capitulo allegato.& in capitulo præſenti ad finem.docet euitare odores acutos: & docet olfacere ſauich,& lutũ alnai:& eſt lutum quo utuntur carpẽtarii. Tertia intentio eſt reſolutio materiæ facientis ſternutationem.& iſto modo odoramentum ſpongiæ marinæ conuenit. Item olea tepida declinantia ad calidum infuſa in auribus. Item poſitio puluinorum calidorum ſub ceruicibus. Quarta intentio eſt correctio accidentium, & hæc perficitur humectando mandibulas,& earum lacertos exiſtentes circa tẽpora ne nimis per ſternutationem reſoluantur,& exiccentur, aut forte ſpaſmẽtur. Quinta intentio eſt ſopire uirtutem ſenſitiuam,& profundatio iomni conuenit.quinta tertii.capitulo alleg.& excitatio a ſomno & puluis & omnia excitantia uirtutem diſconueniunt.quinta tertii.& capitulo præſenti. Et tu adde ſextam ſcilicet euacuationem materię quę ſtat ſub forma cauſę accidẽtis quæ debet eſſe prima in executione quã Auic. forte non poſuit:cum materia illa quæ eſt in cerebro ſtans ſub forma cauſæ accidentis per ſternutationẽ euacuatur ſicut experientia declarat. Sed notandum ut tollatur cõtradictio apparens in textum cum dicitur: & non excitentur a ſomno eorum ſubito.ſtatim poſt ſubdat:& minuantur a puluere & ſomno q̃ ſomnus conuenit quidem ſopiendo virtutem ſenſitiuam, & faciendo pro tunc ceſſare ſternutationem. Nocet autẽ q̃n prolongatur caput replendo,& vaporum reſolutionem prohibendo,quapropter concedendus eſt in forti,& cõtinua ſternutatione:non tamen valde prolongandus eſt propter nocumenta ſupraſcripta.Q̃n autem debeat concedi,& quantum prolõgari ſtat in diſcretione medici. ut plurimum tamẽ ęger ſponte ſua excitatur propter acuitatem materiæ cõmouentis ſternutationem:minor itaq; ſm plurimum poteſt error eſſe ſinendo ipſum dormire,quàm excitando. Si uero ſecundus textus dicat ſomno,non eſt contradictio,& continet ueritatem. minuendus enim eſt a forti ſono in ſternutando, & a quocunque magno ſono audito:quia ponit humores in motu.

Quinq; intentiones ſ cura ſternutatiõis.

De dolore capitis qui accidit eis. Ca. XXIIII.

Liga extremitates eorum, et proprie coxas,et cum inſtita liga,et frica pedes eorum,et ſupponantur eis colyria trahentia materiam ad inferiora.

In hoc cap.ponit Auicẽ. regimen doloris capitis.& habet duas partes.nam in prima regit dolorem capitis magis in generali. In ſecunda parte regit ipſum a ſpirituali cauſa contingentem.ſecundam ibi§Et quãdo multiplicatur repletio.§Prima in duas.nam in prima regit magis per diuertentia. In ſecunda magis per confortantia caput,& in frigidantia.ſecunda ibi§Et conforta eorum capita.§ Dicit primo te debere ligare extremitates cũ inſtita,& proprie coxas & fricãr pedes.ſ.magnos comprehẽdentes coxas, & crura:& ſupponere colyria.i. ſuppoſitoria trahentia materias inferius. & ſub colyriis comprehende clyſteria.

Et conforta capita eorum cum infrigidantibus notis. Et ſi non fuerit quod prohibeat ex coryza,aut tuſsi embrochentur capita eorum cum decoctione roſarum,et violarũ,et hordei,et foliorum ſalicis,et his ſimilium: et ſimiliter oleo roſato,et oleo de ſalicibus.

Auic.facit quod dictũ eſt.& primo ponit regimen p infrigidantia confortantia caput.ſecundo per embrochas.tertio ponit regimen & canones applicationis lactis. quarto ponit canones applicationis humectantium.ſecunda ibi§Et ſi non fuerit quod prohibeat.§tertia ibi§Et nõ mulgeas lac. § quarta ibi §Et non adminiſtres humectantia.§Dicit in prima parte te debere confortare caput cum.ſ.infrigidantibus notis qualia ſunt quæ ſtatim ſequentẽ. In ſecunda parte dicit.q̃ ſi nõ fuerit quod prohibeat.ſ.coryza aut tuſsis embrochentẽ capita cũ decoctione roſarum,violarum, hordei,foliorum ſalicis, & ſimilium:& cum oleo roſ. & oleo de ſalicibus & ſub embrochis comprehende vnctiones,& epithemata.

Et quando non excuſat hoc:tunc permiſce embrochas infrigidantes cum lenitiuis ſicut chamæmilla,et ſtupefactiuis,ſicut eſt papauer.

Id eſt qñ hmõi non ſufficiunt ad curam tunc adminiſtra embrochas ex decoctione rerum infrigidantium ſicut ſunt ſtatim dictæ permixtarum cum rebus lenitiuis.i.quæ leniũt dolorem reſoluendo:ſicut ſunt chamæmilla,& ſtupefactiuis ſicut eſt papauer,ut ſimul fiat infrigidatio,reſolutio,ſtupefactio.

Et non mulgeas lac niſi cum remouetur febris. Si autem uirtus fuerit fortis,mulgeas lac caprinum: et ſi fuerit debilis mulgeas lac muliebre,et caue lac apud repletionem humidam faciẽtem profunditatem ſomni:et ſimiliter caue humectãtia.

Hic ponit can.adminiſtrationis lactis dicens, non mulgeas lac ſuper capita niſi cum remouetur febris,ne lac oppilãdo retineat in capite uapores febriles,qui ſunt cauſa augmenti doloris. Secundo dicit,q̃ ſi uirtus fuerit fortis, mulge lac caprinum:ſi uero debilis lac muliebre.primum.n. eſt magis infrigidatiuum.ſecundum magis confortatiuum.tertio dicit cauendum eſſe lac in capite vbi eſſet repletio faciens ſomni profunditatem:& ſimiliter caue tunc omnia humectantia,& maxime talia in potentia.& cauſa cano.nota eſt.

Et tu non adminiſtres humectãtia niſi ubi eſt uapor fumoſus,et caput ſiccum,et parum ſomni.

In hac parte dicit te non debere adminiſtrare humectãtia, niſi cũ vapor eſt fumoſus ſicut ille qui eleuatur a cholera & a melancholia:& caput eſt ſiccũ,& parum dormiens,tunc enim conueniunt humectando:& ſomnum inducendo.

Et quando multiplicatur repletio in capite ex uapore humido,trahe eũ ad inferiora cũ colyriis, et clyſteribus, et ſtringe membra inferiora ita quòd teſticulos.

In hac parte dicit quòd quando in capite multiplicatur repletio ex uapore humido eleuato.ſ.a phlegmate uel a ſanguine trahe uapores & materiam ad inferiora cum colyriis, & clyſteribus,ligando membra inferiora ita ut etiam lingentur teſticuli eorum. Ligatio.n.doloroſa multum facit ad diuerſionem. Cura dolorum capitis & proprie in febribus contingentium exigit ſex intentiones. Prima remouet cauſam doloris ſcilicet febrem ipſam cũ remediis opportunis inferius in propriis capitulis ponendis. Secunda diuertit humores & vapores a capite cum clyſteribus lenitiuis,frication ibus & proprie extremorum,& ipſorum ligationibus ac lotionibus, necnon cũ poſitione uẽtoſarũ incipiẽdo a ſpatulis, & deſcẽdẽdo. Et ſi caput fuerit repletũ fiat diuerſio,& materiæ replẽtis eradicatio præcedente uniuerſali euacuatiõe cũ maſticatoriis,gargariſmatib⁹,& caputpurgiis uſq; ad veſicatiões,& cauteria. Vniuerſalis aũt euacuatio cõpleri põt phlebotomia, pharmacia, aut utraq; ſm exigẽtiã quæ euacuẽt tã a capite,q̃ a mẽbro mittẽte ſi aliquod fuerit in cã. Tertia intẽtio alterat diſcraſiam capitis quæ ſecundum plurimum in inferioribus eſt caput confortando, & prohibendo ne recipiat uapores, aut humores. & hæc perficitur cum humidis caput confortantibus ſtypti

Intentiones in cura doloris capitis.

citate

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 167 sur 301

citate moderata, & proprietate: & in his roſæ & quæ fiunt ex ipſis obtinent principatum, & poſſunt applicari ſub forma unctionis, epithematis, embrochæ.odores ad hoc conferunt,& poſſunt infundi in auribus medicinæ attractiuæ,& doloris ſedatiuæ:& quæ hic poſita ſunt ab Aui.in principio capituli quæ ſunt propria: ſi tamen capitis repletio eſſet humida huiuſmodi uitanda eſſent:& debemus ſtare contenti ſecunda intentione,& odoribus contrarijs dyſcraſiæ:& his quæ per nares ſuguntur ſicut aqua roſ.cum pauco aceti: ſed uaporibus caput replentibus exiſtentibus fumoſis his audacter poſſumus uti:mulſione tamen lactis,& ipſius epithematione ſuper caput non debemus uti niſi in tepore, uel quiete:quod caprinū forti exiſtente uirtute:quia magis infrigidat:& muliebre uirtute exiſtente debili:quia magis confortat.ſi tamen uirtus eſſet extremæ debilis neutro utendum eſt: ne prohibendo tranſpirationem, & materiam ingroſſando ſuffocaretur calor innatus debilis:& hoc uoluit Serapio breuiarij primo. ca. ſeptimo.& Halyabas tertio praticæ.capitulo.24.Quarta intentio eſt materiæ replentis, & uaporum reſolutio.ſimul .n. alterando dyſcraſiam,& dolorem ſopiendo:& hęc intentio completur cum antidotis uirtutem habentibus mixtam.partim reſolutiuā,partim infrigidatiuam, partim ſtupefactiuam: ſicut eſt decoctio cum chamæmilla,melliloto, papauere,roſ.uiolis & huiuſmodi:& anhetum reſoluit,ſedat dolorem,& ſomnum inducit.pectinationes quoq; , & leues capitis fricationes iuuant ad reſolutionem vaporum. Quinta intentio eſt correctio accidentium,& præcipue uigiliarum:quarum cura in hoc canone ſtante capite repleto,& capitis repletione humida fiat epithema ex oxyrodino.i.epithemate facto ex aceto & oleo roſato. Dicitur autem ab oxy quod eſt acetum, & rodos roſa, & catarrho etiam exiſtente eſſet epithemandū cum oxyrodino. nam ſi figatur apoſtema in capite non eſt ſpes curæ. Sexta intentio eſt regimen ſex rerum quod ſit in contrarium febri:necnō cauſæ febris,& accidentibus:immo aliquando in accidentium uehementia eſt magis ordinandum ſm eorum exigentiam quàm ſm exigentiam febris,ſeu cauſæ eius. Si tamen dolor capitis proueniret in febribus a caliditate & ſiccitate ſine materia: una tantum exigitur intentio complenda cum frigidis & humidis capiti applicitis ipſum confortantibus, & cum odoribus,& ſimilibus.

De tuſsi eorum. Cap. XXV.

TVßis plurimū accidit eis ex calore,aut ſiccitate, quare oportet ut teneant in oribus ſuis pilulas bechichias, & allohoc de papauere facta cū medullis fructuum frigidis,& amylo,& his ſimilibus:& utantur ceratarijs infrigidantibus factis ex oleo roſato puro,& ex mucillagine pſylij, & ſucco portulacæ & alijs.

Hic dicit quòd tuſsis accidit febrientibus ſm plurimum ex calore,aut ſiccitate.quapropter oportet ut teneant in ore ſuo pilulas bichichias id eſt ad tuſsim.bichis .n. grecæ tuſsis latine:indo bichon.i.medicamen ad tuſsim, & allohoc.i. electuaria quæ lambuntur de papauere ſicut diacodion facta cum medullis fructuum frigidis ſicut ſemen cydoniorum.&.4.ſemina communia frigida & amylo componendo omnia adinuicē in modum electuarij: & utantur ceratariis, & unguentis recipientibus ceram & oleum infrigidātibus factis ex oleo ro.puro.i.in quo non ſint niſi roſæ & oleum mixtum cum mucillagine pſylij,ſucco portulacæ,& aliis infrigidantibus, & humectātibus proprie ſicut ſuccus cucurbitæ. Cura huius tuſsis exigit duas intentiones.una eſt cura feb.ſecundum quod dicetur in ſequentibus.altera eſt infrigidatio & humectatio complenda tam regimine ſex rerum non naturalium quàm regimine medicinali cum his quæ applicantur exterius,bibendo,lābendo,& in ore tenendo. Deſcriptio communis pilularum bichichiarum.recip.iiij.ſe.fri.minorum an. drach.i.camphoræ. gra.ij.ſucci liquiri,diadraganti.gummi ara.ana.drac.i.penidiarum.drach.ij.pulparum ſebeſten.iuiubarum an.drach.i.mucillāginis.pſylij.ſe.cydoniorum an.drach.5.ſyrupi uiolati quantum ſufficit ad omnia permiſcenda pro pilulis conficiendis, & fiant pilulæ aliqualiter preſſæ ad quantitatem unius amygdalæ. Vnguentum conuenies in caliditate & ſiccitate uehemētibus.recip.olei uiolati.unc.i. amygdalarum dulcium. unc.5. olei ro.drach.ij.ad confortationem mucillaginis.ſe. cydoniorum.drach.ij.mucillaginis pſylii. drach.i. gummi ara. drach.i. pinguedinis gallinæ recentis nō ſalitæ, lotæ quater cum aqua uiol.unc.5.ceræ quantum ſufficit:& fiat unctio. Si uero tuſsis in febribus acciderit a catarrho fluente ad pulmonem liquefacto per febrem faciente ſuſpicionem phthiſis,utetur hoc ſyrupo omnium præſtantiſsimo ſumendo de eo debite calido mane & ſero.recip.iuiubarum, ſebeſten ana numero.xv. liquiritiæ.capillorum uen.an.drach.ij.paſſularum.3.5.incidantur incidenda, & bulliant in duabus lib. aquæ ad conſumptionem medietatis & coletur: quæ decoctio colata miſceatur cum ſyrupo de papauere.ſyrupo de myrto an.unc.ii.& clariſicetur & valet quamuis eſſet febris in catarrho calido ſubtili ſuſpicionē phthiſis faciente.

Cura tuſsis duas habet intentiones.

De deſtructione appetitus eorum. C. XXVI.

QVādoq; eſt cauſa eius humor in ore ſtomachi quod ſcitur ex eo quod dictum eſt de deſtructione appetitus: & euacuatur per uomitum,aut ſolutione uentris, & multotiens iuuatur cum intromiſsione digitorum in gutture, & commotione ſtomachi:& proprie quando uomitu expellit cholericam rem,aut acetoſam.

Curat deſtructionem appetitus,per quam intelligite etiam ipſius diminutionem quando pendet ab humore in ore ſtomachi contento.Et diuiditur in tres partes.nam primo facit hoc: ſecundo curat hanc deſtructionem ſequentem debilitatē oris ſtomachi propter aliquam malā complexionem. tertio docet excitare appetitum deſtructum ex catarrho. ſecunda ibi § Et quando eſt vehementia debilitatis.§ tertia ibi § Et oportet ut approximes eis odores bonos.§ In prima parte dicit:ꝙ quandoq; cum deſtructione appetitus eſt humor contentus in ore ſtomachi ſiue ſit ibidem paulatine congeſtus, & eſt phlegma. ſiue aliunde deriuatus: & poteſt eſſe humor cuiuſcunq; generis.ſ.phlegmatis a cerebro catarrhizatus, & melancholicus a ſplene:& cholericus a chiſti fellis:& cuiuſcunque generis ab hepate & a toto corpore mediante hepate: & frequenter reperitur in ſtomacho humor cholericus,& acetoſus deſtruens appetitum: & quāuis acetoſa excitent appetitum,tamen cum ſuperfluunt,ipſum deiiciunt ſua ſuperflua frigiditate corrūpendo ſpiritus.omnis.n.immoderata dyſcraſia deiicit actum propriæ uirtutis.Item poſſunt habere aliquam malam qualitatem ſtomachi horridam. Præterea. Poſſunt ſe nimis profundare in ſtomachi ſubſtātiam: quoniā ſi eſſent pauci,& in ſuperficie corrugando eſſent cauſa appetitus, præcipue ſi non haberent aliquam malam qualitatem in ſtomacho horridam. Hi autem humores ſunt euacuandi per uomitum:& multotiens patiētes iuuantur cum intromiſsione digitorum in gutture,& commotione ſtomachi proprie quando uomunt materiam cholericā, uel acetoſam:aut ſupple humorem alium qualiſcunq; ſit.

Et quandoq; eſt ex vehementia debilitatis: quare curetur complexio quæ facit eam,cum eo quod ſcitur.

Hic curat deſtructionem appetitus propter debilitatē magnam ſequentem aliquando malam complexionem cum eo ꝙ ſcitur.ſ.decimatertia tertii. Curatur autem cum cōtrariis ſtomachum confortantib.proprietate, & ſtypticitate moderata: quæ mala complexio in febribus ſm plurimum eſt calida.

Et oportet vt approximes eis odores bonos excitantes appetitum,ſicut odor ſauich infuſi cum aqua & aceto.& detur eis electuarium proportionale febricitantibus, & parum vini,& ſucci fructuum ponticorum boni odoris: et lambāt aliquid de aceto,gelatinæ piſcium,aut hædi,et his ſimilium. Et ponantur ſuper ſtomachum poſt dies primos emplaſtra facta ex fructibus. Et ſint in eis abſinthium,et aloe,ſecūdum quod ſcis:et inunctio eius cum oleis bonis eſt iuuatiua.

In præſenti parte excitat appetitū primo cum odoribus bonis ſicut eſt odor ſauich infuſi in aqua cū aceto.ē.n.ſauich hordeū non integre maturū primo vſtulatū poſtea fractū ſicut fat quod debet coqui in aqua & cōdiri cū aceto. Vel ſic infuſum in aqua & pauco aceto iuxta textū. Et loco huius odorātur uipæ infuſæ

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 168 sur 301

infusæ in aqua rosarum,& pauco aceti & pauco vini odoriferi: & in aqua frigida addatur multū de vino & parū pulueris gariofi. & communiter magis cōfert ad appetitum quod magis delectat. & secundo detur electuarium proportionale febricitantibus quod debet esse frigidum. Et de præstantibus ē quod ponit a Mesue distinctione prima, cuius hic est textus.

Confectio de cydonijs facta cum succo cydoniorum appetitum excitat mortuum. ℞ succi cydoniorū,mellis dispumati ana.℥.iij.aceti boni. ℥.ij. decoquātur cū facilitate auferendo spumam. Si autem volueris ipsum cōferre in dispositione frigida adde de aromatibus secundum quod est expediens sicut est piper longum,cinnamomum,lignū aloes,caryophyli & similia: & des parū vini & proprie acris quando est mala complexio calida. Si autem frigida sit vinum vinosum dulce, aut austerum ſm appetitum patientis: vt romania & proprie succus fructuum ponticorū. Et per pontica intellige etiam stiptica: & ex maxime proprijs est succus cydoniorum: & lambant aliquid de aceto gelatinæ piscium. i. lambēdo deglutiāt vt in eius sumptione delectentur. Tertio curat per applicita exterius post primos dies. quare iam factę sunt euacuationes secundum quòd oportet. Hæc autem emplastra sint ex fructibus in quibus ponantur absinthium,& aloe ad confortationem & temperiem frigidorum: vt ℞.pulparum cydoniorum coctorum sub prunis. ſ. diminute lib. j. absinthij pulueriza-ti. ℥j.aloe.ʒ.ij.misce & incorpora addendo aceti boni, vini nigri stiptici.ana.quantum sufficit: & est proprium. Potes autem addere plus de vino,& aliquid aromaticum de quibus supra vbi esset lapsus ad frigidum. Item vnctio cū oleis bonis sicut de absinthio,de spica,de cydonijs & sic de alijs est iuuatiua. Cura destructionis appetitus exigit duas intentiones ex textu eliciendas. prima remouet causam. secunda excitat appetitum. prima perficitur secundum exigentiam causarum ipsum destruentium. secunda cum stypticis proprijs aliqualiter ad acetosum declinantibus calidis, aut frigidis secundum exigentiam. In causa calida cydonia,& quæ fiunt ex eis obtinent principatum. Succus quoque limonum,aranciorum,& citrorum & agresta,& acetum,& similia sunt propria. Sed in causa frigida oliuæ conditæ, cæpæ, caro salsa, & pisces salsi, & proprie in aceto infusi, & absinthium comestū est propriū & ex compositis gelatinæ, limonia, & similia.

De bolismo eorum. Cap. XXVII.

OPortet vt curentur cum odoramentis, et luto alnatachi & armeni infusi cum aceto,& odorent almososat, et panem mundum calidū,et carnes assatas, et stringe eorum extremitates. Et extende aures eorū,et capillos ipsorū & conforta eorum cerebra cum embrochis infrigidantibus et humectātibus. plurimum nāq; bolismi eorum est propter destructionem oris stomachi propter causam communicantem ramis,qui adueniunt eis cum sensu: & est corpus durum, & induratur. verum sensus non vltimatur cum eo.

In hoc capitulo Auicen. curat bolismum, & est bolismus seu appetitus vaccinus,appetitus membrorum cum satietate stomachi. membra nanq; inanita appetunt cibum, sed stomachus respuit. Et diuiditur in partes tres. In prima curat bolismum per odores. secundo per excitantia virtutem. tertio per confortantia cerebrum. secunda ibi §Et stringe eorum extremitates.§ tertia ibi §Et conforta eorum cerebrum.§

Dicit in prima parte quòd oportet vt patientes bolismum curentur cum odoramentis, luto alnatachi & luto armeno infuso cum aceto, & odorent almososat.i.tamarindos: & per hos reliqua acetosa dat intelligere. & odorent panem mundum calidum: & ex optima farina frumenti actu calidum: & carnes assatas: & per hoc intellige reliqua quæ placet ægro excitantia appetitum. secunda stringe eorum extremitates scilicet adiutoria & coxas,& extende aures eorum & capillos eorum ad euigilandum virtutem cerebri, & oris stomachi sopitam. tertio conforta ipsorum cerebrum cum embrochis infrigidantibus, & humectantibus: & causam reddens quare debet cerebrum confortari cum frigidis & humidis: &debeat eius virtus sopita excitari cum dictis diuersionibus dolorosis dicit: quia plurimum bolismus accidit propter nocumētum oris stomachi propter causam communicatam neruo, qui defert sensum ori stomachi: & ortum habet a tertio pari neruorum cerebri: & corpus scilicet nerui illius, aut oris stomachi est durum, & induratur scilicet per caliditatem febrilem adurentem & præter modum exiccantem: vnde sensus non vltimatur cum eo scilicet ore stomachi scilicet in bonitate. Curat itaque bolismum a caliditate febrili contingētem præter modum exiccantem membra dicta. Nota tamen in hectico non necessario causari bolismum cum fiat in eo tāta durities neruorum vt priuetur sensu. causatur autem vehemens durities propter vehementem compactionem humidi cum sicco terreo, dum calidum valde excessiuum applicatur humido. dum vero calidum paulatine agit sicut in hectico:& magis vniuersaliter resoluendo humidum non facit membrū ita durum, neque ineptum ad virtutem sensitiuam: stat itaq; in hectico non esse bolismum quantumcunque nerui dicti, & os stomachi plurimum exiccētur, & magis quàm in bolismo dicto. Cura bolismi exigit duas intentiones. prima remouet causam siue fuerit caliditas superflua, siue frigiditas, & quæcunq; alia. non enim solum ex caliditate, sed etiam ex frigiditate superflua,& ex multis alijs causis contingere potest. octaua problematum. problemate septimo & decimatertia tertij capitulo de bolismo. Secunda intētio est excitatio virtutis sensitiuæ & appetitiuæ cum his quæ dicta sunt.

Cura bolismi duas habet intētiones.

De nigredine linguæ eorum. Cap. XXVIII.

OPortet vt non dimittatur super linguam nigredo:immo fricetur cum eo quod scis, & si non, eleuabuntur ad caput vapores maligni: et faciunt cadere in sirsen.

Hic dicit oportet vt non dimittatur supra linguam nigredo: immo fricetur cum eo quod scis. ſ.in capitulo de asperitate linguæ: & si non amoueatur nigredo ab ea: eleuabuntur ad caput vapores maligni,& facient cadere in sirsen. Notandum hanc nigredinem esse causatam ex vaporibus adustis, & malignis eleuatis a pessima materia,quæ est in stomacho, aut in membris spiritualibus ſm plurimum, qui vapores hærētes linguæ faciunt corruptionem gustus, & vaporātes capiti possent facere sirsen,quia phrenesim saltem non verā. Studendū est itaque in prohibendo illos. primo alterando dyscrasiam tam membrorum,quàm humorū,& ipsos digerendo. secūdo euacuando eos. tertio sumendo coriandros præparatos ad prohibendum ipsos ascēdere ad superiora. Deinde remoueatur nigredo a lingua primo eam humectando cum aqua zuccarata tepida, aut similibus, postea ipsam abstergendo cum prædictis in capitulo de asperitate linguæ.

De appetitu eorum canino. Cap. XXIX.

ET curantur cum vnctuosis frigidis, & dulcibus.

Dicit Auicen. appetitum caninum curari cum vnctuosis frigidis,& dulcibus vtputa cucurbitis conditis cū oleo violato,& zuccaro: & hoc quando pendet a caliditate sicut accidit in febribus,& bibat aquam. Si vero pendeat a frigiditate dentur calida vnctuosa dulcia,& bibat vinū dulce nulla acredine, aut stypticitate participans. Et ingenium in cibando eos est vt non præsententur coram eis nisi ea quæ debent comedere. postea surgant a mensa, & circa alia occupentur:& similiter stomachum relaxantia sunt exterius stomacho applicanda calida, aut frigida secundum exigentiam dyscrasiæ. Ego autem postquàm a mensa surrexerunt, consueui sibi cōcedere aliquas passulas & similia quæ paulatim comedantur, interim sopitur fames.

De syncopi quæ accidit eis. Cap. XXX.

QVandoque accidit eis syncopis in principio febrium propter effusionem choleræ ad stomachos eorū. Quare oportet vt detur eis ante paroxysmum, aut apud paroxysmum frustum panis de simula cum aqua granati, & aqua agrestæ. Et scias quòd quando aggregantur syncopis, & febris, tunc syncopis est dignior curatione.

Hoc capitulum diuiditur in tres partes. In prima curat syncopim a cholera repente ad stomachū prouenientem. In secunda ibi §Et scias.§ comparat syncopim ad febrem ostendens quæ sit dignior curatione. In tertia parte ibi §Et si indiget.§ ponit quædā cōuenientia, & quædam vitanda in syncopi. In prima parte dicit quòd syncopis accidit in principio

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 169 sur 301

paroxyſmorum feb. propter effuſionē choleræ ad ſtomachos eorum: quare detur eis ante principium paroxyſmi. ſ. per horam, aut circa fruſtū panis de ſimula cū aqua granati. ſ. acris, aut muzi & cum aqua agreſtæ ſiue ſimul miſceantur: ſiue vnū iſtorū tm. prohibent nanq; huiuſmodi choleram ad ſtomachū effundi ipſum cōfortādo, & caliditatē tēperādo. Et ſi venerit ad ſtomachū cum his mixta facilius euometur. In ſecūda parte dicit, ꝙ quādo coniunguntur ſyncopis & febris, ſyncopis ē dignior curatione cū ſit accidēs ſæuiſsimū nō dās inducias.

Et ſi indiget pauco vino detur permixtum cū iij. drach. vini antiqui, et ſi nō, ſyrupi malorum antiqui, cuius reſoluta eſt ſuperfluitas: et phlebotomia quidē multotiens addit in ſyncopi: et clyſtere leue eſt magis conueniens: et vomitus eſt iuuatiuus eis: et cōſtrictio crurīū et ponere manus et pedes in aqua calida. Et cum euadunt, tunc de ſollicitudine eſt, vt cibētur ſauich hordei infrigidato, in quo ſint grana granatorum.

In hac parte dicit: ꝙ ſi indiget qui paratus eſt ſyncopi aliquanto vino, detur permixtum vtputa cum. ʒ. iij. vini antiqui .i. bene clarificati depurati miſceat notabilis quātitas aquæ vtputa. ʒ. j. aut quantū videbitur ſm potentiā vini, conſuetudinem ægri, tempus anni, & febris intenſionem. verū tempore noſtro in quo bibimus potēter, hæc vini quātitas eſſet exigua. etiam poſſemus exhibere vnc. j. cum tantundem, aut duplo aquæ. & debet eſſe hoc vinum releuās a ſyncopi ſubtile, & aromaticum tendēs in dulcedinem: velocius enim cæteris a ſyncopi releuat ſuis vaporibus ſpiritibus cōſimilibus ipſos fouendo. Et ſi nō poſſet ſibi dari vinum lege prohibēte: aut quia forte per proprietatem indiuidualem ſibi inimicatur: ſyrupi malorum antiqui .i. bene depurati a quibus aquoſitas ſit reſoluta & fex deſcēderit, ſic erit minus aptus ebullitioni: & ꝑ mala intellige granata, aut mala pontica de quibus ſupra: & ſyrupus de acetoſitate citri eſt præſtans & ſimiles: & ſit roſ. vnc. j. vel circa cum. ij. vnc. aquæ acetoſæ quæ eſt præſtantior, niſi forte eius odor ægro diſpliceat. Secundo dicit ꝙ flebotomia vitanda eſt: quia addit in ſyncopi. Tertio dicit ꝙ clyſtere leue eſt magis conueniens non quidē in actu ſyncopis, ſed ante ſyncopim, & ante paroxyſmum, ad prohibendū choleram ruptura ad ſtomachū. Et vomitus eſt iuuatiuus eis cū ſentit præſentialiter choleram in ſtomacho, & adeſt nauſea ante ſyncopim, & in ſyncopi, & poſt ſyncopim. Vidi enim multos ſyncopizantes cum vomitu choleræ ſtatim liberari. Et conſtrictio crurium, & ponere manus & pedes in aqua calida conuenit ante paroxyſmū ad diuertendū. Et cū euadunt a ſyncopi cibētur ſauich hordei, de qua ſupra per ſauich hordei hic intellige ptiſanam, & ſit infrigidatum proprie cū granis granatorum. ſ. muzis, aut acribus. tum propter feb. tum ꝑpter ſyncopim. Si tamen poſſet expectari declinatio paroxyſmi feb. anteꝙ cibetur eſſet præſtātius. Cura ſyncopis exigit duplex regimen. vnum tempore ſyncopis actualis, & diſpoſitionis propinquæ ſyncopi: & eſt vt æger releuetur a ſyncopi excitando ipſum cū vocibus altis, & aſpergendo faciem cum aqua, & proprie roſ. & bonis odoribus. Et ſi ſyncopis fuerit propter raptum materiæ ad ſtomachum conueniunt fricationes, ventoſæ diuertentes, ligaturæ extremorum, & lotiones: ipſo tamen ſemper iacente ſupino. Sed non conuenit phlebotomia. tum quia debilitat: tum quia facit fluere choleram ad ſtomachum: neque debent exhiberi ſolutiua per os cum debilitent, & attrahant materias ad ſtomachum: ſed bene cōuenit ſuppoſitorium, & forte clyſtere lenitiuū cum pauco melle, niſi ſit ex his qui ſyncopizant ex clyſteri. Si vero fuerit ſyncopis ꝑpter præfocationem ſpiritus in corde, & proprie a multitudine, etiā pręter diuerſiones ſupraſcriptas, cōuenit phlebotomia ex baſilica dextri lateris ſi fuerit repletio ſanguinea aut ex baſilica ſiniſtri lateris ſi fuerit repletio vaporoſa. Si vero ſyncopis fuerit propter paucitatem ſpiritus, neque diuerſiones, neque phlebotomiæ, neque aliæ euacuationes cōueniunt: ſed ſolum excitatio a ſyncopi cum vocibus, aſperſione faciei bonis odoribus: & vini exhibitione, aut aquæ carnis: & debet iacere ſupinus: & ſecundum plurimum omnes patiētes ſyncopim præcipiuntur vigilare, & dimittere locutionem. i i. tertij. Aliud regimē eſt obſeruandū in diſpoſitione ante ſyncopim: vtputa in his qui ſyncopizant in principio

Duplex regimen in cura ſyncopis.

febrium ſicut ſyncopalis minutæ, aut humoroſæ, aut propter alias cauſas: & exigit duas intentiones. Prima eſt remotio cauſæ ſyncopis tam propinquæ quam remotæ: & pro hac intentione perficienda ſi in cauſa fuerint humores, conuenit ipſorum euacuatio, tam flebotomia quām pharmacia ſecūdum exigentiam cauſæ: ſint tamen ſolutiua bene correcta, neque cordi inimica. Secunda intentio eſt cordis confortatio cum proprijs dyſcraſiæ contrarijs. huiuſmodi exquiſitū regimē vide in commento quod feci ſuper. 9. Almanſoris.

De coſtrictione anhelitus eorum. Cap. XXXI.

CONſtrictio anhelitus accidit eis, aut propter ſpaſmum & ſiccitatem quæ accidit eis in lacertis anhelitus: aut propter materiam præfocatiuam deſcendentem ad guttur eorum, aut propter debilitatem quæ dominatur neruis venientibus ad membra anhelitus.

Habet hoc capitulum duas partes. In prima parte ponit tres cauſas conſtrictionis anhelitus. In ſecunda curam. ſecunda ibi ꝛEt prima quidem.ꝛ In prima parte dicit quód conſtrictio anhelitus accidit febrientibus propter ſpaſmum, & ſiccitatem in lacertis anhelitus ideſt ſpaſmum eorum de inanitione. per quem intellige omnem contractionem a ſiccitate dependentem, aut impotentiam debite mouendi pectus ab eadem cauſa. Secunda cauſa cōſtrictionis eius eſt propter materiam præfocatiuam deſcendentem ad guttura eorum, & proprie ad epiglottum, & cannam pulmonis facientem vnā de ſpeciebus ſynanchiæ præfocatiuæ. Tertia eſt propter debilitatem quæ dominatur neruis venientibus ad membra anhelitus, ſiue ſint nerui reuerſiui venientes ad compoſitionem muſculorum epiglottis: ſiue ſint nerui venientes ad diaphragma: & hi deſcendunt a tertio & ſexto pari neruorum cerebri ſiue veniant ad compoſitionem neruorum mouentium pectus qui deſcendunt a nono & decimo pari neruorum nuchę: quorum primum oritur inter octauam, & nouā ſpondylem. ſecundum inter nonam & decimam.

Et prima quidem curatur cum vnguentis, vel emplaſtris humectantibus. Et ſecunda cum eis quæ prohibent ſtrangulationem: & tertia cum æquatione complexionis in cerebro, et inunctione colli cum eis quæ infrigidant & humectant: & ſuper ſtomachum iterum ex eis quæ ſunt ſicut raſura cucurbitæ, & portulacæ, & ſandali cum oleo roſato, & ſimilibus ei.

Hic ponit curam & habet tres partes. In prima curat primam cum vnguentis & emplaſtris humectantibus. In ſecunda curat ſecundam cum prohibentibus ſtrangulationem. In tertia curat tertiam cum æquantibus complexionem cerebri & ſecundō vngendo collum cum infrigidātibus, & humectātibus. & tertio ponendo ſuper ſtomachum raſuram cucurbitæ, portulacas, & ſandalos cum oleo roſa. & ſimilibus. Cura coſtrictionis anhelitus propter primam cauſam exigit duas intentiones. Prima remouet cauſam. ſ. febrem cum his quæ dicentur in capitulis ſequentibus. pro qua curanda magis intendendum eſt febrem inquantum febris cum frigido & humido, quām cauſæ eius. Secunda intentio eſt infrigidatio colli, & partium pectoris cum his. ℞. olei amygdalarum dulcium. vnc. j. ſ. pinguedinis gallinæ recentis lotæ quater cum aqua frigida & vltimo cū aqua violata. ʒ. vj. olei violati vnc. ſ. ceræ albæ quantum ſufficit, fiat vnctio mollis. Secunda cōſtrictio anhelitus curatur cura ſynanchiæ quæ exigit duas intentiones, vnam quæ debetur cauſæ antecedenti completa euacuatione, diuerſione, & fluxus interceptione: & inter cætera ad dilatandum viam anhelitus multum confert ventoſa poſita in collo. Secundum regimen exigit tres intentiones ſcilicet repercuſsionem conuenientem in principio, ſecundo repercuſsionem mixtam reſolutioni conuenientem in augmento vſque ad medium ſtatus. tertio deinceps reſolutionem. Si vero apoſtema tendat in maturationem adiuuetur cum interius & exterius applicitis: & poſtea procuretur eius eruptio, & vlceris mundificatio, & tandem conſolidatio. Pro his recurre ad ea quæ ſcripſi nonus. Almanſoris. Sed tertia conſtrictio pendens a caliditate & ſiccitate neruorum, de quibus ſupra, præter intentionem

quæ

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 170 sur 301

quæ debetur febri completur cũ frigidis applicitis capiti, & collo, & ſpondylibus ſuperioribus dorſi: necnon cum applicitis ſtomacho, & maxime parti ſuperiori, & verſus diaphragma: & per hoc diaphragma, & mẽbra anhelitus humectentur, & infrigidentur. Et medicina Auic. ſic eſt deſcribenda. ℞. ſucci raſuræ corticis exterioris cucurbitæ recentis. ſucci portulacæ ana ʒ.iij. olei roſa. ʒ.j. bulliant ſimul ad cõſumptionem ſuccorum: deinde adde ſandalorum. ʒ.ij. & fiat vnctio. Vel ℞. raſuræ cucurbitæ recentis aut antiquæ. ʒ.ij. ſucci portulacæ olei roſati. ana vnc.j. ſandali. ʒ.ij. miſce omnia ſimul & applica in modum epithematis.

De vehementia triſtitiæ eorum. Cap. XXXII.

QVãdo multiplicatur triſtitia cauſa oris ſtomachi ex aduentu humoris mordicatiui in eo: tunc infrigida ſtomachos eorum cum eis quæ ſcis de cibis: et inunguntur, & dormiant in loco proximo motibus aquæ, ſtrato extremitatibus, & fructetis frigidis, & odoriferis frigidis, & nenufare & roſis, & aſperſionibus frigidis factis ex fructibus odoriferis frigidis, et ſandalis: et multotiens quidẽ conferunt in eorũ triſtitia clyſteria frigida facta ex aqua cucurbitæ, & citrulli, et ſucco portulacæ, et ſemperuiuæ cum oleo roſato.

In hoc capitulo Auicen. ponit regimen triſtitiæ & anguſtiæ febrientium contingentis cauſa humoris mordicatiui venientis ad os ſtomachi, qui ſecundum plurimum eſt cholericus dicens: & ſtomachus eorum eſt infrigidandus cum frigidis ſiccis: & debet in eis eſſe aliquid ſtipticum ſicut vinũ granatorum, & cydoniorum, & ſuccus arancij. ſecundo vngãtur ſtomachi eorum cum frigidis aliqualiter ſtypticitate participantibus. tertio dormiant in loco frigido propinquo motibus aquæ, aut aliter frigido ſtratorũ ideſt in quo ſunt ſtrata. i. lecti ex extremitatibus fructetis frigidis, ſicut ex folijs ſalicis & ſimilibus, & in illo loco ſint odorifera frigida ſicut nenufar, roſæ: & aſpergãtur per locum illum fructus odoriferi frigidi & ſandali. quarto conferunt eis clyſteria frigida facta ex ſucci cucurbitæ. vnc.vj. ſucci citrullorũ, ſucci portulacæ ana vnc.ij. ſucci ſemperuiuæ. vnc.j. olei roſa. vnc.iiij. & ſupponatur tepidum. Cura huius tres exigit intentiones. Prima eſt euacuatio humoris illius vomitu, aut ſeceſſu. Secunda eſt ſtomachi confortatio, & infrigidatio. Tertia eſt ſomni prouocatio, & regimen aliarum ſex rerum declinans ad frigidum.

Difficultas deglutiẽdi quæ accidit eis. Cap. XXXIII.

Difficultas deglutiendi cum accidit eis, & febris fuerit concluſa, tunc phlebotomia paulatim fiat, & æquatio fiat ad retrahendum: & ſuppoſitorium eſt melius, quàm plurimum ſolutiuum deſuper.

Dicit quòd ſi difficultas deglutiendi accidit quæ forte eſt ſpecies ſynanchiæ lædens meri, & febris fuerit concluſa, quæ pendet a ſanguine: tunc fiat phlebotomia: quam melius eſt reiterare, quàm vnica vice multum de ſanguine extrahere: & fiat de cephalica in brachio, aut de vena quæ eſt inter pollicem, & indicem: poſtea ſequenti die phlebotomentur venæ quæ ſunt ſub lingua: & ſuppoſitoria & clyſteria magis cõferunt quàm ſolutiua ſumpta per os: cum difficile ſit illa ſumere: & forte ſumpta prouocarent vomitum, quod eſſet valde malum. Cura huius perficienda eſt cura ſynanchiæ, quæ ex cap. tertio præcedenti poteſt eſſe manifeſta.

Frigus extremitatum quod accidit eis. Cap. XXXIIII.

MVltotiens profundatur calor eorũ, et infrigidãtur eorum extrema, & tẽdit calor ſubmerſus ad caput: ponantur ergo extremitates in aqua calida, & non bibant aquam frigidam.

Dicit multoties profundari calorem febrilem, & extrema eorum infrigidari, & calorem ſubmerſum tendere ad caput. Pro cuius cura ponantur extremitates in aqua calida, & non bibant aquam frigidam. Notandum multis ex cauſis caloré profundari, & extrema infrigidari. Primo propter paucitatem ſpiritus vnde retinentur interius natura exiſtẽte magis ſollicita de membris intrinſecis, quàm extrinſecis. Secundo propter magnum nocumentum in aliquo, vel pluribus membris intrinſecis: ſicut ſi in eo eſſet apoſtema, vel vlcus, aut eſſet in eo materia multum lædens ſua multitudine, aut malitia abſq; vlcere, aut apoſtemate: & hæc duo ſunt valde mala. Tertio poteſt eſſe propter materiã frigidã exiſtentem in extremis ſicut in liparia. Quarto aliquando propter cibum calore reuocato interius ad fortificandũ digeſtionem: & non eſt bonum per viam ſigni. Item propter timorem, & ſimilia accidentia trahentia calorem interius: etiam propter continentis frigiditatem. Sexto. propter oppilationes in extremis: vnde ſpiritus & ſanguis nõ libere poſſunt venire ad extrema. Septimo quia calor ſpiritus, & ſanguis tendunt interius ad locum materiæ vt eam expellant ſicut accidit in principijs paroxyſmorum. Hæ cauſæ colligi poſſunt ſparſim in multis. ſ. prima quarti. trac. ſecundo capitulo primo. & eodẽ tractat. capitulo de horripilatione. & in capitulo de liparia. & quarta aphoriſmorum aphoriſ. 48. & ſeptima aphoriſmorũ commento primo. & commento. 27. & quinto de accidenti & morbo. Intelligamus tamen in propoſito hanc infrigidationem fieri per retractionem humorũ, & vaporũ, & modorum ſubmerſionis & ſuffocationis calorum a quacunq; cauſa fiat, quo ſtante tendit calor ſubmerſus ad caput: quia vapores ſecũ tendunt ſurſum ad caput in homine rectæ ſtaturæ, & non ſit in alijs animalibus. ſexto problematum. problemate. 55. in quo caſu cõueniunt extremorum calefactiones multis ingenijs. ſ. cum pannis calidis, & fricatione, ponẽdo lateres calidos vino aſperſos ad extrema, aut approximando extrema ad ignem, & inungant extrema cum oleo anethino, & ſimilibus calidis: aut impleatur veſica, aut alius vas decoctio nẽ anethi, aniſorum & chamæmillæ: & applicetur ad extrema ſeu loca quæ frigent, & nõ bibat aquam frigidã, ſed aquã zuccaratam calefactam: & diſcurre per cætera auxilia dicta in capitulo de regimine rigoris. ibidem enim ſunt poſitæ intentiones huic capitulo deſeruientes: & plurima auxilia illas intentiones perficientia.

Calormultis ex cauſis profundatur.

Sermo de febribus cholericis. Cap. XXXV.

FEbres cholericæ tres ſunt. tertiana continua, et tertiana periodica, et cauſon.

In hac parte Auic. determinat de febribus humoralibus in ſpeciali: & diuiditur in quatuor partes. In prima determinat de febribus cholericis. In ſecunda de ſanguineis. In tertia de phlegmaticis. In quarta de melancholicis. partes patebunt per rubricas capitulorum. Prima pars diuiditur in duas partes. In prima magis generaliter determinat de febribus cholericis. In ſecunda magis ſpecialiter. ſecunda ibi in ſequenti capitulo. §Paroxyſmus tertianæ.§ Primum capitulum tres continet partes principales. primo enumerat ſe. chole. ſecundo illas declarat. tertio ponit generalia ſigna ſe. cholericarũ. ſecunda ibi §Tertiana quidem.§ tertia ibi §Et vehemẽtia qui dem ſitis.§ In prima parte dicit ſeb. cholericas eſſe tres. ſ. tertianam continuã, tertianam periodicam. i. interpolatam: & cauſonẽ. Ex quo infertur omnem ſeb. cholericam eſſe tertianam continuã, aut tertianam interpolatã, aut cauſonem. Enumerari tamen poſſunt ſeb. cholericæ per diuiſionem bimembrem, ſicut enumerat eas Gal. ſecundo de differẽtijs feb. capitulo primo. & ſecundo de criſi ſatis ad principium. omnis ſe. choler. aut eſt interpolata, aut continua: & continua aut eſt continua proportionalis de tertio in tertium, aut cauſon.

Contra. aliqua feb. eſt cholerica quæ non eſt aliqua ex iſtis tribus enumeratis a Gal. aut ab Auic. ibi. igitur diuiſio inſufficiens. conſequẽtia tenet. & aſſumptũ eſt manifeſtum de cholerica paroxyſmante omni die: cuius paroxyſmi ſunt æquales quo ad intenſionem, durationem, & accidentia: & omnes pendent a minera vna, ita vt non poſsit dici q; ſit duplex tertiana, aut duæ tertianæ. Præterea. Quid prohibet cholerã ppter groſsitiem, aut paucitatem eius paroxyſmare de quarto in quartum: ſicut paroxyſmat aliquando melancholia de quinto in quintum & de ſexto in ſextum, & de ſeptimo in ſeptimum. vt inferius apparebit in capitulo de ſextana, & ſeptana: ſicut etiam flegma propter paucitatem, & groſsitiem poteſt paroxyſmare de tertio in tertium. Dicendum iſtas rationes concludere: ſed ſermo Gal. & Auicen. eſt de febribus communiter contingentibus ſic paroxyſmantibus merito ſuę formæ ſubſtantialis, & proprietatis ſpecificæ reſiſtitiuæ ſicut

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 171 sur 301

dictum fuit in quæstione de periodicatione. nam etiam causon, licet videatur continua concluſa: habet tamen excreſcentiam quandam occultam de tertio in tertium: ſed interdum cauſæ manifeſtæ cauſas occultas ſuperant, & variatur periodus ſecundum plurimum conſuetus.

Et tertiana quidem periodica aut eſt pura, & fit a cholera pura.

Nunc Auic. declarat membra diuiſionis prædictæ: & diuiditur in partes duas. In prima generaliter notificat feb. cholę. periodicam. ſecundo cauſonem & continuã ſecũda ibi §Et cauſon vero eſt de genere. §Prima in duas. nam primo ponit vnam diuiſionem feb. cholericæ periodicæ & declarat vnum membrũ. ſecundo aliud ſecũda ibi §Aut non pura. § In prima parte dicit ꝙ tertiana periodica aut eſt pura: & ſic fit a cholera pura: & per cholerã puram: intellige cui non eſt admixtus alter humor commixtione vnita per quã vtriuſq; cõponentis amittatur forma ſubſtantialis, & acquiratur matetiæ vtrique forma vna cõmunis. exempli gratia. ſicut cholera naturalis, aut forte genita a ſuanguine per aduſtionem, aut putrefactionem, cum ſubtile eius vertitur in choleram.

Aut non pura, et fit cum putredine choleræ groſſæ ſubſtantiæ propter cõmixtionem choleræ cũ flegmate cõmixtione aliqua cõplexionali vnita: & propter hoc diuerſificatur ab hemitritæo, cum hemitritæum faciant duæ materiæ ſeparatæ: & hanc faciat materia vna, quæ in ſeipſa eſt permixta: cum cuius calore permiſcetur aliquantũ frigoris, quod grauat ſuã putredinem, & ſuam reſolutionem, & ſuam digeſtionem: & propter illud quidem in hemitritæo fiunt duo paroxyſmi: & tertianæ non puræ paroxyſmus vnus. Et hæc quidem non pura, quandoq; prolongatur tempore longo, & circiter medietatem anni: & quandoq; perducit ad mollitiem, & magnitudinem ſplenis.

Et eſt quę pendet a putredine choleræ nõ purę & hæc cholera non pura eſt cholera groſſæ ſubſtantiæ propter commixtionem choleræ. ſ. puræ cum flegmate commixtione complexionali vnita. i. per quã commixtionem inducitur forma vna in materiam vtriuſq; ſ. choleræ & flegmatis: & hæc eſt vera mixtio per quam fit miſcibilium vnio per formam ſubſtantialem vnitam. nam generatio vnius eſt corruptio alterius, aut plurium ſicut chyli in ſtomacho ex multis cibis. Aliter dicũt quidã ꝙ hic fit commixtio vnita per vnam formam: quia humor magis dominãs aſsimilat ſibi alium: ſicut vnum elementum aſsimilat ſibi aliud. Sed difficile eſſet ſaluare quomodo phlegma aſsimilat ſibi choleram: cum coctum per digeſtionem aliquam nõ poſsit incrudari ſaltem in eodem loco communi in quo facta eſt digeſtio prima. ſ. in hepate, & venis ad differentiam ſanguinis qui in mãmillis per veram digeſtionẽ infrigidatur. Secundo dicit ꝙ hæc tertiana non pura diuerſificatur a pura vel ab hemitritæo cũ hemitritæum faciãt duæ materiæ ſic habentes. ſ. duas formas ſubſtantiales diſtinctas. & hanc. ſ. tertianã non purã facit materia vna. ſ. per vnitatẽ formæ quæ in ſeipſa eſt permixta. ſ. mixtione vnita: cum calore cuius choleræ miſcetur aliquantulũ frigoris, quod generat. i. prolongat ſuam putredinem, & ſuam reſolutionem, & ſuã digeſtionem. nam tardius putrefit poſtq̃ incipit putrere, & tardius reſoluitur, & tardius digeritur quàm cholera pura: ſed hoc vltimũ eſt verum ſecundũ plurimum vt videbitur infra. Nam & ſi hæc miſcibilia nõ remanerent formaliter in mixto ex ipſis genito: remanẽt tamen ipſorum uirtutes refractę redactæ ad medium. ſ. caliditas, ſiccitas, & ſubtilitas choleræ: & frigiditas, humiditas, & groſsities flegmatis. Tertio dicit ꝙ propter illud hemitritæus habet duos paroxyſmos: vnum de tertio in tertium, alium quotidianum: & tertiana nõ pura habet vnum paroxyſmum de tertio in tertium. Quarto dicit ꝙ tertiana non pura quandoq; prolongatur tẽpore longo circa medium annum: & quãdoq; perducit ad mollitiem. i. ad hydropiſim. vel mollitiem. i. ad paralyſim hepate, aut neruis debilitatis ex longitudine feb. & magnitudine ſplenis debilitato ſplene, & multiplicatis humoribus melancholicis ꝑ aduſtionem, aut putrefactionem. Notandũ circa primum dictũ ꝙ licet ſm plurimum cholera non pura fit ex cõmixtione choleræ cum flegmate; aliquando tamen fit ex commixtione choleræ cum melancholia: quæ etiam ad vnã formã reducuntur: & hæc uocatur cholera minoris famæ: eo quòd raro reperiť: & primo uocatur cholera nota, & famoſa eo ꝙ frequẽter reperitur: reperitur autem prima raro, & ſecunda frequenter: quia minus de melancholia in corpore reperitur, & plus de flegmate. Secundo quia difficile eſt duos humores ſiccos permiſcere. flegma uero humidum, & bene paſsibile per choleram optime poteſt permiſceri cum ea: quam ſententiam colligе a philoſopho in fine primi de generatione: & hæc quidem cholera eſt duplex. una quidem uitellina, quæ aſsimilatur in colore uitellis ouorum: & fit ex permixtione flegmatis groſsi cum cholera: alia autem eſt citrina, & eſt ex permixtione flegmatis ſubtilis cũ cholera: & hæc eſt calidior uitellina, & etiam ſubtilior. Erunt autem aliæ choleræ præter has quæ per aduſtionem tranſeunt uerſus melancholiam. Item praſsina, zinaria, de quibus prima primi ab Auicen.

Notandum ſecundo circa tertium dictũ quòd ex illo aperte apprehenditur formas ſubſtantiales humorum, & cõſequẽter proprietates ſpecificas inſequentes formas, & complexiones eorum eſſe cauſas periodicationis: quia hemitritæus pẽdens a duobus humoribus qui nõ ſunt redacti ad vnã formã. ſ. a flegmate & cholera facit periodos ſm illorum humorũ exigentiam. tertiana uero nota pendens ab humore genito ex flegmate & cholera quæ ſunt redactæ ad unam formam per unam complexionem, & conſequẽter habens unam proprietatem ſpecificam facit unã febrem, & habet ſolum unum modum periodicationis, qui eſt periodus choleræ: eo quòd in illa mixtione cholera uincit ſaltem uirtute. Et ſi in mixtione flegmatis & choleræ uincere phlegma fieret periodus flegmatis ſicut in phlegmate ſalſo.

Contra, ſi æqualiter miſcerẽtur quo ad uirtutes: aut nullus ex putredine illius humoris fieret paroxyſmus, aut duo. Ad hoc dicitur, quòd eſt impoſsibile ſequi quemlibet, ſicut eſt impoſsibile illos humores æquipotenter concurrere ad mixtionem: ita ut per actionem & paſsionem qualitatum eorũ æquipotenter concurrentium generetur nouus humor, qui ſit flegma, aut cholera: multo minus ſanguis, aut melancholia & per æquipotentiã non ſolum intelligo æquipotentiam qualitatum ipſorum humorum ſed æquipotentiam omnium agẽtium & reſiſtentium ex parte utriuſq;, ſicut ſunt diſpoſitiones membrorum, influxus cœleſtes, & reliqua. hæc autem uerificare phyſici eſt. Contra quartum dictum inſtatur ꝙ tertiana non pura nõ debeat prolongari uſq; ad medietatem anni cum terminus flegmaticæ ſit. 64. dierum: quæ tamen eſt prolixior cum materia ſit groſsior, uiſcoſior & ſecundum plurimum maioris quãtitatis, quæ faciunt ad prolongationem.

Præterea. Videtur quòd aliqua tertiana nota minus debeat prolongari quàm tertiana pura omni paritate ſuppoſita ex parte quãtitatis, & reliquorum: quia cura tertianæ puræ fit per ingroſſationem choleræ puræ a qua pendet: ut eſt manifeſtũ de intentione omnium præterquàm de intentione Raſis. cuius opinionem reprobauit Auic. in capitulo de curationibus uniuerſalibus febrium putridarum. Ponamus ergo ꝙ cholera pura cum erit digeſta ſit in duplo groſsior, aut in qua proportione uolueris quàm quando erat non digeſta: & poſsibile eſt reperiri choleram non puram in eadem proportione qua eſt a cholera pura. ergo erit digeſta, uel magis propinqua digeſtioni quàm a cholera ante digeſtionem, & ſic facilius euacuabitur quàm a cholera pura non digeſta. Et confirmatur. accipio. c. choleram non puram, non digeſtã groſsiorem quàm b. cholera pura digeſta in ea ꝓportione in qua ipſa. b. cholera pura digeſta: & ſubtilietur per digeſtionem ſicut deberet fieri donec ſit ſimilis in ſubſtãtia. b. choleræ puræ digeſtæ: & manifeſtum eſt ꝙ tunc. a. b. c. erãt ſimiles in modo ſubſtantiæ. ergo merito huius æque faciliter euacuabiles. ſed a. & b. facilius euacuantur quàm cholera pura non digeſta. ergo etiã. c. facilius euacuabitur quàm cholera pura nõ digeſta tenet conſequentia. quia quæcunq; ſe habent in eadem proportione ad tertium ſe habent inter ſe. primo Euclidis. Ex quo infertur aliquam choleram non puram minus groſſam quàm. c. facilius eſſe euacuabilẽ quàm. a. cholera pura nõ digeſta cæteris paribus. Ad primum reſpondetur ꝙ terminus communis flegmaticæ interpolatæ eſt. 64. dies: ſed terminus

commu

communis tertianæ eſt valde minor.plurimum enim termina tur in.40.die qui eſt terminus vltimus tropicarum: cum quo tamen ſtat quòd aliqua tertiana prolongatur vſq; ad medium annum,ſicut aliqua phlegmatica terminatur ſupra annũ. Ad ſecundam non eſt facile reſpondere volenti tenere oppoſitũ eius,quare ratio concludit: & qui aliter ſentiunt reſpondeãt neque quod ratio concludit eſt contra experientiam. vidi.n. plures tertianas nothas terminari inter quintum diem cum vomitu, & feceſſu magnæ quantitatis choleræ citrinæ & vitellinæ: verum eſt contra dicta auctorum: ſed ſufficit quòd vniuerſales medicorum verificantur vt in pluribus.

Cauſon vero eſt de genere continuæ: quoniam differentia inter eius vehementiam, et eius teporem eſt inſenſata: et accidentia eius ſunt vehementia.

In parte iſta facit quod dictum eſt: & primo notificat cauſonem:ſecundo tertianã interpolatã & continuã.ſecunda ibi §Tertiana vero.§ Prima in duas. nam primo notificat cauſonem quo ad proprietates,& accidentia eius.ſecundo cauſam reddit.ſecũda ibi §Et cauſa.§ In prima parte dicit quòd cauſon eſt de genere feb.continuarum: quoniã differentia inter eius vehementiam,& ipſius teporẽ eſt inſenſata.i. vix perceptibilis: & accidẽtia eius ſunt vehementia maxime quæ ſequuntur impreſsionem caliditatis ſicut dolor capitis, ſitis, inſtantia vigiliarum,linguæ ariditas,nigredo,& ſimilia.

Et cauſa eſt acuitas materiei,et multitudo,cũ eius caſus ſit circa cor, et in venis oris ſtomachi, aut in partibus hepatis proprie:et ad ſummum in membris nobilibus vicinis cordi.

In præſenti parte reddit Aui. cauſam ſuarum proprietatũ, & accidentiũ dicens: quòd cauſa eſt acuitas materiæ, & multitudo eius: & tu ſupple cordi propinquitas: cũ.ſ.locus eius ſ.materiæ circa cor.i.in venis & arterijs circundantibus cor, ſiue ſint in cordis ſuperficie, ſiue cordi intrinſece, & etiam continetur in ventriculo dextro: & in venis ſupple, & arterijs ſtomachi,quæ tamen non ſunt valde magnæ: aut in partibus hepatis maxime vena chylis,quæ eſt in gibbo hepatis ꝓprie: quia ibi eſt frequenter ratione multitudinis choleræ,& acuitatis materiæ:tum propter caliditatẽ cordis cui vicinãtur ꝓpter caliditatem hepatis. Et ad ſummum materia cõtinetur in mẽbris nobilibus vicinis cordi ſicut eſt pulmo gibbus hepatis,& os ſtomachi aut in ipſo corde. Et ex his poſſumus elicere deſcriptionem cauſonis. Eſt enim febris continua accenſa valde: cuius tepor inter eius excreſcentias eſt occultus pendens a phlegmate ſalſo, aut cholera ebulliente cum putredine,aut ſine in venis cordis, aut dextro eius ventriculo,vel in venis membrorum cordi vicinorum ſicut pulmonis,& oris ſtomachi & gibbi hepatis: & ſub venis etiam comprehẽdendo arterias. Et ex eis apparet ratio quid nominis eius,cũ cauſon græce idem ſonet quod incendium latine.

Cauſonis deſcriptio

In tertiana vero cholera eſt in carne,et ad partes cutis:et in cõtinua eſt ſparſa in venis corporis,quæ elongãtur a corde.

In iſta parte notificat tertianã interpolatã, & continuam dicens quòd in tertiana.ſ.interpolata cholera eſt in carne, & in partibus cutis,& in cõtinua eſt ſparſa in venis cordis, quæ elongantur a corde. Pro quo ſciendum quòd in interpolata cholera,quæ eſt cauſa coniuncta eſt in carne.ſ.muſculoſa, aut alia,aut in poris cutis.cholera vero quę eſt cauſa antecedens eſt in venis ſecundum plurimum,& maxime in paruis quę ad partes exteriores terminantur. Et paroxyſmus fit ſecundum plurimum ex vna parte choleræ exiſtentis in venis paruis iã dictis,quæ expellitur extra venas ad poros carnis & cutis:& ibi putrens facit paroxyſmum:deinde alia expellitur & facit ſm paroxyſmum.tertio deinceps. Sed in continua proportionali cauſa coniuncta faciens excreſcentiã cõtinetur in venis paruis, quæ ad partes extrinſecas terminãtur: & ibi putrens facit excreſcentiã: deinde alia ſuccedit & facit ſecundã excreſcentiã,& ſic deinceps.ſed in cauſone materia continetur in partibus ſuperius dictis ſ.cordis,& cordi propinquis:quia cholera putrens de tertio in tertium extẽditur ad venas magis diſtãtes & tunc ſic apparet aliqua febris remiſsio,licet occulta. parua enim remiſsio in caliditate magna vix poteſt cõprehendi ſicut a magna quãtitate parua diminutio. Nec põt dici ꝙ excreſcẽtia quæ tñ eſt occulta,ſicut tepor eſt occultus fiat: quia aliquid expellitur de tertio in tertium de venis magis diſtantibus ad venas cordis,aut propinquis cordi:quia natura eſt magis ſollicita de membris nobilibus,quàm de ignobilibus. Item quia feb.cauſon ſemper eſſet mortalis:quia huiuſmodi expulſio de membris ignobilibus verſus cor eſt peſſima per viam ſigni, & per viam cauſæ: & ſi aliquando fiat eſt raro: & fit quando homo eſt debilis,& morti propinquus.

Et vehementia quidem ſitis, et anguſtia, et inquietudo, et impatientia,et alienatio,et nauſea, et amaritudo oris, et ſiccitas labiorum, et ſciſſio eorum: et dolor capitis multiplicatur in febribus cholericis: & eſt nam in pluribus eorum ad ſiccitatem decliuis: quoniam materiei motus eſt aut ad ſuperiora,aut ad illud ad quod apparet de corpore, & cute.

In parte iſta Auicen.ponit ſigna generalia febrium chole. Quorum unum eſt uehementia ſitis propter ſuperfluam caliditatem cõſumentem humidũ roridum oris ſtomachi:licet ẽt poſsit fieri a membris alijs ſtomacho cõmunicãtibus ſicut eſt pulmo,& cerebrũ cum ſuperflue calefiunt,& exiccãtur in fe. cholericis. Secundũ eſt anguſtia per quam intellige aut nocumentum membrorum ſpiritualium cũ anhelitus ſit anxius cum ſuſpirijs propter ſuperfluam caliditatem,& uapores acutos ſpiritualia lædentes: aut intellige conturbationem,& anxietatem ſtomachorum ex defluxu choleræ ad ſtomachum ab hepate,& chyſti fellis. Tertium eſt inquietudo,quia non poteſt dormire,neque in uno loco quieſcere. Quartum eſt impatientia quia multum lamentatur,& eſt moleſtus ſibi, & cęteris,tum propter dolores capitis & ſimiles:tum quia nõ poteſt dormire,neq; quieſcere. Quintum eſt alienatio per quã intellige nocumentũ cuiuſq; uirtutis interioris.ſ.imaginatiuæ,cogitatiuæ &c. Sextum erit nauſea.i.inclinatio ad uomitum per quã datur intelligi ſubuerſio,& uomitus propter defluxum choleræ ad ſtomachum. Septimum amaritudo oris uaporibus cholericis ad linguam peruenientibus. Octauum ſiccitas labiorum. Nonum ſciſsio eorum ex ſuperflua caliditate & ſiccitate exiccante, & continuitatem eorum ſoluẽte: eo quòd mollia ſunt,& facile paſsibilia. Decimũ dolor capitis qui multiplicatur in ipſis propter ſuperfluã caliditatem, & uapores acutos panniculos cerebri lædẽtes. Vndecimum uenter eorum plurimum eſt ſiccus: eo quòd materia choleri ca petit ſuperiora ſicut caput,& ſtomachum ſua leuitate, aut mouetur de centro ad circumferentiam, cum frequenter ſub forma ſudoris expellatur, aut ſenſibiliter reſoluatur.

De tertiana abſolute,& nominatur tritæus. Cap. XXXVI.

Paroxyſmus tertianæ incipit in primis cum horripilatione vt punctura acus: deinde infrigidat,& incipit facere rigorem difficilem ualde difficiliorem reliquis rigoribus, non frigidum,aut cũ pauco frigore. Et non eſt frigus eius niſi propter profundationem caloris ad interiora ad partem materiei,& inuenit ſicut puncturas acuum. Et hic quidem rigor cum vehementia ſua eſt velocis ſedationis: & tu iam ſciuiſti cauſam huius rigoris: & fit rigor eius in tribus diebus primis fortior & vehementior: & in quartana econtrario. Et iterũ rigor incipit cum fortitudine: deinde lenitur paulatim, & minuitur velociter: et in quartana econtrario.

Auicen. in præſenti parte ſpecialius determinat de febr. cholericis: & diuiditur hæc pars in duas partes. In prima determinat de periodica & continua proportionali. In ſecunda de cauſone. ſecunda ibi §Cauſon eſt ſecundum duos modos.§ prima in duas. primo notificat tertianam abſolute. ſecundo ponit differentiam inter puram tertianam periodicam & non puram. ſecunda ibi §Pura eſt ſubtilior.§ Hoc capitulum primum diuiditur in tres partes. In prima ponit ſigna febr. tertianæ quæcunque ſit. Secundo pro eius notitia ponit quendam canonem erroris correctiuum. tertio cõplendo ponit quædam alia ſigna. ſecunda ibi. § Cum ergo

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 173 sur 301

componuntur duæ tertianæ.§ tertia ibi §Et patientibus tertianam.§ Prima diuiditur in ſex partes. In prima ponit ſigna ſumpta a qualitate ſeu modo rigoris. ſecũdo ponit ſigna ſumpta a duplici exeũte. ſ. vrina & ſudore. tertio ponit ſigna ſumpta a qualitate caloris. quarto ponit quædam ſigna ſumpta ab actione læſa maxime animalis virtutis. quinto ponit ſigna ſumpta a pulſu. ſexto ponit quædam ſigna ſumpta ab annexis rerum naturalium ſecunda ibi §Et ſudor multiplicatur in tertiana.§ tertia ibi §Tertianæ caliditas eſt ſaluior.§ quarta ibi §Accidẽtia quæ accidunt eis.§quinta ibi§Pulſus eius eſt acutus.§ ſexta ibi §Et quoniã ſignificat eum ætas.§ In prima parte dicit quinque. Primũ eſt ꝙ paroxyſmus tertianæ in primis incipit cum horripilatione,& punctura acus. deinde infrigidat & incipit facere rigorem difficilem valde difficiliorem reliquis rigoribus non frigidis: aut cũ pauco frigore. ſecundo cauſam reddens quare frigus non eſt magnum: dicit quòd non eſt frigus eius. ſ. tertianæ niſi propter reuocationem caloris ad interiora ad partem materiei. i. vbi continetur materia ſicut dictum eſt in primo capitulo huius ſecũdi tractatus. Et ſubdit ꝙ inuenit. i. ſentit. ſ. febriẽs puncturas acuum, propter materiã ſubtilem cholericã venientem ad poros lacertorum,& cutis. eſt. n. laſsitudo vlcerosa. Tertio dicit ꝙ hic rigor: licet ſit vehemens, intenſus: tamen eſt velocis ſedationis in comparatione ad rigores proueniẽtes a materia frigida, aut viſcoſa: & tu iam ſciuiſti. ſ. in capitulo de rigore cauſam rigoris,& qualiter fit. Quarto dicit ꝙ in tertiana fit rigor in diebus primis fortior,& vehemẽtior quàm poſtea: ſed in quartana eſt econtra: quia rigor fit remiſsior in diebus primis & poſtea fortior. Vltimo dicit quòd rigor incipit cum fortitudine: deinde lenitur paulatim & minuitur velociter: ſed in quartana eſt econtra: quia in primis inchoante paroxyſmo eſt leuis: deinde in eodem paroxyſmo procedit augẽdo, & durat diu.

Pro quorum declaratione primo notandũ circa primũ dictum ꝙ paroxyſmus tertianæ incipit in primis cum horripilatione,& nõ cum rigore: quia cholera cum in principio venit ad mẽbra ſenſibilia eſt pauca, poſtea eſt in maiori quantitate, ꝓpterea in initio facit horripilationem, deinde rigorẽ: quia horripilatio fit a minori cauſa quàm rigor. vt dictũ eſt in capitulo proprio: & ex eadem ſ. cauſa ſunt ſicut punctura acus pauce & remiſſæ in initio, deinde in proceſſu plures & intenſiores: quarum ſenſatio dicitur laſsitudo vlcerosa poſt horripilationem: & frigus parum reuocato calore interius, eſt rigor difficilior cæteris rigoribus: licet ſit breuis plurima cholera ad membra ſenſibilia veniẽte quàm in principio. Et ex hoc apparet Auic. ſentire intenſiores rigores fieri ab humoribus calidis quàm ab humoribus frigidis licet breuiores. de quo fuit dubium deciſum in capitulo de horripilatione. Notandum ſecundo circa ſecundum dictũ quòd frigus eſt minus in tertiana, quàm in flegmatica aut melancholia: quia in ea nõ fit frigus niſi ex reuocatione caloris interius: ſed in febr. pendentibus a materia frigida fit frigus propter reuocationẽ caloris: & ꝓpter poſitiuã infrigidationem a materijs frigidis venientibus ad mẽbra ſenſitiua in principio paroxyſmorum.

Notandũ quòd hic rigor in tertiana quãuis ſit intẽſus tamẽ eſt velocis ſedationis: quia pauca eſt materia, & ſubtilis & parum viſcoſa: pendẽs aũt a melancholia, aut flegmate eſt longæ durationis ex cauſis contrarijs. Notandum circa quartũ dictum quòd in primis paroxyſmis rigor in tertiana eſt fortior, ſed in paroxyſmis circa ſtatũ materia eſt remiſsior ꝓ digeſtionem ingroſſata, & infrigidata. vnde nõ venit cum tãto impetu ad membra ſenſibilia, & eſt minus acuta. Ecõtra autẽ accidit in quartana & flegmatica: quia materia per digeſtionem ſubtiliatur: & ſic mouetur cũ maiori impetu ad membra ſenſibilia: & hæc eſt cauſa quã ponit Sera. 6. ſuæ practicæ capitulo de tertiana, & Cõmentator Alexandrinus ſuper primo epidemiarum. cap. ſecundo. & de hoc ut dicit Commentator Alexandrinus idiota triſtatur, & artiſta lætatur. Vltimo notandum circa vltimum dictum quòd in tertiana rigor incipit cum fortitudine ſatis a principio paroxyſmi: licet tamen ut dictum fuit in principio capituli horripilatio præcedit, cum deinde lenitur paulatim & minuitur. i. aufertur velociter, eo quòd totum tempus rigoris in tertiana eſt paucæ durationis vtputa a media hora vſq; ad unã: ſed in quartana ecõtra: quia rigor in initio paroxyſmi incipit debilis, poſtea paulatim ꝓcedit augendo poſtea decreſcit, & tarde aufertur. eius enim duratio communiter eſt a duabus horis vſque ad tres.

Et ſudor multiplicatur in tertiana cũ dimittit: & fit vrina in ea rubea tendens ad igneam, in qua non eſt multa groſſitudo: aut eſt nõ pura, & fit vrina eius cruda, aut groſſa.

In hac parte ponit ſigna ſumpta ab exeuntibus: & dicit ꝙ ſudor multiplicat in tertiana cũ paroxyſmus recedit: cuius cã eſt ſubtilitas materię, & aptitudo motus eius ad cutim. ſecundo dicit ꝙ vrina in eo fit rubea tendẽs ad igneã, in qua nõ eſt multa groſsitudo: & hæc vera ſunt in tertiana pura. Aut eſt non pura. ſ. tertiana, & fit vrina eius cruda, & groſſa: cruda quidem & tenuis ꝓpter oppilationem: ſed groſſa, quia aperta oppilatione, materia aliqua cum vrina permiſcetur.

Et tertianæ caliditas eſt ſaluior caliditate cauſonidis: & quanto prolixius manus tangit corpus non additur inflãmatio: immo quandoq; minuitur inflammatio eius, & in cauſonide additur inflammatio.

Ponit tertium ſignum ſumptum a caliditate, dicens, quòd caliditas tertianæ eſt ſaluior caliditate cauſonis. i. minus mordax & acuta. & quanto prolixius manus tangit corpus, nõ additur inflãmatio: immo quãdoq; minuitur, ſed in cauſone eſt econtrario. tota cauſa huius eſt multitudo vaporis peruenientis ad tangentẽ in cauſone propter multitudinẽ materiæ. E contra paucitas vaporis peruenientis ad tangentem in tertiana ꝓpter paucitatem materiæ. vnde facile reſoluitur,& calor apparet minor, mordacitas eius caloris ſequitur intenſionem & multitudinem eius: & ſiccitatem ſibi coniunctam.

Et accidentia quæ accidunt eis in tertiana ſunt vigiliæ ſine grauitate in capite, niſi in quibuſdam non puris, & ſitis, & furor, & ira, & odium locutionis.

Ponit quartum ſignum di. ꝙ in tertiana. ſ. pura ſunt vigiliæ ſine grauitate in capite propter paucitatem & ſubtilitatem materiæ & vaporum niſi in quibuſdam non puris: quarũ materiæ ſunt groſſæ multæ: ideo in eis adeſt dolor cum grauitate multis groſsis vaporibus ad caput peruenientibus, & grauãtibus; & per hoc forte fit in eis aliquis ſomnus: & de hoc loquitur Gal. in lib. de caumate. Et ſitis, furor, & ira quorum cauſæ ſunt notæ. & odium locutionis. quia ſpiritus cõmotus loquendo, aut audiendo acuit choleram, & vapores eius: aut quia forte habent organum auditus valde mundum, conſumpta humiditate auditum obtundente: ideo ſonus imprimit multum in auditum, & valde tympanizat, ſicut tangibile in organum tactus neruo diſcooperto.

Et eſt pulſus eius acutus, velox per comparationem ad reliquas febres: & nõ eſt æqualis conſtrictionis, & dilatationis: quoniam humor debilitat eum, & addit ei diuerſitatem apud ſtatum. & diuerſitas in eo eſt ſub ea quæ eſt in alijs febribus humoralibus, & minor ea, quæ eſt in alijs cum duritie, & eſt pulſus fortior in ea: immo diuerſitas non eſt in eo ſecundum plurimum niſi diuerſitas propria cum febre, & alijs. Et in priucipio quidem eſt neceſſarium vt coarctetur pulſus vſq; ad horam dilatationis febris: & tunc confortatur, & fit velox, & frequens: et eius diuerſitas non eſt multum ſuperflua.

Hic ponit quintũ ſignum ſeu genus ſignorum & dicit quatuor. Primum ꝙ pulſus eius ſcilicet patiẽtis tertianã eſt acutus. i. magnus, velox per cõparationem ad reliquas feb. ſ. quæ non ſunt cholericę, & non eſt æqualis cõſtrictionis & dilatationis: quia diaſtoles non æquatur ſyſtoli: quia humor debilitat eum. ſ. pulſum. i. virtutẽ pulſatilem: & addit ei diuerſitatẽ apud ſtatum. i. vſq; ad ſtatum incluſiue. Secundo dicit quòd ſi diuerſitas quæ fit in ſtatu eſt magis ratioue feb. quàm ratione humoris: & tamẽ diuerſitas eſt in eo ſub ea quæ in reliquis feb. humoroſis, ſcilicet minor ea diuerſitate quę eſt in alijs cũ duritie propter caliditatem exiccantem materiam. Tertio dicit quòd eſt pulſus fortior in ea, quàm in alijs humoralibus ratione ſuæ materiæ ſubtilis non tm opprimentis virtutem: immo diuerſitas non eſt in eo ſupple notabilis ſm plurimum niſi diuerſitas propria cum febre inquantũ feb. eſt: & alijs ſcilicet cauſis naturalibus & præternaturalibus quæ diuerſificãt pulſum præter febr. & cauſas feb. Sunt enim aliqui qui natu-

raliter

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 174 sur 301

raliter habent pulſum diuerſum: & in aliquibus diuerſifican tur pulſus propter aliquas cauſas diſtinctas a febr. & a cauſis feb. de quibus ſæpe dictum eſt. Quarto dicit quòd eſt neceſſarium vt in primo coarctetur pulſus vſq; ad horam dilatatio nis feb. ideſt uſq; ad augmentum confortatur pulſus, & fit ue lox, & frequens ſcilicet magis quàm antea: & eius diuerſitas non eſt ſuperflua. ſ. in comparatione ad alias feb.

Dubitatur vtrum in ſtatu paroxyſmi tertianæ pulſus ſit ma gis diuerſus quàm in tẽporibus præcedentibus. Et videtur ꝙ ſic. quia Auic. affirmat hoc dicẽs ꝙ humor debilitat eum, & addit ei diuerſitatem apud ſtatum: & parum infrà: immo nõ eſt diuerſitas in eo ſm plurimũ niſi diuerſitas propria cum fe. & alijs. Amplius in ſtatu eſt maior debilitas: quia maior ca lor: & ſic pulſus eſt magis diuerſus. Præterea. In ſtatu eſt maior pugna quàm in alijs tẽporibus: ergo pulſus magis di uerſus. In oppoſitum eſt Gal. ſecundo de differentijs feb. ca pitulo de ſignis tertianæ vbi dicit in illa ipſa iam ſignum eſt magnæ putredinis. ſ. diuerſitas pulſus, & multo magis inuadẽ te paroxyſmo: & multo magis aſcendente in ſtatum: in hoc autem ſtatu minus quàm ſecundum aſcenſionem & augmen tum. Et idem ponit Gal. lib. 1. cap. de ſignis feb. putridarum. minor itaq; diuerſitas pulſus ſecũdũ Gal. eſt in ſtatu tertianæ quàm in principio: & minor in principio, quàm in augmẽto.

Pro ſolutione dubij ſciendũ triplicem eſſe diuerſitatẽ pul ſus: vnã quæ ſequit oppreſsionẽ calidi naturalis ſub materia: & hæc eſt in principio. Secundã ſequentem diuerſitatẽ in di ſpoſitione materiæ vnde fit diuerſitas in modo caloris: & hic eſt in augmento. Tertiã ſequentem debilitatem per viam re ſolutionis ſpiritus: & hæc eſt maior in ſtatu quàm in alio tpe: quia tunc eſt maior caliditas, ac maior ſpirituum reſolutio.

Sed cõtra hæc eſt maior in declinatione: quia tunc de ſpi ritibus plus eſt reſolutum. Reſpondetur quòd de declinatio ne ſalubri cum fit caloris remiſsio, & proprie per reſolutio nem vaporum putridorum fit aliqua virtutis confortatio. & etiã declinatione exiſtente mortali, dicit Gentilis de inten tione Gal. in commento pulſuum ꝙ ipſe caſus virtutis nõ fa cit diuerſitatem in pulſu. ſ. manifeſtã quæ proprie dicitur di uerſitas, niſi aliqua pugna coniungatur: & intellexit hoc Aui. paucis verbis lib. primo fen ſecunda cum dixit. Cauſa diuer ſitatis pulſus cum debilitate virtutis eſt pugna inter ægritu dinem & virtutem. in ſtatu autem paroxyſmi eſt maior excitatio, & violentia ad pugnã: & ideo virtus deficit, & pulſus tendit ad vermicularem & formicantem ſm ordinem caudæ ſoricinæ finientis: non tamẽ eſt propter hoc diuerſus. ſ. nota biliter. ſi autem ſit ad bonum certum eſt quòd nõ fit diuerſus propter cauſam dictã. Et ex his manifeſta eſt concordia Gal. cum Auic. nam de diuerſitate pulſus ſequente reſolutionem ſpiritus quæ magis eſt in ſtatu loquitur Auic. de reliquis dua bus loquitur Gal. Quòd ſi quærat quæ iſtarum diuerſitatum eſt abſolute maior. Reſpondetur quòd ſm plurimũ illa quæ eſt in augmẽto: deinde quæ eſt in principio eſt minor. & ad huc minor quæ eſt in ſtatu: & adhuc minor quæ eſt in declina tione ſalubri. Inuenies tamen oppoſitũ quandoq; ſm diuer ſitatem quarundã conditionũ indiuidualium. Si tamẽ compa remus pulſum tertianæ ad pulſum aliarũ febrium paroxyſmã tium, certum eſt pulſum in alijs febribribus eſſe magis diuer ſum: tum ꝓpter groſsitudinem & multitudinem materiæ ma gis opprimentem virtutem, & feb. cũ cauſa eius, necnon pro pter debilitatem maiorem per viam reſolutionis, & aggraua tionis. Et ex his patet ſolutio ad rationes adductas in prin cipio ſuadentes contrarium huius determinationis. Ad pri mam patet ſolutio per expoſitionẽ textus. Ad ſecundã nege tur illa conſequentia, eſt maior debilitas in ſtatu, ergo maior diuerſitas in pulſu. nam diuerſitas in pulſu nõ ſolum ſequitur debilitatem: ſed multo magis pugnã: quæ eſt maior in aug mento quàm in ſtatu. Et ex his patet reſponſio ad tertium.

Et quandoque ſignificant ipſam ætas, & conſuetudo, & regio, & ars, & forma, & tempus, & multitudo euentus tertianæ in illa hora.

Hic ponit ſextũ genus ſignorũ dicẽs. quòd qñq; tertiana ſignificatur per ætatẽ. ſ. iuuentutis in qua cholera multiplicat magis quàm in alijs ætatibus, & conſuetudinẽ patiẽdi tertia nam ſuperiori tpe. & ꝓ artẽ. ſ. multiplicatẽ cholerã & inflam mantem: ſicut ars fabril. & ꝓ formã. i. habitudinem macilen tã cũ citrinitate coloris & ſimilibus quæ eſt habitudo cole ricorum. & ꝓ tẽpus anni. ſ. æſtatẽ: & ꝓ regionẽ. ſ. ad calidã de clinantem: & per multitudinem euentus tertianæ in anno il lo, quæ multitudo ſequitur aliquã cauſam communem ſicut influxus, aſtrorum, vtputa dominium martis, aut declinatio nem anni illius ad ſuperfluam caliditatem & ſiccitatem.

Cum ergo componuntur duæ tertianæ ſunt paroxyſmi eue nientes omni die. Qui ergo conſiderat tertianam per paro xyſmum errat in ea: immo oportet vt attendantur ſignifica tiones aliæ quas dicemus.

Hic ponit cañ. erroris correctiuũ di. quòd qñ componunt duæ tertianæ paroxyſmi eueniũt omni die. q ergo cõſiderat tertianã per paroxyſmũ errat. ſ. ſi fidat ſolo illo ſigno: immo oportet quòd conſiderentur alia ſigna quæ dicemus. ſ. in capi tulis ſequẽtibus: & quæ dicta ſunt in hoc cap. Notandũ ꝓ hu ius partis declaratione, quòd illa eſt differẽtia inter duas ter tianas & duplicem tertianã: quia duplex tertiana licet toties paroxyſmet quoties duæ tertianæ: tñ cauſæ cõiũctæ paroxyſ morũ eius deciduntur ab vna minera. Ecõtra aũt cauſæ con iunctæ paroxyſmorũ duarũ tertianarum deciduntur a duabus mineris loco diſtinctis. Et ſm plurimũ qñ ſunt duæ tertianæ paroxyſmi vnius ſibi correſpondẽtes de tertio in tertiũ ſunt ſimiles multũ in modo inuaſionis intẽſione, & duratione, & accidẽtibus: & magis differunt à paroxyſmis alterius tertia næ quàm differãt paroxyſmi vnius duplicis tertianæ inter ſe, ꝓpter cõmunionẽ quã habẽt in minera. Notandũ ſecundo ꝙ licet paroxyſmi duarũ tertianarum, & etiã duplicis tertianæ poſsint uenire omni die: immo aliqñ duo paroxyſmi eueniũt vna die: & ſequenti die nullus: & tertia die duo ſecundum modum cõmunicationis ſubtractionis, aut alternationis. Di ctum autem Auicẽ, intelligitur ut in pluribus. Et nota quòd hic error frequenter accidit medicis modernis qui uidentes paroxyſmos quotidie iudicant ſe. quæ in ueritate ſunt duæ tertianæ unam quotidianam phlegmaticam.

Differẽtia inter du plicẽ ter tianam & duas ter tianas.

Et patientibus quidẽ tertianã: accidunt vigiliæ, & amor ſolitudinis, & multoties ſentiunt ebullitionem apud hepar.

Hic cõplet ſigna tertianæ quæ ſunt tria. ſ. vigiliæ ꝓp caliditatẽ ſuperfluã, & uapores acutos. amor ſolitudinis: qa nolunt audire ſtrepitum ꝓpter dolorẽ capitis, qui ſm plurimũ ſibi ac cidit. aliter amor ſolitudinis: quia ſunt queruli, ſemper lamẽ tantes propter inquietudinem. tertio ſentiunt ebullitionem apud hepar. eſt enim ſub media pennula hepatis chyſtis fell. ebullit autem hepar & chyſtis cholera inflammata; & multi plicatur in febribus cholericis cuius chyſtis eſt receptaculũ: ſicut in melancholicis multiplicatur melancholia in ſplene: & in phlegmaticis phlegma in ſtomacho.

De differentia inter tertianam puram & non puram.

Cap. XXXVII.

Pura eſt ſubtilis leuis.

Hoc cap. continet duas partes principales. In prima po nit ſigna tertianæ puræ. In ſecunda non puræ. ſecunda ibi; Et cum non pura inuenitur grauitas. ; Prima diuiditur in decẽ partes ſm ꝙ exponit ſigna. partes patebunt in legẽdo textũ.

Primum ſignum eſt. ꝙ tertiana pura eſt ſubtilis. i. pendens a cholera pura quæ eſt ſubtilis: quapropter eſt facilis reſolu tionis, & communiter paroxyſmi ſui ſunt breues: & ipſa etiã tota eſt breuis in comparatione ad non puram aliter ſubtilis. i. acuta ſiue mordax. eſt enim calor eius mordacior quàm ca lor non puræ leuis: quia non opprimens virtutẽ, & ſuffocans calorem innatum coarctans pulſum ſicut in tertiana non pu ra ꝓpter ſuæ materiæ groſsitiem.

Cuius paroxyſmus conſumitur a. iiij. horis vſq; ad. xij. horas, & non addit ſuper eas multũ. Et ſi addit additione mul ta, tunc eſt non pura, & eſt ſecundum plurimum peruenientes ad vij. horas.

Secundum ſignum eſt. quòd paroxyſmus eius conſumitur a. iiij. horis uſque ad. xij. & ſi multum prolongaretur ultra xij. horas, ſcilicet ad decimamquartam, aut ſupra: tunc non eſt pura: & eſt ut plurimum peruenientes ad ſeptem horas. Spe cificat autem terminum maiorem, & minorem, & medium ſecundum plurimum contingentem in quibus terminis mul

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 175 sur 301

tum differt a tertiana non pura, in qua illi tres termini ſecundum plurimum magis prolongãtur ratione maioris groſſitiei, viſcoſitatis, & multitudinis materiæ. Hi tamen termini nõ a priori: ſed a poſteriori: & per experientiã inuenti ſunt.

Et calefit in ea corpus velociter, & vides caliditatem procedere ex corpore, & extremitates adhuc ſunt frigidæ.

Tertium ſignum. & calefit corpus in ea velociter, & vides caliditatẽ procedere ex corpore. & extremitates adhuc ſunt frigidæ. calefit aũt corpus in ea velociter: quia cholera pura eſt humor calidus ſubtilis, qui cũ incepit calefieri calor ſuus cito peruenit ad ſtatũ ſicut ignis accenſus in lignis ſiccis ſubtilibus vapores ſui ſubtiles valde calidi ſparſi per corpus cito ipſum inflammãt. Ad hoc autem adiuuat, quia rigor ſuus paruo tẽpore durat. ideo ſubdit quòd cum vides caliditatem procedere ex corpore. i. in exterioribus corporis ad partes exteriores corporis præcipue ad partes pectorales, & ſibi vicinas: & tñ extremitates ſunt adhuc frigidæ vaporibus nõ ita cito peruenientibus ad extremitates. quapropter eſt notabilis calor in partibus pectoralibus, & vicinis, & extremitates frigent. non ita fit in tertiana non pura, nec in flegmatica, aut melancholica propter tarditatem inflãmationis humorũ a quibus pendent ratione groſsitiei: & propter vapores groſſos non ita cito peruenientes ad partes vicinas. & etiam non ita cito inflammantes ea: quia non ſunt ita calidi.

Et ſimiliter pura non addit, cum non accidit error, ſupra ſeptem periodos: & quãdoq; conſumitur propter ſubtilitatẽ ſuæ materiæ in paroxyſmo vno, in quo accidit vomitus, aut ventris ſolutio mundificans. ſi autem addit ſuper ſeptẽ periodos additionem plurimam: tunc eſt de genere non puræ. & ſimiliter ſi prolongatur ſpatium ſui rigoris.

Quartum ſignũ. quòd ſimili modo his qui dicti ſunt in pura tertiana non accidente errore non pertranſit ſeptem periodos, propter paucitatem & ſubtilitatem materiæ. ſecundo dicit quòd quandoq; conſumitur paroxyſmo vno cũ vomitu, aut ſolutione ventris mundificãte corpus a materia faciente feb. hæc autem non accidunt aut rariſsime accidunt in tertiana non pura; & multo minus in phlegmatica, aut melancholica propter cauſas oppoſitas.

Et apparet digeſtio in vrina in primo die, aut in tertio, aut in quarto, aut in ſeptimo.

Et apparet digeſtio in vrina prima die, aut tertia, quarta, aut ſeptima: qđ nõ eſt in non pura ſm plurimũ: licet neceſſarium ſit aliquã cholerã non purã ita cito digeri, ſicut aliquam cholerã purã aliorum paritate ſuppoſita. Specificauit autẽ diem primã, tertiã, quartã, & ſeptimã: quia ſunt aptiores digeſtioni choleræ quàm ſecundus, quintus, aut ſextus. quia digeſtio choleræ magis fit in diebus imparibus: ſicut ipſa in eiſdẽ magis mouetur. Specificauit aũt quartũ: quanuis ſit par: quia eſt dies indicatiua in qua ſicut in critica ſigna digeſtionis ſunt magis certa ſigna ſalutis: ſicut etiã in eiſdem ſunt certiora ſigna mortis vt dicit Gal. ſecundo, & tertio pronoſticorum.

Et ex dictis apparet quòd ſi extẽdatur multum vltra ſeptẽ periodos eſt de genere non puræ: & ſimiliter ſi prolongetur multum ſuus rigor: ambo enim huiuſmodi ſignificant groſsitiem materiæ quæ non eſt pura.

Et eſt additio ſuorum paroxyſmorum, et anteceſſio eorum adinuicem ſecundũ ordinẽ ſeruantem proportiones ſimiles, & in non pura eſt illud diuerſum, non retentum, nõ ſimilatum.

Ponit ſeptimum genus ſignorũ di. primo quòd additio. i. augmentum paroxyſmorum & eorum anteceſsio. i. anticipatio ſeruans ſimiles proportiones. i. quòd p quantũ augetur ſecundus, & anticipat ſupra primũ per tantum tertius ſupra ſm eſt ſignum puræ tertianæ. ſed in non pura eſt illud diuerſum non retentum, non ſimilatum, quoad accidentia. quaſi dicat. paroxyſmi tertianæ puræ ſeruant proportiones ſimiles adinuicem in his tribus per vniformitatem, & ſubtilitatem materiæ. ſed in non pura non ſeruantur huiuſmodi proportiones propter materiæ groſsitiem, & difformitatem: & multo minus ſeruabuntur in quotidianis.

Et ſimiliter q̃do aſſimilãtur paroxyſmi ſecundũ terminum vnũ, et reliqua ſigna elõgationis febris, ẽt ſunt de illis quæ ſcis.

Octauum ſignum. qñ aſsimilãtur paroxyſmi ſm terminum vnum. i. inuadunt eadem hora, ſignificatur nõ pura. ſignificaẽ enim groſsities materiæ quæ nequit ab vno ordine remoueri & hæc ſententia colligitur quarta aphor. cõmẽt. 3. quibuſcũq; exacerbationes. & ſimiliter cõſidera reliqua ſigna elongationis quæ ſunt de illis quæ potes ſcire ex hac fen. & ex dicendis in fen ſequenti quæ ſumuntur ab ætate, tempore anni, & prolixitate typi, & ſimilibus.

Et cum vides principium cum rigore ſecundũ quòd determinauimus, & ſtatum cum ſudore exuberante: tunc non dubites quoniam ipſa ſit pura.

Nonũ ſignũ. cũ vides principium. ſ. paroxyſmi cum rigore ſatis intenſo nõ prolixo ſm quæ determinatũ eſt, & ſtatum cũ ſudore exuberante non dubites. eſt enim tertiana pura: hic enim fiunt ſubtilitate materiæ: non ſic eſt in non pura.

Et in pura quidem, cum eam habens bibit aquam, procedit quod eſt in corpore eius cum vapore humido, quaſi ipſe velit ſudare, & quandoque ſudat.

Decimum ſignum. cũ habens tertianã purã bibit aquam. ſ. frigidam, procedit quod in corpore eſt ad circumferentias cum vapore humido quaſi velit ſudare: & quandoque ſudat. cuius eſt, quia cholera ſubtilis per aquã frigidam digeritur, caliditas ſuperflua temperatur, & calor innatus fortificatur: quapropter aqua calefacta in corpore, & in vaporem verſa educitur ſimul cum vaporibus a centro ad circunferentiam, qui humectant cutim, & fortaſſe fit ſudor cum ſint copioſi, & pori ſatis lati. Econtra aũt cholera, & reliqua materiæ groſſæ incrudantur: & calor corporis qui non eſt ita intenſus extinguitur, virtus debilitatur, & ſic ſudor impeditur: ad cuius ſudoris prohibitionẽ adiuuat oppilatio exiſtens in alijs febribus ab humoribus groſsioribus pendentibus.

Et cũ non pura inuenitur grauitas plurima in capite.

Hic ponit ſigna tertianæ non puræ: quorum primum eſt grauitas in capite. i. dolor grauatiuus.

Et extenſio.

Secundum extenſio. i. dolor extenſiuus. hi autem fiunt ꝓpter multitudinem, & groſsitiem vaporum qui in ratione cõuerſionis cuiuſdam verſus naturam ſui humoris ingroſſati, magis grauant caput, & extendunt.

Et prolongatur rigor donec peruenit vſque ad xxiiij. aut xxx. horas vſque ad horam ſuam, & tepeſcit donec complentur xlviij. horæ: & per quantitatem additionis paroxyſmi ſuper duodecim horas eſt eius elongatio a puritate.

Tertium. ꝙ prolongatur rigor. i. paroxyſmus. uel aliter ꝓlongatur rigor donec paroxyſmus cuius ille rigor eſt principiũ, perueniat vſq; ad 24. horas aut 30. vſq; ad horã ſuã. i. declinationẽ excluſiue: & tũc tepeſcit donec cõpleanẽ. 48. horę. durabit itaq; declinatio. 15. horis. Sed cõtra. ſeq̃ quòd eius paroxyſmus eſſet longior q̃ paroxyſmus flegmaticæ, aut quartanæ. Ad qđ dr̃ ꝙ paroxyſmus flegmaticæ aut quartanæ eſt lõgior ſm plm de ple. i. merito cauſæ cõiunctæ faciẽtis paroxyſmum. de p accidẽs aũt aliqñ cõtingit cõtrariũ ꝓp inordinatũ regimẽ, aut duritiẽ uiſcerũ & ſimilia, aut forte cholera nota, ualde difformi accidit ut pars ſubtilis inuiſcata cũ parte groſſiori imbibaẽ in poroſitatibus membrorũ: & ꝓhibet materiæ groſsioris eductionẽ ſub forma ſudoris, aut alio modo. quod non ita accidit in quartana, aut flegmatica quæ licet habeaut partes difformiores: nõ tñ ita aptas imbibi, & imbibitas alias ſecũ retinere: ſicut habet cholera nota. & hæc ſolutio eſt melior prima. tñ primæ cauſæ poſſunt eſſe cõmunes. ſecunda uero non: aut nõ ita frequenter. Secundo dicit quòd ſm quãtitatem additionis paroxyſmi ſuper horas eſt eius elongatio a puritate. Si enim multũ ꝓlongatur paroxyſmus ultra 12. horas, multũ elongatur a puritate. Si uero parũ poſt, & parum elongatur, & cauſa ſumitur ex maiori groſsitie, & uiſcoſitate cæteris paribus ex parte quantitatis, & reliquorum.

Et in tertiana quidẽ non pura tardatur apparitio digõnis.

Quartũ ſignũ. in tertiana nõ pura digeſtionis apparitio tardatur, ſupple magis quàm in tertiana pura materia eius ꝓ ſuã groſsitiẽ magis reſiſtente uirtuti digerenti q̃ cholera pura.

Et non apparet in forma offuſcatio, nec extenuatio.

Quintum

Quintũ ſignũ.nõ apparet in forma .i. habitudine offuſcatio .i. color tẽdẽs in nigrũ ſanguine & ſpiritibus paucificatis cum tẽdẽtibus in quandã aduſtionẽ:ſicut apparet in tertiana pura pp maiorẽ caliditatẽ amplius reſoluẽtẽ & exiccantẽ:& eadem cauſa non apparet tanta extenuatio.

Et fortaſſe non eradicatur cum ſudore copioſo.

Sextũ ſignũ.fortaſſe.i.aliqñ:immo ſæpe tertiana nõ pura nõ eradicatur cũ ſudore copioſo:ſicut tertiana pura humore exiſtente groſsiori, & plurimũ oppilationi coniuncto.

Et fortaſſe non incipit cum rigore.

Septimũ ſignũ.& fortaſſe nõ incipit ſemp cũ rigore materia exiſtẽte nimis craſſa:& tardius mota ſup mẽbra ſẽſibilia.

Et non eſt caliditas cum multa fortitudine.

Octuũ ſignũ.& nõ eſt cũ multa fortitudine pp annexionẽ phlegmatis,aut melãcholię cũ choła naturali.verũ vbi eſſet facta choła nõ pura pp ſuã aductionẽ abſq; horũ admixtiõe, illa non pura poſſet eſſe calidior. nam dicit Gal.tertio de ingenio ſa. quòd ſi cholera fuerit groſsiſsima cutim excoriabit vſque ad ſui interiora: quod non faceret cholera pura.

Neque eſt augmentum eius æquale: immo eſt quaſi ipſa addatur, deinde procedit, & minuitur.

Nonũ ſignũ.nõ eſt augmentũ eius æquale.i.vniforme:immo eſt quaſi addat ipſa,& creſcit.deinde ꝓcedat.i. credatur augmentũ ꝓcedere, & minuit.hæc aũt fiunt pp difformitatem materiæ pp quã accidit vt pars ſubtilior moueatur in qua calor manifeſte procedit poſt illud pars groſsior mota ad putredinẽ ſuffocando calorem facit illum minui. & hæc maxime verificantur in augmento particulari.

Et accidentia ſæua minorantur in ea.

Decimũ ſignũ.accidentia ſęua minorãtur in nõ pura quæ.ſ. accidẽtia ſequũtur impreſsionẽ caloris: licet ecõtra accidẽtia ſequentia oppreſsionẽ virtutis,& caloris innati ſint fortiora quàm in tertiana pura,materia eius exiſtente groſsiori: licet minus calida.

Tertiana continua. Cap. XXXVIII.

COgnoſcitur per vehementiam paroxyſmorũ tertianæ: & per vehementiã accidentiũ tertianæ: et apud Gal. quidem cum ſanguis putrefit ſit de hoc genere, & de eo fiet ſermo poſt.

Primo ponit ſigna tertianę continuæ per quæ diſtinguit ab alijs feb. & maxime cholericis .ſ. tertianę interpolatæ & cauſonis.ſecũdo ponit opinionẽ Gal. ꝓmittẽs ſe inferius de hac locuturũ:vt puta in capitulo de feb.ſanguinis.ſecũda ibi §Et apud Gal.§ In prima parte dicit ꝙ tertiana cõtinua cognoſcit̃ p vehementiã paroxyſmorũ tertianæ .i. quia cũ hæc eſt cõtinua vehemẽter paroxyſmet: ſed occultæ vt dictũ fuit ſuperius.& ſecũdo differt ab oĩbus fe. quę nõ paroxyſmãt de tertio in tertiũ neq; occulte nec manifeſte. Notãdũ primo ꝙ ſicut tertiana interpolata eſt duplex. pura & impura: ita tertiana cõtina eſt duplex.pura & nõ pura.& vtraq; dicit̃ pura:quia pẽdet a cholera pura. & utraq; dicitur nõ pura: quia pendet a cholera nõ pura. ſiue ſit cholera nota: ſiue minoris famæ. & in vtraq; pura accidẽtia ſequẽtia impreſsionẽ caloris maiorant̃ reſpectu accidẽtiũ nõ pure. & ecõtra in vtraq; nõ pura accidẽtia ſequẽtia oppreſsionẽ maiorãtur reſpectu accidẽtiũ puræ.cũ cholera nõ pura ſit groſsior,& minus calida quàm cholera pura.Si tñ cõparemus paroxyſmos cõtinuę paroxyſmis interpolatæ,cæteris paribus.ſ.certũ eſt paroxyſmum cõtinuæ ſuperare paroxyſmũ interpolatæ impreſsione, oppreſsione, & duratione apud Gal. hæc imponit Gal. ipſũ opinatũ fuiſſe ꝙ ſanguis cũ putrefit facit tertianã continuã: ſed de hoc erit ſermo: vt puta in cap. de feb. ſanguinis.

Tertiana continua duplex ſicut interpolata.

Cura tertianæ puræ. Cap. XXXIX.

OPortet vt rememoreris illud, quod dedimus tibi de radicibus in curatione fe. de ſolutione ventris, & cibo, & in omnibus capitulis, & fabrica ſuper illud.

Auic.intẽdẽs hic ponere curã tertianæ duo facit. Primo hoc.ſecũdo ponit curã tertianæ,nõ purę,ſecũda ibi in principio ſequẽtis capti§Res quibus.§Primũ capt̃m diuidit̃ in duas partes.In prima ponit curã tertianæ interpolatæ. In ſcda curã tertianæ cõtinuæ.Prima in tres.In prima curat ſe. In ſcda ꝓ cura accidẽtiũ remittit nos ad ꝓcedẽtia. In tertia curat caliditatẽ qñq; remanẽtem poſt ſe.ſecũda ibi§Et ſi fuerint illic accña.§Tertia ibi§Et qñ poſt.§Prima in tres.nã in prima curat ipam a principio vſq; ad ſtatũ.In ſecũda curat ipſam in ſtatu. In tertia curat ipſam in declinatione.ſecũda ibi§Et ſi cõſequat̃.§tertia ibi§Balneo vero oportet.§Prima in tres.nã in prima ponit canonẽ in eũone.ſecũdo in cibatione,ꝓuocatione vrinæ,digõne,& alteratiõe calitatis. tertio cañ.cibatiõis aſſumit ſcda ibi §Et nõ cibes niſi apud.§Tertia ibi§Et ſcias ꝙ intẽtio.§Prima in tres:quia in prima ponit can.in eũone per medicinas.In ſcda p clyſteria.In tertia p phlebotomiã. ſcda ibi§Et clyſteria lenia.§tertia ibi §Et qñ poſsibile ẽ vt phlebotomes.§Prima in duas.primo remittit nos ad can. gñales.ſecundo reiĳcit quoddã regimẽ Raſ. & ſequẽtiũ eũ.ſcda ibi§Et tu quidẽ nõ auſcultes.§In prima parte dicit.oportet ut rememores id qđ diximus prius de radicibus.i.can.vribus in curatione fe.de ſolone vẽtris quo ad primũ cap.intitulatũ intẽtio ad curationes vẽes fe. pu. & de cibo quo ad ſequens cap. de cibatione febricitantium. & in hoc cap. de cura tertianæ & ſequentibus, fabrica curationes tuas ſuper illud ſuper can. generalibus poſitis in illis duobus cap. non enim oportet generalia in vnoquoq; cap. replicare.

Et tu quidem non auſcultes ſermonem eius qui concedit in principio ſolutiua fortia, & myrabolanos et his ſimilia, niſi illud quod diximus: immo oportet ut properes in primis, & lenias lenitate quadam cum eis quæ diximus illic, ſicut ſunt tamarindi quantitate .xl. drac. qui infundantur in aqua calida in nocte & colentur: & proĳciatur deſuper ſiracoſt: aut tereniabin, aut aqua duorum granatorum: & ſicut decoctio lubleb cum tereniabin et paſſulis enucleatis, aut infuſio prunorum cum tereniabin aut ſiracoſt,aut ſyr. violatus,et violæ conditæ: & fortaſſe facit mucillago pſylĳ cum quibuſdam ſyrup.ſicut eſt ſyrupus primorum, & lubricitatem, & lenificationem, & cum decoctione lentiũ cum lubleb: aut clyſteria lenia,ſicut eſt clyſtere cum decoctione althææ, & iuiubæ, & ſebeſten & radice lilĳ & oleo vio. & ſucco ſic'æ, & baurach ſecundum modum quem ſcis, & illud quando neceſſitas tangit ad ipſam. rectum nanq; eſt ne in potu detur quod eſt ſicut ſorbitio hordei, neq; ei ſimile, nec cibi, niſi natura iam lenificata: & ſi ventris ſolutio principio in feb. tertiana pura minoris ſit malitiæ, quàm eius ſimile in alĳs: licet ſit eius malitia, etiam maxima.

In hac parte dicit nõ auſcltes ſmonẽ eius ſ.Raſ.qui cõcedit in principio ſolutiua fortia.ſ.ſcamoneã, & myrabolanos qui poſt ſolonẽ derelinquũt veſtigiũ cõſtrictionis. & his ſimilia partim exoluẽtia parti cõſtringẽtia niſi p modũ p quẽ dix..n' nõ.n.ſoluẽtia cõueniũt in principio niſi coacte:ſicut in materia furioſa,aut multa,aut aliis caſibus de quibus ſupra in cap. gñali curationis fe.pu. Et ſimiliter in principio nõ cõueniũt ſtyptica niſi timore fluxus vẽtris pñtis,aut futuri autforte cã correctiõis medicinarũ ſoluẽtiũ imõ oportet vt ĩ pricipio ꝓcedas cũ leniẽtib.in ca.gñali fe.& exẽplificãdo enumerat qnque medicinas leniẽtes.prima cuius vnica doſis ſic deſcribit: nã deſcripta p Auic.eſt ꝓ plurib.doſib. cũ ponat ibi.40.drac. tamarindorũ. ℞.tamarindo 3 vi.uſq; ad.ʒ.i. incidãt in fruſta ſatis groſſa & infundãtur in.vi.onc. aquæ calidæ p.xii. horas poſtea colent̃ exprimẽdo:cuius colaturæ.℞ onc.iiii.ſiracoſt. mãnæ onc.5.vſq; ad onc.i.& debite calidã exhibe,& eſt lenitiuũ & choloræ æductiuũ uel cũ ſupraſcriptis infuſione aquæ .i. ſucci.ij.granatorũ.i.acris & muxi.vnc.i.vel.i.ʒ.melius eſt vt addatur.vnc.i. zucc. poſſet tamẽ loco muxi accipere dulce vbi nõ cõueniat tanta infrigidatio.& hæc eſt prima deſcriptio. ℞ lubleb quæ apud Simonẽ eſt volubilis quã minorem dicimus, naſcitur vbiq;, & in vineis & in locis cultis, & eſt habens lac: & eſt de leuioribus ſolutiuis ſine facilioribus laxatiuis ita vt detur in feb. acu & loco ipſius poſſumus accipere lupulos ſilicet decoctionis eorum puta onc.iiii.mannę. onc.i. paſſul.enucleatarũ. onc.i. miſce & fiat potio. Tertia deſcriptio. ℞ pru.circa onc.i. infundantur poſt eorum inciſionem in aquam per horas .xii. poſtea colentur bene exprimendo cuius infuſionis ℞.onc. ii. mannæ circa.onc.i.miſce.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 177 sur 301

ſce. Quarta deſcriptio eſt ſyrupus viol.aut violæ conditæ ſiue zuc. viol. ℞ ex vio. recent.unc.iij aquæ zucc. unc.iij. uel loco eius accipiat zuc. unc.i.ſ.& cum tribus. unc. aquæ zuc. diſtemperet. Quinta deſcriptio. ℞.mucillaginis pſylii.unc. ſ. ſyrup.de prunis. unc.i.ſ. aquæ decoctionis lentium & lubleb.vnc.iii.aut quantum ſufficit ad bene diſtemperandū miſce. hæc tamen ſunt leuia. & ſi venter eſſet ſtypticus non ſoluerent. Moderni tamen vtuntur caſsia. vt recip. floris caſſiæ ab vnc. vſq; ad drach.x. diſtemperetur cum aqua fructuū: aut loco ipſius pro diuitibus, aut delicatis accipiant unc.ii. mannæ. Clyſtere poſitum ab Auic. concedendū illis quibus non eſt opus potione,aut forte qui nolunt ſumere. ℞. ra. altheæ,unc.i. iuiubarum,ſebeſ.ana numero .xx. radicum lilij.ſ. albi,vel ireos ſi vis magis ſtimulare expulſiuā.unc.ſ.incidantur radic. & contundātur iuiubæ & ſebeſ.& bulliant in.vi.li. aquæ vſq; ad cōſumptionē duarum partiū,de qua decoctione accipiatur lib.i.ſ. olei vio. ſucci ficlæ. ana. unc. iii. ſalis. ʒ. ii.miſce.Aut huius loco fiant clyſteria infrigidātia, & lenientia quorū deſcriptio præceſsit in curatiõe fe.pu.in generali. & his clyſteribus non ſolum vtendū eſt a principio: ſed quādocunq; venter fuerit notabiliter ſtypticus. eſt nanq; rectū, vt dicit Aui.vt non detur aqua hor.aut ſimiles potus neq; cibi niſi natura lenificata. & hoc verū eſt regulariter vbi venter fuerit plenus fæcibus: licet omnis leuis vētris cōſtrictio per quā in principio ante digeſtionē educit materia propria fe.tertianæ ſit minoris nocumenti,quām in aliis fe.in quibus exoluēdo educunt materiæ: attamē ipſa etiā eſt magni nocumenti.ſed de nocumētis quæ ſequunt euacuationē materię factam a principio añ digeſtionē dictum eſt abunde in cap. generali feb. pu. Et poſiti ſunt ibidē quinq; caſus in quibus cogimur euacuare ante digeſtionē: & quamuis hæc euacuatio ſemper notabiliter noceat:tamē in caſibus ſupraſcriptis eā facimus:ſperamus multo maiora eſſe iuuamēta quām nocumēta: minus tamē nocet hæc euacuatio in tertiana pura quām in aliis fe: quia cholera pura a qua pendet magis ſtimulat expulſiuā:& quia eſt naturæ multū horrida, eius euacuationem natura facile conſentit immo adiuuat. & tertiō quia ſubtilis facilius per meatus anguſtos educitur. Nec obſtat,quōd ſubtilitate ſua magis inhibat in poris quam materiæ groſſæ: quia illę ſua groſsitie ſunt difficulter mobiles:& ſua viſcoſitate ſuperficiei membrorū adhærētes, vt groſsities & viſcoſitas tm̄ promoueant ad earum difficilē euacuationē quantū ſubtilitas materiæ cholericæ: & cum hoc aliis facilius cho.educitur.

Et quando eſt poſsibile vt phlebotomes vſq; ad tres periodos fac.

In præſenti parte ſuperius diuiſa Aui.ponit tres caſ. Primus quando eſt poſsibile .i. cōueniēs ut phlebotomes in tertiana pura fac illud uſq; ad tres periodos.

Pro cuius can. declaratione dubitatur an poſt tres periodos conuenit phlebotomia in terrtiana.videtur q̄ ſic ex Aui. quarta primi.cap.de phlebotomia vbi dicit.q̄ in earū principio phlebotomia penitus dimittat.& inferius dicit q̄ cum in ſe. oportuerit phlebotomare nō attendas q̄ quidā dicunt q̄ poſt 4. dies nō eſt bonū:immo poſt.40.dies. In oppoſitū eſt Aui.hic.Soluendū vt dicit Gētilis q̄ in tertiana pura phlebotomia nō fit ratione cauſæ coniunctę: ſed fit ratione choleræ quæ ſtans ſub forma antecedētis eſt mixta cum ſanguine & diſpoſita vt ſequatur illū in phlebotomia: vel quia ſanguis exiſtens multus & ſubtilis quāuis a principio ſtet ſub forma ſanguinis:tamē in proceſſu inflāmatus & ebulliens p actionē caloris febrilis ſm aliquam partē eius in cholerā cōuertetur & creſcet cauſa eius. Vel tertiō. quia cholera quæ erat in principio ſanguini permixta fit acutior & multū diſtans a natura ſanguinis & forte ſm locū ab eo ſeparabitur. & ideo phlebotomia tunc nō erit cōueniēs cū a principio fuiſſet cōueniēs. hoc aūt tempus Auic. arbitratus eſt eſſe ſpatiū triū paroxyſmorū. Ex quibus apparet q̄ ſi tertiana pura incipiat a cholera ſeparata a ſanguine: & diſtante a natura ſanguinis:deinde in proceſſu ſui permiſceat, aut fiat magis propinqua naturæ ſanguinis:quia forte infrigidabitur, & ingroſſabit in principio: nō conueniebat phlebotomia quæ in proceſſu erit cōueniēs. Hoc aūt cognoſcetur:quia vrina in primo caſu cum citrinitate ſua tendebat in rubedinē cum groſsitie. in proceſſu vero fit magis citrina cum tendentia in rubedinem, in ſecundo vero vrina ſe habebit econtra. Et ex his patet ſolutio ad rationem primā fundatā ſuper textu Auic.voluit.n. Auic.ibidē phlebotomiā dimitti in ægritudinibus pēdētibus ab aliis humoribus quām a ſanguine: qñ hūmores illi ſtantes ſub forma cauſæ antecedētis nō ſunt mixti ſanguini & forte multum diſtātes a natura ſanguinis. hic aūt loquitur de tertiana, cuius cauſa antecedēs eſt in principio ſanguini mixta. Ad ſecundū textū dicēdū q̄ ille nō contradicit primo: nec textui Aui. in pñti parte. na in quacūq; ægritudine facienda eſt phlebotomia vbi apparet neceſsitas eius:etiā ſi trāſierint quatuor dies cōſtante virtute cū quo ſtat quōd phlebotomia quæ fit poſterius non fuiſſet cōueniēs a principio: tutius tm̄ & eligibilius ſtante pari indicatione de phlebotomia ipſam facere a principio quām poſterius.& ſic medici faciunt ſm plurimū: licet aliqñ cogantur poſterius eam reiterare:& rariſsimū eſt quōd cōueniat poſterius,& a principio nō cōuenit: & ſm plurimū copioſior faciēda eſt a principio: quam poſterius. Et ex his elicere poſſumus quōd aliquæ ſunt ſe.in quibus phlebotomia cōuenit in principio,& nō in fine. in aliquibus ecōtra cōuenit in fine & nō in principio: in aliquibus in fine, & in principio: in aliquibus neq; in fine, neq; in principio.

Et ſimiliter quando times quōd ſit ægritudo furioſa, et facis illud, erit illud quod accidit de errore, ſi accidit minus quām aliud.

In hoc ſecūdo canone dicit quōd qñ tu times .i. ſuſpicaris quōd ægritudo ſit furioſa, & facis illud .ſ. phlebotomiā, erit illud quod accidit de errore.i.nocumento ſi accidit .i. ſi quid nocumenti acciderit minus quām aliūd nocumentū,quod ſequetur ex omiſsione phlebotomiæ, nam ex omiſsione phlebotomiæ forte ſequetur apoſtema alicuius mēbri nobilis. & ſi fiat nō ſequetur niſi quædā leuis debilitas: & forte eductio ſimul humoris boni, & mali & ſimilia quæ ſunt valde leuiora nocumenta quām apoſtema membri nobilis. Hic canon etiā poſſet adaptari pharmaciæ.de his actum eſt quantum eſt expediēs in cap.curationis vlis feb. putridæ: ad quod recurre.

Et oportet vt non moueas in die paroxyſmi aliquid niſi propter neceſsitatem.

Tertius caū.oportet vt nō euacues aliq̄d .i. aliquē hūorē in die paroxyſmi niſi pp neceſsitatē: ſed de hoc fuit dubiū deciſum in capitulo generali: ad quod recurre ſi expedit.

Et non cibes niſi apud conditiones prædictas.

In hac parte diuiſa ſuperius aggregat cano. partim circa ꝓuocationē vrinæ, digeſtionē materiæ, & caloris febrilis alterationē. Primus canon. nō cibes niſi apud cōditiones ꝓdictas.ſ. quōd venter ſit primo lenificatus: quōd cibus ſit digeſtus ante aduētū paroxyſmi.& quōd cibet in quiete,& tepore aut ſolū declinatione ſe. ſi eſt poſsibile. & ſimilibus condi tionibus obſeruatis de quibus in capitulo generali.

Et non prouoces vrinam cum emulſione ſeminum.

Secundus quōd nō prouoces vrinam cum emulſione ſeminum communium frigidorum, neq; cum aliis prouocantibus niſi facta phlebotomia, ventre lenito de quibus dictum fuit in capitulo generali feb. pu.

Et oportet vt ſuperueniat ei paroxyſmus dum eſt famelicus, & non eſt in ſtomacho eius aliquid.

Tertius canon. quōd paroxyſmus ſuperueniat vacuo ſtomacho a cibo,& nō ſufficit ſibi dicere dum eſt famelicus.quia poſſet ex appetitu canino fameſcere pleno ſtomacho. ideo dixit. dum non eſt in ſtomacho eius aliquid.

Immo oportet vt ſumat in potu ſyrupum acetoſum omni mane: & poſt duas horas aquam hordei in die in qua non eſt paroxyſmus.

Quartus canon quōd detur ſyrupus ace.ſ.duarū unc.cum. iii.unc.aquæ in mane zuccaratę omni die.ſ.& per duas horas poſt,detur aqua hor.quæ ſit circa.unc.iiii.in die in qua nō eſt paroxyſmus:vt quōd inciſum eſt & abſterſum per ſyrupū acetoſum lauetur per aquā hor. ſed in die paroxyſmi ſolū præcipit ſyrupū acetoſum,& nō aquā hor.poſt ſyrupū acetoſum ne forte paroxyſmus ſupueniret aqua hor.exiſtēte in ſtomacho.

Sed dubiū eſt quid eſſet faciendū ſi eſſet duplex tertiana paroxyſmans omni die.oporteret enim ſecundū plurimū alterū

eorum

eorum dimittere : & tunc præſtentius eſſet vna die ſyrupum acetoſum exhibere , & altera die aquam hor . propter iuuamenta prædicta .

Et ſyrupus quidem acetoſus poſt paroxyſmũ eſt cõueniens .

Quintus canon quòd ſyrupus acetoſus iuuat ſi detur poſt paroxyſmum: quia remittit reliquias caloris & rectificat reſiduum materiæ .

Et ſimiliter ponere pedes in aqua frigida ad attrahendum reſiduum caloris .

Sextus canon. quòd ſimiliter iuuat ponere pedes in aqua frigida poſt paroxyſmũ ad attrahendũ, & remouẽdũ reſiduũ caloris. Accidit aũt quamuis paroxyſmus receſsit in pedibus remanere aliquẽ calorẽ , quẽ remouet poſitio pedũ in aqua frigida. & p pedes intellige crura : & etiã pedes paruos : & idem eſt iudiciũ de manibus vſq; ad adiutoria . Et hic maxime exequẽda ſunt , obſeruatis in magna parte conditionib. ſuperius poſitis in capitulo generali in balneando febrientẽ in aqua frigida . Aliter forte eſſet tutius ponere huiuſmodi extrema in aqua tepida aut ſimplici aut decoctionis rerũ frigidarũ. & forte hic canon poſitus eſt ad prohibendũ hecticã in paratis ad eam aut ad curandũ eam ſi inceperit . multa .n. opus eſt derelinquere diſcretioni medici . Ego .n. quantum eſt in me hunc canonem non obſeruarem niſi ad curandum , aut prohibendũ hecticam : licet tamen hic infuſio extremorum in aqua frigida maioris poſſet eſſe nocumenti in tertiana pura , quàm in reliquis putridis febribus .

Et ego magis diligo vt ſit in ſyrupo acetoſo proprie in poſtremis emulſio ſeminum frigidorum prædictorum : & ante paroxyſmum per tres horas , aut quatuor .

Hic eſt ſeptimus canon . in quo dicit ſe magis diligere vt in ſyrupo acetoſo in poſtremis .i. digeſta materia, & pro parte minorata ponatur lac. ȝ. ſeminũ communiũ fri .ſ. melonis , anguriæ, cucurbitæ, cucumeris, citrulli : vt puta. Rx ſyru. acetoſi ſimplicis. unc. i. ȝ. lactis expreſsionis .ſ. communiũ frigidorum prius contuſorũ. & infuſorũ in aqua calida. unc. ȝ. miſce . Et cõſidera quòd Auic. opinatus eſt hic ſemina cõmunia eſſe ſatis cõueniẽs prouocatiuum in materia cholerica : ſicut aſparagus, & aſſarũ in phlegmatica : quia vſus illorũ digeſtiuorũ expedit in tertiana ſicut vſus fortiorum prouocatiuorum in phlegmatica, aut melancholica . Aliter poſſet intelligi quod ante paroxyſmum , detur ſolum ſyrupus acetoſus . ſed in poſtremis .i. poſt paroxyſmũ detur ſyrupus acetoſus : & lac ſe. communiũ frigidorum educens reſiduum materiæ per vrinam : licet hic ſimul mixta poſsint dari ante paroxyſmum & poſt digeſta materia. Tempus autẽ dandi ſyrupũ acetoſum ante paroxyſmũ eſt tres aut quatuor horæ vt in aduentu paroxyſmi ſit digeſtus. eſt .n. potus cibalis, & forte vomeret niſi eſſet digeſtus in aduentu paroxyſmi aut forte cõſumptus a calore febrili non operaretur in materiam . quantum tempus debeat dari poſt paroxyſmũ nõ eſt hic ab eo expreſſum: ſed credo quòd finita declinatione immediate poſſet dari : vel forte parum poſt ante completam declinationem vt poſtea ipſo digeſto poſſet cibari ſi fuerit expediens .

Et detur in potu interim poſt paroxyſmum aqua hordei . Et quãdo neceſſaria eſt ſubtiliatio regiminis, detur in potu ſicut aqua granatorum , et aqua melonis indi , et his ſimilia. Et gradatim fiat eius regimen ſecundum modum prædictum . Et quoties appropinquat ſtatus ſubtilietur : et in diebus primis cibetur cum Kiſch hordei , et pane trito cum aqua frigida: aut ſicut eſt, aut emulctũ ex eo qui fit ex lacte acetoſo, et lentibus.

Octauus canon . & detur in potu poſt paroxyſmum aqua hordei quæ poteſt dari medicinaliter ſiue ante eam datus fuerit ſyrupus aceto. ſiue non : cuius iuuamenta ſunt nota . & poſt dari loco cibi : & ꝑprie in die paroxyſmi : & maxime ſi fuerit vniuerſalis in quo oporteret attenuare dietam . ideo ſubiungit . & quando eſt ſubtiliatio regiminis detur in potu .ſ. via cibi ſicut aqua granatorũ & aqua melonis indi .i. anguriæ . & gradatim ꝓcedendũ eſt ſubtiliãdo regimẽ vſq; ad ſtatum incluſiue ſm modũ prædictũ .ſ. in capitulo de cibatione febricitantiũ . Ideo ſubdit . & quoties appropinquat ſtatus ſubtilietur . ſed in diebus primis cibetur cum kiſch hordei .i. ptiſana ordeacea & cum pane trito .i. diſſoluto in aqua frigida : aut ſicut eſt quòd detur ſimul panis , & aqua, aut multũ ex eo .ſ. ſola aqua quæ exprimitur a pane . & eſt diæta valde ſubtilis: & ex eo cibo qui fit ex lacte acetoſo de quo extractũ eſt butyrum . Infunditur .n. panis, & reſoluitur in lacte acetoſo de quo extractum eſt butyrum : aut in aqua lactis, aut totum ſimul aut ſola expreſsio ſm quòd opus eſt ſubtiliori , aut minus ſubtili diæta . & lentibus .i. Kiſch lentium prima aqua abiecta: & hi cibi groſsiores magis conueniunt in principio , ſed tenuiores magis in ſtatu .

Et quando cibus acetat in ſtomacho nõ detur in potu aqua hordei , quæ non eſt valde ſubtilis aliquid : et ſi neceſſariũ fuerit dare in potu ipſum confortetur parum cum decoctione radicis apij . Si autem fuerit ſtomacus frigidior illo , et febris nõ magna , et non pura , ponatur parum piperis ſecundum conſilium Hippocratis .

Nonus canon prohibet acetoſitatẽ cibi : vt qñ cibus eſſet aptus acetoſari ī ſtomacho nõ detur in potu aqua hordei niſi qđ eſt ſubtile valde. Et ſi neceſſe fuerit dare eam in potu quæ eſt groſsior, ꝓhibeatur eius acetoſitas decoquẽdo in ea parũ radicis apij. & ſtomacho exiſtẽte frigidiori, & febre non magna & non pura tertiana quæ eſt minus calida q̃ pura, non timeas ponere parum piperis ad bulliendũ cum hordeo in aqua : utputa in tribus libris circa ſex grana groſſo modo fracta, conſilio Hippocratis : cuius librum non habemus .

Quod ſigna ſignificauerint quòd criſis eſt propinqua: tunc ſufficiat ei aqua hordei, et aqua granatorum dulcis , et muzi, et ſyrupus acetoſus .

Hic decimus canon ſubtiliat regimen appropinquante criſi & notus eſt .

Et fructus quidẽqui diliguntur eis ſunt granata dulcia, et muza , et pruna matura, et immatura . Melon vero indus eſt res maximi iuuamenti cum hoc quòd ipſe ſoluit , et prouocat, et frangit vehementiam caloris , et facit ſudare : & fortaſſe non nocet niſi parum , et ex oleribus cucurbita , et cucumer , et alkekebedi , et lactuca .

Vndecimus canon. eligit fructus conuenientes in tertiana pura , & quædã olera & nõ oia alkekebedi ideſt citrulli . qui aũt fructus cõcedãtur in febribus qui naſcunt ex arbore non lignea, qui dicũtur apud græcos & arabes olera ; dictũ fuit in capitulo generali febriũ putridarũ : & hi fructus licet ſuggerant aliquid mali chymi putreſcibilis, tamen cõcedunt in aliquibus febribus putridis quia infrigidant, & humectant, ventrem leniunt, prouocant vrinam, & ſudorem ſaltẽ aliqui eorum & proprie anguria . liberius tamen conceduntur in febribus pẽdẽtibus a cholera pura cuius putredo eſt ſicut quædam exarſio &c. & hæ ſunt tertiana pura , tam interpolata , quàm continua & cauſa pendens a cholera pura .

Et ſcias quòd intentio in eo quo cibantur patientes tertianam , aut eſt humectatio ſicut datur eis in fine de extremitatibus althaiugi , et de teſticulis gallorum , et cerebellis hædorum , cum quibus non eſt nauſea : et vitellis ouorum : aut eſt infrigidatio et humectatio ſimul ſicut in kiſch hordei . Et non vltimes in infrigidatione multa , et proprie in principio niſi inuenias inflammationem , aut timeas conuerſionem eius ad cauſonem , et continuam .

In hac parte Auic. ſummat intentiones cibationis in tertiana dicens : q intẽtio in cibando patientes tertianã eſt duplex . vna eſt ad humectandũ tam qualitatiue , quàm ſubſtantifice: & ratione huius danẽ eis in fine .i. in declinatione tertianæ vniuerſali de extremitatibus althaiugi .i. auium ſm aliquos: qđ nõ videtur veriſimile : cũ extremitates auiũ ſint notabiliter ſiccæ . credo q althaiugi ſit quadrupes notabiliter humidus , ſicut agnus, aut porcus . Et quanuis aliquæ partes horũ animaliũ eſſent humidiores : quia dant nutrimentũ magis viſcoſum, & nõ ita euaporabile: & de teſticulis gallorum nondũ coeuntiũ: quorũ parũ multũ nutrit. & de cerebellis hedorũ nõ nauſeatibus: quia cerebella ſũt nauſeatiua. tertio alimẽtorum. & tertio canone. & vitelli ouorum quia digeſtibiliores quàm albumẽ apud Glauconẽ . Alia intentio eſt infrigidatio & humectatio ſimul ſicut Kiſch hordei . Secundo dicit

cit non vltimate infrigides & proprie in principio vniuerſali & etiam in particulari niſi inuenias inflammationē multā: & timeas ꝯuerſionem tertianæ interpolatæ ad cauſonem, & tertianam continuam. Et ex his accipere potes tutius & magis eſſe infrigidandum in ſtatu, & declinatione tam vniuerſali quàm particulari, quàm in principio. eſt enim in illis temporibus calor maior: & non ita timetur prohibitio euacuationis materiæ & expanſionis caloris ſicut in principio; ſed in augmento iudicium eſt medium.

Quòd ſi conſequatur criſis, & videris digeſtionem in vrina: & eſt ſedimen laudabile quod cognouiſti, tunc ſi excuſat bene eſt: & ſi non, cura tunc cum eo quo iuuatur natura ex prouocatione vrinæ, aut ſolutione ventris: aut vomitu, aut fluxu ſanguinis narium, & non agas contra ipſam in hoc. Quod ſi non inuenis declinationem manifeſtam, tunc euacua cum ſolutione ventris nam de illo eſt ſcamoneæ ſexta.drach.i. iuleb. Aut decoctio myrabolanorum cum tamarindis, & tereniabin, & paſſulis, et radicibus, & caſſia fiſtula ſecundum quòd ſciuiſti: et tibi ineſt vt confortes eas cum fumo terræ, et ſene, & ſcamonea.

In præſenti parte curat tertianam in ſtatu vniuerſali dicēs ꝙ ſi natura faciat criſim & veriſimiliter laudabilē: quia tu vidiſti digeſtionē in vrina ſignatā per ſubſtantiā vrinæ ingroſſatam, cum prius fuerit ſubtilis: & per ſedimen laudabile: tūc ſi ipſa excuſat bene eſt. ſi vero nō: quia diminute euacuat: tūc iuua eam per viam per quā incepit cum prouocatione vrinæ, ſolutione ventris, aut vomitu, aut fluxu ſanguinis narium: & nō agas contra inclinationē eius. Et in his dictis includitur ſententia aphoriſ. vigeſimi. primæ particulæ. Et quorū criſis fit &c. & ſententia aporiſ. vigeſimiprimi. primæ particulæ quæ ducere oportet vndecunq; natura repit. Secundū dictū eſt quòd ſi nō videris naturā inclinantem per aliquam viam: tunc euacua cum ſolutione ventris. hęc .n. eſt via ſm plurimum conuenientior, & magis ægro tolerabilis. Solutiua vero ſunt iſta. ℞. ſcamoneæ ſextam. ʒ. i. & ſunt gra. x. iuleb. ʒ. ſ Secundū ſolutiuū. ℞. myrabolan. ci. tamarindorum, paſſularum, radicum endiuiæ ana. vnc. ſ. bulliant in nouē. vnc. aquæ ad conſumptionem duarum partium & colentur. cuius colaturæ. iij. vnc. aut quantum ſufficit miſceatur cum vna vnc. tereniabin & vnc. ſ. caſsiæ. Et ſubdit, & tu potes confortare hoc ſolutiuum cum fumo terræ, & ſenæ, & ad bulliendo cum ſupraſcriptis & ponendo in ſubſtantia, duo aut tria grana ſcamoneæ correctæ: valebit ratione ſenæ & fumi terræ magis ad humores aduſtos.

Et de illis quæ conueniunt eis tantum ſunt trochiſci de ſpo. ſolutiui. Deſcriptio. Ry. myrabolanorum enucleatorū pondus. drach. iiij. zuccari tabarzet pondus. drach. xx. ſcamoneæ pondus ſextæ. drach. i. bibatur cum aqua frigida, et poſt illud curentur cum prouocatione.

Tertiū ſolutiuū eſt trochiſci de ſpodio ſolutiui: cuius deſcriptionē vide quinto canone. Quartū ſolutiuū. ℞ myrabolan. citrinorū. ʒ. iiii. zuc. optimi. ʒ. xv. ſcamoneæ ſextā. ʒ. vnius. bibantur cum aqua frigida. Contra. Auēzoar præcipit ſolutiua dari cum aqua calida. Dicendū ꝙ regularius eſt ſolutiua dari cum aqua calida: quia iuuat ad operationē eorū. tñ in fe. inflāmatiuis timēdo ne ex calore medicinæ corrumpantur poſſunt dari cum aqua frigida: licet aliqñ aqua frigida fortificet operationē ſolutiui, figendo partes eius in poris ſtomachi, aut inteſtinorum: & poſt illud curentur cum prouocatione ſ. vrinæ. eſt namq; rectum vt ventris ſolutio præmittatur prouocationi vrinę, vt poteſt patere ex dictis.

Et ſi fuerit illic caliditas ſuperflua, et inflāmatio maxima cum iam euacuaueris tunc non erit ei malum dare in potu aliquid de extinguentibus fortibus de illis quæ dicta ſunt in regimine acutæ. et fortaſſe conferunt ei emplaſtra ex eis.

Ponit alium canonē dicēs ꝙ exiſtente inflammatione maxima, præmiſſa euacuatione nō erit malū dare ei in potu aliquid de extinguētibus fortibus ex his quæ dicta ſunt in regimine fe. acutarū, fortaſſe tūc emplaſtra infrigidātia. hic autē maxime neceſſaria ſunt in tertiana continua, & cum timetur tranſitus in cauſonē. Et nota ꝙ iſta extinguētia potata, & epithemata maxime conferunt, & ſecurius adminiſtrātur facta euacuatione: vt dictum eſt in capitulo de regimine acutarū.

Balneo vero oportet ne approximent niſi poſt digeſtionē: poſt digeſtionem autem, et apud declinationem eſt ipſum melior curatio eis, et proprie conſuetis: quamuis error in intromittendo eos in balneo ante digeſtionem ſaluior eſt, quàm ſuū ſimile cum alijs. Et oportet vt ſit balneum eorum temperatum boni aeris, qui ſit humidus: in quo ſudent cum facilitate: ita vt non inflammentur eorum corda: et inungantur cum oleo violato et roſato con quaſſato cum aqua: et non prolongent in eo moram: immo egrediantur velociter: nam iteratio eſt eis conuenientior quàm ſtationis prolongatio. Et ſi apud exitum infundantur in aqua tepida, ſtent in ea ſecundū quantitatem delectationis: deinde cum egrediuntur: tunc conuenit eis vt bibant vinum album ſubtile multa commixtione permixtum, et cooperiantur in lectis ſuis. ſudabunt enim ſudore vehementi: et ſi quid reſiduum fuerit digeretur. Et poſt illud cibentur cibis infrigidantibus, et humectantibus, et oleribus, quæ ſunt illius modi. Et non timeas poſt declinationem potare eos vinum plurimum commixtum. vinum enim fractum per commixtionem confert quantitati eius reſidui in reſoluendo illud, cuius neceſſaria eſt reſolutio: et ſuccurit aquæ penetranti cum fortitudine ſua, et pemixtione eius quod eſt in eo de calefactione pauca, quare infrigidat vehementer, et humectat.

In parte præſenti ſuperius diuiſa curat tertianam in declinatione, dicens ꝙ patientes tertianā non debent ingredi balneum niſi poſt digeſtionē materiæ: ſed multo magis conuenit cum ventū eſt ad declinationē: & proprie conſuetis balneari. Secūdo dicit ꝙ balneū ante digeſtionē in tertianarijs eſt minus malū, quàm in alijs febrib̄tibus. ſ. phlegmaticis, aut melancholicis. Tertio dcit quòd eorū balneū debet eſſe temperatum. ſ. ad ſenſum balneādi: & debet eſſe boni aeris quòd locus ille nō ſit mali odoris: & ſit humidus. ſ. per aſperſionem aquę tepidæ per locū eius in quo ſudēt cum facilitate, vt non inflammentur corda eorū: propterea nō ſit ſuperfluæ calidū: & poſt exitū a balneo vngantur cum oleo roſato conquaſſato cum aqua vt ſua viſcoſitate retineat aquā in poris, quę retenta amplius infrigidet, & humectet. Quarto dicit quòd non prolonget moram in balneo. eſt .n. balnei reiteratio conuenientior, quàm ſtationis in eo prolongatio: quia minus debilitat & magis humectat. Quinto dicit quòd ſi poſt exitum balnei infundatur in aqua tepida, & ſtent in ea ſecundū quantitatem delectationis confert. Pro quo nota ꝙ per aquā tepidam poſſemus intelligere aquā minus calidā, q̄ ſit aqua balnei præcedentis quam temperatam appellat, eo ꝙ habet calorem conuenientē quo pori aperiuntur, & materia euaporet & ſudet homo: ſed iſta tepida adminiſtratur poſt illam quæ eſt minus calida ad mitigandū calorem per præcedentē aquā inductū. eſt .n. tepida reſpectu illius: & poſt hāc corpore exicato debet ſequi inunctio cū oleis infrigidantibus ſupraſcriptis. Aliqui vero per aquā tepidam ſubſequentē intelligunt aquam primā calidiorem: quod confirmant tum ex vi vocabuli. videtur enim tepidum magis calidū quàm temperatū. Itē quia Anic. ſecunda primi & Gal. 10. therapeuticæ docet in balneādo procedere de cauſa minus calida ad magis calidam. ergo ſic debet eſſe in harum aquarum adminiſtratione. Ego credo vtranq; opinionem eſſe veram: ſed in diuerſis caſibus. in hectica .n. & in febribus valde calidis in quibus timemus inflammationem, & exiccationē eſt procedendū ex calida in frigidā ſicut in tertiana, & cauſone, & hectica & ſimilibus. Econtra vero in quibus non timeamus aliquid ſupraſcriptū: ſed intendamus ſolā reſolutionē: nec his debet ſuccedere inunctio cum oleis frigidis: ſed potius cum calidis: in primis vero ſuccedat inuctio cum frigidis. Expoſitio itaq; prima eſt melior cum hic ponatur cura tertianæ puræ, & cōtinuæ & interpolatæ. Sexto dicit ꝙ cū iſti egrediūtur de balneo cōuenit vt bibāt uinū albū ſubtile, mixtū cū multa aqua. ſ. poſtquā quieuerint aliquantulum: & calor ſit aliqualiter remiſſus, ne mēbris nimiū calefactis fortiter attrahētibus attrahāt uinū in digeſtū

digestū ad hepar & ad membra: & sumpto vino cooperiant in lectis suis: & dormiant. sudabunt. n. sudore copioso: & si quid residuū fuerit, digeretur per hunc potū aquæ vino mixtę quæ infrigidat & humectat, & ad euacuationem præparat maxime per sudorē. Septimo dicit ꝙ postquàm sudauerit, & calor corporis temperatus fuerit cibetur cibis infrigidantibus & humectātibus sicut ex oleribus qualia sunt lactucę, portulacæ, & cucurbita & similes: & tunc pro potu conuenit vinum cum multa aqua commixtū quo debēt vti cum cibātur: & etiā medicinaliter sicut statim concessū fuit post balneum & maxime conuenit vinū aquosum albū subtile de quo supra ideo dicit Auic. Vinū fractū permixtione multę aquæ conuenit quantitati residuæ eius. s. materiæ in resoluēdo illud cuius necessaria est resolo, & facit aquā secū commixtā penetrare ad vniuersum corpus cum fortitudine sua & sua ꝓptietate, quia multū ad mēbra attrahitur. & permixtio eius qđ est in eo de calefactione pauca iuuante ad penetrandū. quare attractum simul cum aqua infrigidat vahementer, & humectat totum corpus, & multo magis quàm vinū solum, aut aqua sola. Proportio autē aquæ ad vinū sit secundū vini potentiā, consuetudinem ægri, tempus anni, febris magnitudinem: communiter tamen sit a dupla vsq; ad quadruplam.

Et si fuerint illic accidentia sitis, et dolor capitis, et vigiliarum, et aliorum iam, tibi præterijt eorum cura.

In hac parte superius diuisa pro cura accidentium quæ sequuntur febrē remittit ad capitula suprascripta in quibus posita est cura huiusmodi accidentium.

Et quando post crisim remanet aliquid caloris inseparabilis, tunc tibi supereſt vt administres syrupum acetosum cum succis diureticis, aut in quo decocta sunt semina, & radices diureticæ.

In parte præsenti curat calorem remanentem post crisim, & fractionem tertianæ: qui calor ꝑm plurimū remanet in hepate: & cognoscitur per caliditatē in loco sensatā & per tincturam vrinæ. Si ergo calor fuerit immaterialis absq; oppilatione sufficit sola infrigidatio cum interius, & exterius applicitis. Si vero fuerit cum materia in primo opus est euacuatione, postea infrigidatione, & confortatione. Si vero adsit oppilatio & materia sit in gibbo præmissa lenitione, & phlebotomia si fuerit expediēs est educenda cum aperiētibus, & prouocantibus, & si frigida sufficiunt, sicut aqua hordei & semina communia frigida, & aqua cichoreę & similia. Si vero nō: tunc adminiſtres syrupū acetosum cum succis diureticis, sicut succus fœniculi, & similes: aut adminiſtres syrupum acetosum in quo cocta sint semina, & radices diureticæ. i. prouocantes vrinam: & syrupus acetosus ex quinq; radicibus calidis scilicet apij, fœniculi, petroselini, bruſci, & asparagi. & semina eorundem, & anisi & similium. Si vero oppilatio sit in concauo potius educatur cum solutiuis materia oppilante, & ex oppilatione retenta. Et si quæratur an sit possibile caliditatem absq; materia fieri, & foueri ab oppilatione; Dicēdum est ꝙ sic, & modus est: quia oppilatio prohibet euentationē calidi mēbralis, & spumosi. quapropter necesse est caliditatē fieri, & remanere donec remota sit oppilatio.

Et scias quod cura tertianæ continuæ est cura tertianæ interpolatæ: sed est decliuior ad obseruationem dispositionum digestionis, & ad infrigidandum cum syrupo acetoso facto cum seminibus, ut semine citruli, & semine endiuiæ propie contritis: & post ipsum post duas horas datur in potu aqua hordei: et ad subtiliationem cibi, & ad administranda clysteria lenia in principio, & ad prouocationem: et oportet vt subtilient, et non sumant in potu de solutiuis in principio, neque approximent alicui eorum, nisi eis quæ sunt sicut syrupus violatus, et aqua fructuum: et non vtantur nisi clysteribus lenibus.

Cura tertianæ continuę in quib⁹ differt ab interpolata.

In parte præsenti ponit curas tertianæ continuæ, & tertiatæ interpolatæ: quia omnes intentiones quæ requiruntur in tertiana interpolata requiruntur in tertiana continua. Est tamen differētia in executione illarū intentionū in quinque. Primo, quia in tertiana cōtinua debemus magis obseruare digestionē. i. magis sollicite eligere exhibendo pluriꝫ digestiuum in æquali tempore, q̄ in interpolata, quia materia eius est ineptior eūoni. cuius signū, quia tempore periodi non expellitur extra venas, sicut in interpolata. Est itaq; ineptior ratione qualitatis, aut modi substantię: & est maior timor exhibere solutiuū in ea materia non digesta, ne forte agitata, & non educta tendat ad membra nobilia. & etiam ne maior sequatur inflammatio, & tertio maior debilitas: hęc ita non timemus in interpolata: propterea possumus exhibere solutiuum efficacius in interpolata, quàm in continua, non expectata digestione completa. Secunda est differentia: quia in continua oportet plus infrigidare cum syrupo acetoso facto cum seminibus frigidis, sicut semen citruli, anguriæ & similium, & semine endiuiæ, quod potest fieri lac huiusmodi semē exprimendo in syrupo acetoso: vel ponendo ipsa ad bulliendum secum: & postea colando. Et post hunc syrupum per duas horas dando in potu aquam hordei: & causa nota est cū maior sit caliditas in continua, quàm in interpolata. Tertio oportet diætam magis subtiliare, quàm in interpolata, quia morbus est acutior. Quarto plus vrinam prouocare. tum quia materia continuæ magis continetur in venis, quàm materia interpolatæ: tum quia plus in continua est de aquositate, & serositate sanguinis per urinam educenda: quare magis prouocationi vrinæ est intendendū: & ista maior prouocatio fiat cum pluri vsu aquæ hordei subtilis, & expressione seminum communium frigidorū. Quinto plus debemus intendere ad lenitionem ventris cum clysteribus lenientibus, & infrigidantibus: & etiam cum medicinis lenientibus sumptis ante exhibitionem pharmaci electiui in continua, quàm in interpolata. propterea dixit oportet vt subtilietur & subtiliter, & caute se gerant pātientes tertianam continuā, & non sumant in potu de solutiuis in principio. s. exhibentibus: nec approximent alicui eorum nisi quæ sunt sicut syrupus acetosus, violatus, & aqua fructuum: & nō vtantur nisi clysteribus lenibus. non autem acutis: & hæc omnia magis obseruanda sunt in continua, quàm in interpolata: & propter stypticitatem ventris, & maiorem timorem phrenesis. Et tu adde sextam differentiā: quia magis opus est phlebotomare in continua quàm in interpolata: cum in continua causa antecedēs, & coniuncta contineatur intra venas: sed in interpolata sola causa antecedens: & quia in ea est maior timor raptus materiæ ad membra nobilia quàm in interpolata.

Sed contra quintam differentā instatur ꝙ citius debeamus vti solutiuis eligentibus: & etiā fortioribus in tertiana continua, quàm in interpolata: quia materia tertianæ continuæ frequētibus est furiosa, & maioris quantitatis, & est in membro nobiliori, & apta magis rapi ad membra nobilia, quàm materia tertianæ interpolatæ: ergo citius, & fortioribus solutiuis intendendū est in ea, quàm in interpolata, añs & consequentia pñt patere ex suprascriptis. Ad hoc dicendū hanc ratione concludere: quia cura coacta per quam exhibentur solutiua fortia ante digestionē materiæ frequentius est vtendum in continua, quàm in interpolata: sed illa quinta differentia veritatem habet in cura regulari.

Octo intentiones curatiuæ in tertiana.

Ex dictis in hoc capitulo possumus elicere octo intentiones curatiuas. Prima est debitum regimen sex rerum declinans ad frigidum & humidū: sed magis in continua quàm in interpolata: & sit magis tenuis & sit magis frigida & humida quā in interpolata: & sit magis tenuis in statu & ꝓprie hora crisis in qua regulariter non conceditur vinum, neq; carnes: neq; oua nisi in declinatione: & vinum tunc etiam sit in pauca quantitate pauciferum & bene limphatum: inspecta tamē ægri consuetudine. Secunda intentio est eductio materierū communium contentarū in stomacho: & in intestinis cū clysterijs, aut medicinis lenientibus frigidis & humidis: quę intentio magis sollicite exequenda est in cōtinua, quàm in interpolata. Tertia est phlegma, cuius maior necessitas est in continua quàm in interpolata. Quarta est digestio materiæ cum frigidis & humidis ingrossantibus: sed magis sint extinguentia in continua, quàm in interpolata: & in ambabus potest concedi potus aquæ frigidæ obseruatis conditionibus de quibus in capitulo generali: hæc tamen digestio magis sollicite obseruanda est in continua, quàm in interpolata. Quinta est euacuatio materiæ cholericæ cum euacuantibus ipsam eligētibus: quæ tñ sint mixta cum lenitētibus, & magis lenientia,

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 181 sur 301

tia, & minus fortia resoluentia conueniunt regulariter in cõtinua. Sexta est prouocatio vrinæ, & sudoris cũ frigidis & humidis potentia: actu calidis. maior tamen prouocatio urinæ ſm plurimum est expediens in continua, & sudoris interpolata. Septima est virtutis confortatio necnon caliditatis superfluæ in membris remanentis alteratio. Octaua est correctio accidentium ſm ipsorum exigentiam.

De cura tertianæ non purę. Cap. XL.

Res in quibus diuersificatur cura tertianæ non purę sunt res in quibus cõicant febres frigidæ de licentia secunda.

In hoc cap. ponit curam tertianæ non purę. Et primo ponit differentiam inter curam purę & non purę ſm ꝙ ordinat multos can. curatiuos: in quibus differt cura non purę a cura purę. In secunda parte summat curam non purę. In tertia, pſe quit curã tertianæ non purę in speciali secunda ibi [Et oportet vt cõsideretur.] tertia ibi [Et cũ uideris.] pria in duas. primo ponit istam differentiã in gñali. secundo in speciali eã declarat. secunda ibi [Et fortasse cõcedit.] In prima parte dicit ꝙ res quibus diuersificat cura tertianę non purę a cura tertianæ purę sunt res quibus cõicant febres frigidæ inter se: & cum tertiana non pura de licentia secũda. i. quãtum ad indicationẽ secundã. Pro cuius textus difficilis declaratione, sciendum ꝙ p febres frigidas intelligit feb. pendentes ab humore frigido: sicut sunt phlegmaticæ, & melancholicæ. p tertianam non purã vt dictũ fuit superius intelligit tertianã pendentẽ a cholera non pura: siue sit cholera citrina, siue vitellina quæ fit ex cõmixtione choleræ cũ phlegmate: licet vitellina sit grossior citrina pp grossioris phlegmatis mixtionẽ tam in cholera uitellina, quã citrina. & hæ duæ dñr choleræ notæ & famosæ: eo ꝙ magna quantitas reperit, & multotiẽs faciunt fe. siue sit cholera non pura genita ex cõmixtione choleræ cũ melancholia dicta minoris famæ: eo ꝙ ipsius minor reperiat quãtitas, & rarius faciat fe. siue sit cholera non pura ingrossata per ulteriorẽ adustionẽ: sicut cholera prasina, & zinaria. oẽs. n. hæ grossæ indigentes pro sui digõne subtilatiuis, & incidentibus. Sed ecõtra cholera pura a qua pẽdet tertiana pura indiget pro sui digõne ingrossantibus, & inuiscãtibus. Ex quibus infertur ꝙ humores frigidi phlegmatici, & melancholici, & choleræ non purę cõueniũt adinuicẽ quantũ ad digestiua cũ in his ſm plurimũ digestiua debent esse subtiliatiua & incisiua. & quantũ ad hanc differt a cholera pura cuius digõ: ut patet ex pcẽdẽti. c. pficiẽda est cũ ingrossantibus, & inuiscantibus. Præmittendũ scd o ꝙ Aui. hic sicut ẽt alibi p licentiã intelligit indicationẽ: ut. 14. tertii. c. de cura apostematũ calidorũ dixit. Et quære ex his. s. repletione, uirtute, & similibus: licentiã in phlebotomia. i. indicationẽ p quã sit licitũ phlebotomare. Est aũt licentia duplex, siue indicatio duplex. una prima & sumit a fe. & rõne huius intendimus infrigidare & humectare. Altera secunda, & sumitur a causa fe. & rõne eius intendimus dirigere, & euacuare: sed hoc intendit de digõne. Dicit ergo ꝙ res quibus cõueniũt adinuicẽ fe. frigidę: & etiã quibus cõueniũt cũ tertiana non pura de licentia secunda. i. quantũ ad indicationẽ secundã: rõne cuius digerimus eũ subtiliantibus: cũ pendeãt ab humoribus grosis: sunt res quibus differt cura tertianæ non purę: quantũ ad intentionẽ secundã ut dictum est, indignemus subtiliantibus cum sit humor grossus: sed in cura tertianæ purę indigemus ingrossantibus cum sit humor subtilis.

Et fortasse conceditur illud habentibus puram. s. ut non expectent plurimum declinationis: sed quandoque expectant digestionẽ: quoniã est prohibitũ in eis balneum. Balneum. n. facit descendere phlegma indigestũ propter illud quod effunditur ad locum putredinis: & permiscet humorem malum cum putrido, & resoluit subtile: & facit remanere spissum.

Hic in speciali ponit differentias inter curã tertianæ purę & non purę. Et diuiditur hęc pars in sex partes ſm ꝙ sex sunt differentiæ. secunda ibi [Et quidẽ cibatio.] Tertia ibi [Aut in frigidatio minor.] quarta ibi [Vt clysterizeẽ.] quinta ibi [Et ut expectetur digõ.] sexta ibi [Et vt sint in aqua hordei.] In prima parte dicit ponens differentiã ex parte balnei: & fortasse. i. aliqñ. Vel possemus dicere ꝙ sit modus loquendi: conceditur illud habentibus tertianam purã. s. ut non expectent plurimum declinationis. i. digõnis significatæ per declinationem pro faciendo balneũ: & si qñ quãuis expectent digõnem manifestam: sed non tantã quantã expectant patientes tertianã non purã, cuius expectationis maioris in tertiana non pura cãs assignat tres. prima, quia balneũ facit descẽdere phlegma indigestum ad locum putredinis. ergo non conuenit. antecedens patet, quia balneũ aliqñ phlegma super caliditatem effundit ipsum ad locum putredinis. & patet consequentia: quia per talẽ effusionẽ augetur putredo: infestatur ẽt corpus magis. nam res mota est magis afflictiua seipsa quiescente. qn to de accidente. secunda quia balneũ ante digõnem hmõi: pmiscet humorem malum putridũ cum non putrido: igitur est inconueniens. & patet antecedens: quia eleuat humores tam putridos, quã non putridos. Et est differentia inter primã & secundam: quia stat humorem moueri ad locum putredinis in quo non est humor putridus, cui commisceatur. Sic etiam possumus imaginari humorem non putridum miscери putrido, dato ꝙ non in loco, seu minera putredinis. tertio probat conclusio sic: balneũ resoluit subtile, & dimittit grossum spissum. ergo &c. patet consequentia: quia talis dimissio est inconueniens. & patet antecedens: quia cum materia est indigesta non habet debitam permixtionem subtilis cum grosso. quapropter resoluetur subtilis apta resolutioni: & fiet grossa ineptissima digestioni & euacuationi. non autem sic fieret materia existente perfecte digesta, & debite permixta. Gentilis tamen & Marsilius præter hunc intellectum dant alium dicẽtes ꝙ in hoc textu possemus intelligere duas differentias inter curam tertianæ purę, & non purę. unam ex parte euacuationis & est prima. alteram ex parte balnei quibus non assentio. primo quia verba textus male possunt accommodari his duabus differentijs. secundo: quia differentiam hanc. s. sumptam ex parte expectationis digestionis euacuationem Aui. statim ponit inferius. non est autem bene conueniens vt idẽ bis replicet in tam parua distantia.

Et ꝙ cibatio omni die iterum: aut prope cibationem, est ex eis quæ illis nocent: immo oportet ut cibentur uno die, & alio die non. Et sit in cibis eorum quod abstergat, & calefaciat parum: & ut sit cibatio in principijs ægritudinis spissior, quã sit in principijs purę: deinde gradatim perueniat ad subtiliationem fortem, sicut est subtiliatio tertianæ.

Hic ponit canonẽ in cibatione patiẽtium tertianam. d. primo ꝙ cibatio. s. conueniens: & proprie cibatio. i. alicuius cibi oblatio: diminuti tamen a cõuenienti cibatione omni die est nociua, secundo dicit ꝙ immo oportet vt cibentur uno die: ut puta in die quietis: alio die non. s. in die paroxysmi. tertio dicit ꝙ debet esse in cibis eorum aliquid quod abstergat, & calefaciat parum: sicut aliquid zuccari: aut radicis fœniculi, petrosselini, hyssopi, & similium: quia materia eius est uiscosa grossa. quarto dicit quòd cibatio in principijs. s. uniuersalibus ægritudinis debet esse grossior quã in principijs purę: deinde gradatim subtiliando perueniat subtiliationẽ fortẽ, s. in statu, aut ppe statũ: sicut est subtiliatio tertianæ purę i pricipio.

Sed dubitatur utrum patiens tertianã nõ purã debeat una die cibari. s. in die quietis. altera uero die omnino abstinere s. in die paroxysmi: sicut sonãt uerba Aui. non cõcedentis in die paroxysmi cibationem. & idem sentit Gal. in therapeutica ad Glauconem. d. ꝙ cibandus est præter diem.

In decisione huius dubii Gentilis & Marsi. tenet cibãdum esse sicut uerba Au. sonãt. s. una die sic, altera non: & cõsequẽter, & subtilius diętandum sit in die paroxysmi in tertiana nota, quã in tertiana pura: quãuis in die quietis, & ẽt absolute in ordine ad statum sit grossius diætandum in non pura: quia lõgior. Vnde conceduntur in ea pulli: sed in pura non: sed sola ptisana, & similia.

Sed contra. quia nõ uidetur uerisimile quòd febriens notabiliter cuius humidum continue ẽt dissoluitur: & spiritus paucificantur: possit alternis diebus abstinere a cibo omnino per. 24. horas: & maxime in hac fe. quæ quandoq; prolõgatur vsq; ad duos menses & supra. Præterea paroxysmo tertianæ non purę durante a. 14. horis usq; ad 18. horas sicut durat ſm plurimum, quòd prohibet sibi exhiberi ante paroxysmum ptisanã hordaceã per. 4. horas aut. 6. & similiter in fine paroxysmi eandem: aut panem lotum: & in aqua dissolutum, quẽ poterimus

terimus etiam dare in declinatione,si hora declinationis fuerit hora consueta.Nec valet si dicant ꝙ paroxysmus tertianæ non puræ durat aliquando.24.horis aut supra.& non est conueniens in paroxysmo cibare primo, quia hoc raro accidit: nec pp casum raro euenientem debent facere canonem generalem in omnibus'. Præterea etiam in hoc casu in declinatione paroxysmi cibari poterit saltē dando brodiū pulli zuccaratum:quod cum hoc ꝙ nutriet', forte etiā prouocat sudorem.Nec valet si dicant ꝙ cadente virtute esset cibus dādus: aliter non,quia non debemus expectare ꝙ cadat.

Ego itaq; pro mea parte credo aliquid esse exhibendum in die paroxysmi tertianæ non puræ:& ante paroxysmum, & post paroxysmum:aut saltem in declinatione eius: sed rē subtilem sicut ptisanam:aut panem lotum etiam in brodio pulli, & similia: præcipue tempore nostro in quo homines sunt assueti multo cibo. est.n dandum aliquid consuetudini. prima aphorismorum.Sed uolendo tenere Auicē.& Gal.& uniformiter mētibus eorum loqui,oportet dicere ꝙ cibatio de qua hic loquitur est exhibitio ferculi,& pullæ satis grossę in nota bili quantitate. sed proprie cibatio ut sonat uocabulū est exhibitio ferculi & carnium: sed in modica quantitate. ptisana vero & panis lotus sorbilis & similia: quæ ego concedo etiā bis in die non sunt cibatio, neq; proprie cibatio: hoc modo credo eorum dicta esse interpretanda: & sic nostro tempore diætandum esse.

Et ut sit infrigidatio minor.

In hac tertia parte ponit minorem infrigidationem cōuenire in tertiana non pura: quod intelligendum est tā in regimine medicinali:quām in regimine cibi & potus.

Sed dubitatur.quia dictum hoc est de licentia prima: quæ debetur fe. & non de licentia secunda quæ debetur humori. Dicitur ꝙ etiā de licentia secūda quę debetur humori. nō.n. solum minus in tertiana non pura infrigidamus.quia fe.sit minor.sed etiam ne cholera nō pura amplius ingrossetur:& fiat ineptior euacuationi.

Et ut clysterizetur in principio clysteribus acutioribus.

Hæc est quarta differentia per quam medici debent clysterizare ī principijs uniuersalibus, clysteribus acutioribus:quā patientes tertianam non puram propter maiorem multitudinem, grossitiem, & viscositatem materiæ in partibus stomachi, & intestinorum in quibus est minera illorum phlegmatum,quæ cholerę admiscentur,imponēdo blitem minorē,cartamum,mercurialem:turbit:furfures: & similia in decoctione pro clysteribus. Item ponendo in eisdem mel,aut mel violatum,hierampicram,& similia.

Et ut expectetur digestio in solutione uentris eorum plus.

Quinta differentia per quam præcipitur ꝙ maiorem digōnē debemus expectare in tertiana nō pura pro dādo pharmacum electiuum cholerę non puræ quām in tertiana pura pro dando pharmacum electiuum cholerę puræ. cuius cañ. ratio est quia cholera non pura propter suam grossitiem,& uiscositatem est ineptior euacuationi quām cho. pura ut declaratū fuit satis superius.

Contra quem canonem instatur: quia communiter operātes faciunt contrarium frequenter satis a principio euacuantes non expectata ualde manifesta digestione in tertiana nota:& econtra ualde manifestam, immo completam digestionem in tertiana pura expectantes.

Secundo Auicē. concedit in principio non puræ clysteria acuta,& non in principio puræ. Tertio in fine huius capituli componit solutiuum cuius paucum euacuat parum de malo. quare debes intelligere in tertiana esse euacuandum paulatine,ante digestionem completam.

Quarto in cura phlegmaticæ satis ab initio euacuat cum turbit. ergo sic faciendum est in tertiana nō pura propter admixtionem phlegmatis cū cholera ratione cuius generatur cholera non pura. In oppositum est Auicen. in parte præsenti.& ratio eius dicta est supra.

Pro solutione huius dubij præmittendum est primo quòd duplex est cura:regularis,& coacta.quid sit vtraq; iltarum ex sæpe dictis manifestum est. Hoc præmisso sit hæc prima cōclusio.coacte frequentius est euacuandum in tertiana non pura,quām in pura ante completam digestionē. probatur, quia in pura aliquando coacte euacuandum est ante completā digōnem pp furiositatē materiæ: sed in non pura euacuandum est ante digōnem cōpletam pp multitudinem materiæ cogentē euacuare.rarissime ät in pura contingit esse furiositatē materię cogentē euacuare.igitur conclusio vera.tenet cōsequētia:& maior quo ad utrāq; partem est manifesta. minor uero probatur:quia raro reperiūtur materiæ furiosæ.secūda aphorismorum. commento duodecimo. Et multoties in tertiana non pura reperitur materia peccans superflua multitudine: cum de mente auctorū frequenter sit morbus repletionis sicut in phlegmatica. hoc ēt quotidiana experientia declarat. Secunda conclusio. citius ab initio cæteris paribus cogimur euacuare in tertiana pura pendente a materia furiosa nulla expectata digestione,quām in tertiana non pura pendente a materia multa.probatur,cum uelocius & maius immineat periculū pp materiā furiosam, quā pp materiam multam: ppea medici materia furiosa statim ab initio euacuant,ēt eradicati ue si possunt. Et ita præcipit Auic. in.c.de curationibus uniuersalibus fe. pu. sed in tertiana non pura phlegmatica, & similibus antequā minorent,expectant aliquā digōnem saltem occultam:quæ non excludit principium ab augmento: & ita paulatim procedunt dirigendo, & euacuando: vt patebit de intentione.Auic.in hoc cap.& in.c.de phlegmatica. Tertia conclusio.regulariter & ſm plurimum est longiori tpe,& maior expectanda digō in tertiana non pura,quā in pura. probatur,quia cholera non pura ſm plurimum est ineptior digōni, quām cholera pura. quare longius tps exigit pro sui digōne. Præterea. dato ꝙ in genere suo haberet æqualem gradū digestionis cum cholera pura:cum pp grossitiem, & uiscositatem suam difficilius sit apta a suo loco remoueri,& penetrare per meatus angustos: ideo exigit in genere suo maiorē digestionem,quām cholera pura,ut sit apte educibilis.& hæc conclusio est de mente Auic. in præsenti parte.

Et ut sint in aqua hordei eorum uirtutes digestiuæ & resolutiuæ:sicut est illud quod diximus in eo,in cuius stomacho acetat aqua hordei:immo fortiores quām in illo. Fortasse.n.necesse est ut decoquantur in ea hyssopus,& origanum, & calamenthum,& spica secundum completionem:& sicla iuuatiua est eis:& permixtio aquæ ciceris cum aqua hordei: & in fine eius cicer est iuuatiuum eis.

In parte præsenti ponit sextam differentiam. d. ꝙ in aqua hordei patientium tertianam non puram debent esse uirtutes digestiuæ, & resolutiuæ.i.subtiliatiuæ.s.illud quod ponit in eo:in cuius stomacho acetat aqua hordei: immo fortiores quā in illo. fortasse.n.necesse est ut decoquātur in aqua hordei eorū hyssopus,cali.in tertio & sic. origanum ēt & calamēthum spēs pulegii calidi & sicci in secundo. & spica calida & sicca in primo ſm complexionē.i.diuersitatē cōplexionis corporum patientiū,& cholerę non puræ.cholera.n.magis calida:sicut cholera citrina exigit minus calidā quā cholera uitellina. & sic corpora magis calida exigunt minus calida. & sicla.i. blitum minus est iuuatiua eis pp plures partes calidas repertas in blite minore, quām maiore: quapropter magis subtiliat,& abstergit quām blitum maius:& in fine eius s.tertianæ cicer.s.aqua ciceris rubei,vel nigri iuuat in eis: non ät in principio:quia nimis prouocat & aperit. & per cicer etiā possumus intelligere ipsum uia cibi exhibitū in substantia. pstantius tamen est kisch eius:quia facilioris digestionis. Notandum primo ꝙ in.c.de aqua hordei docuit Auic.ponere radices apij ad prohibendū eius acetositatem in stomacho.& illis non sufficientibus docuit ponere parū piperis. hic autem Aui. non ponit hæc calida ad prohibendū acetosationē aquæ hordei.sed ad subtiliandum materiam tertianæ non puræ. Et quamuis dicat hic ꝙ debent poni in ea fortiores quām ponitę sunt ad prohibendum acetosationem, non intelligitur intensiue:sed quo ad multitudinem formæ.non.n.posset aliquid cō ueniens intensiue calidius quām sit piper calidum in quarto, quæ ibi ponitur.

Et oportet ut consideretur propinquitas non puræ ad puram, & elongatio eius ab ea: & secundum illud diuersificetur inter curam eius, & curam puræ: quod si fuerit ualde propinqua puræ:tunc diuersifica inter eas diuersificatione parua.

In

In parte præsenti generalizat differentiam inter curã tertianæ puræ, & non puræ.d.q̃ ſm longinquitatem non puræ a pura debeat inter eas cura diuersificari. ipſa autem parum distante debet cura parum diuersificari. & hæc diuersificatio intelligitur in ſex conditionibus ſupraſcriptis. Sed ut in hac ultima exemplificetur quãdo parum diuersificabitur, ponemus ad bulliendum cum aqua hordei radices endiuiæ. & ſi multũ, radices apij.

Et cum uideris urinas eorum groſſas: tunc phlebotoma: & cum phlebotomaueris, non indigebis clyſteri.

Hic ponit in ſpeciali curam tertianæ non puræ. & primo per euacuationem. ſecundo per digeſtionem. tertio ponitur deſcriptio quarundam medicinarum & cañ. quorũdam in eis. ſecunda ibi [Adiuuantia autem.] tertia ibi [Et de euacuationibus bonis.] Prima in quatuor, ſicut quatuor ponit cañ. in quatuor euacuationibus: quorũ primus eſt de phlebotomia: & eſt q̃ cũ videris vrinas groſſas: & tu ſupple ſubrubeas ſignificantes choleram eſſe admixtam cũ ſanguine phlebotoma: & cũ phlebotomaueris nõ indigebis clyſteri. ſ. acuto ſaltẽ eadem die. Pro quo ſciendum quod duplex eſt clyſtere, quoddã acutum: & non eſt ſolum ad mundificandũ inteſtina: ſed attrahendum materias a longinquis. quoddam eſt lenitiuum: & eſt ad educendum materias quæ in inteſtinis continentur. Nunc ad propoſitum clyſtere lenitiuum poſſet eadem die p̃mitti phlebotomiæ virtute non exñte multum debili. nam ſi eſſet multum debilis melius eſt q̃ præcedenti veſpere præmittatur: ſed clyſtere acutum regulariter non debet fieri eadem die in qua fit phlebotomia.

Et ſcias q̃ non eſt res magis iuuans eos, quàm uomitus poſt cibum.

Hic eſt ſecundus canon in quo dicit rem non eſſe magis iuuantem eos quàm vomitus poſt cibum. Cui canoni cõcordat. Gal. in therapeutica ad Glauconẽ. & Raſis decimoſeptimo continentis. Cuius ratio eſt: quia vomitu vtraque materia. ſ. cholera, & phlegma apte euacuat. fit.n.hæc ſe. & duplex tertiana non pura & hemitritæus: hominibus multiplicantibus phlegma per indigeſtionem ſtomachi, & calidis ſm hepar: & ſupercalefactis malis motibus in quibus vomitus huiuſmodi euacuat materias: quia facilior. plurimorum. n. expulſio eſt leuior ea, quæ paucorum vt dicit. Fiat autẽm hic vomitus ſumendo poſt cibum. ʒ. iii. oxymellis cum. ʒ. iii. aquæ tepidæ: & ſi opus ſit addatur aliquid fortius: vtputa. ʒ. i. ſucci raphani: aut ſimile, & adiuuetur cum iterata impoſitione digiti: aut pennæ in ore.

Sed vtrum hic vomitus debeat fieri natura non inuitante eſt dubium, cũ ſuperius in capitulo generali prohibeatur natura non inuitante. Ex alia parte hic, & in multis locis plurimum laudatur: & eſt aptiſsimus ad euacuationem hmõi materierum. Credo ipſum eſſe prouocandũ etiã natura non inuitãte obſeruatis duabus cõditionibus. prima quod facile vomãt. ſecunda quod frequenter conſueuerint purgare ſuperflua ſua per vomitum. Sed natura inuitante adiuuandus eſt quandocunque natura tentauerit, niſi aliqua cã fortis obſtet: ſicut timor fracturæ venæ frangi conſuetæ, & ſimiles, aut quia difficulter vomant.

Et de ſolutiuis in principiis eius quæ ſunt propinquiora æqualitati eſt aqua algeleniabim decocti, & ſyrupus acetoſus: & fortaſſe ponemus in ea caſ. ſi. & fortius illo eſt, vt ponas in eam virtutem turbit.

In parte præſenti deſcribit quædam ſolutiua. d. quod de ſolutiuis quæ conceduntur in principiis tertianæ non puræ propinquis lenitati, id eſt lenibus non exoluentibus ſunt aqua ſcilicet infuſionis algeleniabim, id eſt, conditi de roſis, ſiue ſit zuccarum roſ. ſiue mel roſ. & debet eſſe ex roſis recentibus decocti. i. ſufficienter ingroſſati per decoctionem. propterea magis intelligit de melle roſ. quod decoquitur. poſſemus ẽt iuleb roſ. ex roſ. recentibus vti: quod etiam decoquitur. Doſis autem ſit. iii. vnc. cum tanta aqua vt apte poſsit bibi. Syrupus acetoſus ſolus: aut cum his mixtus tantæ quantitatis vt poſsit aliqualiter lenire, & fortaſſe ponemus in ea. ſ. aqua mixta cum ſupraſcriptis caſsiam tantæ quantitatis vt poſsit lenire ſi fortiori ſit opus: & poſſumus caſsiam, & virtutem turbit miſcere cum aqua ſupraſcripta in doſi conuenienti: aut tantum vnum ex eis. Ecce q̃ hic concedit turbit in principio quod maxime concedendum eſt cum ſint aliqua ſigna digeſtionis occultæ: quæ non excludunt principium: vt eſt apud Gal. primo de criſi. ſeptimo capitulo. Halyabas tamẽ non concedit ſolutiuum electiuum in principio huius ſe. niſi materia ſit tumultuoſa: ſed tu intellige p tumultuoſam largo modo: & de his ſupra dictum eſt quantum eſt opportunum.

Et clyſteria in principio ſunt magis dilecta quàm ſolutiua alia: & ſunt clyſteria in quibus eſt virtus albaſcech & chamæmillæ, & ſiclæ, & carthami, & violarum, & ſebeſten, & ficus, & odor turbit: & ex eis eſt caſ. fiſt. & oleum ſiſaminũ, & baurach: & fortaſſe indigetur vno iſtorum ſecundum elongationem febris a pura.

Affirmat clyſteria ẽt magis Aui. dilecta quã ſolutiua alia. ſ. in principio. qui canon ſuperius declaratus fuit in capitulo generali. & deſcribens ea innuit nobis duplex clyſtere. vnum leue in quo non ponũtur electiue aliqua euacuantia, nec multum ſtimulantia: aliud acutum in quo ponuntur turbit, cartamum: & de ſale notabiliter.

Deſcriptio primi. reci. chamęmillę, ſiclæ, violarum añ. M. i. ficuum ſiccarum numero vi. ſebeſten numero. xx. poſt debitã inciſionem & contuſionem bulliant in iiii. lib. aquæ ad conſumptionem medietatis & colentur: cuius decoctionis colãtæ accipiatur vnc. xx. olei ſiſamini. ʒ. iii. ſaſ. ʒ. ii. miſce. violæ tamen in fine ponantur ad coquendum. Deſcriptio acuti. ℞. alhaſcech. i. tribuli, cartami ana. vnc. ii. turbit. vnc. v. ſiclæ minoris. M. ii. bulliat in quatuor lib. aquæ ad conſumptionẽ medietatis: & colentur bene exprimendo: de qua decoctione accipiantur. vnc. xviii. olei ſiſamini. vnc. iii. ſalis. ʒ. v. & vtriſque potes addere caſsiam. Poſſemus etiam huiuſmodi fortificare addendo hierampicram, benedictam, hieram logodii, & ſimilia ſm exigentiam. His ergo vtere in febre leui. aut parum diſtante a pura: acuto in multum diſtante.

Adiuuantia autem ad digeſtionem ſunt ſicut ſyrupus acetoſus permixtus cum aliquantulo de algeleniabim: aut ſyrupus acetoſus de radicibus. Et poſt ſeptimum ſicut decoctio abſinthij. eſt. n. iuuatiua, ſubtiliatiua materiei, & confortatiua ſtomachi: & ſimiliter aqua fœniculi, & aqua apij cum ſyrupo acetoſo: & ſi pertranſit decimumquartum: tunc non malum eſt dare in potu trochiſcos roſatos minores.

Recip. ſyrupi acetoſi ſimplicis. vnc. i. mellis roſ. co. ʒ. v. miſce cum aqua endiuiæ: & aqua zucca. Item conuenit ſyrupus acetoſus de radicibus procedente magis digeſtione, & præmiſſa euacuatione. Item decoctio abſinthii poſt ſeptimum: & poſt manifeſtam digeſtionem iuuat ſubtiliando materiam, & confortando ſtomachum, ante digeſtionem nocet vt inferius in hemitritæo. & ſimiliter poſt digeſtionem: & aliquam minorationem conuenit apii, & fœniculi aqua, & huiuſmodi aperientia. & poſſunt miſceri cum ſyrupo acetoſo. & ſi pertrã ſit decimumquartum non eſt malum addere trochiſcos roſ. minores. i. breuis deſcriptionis qui conueniunt: tunc confortando quadam ſtypticitate, quorum adminiſtratio non eſt cõueniens niſi poſt digeſtionem, & minorationem.

Si autem ægritudo prolongatur non inueniemus excuſationem, quin demus ea quæ ſunt ſicut trochiſci de eupatorio, & decoctio eius, & calefactio partium hypochondriorum eſt huius generis: & emplaſtratio mirach eorũ iterum cum eis, quæ digerunt, & maturant, & mollificant tenſionem cum venerit illic. Cum ergo ſciueris quòd digeſtio iam aduenit: tũc euacua, & prouoca, & non cures.

Hic oſtendit quid faciendum ſit cum huiuſmodi tertianæ prolongantur multum. ſ. ad duos menſes ſupra: quia tales malignant membra nutritiua, ea oppilando, debilitando, & multiplicando in eis ſuperfluitates iam forte errante digeſtiua hepatis. vnde eſt timor de hydropiſi. dicit. n. in hoc canone vtendum eſſe trochiſcis de eupatorio, & decoctione eius: & debemus etiam calefacere partes hypochondriorum: & emplaſtrare myrach cum his quæ digerunt. ſ. ad benignum reducendo id quod poteſt reduci, & maturãt diſponendo ad euacuationem,

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 184 sur 301

cuationem,& mollificant tenſionem myrach, ſi fuerit, reſoluendo quæ in eis de humoribus & ventoſitatibus continentur. dabimus ergo trochiſcos de eupatorio diſtemperatos cũ ſyrupo ſuo aut forte reformatis in pilulis: ne forte diſtemperati cum ſyrupo fint nimis abominabiles: aut forte faciemus decoctionem ſupplentem vicem trochiſci ex eupatorio, ſcolopendria, cuſcutha, tamariſco & ſimilibus. Syrupus autem mirabilis in his caſibus eſt ſyrupus acetoſus diarhodon deſcriptione Meſue quem potes diſtemperare cum aqua abſinthij, & eupatorij. Calefactio autẽ de qua ſupra, fiat cum oleo de abſinthio,de ſpica,fomentando. ſ.partem læſam cum filtro in his infuſo, quam poteſt ſequi vnctio ex eiſdem miſcendo ſecum aliquid abſinthij,ſpicæ, ſquinanthi,calamenti,& ſimiliũ: addendo ceram & parum aceti ad penetrandum. Et de præſtantibus eſt ſuccus eupatorii cum quo poteſt fieri vnctio & fomentatio: aut ſingulariter, aut cum ſupraſcriptis miſcẽdo. Tua autem intereſt huiuſmodi diuerſificare, & ſecundũ feb. exigentiã:& ſecundum membra nobilia læſa.ſ.hepar,aut ſplenem, aut ſtomachum: aut plura ſimul. Cum ergo ſciueris q̃ digeſtio iam,ſ.perfecta euenit:tunc euacua. ſ.pharmaco exoluente, & prouoca vrinam fortioribus prouocatiuis: & non cures tantum. ſ. de alteratione, aut digeſtione quantum de euacuatione. Aliter,& non cures,i. non dubitanter euacues ſoluendo: ſicut forte feciſti ante perfectam digeſtionem. nã perfectã digeſtione huiuſmodi conceduntur ſecurius: quia ex parte digeſtionis non poteſt ſequi nocumentum.

Et de euacuationibus bonis eis eſt vt ſumantur hieræpicræ drach.v.ſucci lactucæ,et eupatorij ana.ʒ.iij.ſem.apij, myrabolanorũ citrinorum,chebulorum ana.ʒ.v.turbit.drach.vij. fiant pilulæ ex eis cum aqua apij, & ſit doſis eius.drach.ij.

Hic ponit primo quaſdam medicinas ſolutiuas. ſecundo ponit can.& ſecundum illius ſententiam ponit quaſdam alias medicinas. ibi ſecunda §Et fortaſſe eſt neceſſaria.§ In prima parte ponit duas medicinas: quarum prima eſt iſta. ℞.hieræpicræ.ſ.cõmunis quæ hiera ſimplex appellatur: & fit ex octo rebus: & dicitur hiera quaſi ſacra, & picra amara: quam ponit Auicen.quinto canone,& Gal.ſeptimo therapeuticæ: & manifeſtum eſt quòd hæ pilulæ ſunt magis ſolutiuæ flegmatis quàm cholerę, & reliqua quæ dicit nota ſunt.

Et de illis eſt decoctio bona inuentione noſtra. Recip.eupatorij, abſinthij,myrabolanorum chebulorum ana. drach.v.ſeminis melonis, ſeminis cucumeris, & citruli, ſeminis apij,polypodij,ſucaha, bedeoard omnium ana.drach.x.turbit.drac. i. caſſiæ fiſtulæ. drach. vi. paſſularum enucleatarum. drach. xx. ficuum.x.numero: ſebeſten numero. xxx. geleniabin facti cum roſis perſicis pondus. drach.xv. decoquantur omnia ſecundum deſcriptionem huius. Et ſumatur de ea cadus magnus in qua poſitã ſit ſiliqua vna ſcamoneæ.

Hic ponit ſecundum ſolutiuum: & eſt decoctio quæ vt exiſtimo debet hoc modo fieri. debemus accipere omnia quæ ponuntur in hac recepta præter caſsiam,& geleniabin,& cõterere conterenda groſſo modo: & incidere incidenda, & bullire in ſex lib.aquæ vſque ad conſumptionem medietatis, aut duarum partium: ſi vis quod fortius ſoluat: & coletur bene exprimendo: cum qua colatura,vel decoctione colata miſceatur caſsiæ tractæ.ʒ.vj.geleniabin de roſis perſicis.i.regionis illius.ʒ.xv.miſce: de qua decoctione exhibeatur pro doſi vna cadus magnus & eſt pondus.iij.vnc.in quo cado ponatur vna ſiliqua ſcamoneæ: & eſt pondus quatuor gra.hordei.Sucaha eſt ſpina arabica. Beloard eſt ſpina alba: & ſunt ſimilis virtutis. Hic nõ inſto in verificatione huiuſmodi receptarũ: nimis enim eſſet prolixum. Modus autem verificãdi eos,facile elici poſſet ex quæſtione mea de cõpoſitione medicinarũ.

Et fortaſſe neceſſaria eſt medicina fortis vno modo: debilis alio modo: eius vero fortitudo eſt ſecundum hoc quòd ipſa euacuat humorem viſcoſum: ſed ipſius debilitas eſt ſecundum hoc, quòd ipſa non euacuat plurimum vice vna: immo poſſibile eſt vt fiat gradatio in ea,quare euacuat humorem cuius euacuatio non eſt neceſſaria multis vicibus, vt non deſtruat virtutem.

Hic Auicen. ponit canonem, & continet tres partes.primo ponit cañ.& ipſum declarat. ſecundo ponit vtilitatem & conditiones medicinæ ſolutiuæ ſecundum dictum canonem. tertio deſcribit illas medicinas. ſecunda ibi §Et hæc eſt medicina quæ poteſt ſubtiliare.§ tertia ibi §Huiuſmodi quidem medicina.§ In prima parte dicit. fortaſſe ideſt aliquãdo fore neceſſarium fortem medicinam vno modo: & alio modo debilem: fortem quidem euacuantem humorem viſcoſum, qui reſiſtit euacuationi. debilem vero, quia non vice vna plurimum euacuantem,quæ medicina eſt gradatim: & in pluribus vicibus exhibenda & non vnica exhibitione: ſed in pluribus totus humor ſuperfluus educatur, & non detrahatur virtus.

Primo notandum merito dictum fuiſſe fortaſſe ſiue aliquãdo: quia iſta medicina non conuenit,niſi quando tertiana nõ pura multum elongatur a pura propter multi & uiſcoſi flegmatis admixtionem cum cholera: ſicut eſt in tertiana nõ pura pendẽte a cholera vitellina valde groſſa: & maxime quando adeſt virtutis debilitas non tolerantis in paruo tempore fortem euacuationem. Secundo notandum quòd licet duo humores æquales habeant gradum digeſtionis in latitudine conueniente ſuæ ſpeciei, ſtat vnum eſſe altero euacuationi imperatorem. ſicut cholera vitellina naturali. choleræ comparata,& melancholia flegmati comparata: vnde oportet minus paratum paulatine & gradatim magis euacuari, eo qui magis paratus eſt. Ex quibus infertur cæteris paribus melancholiam magis gradatim eſſe euacuandam quàm flegma: & flegma quam choleram notham: & cholerã notham quàm choleram naturalem. Et nota in iſta euacuatione humorum groſſorum tardã euacuationem ſolutiui eſſe meliorem quàm feſtinam eius operationem. impetuoſa nanque, & velox ſolutio educit partes ſubtiles, groſsis remanentibus.

Et hæc medicina eſt quæ poteſt ſubtiliare, & aggregare, & ſoluat parum eius, & ſoluat plurimum eius ex malo: ſed parum parum ex malo: & plurimum plurimum ex malo.

Nunc facit quod dictum eſt. & primo præmittit conditiones medicinæ dictæ. ſecundo infert implicite formam exhibitionis medicinæ dictæ. ſecunda ibi §De decoctionibus parum.§ In prima parte dicit quòd hæc medicina poteſt ſubtiliare,& aggregare: ita quòd modicum eius euacuabit,& plurimum eius euacuabit: ſed parum eius parum euacuabit de humore malo: plurimum vero eius plurimum euacuabit de humore malo. prima autem pars ſic eſt intelligenda. hæc medicina poteſt ſubtiliare ideſt minorare: & ſubtilem ideſt humorem minorem quando ſcilicet datur in parua quantitate. & aggregare: quia coniunctim multum de humore euacuare quando ſcilicet datur in magna quantitate: & cõſonat hęc expoſitio textui ſequenti. quòd parum parum ſoluit: & plurimum plurimum. ſecundo poteſt exponi quòd hæc poteſt ſubtiliare ſcilicet humorem quãdo ſcilicet in ea ponerentur aliqua ſubtiliantia. & aggregare, quia ſtypticando vnire, & vniendo confortare: quãdo ſcilicet ponerentur in ea aliqua ſtyptica: nec mirandum huiuſmodi effectus a medicina compoſita poſſe produci. Notandum tamen quòd ſi notum ſit parum medicinæ parum ſoluere: & multum multum: determinate tamen ſunt doſes medicinarum compoſitarum ſecundũ virtutes ſimplicium ingredientium medicinas compoſitas ſolutiuas, quorum ingredientium virtutes a Meſue, & reliquis perquirendæ ſunt.

De decoctionibus vero parum fortaſſe non facit aliquid.

Hic Auicen. implicite tangit modum, & formam compoſitionis & huiuſmodi exhibitionis melancholię compoſitę.d. quòd forſan modicum ex decoctionibus non facit aliquam operationem. Ex quo infertur quòd cum quærimus euacuationem humoris paruam, vel magnam non erit exhibenda medicina in forma decoctionis, ſed ſecundum ſubſtantiam: vt puta in forma pilularum, aut electuarij: ita vt detur ſubſtantia medicinæ & non ſolum forma, aut virtus. Aliter ad ſoluendum etiam parum oportet dare quantitatem magnam quam ſtomachus forte abominaretur: & hoc maxime verificatur in humoribus groſsis & viſcoſis difficilis ſolutionis: & in his quorum venter non facile obedit medicinis ſolutiuis.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 185 sur 301

Et huius quidem medicina eſt vt ſumatur turbit quantitas drach.s. & plus ſecundum neceſſitatem: & ſcamoneæ prope altuſugi.i.aut ſupra id:et conficiatur cũ geleniabin prædicto, & bibatur. Aut ſumatur de agare,& ſcamonea ſecundum hanc compoſitionem & conficiatur cũ geleniabin prædicto, & bibatur: aut ponatur in ſucco roſarum recentium, cuius quantitas ſit.vnc.i. et bibatur: aut in ſyrupo roſ.et bibatur.

Auicen.deſcribit illas medicinas: & continet tres partes ſecundum numerum trium medicinarum. quarum prima eſt. ℞.turbit.drach.s. ſcamoneæ altuſugi vnum.aut parum plus: & eſt altuſugi pondus trium gra. hordei. Debemus autem de turbit ponere plus,& minus de ſcamonea quando tertiana non pura multum diſtat a pura. Econtra vero quando parum diſtat & miſceatur cum geleniabin: & eſt vna doſis. Secunda medicina. ℞. agarici, ſcamoneæ ſecundum hanc proportionem.i. proportionem horum duorum inter ſe. & euacuetur de flegmate & cholera ſecundum exigentiam choleræ non puræ. poterimus ergo accipere agarici. ℈. ij. ſcamoneæ altuſugi vnum aut circa: & ſimiliter miſceantur cum geleniabim,& bibantur. Aut tertio huiuſmodi permiſceantur cum ſucco roſæ recentis cuius quantitas ſit vnc .j. aut cum ſyrupo roſato & bibatur: & hæc vltima commixtio magis valet in tertiana non pura parum diſtante a pura propter ſuccũ roſa.aut ſyrupum roſa.magis infrigidantem & choleram euacuantem. Sed hæc nota quòd in tertiana nõ pura cholera & flegma ex quibus facta eſt cholera citrina aut vitellina ſunt redactæ ad vnam formam: ideo bonum eſt vt hæ medicinæ ſolutiuæ,in quarum compoſitionem ingreditur turbit, ſcamonea & ſimilia: ſint fermentatæ: & per fermentationem redactæ ad vnam formam & ad vnam proprietatem electiue euacuantem choleram & flegma. In hemitritæo vero cuius cholera & flegma non ſunt redactæ ad vnam formam, melius eſt vt non ſint fermentatæ: vt ſcamonea euacuet choleram: turbit flegmam: & de hac materia dictum eſt quantum opportunum eſt in quæſtione mea de compoſitione medicinarum in fine. In tertiana non pura prius quam ponantur intentiones iuxta Auicẽ. conſideretur propinquitas puræ ad non purã & eius elongatio ſecundũ pluris, aut paucioris: groſsioris aut minus groſsi flegmatis admixtionem cum cholera: & ſecundum hoc cura diuerſificetur tam ex parte ſex rerum non naturalium, quàm in regimine medicinali.

In cura tertianæ non puræ nouem intẽtiones.

Cura itaque tertianę non purę exigit nouem intentiones. Prima eſt debitum regimen ſex rerum: quod minus debet ad frigidum & humidũ declinare quàm in tertiana pura: & tanto minus quanto eſt magis diſtans a pura: & tanto cibus & potus debẽt eſſe magis abſterſiui,inciſiui,& ſubtiliatiui,quãto magis diſtat a pura: & diæta debet eſſe groſsior in non pura, quàm in pura: ita vt a principio comedantur pulli ſatis groſsi: & quanto magis procedit verſus ſtatum diæta ſubtilietur: & in die paroxyſmi non conceditur cibatio: & in cibis eorum ſit aliquid quod abſtergat, ſubtiliet, & incidat, & calefaciat parum ſicut paſſulæ,zuccarum: aut ſint decoctæ radices apij & fœniculi. Secunda intentio eſt lenitio complẽda tam clyſteribus, quàm medicinis ſumptis per os, quæ debent eſſe efficaciora,& magis abſtergentia quàm in tertiana pura. Tertia intentio eſt flebotomia cuius ſecundum plurimum eſt maior neceſsitas quàm in tertiana pura: quia ẽ morbus magis repletionalis. Quarta intentio eſt digeſtio complenda a principio cum minus abſterſiuis,ſubtiliatiuis, & inciſiuis, ac aperitiuis: poſtea gradatim huiuſmodi aperiantur ſicut a principio ſyrupus acetoſus ſimplex cum melle roſato. poſtea ſyrupus acetoſus duarum radicum: poſtea radicum.v. & in aquis a principio aqua endiuiæ: poſtea aqua ca. ve. & abſinthij: poſtea aqua fœniculi & apij.

Quinta eſt euacuatio cum ſolutiuis ſæpe reiterãda vt paulatim materia digeratur, & paulatim euacuetur: & vbi non multum diſtet a pura aloes lotus obtinet principatum. Sed vbi multum diſtet per multam flegmatis mixtionem cũ aloe miſceatur parum turbit, vel agarici cum ſuis correctiuis, & dentur pilulæ elephanginæ,pilulæ ſtomatichæ & ſimiles. & ſi fortioribus opus eſſet, dentur pilulæ aggregatiuæ: aut diaphinicõ. in parua doſi: aut ſolutiua poſita in textu. & hic eſt opus medicina forti debili iuxta textum. Eſto tamen memor vt in hac,& in omnibus febribus & alijs ægritudinibus diuturnis: & inter vnam euacuationem & aliam tempus interponatur in quo ab omni re medicinali deſiſtendum eſt. ne natura terreatur & faſtidiatur a continuo vſu medicinarum: & etiam ipſa poſſet facere criſim ſi expedierit. omnium enim natura operatrix: medicus vero miniſter &c. Sexta eſt prouocatio vrinæ & ſudoris cum fortioribus & calidioribus q̃ in tertiana pura in quibus gradatim augmento procedendũ eſt, propterea frications in ea optimæ ſunt.

Septima eſt vomitus prouocatio & maxime poſt cibum ſi natura ipſum tentauerit. eſt enim valde conueniens ad euacuationem flegmatis cuius plurimum in ſtomacho congeritur, & choleræ quæ a chiſti ad ſtomachum mediante meatu ad ipſum terminato deriuatur. Octaua eſt confortatio ſtomachi & hepatis: & eorũ dyſcraſiæ alteratio: maxime quando prolongatur. eſt enim timor de hydrope. Nona eſt accidentium correctio. Si vero tertiana non pura penderet a cholera minoris famæ vtrunque regimen debet eſſe magis humectatiuum: & intendendum eſt cum his quæ choleram, & melancholiam reſpiciunt.

De feb.cauſon: & eſt illa quæ nominatur faricos. Cap. XLI.

CAuſon eſt ſecundũ duos modos.aut enim cauſon eſt cholerica:et eſt cauſa in ea multitudo putredinis:aut intra venas corporis totius:aut in venis quæ ſequũtur partes cordis ,pprie,aut in venis partiũ oris ſtomachi, aut in hepate.

Auicẽna in parte præcedẽti determinauit de tertiana interpolata, & continua proportionali: in præſenti parte determinat de cauſone dicta a caumate idem ſonante quod incendium latine. dicitur autem faricos quaſi feb.incenſiua.Diuiditur hoc capitulum in partes tres. In prima ponit ſpecies & quædam alia. In ſecunda ponit ſigna. In tertia curam. ſecunda ibi §Signa eius.§ tertia ibi §Et cura tertianæ.§ prima in quinque. In prima ponit ſpecies eius ſm cauſas eius. In ſecunda comparat cauſonem tertianæ ponens durationem. In tertia ponit quæ corpora ſunt paratiora ad incurrendum cauſonem: & magis lædi ab ea & minus. In quarta ponit dictum Hippo. In quinta mons terminationis. ſecunda ibi §Et quoniam cauſon.§ tertia ibi §Et ſenibus quidem.§ quarta ibi §Et Hippoc. quidem dixit.§ quinta ibi §Et plurimum.§ prima in duas. In prima declarat cauſonem cholericam: & eſt vera. In ſecunda declarat cauſonem flegmaticam & eſt non vera. ſecunda ibi §Aut flegmatica.§In prima dicit quòd cauſon eſt duplex. quædam cholerica & eſt eius cauſa multitudo putredinis choleræ: aut intra venas totius corporis. ſ. magnas & paruas: aut in venis quę ſequuntur partes cordis ,pprie ideſt quæ ſunt in ſubſtantia propria cordis: aut in venis partium oris ſtomachi, aut in hepate: aut in venis hepatis.

Aut phlegmatica, & fit ex phlegmate ſalſo putrefacto in venis quæ ſequuntur partes cordis: ſicut dixit Hippocrat.in epidemia, & non fit phlegma ſalſum ſicut ſciuiſti, niſi ex aquoſitate phlegmatis cum cholera acuta. Eſt ergo cholera quæ putrefit, aquoſitas permixta aquoſitati plurimæ.

Hic declarat cauſonem flegmaticam quæ fit a flegmate ſalſo iam putrefacto in venis quæ ſequuntur partes cordis, ſiue in venis membrorum cordi proximorum: ſicut oris ſtomachi, hepatis. & pulmonis: ſicut dixit Hipp. in epidemijs. ſecundo dicit quòd non fit flegma ſalſum ſicut ſciuiſti. prima primi capit.de humoribus: niſi ex mixtione flegmatis aquoſi cum cholera acuta. tertio infert quòd cholera quæ putrefit eſt aquoſitas permixta aquoſitati plurimæ.

Et quoniam cauſon vehementiora habet accidentia quàm tertiana, oportet vt ſit breuioris ſpatij quàm ipſa.

In hac ſecunda parte comparat cauſonem tertianæ.d. quia cauſon eſt ſæuiorum accidentium quàm tertiana oportet vt ſit breuioris ſpatij quàm ipſa,natura non potente diu fortem morbum tolerare.quinta aphoriſmorum aphoriſmo ſeptimo. Quicunque a tetano apprehenduntur.

Contra.ſequitur cauſonem eſſe breuiorem ephemera cum habeat ſæuiora accidentia quàm ephemera. conſequens eſt falſum. Præterea reperitur tertiana vnius paroxyſmi quæ eſt bre-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 186 sur 301

est breuior causone. Respondetur rationem Auic. non concludere nisi ponantur cætera paria præter comparata: & quę ad comparationem sequuntur. & hæc fuit intentio eius hic comparantis tertianam causoni.

Et senibus quidem parum accidunt febres causones, & cũ accidunt eis pereunt: quoniam nõ fiunt in eis nisi a causa valde forti. Amplius eorum virtutes sunt debiles. in iuuenibus vero & pueris plurimum accidunt: & est in infantibus leuior propter humiditatem eorum: & quandoque est in eis cũ profundatione somni propter eleuationem vaporũ ad caput.

Dicit quòd senibus raro accidunt feb. causonis. cuius causa est: quia sunt natura frigidi. idem habetur aphor. prima particula. aphor. 14. Qui crescunt. propter hoc senibus non similiter acutæ febres fiunt. frigidum enim corpus habent. Secundo dicit ꝙ cum accidunt eis pereunt: quoniam non fiunt in eis nisi a valde forti causa. Cuius ratio est. quia ægrotant in contrarium suæ complexionis quæ est causa valde calida: & eorum virtutes sunt debiles. Tertio dicit ꝙ causon est leuior in infantibus, quàm in reliquis propter humiditatem suę complexionis optime resistentem exiccationi aptæ fieri per causonem. Vltimo dicit causones in eis fieri quandoq; cum profunditate somni propter eleuationem vaporum ad caput sua multitudine oppilantium: & forte immo tantum eleuantur vapores cholerici, & salsi qui ratione suæ acuitatis sunt apti facere vigilias: immo sanguinei & flegmatici: quanuis neque sanguis neque flegma putreat.

Et Hippocrates quidem dixit, quòd si alicui accidit in febre causon tremor: tunc permixtio mentis soluit ab eo tremorem.

In præsenti parte ponit dictum Hipp. secundo verificat ipsum. secunda ibi §Et simile.§ In prima parte dicit Hip. dixisse. s. sexta aphorismorum aphorismo 26. Quibuscunq; in causone tremores fiunt. Item quarta aphorismorum aphorismo quinquagesimo septimo non communiter habito. A spasmo & thetano habito febris acuta superueniens soluit ægritudinem. Quòd si alicui accidat in febre causon, tremor: tunc permixtio mentis soluit tremorem. Notandum primo quòd per permixtionem mentis debemus intelligere quancunque corruptionem sensus interioris. Notandum secundo ꝙ per tremorem debemus intelligere non solum tremorem ꝓprie sumptum: immo quancunq; neruorum passionem maxime a causa frigida cõtingentem: sicut accidit in causone: & in alijs febribus in quibus propter caliditatem febrilem materiæ frigidæ liquefactæ fluunt ad neruos: & causant tremorem, & spasmuni, & paralysim: & similes neruorum passiones: permixtio aũt mẽtis sequens caliditatem, & vapores acutos calefacientes notabiliter cerebrũ, & neruos, resoluit tremorem .i. est signum resolutionis tremoris: quia resoluuntur materiæ facientes ipsum per caliditatem fortem febrilem.

Et simile est vt sit illud: quoniam cerebrum calefit valde, & calefiunt nerui: & est simile vt sit causon: & sit permixtio mentis, & resoluatur ab eo per tremorem propter expulsionem materierum ad neruos.

In hac parte Auicen. verificans aphorismum dicit est simile. i. verisimile: vt sit illud. s. resolutio tremoris: quoniam cerebrum calefit valde, & nerui calefiunt. quapropter materia faciens tremorem resoluitur ab eis. secundo dicit ꝙ est simile vt sit in aliquo causo: & permixtio mentis, & resoluatur ab eo per tremorem ꝓpter expulsionem materierum ad neruos: & hanc sententiã voluit Gal. sexta aphorismorum aphorismo vigesimosexto. Quibuscũq; in causone tremores fiunt alienatio soluit. potest confirmari per aphorismum quinquagesimum octauum quartæ particulæ. A causone habito rigore superueniente solutio fit & hoc est verum sequente sudore: vel aliqua alia euacuatione vt sumitur in quinto de accidenti & morbo. & hic per tremorem intellige rigorem.

Et plurimum quidem consumitur cum vomitu, & solutione ventris, aut sudore, aut fluxu sanguinis narium.

Nunc Auic. ponit crises causonum. d. illas consumi secundum plurimum vomitu: solutione ventris: sudore vel fluxu sanguinis narium. Dixit autem secundum plurimum cum possint aliquando terminari per insensibilem resolutionem: terminantur autem rarissime per vrinam, aut crisi permutationis. sed frequenter terminantur per fluxum ventris. deinde per sudorem. tertio per vomitum. quarto per fluxum sanguinis narium. quinto insensibiliter.

Pro notitia dictorum in hoc capitu. circa principium tria sunt intelligenda. primum vtrum causon pendeat a cholera, vel a flegmate salso. secundum vtrum sit possibile ipsum esse non putridum, tertium vtrum materia eius contineatur tantum in locis: de quibus Auicen. fecit mentionem.

Causon duplex.

Pro horum dubiorum decisione præmittendum primo ꝙ causon dupliciter accipitur. primo communiter, & significat quancunque febrem vehementis incendij: sicut sonat eius quid nominis: & sic aliquando sumitur ab Isaac. & in septimo viatici. & Gal. secundo de differentijs febrium cap. tertio. & ab Auer. septimo colliget. capitulo de cura febrium synocharum. secundo proprie & significat febrem quę in caumaticando supremum obtinet gradum, quam Auerr. eodem septimo capit. de causone vocat incensiuam. Secundo notandum quòd materia posset esse fortis caumatis dupliciter vno modo merito suæ naturalis complexionis & hoc modo cholera inter omnes alios humores obtinet principatum. est enim cæteris calidior. prima primi. secundo modo ratione loci: & hoc modo quæ continetur in membro calidiori est magis incensiua. Tertio notandum quòd causon proprie sumpta descriptiue est febris maxime incensiua pendens ab humore supremo calido ebulliente in partibus cordis, aut membris sibi proximis. cuius tepor inter eius excrescentias est occultus: ex quibus sequitur causonem proprie sumptam esse cholericam, siue cholera sit naturalis, siue non naturalis. Communiter autem sumpta posse a flegmate & salso & ab alijs humoribus notabiliter calidis pendere: sicut a melancholia genita per adustionem sanguinis. Item per adustionem choleræ. Descriptio causonis communiter sumpti vt nõ differt a febre synocha est febris incensiua pendens ab humore notabiliter calido ebulliente: & in partibus cordis, & in membris sibi vicinis: & hoc modo sumpta conuenit synochæ: quòd si voluerimus eam a synocha differre, addamus huic descriptioni, cuius tepor inter eius excrescentias est occultus. Synocha enim non habet huiusmodi excrescentias secundum proportionem ad aliquam diem sequentem suam formam specificam: sicut hábent cæteri humores.

An causon possit esse absq; putredine

Et ex his patet responsio ad primum dubium. Auicen. tamen fecit solum mentionem de causone pendente a cholera vel a flegmate: eo quòd frequentius ab his duobus humoribus contingat: licet contingens a flegmate salso non sit proprie causon. Pro responsione ad secundum dubium tenenda est hæc conclusio. quòd licet causon non verus posset ab humore non putrido, sed solum ebulliente absq; putredine contingere: causon tamen verus pendet ab humore putrido. Prima pars conclusionis probatur. potest enim sanguis ebullire sine putredine, & facere synocham non putridam. igitur & cholera potest ebullire sine putredine, & facere causonem. tenet consequentia: cum cholera sit magis parata ebullitioni quàm sanguis. quia calidior & minus apta putrere: quia sicca. hoc etiam est de mente Auerr. septimo colliget. Secunda pars conclusionis probatur: quia causon uerus obtinet supremum gradum caliditatis inter febres ex superius dictis. ergo fit tantum ab humore putrente cum humor non putris habeat diminutam caliditatem in comparatione ad caliditatem ipsius putrentis: immo feb. pendens ab humore nõ putrente est media inter ephemeras & febres putridas de mente auctorum. Sed pro responsione ad tertium tenendum ꝙ causon verissimus obtinens supremum gradum in latitudine causonum pendet a materia putrente in uenis totius. sed maxime in venis cordis, & sibi proximis. In secundo gradu est quæ pendet a materia putrente in venis cordis tantum. In tertio gradu quæ pendet a materia putrente in venis proximis cordi: sicut in venis gibbi hepatis & parte venæ chilis proxima cordi. nam per venas intelligo arterias: febris autem pendens a materia putrente in venis distantibus a corde non est dicenda causon. cõclusio probatur.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 187 sur 301

nam cum materia eius putret in omnibus venis est magis apta maxime caumatizare totum corpus: minus tamen cum putret in venis cordis: deinde minus cum putret in venis proximis cordi. Sed quæ putret in venis distantibus a corde nō est factiua tanti incendij.quapropter nō est factiua causonis: sed solum continuæ proportionalis. vtrum autem materia apostemans cor, aut cerebrum aut membrum nobile sibi proximum posset facere causonem, est quæstio dubia apud aliquos: sed indubie tenenda est pars affirmatiua.

De signis eius. Cap. XLII.

Signa eius sunt inseparabilitas, & occultatio teporum: & vehementia accidentium ex asperitate linguæ: & ex citrinitate eius in primis: & ex nigredine eius secundo. Et ex retentione sudoris nisi apud crisim. Et vehementia sitis. Inquit Hippocrates nisi accidat tussis parua accidentalis, sedat ergo illa sitim. Et videtur vt sit vehementia sitis eorum propter causam pulmonis. ergo cum mouetur tussis parua humectatur: per id quod currit ad ipsum ex carne molli. Et caliditas in causone quidem secundum plurimum non est ita fortis in exterioribus sicut fortitudo eius in interioribus. Et est confractio in eo leuior, quàm in alijs.

In præsenti parte ponit signa: & continet tres partes. In prima ponit signa causonis absolute. In secūda causonis cholericæ. In tertia signa causonis accidentis pueris. secunda ibi §In facta autem ex cholera.§ tertia ibi §Et quando accidit infantibus.§ prima posset diuidi in sex partes secundum q̄ sex sunt signa,partes patebunt. Primum signum est inseparabilitas.i.cōtinuitas feb. & occultatio teporis: quamuis enim tepescat de tertio in tertiū illi tepores sunt adeo remissi vt vix comprehendi possint,vt dictum fuit superius: & per hoc signum differt ab interpolatis, inter quarum paroxysmos sunt quietes, & a continuis proportionalibus: inter quarum excrescentias sunt manifesti tepores. Si vero textus dicat temporum cōtinet veritatem: quia tempora sua siue horæ occultantur. nam apud Gal. secundo de differentijs febrium satis ad principium causon potest dici cōtinua cōclusa distinguibilis in epacmasticā homotenam & paracmasticā: sicut distinguitur feb. sanguinea: & ipsa existente paracmastica cætera tempora præter augmentū occultantur propter suā breuitatem. Si autem fuerit homotena cætera tempora occultantur præter statū. est enim fere tota status. si autē fuerit paracmastica cætera tempora occultantur præter declinationem. Per tempora etiam possumus intelligere partes capitis laterales, quæ in causone occultantur propter vehementem resolutionem,& exiccationem illarum carnium quę in temporibus apparent. vnde non se offerunt sensui tumores naturales in illis partibus consueti. Secundum signum est vehementia accidentium ex asperitate linguæ superficie ipsius superflue exiccata per exiccationem facta dum & inæquali, & ex citrinitate eius in primis vaporibus cholericis ad ipsam peruenientibus ipsam citrinantibus. sed postea denigratur per vehementem adustionem eius. Tertium signum est priuatio sudoris nisi apud crisim. & per hoc differt a cholerica interpolata in cuius paroxysmis ſm plurimum accidit sudor: & etiā in parte a continua proportionali cum in fine excrescentiarum sua rum ſm plurimum accidat sudor. In hac uero nunquàm nisi tempore crisis: quia materia in partibus a cute multum distātibus continetur. Quartum signum est vehementia sitis propter uehementem caliditatem pulmonis, & aliorū membrorum spiritualium. Et est modus sitis positus secundo techni. decimatertia tertij. quarta aphorismorum aphoris.57. Quibuscunq; tusses siccæ & modicæ prouocatæ in febribus urentibus non ualde sitientes fiunt. Et merito dicit Hip. & modicæ: quia magnæ propter uehementem motum exiccantem augerent sitim. Auic.ergo conformando se aphorismo Hip. dicit quòd sitis in causonizāte est uehemēs nisi accidat tussis parua accidentaliter.i.non antiqua: sed nuper facta in causone sedans illam sitim. Et uerificans dictum Hip.dicit q̄ uehementia sitis eorum fit propter causam pulmonis. s. superflue exiccati. Cū ergo mouetur tussis parua, humectatur pulmo per illud quod ad ipsum currit ex carne molli: quoniam est in radice linguæ. ibidem enim humiditas quædam congregatur ex uaporibus ad ipsam peruenientibus, qui in humiditatem cō densati fluentes ad pulmonem humectādo ipsam sedāt sitim: licet etiam humiditas posset a capite ad pulmonem catarrhizare, quæ etiam sedabit sitim. Quintum signum est quòd caliditas in causone secundum plurimum non est ita fortis in exterioribus, sicut est in partibus interioribus.

Cōtra frustra dixit an plurimum: quia semper caliditas in causone nō est ita fortis in exterioribus, sicut in interioribus

Dicendū intentionem Auicē. fuisse q̄ caliditas intrinseca in causone magis excedit caliditatem extrinsecam, quàm in tertiana interpolata,& continua proportionali: eo q̄ materia putrens in causone cōtinetur in uenis cordis: aut sibi proximis ualde acute distantibus: quapropter uapores non ita facile ad cutim sparguntur sicut in tertiana continua, in qua materia putrens continetur in uenis paruis proximis cuti, & satis a corde distantibus in tertiana interpolata,in qua materia continetur in cute, & carne proxima cuti: ad quod facit q̄ uirtus est debilior in causone, quàm in tertiana continua,aut interpolata: quapropter non sufficit ita uapores exterius spargere. Dixit autem ſm plurimum: quia aliquādo in crisi cōtingit oppositum materia exterius sparsa, cum causon sudore terminatur. Sextum signum q̄ confractio.i.lassitudo maxime ulcerosa,aut apostemosa, est in causone leuior quàm in alijs.s.in tertiana interpolata, aut continua: eo q̄ materia in causone, & similiter uapores minus spargunt exterius super membra sensibilia,quàm in illis propter causam dictam.

Et in facta quidem ex cholera, fortia fiunt accidentia mala ex vigilijs, & inquietudine, & adustione, & permixtione mentis, & fluxu sanguinis narium, & dolore capitis, & pulsatione temporum, & profunditate oculorum, & solutione ventris cum cholera pura, & casu appetitus.

Nunc ponit signa causonis cholericæ.d.accidentia mala esse fortia, ut uigilias, inquietudinem, adustionem, & mentis permixtionem, propter uapores uehementer calidos & siccos petentes caput: & fluxum sanguinis narium: propter uehemētem sanguinis ebullitionem, & leuigationem,& uenarum narium aperturam. Item dolorem capitis potentissimū a caliditate uehementi. Item pulsationem temporum ex eadem causa,profundationem oculorum sequente uehemētem resolutionem,& fluxum uentris cholerę puræ.s. in caliditate quàm sine mixtione frigoris.s.notabilis: sed multum accedētis ad naturam igneam. Item puræ, quia sine mixtione alterius humoris ꝓpter cholerę dominium,& maxime uera sunt in comparatione ad causonem flegmaticam. Et casu appetitus cholera sua caliditate adurente superficiem oris stomachi, & præter modum exiccante ramos neruorum descendētium a cerebro ad os stomachi ad dandum sibi sensum. Item propter raptum cholerę ad os stomachi forte ad uomitū excitantis, & os amaricantis.

Et quando accidit infantibus, abhorrent mammillam, & non recipiunt eam: & corrumpitur illud quod suggitur de lacte, & acetat.

Hic ponit signa causonis cum accidit infantibus.d. quòd infantes cum causonizant, abhorrent mammillam, quia sunt uehementer supercalefacti secundum os, & stomachum, unde abhorrent, quodcunque actu calidum: & desiderant actu frigidum: propterea medici in hoc casu iubent mammillam totam: sed maxime pupillam eius infrigidari cum aqua frigida: & hanc taliter infrigidatam acceptant libenter, nisi forte ex alia causa abhorrerent omnem potum: utputa propter raptum cholerę ad os stomachi: & similes causas irritantes ad uomitum.

Sed dubitatur utrum lac in stomacho infantis patiētis causonem corrumpatur ad acetosum. Negatiue arguitur quia in stomacho eius corrumpitur ad fumosum: ergo non ad acetosum: cōsequentia tenet,cum huiusmodi corruptiones sint cōtrariæ:& exigant causas contrarias. Sed antecedens est Gal. in commento illius aphorismi. Lac dare caput dolentibus malum. Secūdo sic,acetositas causatur a frigido: ergo lac in stomacho causonizāte uehemēter calefacto nō corrumpitur ad ace-

ad acetoſum. conſequentia tenet: & antecedens eſt Gal. primo de ſimplici medicina. & Auicen. ſecundo canone. Confirmatur, quia omne acetoſum eſt frigidum: & ſi fit a re calida genitum ſicut eſt acetum vini. Et confirmatur: quia omnis curatio ad acetoſum curatur per calefacientia: vt patet prima quarti de ephemera ex nauſeatiua ſatietate: vtputa per diatrionpipereon. Tertio aut acetoſitas illa fieret a calido aut a frigido: ſed non a calido: quia tunc magis acetoſaretur in ſtomacho iuuenis cauſonizantis, quàm pueri. Item magis hæc acetoſitas fieret in hepate quàm in ſtomacho. nec a frigido: quia tunc magis acetoſaretur in ſtomacho ſenis quàm pueri. conſequens eſt contra experientiam. In oppoſitum eſt Auicen.

Primo notandum de intentione Auicen. ſecundo can. capit. 3. quòd acetoſitas fundatur in ſubſtantia ſubtili frigida: propterea mixta ſubtilis ſubſtantiæ frigida ſecundum plurimum ſunt acetoſa ſicut acetum: aut facile ad acetoſum tranſmutabilia vt lac, & aqua hordei. Secundo notandum quòd de intentione eiuſdem acetoſitas prouenit ex conuerſione dulcedinis: cum diminutione caliditatis in eo qđ digeritur. & hoc ſecundum plurimum fit per viam corruptionis ſicut in lacte, & aqua hordei: aut prouenit a digeſtione ponticitatis cum augmento caliditatis & humiditatis. & hoc ſecundum plurimum fit per viam digeſtionis: ſicut in fructibus qui ex pontico conuertuntur ad acetoſum: ſicut apparet in vuis, piris, pomis, & ſimilibus. Tertio notandū huiuſmodi tranſmutationem ad acetoſum fieri: quandoque a caliditate digerente, quomodo fructus a principio pontici: ſicut poma, pira, & ſimilia, de quibus ſupra, tranſmutantur per caliditatem ſolis: & etiam per propriam caliditatem digerentem, & permiſcētem partes aqueas, & aereas cum ſicco terreo ad acetoſitatē: quæ acetoſa licet de frigiditate minus habeant quàm pontica ex quibus generantur: aliquando tamen magis infrigidāt quàm ipſa propter maiorem penetrationem eorum ſubſtantia magis ſubtiliata. Quandoq; vero hæc tranſmutatio ad acetoſum fit a caliditate corrumpente: ſicut vinum a caliditate putrefaciente corrumpitur in acetoſum, quod remaneat frigidum partibus calidioribus reſolutis: licet remanentibus in eo quibuſdam partibus acutis, & magis exacutis a caliditate putrefaciente remanēte in eo mordicatio ſatis fortis. & hoc modo lac, & aqua hordei corrumpuntur ad acetoſum tam a caliditate continentis, quàm a caliditate ſtomachi. Quarto præmittendum caliditatem ſtomachi naturalem fortem propter multitudinem calidi naturalis: ſed non intenſam valde optime etiam conuertere lac, aquam hordei & ſimilia, facile acetoſabilia in bonum chylum. Si vero hæc caliditas eſſet multa & intenſa valde: quàmuis naturalis fortaſſe corrumperet huiuſmodi ad acetoſum: ſicut econtra ipſa exiſtens multa intēſa nec obtuſa multo humido corrumperet huiuſmodi ad fumoſum. Ex his infertur quòd lac in puero febriente eſt aptum acetoſari propter extraneationem caloris ſtomachi, & eius obtuſionem a multo humido: ſed magis in ſtomacho frigido complexionaliter habente caliditatem diminutam in quanto: ſed in iuuene febriente habente ſtomachum complexionaliter calidum cum multitudine caliditatis in quanto & in quali corrumperetur ad fumoſum: & corruptio ad acetoſum de qua ſupra non eſt apta ita fieri in iuuene: cum calor eius non obtundatur humido ſicut calor pueri: ſed magis eſt aptum lac in eo corrumpi ad fumoſum. in ſenibus vero propinquis iuuentuti iudicium eſt medium: ſed diſtantes parificantur pueris. Et ex his infertur omnem acetoſationem, ſiue naturalem ſiue præternaturalem fieri a caliditate aucta, aut diminuta: non autem a frigiditate pura. Cuius ratio efficax eſt: quia ſi ſit naturalis, fit a caliditate digerente. ſi vero præternaturalis, fit a caliditate corrumpente. videmus enim lac citius corrumpi ad acetoſum in continente calido quàm frigido: vtputa in æſtate quàm in hyeme.

Et ex his facilis eſt ſolutio ad rationem ſuadentem oppoſitum. nam manifeſtum eſt ex notatis in quæſtione in aliquo puero lac corrumpi ad acetoſum, in aliquo ad fumoſum: nec hoc eſt contra mentem Gale. in loco ibidem allegato. Et ſimiliter patet reſponſio ad ſecundum. Et cum auctoritates dicunt acetoſitatem fieri a frigido non eſt intelligendum quòd fiat a frigiditate pura? ſed a caliditate diminuta; licet tamen ſecundum plurimum corruptio ad acetoſum ſit curanda cum calidis. Et ſimiliter patet ex dictis reſponſio ad vltimum. Et ad confirmationem dicitur chylum in hepate poſſe corrumpi ad acetoſum tam merito diſpoſitionis ipſius, quàm merito diſpoſitionis hepatis ipſum tranſmutātis cum caliditas eius eſt notabiliter diminuta in quanto, & in quali: vnde flegma acetoſum frequenter in eo generatur, ſicut in eo vehementer ſupercalefacto: & ex chylo valde calido, vel ad fumoſum corrupto humores: aduſti & fumoſi generantur.

De cura cauſonis. Cap. XLIII.

Eſt cura tertianæ puræ.

In præſenti parte Auicen. curans cauſonem ponit curam eius a principio vſq; ad declinationem. ſecundo curat ipſum in declinatione. ſecunda ibi {Et in fine eius da in potu.} prima in duas. nam primo ponit can. attendendum in cura eius. In ſecunda parte pro cura accidentium remittit nos ad loca ſuperiora. & cum hoc aliqua ipſorum curat. ſecunda ibi {Et cura accidentium eius ſuperflua.} prima diuiditur in ſeptem partes ſecundū quòd ſeptem ſunt canones. Partes patebunt. Primus canon. Cura cauſonis eſt cura tertianæ puræ: intellige de cauſone a cholera pendente. probatur: quia eadem eſt cauſa vtriuſq; ſ. cauſonis, & tertianæ tam continuæ quàm interpolatæ: quia eadem materia cholerica. Vnde eædem intentiones exiguntur in vtraq; : & non eſt differentia illarum niſi ſm magis & minus. Cauſon autē pendens a flegmate multum aſſimilatur in cura tertianæ nō puræ: cū materia vtriuſq; fit ex commixtione choleræ cum flegmate: licet in cholera nota magis dominetur flegma quàm in flegmate falſo.

Et cum indiget euacuatione, ſicut cum illis quæ dicta ſunt: tunc feſtinatio eſt melior: Complementum vero eſt apud digeſtionem,

Secundus can. Cum indiget euacuatione cum illis, aut ſimilibus quæ dicta ſunt in cura tertianæ: tunc feſtinatio, & feſtina euacuatio eſt melior quàm in tertiana, cum pendeat a pluri materia & magis furente quàm tertianæ. ſecundo dicit quòd complementum. i. completa euacuatio quę dicitur eradicatiua fiat apud digeſtionem. i. materia digeſta: & hoc eſt verum niſi materia ſit valde furioſa. nam in eo caſu oportet eradicatiue euacuare iuxta poſſe etiam ab initio.

Et non flebotometur. fortaſſe enim inflāmabit eos: & fortaſſe iuuabit eos: ſi fuerit illic turbiditas, & rubedo.

Tertius can. Quòd cauſonizans non flebotometur ſecundum plurimum. fortaſſe enim flebotomia inflāmabit eos perducendo ad humorum cholericorum ebullitionem: & forte iuuabit eos: & ſi fiat illic tenebroſitas & rubedo. i. vrina rubea groſſa ſignificans choleram facientem cauſonem: aut etiā flegma falſum eſſe ſanguini commixtum. appellauit autem ipſam turbidam: quia quando eſt mixtio ſanguinis color vrinæ cum a citrinitate tēdit in rubedinem opacam, ſiue obſcuram atteſtatur ſanguini. hoc autem raro eſt, quare raro in cauſone competit flebotomia: ſecundum plurimum enim cauſones fiunt in valde cholericis: in quibus eſt parum de ſanguine parum permixto cum cholera: raro itaq; in cauſone competit flebotomia ſiue pendeat a cholera, ſiue a flegmate falſo.

Verum indiget ſubtiliatione, & regimine vehementiore, & infrigidatione actu eius quod ipſi ſumunt.

Quartus canon. Verum indiget ſubtiliatione. ideſt vt medicus ſubtiliter ſe gerat in cura cauſonis. eſt enim ægritudo valde periculoſa. Aliter. ſubtiliatione. i. diæta ſubtili, & magis ſubtili quàm in tertiana pura interpolata, aut continua cum ſit ſæuorum accidentium, & velocioris terminationis: & indiget regimine vehementiori. ſ. infrigidatiuo: vt non ſolum ſumat: ſed etiam exterius frigida applicentur: & infrigidatione actu eius quod ſumunt. debent enim eſſe actu frigida, & potentia. nam multo maiorem exigit infrigidationem, quàm tertiana.

Et cum times caſum virtutis eſt neceſſarium cibare eos, quamuis non appetant, & proprie in eo ex quo reſoluitur res plurima: multotiens enim aduenit eis boliſmus propter priuationem ſenſus.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 189 sur 301

Quintus canon. Cum times caſum uirtutis eſt neceſſariũ cibare: quamuis non appetant: & proprie eſt cibatio neceſſaria in illo in quo reſoluitur res plurima. ſcilicet ex ſpiritibus & humoribus & ex humido ſubſtantifico: ſicut ſunt cholerici habentes humores, & ſpiritus ſubtiles, & poros latos, & os ſtomachi debile. Multotiens enim aduenit boliſmus, qui fit in eis propter priuationem ſenſus ori ſtomachi ſequentem caliditatem adurentem, exiccantem, & indurantem ſuperficiem oris ſtomachi, & neruos qui deſcendunt a cerebro, & os ſtomachi ad dandum ſibi ſenſum. hoc enim poſſuit ſuperius cauſare boliſmum, qui eſt fames membrorum ſtomacho cibum renuente.

Et indigent lenificatione in principio fortiori.

Sextus canon. Et indigent lenificatione. id eſt ventris lenitione in principio fortiore. ſcilicet quàm tertiana: eo ꝙ venter in cauſone eſt magis ſtypticus propter maiorem caliditatem reſoluentem, & fœces exiccantem. Debent enim hæc lenificantia dari in maiori quãtitate: & cum hoc frequẽtius iteranda ſunt, & humectanda, ſiue ſint clyſteria, ſiue ſumpta per os: & cum hoc ſunt magis infrigidantia, & humectãtia ſicut ſunt clyſteria cum decoctione matrum violarum, in quibus ponatur ſuccus anguriæ, cucurbitæ, oleum violatum, parum camphoræ, & etiam caſsia. Et ſimiliter lenientia per os ſicut manna, caſsia cum decoctione prunorum, tamarindorum, violarum, & ſimilium. Gentilis dat vnc.iij. ſyrupi violati cum modico mucillaginis pſylij: quod eſt cõueniens ſi venter ſit facile lenibilis: & hæc non ſolum dantur ad educendũ ſuperfluitates ſtomachi, & inteſtinorum: ſed ad infrigidandum & prohibendum ne materia conuertatur ad aliquod membrum nobile.

Et indigent curationibus febris acutæ prædictis ſecundum omnes ſpecies narratas.

Hic ponit ſeptimum canonem. ſecundo deſcribit quaſdam medicinas huic canoni deſeruientes. ſecunda ibi §Et quandoque conueniens eſt.§ In prima parte dicit quòd indigent curationibus feb. acutæ ſecundum omnes ſpecies narratas, quæ ſunt ſex, de quibus ſupra in capitul. feb. acutarum. extinguitur nanque caliditas vehemens in feb. acutis cum infrigidatione aeris. ſecundo cum infrigidatione cibi. tertio cum epithematibus. quarto cum medicinis ſumptis ſcilicet aquis ſyrupis & ſimilibus. quinto cum his quæ tenentur in ore. ſexto cum clyſteribus.

Et quandoq; conueniens eſt vt dormiant apud teporẽ paruum feb. ſuper aquam tamarindorum. Et quãdoq; ponitur in ea parũ camphoræ, et diligitur eis ſyrupus acetoſus, aut emulſio ſeminis portulacæ, aut emulſio ſeminis endiuiæ: & melon alkin eſt bonus valde. Et ſit contentus potatione aquæ frigidæ ſecundũ ꝙ diximus illud. Si autem non fuerit quod prohibeat detur in potu de ea etiam vſq; ad ſatietatem. Et fortaſſe aduenit eis permixtio mentis, & obliuiſcuntur petere aquã. quare oportet vt ſorbeant de ea paulatim ſorbitiones plurimas: & proprie in eo cuius linguam vides ſiccam.

Hic ponit quædam ſumenda iuxta quartum modum infrigidandi: quorum primum. ℞.tamarindorum. vnc.ij. incidantur & infundantur in vnc.vj. aquæ & colentur, & exprimantur de qua accipiantur. ʒ. iiij. camphoræ gra. iiij. ſuper hanc aquam dormiat tepeſcente febre: quia tepor communiter eſt in mane. infrigidat enim, lenit ventrem, & cor confortat. Concedit enim ſomnum ne per vigilias virtus medicinæ diſſoluatur. Et quamuis camphora excitet vigilias. ſecundo cano. ſua ſiccitate, aut ſuo odore: tamen multo magis iuuat infrigidando, & cor confortando. Secundum eſt ſyrupus acetoſus ſimplex: & per hunc intellige reliquos ſicut ſyrupum acetoſitatis citri, lymonis & ſimilium. Emulſiones etiam ſeminis portulacæ frigidæ & humidæ in ſecundo. Item emulſio ſem. endiuiæ & ſimilium, ſicut ſem. papaueris ſunt præſtantes, & melon alkin. i. anguria eſt bonus: & ſit contentus potatione aquæ frigidæ. Secundum quod dixit ſuperius in capit. de curationibus generalibus feb. putridarũ. illius enim potus vſq; ad ſatietatem eſt vltimus in extinguẽdo. Sed obſeruentur octo, aut plures de conditionibus ibidem poſitis. nulla enim eſt feb. in qua conueniat huiuſmodi potus ſicut in cauſone, cum ſit reliquis magis incenſiua. Et ſubdit ꝙ fortaſſe ſibi aduenit permixtio mentis: & obliuiſcuntur petere aquam. quare oportet vt ſorbeant. i. cogantur de ea paulatim ſorbitiones plurimas: & proprie in eo cuius vides linguam ſiccam, & arentem ſignificantem. ſ. magnum incendium.

Et cura accidentia eius ſuperflua cum eis, quæ diximus in capitulis ſuis. Et oportet vt caueatur in eis ſuperfluitas ſanguinis narium. eſt enim de eis in quibus magnificatur timor apud eos. Et oportet vt obſeruetur anhelitus eorũ, & non dimittas partes pectoris ſpaſmari. Et oportet vt obſerues capita eorum cum aceto & oleo roſa. & ſandalis & aqua roſa. & camphora & his ſimilibus: & embrõches cum decoctionib. in quibus decocta ſunt ea quæ diximus. Et quando fortes ſunt in eis vigiliæ: tũc cura eos, et non eſt malum vt in potu des ſyrupũ de papauere, etiã et ſi ſit de nigro in huius diſpoſitione.

In hac parte ſuperius diuiſa pro cura accidentium remittit nos ad dicta ſuperius: & exemplificando de his accidentibus dicit quòd oportet vt caueatur ſuperfluitas fluxus ſanguinis narium. Eſt enim de eis accidentibus in quibus magnificatur timor apud eos. Ego enim cum nõ poſſem in cauſonizante fluxum ſanguinis narium conſtringere, balneaui ipſum in atheſi vſq; ad collum donec ſanguis conſtringeretur, & rigeret: & eadem die ſanatus eſt a fluxu ſanguinis, & a cauſone. ſecundo dicit quòd oportet vt obſeruentur, ideſt conſeruentur eorum anhelitus, & non dimittantur partes pectorales ſpaſmari propter caliditatem exiccantem, & contrahẽtem muſculos, & neruos. Hoc autem fit cum frigidis & humidis applicitis pectori, collo, & capiti: ſed de hoc ſuperius præceſsit capitulum intitulatum de conſtrictione anhelitus. Et tertio dicit oportere obſeruari capita eorum cum his. ℞. aceti. vnc.j. olei roſa. aquæ roſ. ana. vnc.ij. ſandalorum. ʒ.ij. camphoræ gra. v. & his ſimilibus ſicut ſuccis infrigidantibus ſicut lactucæ & ſimilium embroches. & embroches cum decoctionibus in quibus decocta ſunt ea quæ diximus. ſ. in cap. de dolore capitis, quæ ſunt infrigidantes, & humectantes, & confortantes, & ſomnum prouocantes: & per embrochas intellige embrochas proprie ſumptas, & epithemata. hæc enim fiunt pro regimine doloris capitis phrenitidis veræ, & nõ veræ tam præſeruatiuo, quàm curatiuo. quarto dicit: & quãdo fortes fiunt in eis vigiliæ cura eos: ſed de regimine vigiliarũ ſuperius præceſsit capitulũ. Et ſubdit ꝙ procurãdis vigilijs non eſt malum vt des in potu ſyrupum de papauere, quanuis ſit de nigro qui eſt magis infrigidans, quàm ſyrupus de papauere albo. doſis eius eſt ab. vnc.j. vſq; ad unc.ij. hora ſomni.

Et in fine eius, da in potu trochiſcos qui conueniunt eis, ſicut ſunt trochiſci de camphora: & in illa hora conuenit eis ſyrupus acetoſus cum emulſione ſeminis cucumeris, & ſeminis endiuiæ & ſeminis portulacæ. de vnoquoq; eorum ſit pondus. drach.ij. & ſyrupi acetoſi ſit pondus. drach. xxv. vſq; ad. xxxv. ſecundum quod videtur.

In hac parte ſuperius diuiſa curat cauſonem in declinatione. d. quòd tunc dentur in potu trochiſci qui conueniunt eis ſicut trochiſci de camphora: quorum deſcriptionem, & utilitatem uide a Meſue in ſuo antidotario diſtinctione octaua. tunc enim. ſ. in fine conueniunt trochiſci cum antea non conuenirent iuxta determinata ſuperius in fine capituli de generalibus curationibus feb. putridarum. doſis eorum puluerizatorum eſt drac.j. cum unc.j. uini granatorum, aut acetoſitatis citri, aut arancii. & duabus unc. aquæ zuccaratæ, aut aquę acetoſæ, aut aquæ nenufaris. Et in illa hora, ſcilicet in declinatione conuenit ſyrupus acetoſus cum emulſione ſeminis cucumeris, ſemi. endiuiæ, ſemi. portulacæ ſecundum quòd tibi uidetur dare magis, aut minus infrigidantia: & magis aut minus prouocantia, in maiori aut minori quantitate. Auicenn. tamen ordinat aliter hanc receptam dicens quòd de unoquoque illorum ſeminum debent accipi. drachmæ ii. de ſyrupo acetoſo ſimplici. drachmæ uigintiquinque uſque ad drachm. xxxv. i. ꝫ. iii. unc. uſque ad. iiii. uel circa: & debẽt miſceri poſt ſe. cõtritionem: & poſtea exprimi. Sed nota quòd

quòd iſtæ ſyrupus debet eſſe longus. non enim poſſet apte ſumi. Tépore aũt noſtro hæc recepta eſt ſic ordinãda. ℞.ſem. cucumeris,endiuiæ,portulacæ. ana. 3.ij. contundãtur groſſo modo, & infundantur in vnc.v. aquæ calidæ per duas horas. poſtea exprimantur. & aqua illa expreſsionis ſem. illorum miſceatur cum vnc.ij.ſyrupi acetoſi ſimplicis breuis.

Et ſi fuerit illic vẽtris ſolutio: tunc dentur trochiſci de ſpodio conſtrictiui. Trochiſci boni. Recip.ſpodij,roſa.ana.3.ij.s. croci.ſextam.3.vnius.ſem.portulacæ, ſem.endiuiæ ana.3.iii. ſem.citru.ſem.cucumeris ana.3.ii.ſandal. drach.i.s. ſucci liquiritiæ.amyli.ana.drach.i.camphoræ ſextam. drach. vnius. Et doſis eius ſit. drach.i. Et iterum roſa. drach.iiii.ſem.melonis.citruli, cucumeris, & portulacæ, omnium ana. drach.ii. croci.tertiam. 3. vnius.camphoræ ſextam. 3.vnius. gummi. amyli.dragaganti,ſucci liquiritiæ.ana drach.i. doſis eius.3.ii. Et cũ declinat ægritudo manifeſte: tunc nõ eſt malum vti balneo:cuius aqua declinat ad frigus. Et illi in quibus magis diligitur balneum ex eis, ſunt quorum feb.eſt ex flegmate ſalſo.

Hic curat fluxum ventris in cauſone.d.q̃ dentur trochiſci de ſpodio conſtrictiui.℞.ſpodii,roſa.quæ duo ſunt frigida & ſicca & ſtyptica.ana.3.ii.s.croci ſextam.drach.j. ad cordis cõfortationem.ſe.portulacæ: ſe.endiuiæ quæ ſunt frigida & humida. ana.3.ii.ſandali frigi.& ſicci.3.j.s.ſucci liquiritiæ,amyli ana.drac.i.camphoræ ſextam.3.vnius & mediã. doſ. drac.j. Et iterum alia deſcriptio. ℞.roſ.3.iiii.ſem.melonis,cucumeris, citruli,portulacæ ana.3.ii. & tertia.3. vnius, camphoræ ſexta & medietas ſextę.drach.vnius.& ſunt.15.grana,gummi arabici,amyli,dragagãti,ſucci liquiritiæ.ana.drach.i.doſis eſt drach.ii.Cum declinat ægritudo tunc non eſt malum vti balneo quod declinat ad frigus. ſecũdo dicit q̃ illi in quibus magis conuenit balneum ſunt quorum feb.ſ.cauſon eſt ex phlegmate ſalſo. Notandum q̃ manifeſte declinante febre,& materia paucificata notabiliter vt non timeamus agitationem, & materiæ ebullitionem conuenit balneum aquæ declinãtis ad frigus: quia tepide tali tepiditate qualem habet aqua in quam impreſſerunt radii ſolis tẽpore æſtatis in cauſone cholerico ad infrigidãdum & humectandum. Sed in phlegmate conuenit balneũ aliqualiter calidius. quo balneo fiat pororũ apertio,& materiæ reſolutio quę ſua groſsitie eſt ineptior reſolutioni: cuius nõ expectata tanta digeſtione,nec tanta materiæ minoratione poſſet concedi balneũ in cholerica,quàm in flegmatica. eo quòd ſua groſsitie eſt ineptior reſolutioni: & eſt in ea timenda agitatio & dilatatio magis quã in cholerica. Et ex his habeamus concordiã inter.Gal.negantem balneum in cauſone flegmatica.tertio regi.acu.commento vltimo. & Auic.hic concedentem ipſum Gale. negat ipſum ante completã digeſtionem: quãdo tamen conceditur in cholerica: & in hoc nõ diſcrepat ab Auic. præterea nõ concedit balneum tepidum quale conceditur in cholerica: ſed calidius tepido: & idem ſenſit Auicen.

CVRA.

Pro cura cauſonis in primis memorãdũ eſt doctrinæ Hip. prima aphoriſmorum. aphor. 6. Ad vltimas ægritudines &c. & quarta aphoriſmorum.aphoriſ.9. medicari in valde acutis eadem die ſi expedit.differre enim in talibus malum.cũ enim cauſon ſit ægritudo acuta valde oportet multum & repente ſubuenire & multiplicare remedia abſq; errore ſemper ſeruata virtute: ſed principaliter vacare circa intentiones in quibus conſiſtit vis curationis vt ſunt digeſtio,euacuatio, & extinctio caloris febrilis, & accidentium correctiuum. Quibus præmiſsis ſciendũ quòd cura cauſonis octo exigit intentiones.Prima eſt debitum regimen ſex rerum non naturaliũ. ſecunda euacuatio. tertia eſt caloris febrilis extinctio. quarta eſt digeſtio. quinta eradicatio. ſexta vrinæ prouocatio. ſeptima membrorum nobilium,& proprie cordis confortatio. octaua accidentium correctio. Regimen vero ſex rerum iuxta primam intentionem ſit excellenter frigi.& humi.& multo magis quàm in interpolata, aut continua in qua etiã diæta debet eſſe tenuis & tenuior quàm in tertiana pura, & excellenter frigida & humida.ita vt cibi & potus ſint actu & potẽtia frigida. Sed cũ timemus caſum virtutis propter accidentium ſæuitatem, & multã reſolutionem oportet cibare illos: & proprie qui ſunt cholerici,rari in poris,habentes ſpiritus, & humidum ſubtile,& os ſtomachi debile, etiam ſi pateretur boliſmum. Pro ſecunda intentione.ſ.euacuatione oportet diligenter conſiderare an opus ſit flebotomia: quod cognoſcitur per vrinam rubeam groſſam,& habitudinem carnoſam & ſimilia: & in eo caſu flebotomia quàm citius eſt poſsibile: licet raro accidat vt in cauſone cõpetat flebotomia cũ ſecundum plurimũ corpora ſint cholerica,quorum ſanguis eſt paucus,cui cholera nõ eſt immixta: præmittatur tamẽ ventris lenitio cũ clyſteri ſi fuerit expediens:deinde ſequenti die poteris minorare cum medicina leniente,& eligente.vt ℞. ſoris caſ.vnc.i.vel mãnæ.vnc.i.diaprunis ſolutiui,aut electuarii de ſucco roſa. ana.3.i.vſq; ad ii. ſm exigentiã,aquę decoctionis tamarindorum, violarũ quantum ſufficit, fiat potio. Si vero nõ ſit opus flebotomia: tunc prima die,aut quãmcitius fieri poteſt,ſoluendum eſt cum medicina ſuprafcripta,licet tũ frequẽter cholera multũ ſuperabundante: quãuis ſit mixta ſanguini oportet præmittere minorationem phlebotomiæ. hæc ſtant in diſcretione medici. Procuretur tñ deinceps vẽtris lenitio ſaltem cũ clyſteribus. vt. ℞. decoctionis matrũ violarũ lib.i.ſucci cucurbitæ.ʒ.iiii.olei roſ.olei violati an.vnc.ii.camphoræ gra.iiii.ſal.3.ii.& tepidũ ſupponat. Tertia intẽtio eſt extinctio caloris feb.& perficit ſex modis poſitis in curatione feb.acutarũ.ſ. aeris infrigidatione. ſecũdo infrigidatione cibi & potus actu & potentia.tertio cũ epithematibus fri. & hum.æquali ſtypticitate participãtibus capiti, cordi, hepati, & renibus.hæc tñ omittenda eſſent tẽpore criſis, & maxime per ſudorem.quarto cũ ſyrupis: & huic maxime inter omnes febres conuenit potus aquæ frigidæ,ſyrupus de papauere,de acetoſitate citri,& ſimiles: & ex aquis aqua nenufaris,acetoſæ,portulacæ,& ſimiles.oportet enim multum infrigidare cũ huiuſmodi frigidis actu & potentia multum intenſis in gradu & multiplicatione in quantitate, Quòd ſi non poſſunt bibere multam aquã ſemel, detur in multis vicibus inter quas ſit mora parua. nam aliter fortaſſe excitaret caliditatem.quinto cum his quæ in ore tenentur, ſicuc anguria, acetoſitas citri, & arantii & ſimilia. ſexto cum clyſteribus quibus ſupra. Et in hoc caſu aliquando conuenit balneum aquæ frigidæ, etiã in ſtatu ad extinctionem caliditatis: licet in declinatione iuxta textum conueniat aquæ tepidæ ſumptio ad frigidum declinantis in cholerica: ſed calidioris in flegmatica. Quarta intentio.ſ.digeſtio perficitur cum oxyzaccara,ſyrupo de acetoſitate citri,limonis,de nenufare: & ſimilibus vſque ad ſyrupũ de papauere: ſed in flegmatica ſyrupus acetoſus ſimplex, oxyzaccara cum quibus modicum ſyrupi de fumo terræ poſſet admiſceri. Quinta intentio eſt radicatio perficienda cũ ſolutiuis de quibus ſupra in ſecunda intentione. verum poſſunt ſolutiua in flegmatica ſalſa diſtemperari cũ aqua lactis, tam in minoratione, quàm in eradicatione. Sexta intentio ſcilicet prouocatio vrinæ perficitur cum huiuſmodi. ℞.ſyrupi acetoſi ſimplicis vnc. ii. emulſionis ſem. communium frigid. vnc.iii. miſce. Septima intentio ſcilicet cordis confortatio, & membrorum nobilium perficitur cum huiuſmodi. ℞.trochiſci de camphora. drac.i. acetoſitatis citri, vini granatorum ana. vnc.i.aquæ acetoſæ. vnc.ii. Item cum trialandaſ. Octaua ſcilicet accidentium correctio perficitur regẽdo fluxum ſanguinis narium, difficultatem anhelitus, phreneſim, vigilias, fluxum ventris, tam regimine curatiuo, quàm prohibitiuo.

Cura cauſonis octo exigit intẽtiones.

De feb. ſanguinis. Cap. XLIIII.

OPinatus eſt Gal. quòd non ſit febr. ſanguinis a putredine ſanguinis. nam ſanguis cum putrefit fit cholera et nõ eſt ſanguis.ſit ergo tũc fe. cholerica nõ ſanguine: et ſit cauſon ꝑdictus, et tertiana: et curat eam,cum illa cura.

Poſtquàm Auicen. in præcedenti parte egit de febr. cholericis hic agit de ſanguineis: & habet tres partes. In prima ponit eſſentiam febr. ſanguineæ, & ſpecies eius. ſecundo ſigna. tertio curam. ſecunda ibi §Signa.§ tertia ibi §Intẽtio in curatione.§ In prima ponit opinionem Gal. cum rationibus ſuis. ſecundo ipſum reprobat. tertio proſequitur de feb. ſanguineis ſm opinionem propriam. ſecunda ibi §Hic uero ſermo eius eſt.§ tertia ibi §Dicamus nunc.§ In prima parte dicit Gal.opinatum fuiſſe non fieri febres ſanguinis a putredine ſanguinis. quod probat duabus rationibus. Prima. nam

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 191 sur 301

cũ ſanguis putrefit fit cholera,& nõ eſt ſanguis . fit ergo tunc feb.cholerica , & nõ ſanguinea. tenet conſequẽtia : cum feb. humorales recipiãt denominationẽ a cauſa cõiuncta . Et iſtã rationẽ ponit Gal.2.de criſi.& 2. de differẽtijs. Et ex hoc ſequitur feb.factã ex putredine ſanguinis eſſe cauſonẽ, aut tertianã continuã,vel interpolatã : cũ præter has nõ ſit in aliqua fe.cholerica.ſecunda ratio. hæc feb.curatur cura febriũ cholericarum . ergo eſt cholerica. tenet conſequentia : cum vna quæq; feb. exigat curam propriam a cura aliarum diſtincta . accidens autem eſt manifeſtum : cum Gal. nõ diſtinguat feb. acutas in cura : ſed omnes ponit in cura ſanguineæ in de feb. ad Glauconem.&. 9. &.11. therapeuticæ.

Hic vero ſermo cius eſt contrarius ſermoni Hip.et contrarius ei quod eſt conueniens. Et plurimum quidem erroris eius eſt in ſermone eius : quando putrefit ſanguis fit cholera . Iſtæ enim ſermo facit opinari duas intentiones: quarum vna eſt, quòd quando putrefit peruenit ad hoc, vt fiat poſt putredinem , cholera . Et ſecunda quòd quando putrefit , tunc fit cholera, ſicut dicitur,quòd lignũ quando calefit, fit cinis.

In pñti parte.Aui.intendens reprobare Gal. dicit ꝙ ex putredine ſanguinis nõ fit feb.ſanguinea . primo ponit propoſitionẽ quæ eſt origo & fundamẽtũ ſui erroris , ponẽs illius ꝓpoſitionis duplicẽ intellectũ. ſecũdo arguit cõtra ꝓpoſitionẽ ſm illũ duplicẽ intellectũ.tertio de intẽtione Hip. concludit cõtra Gal.ſecũda ibi §Cõſideremus itaq;.§ tertia ibi §Verum veritas ſana eſt.§ In prima dicit quatuor. Primũ ꝙ hic ſermo Gal.ſ.ꝙ ex putredine ſanguinis non fit feb.ſanguinea eſt cõtrarius ſermoni Hip.& cõtrarius ei qđ eſt cõueniẽs.i.veritati cõtrarius.ſecundũ ꝙ plurimũ erroris ſui.i. origo & fundamentũ erroris ſui eſt in ſermone eius.i.in hac ꝓpoſitione ſanguinis quãdo putrefit fit cholera.tertiũ ꝙ iſte ſermo facit opinari duas intẽtiones.i.hæc ꝓpoſitio quãdo ſanguis putrefit fit cholera : poteſt habere duos intellectus . quorũ vnus eſt : qñ ſanguis putrefit peruenit ad hoc,vt fiat poſt putredinẽ cholera , ita vt cholera ſit terminus ſuæ putrefactionis.ſecũdus qñ putrefit tunc fit cholera.i.ita cito ſicut incipit putrefieri , incipit eius cõuerſio in cholerã. quartũ eſt exemplũ de ligno , quod qñ cõburitur fit cinis. põt enim hæc propoſitio,lignum qñ cõburitur fit cinis,habere duplicẽ intellectũ. primus ꝙ cinis ſit terminus cõbuſtionis ligni, ſicut dictũ eſt ſm primũ intellectũ : quia cholera eſt terminus putrefactionis ſanguinis. ſecundus ꝙ lignũ æque cito ſicut incipit comburi, incipit eſſe cinis,ſicut dictũ eſt penes ſm intellectũ quòd ſanguis æque cito ſicut incipit putrefieri,incipit eſſe cholera. Primo notandum pro declaratione primi dicti quòd dictum Hippoc. contra Gal.nõ habemus manifeſtũ in libris: quorũ notitia ad nos peruenit. aliqualiter tamẽ ex dictis ſuis primo epidemiarum : & in regi. acu. poteſt elici ex putredine ſanguinis poſſe fieri febrem ſanguineam .

Conſideremus itaq; in vnaquaq; duarum propoſitionũ.Intellectus vero primus eſt corruptæ acceptionis tribus modis : quorũ primus eſt,ꝙ ſanguis quãdo putrefit cõuertitur ſubtile eius ad cholerã malam,& ſpiſſum eius ad melancholiam, non ergo cum totalitate ſua fit cholera. Et ſecundus eſt ꝙ illud fit poſt putredinẽ:& noſtra conſideratio eſt in diſpoſitione putredinis. Et tertius eſt : quoniam poſt illud fit cholera : et non ſcimus an in ea ſit putredo , an non , nam plurimæ res putrefiunt , et ſeparatur ex eis ſubtile , et ſpiſſum , et non eſt in ſpiſſo , neque in ſubtili putredo: quoniam non eſt neceſſariũ vt ſit putridum id quod generatur a putrido. Fit enim ex putredine quod non eſt putridum. Et ſi generatio eius a putredine faceret putredinem eius neceſſaria, oporteret vt ſpiſſum cinerulentum iterum eſſet putridum. Eſſet ergo illic febris melancholica iterum . hoc ergo eſt illud quod facit eſſe neceſſarium expoſitio eius , quod primum intellectum eſt .

In parte præſenti intendens reprobare Gal.opinionem arguit contra propoſitionem quæ eſt fundamentũ ſuæ opinionis. primo ſm primũ intellectũ. ſecundo penes ſecundũ intellectũ.ibi ſecunda §Quòd vero intelligitur.§ In prima parte dicit Auic.conſideremus itaq; in vnaquaq; duarũ ꝓpoſitionũ .i.cõſideremus ꝓpoſitionẽ dictã , quæ eſt ſanguis qñ putrefit fit cholera ſm vnũquẽq; duorũ intellectuũ . ſecundo dicit ꝙ intellectus primus eſt corruptæ acceptionis tribus modis. i. tribus rõnibus:& nõ dicit ꝙ ſit falſus : ſed ſolũ corruptæ acceptus a Gal.quia dato ſicut eſt veritas ꝙ ſanguis quãdo putrefit tandẽ trãſmutetur in cholerã, ſaltẽ ſm aliquã eius partem : nõ ꝓpter hoc ſequit ꝙ ex putredine ſanguinis nõ fiat fe. ſanguinea:immo potius oppoſitũ:quia qñ putrefit & non eſt adhuc trãſmutatus in aliquẽ humorẽ facit febrẽ:& certũ ẽ quòd illa eſt ſanguinea : quia eſt humoralis, & non cholerica , nec melancholica, nec phlegmatica cũ feb. debeat denominari a cauſa coniuncta eius.tertio dicit quòd primus modus,& prima ratio eſt ꝙ qñ ſanguis putrefit conuertitur ſubtile eius in cholerã malã.i.nõ naturalẽ:& ſpiſſum eius ad melancholiam. nõ ergo cũ totalitate ſua fit cholera.ſecũdus modus.i.ratio ſecunda eſt ꝙ illud.i.tranſmutatio ipſius in cholerã fit poſt putredinẽ : ſed noſtra cõſideratio eſt in diſpoſitione putredinis .i.dũ actu putret anteq̃ ſit ꝓuerſus in cholerã facit febrem,& certũ eſt quòd illa nõ eſt niſi feb. ſanguinea vt ſtatim deductũ eſt. tertius modus.i.ratio tertia eſt ꝙ fit poſt illud. i. poſt putrefactionẽ cholera : & nõ ſcimus an illa cholera ſit putrida, an nõ. nã plurimæ res putrefiunt,& ſeparatur ex eis ſubtile , & ſpiſſum : & nõ eſt in ſpiſſo nec ſubtili putredo : quoniã nõ ẽ neceſſariũ vt ſit putridũ,qđ generat ex putrido. ſit enim ex putredine qđ nõ eſt putridũ. ſicut acetũ generat ex vino per putrefactionẽ:qđ tñ nõ eſt putridũ:& ſimiliter vermis generatur ex putredine:q tñ nõ eſt putridus. Et ſi gñatio alicuius ex putredine faceret putredinẽ neceſſariã , oporteret quòd ſpiſſum cinerulentũ eſſet putridũ: & ꝓ ſpiſſum cinerulentum intelligit cineritiũ remanẽs poſt putredinẽ humorũ. Ex quo ſequit quòd cuicũq; febri derelinquẽti cineritiũ poſt ſui humoris putredine complicaret feb.melancholica,cũ cineritiũ illud ſit terreũ & melancholicũ qđ eſt contra experientiam. hoc eſt ergo illud qđ facit eſſe neceſſariũ expoſitio eius quo ad primũ intellectũ. Primũ inconueniẽs quòd ſanguis cũ putrefit nõ totus cõuertit in cholerã : ſed ſolũ pars ſubtilior & vnctuoſa.ſpiſſum vero eius & pars terreſtrior cõuertit in melancholiã. ergo nõ omnis feb. ſequẽs putredinẽ ſanguinis eſt numeranda inter ſe.cholericas:neq; curãda cura feb. choleri carũ. Cuius oppoſitũ dicit Gal.locis allegatis.ſ.in de febrib. ad Glauconem.&.9.therap. ſecundum incõueniens eſt quòd ſanguis per tempus putret antequàm conuertatur ad choleram : & in illo tempore facit feb. & certum eſt quòd non poteſt eſſe niſi feb. ſanguinea cum adhuc non ſit in alium humorem tranſmutatus . tertium inconueniens , quòd dato quòd ſanguis poſt putredinem tranſmutetur in choleram ; ſtat tamen illam choleram non eſſe putridam : quia nõ omne quod generatur ex putrido eſt putridum : febr. itaque pendens a putredine illius ſanguinis non erit cholerica , nec phlegmatica , aut melancholica , vt manifeſtum eſt. ergo erit ſanguinea cum ſit humoralis .

Quod vero intelligitur ſecundo eſt mendacium : quoniam putredo eſt via corruptionis .

In parte pñti arguit Auic. cõtra ꝓpoſitionẽ Gal.penes ſecundũ intellectũ & quod eſt ſanguis qñ putrefit: tunc fit cholera.i.ꝙ æque cito ſicut ſanguis putrefit:tunc incipit eſſe cholera:& non datur tempus , neque inſtans in quo ſit verum dicere ſanguis putret : quin in illo nõ ſit verum dicere ſanguis eſt conuerſus in choleram : ſaltem quo ad eius partem ſubtilem : & hic per choleram intelligit choleram quæ eſt actu habens formam cholerę : & non intelligit per choleram,cholera in potentia,aut in cauſis ſuis . nam hic intellectus ſecundus non differt a primo. nam in ſanguine dum putrefit , licet habeat formam ſanguinis,eſt cholera in potentia, cũ tandem per putrefactionem in cholerã tranſmutetur. Hoc ſic præmiſſo arguit ſic. quod eſt in via corruptionis non eſt corruptum. ſed ſanguis eſt in via corruptionis , ergo non eſt corruptus: & ſic non eſt factus cholera : quia generatio huius cholerę non poteſt eſſe niſi per ſanguinis corruptionem .

Et putredo quidem non habet tempus : et conuerſio ſanguinis in choleram non fit niſi in tempore .

Hæc eſt ſecũda ratio . putrefactio ſanguinis nõ habet tempus.i.nõ exigit tempus:ſed cõuerſio ſanguinis in cholerã nõ fit niſi

fit nisi in tempore. ergo putredo ſanguinis non eſt conuerſio eius in choleram.tenet conſequentia:& maior eſt manifeſta: quia putredo ſanguinis incipit in inſtanti, ita vt nunc non ſit putridus:& immediate poſt hoc erit putridus:minor nota. ꝙ conuerſio ſanguinis in choleram exigat tẽpus.probatur:quia ante tranſmutationem eius in choloram, oportet præcedere alterationem quæ exigit tempus.

Contra hanc rationẽ Aui.inſtatur quia ſanguis non putridus poteſt incipere eſſe putridus:ita ſanguis tranſmutatus in choleram poteſt incipere eſſe trãſmutatus in choleram.ergo tranſmutatio ſiue conuerſio ſanguinis in choleram nõ magis exigit tempus,quàm putredo ſanguinis. Præterea. Sicut ante tranſmutationem ſanguinis præcedit alteratio: ita ante putrefactionẽ eius præcedit alteratio:humores nanq; ſani prius ad putredinem diſponuntur quàm putreant.aliter omnis alteratio prima in putredinem eſſet putrefactio & ſic nimia infrigidatio ſanguinis eſſet putrefactio: quod eſt contra diffinitionem putrefactionis. Reſpondetur præmittendo ꝙ putrefactionis, ſiue putrefacti eſſe ſanguinis non datur primum: ſed datur vltimum in quo non. Sed econtra tranſmutati eſſe ſanguinis in choleram datur primum.datur.n.primum in quo eſt cholera:& non datur vltimum ſanguinis: quia ſic duo inſtãtia eſſent immediata. Ex quibus ſequitur ꝙ inter quodcunq; inſtans in quo eſt ſanguis, & primum inſtans in quo eſt cholera cadit tempus medium,in quo eſt alteratio faciens ad trãſmutationem ſanguinis in choleram. non autem eſt neceſſarium inter non putrefactionem ſanguinis, & eius putrefactionem cadere tempus medium: & tũc ad primam rationem negatur maior: & ad probationem bene conceditur ꝙ humores ſani prius ad putredinem diſponuntur, quàm putreant, cum quo tamen ſtat ꝙ ſanguis, & alij humores non ſani proximi putrefactioni poſsint putrefieri ſine alteratione præcedente: ſed ſanguis quantuncũq; proximus naturæ choleræ non poteſt in choleram tranſmutari niſi alteratione præcedente,quę exigit tempus.

Et putredo quidem eſt corruptio accidens ſanguini, & eſt ſanguis, ſicut accidit in phlegmate & eſt phlegma,& non fit cholera,neq; melancholia, niſi conuertatur poſt illud cum cõplemento putredinis.

Hæc eſt tertia ratio. ſicut eſt de putredine phlegmatis ita eſt de putredine ſanguinis:ſed poteſt eſſe ꝙ phlegma putreat & ſit phlegma:quia retinens formam & ſpeciem phlegmatis, & non conuerſum ad alium humorem. ergo poteſt eſſe ꝙ ſanguis putreat,& ſit ſanguis non conuerſus in cholerã nec melancholiam. tenet conſequentia per locum a ſimili:& antecedens eſt conceſſum a Gal.& ab omnibus medicis ponentibus febrem quotidianam pẽdere a putredine phlegmatis & ideo poſtea ſubdit:& ꝙ ſanguis non fit cholera aut melãcholia niſi conuertatur poſt illud.i.poſt initium putredinis cum complemento putredinis in choleram & melancholiam. non autem conuertitur in choleram aut melãcholiam niſi principio ſuæ putredinis. Nota tamen Aui.hic per complementum putredinis nõ intelligere vltimum terminum putrefactionis: quia ille eſt incineratio: ſed intelligit ꝓceſſum putredinis in quo ſm partẽ eius ſubtilẽ & vnctuoſam cõuertit in cholerã:& ſm partẽ groſſam in melancholiã:citius tñ conuertit in cholerã, quàm in melancholiam:quia illa eſt facilior tranſmutatio.

Verum veritas ſana eſt ſermo Hippocratis,quòd ex ſanguinis putredine generatur febris.

Hic concluditur contra Gal. de intentione Hip.d.veritas ſana eſt ſermo Hip. ꝙ ex ſanguinis putredine generatur fe.ſ. ſanguinea ſicut etiam ex putredine aliorum humorum generatur fe.ab eis denominatæ.hic tamen ſermo in libris Hip.ad nos tranſlatis non reperitur expreſſus. Sed præter rationes ſuprafcriptas eſt una efficax ad conuincendum dicentẽ ꝙ ſanguis cum putrefit eſt cholera: quia ſanguis putrefit, aut dum eſt,aut dum non eſt. Non eſt dicendum ſecundum:quia ſequitur contradictio.ſequitur.n.ſanguis putrefit,quando non eſt. ergo ſanguis putrefit,& ſanguis non eſt.& ex alia parte ſequitur.putrefit. ergo eſt: cum putredo ſit paſsio mixti quod putrefit quarto metheororũ.Si vero dicitur primum,ꝙ ſanguis putrefit quando eſt. ergo putrefit, quando eſt ſanguis. ergo vltimo putrefit,quando non eſt cholera. aliter ſequeretur ꝙ ſimul eſſet ſanguis,& cholera.

Dubitat Gen. vtrum ſit via concordiæ inter Auic. & Gal. Et dicit quòd ſic.nã omnes rationes Au. philoſophicę cõcludunt cum aliquo inſtanti,& tempore puſillo dari feb. ſanguineam a putredine ſanguinis: & hoc Gal.non negaſſet:ſed dixiſſet hoc tempus non eſſe de cõſideratione medici propter breuitatem ſuam: eo quòd poſt paruum tempus poſt initium ſuæ putredinis ſm partem vnctuoſam in choleram conuertit quæ paroxyſmat de tertio in tertium.ppea bonũ eſt incipiente ſanguine putrere vt curetur fe. inde pendens cura choleri carum.propterea Auẽzoar in ca. de fe. ſanguineis antequam faciat phlebotomiam ſuadet dari euacuãtia cholerã multipli catã in ſanguine:& ſine dubio ſi vides cholerã in ſanguine faciendum eſt quod dicit Auenzoar: ſed ſi non ſit multiplicata, & ſit immixta ſanguini incipiendũ eſt a phlebotomia. nã per phlebotomiam tam ſanguis, quam cholera euacuabitur: ſed cum alii humores putrent non ſic facile vertuntur in alium humorem. ideo fe. ab eis pendentes.ſ.a phlegmate, cholera, & melancholia curandæ ſunt cura illis humoribus pertinẽte. ppea Gal.in ſuis dictis apparet varius: qđ ſibi bene imponit Auer. quarto colli. ita vt nunc concedat a putredine ſanguinis fieri fe.ſanguineã.ſ.pro paruo tpe: nunc vero neget.ſ.pro multo tpe licet Gẽt.ipſum dicat aliqñ locutum fuiſſe ſm opinionẽ cõiter conceſſam,aliquando aũt ſm opinionẽ propriã. Quòd autẽ Ga. fuit varius in dictis ſuis facile apparet. nã ſecundo de differentijs fe.ca.6. dicit quòd pingue & ſubtiliſsimum ſanguinis cum putret in cholerã conuertitur. idẽ in ſecundo de criſi.ca.9.dicit ad literã. Omnia genera fe. fiunt ex cholera & eſt plurimum quod accidit in febribus. quædam fiunt ex phlegmate:& hoc idẽ confirmat.c.10.&.11. dicit veruntamen cum incipit ſanguis putrefieri non remanet verus: ſed declinat ad cholerã.Conſtat igitur pp hoc fe.quæ prouenit a ſanguine quando putrefit proportionatur ad choleram. Oppoſitum tamen manifeſte apparet.9. therape. & in multis aliis locis.vbi diſtinguit feb.ſanguineam in putridam, & non putridam. Item diuidit eam in epacmaſticã, paracmaſticã & homotenam.Concordia igitur ponenda eſt inter dicta ſua.& ipſum Aui.aliquo ex dictis duobus ſupraſcriptis.Item quia licet pendeat a ſanguine:multum tamen proportionatur in cura feb.cholericis:cum exigat notabiliter infrigidantia,& extinguentia. propterea eam inter cholericas reponit:non aũt ſic inter melancholicas:quia tarde groſſum eius in melancholicum conuertitur:ſubtile vero citiſsime in choleram.

Dicamus ergo nunc quòd febris ſanguinis eſt feb. putredinis & feb.calefactionis, et ebullitionis:quam nominauit Hippo.ſynocham concluſam ſine aliis.

In parte pñti Auic. agit de febribus ſanguineis ſm opinionem propriã.habet hæc pars tres partes. In prima diuidit fe. ſanguinis in duas ſpecies primas.In ſecũda diuidit eã in alias duas ſpecies. In tertia ponit modos terminationis eius.ſcđa ibi§Et eius ſpẽs§tertia ibi§Et eius cõſumptio.§ prima ĩ duas. nã primo præmittit diuiſionẽ.ſecundo declarat mẽbra diuiſionis.ſecunda ibi§Et plurimũ ebullitionis eius.§ In prima parte dicit quòd feb.ſanguinis eſt duplex.ſ.feb. putredinis.i.pendens a putrido ſanguine. altera eſt fe. ebullitionis & calefactionis.i.pendens a ſanguine ebulliente abſq; putredine,quã denominauit Hip. ſynocham concluſam ſine aliis.i.in hoc nomine ab alijs differente.Pro quo notandum de intentione Simonis Ianuenſis quòd ſynocha eſt feb.ex ſanguine non putrefacto.ſynochus vero eſt fe.ex ſanguine putrefacto.cuius tres ſunt ſpẽs ſm Gal.ad Glauconẽ.Epacmaſticus paracmaſticus, & homotenus:hoc aũt nomen ſynocha,non competit aliis febribus,neq; ſanguineis, neq; ab aliis humoribus pendẽtibus. Similiter hic terminus concluſa, idem ſonans quod vndique clauſa,quaſi vniformis non habens excreſcentias neq; occultas neq; manifeſtas,ſm analogiam ad aliquem diem non competit alicui febris: quia non febribus pendentibus ab aliis humoribus præter ſanguinem.neq; etiam ſynocho. nã ſynochus habet diuerſitates ſm tres ſpecies eius de quibus ſupra. Item ſm plurimũ ſanguis quando putret ſm aliquam eius partem conuertitur in alium humorem facientem aliquam exacerbationem ſm analogiam ad aliquam diem.

Contra. cholera ebulliens prope cor ſine putredine ſicut

eſt

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 193 sur 301

est posibile ex dictis superius facit continuam conclusam: igitur &c. Respondetur negando antecedens: immo cholera siue putrida siue non putrida; putrens prope cor habet tepores occultos de tertio in tertium sequentes suam proprietatem & formam substantialem ſm modum dictum in quæstione de periodicatione: sed synocha sine putredine nullum habet teporem secũdum analogiam ad aliquem diem. hoc itaq; nomen synocha conclusa nulli alteri febri competit nisi sanguineæ sine putredine. his tamen terminis. s. synocha, & synochus medici quandoq; abusi sunt vnum pro alio accipientes: & quandoq; eos pro omnibus febribus acutis continuis concedentes. Quòd si quæratur an ab alio humore q̃ a sanguine posset fieri feb. ebullitionis absq; putredine. Dicendum quòd sic, non tantum ab humore, sed etiam ab humiditatibus secundis: sed eam frequentius a sanguine contingere: quia si calefiat notabiliter absq; putrere propter sui multitudinem potest notabiliter corpus calefacere: non sic alii humores nec humiditates propter sui paucitatem nisi putreãt. Quòd si secundo quæratur an sanguis posset facere fe. non sanguineam. Dicendum q̃ sanguis tam putrens ꝙ non putrens potest facere febrem ephemeram inflammando spiritus, & non communicando vapores cordi sicut materia bubonis. quarta aphorismorum & secundo de differentiis feb. & ita alii humores: Et nota ꝙ sanguis non peccans in quantitate superflua: sed solum inflammatus. & cordi propinquus potest facere synocham sine putredine: licet ſm plurimũ adsit multitudo sanguinis cum facit eam.

Et plurimum ebullitionis eius est ex oppilatione suffocãte caliditatem: & quandoq; fit a causis alijs quæ uehementes fiunt supra uehementiam feb. ephemeræ: & nominantur profundi somni fortis.

Hic notificat mẽbra diuisionis suprascriptæ: & habet duas partes. In prima notificat febrem sanguineam sine putredine In secunda feb. sanguineam putridam secunda ibi § Et videtur Gal. § Prima iterum in duas. Primo notificat dictam febrem per causas. secundo per comparationem ad alias febres secunda ibi § Et est de summa. § In prima parte dicit. primo ꝙ plurimum feb. ebullitionis sanguinis absq; putredine causatur ab oppilatione suffocante caliditatem: & quandoq; ab aliis causis siue corporeis, siue primitiuis quæ sunt vehementiores quàm causæ fe. ephemeræ. Dicit secundo ꝙ hæc synocha sine putredine nominatur somni profundi. s. quia ab eo fiat difficilis excitatio & fortis quia longi. vel si ly fortis sit casus nominatiui hæc feb. nominatur fortis. s. in inflammãdo. Primo notandum circa primum dictum ꝙ sanguis est difficilius inflammabilis quàm spiritus: tum quia grossus tum quia habet plus de frigiditate resistente inflammationi quàm spiritus. ideo causæ potentiores requiruntur ad inflammandũ sanguinem quàm spiritum: licet tamen causa per se calefaciẽs spiritus sit intẽsior, quàm cã calefaciens sanguinẽ cũ spiritus sit calidior sanguine, & nihil agat ultra gradum propriũ. Secũdo notandum pro declaratione secũdi dicti ꝙ synoca sine putredine est somni lõngi & profundi propter multitudinẽ uaporum humidorum facientium somnum sui multitudine, oppilante uenas subethicas: non sic synochus putridus cum uapores sui sint acuti non mulcebres. Tertio notandum quòd licet oppilatio siue in poris, siue in venis prohibendo uaporum transpirationem, & calidi euentationem posset esse causa fe. caliditatẽ intendẽdo: tñ si esset fortis & extrema posset calorẽ absque feb. in paruo tempore extinguere: & hoc dicere possumus de intentione Gale. secundo de accedenti. de causis morbi frigidi: potest tñ sanguis intendi ab aliis causis, ita ut faciat febrem absque eo ꝙ oppilatio sit cã incensionis.

Et est de summa feb q̃ sunt inter febres putredinis, et febres ephe. quæ differt a febribus ephe. propterea ꝙ calefactum primum in ea est humor: & differt a febribus putredinis: quoniã non est ei putredo, et est feb. acuta: non febris ephe. neq; febris hectica, neq; feb. putredinis. Et multoties quidem permutatur ad feb. putredinis: aut feb. hecticam. Et multotiens quidẽ facit eam currere Gal. cursu febrium diei.

Nunc facit quod dictũ est: & dicit hanc febrẽ esse de summa. i. de numero febrium mediantiũ inter putridas, & ephemeras, differentem ab ephemera, quia in illa primum calefactũ. i. immediatũ qđ est cã coniuncta feb. humoralis est tã humor, quàm uapor: sed humor nõ est primum calefactum, nec causa coniuncta ephemeræ: immo spiritus. differt vero a putridis: quia in ea non est putredo: sed est feb. acuta: quia est feruorum accidentium, & citæ terminationis, & non est ephemera neq; hectica: quia hectica est caliditas facta: synocha uero fiẽs Vltimo dicit ꝙ multoties permutatur ad putridam aut hecticam: & hoc est clarum. Et multoties Gal. numerat eam inter ephemeras. Primo notandum ꝙ synocha sine putredine est media inter ephemeras, & putridas per abnegationem. ut declarat Auice. in textu & est aliquo modo media per participationem. nam communicat aliquo modo cum ephemera: quia causa coniuncta eius est vapor sanguinis non putridus & similiter cã ephemeræ est spiritus qui est uapor sanguinis, aut saltem genitus ex parte subtilissima sanguinis, existens sicut uapor eius. Et propter hanc cãm Gal. 8. &. 9. therap. numerat eam inter ephemeras sicut hic dicit Auic. Cõmunicat et cũ putridis, quia cã eius coniuncta est humor sicut est putridarum:

Dubitatur utrum feb. sanguinea putrida necessario sequat sanguineam non putridam. Et uidetur ꝙ sic: quia sanguis calefit antequam putreat: ergo prius accenditur sanguis sine putrere, antequam putreat. Tenendum est ꝙ licet secundũ plurimum ante febrem sanguineam putridam feb. sanguinea non putrida præcedat aut neutralitas eius: Est tamen posibile ante synocham putridam non præcedere non putridam synocham, neq; eius neutralitatem. Primam partẽ huius cõclusionis probat ratio adducta in principio dubii.. Secũda uero ps probatur: quia posibile est ꝙ parua pars sanguinis incipiat putrere distanter a corde, ita ut uapor eius non posset cordi cõmunicari: & postea putrente per partẽ post partẽ magna pte sanguinis, incipiat neutralitas se. putridæ nulla febre nõ putrida, aut neutralitate eius præcedente. Si aũt quaeratur utrum synocha putrida posset conuerti in synocham non putridam. Dicendum illud non esse posibile nisi sanguis leuissime putreret. in quo casu reductionem recipere posset de intentione Gal. 2. aphorismorum aphoris. 17.

Et videtur Gal. quòd feb. sanguinis non componitur cum reliquis febribus: quoniam putredo in sanguine est communis omni humori. Et in hoc est contradictio quibusdam intentionibus suis in quo non est necesse prolongare sermonem quoniam non iuuatur cum eo medicus.

In præsenti parte notificat sanguineam putridam: & primo facit hoc comparando hanc febrem ad alias febres. secundo explicando causas eius. tertio ponendo conditiones eius secunda ibi § Et causa quidem huius febris. § tertia ibi § Et hæc quidem. § Dicit ergo in prima parte uideri Gal. febrem sanguinis non componi cum aliis febribus: quia putredo sanguinis est communis omni humori. Dicit secundo quòd inter hoc dictum & quædam alia dicta Gal. est contradictio. in qua contradictione ostendenda non oportet prolongare sermonem: quia per huiusmodi ostensionem non iuuatur medicus: immo potius impeditur sicut dicit Auicenna in primo capitulo huius primæ fen. Primo notandum quòd hoc dictum Galen. scilicet quòd feb. sanguinis non componitur cum aliis febribus elicitur ex dictis eius secundo de differentiis feb. capitulo decimo. Reuerti igitur est tempus dum dicebat eam, quæ est in sanguine febrem simpliciorem his, quæ in aliis sunt humoribus proportionabiliter. Secundo notandum quòd hic sermo, Putredo sanguinis est communis omni humori, potest intelligi dupliciter. Primo quòd sanguis per putrefactionem ad uniuscuiusq; trium humorum naturam, & febrem perueniat in canticis. 68. Et uidetur Galeno quòd feb. generata ex sanguine putrefacto sit de genere cholericæ. Probabilius tamen est quòd cum putrefit sanguis, & egreditur ab æqualitate sua: ita scilicet quòd augeatur calor, & fortificetur siccitas ratione augmenti, sup ipsum generetur inde feb. de cholera citrina. Si uero augeatur & fortificetur humiditas & frigiditas ratione augmẽti phlegmatis in eo generatur inde feb. phlegmatica: & si ipsius frigiditas & siccitas intendantur ratione melancholiæ auctæ in eodem contingit inde feb. melancholica. hæc Auerr. & penes Auerroim vera sunt, siue sanguis mutet speciem: siue remaneat

Quomodo putredo sanguinis sit cõmunis oĩbus humoribus.

neat in ſpecie. ſecundo intelligere poſſumus putredinem ſanguinis eſſe communem omni humori: quia ſanguis ſit purus & ſolus in venis: & alij humores non ſunt actu ſed potentia in venis. vt videtur velle Auer. ſecundo colliget ad principium: & quòd per putrefactionem tamen in tres humores, & eorum naturam perueniat cum in ſanguine ſit cuicunque humori pars proportionata. Aut ſi monachi viam teneremus eſſet dicendum ſanguinem eſſe illam tertiam ſubſtantiam humoralem ſub certa & debita proportione, quam proportionem per putrefactionem mutando in illam triplicem ſubſtantiam mutatur humor manifeſtę. Tertio notandum quòd hæc conſequentia. putredo ſanguinis eſt communis omni humori. ergo feb. ſanguinea non componitur cum aliis humoribus. valet penes Galenum iuxta primum & ſecundum modum: quia ſi ſaſiguis per putredinem acquirendo caliditatem & ſiccitatem vertitur in choleram: tunc fit periodicatio de tertio in tertium proportionata choleræ: & tunc non periodicat alia febris cum non conuertatur ad naturam alterius humoris facientis febrem aliam. Nam ſi permutatur in choleram, non permutatur in phlegma, neque in melancholiam: cum exigant diſpoſitiones cõtrarias. ſecundo penes modum Auer. & philoſophorum ponentium quòd tantũ ſanguis in actu in uenis cõtineatur, & reliqui humores ſint in potentia: & penes modum monachi tenentis eſſe illam tertiam ſubſtãtiam debita proportione ſeruata. Et quia ſanguis variatur in alios humores proportione uariata per putrefactionem ualet hæc conſequentia. putredo ſanguinis eſt communis omni humori. ergo feb. ſanguinea non componitur cũ aliqua alia febre, cuius humor non præfuerit ſaltem in potentia, tam ſecundum philoſophos, quàm ſecundum monachum. Quarto notandum dictum Gal. primo de differentiis febriũ contradicere dicto eiuſdem ſecundo de differentiis febrium ca. ſecundo & ca. penultimo quare nota de his. In primo nanque loco dicit febrem ſanguineam non componi cum aliis febribus. In ſecundo loco dicit eam cum aliis febribus poſſe cõponi. Dicit enim ad literam. Si uero imbecillis facta fuerit hæc cauſa conſtituetur ei, vt non ſolum ſuperfluitates: ſed ipſe ſanguis corrumpatur, & putrefiat, & ſanguis accẽdatur. Sed Conciliator differentia nonageſima tollit hanc contradictionem. d. quòd in primo loco locutus eſt de febribus ſanguinis putrentis intra venas. in ſecundo loco de febribus ſanguinis apoſtemantis. Sed ne in aliis ſermonẽ prolongemus: quia hoc prohibet Auicen. tenẽdum eſt febrem ſanguineam tam ſine putredine, quàm cum putredine: ſiue illa putredo ſit in uenis, ſiue in apoſtemate poſſe coniungi cum aliis febrib. humoralibus, & cum hectica & cum ephemera antecedente eam. licet non cum ephemera ſubſequente eam ut declaratũ eſt ſuperius in dubio. vtrum ephemera poſsit coniungi cum putrida. Vnde dicendum eſt ſicut dicit Gen. quòd licet poſſet coniungi cum aliis febribus: illa tamen compoſitio nõ manifeſte comprehenditur: quia feb. ſanguinis obumbrat alias. vt dicit Iſaac quinto febrium. Ego tamen credo quòd ſi textus ille ſecundo de differentiis febrium bene ponderetur, nõ ſonet quòd feb. ſanguinis nunquàm componatur cum aliis febribus: ſed ꝙ rarius componatur, quàm alię febres inter ſe. dicit enim febrem ſanguinis ſimpliciorem eſſe febre aliorũ humorum: & non dixit eam nunquam componi cum aliis.

Et cauſa quidem huius febris eſt repletio, & oppilatio: & multitudo exercitij: et proprie non conſueti: et dimiſſio euacuationis: deinde vſus exercitij laborioſi: et quandoque facit putredinem in eo multa aquoſitas ſanguinis ex comeſtione fructuum aquoſorum: quare conuertitur ad putredinem. Et multitudo humoris crudi in ea eſt propinqua: quare præparat ipſum ad putredinem, ſicut qui generatur ex cucumere, et alkęthed, et piris, et ſimilibus.

In præſenti parte ponens cauſam eius dicit primo cauſam eius eſſe oppilationem ſiue intrinſecam, ſiue extrinſecam. & ſecũdo repletionem tam quo ad vaſa, quàm quo ad uirtutem. tertio multum. i. longum & uehemens ideſt intenſum exercitium: & proprie cum corpus non fuerit cõſuetum. quarto dimiſsio euacuationis conſuetæ: & poſt ipſam uſus exercitii laborioſi non conſueti. quinto in cauſa quandoque eſt aquoſitas ſanguinis ex comeſtione fructuum aquoſorum, ſicut ceraſorum, perſicorum, & ſimilium: quorum aquoſitas non ſeparatur neque in prima, neque in ſecunda digeſtione: quare conuertitur ſanguis ad putredinẽ. ſexta multitudo humoris crudi, groſsi phlegmatici cum ſanguine mixti ſicut qui generatur ex cucumere, alkethed ideſt citrulis, & piris ſcilicet habentibus humidum male digeſtum, & his ſimilibus ſicut ſorbæ eſt cauſa propinqua præparans ad putredinem ſanguinis cui admiſcetur.

Et hæc quidem febris eſt continua, quæ nõ tepeſcit propter communitatem materiei, et eius adhærentiam vſque ad criſim, aut mortem.

Ponit conditiones huius feb. d. quòd hæc fe. eſt continua: quia non tepeſcit tepore manifeſto, neque occulto uſque ad criſim. i. eius bonam terminationem, vel ad mortem propter communicantem materiæ. i. multitudinem eius omnibus uenis communem, & adhærentiam. i. continuitatem eius in uenis omnibus. eſt. n. ſanguis in maiori quantitate & magis continuus in venis quàm alius humor: & per hoc differt ab aliis febribus humoralibus, quæ habent teporem manifeſtum, ſicut cõtinuæ proportionales: aut occultum ſicut cauſon ad ali quam diem. Et ſi inſtetur de febre unius paroxyſmi dicitur ꝙ licet non habeat teporem, neque excreſcentiam actu ſecundum analogiam ad aliquam diem habet tamen utrunque aptitudinaliter propter proprietatem in exiſtentem cuicunque humori. cap. de febribus apoſtematum.

Hic ſum excuſatus a determinatione hũius dubij. vtrũ poſſet ſanguis periodicare ſm analogiam ad aliquam diem. nam ſuperius dixi de hoc quantum eſt opportunum in quæſtione prolixa de periodicatione, quæ in hoc volumine eſt inſerta. Hic tamen memorandum eſt ſecundum plurimum hãc febrẽ eſſe continuam non habentem analogiam ad aliquam diem. Primo propter multitudinem replentem oẽs uenas, & etiam ipſum cor. ſecunda propter cõtinuitatem partium ſanguinis inter ſe. tertio propter caliditatem & humiditatem eius quæ diſponunt ad putredinem, ſicut econtra frigiditas & ſiccitas reſiſtunt putrefationi. quarto propter proprietatem eius inter omnes proprietates humorum minime reſiſtẽtem: quare cum incipit ſecundum aliquam partem inflammari, aut putrefieri facile inflammatio & putrefactio procedit in totum, & facit continuam vniformem uſq; ad criſim, uel ad mortem. Secundo dicẽdum quòd eſt poſsibile de ſanguine fieri febrẽ habentem periodum. na poſsibile eſt aliquam partem ſanguinis ſolitam euacuari per fluxum hęmorrhoidum retineri, & retentam putrefieri & facere unum paroxyſmũ: & poſtea illa parte per putrefactionem conſumpta alteram ſimiliter reaggregari, & facere ſecundum paroxyſmũ: & ſic deinceps. Præterea. Ad quencunq; locum ſanguinis poſſet expelli naturaliter, ad eundem poteſt expelli prętternaturaliter. Cum ergo ſanguis cõuerſus in ſecundas humiditates poſſet expelli extra uenas naturaliter, poſſet expelli prætternaturaliter ſub forma ſanguinis, qui retentus in poris & putrefactus poterit facere unum paroxyſmum. & poſtea ſecundo iterum ex pulſus faciet alium: & de hac materia dictum eſt alibi, quantum eſt opportunum.

Et eius ſpecies ſunt tres. quarum ſaluior eſt paracmaſticus quoniam reſolutio in eo eſt maior quàm putrefactio incipiens cum difficultate, & non ceſſat minui. Deinde eſt homotenus: & fortaſſe aſſimilatur. vij. diebus: & nequior eorum eſt epacmaſticus: quoniam reſolutio in eo eſt minor: quàm putrefactio. Et eius criſis eſt uſq; ad ſeptimum ſecundum plurimum.

In prẽſenti parte primo ponit tres ſpecies ſynochi minus generales. ſecundo tempus durationis eius. ſecunda ibi [Et eius criſis.] In prima parte dicit quòd ſynochi tres ſunt ſpecies. quarum ſaluior eſt paracmaſticus incipiens cum difficulte, & procedit minuendo uſque ad finem. videtur enim totus declinatio, & huius diminutionis cauſa eſt: quoniam reſolutio uaporis putridi a corde, & corpore eſt maior quàm eiuſdem in eis multiplicatio. Deinde ideſt ſecunda ſpecies eſt homotenus qui fortaſſe ſimilatur ſeptem diebus ſcilicet in ſęuitate accidentium. vnde uidetur totus ſtatus. Cuius cauſa eſt: quia tanta eſt uaporis putridi reſolutio quantum

eiuſdem

eiusdem in corde,uel corpore multiplicatio. Et tertia ſpecies nequior ideſt malignior eſt epacmaſticus qui procedit augendo:& uidetur totus eſſe augmentum.cuius cauſa eſt, quia vaporis putridi reſolutio eſt minor quàm eius multipticatio. In alia parte dicit quòd eius ſcilicet ſynochi criſis,& termina tio ſecundum plurimum eſt uſque ad ſeptimum.i.non tranſit ſeptimum. Primo notandum quòd licet has tres ſpecies Auicenn.attribuat ſanguineæ putridæ,poſſunt tamen attribui ſan gineæ non putridæ.ut uoluit Gale.9. therapeu. poſſunt enim plus de uaporibus non putridis a corpore reſolui,quàm de eiſ dem multiplicari:& econtra,& æqualiter. Secundo notandũ quòd licet epacmaſticus abſolute, & ſm plurimũ ſit nequior quàm homotenus, & homotenus q̃ paracmaſticus: quia abſo lute cæteris paribus eo deterius per uiam ſigni, & per uiam cauſæ plus multiplicari de uapore putrido in corpore, & cor de quàm ſit illud quod reſoluitur in ſecundo loco tantum mul tiplicari quantum ab eo reſoluitur:attamen epacmaſticus ter minatus ſecundum ſui extremum intenſius ad gradũ homote ni eſt minus malus quàm homotenus:& ſimiliter ſi terminetur ſecundum idem extremum ad finem paragmaſtici eſt minus malus quàm paracmaſticus ut patet.

Tertio notandum quòd licet paracmaſticus non uideatur habere niſi declinationem,homotenus ſolum ſtatum, epama ſticus ſolum augmentum.omnes tamen incipientes poſt prin cipia generationis,ad ſalutem terminandi habent quatuor tẽ pora penes accidentia condiſtincta. reliqua autem tempora propter breuitatem latent.

Sed dubitatur de paracmaſtica.nam ſi illud quod de uapo re putido reſoluitur plus eſt quàm illud quod de uapore putri do multiplicatur ſequitur quòd paracmaſticus non duraret ni ſi per vnum inſtans,aut nunquàm fieret. Secundum eſt con tra mentem auctorum. ſed primum eſt impoſsibile: quia ſi ſic eſt paracmaſticus,ſenſibiliter lædit:& cum ſenſibilis læſio nec ſubito acquiratur,nec ſubito deperdatur: ſequitur q uòd per tempus ante hoc fuit,& per tempus poſt hoc erit. Sed pro batur:quòd non duret niſi per inſtans.nam quàm primo eſt:eſt maior reſolutio uaporis putridi a corpore, & corde quàm ei⁹ multiplicatio a materia putrente. ergo quàm primo eſt deſi nit eſſe:& ſic non durat niſi per inſtans. Dicendum ad hoc,q̃ ſit principium paracmaſtici eſt neceſſarium ut ſit maior in cor de,& toto corpore uaporis multiplicatio quàm reſolutio. ad hoc multo maior ut ſit ſtatus.ergo neceſſarium eſt ut procedat augendo uſque ad ſtatum incluſiue: ſed hæc tempora non ma niſeſta ſunt propter breuitatem. ſola autem declinatio com prehenditur in qua fit maior reſolutio uaporis putridi, quàm eius multiplicatio ſicut in declinationibus reliquarum febriũ materialium: nec eſt neceſſarium quòd declinatio ſubito tol latur: quia quamuis fiat maior reſolutio uaporis quàm eius multiplicatio: tamen tantum de eo multiplicatur, vt ſufficiet feb.conſeruare. Vtrum autem ſit poſsibile febr.durare per inſtans,non intendo ad præſens determinare:ſed apud tenen tes dari ultimum neutralitatis decidentiæ,& nõ primum ægri tudinis ſicut communiter tenetur, tenenda eſt pars negatiua quæſtionis. Apud uero tenentes dari primum ægritudinis te nenda eſt pars affirmatiua: nec propter hoc ſequitur ultimam latitudinem realem ſubito acquiri,aut deperdi: ſed ſolum la titudinem denominationis. Si uero quæratur utrum ex ali quo humore præter ſanguinem poſſunt fieri tres ſpecies dictę ſcilicet epacmaſticus,paracmaſticus & homotenus. tenenda eſt pars affirmatiua, nam poteſt eſſe cauſon epacmaſtica in qua plus de uaporibus putridis, aut non putridis multiplica tur in corde & corpore quàm illi qui reſoluuntur:& cauſon in qua res ſe habeat econtra:& cauſon in qua æqualiter. Et ita occultabuntur tempora aliqua ſecundum quòd dictum eſt in ſanguinea: licet etiam ſanguinea putrida non ſemper ſe habeat cõformiter: ſed in aliis febribus ſcilicet interpolatis, & continuis proportionalibus non ſunt huiuſmodi ſpecies atten dendæ cum in ipſis tempora appareant manifeſte diſtincta.

Sed contra dictum huius partis inſtatur: quia tertiana con tinua terminatur in ſeptimo ut notat Gal.in commento illius aphoriſmi,tertiana uera ſeptem iudicatur periodis longiſsi ma.& tertio prognoſticorum: ſed propter ſubtilitatem & pau citatem materiæ citius quàm ſanguinea cum ſanguis ſit groſ ſior cholera,& maioris quantitatis,quæ duo faciunt ad prolõ gationem feb. Dicendum quòd licet ſanguis ſit groſsior cho lera,& maioris quantitatis: poteſt tamen ſanguinea æque ci to terminari cũ tertiana continua: quia ſanguis eſt benignior & facilius obedit uirtuti digerenti,& euacuanti. Et ſecun da cauſa:quia tertiana continua habet tepores: neque etiam uirtus tantum irritatur ad expellendum ipſum. Præterea. Cauſon eſt breuior quàm tertiana cõtinua,& quàm ſit notha.

Nota tamen quòd dixit ſecundum plurimum: quia quando que ſanguinea prolongatur ſupra decimumquartũ, cum ſan guis ẽ groſſus, crudus, ſicut ẽ tertiana pẽdẽs a cholera groſſa.

Et eius conſumptio eſt cum euacuatione,aut ſenſata, aut inſenſata. Et quandoq; permutatur ad cauſonidem, & ad ſirſen:& quandoq; permutatur cum infrigidatione plurima ad lethargiam:& quandoq; permutatur ad uariolas,& mor billum. Et quandoq; accidit in ea profunditas ſomni, & infla tio uentris,ex qua prouenit ſicut uox tympani,et non depo nit eam uentris ſolutio cum rarificatione. Et quando ſolu tio uentris non ualet,deinde egreditur aſaf uiridis lata pro prie,eſt de ſignis mortis.

In præſenti parte ponit duos modos terminationis ſangui neæ. Primus modus eſt cum euacuatione ſenſata, ſicut per fluxum ſanguinis menſtrualis,hęmorrhoidalis,narium,per flu xum uentris,uomitum,per ſudorem, ſiue ſanguis ſub propria forma expellatur,aut in alios humores tranſmutetur:quãdoq; cum euacuatione inſenſata ideſt quia ſanguis in vapores con uerſus reſoluitur. ſecundo quandoq; permutatur ad cauſonidem,ſanguine in choleram tranſmutato: quòd ad ſirſen ideſt apoſtema capitis cholericum: licet etiam poſſet fieri apoſte ma ſanguineum dictum ab Auicen.phlegmon in cerebro.ter tio quandoq; permutatur propter nimiam infrigidationẽ ad lethargiam.i.ad apoſtema phlegmaticum in cerebro,quæ in frigidatio poteſt ſequi potum aquæ frigidæ & ſimilia. quarto quandoque ad variolas,& morbillos permutatur,& non ſunt. Et hæc permutatio accidit frequenter in pueris.quinto quan doq; accidit in ea profunditas ſomni dicti ſubet propter mul titidinem ſanguinis,aut uaporum oppilantium arterias ſubeti cas,& rete mirabile,inflatio uẽtris ex qua prouenit uox ſicut tympani.ſ.cum uẽter percutitur. Eſt enim hæc diſpoſitio tym panites ſequens uentoſitatẽ & uapores groſſos propter actio nem caliditatis extraneæ conuertentis humores in uentoſita tem,& uapores & non potentis ipſos reſoluere cum maior ſit humorum in illa conuerſio,quàm illorũ reſolutio propter uir tutis debilitatem,ad quæ adiuuat error digeſtiuæ hepatis, & ſtomachi:& non deponit eam uentris ſolutio cum rarificatio ne.i.reſolutione facta.ſ.cum his quæ uentri applicantur ſicut ſunt vnctiones,fomentationes,ſacculi uaporis & uentoſitatis reſolutiua.deinde egreditur aſaf.i. morbillus viridis, & pro prie quando eſt latus,& eſt de ſignis mortis. ſignificatur enim per hoc debilitas uirtutis,& malignitas morbi. nã morbillus ille qui eſt puſtula quædam ſignificat ſua uiriditate malignam materiam,putredinem,& ventoſitatem: & ſua latitudine im potentiam uirtutis expellentis.quia ſi uirtus eſſet fortis eleua ret illam putredinẽ in cupũ,cum materia faciens illã ſit calida.

Et nota quòd ſecundum plurimum hæc materia non eſt ſo lum una puſtula,ſed plures:& hæc puſtula ſimul cum aliis iam dictis eſt de ſignis mortis.

De ſignis. Cap. XLV.

Signa febris ſanguinæ ſunt adhærentia febr.& rubedo fa ciei,et oculorum:et inflatio uenarum,et temporum, et re pletio completa abſq; rigore, et nõ eſt ſudor niſi apud cri ſim:et multoties aſſociatur ei pruritus in naſo,et in loco colli in quo ponuntur uentoſæ:et conſtrictio in anhelitu: et multo ties accidit eis profunditas ſomni et difficultas ſermonis et eſt malum:et ſimiliter apoſtema gutturis.et duarum amygdala rum,et vuæ,et curſus lachrymarum:et caliditas eius eſt pluri ma propter humiditatem uaporoſam,et lacunalem non exic catam,ſicut in cauſonide:at pulſus eius eſt magnus,leuis,ple nus,uelox;frequens valde,diuerſus non plurimæ diuerſitatis, et eſt minoris diuerſitatis,et uelocitatis quàm in cauſonide: et

non

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 196 sur 301

non eſt caliditas eius in termino cauſonidis et tertianæ fortis.

Hoc capitulum habet tres partes. In prima ponit ſigna febr.ſanguineę.In ſecunda ſigna permutationis eius. In tertia ſigna prolongationis eius ex quibus dantur intelligi brenitates eius.ſecunda ibi§Signa autem permutationis.§tertia ibi§Signa uero longitudinis.§prima in duas, in prima ponit ſigna communia febri ſanguineæ. In ſecunda ſigna propria ſpeciebus eius.ſecunda ibi §Illius quæ ex ea eſt.§ Prima poſſet diuidi in tot partes,quot ſunt ſigna.partes patebũt legendo textum. Primum eſt adhærentia ideſt continuitas febr. abſq; tepore manifeſto,uel occulto ſecundum proportionẽ ad aliquam diem:& per hoc differt a reliquis febribus humoralibus. Secundum eſt rubedo faciei,& oculorum: & cauſa nota eſt. Tertium eſt inflatio uenarum totius ſcilicet & temporum ideſt uenarum & arteriarum quæ ſunt in temporibus propter multitudinem ſanguinis extendentem ſimul cum uaporibus eius. Quartum repletio completa ideſt communis toti corpori. Quintum non eſt rigor: quia materia non egreditur uenas. Sextum non eſt ſudor niſi dũm fit criſis.ſ. per ſudorem: quia ſanguis non eſt aptus faciliter educi ſua groſsitie:& etiam dum fit criſis per ſudorem rariſsime fit euacuatio ſanguinis ſub forma propria. Septimum multoties aſſociatur patienti eam pruritus in naſo,& in loco colli, in quo conſueuerunt poni ventoſæ: quia natura tentat euacuationem per illas uias ſibi conſuetas. Octauum profunditas ſomni,& difficultas ſermonis,& eſt malum.utrumq; enim iſtorum ſequitur oppilationem in arterijs ſubeticis:& eſt diſpoſitio in apoplexiam. eſt enim prima tertii unus modus apoplexiæ propter earum oppilationem. Nonũ eſt apoſtema gutturis,& eſt ſquinantiæ,& duarum amygdalarum,& eſt proprie ſynanchia,& vuæ propter multitudinem uenarũ in illis partibus exiſtentium de quibus ſanguis apoſtemans illas partes egreditur frequenter. Decimum curſus lachrymarum propter multitudinem humiditatis,& caliditatem dilatantem meatus per quos lachrimæ expelluntur. Vndecimum caliditas eius eſt plurima propter multitudinem uaporum eleuatorum ab humiditate ſanguinea uaporoſa lacunari.i.ſe habentem in modum lacunæ aquę calidæ.eſt enim caliditas eius humiditati coniuncta: & non eſt caliditas ſicca, nec aſpera ſicut caliditas cauſonis. Duodecimum pulſus eius eſt magnus: quia uirtus fortis: neceſsitas magna: inſtrumentum obediẽs.leuis:quia non coarctatus ſicut in principiis paroxyſmorum. Aliter leuis:quia non durus propter humiditatem.plenus propter multitudinem ſanguinis,& uaporum cõtentam in uenis, & arteriis. uelox,& frequens cum non poſſit ſatisfieri per ſolam magnitudinem.ualde.i. notabiliter diuerſus: non tamen plurimæ diuerſitatis, & velocitatis quàm in cauſone.

Contra.quia ſanguis eſt groſsior magis opprimens uirtutem,quàm cholera: ergo pulſus debet eſſe magis diuerſus, quàm in cauſone. Reſpondetur negando conſequentiam: quia licet ratione maioris groſsitiei ſanguinis quàm cholere deberet fieri in ſyuocha pulſus magis diuerſus,quàm in cauſone.attamen ratione intenſionis caloris,& magis acuti in cauſone quàm in ſynocha: & quia cholera eſt magis horrida q̃ ſanguis ex quibus magis deiicitur in cauſone,eſt magis in eo pulſus diuerſus quàm in ſynocha.ſecundo non eſt ſynochę caliditas ita intenſa,aut acuta ſicut caliditas cauſonis,& tertianæ:quia cholera eſt calidior quàm ſanguis:licet propter maiorem multitudinem vaporum in ſynocha quàm cauſone poſſit eſſe in eo plus de caliditate.

Et illius quæ ex ea eſt a putredine caliditas, & accidentia ſunt vehementiora:& cura eius eſt difficilior,et magis ſimilis cum cauſonide. At uero ſubtilitas ſanguinis,et groſsitudo cognoſcitur propter illud quod egreditur de eo.

In præſenti parte ponit ſigna prima ſpecierum ſynochæ: & habet tres partes. In prima ponit ſigna ſynochæ putridæ. In alia ponit ſigna ſubtilitatis & groſsitiei ſanguinis. In tertia ſigna ſynochæ non putridæ addens alquid de putrida.ſecunda ibi§ At uero ſubtilitas.§ tertia ibi § Et ſynocha feruida.§ In prima parte dicit quòd ſynochæ putridæ accidentia ſunt vehementiora ſcilicet acuitas caliditatis, ſitis,dolor capitis,& ſimilia: cum uapores putridi ſint acutiores non putridis.& cura eſt difficilior cum in cura non putridæ frequenter ſufficiat ſola phlebotomia,& regimẽ infrigidans. in putrida uero præter has multæ intentiones ſcilicet digeſtio, mundificatio,& aliæ de quibus agitur in ſequenti cap. aſsimilatur enim curæ cauſonis cum per putredinem ſanguis ẽm aliquam partem in choleram conuertatur. In ſecunda parte dicit quod ſubtilitas & groſsities ſanguinis cognoſcitur per illud quod egreditur ſcilicet de ſanguine, ſiue ſponte egrediatur,ſiue per phlebotomiam,aut aliter egrediatur. Et nota huiuſmodi notitiam eſſe medico neceſſariam ut ſciat remedia ẽm exigẽtias exhibere.groſſus enim debet æquari per ſubtiliantia,& viſcoſus per incidentia. & cõtrarie diſpoſitos per contraria,his groſsities ſanguinis cognoſciẽ primo, quia non poteſt exire ſine foramine lato.ſecundo ex colore, tẽdit enim in nigrum:uel ſi tendit in album per admixtionem phlegmatis groſsi vides manifeſte phlegma groſſum inuiſcatum cum eo.tertio quia quando colligitur in aliquo vaſe lato habente fundum planum fruſtũ eius coagulatum eſt altũ. quarto quia ſi fruſtum ſanguinis ſuſpendatur ſtilo in eo infixo ſtat ſuſpenſum ſtilo,& non ſcinditur. Item quia difficile eſt ſcindere ipſum cum re habeute acutiem obtuſam. quinto ex complexione, habitudine, & regimine præcedente illius a quo ſanguis ille extractus eſt. Et contrariis modis cognoſcitur ſanguinis ſubtilitas.& tũc etiam intereſt cognoſcere an declinet ad cholericam propter multitudinem choleræ ſibi admixtam: & quia rubedo ſua tendit in citrinitatem, ſicut melancholicus in nigredinem, & phlegmaticus in albedinẽ cum admixtione phlegmatis groſsi,aut aquoſitatis: & putridus tendit in fuſcedinem,& viriditatem cum pallore.

Et ſynocha feruida eſt res magis ſimilis in principio ſui febri ephemeræ.uerum caliditas eius eſt paruæ mordicationis, et læſionis:inuenit ex ea inflammationem,et dyſpnœam:et eſt plurimum impreſſionis eius prope cor.putrida uero eſt æqualis,et ſimilis æquali ſecundum plurimum.

Hic ponit ſigna propria ſynochæ feruidæ quæ dicitur feruida:quia in ſanguine eſt feruor abſq; putredine: & non dicitur feruida, quia ſit feruidior ſynocha putrida. Dicit ergo quòd eſt res magis ſimilis in principio ſui febri ephemeræ: quia habet in principio caliditatem mitiorem ſimilatam caliditati ephemeræ:ſed in proceſſu acutiorem:cum ſit facta intẽſior.verum caliditas ſua eſt paucæ mordicationis & læſionis ſcilicet in comparatione ad ſynocham putridam, & inuenit patiens in ea inflammationem & dyſpnœam.i.anhelitus con ſtrictionem propter multitudinem ſanguinis ebullientis, & uaporum eius in uenis cordis in dextro uẽtriculo eius in uena chili, & in arteria adorti proximis cordi'. putrida uero eſt æqualis,& ſimilis æquali ſecundum plurimum in modo affluitionis:non equidem in comparatione ad ſynocham ſine putredine.illa enim eſt æqualior: ſed in comparatione ad alias putridas in quibus ſunt maiores diuerſitates in modo afflictionis,ut patet ex ſæpe dictis. Aliter eſt æqualis.i.media inter feruorem ſynochæ,non putridæ,& feruorem cauſonis.

Signa uero permutationis eius ſunt cuiuſq; eorum,ad quod permutatur ut præfocationis, et apoſtematum gutturis, et duarum amygdalarum:et tu iam ſciuiſti ea:et ſigna uariolarum ſcies:et ſigna ſirſen,et doloris capitis,et permiſtionis mẽtis,et aliorum iam ſciuiſti.

Nunc Auicen.ponit ſigna permutationis eius.d. quòd ſigna permutationis huius fe.ſ.ad aliũ morbũ ſunt ſigna cuiuſcunq; ad quod permutatur.i.ſigna cuiuſcunq; morbi in quem ſit hæc permutatio,ut præfocationis quãdo .ſ. permutatur ad pulmonem oppilans uiam anhelitus,cum apoſtemate aut ſine apoſtemate:uel ſynanchia.i.apoſtematũ gutturis, ſunt .n. ſynãchiæ apoſtemata gutturis:& duarũ amygdalarũ:quæ apoſtemata dicuntur proprie ſynãchiæ,& curã ſciuiſti.ſ.nona tertii.& decima tertii.& ſigna uariolarum ſcies quarto tractatu huius primæ fen.quarti.& ſirſen ideſt apoſtematis capitis, & dolor eius, & permixtionis mentis, & aliarũ paſsionũ capitis iam ſciuiſti prima tertii. Pro qua parte notandum permutationẽ huius febr. ad iſtos morbos, uel accidentia poſſe intelligi,

intelligi, vel permanente febre parte aliqua materiæ ad hæc membra, quibus iſtæ ægritudines appropriantur permutata, quod pluries accidit, uel quia fiat critica febre recedẽte, vel declinante.

Signa uero longitudinis eius, ſicut iam ſciuiſti ſunt ex poſtpoſitione ſignorum digeſtionis, et tornatilitate faciei: et diuerſitate diſpoſitionis eius in ſpatio ſuo ex additione, & ſtatione, & diminutione. ita ut ſit, quaſi ipſa ſit tepida. Illud enim ſignificat quod ſanguis eſt plenus humore crudo.

In parte præſenti ponit ſigna lõgitudinis & breuitatis huius feb. ſecundo infert dies criticos in quibus terminatur. ibi ſecunda § Spatium vero criſis. § Dicit primo ꝙ ſigna longitudinis & breuitatis ſumuntur ex poſtpoſitione .i. tarditate ſignorum digeſtionis: & tu ſupple ex uelocitate eorum: quia ſi tardantur, prolongatur ægritudo. ſi uero uelocitantur, breuiatur ægritudo. ſecundo ex tornatilitate & extenuatione faciei, & eius contrario. quorum primum ſignificat breuitatẽ ſeruando humores ſubtiles. ſecundum prolongationem ſeruando humores groſſos. Et pro iſto facit aphoriſmus ſecundæ particulæ. Febricitantibus non omnino &c. tertio ex diuerſitate diſpoſitionis in ſpatio ſuo. i. in ſua duratione ex additione. ſ. epacmaſtica: & ſtatione. ſ. in homotena: & declinatione. ſ. in paracmaſtica. Nam additio ſi morbus mortalis ſit, ſignificat breuitatem. Si uero ſalubris ſignificat longitudinẽ ſignificando multitudinem materiæ: diminutio uero in paracmaſtica quæ communiter eſt ſalubris ſi ſequatur paucitatem materiæ ſignificat breuitatem. Si uero groſsitiem, & tarditatem inflammationis ſignificat longitudinem. in homotena uero iudicium eſt medium, & propterea loquendo de paracmaſtica dixit. Et diminutione ita ut ſi quaſi tepida. Aliter & melius poſſumus hunc textum adaptare cuilibet iſtarum, ita ut ſit ſenſus quòd quælibet iſtarum cognoſcitur ex diſpoſitionis eius diuerſitate, & uniformitate. nam ſi in epacmaſtica ſit uniformis additio, & in homotena uniformis ſtatio, & in paracmaſtica uniformis declinatio. hæc uniformitas ſignificat breuitatem. ſi uero in epacmaſtica ſit difformis additio: ita ut nunc magis uelociter, nunc minus faciat additionem, hoc ſignificat diuerſitatem materiæ, & ſic etherogeneitatem, & ſic longitudinem. Similiter in paracmaſtica ſi fiat difformis diminutio. ſimiliter in homotena ſi fiat difformis ſtatio. hæc enim difformitas ſignificat tepiditatem: & quaſi ſanguis ſit plenus humore crudo.

Spatium uero criſis eius ſignificat apparitio ſignorum digeſtionis, quæ ſi tardatur uſq; poſt tertium: & quartum, non fit criſis in ſeptimo. Et multoties quidem fit criſis eius in quarto.

In parte præſenti ponit ſigna uelocitatis & tarditatis criſis in hac febre dicens. ſpatium criſis. i. propinquitatem uel diſtantiam eius ſignificat apparitio digeſtionis, quæ apparitio digeſtionis ſi tardatur uſq; poſt tertium, uel quartum, non fit criſis in ſeptima, immo tardius quàm in ſeptima. & multoties fit criſis in quarto. & tunc apparent ſigna digeſtionis in prima, uel ſecũda die. & hanc ſententiam habes ſecũda aphoriſ. commento. 24. ſeptimam quarta manifeſtat.

Cura febrium ſanguinis. Cap. XLVI.

INtentio in curatione febris ſanguinis eſt euacuatio plurimi uſq; ad ſyncopim, & ingroſſatio ſubſtantiæ ſanguinis, ſi fuerit ſubtilis ualde aquoſus. & cholericus. Et infrigidatio eius, & mundificatio, & ſubtiliatio ipſius ſi fuerit groſſus, & ſumpſerit æger prius generatiua ſanguinis groſſi, et generatiua humoris crudi, et digeſtio materiei facientis febrem: et eius reſolutio.

Primo ponit intentiones curatiuas feb. ſanguineæ. ſecundo illas exequitur. tertio ponit cibaria conuenientia. quarto pro cura accidentium remittit nos ad capitula ſupraſcripta. ſecunda ibi § Euacuatio autem. § tertia ibi § Cibi uero. § quarta tibi § Et ſi accidat. § Primo notandum ꝙ iſtæ intentiones poſitæ hic ab Auicen. ſunt ſex. prima euacuatio. ſecunda ſubſtantiæ ſanguinis æquatio. tertia infrigidatio. quarta eſt mundificatio. quinta digeſtio, ſexta eſt reſolutio. Secundo notandum licet euacuatio, mundificatio, & reſolutio aliquo modo conueniant: quia per quamlibet aliquid euacuatur: differunt tamen quia euacuatio eſt materiæ propriæ febris eductio. ſ. ſanguinis: ſed mundificatio eſt humorum qui ſanguini immixti ſunt eductio, ſiue illi humores fuerint ante febre ſiue ſint geniti poſt febrem: ſicut cum ſanguis ſecundum aliquam eius partem in alium humorem tranſmutatur per putrefactionem. Reſolutio uero eſt uaporum qui ſunt in uenis eductio. hi. enim humores licet non ſint materia propria feb ſanguineæ: ſunt tamen apti fouere ipſam. Similiter licet æquatio ſubſtantiæ & digeſtio conueniant: quia unaquæq; præparat humorem ad expulſionem, aut ad hoc ut reducatur ad benignum: tamen digeſtio reſpicit humorem putrentem: & proprie opponitur putredini cum faciat ceſſare putredinem manente ſubſtantia tertio techni. ſed æquatio ſubſtantiæ reſpicit utranq; ſ. putrentem, & non putrentem. Tertio notandũ ꝙ iſtæ intentiones ſumuntur ab eſſentia febris ſanguineæ. Sunt enim in ea ſex. primum eſt impletio cui opponitur euacuatio. ſecundum eſt ſanguinis replentis ſubtilitas, uel groſſities cui opponitur æquatio ſubtilis per ingroſſationem: & groſſi per ſubtiliationem. tertium eſt caliditas membrorum quæ eſt feb. uel caliditas ſanguinis: & ei opponitur infrigidatio. quartum ſunt materiæ corruptæ quæ ſanguinem inficiũt. huic opponitur mundificatio. quintum eſt ſanguinis putrefactio: huic opponitur digeſtio. ſextum eſt uaporum multitudo oppilatione retentorum: & ſibi opponitur reſolutio, ubi etiã includitur oppilationis apertio.

Sex intentiones in cura febris ſanguinis.

Euacuatio autem non eſt aliqua ſicut phlebotomia ex manu, in quacunq; hora accidat. Et non expectatur criſis, neq; digeſtio niſi ſit repletio nauſeatiua: tunc enim caue eam, et remoue ipſam. quòd ſi feb. perſeuerauerit, tunc phlebotoma. Et non ceſſes phlebotomare donec æger appropinquat ſyncopi: aut cadat in ſyncopim, ſi corpus fuerit forte

In hac parte proſequitur curam ſecundum has intentiones. & primo uſq; ad declinationem. ſecundo in declinatione. ſecunda ibi § Et in fine eius. § prima in quatuor. Primo ponit curam per euacuationem. ſecundo per æquationem ſubſtantiæ. tertio per infrigidationem. quarto per mundificationem. ſecunda ibi § Sanguis uero. § tertia ibi § Eius uero. § quarta ibi § Mundificatio autem. § Dimittit curam per digeſtionem: quia intelligitur per æquationem ſubſtantiæ. nam quando ſanguis rectificatur in ſubſtantia cum rebus proprijs contra putredinem quæ ſecundum plurimum debent eſſe frigida, ſicca, & acetoſa, tunc digeritur. Cura autem per reſolutionem quæ completur ſubtiliando poros, aperiendo, & uapores tranſpirare faciendo eſt nota in capitulo de ephemeris: & in capitulo de cura putridarum in generali. ad illam. n. iuuant fricationes, & ſimilia. prima in tres. primo ponit curã principaliter intentam. ſecundo ponit euacuationem ante hanc præmittendam. tertio oſtendit quid faciendum ſit, ſi iſtæ euacuationes non poſsint fieri. ſecunda ibi § Oportet. § tertia ibi [Quòd ſi diſpoſitio.] prima in duas. primo præmittit. ſecundo probat. ſecunda ibi [Syncopis nanq;.] In prima parte dicit tria. primũ ꝙ non eſt aliqua euacuatio præſtantior quã phlebotomia ex manu. i. ex brachio in quacũq; hora accidit. i. quàm primũ occuris patiẽti. nõ. n. dandæ ſunt inducĩæ in phlebotomãdo. ſecũdo dicit ꝙ nõ expectetur. ſ. ꝙ natura faciat criſim, nec digeſtio cũ opus ſit feſtinãtia: neq; etiam pro facienda phlebotomia eſt opus digeſtione, ſicut in euacuatione aliorum humorum & cum ſolutiuis, niſi ſit repletio nauſeatiua. tunc enim caue eam. ſ. phlebotomiam & remoue ipſam. ſ. nauſeatiuam ſatietatem antequam phlebotomes nechylus corruptus ad hepar tractus corrumpat humores hepatis, & uenarum. Quomodo autem corrigenda ſit dictum eſt in capitulo de ephemera ex nauſeatiua ſatietate. tertio dicit ꝙ forte uirtute exiſtente forti fiat phlebotomia donec æger appropinquet ſyncopi, aut cadat in ſyncopim ſi corpus ſit forte abundans in multo ſanguine.

Euacuatio mũdificatio reſo l'o. quo modo diferant.

Dubitatur utrum in ſynocha ſolum debeat fieri phlebotomia in principio. ꝙ ſic, probatur per Azarauium dicentem tã in capitulo de ſynocha non putrida: quàm etiam in capitulo de ſynocha putrida: ꝙ ſi æger priuatus fuerit extractione ſanguinis

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 198 sur 301

guinis in principio,caue ipſum penitus extrahere apud augmentum ægritudinis,& in eius ſtatu,& ſi virtus ſit fortis . idē ſentit Iſaac in capitulo de ſynocha cum putredine . In contrarium eſt Auicen. di. q̄ ſi feb. perſeuerauerit tunc flebotoma. Dicendum cum Gale. nono therapeu. quòd conſeruata virtute in ſynocha nō ſolum poſt tres dies , ſed vltra eos etiā eſt flebotomandum. Ad Azarauium & Iſaac dicendum eos male ſenſiſſe. ſed ſi volumus eos ſaluare , dicamus eos voluiſſe non eſſe faciendam tantam flebotomiam in proceſſu,quanta eſt in principio .

Syncopis namque infrigidat complexionem fortem: et ſcias quòd flebotomia et ſumere in potu aquam frigidam quādoq; excuſant ab infrigidatione.

In parte præſenti probat eſſe faciendam flebotomiam vſq; ad ſyncopim , tribus rationibus ſumptis a Gale. nono therapeu. Prima flebotomia vſque ad ſyncopim infrigidat complexionem fortem ideſt fortem caliditatem febrilem vel fortem complexionem ideſt hominem habētem complexionem fortem cum abundantia plurimi ſanguinis & ſpiritus,patientem ſynocham remittendo ſimul caliditatem eius naturalem , & præternaturalem.ergo conuenit cum hoc quod ſit cura ſynochæ. ſecunda ratio hæc flebotomia & potus aquæ frigidæ excuſat ab aliqua cura.ergo eſt facienda.quaſi dicat, quòd aquæ frigidæ exhibitio , neque alia fortis infrigidatio eſt facienda ſtante repletione ſuperflua .

Et partitio quidem in ea eſt melior, ſi non fuerit quod neceſſariam faciat feſtinationem : nam fortaſſe erit in ea : quæ eſt infra appropinquationem ſyncopis vltimatio .

Hic reſpondet vni tacitæ quæſtioni . poſſet enim quæri an flebotomia infra ſyncopim ſit præſtantior . Reſpondet quòd partitio in flebotomia eſt melior quàm vnica flebotomia copioſa ducens ad ſyncopim. Si vero fuerit q̄ neceſſariam faciat feſtinationem ſicut ē timor feſtinę ſuffocationis , aut aduentus apoſtematis in aliquo membro nobili.nam fortaſſe in flebotomia quę eſt infra ſyncopim erit vltimatio,vel ſufficiētia.i.ſubſidium vltimū in bonitate ſufficiens ad curam.

Et fortaſſe ſequetur flebotomiam vltimam ſtatim fluxus ventris cholericus, et ſudor quem oportet omni hora abſtergere , donec continuetur : fortaſſe enim ſaluabitur cum eo .

Tertia ratio.illa euacuatio eſt facienda ad quam ſtatim ſequitur fluxus cholericus , & ſudor quem oportet omni hora abſtergere donec continuetur, ad quos aliquādo ſequitur ſanitas. ſed hanc flebotomiam ducentem ad ſyncopim ſequuntur huiuſmodi euacuationes aliquādo ducentes ad ſanitatem ergo eſt facienda . Cauſa vero quare ſequuntur huiuſmodi euacuationes eſt q̄ natura confortata per deonerationem a tanta repletione, & æquatione complexionis,mouetur contra has materias ſanguini immixtas,& eas expellit . Notate tamen quòd eſſet difficile vt fieret ſimul fluxus ventris, & ſudor : cum ſint euacuationes contrariæ: & aliquando fit vnus, aliquando alter .

Et ſuccurratur ei quod accidit ei de debilitate , et ſyncopi cum cibo ſubtili , et quiete .

Hic docet ſuccurrere debilitati quę ſequitur hanc flebotomiam dicens quòd ei ſuccurrendum eſt cum cibo ſubtili.i. vel locis conuerſionis , & penetrationis & paucæ quantitatis ſicut aqua carnis,vinū limphatum ſubtile boni odoris:& quiete.oportet enim q̄ ſyncopizantes ſint quieti animo,& corpore ita vt ſtent ſupini , & non moueantur : immo non loquantur : non tamen debent dormire.Dicit enim Auic.vndecima tertij præcipiantur vigilare, & dimittere locutionem.

Et oportet vt præmittatur lenificatio naturæ cū illis quæ ſciuntur de illis, quæ ſunt ſicut duorum granatorum aquæ. ſ. dulcis , et muzi vſque ad terminum : et ſiracoſt, et tamarindi et colyria leuia de quibus diximus. Et quandoq; eſt neceſſariū apud digeſtionē euacuare cū eis,quæ ſunt ſicut myrabolani,et fumus terræ, et caſſia fiſtula,et his ſimilia de illis,quæ ſciuiſti.

In parte præſenti ponit euacuationem quam oportet frequenter præmittere flebotomiæ.Dicit ergo quòd oportet vt præmittatur lenificatio ventris cum eis quæ ſciuntur. ſ.in capitulo generali curationis feb.purrid. & ſuccus duorum granatorum.ſ.dulcis & muzi vſq; ad tantū. i. doſim ſufficientem quæ eſt circa vj.ʒ.& dulcoretur cū ʒ.j.zuc. optimi & ſecundū lenitiuum eſt huiuſmodi. ℞.tamarindorum.ʒ.ij. infundantur per inciſionem in vj.vnc.aquæ per vj. horas & aqua illa coletur exprimendo. cuius vnc.iiij.miſceantur vnc.j.s.manna. Et colyria.i.clyſteria bona leuia ſunt conueniētia : de quibus in capitulis præcedentibus. Et quandoq; eſt neceſſarium euacuare apud digeſtionem .i.digeſta materia cum huiuſmodi . ℞. corticum myrobalanorum citrinorum vnc.j. fumi terræ. M.j. bulliant in .j.lib.aquæ ad medietatis conſumptionem,& colentur exprimendo : cum cuius decoctionis. ʒ. iij. miſceatur floris caſiæ. vnc.j.lenit enim vētrem,& ſanguinem mundificat a cholera , & humoribus ſalſis.

Pro quo notandum quòd materiæ corruptæ quæ febri aſſociantur ſanguineæ quandoque ſunt circa partes ſtomachi , & inteſtinorum,& meſeraicarum : & ante flebotomiam educēdæ ſunt lenientibus prius poſitis ne materia illa corrupta ad venas trahatur : & poſsibile eſt q̄ clyſteria lenitiua ſufficiant maxime ſi ſint ſolum in inteſtinis : aliquando ſunt in venis, & poſt flebotomiam educendæ ſunt cum hac medicina vltimo poſita : licet etiam ante flebotomiam cum hac medicina poſſet vtraque materia educi .

Quod ſi diſpoſitio non tolerat flebotomiam in manu , flebotometur vena quæ eſt in cornu frontis , aut ponantur ventoſæ . Si autem non præparatur aliquid eorum , et hoc propter accidens quod prohibet : tunc fac ſolutionem ventris ſecundum modum qui eſt in cauſonide : et regimen ſit cum eis quæ aperiunt , et incidunt , et ſedant ebullitionem. Et ſi acciderit ex flebotomia ſyncopis ciba cum pane , et aqua acreſtæ. Quòd ſi accidat fluxus ſanguinis narium per ſe non abſcindatur niſi cum appropinquauerit ſyncopis .

Ponit quid faciendum ſit cum phlebotomia non poſsit fieri ex brachio,quod forte eſt,quia vena illa non reperitur,aut quia æger eſt debilis:& vult q̄ phlebotometur vena frontis . nam iſta immediate confert grauitati capitis,& mediate a to toteſt euacuare : & minus debilitat quā vena manus:&ponantur ventoſæ.ſ.in ſpatulis,aut natibus cum ſcarificatione. Si autem nō poteſt fieri aliquod horum propter aliquod accidens quod prohibet : aut quia nō vult : tunc fiat ſolutio vētris cum his quæ dicta ſunt in cauſonide euacuantibus humorem ſanguini admixtum , ſicut eſt decoctio tamarindorum cū manna , aut caſsia. quibus aliquid quod electiue euacuet humorem peccātem cum ſanguine poſſet addi : ſed de his infra. Regimen ſit cum his quæ aperiunt, incidunt , & ſedant ebullitionem ſicut eſt ſyrupus acetoſus ſimplex , aut oxyzaccara cum aqua endiuiæ,capillorum veneris vſq; ad aquā fœniculi maxime quādo ſanguis fuerit ingroſſatus per flegmatis groſſi admixtionem : aut cum aqua endiuiæ detur ſyrupus acetoſus compoſitus qui apud Meſue numeratur inter ſyrupos frigidos. Et ſi acciderit ex flebotomia ſyncopis ciba eum cum pane infuſo in aqua acreſtæ : & hoc maxime competit ante ſyncopim ad prohibendum ipſam ſtomachum confortando . & poſt ſyncopim cōuenit ad prohibendum iterationem eius. Quòd ſi acciderit fluxus ſanguinis per ſe.i.a natura nō abſcindatur niſi cum appropinquat ſyncopis. Pro quo notandum quòd prohibet ſyncopim in fluxu ſanguinis ab arte.i.flebotomia : eo quòd in fluxu ſanguinis a natura non fit ſyncopis niſi valde ſuperfluente euacuatione : cum natura eligendo euacuat ſanguinem minus conuenientem : ſed cum minori euacuatione per artem ſequitur ſyncopis .

Sanguinis vero ingroſſatio fiat cum eis, quæ ſunt ſicut rob iuiubarum : & eſt vt decoquantur.c.iuiubæ cum libr.v.aquæ donec remaneat tertia , & inſpiſſetur cum zuccaro , & quāto plus minoratur zucca. tanto eſt melius . Et lentes iterum proprie præparatæ cum aceto acetoſo forti , ſunt huius generis . Et caue ne des in potu rob iuiubarum , aut corpus lentium materia exiſtente groſſa .

Hic curat ſynocham per ſanguinis æquationem , quæ fuit ſecunda intentio. Et dicit quòd ingroſſatio ſanguinis ſi fuerit nimis ſubtilis fiat cū eis quæ ſunt ſicut rob iuiubarum . ſed quanto

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 199 sur 301

quanto plus minoratur zuccarum tanto eſt melius: cum zuccarum inflammet, & in choleram conuertatur. ſufficiet ergo intantum zuccarari quòd aqua illa fiat dulcis. Et lentes & proprie earum kiſch abiecta prima aqua, cõuenit: & cõditũ cum aceto de vino notabiliter acuto, quod exiccat & notabiliter infrigidat ſe profundando in ſubſtantiam ſanguinis & acuitatem ſuam, & partes ſubtiles reſoluendo ingroſſat. ſubtiliat enim & mollificat dura, & groſſa, & ſubtilia, & mollia ingroſſat, & indurat: ſicut eſt videre in auibus quæ ponuntur in aceto quarum carnes indurat, oſſa mollificat. Caue tamẽ ne detur in potu rob iuiubarum, aut corpus lentium materia exiſtente groſſa: immo quærantur ſubtiliantia, quæ dicam cum ordinabo curam.

Eius vero infrigidatio fit cum eis quæ ſunt ſicut aqua lentium infrigidata, & aqua lactucæ infrigidata: & ſumere in potu aquam frigidam ſi non fuerit quod prohibeat: & fortaſſe ſumitur in potu donec tremere faciat, & ſatiet: & forſitan enim ſanat eum: & quandoq; permutatur feb. ad flegmaticam: & curatur cum trochiſcis de roſis & ſimilibus: & hæc quidem cura eſt quorundam antiquorum, & ſecuti ſunt eam quidam modernorum. Dare autem in potu aquam hordei eſt curatio conferens eis, ſed cum lenitate naturæ. Et melior horarum ad hoc eſt hora vehementis ebullitionis, et angustiæ, & inflammationis, & frequentiæ pulſus cordis.

In parte præſenti curat ſynocham per tertiã intentionem dicens: quòd infrigidatio fiat cum aqua lentium infrigidata actu, & cum aqua lactucæ ſimiliter infrigidata: & cum aquã frigida ſumpta in potu ſi non fuerit aliquid prohibens & fortaſſe. i. aliquando ſumitur in potu donec tremere. i. rigere faciat, & ſatiet ita vt non ſitiat. conceditur enim de aqua quantum poteſt præbere quando adſunt omnes, aut plures conditiones ſuadentes potum aquæ frigidæ: ſed de hac re dictum eſt ſufficienter in capitulo de cura putridarum in generali. Nam hæc aqua ſumpta ſanat præcipue ſynocham non putridã ſanguinem ad benignum reducendo: & fortaſſe mutat hanc febrem in flegmaticam non quia ſanguis conuertatur in flegma ſed infrigidatur, & ingroſſatur ita vt faciat febrem remiſſam ſicut eſt flegmatica: & poteſt eſſe q; ſanguis reducatur ad benignum, ſed propter nimiam infrigidationem phlegma putreat nimio frigore: & accendat phlegmaticam quàm medicus magis eligat, quàm moriatur ex ſanguinea nimio eius caumate, ſicut hoc modo Auerrois ſeptimo colliget permutat cauſonem in chronicam cum aqua anguriæ, & curatur cũ aqua trochiſc. de roſ. hæc flegmatica, in quam facta eſt permutatio, non quidem in principio permutationis ſed magis in proceſſu: vel aliter curatur febr. ſanguinea cum trochiſcis de roſis in declinatione ſicut præcipit Raſis. 17. Continentis: & hic eſt ille de antiquis de quo loquitur Auic. qui vero ſunt moderni deus ſcit: multi enim erant medici tempore Auic. quorum notitia non peruenit ad nos. Dari autẽ in potu aquã hordei confert ſed cũ lenitate naturæ. i. ventre non exiſtente valde ſtyptico, & pleno fæcibus: aliter ſed cũ lenitate naturæ. i. quia lenit ventrem cũ nõ ſit valde ſtypticus. omne enim abſterſiuum eſt ventris lenitiuum. ſecundo canone. cap. quarto. Et melior quidem horarum ad exhibendum aquam hordei, aut aquam frigidam eſt hora vehementis ebullionis. i. caliditatis ingentis, & anguſtiæ. ſ. cum æger non poteſt quieſcere, & permutatur de figura in figuram ob ingentem caliditatem circa præcordia: & tunc eſt frequentia pulſus cordis. huiuſmodi autem infrigidantia magis neceſſaria ſunt, & minus ſunt apta nocere propter caliditatis magnæ reſiſtentiam.

Et ſcias quòd eſſe contentus infrigidatione, & dimittere flebotomiam & ventris ſolutionem addit in oppilatione, & coarctatione: quare additur putredo, & caliditas in reliqua diſpoſitione.

In præſenti parte admonet nos nõ debere eſſe contentos ſola infrigidatione, ſed præmittẽdum eſſe phlebotomiam, & ſolutionem ventris ante infrigidantia fortia interius ſumpta ſiue exterius applicita: quia huiuſmodi addunt in oppilationẽ. ſ. attenuatoria: & coarctatione. i. oppilatione coarctatoria: quare creſcit putredo, & caliditas in reliqua diſpoſitione id eſt in putredine humoris præexiſtente & caliditate febrili præexiſtente per additionem nouæ putredinis, & nouæ febris, quæ erunt maiores tempore ſequenti quàm fuerint in præcedenti: & forte accendetur putredo in aliquo humore, & fiet noua febris.

Mundificatio enim fiat cum eis, quæ ſunt ſicut ſoluentia choleram ſecundum reſponſionem neceſſitatis virtutis, et debilitatis, cum digerentibus humorem crudum: quoniam fortaſſe ipſa eſt cauſa in putrefactione ſanguinis.

Hic exequitur quartam intentionem. & eſt euacuatio humorum qui admiſcẽtur ſanguini: & dicit q; mundificatio ſanguinis ab humoribus ſibi admixtis fiat cum ſoluentibus choleram, ſm exigentiam neceſſitatis & tolerantiã virtutis: & fiat cum digerentibus humorem crudum ſanguini admixtum, qui eſt cauſa putrefactionis ſanguinis. Pro quo notandum quod in ſynocha ſemper opus eſt euacuatione: tum quia ſanguis per putredinem ſatis cito in choleram conuertitur: tum quia aliquando præeſt in ſanguine, diſponens ipſum ad putredinẽ. Aliquando eſt opus euacuatione humoris crudi phlegmatici groſſi, aut ſubtilis qui præexiſtẽs in ſanguine diſponit ipſum ad putredinem. ſed innuit Auicẽ. hunc digerendum eſſe primo. non autem ſic dicit de cholera ſed ſolum ipſam eſſe euacuandam: eo quòd ipſa parario eſt euacuationi quàm phlegma. Cum quibus autem hæc intentio debeat compleri videbitur in ordinatione curæ.

E in fine eius da ei in potu quæ ſunt ſicut trochiſci de camphora, et trochiſci de ſpodio. Iſti etiam trochiſci ſunt boni. Recip. ſpo. drach. iij. ſem. portulacæ. drach. v. ſem. cucumeris, drach. iiij. ſem. cucurbitæ. drach. vi. gummi. et dragãt. et amyli omniũ ana. drach. iij. ſucci liquiritiæ pondus. drach. vij. fiant ex eis trochiſci. Deſcriptio alia, et proprie ad debilitatem hepatis. Recip. roſarũ drach. iij. ſucci berberis. drach. ij. ſemi. cucumeris, et melonis, et citruli, et portulacæ, et ſpodij omniũ ana. pondus drach. i. gummi, et dragaganthi: et amyli: omniũ ana. drach. s. rauedſceni, et croci, et camphoræ, omnium ana. pondus quartæ partis drach. vnius: fiant trochiſci.

In præſenti parte curat ſynocham in declinatione dando trochiſc. de camphora, & trochiſc. de ſpodio. ſecundo deſcribit quoſdam trochiſcos. Prima deſcriptio eſt iſta. Rx. ſpodij. drach. iij. ſeminis portulacæ. drachmæ. v. ſeminis cucumeris. drach. iiij. ſeminis cucurbitæ. drach. vj. gummi, dragaganthi, amyli ana. drach. iiij. liquiritiæ. drach. vij. fiant ex eis trochiſci incorporando cum aliquo liquore ſicut aqua roſata, aut aqua acetoſæ. Deſcriptio alia pprie ad debilitatem hepatis. Rx. roſ. drach. iij. ſucci berberis. drach. ij. feminis cucumeris, melonis, citruli, portulacæ, ſpodij ana. drach. j. gummi arabici, amyli, dragaganthi. ana. drach. s. reubarbari, croci, camphoræ ana. quartam. drach. j. fiant trochiſci. hos dicit valere ad debilitatem hepatis propter reubarbarum. Pro qua parte notandum hos trochiſcos conuenire in declinatione iam præcedentibus euacuationibus: tum ad extinguendum caliditatem: tum ad vniendum ſubſtantiam membrorum nobilium, & ea confortandum: datur autem cõuenienter de eis. 3. j. cum aqua roſ. aut acetoſæ, & ſimilibus ita vt bibi poſsit.

Cibi vero ſint illi qui fiunt ex iuiubis: et illi qui fiunt ex lentibus cũ aceto, et granatis, et ſumach. Et ſi ſit aliquid eorũ conſtrictio cuius timeatur, frangatur cum ſiracoſt, et prunis et cũ eo quod fit de cucurbita, et cum herba acetoſa: et eius fructus ſint pira de ſceni et granata, et mala de ſceni. et eius olera ſint cucumeres, et cucurbitæ et alkekhethed, et endiuia, et olus benedictũ, et acetoſa, et coriandrũ, et quæ ſunt eis ſimilia.

In præſenti parte curans per diætam dicit cibos cõuenientes illis, qui fiunt ex iuiubis, & qui fiunt ex lentibus conditis cum aceto, cum granatis, & cum ſumach, & omnes infrigidant & ingroſſant: & omnes conueniunt ſangnine exiſtente ſubtili, & hæc ſanguine exiſtente groſſo ſunt vitanda. Secundo dicit quòd ſi ex aliquo iſtorum timeamus conſtrictionem meatuum, ſiue oppilationem, aut conſtrictionem ventris, frangantur cum ſiracoſt, & manna, aut prunis miſcendo illa cum ſupraſcriptis, & dando poſt illa. Item nutriatur cum

ſolo

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 200 sur 301

ſolo cibo fracto ex cucurbita. Itē acetoſa, & eius fructus ſunt pira de ſceni ideſt de regione illa & granata & proprie muza acetoſa: & mala d' ſceni: & eius olera ſint cucurbita cucumeres alkehethed ideſt citruli, endiuia, olus benedictum ideſt portulaca, & acetoſa, & coriandrum, & ſimilia frigida.

Et ſi accidat dolor capitis, aut pulſus cordis, aut vigiliæ, aut profunditas ſomni, aut fluxus ſanguinis nariū ſuperfluus deſtruens uirtutem, & alia de accidentibus ſuis cura cum eis, quæ docuimus te in loco ſuo.

Hic pro cura accidentium remittit nos ad capitula ſupra ſcripta in hac fen. in quibus omnium horum ponitur curatio. Dicit tamen fluxus ſanguinis deſtruens uirtutem: quia fluxus ſanguinis criticus non eſt reſtringendus niſi manifeſte debilitet uirtutem.

Dubitatur utrum liceat in ſynocha phlebotomare uſque ad ſyncopim. negatiue arguitur primo per Raſim. 17. Continentis dicentem. dico, magnæ ſagacitatis eſt non ſubtrahere ſanguinem ſubito uſque ad ſyncopim, ſed trahere prima uice me dietatem. Et idem dicit Auicen. in hoc capitulo. Et partitio in ea &c. Et Gal. ſecundo therapeu. dicit duos phlebotomatos uſque ad ſyncopim mortuos fuiſſe. nullum tamen dicit phlebotomatum citra ſyncopim mortuum fuiſſe. ergo non uidetur eſſe phlebotomandum uſque ad ſyncopim incluſiue. tertio ſyncopis eſt accidens ſeuiſsimum maxime uitandum. ergo per phlebotomiam nemo debet duci ad ſyncopim. quarto quæcunque nocumenta uitantur, & quæcunque iuuamenta ſequūtur phlebotomando ad ſycopim, & uitantur & ſequuntur non phlebotomando uſque ad ſyncopim. ergo nō eſt facienda phlebotomia uſque ad ſyncopim. patet conſequentia. & antecedēs probatur: quia diuidendo phlebotomiam in modico tempore ut puta in ſpatio unius horæ aut duarum: poterit eadem quantitas extrahi ut puta duæ libræ abſque hoc quòd ſequatur ſyncopis, quæ duæ lib. extractæ continuæ facerent ſyncopim, & utrobiq; eadē iuuamēta ſequunt, & eadē nocumenta uitant. ergo. &c. Et confirmatur, quia phlebotomia tarde, quanuis cōtinue, ſanguinem educendo minus debilitat, quàm phlebotomia uelociter & continue tantundem de ſanguine educens. Sit ergo quòd in duplo minus, & pono quòd una lib. ſanguinis continue, & uelociter per phlebotomiam extracti præciſe inducat ſyncopim in Sor. tunc arguitur ſic. Phlebotomia educens tarde ſanguinem: quæ ſit. a. in duplo minus debilitat quā phlebotomia uelociter educens quæ ſit. b. ergo in duplo plus de ſanguine extractum per phebotomiam præciſe ducit Sor. ad ſyncopim: & minus eo non ducit Sor. ad ſycopim, ut exempli gratia extrahens in ſexquilatera plus, & hæc q̄ ſit. c. a. q̄ faciet iuuamenta, & uitabit eadem nocumenta quæ facit, & uitabit b. & hæc eſt infra ſyncopim. b. uero ad ſyncopi. ergo. &c.

Præterea. Arguitur rationibus Auer. ſeptimo colliget. ecō tra Gal. quarum prima eſt iſta. illa euacuatio non eſt facienda quæ eſt inartificialis: ſed euacuatio uſq; ad ſyncopim eſt inartificialis. ergo non eſt facienda. tenet conſequentia. & maior eſt manifeſta. ſed minor probatur. illa euacuatio eſt inartificialis, quæ eſt contraria operationi naturæ: ſed euacuatio uſque ad ſyncopim eſt contraria operationi naturæ. cum natura non faciat euacuationem uſque ad ſycopim, niſi in criſibus mortalibus. Secunda intentio euacuationis eſt euacuare ſuperflua. ſeruata tanta quantitate ſpiritus, & humorum quòd uirtus nō cadat: ſed in phlebotomia uſq; ad ſyncopi uirtus cadit. ergo nō debet eſſe intentio ad faciendum eam. Tertio ſi eſſet facienda phlebotomia uſque ad ſyncopim maxime eſſet: quoniam infrigidat malam complexionem fortem: ſed iſtud iuuamentum non eſt conueniens cum ſit de per accidens. ſequitur enim paucitatem ſanguinis & ſpiritus quod eſt nociuum. quarto minus malum eſt, quòd poſt euacuationem aliquid ſuperfluum maneat, & cum hoc notabiliter de calore naturali, quàm quòd totum ſuperfluum remoueatur cum maxima paucificatione caloris naturalis, ita ut cadat uirtus: ſed primum fit per phlebotomiam citra ſycopim. ſecundum uero per phlebotomiam uſq; ad ſyncopim. ergo prima facienda eſt: & non ſecunda.

Quinto ſecundum plurimum in ſynocha humores ſunt ſuperflui ſanguini admixti apti ad putredinem, qui per diminutionem caloris per phlebotomiam uſque ad ſyncopim putrefient, & facient aliam feb. cum calor naturalis diminutus non poſſet ſe a putredine tueri. ergo inconueniens eſt phlebotomare uſque ad ſyncopim.

In oppoſitum eſt Gal. nono therapeu. & Auicen. in parte præſenti. quòd ſi feb. perſeuerauerint tunc phlebotoma, & nō ceſſes phlebotomare donec appropinquet ſyncopi aut cadat in ſyncopim ſi corpus forte fuerit.

Inter illos duos auctores & Auer. non oportet in ponendo concordiam elaborare, ſicut quidam tentauerunt, cum a propoſito ſint diſcordes. Videamus ergo cuius rationes ſunt fortiores, & illum ſequamur. Rationes Auer. iam dictæ ſunt: audiamus rationes pro opinione Gal. In primis Azarauius, & Auenzoar quibus Raſis maxime credit, quos putat præſtantiores medicos quàm Gal. ſunt contra Auer. in hoc capitulo. Amplius conuenientius eſt mains periculum euitari minori periculo: ſed in phlebotomia facta uſque ad ſyncopim maius periculum euitamus ſcilicet mortem paruo periculo ſcilicet ſyncopi a qua homo reſurget aſperſione aquæ frigidæ. periculum autem quod euitatur eſt mors feſtina per uiam ſuffocationis, & quandoque propter apoſtema alicuius membri principalis. Tertio ſi fiat phlebotomia uſque ad ſyncopim in ſynocha non putrida tollitur febris. & ſi fiat citra, non tollitur febris. immo multoties ad putridam permutatur, quę multotiens ducit ad interitum: quare &c. Quarto in infrigidando eſt timor, & minor quàm euacuando apud Auer. ſeptimo colliget. ſed ultimam infrigidationem concedit Auer. in ſynocha ergo ultimam euacuationem cōcedere poteſt: & iſtę ſunt rationes medicorum quorum ſcientiæ & experientię credere debemus. Et ſi quæratur an in ſynocha putrida ſit ducendum uſque ad ſyncopim per phlebotomiam ſicut in ſynocha non putrida. Dicendum quòd ſic: quando ſcilicet ægritudo non dat inducias. Dicendum tamen quòd minorem phlebotomiam debemus facere in putrida, quàm in non putrida. ut dicit Gal. undecimo therapeu. quinto capitulo. & hoc quia uirtus in ea eſt minus fortis, & ſanguis ſic non eſt aptus euacuationi. & tertio quia non poſſet feb. ceſſare per hanc phlebotomiam: quia in ſanguine putrido non poſſet ſubito fieri æquatio complexionis, & ceſſatio. Item oportet conſeruare uirtutem in putrida ad alias criſes, quare minus eſt extrahendum quàm in non putrida. licet utrobique ut dictum eſt ſit ducendum uſque ad ſyncopim. minor tamen phlebotomia in putrida ducit ad ſyncopim, quàm in nō putrida propter maiorem debilitatem uirtutis, & maiorem malitiam materiæ.

His ita determinatis reſpondendum eſt ad rationes contrarium ſuadentes. Ad rationem Raſ & Auicen. dicendum eſt quòd partitio eſt melior, ſi non fuerit quod neceſſariam faciat feſtinationem: ſed ubi timeatur mors feſtina quæ aliquando accidit in. 12. horis potius eligenda eſt phlebotomia uſque ad ſyncopim. Ad ſecundam rationem de duobus phlebotomatis uſque ad ſyncopim mortuis &c. Dicendū eſt illos mortuos fuiſſe: quia non fuerunt ſeruatæ debitæ circunſtantiæ, nec tenor uirtutis eorum. Et quāuis non recitet ibi aliquos phlebotomatos infra ſincopim mortuos fuiſſe ui ſyncopis: fuerunt tamen mortui ui ægritudinis ducentis ad præfocationem, uel ad apoſtema membri nobilis. Ad tertium dicitur quòd ſyncopis eſt accidens ſæuiſsimum, & maxime uitandum quantum eſt poſsibile, nec medicus phlebotomans intendit principaliter ſyncopim, immo uitat quantum eſt ei poſsibile cum remediis opportunis: ſed bene ſtatuit in mente ſua tantam ſanguinis quantitatem haurire etiam ſi eſſet caſurus in ſyncopim ut uitentur maiora pericula. Ad quartam rationem negatur antecedens. & quāuis diuidatur phlebotomia i modico tempore in duas partes: illa tamen non poterit prohibere nocumentum mortis feſtinum, ſicut prohibet continua eiuſdem quantitatis extractio. Et ad confirmationem forte negatur ſuppoſitum.

Contra pro ipſo eſt experientia nam ſanguis egrediens paulatim ex naribus minus debilitat quàm ſi egrederetur uelociter & continue. & eſt idem iudicium de ſanguine menſtruali, & hæmorroidali. ergo ſimile erit de ſanguine extracto per phlebotomiam. Præterea. Aqua hydropicorum, & ſanies empycorum paulatim, & ſucceſsiue educta minus debilitat:

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 201 sur 301

immo cum paulatina,& ſucceſsiua euacuatione liberatur hydropicus extrahendo totam aquoſitatem: & ſimiliter empyicus attrahendo totam materiam in pectore contentã: & utraque iſtarum uelociter educta antequã totaliter extrahatur interficit debilitando uirtutem. Et hæc iuuamenta ſunt ſexta aphoriſmorum aphoriſ.27. Quicunque empyici,aut hydropici inciduntur,aut uruntur. Idem ſanie paulatim & ſucceſsiue ex apoſtemate magno educta: quare ſuppoſitum nõ poteſt negari. Reſpondetur concedendo ſuppoſitum, & admittendo caſum,& tunc dicit quòd ſcilicet phlebotomia extrahens ſanguinem in ſexquilatera plus non facit eadem iuuamenta, nec uitat eadem nocumenta.non enim uitabit feſtinam ſuffocationem. nec apoſtema quod uitabitur per minorem quantitatẽ ſanguinis: ideo in his caſibus extremis facienda eſt phlebotomia lata ſatis de ſanguine in paruo tempore educens. Ad primam rationem Auer.quòd non tantum illa euacuatio eſt naturalis, quæ imitatur naturam,immo quãdoque illa quę eſt operationi naturæ contraria:ſicut quãdo natura mutat materiam ad aliquod membrum quod apoſtemabitur, & medicus prohibet cum repercuſsiuis. Item illa quæ ſupplet defectum naturę ubi deficit,ſicut cum ars abſcindit membrum putridum, quòd natura non facit:& ſic in propoſito ars ſupplet operationem naturæ. Ad ſecundum dicitur quòd intentio euacuationis eſt educere ſuperflua ſeruata uirtute a caſu,a quo non poſſet releuari: ſed quòd notabiliter uitus debilitetur,hoc non intendit euacuatio. Ad tertium dicitur quòd multa iuuamenta de per accidens ſunt conuenientia ſicut infrigidatio corporis febrientis per exhibitionem ſcamoneę:quòd ſicut curatio tetani cum balneo aquæ. ſeptima aphoriſ. Ad aliam negatur maior.nam caſus ille uirtutis facile remouebitur ſed.feb.remanens facile tranſibit in putridam,& forte ſequetur ægri feſtina mors. Ad ultimũ dicitur quòd uirtus deonerata leuata a ſyncopi deonerata ſanguine ſuperfluo,mouebitur contra humores illos, & expellet:quos non expuliſſet niſi fuiſſet facta tanta ſanguinis euacuatio:quod affirmat Auic.d. Et fortaſſe ſequitur phlebotomiam ultimam ſtatim fluxus cholericus,& ſudor quẽ oportet omni hora abſtergere donec continuetur, & fortaſſe ſanabitur. Cura feb.ſanguineæ nouem exigit intentiones. prima eſt debitum regimen ſex rerum.ſecunda eſt euacuatio.tertia eſt caliditatis extinctio.quarta eſt digeſtio. quinta mundificatio.ſexta eſt urinæ prouocatio.ſeptima reſolutio.octaua cordis & membrorum confortatio.nona accidentium correctio. Regimen ſex rerum debet eſſe frigidum ſed multo magis in ſynocha non putrida,& in ſynocha ſimili cauſoni. in ſynocho uero in quo eſt putrefactio ab humore crudo groſſo uel aquoſo non eſt neceſſarium infrigidare multum:& diæta debet eſſe ſubtilis: ſed ſubtilior in ſynocha non putrida,& ſynocha ſimili cauſoni in quibus Auicẽ.laudat iuiuba,ſed deberent decoqui in aqua poſt earum inciſionem: ius earum ſiue ipſarum Kiſch cõuenit.infrigidat enim & ingroſſat. Similiter confert Kiſch lentium abiecta prima aqua conditis cum aceto granatorum, uel ſumach. Item laudat cucurbitas,acetoſam,portulacam,lactucas,endiuiam,cucumeres,pruna,pira,poma.quæ omnia coquantur ut decet. Similiter laudatur acetoſitas citri,arancii, lymonis,ceraſa acria,berberis,agreſta & uinum granatorum cum aqua ſit potus eorum.in ſynocho uero quandoque oportet diætare diæta groſſa & reſtauratiua:& conari ſummopere ut comedãt ſicut in peſtilentialibus: cuius cauſa eſt ut ſanguis bonus reſtauretur,cum præexiſtens ſit corruptus:& in hoc ſynocho oportet cum cibis miſcere calida,uel frigida ſecundum gradum ægritudinis,& cauſam eius prohibentia putredinem. Frigida uero quæ miſcentur ſunt,ut plurimum acetum, & reliqua acetoſa. Item ſandali,coralli,margaritæ & ſimilia. calida uero ſunt cinamomum,caryophyllum, & ſimilia boni odoris conuenientia,quando humores frigidi ſunt admixti facientes ſanguinem putrere:& tunc cõueniunt abſterſiua ſubtiliatiua, inciſiua quando humores admixti ſunt crudi groſsi. Si uero ſunt crudi aquoſi huiuſmodi declinẽt ad ſiccum cum pauca inciſione,& abſterſione: & tũc milium,& panicum, & far eſſent conuenientia.uinum,carnes,& oua non conueniunt niſi in declinatione,aut niſi timetur caſus uirtutis. Secunda intentio ſcilicet euacuatio perficienda eſt phlebotomia quàmcito eſt poſsibile: uentre tamen exiſtente pleno fæcibus præmittatur clyſtere lenitiuum eorum, quæ ſunt in ſtomacho eductiuum: & poſt eorũ eductionem quamcito eſt poſsibile phlebotometur ex uenis brachii, ex quibus eligat baſilica ſanguine multum inflammato circa ſpiritualia,& hepar peccante. nigra uero peccato exiſtente in toto.ſi uero in caſu fuerit retentio hæmorroidarum,aut menſtruorum præmittatur phlebotomia ſaphenarum, deinde phlebotomentur uenæ manus: & non eſt in hac febre expectanda digeſtio,quæ expectatur in alijs febribus ab aliis humoribus pendentibus.præcipue in ſynocha. In ſynocha uero ubi eſſet admixtio multi phlegmatis groſsi cum ſanguine.& non eſſet opus magna feſtinantia præmiſſa phlebotomia minoratiua ante ſecundam phlebotomiam prę̃mitte digeſtiuum:& ſi non poſſent phlebotomari manus uenæ, phlebotomentur aliæ uenæ propinquæ his in iuuando. Et Auic. memorat phlebotomiam uenæ frontis,aut apponantur uẽtoſæ cum ſcarificatione,aut ſanguiſugæ in natibus,& in ſpatulis: & ſi nihil horum fieri poſſet,ſoluatur uenter ſecundum exigentiam humorum peccantium.& hæc phlebotomia de qua ſupra debet eſſe copioſa,& magis in ſynocha quàm in ſynocho. Et minori etiam phlebotomia ſyncopizat patiens ſynochũ quàm ſynocham. Et ne decipiaris nota,quòd non debet eſſe tua intentio ut æger cadat in ſyncopim: immo debes illã prohibere quantum eſt poſsibile. Sed intentio tua debet eſſe ut extrahatur tanta quantitas ſanguinis, quæ ſufficiat ad curam, etiam ſi per eam duceretur ad ſyncopim. Quantitas autem ſufficiens eſt communiter ab.i.lib.& 5. uſque ad.ij. Sed cum extraxerit lib.i.ſi ſuperuenit ſyncopis dimitte pro tunc: & ipſo releuato a ſyncopi cum remedijs opportunis extrahe reſiduum. Eſt tamen melius ſi ægritudo dat inducias partiri phlebotomiam. nam bis,aut ter poteris iterare phlebotomiam in die naturali: immo in,12.horis.

Quæ ſit intentio in phlebotomia uſque ad ſyncopim.

Intentiones curatiuę in feb. ſanguinea.

Tertia intentio eſt extinctio caliditatis diuerſimode perficienda. in ſynocha enim & ſynocho aſsimulato cauſoni cum uehementer extinctiuis, ſicut cum aqua hordei infrigidata in magna quantitate. Item cum aqua portulacæ, acetoſæ, uino granatorum, oxyzaccara & ſimilibus frigidis actu, & potentia,& etiam cum exterius applicitis: & his non ſufficientibus cum potu aquæ frigidæ uſque ad ſatietatem, quando adſunt omnes uel plures conditiones ſuadentes potum aquæ frigidæ. Sed ſi non fit tanta caliditas quia forte ſanguini eſt mixtus humor groſſus, crudus aut ſubtilis non eſt opus tanta infrigidatione: ſed ſanguine exiſtente groſſo, crudo,dentur ſubtiliantia ſicut ſyrupus acetoſus ſimplex,aut oxyzaccara cum aqua endiuiæ & ſimilibus & ipſo exiſtente ſubtili aqua iuiubarum,& ſimilium. Et nota quòd exhibitio horum infrigidantium non præmiſsis omnibus oportunis multo magis noceret quàm iuuaret. quapropter procedendum eſt ſecundum intentiones prædictas. Quarta intentio eſt digeſtio in qua intenduntur duo,unũ eſt æquatio ſubſtantiæ groſſæ per ſubtiliantia ſicut eſt ſyrupus acetoſus, oxyzaccara: aqua endiuiæ,hordei, & ſimilia.& ſubtilis per ingroſſantia ſicut eſt aqua iuiubarum, lentium & ſimilium. Alterum eſt prohibitio putredinis ad quam prohibendam confert acetum, & acetoſa: acetoſa itaq; ſunt cibis, & rebus medicinalibus immiſcenda ſicut acetum, agreſta, uinum granatorum, acetoſitas citri,& ſimilia. Quinta intentio ſcilicet mũdificatio fiat cum ſoluentibus humores ſanguini admixtos: choleram quidem cum aqua fructuum cui aliquid modicum diaprunis ſolutiui, & electuarij ſucci ro.addi poteſt. Phlegma quoque aquoſum cum caſsia diſſoluta cum decoctione turbit ſine admixtione zingib.ſed phlegma groſſum cum aqua diſſoluta cum decoctione turbit correcti cum zingi. agarico, & ſimilibus: melancholia uero cum aqua lactis, ſene & epythimo. Sexta eſt urinæ prouocatio cum decoctione ſe.fri.cum ſyrupo acetoſo compoſito diſſoluto cũ aqua aſparagorum. Septima intentio quæ eſt reſolutio completur cum fricationibus, & cum prouocatione ſudoris:ad quem prouocandum iuuat aqua hordei cum pauco uini ſubtilis. Item ſuffumigatio cum aqua calida ſuper lateribus aſperſa ipſo iacente in lecto, & pannis debite cooperto. Octaua intentio ſcilicet membrorum nobilium confortatio perficitur cum trochiſcis de camph.trochiſ.de ſpodio .ſandalis, & ſimilibus. Nona intentio ſcilicet accidentium correctio perficitur ſecundum eorum exigentiam.

De

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 202 sur 301

De feb.phlegmatica. Cap. XLVII.

Sciuisti quòd febr.putredinis phlegmatis quandoque est paroxysmalis: et quandoque est inseparabilis: & sciuisti causam in hoc.

Superius egit de febribus cholericis,& sanguineis hic agit de phlegmaticis. Habet hęc pars partes tres. In prima agit de his feb.in generali. In secunda in speciali ponendo signa. In tertia cur am.secunda ibi§In illa quidem.§ tertia ibi§Cura huius ægritudinis diuersificatur. Primam partem,seu primũ capitulum in quinque partes diuido. In prima diuidit febr. phlegmaticam in duas primas species. In secunda ponit tempora eius,ipsa adinuicẽ comparando.In tertia eius causas. In quarta quæ corpora sint ad eam magis disposita. in quinta ponit duos canones.secunda ibi §Et sunt ei horæ.§ tertia ibi§ Et phlegma quidem putridum.]quarta ibi§Et plurimum quidẽ.§ quinta ibi§Et parum quidem euacuatur.] In prima parte dicit, Sciuisti scilicet in capitulo de putredine quòd feb. putredinis phlegmatis quandoque est paroxsmalis idest interpolata: quandoque est inseparabilis idest continua.Sciuisti causam eius:fit enim interpolata ex materia putrente extra uenas: & continua ex materia putrente intra uenas, aut ex apostemate phlegmatico intrinseco.

Et sunt ei horæ sicut in reliquis febribus. Et minor horarum sui principij secũdum plurimum est.xviij.dierum,& eius eradicatio in pluribus est intra.lxiiij.dies. Et saluior earum est illa quæ est mundorum temporum: & præcipue illa, quæ est multi sudoris: significat enim subtilitatem materiei: & paucitatem eius,& raritatem corporis. Longior ergo partiũ huius ægritudinibus est augmentum: quanuis eius declinatio iterum sit longior declinatione tertianæ plurimum.

In secunda parte dicit quòd hæc feb.habet tempora tã uniuersalia,quàm particularia sicut reliquæ febr. secundo dicit q̃ ad minus suum principium uniuersale durat.18.diebus. Dicit tertio quòd huius feb.eradicatio est secundum plurimum intra.64.dies. quarto dicit quòd illa feb.phlegmatica est saluior quæ est mundorum teporum.alias,temporũ præcipue illa quæ est multi sudoris: significat enim multus sudor paucitatem materiæ,subtilitatem eius,& raritatem corporis. quinto dicit q̃ longior partium huius ægritudinis est augmentum, quanuis eius declinatio sit longior declinatione tertianæ utplurimũ.

Contra secundum dictum instatur si principium durat.18. diebus, & tota feb.durat.44.ergo tempora reliqua essent minora diuidendo residuum in tres partes. consequens est contra auctoritatem Auicen.dicentem quòd augmentum est longius tempus huius ægritudinis. Dicit Gentil.quòd principiũ in phlegmatica est lõgius:quia humor frigidus & uiscosus tardat accensionem,& apparitionem digestionis: sed quòd hæc longitudo sit.18.dierum non posset probari: sed statur experimento & testificationi auctorum.non enim est dubium quòd in febribus phlegmaticis tam continuis,quàm interpolatis diu stat cruditas in urina antequam appareat signũ digestionis manifestum: ideo principium est longum. Sed ad rationem in contrarium dicendum primo,quòd per principium hic nõ intelligimus principiũ proprie sumptum,distinctum contra totum augmentum, quod excludit signa digestionis manifesta; sed intelligendum est principium includens partem augmenti scilicet usque ad apparitionem manifestorum signorum digestionis,quæ si incipiant apparere usque ad.20.dies erit terminus circa. 40.aut.44.secundum generales sermoues Gal.in cõ.apho.quartæ particulæ. Quibuscunque in febr.in septimo terminatur,aut in nono. Thadeo tamẽ uisum est quòd textus debeat dicere,eradicatio est itra.64.dies.Et forte sermo eius est uerus in phlegmatica interpolata:sed in phlegmatica continua potest terminari infra. 44.dies. cæteris .n. paribus continuum est breuius suo interpolato apud Gal.& secũdum Thadeum ratio nihil concludit.attribuemus enim principio.18. dies augmẽto.20.statui.10.est enim cæteris breuior declinationi.16.& summa erit.64. Notandũ pro declaratione quarti dicti quòd si textus dicit mundorum teporum est clarus. illa enim phlegmatica quæ habet tepores magis mundos idest magis proximos uerę quieti est magis salua.significat enim humorem putrentem esse pauciorem, minus grossum & minus uiscosum,& maiorem proportionem uirtutis supra morbum, uel ad materiam. Ille autem tepor,de quo est hic sermo, est qui durat.6.horis:& in continua est remissior feb.quàm in tẽpore præcedenti: sed in interpolata non est feb.sed neutralis feb. Si uero textus dicat temporum,uerus est.illa enim febris quæ habet tempora magis munda idest minus confusa est saluior:& tempora dicuntur munda quæ non confunduntur: & illa immunda quæ confunduntur. Nam aliquando in his febribus post statum uidetur redire principium propter difformitatem materiæ:quia aliquando post manifesta signa digestionis apparebit in urina cruditas,moto humore grossiori,& uiscosiori,& faciente nouam oppilationem. Ita etiam in principiis particularibus uidetur aliquando post statum redire augmentum propter difformitatem materiæ: & hoc significat longitudinem:& quandoque malam morbi terminationem. ubi econtra mundities,de qua supra significando materiæ uniformitatem,& proportionem uirtutis ad ipsam significat salutem, & breuitatem.Secundo notandum quòd phlegmatica est saluior quæ est multi sudoris,si ille sudor sit factus in processu iam apparentibus signis digestionis: significat enim obedientiam materiæ,& proportionem uirtutis ad eam. Si uero fiat multus sudor a principio non significat salutem: sed magis longitudinem secundo materiam illam expelli propter multitudinem, & non propter digestionem. Tertio notandum quòd sudor multus non significat paucitatem materiæ absolute: immo potius multitudinem:significat tamen paucitatem materiæ in cõparatione ad illam, quæ esset tanta quòd suffocando calorem innatum faceret ipsum impotentem ad eius expulsionem.Aliter significat paucitatem materiæ & quòd materia paucificatur:& consequenter breuitatem ægritudinis,præcipue si paroxysmi sequentes minorentur. Vltimo notandum quòd ultimũ dictum huius partis potest dupliciter intelligi. Primo quòd secundum plurimum declinatio phlegmaticæ est longior declinatione tertianæ non semper,cum interdũ reperiatur phlegmatica unius,aut duorum dierum. Secundo quòd declinatio phlegmaticæ est plurimum idest ualde longior declinatione tertianæ cæteris paribus:& est notum.

Et phlegma quidem putridum: quandoque est uitreum: & quandoque est acetosum: & quandoque est dulce:& quandoq; est salsum: & tu iã sciuisti, quomodo ex salso fit causon.

In parte præsenti ponit causas phlegmaticæ dicẽs q̃ phlegma putridum faciens phlegmaticam quandoque est uitreum: quandoque est acetosum: quandoque dulce:quandoq; salsum. Et dicit quòd tu iam sciuisti.s.in cap.de causone,qũo ex phlegmate salso fiat causon. Contra primum dictum instatur arguẽdo Aui.de insufficientia,nã præter hos modos phlegmatis reperitur phlegma crudum:phlegma mucillaginosum:phlegma insipidum:phlegma aquosum,ponticum & gypseum. Respondetur quòd gypseum non facit febrem,sed crudum, & mucillaginosum dantur intelligi per uitreum:sed insipidum, & aquosum cõprehenduntur per phlegma dulce: ponticum uero per acetosum. Pro notitia secundi dicti huius partis, notãdum q̃ phlegma salsum putrens in corde,aut locis sibi propinquis facit causonem.putrens uero in uenis paruis facit continuã exacerbantem quotidie.putrens uero extra uenas facit quotidianam interpolatam.

Et plurimum quidem accidit febr. phlegmatica humidis, & quietis,& senibus,& infantibus, & patientibus nauseatiuam satietatem: & exercitantibus,& balneantibus se super repletionem: & habentibus eructuationem acetosam:& habentibus repletionem:& patientibus descensum humoris, & fit catarrhus ad stomachum,qui putrefit in eo.

In hac parte ostẽdit corpora parata ad hãc feb.d.q̃ plurimũ accidit hũidis.s.qui sunt phlegmatici,nõ aũt hũidis sanguineis & quietis:multiplicãt.n.phlegma,& senibus & ꝑprie decrepitis,& infantib⁹ ꝓp humiditatẽ,& multã cõestionẽ, & patiẽtib⁹ nauseatiuã satietatẽ.s.cũ corruptione ad acetosum, & exercitãtibus,& balneãtibus se post repletionẽ.s.cibi: quia non fit bona digestio spiritibus distractis a stomacho ad instrumenta motus,& ac circũferẽtia:& habẽtibus eructuationẽ acetosam quia causat,& significat mutitudinem phlegmatis, & habentibus repletionem phlegmatum,& patientibus dyscrasiam humorum,& catarrhum ad stomachum, qui putrefit in eo. Est

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 203 sur 301

enim catarrhus ſecundum plurimum phlegmatis. quinta tertii. Raro uero accidit iuuenib⁹, & cholericis. Vñ Gal. in therapeutica ad Glauconem nunquam uidit adoleſcentem cholericum captum a febre phlegmatica.

Et parum quidem euacuatur a læſione in ore ſtomachi.

In parte preſenti ponit duos canones. Primus patiẽs phlegmaticam raro euacuatur a læſione oris ſtomachi: quia ſtomachus eſt minera phlegmatis: ideo phlegmatica nocet ſtomacho, ſicut tertiana felli, & hepati: & quartana ſpleni. ut Raſis 16. Continentis.

Et ſcias quòd cum omni feb. cum qua eſt frigus, conſtringitur pulſus, & minoratur.

Hic ponit ſecundum canonem in omni feb. cum qua eſt frigus ſtringitur pulſus, quantum ad unam dimenſionem, quæ eſt latitudo. Et fit paruus quantum ad omnẽ, ſequendo uocabula Gal. in libro de differentiis fe. & cauſa nota eſt ex ſæpe dictis.

De ſignis phlegmaticæ periodicæ. Ca. XLVIII.

IN illa quidem in qua cauſa eſt phlegma uitreum, aut acetoſum frigus multiplicatur ualde: & rigor in uitreo eſt uehementior. At frigus non incipit in ea ſubito: immo paulatim in extremitatibus: deinde perueniunt ad hoc ut fiant ſicut nix: quæ non calefiunt niſi cum difficultate: nec calefiunt ſubito, nec ſecundum gradationem continuam: immo paulatim cum reditu frigoris: & fortaſſe commiſcetur frigori eius in principio rigor. Fit ergo frigus propterillud quod non putruit: & horripilatio propter illud quod iam putruit, & maius frigus eius, & ipſius rigor, ſunt in periodis ſtatus.

Hic ponit ſigna febrium phlegmaticarum, & primo earum quæ communiter eueniunt, ſecundo raro euenientium ſm plurimum ſunt phlegmaticæ. ſecunda ibi [Et ſunt fe.] prima in duas. In prima ponit ſigna phlegmaticæ interpolatæ. in ſecunda continuæ. ſecunda in ſequentis capituli principio [Sunt ſicut reliqua ſigna.] prima iterum in duas. nam in prima ponit ſigna phlegmaticæ interpolatę propria ſm cauſas eius. In ſcđa ponit ſigna phlegmaticæ continua omni ſpeciei eius. ſecunda ibi [Et plurimi quidem periodi.] prima in tres. In prima ponit ſigna factæ a phlegmate uitreo, & acetoſo. In ſecũda factæ a phlegmate ſalſo. In tertia factæ a phlegmatę dulci. ſecunda ibi [Illa uero.] tertia ibi [Illam autem.] Prima in duas. nam in prima ponit ſigna dicta. In ſecunda immiſcet quædam ſigna cõmunia phlegmaticæ. ſecunda ibi ¶ Et hæc quidem fe. ¶ In prima parte dicit quòd in illa in qua cauſa eſt phlegma uitreum aut acetoſum, frigus multiplicatur ualde: & rigor in uitreo eſt uehementior. ſ. quo ad durationem, licet non neceſſario quo ad intenſionem. Secundo dicit ꝙ frigus non incipit in ea ſubito. i. ꝙ in paruo tempore notabiliter intendatur: immo paulatim in extremitatibus: & deinde paulatim perueniunt ad hoc ut fiant ſicut nix, qui non calefiunt niſi cum difficultate, nec calefiunt ſubito: nec ſm gradationem continuã, immo paulatim cum reditu frigoris. ſ. poſtquam inceperunt calefieri. Tertio dicit quòd fortaſſe. i. aliquãdo admiſcetur frigori rigor in principio. ſ. particulari. ſit ergo frigus propter illud phlegma quod non putruit: & horripilatio ſiue rigor propter illud quod iam putruit. Vltimo dicit ꝙ maius frigus, & maior rigor inſunt periodis ſtatus. Primo notandum pro notitia primi dicti ꝙ cauſa multiplicationis frigoris in phlegmatica uitrea, & acetoſa, eſt quia illa phlegmata ſunt ualde frigida, & frigidiora q̃ reliqua phlegmata noſtri corporis, certum tñ eſt ꝙ phlegma uitreum eſt magis frigidum quã acetoſum. Vnde Raſ. 16. Cõtinentis. In uitreo eſt frigus forte. nam ipſum eſt cæteris frigidius licet aliquando acetoſum magis infrigidet quã uitreum, pp ſubtilitatem ſubſtantiæ ſuæ potens magis in profundũ penetrare, eſt tñ cæteris paribus frigus ſequens phlegma uitreũ longioris durationis, quã frigus ſequẽs phlegma acetoſum: licet illud poſsit eſſe intenſius: & cã ſumitur ex mõ ſubſtantiæ utriuſq; ſimiliter rigor eſt uehementior in uitrea. i. longior, licet in acetoſa ſit intenſior: quia phlegma acetoſum ſubtilitate ſuæ ſubſtantiæ uelocius mouetur ad membra ſenſibilia: & cum hoc ſua punctione magis ſtimulat expulſiuam. Secundo notãdum pro notitia ſcđi dicti, ꝙ licet tã in uitrea, quã in acetoſa frigus paulatim intendatur in extremitatibus, & licet extremitates poſtquam ſunt infrigidatæ non calefiant ſubito, nec ſecundum gradationem continuam, immo tarde, & cũ reditu frigoris. hæc tñ tardatio, & difformitas infrigidationis, & calefactionis eſt magis in uitrea, quã in acetoſa pp maiorẽ groſsitiẽ, & difformitatẽ phlegmatis uitrei, quã acetoſi. Tertio notandũ pro notitia tertii dicti. ꝙ rigor admiſcet frigori in principio paroxyſmi, ſiue rigorẽ accipiamus proprie, ſiue cõiter. ſ. ut eſt cõis ad rigorẽ proprie ſumptũ, & horripilationem, & rigor magis ſequit̃ phlegma putrens: quia magis ſubtiliatũ eſt, & uelocius mouet̃ ad mẽbra ſenſibilia: & ecõtra frigus magis ſequitur phlegma non putridum: quia ſua intẽſa frigiditate eſt magis aptum infrigidare. Vltimo notandum, pro declaratione ultimi dicti frigus eſſe duplex. eſt. n. quoddã poſitiuũ, & illud cæteris paribus eſt magis in principio uniuerſali, quàm in ſtatu: cũ in ſtatu materia hæc ſit magis calefacta, quàm in principio. Eſt aũt aliud frigus priuatiuũ, ſequẽs reuocationẽ caloris ad intra, & illud põt eſſe magis in ſtatu quã in principio. ſicut & rigor eſt maior. ſiue proprie acceptus, ſiue cõiter pp uelocioręm motũ humoris ad mẽbra ſenſibilia in ſtatu, quã in principio cũ ſit magis ſubtiliatus. Et nota ſicut bene dicit Gẽtilis ꝙ Aui. & alii auctores multũ abutunt̃ his terminis frigus, rigor, horripilatio, unum pro alio accipientes: immo aliquando unum iſtorum accipiendo tanquã ſynonymum huic termino typus, qui eſt communis ad hæc tria proprie ſumpta. Frigus duplex.

Et hæc quidem ſe. non eſt ex materia, quæ faciat punctionem, ita ut ſit cauſa rigoris in uia expulſionis: putredo nanq; eius eſt putredo rei lenis, & incipit cum grauitate, & profunditate ſomni. Et multoties incipit paroxyſmis primis ſine frigore, & neq; eſt rigor: immo poſtponitur uſq; ad tempus: & fortaſſe erit frigus, & non erit rigor: & multoties incipit cũ ſyncopi, & non fit. Et in hac quidem ægritudine multiplicatur ſyncopis propter debilitatem oris ſtomachi, & caſum appetitus & priuationem aliſtimbre, quæ eſt fundamentum materiei, nutrimenti, & uirtutis.

In parte præſenti immiſcet quædam ſigna cõia fere omni ſpeciei phlegmaticæ: minus tamen conueniunt pẽdẽti a phlegmate ſalſo. Et primo dicit ꝙ hæc ſe. non eſt ex materia quæ faciat punctionem: ita ut ſit cã rigoris in uia expulſionis. i. cum meteria expellitur ad mẽbra ſenſibilia. putredo. n. eius eſt putredo rei lenis. i. non acute niſi ſit phlegma ſalſum. Et in ſumma uult hic dicere quòd hæc ſe. ſm plurimũ incipit ſine rigore. Et ppea cum dictum ſit ſuperius eã incipere cum rigore, p rigorẽ intellige rigorẽ cõiter ſumptũ cõem ad horripilationẽ, & rigorem proprie ſumptum. frequenter. n. incipiunt paroxyſmi eius ſine rigore proprie ſumpto. Secundum ſignũ, quòd incipit cũ grauitate capitis, & totius corporis pp multitudinẽ materiæ, & uaporũ. Tertiũ ſignũ quòd incipit cũ profunditate ſomni pp multitudinẽ, groſsitiem, & uiſcoſitatẽ materiæ, & uaporũ. Quartũ ſignũ quòd multoties incipit in primis. i. in principiis uniuerſalibus paroxyſmus ſine frigore, & ſine rigore, immo poſtponitur. ſ. frigus, & rigor uſq; ad tẽpus in quo materia erit ſubtiliata p actionẽ caloris: tũc. n. mota uelocius ad mẽbra ſenſibilia faciet maiorẽ rigorẽ, ipſorũ uirtutẽ magis ſtimulãdo, & cõſequẽter faciet maius frigus nõ quidẽ poſitiuũ, quia tũc erit calidior, ſed priuatiuũ reuocãdo calidum interius. Et ſubdit quòd fortaſſe. i. aliqñ erit frigus, & nõ erit rigor & maxime in principio uſi qñ materia eſt groſsior, & frigidior, & tardius mota ſup mẽbra ſenſibilia. Quintũ ſignũ, & multoties erit cũ ſyncopi & non fit ſyncopis. ſ. ſem p maxime fit in principii paroxyſmorũ: & in illa quæ pẽdet ab humore ualde frigido & multo. Aliter erit cũ ſyncopi. i. diſpoſitione ad ſyncopim quæ dicitur lipotthymia & non fit ſyncopis. ſ. cõpleta. Et ſubdit quòd in hac febre multiplicatur ſyncopis pp tria. ſ. pp debilitatem, & nocumentum oris ſtomachi cui cor facile cõpatitur. ſecundo propter caſum appetitus. tertio propter priuationem digeſtionis, quæ eſt fundamentum. i. cauſa principalis materiei nutrimenti. i. ſanguinis, qui debet conuerti in ſpiritus, & ſubſtantiam corporis, & conſequenter ſupple eſt fundamentum uirtutis naturalis, uitalis, & animalis. deficiente nanque appetitiua non ſumitur cibus, & deficiente digeſtiua non digeritur: quare ſequitur defectus cuiuſcunque uirtutis, ad quem ſequitur ſyncopis.

Illa

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 204 sur 301

Illa uero quæ eſt ex phlegmate ſalſo ſequitur horripilatio, & non ſit vehemens frigus eius.

Signa phlegmaticæ pendentis ex phlegmate ſalſo ponit dicens, quòd ad ipſam ſequitur horripilatio, & non ſit frigus uehemens ſcilicet poſitiuum, quia phlegma ſalſum eſt calidum, pungens membra ſenſibilia: & ſic caulans rigorem, & horripilationem non poſitiue infrigidans.

Illa autem quæ eſt ex phlegmate dulci raro antecedit in principio uſque ad plurimos paroxyſmos horripilatio, neque frigus, neque rigor.

Ponit ſigna pendentia a phlegmate dulci: dicit quòd raro in principio ſcilicet uniuerſali uſque ad plures paroxyſmos antecedit horripilatio, frigus, aut rigor: eo quòd materia eſt ſatis groſſa. & benigna, & male mota ſuper membra ſenſibilia: ſed poſtea ſubtiliata, & calefacta a calore naturali digerente, & a calore putredinali: & mota uelocius ſuper membra ſenſibilia cauſat aliquem typum.

Et plurimæ quidem periodi febris phlegmatis incipiunt cum ſyncopi.

In parte præſenti ponit ſigna communia cuicunque ſpeciei phlegmaticæ. Et diuiditur in. 12. partes, ſecundum quòd ſunt. 12. genera ſignorum, partes patebũt diſcurrendo per textum. Primũ genus ſignorũ eſt q̃ plurimi periodi febris phlegmaticæ incipiunt cum ſyncopi: & cauſa nota eſt ex ſuperius dictis.

Et iam apparet in ea in principiis calor vehementior: & in poſtremis minoratur illud. Et eſt ſimile ut ſit cauſa in hoc: quoniam putredo antecedit prius ad magis dulce, & magis ſalſum, & magis ſubtile: deinde ad groſſius, & frigidius.

Secũdum genus ſignorum ſumitur a calore. & habet. 5. partes ſecundum quòd quinque ponit ſigna a calore. ſecunda ibi §Et tactus caliditatis. § tertia ibi §Verumtamen non. § quarta ibi §Et qualitercunque ſit. § quinta ibi [Et multoties quidem.] Primum ſignum eſt in hoc. In paroxyſmis primis calor appa ret vehementior, & in poſtremis apparet minor. Et eſt ſimile ideſt ueriſimile ut ſit cauſa in hoc, quoniam prius incipit putrefieri magis dulce, magis ſalſum, & magis ſubtile: & ſupple magis calidum: deinde groſſius & frigidius: ſed humor magis ſubtilis, & magis calidus eſt aptus cum putret magis calefacere, quàm humor groſſior & frigidior. Notandum quòd ſermo iſte eſt uerus in paroxyſmis habentibus pro cauſa antecedente unum cumulum materiæ ſufficientis ad plures paroxyſmos. nã tunc de illo cumulo pars mobilior citius mouebitur ſcilicet dulcior, ſalſior, & ſubtilior: ideo paroxyſmi principij erunt maioris caloris. poſterius autem mouebit pars groſſior frigidior, & ad motum pigrior. unde fient paroxyſmi minoris caloris. Sed cum paroxyſmi non fient ex materia huius cumuli: ſed ex ea quæ de nouo generatur talis erit calor huius paroxyſmi, qualẽ cõtingit generari materiã, q̃ prius nõ erat.

Sed contra quia ſtatim oppoſitum dictum fuit ſuperius in phlegmatica pendente a phlegmate dulci, quòd paroxyſmi in primis non incipiunt cum typo: & in proceſſu incipiunt cum typo materia magis ſubtiliata, & propter ſubtiliationem mota uelocius ſuper membra ſenſibilia. Amplius oppoſitum dictum fuit ſuperius de intentione Commenta. Alexandrini ſuper primo epidemiarum: quòd in feb. de materia frigida, paroxyſmi ſtatus fiunt de materia ſubtiliori & uelocius mota. vnde rigores paroxyſmorum in ſtatu quartanæ ſunt fortiores quàm in eius principio, econtra in tertiana: & hic dicit Auic. quòd phlegma faciens poſteriores paroxyſmos eſt groſſius. Ad hoc reſpondetur quòd ſermo Auic. in parte præcedenti, & Commenta. Alexandrini intelligitur in materia uniformi in modo ſubſtantiæ: ſed ſermo Auicen. hic intelligitur in materia difformi. Et ex his ſequitur quòd aliquando materia phlegmatica mota in ſtatu eſt ſubtilior certa data mota in principio aliquando groſſior, aliquando æqualis ſecundum maiorẽ, aut minorem, acquiſitionem ſubtilitatis per actionem caloris digerentis. Secundo & melius dici poteſt quòd ſemper materia phlegmatica poſterius mota eſt ſubtilior ſibi ſimili mota in principio, cum digeſtio in phlegmate procedat ſubtiliando: hoc uoluit Auic. in parte præcedenti & Commenta. Alexandrinus, cum quo tamen ſtat quòd mota poſterius, quàmuis ſubtiliata per digeſtionem ſit groſſior certa data indigeſta mota in principio. Sunt & aliæ ſolutiones quas omitto ut breuitati indulgeam.

Et tactus caliditatis eius in primis eſt debilis, & uaporoſus deinde cum prolongatur poſitio manus ſuper membrum ſentit manus acuitatem, & mordicationem.

Hoc eſt ſecundum ſignum ſumptum a coloris modo: & eſt quòd tactus caliditatis eius ſcilicet phlegmaticę eſt in primis: ideo primo occurſu debilis, & uaporoſus: ſed cum prolongatur poſitio manus ſuper membrum ſentit membrum acuitatẽ, & mordicationem. Huius cauſa eſt: quia uapor phlegmaticus perueniens ad manũ in primis eſt paucus, & tardus per groſsitiem: ſed poſtea cumulatus ſub manu in magna quantitate facit impreſsionem fortem.

Verumtamen non eſt ſimilis, neque æqualis in omnibus ſuper qua cadit manus: immo eſt diuerſa: quoniam inuenit in loco uno aſperitatem: & in loco alio lenitatem: & eſt quaſi caliditas coletur poſt rem cribellatam: quoniam phlegma uiſcoſum eſt: quare diuerſificatur eius paßio a caliditate, ſicut accidit in reliquis uiſcoſis cum ebulliunt: ipſa enim diſrumpuntur in quibuſdam locis, & non diſrumpuntur in locis alijs.

Hoc eſt tertium ſignum ſumptum a modo coloris: & eſt q̃ caliditas non eſt æqualis in omnibus partibus, ſuper quæ cadit manus: immo eſt diuerſa quoniam in uno loco repreſentatur aſpera, ſiue acuta, & in alio loco lenis, & eſt quaſi caliditas coletur per cribellum: & eſt ut ſi manus ſuper cribellum, & per ueniat caliditas ad manum per foramina cribelli. in partibus enim manus quæ obuiabunt foraminibus cribelli ſentietur caliditas acuta, in reliquis partibus mitis. Ita apparet tangenti membrum patientis phlegmaticam: quoniam phlegma eſt uiſcoſum: quare diuerſificatur eius paſsio a caliditate, ſicut accidit reliquis uiſcoſis cum bulliunt. ipſa enim diſrumpuntur in quibuſdam locis, & non in alijs: & a locis in quibus fit diſruptio egreditur uapor calidus multum imprimens in manum a reliquis partibus.

Et qualiſcunque ſit caliditas eius ſecundum plurimum minor eſt, quàm ut inflammet: & anguſtiam faciat, & magnificet deſiderium aeris frigidi, & aquæ frigidæ: & inſpiſſationis, & rarificationis anhelitus magni, & exufflantis.

Hoc eſt quartum ſignum a modo caloris ſumptum: & dicit quòd qualitercunque ſit ideſt ſint ſemper uera ea quæ ſtatim dicta ſunt, ſiue non: quia poſsibile eſt quòd non ſit ita: licet enim partes uiſcoſi phlegmatis ſint diuerſæ in euaporatione: tamen illi uapores uenientes uerſus cutim poſſunt uniformiter per cutim diſpergi, & fiet repreſentatio æqualis omnibus partibus manus tangentis. tamen hoc eſt uerum ſecundum plurimum: quia calor phlegmaticæ non eſt perueniens ad hoc, ut inflammet & faciat anguſtiam circa præcordia, & magnificet deſiderium aeris frigidi: quod maxime cognoſcitur per anhelitũ magnum, uelocem, & frequentem, & deſiderium aquæ frigidæ: quia nõ ualde ſitiunt: & deſiderium inſpiſſationis ideſt diſcooperiendi ſe: ad quam ſequitur inſpiſſatio pororum: & rarificationis ſcilicet poſt coopertionem. patientes enim febres acutas nunc ſe diſcooperiunt: & poſtea ſe cooperiunt: non ita faciunt patientes febres phlegmaticas: ſtant enim ſecũdum plurimum cooperti, cum nõ habeant magnum incendium: & nõ habent etiam anhelitum magnum, & exufflationẽ. i. ualde uelocem in conſtrictione, & minus in dilatatione. nam quamuis ſit multo maior neceſsitas conſtrictionis pulſus, & anhelitus quàm dilatationes propter multitudinem uaporũ: tamen quia uapores illi nõ ſunt ualde calidi, nõ eſt magna neceſsitas conſtrictionis, neq; dilatationis in cõparatione ad febres acutas.

Et multoties quidem accidit caliditati eius ut ſedeat tempore quo habet quantitatem horæ unius, aut duarum horarũ: quare æſtimatur quòd ipſa iam peruenit ad ſtatum, cum ipſa adhuc ſit in augmẽto: uidebis enim eam iam incipere augmentari: & ſimiliter ſunt ei in declinatione ſtationes.

Hoc eſt quintum ſignum a caliditate ſumptum. Et dicit quòd multoties accidit caliditati phlegmaticæ ut ſedeat ideſt ſtet in eodem gradu una hora, aut duabus: quare æſtimatur quòd iam ſit peruentum ad ſtatum paroxyſmi cum ipſa adhuc

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 205 sur 301

adhuc si in augmento paroxysmi. nam post illam stationem uidebis eam incipere augmentari:& similiter sunt ei in declinatione particulari stationes, quia non declinat uniformiter postquam incepit declinare:& hoc totum prouenit ex difformitate phlegmatis: cum enim eius effumat pars grossior, & stat calor in eodem gradu aliquanto tempore,non sic est in tertiana pura propter uniformitatem cholerę.

Et febres quidem phlegmatis sunt multę oppilationis propter multitudinem humiditatis,& uaporis sui pauci sudoris propter uiscositatem humoris. Et cum sudare facit est res nō exuberans,& de proprioribus significationibus eius,est pauci tas sudoris,& priuatio eius.

Hoc est tertium genus signorum,& est quòd feb. phlegmaticæ sunt multæ oppillationis propter multitudinem humiditatis.s.phlegmaticæ:quæ cum sit multa etiam grossa est, & uiscosa,& uapores sui similiter grossi,& uiscosi.

Notandum quòd istæ oppilationes non apparent omnes in urina:sed solum illæ quæ sunt in uijs urinæ, scilicet hepatis & partium propinquarum in quibus cum est oppilatio, est urina subtilis:illæ tamen quæ sunt in poris membrorum,& in paruis uenis ad membra terminatis,non sunt causa quòd urina subtilietur,sed potius impedirent sudorem,& sunt pauci sudoris.i. raro sudant propter uiscositatem humorum: & cū fit sudor est paucus. Et subdit quòd paucitas sudoris,& priuatio eius est de proprioribus signis ipsius.

Et sitis quidem minoratur in febribus phlegmatis nisi pro pter causam salsedinis, aut causam uehementiæ putredinis eius:& cum hoc est minor quam sitis,quæ est in alis.

Hoc est quartum genus signorum,& est quòd sitis minoratur in febribus phlegmaticis nisi quando pendent a phlegmate salso,aut a phlegmate quod uehementer putret. intensa.n. putredo est caliditas putredinalis intensa, quæ exiccādo facit multam sitim.

Et inflatio laterum multiplicatur in eis:& quandoq; accidit cuti lateris, ut subtilietur cum tensione.

Hoc est quintum genus signorum:& est quòd inflatio laterum,& totius uentris inferioris multiplicatur in patientibus phlegmaticam:quia calor factus debilis est potens ad conuer tendum humores in uentositates,& uapores grossos, & non est potens ad illos resoluendum.

Secundo dicit quod quandoque accidit cuti lateris, ut subtilietur cum tensione idest propter intensionem factam a uaporibus & uentositatibus: quando enim aliquid extenditur se cundum unam dimensionem,opus est quòd minoretur secundum alteram. Et nota quòd iste est quidam modus cachexiæ, & dispositionis ad tympanitem, ad quam forte adiuuat error digestiuæ stomachi & hepatis.

Color autem patientium phlegmatis febrem est decliuis ad uiriditatem & citrinitatem currentes in albedinem, ita ut sit illud quod aggregatum est, sicut color plumbi, usq; in statu. Et raro quidem rubet color in eo,cuius rubedo in statu reliquarum febrium.

Hoc est sextum genus signorum: & est quod color patientium phlegmaticam tendit ad uiriditatem & citrinitatem currentes ad albedinem,quasi color sit mixtus ex uiridi citrino & albo qui est sicut color plumbi,usque in statum scilicet particularem exclusiue. Secundo dicit quòd raro rubet color in patiente phlegmaticam in statu, cujus rubedo sit tanta quanta est in statu. scilicet particulari reliquarum febrium,scilicet calidarum. Notandum quòd color tendit in uiriditatem propter frigiditatem phlegmatis, & aliqualem mortificationem caloris innati: est enim uiriditas uia in fuscedinem & mortificationē caloris innati: tendit enim in citrinitatem propter aliquale incendium secundum aliquam partem cōuertens sanguinem ad naturam cholerę. Tendit enim in albedinem pro ex his tribus est color plumbeus: & hic color est usque ad statum particularem exclusiue: sed in statu facies aliqualiter rubet,licet remisse.

Pulsus uero eius est pulsus paruus,submersus, debilis, rarus in primis:deinde fit frequens in fine.

Hoc est septimum genus signorum sumptum a pulsu & habet hæc pars quatuor partes. In prima ponit quasdam differentias pulsus phlegmaticæ. In secunda comparat has differentias pulsus phlegmaticæ ad differentias pulsus aliarum feb. In tertia parte subdit alias differentias pulsus phlegmaticæ. In quarta parte extollit hoc signum sumptum a pulsu. secunda ibi§Et frequentia quidem eius.§ tertia ibi§Et est uehemētis diuersitatis.§ quarta ibi §Et significationes quidem.§ In prima parte dicit quòd pulsus phlegmaticæ est paruus dimissus idest submersus,debilis,rarus in primis idest in principiis particularibus,quæ omnia sequuntur debilitatem uirturtis suffocatæ in principijs particularibus a materia phlegmatica multa, grossa, uiscosa. Est autem rarus nondum phlegmate per putrefactionem sufficienter inflammato. deinde fit frequens in fine idest in processu,& maxime in statu particulari: phlegmate tunc magis per putrefactionem inflammato, & potente cor magis calefacere: & tunc fit maior, uelocior, & fortior,& minus submersus.

Et frequentia quidem eius: & eius paruitas uehementior est quàm frequentia quartanæ & tertianæ: & eius paruitas, & uehementia frequentiæ eius est propter uehementiam paruitatis ipsius.

Primo facit hanc comparationem. secundo reddit causam dicti.tertio ponit aliam comparationem. secunda ibi § Et uehementia frequentiæ.§tertia ibi §Verum non est uelocior.§ In prima parte dicit duo.primū quòd frequentia pulsus phlegmaticæ est uehementior idest maior quàm frequentia pulsus quartanæ & tertianæ. In secunda parte reddens causam dicit quòd uehementia frequentiæ eius scilicet pulsus phlegmaticæ est propter uehementiam paruitatis ipsius,ut per frequētiam restauret illud quod deficit ex magnitudine.

Dubitatur utrum pulsus phlegmaticæ sit minor pulsu melancholicæ. nam quod sit minor quàm pulsus melancholicæ non est dubium. Et arguitur primo quòd pulsus melancholicæ sit minor per Gal.secundo de crisi,capitulo de quartana, dicentem quòd quartana febr.in principio paroxysmi ponit pulsum in dispositione paruitatis,quam non sequitur ægritudo præter eam. ergo phlegmatica non habet tantam paruitatem pulsus,quantam habet quartana. Item Auer. quarto colliget.cap.de quartana dicit. pulsus quartanæ est paruior plus quàm sit in phlegmatica.

In contrarium est Auicen. in præsenti parte. & Halyabas octauo theoroicæ quinto cap.ubi dicit in signis phlegmaticæ febr. Est autem is pulsus minor pulsus quartanæ: quoniam phlegma debilitat uirtutem sua frigiditate, & sua multitudine infirmat. Idem dicit Rasis.16.continentis. capitulo de phlegmatica in fine. Dicit Gentilis quòd auctores sunt multum discordes in differentijs pulsuum phlegmaticæ & quartanæ. nam qui iudicauerunt comparationem pulsuum harum fe brium per rationem acquieuerunt causæ quæ secundum æstimationē suam uisa est potior. Qui enim dicunt pulsum phlegmaticæ paruiorem æstimant,quòd multitudo phlegmatis, & grossities,& uiscositas plus faciant ad paruificandum pulsum, quàm frigiditas melancholiæ siccitas, & grossities. Econtra uero alij oppositum opinati sunt æstimantes frigiditatem adiutam a siccitate & factam actiuiorem per eam, simul cum sua grossitiæ terrea plus facere ad paruitatem pulsus, tum opprimendo uirtutem,tum faciendo arteriam inobedientem. Qui uero per experientiam iudicant possunt discordare: quia excessus parui pulsuum adinuicem multum possunt decipere: & euenit pulsus diuersificari secundum uarias species phlegmatum,& uarias species melancholiæ & multa alia quæ de facto concurrunt. Et ideo unus potuit inuenire pulsum phlegmaticæ paruiorē:aliter econtra pulsum melancholiæ minorē pulsu phlegmaticę.Et certe siquis bene sine passione cōsiderent, iudicabit nec uiam ratiocinii, nec uiā experiētię esse satis sufficientem ad certificandum ueritatem in hoc dubio. Credit tamen Gentilis q̄ omnium paritate suppositā quantum est possibile,q̄ signentur duo corpora temperata, & in tempore temperato quorū unum patiatur phlegmaticam a phlegmate dulci: alterum patiatur melancholicam a melancholia naturali.

Vel

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 206 sur 301

Vel ſignentur duo corpora vnum phlegmaticum in hyeme patiens phlegmaticam a phlegmate dulci: alterũ melancholicum patiẽs melancholicam in autumno ex melancholia naturali. patiens phlegmaticam habebit pulſum minorem credens frigiditatem intenſam phlegmatis cum viſcoſitate plus operari ad purificandum pulſum, quàm frigiditatem melancholiæ cũ ſiccitate & groſsitie ſua. Sed ad auctores ſentientes contrarium dicit ꝙ proceſſerunt ſuo iudicio æſtimatiuo, & ſecundũ ꝙ inuenerunt per experientiam qui eis occurrerunt: in quibus non apparet eis veritas. Sed pro rudioribus ſcholaribus ad tollendam contradictionem inter auctores dicit, ꝙ pulſus in phlegmatica eſt minor intenſiue: ſed in quartana minor duratione: quia plus durat typus & principium in quartana, quàm in phlegmatica. In dubio autem ſolito quæri an pulſus phlegmaticæ ſit frequẽtior pulſu quartanæ: fere omnes auctores cõcordant pulſum phlegmaticæ eſſe frequentiorem pulſu quartanæ vt ſpiſsitudine reſtauret magnitudinis defectũ, quem habet reſpectu quartanæ. Gal. vero in therapeutica & ad Glauconẽ dicit ꝙ pulſus quartanæ tanto eſt rarior pulſu phlegmaticæ quanto pulſus phlegmaticæ eſt rarior pulſu tertianæ. hoc tamen per tactum compræhendere eſt difficile: licet Gal. ſecundo de differentijs dicat hæc omnia per tactum compræhendi poſſe. Sed certe in dictis Gal. videtur contradictio. nam in ſecundo de criſi dicit ꝙ pulſus phlegmaticæ eſt maior quàm pulſus quartanæ vt apparuit in dubio primo. In therapeutica vero ad Glauconem dicit ꝙ pulſus phlegmaticæ eſt frequentior pulſu quartanæ vt apparuit in dubio ſecundo. ergo falſa eſt cauſa quam dicunt, quòd pulſus phlegmaticæ eſt frequentior pulſu quartanæ ut reſtauret per frequentiã illud in quo deficit per magnitudinẽ: quia nõ deficit in magnitudine cum ſit ſm Gal. maior quàm pulſus quartanæ. Et certe credo hanc rationẽ procedere cõtra Gal. niſi dicat ꝙ in phlegmatica ſit maior neceſsitas quàm in quartana, quod non eſt rationabile cũ phlegma ſit frigidius quàm melancholia. Et certũ eſt acutiorẽ caliditatẽ ſentiri in quartana, quàm in phlegmatica. Tenendũ eſt itaq; vt exiſtimo pulſum phlegmaticæ eſſe minorẽ, & frequẽtiorem pulſu quartanæ, ad quas differẽtias adiuuat debilitas virtutis, maior in flegmatica quã in quartana cæteris paribus: tum ꝓpter debilitatem appetitus, & malitiã iſtimbræ: tum ꝓpter diſpoſitionẽ ad ſyncopim. nã debilitas uirtutis facit ſimul pulſum paruũ, & frequentem. Tertio dubitatur utrũ pulſus phlegmaticæ ſit frequẽtior pulſu tertianæ: & uidetur ꝙ nõ per Gal. in therapeu. ad Glauconem: & per Auer. quarto colliget in cap. de feb. phlegmatica dicentẽ, ꝙ pulſus phlegmaticę eſt rarior pulſu tertianæ in quolibet ſuorũ temporũ. Idem ſentit Raſis. 10. Almãſoris & fere omnes in hoc cõcordant. Præterea. Humor cholericus eſt ualde calidus ponẽs in corde caliditatem facientem anguſtiam, faciens intenſam ſitim, magnum deſiderium aeris frigidi, inſtantiam uigiliarum: cuius caliditas eſt acutior caliditate a quocunq; alio humore pendẽte. Sed oppoſitæ diſpoſitiones ſunt in phlegmate. ergo in fe. eius debet eſſe pulſus ſimul maior, & frequẽtior quàm pulſus phlegmaticæ. nec ratio Auicẽ. eſt alicuius momẽti cũ dicitur ꝙ deficiẽte magnitudine pulſus fit reſtauratio per frequentiã. dicetur enim primo ꝙ fit reſtauratio per uelocitatẽ. Secundo dicet ꝙ ratio bene concluderet, ſi calor tertianæ & calor phlegmaticæ eſſent æque intenſi: tunc enim pulſus qui eſſet minor eſſet frequẽtior. In oppoſitũ eſt Aui. di. ꝙ frequẽtia phlegmaticæ eſt uehementior frequentia tertianæ. Dicit Gentilis ſuſpicandũ eſt textum eſſe corruptum: ſed cũ omnes textus ſint conſimiles, oportet imaginari aliam ſolutionem. dicit ergo quòd in principio & proprie in prima medietate principii multoties euenit, quòd pulſus eſt frequentior quàm in cholerica propter ſyncopim, aut diſpoſitionem ad eam, cum qua phlegmatica frequenter incipit ut dixit Aui. Nam in ſyncopi & diſpoſitione ad ſyncopim multoties fit pulſus formicãs, cum maxima frequentia, & paruitate: & fit frequẽtia illa magna ut ſuppleat in quo deficit magnitudo: & non eſt dubium quòd tunc pulſus eſt frequentior quàm in tertiana, in qua nõ eſt ſyncopis. Contra in feb. ſyncopali fit pulſus rarus. Dicendum quòd in feb ſyncopali humoroſa fit pulſus rarus quãdo humor nondum per putredinem, aut digeſtionem eſt calefactus, & poſtea cum eſt calefactus non fit ſyncopis: quia uapores frigidi ſunt cauſa eius, & non calidi. & ideo pulſus eſt rarus cum nondum ſit feb. aut remiſſa: ſed in phlegmatica cõmuniter eueniente fit ſyncopis: tum propter compaſsionem cordis ad os ſtomachi: tum propter malitiam iſtimbre uaporibus uenientibus ad cor exiſtentibus calidis: quapropter fit pulſus ualde paruus, & conſequenter ualde frequens, & frequentior quàm in tertiana. hoc autem ut dictum eſt accidit merito ſyncopis: ſed non exiſtente ſyncopi pulſus phlegmaticæ eſt rarior pulſu tertianæ: & ſi in tertiana eſſet ſyncopis, ſicut in ſyncopali minuta pulſus eſſet frequentior quã in phlegmatica cum ſyncopi. Aliter poſſet dici ſecundum Gentilem quòd pulſus phlegmaticæ eſt frequentior pulſu cholericæ nõ abſolute, ſed proportionatur paruitati: quia in nulla feb. nec melancholica, nec cholerica tantum fit additio in frequentia propter paruitatem, quantum in phlegmatica.

Verum non eſt velocior pulſu quartanæ: & quandoq; eſt tardior eo, aut ſimilis ei in primis.

In hac parte. d. quòd pulſus phlegmaticæ: licet ſit frequentior pulſu quartanæ: nõ tamen eſt uelocior eo. Et ratio quia uirtus quæ defectum magnitudinis reſtaurat per uelocitatẽ oportet quòd ſit fortis, ſed in phlegmatica multum deficit uirtus. Vnde Halyabas dicit uirtutem in hac feb. eſſe diſſolutam, & infirmam. Et quandoque eſt tardior in primis propter paucam calefactionem. unde fit paruus, & tardus licet ſit ſpiſſus. ſpiſsitudo enim ſoboles eſt deficientis, ſiue imbecillis uirtutis apud Gale. in comment. pulſuum cap. de pulſu phreneticorum. aut ſimilis ei. ſ. in tarditate in primis. ideſt in principio principii paroxyſmi. nam poſtquàm non eſt uelocior pulſu quartanæ, relinquitur quòd ſi tardior, aut ſibi ſimilis propter maiorem, aut minorem neceſsitatem, & maiorẽ aut minorem debilitatem uirtutis.

Et eſt vehementis diuerſitatis, cum priuatione ordinis: & parui, & debiles ex eis ſunt in diuerſitate eius plus.

In parte iſta ponit alias differẽtias pulſus phlegmaticæ dicens quòd eſt uehementis diuerſitatis cum priuatione ordinis: & parui & debiles ſunt in diuerſitate eius plus. Cauſa diuerſitatis, & inordinationis eſt debilitas uirtutis per uiam ſuffocationis ab humore phlegmatico multo, groſſo, & uiſcoſo. Item fortitudo pugnæ inter humorem, & uirtutem. Diuerſitas autem iſta eſt non quia unus pulſus ſit magnus, alter paruus: unus fortis, alter debilis: quia omnes ſunt parui, & debiles: ſed diuerſitas eſt in maiori aut minori paruitate: & maiori aut minori debilitate. Auenzoar autem dicit ꝙ pulſus in phlegmatica non eſt multum diuerſus: intelligendus eſt ꝙ non eſt multum diuerſus: quia una pulſatio ſit magna altera parua: una fortis altera debilis: ſed in latitudine paruitatis, & debilitatis cadunt hæ diuerſitates.

Et ſignificationes quidem pulſus ſuper eam ſunt de certioribus ſignificationibus.

In parte pñti dicit ꝙ ſignũ ſumptum a pulſu eſt de certioribus ſignis huius febris: ſed ad cognoſcendum has differẽtias pulſus exquiſitæ oportet cognouiſſe pulſum ſui ſani: ut dicit Raſis. 16. continentis: & Gal. ſecundo de criſi.

Vrina autem eius in primis quidẽ eſt alba, ſubtilis propter multitudinẽ oppilationum, et frigoris: deinde ſit rubea ꝓpter putredinem: & conturbatur propter malitiam digeſtionis.

Hoc eſt Octauum genus ſignorum ſumptum ab urina: & habet quatuor partes. primo ponit urinæ qualitatem apparentem in principio. ſecundo propter putrefactionem contingentem. tertio propter malitiam digerendi. quarto ponit quandam urinæ diuerſitatem & permutationem. ſecunda ibi §Deinde fit rubea.§ tertia ibi §Et conturbatur.§ quarta ibi §Et quandoque alteratur.§ In prima parte dicit quòd a principio in phlegmatica urina eſt alba ſubtilis. Cuius cauſa eſt multa oppilatio, & multũ frigus. utrumq; enim. ſ. oppilatio, & frigus facit urinã albã & ſubtilem albedine tranſlucente ſola aquoſitate tranſeunte. Nã ſi trãſiret phlegma pmixtum cũ urina, urina nõ eſſet ſubtilis: licet eſſet alba ratione phlegmatis albi. ſeptima aphor. cõmẽto. 3. ſi ab albo phlegmate. eſſet enim tunc alba & groſſa. Et ecõtra ſtãte oppilatione eſſet alba. i. peruia, & ſubtilis: ſed poſtea aperta oppilatione

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 207 sur 301

fit groſſa,& opaca. nam ſicut ſm plurimum eſt eius oppilatio prius quàm eius apertio:ita prius eſt ſubtilis,& peruia quàm groſſa & opaca. ſecundo dicit ꝙ fit rubea ꝓpter putredinem .i. calorem putredinalem incẽdentem, & ignientem flegma. vnde fit in vrina rubedo quædã opaca tendens in cinereum. vnde octauo therapeuticæ. cap.5. eiuſq; rubor eſt qm̃ humor flegmaticus qñ immoratus fuerit diutius putrefit, & calefit. tertio dicit ꝙ comburatur ꝓpter malitiã digeſtionis: & põt intelligi quadrupliciter. primo. quia micta corrumpitur ſtatim,quod ſignificat malitiã cõmixtionis partiũ adinuicem ſequentem malam digeſtionem ſtomachi & hepatis: vnde mali humores multiplicantur.ſecũdo cõturbat.i.perdit luminoſitatem tendẽs in opacũ: & hoc ſequitur malitiã digeſtionis. Vnde ſecunda primi de coloribus: immo attinet fuſcitati ꝓpter priuationem digeſtionis. tertio poſſumus intelligere ip ſam conturbari.i.turbidari ad modum vrinæ aſinorum: & arguit debilitatem caloris digerentis flegma cum tendentia in malignã putredinẽ. quarto poſſumus intelligere cõturbatur .i.inſpiſſatur.& ſignificat aliquã digeſtionem,licet diminutã: & forte aliquãdo malam,quæ eſt fortaſſe via in turbulentiã.

Et quandoq; alteratur in ea diſpoſitio vno tẽpore:& quãdoq; mundificabitur ex materia groſſa, & reſoluitur putridum,& redibunt oppilationes,dealbabitur vna hora,et alia: quando remanet intra materiam groſſam, & diſpoſitionem putredinis: & aqua hora oppilationum eſt alba: deinde quãdo putrefit res plurima poſt illud, & expellitur, & aperit oppilationes, rubet vſquequo veniat ſuper oppilationes: quòd oppilet eas vice alia de illo eodem humore.

In parte pñti dicit Auic. ꝙ vrina in febre flegmatica non ꝑmanet in vna diſpoſitione,eo ꝙ in vno tẽpore eſt alba, ſubtil.alio tẽpore eſt ruffa,groſſa: & ſic multoties in paucis diebus variatur a ſubtilitate in groſsitiẽ,& econtra.& ab albedine in rubedinem: & econtra.ſicut dicit Iudæus ſexto cõtinẽtis.& cauſam reddens dicit,ꝙ qñdoq; mundificabit ex materia groſſa ſupple cũ vrina. Et reſoluet putridum: & tunc fiet vrina groſſa, ruffa humoribus cũ vrina permixtis,& redibũt oppilationes:& dealbabit ſupple, & ſubtiliabit. vñ alia hora qñ.ſ.remanet ſe.inter materiã groſſam,oppilantẽ, & diſpoſitionẽ putridæ.i.cũ diſpoſitione ad putridã.tũc enim facta oppilatione dealbabitur ſupple, & ſubtiliabitur. nam quãdo eſt oppilatio eſt diſpoſitio ad putridam: & tunc dealbatur, & ſubtiliatur: & ſic aliqua hora putridæ.i.dum diſponitur ad putredinem, & aliqua hora oppilationis.ſ.cum eſt oppilatio eſt alba ſupple& ſubtilis.deinde quãdo putrefit res plurima poſt illud.ſ.oppilationem,& expellitur illud.ſ. putridum cum vrina, & aperiuntur oppilationes rubet.ſ.vrina, & ingroſſatur vſquequo veniat ſuper oppilationes.i.loca oppilata quòd oppilet ea vice alia de illo eodem humore: & tunc ſupple fiet vrina ſubtilis alba.

Eius vero egeſtio eſt lenis, ſubtilis, phlegmatica.

Hoc eſt nonũ genus ſignorũ ſumptũ ab egeſtione: & eſt ꝙ eius egeſtio eſt lenis.i.mollis nõ dura,ſubtilis.i.fluxibilis flegmatica.i.cũ admixtione flegmatũ ſubtililium,aquoſorũ, aut groſſorum ſm flegmatũ diuerſitatem. Eſt autem fluxibilis ꝓpter indigeſtionem,& paucam hepatis attractionem:oppoſitæ conditiones ſecundum plurimum ſunt in cholerica.

Et de eis quæ ſignificant quòd feb. eſt phlegmatica eſt vt ſit paroxyſmus eius decem & octo horis: & dimiſsio eius:vi. horis: & non eſt dimiſsio eius, dimiſſio munda: quoniam materia cum groſsitudine, & viſcoſitate eſt multa.

Decimum genus ſignorum ſumptum a paroxyſmo. Et eſt ꝙ paroxyſmus feb.flegmaticæ durat. xviij.horis: & dimiſsio eius eſt.vj.horis, & non eſt dimiſsio munda: quoniam materia eſt groſſa, viſcoſa, & multa. vnde in ſex horis illius falſæ quietis fit aliqua neutralitas feb. Et hic pẽnes Gentilem cõſidera quatuor miranda de phlegmate. Primum quòd citius mouetur ad putredinem quocunque alio humore: quia paroxyſmat quotidie: ſed cholera de tertio in tertium: melancholia de quarto in quartum.

Secundo quòd difformius putrefit ita vt tempora confundantur.quod accidit propter eius maiorem difformitatem,& viſcoſitatem quàm in aliquo alio humore.

Tertio phlegma paroxyſmans citius per putredinem finitur poſtquam putrere incepit quàm melancholia: licet tardius quàm cholera. Quarto quòd minus mundatur corpus, quàm in reliquis febribus periodicis. & huius vltimi cauſa eſt multitudo groſsities,& viſcoſitas,& pauca diſtantia inter paroxyſmos eius. Sed videtur quòd tertium repugnet primo. ſi enim tardius per putredinem finitur poſtquam putrere incepit quam cholera: quia paroxyſmus eius durat. xviij. horis: paroxyſmus vero choleræ.xii. videtur quòd magis reſiſtat cauſis putrefacientibus quàm cholera. Et ſic ſequitur ꝙ deberet moueri tardius ad paroxyſmandum quàm cholera. non enim poteſt aſsignari cauſa cur magis reſiſtat cauſis putrefacientibus, poſtquàm putredo incepit, quàm cholera: & non magis reſiſtat ne incipiat putrefieri quàm cholera. ea enim quæ reſiſtunt putrefactioni in vtraq; ſunt forma ſubſtantialis, proprietas, complexio, modus ſubſtantiæ: & certum eſt hic omnia reſiſtere quantum poſſunt ne incipiant putrefieri,& ne putrefactio procedat, poſtquam incepit cum ſint agentia naturalia. ergo ſuppoſita paritate ex parte quantitatis, & aliorum videtur de neceſsitate cõcludi quòd ſicut flegma tardius finitur poſtquam putrere incepit quàm cholera: ita tardius debeat incipere putrere quàm ipſa. Dicendum ſicut eſt veritas, quòd phlegma velocius incipit putrere quàm cholera: tamen tardius finitur per putredinem: quamuis omnia reſiſtentia putredini inchoandæ, & ne putredo procedat ſint eadem, & agentia ſemper mere naturaliter, & ſecundum vltimum conatum: ſed hoc eſt propter diſpoſitionem phlegmatis facilem ad inchoandum ad putredinem, propter paruam reſiſtentiam ſuæ proprietatis,& econtra magnam reſiſtentiam proprietatis in cholera.Sed econtra magna eſt reſiſtentia in phlegmate ne finiatur per putredinem per modum ſuæ ſubſtantiæ groſſæ, & viſcoſæ: & econtra parua reſiſtentia in cholera ne finiatur per putredinem propter ſuam ſubſtantiam ſubtilem & priuationem viſcoſitatis. Et exemplum habes in piſce, & vino: citius enim valde incipit piſcis putrere, quàm vinum: tamen citius vinum per putredinem finitur quàm piſcis.

Contra. reſiſtentia phlegmatis aggregata ex quatuor prædictis ſemper agit mere naturalier, & ſecundum vltimum conatum: ergo tantum reſiſtit ne putredo procedat poſtquam inchoauit,quantum reſiſtit ne inchoet: ſed hæc magis reſiſtit ne putrefactio procedat poſtquam inchoauit,quàm tota reſiſtentia choleræ.ergo etiam magis reſiſtit ne inchoet putredo quàm tota reſiſtentia choleræ: & ſic tardius periodicabit flegma, quàm cholera. Ratio eſt apparens cum non incipiant periodicare periodo faciente febrem, niſi putreant. Credo quòd ſit hæc prima conſequentia neganda eo quòd difficilius eſt in phlegmate velocitare putrefactionem inchoatã, quàm ipſam inchoare. Et econtra difficilius eſt in cholera putrefactionem inchoare, quàm inchoatam velocitare. quòd ſi hæc reſponſio tibi moleſta eſt: aliam inuenies.

Significant ipſam ætas, et conſuetudo,et tempus, et regio, & cibi, & aduentus cauſarum antecedentium ex ſatietate nauſeatiua:et ſignificant ipſam forma prædicta ex colore faciei,et inflatione eius: et lenitas tactus,et debilitas oris ſtomachi,et caſus appetitus: et quandoq; magnificatur in ea ſplen. et ſequitur eã eructuatio acetoſa in pluribus horis multoties.

Hoc eſt vndecimum genus ſignorum in quo multa congeruntur: & dicit quòd phlegmatica ſignificatur per ætatem.ſ. ſenii, & proprie decrepitatis, per conſuetudinem.ſ. alias patiendi eam: & tempus.ſ.frigidum & humidum: & regionem .ſ.frigidam & humidam: & cibos.ſ.multiplicantes phlegma: & per cauſas antecedentes quæ ſunt ſigna, aut cauſæ multiplicationis phlegmatis ſicut eſt nauſeatiua ſatietas maxime cum corruptione ad acetoſum,& ſignificant ipſam forma prædicta ex colore faciei.ſ. plumbeo, & inflatione eius, & lenitas tactus ſequens humiditatem phlegmatis, & debilitas oris ſtomachi, & caſus appetitus propter cauſas ſupraſcriptas. Et quandoq; magnificatur ſplen phlegmate per putredinem in melancholiam verſo, & ſplenem implente cum ſit eius receptaculum: & ſequitur eam eructuatio acetoſa in pluribus horis.i.temporibus ipſius phlegmaticæ in quibus magis debilitatur, aut corrumpitur digeſtio ad acetoſum. hoc autem ſe-

cundum

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 208 sur 301

cundum plurimum magis eſt in augmento, & ſtatu.

De ſignis phlegmaticæ inſeparabilis & eſt illa quæ nominatur latica. Cap. XLIX.

SVnt ſicut reliqua ſigna feb. phlegmaticæ præter eradicationem, & quod ſimilatur eradicationi. Et apud inceptionem fiunt rigor, & frigus, & horripilatio: & eſt res magis ſimilis cum hectica. & fit illic rigor in vi.horis: aut tantum ſuperans illum qui fit in periodica: nam in periodica iterum non euacuatur a reſiduo: veruntamen eſt occultum non apparens.

Hic ponit quatuor ſigna feb.phlegmaticæ continuæ. Primum quòd duo genera ſignorum in præcedenti capitulo. poſita quæ ſunt ſigna phlegmaticæ interpolatæ: ſunt etiam ſigna phlegmaticæ continuæ, & non mirum cum ambæ pendeant ab eadem materia: & non eſt differentia niſi quia in cõtinua phlegma putret ad intra venas: ſed in interpolata putret extra venas. ideo ambæ in hoc differunt: quia in continua non eradicatur neque aſsimilator feb. quæ eradicatur: ſed in interpolata licet non eradicetur, tamen aſsimilatur febri quæ eradicatur: quia cadunt ſex horæ inter vnum paroxyſmum, & alium in quibus nõ eſt febris: ſed ſolum neutralitas febris: ſed in cõtinua ſemper eſt feb.licet remiſsior in ſex horis proximis ſequenti paroxyſmo: quapropter nec eradicatur nec aſsimilatur febri quæ eradicatur. Secundum ſignum eſt, ꝙ exacerbatio continuę incipit cum rigore, frigore, & horripilatione. Tertium ſignum eſt. quòd eſt multum ſimilis hecticæ. Quartum ſignum eſt. quòd fit illis.i.in phlegmatica continua rigor.i.remiſſus calor in ſex horis ſuę declinationis particularis: aut tantum.i.vel circa ſex horas, ſuperãs tamen calorem remiſſum, qui eſt in declinatione paroxyſmi periodicæ. nam periodica iterum nõ euacuatur a reſiduo caloris, verumtamen illud reſiduum caloris paroxyſmi interpolatæ eſt occultum non manifeſtum, ſicut in continua cum calor remiſſus in continua ſit feb.ſed in interpolata neutralitas febris.

Horripilatio frigus & rigor, duplici-ter fiunt.

Primo notandum pro declaratione ſecundi ſigni quòd hi typi.ſ.frigus, rigor, & horripilatio cauſantur dupliciter. vnomodo ex ſparſione materiæ ſuper mẽbra ſenſibilia. & hi fiunt in principijs febrium interpolatarum, cum materia expellitur de venis paruis ad membra ſenſibilia: & hi ſunt proprie typi. ſecundo modo fiunt ex ſuffocatione caloris innati ſub materia multa, groſſa, & viſcoſa: & hi fiunt in principijs exacerbationum phlegmaticæ continuæ cum materia phlegmatica expellitur de venis magnis ad paruas ibidem ſuffocans calorem innatum, per quam ſuffocationem in extremis fit frigus, rigor, & horripilatio. Et hi ſunt improprie typi: quia valde remiſsi, & parum durantes: & hi typi quandoque ſunt maiores in principijs exacerbationum principii vniuerſalis, quàm in principiis exacerbationum ſtatus. Aliquando econtra ſecundum diuerſitatem materierum, quæ faciunt hos typos in frigiditate, multitudine groſsitie, & viſcoſitate ꝓpter quas aliquando magis ſuffocatur calor in principiis exacerbationum principii vniuerſalis, quàm in principiis exacerbationum ſtatus vniuerſalis: aliquando econtra. Secundo notandum pro declaratione tertii ſigni quòd febr. latica eſt multum ſimilis hecticæ: tamẽ quia calor eſt mitis ſicut in hectica & ſatis vniformis & fit extenuatio in ea propter defectum digeſtiuæ ſtomachi. & niſi eſſet lenitas pulſus eſſet valde plus ſimilis hecticæ vt dixit Auicen. ſuperius in capitulo de rebus in quarum quibuſdam differũt febre putredinis &c.

Et ex hac conuenientia cum hectica, ego arguo quòd frigus, rigor, & horripilatio debeat raro accidere in principiis exacerbationum phlegmaticæ continuæ: quia per hoc ſignũ faciliter diſcerneretur ab hectica; cum hectica non habeat huiuſmodi typos. Et deum teſtor me raro reperiſſe hos typos in laticis. Cætera quæ dicit Auicenn. in hoc capitulo nota ſunt.

Febres quæ ſunt ſecundum plurimum de genere phlegmaticarum, & ſunt quandoq; ex cholera, & non ſunt ex eis quæ fiunt ex melancholia, & ſunt appropriatæ cum nominibus, & iudiciis. ideſt habent nomina propria, & iudicia propria. ſcilicet per quæ nominantur, cognoſcuntur, & iudicantur.

Cap. L.

HAe ſunt febres epialos, & liparia, quæ ambæ ſunt de ſumma febrium, in quibus diuerſificantur loca caloris, & frigoris intus, & exterius propter diuerſitatem & locum eius, quod putrefit, et quod non putrefit. Et ſunt tres diuiſiones feb. appropriatæ: ſyncopalis humoroſa: & febris ex ſyncopi minuta ſubtilis, & feb. diuturna et nocturna.

Hic determinat de quibuſdam febribus ad phlegmaticas reducibilibus: quia vt plurimum fiunt ex phlegmate: licet quandoq; fiant ex cholera, vt liparia dicta tabaros, & ſyncopalis minuta: & non fiunt ex melancholia. ſcilicet pura: ſed aliquando ex phlegmate tendente ad naturam eius, vel habente eius mixtionem: ſicut Iſaac ponit de liparia. & hoc dicit prima pars rubricæ. Primo ergo Auicen. enumerat has febres. ſecundo exequitur. ſecunda ibi §Hæc feb.fit.§ Dicit primo hæ ſunt febres epialos, & liparia quæ ambæ ſunt de ſumma feb. in quibus diuerſificantur loca caloris, & frigoris intus, & exterius propter diuerſitatem eius quod putrefit, & quod non putrefit. i. ſecundum diuerſitatem materiæ putrentis, & non putrentis, & ſecundum diuerſitatem locorum intrinſecorum, & extrinſecorum in quibus continentur huiuſmodi materiæ putrentes, & non putrentes. Et tu adde tertiam feb. in qua interiora & exteriora ſimul calent & frigẽt, propter has diuerſitates materierum & locorũ: & ſunt præter has tres aliæ diuiſiones: ideſt tres aliæ febr. ſub hac diuiſione contentæ. ſcilicet ſyncopalis humoroſa: ſyncopalis minuta, ſubtilis: & feb. diurna, & nocturna.

Febris in qua occultatur frigus, & apparet in ea calor, & eſt epialos. Cap. LI.

HAec febris fit ex phlegmate vitreo: ſed eſt comprehẽſum in occulto & profundo, quod infrigidatur vbi eſt. Verum ipſi accidit iam putredo, quare ſpargitur ex eo vapor eius quod cum putruit, & diſpergitur, inflammatur in exterioribus: & illud quod non eſt putrefactum infrigidatur in interioribus.

Hæc pars diuiditur in ſex partes ſecundum quòd ſex facit capitula de his feb. partes patent in principiis capitulorum. Primum capitulum diuido in duas partes. Nam in prima ponit cauſam epialæ, & modum prouentus eius ex cauſa ſua. In ſecunda ponit ſigna. ſecunda ibi§Signa eius.§ Prima in duas. nam in prima facit quod dictum eſt. ſecũdo remouet dubium. ſecunda ibi §Et eius quidẽ frigus.§ In prima parte dicit Auicen. quòd cauſa huius febr. eſt phlegma vitreum contentum in profundo corporis occulto ſenſibus noſtris, quod infrigidatur in loco vbi cõtinetur, & infrigidat locum illum & partes illi vicinas. Sed huius phlegmatis aliqua pars putret, & a parte putrente vapores eleuati venientes exterius calefaciunt partes exteriores: ſunt enim ſimul cum parte putrente, a qua eleuantur facti calidi per putrefactionem: quare partes exteriores calefiunt per vapores putridos ad ipſas venientes. ſed partes intrinſecæ infrigidantur a parte phlegmatis non putrefacta.

Et eius quidem frigus non apparet in huiuſmodi tempore: quoniam eſt quietum, & aſſociatur ei, & non patitur ab eo quod occurrit ei: poſtquam ergo incipit in eo putredo mouetur, & infrigidatur infrigidatione quadam: quanuis non peruenìat ad hoc vt communicet toti corpori.

In parte præſenti remouet dubium. poſſet enim quis interrogare quare frigus huius humoris vitrei non ſentiebatur in loco vbi continebatur ante inchoationem huius feb. Reſpondet ꝙ frigus huius humoris nõ ſentiebatur. primo quia hoc phlegma erat quietum, & erat conſuetũ membro in quo continebatur. vnde in membro illo continente iam erat facta mala complexio æqualis, quæ non ſentitur: & etiam humor ille ſm eius ſuperficiem erat calefactus quaſi factus ſimilis ſuperficiei membri circundantis, & ſimilia nõ ſentiuntur. Sed cum incipit putrefieri, incipit moueri localiter: & pars quæ primo erat intrinſeca efficitur extrinſeca: & quia eſt magis frigida quàm pars extrinſeca, & obuiat parti cui hic humor non erat cõſuetus infrigidat illam partem faciens in ea malam complexionem diuerſam, quæ ſentitur: non tamẽ eius

frigiditas

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 209 sur 301

frigiditas eſt tantæ potẽtiæ vt poſsit totum corpus infrigidare, ſentitur itaque frigiditas interius & caliditas exterius.

Primo notandum circa partem præſentem ꝙ auctores his terminis epialos, & liparia vario modo vtuntur. Quidã enim per epialos intelligunt febrem in qua ſecundum eandem partem ſimul ſentitur calor & frigus. Et hoc modo vtitur hoc vocabulo Gal. ſecundo de differentijs febrium: & in libro malæ complexionis diuerſæ: & in commento aphor. ſeptimæ partis culæ. Si feb. a cholera non habeatur: & Haliabas ſexto theoricæ. cap. 6. & Raſis, 16. continentis. cap. 3. Quidam vero hoc nomine epialos vtuntur ad ſignificandum febrem in qua exterius apparet frigus, interius calor: ſicut ſecundo febrium. capitulo de epiala. Et Ariſt. 27. problematum. problemate ſecundo. Quidam vero contrario modo vtuntur hoc vocabulo epialos ad ſignificandum febrem in qua intus ſentitur frigus, & exterius calor. ſicut Auic. hic: & Serap ſexto breuiarij. Et Gentilis dicit ꝙ epialos dicitur ab epi, quod eſt ſupra, & alos ideſt aliud: quaſi vnum ſupra aliud: & ſecundum hoc quid nominis poſſet dici de quacunque iſtarum febrium. In qualibet enim eſt vnum ſupra aliud. ſ. aut calor ſupra frigus, aut ecõtra. ſed litem de nominibus omittamus. Imaginemur febrẽ in qua calor ſit exterius, & frigus interius quocunq; nomine vocetur, & quæramus cauſam eius. Iſaac imaginat cauſam huius febris quã ipſe lipariam appellat, eſſe duplicem humorem. ſ. phlegma groſſum exiſtens interius nõ putrens interiora infrigidans, & choleram groſſam exterius putrentem exteriora calefacientẽ: & imaginatio ſua põt facile defendi.

Hic cadunt duo dubia. Primũ. quis eſt locus profundus in quo phlegma vitreum infrigidãs continetur: & quæ ſunt loca extrinſeca quæ calefiunt. Secundum. ſi interiora frigent quomodo hic erit febriens? Reſpondet Gẽtilis per loca profunda occulta poſſumus intelligere ſtomachum, & inteſtina, & partes ſibi vicinas: & etiã quoſdam muſculos intrinſecos. Item poſſumus intelligere concauitates quarundã venarum: ſed per loca exteriora calida poſſumus intelligere manus, & pedes, & partes cutis, & ſibi vicinas. Et ex his patet ſolutio ad dubium an hæc febris ſit continua, an interpolata. Nam ſi materia putrens cõtinetur ad intra venas febris eſt cõtinua: ſi vero extra venas eſt interpolata. Ad ſecundũ dubium reſpondetur ꝙ licet in ſtomacho, & inteſtinis, aut in muſculis profundis ſentiatur frigus: aut etiã in concauitatibus aliquarum venarum. tamen vapor putridus petit cor & ipſum inflãmat. vnde hic non dicitur ſentire frigus in profundo. i. in corde, vel circa cor: ſed ſentit frigus in ſtomacho, inteſtinis, & in partibus dictis. Calorem vero ſentit in manibus & pedibus, & partibus cutaneis, & in corde.

Contra prædicta inſtatur: quia ſi loca intrinſeca ſunt frigida: ergo multo magis extrinſeca, cum ꝓpter frigiditatem locorum intrinſecorum caliditas debeat a membris exterioribus ad intrinſeca frigentia reuocari, natura exiſtente magis ſollicita de membris intrinſecis nobilibus, q̃ de extrinſecis ignobilibus. Secundo ſequeretur ꝙ omnes feb. pendentes ab humoribus frigidis deberẽt eſſe epialæ cum omnes hi humores cum mouentur deberent partes intrinſecas infrigidare ſicut phlegma vitreum. Tertio ſequitur ꝙ in partibus intrinſecis deberet ſimul ſentiri calor, & frigus. nã ſi pars phlegmatis vitrei putrens interius calefacit partes exteriores: multo magis deberet calefacere partes interiores in quibus continetur: cum vnum quodq; fortius agat in partes propinquas, quàm remotas. Præteræa. Aut pars phlegmatis vitrei non putrens eſt potentior ad infrigidandum, quàm pars putrens ad calefaciendum, aut econtra: aut ſunt æque potentes. Si primum, ſequitur ꝙ cor, & partes extrinſecæ deberent infrigidari: & ſic non eſſet febris. Si vero econtra deberet interius ſentiri calor, & non frigus, aliter ſimul in eadem parte intenderetur calor & frigus. Si vero ſint æque potẽtes ſequitur quòd neque calor, neque frigus deberet produci, aut quòd ſimul in eadem parte produceretur calor & frigus.

Pro huius ſolutione oportet imaginari ꝙ pars phlegmatis vitrei interius exiſtẽtis putret. Altera vero eius pars nõ putrens eſt maior: pars tamen putrens eſt tanta & tantũ per putredinem inflammatur, ꝙ vapores ab ea eleuati uenientes ad cor inflammant ipſum, & faciunt feb. Et ſimiliter venientes ad partes extrinſecas calefaciunt ipſas: pars autem phlegmatis vitrei non putrẽs, quæ eſt maior infrigidat partes in quibus continetur & ſibi vicinas: non autem infrigidat cor, & partes exteriores: quia vapores ab ea eleuati ſunt pauci, & groſsi nõ potentes peruenire ad partes diſtantes, neque etiã ipſum per ſimplicem alterationem poteſt infrigidare partes diſtantes, tum quia vis ſua non tantum extenditur, tum quia impeditur a vaporibus putridis phlegmatis uitrei putrentis.

Sed ſupereſt ut reſpondeamus ad rationes ſuadẽtes contrarium. Ad primũ dicitur cõmuniter ꝙ uapores calidi phlegmatis uitrei putrentis ſunt potentiores ad calefaciendũ partes extrinſecas, quàm fuga caloris interius ad infrigidãdum.

Contra, ſequitur ꝙ in alijs febribus non deberẽt in principijs paroxyſmorum extrema infrigidari. conſequens eſt falſum, ſed probatur cõſequẽtia: quia putridi uapores petentes exteriora ſunt potentiores ad calefaciendum exteriora q̃ fuga caloris interius ad infrigidandum. Credo ꝙ oporteat cõcedere in principiis paroxyſmorum ſe. futuræ epialos extrema infrigidari: & pro tunc non eſt epialos actu: ſed poſtea calefactis extremis propter uapores putridos tandem calefacientes extrema & interioribus exiſtẽtibus frigidis, eſt epialos: non ſic eſt in aliis feb. quia a uaporibus multis putridis interiora calefiunt: nec omnis humor frigidus etiam nõ putridus eſt potens ad illa infrigidandũ, niſi ſit uehementis frigoris ſicut eſt phlegma uitreum, & forte aliquod acetoſum. Et ex his patet reſponſio ad ſecundum. Ad tertium negatur cõſequentia. & cõſequenter dicitur ꝙ omne agẽs cęteris paribus magis agit in partes propinquas, quàm remotas. Sed hic cætera non ſunt paria: quia pars phlegmatis uitrei non putrẽtis impedit calefactionem interius, nõ autem exterius: cũ non ſit exterius, nec ſua uis extendatur ad infrigidandum partes extrinſecas. Sed ad confirmationem cum quæritur an pars phlegmatis uitrei non putrentis eſt potentior ad infrigidandum quàm pars putrens ad calefaciendum: dicitur ꝙ eſt potentior ad infrigidandum partes intrinſecas in quibus cõtinetur, quàm pars putrens ad eas calefaciendum. Eſt tamẽ pars putrens magis potens ad calefaciendum cor, & partes exteriores quàm pars non putrens ad infrigidandum eas: quia uapores eius ſunt pauci, & ualde groſsi: quibus non eſt facilis tranſitus ad longinqua. Et econtra uapores phlegmatis uitrei putrentis plures & ſubtiliores facilius penetrant ad partes longinquas.

De ſignis. Cap. LII.

Signa eius ſunt eadem, quæ prædicta ſunt: & quòd eius vrina eſt frigida cruda minoris caliditatis, quàm vrinæ aliarum ſui generis: & pulſus eius eſt rarus, tardus.

Primo ponit ſigna. ſecundo quandã huius febris proprietatem declarat. tertio complet ſigna. ſecunda ibi §Et ipſa ẽm plurimum. § tertia ibi §Spatium uero paroxyſmi. § In prima parte dicit ꝙ ſigna eius ſunt ea quæ dicta ſunt in capitulo de ſignis phlegmaticæ interpolatæ: & quæ ſtatim dicta ſunt in hoc capitulo. ꝙ patiens hanc febrem intus frigeat, exterius caleat. Secundum ſignũ eſt ꝙ eius urina ſit frigida: quia alba arguens frigiditatem: cruda quia forte ſubtilis ſine hypoſtaſi. Et horum cauſa eſt: quia phlegma eſt uitreũ infrigidans plus interiora quàm in aliis phlegmaticis. Tertium ſignum eſt: quia pulſus eſt tardus rarus, non quidem reſpectu ſui ſani: quia ſic non febriret: ſed reſpectu patientium alias febres.

Et ipſa ſecundum plurimum additur omni die: verum propter groſſitudinem ſuæ materiei cõuertitur quandoq; in quartanam, & tertianam. quoniam huiuſmodi materia in corpore eſt parua, & paruæ putrefactionis ignea. Et paucitas quidem eſt ex cauſis elongationis periodi.

In præſenti parte declarans quandam proprietatem huius feb. primo ponit eam. ſecundo remouet dubium. ſecunda ibi §Et propterea quod. § In prima parte dicit ꝙ hic feb. ſecundum plurimum paroxyſmat omni die: uerum propter groſsitudinem ſuæ materiæ quandoq; de tertio in tertiũ. quandoq; de quarto in quartũ quoniã materia huius feb. quandoque eſt pauca tardæ putrefactionis propter ſuam intenſam frigiditatem, groſsitiem, & uiſcoſitatem igneam quaſi uideatur ignita. habet enim paruam diſpoſitionem ad putredinem: ſed putredo ſua eſt ſicut quædam ignitio uiolenta, & paucitas quidem

dem eius est causa elongationis ideſt tardationis sui periodi.

Et propterea quòd paroxysmus non redit omni die, nõ remanet hæc feb. quin sit phlegmatica: sed propterea est phlegmatica, quia putredo eius est putredo phlegmatis: et hæc nõ extrahit eam ab hoc quin sit phlegmatica: sed propterea ꝙ putredo est putredo phlegmatis, non propterea quòd paroxysmus non redeat omni die.

In parte præsenti remouet dubiũ: quod posset quis arguere. hæc febris paroxysmat de tertio in tertiũ, & de quarto in quartũ: ergo non est phlegmatica cũ propriũ sit phlegmaticę paroxysmare omni die. Rñdet Aui. ꝙ paroxysmare ɗ tertio in tertium, aut de quarto in quartũ non facit hanc febrem non esse phlegmaticam. nam hæc febris dicitur phlegmatica: quia pendet immediate ex putredine phlegmatis, non quia paroxysmet omni die. Ex quo sequitur ꝙ non paroxysmare quotidie nõ extrahit eam ad hoc ut sit phlegmatica. specificatio autem feb. non sumitur ex modo paroxysmãdi: sed ex natura materiei quæ est causa coniuncta earum. Hic dicit Gentilis quosdam arguisse contra opinionem suam dicẽtem, ꝙ periodicatio sequitur humorem ex natura suæ formæ specificæ, nam si ita est, & proprietas specica semper comitatur suã formã substantialem: ergo nunquã erit periodicatio phlegmatis quæ nõ sequatur suam proprietatem, & suã formã substantialem: sed periodicatio de tertio in tertium, aut de quarto in quartum non sequitur suam proprietatem, neq; suam formam substantialem. ergo phlegma nunquã periodicabit his periodis: cuius oppositum dicit Auic. ergo præter proprietatem, & formam substantialem oportet assignare causas periodicationis. Respondet Gentilis ꝙ effectus qui sequunt proprietates specifitas & formas substantiales sequuntur eas in determinata mensura accidentium nisi sit prohibens. Vnde turbit euacuat phlegma a proprietate: & scamonea choleram in determinata mensura: & tamen si extrã quantitatem quã forma requirit pro hac operatione dentur, euacuabunt sanguinem, aut simul cum phegmate & cholera, aut sine eis. Similiter magnes si ungatur cum allio nõ trahit ferrum. phlegma enim mouetur quotidie ex sua proprietate cum fuerit cum hoc debitæ quantitatis, & debiti modi substantiæ. Cum autem paucificatur, & ingrossatur licet ex forma spefica debeatur sibi paroxysmus omni die: paroxysmãs tamẽ impedietur ex his accidentibus. unde pigritabitur & tardabitur motus ad tertium, uel ad quartum diem. Ex quibus aperte uides Gẽtilem uelle proprietatem specificam humoris: & cõsequenter suam formam substantialem intendere & concurrere tanquã causam agentem ad faciendũ determinatum periodum: & consequenter intendere per se sui humoris corruptionem quod uidetur omnino absurdum. Sed de hoc supẽrius in quæstione de periodicatione dictum est quantum est opportunum. Ego autem qui teneo periodicationem sequi proportionem potentiæ membrorum mouentium humores ad suam resistentiam, pono humores resistentes suo motu periodicationi, & suæ putrefationi per formam substantialem, modũ, substantiæ proprietatem, & complexionem, & propter maiorem proportionem membrorũ mouentium ad phlegma quàm ad choleram, & ad choleram quàm ad melancholiam, fit ut phlegma secundum plurimum periodicet quotidie: cholera de tertio in tertium: melancholia de quarto in quartum.

Periodicationis causa secũdum Gentilem.

Contra sequitur ꝙ quanto phlegma esset maioris quantitatis deberet tardius periodicare propter maiorem resistentiã. consequens contra Auic. hic & contra experientiam. Respondetur uerum esse, ꝙ quanto est maioris quantitatis tanto magis resistit. sed ex alia parte, quia magis stimulat uirtutem expulsiuam in causa ut uirtus maiori conatu moueatur ad ipsius expulsionem: & sic tardius periodicet. Nota, ergo ꝙ paucitas materiæ: & difficultas putrefactionis est causa retardationis paroxysmi: quia materia mouẽda ad paroxysmũ habet duos motores. s. naturam, & est uirtus expulsiua, quæ tamen non mouet humorem, nisi cum stimulatur: paucitas autẽ materiei est ex causis tardæ stimulationis. Alius motor est calor extraneus putrefaciens: & consequenter localiter mouens materiam putrefaciendam. omne enim quod putrefit localiter mouetur. Et quando materia esset grossa parum receptibilis putredinis tarde mouetur. Vnde calor putredinalis dupliciter uelociTotores mouentes materiam ad nouum paroxysmum.

tat putrefactionem: uno modo quia stimulat uirtutem expulsiuam. secũdo modo, quia mouet humorẽ qui putrefit localiter.

Spatium vero paroxysmi eius est ex quatuor horis vsq; ad xxiiij. horas: & secundum plurimum consumitur ante illud: quoniam hæc materia non est cum illa multitudine.

Hoc est ultimum signum, & est ꝙ spatiũ paroxysmi epialos est a quatuor horis usque ad. xxiiii. horas, & secundum plurimum cõsumitur ante 24. quoniã materia eius scilicet phlegma uitreum licet sit grossum & uiscosum & ratione huius deberet paroxysmus prolongari: non tamen est multum. raro. n. corpus humanum ad tantam peruenit frigiditatem, ut phlegma uitreum possit multiplicari. Et hic nota ꝙ ponit maiorẽ & minorem terminũ durationis paroxysmi epialos: licet posset taliter exponi ꝙ paroxysmus epialos est a quatuor horis, in quibus licet non sit epialos, ex quo extrema non calent: est tamen fe. corde inflammato. Sed post quatuor horas usq; ad. 24. potest paroxysmus epialos durare, in quo tempore interiora frigent, & exteriora calent.

Febris in qua occultatur caliditas, & apparet in ea frigus, est liparia, sic dicta quasi pinguis. pingues enim calent interius frigent exterius, octaua problematum, problemate octauo.

Calent autẽ interius: quia multitudine adipis faciente quandam oppilationem attenuatoriam spiritualia non bene euentantur. frigent autem exterius: quia pinguendo quæ est in ambitu totius est frigida. prima primi. capitulo de complexionibus membrorum.

Cap. LIII.

HAec febris secundum plurimum est phlegmatica: & quandoque est colerica ex cholera grossa valde.

In hoc capitulo determinãs de liparia primo præmittit causas & modum prouentus eius ex causis suis. secundo remouet dubium ibi [Et habet aliquis ut dicat.] prima in duas. nam in prima præmittit causas. In secunda modum prouentus eius ex causis ponit. secunda ibi [Quomodo ergo est.] In prima parte dicit hanc feb. secundum plurimum esse phlegmaticam: & tamen quandoq; est colerica a cholera ualde grossa.

Primo notandum secundum Gentilem ꝙ omnis feb. paroxysmalis incipiens cum frigore in aliquo tẽpore principii potest dici liparia: quia prius quã extrema calefaciant stat in eis frigus cum interiori calore: sed de tali modo lipariæ non est sermo hic: sed de illa quæ in toto paroxysmo est in tali dispositione. Secundo notandum est ꝙ sicut dictum est de epiala: ita dicendum est de liparia: medici uario modo utuntur hoc termino liparia. Quidam enim sicut Isaac. 5. febrium per lipariam intelligit feb. in qua intus est frigus, & calor extra. Quidam autem econtra per lipariam intelligũt feb. in qua interiora calent & exteriora frigent sicut Auiccen. in hoc capitulo & Gal. tertio de simplici medicina distinctione tertia capitulo tertio. & in aphoris. quartæ particulæ. In non deficientibus feb. si quidem quæ extra. & in commento apho. septimæ particulæ. Si feb. a cholera non habeatur. ubi appellat hanc febrem lymonis uel lipariam. & in commẽ. secundi prognosticorum commẽ. quarto. Tertio notãdum raro reperiri choleram grossam grositie ad hanc feb. requisita. phlegma uero frequenter: qua propter hæc fe. frequẽtius fit a phlegmate, quã a cholera.

Quomodo autem est phlegmatica? est quoniam phlegma intrinsecum quando inflammatur, & putrefit calefacit illum locum: quoniã non resoluitur nisi quando putredo calefacit exteriora corporis cum sparsione vaporis sui calefactione plurima.

In hac parte ponit modum prouentus huius feb. ex causis suis. & primo quomodo prouenit ex phlegmate. secundo quomodo ex cholera. secunda ibi [Modus autem quo.] Prima in duas. nam in prima parte. ostendit quomodo calefiunt interiora & non exteriora. In secunda qũo infrigidantur exteriora. secunda ibi [Et quãdo uirtus effunditur.] In prima parte loquẽs interrogatiue dicit quomodo hæc in liparia fit a phlegmate. Respondet ꝙ fit a phlegmate: qñ phlegma existens interius

quando

quando inflammatur,& putrefit calefacit illum locum intrinſecum ſolum:quoniam illud phlegma non reſoluitur.i.in uapores conuertitur ſupple ſufficientes calefacere loca exteriora, niſi quando putredo.i.calor putredinalis eius calefacit exteriora corporis cum ſparſione uaporis ſui.i.ſpargendo uapores ſuos extra calefactione plurima.ſ.illius phlegmatis quod putrefit interius.q.d.oportet ꝙ phlegma illud putrens interius calefiat calefactione plurima ad hoc ut poſſet ſpargere uapores ſuos exterius,& calefacere exteriora.Si autem ipſum exiſtens interius calefiat remiſſe calefient ſolum interiora, & nõ exteriora cum non poſsit uapores calidos ad exteriora ſpargere. Primo notandum ꝙ phlegma faciens lipariam eſt phlegma groſſum:erit ergo aut uitreum, aut mucillaginoſum: aut forte erit ponticum & acetoſum factum tale per admixtionẽ melancholiæ naturalis. Secundo notandum ꝙ hoc phlegma calefacit locum intrinſecum ubi eſt: & non infrigidat ſicut illud quod facit epialam,eo quòd totum aut ſm maiorem partẽ eſt factum calidum per putrefactionem: econtra quod facit epialam eſt ſm maiorem partem non putridum: propterea eſt potentius ad infrigidandum locum in quo continetur per partem nõ putridã: quàm ad calefaciẽdum per partem putridam. Contingens autem eſt utrunq; euenire propter diuerſitatem hominum,& locorum,& materierum diuerſitatem in eadem ſpecie,& propter diuerſitatem cauſarum agentium. Tertio notandum quòd phlegma faciens lipariam in duobus differt a phlegmate faciente epialam. Primum. quia in liparia totum calefit per putredinem,aut maior pars eius.Econtra uero faciens epialam ſm maiorem eius partem non putrefit,& ſecundum minorem putrefit:& utrunq; poſsibile eſt in diuerſis hominibus ſecundum diuerſas circunſtantias de quibus ſupra.Secunda differentia eſt,quia putredo in phlegmate lipariæ non eſt fortis & multæ calefactionis ut poſsit extra mouere uapores.econtra in epiala illa pars parua putrens habet fortem calorem igneum dantem uaporibus motum ad exteriora unde exteriora calefiunt.

Et quando uirtus effunditur ad locum ubi eſt læſio, tunc euacuantur exteriora a calore:quare infrigidantur.

Iam probauit quòd calefactis interioribus contingens eſt exteriora non calefieri:ſed ſolum locus interior.hic probat cõtingens eſſe exteriora infrigidari tribus ex cauſis,quarum ſecunda incipit ibi§Proprie quando in exterioribus. § tertia ibi §Et iterum quoniam multoties.§Prima cauſa eſt: quia quãdo uirtus.i.ſpiritus qui eſt inſtrumentum uirtutis effunditur ad locum ubi eſt læſio,ſ.interius:tunc euacuantur exteriora a calore.quare infrigidantur per abſentiam ſpiritus, qui fugit interius ad locum læſum,hæc autem frigiditas poſitiua quæ inducitur partibus exterioribus poſtquam fugit calidum interius,eſt aut ab elementis frigidis, aut a frigiditate continuitatis: aut forte a quibuſdam humiditatibus frigidis,quæ ſe intendunt ad maiorem frigiditatem.

Contra.quia in epiala non effunditur calor ad locum intrinſecum læſum.ergo neq; in liparia debet effundi. tenet conſequentia,quia non uidetur ratio diuerſitatis cum utrobique ſit æqualis læſio in interioribus,& forte maior in epiala:quia frigiditas eſt magis inimica naturæ & apta magis lædere cæteris paribus, quàm caliditas. Reſpondet Gentilis quadruplicíter.primo quia cauſa in hac diuerſitate poteſt eſſe diuerſitas in diuiduorum in ſenſibilitate,& aptitudine paſsionum interiorum:ille ergo in quo eſt multa ſenſibilitas, & aptitudo ad paſsionem in locis interioribus ubi phlegma putrefit, habebit fugam caloris interius,& fiet liparia.alter autem talis non habebit illam,& hic poterit habere epialam.

Secunda cauſa in hac diuerſitate eſt modus putredinis malignus,uel non malignus,& ſtant iſta ſimul quòd putredo ſiue caliditas putredinalis in toto phlegmate in liparia ſit in gradu remiſsior;& tamen ſit malignior magis cogens uirtutem interius fugere,ſicut ſæpe uidimus in peſtilentialibus.

Tertia cauſa poteſt eſſe diuerſitas calefactionis harum materierum,ut imaginentur quòd in liparia facta ſit quædam aſſatio totius phlegmatis a caliditate in paruo tempore fortiter agente,unde non ſit euaporatio:propter tamen nocumentum caloris ignei aſſantis intus fugit calor: & tunc oportet dicere quòd fortior,& acutior eſt calor putrefacti phlegmatis in liparia quàm in epiala:& eſt contrarium ei quòd dictum eſt in ſecunda differentia.

Quarto dicit quòd utrobique calor eſt aptus fugere interius:ſed in epiala uapores calidi uiolentant extra motum caloris,qui eſt intus.Sed hic modus reducitur ad præcedentes habens originem ab eis.

Proprie quando in exterioribus ſunt phlegmata, cruda, uitrea,frigida.

Hæc eſt ſecunda cauſa quare infrigidantur extrema: & dicit quòd proprie infrigidantur extrema,quando in exterioribus ſunt phlegmata cruda uitrea frigida:& licet Auic. ex modo ſcribendi ſuo uideatur ponere hanc cauſam ſimul cum præcedente:poſſet tamen eſſe una cauſa per ſe.nam licet calor extrinſecus non fugiat intus:phlegmata tamen exterius exiſtentia poſſunt infrigidare exteriora,maxime ſi ab aliquo mouebuntur.ſ.uel a ſpiritu interius moto, uel a paucis quibuſdam uaporibus exterius motis a phlegmate putrente interius, qui poſſunt dare motum illi ſphlegmati aliqualiter eliquando ipſum.non tamen calefacere exteriora a phlegmatibus illis exiſtentibus potentioribus ad infrigidandum exteriora quã ſint uapores calidi extra moti ad calefaciendum. quia tamen Aui. uidit quòd uapores calidi ſimul cum iſto phlegmate ſunt magis apti facere ſenſum caloris, & frigoris in exterioribus: ꝙ ſic fe.illa eſſet magis de ſequenti capitulo,coniunxit hanc cauſam præcedenti ut oſtenderet quòd motor iſtius phlegmatis uitrei infrigidantis exteriora eſt calor frigens intus. niſi.n.illud phlegma moueretur non infrigidaret ut dictum eſt de intentione Aui.in præcedenti capitulo.

Et iterum quoniam multoties reſoluitur ex eo uapor, qui non putruit:ſed eleuatur,& facit caliditatem, & aſſociatur ei caliditas ſpatio paruo:deinde ſeparatur ab eo ſeparatione uaporis aquæ calefactæ.Cum ergo ſeparatur ab eo, & fuit in radice ante putredinem uehementis frigiditatis, redit, & infrigidat corpus.

In parte præſenti ponit tertiam cauſam: quare infrigidantur exteriora dicens,quòd cauſa eſt,quoniam multoties reſoluitur ex ea.ſ.materia calefacta & ſecundum maiorem partem putrente interius uapor qui non putrefit, & non eſt putridus, ſed eleuatur e caliditate ſubtiliante materiam ex qua fit,& facit caliditatem in partibus proximis loco a quo eleuatur, quæ caliditas aſſociatur ſibi ſpatio paruo.deinde ſeparatur ab eo ſeparatione uaporis aquæ factæ calidæ. i. ſicut ſeparatur caliditas a uapore aquæ calefactæ. Cum ergo ſeparatur ab eo.ſ.uapore phlegmatis caliditas:quod phlegma fuit in radice.i.naturaliter ante putrefactionem uehemẽtis frigiditatis, ſicut eſt phlegma uitreum redit ille uapor ad frigiditatem ſibi naturalem,& infrigidat corpus ſicut aqua calefacta.ſ. uapor eius redit ad frigiditatem ſibi naturalem.Aliter & friget in radice ante putrefactionem,& eſt textus clarus.redit.n.ad frigiditatẽ ſibi radicalem.i.naturalem quam habebat ante putrefactionẽ. Exemplum habes in illo qui balneatus eſt in aqua calida,in cuius poris aqua calida retenta redit ad frigiditatem ſibi connaturalem,& infrigidat ipſum.Vnde dixit Aui.ſecunda primi capitulo quidam ornate loquentium:& ſimile accidit in manubio lebetis ad quem uapores aquæ calidæ eleuati ipſum infrigidant.conuertuntur enim in aquam,ita & uapores phlegmatis ſunt apti in phlegma conuerti. Quomodo autem aqua calida reducatur ad frigiditatem uide in contentione quam habui cum clariſsimo doctore Ioanne Marliano Mediolanenſi.

Contra.hic uapor non putridus reducibilis ad frigiditatem multo facilius debet eleuari in epiala:quia pars putrida eleuabit uaporem aquoſum,& non putridum a parte non putrida: ſed in liparia non:immo neceſſario uapor eleuatus erit putridus retinens calorem.cum totus humor in liparia ſit putridus aut maior pars.econtra in epiala pars minor eſt putrida in cõparatione ad non putridam ſicut dictum fuit. Reſpondet Gentilis quòd Aui.hanc diuiſionem.innuit,uapor qui ab intrinſeco phlegmate ſurgit quidam eſt non putridus: & per conſequens non ſeruans calorem,nõ.n.eſt fixus. Quidã.n.eſt uapor putridus,qui nõ eſt aliud,quàm ipſum corpus putridi uaporis ſubtiliatum,

ſubtiliatum,& eleuatum in uaporem : poſſumus ergo imagina ri quòd in epiala uapor qui extra uenit eſt putridus:quia eleua tus ad putridã partem, quæ eſt fortis caloris dans illi uapori motum ad exteriora : ſed a reliquis partibus non putridis non eleuatur uapor : quia ille ſunt multæ partes,& multũ reſiſten tes : & ſolũ ſunt eliquabiles a calore partium putridarum,qui non poteſt eas facere euaporare ad extra : immo ſolum eliqua tæ infrigidant interiora: & ſi a partibus non putridis ſurgeret uapor ueniens extra ſimul cum uaporibus putridis : tunc in hac ſe.ſentiretur calor & frigus in exterioribus propter duos uapores,& eſſet feb.de ſequenti capitulo . aut ſentiretur ſolus calor in exterioribus ſi uapor putridus cum ſuo calore uince ret : & non permitteret uaporem nõ putridum reuerti ad ſuã frigiditatem, & eſſet epiala.aut itus & extra ſentiretur frigus ſi uapor non putridus uinceret in hoc, quod eſt reuerti ad ſuã frigiditatem : & tunc non eſſet febris merito huius humoris: quia ſi uapor non putridus, ueniens extra ſuperat uaporem putridum,& infrigidat interiora,multo magis ſuperabit uapo rem putridum euntem ad cor,& ſic infrigidabit cor.& ita non erit febris merito huius humoris : licet Gentilis opinetur op poſitum.Concludit ergo Gentilis ꝙ in epiala a partibus putri dis phlegmatis ſurgit uapor putridus qui ueniens extra calefa cit exteriora : ſed a partibus non putridis quæ faciunt ſenſum frigoris intra non ſurgit uapor non putridus : aut ſi ſurgit non poteſt reuerti ad ſuam frigiditatem radicalem propter cõtra operantiam uaporis putridi. In liparia uero oportet imagi nari quòd omnis pars formalis habet calorem, aut ſaltem nul lam habet frigiditatem : quæ poſit ſenſum frigoris inducere: ideo in interioribus ſentitur calor purus.Et quãuis ita ſit, poſ ſumus tamen imaginari ꝙ non quælibet pars ſit putrida: & tũc a partibus putridis propter debilem calorem earum non ſur git uapor putridus tanti uigoris,ut ueniens ad extrema poſsit calefacere : ſed bene tanti ꝙ petit cor,& ipſum calefacit: quia interiores uiæ ſunt latiores.a partibus autẽ non putridis opor tet imaginari ꝙ eleuentur uapores multi nõ putridi:qui extra uenientes cum perdiderunt caliditatem ſuam,infrigidant.

Sed dubitatur quid ſeparet hos uapores,ut putridus tendat ad cor,& faciat feb.non putridus uero tendat ad exteriora ubi infrigidetur . Dicendũ ꝙ uterque eſt aptus petere cor,& uter que eſt aptus tendere ad exteriora : facilius tamen propter la titudinem uiarum poſſunt ire ad cor quã ad exteriora : & pp hoc uapor non putridus, quia multus in comparatione ad putridũ petit exteriora & illa infrigidat cum redit ad frigiditatẽ naturalem.uapor autem putridus, quia paruus & paucus non poteſt ire ad exteriora : & ſi uadit ad exteriora non poteſt illa calefacere uapore non putrido potentiore prohibente calefa ctionem. Contra.maior pars huius humoirs eſt putrida.ergo plures uapores eleuantur ab ea quã a parte non putrente . te net conſequentia,& aſſumptum eſt ſuperius conceſſum : quia aliter nõ calefacere iteriora cũ ſit humor naturaliter frigidus. Secundo ſequitur ꝙ non deberet fieri febris : quia ſicut uapo res non putridi : quia plures exteriora infrigidant quãuis ua pores putridi contra operentur ſibi : ſic etiam euntes ad cor deberent cor infrigidare quãuis uapores putridi ſibi contra operentur. Sed forte dicitur ꝙ caliditas cordis ſimul cum uaporibus putridis eſt potentior ad calefaciendum, quã uapo res non putridi ad infrigidandum . Contra ſimiliter caliditas membroruin exteriorum ſimul cum uaporibus putridis eſt po tentior ad calefaciendum quã uapores frigidi ad infrigidandũ ergo exteriora non debent infrigidari.tenet conſequentia. & antecedens eſt manifeſtum : cum omne uiuens declinet ad ca lidum. Ad primam rationem oportet negare antecedens ſci licet quòd maior pars ſit putrida : & ad probationem cum di citur quòd ſuperius conceſſum eſt : & quia ſi maior pars non eſſet putrida non poſſet calefacere interiora cum ſit humor na turaliter frigidus. Reſpondetur quòd maior pars eſt calefa cta : non tamen maior pars eſt putrida.calefactio enim illa per uenit a parte putrente quæ eſt minor,& a caliditate membro brorum.Conſimiliter in epiala pars putrida quæ eſt minor de beret calefacere partem non putridam maiorem coadiuuante caliditate membrorum,& multo magis quàm in liparia : quia pars illa eſt notabiliter per putredinem calefacta : ſed in lipa ria pars putrida non calefacit partes exteriores : qua propter non eſt ita calida.oportet dicere has diuerſitates prouenire ra tione diuerſitatis membrorum:ita ut imaginemur membra in trinſeca calidiora in liparia quàm in epiala:& ſecundo merito diuerſitatis humoris ſcilicet quòd humor intus exiſtens eſt fri gidior in epiala,quàm in liparia . Ad ſecundam rationem re ſpondetur ut ſupra,ſed ad replicationem negetur quòd calidi tas membrorum exteriorum ſimul cum uaporibus putridis ſit potentior ad calefaciendum,quàm uapores frigidi ad infrigi dandum : nec conueniens eſt ſimilitudo illa cum cor ſit ualde calidius,quàm membra exteriora.

Modus autem quo ſit cholerica eſt,quoniã cholerica quan do eſt pauca,& intrinſeca,& putrefit,& calefacit locum, & non reſoluitur ex ea aliquid,accidit quod diximus in ſua com pare ex phlegmate : & appropriatur hæc cholerica taburos nomine:verum liparia eſt nomen generis,& eſt longioris ſpa tij quàm hemitritæus.

In parte præſenti oſtendit quomodo liparia fit ex cholera dicens,quòd quando cholera exiſtens pauca groſſa putrens in terius calefacit locum intrinſecum,& non reſoluitur ex ea ali quid notabile potens calefacere loca exteriora, accidit illud quod diximus in ſua compare ex phlegmate . Secundo dicit quòd nomen proprium huius eſt taburos: ſed liparia eſt nomẽ generis.Eſt enim communis ad lipariam cholericam, & ad li pariam phlegmaticam,quæ cholerica dicitur taburos . Tertio dicit quòd liparia eſt longioris ſpatii quàm hemitritæus . No tandum pro declaratione primi dicti quòd prima cauſa infrigi dationis extremorũ poſita in liparia phlegmatica,poteſt huic lipariæ cholericæ conuenire.ſ.fuga uirtutis & caloris extrin ſeci ad loca intrinſeca læſa a cholera putrẽce ſimiliter ſecunda cauſa infrigidationis partium extremorum ſcilicet phlegma ta uitrea in eis exiſtentia : licet hoc ſit minus ueriſimile quàm in liparia phlegmatica. Tertia uero cauſa infrigidationis ex tremorum poſita in liparia phlegmatica ſcilicet eleuatio uapo rum a materia cholerica qui uenientes exterius infrigidentur nullo modo poteſt huic lipariæ cholericæ conuenire: cum ua pores cholerici non ſint apti infrigidare. Notandum pro de claratione ultimi dicti ꝙ liparia eſt longioris ſpatii quã hemi tritæus quantum ad unum paroxyſmum: & quantum ad conſi ſtentiam comparando lipariam phlegmaticam phlegmaticæ componenti hemitritæum & comparando lipariam cholericã tertianæ componenti hemitritæum:cum pendeat liparia ab hu more groſsiori quàm hemitritæus . Ex quo ſequitur ꝙ liparia phlegmatica eſt longior abſolute quã hemitritæus : & hoc ue rum eſt ſecundum plurimum : immo ſemper uerum eſt aliorũ paritate ſuppoſita.Et forte Auic.intellexit ꝙ eſt longioris ſpa tii.i.maius ſpatium interponens inter unum paroxyſmum , & alium quã hemitritæus,cum non paroxyſmet omni die ſicut he mitritæus:immo liparia phlegmatica propter groſsitiem ma teriæ paroxyſmet de tertio in tertium : & cholerica forte de quarto in quartum.

Et habet aliquis,vt dicat quomodo erit febris & non pro cedet in ea caliditas ex corde in totum corpus? illud namque quod narratur eſt de genere eius,in quo nõ procedit caliditas ex corde in totum corpus.

In parte præſenti intendẽs remouere dubium primo remo uet ipſum.ſecundo ſoluit.ſecunda ibi§Reſponſio itaque.§Du bium hoc eſt quomodo liparia eſt feb.cum non procedat cali ditas in ea ex corde in totum corpus ſicut ſtatim dictum eſt de generatione lipariæ ſcilicet ꝙ liparia eſt feb , in qua intus eſt calor , extra frigus : hoc autem repugnat diffinitioni feb.quæ eſt calor extraneus &c .

Reſponſio itaque eſt,quòd in terminis harum rerum atten ditur vna conditio,vt non ſit quod prohibeat,ſicut diffinimus aquam frigidam & humidam,quando diſpoſita eſt ſecundum naturam ſuam,& non fuerit quod prohibeat . Et diffinimus graue eſt illud quod tendit inferius quando dimiſſum fuerit cũ natura ſua.et in omnibus iſtis caliditas peruenit ad cor,et pro cedit in arterias,& ſpargitur . At vero accidit prohibitio il lius in quibuſdam locis , ſicut accidit ei ſuper quem ponuntur pruinæ: nocumentum vero harum neceſſarium eſt eſſe actu.

Hic

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 213 sur 301

Hic ſoluit dicēs ꝙ in terminis ideſt diffinitionibus harum rerum ſcilicet febrium,& aliorum entium naturalium quæ diffiniuntur per aliquos effectus ideſt accidentia, attenditur hæc conditio ut non ſit quod prohibeat,ſicut diffinimus aquā frigidam & humidam quando eſt diſpoſita ſecundum ſuam naturā & non fuerit quod prohibeat, & diffinimus graue ꝙ tendit in ferius quādo dimiſſum fuerit in natura ſua,& in omnibus iſtis feb.caliditas prouenit ad cor,& procedit ad arterias,& ſpargitur per totum corpus ſcilicet deducto impedimento. At uero accidit prohibitio illius ſparſionis in quibuſdam locis ideſt mēbris ſicut accidit ei ſuper quem ponuntur pruinæ quæ fiunt a uapore aqueo a forti frigore congregato ſecundo metheororum.Sed ubi habemus pruinæ,textus iudaicus habet nix, & in idem redit.Si ergo ſuper extremitates febricitantium uel ſuper aliquo loco ponatur nix,uel pruina,uel glaties locus infrigidabitur,& febris non poterit expandi in illum locum, & tamen iſte homo dicitur febriens . Simili modo propter multas cauſas poteſt prohiberi expāſio ſuper membra: & cauſa ſimilis niui eſt phlegma uitreum infrigidans exteriora .

Sed contra prædicta inſtatur : ſequitur quòd liparia eſt feb. & non eſt febris.quòd ſit feb.eſt de intentione Auicen. & omnium aliorum. Itē eſt calor extraneus exiſtens in corde quod eſt primum ſubiectum feb.Sed ꝙ non feb.arguitur:quia ſibi repugnat diffinitio feb.in qua includitur calorē extraneum procedere in totum corpus. nā ſi calor extraneus procederet per totū corpus non eſſet liparia. Rñdet ꝙ liparia eſt feb.& ſibi competit diffinitio feb. Et communiter dicitur ꝙ ly procedere in totum corpus poſitum in diffinitione feb. dicit aptitudinem:in liparia ergo calor extraneus eſt aptus procedere in totum corpus:licet de facto non procedat propter impedimentum. Contra.cui eſſentialiter repugnat aliquis actus, eidem eſſentialiter repugnat aptitudo ad illum actum : ſed lipariæ eſſentialiter repugnat actualis calefactio extremorum . ergo eidem repugnat aptitudo ad illam falefactionem . conſequentia nota eſt ſimul cū minori : ſed maior probari poteſt inductiue. Item quia illa aptitudo eſt fruſtra alicui naturæ cui repugnat ut reducatur ad actum. Præterea . Lipariæ ineſt eſſentialiter actus infrigidationis extremorum , & aptitudo ad eam . ergo idem repugnat actus calefactionis eorum,& aptitudo ad eam contraria.tenet conſequentia:cum duo cōtradictoria nō poſſint eſſentialiter ineſſe eidem rei. Dicendum cum auctoribus ꝙ liparia eſt feb. ſed poteſt dupliciter conſiderari . uno modo ut febris:& ſic habet aptitudinem ad calefactionem extremorum . Alio modo ut liparia , & ſic non habet hanc aptitudinem : immo ſibi repugnat . Contra liparia continetur ſub feb. tanquā ſpecies ſub genere. ergo ſibi non repugnat deſcriptio generis.negetur antecedens , quia liparia non eſt ſpecies feb. ſed modus quidam . ſicut homo abſciſo pede eſt greſsibilis : & tamen ſibi ut abſciſo pede non competit eſſe greſsibile : quod includitur in deſcriptione hominis : licet ſibi ut homo competat eſſe greſsibile.Et conſequenter ſequitur ꝙ lipariæ ut liparia repugnat ꝙ ſit feb. & homini abſciſo pede repugnat ꝙ ſit homo:diffiniēdo hominem ꝙ eſt animal rationale mortale bipes greſsibile.Et ex his facilis eſt ſolutio ad omnes inſtantias. Nocumentum uero earum ſcilicet pruinarum neceſſe eſt eſſe in actu ad infrigidandū , vt ſint potentiores ad infrigidandum extrema quām uapores febriles ad calefaciendum.Aliter. Nocumentum uero earum ſcilicet febrilem neceſſarium eſt eſſe in actu ſcilicet in extremis,quamuis ſint infrigidatæ . Ex quo ſequitur ꝙ extrema patiuntur duos morbos contrarios actu ſcilicet malam complexionem frigidam,& feb. ſed mala complexio fri.eſt per eſſentiam in extremis,& feb. ſolum per communitatem a corde.uterque enim morbus eſt in actu in extremis cum ab utroque actualiter lædantur.

Duo contraria in eodem ſubiecto.

Febris in qua ſit vnaquæque duarum rerum in vno quoque duorum locorum. Cap. LIIII.

Si hæc febris fuerit,non erit niſi vbi ſunt duæ materiæ frigidæ motæ propter putrefactionem : quarū vna eſt in interioribus, & altera eſt in exterioribus : & nō eſt aliqua earum plurimi nocumenti. Deinde cum incipiunt putrefieri, mandat vnaquæque earum uaporem calidum comprehendentem cum partibus ſuis, & vbi eſt frigidum.

Primo notificat hanc feb.ſecundo remouet dubium. ſecunda ibi§Et tu quidē.In prima parte dicit ſi fuerit hæc feb. quaſi dubitans utrum reperiatur , non erit niſi ubi ſint duæ materiæ frigidæ motæ ſcilicet localiter per putrefactionem:quarū una eſt in interioribus : altera in exterioribus : & ſupplete , quia utraq; earum putre ſecundum partē minorem: ſed ſecundum maiorem non putret,& utraque ſecundum partem nō putrentem infrigidat locum , in quo continetur : ſed ſecundum partē putrentem utraq; mittit uapores calidos calefacientes totum præterquàm illas partes quæ actu infrigidantur. ſecundo dicit quòd non eſt aliqua earum plurimi nocumenti:quia ſi eſſet aliqua earum plurimi nocumenti propter ſuam malitiam manifeſtam uel occultam,& proprie intrinſecam: tunc calor fugeret interius:& ſentiretur exterius ſolum frigus,& non calor . tertio dicit quòd cum iſtæ materiæ incipiūt putrefieri mittit unaquæq; uaporē calidum comprehendentem cum partibus ſuis, etiam ubi eſt humor frigidus:licet tamen partem infrigidatam ab humore frigido non calefaciat : ſed partes ſibi proximas .

Et tu quidem iam ſciuiſti cauſam in regimine humoris frigidi in diſpoſitione motus .

In hac parte remouens dubium dicit quòd tu iam ſciuiſti cauſam in regimine humoris frigidi in diſpoſitiōe motus ideſt iam ſciuiſti ſcilicet ca.de rigore cauſam quare humor frigidus cū mouetur infrigidat , & ſentitur eius frigiditas cuius frigus dum quieſcebat,non ſentiebatur. Sed hæc cauſa dicta eſt in.c. de epiala.& in capitulo de rigore .ſufficiant ergo quæ ibidē dicta ſunt.

Primo notandum pro declaratione primæ partis quòd materia frigida intrinſeca ſola putrens ſecundum minorem partē faceret epialam.materia uero extrinſeca ſola putrens ſecundū maiorem partem faceret lipariam.ambę uero ſimul faciunt feb. in qua interiora,& exteriora ſimul calent,& frigent. Et in ueritate hic feb.eſt compoſita ex una epiala , & una liparia . Et mirum eſt quòd ponēs .Aui.in.c.præcedenti cauſas lipariæ nō poſuerit hanc cauſam ſcilicet phlegma extrinſecum quod ſecūdum partem maiorem,& nō putrentem infrigidat exteriora: & ſecundum minorem partem putrentem mittendo uapores interius calefacit interiora. Sed inſtatur hanc feb. non reperiri:quia ſequeretur quòd ſi interiora & exteriora ſimul calēt & frigent , quòd in eadem parte adęquate ſimul intenderetur caliditas,& frigiditas.Reſpondetur negando conſequentiam. pro quo imaginandū eſt neutrū iſtorū phlegmatū eſſe cōtinuū in parte in qua continet: ſed quodlibet iſtorum intrinſecū ſiue extrinſecum eſſe diuiſum in minima , aut in paruas partes quæ minima in poris continentur , & cum pori non ſunt continui in uno poro erit minimum phlegmatis , non putridum ipſum infrigidans,& pars propinqua illi poro calefiet aut a minimo phlegmatis putridi,aut uaporibus putrentibus qui uadunt in uniuerſum corpus,& propter propinquitatem partium:quarū una putrefit,& altera infrigidatur,ut tā intrinſeca quā extrinſeca appareāt ſimul calere,& ſimul frigere:ſicut obiectum cuius partes proximæ & minimæ eſſent diuerſis coloribus coloratæ:ut puta una colore albo,altera colore rubeo apparet totum rubeum,& totum album uiſu nequeunte diſtinguere propter paruitatem,& propinquitatem inter partes rubeas & albas:ita accidit in ꝓpoſito ut tactus decipiatur:& ſimiliter ſenſus communis ipſis nequeuntibus diſtinguere inter partes calefactas,& infrigidatas propter earum paruitatem,& propinquitatē.Et non ſolum hoc accideret in partibus ualde paruis: ſed ēt in grandiuſculis:ſiue proximis:immo interdū neſcimus diſtinguere inter unū dentē dolentē,& ſibi ꝓximū nō dolētē.

Quomodo in eadem parte ſit ſimul caliditas & frigiditas.

De feb.ſyncopali humoroſa. Cap. LV.

Hæc ſecundum plurimum eſt propter phlegma crudū replexionale,quod facit febrem diſpartitam plurimū: quia iam vincit virtutem. Et ſecundum plurimum adiuuat ſuper eam debilitas oris ſtomachi: & quando mouetur,& incipit in putrefactione virtutem vincit plus,& facit eam hæſitantem .

Hoc capitulum communiter diuiditur in duas partes.nam in prima determinat de hac feb . quando ſit a phlegmate. In ſecunda quando ſit a cholera . ſecunda in fine capituli ibi[Et quandoq;

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 214 sur 301

q̃q̃;.§prima in tres.nã in prima notificat eã ex causa:& aliqua liter ex accidẽte. In secũda ex modo. In tertia ex accidentibus.secunda ibi§Quæ si dimissa fuerit. § tertia ibi §Et accidit in inceptione sui.§In prima parte dicit quòd hic fe. secundum plurimũ fit ꝑpter phlegma replexionale.i. multæ quantitatis. uel replexionale ideſt per multas replexionales,& nauseatiuas satietates congestũ:quod facit fe. dispartitã.i. diuersam ab aliis febrib' phlegmaticis:& in accidẽtibus,& in cura. Aliter dispartitã,ideſt interpolatam.est enim frequẽtius:ut dicit Gẽtil.interpolata quàm cõtinua. tertio dispartitam. i. distantem a suis paroxysmis,uel exacerbationibus:licet enim materia sit multa:est tamen frigida, & grossa ualde. quæ faciunt ad postpositionem paroxysmorũ : quod phlegma iam uincit uirtutẽ propter sui multitudinẽ,frigiditatẽ,& grositiem : & secundũ plurimũ adiuuat super eam.s.uictoriam debilitas oris stomachi,quæ.s.est causa ut fiat syncopis per communitatem cordis ad os stomachi. Et quandoque mouetur.s.localiter, & incipit putrere uincit uirtutem plus:cum ipsa mota localiter quando incipit putrere,& paroxysmare uincit uirtutem plus.cæteris. enim paribus humor motus plus nocet quàm ipse quiescens: & facit eã uirtutem hæsitantem.i.dubitantem : an debeat cõgredi cõtra uirtutẽ an quiescere. nã quocunq; modo timet ne succũbat. cuius uirtutis hæsitatio patebit dubitatione medici uicem gerẽtis uirtutis.dubitat enim medicus quid acturus sit.

Quòd si dimissa fuerit cum materia, non sufficiet contra materiam.Et quando occupatio fit in euacuatione eius cum facilitate,fit inobediens:aut mouetur motu præfocante uirtutem,& quando occupatur in euacuatione eius cum solutione uentris:aut phlebotomia cum labore non tolerat uirtus. Quo modo enim tolerabit,cum sit illic cum sua quiete syncopis; & cum hoc toto ipsi indigent euacuatione uehementer.

In hac parte notificat hanc feb.ex difficultate curæ. ostẽdit enim quantũ difficile sit bene curare hãc ægritudinẽ:& ex hac difficultate apparet uirtutis hæsitatio. Et primo ostẽdit difficultatem curæ ex parte euacuationis, secũdo ex parte cibationis.secunda ibi§Et iterũ. § In prima parte dicit ꝙ si uirtus fuerit dimissa cum materia ipsa non sufficiet cõtra ipsam quia suffocabitur a materia:& quãdo fit occupatio in euacuatione materiæ illius cũ facilitate.i.cum euacuantibus leuibus materia forte non obedit euacuationi:aut agitata medicina mouente: & non euacuante mouebitur motu præfocãte uirtutem,repẽs ad membra nobilia & proprie ad cor, & mẽbra spiritualia: & quãdo occupabitur in euacuatione eius cum solutione uentris laboriosa.i.forti: aut cum phlebotomia non tolerabit uirtus. Quomodo enim tolerabit cũ sit illic materia quiescente syncopi.nam multo magis fiet syncopis materia mota:quia plus euaporabit ad cor,& in euacuatione spiritibus eductis magis cadet uirtus : & cũ hoc indigẽt euacuatione uehemẽter propter multitudinẽ materiæ,& malitiã eius.manifestius tã nocumentum est in euacuatione ꝑ phlebotomiã, cũ præter agitationẽ quæ fit per phlebotomiam magis debilitetur uirtus: & magis perducatur ad frigidorũ incrudationem, quare ex toto prohibetur. duodecimo therap. & decimo sexto continentis.

Et iterũ ipsi indigẽt cibo uehemẽter:quoniã in humoribus eorũ nõ est quod nutriat corpus, quòd uiuificet ipsum,et corpus eius est priuatum nutrimẽto.Quòd si studueris in cibando additur materia diminuta ; & si non cibatur,cadit uirtus.

Hic ostendit difficultatem curæ:& consequẽter hæsitationẽ uirtutis ex parte cibationis.d.quòd ipsi multũ indigẽt cibo.qm in humoribus eorũ nõ est aliquid quod nutriat corpus,& uiuificet ipsum.Est enim corpus priuatũ nutrimẽto,quòd si studueris in cibãdo addetur materia diminuta.i.pauca existẽs in cõparatione ad seipsam multiplicatam per cibum, habent enim stomachum nõ bene digerentẽ : immo materias crudas multiplicantem,& si non cibatur,cadit uirtus, quid autem faciendũ sit in tantis hæsitationibus,uidebitur in cura: secundũ plurimũ tamen hic est mortalis nisi medici solertia succurrat cõtinuæ.

Sed dubitatur quia dicit Auicenn.quòd non est in humoribus eorum quod nutriat corpus.Contrarium innuit. G. duodecimo therapeuti.c. 2.ubi dicit, Languentium enim qui ita dispositi sunt, ferunt ieiunium ex ipsis quos habent crudis humoribus digestis nutrito corpore.Idem Rasis decimosexto cõtinentis.c.2. Dicendum cum Rasi &. G. quòd isti humores aliquando non sunt multum crudi & mali:& homines tunc nõ sunt mali coloris,nec concauati in oculis, & tales possunt nutriri phlegmate per abstinentiam in sanguinem uerso, & hos continget euadere.Aliquando humores sunt mali,crudi,indigestibiles:& homo est cũ malo colore.s.plumbeo tendente in fuscedinem,& uiriditatẽ:& quasi cachecticus.& ex his nõ possunt nutriri,& rarissime euadunt. Vnde. G. si uero non solũ crudi cõtigerint esse : sed intantũ corruptis aduenerint ut nõ possint digeri : impossibile est saluari, qui ita ægrotant.

Et accidit in inceptione sui,ut effundat ad cor res frigida faciens accidere syncopim,& minoratur pulsus,& tardatur & fit rarus.Amplius natura sollicita est in calefactione materiei,& subtiliatione eius.Et putredo quæ mouetur in quasdam partes eius adiuuat super eam. ergo euadit cor a nocumento,& frigore eius,& cadit in nocumentum caloris eius. quare fit pulsus uelox, & proprie in constrictione sua, plus quàm sit uelocitas aliorum: quamuis illud quod uincit cum hoc,sit paruitas,& tarditas,& raritas.

Hic ponit signa,& accidentia eius : quorum primum est ꝙ in principiis suorum paroxysmorum effunditur res frigida.i. uapor frigidus ad cor faciens accidere syncopim : licet etiam humor frigidus posset effundi ad cor:& proprie in continua : & pulsus fit paruus,tardus & rarus respectu sui sani corde infrigidato.Amplius.i.deinde natura est sollicita in calefactione materiei,& subtiliatione eius mediante spiritu , & calore naturali.& putredo.i.calor putredinalis quæ mouetur in quasdam partes.s.facilius putrescibiles addiuuat super eam.s.calefactionem materiei.ergo propter hanc calefactionem euadit cor a frigore,& nocumento eius.s.syncopi, & cadit in nocumentum calorum eius.s.humoris frigidi putridi: quod nocumentum est feb.quare fit pulsus uelox, & proprie in constrictione sua plus quàm sit uelocitas aliorum.s.pulsuum præcedẽtium:& quasi sunt pulsus naturales:quamuis illud quod uincit ideſt quod secundum plurimum fit paruitas, tarditas, & raritas.s.in comparatione ad pulsus aliarum feb. Ex quibus habetur primo quòd euasio a syncopi fit per calefactionem materiei tam a calore naturali,quàm præter naturali:& consequenter quòd in principio motus humori, non erat fe.Habetur secundo ꝙ cũ fe. superuenit fit pulsus uelox,& proprie in constrictione sua cum maior sit necessitas expellendi fumos, quã euentandi.Habetur tertio quòd pulsus in hac fe.est paruus ẽm plurimum tardus,& rarus in comparatione ad pulsus aliarum fe,quia humor faciens hanc fe.est radicaliter frigidus ualde.in comparatione tamen ad pulsum naturalem est magnus,uelox & frequens,aut saltem uelox,& frequens.

Et piodus eius est piodus flegmaticæ,et nõ alteratur ab ea.

Hic ponit ẽm signum.d.ꝙ periodus eius est periodus phlegmaticæ:quia inuadens quotidie.est.n.phlegma in multa quãtitate satis cordi propinquum.& non est tantæ grossitiei, & ita paucum sicut phlegma uitreum.propterea non est aptum paroxysmare de tertio in tertium,aut de quarto in quartum, sicut quando paroxysmat phlegma uitreum.

Et est cum ea inflatio faciei,& mollities corporis, & colores habentium eam non figuntur super dispositionem unam: immo quandoq; est cinerea,& plumbea eius materia;et quãdoq; fit citrina:& quandoq; fit nigra : & quandoq; fiunt labia eorum sicut labia comedentis mora ; oculi uero eorũ sunt fusci,uirides,exeuntes ualde apud commotionem ægritudinis & fit sicut maniacus : & quod est sub hypochundriis eorum est uehementis inflationis:& similiter uiscera eorum:& quãdoq; euomunt acetosum;& quando est eis apostema in quibusdam uisceribus:tunc non separatur omnino.

Hoc est tertium signum quod est in ea.s.fe.inflatio faciei, sicut in cachexia ꝑ uapores grossos phlegmatum erudorum:& malitiam digestionis,& mollities superficiei corporis ꝑ phlegmatis humiditatem,quarto colores patientium eam non sunt secũdum unam dispõnem.immo quandoq; materia eius patientis.i. corporis superficies quæ est materia & subiectum colorũ est cineritia, quandoq; est citrina,i.uiridis,Sic.n.unum quãdoq; pro altero sumitur.ut tertio prognosticorũ cõmento.2.Et secũdo regi.acutorum,cõmento.21.hic aũt diuersitas sequit diuersum gradũ pugnę & suffocationis caloris sub materia.nã cum minus suffocat appa-

ret

ret color cineritius,uel plũbeus.cum aũt plus fieri uiridis,uel niger,& quandoq; ſint labia eorũ ſicut labia comedẽtis mora: quia denigrantur ꝑ cãm dictã.oculi eorũ ſunt fuſci,uirides ꝑ morti ficationẽ caloris innati exeuntes.i.eminentes ꝑ multos uapores phlegmaticos,groſſos,faciẽtes eos intumeſcere,& ꝑ ſuffocationem apud cõmotionem,& uictoriã ægritudinis cum uehemẽs ſit pugna:& ſit ſicut maniacus,quia nõ põt in uno loco quieſcere ꝑ anguſtiam ſtomachi,& cordis.apparet ẽt ſicut maniacus ꝑ terribilem aſpectũ ſequentẽ tumorẽ faciei ꝑ groſſas uiſcoſitates extendens eã,& malũ colorẽ de quo ſupra.apparet.n.ſicut habẽs maniã lupinam,& quod eſt ſub hypochũdriis eorũ eſt uehemẽtis inflationis ꝑ uentoſitates groſſas contentas intra uiſcera eorũ: & ſunt inflata,ſicut ſtomachus,& inteſtina ex eadem cã.& quãdoq; uomunt acetoſum.ſ.chylum corruptũ ad acetoſitatem:& quãdoq; phlegma acetoſum.& horũ cauſæ notæ ſunt. Et quãdo eis eſt apoſtema in aliquo uiſcerũ loco,nõ eſt ſpes liberationis quia malitiã apoſtematis nõ põt uirtus ita oppreſſa tolerare:una.n. cõis ſalus apoſtematis in interioribus eſt uirtus robur.10.thera.5.cap.Amplius iſtos non poſſumus cibare timore apoſtematis:& cibo indigent cauſa debilitatis non habentes ſanguinem laudabilem quo nutriantur:ut dicit Gal.ibidem.& in ſecundo therapeuticæ.

Et quandoq; accidit eis in quibuſdã horis ex cholera dominante groſſa:et fit cũ ea in viſceribus aduſtio,& euomunt choleram: & ſunt ei periodi phlegmaticæ ſecundum plurimum.

Hic ponit ſyncopalem quandoq; fieri a cholera groſſa multa. cuius ſignum quia fit aduſtio in uiſceribus,& euomunt cholerã:& ſunt ei.ſ.ſyncopali cholericæ periodi phlegmaticæ ſecundũ plurimum ꝑ multitudinem choleræ:ſicut.n.phlegmata propter paucitatem phlegmatis,aliquando paroxyſmant paroxyſmis tertianæ,ſic etiã aliquãdo cholerica ꝑ eius multitudinẽ paroxyſmant paroxyſmis quotidianæ. Febris ſyncopalis minuta ſubtilis dicitur ſyncopalis,quia fit cũ ea ſyncopis,dicitẽ minuta qa pẽdet a pauco humore ſubtili:& ĩ hoc cõtra diſtinguit ſyncopali humoroſę.

Cap. LVI.

Hæc feb.eſt acuta,& cadit pulſus,& virtus in paroxyſmo vno,aut duobus paroxyſmis cũ additione,et euenieus in corpore cum velocitate.Et quãdoq; non ſufficit cum ea virtus vſq; ad quartum: & fit ex chymis ſubtilibus,plurimum quorum cholericum eſt vehemẽtis ſubtilitatis, & profundationis, malæ ſubſtantiæ venenoſæ, cui iam accidit putrefactio in corporibus calidæ complexionis ſiccæ valde: & plures paroxyſmi huius febris ſunt parollyſmi tertianæ.

Omiſſa diuiſione huius cap. ꝑ breuitatẽ eius ueniamus ad expõnẽ eius. Eſt acuta:quia ſeuerũ accidẽtiũ,& citæ terminationis: & cadit uirtus.ſ.aĩalis naturalis:& pulſus in paroxyſmo primo & duobus paroxyſmis:cũ additione.i.multoties cadit in ſcõ paroxyſmo:& eueniẽs in corde cũ uelocitate.i.uelociter intẽdit, & ꝑuenit ad ſtatũ.eſt.n.morbus paracutus: & quãdoq; non ſufficit ei virtus uſq; ad quartũ.ſ.paroxyſmũ,quia frequẽter morit in quarto paroxyſmo uel ante.Et fit ex chymis.i. humoribus ſubtilibus: quorũ primũ eſt cholericũ uehemẽtis ſubtilitatis & ꝑfunditatis i.rõne ſubtilitatis multũ ſe ꝑfundãtis ĩ ſubſtãtiã mẽbrorũ. & malæ ſubſtãtię.i.ꝑprietatis uenenoſæ:cui accidit putrefactio, quia aliter nõ faceret febrẽ in corpore calidæ cõplexionis & ſiccę ualde.hoc.n.eſt inter alia corpora maxime aptũ multiplicationẽ huius choleræ:& plures paroxyſmi ſunt paroxyſmi tertianæ. Pro notitia ſyncopalis minutæ primo uidẽdũ eſt qui humores faciũt hãc fe.ſcõ.q̃ ſit.tertio in quo tpe huius fe.accidit ſyncopis. Quãtũ ad primũ ex ſnĩa.A.cõprehẽdimus hũc humorẽ eẽ ſubtilẽ uenenoſum ſcm plurimũ cholericũ. Et inferẽ ipſam eſſe materiã furioſam. Illi ergo humores qui cholerã habẽt hꝫ cõdõnis poſsũt facere hãc fe. ſicut ſanguis ſubtilis uaporoſus:& forte hic faceret cõtinuã cõcluſam,& forte aliqđ phlegma ſubtile uenenoſum. ẽt inferẽ ſcõ nec cholerã zinariã,nec praſinã poſſe facere hãc fe. cũ ſint inter oẽs ſpẽs choleræ groſsiores: q̃ tamẽ ſcm uehementiorem ſnĩam poſſunt facere fe.tã cõtinuã q̃ interpolatã ẽt ſalubrẽ, licet Iſaac quinto febriũ opineẽ cõtrariũ. Ad ſcm dicẽdũ hãc fe.ſyncopalẽ ſcm plurimũ eẽ cõtinuã tertianã,aut interpolatã. ſcm q̃ materia putret extra uenas,aut intra:aliquãdo eẽ cauſonẽ ſi putret ꝑpe cor,ſed erit citæ terminationis ad mortẽ cũ frequẽti ſyncopi,aliquãdo eẽ cõtinuã cõcluſam quãdo ſanguis eẽt ĩ cã.& quãdoq; quotidianã quãdo pẽderet a phlegmate. Ad tertiũ aũt dicitẽ, q̃ in interpolatis,& cõtinuis ꝑportionalibus ſcm plurimum in principiis particularibus accidit ſyncopis, tamen ꝑ cõpaſsionẽ cordis ad os ſtomachi,ad quẽ magis recipit materia i pricipis pticularib' q̃ in reliquis tpibus iõ magis ferunt ad cor:ſed in cauſone & continua cõcluſa magis accidit ſyncopis in ſtatu uniuerſali.

De feb.diurna & nocturna ex phlegmaticis.

Cap. LVII.

Diurna eſt cuius paroxyſmus accidit in die & eius tepor in nocte: & nocturna eſt econuerſo.

Primo notificat has fe.ponẽdo earũ quiditatẽ.ſcõ eas ad inuicẽ cõparat:ſecũda ibi[Et vtræq; ſunt malæ.] In prima parte dicit q̃ diuturna eſt quæ affligit in die, & eius tepor eſt in nocte. nocturna eſt econuerſo.ſ.quæ affligit in nocte & eius tepor ẽ in die.

Et vtræque ſunt malæ.

In pſenti pte cõparat eas adinuicẽ.& primo penes cõueniẽtiã. ſcõo penes dfiã.ſcõa ibi[Sed diuturna eſt.]In prima ꝑte dicit q̃ utrq; ſunt male.cui'cã eſt,qa ambæ ſunt lõgę ſecũdũ plurimum.

Sed diurna eſt deterior,& longior, & facit cadere multoties propter longitudinem ſuam, & ſuum euentum in calore diei in hecticam.

In parte præſenti dicit diurnam eſſe longiorem,& deteriorem quod probat tribus rationibus.quia multoties facit cadere propter ſuum euentum diei in hecticam.duæ.n.cauſæ ſimul concurrũt ad hecticandum corpus.ſ.longitudo febris:& calor diei.

Et ſi ipſa nõ eſſet ſæua,nõ accideret hora apertionis pororũ, & reſolutionis vaporis: & nõ accidit niſi propter multitudinẽ materiei, et fortitudinem eius.

Scõa cã.quia ſi ipſa.ſ.diurna nõ eẽt ſæua nõ accideret hora apertionis pororũ,& reſolutionis vaporũ.hoc aũt eſt in die,ſicut ecõtra eſt in nocte ꝑ frigiditatem eius clauduntur pori, & prohibetur reſolutio.hoc aũt accidere in die ſignificat multitudinẽ materiæ,& fortitudinem eius.i.groſsitiem,& uiſcoſitatem.

Et eſt neceſſarium cum hoc vt patientes eam cibentur in nocte, & non permittantur dormire ſuper repletionem ſtomachi, & præcipiantur vigiliæ,& eſt ex eis quæ faciunt cadere virtutem. & tolerantia feb.in calore diei,et vigiliæ in frigore noctis ſunt ex eis magis dignæ quæ faciunt cadere in hecticam.

Hæc eſt tertia ratio.quia oportet ut patientes diurnam cibentur in nocte,& non permitantur dormire ſuper repletionem ſtomachi,& præcipiantur ei uigiliæ.& eſt.ſ.uigilare in nocte ex eis quæ faciũt cadere uirtutem in hecticam.

Et ad ſummum eſt de genere febrium difficilium:

Hic cõcludit q̃ hæc fe.ſ.diurna ẽ ex genere febriũ difficiliũ,& ſupple difficilior quã nocturna. Ex his tribus cauſis cõtra dicta ĩ pſenti.c.inſtaẽ. Primo oĩs fe.humoralis põt eẽ diurna,uel nocturna:ergo nõ tm̃ hæc fe.erit phlegmatica cõtra rubricã. tenet cõſequẽtia,& antecedẽs faciliter pt ꝑbari ex diſcriptione diurnæ & nocturnæ.Scõo nulla fe.ẽſtiua eſt peior,& lõgior hyemalis cæteris paribus.ergo nec diurna ẽ peior nocturna.tenet cõſequentia, quia qualis eſt ꝑportio ætatis ad hyemẽ,talem poſſumus fingere diurnæ ad nocturnã.antecedens ſumiẽ ſcõa aphoriſ.29. Aeſtiuæ quartanæ ut multum breues ſunt &c. Tertio feb.ueniens in die uenit in tempore proportionali feb.& non fe.ueniens in nocte: igitur non longior neque deterior.tenet conſequentia ex ſecũdo aphor.cõm.34. In morbis minus periclitanẽ &c.& antecedens eſt ſatis notum. Præterea in die plus de materia reſoluitur ꝑpter calorem diei dilatantẽ poros & ſubtilitatem materiã: & econtra in nocte igitur &c. tenet conſequẽtia: quia reſolutio materiæ facit ad breuitatem & ſalubritatem. antecedẽs autem eſt ſatis notum.

Item cõtra aliam partem inſtatur. poſsibile eſt noctem eſſe valde longã,in qua cibari poterũt patientes & dormire. igitur ratio Aui.nõ eſt ſufficiens.tenet cõſequẽtia: & antecedẽs eſt ſatis manifeſtũ. Præterea.maiora vel æqualia nocumẽta ſequũtur ſi fe. ſit nocturua:quia oportebit infirmũ ſimul vigilare in nocte,& cibare in calore diei,quare per vtrũq; æqualirer ducitur ad hecticã. Pro horũ ſolutione præmittendũ primo: q̃ licet diurnã de qnocunq; humore poſſimus cõparare nocturnæ de cõſimili humore intẽtio tamẽ Aui. fuit hæc cõparare diurnã phlegmaticã nocturnæ phlegmaticæ: vt patet ex rubrica capituli, & ex cura quã ponit inferius. Secundo præmittendũ q̃ Aui.in hac cõparatione ſupponit paritatẽ in oĩbus: exceptis his in quibus fit cõparatio & veriſimiliter:& ſecundũ plurimũ ſequẽtibus ad cõparata. His p̃miſſis ſit hæc prima cõcluſio.diurna,& nocturna ſunt malæ.probatur: quia feb.phlegmaticæ ſunt longæ lõgorũ paroxyſmorũ, paucarũ quietum,ſtomachũ debilitates. igitur ſunt malæ. tenet cõſequẽtia: & antecedẽs eſt Aui.c.de phlegmatica. Secunda cõcluſio.licet non ſit neceſſariũ diurnã ſemꝑ nocturna eſſe peiorẽ vt plurimũ: tamẽ eſt diurna nocturna peior. Cõcluſio quantũ ad primã partẽ ꝑbatur. nã cõtingẽs eſt ꝑpter cauſam exteriorẽ, aut aliã qualemcũq; flegma modicũ & benignũ moueri in die,& econtra in nocte multũ & malignũ.ergo &c. ſecũda pars ꝑbatur. quia niſi phlegma eſſet valde multũ & malignũ deferret motũ ſuũ ad noctẽ quæ eſt hora ꝑportionalis eius motui:q̃ aũt mouet in die nõ prouenit niſi ex magna ſtimulatione virtutis ſequẽte multitudinẽ,aut eius malitiã. Item hãc feb.moueri in die qñ eſt vaporis & materiæ trãſpiratio propter caliditatẽ diei,& pororũ apertionẽ ſignificat magnã eius malitiã: & econtra moueri in nocte non ſignificaret hoc ex cauſis cõtrarijs: propterea cũ iſtud ſit phlegma durãs longo tẽpore in ſuo paroxyſmo, vel exacerbatione quantumcunq; dies longa ponatur,oportebit infirmum in nocte cibari: & ita notabili tempore impedietur ſomnus, & perducetur corpus ad caſum virtutis, & ad hecticam propter multam reſolutionem factam tam a calore diei, quàm a febr. aut propter nocturnas vigilias. Sed ſi fiat feb. in nocte: licet ſint vigiliæ non erit reſolutio diei, nec tanta feb. & dis poterit cibari febriẽs,& dormire: quàmuis ille ſomnus nõ

ſit

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 216 sur 301

fit ita conueniens ſicut nocturnus. Rationes factæ in contrarium ex his facile ſolui poſſunt. Ad primum dictum eſt quòd Au.cõparat hic nocturnã & diurnã pblegmaticas alias omittens. Ad ſecundum dicitur quòd talis non fit proportio &c. nam dies non durat tanto tempore quòd poſsit in ea tãta ægritudo terminari:immo nec paroxyſmus:ſed in æſtate ſic. ſecundo moueri de die contra naturam phlegmatis arguit maiorem multitudinem,& malitiam. Sed phlegmaticam fieri in æſtate non arguit tantam multitudinem & malitiam. Præterea.diurna habet paroxyſmum valde longum & æque longum:aut longiorem quàm nocturnam aut æſtiua reſpectu hyemalis.

Ad tertium quòd feb. phlegmatica veniens in die uenit in tempore magis diſproportionali,quàm proportionali:quia licet dies ſit proprortionalis ratione feb. eſt tamen improportionalis ratione cauſæ feb. quæ improportionalitas eſt maior quàm ſit proportionalitas ratione.feb cum hęc feb. pẽdeat in eſſe & conſeruari a ſua cauſa.ſ.phlegmate. Ad aliam quòd licet plus de materia reſoluatur in die quàm in nocte, & ratione huius diurna deberet eſſe breuior:tamen multitudo materię,aut malitia maior in diurna quàm nocturna facit ipſum magis prolongari. Ad alium dicitur quòd quando nox eſt longa, dies eſt breuis:& cum paroxyſmus phlegmaticæ duret.18. horis,quanto minus occupabit de die, tanto plus occupabit de nocte.igitur in nocte impedietur forte cibus & ſomnus, aut ſaltem ſomnus. Ad ultimum patet ex determinatis in quæſtione quid ſit reſpondendum.

Cura phlegmaticæ. Cap. LVIII.

CVra huius ægritudinis diuerſificatur ſecundum horas ſuas.ſ.principium,& augmentum & ſtatum, & declinationem:ſecundum apparitionem digeſtionis in ea, & eius occultationem:diuerſificatur ſecundum materias ſuas ſcilicet phlegmaticam acetoſam,et phlegmaticam vitream: et phlegmaticam ſalſam,et dulcem.

Hic ponit curã harum febrium quas ſuperius notificauit.habet hæc pars duas partes. In prima curat phlegmaticas communiter euenientes. In ſecunda curat eas quæ raro eueniũt: & ad phlegmaticas reducuntur. ſecunda ibi § Et cura earũ eſt propinqua.§prima in duas. In prima ponit curam phlegmaticæ interpolatæ.ſecundo adaptat curam eius phlegmaticę cõtinuæ.ſecunda ibi§Cura eius.§ prima in duas: quia primo ponit curam quæ debetur febri & cauſæ. ſecundo docet ſuccurrere accidentibus.ſecunda ibi §Et ſuccurratur uomitui.§ prima in duas.primo ponit tria a quibus ſumitur modus generalis curationis eius.ſecundo exequitur. ſecunda ibi §Et oẽs eius ſpecies.§ In prima dicit curam eius diuerſificari ſm tempora feb.ſcilicet principium,augmentum,ſtatum, & declinationẽ. & ſecundo etiam diuerſificari ſecundum apparitionem digeſtionis,& eius occultationem. tertio ſecundum materias ſuas ſcilicet phlegmaticam acetoſam:& phlegmaticam uitream:& phlegmaticam ſalſam:& phlegmaticam dulcem. Primo notandum tempora in morbis materialibus duppliciter diſtinguí ſcilicet penes accidentia ſiue morbi eſſentiam.& ſecundo penes materiam. Primam diſtinctionem primo expreſsit. ſecundo ſecundam cum dixit.cura diuerſificari ſecundum apparitionem digeſtionis,& eius occultationem. Pro quo ſciendum quòd ſecundum primam diſtinctionem maxime diuerſificatur regimen in cibo & potu,cum diæta ordinanda ſit in relatione ad ſtatum.prima aphoriſmorum commento decimo.Penes uero ſecundam diſtinctionem diuerſificatur regimen medicinale,cum nondum digeſtam materiam oportet digerere. ipſa uero digeſta oportet euacuare: & hac maxime expreſsit in phlegmatica,cum in ea tempora penes materiam ſæpe cõfundãtur.nam poſtquàm apparuerint manifeſta ſigna digeſtionis,iterum redeunt ſigna cruditatis propter materiæ heterogeneitatem & multitudinẽ:quibus redeuntibus oportet curare cura principij,& dimittere curam augmenti. Secundo notandum quòd licet prꝑter quatuor ſpecies phlegmatis ſint multæ aliæ potentes phlegmaticam facere:hæ tamen ſunt principales,& frequentius cauſantes phlegmaticam:per quorum regimen reliquorum regimen facile poteſt comprehendi.

Et omnes eius ſpecies communicat in hora principij in tribus rebus in neceſsitate lenificationis æqualis, aut uomitus: et in neceſsitate adminiſtrationis ſubtiliantium,et incidentiũ et diureticorum.

Hic proſequitur curam.primo ſecundum diuerſitatem temporum.ſecundo penes diuerſitatem ſpecierũ phlegmaticæ.tertio ponit medicinas conuenientes ſecundum illas intentiões. ſecunda ibi§Amplius diuerſificatur.§tertia ibi§Et conuenientes.§prima in tres.primo ponit intentiones curantes quæ debentur in principio,oſtendendo quid in eo ſit faciendum. ſecundo oſtendit quid ſi faciendum in augmento.tertio ordinat regimen in relatione ad ſtatũ dans intelligere declinationẽ. ſecunda ibi §Et in augmento.§tertia ibi§Et fortaſſe eſt.§ prima in duas.primo ponit intentiones quæ debentur phlegmaticis in principio.ſecundo declarat.ſecunda ibi §Et cum ſuper uenit.§In prima parte dicit quòd omnes ſpecies phlegmaticę conueniunt in hora principij ſcilicet uniuerſalis in tribus rebus.primo in neceſsitate lenificationis æqualis. ſecundo in neceſsitate uomitus æqualis.tertio in adminiſtratione lenificantium,& incidentium,& diureticorum .i. prouocãtium urinã.

Et cum ſuperuenerint febri dies tres,ſubtiliatur in ea materia propter febrem.Et ſi ante illud mouebis,nocebis,et non facies aliquid.

In ſecunda parte declarans dicit quòd cum tranſierint tres dies a principio feb.materia ſubtiliatur per feb.& ante illud.i. ante tres dies ſi mouebis .i. euacuabis cum ſolutiuis educentibus phlegma:aut uomitiuis:aut cum ſubtiliantibus incidentibus,& diureticis nocebis,& ſi facies aliquid notabilis iuuamẽti agitabitur materia,& non educetur conuenienter. Primo notandũ quòd lenificatio accipitur dupliciter.primo pro euacuatione qua educuntur materiæ communes quæ ſunt ſuperfluitates primæ digeſtionis,ſicut eſt euacuatio cum caſsia & ſimilibus.ſecundo accipitur pro euacuatione,per quam prꝑter has materias euacuamus aliquid modicũ de materia propria, quæ eſt cauſa coniuncta:aut añs fe.& utraq; iſtarum poteſt dici æqualis in comparatione ad euacuationẽ notabiliter de materia euacuantem. Similiter uomitus æqualis eſt duplex.quidam leuis,in quo non eſt intentio aliquid de materia propria educere,ſicut uomitus cum aqua tepida & pauco oxymellis, educens tantũ materias in ſtomacho repertas facilis eductionis. Quidam modicum de materia educens. Secundo notãdum quòd medicamen incidens proprie contrariatur uiſcoſitati humoris,ſubtilians uero groſsitiei eius. Tertio notandũ quòd medicamen diureticum habet educere humoré per uias urinæ.hic aũt humor eſt duplex.quidam qui in quacunquæ ſe. multiplicatur maxime humorali:& eſt quoddam ſeoꝛſum.i.deciſum a maſſa ſanguinea per actionem caliditatis febrilis.quidam aũt eſt materia propria exñs,añs uel coniũcta feb.Quarto notandum,quòd principium uniuerſale habet duas partes. prima in qua nullum apparet veſtigium digeſtionis neq; manifeſtum,neq; occultum.ſecunda eſt in qua incipit apparere veſtigium digeſtionis licet occultum.exempli gratia.cum urina quæ prius erat ſubtilis,alba albedine tranſlucente iam incipit ingroſſari,& colorari,quę ingroſſatio & coloratio poteſt fieri nõ ſolum a colore naturali:ſed etiam a febrili ſubtiliante materiam:& aliquid eius per urinam expellente:ut dicit Auic.& hæc digeſtio occulta,ut dictum eſt ſuperius non ſeparat augmentum a principio,immo ſtat cum principio:cum aũt apparebit hypoſtaſis quæ eſt ſignum digeſtionis manifeſtum: tunc ſeparabitur augmentum a principio.prima autem pars principii durat communiter apud Auic.uſq; ad tres dies. Alii uero ſicut Serapio aſsignant huic primæ parti terminum quatuor dierum:ſed hic differentia accidere poteſt ex parte phlegmatum,temporum,regiminis, & regionum. Quibus prꝑmiſsis dico de intentione Auic.in parte prima principii non eſſe ſoluendum regulariter niſi cum ſolutiuis leniẽtibus,ſimiliter tũc non eſſe prouocandum uomitum niſi cum lenibus educẽtibus quæ in ſtomacho continentur facilis eductionis:& trahẽtibus a longinquis. ſimiliter nõ eſſe incidendum,ſubtiliandum,nec per urinam prouocandum niſi cum lenibus: utputa cum aqua hordei,& oxymelle ſimplici:& tũc eſt digerendum cum ſubtiliantibus,& incidẽtibus,& abſtergentibus cum lenibus ſicut cũ oximelle ſimplici mixto cũ aqua decoctiõis zuccari rubei,

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 217 sur 301

aut paſſularum. Cum autem uentum eſt ad ſecundam partem principij,& apparet ueſtigium digeſtionis occultum,licet ſol uere cum lenientibus educentibus de materia propria ſicut cum decoctione unius.ʒ.turbit & paſſularum.ʒ.ſ.& ϑ .i. zingiberis.quæ decoctio trium .ʒ.miſceatur cum.ʒ.i.flor.caſ. uel circa:& tunc licet dare fortius uomitiuum:utputa.ʒ.i.oxymel &.ʒ.i.ſic.rapha.cum.ʒ.iij.aquæ quod tepidum ſumatur: & tũc licet ſubtiliare,incidere,& prouocare cum fortioribus, ſicut cum oxymelle.ij.radicum aut.v.& aqua fœniculi,apii, & ſparagi:proceſſus tamen clare videbitur cum ordinabo curam:& hoc eſt quod ſentit Auic.in textu.

Cõtra prędicta inſtatur:quia Au.parum infra incipit & procedit uſq; ad ſeptimum cum geleniabin, & aqua fœniculi, & aqua apij quæ ſunt ſubtiliantia, & urinam prouocantia: & ſic procedunt quidam alij.

Pro ſolutione præmittendum ſm Genti. quòd inciſiua & ſubtiliatiua præparant materiam groſſam & uiſcoſam euacuationi:ſed diuretica materiam per urinam educũt: quod autem prędparat materiã eſt debilioris operationis quàm illud quod materiam illam per urinam euacuat.exemplum incidentium, & ſubtiliantium eſt oxymel ſimplex vel cum radice fęniculi & petroſelini. Exemplum de diureticis eſt ſyrupus de.v.radicibus in quo ponitur aſſarus.iſtæ enim uirtutes.ſ.inciſio,ſubtiliatio,& prouocatio quanuis ſint diſtinctæ uirtutes: tamen propter patientium diuerſitatem accidit quòd prouocatiuum eſt ſolum inciſiuum,& ſubtiliatiuũ: ſicut ſi materia ſit multũ groſſa,& uiſcoſa:nec ſufficit ad digeſtionem.i.ſubtiliationem & diuiſionem oxymel ſimplex: ſed oportebit ipſum miſcere cum aqua hyſſopi:aut exhibere oxymel duarum radicum,aut.v.qui ſyrupus in mareria phlegmatica dulci non multum groſſa,aut uiſcoſa eſſet ſufficiens prouocatiuum:prouocans autem in materia multum groſſa eſſet ſyrupus cum radicibus, & aſſaro & huiuſmodi. Accidit ſecundo hæc diuerſitas propter diuerſitatem doſ.Syrupus enim de radicibus in parua doſi ſolum ſubtiliaret,& incideret:ſed in magna prouocaret. Accidit tertio hæc diuerſitas ex diuerſitate diſpoſitionis inteſtinorum, & uiarum urinę.ius enim cicerum in homine apto ſolui non mouet per urinam:ſed magis ſtomachũ,& inteſtina ſubtiliabit, & abſterget,& leniet ventrem ſua nitroſitate. Accidit quarto hæc diuerſitas ratione eorum quæ ſecum miſcentur. nam ſyrupus de radicibus ſolus prouocabit:ſed ſi miſceatur cũ zucc. roſ. remittitur eius prouocatio:& remanet diuidens, & ſubtilians marerias. Similiter ſi ſyrupo ſolutiuo admiſceatur aliquid no tabile diureticum fiet vrinæ prouocatiuum. Secundo præmittendum penes Gen.quòd incidentia,& ſubtiliantia ſunt dupli cia.quædam lenia non agitantia materiam:ſicut ſyrupus aceto ſus.ſ.mellinus,uel zuccharinus:& proprie cum aceto non multo,nec multum acuto:quædã ſunt fortia quæ materias poſſunt agitare:ſicut ſyrupus acetoſus compoſitus cum radicibus, uel hyſſopo:& cuius acetum eſt multum, & multum acutum. Similiter dicimus quòd diureticũ eſt duplex: quoddam proprie quod aliquid de materia etiam groſſa per urinã euacuat: aliud improprie quod ſeipſum in urinam præcipitat, & non mouet materiam propriam feb.ſi fuerit adæquatæ groſsitiei,& uiſcoſitatis.ſed ſolum quaſdam materias ſeroſas febribus cõiunctas aptas euacuationi per urinam:ſicut dictum fuit ſupra in canonibus generalibus curationis fe.putri.quorum exemplum eſt iuleb ſubtile,& aqua hordei ſubtiliter.i.in qua hordeum non eſt multum decoctum.

His præmiſsis dicendum quòd ante tertium diem .ſ. ſtante cruditate materiæ phlegmaticæ nullo mõ forti ſubtiliante incidente,uel prouocante vti debemus:quia iſtud agitat,& commouet materiam reſoluit ſubtile,& prouocat dimittens groſſum.Vnde Gale.quarto de re.ſa.ſpecialiter de diureticis fortibus loquens.vrinatiua uera nunc non laudo &c. Quod enim bene eſt digerendum tanta turbatione, vel commotione nequaquàm eſt opus.cum enim materia eſt multa,impediunt digeſtionem. Sed cum materiæ ſunt digeſtæ poſſumus uti fortioribus,& ſm gradum digeſtionis augere gradum fortiũ medicinarum.Sed tu dices ex quo materia eſt digeſta non indigemus ſubtiliantibus,aut inciſiuis,nec fortibus,aut debilib°.Dicendũ primo quòd non indigemus ad digerendum ſed prouocandum.nam ſubtiliatiua fortia tunc fiunt prouocatiua.Vel dicendum quòd pro parte digeſta his non indigemus, ſed bene pro partibus nondum digeſtis. His tamen in principio nõ debemus uti.nam materiam in principio agitarent,& permiſcerent bonum cum malo:& faciendo materias fluere oppilationes augerent:ſed materia digeſta & pro parte minorata nõ timemus hanc agitationem,& oppilationem aut boni cum malo mixtionem. Item in proceſſu partes ſtomachi, & inteſtinorum ſunt mundificatæ a corruptionibus materierum. unde non eſt tanta ſuſpitio de penetratione harum materierũ ad hepar & ad venas per diuretica,& aperientia. aſi tertium diem poſſumus uti prouocatiuo debili,ſicut aqua hordei.iuleb ſubtilibus.poſſumus etiam uti ſubtiliante,& incidẽte leui ut oxymelle ſimplici,cum aliqua radice prouocante leuiter. Et qualiter ſit operandum,& ſedatio contrarietatis apparentis inter auctores quorum quidam concedunt huiuſmodi ſubtiliantia, incidentia,& prouocantia a principio. Aliqui prohibent modum ordinatum procedendi.primo cum clyſteribus,aut ſoluti uis lenientibus,& uomitiuis lenibus.ſecundo cum digeſtiuis inciſiuis,& ſubtiliatiuis lenibus.tertio cauſa minorandi materiam cum ſolutiuis,& uomitiuis & diureticis aliquid de materia propria euacuantibus poſt aliqualem apparitionem digeſtionis.quarto digerendo cum fortibus inciſiuis,ſubtiliãtibus, & aperientibus iam præcedente digeſtione.& quinto minorãdo materiam cum ſolutiuis,vomitiuis, & diureticis fortioribus,oſtendendam cum ordinabo curam.

Et in augmento cum ſubtiliatione regis ſecundum æqualitatem.

Hic oſtendit quid faciendũ ſit in augmento.d.quòd in augmento ſubtilies regimen.i.diætam ſm proportionem aliquam ad unamquãq; materiam.Item ſm qualitatem quia non debet eſſe groſſa ſicut in principio, nec ſubtilis ſicut in ſtatu: uel ſm ęqualitatem:quia non ſubtilis ſicut in tertiana:nec groſſa ſicut in quartana. Omiſit autem Auicen.regimen per medicinas in augmento:quia intelligitur ex regimine principij. Si enim in principio aliqualem digeſtionem materiæ cognoueris,ppter quod moueas in principio cũ inciſiuis, & ſubtiliatiuis,prouocatiuis,& minoratiuis cum multo fortioribus poteris in augmento procedere in quo digeſtio manifeſte procedit.

Et fortaſſe eſt contentus aqua hordei in primis tribus diebus,ſperando quòd ſit ſtatus eius propinquior propter ſubtiliationem materiei,aut paucitatem eius.

Hic ordinat diætam principij,& augmenti in relatione ad ſtatum.& primo quando ſtatus eſt propinquus. ſecũdo quãdo eſt longinquus.tertio declarat quædam. ſecunda ibi § Quod ſi certe.§tertia ibi§ Verum augmentum.§ In prima parte dicit quòd fortaſſe medicus eſt cõtentus aqua hordei.i.ptiſana hordeacea in primis tribus diebus ſperando quòd ſtatus ſit propinquus propter ſubtiliationem materiæ, aut paucitatẽ eius: quia ſperant ipſam non tranſituram decimamquartam diem, licet hoc raro eueniat cum prolongetur ſecundum plurimum ultra.44.dies.

Quod ſi certe ſciretur quòd ſtatus eius eſſet tardus,nõ ſubtiliaretur regimen,quanuis fames, & ſomnus ſuper famem, & exercitium ſuper famem,ſi non debilitant, ſint ultima in iuuamento huius ægritudinis:immo declinaretur in principio ad ingroſſationem uſq; ad ſeptimum:deinde gradaretur.

Hic ordinat diætam quando ſtatus eſt lõginquus .d. quòd ſi certe ſciret q ſtatus eſſet tardus,non ſubtiliaret regimen,quãuis fames,& ſomnus & exertitium ſuper famem,ſi non debilitant,optime iuuant in cura huius ægritudinis minuendo.ſ.materiam:immo ſi ſtatus eſt tardus ingroſſetur diæta uſq; ad ſeptimum:deinde graditur.ſ.ſubtiliando eam.

Verum augmentum eget ut ſubtiliaretur regimen in primis. Si autem ſtatus apparet loginquus,poſsibile eſt ut ſuccuratur illi cum ingroſſatione regiminis;deinde gradetur uſque ad horam. ſtatus: quoniam tempus eſt ſufferens hoc in hac ægritudine,non ſufferens in acuta. Cumq; pertranſierit. vi. non ſtes tunc ſuper ſubtiliationem:quoniam illa debilitat, & addit in debilitate oris ſtomachi. Et quoties ſenſeris longitudinem maiorem ſubtilia minus,quanuis ſubtiliatio eius in ipſa omnino ſit magis neceſſaria,quàm in quartana.

In

In præsenti parte declarat quædam huic proposito deseruientia.d.q̄ in principio augmenti debemus subtiliare dietā in comparatione ad principium uniuersale. Si autē status apparet longinquus,possibile est ut succurratur illi scilicet augmento:deinde gradatim subtilietur diæta usq; ad horam status quoniam tempus idest longitudo ægritudinis est sufferēs hoc idest subbtiliatio diætæ post ingrossationem in hac ęgritudine quæ est chronica,& non sufferens in acuta propter sui breuitatem.secundo dicit quòd cum hæc feb.transierit septimum, nō stamus in diæta nimis:quoniam nimia subtiliatio debilitat & addit in debilitatem oris stomachi : quia tolerantia famis stomachi debilitat stomachum spiritus resoluendo,& ipsum malis humoribus replendo.tertio dicit quòd quanto cognoueris maiorem longitudinem subtilia minus,quāuis subtiliatio dięę in phlegmatica sit magis necessaria,quàm in quartana.

Et similiter oportet, ne festines cibare ipsum cum eis,quæ sunt sicut pulli,& panis cum musiaguarac,nisi timeatur debilitas,aut appareat declinatio.

Hic quarto dicit q̄ non festines cibare patientem phlegmaticam a principio,cum eis quæ sunt multi nutrimenti sicut pulli scilicet gallinarum : & etiam columborū cum muzaguarac qui est modus quidam cibi uelut cibus factus ex agresta,pullis & zuccaro nisi timeat debilitas,aut appareat declinatio.oportet enim ne uirtus cadat diætam ingrossare : & est cū morbus declinat. Sed pro declaratione partis præsentis in diæta debite ordinanda non solùm in phlegmatica : immo etiā in alijs febribus materialibus nota q̄ dieta tripliciter ordinatur. uno modo in relatione ad statum,& hæc debet esse grossa in principio.in augmento subtiliari.in statu adhuc magis:& proprie tempore crisis:sed in declinatione ingrossari. Secundo modo ordinatur diæta ratione dispositionis præsentis : & hoc modo aliquando in principio debemus subtiliare multum cum materia est multa : & aliqñ in statu : immo tempore crisis ingrossatur cum timemus casum uirtutis . Tertio modo ordinatur ut ueniamus in notitiam ægritudinis ignotæ:& ratione huiusmodi debet subtiliari:ut natura non grauata cibo sit magis expedita.tunc enim aut superabit ægritudinem,aut manifesta bit ipsam,& de duobus primis modis diætandi est sermo Auicen.in præsenti parte: sed maxime de primo.

Triplex diæ tandi ratio.

Amplius diuersificatur cura, cuius causa est phlegma salsum,& dulce:& cuius phlegma est vitreum,& acetosum : & fit ex ea nimium frigus in qua corpus non calefit : verum in duabus primis necessaria est lenificatio cum medicina leni,& infrigidatio quædam:& in duabus secundis cum medicina magis laboriosa, & in duabus primis indigetur incisione cū subtiliatiuis,in quibus non est calefactio plurima:quāuis fit exiccatio plurima . Et in duabus secundis necessarium est illud quod subtiliet cum incisione, & calefactione cum acredine:et proprie quando phlegma est permixtum cum melancholia: nam necessaria sunt in huiusmodi ea , quæ sunt sicut diacyminum,& confectio de sulphure,& administratio salsorum.

Hic diuersificat curam penes diuersitatem spērū phlegmatis.d.curam diuersificari penes materiam phlegmatis.nam in phlegmatica dulci,& salsa solutiuum debet esse leue: sicut medulla carthami,& odor turbit:econtra in uitrea,& acetosa soluendum est cum medicina fortiori:sicut cum corpore turbit: in primis duabus conuenit infrigidatio quædam,uel minor calefactio:in alijs duabus maior calefactio . Item in duabus primis indigemus incisione & subtiliatione : cum his in quibus non est calefactio plurima idest notabilis:sed in duabus secundis est necessarium illud quod subtiliet, & incidat fortiter cū, calefactione:& propriæ quando phlegma est mixtum cum melancholia:nam necessaria sunt in eis quæ sunt sicut diacyminū confectio de sulphure,& administratio salsorum. Primo notandum q̄ in duabus secundis solutiuū debet esse fortius:quia materiæ sunt fortiores grossiores,& uiscosiores ,pterea ineptiores euacuationi.fortificatur autem solutiua dando in maiori dosi,& dando corpus solutiui , & non solum uirtutem , & propter eandem causam in duabus secundis medicinę digestiuæ debent esse calidiores,magis subtiliantes,& incidentes:& magis exiccantes: in salsa uero esse minor calefactio, & exiccatio quā in cæteris:immo siccitas non conuenit ratione exiccādi:sed solum ratione subtiliationis,& incisionis quæ fundantur in sicco. Et forte in salsa secundū plurimum conuenit infrigidatio,cum phlegma salsum sit humor calidus & faciat causonem:in illa autem quæ est admixta melancholiæ indigemus maiori subtiliatione , & incisione sed non tanta calefactione: nisi quando fortis subtiliatio,& incisio fundantur in notabiliter calido,& sicco.

Et conuenientiores medicinæ quæ administrantur in principio sunt geleniabin vsque ad diem septimum:& non est malum vt administretur iterum aqua fœniculi & aqua endiuiæ, et aqua apij cum geleniabin secūdum necessitatem:et syrupus acetosus est vehementis necessitatis iterum , et aqua mellis cū hyssopo.

Positis canonibus euacuationis secundū tempora,& secundū materias.hic ponit medicinas,& cibos conuenientes:& canones in usu eorum,& reliquum regimē,& habet tres partes. In prima ponit medicinas conuenientes cum canonibus in usu earū.In secūda ponit cibos cōueniētes. In tertia regit per somnum & balneum . secunda ibi [Et cibi eorum.] tertia ibi [Mensuræ autem somni.]prima in quatuor.primo ponit medicinas & can.conuenientes in principio.secundo in augmento.tertio in statu.quarto in declinatione.secunda ibi[Et quando uides .] tertia ibi [Cum uideris digestionem.] quarta ibi [Et quando declinat.]prima in tot partes,quot sunt canones, quorum quidam in usu sunt subtiliantium, & incidentium , & prouocantium:quidam in usu solutiuorum: quidam in usu uomitus.Quorum primus est q̄ conuenientiores medicinæ quæ administrant in pricipio usq; ad septimū sunt,sicut geleniabin idest mel ros.uel iuleb ros. factum cum zuccaro:si forte fuerit phlegma salsum:hæc autem poterunt distemperari cum aqua zuccarata ante tertium diem:sed post tertium diem usq; ad septimum poterunt distemperari cū aqua fœniculi , aqua apij in uitrea & acetotosa:sed in salsa cum aqua endiuiæ : in dulci uero permiscerі secundum tuam æstimationem . & syrupus acetosus scilicet zuccaratus,uel mellinus est uehemētis necessitatis idest utilitatis:quia incidit:& aqua mellis cum hyssopo in qua decoctus sit hyssopus.

Et est possibile vt consequatur per ea illud quod quæritur de lenificatione naturæ : & proprie cum solutiuo facto de zuc.ros. et ros. rubeis nominatis persicis:quoniā est solutiuū et lenitiuum.Et quandoq; est necessarium vt confortetur eius lenificatio : et confricetur in aqua lubleb , et permisceatur si voluerit,cum caſ.fist.et penidijs. Et iterum geleniabin acceptum cum melle,et tereniabin permixtum cum aqua lubleb: et non fiat assiduatio super ea cū solutiuis in principio:et post ipsum:et proprie quando cum materia est cholera: illud enim perducit ad corruptionem complexionis.

Hic est secundus canon quòd possibile est ut per ea quæ dicta sunt venter lenificetur , & proprie cum iuleb suprascriptū fit ex zuccaro & ros ru.persicis.est enim solutiuum & lenitiuū nam per zuccarum abstergit:& si soluit per rosas recentes,soluit electiue,& lenit per utrumq; Nos autem loco ros. utimur rosis rubeis.& sic etiam facit mel ros.aut syrupus acetosus cū aqua lubleb.scilicet decoctionis , uel expressionis : & quid sit lubleb dictum est sæpe.Item possunt permiscere aliquid ex suprascriptis cum caſsia & penidiis,ut recip.iuleb ros. ʒ. i . flor. caſ.drach.vi.penidiarum.unc.5.misce:& sumatur sicut est,aut distēperetur cum aliqua aqua:ut puta lubleb,uel aqua quę tibi uidetur.Et item geleniabin permixtum cū melle tereniabin idest mannæ quæ ambo distemperentur cum aqua lubleb . Et nota q̄ hæc lenitiua proprie conueniunt in principio quando non apparent signa digestionis:& nos pro lenitiuo daremus ʒ.i.flor.caſ.&.ʒ.i.mellis ros.aut iuleb ros. distemperatum cū aqua zuccari,aut passularum.Dicit tamen Aui.quòd non debemus assiduare huiusmodi in principio,nec post principium:& proprie quando materia est cholerica . nam illud scilicet assiduare huiusmodi lenitiua perducit ad corruptionem complexionis scilicet stomachi mollificando,& relaxando ipsum sine mixtione uera,sicut in phlegmate salso siue non uera.educitur enim per huiusmodi magis subtile & magis calidum,& re-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 219 sur 301

liquum magis remanet ineptum digeſtioni, & magis ſtomachum debilitans.

Et multi quidem homines dant in potu in principio ſicut eſt medicina de turbit in omni nocte: & ſicut pilulæ de maſtice in hebdomada bis: & ſicut pilulæ de ſeminibus diureticis. Deſcriptio medicinæ de turbit, recip. zingi, & maſticis ambo rum ana, drach. x, turbit ſicut alcohol, drach. x, zucchari tabarzet quātum omnia, detur in potu omni nocte aureus unus: & illud fiat quando natura eſt non lenis: ſi enim reſpondet omni die bis, non indiget hoc.

Hic eſt tertius canon in adminiſtratione ſoluentium electiue: & eſt ſumptum a Raſi decimo Almam. & decimo octauo continentis, & primo ponit ipſum, ſecundo ponit ſententiam ſuam, ſecunda ibi [Ego Vero non.] In prima parte dicit quòd multi homines dant in principio ſolutiuum quod eſt ſicut medicamen de turbit omni nocte ad minorandam materiam: & ſicut pilulæ de maſtice bis in hebdomada ad confortandum ſtomachum; & ſicut pilulæ de ſe, diureticis ad prouocandum urinam. ſecundo deſcribit medicinam de turbit, recip. zingi, maſticis, & turbit puluerizati ſicut alcohol ana, drach. x. zuccari tabarzet. i, trium coctarū. drach. xxx. detur in potu omni mane aureus unus quæ eſt ſexta pars. unc. & hoc ſolutiuum exhibeatur quando natura. i. uenter non eſt lenis. ſi enim ſponte ſoluitur omni die bis ſecundum ſuum numerum cibationum, nō indiget hoc.

Ego vero non diligo expectationem digōnis, & lenificationis cum eis quæ diximus prius: immo oportet vt euacuetur ex ea aliquid, & expectetur in reliqua vſquequo digeratur; & fiat illud cum facilitate paulatim abſque ſuperfluitate: deinde perueniat ad diuretica.

In præſenti parte ponit ſententiam ſuam, d. ego non diligo expectationem digeſtionis. i. q̄ completa digeſtio expectetur antequàm ſoluatur, nec diligo expectationem lenitionis ideſt quòd longo tempore fiat occupatio in lenitiuis de quibus ſupra: quia remolliunt ſtomachum, & non educunt de materia propria niſi quoddā ſubtile, quod magis nocet quàm cōferat: immo oportet quòd euacuetur de materia propria aliquid, & expectetur digeſtio in reliquo: & fiat illa euacuatio paulatim cum facilitate, & abſq; ſuperfluitate ideſt abſq; quòd in una uice fiat multa euacuatio. oportet enim paulatī digerere: & paulatim euacuare qñ materiæ ſunt groſſæ iuxta canones datos quarta primi tertio capitul. aliter educuntur partes ſubtiles remanentibus groſsis ineptis digeſtione & euacuatione: deinde minorata materia poſſumus uti fortiotibus diureticis. Confortantia uero ſtomachum, quia ſtyptica ſunt, cōueniunt, iam notabiliter minorata materia per uentrem & urinam, & aliis modis: aliter potius impediunt quàm iuuent.

Et ſimiliter abhorreo quod eſt ſimile aquæ prunorum, & tamarindorum: et ſimilium de illis quæ debilitant, et ſoluunt ſubtile: et ſi materia fuerit decliuis ad additionem frigoris, miſceatur cum ea medulla carthami. Et ſi fuerit materia ad cholericam decliuis, miſceatur cum ea ſyrupus violatus: aut violæ conditæ cum ſiraoſt: aut violæ ſiccæ contritæ.

Auic. abhorret continuationem lenificantium quæ ſunt ſicut decoctio, & iſufio prunorum, aut tamarindorum propter cauſas dictas: quia debilitant ſtomachum, & educunt ſubtile: & dimittunt groſſum. unde ſi materia fuerit decliuis ad additionem frigoris ideſt quando cū materia calida fuerit admixta frigida a prædominio miſceatur prædicta aqua cum medulla carthami ſoluens phegma. Si uero materia ad cholericam fuerit decliuis ideſt quod materia cholerica dominetur, miſceat cum ea ſyrupus uiolatus, aut uiolæ conditæ, & ſiraoſt & uiolæ ſiccæ contritæ: ut ſimul cum phlegmate cholera educatur; ſed magis cholera, in primo caſu magis phlegma; non tamen hæc continuanda ſunt. Ex his igitur aperte comprehendis Au. aliqualiter Raſi eſſe contrarium primo quando nō apparet aliquod ueſtigium digeſtionis non concedit medicinam ſoluentem phlegma electiue. ſecundo non uult ſoluere fortiter omni die quādo apparuit digeſtio: licet inferius omni die concedat aliqualem ſolutionem: & in hoc diſcrepat a Raſi. tertio non uult multum ſoluere una uice: ſed uult paulatim digerere: & paulatim euacuare contra illos qui nunquam ſoluunt. Item contra illos qui ſtatim ab initio electiue ſoluunt. Item contra illos qui apparente digeſtione fortiter ſoluunt in materia groſſa & uiſcoſa. Et hæc oīa intelliguntur in cura regulari.

Et adiuues cum clyſteribus lenibus factis ex melle, et ſale, et aqua ſiclæ, et oleo ſiſamino.

Hic eſt quartus canon. & adiuues cum clyſteribus lenibus factis ex melle ab. ʒ. i. uſque ad. ʒ. ij, ſalis. ʒ. ij. aquæ decoctionis ſiclæ ideſt blitis lib. i. olei ſiſamini. ʒ. iij, miſce. per aquam ſiclæ, poſſumus etiam ſuccum intelligere, ſed ſufficit lib. ʒ. & augeatur oleum.

Et vomitus fiat cum aqua raphani, et raphano infuſo in ſyrupo acetoſo cum ſeminibus, et his ſimilibus. Et ſi neceſſarius eſt vomitus plurimus propter multitudinem eius quod accidit de nauſea, et alteratione ſaporis oris adminiſtrentur grana raphani, et bibatur ex eis uſque ad aureum vnum cum aqua frigida. Et vomitus quidem cum eo quod eſt in eo de debilitate ſtomachi eſt vehemētis iuuamenti valde: et eſt ultimus huic ægritudini. Oportet ergo vt expectetur in eo ſeptimus, vt nō accidat ex eo in principio debilitas, apoſtemans corpus ſtomachi. Et ſi ſit grauis in eo vomitus non prouoces ipſum ſuper ipſum cum labore. Et ſi accidit vomitus, et proprie in principio periodi non retineatur niſi fatiget, et debilitet: tunc enim reſtringatur: ſicut cum miua, et ſyrupo de mentha, quæ dicemus poſt.

Quintus canon, uomitus fiat cum aqua ſcilicet decoctionis raphani: ſed fortior eſt aqua expreſsionis ideſt ſuccus: de quo detur unc. iiii. aut circa. Et ſimiliter raphanus infuſus in ſyrupo acetoſo de ſeminibus, ideſt acetoſo compoſito: cuius unc. ii. diſtemperentur cum unc. ii. aquæ tepidæ quòd ſi neceſſarius eſſet uomitus plurimus propter multitudinem materiæ faciētis nauſeam, & alterantis ſaporem oris, detur aureus unus ſe. raphani contritorum cum aquæ frigidæ ideſt tepidę. ʒ. iiii. & uomitus quidem quamuis debilitet ſtomachū eſt uehementis iuuamenti ualde: & eſt ultimus huic ægritudini ſcilicet in conferentia. Sed oportet ut expectetur ſeptimus, ut non accidat in principio ex eo debilitas apoſtemans corpus ſtomachi. cū in principio corpus ſit plenum materia inepta euacuationi: & hic eſt ſermo de uomitu forti. nam debilis cōceditur a principio: & ſi ſit difficilis uomitus non prouocet ipſum ſuper ipſum ſcilicet infirmū cum labore ideſt cū medicinis laborioſis Et ſi accidit uomitus & proprie in principio periodi non retineatur niſi fatiget & debilitet: tunc enim reſtringatur cum miua ſcilicet cum ſpeciebus ſi ſit phlegma multum groſſum: & feb. non ſit magna. ſi uero res ſit econtra retineatur cum miua ſine ſpeciebus, & ſyrupo de mentha quæ dicemus poſt.

Et ſi accidat dolor capitis adminiſtrentur embrochæ ex chamæmilla cum immiſſione quatuor extremorum in aqua calida, et ligatione crurum cum fortitudine.

Sextus canon quod in dolore capitis adminiſtrētur embrochæ ex chamęmilla cum immiſsione quatuor extremorum in aqua calida, & ligentur crura cum fortitudine. Et nota quòd embroca ex chamæmilla poteſt fieri ſuper caput ſi præceſſerit materiæ digeſtio & euacuatio. ſi uero non, embrochentur extrema.

Et ſi indigetur aqua hordei. adminiſtretur decocta cum radicibus quantitate æquali, aut miſceatur cum ea ſyrupus acetoſus de melle ſi non acetat in ſtomacho: aut aqua mellis ſi acetat. Et melior hora in qua datur in potu illud, eſt, ſi fuerit in aqua eius in principio rei tinctura: tunc enim oportet detur in primis de geleniabin: deinde detur in potu poſt ipſum duabus horis aqua hordei.

Septimus canon. Si indigeret aqua hordei ſcilicet propter ſitim: aut aliam neceſsitatem adminiſtretur decocta cum radicibus quātitate æquali: aut miſceatur cum ea ſyrupus acetoſus de melle ſi nō acetat in ſtomacho: aut ſi acetat, miſceatur cum ea aqua mellis. Et apud Gētilem aqua hordei, de qua ſupra debet eſſe duarum lib. quæ bulliat cū radicibus apii fœniculi aut petroſelini

petroſelini.unc.i.melius tamen eſt ut hordeũ,& radices æqualis quantitatis ſimul bulliant:& ualet ad digeſtionem : & prohibet acetoſationem.Et ſubdit quod melior hora in qua datur in potu id,ſcilicet aqua hordei uel ſyrupus acetoſus, eſt ſi fuit in aqua .i.eius urina tinctura:tunc enim oportet ut detur in potu in primis geleniabin.i.mel. roſ. uel aliter . ſecaniabin.i. oxymel ſimplex:& poſt ipſum duabus horis deĩ aqua hordei ut leniat:quod eſt abſterſum,& inciſum per geleniabin , & ſecaniabin.

Et non oportet , vt fiat inunctio cum vnguentis reſolutiuis: & neque embrochatio fiat cum embrochis ſubtiliatiuis: cum ægritudo eſt in principio,& humor eſt in corpore ambulans:ipſa enim mollificant viſcera ſua calefactione humida .

Octauus canon non fiat inunctio cum vnguentis reſolutiuis : nec embrochatio cum embrochis ſubtiliatiuis cum ægritudo eſt in principio,& humor eſt aptus fluere per corpus:ipſa enim mollificant uiſcera ſua calefactione humida. Sed bene hoc poteſt fieri digeſta materia , & euacuata : & hic loquitur de unctionib. quæ fiunt hypochũdrijs . Sed de embrochis quæ fiunt in manibus,& pedibus ad diuertendum hic non loquitur: immo conceduntur : quãuis tamen tutius , & liberius concedi poſsint digeſta materia,& minorata.Fricationes autem pedum,& crurium & totius corporis liberius conceduntur quã unctiones,& embrochæ:quãuis tũc melius ſit ut frications:& proprie corporis fiant digeſta materia,& euacuata.

Et alienetur aqua frigida .

Nonus canon . Alienetur aqua frigida:quia poros claudit & includit materiam:& intelligitur de aqua frigida ſumpta, & applicata .

Et quoties videris vrinam groſſiorem , & rubicundiorem non erit malum ſi phlebotomaueris : & neceſſarium quidem eſt ut redeas tunc ad ſyrupos acetoſos.

Decimus canon.Siue in principio,ſiue in proceſſu urinam groſsiorem,& rubicundiorem uideris,erit bonum phlebotomare:ſed maxime in principio:tunc erit bonũ uti ſyrupis acetoſis:ut minus calefaciant. Caue tamen ut dicit Genti . ne illa tinctura ſit propter profundationẽ putredinis ad partes phlegmatis:& ad aliquam choleræ excitationem,aut permixtionẽ. nos enim uidimus quoſdam talibus vrinis in phlegmatica apparentibus phlebotomatos extracto ſanguine cuius retentio erat neceſſaria : defectu ſubito caloris naturalis, & animalis ad mortem peruenisſe.

Et ſcias quòd fricatio eſt de curationibus iuuantibus eos: & quanto fuerit phlegma viſcoſius , & groſſius : tanto erit fricatio magis conferens , & dicitur quòd fricatio cum tela araneæ cum oleo eſt iuuatiua valde.

Vndecimus canon.Fricatio eſt de curationibus iuuantibus eos,quòd quanto fuerit phlegma groſsius, & uiſcoſius , tanto magis fricatio confert:& debet eſſe fortior & prolixior : ſed liberius conceduntur digeſta materia & euacuata quã in principio:extrema tamen in principio tutius fricari poſſunt quã corpus . Et dicitur quòd fricatio cum tela araneæ cum oleo ſcilicet mixta,eſt iuuatiua ualde.Serapio & Aui.ſecundo cañ. capitulo de aranea.dicunt quòd confert in tertiana . Sed Aui. hic dicit auctoritate aliorum eam conferre in phegmatica . Quòd ſi uerum eſt credo a forma ſpecifica prouenire cum tela araneæ ſit frigida.

Et quando incipit ægritudo augmentari , & poſt illud,tũc ſit ſollicitudo de ore ſtomachi , & quod ipſum confortat .Et ſint maſtications factæ ex mentha, & maſtice, & aniſo .

Hic ponit curam phlegmaticæ in fine principij , & habet hæc pars tot partes quot ſunt canones. Primus canon quando incipit ægritudo augmentari:& poſt illud tunc ſis ſollicitus de confortatione oris ſtomachi:ad quod ualent maſticationes factæ ſiue boli facti ex mentha , maſtice , & aniſo quæ debent maſticari,& deglutiri:ſic enim melius operantur , quàm ſi deglutirentur abſq; maſticatione .

Et adminiſtretur vomitus cum raphano ſecundum quod diximus cum minoratione cibi .

Secundo dicit quòd adminiſtretur uomitus cum raphano ut dictum eſt cũ minoratione cibi .i.ſumpto aliquo cibo pauco:ſic enim melius fit uomitus.

Et ſit cum geleniabin quod in potu datur in principio : & poſt ſeptimum permixtum quòd confortet os ſtomachi:& ſit in eo prouocatio plurima ſicut aniſum,& maſtix : & ſit cum aqua calida,& proprie in principio periodi:nam ipſum reſiſtit rigori,& frigori:& extinguit cum hoc ſitim, quanuis ſit æſtuoſa.

Tertio dicit,quòd cum geleniabin , quod in potu datur in principio, & poſt ſeptimum ſit permixtum quod confortat os ſtomachi:& ſit in ea uirtus prouocatiua : ſicut aniſum , & maſtix:quorum primum proprie prouocat,ſecundum confortat, & detur totũ cum aqua calida,& proprie in principio periodi. nam reſiſtit rigori,& frigori:& cum hoc extingit ſitim: quamuis ſit æſtuoſa.& poteſt eſſe,unc.i.&.ʒ ,geleniabin,aniſi,maſticis ana.drach.ʒ .aquæ calidæ.unc,iij.

Et multoties quidem conceditur euacuatio phlegmatis & humoris crudi in hac hora:ſed melius eſt vt expectetur in ea complementum digeſtionis .

Quarto dicit quòd multoties conceditur in iſtis euacuatio phlegmatis & humoris crudi ideſt non habentis niſi occultã digeſtionem:melius tamen eſt ut expectetur complementum digeſtionis,ſi materia non ſit nimia .

Et cum ægritudo incipit cum calore:& aßiduat , iuuatur cum huiuſmodi trochiſcis.Recip. myrabolanorum citrinorũ: aloes, ſucci eupatorij,ſucci abſinthij : omnium ana. drach.v. croci & maſticis amborum ana.drach .vi. informentur trochiſci:& ſumatur ex eis omni die pondus.drach.i.& omni nocte pondus drach.ʒ .

Quinto dicit quòd cum ægritudo incipit cum calore & aſſiduat:quia forte pendet a phlegmate ſalſo: aut aliquid cholerę eſt phlegmati admixtum, iuuatur cum his trochiſcis.Reci. myrabolanorum citrinorũ,& aloes,ſucci eupatorij , abſinthij ana.drach.v.croci,maſticis ana. ʒ. vi. formentur trochiſci : & ſumatur ex eis in potu omni die.drac.i.& omni nocte drac . ʒ .

Sed contra , quia ſuperius uiſus eſt reprehendere Raſim qui nocte dabat medicamẽ de turbit. hic uero dat ſolutiuum ita leue ut.drach.i.uix educat ſemel,& dant magis ad confortationem & apertionem:ſed medicamen de turbit eſt ſatis efficax.Item hoc datur apparente aliquo ſigno digeſtionis : ſed Raſis concedebat medicamen de turbit ſtatim a principio .

Et cum vides quòd digeſtio apparet,adiuua eam cum eis, quæ ſunt ſicut folia apij & fœniculi,& radices ſquinanthi & capillus veneris.Si autem ſcias quòd materia eſt frigida valde,non eſt malum vti pipere pauco,& vti vino pauco ſubtili non plurimo.

Hic curat phlegmaticam in augmento : & habet tot partes quot ſunt canones . Primum cum uides quòd apparet digeſtio ſcilicet manifeſte,adiuua eam cum eis quæ ſunt ſicut folia apij,& fœniculi:& radices ſquinãthi & capil.ueneris,faciẽdo ex eis decoctionem:eſt enim aperitiua,ſubtiliatiua,& prouocatiua & nõ ſuperfluę:ſed bonum eſt quòd miſceatur cum zuccaro:aut ſecũ bulliat mel,ut ſit abſterſiua. Si autem ſcis quòd phlegma eſt ualde frigidum non eſt malum uti pipere pauco, & pauco uino ſubtili,& non plurimo.nam in ſtatu & declinatione liberius conceditur quàm in augmento.

Et quandoque adiuuant vnguenta reſoluentia ad digeſtionem , & reſolutionem cum virtute forti : & ſunt conuenientiora in hac ægritudine quàm in reliquis febribus : & oportet vt conſideretur in hac virtus febris , & rigor. Quod ſi virtus fuerit fortis : & febris non fuerit ſæua valde , adde in ea inunctionibus confricando : & ſi non,adminiſtrentur olea ſubtilia , quæ ad æqualitatem ſunt declivia . Et quãdo pertrãſit quartũdecimũ,tunc neceſſariũ adminiſtrare

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 221 sur 301

quod ſubtiliat plus ſicut fœniculum, & apium. fortaſſe indigemus ſemine amborum, et aniſo, & eo quod eſt ſicut ſyrupus acetoſus cum ſeminibus, in quo ponuntur hyſſopus, et alha ſceh, et adminiſtratione trochiſcorũ de roſis: et fortaſſe eſt neceſſarium addere in eis propter ſtomachum thus, & maſticem et cyperum, et abſinthium, & his ſimilia, ſecundum quòd exigit illud quod præſens eſt: et vinum ſubtile confert eis in hac hora cum ſubtiliatione ſua: et quia confortat calorem innatum: et quia prouocat, et ſudare facit.

Secundo dicit quòd unguenta reſoluentia quandoq; iuuant ad digeſtionem & reſolutionem cum virtute forti. i. quando ſunt fortis uirtutis ſicut oleum rutaceum: & de ſpica, & ſimilia uel cum uirtute forti. i. fortiter adiuuant. uel cum uirtute forti: quia debiles & extenuati non debent ungi: quia nimis exiccarentur, & debilitarentur, ſed ſolum fortes: & cum his debet ungi ſtomachus, inteſtina, & dorſum: & hæc conueniunt in augmento, & non conueniunt in principio, & magis in hac febre quàm in alijs propter frigiditatem, & humiditatem humoris. Et oportet ut conſideretur uirtus feb. & rigor. Quod ſi uirtus fuerit fortis, & febris nõ fuerit magna adde in unctionibus ideſt in uirtute unctionum confricando ut uirtus penetret, & precipue ſi rigor fuerit fortis: & ſi non adminiſtrentur olea ſubtilia. i. habentia uirtutem bene penetrantem propinqua æqualitati, ſicut oleum chamæmillinum. tertio dicit quòd quando ægritudo pertranſit decimum quartum: tunc eſt neceſſarium adminiſtrare ea quæ plus ſubtiliant: ſicut fœniculum, & apium: & dicit quòd fortaſſe indigemus ſemine amborum, & aniſo: & eo quod eſt ſicut ſyrupus acetoſus cum ſemininibus in quo ponuntur hyſſopus, & alhaſceh, quæ omnia ſunt fortiora. & ulterius dicit quòd indigemus adminiſtratione trochiſcorum de roſis, & fortaſſe eſt neceſſarium addere in eis propter ſtomachum thus, et maſticem, & cyperum, & abſinthium & ſimilia: ſicut mentham ſecundum quòd exigit diſpoſitio præſens. Et etiam dicit uinum ſubtile conferre eis in hac hora: quia ſubtiliat & confortat calorem innatum: & quia prouocat, & facit ſudare.

Et cum videris digeſtionem, et fortitudinem dabis et in potu poſt illud trochiſcos de abſinthio.

Hic curat phlegmaticam in ſtatu quo ad digeſtionem: licet etiam poſſet eſſe in declinatione: ſi præceſſerit notabilis materiæ minoratio quod eſt ſecundum plurimum: & ſi cum hoc ſtatu quo ad digeſtionem concurrit accidentium difficultas, erit ſimul in ſtatu quo ad digeſtionem, & quo ad accidentia. Habet hæc pars duas partes. In prima exhibet quoſdam trochiſcos. In ſecunda deſcribit multas medicinas conuenientes. ſecunda ibi § Cum uideris. § Primo dicit quòd cum uideris digeſtionem completam, des in potu trochiſcos de abſinthio: quoniam confortant, ſubtiliant aperiunt, & prouocant. hic autem tacet de uſu ſubtiliantium diureticorum, & de uſu ſolutiuorum. Eſt enim notum ex prædictis quod hoc tempore debes magis ſubtiliare, aperire, & prouocare, & ſoluere: quàm in temporibus p̃cedẽtibus: & cũ hoc cõfortare.

Et cum videris frigus in principio paroxyſmorum nocere, et ægritudo non eſt in principio: da in potu aquam calidam in qua decocta ſunt ea quæ ſunt ſicut ſemen apij, et aniſum, et ozimum, et adminiſtrabis iterum huiuſmodi: et fortiora eis embrochando, et vaporando, et huiuſmodi.

Hic ponit medicinas primo conuenientes in regimine. ſecundo quæ ſunt euacuantes, & cum hoc digerentes. ſecunda ibi § Detur ei omni nocte. § In prima parte dicit quòd cum uideris frigus in principio paroxyſmorum nocere, & ægritudo non eſt. ſ. in principio uniuerſali, quia hæ medicinæ ſunt nimis aperientes, & prouocantes, propter quod magis conueniunt tranſacto principio: & etiam quia poſt principium rigoris ſunt maiores. Prima eſt aqua calida decoctionis apij, & ozimi. i. baſiliconis ſumpta in potu, uel etiam epithemata uel embrochata: licet embrochatio ſit ſatis inepta.

Et quandoq; datur in potu ad rigorem vehementem decoctio ſecundũ hunc modum. recip. zingibe. origani, ameos oĩum an. ʒ .tres. coriandri. ʒ .iiij. roſ. calamenti amborũ an. ʒ .iij. paſſularũ. drac. vii. decoquantur ſecundum deſcriptionem, vel ſecundum medietatem: & ſit doſ. vnc. iii.

Secunda quæ datur in potu in rigore uehementi eſt decoctio huiuſmodi. recip. zingiberis, origani, ameos aña. drach. iij. coriandri. drach. iiij. roſ. calamenthi aña. drach. iij. paſſullarum. drach. vij. coquantur in ſex libris aquæ ad conſumptionem medietatis: cuius colaturæ doſis ſit unc. iij. per horam, ante aduentum rigoris.

Et cum videris phlegma debis in potu theriacam.

Tertia eſt theriaca: de qua detur in potu a. drach. i. uſque ad ij. cum pauco uini calidi per horam ante rigorem in phlegmaticha. theriaca tamen ſecurius conceditur digeſta materia & minorata, licet in paſſionibus neruorum, & proprie in paralyſi a quibuſdam concedatur in principio: ſed materia paralyſis eſt remotior in principio a uenis quàm materiæ feb. putridæ.

Et dentur iterum in potu trochiſci de roſis magni cum aqua fœniculi.

Quartus eſt trochiſ. de roſis magni cum aqua fœniculi quia longe deſcripti dantur cum aqua fœniculi ut iuuuentur in aperiendo: & prouocando: & non conueniunt niſi digeſta materia, & minorata.

Et detur ei omni nocte medicina de turbit.

Hic ponit medicinas euacuantes, & rectificantes membra, & materiam: & primo euacuantes debiliores ſecundo fortiores. ſecunda ibi § De euacuantibus uero. § prima in tot partes quot ponit medicinas. Prima detur omni nocte medicina de turbit ſuperius deſcripta. Et ex his apparet Auicenn. ſuperius non fuiſſe contrarium Raſi in dando medicinam omni nocte: ſed in dando eam in principio nondum inchoata digeſtione. Ego tamen in hominibus noſtræ regionis iudico tutius eſſe interpolandum.

Et pilulæ de aloe factæ cũ ſpeciebus, quæ ſunt ſicut piper.

Secunda eſt pilulę de aloe factæ cum ſpeciebus, quæ ſunt ut piper, galanga, cinnamomum, & alia quæ ſpecies dicuntur elephangiæ, & in ſumma concedit pilulas elephanginas.

Et ad illud decoctio huiuſmodi. reci. hieræ. drac. vii. turbit drach. x. myrabolanorum nigrorum. drach. v. eupatorii drac. v. ſalis indi. drac. iii. bedeoard ſuchaha oĩum an. drac. iiii. aniſi ʒ .iii. decoquãtur cum aqua apii. & ſumatur de ea in potu ſecundum quantitatem neceſſitatis.

Tertia medicina. Reci. hieræ. drach. vij. turbit. drach. x. myrabolanorum nigrorũ, eupatorii ana. drach. v. ſalis indi. drach. iij. bedeoard. i. ſpina alba. ſuchaha alia ſimilis illi in uirtute: & eſt ſpina arabica ana. drach. iiii. aniſi. drach. iii. decoquantur cum aqua apii: & ſumatur de ea ſecundum quantitatem neceſitatis. i. plus aut minus ſecundum quòd homo faciliter, aut difficulter ſoluitur.

Et fortius illo eſt illud quod. recip. duarum radicum, & radicis lilii omnium ana. drach. x. hieræ. drach. viii. ſucci eupatorii. drach. v. ſeminis apii & fœniculi omnium ana. drach. iiii. ſpicæ menthæ, amborum ana. drach. vii. fiant ex eis trochiſci et adminiſtrentur.

Quarta medicina quam dicit fortem præcedente, quia datur in ſubſtantia: ſed præcedentium ſolum datur uirtus: licet tamen componentia præcedentem medicinam ſint fortiora. recip. duarum radicum. ſcilicet, fœniculi & petroſelini, & radicum. lilij. ſ. alibi añ. drach. x. hieræ. drac. viij. eupatorii. drac. v. ſe. apii. fœniculi. ana. drach. iiij. ſpicæ, menthæ ana. drac. vii. fiant trochiſci. & adminiſtrentur. Doſis a. drach. i. uſquæ. i. ſ.

Decoctio bona. recip. duarum radicum ambarum an. ʒ .x. paſſul. enucleatarum. drac. vii. aniſi, & maſt. amborum ana. drach. iii. bedeoard, & ſuchaha, & eupato. ii omnium ana. drach. iiii. decoquantur in libris tribus aquæ vſquequo redeat ad lib. i. aquæ: & ſumatur in potu aliquot diebus in ieiuno.

Quinta

Quinta medicina.Recip.duarum redicum añ.drach. x.paſſularum enucleatarum.drac.vij.aniſi,maſticis ana.drach.iij.bedeoard.ſuchaha,eupatorij ana.drach.iiij.decoquantur cum tribus lib. aquę vſquequo redeat: id eſt ſumatur in potu aliquot diebus ieiuno ſtomacho.unc.iij.pro uice.

Trochiſci boni apud chronicas febres, & vehementiam rigoris.recip.hieræ.ſuc.eupatorij.abſinthij.ſuchaha. bedeoard omnium ana.drach. v. ſe.apij & fœniculi,aniſi omnium añ. drach.iij.ſalis naptici.drach.iiij. ſe. cuſcutæ myrabolanorum Kebulorum omnium ana.drach.x.agarici.drac.xv. trochiſci de roſ.drach.xx.turbit.drac.xxx.fiãt ex eis trochiſci:et ſunt ſolutiui.

Sexta medicina ualens ad chronicas ægritudines, & uehementiam rigoris.Recip.hieræ:& per hieram intellige hieram ſimplicem in omnibus his medicinis in qua nihil eſt ſolutiuũ niſi aloe, ſucci eupatorij,abſinthij:ſuchaha,bedeord ana.drac. v.ſe apij,fęniculi,aniſi ana drach.iij.ſalis naptici quod eſt fortius cæteris ſalibus præter indum educens phlegma, & melancholiam.drach.iiij.ſe.cuſcutæ, myrabolanorum Kebulorũ ana.drach.x.agarici.drach.xv.trochiſci de roſ. drach. xx. turbit.3.xxx.fiant trochiſci.ſunt notabiliter ſolutiui.

Et iterum aloes, myrabolanorum citrinorim, & reubarbari.maſt.ſuc.eupa.abſinth.omnium ana . drach. partem .i. croc.partis vnius medietatem.terantur, & adminiſtrentur.

Septima medicina.recip.aloes,myrabolanorum citrinorũ, rheubarbari,maſticis,ſeminis eupatorii, abſinthii omniũ ana partem unam.croci partem.ſ.terantur,& admiſceãtur:& melius eſt ut ex eis fiant pilulæ:& ualent quando cum phlegmate eſt admixta cholera.

Et iterum hieræ,mirabolanorum kebulorum,ſalis, omniũ ana.drach.iiij.ſe.apij,& fœniculi,& aniſi omnium ana. drch. i.ſ.abſinthij.drach.v.trochiſci de roſ.drach.iij. ſuchaha, bedeoard omniũ ana.drach.ij..terãtur,& informentur pilulæ.

Octaua medicina.reci.hieræ,myrabolanorũ Kebulorum,ſalis an.drac.iiii.ſe fęniculi,aniſi,apii ana.3.i.ſ.abſinthii . drach. v.trochiſ.de roſ.drac.iii.ſucchaha,bedaoar ana.drach. ii. fiant pilulæ.

Decoctio bona.R.eupatorij.drach.v.& radicis lilij, & radicis liquiritiæ,& ameos omnium ana.drach.iij.ſeminis apij. fœnicu.ana.drach.iiij.roſarum.drac.v.decoquantur omnia,et ſit doſ.eius omni die.vnc.iij.

Nona medicina.recip.eupatorii.drac.v.radicum lilii, liquiritiæ,ameos ana.drach.iii.ſeminis apii,fęniculi ana.drach.iiii. roſarum.drac.v.coquantur omnia.doſis omni die.unc.iii.

Et iterum radicum trium omnium ana . drach. x , ſeminis aniſi,apij omnium an.drac.ij.ſuchaha,bedeoard,eupatorij,ab ſinthij omnium ana drach.v.centaureæ.drach.iij, decoquantur,& bibantur.vnc.iiij.

Decima medicina.recip.radicum trium ſcilicet fęniculi,petroſelini.apii ana.drach.x.ſe.aniſi,apii omnium ana.3.ii,ſuchaha,bedeaord.eupatorii.abſinthii ana.drac.v.centaureæ. drac. iii.coquantur in ſufficientia aquæ,doſis.ʒ.iiii.

Et iterum herbæ eupatorij,ſumiterræ.bedeoard ſuchaha. abſinthij omnium ana.drach.v.paſſularum drach.x.myrabolanorum citrinorum.drach.x.hæc quidem cura eſt ſalſa: & ei in qua vincit cholera magis conueniens.

Vndecima medicina.eupatorii,ſumi terrę,ſucchaha, bedeoard.abſinthii ana.drach.v.paſſularum,myrabolanorum citrinorum ana.drach.x.& hæc conueniunt in ſalſa:& quando cholera dominatur.

Et agaricũ cum de eo ſumitur in puluere ex drach.i. vſq; ad.drach.vnam & tertiam,diebus continuis prohibet elongari ægritudinem.Sumatur ergo puluis ex eo,& commiſceatur cum melle,& bibatur : & ſemen vrticæ poſt digeſtionem eſt mirabile valde ſumptum in puluere,aut cum melle.

Duodecima medicina quando ſumitur de agarico in puluere omni die a.drach.una uſque ad.3.unam & tertiam , phibet elongari ægritudinem.ſumatur ergo puluis eius : aut ſumatur cum melle & bibatur:& ualet mirabiliter digerendo , & euacuando : ſed apud debiles melius eſſet interpolare ſecundum medici diſcretionem:& ſemen urticę digeſta materia eſt mirabile ſumptum cum melle,aut in puluere : digerit enim phlegma,& prouocat per urinam,& ſoluit:& nõ deſ ſupra drach.i.

Verum ſi acciderit ei modus aliquis ſolutionis vẽtris, oportebit vt addatur in eo propter debilitatem hepatis ſemen cuſcutæ:& propter debilitatem ſtomachi maſtix & aniſum: et propter debilitatem ſplenis & groſsitudinem eius radix apij, & ſcolopendriã:nã multoties aſſociatur huic ægritudini ſplẽ. Et fortaſſe oportebit vt addantur propter ipſum ciperi. & grana de ben,& fœnugre.& conſideretur cum hoc diſpoſitio vehementiæ fe.vt non accidat vehemantia calefactionis.

Hic ſuccurrit quibuſdam accidentibus in phlegmatica.d.q̃ ſi acciderit fluxus uentris propter debilitatem hepatis ponatur ſemen cuſcutæ cum medicinis phlegmaticæ : ſed propter debilitatem ſtomachi miſceatur maſtix & aniſum : & propter debilitatem & groſsitiem ſplenis radix apii , & ſcolopendria. nam multoties aſſociatur huic ægritudini groſsities ſplenis:& fortaſſe oportet ut addãtur propter groſsitiem ſplenis ciperi: & grana de ben.& fænugrecum quæ ſunt aliqualiter ſolutiua, hæc enim aperiunt oppilationes ſplenis , & ipſam extenuant ſumpta,& applicata,cauendum eſt tamen calidis ſuperfluę, cũ ſe.eſt uehemens.

De euacuationibus vero quæ ſunt fortiora , & indigetur eis in hac ægritudine apud digeſtionem eſt , vt augmentetur doſ.de pilulis de turbit,& adminiſtrentur clyſteria fortia: & de illis ſunt pilulæ iſtæ.Recip.maſticis ſextam drac.i.ſucci abſinthij quartam drach.i. pulpæ colloquintidæ ſextã.drach. i.hieræ picræ.drach.ſ.agarici.drach. ſ. informentur pilulæ cum ſyrupo acetoſo mellino, & ſumantur in potu : & de illis ſunt pilulæ de maſtice,& de aloe.quòd ſi materia fuerit ad caliditatem decliuis , ſumantur de trochiſ. de ſpodio ſolutiuis. drach.iij.trochiſ.de turbit aureum.i.ſcamoneæ aure. ſ . ſucci eupatorij aure.ij. & dentur in potu ſecundum quantitatem virtutis.

In præſenti parte deſcribit ſoluentia fortia conuenientia poſt quam materia eſt digeſta,primum eſt ut augmentetur doſis de pilulis de turbit.quarum deſcriptio eſt apud Meſ. & cæteros:& adminiſtrentur clyſteria fortia.Ex quo collige clyſteria fortia,non conuenire ante digeſtionem: & de iſtis ſunt illæ pilulæ.recip.maſti.ſextam drac.i.hieræpi.drach. ſ. ſuc . abſinth. quartam & pulpæ colloquintidæ ſextam.ʒ.agarici drach.ſ.fiãt pilulæ cum oxymel.ſimp.& ſunt doſis una,ſed fortis,& de illis ſunt pilulæ de maſtice.ſ.ℨ. i. aloes.drach. i. q̃ ſi materia fuerit ad caliditatem decliuis:quia cholera ſit mixta cum phlegmate ſumantur de trochi. de ſpodio ſolutiuis:quorum deſcriptionẽ uide in antidotario drach.iii.turbit auŕ.i.ſcamoneæ auŕ.ſ.ſucci eupatorii auŕ.ii.& dentur in potu ſecundum q̃ uirtus tolerat.eſt enim forte ſolutiuum.

Et iterum eupatorij,abſinth.capil.ve.& myrab . fumiterræ,paſſularum mundatarum æquales ſumantur partes : & dentur in potu ſecundum quantitatem neceſsitatis.

Eupatorii abſinth. capil. uene. fumiterræ. myrabol. paſſul. partes æquales:& dentur ſecundum neceſsitatem:& placuit ſibi ponere hoc ſolutiuum:licet ſit debiliſsimum.

Et ſi non ſuffert corpus ſolutionem ventris perueniatur ad diuretica,& ſubtiliatiua,& ſudare facientia:& de ſumma illorum quibus indigetur:tunc eſt infuſio aloes cum melle.

In hac parte euacuat cum prouocantibus,& ſudare facientibus,quando corpus non tolerat fortia ſolutiua: & de ſumma illorum eſt infuſio aloes cũ melle . Pro quo nota q̃ licet aloes ſit ſolutiuus:tamen infuſus cum ſeminibus prouocantibus prouocat per urinam : & ſi illa prouocantia prouocant menſtrua, adiuuat ad eorum prouocationem,& aperit orificia uenarum mẽſtrualium.quod bene nota,ponitur autem mel ad dulcoran d.m,abſtergendum,& faciendum uirtutem prouocatiuam penetrare:cum dulcia libenter a membris attrahantur.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 223 sur 301

Et quando declinat ægritudo, non eſt tunc introitus balnei ante cibum malus: cibi autem eorum ſint ſubtiles ſicut acetum, & oleum: & quandoque ponitur in eis parum almuri, et proprie in fine eius. Illi autem qui ſunt fortiores ſunt altaragi, & pulli, & alcubugi & his ſimilia poſt declinationē: et oportet vt ponantur in eis, & proprie apud digeſtionē ea in quibus eſt inciſio ſicut acetum, & ſynapis, et almuri. Et ſi fuerit phlegma acetoſum, malum viſcoſum porrū & aqua ciceris ſunt de melioribus cibis eis: & quandoque ponuntur in eis cyminum, & anethum, et oleum et beguerid facta ex ſicla, et almuri, et aceto, et oleo abluto et alchaguamac, ſicut kemach de capparibus, et kemach de anetho, et origano, et aniuden et aſparagis. Et deuitentur olera in quibus eſt infrigidatio et humectatio: et hora cibi eſt poſt teporem paroxyſmi, et eradicationem eius, et ante paroxyſmum ad minus quatuor oris. menſura autem ſomni eorum eſt vt ſit æqualis vigilijs, et ſit digeſtio materiei ad ſomnum, et reſolutio ad vigilias. Et balneum quidem eſt vehementis nocumenti, niſi poſt declinationem.

Hic curat phlegmatica in declinatione per balneum, & cibos. d. ꝙ. quando uentum eſt ad declinationem, balneum ſtomacho ieiuno cōfert: & forte melius aereum quàm aqueum: cecidit tamen uſus balnei a cōſuetudine: cibi autem eorum ſint ſubtiliatiui ſicut acetum ad incidendum: & oleum apud arabes fere ſemper ponitur pro condimento omnium ciborū: & non nocet in phlegmatica: & quandoq; ponitur in eis parum muri .i. ſalſamenti facti cum placentis hordei cum ſale ut docet Azaranus: quia fortiter exiccat, & adiuuat ad materiæ digeſtionem. illi autem qui ſunt plurimi nutrimenti ſicut altaragi. i. aues paruæ, & pulli ſcilicet columborum. per pullos .n. abſolute intelligunt arabes pullos columborum, & alcabugi ideſt perdicis: & his ſimilia. poſtquam incepit declinatio. quia indigetur groſſiori diæta: & poſt digeſtionem ponantur in cibis ſuis incidentia ſicut acetum, ſynapis, & almuri. Et ſi phlegma fuerit acetoſum, malum, uiſcoſum, ſupple aut uitreum conueniunt porri: & aqua cicerum ad ſubtiliandum, & incidendū, & abſtergendū: & ſunt de melioribus cibis: & quandoq; ponitur in eis cyminum, anethum & oleum. prima duo ad calefaciendum & ſubtiliandum: oleum uero pro condimento. Et iterum beguerid quæ eſt compoſitio quædam facta ex ſicla almuri & aceto & oleo abluto. Ablutio enim facit ut oleum ſit magis in humiditate temperatum ſecundo canon. ca. de oliua & alkaguamach. i. condita ſaracenorum: & proprie cū aceto aut ſale ſit Kenmach de capparis, & Kenmach de anetho & Kenmach de aniuden & Kenmach de aſparagis. Eſt autem aniudē radix herbæ ex qua fit aſſa dulcis: & nos ꝓ hoc habemus Kenmach de caulibus & ſimilia. Et uitentur olera in quibus eſt infrigidatio & humectatio ſicut lactucæ & ſimilia. hora cibi eſt poſt teporem paroxyſmi, aut eradicationem quando integre eradicatur, & ante paroxyſmum ad minus per quatuor horas. Et hæc conſidera ꝙ Auicen. magis ſe elongat a principio paroxyſmi quàm a fine declinationis in dando cibum. ꝙ ſi eſſet opus cibare bis in die naturali, cibetur parum in augmento paroxyſmi. ſomnus autem ſit æqualis. i. proportionalis uigilijs. debet enim eſſe cōmuniter ſeptem horarum, uel circa, & proprie in fine ſtatus, uel in declinatione: & balneum nocet multum niſi poſt declinationem.

Et ſuccuratur vomitui eius quando ſuperfluit: et oportet vt adminiſtretur in illo, quod ſit ſicut miua et ſyrupus de granatis cum menta ſimul coctus. Et ſi neceſſarium eſt fortius ſumatur de granis granatorum muzorum. drach. x. et thuris albi et maſticis, amborum ana drach. v. mentæ drach. vij. de coquantur in duabus lib. aquæ in qua ſint folia mentæ donec minuatur. Et ſuccuratur fluxui ventris eius: cum ſuperfluit cum retentione eius cum eis quæ ſciuiſti de ſtypticis regimentalibus, et medicinalibus. Sed eius quidē debilitationi ſuccurrit ut cibetur ſucceſtione eius pullis aſſatis, et ī patellis coctis et ut adhibeantur ſuffumigationes, et odores viuificantes. Et ſi acciderit inflatio in facie, et extremitatibus, iuuantur cum adminiſtrantur huiuſmodi trochiſci. Recip. aniſi, et laccæ ablutæ amborum ana. pondus. drach. v. amygdalarum excorticatarum, croci, marmacor. omnium. ana. drach. iiij. ſeminis apij. ſeminis fœniculi, floris ſquinanthi omnium ana. drach. iij. floris eupatorij. drac. iij. ſ. ſpicæ. drach. vi. hieræpicræ. drac. vii. roſarum. drach. x. fiant ex eis trochiſci et adminiſtrentur. Et fortaſſe indigebis eis quæ ſunt ſicut homoruſia, & dialacca, & medicamen de amygdalis amaris. Et ad longitudinem febris Recip. roſarum pondus. drach. x. maſticis, & ſpicæ, & fœniculi, & ſeminis apii, & ſeminis endiuiæ, & ſucci eupatorij, & ſucci abſinthij, omnium ana. drach. iii. ſpondii drach. v. fiant trochiſci. Et ſit doſis ex duabus. drach. vſque ad. v. cum drach. x. de geleniabin in decoctionis fœniculi quantitate vnciarum. ij.

Hic docet curare quædam accidentia. quorum primum eſt uomitus, cui quādo ſuperfluit ſuccurrendum eſt cum miua cytoniorum cum aromatibus, aut ſine ſecundum exigentiam. Item cum ſyrupo de menta in quo ponitur uinum granatorū: & melius eſt ut ſit cum eo uinum cytoniorum. Horum deſcriptio eſt apud Meſ. & alios. ſi neceſſarium eſt fortius cōſtrictiuum ſumantur de granis granatorum drach. x. thuris albi, maſti. ana drac. v. mentæ. drac. vii. decoquantur in duabus lib. aquæ, in qua prius fuerint infuſa folia mentæ, donec diminuatur ad mediam. Et ſecundo ſuccurratur fluxui uētris cum ſuperfluit cum eis quæ ſciuiſti de ſtypticis regimentalibus ægri. Subueniatur cibando ipſum quando debilitas ſuccedit ad fluxum uētris cum pullis aſſatis, aut in patella coctis. ſic enim præparati nutriunt, & adhibentur ſuffumigationes, & odores uiuificantes ſpiritus enim odore confortantur. quarto ſi acciderit inflatio in facie & extremitatibus, quæ diſpoſitio eſt cachexia, ſubueniatur cū his trochiſcis. ℞. aniſi, laccæ ablutæ ana. drach. v. amygdalarum excorticat. croci, mamacor. i. meliſſæ ana. drac. iiii. ſe. apii, fœniculi, floris ſquināthi. ana. drach. iii. floris eupatorii. ʒ. iii. ʒ. ſpicæ. ʒ. vi. hieræ picræ. ʒ. vii. roſ. ʒ. x. fiant troſchiſci & adminiſtentur. & fortaſſe indigebis eis quæ ſunt homoruſia & dialacca. aperiunt enim oppilationem, & prouocant, & valent in cachexia. Hic quinto ſuccurrit longitudini feb. cū medicamine de amigdalis amaris. ℞. roſ. dra. i iii. maſt. ſpi. fœni. ſe. apii. ſe. endiuiæ, ſuc. eupatorii. ſucci abſinthii ana. ʒ. iii. ſpodii. ʒ. v. fiant trochiſci doſis a. ʒ. ii. ʒ. uſq; ap. ʒ. v. cum. ʒ. x. geleniabin in quantitate vnc. ii. decoctionis fœniculi.

Sed dubitatur, quomodo hoc uocaē medicamen de amygdalis amaris, cum hic non ponantur amygdalæ. Dicendum ꝙ debent ſuppleri. Vel dicendum quòd quāuis in ipſo non ſint amygdale amaræ, dicitur tamen medicamē de amygdalis amaris quia ſimulatur amygdalis amaris in apertione, & prouocatione. ſicut dia curcuma dicitur a curcuma quæ eſt cœlidonia minor: quia ſibi ſimulatur in uirtute: quamuis in diacurcuma non ingrediatur curcuma.

Et ameos confectum cum melle eſt magni iuuamenti in huiuſmodi loco.

Et ameos confectum cum melle eſt magni iuuamenti in feb. phlegmatica cum prolongatur. nam confert humiditatibus malis.

Et fortaſſe indiges propter lōgitudinem frigoris fricatione: & modus in ea eſt vt incipiat ab humeris, & inguinibus quando ſpargitur caliditas in manibus, & pedibus, & calefiunt. Si autē ſenſerit ſimilitudinem laſſitudinis fiat permutatio ad fricationem dorſi: & quando vehemens ſit calefactio quæ neceſſaria eſt in eis tunc dimitte eam ad aliud membrum. Et de oleis bonis eis eſt oleum dulce in quo non eſt ſtypticitas, & oleum chamæmillinum, et oleum de anetho decoctum in vaſe duplici. Cum ergo compleueris tunc abſterge re oleum aliquod, vt non anguſtietur: & non eſt malum ſi fricationem ſiccam ſequatur fricatio cum oleo aliquo.

Hic ſexto ſuccurrit frigori longo cum fricatione quæ debet incipere ab humeris, & inguinibus trahendo uerſus manus, & pedes: & hoc in fine principii, & in principio augmenti quando ſpargitur caliditas ad extrema. Si autem ſenſerit ſimilitudinem laſſitudinis ſcilicet ulcerosę dimittatur extremorum

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 224 sur 301

extremorum fricatio, & fricetur dorſum. Similiter quando per frictionem fit vehemens calefactio, aut alicuius membri dimittatur illud membrum, & fricetur aliud. Et de oleis bonis cum quibus debent iniungi partes fricatæ eſt oleum dulce in quo non eſt ſtypticitas: quod ſ. non fit factum ex oliuis maturis]. item oleum chamæmillinũ, & oleũ de anetho decoctũ in duplici vaſe. cum autem unxeris, fricando abſterge oleum cũ panno, ne remanens in poris oppilet, ad quam oppillationẽ ſequatur anguſtia prohibita tranſpiratione: & non eſt malum ſi frictionem ſiccam ſequatur fricatio cum aliquo oleo, ut adiuuet ad materiæ reſolutionem. Innuit ergo quòd aliquando fricetur abſq; hoc quòd ſuccedat unctio fricando iterum, & tandem oleum cum quo facta eſt fricatio abſtergatur.

Et de illis quæ ſeruant ſtomachos eorum, vt non debiliten-
tur, ſunt vnguenta iniuncta capiti ſtomachi, quæ ſunt ſicut o-
leum chamæmellinum, & nardi: & oleum anethinum & for-
tius illo alnozoKi. & de emplaſtris inuatiuis eſt ut decoqua-
tur chamæmilla cum re pauca maſticis decoquendo cum vino
cum duplo ſui de melle.

Hic ſeptimo docet prohibere debilitatem digeſtiuæ ſtomachi: & etiam ſuccurrere ei ſi acciderit. d. quòd oleũ chamæmillinum, nardi num. i. de ſpica. anethinum ori ſtomachi applicet: & melius eſt ut cum pauco cerę, unum aut plura ex his cõpoſita applicentur: & fortius iſtis eſt alnacoki oleum de geſſemino: & aliquando gummi quod reperitur in pino ideſt reſina. & eſt præſtans. Et de emplaſtris iuuatiuis eſt ut decoquant chamæmillæ. 3. 5. maſticis. 3. iij. uini. 3. ij. mellis. 3. iiij. ſimul bulliãt uſq; ad ſpiſſitudinem, & applicentur ſtomacho.

Et ſi ceciderit appetitus: tunc melius eſt vt non adminiſtre
tur vinum ſolum: immo in quo decocta ſunt ſicut chamæmil-
la, & dactyli, & melilotum, & abſinthium.

Hic octauo docet ſuccurrere caſui appetitus. melius eſt ut non adminiſtretur uinum. ſ. in potu maxime ſaracenis qui non ſunt aſſueti. nam eliquando materias remollit ſtomachum: immo adminiſtretur uinum in quo decocta ſunt chamæmilla: dactyli: melilotum, & abſinthium ſecũdum Dynum exterius: ſed ſecundum Gentilem uia ſyrupi: & certus ſum quòd uinum decoctionis abſinthii eſt præſtans medicina ad nocumentum appetitus, a cauſa frigida ſicut eſt in phlegmatica.

Cura phlehmaticæ continuæ, quæ nominatur latica. Cap. LIX.

CVra eius eſt cura facientis paroxyſmum omni die: &
differt ab eaquoniam oportet vt in illa ſit adminiſtra
tio ſubtiliantium calidorum cum facilitate: & hoc ſi
fuerit contentus eis quæ ſunt ſicut ſyrupus acetoſus, & gele-
niabin, & iuleb de melle & aqua eius, et aqua fœniculi, et apij,
& radicum trium ſine dubio confert. Et quandoq; cõfert eis
kiſch de anetho: & Kiſch de capparibus, & proprie cum veſti
gijs digeſtionis. Et præparentur cibi eorum in obſeruatione
temporum, & diuerſitatis eius & fortitudine uirtutis, & de-
bilitatis eius: in præparatione cuius rememoratio præterit:
& de medicinis bonis ad eos, ſunt trochiſci de decẽ generibus.
Et iterum de medicinis expertis ad eos eſt illa quæ Recip. roſ.
drach. vi. ſucci liquiritiæ. fumiterræ. ſpicæ. omniũ ana. drach.
iiij. maſticis. drach. iij. Karabæ. drach. iij. aniſi. drach. ij. præpa-
rentur. Iterum trochi. eupatorij. drach. iiij. ro. drach. i. & ter-
tiã ſpodij. drac. ij. & ſ. Et iterum trochiſchorũ abſinthij: quo-
rum deſcriptio Recip. aſſari, ſe. apij. aniſi. amygdalarum ama-
rarum, ſuchaha. bedeoard. ſuc. eupatorij. ſpicæ maſticis. om-
nium ana. drach. ij. & iterum eupatorij. vnc. iij. roſarũ rubea-
rum. lib. i. ſpi. lib. ſ. ſpodij. vnc. iiij.

Hic curat laticam. d. quòd curatur cura phlegmaticæ interpolatæ. differt tamen quia in latica calida ſubtiliantia debent eſſe remiſſiora cũ ſit in eis minor caliditas quàm in interpolata. Et ſi fuerit contentus ſyrupo acetoſo mellino, aut zuccarino, aut geleniabin & iuleb de melle. ſ. in quo eſt multũ de melle, & aqua eius. ſ. in quo ſit aqua multa, & parum mellis eſt bonum. ſit. n. ſolum ex aqua & melle in qua compoſitione poteſt eſſe plus & minus in comparatione ad aquam: & aqua fœniculi, & apii & trium radicum. ſ. petroſelini, & bruſci, & aſparagi ſine dubio confert non tranſeundo ad fortius calida, quando confert eis Kiſch de anetho, Kiſch de capparibus & proprie apparente digeſtione manifeſta: quia in principio non conueniunt: & præparentur cibi eorum ſm diuerſitatem ſpecierum phlegmaticæ ut notum eſt. Item ſm fortitudinem, & debilitatem uirtutis, de quorum præparatione rememoratio præceſſit in capitulo præcedenti. Et de medicinis bonis ſunt trochiſci de decem rebus. Et iterum de medicinis expertis ad illos eſt illa quam ponit Auic. in hoc ca. ℞. roſ. 3. vi. ſucci liquiritiæ, fumiterræ, ſpicæ. an. 3. iiij. maſticis. 3. iij. aniſi, Karabæ ana. 3. ij. terantur, & cum aliquo liquore fiãt trochiſci eupatorii. Item trochiſci. eupatorij. 3. iiij, roſ. 3. i. & tertiã. ſpodij. drach. ii. ſ. & trochi. abſinthii: quorum deſcriptio. aſſari. apii, aniſi. amygdalarum amarum, ſuchaha, bedeoard, ſucci eupatorii, ſpicę, maſticis omnium ana. 3. ii. Et mirandum eſt quòd dicãtur trochiſci de abſinthio cum in eis non ponatur abſinthium, uel q̃ debet poni abſinthium uel ſumant denominationẽ ab abſinthio: quia ſibi ſimilãtur in uirtute ſicut & de diacurcuma dictũ fuit. Vltima deſcriptio: eupatorij. 3. iii. roſ. ru. li. i. ſpodii. 3. iiij. fiant trochiſci cum aliquo liquore. Cura phlegmaticæ tam continuæ quàm interpolatæ nouem exigit intentiones. Prima eſt debitum regimen ſex rerum non naturalium. ſecunda euacuat materias communes. tertia phlebotomia. quarta euacuat euacuatione integrata ex minoratione, digeſtione, & eradicatione materieri ſm exigentiam. quinta prouocat uomitum. ſexta prouocat urinam. ſeptima ſudorem. octaua cõfortat membra. nona corrigit accidentia: & in horum executione nõ eſt differentia: niſi quia in phlegmatica continua debet diæta eſſe magis tenuis, & medicinæ minus calefacientes, & phlebotomia magis conuenit quàm in interpolata. Prima. ſ. regimen ſex rerum ſm plurimum debet declinare ad calidum & ſiccũ niſi in ſalſa, in qua ſm plurimum declinat ad frigidum & humidũ: & ſint cibi in principio aliqualiter inciſiui, & ſubtiliatiui in proceſſu magis: deinde completa digeſtione & notabiliter minoratione ſint cum hoc aperitiui & prouocantes. unde in principio uinum regulariter non conuenit: ſed bene competit digeſta materia & minorata. omitto proſequi reliquum regimen ſex rerum: quia manifeſtum eſt ex textu: & nimis prolixus eſſem, ſi omnia ſigillatim proſequi uellem.

Iotentiones curatiuæ feb. phlegmaticæ.

Secunda intentio completur cum clyſteri. ut. ℞. brodii. pulli lib. i. olei. 3. iii. ſalis. 3. ii. mellis. 3. ii. miſce. Item conuenit factum ex decoctione blitis, mercurialis, florum chamæmillæ, furfuris & ſimilium cum oleo, melle, & ſale prædictis. Aliquando cum leniente ſumpto ut. ℞. floris caſ. ab. ℥. i. uſq; ad. ℥. x. miſceatur cum aqua paſſularum. Phlebotomia iuxta intẽtionem tertiam conuenit cum urina fuerit rubea & groſſa, & cæteris conſentientibus. Pro quarta intentione facta lenitione & phlebotomia ſi expedierit digeratur materia cũ oxymellis ſimplicis & mellis ro. ana. ℥. i. diſtemperatis cum aqua zucca. aut paſſularum: & ſi fuerit ſalſa loco oxymellis ponatur ſyrupus acetoſus zuccarinus: deinde apparente aliqua digeſtione occulta vel manifeſta dentur pilulæ alephanginæ ſolæ, aut cum tertia parte agarici præparati: aut ſi uenter fuerit ſtypticus detur caſsia cum medulla cartamini, & diſtẽperetur cum aqua decoctionis turbit & pauci zingiberis. poſtea digeratur cum oxymellis compoſiti. vnc. 5. mellis roſ. ℥. i. aquarum fœniculi & petroſelini. ana. ℥. i. 5. & ſi materia fuerit ſalſa digeratur cum ſyrupo aceteſo, zuccaro & ſyrupo de fumoterræ cũ aqua bugloſſæ & endiuiæ, aut cum ſero caprino: poſtea euacuetur cum medicamine de turbit. & ſi fuerit ſalſa cum pilulis de fumoterræ cum aqua bugloſſæ & endiuiæ, & pauco turbit cum modico zingib. deinde digeratur cum oxymellis compoſiti. unc. ii. aquarum fœniculi. apii ana. vnc. i. 5. euacuetur cum medicamine de turbit. Aut ſi fuerit ſalſa digeratur materia cũ ſyrupi acetoſi compoſiti, ſyrupi de fumo terrræ ana. vnc. i. cũ ſero caprino. Deinde euacuetur cum pilulis de fumo terræ & pauco turbit correcto cum zingi. Vomitus autem iuxta quintam intentionem eſt prouocãdus natura tentante. primo cum lenibus: deinde cum fortioribus magis digeſta materia de quibus dictum eſt in textu. Si vero natura non tentauerit credo potius quod ſit omittendum. Sed prouocatio urinæ iuxta

ſextam

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 225 sur 301

ſextam intentionem perficitur cum ſyrupis & aquis digerentibus iam prædictis. Sudoris autem prouocatio iuxta ſeptimã intentionem perficitur cum aqua hordei, & pauco uini ſubtilis. Item fumigando corpus pannis coopertum cum aſperſione aquæ ſuper lateribus calidis ex utroq; latere exiſtentibus. Membra autem confortentur iuxta octauam intentionem cũ trochiſcis de abſinthio,& ſimilibus,& cum aromatico roſ.diagalanga,electuario regum,& ſimilibus magis aut minus ſecũdum exigentiam. Nona intentio ſcilicet correctio accidentium perficitur ſecundum ipſorum exigentiam: & de his dictũ eſt in textu quantum oportet.

Cura epialos & lipariæ. Cap. LX.

CVra earum propinqua eſt curæ quam diximus ſunt et ambæ aſſociatæ vni viæ. Et oportet vt incipiatur in primis a ſyrupo acetoſo mellino,& zuccarino:& præcipiatur in eis ambabus ut adminiſtretur rob agreſte decoctũ cum melle & ſyrupo roſato:deinde fiat gradatio de via ſumẽdi in potu ſemina,& aquas eorum ad infuſionem aloes: & trochiſcos de roſis cum maſtice:& pilulas de aloe:et hierãpicram & pilulas de eupatorio. Et oportet vt in eis ambabus ſimul ſtomachi ſollicitudo habeatur, & adminiſtretur vomitiuum cum aqua phaſeolorum,& raphani,& anethi & calamenthi et diuretica. Et de ſolutiuis iuuatiuis eſt illud quod fit ex myrabolanis nigris, et citrinis, et turbit et zuccaro. Et de illis quæ cõferunt eis iuuamentum magnum ſunt clyſteria decliuia ad acuitatem,et in quibus ponuntur medulla cartami, et centaurea minor,et anethum et chamæmilla,et alhaſceh et melilotum,et almuri,et mel. Et regimen lipariæ indiget ſubtilitate plus quàm regimen alterius.

Sub cura harum duarum febrium includitur cura tertię fe. in qua ſimul ſentitur calor & frigus, & intus & extra. & ſine alia diuiſione dicit, ꝙ cura harum febrium appropinquat curæ phlegmaticæ quæ ſtatim dicta eſt. Item ambæ iſtæ duæ. ſ. & tertia conueniunt inter ſe quo ad curam. nam materiæ a quibus pendent utplurimum ſunt ſimiles: & pro digeſtione conuenit in principio ſyrupus acetoſus mellinus & zuccarinus. ſ. ſimplices: & procedente digeſtione procedatur ad ipſos compoſitos iuxta canones datos in præcedenti ca. & in his febribus conuenit rob agreſte decoctum cum melle ad ſtomachi confortationem,& ſyrupus acetoſus ſiue ſimul dentur, ſiue ſeparentur:& cum hoc ſecundum diuerſas neceſsitates: deinde fiat gradatio de via ſumendi in potu.ſ.ſemina aperitiua & aquas.i. decoctiones eorum quæ dantur pro digeſtiuis, & ſubtiliantibus,& aperitiuis ad infuſionem aloes, quæ datur ad prouocandum iuxta dicta in præcedenti c.& ad throciſ. de roſ cum maſtice qui dantur ad confortandũ: & ad pilulas de eupatorio quæ dantur ad fluendum,aperiendum,& prouocandum. q.d. prima meteria digeratur, deinde ſoluatur,prouocetur, & cõfortetur ſecundum intentiones dictas in præcedenti ca.& oportet ut in his ſe.habeatur ſollicitudo ſtomachi ne debilitetur. ſicut habẽda eſt in omnibus feb. phlegmaticis. Item adminiſtretur vomitus cum decoctione phaſeolorum,raphani,anethi,calamenthi, maxime ſtomacho nauſeante: & diuretica & adminiſtrentur ad euacuandum per urinam. Et de ſolutiuis iuuatiuis eſt quæ fiunt ex myrabol.nigris & citrinis,turbit & zuccaro.ſ.puluere facto.nam ſi cholera peccat cum phlegmate miſceantur citrini cum turbit,ſi uero melancholia miſceantur nigri cum turbit. Si autem hi tres humores ſint in cauſa hæc tria ſimul miſceantur. De clyſteribus autem conferentibus ſunt illa quæ declinãt ad acuitatem propter phlegma groſſum. ꝛ. medullæ cartami, centaureæ minoris,anethi,chamæmillę,alhaſce.i.thymi,melioti,añ.bulliant in ſufficienti quantitate aquæ, de qua accipiat̃ lib.i.almuri.vnc.i.mellis.unc.ij.miſce. Vltimo dicit quòd regimen lipariæ indiget ſubtilitate plus quàm regimẽ epialos:quia in liparia cum ſit calor intus,non audemus uti calidis ſubtilibus,ſicut in epialos. Vel indiget ſubtiliare plus:quia cũ poſſẽt fieri ex cholera ſ.illa quæ dicit tabaros,poſſet fieri error ſi curetur cura plegmaticæ:immo oportet ut curetur cura tertianæ nothæ. Cura harum quando pendet a phlegmate, exigit intentiones illas quæ dictæ ſunt in cura phlegmaticæ eodem modo perficiendas. Quando vero liparia dependet a cholera groſſa,curetur cura tertianæ nothæ.

Cura feb.cum ſyncopi & humoroſa. Cap. LXI.

HAec feb.eſt difficilis curæ:et modus in curatione eius eſt euacuatio gradata ex ſubtili ad fortem: et propie quando natura non reſpondet ex ſe.tunc.n. cum clyſteribus munda quod eſt in inteſtinis, et venis propinquis eis ex ſuperfluitate: et adminiſtra in reſiduo ſubtiliationem, cum fricatione.

Primo ponit curam eius quando pendet a phlegmate.ſecũdo quando a cholera.ſecunda ibi § Quòd ſi fuerit. § Prima in duas. primo in generali curam ponit.ſecundo in ſpeciali.ſecunda ibi § Et Gal. § In prima parte dicit ꝙ hæc feb. eſt difficilis curæ:& modus curationis eſt euacuatio gradata ex leni ad fortem,& proprie quando uenter non eſt lenis.tunc.n. cũ clyſteri euacues quod eſt in inteſtinis. & in uenis meſaraicis terminatis ad inteſtina incipiendo a lenioribus,& gradatim procedendo ad fortiora:& reſiduo corporis adminiſtra fricationẽ ſubtiliantem materiam contentam in ea, ut ſubtilietur & pro parte ſoluatur:quæ fricatio ſimiliter debet eſſe gradata procedens de ſubtili ad fortem. Notandum ꝙ licet Auicen.in hoc capi.non manifeſte exprimat ſolutiũ exhibendũ tamen ipſum non negat: aliqñ uero auctores ipſum exhibent ſicut Raſ.16. continentis capi.de cura fe.ſyncopalis. & ſimiliter Alexander in hoc cap.propterea.licet Auicen. hoc non exprimat, poſſumus tamen dicere ꝙ ipſum ſubintelligit,uolens gradatim euacuationem fieri non ſolum cum clyſteribus:ſed etiam cum ſolutiuis exhibitis incipiendo cum clyſteribus quæ leuiora ſunt minus agitantia:& forte nõ expræſsit ſolutiua forte exhibẽda: quia noluit eſſe contrarius Gal. qui ſolutiua ꝓhibet exhiberi.

Et Gal. quidem dixit,quòd deficit ab euacuatione plurimũ eorum,niſi cum fricatione: et melior modorum in fricatione eorum eſt,vt incipiat a coxis,et cruribns deſcendendo a ſuperiori ad inferius: et adminiſtretur illud cum mantili aſpero abradente cutem:deinde permutetur ad manus,deſcẽdẽdo ab humero ad ſpatulam,ita vt igniatur cutis:deinde ad dorſum, et pectus: deinde redeat ad crura, et reuertatur ad ordinem primum. Et ponatur medietas temporis eorum fricationi: et medietas temporis eorum dormitioni,ſi poſsibile eſt.

In hac parte curat hanc febrẽ fere in oĩbus ſequens Gal.12. therap.& habet tot partes quot ponit canones. Primus canon ſm Gal. ſm plurimũ dimittenda eſt euacuatio,& procedendũ eſt cum fricatione quę debet fieri cum mantili.i.panno aſpero abradente cutim, incipiendo fricare coxas, & crura trahendo a ſuperiori ad inferius.ſ.a coxis & anchis uſq; ad pedes:deinde fricetur manus.ſ.magna incipiẽdo ab humeris, & ſpatulis uſq; ad manus paruas ita ut cutis igneatur:deinde redeat ad crura procedendo ordinate ad reliqua membra ſicut dictum eſt: & ponatur medietas temporis frictionis:& medietas dormitioni eorum ſi poſsibile eſt.

Dubitatur utrum patientibus ſyncopalem humoroſam ſit exhibendum ſolutiuum:& uidetur quòd ſic per Raſim.16.continentis.ubi auctoritate Alexandri cõcedit ſolutiuum.dicit.n. da ſolutiuum ad minorandum phlegma ut non aggrauet uirtutem,quam ſi uideris roborari ſuper reſiduum: bonum. ſi uero non da ei ſolutiuum. Et confirmatur.non.n.uidetur ueriſimiliter tantam molem phlegmatis tam groſsi, & uiſcoſi poſſe ſine euacuatione notabiliter minorari. In contrariũ eſt Gal.12. therap.d.qualiter ergo ad hoc ſaluatim indigentes quidem euacuatione:non facientes autem euacuãtia auxilia nullã aliam inueni in eis euacuationem niſi per frictionem. Et Auicen. magis in parte præcedenti edhæret Gal. ut patet. Et confirmatur. nam iſti humores facient ſyncopim quieſcentes, aut ſaltem cum mouentur. ergo multo magis commoti a pharmaco forti,aut debili.

Pro ſolutione ad hanc dubitationem dicẽdum quòd patien

tes

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 226 sur 301

tes hanc feb.reperiuntur in duplici diſpoſitione. Quidam .n. patiuntur hāc febrem a materia cruda nullo modo ſuſceptiua digeſtionis: & hi habent colorem plumbeum tendentem in fuſcum,oculos concauos.& uirtutem debilem.non.n.nutriun tur niſi diminute. habent .n.parum de ſanguine malignato ab hoc maligno phlegmate ſecum permixto,& in iſtis nō eſt ſpes ſalutis. Quidam uero licet habeant coloré plumbeum hñt tñ alium tendentem aliqualiter ad rubedinem: nec habēt oculos concauos,habentq; uirtutem ſatis fortem:& in iſtis eſt ſpes ſa lutis. Hoc præmiſſo dicendum primo quòd non eſt bonū ponere concordiam inter iſtos qui a propoſito volunt eſſe diſcor des:ſicut Alexander cum Gal. Sed dicendum unūquenq; iſtorum virorum proceſsiſſe ſuo iudicio æſtimatiuo. Voluit.n. Gal.v t credo primos in quibus non eſt ſpes ſalutis eſſe dimit tendos prognoſticis.Si quis tamē vult aliquid tentare,melius eſt ut nō tentet remedium: propter quod manifeſte moriatur ſicut pharmacum.nam dum incipiet humores agitare ipſi cōmoti euaporantes, vel fluentes ad cor faciunt ſyncopim irrecuperabilem:quod nō erit abſq; medici magna calūnia: quātumcunque præmiſerit prognoſticum. Sed ſi fiant fricationes dato quòd moriantur non ita cito morientur: immo fricatio releuat ipſos aliquando a profunditate ſyncopis, & nō eſt remedium ita notatum ſicut ſolutiuū:& in ptāte tua eſt dimittere fricationes quando uolueris:ſed non eſt in poteſtate tua ita impedire operationem ſolutiuis. Econtra vero Alexander æſtimat fricationes non eſſe remedium alicuius efficaciæ qua poſſet ſaluari ſicut eſſet ſolutiuum. Sed in ſecundis dicit Gal. procedendum eſſe cum fricatione,donec materia ſit per fricationem calefacientem & ſubtiliantem aliqualiter digeſta: & donec ſedetur ſyncopis ſequens frigiditatem uaporum ueniētium ad cor,conſueta accidere in principii s paroxyſmorum: & poſt illud procedendum eſſe cum ſolutiuis timens de materia in principio cruda per pharmacum agitata ne faciat ſyncopim irrecuperabilem, cum etiam materia quieſcente accidat ſyncopis. Econtra Alexander vult quòd cum uirtus eſt adhuc fortis potens tolerare agitationem,& euacuationem materię ſit exhibendum ſolutiuum,timēs ſi differatur ne uirtus ex proceſſu ægritudinis ſuccumbat,aut ante exhibitionem pharmaci,aut in ipſa ſolutiōe,& agitatiōe:& certe ut bene dicit Gen. neutra partium poteſt bene alteri concludere:neq; etiam experientijs,& ſucceſsibus ſyncopales raro accidūt: & etiā quia ſecundum utranq; intentionem operando res aliquando bene ſuccedit,aliquando male. Ego.n.uſq; ad annum ſexageſimūſecundum ætatis meæ non inueni niſi quatuor feb. ſyncopales humoroſas,quarum habeam memoriam. vnam in quadam ſene cum eſſet exhibitum ſolutiuum,ſyncopizauit & fere cū ſolutiuo mortua eſt. Sed deinceps nobis nō audientibus ſolutiuum,præcepimus fricationes,& in quarta die poſt diem ſolutiui mortua eſt. Reliqui tres iuuenes euaſerunt in quorum uno ſuperuenit fluxus ventris:& quanuis paſſus fuerit frequētes ſyncopes,cum magna trium virtutū debilitate, vt fere oēs deſperarent de eo tandem euaſit. In alio ſuperuenit ſudor, & cum eo tandem ſanatus eſt. In quadam alia nobili veneta non fuit proceſſum niſi cum clyſteribus, & fricationtibus per aliquos dies:& poſtea deficiēte ſyncopi proceſſum eſt cum ſolutiuis,& euaſit. Ego autem potius credo quouſq; durat ſyncopis procedendum eſſe cum clyſteribus:quæ tamen fiant in declinatione paroxyſmi, quando non ſit ſyncopis quàm cum ſolutiuis. Sed poſtea ceſſante ſyncopi veniendū eſt ad ſolutiuū: tu uero fac ut libet. Et ſi uis dare ſolutiuum fac ut operetur in maiori quiete,quando non eſt ſyncopis. ſyncopis.n.accidit ſecundum plurimum a principio paroxyſmi vſq; ad mediū augmenti. Sed eſto memor quòd non ſurgāt ad aſcellam:ſed aſcellent iacentes ſiue ſponte aſcellent,ſiue cum clyſteribus uel ſolutiuis. Rationes autem factæ in principio pro utraq; parte facile ſoluuntur. Fricationes autem quantæ debeant,& qua hora dicetur quando ordinabo curam. Non.n. credendū eſt ſicut ſonat textus quòd per medietatem temporis debeant fricari: per alia dormire.primum enim non eſt tolerabile.ſecundum ſcilicet ſomnus.1 2.horarum non eſt conueniens: & forte nō eſt poſsibile: ſed utrūq; debet eſſe prolixū ut per ſomnū vacet digeſtioni & reſolutioni.ideo Aui.dixit.ſi eſt poſsibile.

Et ad ſummum canon curationis eorum eſt ſubtiliatio.non calefactio ualde: & de illis quæ conferunt illis ſunt ſubtiliantia,ſicut aqua mellis cū uirtute hyſſopi,et ſeminis apij in matutinis,et ſimilibus eis. Quòd ſi fuerit illic fluxus uentris ſuperfluus,decoque mel decoctione vehementiori, et non ſoluet niſi parum temperatum,iuuatiuum.

Hic aſſumit reliquos canoñ.euacuationis:quorum primus, debemus ſubtiliare materiam non calefaciendo valde, ne per calefactionem magnā liquefacta materia fluat,& dilatetur:aut ne reſolutis partibus ſubtilibus ingroſſetur. Et de conferenti bus eſt aqua mellis in qua ſit decoctus hyſſopus,& ſemen apii, aut ſibi ſimilia exhibita in matutinis: aut aliter exhibita horis ſibi ſimilibus ſicut ante etiam. Quòd ſi fuerit fluxus vētris ſuperfluus,decoque mel,ſiue detur uia cibi,ſiue uia medicinę de coctione uehementiori,& non ſoluat niſi parum iuuatiuum.i. quod ſolueret parum iuuabit. Pro quo ſciendum q̄ mel non coctum eſt ſolutiuum ſua uirtute acuta abſterſiua & parte ventoſabili,ſi autem decoquatur cum aqua donec abiiciatur ſpuma minus ſoluit. Si autem poſt abiectionem ſpumæ adhuc magis decoquatur,efficitur adhuc minus ſolutiuum: partibus dē quibus ſupra adhuc magis reſolutis:& de hoc eſt ſermo in parte præſenti.

Et ſyrupus acetoſus mellinus iterū confert eis in æſtate quidem,et cum conſuetudine potus aquæ frigidæ permixtus cum aqua fri. Et in hyeme oportet vt non ſumat eā penitus in potu:et ſit contentus aqua calida: et aſſumere calidum ex potibus eſt melius eis niſi apud neceſsitatem æſtus æſtatis,et vehementiam caloris plurimi: et conuenientius quæ potantur ad ſitim eſt ſyrupus acetoſus mellinus.

Hic ponit tertium canoñ .d. quòd oxymel ſimplex permixtum cum aqua frigida conſuetis potare aquam frigidā in æſtate:ſed in hyeme & in conſuetis potare aquam frigidam detur ſolum permixtum cum aqua calida,& in ſummo aſſumere potus calidos eſt melius in eis niſi in ęſtate ualde calida:& quādo adeſſet plurimus calor ſiue a cauſa extrinſeca, ſiue intrinſeca: hoc propter groſsitiem, & frigiditatem phlegmatis ne per potus infrigidos incrudetur,& ingroſſetur: unde ſubdit quòd conuenientius quæ potantur ad ſitim eſt ſyrupus acetoſus mellinus,magis enim confert quàm zuccarinus cum magis abſtergat,ſubtiliet,& calefaciat.

Et vinum confert eis in principio et proprie ſi fuerint febres eorum ſanguineæ:ſed parum ſunt et proprie in ſenibus, et neceſſarium eſt eis vinum poſt cibum.

Hic eſt quartus canon quòd uinum confert patientibus hāc feb.in principio rei.i. feb.principio tam vniuerſali quàm particulari.uel aliter in principio rei .i.ſyncopis antequàm compleatur:& proprie ſi feb.eorum fuerint ſanguineæ .i. a phlegmate ſanguini permixto,& non multum diſtante a natura ſanguinis. Sed parū iſtæ fe.ſunt ſanguineę: & proprie in ſenibus conceditur uinum:& neceſſarium eſt eis uinum non ſolum in cibo:ſed etiam poſt cibum.

Contra in principio materia eſt indigeſta.ergo non competit uinum.tenet conſequentia ex determinatis ſuperius: competit enim uinum materia iam aliqualiter digeſta. Secundo quomodo ſi feb.ſint ſanguineæ competit uinum: cum tunc materia ſit calidior,& feb.vehementior: immo magis competit cum phlegma eſt magis frigidum. Tertio quomodo poſt cibū competit uinum cum ſit contra vſum omnium practicantium: licet concedant uinum tempore cibationis: non tamen concedūt inter cibationes.Gen.ſuſpicat tāſlatorē erraſſe: quia Aui. inſequitur Gal.in cura huius feb.tex.autem Gal.1 2.therapeu. eſt iſte. His aquoſum uinum confeſtim a principio dādum eſt niſi veheméter febricitent,quòd non uehemeter aqua competit ſm prædictam diſpoſitionem.adhuc autem magis ſi ſenē cōtingeret eſſe. Et ſi bene conſideres textum Aui.correſpondēs deberet dicere,ſi non fuerint eorum feb.ſanguineæ.

Pro horum ſolutione dicendum ut arbitror quòd uinum in hac febre concedi,poteſt intelligi ex duplici cauſa: aut ratione ſyncopis:aut ratione fe.& cauſæ eius.ſi quidem primo modo dicendum quòd quacunque hora timuerimus ſyncopim, aut uoluerimus ęgrum a ſyncopi releuare uinum dandum eſt aquoſum:

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 227 sur 301

aquoſum: aut quia aqua notabiliter permixtum ſi uinoſum fuerit,& debet eſſe ſubtile boni odoris,aut aquoſum: quia album ſubtile pauciferum in colore fere aquæ ſimile:& hoc uinũ maxime concedit ſenibus:ſed magis uinoſum quàm iuuenibus & cum pauciori aqua etiam poſt cibum conceditur eis:ſiue ut ſit potus delatiuus:ſiue timore ſyncopis:ſed ratione feb.& cauſę eius conceditur uinum ad calefaciendum,ſubtiliandum,& digerendum materiam phlegmaticam & ad reſtaurandum humidum,& ſpiritus qui a febre reſoluuntur: & ratione huius non competit in principio regulariter:ſed ſolum apparente digeſtione: & citius in maiori quantitate conuenit ſenibus quàm aliis,cum ſint debiliores & magis frigidi indigẽtes maiori reſtauratione,& his proprie multum: immo aſſuetis cõpetit uinum poſt cibum:ſiue ſit potus delatiuus,ſiue ratione uirtutis. Sed quòd magis cõpetat ſi fuerint feb.ſanguineę mihi uidetur difficile: licet Gen.dicat quòd harum febrium ſanguinearum materia eſt minus cruda,& magis ſuceptiua complementi digeſtionis quàm phlegma non ſanguineum:& ratione huius in phlegmate ſanguineo uinum liberius conceditur & citius cõceditur a principio.& certe magis credo litteram negatiuam eſſe debere: tum propter textum Gal.tum quia patientes hãc a phlegmate non ſanguineo ſunt minus apti nutriri,& facilius ſyncopim incurrunt,a qua difficilius releuantur. Item quia minus habent de ſanguine, & ſpiritibus, quorum velocꝫ reſtauratione idiget.hæc autem uelox reſtauratio maxime fit a vino.Et ex his facilis eſt reſponſio ad rationes ante oppoſitũ.

Et tibi quidem neceſſarium eſt ut cõſideres pulſum habentium hanc ægritudinem ſemper: & cum videris eum incipere debilitari & cadere ſubito: ciba cum pane infuſo in uino commixto ſi non prohibet apoſtema in uiſceribus. Cum ergo aſſociatur ei huiuſmodi ægritudo,nõ eſt curationi modus neq; fiduciæ locus.ſ.quando accidit huiuſmodi alteratio in pulſu. & hæc quidem cibatio eſt ex eis quæ neceſſaria ſunt quãdo uehemens fit ſyncopis.uerum oportet ut prohibeatur illud. Cibus autem ſuper quẽ fit dormitio,eſt aqua hordei ſuper quã non addatur niſi cum cadit uirtus:& ſi additur tunc ſit panis infuſus in iuleb,aut aqua mellis.

Hic eſt quintus canon quòd eſt neceſſariũ ut obſerues pulſum in hac ægritudine:& cum videris eum incipere debilitari & cadere ſubito,ciba cum pane infuſo in vino limphato: ſed non prohibet apoſtema intrinſecum.ſecũdo dicit quòd cũ feb. ſyncopali aſſociatur apoſtema,non eſt modus curationis quo ſcilicet perducatur ad ſalutem, nec fiduciæ locus: & maxime quando accidit hæc alteratio in pulſus.ſ.debilitas cũ caſu eius. tertio dicit quòd hęc cibatio.ſ.ex pane infuſo in uino eſt neceſſaria quando fit vehemẽs ſyncopis. uerũ oportet ut prohibeat illud.ſ.ſyncopis ne veniat:uel prohibeatur illud.ſ. apoſtema. quarto quòd cibus ſuper quem dormiet eſt aqua hordei.i.ptiſana.ſuper quem cibum non additur niſi cum eſt timor caſus uirtutis:& ſi addatur non timendo caſum uirtutis ſit, panis infuſus in iuleb,aut in aqua mellis qui eſt pluris nutrimenti: quàm ptiſana hordeacea. Sed ſi timeretur caſus uirtutis daretur panis infuſus in uino ſicut dictum eſt. Notandum quòd ratione ſyncopis dat cibum magis,& uelocius reſtaurantem quàm ratione feb.& ſuper cibo qui datur ratione ſyncopis non cõcedit ſomnum:quia patientes præcipiuntur uigilare, & dimittere locutionem.undecima tertii. Sed ſuper cibo qui daturratione feb,& cauſa eius deberet dormire & non eſt tanti, neq; ita uelocis nutrimenti reſpectu quantitatis ſuæ, quanuis abſolute debeat eſſe pluris nutrimenti.

Dubitatur vtrum in cura ſyncopalis humoroſæ medicus debeat eſſe contentus fricationibus,& diæta tenui.ſ.ptiſana hordeacea,& pane infuſo in iuleb,vel aqua mellis uſq; ad poſsibiles dies.uidetur quòd ſic per Gal,& Aui.Item quia cibatio auget materiam.ut ſupra dixit.In cõtrarium eſt Alexan.in. c. de febre ſyncopali cum plenitudine.vbi contra Gal.per intentionem dicit. Neſcio quid paſſus ſit Gal. qui ſic ordinauit &c.& dicit rem male ſibi ſucceſsiſſe cum tali modo curationis, nec potuiſſe hominem a morte euadere cum tali modo curatiõis. ideo non uidetur quòd uirtus poſsit eſſe tam fortis quæ immenſuratas fricationes ſuſtineat ſine cibo. Ideo ſuadet moderatius oportere fricari quàm Gal. præcipiat, & non ita tenuiter diætari. Dicendum phlegma faciens huiuſmodi feb. eſſe duplex quoddam malignum ineptum tempore neceſsitatis in ſanguinem conuerti,neq; nutrire.quoddam minus malignum aptum in ſanguinem conuerti tempore abſtinentiæ, & conſequenter aptum nutrire. In primo caſu diæta nõ debet eſſe multum tenuis:immo opus eſt exhibere aquam carnis, & ſimilia: ne uirtus in paruo tempore deficiat: & in hoc Alexãder bene ſentit.Sed in ſecũdo caſu debet eſſe tenuis ſicut præcipit Aui. & Gal.ut natura non occupata conuertẽs ſe ad hoc phlegma ipſum in ſanguinem conuertat deficiente cibo: & in hoc bene ſentit Auic.& Gal.Fricationes autẽ quantæ debeant eſſe, oſtẽdetur quãdo ordinabo curam: licet de hoc in parte dictũ ſit.

Et balneum quidem eſt de rebus nocibiliorib.iſtis: & calidum & frigidum valde ex aere:cum calido.n.non fit ſecuritas de curſu humorum ad pulmonem,& ad cor,& ad cerebrum: & frigidum prohibet digeſtionem eius, & addit in oppilationem eius.

Sextus canõ.quòd balneũ aereum: tu ſupple & igneum eſt ex rebus maxime nocentibus. calidum .n. liquefacit materias & ad pulmonem,cor,& cerebrum fluere facit. frigidum uero prohibet digeſtionem humoris,& oppilat.

Quòd ſi fuerit in eà humor cholericus aliquis,tunc ſi facilis eſt vomitus,et leniatur, eſt iuuatiuus valde,et ad vltimum melius eſt,vt aſsidue proficiat in ea.

Hic ponit curam feb.ſyncopalis a plenitudine choleræ.d.q ſi facilis eſt uomitus natura tentante adiuuetur: & ſimiliter cõfert facilis uentris lenitio. Sed in ſumma melius eſt ut aſsidue proficiat in ea minorando materiam nunc cum uomitu natura tentante,nunc leniendo uentrem clyſteribus, aut ſolutiuis lenibus non agitantibus materiam:nunc cum fricationibus quæ debent eſſe leuiores,quàm in ſyncopali phlegmatica. Cura eius exigit intentiones ſuperius poſitas.in hac habendæ ſunt intentiones de quibus ſuperius in fe.phlegmatica. Quantum ad primam intentionem,diæta debet eſſe magis tenuis: quia ipſa non eſt acutior:& pendet a multa materia:de qua timem velocem mortem,unde uſq; ad ſeptimum, in quo tempore eſt maior timor quàm in tempore ſequẽti: quia materia eſt magis cruda: ſufficit ptiſana hordeacea:ſed tẽpore noſtro in brodio pulli,aut panis infuſus in iuleb,aut aqua mellis:uinum nõ cõpetit hoc tempore regulariter:ſed ſolum ad prohibendum ſyncopim, aut releuandum a ſyncopi:ſed debet eſſe aquoſum, ut dictum eſt in textu. Aut ſit mediocriter uinoſum: & notabiliter cum aqua permixtum:& detur in pauca quantitate. Habe tamẽ menti ut dictum fuit quòd ſi phlegma eſt ualde malignũ non aptum nutrire,oportet magis ingroſſare diætam, & dare aquam carnis,contuſum,& ſimilia. Quando autem eſt aptum nutrire ſeruatur diæta magis tenuis iam dicta.cum autem ſecuri ſumus a ſyncopi procedat ſicut in aliis phlegmaticis:& cibetur tempore maioris quietis.ſomnus debet eſſe longus.i. ſeptem aut octo horarum:& hora maioris quietis:& quando non timetur ſyncopis:qui timor eſt magis a principio uſq; ad medium augmenti:motus non conuenit:ſed fricationes non continuæ,ſed iteratæ incipiẽdo a leuioribus,& procedẽdo ad fortiores:& conueniunt in quocunq; tempore particulari:& uniuerſali. Lenitio ventris iuxta ſecundam intentionẽ eſt conueniens cum clyſteribus incipiendo a lenioribus,& procedendo ad fortiora.Sed ſolutiua ore ſumẽda ſecundum plurimum ſunt vitanda durante ſyncopis timore.Sed deinde procedatur ſicut in aliis phlegmaticis:propterea uomitus multum timendus eſt.agitat.n.materias niſi ſit facilis. Phlebotomiam iuxta tertiam intentionem credo raris conuenire.aliquando conuenit in illa.cuius phlegma eſt permixtum ſanguini, & in tempore maioris quietis ipſo iacente ſupino, & ſemper ſumente ea quæ prohibent ſyncopim,unde medicus ſit ſemper præſens. Digeſtio iuxta quartam intentionem fiat cum inciſiuis, ſubtiliatiuis,& abſtergentibus.poſtea cum magis aperientibus & prouocantibus ſicut dictum eſt in cura phlegmaticæ: ſed omnia ſint facilia,ne agitent nimis,& cauſent ſyncopim:accipiãtur ergo illa quę ponuntur in textu ex iã dictis in cura phlegmaticæ.eligant leniora,& magis cordialia materiæ propriæ. Euacuatio iuxta quintam intentionem ſit facilis,non agitans materias

Intentiones curatiuæ ī ſyncopali humoroſa.

materias notabiliter:ſed tamen educens: & detur tali hora ut uenter ſoluatur in maiori quiete. & non ſurgat ad aſcellam,& ſit contentus ſolis clyſteribus,poſtea cũ eſt ſecurus a ſyncopi, ſoluatur ſicut in cæteris phlegmaticis. Vomitus iuxta ſextam intentionem cauendus eſt niſi fiat faciliter:& fiat in hora maioris quietis .Item dico de prouocatione ſudoris,& urinæ iuxta ſeptimam & octauam intentionem quæ fiat cum clyſteribus lenibus non agitantibus nimis dictis in cura phlegmaticæ. Sed in confortatione membrorum,& proprie ſtomachi, & cordis ſollicite attendatur iuxta nonam intentionem. Item iuxta ultimam intentionem ſubueniatur accidentibus ſm exigentiam, & proprie ſyncopi. Sed in ſyncopali humoroſa cholerica audacius procedendum eſt ad lenitionem,vomitum, & aliqualẽ materiæ propriæ euacuationem quàm in phlegmatica: cum cholera facilius educaẽ: & cũ minori agitatione quàm phlegma.diæta ſimiliter præcipienda eſt ſicut in phlegmatica: ſed declinet ad magis frigidum & uinum eſt magis limphandum: & fricationes debent eſſe leniores.

De cura feb.cum ſyncopi. Cap. LXII.

OPortet vt emplaſtretur pectus eius cum ſandalis, & aqua roſa.& viuificetur cum cibo paulatim:& ſit cibus eius ſicut panis de ſimula infuſus in aqua granatorum infrigidata,ſi deſiderat ipſum,& ſimiliter in aqua de fructibus. ſi autem indigetur ad virtutẽ almoſoſat factis ex pullis cum aceto,& aqua agreſtæ,& oleribus frigidis,et proprie coriandro, erit iuuamentum in hoc ſi exhibeatur,

Hic ponit curam feb.ſyncopalis minute,d,oportere epithemari pectus cũ ſandalis & aqua roſ.℞.ſandalorũ omnium ana, drach.i.aquæ ro.℥.iiij.his potes addere ſpodij, ʒ.i. camphoræ. gra.ij.aceti.ʒ.ſ.ad cordis confortationem & refrigerium: & ſi uis magis humectare adde de aqua uiolarum, & nenufaris, Et ſi uis addere aliquid calidum iuxta canonem: pone aliquid uini odoriferi,& uiuificetur cum cibo paulatim exhibendo,& parum pro uice qui ſit ſicut panis de ſimula.i.optima farina frumenti infuſus in aqua granatorum infrigidata actu ſi appetit illud. ſimiliter infuſus in aqua de fructibus ſicut pomorum, piro rum,anguriæ & ſimilium. Si autem ad reſtaurandum, & uigorandum uirtutem indigeret almoſoſat.i.cib.acetoſ. factis cum pullis,cum aceto,& aqua agreſtæ & oleribus frigidis, & proprie coriandro quod cordiale erit iuuatiuum : & hic intelligit gelatinam, & ſimilia . Cura huius exigit intentiones ſuperius poſitas in cura tertianæ continuæ:ſed complendę ſunt cum his quæ reſiſtunt venenoſitati, & malignæ putredini, & ſunt confortatiua cordis,& ſpirituum de quibus in de peſtilentiali. Prima intentio.ſ.regimen ſex rerum declinet ad frigidum & humidum:& hi ſunt ſępe cogendi comedere,exhibendo parum pro uice,& cibi ſint acetoſi. Secunda intentio.ſ.lenitio uentris completur cum clyſteribus, & cum lenientibus exhibitis ſicut cũ mãna,& caſſ.aut decoctione prunorum,& tamarindorũ:& hæc fiant in die & hora maioris quietis. Tertia intentio.ſ.phlebotomia non conceditur in hac: quia ſunt corpora cholerica exanguia,& etiam timore ſyncopis: nam phlebotomia multoties ducit ad ſyncopim, Quarta intentio,ſ.digeſtio completur cum actu & potentia frigidis.ſ. cum ſyrupo acetoſitatis citri,oxyzaccara cum aqua endiuiæ,acetoſæ,nenufaris,& ſimilibus extinguentibus caliditatem ſe, quę caliditas debet extingui omnibus ſex modis dictis in regimine ſe,acutarum:maxime epithemando corpus cum frigidis cordialibus de quibus in textu, hoc tamen raro accidit, Conuenit potus aquæ fri.niſi ſint corpora extenuata. Quinta intentio,ſ.euacuatio materiæ propriæ complenda eſt in die, & hora maioris quietis cum manna,aut caſsia addendo reubar. & diſtemperetur cum aqua decoctionis prunorum , & tamarindorum , & uitetur ſcamonea,& alia exoluentia, & non ſurgat ad aſcellã, Prouocatio uomitus niſi ſit facilis & natura tentante uitanda eſt. Sed fiat prouocatio ſudoris cum aqua hordei,maxime natura tentante. Membra nobilia confortentur:ſed maxime cor, & ſtomachus cum interius,& exterius applicitis. Corrigantur accidentia diligenter, ſed maxime ſyncopis prohibendo ipſam:& releuando ab ipſa cum aſperſione aquæ frigidæ bonis odoribus,& prohibẽdo ægrum a motu & cum exhibitione uini aquoſi aut alterius optime limphati, & omnibus ingenijs poſsibilibus,& in hac,& in ſimilibus valde acutis medicus debet eſſe ſemper præſens,& frequenter tangere pulſum, & aſpicere faciem:& cum uiderit debilitari,& cadere,aut cum uiderit ipſum pallefieri releuet ipſum: modis iam dictis,& alta uoce ipſum uocando.

De regimine nocturnæ & diurnæ. Cap. LXIII.

REgimen ambarum earum eſt regimen phlegmaticarũ: neq; eſt diuerſitas in eis.

Regimen autem ambarum eſt regimen phlegmaticarum, nec eſt diuerſitas in eis: quare pro regimine recurre ad capitulum plegmaticæ,

De quartana periodicha. Cap. LXIIII.

PLurimum quartana eſt periodica, & minoratur caſus quartanæ inſeparabilis,

Primo hic agit de quartana, ſecundo de febribus eis annexis. ſecunda ibi ℣ Et nominatur pithamor. ℣ prima in tres. In prima ponit diuerſitates & cauſas quartanæ. ſecundo ſigna.tertio curam, ſecunda ibi ℣ Sunt quia quartana, ℣ tertia ibi ℣ Conſideretur. ℣ primum capitulum in quatuor diuiditur partes. In prima ponit diuiſionem eius in ſuos modos, In ſecunda ponit ſuas cauſas. In tertia ponit modum conſecutionis eius ad alias ſe. In quarta oſtendit quæ eſt ſaluior,& quæ minus ſalua. ſecunda ibi ℣ Cauſæ uero. ℣ tertia ibi ℣Et plurimum quidem.℣ quarta ibi ℣ Et ſaluior, ℣ In prima parte dicit ꝙ quartana eſt periodica ſecundum plurimum.i,interpolata.raro autem accidit quartana continua, huius autem cauſa eſt: quia humor melancholicus,& paucus,& multus eſt ineptus putredini. Cum ergo colligitur intra uenas antequàm putreat expellitur a natura extra uenas,

Cauſæ vero quartanæ ſunt ea quæ generant melancholiam poſtea putrefaciunt eam:& tu iam ſciuiſti totum illud:& ſciuiſti quòd melancholia alia eſt quæ eſtfæx ſanguinis,et alia eſt quæ eſt aduſtio eius,& cinis humorum. Et ſciuiſti quòd de illa eſt ſanguinea,et de illa eſt phlegmatica,et de illa eſt cholerica,et de illa eſt aduſtio ipſius melancholiæ naturalis.et exiſtimauerunt quidam hominum quòd quartana nõ generatur ex melancholia naturali: quoniam ipſa non putrefit. Et huius quidem ſermo non oportet vt auſculetur:immo de propietatibus omnis humiditatis eſt vt putrefiat, quamuis ratificetur in præparatione.

In hac ſecunda parte dicit ꝙ cauſæ quartanæ ſunt ea quæ generant melancholiam, poſtea putrefaciunt eam: & tu iam ſciuiſti totum illud: quia cauſas melancholiæ ſciuiſti prima primi. documenta quarta,cap, de generatione humorum. Cauſas vero putredinis ſciuiſti,tracta.2.capi,primo huius ſen. ſecundo dicit ſciuiſti ꝙ melancholia alia eſt quæ eſt fęx ſanguinis,quæ ſupple eſt melãcholia naturalis, & alia generatur per aduſtionem,& eſt fęx aliorum humorum, Et ſciuiſti ꝙ de illa melancholia aduſta aliqua eſt quæ eſt ſanguinea.i. genita per aduſtionem ſanguinis; aliqua phlegmatica,aliqua cholerica, & aliqua genita per aduſtionem melancholiæ naturalis; ita ꝙ ex his eſt una melancholia naturalis:reliquæ quatuor ſunt melancholiæ aduſtæ genitæ per aduſtionem ſanguinis, phlegmatis, choleræ,& melancholiæ naturalis, tertio dicit ꝙ æſtimauerunt quidam ꝙ quartana non generatur de melancholia naturali; quoniam ipſa non putrefit:ſed iſte ſermo non eſt audiendus: immo de ꝓprietate omnis humoris eſt ut putrefiat quamuis rarificetur in præparatione.i.quamuis ſit minus aliis humoribus putrere parata;unde rarius cæteris putrefit.

Et plurimum quidem euenit in ſucceſſione ægritudinis febrium diuerſarum putridarum propter diuerſitatem humorum ex quibus generantur;ex quorum putrefactione cũ adunantur,et non euacuantur,multiplicatur melancholia:deinde cum putrefit,eſt quartana.

In hac parte ponit modum ſucceſsionis eius ad alias ſe.d.eã plurimũ

plurimum alijs febribus putredinis ſuccedere propter diuerſi tates humorum,ex quibus, & ex quorum putredine generantur.nam cum humore illi diuerſi adunantur,& non euacuãtur, multiplicatur melancholia:deinde cum putrefit, eſt quartana. Ex quibus primo collige ꝙ non omne quod generatur ex putrido eſt putridum. Nam melancholia generatur ex putredine humorum:quæ tamen non eſt putrida:licet forte poſtea putrefiat:& hæc dicta Auicenn. ſunt accepta a Galen.tertio prognoſticorum ſuper illo uerbo. febres inordinatæ vagantes in quartanam perficiunt.

Et multoties quidem accidit ſucceſſione ſplenis : & cum hoc ipſa ſecundum plurimum non euacuatur ex dolore ſplenis, aut duritie eius.

Secundo dicit quòd multoties ſuccedit nocumento ſplenis : & cum hoc ſecundum plurimum aſſociatur dolori, aut mollitiei. nam cum melancholia multiplicatur ſplen, frequenter ea impletur.

Et ſaluior quartana eſt illa quæ non accidit ab apoſtemate ſplenis, aut alijs : aut cum qua non eſt apoſtema ſplenis. Quartana enim quæ euenit ab apoſtemate ſplenis : aut cum qua eſt apoſtema ſplenis : multoties perducit ad hydropiſim, & perniciem.

In hac parte dicit quòd ſaluior quartana eſt quæ non accidit ab apoſtemate.ſ.ſplenis aut egritudinibus aliis eius,& cum qua non eſt timor ſplenis.quartana enim quæ uenit ab apoſtemate ſplenis ; aut cum qua eſt apoſtema ſplenis: licet non pendeat ab ipſo,multoties ducit ad hydropiſim,& mortem. vt patet in decimaquarta tertii.cap.de hydropiſi. facit enim errare digeſtiuam hepatis infrigidando ipſum ſuperflue:aut non debite mundificando ſuperfluitatem melancholicam ab eo.

Et quartana quæ ſalua eſt,liberat ab ægritudinibus malis melancholicis,ſicut melancholia & epilepſia : & in ea eſt ſecuritas a ſpaſmo, quoniam humor eſt ſiccus.

Secundo dicit ꝙ quartana quæ eſt ſalua liberat ab ægritudinibus melancholicis malis,ſicut eſt melancholia, epilepſia. & in ea eſt ſecuritas a ſpaſmo quoniã humor faciens eã eſt ſiccus.

Et ſecundum plurimum eſt ægritudo ſalua. & quando non accidit in ea error non addit ſupra annum. & quandoq; perdurat .xij. annis, & quod eſt infra eos.

Tertio dicit quòd quartana ſecundum plurimum eſt ægritudo ſalubris.& quando non erratur in curatione,non tranſit annum.& quandoq; durat duodecim annis.& quod eſt infra eos ſupple duodecim annos,ſupple ex errore regiminis, & etiam ex cauſa intrinſeca propter complexionem ſuperfluę melancholicam,& propter duricie ſplenis.

Et quæ ex ea longa eſt perducit ad hydropiſim. & ſcias ꝙ autumnus eſt inimicus quartanæ.

Quarto dicit quod quando prolongatur aliquando ducit ad hydropoſim. Vltimo dicit quòd autumnus eſt inimicus quartanæ.i.patiẽtibus quartanam faciens,fouens,& augens ipſam. multiplicantur enis in eim humores melãcholici,cum fit facta aduſtio in humoribus ex æſtate præcedente.& poſtea prohibita tranſpiratione autumni frigiditate,& debilitata uirtute propter eius uarietatem uapores retenti faciunt humores illos melancholicos putrere. Sed pro declaratione ſecundi dicti, nota quòd quartana liberat a melancholia epilepſia & ſpaſmo & ſimilibus paſsionibus cerebri,& neruorum humidis.& etiã præſeruat ab eis.quia humor a quo pendet eſt ſiccus, iis paſsionibus humidis contrarius. ſecundo quia calefaciendo,& exiccando membrorum humiditates ſuperfluas exiccat & reſoluit a quibus ſecundum plurimum pendent huiuſmodi paſsiones. & tertio, propter rigorem accidentem in principio paroxyſmorum huius feb. quòd rigorem accidentem in fine earum:harum paſsionum materiæ exeutiũtur Sed quòd liberet a melancholia,eſt difficilius,cum pẽdeat a ſiccitate,& humore melancholico,unde per quartanam deberet creſcere, & augeri. Sed mihi uidetur dicendum quòd per putredinem humoris melancholici a quo pendet quartana,paulatim humor faciens melãcholiã ſumitur & finitur. Item per rigorem, & ſudorem excutitur,& hic humor educitur a membris in quibus continentur & ſic ceſſant paſsiones procedentes ab ipſo.

De ſignis. Cap. LXV.

Signa ſunt, quòd quartana incipit in primis cum frigore paruo:deinde incipit frigus eius addi poſtea minoratur parum apud ſtatum,ſicut in phlegmate. Cumq; calefit corpus,non eſt caliditas vehemens, licet ſit maior & magis apparens quàm illa eſt in phlegmatica. Ipſa enim cum difficultate ſua & inflammatione non inflammatur inflammatione de qua curatur,ſicut ignis in lignis groſſis. & non comprehendit ſuper corpus totum: immo eſt illic caliditas cum horripilatione: & cauſa in hoc eſt groſſitudo humoris. Et eſt cum frigore & aliquãtulo dolore quaſi frangat oſſa.et eſt illic cõtractio propter quam ſtrident dentes: verum non ſicut in phlegmatica,quapropter perducit illud ad debilitatem viſus: verum lenitur apud digeſtionem : quoniã malicia minoratur ſicut fuit in principio parumper.

Primo ponit ſigna communia quartanæ. ſecundo. ponit ſigna diſtinguentia cauſas quartanæ.tertio.quædam ſigna ſpecialia ſumpta a pulſu,& vrina,& aliis.ſecunda ibi & illius qui eſt. tertia ibi & pulſus quidem. Prima in quatuor ſicut quatuor ſunt ſignorũ ſpecies,& cũ hoc ponit in fine duos canones.ſecũda ibi: & de ſignis quartanæ. tertia ibi. & de ſignis quartanæ. quarta ibi. & periodus can.ponit ibi.Et multotiens.Primũ genus ſignorum ſumitur à natura ſui typi quòd quartana incipit in primis cum frigore paruo, deinde frigus additur in eodem paroxyſmo: poſtea frigus minoratur parum apud.i. verſus ſtatum:& hæc minoratio eſt in fine principii ſicut etiã fit in phlegmatica. Aſsimilantur enim phlegmatica & quartana,quia in utraq; frigus eſt poſitiuum magis quã ex fuga caloris interius, & in utraquæ frigus eſt magnum & longe durationis:quia ambæ materiæ ſunt tardi motus ad membra ſenſibilia,& tardæ inflammationis,ut in utraq; principium, augmentum, ſtatus & declinatio frigoris poſsint diſtingui.Eſt tamen dubium in qua iſtarum ſit maius frigus : quia ex una parte uidetur maius frigus eſſe in phlegmatica ,quia phlegma eſt frigidius.& ex altera pte in melãcholica quia frigus in melãcholica eſt iunctũ ficcitati q̃ facit ipſum actiuius. Credo tñ ꝙ maius ſit in phlegmatica q̃a aqua magis infrigidat quàm terra pñt tñ ſermões iſti referri ad principium uniuerſale,ut dicatur quòd frigus primorum paroxyſmorum eſt paruum : quia materia tarde mouetur cum ſit cruda,deinde ſicut in augmento & ſtatu incipit addi: quia materia magis digeſta magis uelociter mouetur:aut quia paroxyſmi eorum pendent a pluri materia, poſtea minorat apud.i.poſt ſtatum.ſ.in declinatione,quia minorata eſt materia Secundo dicit quòd cum corpus calefit nõ eſt caliditas magna .ſ. ſicut caliditas tertianæ licet ſit maior & magis apparens quàm in phlegmatica. ipſa enim.ſ. quartana cum difficultate ſua & inflammatione non inflammatur inflammatione notabili ſicut ignis in lignis groſsis . & non compræhendit totum corpus ſubito,immo eſt caliditas illic.ſ. in interioribns.ſ.cum horripilatione.i.frigore in extremis . quaſi dicat quartana inſenſibiliter procedit de frigore ad calorem propter humoris groſſitiem,qui difficulter calefit & inflammatur.ideo ſubdit ꝙ eſt cum frigore & aliquantulo dolore quaſi oſsium confractio & forte quia nutrimentum circa oſſa eſt multum,euenit cõmotionem ibi fieri de proprietate melancholici humoris.Et quia uapores a melancholia ſurgentes groſsi et ſicci cauſant quendam malum ſenſum in muſculis & panniculis quæ ſunt circa oſſa,unde apparet eis quòd oſſa ſint confracta.hunc autẽ ſenſum confractionis non faceret uapor phlegmaticus, quia eſt leuis in comparatione ad melancholicum. & eſt illic contractio in muſculis mandibularum per quam ſtrident dentes, ſtridor.n. dentium fit contractione, ſiue quodam ſpaſmo muſculorum mandibularum. & uapores itaq; groſsi melancholici faciunt hoc,non ſic phlegmatici cum non ſint tantę groſsitiei & ſiccitatis. Et ideo ſubdit non ſicut in phlegmatica.

Pro quo ſciendum quòd duplex eſt ſtridor dentium, ſiue cõ

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 230 sur 301

ſequatur concuſſionem eorum ad inuicem qualis accidit in rigentibus,ſiue conſequatur eorum confricationem poteſt dici ſtridor. Quidam proprie ſumptus, eſt ſtridor qui conſequitur confricationem dentium:Stridor autem communiter ſumptus poteſt conſequi omnem febrem facientem rigere ſcilicet cholericam,phlegmaticam,melancholicam ut ſuperius fuit declaratum de intentione Auic.& Gal. cholericam facere intenſiorem rigorem quàm phlegmaticã, aut melancholicam licet breuiorem.quod tamen non placet Auerr. Quartana uero iuxta mentem auctorum,& ut dictat experientia facit intenſiorem & prolixiorem rigorem quàm pglegmatica: & ſic facit maiorem ſtridorem quàm phlegmatica:ſed de hoc ſtridore nõ eſt ſermo hic. Sed hic eſt ſermo de ſtridore proprie ſumpto qui conſequitur confricationem dentium,& hic appropriatur quartanæ. quia humorum melancholicorum uapor terreſtris ſiccus & ſtypticus mouet panniculos lacertorum & neruos ad quandam inſpiſſationem,& compreſsionem continuam notabili tempore quod non facit uapor alterius humoris, niſi participet de materia melancholica: fiat ergo mandibularum contractio confricando dentes ad inuicem. ſed phlegma non facit hoc propter ſuam humiditatem lenientem. Cholera uero non facit hoc quia licet uapores ſui ſint ſicci non tamen ſunt groſsi,nec ſtyptici potentes facere contractionẽ& muſculorũ mouentium mandibulas, & producit illud.ſ.contractio talis, & cauſa ſua quæ eſt malus motus in muſculis temporalibus ad debilitatem uiſus cõmunitate eorum ad cerebrum, & neruos uel propter communitatem mandibulæ ſuperioris & dentium confricantium partibus oculi.verum lenitur,ſcilicet frigus apud digeſtionem.ideſt materia calefacta, & maxime uerificat de frigore ſequente frigiditatem materiæ quia per digeſtionẽ calefit:non autem uerificatur de frigore ſequente reuocationem caloris intus, vel lenitur contractio dentium quia materia melancholica digeſta non eſt ita terreſtris ſtyptica. & ideo non facit tantum,aut ita uerum ſtridorem,ideo dicit quoniam malitia minoratur parumper reſpectu eius quod fuit in principio.ſcilicet malitia ſui frigoris,& malitia ſuæ ſtypticitatis. Dicit autem parumper quia digeſtio melancholiæ non omnino rectificat materiæ frigiditatem,nec terreſtreitatem, aut ponticitatem. Contra ſequitur quòd in ſtatu uniuerſali debet eſſe minus frigus quàm in principio contra ſuperius determinata, & ſimiliter debet eſſe minor ſtridor dentiũ contra experiẽtiã.

Reſpondetur duplex eſſe frigus,unum frigus ſequens frigiditatẽ materiæ:aliud ſequens uelocem motum eius ſupra membra ſenſibilia, aut maiorem quantitatem eius: primum frigus eſt maius in principio quia materia eſt frigidior:ſecundum magis in ſtatu quia materia ſubtiliata uelocius mouet:& forte eſt pluris quantitatis. Similiter duplex eſt ſtridor, unus ſequens materiæ terreſtreitatem & põticitatem & hic eſt maior a principio: alius ſequens motum uelociorem, aut forte maiorem quantitatem.& hic eſt maior in ſtatu.

Et de ſignis quartanæ,ſunt cauſæ eius antecedentes ex feb. quæ prolongatæ fuerunt.& ex ſplene,aut dolore.

Hic ponens ſecundum genus ſignorum dicens, & de ſignis quartanæ ſunt febres antecedentes prolongatæ,&c. groſsities ſplenis,aut dolor eius.

Et de ſignis quartanæ etiam ſunt diſpoſitio cõplexionis, & ſignificationes melancholiæ,& ætas,& tempus,cibus, & forma & conſuetudo, & quæ ſunt his ſimilia.

Tertium genus ſignorum,complexio ſupple melancholica, & ſigna domini i melancholiæ & ætas.ſ.primi ſenii. & tempus ſ.autumnus.& cibus.ſ melancholicus,& forma quia macilẽta cum fuſcedine,& conſuetudo.ſ.patiendi quartanam, & ſimilia ſ.ars multiplicatiua melancholiæ adurendo humores.

Et periodus eius eſt.xxiiij.horarum.

Quartum genus ſignorum eſt paroxyſmus. xxiiij.horarum.

Et multoties eſt feb.tertiana in æſtate quidem: & fit quartana in hyeme.

Hic ponit canones quorum primus eſt multoties fit feb.tertiana in æſtate & quartana in hyeme humoribus cholericis aduſtis:& per calorem æſtatis in melancholiam conuerſis, poſtea putrefactis in hyeme,ideſt tempore frigido oppilante poros & retinente uapores,qui retẽti ſunt cauſa putredinis illius melancholiæ,quæ eſt genita per aduſtionem.

Et multoties perducunt febres diuerſæ ad febres permixtas,in quibus non eſt ordo propter diuerſitatem reſidui humorum remanentium poſt febres. Cum ergo ſtatus confirmatur ſecundũ cinereitatis additionem,cõfirmatur ſuper quartanã.

Secundus canon.multoties febres diuerſæ ad inuicem compoſitæ ſicut duę tertianæ aut hemitritæus, & ſimiles perducũt ad febres permixtas in quibus non eſt ordo. quia paroxyſmi confunduntur dimittentes ordinem ſuum propter diuerſitatẽ reſidui humoris retenti poſt febres:quia quando febres præceſſerunt,aduruntur humores non æqualiter ſecundum uariationem earum diſpoſitionum: propterea confunduntur paroxyſmi. Cum ergo ſtant,& continuantur ſecundum additionẽ cinereitatis:quia ſunt uerſi in melancholiam,tunc confirmatur ſup quartanam,& faciunt quartanam cum prius feciſſent feb. inordinate vagantes.& iſte eſt ſermo Hippocra.tertio prognoſticorum.ibi febres inordinate & cætera.Et ibi dicit Gale.Cum ergo æquatur ægritudo in omnibus uenis cum uictoria choleræ nigræ,accidit tunc febris quartana.

Et illius quidem que eſt a phlegmate aduſto ſunt paroxyſmi longiores: & accidit eis frigus ſecundum plus ſucceſſione aſſiduationis:& eſt ſudor tardior,& vrina groſſior, & duricies venarum minor,& fit ſecundum plurimum ſucceſſione febrium phlegmaticarũ. Et illam quæ eſt a ſanguine aduſto antecedunt ſigna ſanguinis,& feb.eius,& rubedo urinæ, & ſignificant ipſam forma,& ætas,& tempus:et fortaſſe erit poſt feb.ſanguineas. & in illa quæ eſt a cholera aduſta eſt pulſus vehementioris velocitatis & frequentiæ:& incipit cum horripilatione,& frigore in carne,& ſiti,& ſudore. Et quandoq; fit ira,& ſudor,& inflammatio et ſignificant ipſam forma,tẽpus,& ætas & quandoq; ſignificant ipſam quòd ipſa fit ſucceſſione febrium cholericarum.

In parte præſenti ponit ſigna ſpecierum quartanæ & primo quartanæ phlegmaticæ,dicens quod illius quæ fit a melancholia genita per aduſtionem phlegmatis ſunt paroxyſmi longiores. quia propter uiſcoſitatem phlegmaticam tardatur reſolutio in cinericio materiæ paroxyſmantis.ſecundo frigus in principio paroxyſmorum diutius durat eo quòd tarde inflammatur materia propter groſsitiem melancholicam. & eſt ſudor tardior ptopter eandem cauſam vrina groſsior etiam quam in quartana a melancholia naturali quia rõne humiditatis phlegmaticæ eſt aptum magis diſſolui cum urina, & ratione viſcoſitatis magis remanet febr.cum permixta.propterea urina magis ingroſſatur. Melancholia autem naturalis licet ſit groſſior,non eſt tamen ita apta diſſolui, nec etiam cum eo remanere permixta:ſed potius ſua grauitate terrea petit fundũ: & eſt durities arteriarum minor.& ſuccedit ſecundum plurimum febribus phlegmaticis. Signa ſanguineæ id eſt quæ fit per aduſtionem ſauguinis,rubedo urinæ:item ſignificant ipſam forma & habitudo carnoſa cum colore rubeo, tempus, ſcilicet uer, ætas adoleſcentiæ,& aliquando ſequitur febrem ſanguineam. Signa cholericæ ſunt pulſus multum uelox & frequens,& magis quàm in cæteris:non tamen maior quàm in ſanguinea: & paroxyſmi incipiunt cum horripilatione immo & frigore, & rigore propter fugam caloris intus, & ſiti & ſudore citius feſtinante quàm in cæteris,& quandoque adeſt furor, ira,inflammatio:& ſignificat ipſam forma.ſcilicet macilenta cum colore citrino,ætas,ſcilicet iuuentutis,& tempus.ſ.æſtiuum. Item ſuccedit feb.cholerica. Hic non ponit ſigna quartanæ melãcholicæ, qa quatuor prima ſigna gñalia maxime ſibi accomodanť.

Et pulſus in quartana eſt decliuis ad durtiem propter ſiccitatem humoris,Ipſe enim trahitur ad interiora,quaſi ipſe eſſet pulſus ſenis,& ad æqualitatem, dum non mouetur:et ſi moueatur,et diuerſificatur pulſus valde propter groſſitudinem ſuperfluitatis: et fit mundificatio eius apparens apud tepo-

rem,

rem,& eſt ſignificatio completa ſuper quartanam. Et multoties accidit in ea diaſtole inæqualis & ſyſtole uehementis ne ceßitatis,ſecundum contrarium eius quod eſt in tertiana. Et pulſus quidem quartanæ melior eſt pulſu phlegmaticæ in par uitate,& frequentia: ſed eſt ſimilis ei in tarditate,& apud inceptionem paroxyſmi additur tarditas ſua,& frequentia. & diuerſitas eius eſt maior diuerſitate reliquarum febrium: deinde incipit maguificari,& fieri velox & frequens.

Hic ponit quædam ſigna ſpecialia,quia a quibuſdam rebus ſpecialibus ſumpta.primo a pulſu. ſecundo ab vrina.tertio a ſudore.quarto a ſiti.licet aliqua intermiſceat.partes patent.

In prima parte dicit quod pulſus quartanæ uel in quartana eſt decliuis ad duriciem propter ſiccitatem melancholiæ indurantis arteriam:ipſe enim trahitur ad interiora quaſi ſit pulſus ſenis:quia arteria indurata nō poteſt eleuari,& eſt decliuis ad æqualitatem,quia non multum diuerſus dum non mouetur.ſ. materia ad faciendum paroxyſmum hoc eſt dum nō eſt in principio.& ſi moueatur ſic.ſcilicet in principio paroxyſmi diuerſificatur pulſus valde propter groſsitiem ſuperfluitatis humoris melancholici:& fit mundificatio eius.ſ.quartanę manifeſte apud teporem.ideſt indie quietis.& in hoc differt a quartana cōtinua:ideo ſubdit quòd eſt ſignificatio completa ſuper quartanam.ſcilicet interpolatam.& multoties accidit in pulſu diaſtole inæqualis reſpectu diaſtolis tempore ſanitatis. Sed ſyſtole eſt uehementis diuerſitatis:ſed contrarium huius accidit in tertiana. Pro quo notandum quòd licet in omni putrida ſyſtole ſit velocior, & maioris diuerſitatis quàm diaſtole iuxta dicta ſuperius,tamen in quartana reſpectu tertianæ plus hoc accidit:quia humor eſt multum groſſus vehementer incitans ad ſyſtolen,ſed tertiana quia humor eſt ardēs ſubtilis eſt econtra reſpectu quartanæ. Et pulſus quidem tertianæ eſt melior.i. non eſt ita paruus nec ita frequens ſicut pulſus phlegmaticæ. Sed dictū fuit ſuperius in capitulo de phlegmatica. & eſt ſimilis ei in tarditate,quia quantum facit in feb. phlegmatica ad tarditatem debilitas uirtutis,unde recuperat per frequentiam,tantum facit ad tarditatem pulſus in quartana minor paruitas quàm in phlegmatica:unde per magnitudinem ſiue minorem paruitatem recuperat in quo deficit per velocitatem: quare ambo in uelocitate æquantur.& apud inceptionem paroxyſmi additur tarditas ſua cum frequentia. Qui textus ſi uolumus ſequi Galen.ſecundo de criſi dicit quòd febr. quartana cum incipit ponit pulſum habentis,quamuis ipſe ſit adoleſcēs ſecundum diſpoſitionem eius qui eſt in ultima diſpoſitione ſenectutis,debet ſic intelligi quòd pulſus quartanarii cum incipit eſt tardus,& frequens reſpectu ſui ſani:nam tunc neceſsitas eſt pauca propter frigiditatem humoris,& uirtus eſt debilis quia compreſſa a materia groſſa, & arteria dura inobediēs non poteſt ſatisfacere neceſsitati per magnitudinem,& uelocitatem ſatisfacit per frequentiam: habent enim pulſum paruum & frequentem reſpectu ipſorum iuuenum. Et quòd hæc expoſitio ſi bona oſtēditur,quia non poteſt intelligi quòd fiat tardus & frequēs reſpectu pulſus phlegmaticæ:nam ſtatim dixit quòd aſsimilātur in tarditate:nec poteſt intelligi quòd fiat tardus & frequens reſpectu ſui ipſius & in tempore ſequenti cum ſtatim dicat oppoſitum.nec poteſt intelligi quòd ſit tard⁹ & frequens reſpectu cholericæ aut ſanguineæ,cum de illis hic non faciat mentionem.& ſic eſſet falſum. quare relinquitur ꝙ ſit tardus & frequens reſpectu ſui ſani.nec hoc alicui debet apparere mirabile.nam ſicut fit paruus reſpectu ſui ſani in principio quartanæ & etiam phlegmaticæ in quibus eſſet pauca neceſsitas:quid prohibet quòd etiam fiat tardus,& neceſsitati ſatisfaciat virtus per frequentiam. Nam phlegmatica & quartana in paruitate parificantur. Hic omitto alias expoſitiones, & multas ambages aliorum quæ magis obſunt,quàm profint. Deinde dicit quòd diuerſitas eius eſt melior diuerſitate reliquarum febrium virtute magis oppreſſa a groſsitie materię & inſtrumento magis duro & inobediente: & in hac diuerſitate pulſationes apparēt maiores quàm in phlegmatica.deinde pulſus incipit magnificari,velocitari,frequentari aucta neceſsitate,& uirtute non tantum oppreſſa.

Et urina in quartana eſt ſimilium horarum in prinatione digeſtionis propter frigus materiei,& groſsitudinem eius,niſi apud ſtatum bonum. verum diſpoſitiones eius,& colores eius diuerſificātur:& illud ideo,quoniam melancholia generatur ex humoribus diuerſis.

Hic ponit ſignum ſumptum ab vrina dicens quòd eſt ſimilium horarum in priuatione digeſtionis.i.longo tempore apparet indigeſta propter frigus materiei & groſsitiem eius niſi apud ſtatum bonum id eſt ſalubrem.tunc enim apparet manifeſta digeſtio.ſcilicet in augmento,& complete in ſtatu. Et nota quòd urina in quartana non apparet modo ſubtilis, modo groſſa ſicut in phlegmatica.quia non eſt humor tantæ multitudinis,& viſcoſitatis aut heterogeneitatis,ideo nō ſic diffor miter mouetur nunc ad oppilationem,nunc ad apertionē oppilationum.verum diſpoſitiones ex parte modi ſubſtātiæ & coloris diuerſificantur in urina ſecundum diuerſitatem ſpecierū melancholiæ,& ſupple etiam aliquando ſecundum diuerſitatē temporum:maior tamen vniformitas apparet in vrina quartanæ quantum ad indigeſtionem in principio quàm in phlegmatica propter materiam eius eſſe magis conformem,& vniformiter oppillantem,quàm materia phlegmaticæ. Item maior diuerſitas apparet in vrinis quartanæ cum fit ex humoribus aduſtis,aut ſequens febr.inordinate vagantes quàm in quartana de melācholia naturali propter maiores diuerſitates in materia illus,quàm in melancholia naturali.

Et de ſignis digeſtionis quartanæ eſt leuitas tremoris. Vrina autem in principio eſt alba ad viriditatem decliuis,cruda, cui non eſt digeſtio. Et poſt principium diuerſificatur eius diſpoſitio,propterea quòd plurimum melancholiæ eſt generatum ex humoribus diuerſis:& eſt apud declinationē nigra.

Hic dicit quòd de ſignis digeſtionis materiæ quartanę eſt leuitas tremoris. Contra quia in ſtatu quartanæ rigor & frigus magnificantur ut ſuperius dictum fuit in capitulo de tertiana de intentione Commentatoris primo epidemia.& Raſis decimoſexto cōtinentis. capitulo.de quartana iuxta finem dicit ꝙ poſt prolongationem dierum ſubtrahitur humor, & ſpargitur per membra ſenſibilia.& tunc eſt vehemens rigor. & hoc eſt bonum ſignum in hac febre: ſignificat enim finem digeſtionis in materia.

Dicendum quòd digeſta materia frigus & rigor ſequēs materiæ frigiditatem,remittitur: quia materia frigida per digeſtionem calefit.ſequens autem motum materiæ per membra ſenſibilia augetur:& utrunq; de facto poteſt contingere quòd aliquando in ſtatu materia digeſta fit minor rigor,& aliquādo maior ſecundum quòd velocitas materiæ in ſtatu plus facit ad intenſionem rigoris,quàm remiſsio frigiditatis ad eius remiſſionem aut ecōtra.& aliquādo rigores principij & ſtatus erūt æquales ut patet ſupra. Vrinam autem in principio aliquādo eſt alba albedine tranſlucente,& ſubtilis ad uiriditatem decliuis,cruda cui non eſt digeſtio.quę omnia fiunt propter frigiditatem melancholiæ groſsitiem & oppilationem. vnde hæc omnia maxime verificantur,in quartana a melancholia naturali:in aliis autem factis a melancholiis aduſtis non hęc omnia ita apparent,nec tam diu. Et poſt principium diuerſificatur diſpoſitio in vrina.quia coloratur & ingroſſatur ſubtiliata materia,& aperta oppilatione & apparent tunc maiores diuerſitates tam penes modum ſubſtantiæ quàm penes colores propter,diuerſitates melancholiæ cum plurimum melancholię generentur ex humoribus diuerſis ut dictum fuit ſupra.frequentius,n.fit permutādo ex aliis ſe.q̄ incipēdo.& apud declinationē ē urina eius nigra,materia prędigeſta cū urina expulſa, nō credo tñ per vrina ſolā poſſe cōpræhēdi quartanā ꝓp cōueniētiam magnam quartanæ cum phlegmatica in urina & maxime in principio.cuius opinionis maxime fuit Gilbertus anglicus primo practicæ capitulo de quartana reprehendens quoſdam inſcios loquaces,qui ſe profitentur cognoſcere omnes ægritudines per urinā, ſicut multi medici lombardi hoc tempore hominū illuſores, qui ut aiunt omnes ægritudines cognoſcūt per urinam etiam putridam. qui tamen cū ſunt præſentes, & omnia ſigna conſiderant,pauca cognoſcunt. nam ut dicit magiſter Richardus omniū doctorū doctiſsim⁹, & expertiſsimus aſpicien-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 232 sur 301

aſpiciens garrulos,& in iudicio vrinarum glorioſos in multiloquio facundos,in ratione exiles & mutos, in urinarum ſuo excellentiſsimo tractatu,cuius doctrinam ſingularem & nulli comparabilem in pleriſq; dicit ſe ſecutum his uerbis,probatiſſimus redarguit:quidam garruli,& arrogãtes ultra metam debitam excedunt uariantq; doctrinam cum regulis propria auctoritate inuentis: ſed deum teſtor, & numina celi,quia nec cura,nec arte,de conceptione mulieris, nec de epilepſia, nec de quartana potui inuenire cognitionem certam per urinam ſolam.eſt enim fallax nuncius,& æquiuocus.

Et ſudor in quartana eſt plurimus per comparationem ad phlegmaticam & non multiplicatur per comparationem ad alias: & ſitis minoratur in hac febre, niſi ſit a melancholia cholerica.

Sudor in quartana eſt plurimus in comparatione ad phlegmaticam quia in phlegmatica eſt maior oppilatio. Itẽ groſſities phlegmatis & uiſcoſitas magis prohibẽt ſudorem, quàm ſola groſsities melancholiæ,& non eſt multus in comparatione ad alias,quia aliarum humores ſunt ſubtiliores: verũ in ſanguinea raro accidit ſudor niſi ſit creticus,& ſimiliter in cauſone.& ſitis minoratur in hac febre in comparatiõe ad alias præter phlegmaticam,niſi pendeat a melãcholia cholerica,in qua ſitis eſt maior quàm in ſanguinea, & forte quàm in certa cholerica.

Cura. Cap LXVI.

Conſideretur in hac ægritudine,an ſit melancholia phlegmatica,aut melancholia ſanguinea, aut melancholia cholerica,aut melancholia melancholica. Deinde rege unamquanque earum cum eo, quod ei eſt conueniens,de illis quæ dicemus.

Hic curat quartanam,primo ponit curam eius communem tam continuæ quàm interpolatæ,licet magis conueniat interpolatæ.ſecundo ſpãliter hanc curam applicat ad continuam.ſecunda ibi. diſpoſitio huius feb.prima in duas.primo ponit curam per medicinas & diætam.ſecundo principaliter ponit cibaria iſtis conuenientia.ſecunda ibi.rectus. Prima in duas primo ponit unde ſumitur diuerſitas in cura quartanæ. ſecundo proſequitur.ſecunda ibi. uerum in omnibus ſpeciebus. In prima parte dicit. conſideretur in cura quartanæ an pẽdeat a melancholia ſanguinea,aut a melãcholia phlegmatica, aut a melancholia cholerica,aut a melancholia melancholica ideſt naturali,aut genita per aduſtionem eius.deinde rege unamquanque earum cum eo quod ſibi magis conuenit de illis,quæ dicemus.hic autem uoluit intelligi diuerſitatem curæ ſumptam ex parte temporum per ea quę dicta ſunt in capitulo de phlegmatica. ambo enim communicant in hoc quod non debent admiſtrari ſubtiliantia,& prouocantia fortia,niſi aliqualiter prædigeſta materia. Et ſimiliter nõ debemus ſoluere regulariter niſi prædigeſta materia:& de hoc etiam aliquid dicet in proceſſu: explicauit autem diuerſificari curam ſecundum ſpecies melancholiæ: quia melancholia magnam diuerſitatem recipit in ſuis ſpeciebus. ſecundum quarum diuerſitatem oportet curam quartanarum diuerſificari cũ oporteat uniuſcuiuſq; quartanę cauſam prius abſcindere.

Verum omnibus ſpeciebus ſuis ſunt iudicia in quibus communicant: & illud eſt quod ipſæ minuuntur in principio. quare neceſſe eſt ut attendatur an ſit ſanguis dominans in ea, & proprie quando quartana eſt a melancholia ſanguinea: tunc enim phlebotometur, & extrahatur ſanguis ſecundum quantitatem neceſſitatis: & fortaſſe exigit multitudo eius ut extrahatur de eo res plurima. Et quando nõ eſt neceſſaria phlebotomia, tunc phlebotomia eſt nociua inquantum debilitat, & inquantum educit contrarium melancholiæ: et inquantum mouet humores ad exteriora.

In iſta parte proſequitur curam: & habet tot partes quot ponit canones: partes patebunt legendo textum.

Primus canon,non in omnibus ſpeciebus quartanæ ſunt iudicia in quibus communicant, & per iudicium intellige aliquam determinatam notitiam,aut electionem aliquid faciendi,aut obmittendi:quorum iudiciorum primum eſt quòd omnes minuantur in principio,ſi adſint conditiones facientes neceſſariam eſſe minutionem,quare in quacunque ſpecie neceſſe eſt ut conſideretur an ſanguis ſit dominans,& proprie quando quartana eſt a melancholia ſanguinea, tũc phlebotometur & extrahatur quantitas ſanguinis neceſſaria:& fortaſſe multitudo exigit ut extrahatur de eo res plurima. Secundo dicit quòd quando nõ eſt neceſſaria phlebotomia eſt nociua inquãtum debilitat,& inquantum educit contrarium melancholiæ. ſcilicet ſanguinem qui ſecundum complexionem cõtrariatur melancholiæ: Item inquantum mouet humores ad exteriora. Notandum quòd minutio fit ſecundum plurimũ ante alias euacuationes: quia eſt euacuatio magis communis, & ſecurius, & cum minori nocumento,& maiori iuuamento fit in principio,quàm quando poſtponitur.& per principium intellige tẽpus in quo ęgritudo parum proceſsit,ſicut exempli gratia uſq; ad tres paroxyſmos, & fit ad minorandum, & ut creſcat proportio uirtutis ſupra reſiduum materiæ.hic autem obſerua cõditiones ſæpe dictas,ꝙ ſcilicet peccet ſanguis, aut melancholia cum ſanguine mixta,& non ſit multum diſtans a natura ſanguinis, quod maxime cognoſcitur ex urina rubea groſſa.& ꝙ virtus,& ætas conſentiunt. Secundo notandum quòd tria nocumenta tangit,quando phlebotomatur phlebotomia non exiſtente neceſſaria,quia neq; ſanguis peccet,nec melãcholia eſt ſanguini mixta. Primum quia debilitat ut patet. Secundum quia melancholia ex hoc magis malignatur,quia euacuat ſanguinem,quia melancholiam rectificat cum ſit ſibi contrarius, & hoc etiam notum.

Sed dubitatur de tertio.utrum phlebotomia moueat humores ad exteriora & ratione huius ſit nociua.

Pro ſolutione huius dubij notandũ quòd phlebotomia alicuius venæ trahit materias a locis qui communicãt ad ipſam, & ad uenas ſibi propinquas. Vnde cum uenæ quæ cõmuniter phlebotomantur. cõtingent membris intrinſecis, phlebotomia ex ipſis membris intrinſecis,& extrinſecis trahet materias ad venas,quæ phlebotomantur,& ad uenas ſibi propinquas. Ex quibus infertur primo ipſam phlebotomiam conferre in apoſtematibus membrorũ exteriorum minorando & diuertendo materiam ex eis,niſi uena phlebotomata ſit proxima membro apoſtemato.ad ipſum enim traheret materiam,& apoſtema ipſum augeret maxime corpore exiſtente pleno. Secundo ſequitur ipſam nocere in morſibus venenoſorum trahendo uenenũ inferius. Sequitur tertio,ipſam nocere in variolis quãdo pro magna parte materia petiuit exteriora, & ſimiliter nocet in ſcabie,& lepra quorum materia pro maiori parte eſt extra. Cum autem nondum exiuit,aut pauca optime confert:& ideo in lepra,aut ſcabie quando materia iam exiuit nõ ſunt phlebotomandæ niſi uenæ paruæ per cutim ſparſæ,aut ſcarificãdo,aut ſuper eis ſanguiſugas applicando, aut prope.neq: etiam confert phlebotomia in ueneno bibito: trahit enim materias ad hepar & membra nobilia.Confert autem phlebotomia in apoſtematibus membrorum intrinſecorum minorando materiam & diuertendo eam exterius ad uenam phlebotomatam:& confert in quartana quando peccat ſanguis,aut melãcholia eſt ſanguini admixta,quia ſimul cum ſanguine euacuatur melãcholia. nocet autem qñ non eſt ſanguini admixta, quia mouet ipſam extra uerſus uenam quæ phlebotomatur,& facit ipſam magis diſtare a locis a quibus faciliter poteſt euacuari, & cũ hoc nõ euacuat ipſam,ſed potius ſanguinem qui corrigit ipſam. Pro quo ſciendum eſt quòd melancholia pro magna parte continetur in ramis venæ portę per quos defertur melancholia ab hepate ad ſplenem. Item continetur in ſplene, & etiam in uena chylis,& in venis ſibi proximis:illa.ſ. quæ tranſit cum ſanguine ad nutriendum,quæ autẽ continetur in uena portæ & eius ramis facile poteſt expelli per meſeraicas ad inteſtina cũ meſeraicæ oriantur a uena porta.& illa quæ cõtinuetur in ſplene facile expellitur ad ſtomachũ per uenam quæ defert melãcholiam ad os ſtomachi ad famem excitandam, & facile cum uomitu expelleẽ.illa uero quæ cõtineẽ in uena chylis facile p venas emulgẽtes expelliẽ ad renes,& ueſicã & cũ urina educiẽ. Propterea dicit Auic.ꝙ urina eſt nigra quando ſcilicet melancholia cum urina expellitur.nunc autem quando fit phlebotomia,melancholia trahitur ab alijs locis ad extra ad uenã quæ

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 233 sur 301

phlebotomatur,& ab ea non fit facilis eius euacuatio,niſi per cutim cum ſudore,aut inſenſibiliter.& hæc euacuatio non eſt apta fieri niſi in longo tempore, unde hæc attractio quamuis faciat eam magis a corde diſtare,tamē magis nocet quàm cōferat faciendo ipſam elongari a uiis ductuum. Ex his facile ſolui poſunt rationes quæ contra hunc textum fieri conſueue runt.Viſum autem ex dictis eſt,quomodo phlebotomia mate rias quæ ſunt exterius trahit intra, & quæ interius trahit extra,& in quibus conferat,& in quibus noceat.

Et ſi oportet vt euacuetur a principio de humore faciente feb.aliquid ad alleuiandum, & mundificandum. Illud enim apud digeſtionem eſt ſecundum quòd innuam ad ipſum.& ſit poſt paroxyſmum per diem.

Hic eſt ſecundus canon de euacuatione cū ſolutiuis dicens ſi oportet propter multitudinem melācholiæ, aut malignitatē eius,aut propinquitatem ad aliquod membrū nobile euacuetur a principio de humore faciente febrem, ad alleuiandum, ut uirtus fiat potentior ſupra reſiduum, & ad mundificandum ſcilicet materias communes quæ in ſtomacho,& in inteſtinis continentur:illud ideſt euacuatio illa apud digeſtionem ideſt cum materia eſt manifeſte, aut complete digeſta ſecundum quòd innuam ad ipſum. ſcilicet tempus in quo erit manifeſte, aut complete digeſta. Secūdo dicit quòd illa euacuatio debet eſſe poſt paroxyſmum per diem.ſcilicet in diē tertia a die paroxyſmi,quæ eſt dies antecedens ſequentem paroxyſmum.

Notandum quòd quia quartana communiter non eſt morbus repletionalis,ſicut phlegmatica, debemns ſecundum plurimum tardiores eſſe ad euacuandū in quartana, quā in plegmatica,& ideo ſecundum plurimum debemus in ea expectare notabilem digeſtionem antequam ſoluamus: ſed in phlegmatica frequenter expectamus ſolam occultam digeſtionem, quæ eſt in principio:attamen in principio quando materia eſſet multa,aut maligna, aut ualde nocens membris nobilibus coacte ſoluimus in principio,quando apparent occulta ſigna digeſtionis,non expectata manifecta digeſtione. ſed hoc eſt rariſsimum. & tūc melius eſt ut medicinæ eligentes miſcean tur cum medicinis lenientibus ſicut unc. 5. caſ. cum drach.i. ſenæ.&.iij gra.zing. Notandum ſecundo pro declaratione ſecundi dicti quòd duæ ſunt potiſsimæ cauſæ quare in quartana debemus ſoluere die tertia a paroxyſmo & non die ſecunda.Prima quia uirtus debilitata ex præcedenti paroxyſmo eſt magis confortata in die tertia quàm in die ſecunda. Secundo quia materia melancholica eſt magis cumulata in die tertia & præparata pro ſecundo paroxyſmo & magis irritans uir tutem in die tertia quàm in die ſecunda,& ratione huius facilius eſt euacuabilis.

Et non oportet vt fiat prouocatio in primis cum fortitudine.

Hic eſt tertius canon,dicens non oportere fieri prouocationem ſcilicet unirę in principio ſcilicet cum fortibus. nam iuxta ſuperius dicta oportet ante adminiſtrationē prouocantium fortium præcedere digeſtionem,& notabilem minorationem.

Et oportet,ut adminiſtrentur mollificantia.

Quartus canon. oportet ut adminiſtrentur mollificantia, ideſt humectantia ad materiæ digeſtionem.

Et ſi tibi non videtur bonum vti potionibus, adminiſtra loco earum clyſteria conuenientia: ſed oportet vt ſint lenia, & non conceditur confortatio eorum niſi quando conſequitur ægritudo ſtatum.

Quintus canon, & ſi tibi non uidetur bonum uti potionibus ad aducendum materias communes contentas in ſtomacho,& in inteſtinis groſsis:quia forte æger abhorret,aut non continentur educendæ niſi in inteſtinis groſsis.adminiſtra loco earum clyſteria diuretica:ſed oportet ut ſint lenia, ſed non conceditur ut ſint fortia niſi quando ægritudo conſequitur ſta tum ideſt quando eſt in ſtatu, aut prope ſtatum quo ad digeſtionem.

Hic nota quod clyſteria acuta exigunt digeſtionem cura re gulari.decima ſexta tertij capitu. de cura coliricæ paſsionis.

Et ſi medicus iam præſumpſerit,& ſolutione eduxerit melancholiam in principio,aliquoties ſolutione forti, & prohibuit ægritudinem penitus:ſed eſt rectum ab errore.

Sextus canon & ſi medicus præſumpſerit cōtra canones da tos ab auctoribus quòd non debet fieri euacuatio in principio cum fortibus niſi materia fuerit multa aut furioſa, & ſolutione eduxerit melancholiam aliquoties ſolutione forti,& prohibuit egritudines penitus:eſt tamen ipſe,uel opus eius rectū ab errore,ideſt ab electione erronea. nam quamuis hac uice ſibi ſucceſſerit quia forte materia erat in uijs ductuum forte in centum caſibus ſibi non ſuccedet:potius ergo ex hac opera tione uituperandus eſt quàm laudandus.

Et oportet vt prohibeatur in die paroxyſmi a comeſtione & præcipiatur ieiunium,& prohibeatur ab aqua frigida illa die. Et eſt neceſſarium in reliquis diebus vti carne teiugi aut pulli:in primis teiugi vſque ad tres,vel quatuor periodos deinde pulli,tunc enim pullus eſt melior.

Septimus canon oportet ut prohibeatur in die paroxyſmi a comeſtione,& ieiunet: & eadē die prohibeatur ab aqua frigida,& in reliquis diebus utatur carne teiugi ideſt auicula rum,aut pulli:ſed in primis teiugi uſque ad tres aut quatuor periodos deinde pulli, tunc enim pullus eſt melior. Quod in prima parte dicit,intelligi debet conſtante uirtute, & quar tanario non exiſtente de illis,qui famē tollerare non poſſunt, de quibus in capitulo de cibatione febricitātium dictum fuit. Communis tamē mos in tempore noſtro eſt ut detur aliquid in declinatione paroxyſmi, uel poſtquam declinauit: obſerua tamen ætatem, & conſuetudinem. prohibetur autem aqua frigida non ſolum in die paroxyſmi ſed in quocunque die ne ingroſſet,& incrudet materiam.Explicuit tamen diem paroxyſmi, quia uidetur hac die magis conuenire ratione æſtus febrilis.

Vltimo notandum quòd quia materia quartanæ in principio eſt amplior, terreſtior, & magis grauatiua uirtutis,nec expectatur criſis de propinquo,& ſtatus eſt remotus.Auicenna potius ordinauit diætam tenuem in principio propter cau ſam dictam attendens diſpoſitioni tunc præſenti,ſperans propter longinquitatem ſtatus,quòd poſtquam attenuauit poterit iterum ingroſſare, & poſtea procedere ſubtiliando uſque ad ſtatum.hoc enim modo diætando natura non grauata cibo in principio melius uacabit digeſtioni materiæ: poſtea uirtute reſoluente attendetur cum diæta groſsiori, poſtea iterum ſubtiliabitur diæta ſecundum exigentiam ſtatus.

Et ſit medicina in die paroxyſmi geleniabim confricatum cum aqua calida in die bis,aut ter.ſintq; drach.iij.geleniabim cum drach.x.ſyrupi acetoſi.

Octauus canon ſit medicina in die paroxyſmi geleniabim. ideſt iuleb, aut zuccarum roſis, uel mel roſ. diſſolutum cum aqua calida.& exhibeatur bis, aut ter in die dando pro uice drach.iij.geleniabim.&.x.drach.ſyrupi acetoſi ſimplicis mixti.ſcilicet cum aqua calida tantæ quantitatis ut bibi poſsit. Contra quia ſuperius in cura generali putridarum prohibuit aquam hordei in hora paroxyſmi zuccarum, & iuleb. Amplius acetum nocet his qui habent dominium melancholiæ. tertio regiminis acutorum text.commenti. Ad primum dicendum quòd hic potus debet dari in die paroxyſmi, non autem in hora paroxyſmi,niſi forte in declinatione. Dicendum etiam quòd hic potus eſt magis medicinalis, & minus nutritiuus quàm zuccarum & aqua hordei, uel iuleb.propterea in hac mixtione ſit multum de aqua in comparatione ad gelenia bim,& ſyrupum acetoſum,& ſic parum nutritiuus,& multum medicinalis.

Ad ſecundum dicitur quòd licet acetum ſit ſecundum com plexionem ſimile melancholiæ,& ratione huius augeat, & fo ueat ipſam;ſua tamen malitia rectificatur per zuccarum. Et ſit hic potus bonum digeſtiuum aliquibus diebus in pricipio: confert enim abſtergendo,& incidendo.

Et tu quidem ſcis quòd quando melancholia eſt cholerica,

tunc

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 234 sur 301

tunc oportet ut administretur in ea quòd soluat eam ex genere myrabolanorum, & violæ. Et si est phlegmatica, oportet vt administretur in ea aliquid in primis in quo sit virtus polyp. & epithymi, & similium. Et scias quòd aqua casei est bonum vehiculum ei, quod administratur de virtutibus prædictis. & fortasse confert administratio eius solius quando est caliditas violenta: nam geleniabin & aqua eius colata cum decoctione sua forti est loco ipsius: proprie quando est in stomacho debilitas, aut est illud quod vincit humor frigidus.

Nonus canon. quòd in melancholia cholerica saluatur scilicet cum myrabolanis scilicet citrinis, & indis & uiolis. citrini enim educunt choleram. nigri melancholiam adustã. uiolæ autem soluunt choleram, & cum hoc infrigidant, & humectãt, & ad soluendum oportet de istis dare multam quantitatem. sed si est melancholia phlegmatica oportet in primis quando scilicet materia non est nisi diminute digesta soluere cum uirtute polypodij, & epithymi, & similium sicut sene. nam in primis non debemus euacuare, nisi cum medicina debili. per uirtutes ergo istarum medicinarum intelligitur aut doses paruas, aut earum infusiones, aut decoctiones: Et scias quòd aqua casei est bonum uehiculum idest bene uehit uirtutes medicinarum soluentium melancholiam, quando secum permiscetur siue solum infundatur cum ea, siue corpora earum misceantur. & forte ipsa sola administrata confert quando caliditas est uiolenta, & geleniabim & aqua eius colata decoctione sua forti idest quãdo geleniabim multum decoquitur in aqua, & postea colatur in loco huius scilicet aquæ casei proprie quando stomachus est debilis, & dominatur humor frigidus.

Notandum quòd aqua casei siue lactis licet sit calida & ficca & solutiua humoris cholerici adusti & mixta cum soluenti bus melancholiam iuuet ipsius solutionem, & optime uehat uirtutem earum contra melancholiam: attamen ratione quarundam partium frigidarum, & humidarum nocet stomacho frigido: propterea bonum est in hoc casu ut proprie dominante humore frigido, sicut melancholia phlegmatica, uice eius capiatur aqua decoctionis mellis ros. quæ cum hoc quòd confortat stomachum, est bonum uehiculum medicinarum soluẽtium melancholiam.

Et vomitus iterum, & proprie ante cibum, & post cibum est conuenientior: & proprie in die paroxysmi, & ante paroxysmum. & proprie quando melancholia est phlegmatica est de rebus iuuantibus in ea, & non in principio tantum, immo & in omni hora.

Decimus canon. uomitus ante cibum & post cibum est ualde conueniens: & proprie in die paroxysmi maxime quando melancholia est phlegmatica, & de rebus iuuantibus in ea, nõ tantum in princio immo in omni hora.

Dubitatur an in die paroxysmi conueniat uomitus. & arguitur quòd non, quia in die paroxysmi non conuenit euacuatio. ergo nec uomitus. tenet consequentia & antecedens est Auicen. in capitu. de cura putridarum in generali.

Secundo uomitus accelerare facit paroxysmum, & facit ipsum acutiorem. ergo non conuenit. antecedens probatur. quia agitat materiam febris, & non educit, & uomitiua sunt uehementer calefactiua. Tertio medicina solutiua uentris non conuenit ante proxysmum, ergo nec uomitiua. tenet consequentia, quia nõ apparet ratio diuersitatis: & antecedens est manifestum ex communi modo operandi. Quarto melancholici non sunt euacuandi superius, sed inferius. ergo quæstio falsa pro parte affirmatiua. & antecedens ponitur quarta aphorismorum aphoris. nono melancholicos uero inferius &c.

In oppositum est hic Auicen. Pro declaratione dubii præmittendum primo uomitum duplici uomitiuo posse prouocari, forti sicut cum elleboro, aut debili, sicut cum decoctione raphani. Secundo præmittendum quòd in quartanarijs habentibus stomachum debilem materiæ phlegmaticæ & aliquando melancholicæ, in eo cõtinentur primo paulatim in stomacho congestæ, aut aliunde deriuatæ per uiam colligantem os stomachi cum splene, quæ quamuis nõ sint materiæ propriæ quartanæ, inflãmatæ tamen a calore feb. fouent quartanam, & augent. Tertio præmittendum materias quartanarum maxime antecedentes in uenis splenis, aut sibi propinquis contineri, & eas pelli ad stomachum per uenam colligantem splenem ori stomachi. Contingens est tamen has aut earum partem pulsas ad uenas post hepar distantes a splene in feb. interpolatis moueri extra uenas, in continuis uero moueri de uenis magnis ad paruas. Quibus præmissis sit hæc prima conclusio. nunquam regulariter in die paroxysmi ante paroxysmum per uomitiuum forte est fortius uomitus prouocãdus: probatur quia illud agitat, inquietat, accelerat paroxysmum, debilitat uirtutem, quæ iterum futura est debilior per paroxysmum secuturum. Secunda conclusio in die paroxysmi ante cibum, & post cibum conuenit uomitus cum leui uomitiuo, probatur. nam si corpus de facili uomat sine præmissione cibi, concedi potest ad diuersionem melancholiæ quæ pelli debet ad locum mineræ putredinis, & ad trahendum melancholiam a splene ad stomachum, & cum uomitu euacuetur. Quod si nihil istorum fiat, saltem materiæ in stomacho contentæ fouentes feb. euacuabuntur. Si autem ueniat difficulter melius est cibum præmittere, ut uomitus facilitetur. Tertia conclusio uomitus fortis cum uomitiuo forti conuenit in die quietis materia prę digesta in corporibus aptis uomitui, & consuetis uomitu purgari maxime natura ipsum tentante. conclusio patet cum per uomitum materia melancholica sit optime apta purgari, & est de intentione Auicen. in parte sequenti. quarta conclusio quacunque hora natura tentante uomitum siue in paroxysmo, siue in quiete materia digesta, aut non digesta est adiuuandus salte cum lenibus. hæc conclusio est de intentione Auicen. in capitulo generali curationis febrium putridarum, & in præsenti parte. Et ex ijs patet solutiuo ad duas primas rationes. Ad tertium dicitur secundum Gentilem quòd non est similitudo de uomitiuo, & solutiuo exhibito ante paroxysmum: quia non potes regulare pharmacum tuum, & dicere agas hoc antequã paroxysmus superueniat. Nec potes præcipere ut agat in hu morem motum, & non in alium, immo aget in totum. Et fiet magna commotio quæ non deberet cum pharmaco concurrere, sed tutius est in die quietis solutiuum exhibere: uomitiuũ autem exhibetur cum materia in stomacho existit ut ad ipsum attracta educatur, nec aget ulterius. Preterea contra dicta in statur quia superius in capitulo curæ putridæ in generali dictũ fuit, quòd in die paroxysmi non fiat euacuatio gratia causæ cõiunctæ, quia illa mouetur motu contrario pharmaci, nam tam uomitiuum, quàm solutiuum trahit a circunferentiis ad centrum, & hic dicit Auicen. quòd in quartana fiat uomitus, ut diuertat materiam a parte sui motus ad stomachum, & intestina. Respondet Gentilis quòd materiæ quæ sunt distantes a stomacho non debent, nec forte possent diuerti ad stomachum, quia illud non fiet sine forti motu debilitante, & uiolentante, concurrente tamen motu paroxysmi. sed motus materierum quæ sunt prope stomachum possunt uomitu facto non cum forti pharmaco diuerti maxime quando melancholia est phlegmatica. hora autem istius uomitus debet esse prope paroxysmum tantum, quia aliqua commotio incipit in materia, & hoc est per horam ante paroxysmum, uel circa: uel forte inchoante paroxysmo secundum quòd tibi uidetur: hoc enim fit ad educẽdum materias quæ sunt in stomacho, & prope stomachum: & quia hora paroxysmi commouentur, sunt tunc facilioris eductionis. Ad quartum dicitur quòd melancholia superflue, & & secundum totum repleti regulariter, & electiue non sunt euacuandi cum forti pharmaco sursum, deorsum: plurimi melancholia declinante deorsum.

Oportet ergo, vt non laboretur in principio, & in principijs digestionis vsq; ad euentum complementi digestionis in euacuando superfluitatem cum eo quod calefacit cum fortitudine: neq; cum eo quod exiccat cum fortitudine ex medicina, & dimissione ciborum: neq; cum eo quod debilitat ex solutione ventris, neq; iterum cum eo quod debilitat in principio ex subtiliatione regiminis.

Vndecimus canon. oportet ut non laboretur scilicet in principio cum materia est cruda: neq; in principiis digestionis. i. cum materia est occulte digesta: sed dimitte usq; ad cõplementum digestionis in euacuando melancholiã cum eo quod calefacit cum fortitudine, sicut diatrionpereon. nec cum eo quod fortiter exiccat ex medicina sicut diasulphur. & ex dimissione

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 235 sur 301

ciborum .ſ. nihil exhibendo . neque cum eo quod debitat in par oxyſmo ex ſubtiliatione regiminis ſicut eſt diæta propinqua tenuiſsimæ:quæ eſt nihil dare.quorum concordiam habes in Serapione ſexto breuiarij capitulo decimoquinto de cura quartanæ : quæ dicta ſunt contra quoſdam imperios perſitentes ſe curare omnes quartanas,quorum aliqui parum ante paroxyſmum dant parũ aquæ uitis , aliqui dant tria grana pipis, & febrem augent materiam dilatant , & permiſcentes malum cum bono ſunt cauſa alterius quartanæ . Illi autem qui dant exiccantia ſicut ſulphur reſoluunt ſubtile, & reliquum dimittunt ineptum digeſtioni,& euacuationi.qui uero nihil cibi exhibent,aut modiciſimum debilitant uirtutem . Qui uero dant medicinas exoluentes educunt humores nõ educendos, agitant , & permiſcent humorem melancholicum cum bono, qui ab eo corrumpitur & componunt quartanam cum quartana,& debilitat uirtutem. Hæc tamen exhibita in declinatione digeſta materia,& minorata frequenter curant quartanam una,aut bina exhibitione.

Et ſcias quòd quãdo incipit quartana in æſtate,aut hyeme tũc oportet vt in potu detur in primis de aqua hordei,& ſecaniabim vt aperiat vias oppilatas propter prouocationem,& conſumatur velociter:& illud eſt poſt periodum antecedentẽ tribus horis,aut quatuor,& cum accidit quartana in hyeme, tunc non eſt modus, vt dentur in potu trochiſci .

Duodecimus canon . & ſcias quòd quando fit quartana in æſtate aut in hyeme , bonum eſt ut detur in primis , id eſt in principijs de aqua hordei & ſecaniabim ideſt ſyrupo acetoſo mellino,aut zuccarino ſimplici,aut compoſito ſecundum exigentiam ut aperiat uias oppillatas,ut materia prouocanda cõſumatur uelociter : & hæc dentur poſt finem periodi per tres, aut quatuor horas. Secundo dicit quòd quãdo accidit quartana in hyeme non debent dari trochiſci:ſunt enim ſtyptici,& ſicci communiter oppilantes,ſed oppilationem maxime uitare oportet.potus autem ſupraſcriptus ex ſyrupo acetoſo cum aqua hordei datur ad humectandum,ſubtiliandum, aperiendũ & ad prouocandum proprie in æſtate ſit zuccarinus cum aqua multa,ſed hyeme mellinus cum aqua pauciori .

Et ſcias quòd res frigidæ,& humidæ facilis digeſtionis,boni chymi ſunt conuenientes huic ægritudini inquantum eſt febris:& ex hoc quòd ſunt contrariæ vni duarum qualitatum melancholiæ,quæ eſt ſiccitas.quare oportet vt adminiſtretur iterum, vbi non timetur nocumentum digeſtionis : & non ſit quantitas ex qua timeatur nocumentum in digeſtione.aut miſceatur cum eis aliquid quod earum frigiditatem temperet,et non minuat earũ humiditatẽ , & iſtæ ſunt res calidæ cũ æqualitate.& alienetur omne frigidũ & ſiccũ.& res frigidæ et humidæ huic ægritudini conuenientes ſunt ſicut endiuia, & lactuca,& melon,& perſica quandoq; .Et non oportet vt deuitentur huiuſmodi , niſi aut propter vehementiam frigiditatis & eſt inuentum ſicut in lactuca,et non eſt inuentũ ſicut in melone dulci : aut propter vehementiam prouocationis perducentis ad ingroſſationem ſanguinis : & illud eſt inuentum in melone dulci. aut propterea quia præparata ſunt ei quod permiſceat putredinem:& illud eſt inuentum in perſicis :et oportet ut obſerues huiuſmodi . Cibi vero calidi cum æqualitate, cum additione in humiditate ſunt iuuantes ualde , & proprie cum volunt æquationem caliditatis eorum , ubi non diligitur vt per ea fiat iuuamentum ad digeſtionem cum frigidis & humidis,ſicut commixtio ficuum cum endiuia.& non eſt malum in primis ſumere ea in quibus eſt ſalſedo,& acredo, & inciſio cum non timetur crementum caliditatis : in fine autem ægritudinis non eſt excuſatio illius.

Decimustertius canon,& ſcias quod res frigidæ & humidę facilis digeſtionis,boni chymi ſunt conuenientes in cura huius ægritudinis inquantum feb.conueniunt etiam ratione cauſæ in hoc quòd contrariantur ſiccitati melãcholiæ:ſed oportet ut hæc adminiſtrentur ubi non timetur nocumentum digeſtionis : quia frigida debilitãt digeſtionem,nec ſint in multa quantitate propter eandem cauſam:aut ſi timeatur eorum frigiditas miſceatur cum eis aliquid quod temperet eorum frigiditatem & non minuat humiditatem:iſta autem ſunt remiſſe calida,& uitetur omne frigidum & ſiccum.Et res frigidæ & humidæ conuenientes patientibus hanc ægritudinem ſunt ſicut endiuia,lactuca, melon, & perſica . quandoque non debent hæc uitari niſi propter uehementiam frigoris , ſicut in lactuca quæ eſt frigida in ſecundo:& non eſt in melone dulci bene penpaſato.aut aliquando uitantur iſta propter uehementiam prouocantis perducentis ad ingroſſationem ſanguinis , eductis partibus ſubtilibus & remanentibus groſsis,& illud ſcilicet prouocatio eſt inuentum in melone dulci,maxime quando comeditur cum ſeminibus ſuis partibus ſibi proximis, competeret etiam cum ſeminibus ſuis melancholia digeſta.Perſica autem ſibi conueniunt ſi decoquantur , aut ſi dentur conſuetis infuſa in pauco uini puri, quod rectificat ipſa in capitulo de perſicis, & chryſomelis . Cibi uero calidi non multum ſed notabiliter humidi iuuant ualde,& proprie cum uolumus moderate cale facere ſicut in melancholia fęcali,& in melancholia phlegmatica , & in ſumma in omni ſpecie melancholiæ quã non intendimus digerere cum frigidis & humidis,ſicut eſt melancholia cholerica,melancholia ſanguinea , & melancholia genita per aduſtionem melancholiæ melancholicæ:In ijs enim conueniniunt frigida & humida:exemplum calidorum & humidorum ſicut ficus cum endiuia,iura pinguia,pulli bene pingues , & ſimilia. Subdit tamen quòd non eſt malum in principiis ſumere ea in quibus eſt ſalſedo, & acuitas , & inciſio cum non timeẽ caliditas ſuperflua ſicut in melancholia naturali,& phlegmatica.In fine autem ægritudinis non eſt excuſatio ab ea ſcilicet ſalſedine,& acuitate.Notandum quòd iſta ſalſa ſunt ſicut almuri,acuta ſicut ſinapis,inciſiua ſicut acetum , conueniunt a principio aliqua digeſtione apparente,nam rectificant ſtomachum,præparant materias , & quandoq; eis utimur ad uomitũ digeſta materia,& minorata,iis utimur copioſius ad finiendũ, & reſoluendum materias.

Et trochiſci de abſinthio iuuatiui ſunt vſque ad finem ægritudinis .

Decimusquartus canon.trochiſci de abſinthio conueniunt a manifeſta digeſtione uſq; ad finem ægritudinis : quia ſunt aperitiui,& confortatiui.tempore tamen noſtro his non utimur,ſed aliqua confectione eiuſdem intentionis loco eorum, ſicut aromatico ro.electuario regum & ſimilibus.

Et de illis quibus fit iuuamentum eſt ceſſio in aqua calida dulciante cibum omni die , & balneatio quæ humectat , & non facit ſudare , neque excicat caliditatem : & continuatio delitiarũ,& quietis et abhorrere exercitiẽ , & motus corporeos & animales.

Decimuſquintus canon & de iuuantibus eſt ſeſsio in aqua calida dulci ſtomacho ieiuno , & balneatio quæ humectat , & non facit ſudare nec excitat ad caliditatem,& continuatio deliciarum , & abhorrere exercitium , & motus corporeos , & animales. Notandum quòd a principio non digeſta materia conceditur balneum paruæ moræ ad humectandũ,& poros dilatandum.digerit enim materiam melancholicam, & non agitat,neque per corpus eam fluere facit . ſed digeſta materia & minorata cõuenit balneum longioris moræ ad reſoluendum. ideo in principio motus abhorremus corporeos, & animales qui magis in fine conueniunt .

Et omnes iſtæ febres indigent humectantibus.& diuerſificantur in quantitate infrigidationis , & calefactionis. & neceſſitas ſua qua indigent exiccatiuis , eſt propter illud quod eſt in eis de virtute inciſionis,& abſterſionis,& ſolutionis,& non propter exiccationem.

Decimuſextus canon,& omnes iſtæ febr. indigent humectantibus,& diuerſificãtur quantitate calefactionis,& infrigidationis.cauſa autem quare indigent exiccatiuis, non eſt propter exiccare, ſed quia in ſicco eſt uirtus iciſionis , abſterſioni & ſolutionis,quibus indigetur in hac ægritudine.

Et

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 236 sur 301

Et oportet vt obseruetur stomachus cum emplastris bonis confortantibus, quæ sunt inter virtutem caliditatis, & subtilitatem eius secundum quòd exigit dispositio, et obseruetur splē & hepar, & regantur vt non indurentur, & apostlementur.

Decimusseptimus canon. & oportet ut obseruetur stomachus cum emplastris confortantibus, quæ sunt inter fortem caliditatem, & remissam secundum exigentiam dispositionis, & obseruetur splen, & hepar, & taliter regantur ut non indurentur, & apostementur. Cauendum est itaq; a grossis. & uiscosis, & utendū est subtiliātibus, incisiuis, absterſiuis, & aperitiuis.

Et fortasse est necessarium ad prouocandum vomitum vti aqua raphani cum semine suo, quæ misceatur cum syrupo acetoso. Et fortasse iuuatur cum antecessione comestionis sicl æ, et eius quod salitum est de piscibus, et sinapis, et his similium ante ipsum: Et adiuuatur post illud cum potu aquæ multæ: deinde fiat successio cum syrupo acetoso, et euomat. Et de illis quæ conferunt ei est, vt sumat ipsum in die paroxysmi, deinde euomat super ipsum, & securitatem facit a nocumento febris quod est propter frigus, & rigorem et acuitatem febris. si sumat allia, et mel, et bibat syrupum acetosum mellinum, et impleatur cibo: Deinde sumat aquam calidam, et euomat. Cum ergo consumitur paroxysmus, cœnet rem paruam, & balneetur in mane. Et si sumat ante paroxysmum quinque horis cibum, ut euomat, fortasse iuuabit illud, licet non euomat. Et vomitus ante paroxysmum quicunq; humor sit, aut alleuiat paroxysmum, aut eradicat ipsum.

Decimusoctauus canon de vomitu, & fortasse necessariū est ad prouocandum uomitum uti aqua scilicet decoctionis, aut expressionis raphani cum semine suo, quæ misceatur cum syrupo acetoso zuccarino, aut mellino: expressio tamen raphani est fortior quàm decoctio: & similiter semen raphani est fortius quàm radix eius & fortasse iuuatur uomitus, & facilitatur prius comedendo bletum, & aliquid salitum, pisces scilicet, sinapim, & similia antequam uomitiuum detur, & bibendo multam aquam. & post hanc comestionem & potum scilicet per horam detur syrupus acetosus cum aqua raphani. Secundo dicit quòd de illis quæ conferunt ad uomitiuum est, ut sumat uomitiuum in die paroxysmi deinde euomat. Et tertio dicit q̄ securitatem facit a nocumento sequente frigus, rigorem, & acuitatem eius scilicet rigoris, si primo sumat allia, & mel, & bibat syrupum acetosum mellinum & impleatur cibo, deinde sumat aquam calidam, & euomat. Quarto dicit quòd cum cōsumitur paroxysmus, cœnet rem paruam, & si sumat ante paroxysmum quinq; horis cibum, & euomat, fortasse iuuabitur ualde licet etiam non euomat, quia nutrietur ex cibo sumpto. Quinto dicit quòd uomitus ante paroxysmum, quicunq; humor sit, alleuiat paroxysmum aut eradicat quando materia propria est pauca, & propiqua stomacho. uomitu enim educitur.

Et de regimine bono est, quod ieiunet in die paroxysmi si non est quod prohibeat: et non sumat cibum donec consumatur paroxysmus. et ingrediatur balneum die secundo: si quidē fuerit digestio secundum descriptionem. et si non fuerit digestio non fiat in eo nisi effusio aquæ calidæ quantitate quæ delectat corpus, et humectat, minus quàm vt perueniat ad hoc vt liquefiat ex ea humor. Et in die tertio administretur vomitus propter illud quod superfluit de cibo, et quòd resoluit et subtiliat vt balneum. quāuis oporteat vt administretur vomitus in die paroxysmi iterum.

Decimusnonus canon de regimine bono est, ut ieiunet in die paroxysmi nisi sit aliquid quod prohibeat, sicut est ætas, aut timor casus uirtutis, & nō sumat cibum nisi finito paroxysmo & ingrediatur balneum scilicet in die secundo ad resoluendū reliquias materierum. Quod si materia fuerit digesta fiat balneum secundum dispositionem supple ordinatā transeundo p casas ut describitur secunda primi. & trahendo sufficientem moram in eo. & si materia non fuerit digesta non fiat nisi effusio aquæ calidæ quantitate quæ delectet corpus, & humectet: & non perueniat ad hoc ut liquefiat per eam humor. & in tertio die qui est ante paroxysmum sequentem administretur uomitus per illud quod superfluit de cibo. suspicandum est enim quòd stomachus habeat aliquas superfluitates per indigestionem multiplicatas, & balneatio aliquas materias calefacit, & mouet ad stomachum. & hoc est præceptū Rasis. decimooctauo continentis capitulo de quartana auctoritate Constantini. Dicit enim, Quare uero balneum spargit superfluitates ad stomachum &c. necessarius est uomitus in tertia die. non tamen uult Auic. propter uomitum factum in tertia die, tu excuseris a uomitu quartæ diei, quæ est dies paroxysmi.

Quod si melancholia fuerit sanguinea iuuabitur cum phlebotomia ex basilica, deinde per euacuationem subtilem cum eo in quo ponuntur de mundificantibus sanguinem, sicut virtutes suchaba, bedeoard, et polypode, et fumiterræ, et mirabolanorum Kebul. et hoc quidem genus velociter recipit curationem. Et si fuerit melancholia cholerica, tunc tibi inest vt administres infrigidationem et humectationem vltimas ex medicinis et cibis. et administra aquā temperatam sedendo in ea et abluendo: et fiat lenificatio naturæ in principio cum eis, quæ sunt sicut illud quod fit ex violis. et quod fit ex aqua casei cum virtute polypo. aut syrupus acetosus cum epithymo. et syrupus rosa. et aqua lubleb. et cas. fist. At vero solutio eius integra speratur post. xx. dies: quoniam digestio apparet in eo scilicet quando materia est melancholia cholerica. deinde fiat gradatio ad illud quod subtiliat, et incidit. Et si necessaria est rectificatio stomachi. tunc fiat cum inunctionibus, et oleis et epithimatibus quæ non pertranseant virtutem chamæmillæ absinth. et meliloti, et similium. Et ieiunium plurimum vsq; in die periodi: et quandoq; iterum est ex eis, quæ non conueniunt ei. et si sit vt in die periodi sufficiat eis de cibo parum modicum. Et de mundificantibus iuuantibus sunt ea, in quibus est decoctio myrabol. et in epithymi, et sene in syrupo acetoso in quo decoctæ sunt violæ. et fortasse sumitur in potu ante in eo assa in ieiunio proprie in die paroxysmi, et euomat ipsum si nauseat cum anima eius. Et si fuerit melancholia phlegmatica redeat ad syrupum acetosum mellinum cū aqua apij et fœnic. et similium. Et si necessaria fuerit lenificatio misceatur cum eo in principio virtus turbit, et polypodij. et fiat gradatio pauca ad virtutē agar. et fiat vt vomat cum syrup. acetoso mellino de semin. et his similibus vsq; quo incipiat digeri. et fiat vaporatio stomachi et eius emplastratio cum eo quod est fortius, ita ut cum dactylis et ficubus et similibus. et similiter inunge ipsum cum oleis calidis perueniendo vsq; ad oleum de costo. et fortasse est necessarium in eo pruocare vomitum cum sy. acetoso, et sit in eo virtus sinapis, et ellebori albi. Immo fortasse est necessarium vt in potu detur elleborus cum dispositione sua cum non timetur debilitas dispositionis virtutis. Et si fuerit melancholia melancholica pura de genere fæcis sang. tunc rectificatur solutio eius in primis cum aqua lubleb, et penide, est conueniens administratio geleniabim mellini, et zuccarini. et in fine eius euacuetur cum eis quæ sunt sicut decoctio myrabol. cit. et nigrorum. et fumit. et passul. Cum ergo ægritudo digesta est tunc bonum est phlebotomare ex basilica. et administretur vomitus super cibum cum fortitudine, aut leuiter secundum horam, et necessitatem. Et oportet vt assiduet ipsum, quoniam est radix ad euacuationem cum medicinis, et clysteribus fortibus. et medicinæ quæ administrantur in huiusmodi hora sunt epithymum et polypo. et agari. et sticados et lapis armenus, et lapis lazuli abluti, et non abluti, et succus foliorum centaureæ cum syrupo mellino.

Hic specialius ponit curam secundum unamquamq; materiam. secundo ponit curam faciendam post euacuationes factas post digestionem. tertio describit multas medicinas. secūda ibi. & habeas consilium. tertia ibi. de trochiscis. Prima in quatuor secundū quatuor species melancholiæ facientes quartanas. partes patent. In prima parte dicit q̄ si melancholia fuerit

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 237 sur 301

rit ſanguinea ideſt ſanguini admixta uel ex ſanguine facta pro pinqua tñ uaturæ ipſius,iuuabitur cũ phlebotomia ex baſilica ſ.dextra ſi hepar fuerit cauſa ut per caliditatẽ eius ſupfluã ſanguis in melancholiam conuertatur. Si autem ſplen eſſet tumi dus,& melancholia repletus,phlebotometur baſilica ſiniſtra. deinde iuuabitur per euacuationem ſubtilem.i.leuem cũ mun dificantibus ſanguinem,ſicut ſolutiuum in quo ſunt virtutes ſuchaha,bedeoard,polypodii,fumi terræ,myrabolanorum Ke bulorum. Vltimo dicit quod illud genus ſcilicet quartana ſan guinea velociter curatur in comparatiõe ad phlegmaticam & fœcalem. Dixit autem deinde quòd neceſſariis exiſtentibus phlebotomia & ſolutione uentris inchoandum eſt a phleboto mia ſecundum plurimum,quarta primi capitulo quarto. Mun dificant autem ſanguinem quęcunq; extrahunt ab eo humores inficientes ipſum,& quæ faciunt citius ſubſtantiam claram, & illuſtrem quæ ſunt iſta,& eorum uirtutes. Nota ex ſæpe dictis licet myrabo.Kebuli euacuent plus phlegma,tamen etiã eua cuant melancholiam.Quod ſi fuerit melancholia cholerica ad miniſtra notabiliter infrigidantia,& humectantia ex medici nis,& cibis,& ſedeat in aqua temperata,& balneetur in ea·eſt enim cęteris calidior.vnde omnia quę adminiſtrantur,debent eſſe magis frigida,aut minus calida potentia,aut actu.& lenifi cetur uenter in principio cum decoctione facta ex uiolis, & polypodio & aqua caſei. Et adminiſtretur ſyrupus acetoſus cum epithymo:aut ſyrupus roſ.cum iuleb,& caſ.fiſtuł.hęc .n. infrigidant,& uentrem leniunt.& duo prima ex his aliqualiter ſoluunt melancholiam.conueniunt igitur duo prima cum aliqua appareat digeſtio:ſed illa conueniunt ab initio aut ſolu tio eius intergra ſcilicet cum medicinis fortioribus præparatur poſt duos dies quando materia eſt cholerica,tunc enim eſt cõplete digeſta: citius enim digeriẽ quàm phlegmatica & fœ calis. Sed de ſanguinea forte eſt dubium.Deinde ſcilicet poſt minorationem fiat gradatio ad ſubtiliantia, & incidentia: & quanto magis procedit digeſtio,& minoratio tanto cum for tioribus eſt ſubtiliandum,& incidendum. Et ſi neceſſaria fue rit ſtomacho confortatio fiat cum unctionibus ex oleis,& epi thematibus quæ non pertranſeunt uirtutes chamæmillæ,& ab ſinthii,& meliloti,& ſimilium quæ ſunt calida in primo gradu. & ieiunium plurimum in die paroxyſmi quandoq; non conue nit,immo in die paroxyſmi detur in cibo parum.nam corpora quæ incurrunt quartanam cholericam ſunt aptiſsima reſolui, & multum apta lædi ex ieiunio. Et de mundificantibus eſt de coctio myrabolanorum ſcilicet indorum,& epithymi, & ſenę cum ſyrupo acetoſo in quo violæ decoctæ ſint.ſoluit enim me lancholiam cholericam.& fortaſſe ſumitur in potu ſcilicet uo mitiuũ aliquod in quo ſit aſſa ſtomacho ieiuno proprie in die paroxyſmi.& euomit ipſum ſcilicet vomitiuum cum humori bus exiſtentibus in ſtomacho ſi nauſeat anima, ideſt os ſtoma chi eius:cum enim os ſtomachi nauſeat maxime conuenit uo mitiuum:bonum tamen eſt cum ſit notabiliter calidum cũ ali quo frigido temperaretur ideſt cum aqua hordei. Quod ſi me lancholia fuerit phlegmatica redeat ad ſyrupũ acetoſum mel linum cum aqua fœniculi,apij,& ſimilium ſubtiliantiũ & ape rientium. Dicit autem redeat,quia iſta digeſtiua ſuperius po ſita fuerunt in phlegmatica. His tamen non eſt utendum ni ſi aliqualiter digeſta materia & minorata,ſed in principio utẽ dum eſt oxymelle cum aqua zuccarata pro digeſtiuo, poſtea veniendum eſt ad hoc. Et ſi fuerit neceſſaria lenificatio ideſt lenis ſeu leuis ſolutiuo miſceatur in principio cum eo ſcilicet ſyrupo acetoſo mellino virtus ſolutiua phlegmatis ſicut virtus turbit & polypodij,& fiat gradatio parua ad virtutẽ agarici. Contra quia agaricus eſt debilior quàm turbit: Dicendum in ſtantiam concludere niſi doſis agarici augeatur in comparatio ne ad doſim turbit.& forte agaricus ſolus eſt fortior quàm ag gregatum ex polypodio & turbit cæteris paribus, & ex parte quantitatis. Nam aggregatum ex intenſo & remiſſo eſt mi nus intenſum quàm ſolum intenſum ut patet in quæſtione no ſtra de compoſitione medicinarum.& fiat vt vomat cum ſyru po acetoſo mellino de ſeminibus, & ſimilibus ſicut radicibus ſubtiliantibus uſquequo incipiat digeri manifeſtius. Nam cõ plete digeſta materia erit opus fortioribus medicinis uomiti uis.& ſit vaporatio ſtomachi,& eius emplaſtratio cum magis calidis,quàm illa quæ conueniunt in quartana cholerica, ſicut cum ficubus,dactylis,& ſimilibus peruenientibus uſque ad ſe cundum,uel tertium gradum. Vnde ſubdit quòd vngatur ſto machus cum oleis calidis vſque ad oleum de coſto. Et for taſſe eſt neceſſarium prouocare vomitum cum ſyrupo acetoſo in quo ſit virtus ſinapis,& ellebori albi quando ſcilicet phleg ma ex quo genita eſt melancholia fuerit valde groſſum, & uiſcoſum. immo fortaſſe eſt neceſſariũ quòd detur elleborus cũ diſpoſitione ſua ideſt ſubſtantia,cum non timetur debilitas uir tutis. Meſue tamen in capitulo de ellebero iubet album uita ri quia præfocatiuus eſt,ſi ergo detur,non detur niſi in parua doſi ſcilicet circa.ϑ.s. Et ſi fuetit melancholia quæ eſt fęx ſan guinis pura,quia non alteri humori admixta. Et ſub hac com præhenditur melancholiæ cura genitæ ex melancholia fœcali per aduſtionem,fiat ſolutio in principio cum aqua lubleb quæ lubleb eſt ſpecies uolubilis,de qua ſpecie dictũ eſt, & penidijs ad leniendum,& educendum quæ in ſtomacho,& in inteſtinis continentur.& tunc eſt conueniens adminiſtratio geleniabin ideſt conditi de roſis cum melle,aut zuccaro ad ſtomachi con fortationem,& lenitionem quandam ratione mellis & roſ.re centium.& in fine ideſt in proceſſu euacuatur cum decoctio ne myrabolanorum citrinorum,& nigrorum.fumi terrę & paſ ſularum partim ad leniendum,partim ad educendum materiã aduſtam. Cũ ergo digeſta eſt ægritudinis materia,fiat phle botomia ex baſilica dextra,aut ſiniſtra ſecundum exigentiam. Et hic nota quòd phlebotomia aliquãdo negatur in principio quę conceditur in proceſſu quando materia per digeſtionem ſubtiliata eſt admixta ſanguini,& tũc urina efficit rubea groſ ſa. Et hoc dictum eſt.quarto primi capitulo de phlebotomia. & a Gal.in libro de phlebotomia. Et adminiſtretur uomitus ſumpto cibo fortis aut debilis ſecundum horam, quia in prin cipio aut parum digeſta materia leuior.ſed magis digeſta for tior:& neceſsitatem maiorem aut minorem ſecundum ꝙ me lancholia eſt maioris quãtitatis,aut minoris,& difficilius, aut facilius educibilis a ſplene ad ſtomachum. Et oportet ut aſsi duet vomitum quoniam eſt radix in curatione quartanæ:& aſ ſiduet etiam euacuationem cum medicinis,& clyſteribus for titer exoluentibus. Medicinę autem quæ adminiſtrãtur in hac hora ideſt in ſtatu digeſtionis ſunt epithymum, & polypodiũ, agaricus,& ſtichados.& lapis armenus,& lapis lazuli ablutus, & non ablutus.& ſuccus foliorum centaureæ cum ſyrupo mel lino.i. melle roſ.aut oxymelle. & fortaſſe eſt neceſſarius el leborus niger: melius tamen eſt quòd iſtæ medicinæ ſint cor rectæ & conſolatæ ſecundum quòd expedit ſicut docet Meſue in propriis capitulis.

Vbi phlebotomia expectaſ digeſtio.

Et fortaſſe infunduntur in cholerica ſene,& fumus terræ, cum epithymo in ſyrupo acetoſo.

Hic incidenter ponit ſolutiuum conueniens in melancho lia cholerica.& dicit quòd ſyrupus acetoſus in quo fuerint in fuſa ſene ,fumus terræ,epithymum.facta bona expreſsione cõ uenit,etiam ſi horum ſubſtantia detur, cum ſyrupo acetoſo.

Deinde habeas conſilium tunc apud euacuationem, & da in potu phlegmaticæ & melancholicæ ex ea theriacã & mithridatum,& medicamen de aſſa,& ſulfur,& piper ſolum bibatur in aqua. Et de illis eſt ſinapis quæ adminiſtretur nõ aſsidue,immo in omnibus tribus diebus et in primis,et ante illud in ſpatio longiore.& ſimiliter diapepereon, & ſimilia illi de electuarijs.et non feſtines cum aliquo horum ante digeſtionẽ. Nam ſi tu dederis in potu theriacam, et ſimilia illi in primis compones quartanam cũ quartana:et fortaſſe attrahes ægritudines alias,et proprie in hyeme. Et ſi in fine eius neceſſaria fuerit phlebotomia,aude ſuper eam.

In hac parte ſuperius diuiſa curat quartanam poſt comple mentum digeſtionis,& notabilem euacuationẽ.& habet duas partes.in prima facit quòd dictum eſt.in ſecunda ponit curam Gal.ſecunda ibi. Inquit Gal. In ſecunda parte dicit deinde habeas conſilium apud euacuationem .i. poſt euacuationem, non tamen multum diſtanter,& da in potu phlegmaticæ & me lancholiæ theriacam & mitridatum,& medicamen de aſſa, & ſulfur & piper ſolũ bibatur in aqua. Et de illis eſt ſinapis quæ nõ adminiſtratur quotidie,immo in omnibus tribus diebus ſe mel. & adminiſtratur in primis.i. ante oẽs medicinas hic di-

ctas

ctas.uult enim quòd ſinapis præparata qualiter præparatur,cũ ſit moſtarda, poſsit dari ante medicinas iam dictas cum ſit minus calida cæteris:non tamen debet dari tunc niſi in tribus diebus ſemel & ante id ideſt antequàm ſit facta euacuatio multoties iterata in ſpatio longiore. ſicut exempli gratia omnibus quatuor diebus ſemel.nam quanto materia eſt magis digeſta ideſt magis minorata huiuſmodi fortiter calefacientia frequentius, & in minori quantitate dari poſſunt: & inter huiuſmodi fortiter calefacientia debemus incipere a minus calefaciente ſicut eſt moſtarda inter has, & ſimiliter dandũ eſt diatrionpeperon. Secundo dicit quòd non feſtines cum aliquo iſtorum ante digeſtionem. nam ſi dederis in potu theriacam, & ſimilia illi in primis cõpones quartanam cum quartana, & fortaſſe attrahes ægritudines alias ſicut febr. cholericas & hecticas & ſimiles ſequentes inflammationẽ, et materię diſſolutionem & proprie in hyeme: quia in ea propter pororum oppilationem, uapores a materia calefacta eleuati non poſſunt educi.nec etiam ipſa materia ſudore educitur,& retẽta auget feb. quæ tempore calido poris apertis educetur.

Tertio dicit quòd in fine eius ſi neceſſaria fuerit phlebotomia aude ſuper eam, quæ neceſsitas poteſt eſſe propter inflammationem ſanguinis, & ebullitionem ſequentem huiuſmodi calidorum adminiſtrationem. Et ex ijs infertur quoſdã profitentes ſe curare omnem quartanam cum huiuſmodi calidis, ſudorem prouocantibus, non habere conſilium, de quo hic loquitur Auicen. cum indifferenter exhibeant huiuſmodi calida in omni ſpecie quartanæ, & omni tempore ipſius tam tempore calido, quàm frigido, cum Auic.huiuſmodi ſolum exhiberi præcipiat in phegmatica,& melancholia, & complete digeſta materia,& pro magna parte minorata,& non hyeme. illis ergo plurimum accidit quòd componunt quartanam cum quartana, & interdum ægros interimunt.hæc autem ſecundũ Auicen. miniſtranda eſſent tempore quietis. Si tamen uelles facere aliquam experientiam quam uidi ſæpe ſuccedere, aliquod iſtorum exhibe inchoante paroxyſmo ſcilicet.3.i. aut.ij. theriacæ aut mithridati cum maluatici.unc.ij.aut.iij.3.iij.diatrionpepereon cum maluatico. & poſtea ipſum pannis bene cooperias, ut ſudet. uidi enim ſæpe ipſos in bina, aut trina exhibitione fore ſanatos.

Inquit Galenus ſanaui gentem plurimam a quartana ita. Dedi eis in potu poſt digeſtionem ſolutiuum. deinde dedi eis in potu ſuccum abſinth. dedi eis in potu theriacam & dico quod aſſa,& piper ſingularia ſunt iuuatiua ualde quando apparet digeſtio.& peruenit ſtatus. Et ciba illum ſahane, & elbune & kenículi,capparis,& ſinapis,& almuri, & omnibus in quibus eſt virtus ſolutiua cum fortitudine. & fortaſſe erit tibi neceſſarium vt des ei in potu poſt quadraginta dies omni mane quantum eſt nabaca vna de eis quæ ſunt ſicut medicamen de aſſa,& omni ſero ſimiliter,cum febris non fuerit acuta,& materiei radix non fuerit cholerica.

Hic ponit curam Galeni dicens ſe ſanaſſe plurimos a quartana hoc modo. Dabat eis primo in potu poſt digeſtionem ſolutiuum & poſt ſolutiuum ſuccum alinthij,deinde poſt illum theriacam.& ſubiungit quòd aſſa & piper ſunt ſingularia ideſt quodlibet de p ſe ſunt iuuatiua ualde quãdo apparet digeſtio & prouenit ſtatus ſcilicet quo ad digeſtionem. & ly prouenit eſt præteriti perfecti temporis, & ciba eum ſahane, ideſt cibatione facta ex piſcibus ſalitis, nucibus, ſpeciebus, & oleo & elbune ideſt alio ſimili cibo facto ex carnibus ſalſis, & Kenículi de capparibus, ideſt condito de capparibus, & ſinapis ideſt moſtardæ, & almuri quod eſt ſalſamentum ſæpe dictum, & omnibus in quibus eſt uirtus ſolutiua ideſt reſolutiua fortiter, & fortaſſe erit tibi neceſſarium ut des ei in potu poſt quadraginta dies ſcilicet quando materia eſt complete digeſta,& minorata quantum eſt nabaca, que eſt eiuſdem magnitudinis cuius eſt granum uuæ, de eis quæ ſunt ſicut medicamen de aſſa etiam omni ſero cum febris non fuerit acuta, & radix materiei eius non fueritcholera. Fere omnia hæc Galen. dicta ſunt conformia dictis Auicen. ſed magnam excellentiam ſucci abſinthij in quartana non intelligo.

Et de trochiſcis iuuatiuis in hac hora & apud declinationem ſunt trochiſci ſecundum hunc modum.Recip. ſucci eupatorij & croci amborum ana pondus drach. iij. ſcolopendriæ, ariſtolochiæ & laccæ,& reubarbari, & ſpodij omnium ana. drach.v.& ſeminis acctoſæ & ſeminis portulacæ, & roſarũ, & ſpicæ,& ſeminis cuſcutæ,& ſeminis aniſi,& apij,& radicum capparis,& granorum alben,& ſeminis fœniculi omniũ ana.drach.iiij.conficiantur cum aqua apij,& fiant trochiſci, & dentur in potu cum aqua fœniculi & endiuiæ & cuſcutæ, & hæc quidem medicina iuuatiua eſt modis pluribus.

Hic deſcribit primo nouem medicinas compoſitas non ſolutiuas. ſecundo deſcribit ſolutiuas ſecunda ibi, Kebulorum. Dicit primo quòd de trochiſcis iuuatiuis in hac hora & apud declinationem ideſt in fine ſtatus & declinatione ſunt trochiſci huiuſmodi. Rx.ſucci eupatorij croci. an. 3. iij. ſcolopẽdriæ, laccæ, ariſtolochiæ, & reubarbari, ſpodij.ana.drach.v. ſemi. acetoſæ portulacæ ro. ſpicæ, ſe.cuſcutæ, aniſi, ſemi. apij, radicis capparis,granorum alben,quæ ſunt grana alben & ſunt ſolutiua. ſemi. fœniculi.ana.drach.iiij. cõficiantur cum aqua apij fiant trochiſci & dentur in potu cum aqua fœniculi, endiuię & cuſcutæ.& iuuant pluribus modis ſcilicet aperiendo, confortando hepar, ſplenem & omnia nutritiua prouocãdo, & reſoluendo de materia.

Et ſi digeritur materia tunc fiat iſtud.Reci.myrrhæ.drac. xv.ſpicæ. drach. xiij.agarici, coſti,floris ſquinanthi omnium ana.drach.v.petroſelini.drach.xv.aniſi. drach.x. conficiantur cum vino antiquo,& cum melle & zingibere.

Ideſt digeſta materia. hæc eſt ſecunda. exhibe illud myrrhæ drch.xv.ſpicæ.drach.xiij.agarici, coſti, floris ſquinanthi ana. drach.v.petroſelini.drach.xv.aniſi. drach. x. conficiantur cũ uino antiquo & melle, & zingibere. bulliendo mel in quo conditum fuit zingiber cum uino ad uini conſumptionem, & reliqua ſecum miſcendo & fac electuarium & magis appropriatur phlegmaticæ.

Et quandoque datur in potu in fine, & conualeſcentibus, & apud paucitatem nocumenti in ea, & multitudinem calidi tatis cum ſubtiliatione materiæ medicina huiuſmodi. Recip.ſeminis hyuſquiami albi,mandragoræ amborum ana ſiliquã.i. et aſſe circiter tertiam fabæ vnius.

Hæc eſt tertia quæ datur in fine quartanæ & conualeſcentibus,& apud paucitatem nocumenti in ea quia in ultimo eſt declinationis & multitudinem caliditatis quæ remanſit in mẽbris iam ſubtiliata materia. Rx. hyuſquiami albi, mandragoræ ana ſiliquam unam, qui eſt pondus quatuor granorum hordei, aſſæcirciter tertiam partem ſabæ unius. Hic temperat p caliditatem hyuſquiamum & mãdragoram.aſſa ponitur ad rectificanduim malitiam, & eſt doſis drach.una.

Et de hoc genere eſt vt ſumatur iterum calamenthi domeſtici.aure.iiij.& ſeminis vrticæ aur. xx.& epithymi aureus vnus fiant trochiſci parui ualde.& ſit doſis drach.i.

Quarta medicina eſt de hoc genere quod conuenit apud declinationem. Recipe calamenti domeſtici aure.iiij. ſemi. urticæ aur.xx.epithymi aure.unum fiant trochiſci parui. doſis drach. i. iuuant aperiendo, prouocando, reſoluendo,& ſoluendo.

Et ex eis quæ bona ſunt eis eſt vt adminiſtretur poſt apparitionem digeſtionis vſque ad finem eius iſtud. Sumatur paſſularum de ſemi,aut de alacoen,& allij ſylueſtris,et myrti recentis omnium ana pars vna,& decoquantur in aqua dulci poſtquam infuſa ſunt in ea,deinde buliant exquiſite, & coletur,& detur de ea.vnc.i.

Quinta medicina eſt ex iis quæ bona ſunt poſt apparitionẽ digeſtionis uſque ad finem eius. Rx. paſſularum de ſemi, aut allaconum ideſt illarum regionum,aliter allacoe ideſt matricariæ,allii ſylueſtris, myrti recentis ana partem vnã. bulliant in aqua,in qua prius infuſæ fuerint exquiſite ſicut ad conſumptionem duarum partium aquæ & coletur & detur de ea.unc.i.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 239 sur 301

Et iterum ſeminis apij & aniſi & cordumeni omnium ana. drach.v.origani ſylueſtris,eupatorij omnium ana.drach.vij. ameos.drach.iiij.ſuchaha.drach.iij.paſſularum.drach. x. decoquantur in tribus libris aquæ vſquequo redeat ad libram vnam.

Sexta medicina.Et iteum.Rx.ſeminis apii,aniſi, cordumeni ideſt cardamomi.uel ſecundum Ioh. Serapionem cui credendum eſt,dicitur carui agreſte ana.drac.v.origani ſylueſtris.eupatorii ana.drach.vii.ameos.drach.iiii.ſuchaha.drach.iii.paſſularum drach.x.decoquantur in lib.iii.aquæ donec redeat ad unam lib.& conuenit in quartana de materia frigida.

Et de illis quæ bona ſunt eis eſt vt ſumantur ameos, ſpicæ & calamenthi omnium ana.drach.x.& carui,& aniſi,amborum ana.dach.vij.& aſſæ pondus drach. v. & zingiber pondus drach.iiij.& caſſiæ pondus.drach.iij.conficiantur cũ ſufficientia mellis.& ſit doſis eius pondus.drach.i.cum aqua apij & fœniculi.

Septima medicina ẽ de illis quæ ſunt bona eis.Reci. ameos ſpicæ,calamenthi ana.drach.x.carui,aniſi,ana.ʒ.vii.aſſæ.drac. v.zingib.drach.iiii.caſsiæ ſcilicet lignææ.ʒ.iii.mellis quãtum ſufficit.doſis.drach.i.cum aqua apii,& fœniculi.& ualet in materia frigida aperiendo,& prouocando,& reſoluendo.

Trochiſci huiuſmodi.Recip.ſucci eupatorij.drach.x.ſcolopendriæ.ſpodij.fœniculi.ſpicæ.croci.omnium ana. drach.v.laccæ & reubarbari omnium ana drach.iij.ſeminis cucumeris,et ſeminis portulacæ omnium ana drach. vi. fiant trochiſci cum aqua apij,& ſumantur in potu cum ſyrupo acetoſo.

Recip.ſucci eupatorii.drach.x.ſcolopendriæ. fœniculi.ſpodii.ſpicæ. croci ana. drach.v. laccæ. reubarbari ana. drach.iii. ſeminis cucumeris,ſeminis portulacæ.ana.drach.vi. fiant trochiſci cum aqua apii. & ſumantur in potu cum ſyrupo acetoſo,& ualent in ſanguinea: eſt enim temperatæ caliditatis.

Et iterum ad phlegmaticam. myrrhæ.drac. xxxv.croci. petroſelini amborum ana.drach.v.ſpicæ drach.xlv. caſtorei drach.iij.aniſi.drac.iij.ʒ.ſeminis apij et karui amborum ana. drach.iiij.amomi.corticum caſſiæ, ſtoracis omnium an.drac. ij.& tertiam ſiſeleos, Adriani confectionis omnium ana drac. i.& tertias duas.

Nona & iterum ad phlegmaticam.myrræ drach. xxxv. croci,petroſelini ana.drach.v.ſpicæ.drach.xlv. caſtorei.drach.iii. aniſi.drach.iii.ʒ.ſe.apii & Karui amborum ana.drach.iiii.amomi & corticis caſ.ſcilicet lignæ,ſtoracis ſcilicet calamitæ.an. drach.ii.& tertiam ſiſeleos. Adriani ſcilicet confectionis deſcriptione Nicolai,& Auicennæ ana drach.i. & tertias duas. & ex iis poſſunt fieri trochiſci miſcendo cum aliquo liquore: poteſt etiam fieri electuarium miſcendo cum melle.

Et quando vehemens ſit rigor,eſt vomitus cum aqua tepida et ſyrupo acetoſo ad illud iuuatiuum.Quod ſi virtutes eius non obediunt, tunc cum eis, quorum rememoratio præceſſit ſecundum horam.Et fiat vaporatio cum embrocha in qua decocta ſunt ſchea,ſandonicum, & chamæmilla, & ſimilia: homine cooperto cum pãnis laneis aggregantibus calefactionẽ.

Hic curans rigorem dicit in eius uehementia conueire, & conferre vomitum cum aqua tepida,& ſyrupo acetoſo, quòd ſi uirtutes eius rigoris non obediunt ideſt nõ ſedatur per hoc tunc curetur cum his quorum rememoratio præceſsit ſecundum horam ſcilicet digeſtionis materiæ. Ipſa enim exiſtente digeſta poſſumus fortiora medicamina adhibere tam uomitiua,quã reſolutiua,aperitiua:& prouocatiua: & ubi minor eſt digeſtio dentur remiſsiora. Secũdo dicit quòd euaporatio cũ embrocha ideſt decoctione in qua decocta ſunt ſchea quæ eſt ſpecies abſinthii,& putatur quòd ſit ſantonicum ideſt herba lũbricorum,chamæmilla & ſimilia,homine cooperto pannis laneis aggregantibus ſupple calefactionem,iuuat.

Rememoratio ſolutiuorum, quibus indiget poſt digeſtionem. Cap. LXVI.

Kebulorum drach.vi.epithymi.abſintij amborum ana. drach.v.myrabolanorum citrinorum,ſucci eupatorij, emblici omnium ana.drach.iiij.ſeminis apij,& aniſi,et ſeminis fœniculi omnium.ana.drac.ij.fiat ex eis decoctio, & ſoluatur cum eo cum facilitate.

Recip.Kebulorum.drach.vi.epithymi,abſinthii añ. drach. v.myrabolanorum citrinorum, ſucci eupatorii,emblici ana. drach.iiii.ſeminis apii,aniſi,fœniculi ana.drach.ii. & fiat ex dictis decoctio,& ſoluatur cum facilitate. hæc enim medicina erit leuis,& poſſunt dari de ea quatuor aut quinq; unc.

Aut ſumatur abſinthij pondus.drach.x.myrabolanorum kebulorum.& epithymi,omnium ana.drach.viij.& fumi terræ pondus drach.vij.& ſuchaha.& centaureæ maioris, amborum ana.pondus.drach.vi.eupatorij, & radicis ſquinanthi amborum.ana pondus.drach.v.decoquantur cum quinque libris aquæ donec redeat ad lib.i.

Secunda medicina.abſinthii.drach.x. myrabolanorum Kebulorum epithymi ana.ʒ.viii.fumiterræ.drach.vii.ſuchaha,cẽ taureæ,maioris ana.drach.vi.eupatorii.radicis ſquinanthi ana drach.v.decoquantur in lib.v.aquæ donec remaneat li. una.

Pilulæ leues. Quando adminiſtrantur in omnibus quinque diebus ſemel,ſunt iuuantes in ea,et ſunt expertæ. Reci.epithymi & turbit amborum ana.drach.x.carui, aniſi, amborum ana.drach.vij.ameos drach.viij.ſeminis apij,& fœniculi,amborum ana.drac.iij.polypodij.drach.vj agarici albi quod facile teritur.drach.viij.ſalis indi.drach.v.hyeræ pigræ.drach. xv.fiant pilulæ cum aqua menthæ.Et ſit doſis drach.i.ʒ.

Tertia,pilulæ leues quæ adminiſtrantur in omnibus quinq; diebus ſemel.reci.epitymi,turbit ana.drach.x.carui.aniſi, ana drach.vii.ameos.drach.viii.ſeminis apii fœniculi ana drach. iii.polypodii.drach.vi.agarici albi facile frangibilis. nam hæ ſunt bonæ eius conditione.ʒ.viii.ſalis indi.drach. v. hieræ pigræ.drach. xv. fiant pilulæ cum aqua menthæ.& ſit doſis.drac. i.ʒ.& ſunt præſtantes maxime in phlegmatica.

Et cum materia eſt phlegmatica conferunt iſtæ pilulæ.Recip.epithymi,agarici,ameos omniũ an.drac. viij. ſeminis apij aniſi,fœniculi omnium ana.drach. iij. ſalis naptici, drach. v. hyeræpigræ turbit amborum anã pondus drach.x.doſis pondus.drach.ij.ʒ.

Quarta,& cum materia eſt phlegmatica conferunt iſtæ pilulæ.epitymi.ameos.agarici ana. drach.viii.ſeminis apii.aniſi, fœniculi ana drach.iii.ſalis naptici ſoluentis phlegma. drach. v.hyeræpigræ,turbit ana.drach.x.doſis.drach.ii.ʒ.

Et quando eſt cum dolore ſplenis iuuatur hoc medinamine & ſoluit eum cum facilitate.Recip.ſcolopendriæ. drach. xv. agarici drach. xij. myrabolanorum nigrorum hyeræ ana. drach.x.kebulorum.abſinthij omnium ana.drach.viij. ſuchaha, bebeoard, chamæpityos, ſucci eupatorii omnium ana. drach.vij.fructus tamariſci,radicum capparorum amborum ana.drach.lv.ſeminis apij,aniſi ſeminis fœnicali omnium ana. drach.iij.fiat confectio,aut pilulæ.

Quinta.& quando eſt cum dolore ſplenis, iuuatur hoc medicamine, & ſoluit faciliter. ſcolopendriæ.drach.xv. agarici drac.xij.myrabol.indorum,hyeræ.ſ.ſimplicis ana.drac.x.Kebulorum,abſinthii ana.drac.viij.ſuchaha,bedeoard, ſucci eupatorij,camæpityos an.drac.vij.fructus tamariſci, radicum capparis ana.drach.lv.ſemi.aniſi,apij,fœnisuli ana.drac.iij. fiat confectio permiſcendo cum melle aut zuccaro.aut fiant pilulæ,& hoc aperit oppilationes ſplenis. & in electuario poſſunt dari drac.viii.& in pilulis.drac.ii.potiſsime ualet in frigida materia. Et ſi bene cõſideres omnes iſtæ medicinæ ſunt leues. Ex quo Auicen. nos facit intelligere in curatione humoris melancholici eſſe utendum leuibus,quod etiam debet obſeruari in curatione cuiuſcunq; humoris groſsi:debent enim eſſe medicinæ fortes debiles, ſicut præcipit Auicenna in capitulo de cura tertianæ nothæ.

Cibatio

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 240 sur 301

Cibatio patientium quartanam. Cap. LXV.

REctius eſt vt inclinetur regimen eorum in primis ſeptimanis vſque ad tres ſeptimanas ad ſubtiliationẽ quandam, præterquam deſtruat virtutem: & illud eſt vt abſtineat a carne & alzumet: hoc enim minorat eorum materias, et alleuiat eos, et abbreuiat ſpacium ægritudinis eorum. Et poſt illud neceſſarium eſt virtutem viuificare cum eis quæ ſunt ſicut piſces alradradi et oua ſorbilia, et pulli, et altheiugi. Cum ergo peruenit ad tempus in quo ſequuntur in ea alzumet, et non minoratur ægritudo, tunc neceſſarium eſt cuſtodire virtutem, et cibare cum eo quod eſt fortius ex carnibus gallinarum, et pullorum, et arietum, et hædorum, et auium, mollis carnis, ſicut ſunt pulli, et alduragi, et piſces boni qui nõ ſunt magni.

Hic ponit regimen cibandi quartanarios, & primo ponit gradationem regiminis in quartana: ſecundo tangit conditiones & proprietates ciborum ipſorum, tertio ponit canones in cibatione obſeruandos. ſecunda ibi. & ſcias quòd conditio. tertia ibi. ſciuiſti iterum. In prima parte dicit quòd rectius eſt vt diæta ſubtilietur a principio uſq; ad tres ſeptimanas aliqualiter, ita tamen vt non cadat uirtus. qua propter hoc tempore abſtineat a carne, & unctuoſis, hæc enim ſubtiliatio diætæ minorat materias, alleuiat ægros, & abbreuiat ſpaciũ ſuarũ quartanarum. Secundo dicit quòd poſt hoc tempus eſt neceſſarium fortificare uirtutem cum cibis pluris nutrimenti ſicut piſces alradradi. i. parui petroſi in cholerica oua ſorbilia, & pulli gallinarum, & colũborũ, & altheiugi. i. aues paruæ. cum ergo peruenit ad tempus in quo ſequuntur in ea alzumet. i. debent ſequi cibaria unctuoſa. ſ. carnes pingues, & ſimilia multi nutrimenti, & non minoratur ægritudo. immo ſupple videmus ſtatum eſſe diſtantem, tũc neceſſarium eſt cuſtodire virtutem, & cibare eum cum eo quod eſt fortius ideſt pluris nutrimenti ſicut ſunt carnes gallinarum, pullorum, arietum. i. agnorum & caſtratorum iuuenum, & hædorum, & auium mollis carnis, ſicut ſunt pulli. ſ. columborum, & aduragi. i. turturum, & piſces bene conditionati, qui non ſunt magni in ſpecie ſua, quia ſunt difficilioris digeſtionis, & groſſioris nutrimenti, & magis uiſcoſi quàm piſces parui.

Notandum quòd in quartana, & in aliquibus alijs feb. aliqñ in principio ſubtiliamus diætam & poſtea ingroſſamus multis ex cauſis. Primo quia diætamus aliquando ſecundum præſentem diſpoſitionem, & non in relatione ad ſtatum: & in hoc caſu quandoq; a principio ſubtiliamus propter multitudinẽ materiæ, & poſtea ingroſſamus timore caſus uirtutis. Secundo quando ignoramus ęgritudinem a principio ſubtiliamus ut natura cibo non grauata ſe totam conuertens contra materiam ægritudinis ſuperet ipſam, aut ſaltem manifeſtet. Tertio quando ægritudo terminatur per paulatinã conſumptionem materiæ, & materia continuæ paucificatur. Quarto quando ſtatus eſt ualde longinquus ſicut in quartana a principio ſubtiliamus ſed non multum, ut natura non multo cibo impedita ſeſe melius conuertens contra materiam ipſam ſubtiliet & digerat: ſperamus enim quòd poſt tres ſeptimanas poterimus ingroſſare diætam, donec uirtus bene reſtaurata fuerit, & poſtea ſubtiliando procedere uſq; ad ſtatũ. Vnde propter aliquas aut unã ex iſtis cauſis Iſaac in tertio fe. in cura quartanæ dicit, abſtineatur a pullis gallinaceis, ſtarna, & perdice per tres hebdomadas initio febris, ne cum unctuoſitate carnis calefiat, & nutriatur febris, quia unctuoſum in febre eſt quaſi oleum in lucerna. Ex quibus infertur quòd Alzumet quæ prohibet Auicen. in principio ſunt cibaria ſic facta ex carnibus unctuoſis, & lardone, aut ex carne, & piſcibus conditis cum oleo ſicut eſt mos ſaracenorum, & omnia ualde unctuoſa. & aliquando per alzumet intelligunt panem ſuper quem cadit pinguedo carnis cũ aſſatur. licet tamen ualde unctuoſa etiam non conueniunt in proceſſu: uerum ius gallinæ pinguis, non tamen ualde unctuoſum & ſimilia immo ipſa gallina magis conueniret in proceſſu quàm in principio, & hæc eſt mens Auicennæ. Secundo notandum q̃ Auicen. hic incipit regimen ſubtile ſine carnibus, poſtea dat carnes cum ingroſſat diætam, & in hoc ſe confert iſtis. ſuperius autem pro ſubtili diæta incepit ab auibus minutis, & in proceſſu ingroſſando ad pullos. & in hoc non eſt contradictio, quoniam utraq; gradatio eſt poſsibilis in diuerſis hominibus, & in diuerſis diſpoſitionibus unius hominis. & cum mutatur quartanarius ab abſtinentia a carnibus ad carnes, inchoandum eſt a carnibus minoris nutrimenti, & procedendũ eſt paulatim ad carnes pluris nutrimenti ſicut de auibus paruis, ad pullos & hædos. Et econtra ingroſſata diæta & confortata uirtute procedendo uerſus ſtatum procedat continuæ magis, ac magis attenuando diætam.

Et ſcias quòd conditio in eo ex quo cibatur habens quartanam, eſt quod ſit aggregans proprietates, quarum vna eſt vt non ſit crudum, immo reſoluens cruditatem, quam facit accidere melancholia: et ſecunda eſt vt non ſit groſſum immo ſubtilians groſſum: et tertia eſt vt non ſit conſtrictiuum immo ſoluens ventrem: et quarta vt ſit ſanguis ex eo generatus laudabilis, et plurimum quidem eſt ita illud, quod habet caliditatem et humiditatem.

Hic ponit quatuor conditiones ciborum patientium quartanam. Prima eſt quòd non ſit crudus, ideſt materiam incrudans, aut generans materiam crudam. immo deſtruat cruditatem quã facit accidere melancholia. Secunda eſt ut nõ ingroſſet ſed potius ſubtiliet groſſum. Tertia eſt ut ſit lenitiuus uẽtris. Quarta ut generetur ex eo ſanguis laudabilis & ſecundũ plurimum cibi calidi & humidi ſunt tales ut patet diſcurrendo Hi autẽ calidi magis conueniunt in melancholia frigida quàm calida, immo in multum calida non conueniunt, licet humidi in omnibus ſpeciebus melancholiæ conueniant.

Et tu iam ſciuiſti quomodo cibetur ante paroxyſmum, et per quot horas, et quare illud. et ſciuiſti iterum quòd quandoque neceſſarius eſt cibus in paroxyſmo, et proximo eius propter cauſam prædictam. verum rectius eſt vt eueniat febris ventre vacuo, vt non occupetur natura cum materia alia, niſi cum materia ægritudinis, donec expellat eam: et vinum ſit purum ſubtile.

Hic ponit canon. tu iam ſciuiſti in capitulo de cibatione febricitãtium, quomodo cibetur ante paroxyſmum & per quot horas & quare cibantur. Et iterum in eodem capitulo quòd quandoque neceſſarius eſt cibus in paroxyſmo, & in pricipio eius propter cauſam ibi dictam. Attamen melius eſt ut occurrat febris uentre uacuo, ut natura non occupetur cum materia alia præter materiam ægritudinis, donec expellat eam. Secũdus canon. & uinum ſit purum ſubtile, maxime in quartana frigida, & proprie in proceſſu: ſed in quartana calida melius eſt vt ſit aliqualiter limphatum, & maiorem in ea debemus eſpectare digeſtionem antequam detur quàm in frigida. & debet eſſe clarum, ſubtile, & unius anni tantum, ut humectet.

Cura quartanæ continuæ. Cap. LXVIII.

DIſpoſitio huius febris eſt ſecundum quòd enunciamus ante ipſam. et canon in ea eſt homogeneus canoni quartanæ interpolatæ, et non diuerſificatur ab ea niſi in rebus paucis. De illis eſt quòd declinatio in illa ad æqualitatem in calefacientibus, et ad infrigidationem in hac eſt melior propter adhærentiam febris: quare oportet vt adminiſtrentur in curatione eius ea quæ ſunt ſicut ſyrupus acetoſus cum ſeminibus, et geleniabin, et aqua de radicibus æqualis, et ſuppoſitoria cum melle. Et de illis eſt quòd phlebotomia in hac eſt magis neceſſaria, quoniam materia eſt magis comprehenſa in uenis. Et de iſtis eſt quòd licentia in carnibus in hac ægritudine eſt minor. ideo caue hoc.

Hic dimiſsis diuiſionibus dicit quòd diſpoſitio huius febris eſt ſecundum quòd dictum fuit in præcedenti capitulo, ideſt q̃ raro accidit. Secundo dicit quòd eædem ſunt intentiones in cura quartanæ continuæ, & interpolatæ & non eſt differentia niſi in paucis. Primo quòd declinatio ad calefaciendum æqua liter. i.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 241 sur 301

liter.i.ſecundum exigentiam materiei, & reliquarum circunſtantiarum in interpolata: & ad infrigidandum uel minus calefaciendum in hac eſt melior propter adhærentiam febris,quare oportet ut adminiſtretur in curatione huius ſicut ſyrupus acetoſus cum ſeminibus.ſ.fœniculi & petroſelini, & geleniabin.i.conditum de roſis,& aqua de radicibus æqualis, ut puta fœniculi & petroſelini,quibus forte addantur capilli ueneris, & forte endiuia,& ſimilia ſecundum exigentias. Sed his fere bonum eſt ſemper addere boraginem,& bugloſſam. Item fiãt ſuppoſitoria cum melle,& non ita acuta ſicut in interpolata. Secunda differentia quòd in continua magis conuenit phlebotomia & quòd materia eſt contenta in uenis. Tertia quòd liberius conceduntur carnes in interpolata, quàm in continua. Caue hoc.i.obſerua hoc.& idem de uino.diæta debet eſſe magis tenuis in continua quàm in interpolata.

Cura eius nouem exigit intentiones.prima eſt debitum regimen ſex rerum. ſecunda eſt materierum communium eductio.tertia eſt phlebotomia.quarta eſt euacuatio propria & ſæpe iterata præcedentibus digeſtiuis ſecũdum plurimum. quinta eſt prouocatio uomitus.ſexta prouocatio urinæ. ſeptima eductio materiæ per poros cutis inſenſibiliter. octaua membrorum confortatio. nona accidentium correctio. Et hic ſicut in cura reliquarum febrium poſui phlebotomiam pro tertia intẽtione,quamuis ſub quarta includatur. quare phlebotomia cõmuniter in hac febre negligitur,quæ tamen eſt præſtantiſsimũ remedium,ſi fiat ubi oportet,& ſecundum quòd oportet, & econtra eſt multum nociua ſi fiat ubi non oportet, & ſecundum quòd non oportet. Pro prima intentione regimen declinet ad humidum,ſed in quartanis a melancholia phlegmatica, aut fœcali declinet aliqualiter ad calidum,ſed in reliquis aliqualiter ad frigidum. Diæta a principio uſque ad tres ſeptimanas debet eſſe tenuis,ſed non multum, quapropter aũt dimittant carnes,aut utantur paucis carnibus,& modici nutrimenti, ſed tempore noſtro melius eſt ut utãtur carnibus, ſicut auibus paruis,poſtea pullis,deinde groſsioribus & pluris nutrimenti: & poſtea ſi uidebitur ſtatus ſecuturus cum ſequis accidentibus, ut quia paroxyſmi creſcant intenſiue, & duratione, diæta paulatim attenuetur uſque ad ſtatum incluſiue. Si uero non,continuetur diæta iam dicta: cibi autem ſui habeant quatuor conditiones. Prima quòd non ſint crudi immo reſoluentes cruditatem quam facit melancholia intelligendo ſicut dictum eſt in expoſitione huius paſſus. Secunda uero quòd non ſint groſsi immo ſubtiliantes.tertia ſint lubricatiui uentris, & non conſtrictiui. quarta ſint generatiui boni ſanguinis. & ſecundum plurimum calidi cibi, & humidi ſunt tales, licet calidi magis conueniant in frigida immo in notabiliter calida ſicut in cholerica debent eſſe frigidi,humidi autem conueniunt in omnibus. Cibi autem frigidi & humidi aliquando miſceantur cum calidis remittentibus frigiditatem, & non humiditatem ſicut lactuca, quæ forte eſſet nimis frigida miſceretur cum calidis non mouentibus humiditatem, ſicut cum ficubus aut cum temperatis in caliditate ſicut boragine,aut bugloſſa. Cibi uero acuti ſalſi in fine conceduntur proprie in phlegmatica.uitentur ſicca inquantum ſicca.uinum ſit purum ſubtile.in calida tamen aliqualiter limphari debet.ſomnus ſit longus, quies animalis, & corporea conueniunt,uitentur motus laborioſi. Leniatur uenter iuxta ſecundam intentionem cum clyſteribus,aut ſumptis per os ſicut eſt caſsia, & eſt bonum ut cum his lenientibus ſit mixtum aliquod leuiter educens melancholiam ſicut ſemilia, & uomitus etiam adiuuetur cum leuibus in principio maxime natura tentante,& bonum eſt etiam ut materiæ communes quæ ſunt in uenis educantur cum leuiter prouocantibus urinam & ſudorem. Phlebotomatur iuxta tertiam intentionem cum urina eſt groſſa reliquis conſentientibus ſecundũ plurimum in principio,& aliquando in proceſſu conuenit licet a principio non conuenerit,ſed maxime conuenit quando melancholia eſt ſanguinea,& ſi nõ eſt magna indicatio de phlebotomia, dimittatur. Sed de euacuatione materiæ propriæ cum ſolutiuis iuxta quartam intentionem, bonum eſt ut præmittantur digeſtiua,quia humor eſt ualde inobediens niſi melancholia ſit nimis ſuperflua,aut forte eſſet in uijs ductuum,& digeſtiua accommodentur humori melancholico facienti febrem,& in principio digeſtiua ſint minus ſubtiliantia,incidentia,prouocantia,& aperientia & in proceſſu magis, & euacuãtia ſint propria contra materiam,& etiam contra humorem ex quo genita eſt:& communirer euacuetur in die ante paroxyſmum, digeſtiua autem communia ſint ſicut ſyrupus de pomis ſyrupus de epithymo aqua boraginis,& bugloſſæ.ſerum caprinum,& multa poſita ſunt ab Auicenna ualentia in omni materia.ſed in proceſſu his addatur ſyrupus acetoſus mellinus, aut zuccarinus ſecundum exigentiam.& balneũ aquæ dulcis paruæ moræ iuuat ad digeſtionem. & euacuatiua ſunt ſicut ſene, epithymum polypodium,& ſimilia.fortia uero ſicut lapis lazuli,lapis armenus,elleborus niger. Cõpoſita reperiuntur multa debilia & fortia.ſed communiter utendum eſt leuibus,& leuiora competunt in principio cum apparet digeſtio, fortiora completa digeſtione competunt. Prouocetur uomitus iuxta quintam intentionem primo cum lenibus ad educendum materias communes quę ſunt in ſtomacho, poſtea materias proprias antecedentes,& coniunctas, & debet eſſe fortior quanto magis proceſſerit digeſtio. Et quandoque fit in die paroxyſmi parum antè paroxyſmum quandoque in die quietis ſed maxime tentandus eſt natura adiuuante,& in quibus eſt difficilis uomitus,præcedat cibatio cum multo potu uini, aut aquæ aut amborum ſecundum exigentiam materiæ & conſuetudinem. Multa autem uomitiua poſita ſunt in textu debilia, fortia, & mediocria. Prouocetur urina iuxta ſextam intentionem in principio cum lenibus,in proceſſu cum fortioribus magis aut minus calidis ſecundum exigentiam materiæ, & tẽporis ægritudinis quorum copiam habuiſti in præcedentibus capitulis. Educatur iuxta ſeptimam intentionem materia per poros cutis cum ſudore,& inſenſibiliter cum fricatione quæ ſit fortior in proceſſu quàm in principio.Item cũ aqua hordei uino ſubtili admixta. Item cum ſuffumigijs quæ maxime fiunt natura tentante ſudorem.ex fortioribus uero quæ dantur materia digeſta & notabiliter minorata ſunt ſicut theriaca, mithridatũ, diatrion pepereon,medicamen de aſſa,& ſimilia cum uino potẽti.nam hæc exhibita in principio paroxyſmi actu calida prouocant ſudorem,& aliquando educunt totam materiam maxime in declinatione, & debet poſt horum ſumptionem pannis cooperiri.Sed hæc ualde calida non ſunt adminiſtranda niſi in phlegmatica & fœcali. balneum uero in omnibus ſpeciebus conuenit.Conforretur iuxta octauam intentionem cor, cerebrum,& membra naturalia cum electuario regum,diamuſco, & ſimilibus magis aut minus calidis ſecundum exigentiam. Corrigantur accidentia iuxta nonam intentionem,ſecundum quòd oportet.

De febre ſextana, ſeptena & ſimilibus. Cap. LXIX.

Hæc nominatur phitanos,& quidam nominant huiuſmodi febres reuolubiles. Iſtæ generantur ex materia homogenea materiei quartanæ,ſed eſt minor, et groſſior. Et plurimũ quidem fiunt ex melancholia phlegmatica.

In hoc capitulo auctor determinat de quibuſdam febribus annexis quartanæ. Et primo inueſtigat poſsibilitatem earum opinione propria & aliorum.ſecundo ponit curam. ſecũda ibi appropinquatur.Prima in tres,primo notificat has febres ratione nominis,& materiæ,ſecundo ponit opiniones Hippocratis, & Galeni de poſsibilitate & impoſsibilitate dictarum febrium quintanæ,ſextanæ,& ſeptenæ.Tertio pertractat hanc materiam ſecundum opinionem propriam.ſecunda ibi.Sextanam autem.tertia ibi. Et ego quidem opinor. In prima parte dicit iſtas febres nominari phitanos, & quoldam nominare illas reuolubiles. ſecundo dicit has febres generari ex materia naturæ conſimilis materiæ febris quartanæ & eam ſecundum plurimum eſſe materiam phlegmaticam.

Notandum ꝙ Auicenna tria dicit de materia harũ febrium. Primum ꝙ earum materia eſt eiuſdem generis uel ſpeciei cũ materia quartanæ, Cuius ratio eſt quia eſt materia melancholica,ſed groſsitie & paruitate tardat motum. Secundo dicit ꝙ harum materia eſt groſsior,& paucior materia quartanæ, propterea tardius mouetur quàm materia quartanæ, nam groſsities & paucitas retardant paroxyſmũ, ſicut econtra ſubtilitas, & multitudo ipſum accelerãt,tũ quia tales ſubtiles & multę facilius mouẽtur,tum quia magis ſtimulant uirtutem. Tertiũ dictum

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 242 sur 301

ctum quòd quamuis sint multæ ſpecies melancholiæ, tamẽ ut plurimum fiunt ex melancholia facta per aduſtionem phlegmatis,& hic eſt ſermo Raſis decimoſexto continentis capitulo ſecundo. Huius autem tertij dicti ratio eſt,quia melancholiæ ex alijs humoribus cum peruenium ad maiorem ingroſſationem per calidum adurens,& ad paucitatem tantum incinerantur,& paucificantur, quòd cinis ille non poteſt amplius putrefieri,& ſi putrefit non poteſt deferre calorem actualem ad cor ſufficientem ad febrem,non enim eſt illis humoribus humidum tenax:ſed phlegma quia habet multam viſcoſitatem poteſt comburi,& fieri melancholia quæ faciet quartanã,& ſi amplius cõburatur, & terreſtrificetur faciet quintanam,& ſextanam:nam adhuc remanebit humidum quod poteſt putreſcere, & euaporando portare calorem febrilem notabilem ad cor: ſicut carbones facti ex lignis uiridibus magis emittunt flammam,quàm facti ex lignis ſiccis.

Sextanam autem,et ſeptenam et quæ ſunt poſt illas Hippocra.dixit.

In hac parte agens de poſsibilitate aut impoſsibilitate, harum febrium: Primo ponit opinionem Hippocratis,ſecundo Galeni,ſecunda ibi.Et Galenus. In prima parte dicit quòd ſextanã,& ſeptenam & quæ ſunt poſt illas.ſ.octauanam, & nouenam dicit Hippo.in libro epidemiarum fieri.

Et Galenus dixit,ego non vidi in uita mea aliqua ex eis, neque uidi quintanam nudam fortem,et neque eſt febris niſi quæ ſi occulta. Inquit,et non eſt longinquum,quin ſit cauſa in ſeptena,uerbi gratia,et nouena regimen quod quando adminiſtratur,et currit ſuper ipſum facit febrem.nam iteratio facit neceſſario in huiuſmodi hora illam febrem, & ſi dimitteretur & rectificaretur,non faceret. Eſt ergo cauſa in periodis eius,& in ipſius iterationibus reiteratio regiminis, et periodi eius non ſunt periodi materiæ quæ effundatur, et eius reditiones. Inquit oportet ut obſeruetur in experientia huius ægritudinis hæc intentio,ita ut non accidat error.

Hic primo ponit opinionem Galeni.ſecũdo aſſumit intentionem eius,ſecunda ibi, Quamuis Galenus. In prima parte dicit Galenum dixiſſe in primo de differẽtijs febrium quarto capitulo,ſed prolixius in commento epidemiarum ſe nunquam aliquam uidiſſe ex eis ſcilicet ſextanam,neq; ſeptenam, aut aliam ex ſequentibus immo nec quintanam nudam ideſt alteri non aſſociatam fortem,id eſt manifeſtam immo non viſa eſt ab eo febris niſi occulta quidem,ideſt cũ alijs complicata. Item quia remiſſa.Secundo dicit quòd non eſt longinquum.ſ. a ueritate quoniam cauſa ſeptenæ & nouenę ſit regimen,quod quando adminiſtratur & currit ſuper ipſum ideſt continuatur facit has febres:nam alteratio regiminis conſimilis priori regimini quod fecit primũ paroxyſmũ facit neceſſario in huiuſmodi hora ideſt in die correſpondenti illam febrem: ſi illud regimen dimittetur & rectificaretur ideſt fieret regimen conueniens contrarium primo non faceret febrem.ergo cauſa periodorũ eius,& reiterationum illius febris ſcilicet reiteratio regiminis primi,& periodi huiuſmodi febr.non ſunt periodi materiei quæ effunditur ad locum mineræ putredinis eius.Et non ſunt eius ſcilicet materiæ reditiones quæ ſcilicet exiſtens in aliquo cumulo pellatur pars poſt partem ſicut fit in tertianis,quartanis,& ſimilibus ſecundum naturam materiei,immo per malum regimen continuatum cuiuſq; paroxyſmi materia de nouo generatur,aut forte aliquis humor præexiſtens putrefit,forte prohibita tranſpiratione,& forte nũc unus nũc alius.

Tertio dicit Galenum dixiſſe quòd obſeruetur in experientia huiꝰ ægritudinis an pendeat a regimine malo continuato an a materia quæ effunditur per partem poſt partem, & nõ ſit error in regimine: immo ſupple ordinetur regimen contrarium primo.

Quamuis Galenus ſit quaſi negans, aduentum harum febrium,& quaſi quòd ſit neceſſarium ut ſit huiuſmodi febris alia radix. Verum Hioppocrates iam uerificauit ſermonem in inuentione ſeptenæ,& nouenæ.& non eſt illud manifeſtum mirabile,neq; manifeſte impoſſibilitatis, ita ut ſit neceſſariũ in eo redire ad adminiſtrandum. Et ſermones quidem quos locutus eſt Hippocrates in capitulo harum febriũ ſunt,quod ſeptena eſt prolixa,& non eſt mortifera:& nouena eſt lõgior ea,& non eſt mortifera. Vt dixit quòd quintana eſt deterior febrium quoniam ſit ante phthiſim, & poſt ipſam.

Hic Auicenna aſſumit intentionem Galeni dicens q̃ Gal. eſt quaſi negans aduentum harum febrium,quia non abſolute negat eas,ſed negat eas accidere ſicut accidunt aliæ febres paroxyſmales ideſt ſecundum naturã humoris periodicãtis quotidie ſicut phlegma,aut de tertio in tertium ſicut cholera, aut de quarto in quartum ſicut melancholia. cuius negationis ratio eſt,quia ſi darentur hæ febres tunc daretur alia radix ideſt alius humor a quatuor generibus humorũ,ſed hoc eſt falſum. conſequentia tenet.quia humor faciens has febres non poteſt eſſe melancholia quæ mouetur de quarto in quartum: nec cholera,nec phlegma propter ſimilem cauſam,nec ſanguis quia facit motum continuum. ergo neceſſario erit alius humor diſtinctus ab illis. Et hoc eſt quod dicit Raſis.decimoſexto continentis ultimo capitulo dixit Gal.ſcilicet in libro epidemiarum. Non vidi feb.currere per ſeptem,& diſplicet mihi dictũ Hip.hoc affirmantis,quia impoſsibile eſt ut dicat de quo humore eſt. Aliter poteſt exponi radix alia ab humorali,quia radix huius febris non eſt aliquis humor qui ſecundum naturam ſuam faciat hanc feb.ſed ſolum malitia regiminis. Secundo dicit quòd Hippo.dixit cum ueritate inueniri ſeptenam & nouenam,& hoc non eſt manifeſte mirabile,aut manifeſte impoſſibile ita ut ſit neceſſarium in eo redire ad adminiſtrandum,.i. ad inueniendum aliquas cauſas occultiſsimas. Myſteria enim ſunt res occultæ ſoli deo cognitæ,vel difficillime cognitæ. Tertio dicit,quòd ſermones quos locutus eſt Hippo. in capitulo harum febr.ſunt quòd ſeptena eſt prolixa,ſed non mortifera,& nouena longior ea,ſed non mortifera: & dixit q̃ quintana eſt deterior febris,quoniã fit ãte phthiſim aut poſt ipſam. Et dixit in ea Gal.ut ſcitis in commentando textum illum ſatis diminute,& parum ad mentem Hippo.quare text.ille indiget expoſitione. Textus autem de quo eſt ſermo hic in primo epidemiarum ſic iacet, Quintana omnium peſsima, etenim ante phthiſim & iam phthiſim patientibus interficit.Commentum Gal.eſt hoc.Qui phthiſim patiuntur hectica febriũt febre nunquam deficiente: Euentus namq; eius ſicut & aliarum omnium iam didiciſti in libro de differentijs febrium: & eam quæ per tertiam aut per quartam diem paroxyſmantur,ſicut dicit Hippo.eam quæ per quintam,de qua quintana exiſtimes cauſam dictam a nobis,quod de ſeptenis,& nouenis parũ ante audiuiſti. Dixit autem Gal.in commento præcedenti nõ reperiri has febres niſi caſualiter. Ex quibus uerbis aperte liquet Gal.in commẽtando textum illum fuiſſe diminutum, & parum declaraſſe mentem Hipp. Eget ergo ſermo iſte expoſitione propria Auicennæ intendentis tex.illum declarare, & ponere opinionem ſuam in hac materia,dicit.

Ego quidem opinor huic ſermoni modum quendam,& eſt, ut ſit phthiſis ſignificans hecticam. et ſit ſermo eius;quintana ſubiectum propoſitionis indefinitæ non ſignificantis communitatem:Ergo eſt quaſi dicat,quòd de quintana eſt vna ſpecies deterior febrium.ergo eſt ſignificatio huius ſermonis,quòd cũ febres prolongantur,& permiſcentur,et diuerſificantur perueniunt plurimum ad inflammandum membra principalia, et ad hecticam.et de proprietate harum febrium eſt,ut ſtẽt in fine ſuo ſecundum ordinem unum, & plurimum illius ſuper quartanam.& iam teſtificati ſumus eam quintanam, uerum ipſa perducit ad quartanam,quando in humoribus eſt exuberatio,& in humiditatibus multitudo. Cumquæ liquefactio iam multiplicatur,& euacuationes ſenſatæ & inſenſatæ frequentes fiunt,non remanent in humoribus cinereitas niſi illud quod minus eſt groſſius,& illud facit eſſe neceſſarium ut ſit paroxyſmus tardior.& fiat illa quæ fuit quartana quintana. Et in huiuſmodi quidem diſpoſitione fortaſſe erit corpus præparatum ut inflammetur,& fiat hectica.

In parte præſenti Auicenna pertractans hanc materiã primo exponit textum Hippoc. in primo epidemiarum, & declarat mentem eius,ſecundo confutat rationes contra Hip. &

remoues

remouet quandam inſtantiam.tertio ſummis laudibus extollit Hippoc. dicens ſuę auctoritati credendum eſſe.quarto, dicta Hippoc.confirmat ex relatu & uiſu.ſecunda ibi, & non oportet ut negeť.tertia ibi amplius non eſt. quarta ibi et iã retulit. Prima in duas. in prima oſtendit quomodo quintana quę eſt deterior feb.aliquando antecedit phthiſim ſiue hecticam. ſecũdo oſtendit quomodo aliquando ſubſequitur. ſecunda ibi. & iterum hectica.

Sed pro notitia primæ partis eſt ſciendum quòd Auice. intendens declarare dicta Hip.primo epidemiarum,& maxime illud quintana eſt deterior feb. quoniam fit ante phthiſim, & poſt ipſam, præmittit ſex propoſitiones dicens. Ego opinor huic ſermoni Hippocr.eſſe modum quendam. i. intellectum uerum, & tunc ponit primam propoſitionem quæ eſt quòd phthiſis ſignificat hecticam ideſt conuertitur cum hoc termino hectica.& non accipitur hic phthiſis pro hectica ſequente ulcus pulmonis.

Secunda propoſitio eſt ut ſit ſermo eius quintana ſubiectũ propoſitionis indefinitæ non ſignificantis communitatem.ergo eſt quaſi dicat,quintana eſt una ſpecies deteriorum febriũ .i.quæ ſubiectum huius propoſitionis quintana eſt deterior febris eſt ſubiectum propoſitionis indefinitæ cum in ea ſubijcia tur terminus communis ſine ſigno,unde ſignificat quòd aliqua quintana eſt deterior febris.

Tertia propoſitio ergo eſt ſignificatio ideſt uerificatio huiuſmodi ſermonis eius quòd febres cum prolongantur,& permiſcentur,& diuerſificantur perueniunt ut plurimum ad inflãmandum membra principalia, & ad hecticam .i. quòd febres permixtæ diuerſificatæ prolongatæ, & diuerſificatæ.i. factæ in ordinatæ uagantes in ſuis paroxyſmis inflammant mẽbra principalia,& proprie cor,& ducunt ad hecticam. & hæc propoſitio nota eſt dictis Gal.in commento tertij prognoſticorum.

Quarta propoſitio eſt de proprietate harum febriũ, & eſt ut ſtent in fine ſuo ſecundum ordinem unum, & plurimum illius.ſ.ordinis tranſit ſuper quartanam: & iam teſtificati ſumus eam quintanam.i.feb.inordinate uagantem propter difformitatem in aduſtione humorum a quibus pendent. tandem reducuntur ad unum ordinem,quia tranſeunt in quartanam,& aliquãdo in quintanam, quæ ſecundum plurimum ſequitur quartanam,aliquando non.Cauſa autem huius eſt quia humores a quibus pendent huiuſmodi febr. inordinatæ cum prius eſſent difformes aduſtione tandem reducuntur ad uniformitatem, cum ſunt uerſi in melancholiam:propterea faciunt feb. unius modi ſecundum formam,& proprietatem melancholiæ, quæ eſt quartana,& aliquando eſt quintana quam ſecundum plurimum præceſſit quartana aliquando,ut oſtendetur.

Quinta propoſitio, uerum ipſa ſcilicet febris inordinata perducit ad quartanam,quando in humoribus eſt exuberatio, & in humiditatibus multitudo. Cum autem liquefactio iam multiplicatur,& euacuationes ſenſatæ frequentes fuerint, nõ remanet in humoribus cinereitas niſi illius quod eſt minus,& illius quod eſt groſsius & illud facit eſſe neceſſarium ut paroxyſmus ſit tardior,& fiat illa quæ fuit quartana quintana, ideſt febris inordinate uagans perducit ad quartanam, quando humor melancholicus eſt multus,nec ualde ingroſſatus per aduſtionem. Cum autem præcedente aduſtione, & liquefactione & multiplicatis euacuationibus ſenſatis, aut inſenſatis humor melancholicus paucificatur, & ingroſſatur paroxyſmus ſit tardior,& fit tranſitus ex quartana in quintanam.

Sexta propoſitio, & in huius quidem diſpoſitione fortaſſe erit corpus præparatum ut inflammetur, & fiat hectica, ideſt corpus exiſtens in hac diſpoſitione erit paratum ad hecticam. unde ſequitur hectica quintanam,& eius cauſas.

Et iterum hectica quando antecedit, non eſt longinquum quin faciat accidere in humoribus cinereitatem quãdam propter paruitatem ſuam in poſtremis hecticæ,et accidit illi cinereitati putredo,quare accidit febris,

Hic declarat duo. Primum quòd quintana aliquando ſequitur hecticam ſecundum quòd ipſa eſt mala. ſecunda ibi. & iam deſtruxit. Primum probatur ſic.Hectica aliquando cauſat cinereitatem in humoribus, ideſt humorem paucum terreum melancholicum genitum ex humoribus per aduſtionem ab ipſa ſcilicet aduſtione factam, cui humori accidit putredo.igitur cauſat quintanam.conſequentia tenet cum quintana fiat ex putredine humoris melancholici pauci terrei groſsi.

Et iam deſtruxit febris hectica corpus: eſt ergo mala ex hoc,quòd ipſa eſt ſignum aduſtionis humoris,de quo nõ remanſit niſi parũ,et fit aduſtus parum,et ex hoc quòd ipſa eſt cauſa additionis febris,et duplicationis eius.

Hic probat ſecundum,ſcilicet quòd ipſa ſit mala & mortifera. Nam ipſa eſt mala per uiam ſigni & per uiam cauſæ. igitur &c.tenet conſequentia & prima pars probatur.nam hectica iam deſtruxit corpus: ergo quintana quæ eſt effectus eius eſt mala per uiam ſigni, eo quòd ſignificat humoris aduſtionẽ ex quo non remanſit niſi parum aduſtum, & ſignificat corporis extremam conſumptionem.Sed quòd ſit mala per uiã cauſæ probatur,quia quintana ueniens poſt hecticam eſt cauſa duplicationis feb.& augmenti hecticæ, nam primo erat ſolum hectica,nunc uero quintana eſt addita hecticæ, & ſic ſunt duæ febres quarum una auget alteram. Hic cadunt dubia diſcuſſione digna. Primum quę eſt materia febrium inordinate uagantium ſequentium febres compoſitas prolongatas. Dicendum quòd febres multę ad inuicem compoſitę ſicut tres tertianæ notæ,& duæ tertianæ cum una phlegmatica quando habẽt materias habentes modos ſubſtantiæ & quantitates ſuis formis proportionatas habent periodos ordinatos ſuis formis, proprietatibus proportionatos. Cum uero putredine,& aduſtione diu procedente hi humores ſunt conuerſi in melancholiam faciunt quartanam unam,aut duas ordinate de quarto in quartum affligentes.in tempore autem medio quando iſti humores ſunt multum elongati ſecundum quantitates,& modos ſubſtantiæ a quantitabus,& modis ſubſtantiæ ſuis formis proportionatis,ut quia ſunt notabiliter paucificati, aut ingroſſati,retinentes tamen ſuas formas ſubſtantiales,& proprietates tunc faciũt febres inordinatas,& uagantes:quia magis tardatur paroxyſmi quàm conueniat formis, & proprietatibus horum illorum, & cum hoc retardationes ſuorum paroxyſmorum ſunt difformes eo quòd difformiter humores illi ſunt paucificati, & ingroſſati ipſis difformiter reſiſtentibus caliditati putredinali eos paucificanti,& ingroſſanti.materiæ itaque febrium inordinatarum ſunt materiæ difformiter magis paucificatæ & ingroſſatæ per putredinem & aduſtionem quàm conueniat formis ſuis ſubſtantialibus quas adhuc retinent. Et ex his infertur ex febre ſanguinea poſſe fieri febres diuerſas, poſtea inordinatas,poſtea quartanam, aut quintanam: quod patet ex dictis hic,& in capitulo de ſynocha. Secundum dubiũ utrum cum deuenitur ad quintanam præcedentem hecticam, aut ſequentem ſit neceſſarium præuenire quartanam. Et arguitur quòd ſic, quia ad groſsitiem maiorem, & paucitatem maiorem non eſt deuenire niſi per groſsitiem & paucitatem minorem,ergo prius erit materia incinerata groſsitie, & quãtitate proportiona quartanæ quàm quintanæ. In contrarium eſt Auicenna dicens quòd licet plurimum ſuper quo ſtant febres inordinatæ, ſit quartana, tamen teſtificatur ipſam fuiſſe quintanam. Dicendum ſecundum Gentilem quòd licet ſecũdum plurimum ante quintanam ſit quartana cum antecedit hecticam aut ſequitur,non tamẽ eſt neceſſarium. cuius ratio eſt quia humore facto melancholico non eſt neceſſarium ipſum putrefieri,ergo non eſt neceſſarium fieri quartanam: & interim dum non putrefit, poteſt fieri groſsior, & paucior quàm primo proportionalis quintanæ,& poſtea putrefieri:ergo poteſt eſſe ante hecticam & poſt hecticam quintana, quam non antecedit quartana. Tertium dubium utrum quintanę & ſextanæ & reliquæ poſsint fieri non præcedente alia febre. In quo dubio ſecundum Gentilem tenenda eſt pars affirmatiua. Nam homine remanente in apparente latitudine ſuæ ſanitatis poteſt humor melancholicus paulatim ingroſſari,& paucificari,& tardius moueri quàm per quartum. ergo poteſt moueri per quintum diem,aut aliquem ex ſubſequentibus.

Quartum dubium quia ex dictis Auicen. hic de intentione Hippoc. uidetur poſſe concludi ſextanam, & ſequentes eſſe deteriores quintana,quia ſicut quintana eſt deterior quartana quia humor per aduſtionem eſt magis paucificatus, & ingroſſatus ita ſequentes ex eadem cauſa ſunt deteriores: conſequẽs contra Hippoc. qui dixit quintanam eſſe deteriorẽ cæteris.

Pro

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 244 sur 301

Pro ſolutione huius dubij præmittendum huiuſmodi feb. dupliciter poſſe fieri, uno modo ex errore regiminis ſicut placuit Gal. Secundo modo ex aduſtione febrili paulatim humorem melancholicum paucificante, & ingroſſante ſiue antecedant hecticam, ſiue ſequantur. tertio ex ſucceſsiua paucificatione, & ingroſſatione humoris non quidem per aduſtionem febrilem, ſed ex actione caloris naturalis, & continentis paulatim humorem melancholicum, & phlegmaticum paucificante, & ingroſſante homine remanente in latitudine ſuæ ſanitatis, aut neutralitatis apparentis, cui humori taliter paucificato & ingroſſato poſtea accidat putredo: Poſſet etiam melancholia putrefieri, ingroſſari per frigiditatem congelantem, & exprimentem humidum & poſtea putrefieri. quo præmiſſo dicitur quòd ſi hæ febres proueniãt primo modo, certum eſt quòd quintana eſt deterior ſextana, & ſextana ſeptena, & ſic deinceps eo quòd quintana frequentius affligit. cæteris ergo paribus eſt deterior, & ſimiliter ſextana ſeptena. Si uero huiuſmodi febres fierent ſecundo modo ex aduſtione febrili humorem paucificante, ratio facta in principio dubij concluderet ſextanam, & ſequentes eſſe deteriores quintana. ſed non eſt uerisimile per aduſtionem feb. poſſe corpus tantum conſumi ut humores ita paucificentur, & ingroſſentur, & faciant ſextanam, & quæ deinceps quin prius accidat mors. ideo Hip. dixit quòd quintana eſt deterior cum non comparauerit eam niſi ad quartanam & feb. inordinatas quæ illas præceſſerunt, & dato etiã quòd hecticus non moreretur melancholia, tamen hoc modo incinerata non poſſet amplius ferre calorem putredinalẽ ſuffi cientem ad feb. Si uero hæc feb. accidat tertio modo dicendum eſt quintanam eſſe deteriorem ſextana, & ſextanam ſeptena & ſic deinceps. Primo per eandem rationem qua concluſum eſt quintanam primo modo uenientem eſſe deteriorem ſextana. Item quia quibus paroxyſmus eius eſt intenſior, quia præcedente reſolutione continue remanent partes terreſtrio res, & magis frigidæ, & a quibus pauciores uapores eleuantur. Tertio quia paroxyſmi quintanæ ſunt longiores ueriſimili ter quam paroxyſmi ſextanæ cum pendeant a pluri materia. Et ſimiliter dico de paroxyſmo ſextanæ in comparatione ad ſeptenam, & ſic deinceps.

Contra nouena eſt largior ſeptena, ergo paroxyſmus nouenæ debet eſſe longior paroxyſmo ſeptenæ. tenet conſequentia, quia ſicut ſe habet tota ad totã ita paroxyſmus ad paroxyſmũ, antecedens aũt eſt Aui. in litera de intentione Hip. Et cõfirmatur quia groſsities materiæ plus operatur ad longitudinem, quàm multitudo eius ut ex textu colligi poteſt. Ad hoc dicitur negando primam conſequẽtiam, cauſa enim quare nouena eſt longior ſeptena eſt, quia tardius paroxyſmat, unde in æquali tempore minus de materia eius conſumitur. Ex quo tamen non ſequitur quòd paroxyſmi ſint longiores, nec ſequitur groſsitiem plus operari ad longitudinem, quàm multitudinẽ præcipue in materijs ualde terreis, quæ per putredinem ſunt aptæ cito incinerari. quanto enim materia eſt groſsior, & terreſtrior tanto eſt uicinior incinerationi. Forte tamen in materia non ita terreſtri poſſet eſſe uerum, male tamen groſsities materiæ poſſet multitudini eius comparari in faciendo longitudinem unius febris totalis, aut paroxyſmi, ſi quis bene conſideret.

Et non oportet vt negentur ægritudines, quas non contingit videre in tempore quodam, & quadam regione, nam hoc genus non comprehenditur per multudinem, neque iterum oportet vt dicatur quòd ſi eſt quintana, tunc neceſſe eſt ſit materia quinta, nam melancholia generat quintanam non propter hoc ipſum, quòd ipſa eſt melancholia, immo propterea quòd ipſa eſt pauca groſſa. & iam non prolongatur quin ſit corporibus quibuſdam melancholia groſſa pauca, cui accidit putredo.

In parte præſenti Auicen. primo confutat rationes Gal. ſecundo remouet inſtantiam, ſecunda ibi. Et non conuenit. Rationes Gal. fuerunt duæ. prima quòd ipſe non uidit in uita ſua aliquam illarum quæ ſunt poſt quintanam. nec uidit quintanã nudam fortem. ergo non ſunt ponendæ. ſecunda ratio quia ſi darentur eſſent dandi alij humores præter quatuor. Ad primam rationem reſpondit Auicenna negando conſequentiam, non enim oportet ut negentur ægritudines quas non contingit uidere in quodam tempore, & in quadam regione. Hoc enim genus non comprehenditur præ multitudine. i. quia multoties eueniat. contingit enim huiuſmodi feb. in quodam tempore, & in quadam regione uideri & non in omnibus, & ita uideri ab aliquo & non ab omnibus. Ad ſecundam rationem ſimiliter negat conſequentiam dicens, nec oportet iterum ut dicatur quòd ſi aliqua eſt quintana, quòd tunc neceſſe eſt quòd ſit materia quinta. i. quintus humor. nam melancholia generat quartanam alias quintanam, non propter hoc quòd ipſa ſit melancholia, immo propterea quia pauca & groſſa. & iã non prolongatur. i. non eſt impoſsibile quin ſit in quibuſdam corporibus melancholia pauca & groſſa cui accidit putredo. Hic tex. aperte eſt contra Gentilem qui uult periodicationem ſequi proprietatem & formam ſubſtantialem humoris actiue concurrentis ad motum humoris in determinato tempore præcipue ſi textus dicat quartanam, ſicut communiter reperitur, licet Gentilis innuat hunc text. eſſe malignatum. & in antiquis libris inuenitur quintanam. apparuit enim ei hunc tex. non bene ſonare pro opinione ſua.

Notandum ſecundum Gentilem pro declaratione primi dicti, ſiue rationis quòd aliquando pertranſit magna annorum reuolutio, in qua non uidentur aliquæ ægritudines ſicut Gal. non uidit ſuo tempore lapidem ab inteſtinis ut refert ſexto in teriorum: quem tamen Gentilis bis ſe uidiſſe dicit etiam ipſo ſcribente hanc lectionem laudabilis uir magiſter Ioann. Iulia ni de forliuio miſit ad ipſum lapidem ad quantitatem nucis uomitu expulſum poſt dolorem ſtomachi & erat illius lapidis duricies qualis eſt duricies gypſi, & figura lapidis erat rotunda, oblonga ideſt figuræ oualis, & hoc non fuit uiſum a prædeceſſoribus noſtris. non tamen debet negari immo debet concedi ſicut monſtrum raro ueniens. Ego etiam meo tempore uidi una cum magiſtro Benedicto egregio doctore Veronæ apoſtema in inguine cuiuſdam mulieris, in quo erant lapides tres ad quantitatem caſtaneæ formæ tendentis ad rotundum & duritiei gypſi, quod apoſtema me præſente ſecuit. Item uena medena multiplicatur in medena ciuitate, quam Galenus nunquam uidit tertia quarti capitulo proprio. Item tempore noſtro pauci, aut nulli uiderunt uermen reptantem ſub cute, quẽ tamen Auenzoar & quidam ſapientes hiſpani ponunt. nõ ſunt ergo hæc a nobis neganda immo potius noſtra intereſt horum cauſas inueſtigare, & omnium poſsibilium contingere in natura, ſicut recte ſenſit Auerrois primo colliget. Ego enim credo cauſam materialem lapidum de quibus ſupra, eſſe phlegma groſſum & uiſcoſum, cauſam autem efficientem eſſe calorem loci in quo generantur, una cum calore membrorum circunſtantium, cum adiutorio etiam caloris continentis, qui calores etiam reſoluendo partes humidiores reſiduum inſpiſſant, & indurant. figurantur enim, & colorantur ſecundum figuram, & colorem membri in quo generantur. hinc eſt quòd lapides renum ſunt longi, rotundi, rubei. figurantur etiam aliquando in locis amplis ſecundum figuram phlegmatis quod ibi reperitur, augentur autem propter additionem phlegmatis quod ſicut paulatim additur, & inuiſcatur cum præexiſtente, ita paulatim induratur. Cauſam autem uermium uide decimaſexta tertii capitulo proprio & in pleriſque locis. Sed cauſa cur reptant ſub cute eſt eorum ſubtilitas, & agilitas. Cauſam autem uenæ medenæ uide ab Auicen. loco allegato. Notandum ſecundo pro declaratione reſponſionis ſecundæ quòd ſi tex. Auicennæ dicat quòd melancholia generat quintanam non propter hoc quòd ipſa eſt melancholia, immo propterea quòd ipſa eſt pauca & groſſa, ſicut communiter reperitur, eſt multum contra opinionem Gentilis ponentis periodicationem ſequi proprietatem humorum, & formam ſpecificam eius. Habet igitur conſequenter dicere quòd melancholia generat quartanam inquantum melancholia & per formam ſpecificam & proprietatem eius. Gloſſat tamen hunc textum pro ſalute ſuæ opinionis quòd melancholia non facit quartanam ſolum inquantum melancholia, ſed inquantum melancholia cum determinata groſsitie & quantitate. Pro cuius intellectu nota quòd Gal. & Aui. uiderunt quòd periodicatio communiter & ut in pluribus inuenta ſequitur formam ſpecificam humorum: nam ex groſsitie & quantitate in humore impoſsibile

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 245 sur 301

possibile est inueniri has determinatas periodos plurimum in uentas cum ille dispositiones sint in infinitum uariabiles: ut dicit alias se declarasse. Et affirmat Gal. hoc sensisse in con. epidemiarum. hæc tamen differentia est inter hos uiros, quia post quam Gal. concessit q; periodicatio sequitur formam specificam humorum non potuit concedere quòd esset dare quintanam & sextanam: & feb. huiusmodi quia sequitur quòd esset dare alium humorem. Si enim periodus cõtinua est sang. quotidiana phlegmatis, tertiana choleræ, quartana melancholiæ, ergo quintana erit quinti humoris. Auic. tamen uidit quòd licet periodicatio sequatur formas siue naturas specificas: tamẽ est de hoc sicut de aliis actionibus naturalibus: sequuntur n. formas cum determinatis accidentibus ut attractio ferri sequitur magnetem in determinata quantitate & qualitate, unde si allio ungatur non trahit. decimatertia tertii. Et in. 5. physico. dicit Auer. licet igitur melancholia principaliter moueatur in quarto a proprietate: tamen requirit determinatã quãtitatem, & modum substantiæ. quibus permutatis non potest seruare suum modum: & cum possit in aliqua substãtia & quãtitate putrefieri & pelli, igitur aliquo tempore moueri poterit, & non per quartum. hæc sunt dicta Gen. Ego tamen credo G. & Auic. noluisse formas specificas humorum, & suas proprietates concurrere ad periodicationem: sed non eo modo quem ponit Gal. uolens eas concurrere actiue. nam sequeretur quòd formæ substantiales & proprietates humorum essent datæ eis in perniciem, & corruptionem, quod non sanæ mentis diceret: cum a natura sint datæ humoribus, & omnibus in istis ad conseruationem, & ad resistendum causis corrumpentibus, sicut complexio: resistunt ergo quantum possunt membris expellentibus humores extra locum suum naturalem. uer bi gratia, de intra uenas ad extra uenas, & cuiuslibet humoris periodicatio insequitur hanc proportionem potentiarum mẽbrorum mouentium humores ad suas resistentias. Et quia melancholia per formam substantialem, proprietatem, modum substantiæ, & complexionem magis resistit membris expellẽtibus, quàm cholera, & cholera quàm phlegma, & phlegma quàm sangu is, ipsa tardius periodicat cæteris. s. de quarto in quartum: cholera de tertio in tertium: phlegma quotidie: sanguis continue. Et hæc omnia sunt amplissime declarata in quæstione de periodicatione. Et hanc opinionem uoluit G. in cõmẽto epidemiarum. & Aui, prima quarti. cap. de sermone uniuersali in febribus putridis. §. illo. Et istæ quidem feb. quibus sunt paroxysmi eradicationis & temporis, quandoque dimittunt ordinem suum propter diuersitatem materierum in multitudine, & paucitate, & grossitie, & tenuitate: & propter diuersitatem in eis in genere, ita ut permutentur quędã materię & fiant de genere alterius, quæ diuersificantur in eis in specie & non in multitudine, & paucitate, tenuitate, & grossitie tantum. Et nota illam particulam, quæ diuersificantur in eis in specie, & non in multitudine, & paucitate, tenuitate, & grossitie tantum. Item in capitulo de feb. apostematum unicuique humori inest periodus, quæ sibi conuenit. ponendæ sunt itaq; formæ specificæ, & proprietates in humoribus faciẽtes ad determinatas periodos: sed non sicut Gen. qui posuit ipsas actiue cõcurrentes ad motus humorum: immo debent poni resistentes membris expellentibus humores modo iam dicto.

Et non conuenit alicui ut dicat, possibile est in phlegmate ut fiant ei paroxysmi alij quando ingrossatur & minoratur, quoniam concessio est res ampla, & raro fit possibile, vt necessario sequatur eius contradictio.

Hic Aui. soluit instantiam quæ posset fieri contra solutionem rationis secundæ G. contra Hippo. cum arguebat si dare tur quintana &c. tunc daretur quintus humor. Respondet Aui ce. negando consequentiam quia melancholia facit quintanã, & quæ deinceps: non inquantum melancholia. s. solum: sed inquantum est pauca, & grossa. quia paucitas & grossities faciũt ad retardationem paroxysmi, & tanto magis quanto magis augentur. Instantia est ista, sequitur quòd quando phlegma paucificatur, & ingrossatur, deberent eius paroxysmi retardari, & sic fieri tertianam, quartanam, quintanam, & sic deinceps. Respondet Aui, esse possibile ad quod deducitur. Subdit postea quòd possibilitas est res ampla, & raro fit possibile, ut necessario sequatur eius contradictio. Cuius textus prima pars sic declaratur. Nam quoddam est possibile ut in pluribus: ut quòd phlegma faciat quotidianam, melancholia quartanam: quoddam ut in paucioribus. s. quod phlegma, & melancholia faciat quintanam, sextanam, & cæteras. & hæc possibilitas est res ampla, licet prima sit amplior: & multa sunt possibilia quæ nunquam erunt: nec ponuntur in esse. Et tertio possibile æqualiter, sicut apoplexia minor in hoc ut sit salubris, uel mortalis, & quòd habentes uentrem humidum, aut siccum in iuuentute se habent contrario modo in senectute, & materia prima indifferens ad formas contrarias, & uoluntas ad contradictoria. secunda autem pars textus non debet intelligi ut uerba sonant: immo nunquam est possibile, ad quòd sequitur contradictio: sed est modus loquendi. q. d. si concessero quòd phlegma possit facere quintanam, aut sextanam, & reliquas, licet illud nunquam eueniat, raro, aut difficile erit, ut ducatur ad contradictionem.

Amplius non est dispositio in cõcessione eius, quod nunquã uidetur, & non auditur: neque de quo testificatur experimentator, aut sapiens, sicut concessio eius quod testificatur qualis Hippocra.

Hic summis laudibus extollit Hippo. d. quòd nec concedere illud quod non uidetur: nec concedere illud quod non auditur: nec concedere illud quod diceret aliquis expertus: nec concedere quod diceret quidam Philosophus est tale, quale est concedere illud quod testificatur Hippo. concedere ergo illud quod testificatur Hippo. est concedere rem uisam auditam, experimentatam, & physice probatam.

Et iam retulit mihi fidelis quidam se uidisse nouenam, quintanam uero nos multoties uidimus: & non cogimur propter hoc dicere, quòd illic sit alius humor.

Hic confirmat opinionem Hippo. s. dari huiusmodi febres ex relatu, & uisu. d. quòd sibi retulit fidelis quidam se uidisse nouenam, & seipsum iam uidisse quintanam multoties: & per huiusmodi non cogimur dicere quòd detur humor alius præter quatuor humores. Et dicit Gẽ. se uidisse quintanam, & se. inuadentem de decimoquinto in decimumquintum in Bernardino de bonaueris de Perusio: inuadentem autem semel in mẽse, affirmat Rasis. 16. continẽtis. & quamuis ab his auctoribus non sit facta mentio de octauana debet subintelligi. Et refert Gen. quòd magister Iacobus de firmo habuit pluribus annis unum paroxysmum semel in anno. Ego uero magnificam dominam Catharinam de la mirandula uidi laborantem quintana pluribus mensibus a qua tandem sanata fuit.

Cura specierum huius febris. Cap. LXXI.

APpropinquat huius febris cura curæ quartanæ phlegmaticæ.

Hic auctor curans sextanam & consimiles. primo præmittit conuenientiam inter quartanam, phlegmaticam, & sextanam quantum ad curam. secundo ponit regimen per dietam. tertio tangit regimẽ per uomitiua & solutiua. quarto per prouocantia sudorem. secunda ibi ¶ Et indigetur in curatione. ¶ tertia ibi ¶ Et de curationibus. ¶ quarta ibi ¶ Et confert tunc sudatio. ¶ In prima parte dicit quod cura sextanæ & aliarum appropinquat curæ phlegmaticæ quartanæ. Et notanter dictum fuit appropinquat, quia non est omnino similis materiæ quartanæ phlegmaticæ, & sextanæ & similium: cum harũ materia sit paucior & grossior, est enim opus in his fortiori subtiliante.

Et indigetur in curatione eius superfluo ieiunio, & subtiliatione cibi, & regiminis, & somno digerente, ut resoluatur per illud materia grossa, & digeratur: & iterum indiget ingrossatione regiminis ut non destruatur in eo uirtus: & sunt ista sicut duo contraria, & propterea quòd feb. istæ non faciũt accidere læsionem uirtutis, non curamus si subtiliemus regimen, & faciamus ægrum uti ieiunio uno tempore, & succurrimus illi sicut ostendimus: ita ut cibemus cum eo cuius bonum est nutrimentum, & uelox fit, & multiplicatur, & in quo non est ingrossatio materiei, neque additio in ea.

Iahac

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 246 sur 301

In hac parte ponens regimẽ per diætam. dicit primo quòd indigetur in curatione ſextanæ & aliarum ieiunio ſuperfluo. ſ.multo.ſ.in principio uſque ad tres ſeptimanas:aut quatuor, & ſubtiliatione cibi.i.cibis ſubtiliãtibus, & generantibus humorem ſubtilem,non groſſum uiſcoſum melancholicum, & regiminis.i.quòd reliquum regimen ſex rerum non naturalium,& regimen medicinale ſit ſubtiliatiuum,& ſomno digerente,& reſoluente ut reſoluatur per ipſum materia groſſa, & digeratur.quapropter ſomnus debet eſſe tantus, ut bonæ fiant digeſtiones.ſ.prima,ſecunda,tertia, & quarta non tamẽ ſuperfluus:ne prohibeatur ſuperfluitatum reſolutio. ſit ergo ſeptem aut octo horarum in adultis;& indiget iterum ingroſſatione regiminis:ut non deſtruatur cum ea.ſ.ultima ſubtiliatione uirtus.& ſunt iſta duo ſicut contraria:ſed non uere contraria,quia contradictio eſt oppoſitio unius & eiuſdem, non nominis tantum:nec rei tantum:ſed nominis, & rei ſimul ad idem ſecundum illud,& in eodem tempore: ſed iſta regimina non præcipiuntur eodem tempore: ſed debet præcedere regimen ſubtile. poſtea ſequi groſſum. Et propterea quòd iſtæ feb.loquendo de his quæ non antecedunt,nec ſequuntur hecticam non faciunt accidere læſionem uirtuti.i.non ſunt acutæ debilitantes uirtutes,non curamus, ſi ſubtiliemus regimen,& faciamus ægrum uti uno tempore ieiunio, & ſuccurramus illi nocumento.ſ.ingroſſando:ſicut oſtendimus in capitulo de quartana.ſ.cum eo nutrimentum eſt multum, uelox, & bonum in quo non eſt ingroſſatio materiæ nec additio in ea.ſ.materia melancholica. Quæ autem ſit differentia inter nutrimentum bonum, uelox, & multum eſt ſatis notum. In iſtis ergo ſubtiliamus ad minorãdum materiam, ſicut in quartana poſtea ingroſſamus.deinceps: quia materia non reſeruatur ad unam criticam expulſionem:immo paulatine conſumitur.& etiam ſi ſeruaretur,& ſtatus eſſet futurus cum accidentibus fortibus poſt ſubtiliationem factam a principio, poſſumus ingroſſare,& poſtea ſubtiliando procedere uſque ad ſtatum incluſiue,propter longitudinem ægritudinis.

Et de curationibus conferentibus ad illud eſt uomitus cum elleboro & ſemine raphani:& raphano,& elleboro:& ſemine attriplicis,& nuce uomica, & euacuatio cum hieris: & poſt illud adminiſtratio theriacæ, & eis ſimilium. Et confert tunc ſudatio cum medicinis,& cum balneo calido, abſq; adminiſtratione aquæ,& abſq; adminiſtratione humectãtiũ.

Hic curat per uomitiua,& ſolutiua.d. primo de curationibus magis conferentibus eſt uomitus,cum elleboro & ſe.raphani. Item cum elleboro & raphano:& ſe.attriplicũ, item cum nuce uomica, quæ eſt fructus ſecundę ſpẽi tithymali carſiceti apud Dioſcoridem.ſed apud quoſdam uocatur caſtanea indica. Serapio in libro aggregationum capitulo leu.albre. auctoritate Habiæ facit uomere fortiter. Eius color eſt inter albedinem,& glaucedinem, & eſt parum maior auellana: & ſunt in ea nodi, quando.3. ij. de cortice eius teruntur, & cribrantur,& miſcentur cum duobus aure.aniſi triti,aut ſe.fœniculi cum melle ſufficienti, & bibuntur cum aqua calida mouent uomitum,& expellũt ſuperfluitates chronicas, & phlegmaticas, & uomitiua alia ſupraſcripta euacuant materias phlegmaticas,& melancholicas:doſis, & modus præparandi illas patent in capitulo de quartana. ſecundo dicit quòd euacuatio cum hieris euacuantibus phlegma, & melancholiam quas uide in antidotario,confert: & poſt illud adminiſtratio theriacæ & ſimilium:ſicut mithridatum, diatrionpepereõ ad confortandum membra principalia,calefaciendum,& reſoluendum reſiduum materierum,quæ non ſunt exhibenda, niſi poſt euacuationes uniuerſales. Et confert poſt horum adminiſtrationem ſudoris prouocatio cum medicinis, & balneo calido.ſ.potẽtialiter, & actualiter abſque adminiſtratione humectantium,ſicut ſunt balnea aerea, & ignea thermarum, & balnea eiuſdem intentionis artificialia: intellige ſemper quando eſt ultimata intentio exiccationis, & reſolutionis: & non in quintana,aut ſextana præcedẽte, aut ſequẽte hecticã.

Quia iuxta intentionem Auice. in hoc capitulo hæ febres quando pendent ab humoribus multis,paucificatis, & ingroſſatis:loquendo de his quæ non antecedunt hecticam neq; ſequuntur,curantur ſicut quartana phlegmatica: nam intentiones ſuperius poſitæ in cura quartanæ ſunt his accomandandæ: & medicinæ conuenientes in quartana phlegmatica complebunt has intentiones.ſi qua erit differentia forte erit, quia in his opus erit magis ſubtilianbus.Auicen. tamen pro cura harum multum confidit in regimine ſex rerum, & ponit in hoc capitulo regimen utrumque.ſ.ſex rerum. & medicinale ſatis diſtincte,ita ut ex textu colligere poſsis tam intentiones curatiuas,quàm illa,cum quibus illa perficiũtur. Sed in his quæ antecedunt hecticam aut ſequuntur, opus eſt multum humectare,tum ratione ipſarum,tum ratione hecticæ. ſed oportet propter hecticam dimittere multum calefacientia, & etiam ſubſtantialia,item exoluentia, & fortiter prouocantia uomitum,& ſudorem immo quia hectica, & proprie ſecundæ ſpeciei eſt maior morbus,& etiam pro magna parte cauſa illarũ & iuxta canonem Aui.quarta primi. capitulo ultimo. maior intentio debet eſſe ad hecticam,quàm ad quintanam,aut ſextanam:illis tamen non neglectis:quòd ſi forte eſſet opus ſolutione,& uomitu fiat cum leuibus,& mixtis cum humectantibus,ſicut ſene,epithymum,cum iure pulli pro ſoluendo, aut aqua hordei cum oxymelle prouocando.

Tractatus tertius de hectica. Cap. I.

Am ſciuiſti quòd in membris ſunt humiditatesdiuerſarum ſpecierum,de quibus ſunt humiditates præparatæ ad nutriendum,& humectandum iuncturas.

Poſtquam in primo tracta. huius ſen primæ quarti. egit de ægritudinibus.ſ.ephemeris,quæ pendent a calefacto eſſe ſpirituum.in ſecundo de febribus humoralibus quæ pendent a calefacto eſſe humorum cum putredine:aut ſine putredine. In hoc tertio agit de hecticis quæ ſunt ſe.membrales, quia fixæ & in mẽbris habituatæ.hectica enim dicitur ab ethos græce,idem ſonante latine quod conſuetudo.per conſuetudinem enim figitur,& habituatur in membris:propterea ſecundo de differẽtijs ſe.dicitur hectica:quia ſolidas noſtri corporis partes poſsideat.i.in poteſtate habeat.Diuiditur iſte tractatus in duas partes.in prima determinat de hectica febrili. in ſecunda de hectica non febrili.i.de hectica ſenectutis. ſecunda ibi §Currit cõſuetudo.§Prima in tres.in prima ponit ſpecies ſe. hecticæ,modum diſtinctionis,& cauſas.ſecundo ponit ſigna. tertio curam.ſecunda ibi in principio ſequentis capituli§Pulſus.§tertia in principio quarti capituli. §Intentio.§ Prima in duas.in prima ponit ſpecies.in ſecunda cauſas.ſecũda ibi§Hectica quidem qñque. § Prima in duas. in prima præmittit diſtinctionem ſecundarum humiditatum,quæ ſunt in nobis. ſecundo oſtendit quid ſit hectica,& diſtinguit ſecũdum illas humiditates ſpecies hecticæ.ſecunda ibi[Et cum inflammatur.] Prima in duas.in prima ponit ſecundarum humiditatum diſtinctiones:& declarat illas deſcriptiue.in ſecunda declarat illas per ſimile.ſecunda ibi[Et ſimilitudo humiditatum primarum.]prima in duas.primo prẽmittit quandam diuiſionem generalem.ſecundo numerat & declarat membra diuiſionis. ſecunda ibi[De illis ergo eſt illud.] In prima parte dicit. Iam ſciuiſti.ſ.prima primi, doctrina quarta,quòd in membris ſunt humiditates.ſ. quatuor diuerſarum ſpecierum.ſ. nomen non habens,ros,cambium,& gluten: quę omnes intra ſe differunt ſpecie,de quibus ſunt humiditates præparatæ ad nutriendũ.ſ. nomen non habens,& cambium, & gluten. quædam ſunt præparatæ ad humectandũ iuncturas, ſup. & alia mẽbra cũ aliqua cauſa fortis eas exiccauerit,ſicut fortis motus,& hæc humiditas dicitur ros:finis eius principalis.ſ.roris eſt humectare iuncturas,non nutrire niſi cum nutrimentum deficit. Et nota quòd inter humiditates præparatas ad nutriendum eſt numerandum gluten,nam licet ſit cõuerſum in ſubſtantiã mẽbri, & ſit pars eius,tamen adhuc aptum natum eſt nutrire membra, cũ deficit actus tertius uirtutis nutritiuæ, qui eſt aſsimilatio, nondũ.n.eſt factum ſimile oĩno parti cui eſt appoſitum & unitum,deficit igitur aliquid nutritionis per ipſum perficiẽdę.

De illis ergo eſt illud,quod eſt repoſitum in uenis.

Hic notificat quatuor humiditates ſcđas, & primo notificat primã humiditatẽ.ſcđo ſcđam redeundo ad primã. tertio tertiã.quarto quartã.ſcđa ibi.§Et de illis eſt illud q; eſt. § tertia ibi§Et de illis ſunt humiditates.§quarta ibi[Et de eis ſunt humiditates.]

humiditates.] In prima parte dicit quòd de illis.ſ.humiditatibus ſecundis eſt illud quod eſt repoſitum in uenis.ſ.nomen nõ habens, quod generatur in extremitatibus venarum, quæ ad membra terminantur immediate ex ſanguine. licet non differat ab eo ſpecie, nam dealbatur,& ingroſſatur: cum hæc digeſtio procedat ingroſſando.

Et de illis eſt illud quod eſt ſparſum in membris ſicut ros: & iſtæ ſunt duæ diuiſiones.

Hic declarat ſecundam humiditatem. ſecundo redit ad primam.ſecunda ibi§Et prima earum.§ In prima parte dicit q̃ de illis ſcilicet humiditatibus ſecundis eſt illud quod eſt ſparſum in membris:ſicut ros ſparſum:quod quia non recipitur in poro cauſa nutriendi, ſicut cambium: ſed ſpargitur ſuper mẽbra,ſicut ſpargitur ros ſuper foliorum ſuperfiiciem cauſa humectandi:& iſtæ duæ ſunt diuiſiones.i.duo membra diuiſionis ſcilicet nomen non habens,& ros. Et nota quòd nomen non habens immediate tranſmutatur in rorem,& cambium:in rorem quidem ſecundum ſubtiliorem,in cambium ſecũdum partem groſsiorem.neque eos tranſmutatur in cambium niſi cum deficit nutrimentum:ſicut chylus in hepate immediate trãſmutatur in ſanguinem & phlegma:neque tranſmutatur phlegma in ſanguinem,niſi cum deficit nutrimentum.

Et prima earum eſt materia feb. putredinis: aut fe.ebullitionis ſicut ſciuiſti,cum nutrimentum totum non expandatur,quando eſt: immo remanet de eo illud quod eſt in ſemita expandendi:& remanet quod eſt in ſemita recondendi.

In iſta parte dicit quòd prima earum ſcilicet humiditatũ .ſ. nomen non habens,eſt materia feb. putredinis ſcilicet cũ putret: aut feb.ebullitionis ſcilicet cum ebullit abſq; putredine: ſicut ſciuiſti ſcilicet in capitulo de febre ſanguinea:& hoc ſupple accidit quòd fiat feb.putredinis,& ebullitionis:cum nutrimentum ideſt iſta humiditas futura nutrimentum nõ totum expanditur quando eſt ſcilicet in uenis,extra uenas,immo remanet de eo ideſt de ea humiditate quod eſt in ſemita expandẽdi ideſt aptum conuerti in rorem,qui per membra expandit & remanet ſcilicet in venis quod eſt in ſemita recondendi ideſt pars apta cõuerti in cambium aptum recondi in poroſitatibus membrorum ut nutriat.

Pro huius partis declaratione nota primo, quòd prima humiditas cum ſit formaliter ſanguinis,per eius putredinẽ facit ſynocham putridam:ſed per eius ebullitionem abſq; putredine facit ſynocham non putridam. Secundo notandum q̃ cauſa quare remanet in uenis eſt una, aut plures:aut quia non eſt conueniens ad nutriendum membrum: aut ex impotentia expulſiuæ uenarum:aut ex impotentia attractiuæ membrorum: aut propter oppilationem in poris membrorum,per quos debet pelli ad membra.remanens ergo in uenis, etiam non tendens in finem a natura inſtitutum,derelictũq; a regimine eius alteratur a calore extraneo, & ebullit cũ putredine, aut ſine putredine,& facit ſpecies ſynochæ:ut dictum eſt.

Et de illis,ſunt humiditates proximi temporis coagulationi:& ſunt humiditates quæ fiunt actu nutrimentum, ſcilicet attractæ ad locum,quòd eſt permutatio eius,quod eſt de eo reſolutum:& fiunt additio in eo ſimilis illi.ueruntamen tempus curſus earum propinquum eſt.ergo ſunt non coagulatæ.

Hic notificat tertiam humiditatem dictam cambium .d. q̃ de eis ſcilicet humiditatibus ſecundis,ſunt humiditates proximi tẽporis coagulationi ideſt quæ de nouo coagulatę ſunt, & ſunt humiditates quæ fiunt actu nutrimentum ideſt proximum:ita immediatum:ut nihil inter ipſum & membrum mediet ſcilicet attractione ad locum ideſt attractione ad porum membri,quod debet nutrire:quod ſcilicet nutrimentũ eſt permutatio,ſeu cambium eius ſcilicet humidi quod eſt a membro reſolutum: & fit ſcilicet humiditas iſta additio in eo .ſ. mẽbro ſimilis illi quod reſolutum eſt.verumtamen tempus curſus earum ad poros illius membri eſt propinquum ideſt parum:quare non ſunt coagulatę.i.inuiſcatæ taliter ut ſint animatæ; ſed parum poſt animabuntur,& erunt pars membri.

Et de eis ſunt humiditates cum quibus continuãtur partes membrorum ſimilium partium a principio creationis:& per ipſarum deſtructionem perueniunt ad ſeparationem.

Hic notificat quartam humiditatem dictã glutẽ. d. q̃ de eis ſcilicet humiditatibus ſecundis ſunt humiditates cum quibus continuantur partes membrorum ſimilium partium ideſt quorum partes ſunt eiuſdem denominationis cum toto, quæ fuerunt facta a principio generationis,& per iſtarum humiditatũ deſtructionem veniunt ad ſeparationem ideſt ſoluuntur & diſcontinuantur.hæ ergo humiditates ſunt partes membri: & continuæ membro cui unitæ ſunt: ſed cambium ex quo immediate factæ ſunt erat contiguum.

Et ſimilitudo humiditatum primarum eſt oleum lucernæ effuſum in lucerna. Et ſimilitudo ſecundarum eſt oleum imbibitum in corpore lychnij. Et ſimilitudo tertiæ humiditatis eſt humiditas cui continuãtur partes coti, de quo factus eſt lychnius.

In parte præſenti declarat has humiditates per ſimile.d.q̃ ſimilitudo primarum humiditatum.ſ.roris eſt oleum effuſum in lucerna:& ſimilitudo ſecũdarum eſt oleum imbibitum in corpore lychnij: & ſimilitudo tertię humiditatis ſcilicet glutinis eſt humiditas cui continuãtur partes coti.de quo factus eſt lychnius. Similitudo autem primæ humiditatis, quam omiſit, quia dixit ex ea fieri febr.ſynochas ſunt vaſcula in quib⁹ oleũ continetur a quibus oleum funditur in lucernam. Vel poſſumus dicere quòd oleum effuſum in lucernã eſt ſimilitudo duarum primarum humiditatum.ſ.nomen non habentium, & roris. Similitudo autem iſta ut dicit pluſquam commentator in de ſignis hepatis non eſt omnino propria:quia per oleum imbibitum in corpore lychnij non reſtaurantur partes lychnij:ſicut reſtaurantur partes membrorum per cambium receptum in poris membrorum.

Et cum inflammantur membra radicalia,& proprie cor, eſt illud ipſa ægritudo,quæ eſt hectica ſecundum quòd ſciuiſti. Et caliditas quidem hepatis,quandoq; perducit ad hecticam: uerum non eſt ipſa hectica:immo hectica eſt illa quæ eſt cauſa cordis:& ſimiliter eſt diſpoſitio pulmonis,& ſtomachi.

Hic cum præmiſit dictionem ſecundarum humiditatũ:oſtẽdit primo quid ſit hectica.ſecundo ſpecies ſiue modos hecticæ diſtinguit penes ſecundarum humiditatum diſtinctionem. ſecunda ibi §Verum dum ipſa.§ In prima dicit quòd cum inflãmantur.i.habent inflammatum eſſe mẽbra radicalia, quæ ſunt proprie membra ſpermatica:licet in hectica tam carniformia quam ſpermatica habeãt inflammatum eſſe:& proprie cor eſt illud inflammatum circa hectica. Secundo dicit quòd caliditas hepatis quamuis ſit cauſa hecticæ: ipſa tamen non eſt hectica: immo hectica eſt caliditas facta in corde, & non caliditas facta in hepate aut pulmone,aut ſtomacho. Eſt enim cor primum ſubiectum feb.ita,ut nulla caliditas poteſt dici febr. niſi quæ eſt in corde,aut pendet a caliditate cordis. Sed in hac materia dixi in principio huius operis quantum opportunum eſt in quæſtione de ſubiecto feb.

Verum dum ipſa permanet finiendo humiditates,quæ ſunt in digeſtione prima in membris: & proprie cordis ſicut finit candela oleum infuſum in lucerna:tunc eſt gradus primus appropriatus nomine generis,quod eſt hectica: & græce hecticos,cum non habeat in ſpeciebus ſuis nomen.

In præſenti ponit diſtinctionem ſpecierum hecticæ, & habet tres partes. In prima ponit diſtinctionem ſiue diuiſionẽ ſpecierum hecticæ febr.penes diſtinctionem humiditatum ſecundarum. In ſecunda remouet dubium. In tertia ponit ſecundum opinionem aliorum aliam intentionem ſpecierũ feb. hecticæ.ſecunda ibi §Et hæc quidem ægritudo.§tertia ibi § Et quidã dixerunt.§Prima in tres. In prima ponit ex qua humiditatum conſumptione fiat prima ſpecies hecticæ. In ſecunda ex quarum humiditatum conſumptione fiat ſecunda ſpecies. In tertia ex quarum humiditatum cõſumptione fiat tertia ſpecies.ſecunda ibi §Et cum finit humiditates. § tertia ibi § Cum ergo finiuntur iſtæ.§ In prima parte dicit dum caliditas extranea finit humiditates diuiſionis primæ quæ ſunt in membris: & proprie cordis ſicut flamma finit oleum effuſum in lucerna: tũc eſt gradus primus appropriatus nomine generis, quod eſt hectica:& græce hecticus cum nõ habeat in ſpeciebus ſuis nomen.i.non omnibus ſpeciebus hecticæ ſit nomen impoſitum, ideo prima ſpecies habet nomen,

Et

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 248 sur 301

Et cum finit humiditates quæ ſunt diuiſionis primæ,& incipit reſoluere humiditates quæ ſunt diuiſionis ſecundæ,& finire eas ſicut finit flamma oleum euacuatum in lucerna, & incipit finire imbitum in corpus lychnij,erit gradus ſecũdus,& nominatur dubul & foroſmos,& habet latitudinem,& principium,& medium,& ſtatum. Amplius non rectificatur ille qui conſequitur ſtatum aldubul,& parum recipit curationem niſi deus uelit,& proprie quando peruenit ad hoc, ut caro minuatur.

In iſta parte ſecũda dicit quòd cum caliditas extranea finit humiditates: quæ ſunt diuiſionis primæ: & incipit finire humiditates diuiſionis ſecundæ ſcilicet cambium ſicut flamma finit oleum effuſum in lucerna: & incipit finire oleum effuſum in lychnio erit gradus ſecundus,& nominatur dubul ideſt arefactio,& foroſmos,uel maraſmos ideſt tabes: & habet latitudinem ſcilicet principium,medium, & ſtatum. ſecundo dicit quòd ille qui peruenit ad ſtatum aldubul,ſiue dubul parum recipit curationem,niſi deus uelit ideſt niſi miraculoſe, & proprie quando peruenitur ad hoc ut caro minuatur ſcilicet ualde ſuperflue: & per carnem intellige membra omnia ſcilicet præter oſſa,& cartilagines.

Cum ergo finiuntur iſtæ,& incipit finire humiditates,quæ ſunt diuiſionis tertiæ,ſicut incipit flamma adurere corpus lychnij, & humiditates eius radicales,eſt ægritudo gradus tertij,& nominatur curuatiuus,& almukaſit.

In iſta parte dicit quòd cũ finiuntur iſtæ ſcilicet ros, & cambium incipit finire humiditates diuiſionis tertie ſcilicet glutẽ: ſicut incipit flamma adurere corpus lychnij & humiditates eius radicales ideſt continuantes partes adinuicem: eſt gradus tertius:& appellatur curuatiuus:quia totum corpus contrahitur ad curationem,& almukaſit ideſt in quo apparet forma quæ eſt in decrepitis: quantum ad colorem,& ſiccitatem. eſt enim infrigidatũ,& exiccatum: ſicut corpus decrepitorũ.

Pro dictorum declaratione cadunt tria dubia. Primum. utrum ſicut ex ebullitione primæ humiditatis, ſi ebulliat cum putredine generatur feb.putrida ſcilicet ſynocha putrida. & ſi ebulliat ſine putredine generatur ſynocha non putrida, ita ex ebullitione roris,cãbij,glutinis cũ putredine, & ſine putredine poſſunt feb.putridæ, & nonputridæ generari. Secundum dubiũ utrũ tres modi,ſiue ſpecies hecticæ ab Auic.poſitæ ſint ueræ ſpecies hecticæ.Tertium dubium, utrum ſint tãtum tres.

Pro horum dubiorum declaratione, & ſolutione. primo præmittendum iuxta communem opinionem primam humiditatem de ſecundis eſſe formaliter ſanguinem. quartam uero eſſe animatã, & partẽ corporis humani. ſed ſecundã & tertiã ab his differre ſpecie & differre ſpecie ẽt inrer ſe. Præmittẽdũ ſecundo.quòd ſicut prima humiditas poteſt ebullire,& inflammari ſine putredine,& cum putredine:ita reliquæ tres, immo membra ipſa quandoque inflammantur, & putrẽt: & quandoque inflammantur:& non putrent.

His præmiſsis reſpondetur ad primum dubium: quòd ſi iſtæ tres humiditates putreant, & ſufficienter cor inflamment faciunt feb. putridas, differentes tamen a feb. humoralibus. Quod enim faciant feb.putridas eſt ſatis manifeſtum cum earum cauſa coniuncta ſit putredo. Quòd autem ſint differentes a feb. humoralibus eſt etiam manifeſtum, cum res putrentes quæ immediate faciunt has feb.differant ab humoribus de nominantur autem & ſpecificantur more medicorum omnes febres a cauſis coniunctis earum præter hecticas.cuius ratio eſt, quia omnes febres præter hecticas ſunt fientes, & dependentes a cauſis ſuis coniunctis. hecticæ uero ſunt febres factæ & inde pendentes. Si uero iſtæ tres humiditates inflammentur ſine putredine, & euaporantes ad cor, faciunt caliditatem in corde ſenſibiliter lædentem, faciunt feb.non putridas differentes ab humoralibus,ephemeris,& hecticis.prima pars patet ex diffinitione feb. Quod autem ſint non putridæ,patet cum non pendeant a putredine. Quod autem differant ab humoralibus,& ephemeris patet ex fundamento ſuprapoſito. Quòd autem differant ab hecticis,eſt etiam manifeſtum, cum hectica ſit facta,illæ uero fientes. Et forſitan has feb. intellexit Auer.tertio colliget de feb.in membris tertiæ digeſtionis. Et ſi forte inſtaretur quòd plura quã tria eſſent genera febriũ: dicit quòd aliquo modo reducuntur ad aliquod illorum. Vel dic quòd medici diſtinguentes feb. in illa tria genera prima, locuti ſunt de feb.communiter euenientibus. nam eædem rationes fieri poſſunt de feb. prouenientibus a putredine uermium:& à putredine chyli,lactis,& ſimilium,de hac tamẽ materia locutus ſum in principio huius operis.

Pro deciſione ſecundi dubij tenendum eſt iſtos tres modos hecticæ non eſſe ueras ſpecies hecticæ:etiam more medicorũ quia ſi unus calor remanens unus,& idem æque intẽſus a principio uſque in finem in membris fixus cõſumeret manifeſtius primo duas primas humiditates, & ſecundo cambium. tertio gluten.erunt iſti tres modi hecticæ.ergo ſi iſti tres modi hecticæ ſumantur ſecundum uarium modũ ſe habendi eiuſdem caloris ad humiditates membrorum: & ſecundum uariam ipſorum conſumptionem, non eſſet autem dicendum quòd calor manens idem numero independens, & æque intenſus migret de ſpecie in ſpeciem:ſicut etiam in exemplo Auice. in eadem flamma accenſa in lychnio primo manifeſtius cõſumeret oleũ in lucerna effuſum:deinde oleum imbibitum in lychnio;& tertio humiditatem inbibitam coti ex quo factus eſt lychnius: & non migrat de ſpecie in ſpeciem. Quod autem calor in mẽbris poſſet manere æque intẽſus ſaltem in prima ſpecie,& parte ſecundæ non eſt negandum:licet in fine ſecundæ, & in tertia minoretur propter defectum humidi: ſicut minuitur calor cum fit tranſitus de iuuentute ad ſenium, ſed ſi deberent fieri tres ſpecies hecticæ more medicorum oporteret quòd per ebullitionem duarum primarum humiditatum fieret caliditas in corde, & conſeruaretur: & per ebullitionem tertiæ fieret alia caliditas,& alia per ebullitionẽ quartæ, ſed ſic hectica eſſet feb.ſiens contra Aui.& reliquos auctores.

Pro deciſione tertii dubii. nota auctorem poſuiſſe tantum tres ſpecies hecticæ. primam in qua licet omnes humiditates conſumantur, præternaturaliter reſoluantur, manifeſtius tamen conſumitur prima,& ſecunda:aut ſaltem ſecunda ſcilicet ros. In ſecunda uero ſpecie hecticæ iam conſumptis prima & ſecunda aut ſaltem ſecunda manifeſte conſumitur tertia ſcilicet cambium.In tertia uero ſpecie iam conſumptis his tribus, aut ſaltem duabus ſcilicet rore & cambio manifeſte conſumitur gluten. Cauſa huius gradatim proceſſus in cõſumptione harum humiditatum eſt,quia primæ duæ humiditates,aut ſaltẽ ros eſt ſubtilioris ſubſtantiæ quàm tertia ſcilicet cambium: & tertia quàm quarta ſcilicet gluten. propterea primo manifeſtius conſumuntur duæ primæ:aut ſaltem ſecunda quàm tertia, & tertia quàm quarta. Dixi autem notanter primæ duæ, aut ſecunda propter uarias opiniones. Quidam enim dicunt in prima ſpecie hecticæ conſumi primas duas. quam opinionem credo eſſe conformẽ dictis Auicẽ. maxime cum dixit. primus gradus habet modum &c. cum non habeat in ſpeciebus ſuis nomen: ſpecies autem ſuæ non poſſunt niſi ſecundum duarum humiditatum conſumptionem aſsignari. Quidam uero dicũt in prima ſpecie ſolum manifeſte conſumi ſecundam: pro qua opinione ſunt rationes magis apparentes,ſicut ſtatim apparebit. Et cã huius gradatæ cõſumptionis eſt,quia gluten ex ordine naturæ generatur ex cãbio & cãbiũ ex rore tempore neceſſitatis.ros autem, & ſimiliter cambium non ita faciliter poſſunt generari ex prima,quæ in uenis continetur:quia membra debilitata non poſſunt ipſum faciliter ex uenis extrahere,neq; uenæ ipſum expellere cum pori uenarum ſint ualde ſtricti, & ſtrictiores quàm pori membrorum.Exemplum autem Auicẽ. ad huius rei declarationem deſeruit.nam oleum exiſtens in lychnio prohibet conſumptionem humiditatis continuantis cotum ex quo factus eſt lychnius, & oleum exiſtens in lucerna paulatim imbibitur in lychnio:ſicut oleũ exiſtens in ipſo paulatim conſumitur a flamma:non tamen eſt ponẽda una ſpecies hecticæ in qua conſumitur ſanguis manifeſte,quia ſanguis pp multitudinem ſuam in uenis,& groſsitiem ſuæ ſubſtantiæ, & denſitatem uenarum non facile conſumitur.immo frequenter homines incurrunt primam & ſecundam ſpeciem hecticæ cũ notabili quantitate ſanguinis in uenis:propterea auctores diſtinxerunt ſpecies hecticæ in quibus mutatur corporis habitudo ad maciem,penes conſumptionem illarum humiditatum per quam præſentiam ſtat bona habitudo,ut puta debita groſſities cum ſufficienti pinguedine,& ad earum conſumptionem

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 249 sur 301

sequitur macies,& extenuatio.hæc autem sunt quatuor iã dictæ:sed magis tres postremæ: nõ autem sanguis:stat enim multa macies cum præsentia multa sanguinis.tres itaq; sunt modi hecticæ,& non plures siue primum modum hecticæ attendamus penes consumptionem duarum primarum humiditatum, siue penes consumptionem roris,quæ est humiditas secunda.

Et hæc quidem ægritudo est ex feb.quæ non habent paroxysmos,neq; horas paroxysmorum.

In præsenti parte remouet dubium,d. quòd hæc ægritudo est ex febribus,quæ non habent paroxysmos,neq; horas paroxysmorum scilicet principium,augmentum, statum: & declinationem. & hæc nota sunt cum non sint febr. humorales paroxysmantes secundum motum materiæ ad mineram putredinis.

Et quidam dixerunt,feb.hecticæ aut pendent cum humiditatibus propinqui temporis cum coagulatione: aut cum eis quæ sunt sicut caro: aut cum membris radicalibus duris, sicut sunt ossa.et nerui. Et si ex sermone isto intelligitur quòd pendent secundum semitam, quòd finiunt quod in eis est de humiditate radicali continuata eis,erit hæc. Et intentio prima æqualis: et si significat quòd primum quod finit hectica est humiditas propinqui temporis cum coagulatione, non erit sermo sanus.

In parte præsenti ponit aliam distinctionem specierum hecticæ.d.quòd quidam scilicet Gale.x.therap. ultimo capitulo & sequaces eius dixerunt.febr.hecticæ,aut pendent cum humiditatibus propinqui temporis cum coagulatione ideſt feb. hecticæ aut specificantur penes cõsumptionem humiditatum nuper coagulatarum,quæ sunt molles,sicut humiditas adipis, & pinguedinis.aut cum eis quæ sunt sicut caro ideſt aut specificantur penes consumptionem humiditatum, quæ sunt sicut caro,quæ est durior,& difficicilius consumitur: aut cum membris radicalibus duris, sicut sunt ossa, & nerui humiditatum: quarum difficilima est resolutio.si primo modo est prima species hecticæ. si secundo modo est secunda. si tertio modo est tertia species hecticæ.secundo dicit quòd intentio istorum sic dicentium sit:quòd quando consumuntur humiditates cuiuscunque mẽbri,sed manifestius, & citius humiditates membrorum molliũ,sicut est adeps & pinguedo est prima species hecticæ: quando cõsumuntur humiditates spissiores scilicet carnis,& similium iam consumptis humiditatibus alijs mollioribus,est secunda species hecticæ: & quando consumuntur humiditates membrorum duriorum,sicut sunt ossa & nerui iam consumptis alijs humiditatibus est tertia species hecticæ, erit hæc distinctio bona & similis primæ. Sed si significat ꝙ primũ quod finit hectica est humiditates molles: & nihil consumant de humiditatibus aliorum membrorũ,non erit sermo sanus.i. uerus.calor enim applicitus humido consumit ipsum in quocunque membro sit: sed manifestius, & citius humidum mẽbrorum mollium,deinde magis duorum, postremo durissimo rum,quæ sunt nerui,cartilagines,& ossa.

Et hectica quidem quandoq; accidit post feb.ephi.et quandoq; accidit post feb.putri.et apostematum: et longinquum est ut accidat hectica incipiendo:quare sunt membra radicalia iam inflammata,et non inflammatur humor,neq; spiritus ante illud: immo oportet ut calefiant illa in primis: et deinde secundum processionem dierum calefiant ista nisi accidat causa fortis valde.

Hic ponit causas hecticæ quæ sunt causæ in fieri. hectica .n. cum facta est,est independens. Et primo ponit quasdam febres esse causas eius.secundo declarat, tertia complet causas hecticæ.quarto ponit canones. secunda ibi §Et causa quidem una.§ tertia ibi§Et febr.quidem putridas.§ quarta ibi§Et quãdo componitur.§ In prima parte dicit hecticam quandoque sequi febrem ephe. quandoque febrem putridam, supple non cit quòd rarissime accidit hectica incipiẽdo scilicet nulla alia febre præcedente: quasi membra radicalia ideſt spermatica: supple & alia sint inflammata: & non sit inflammatus humor, nec spiritus ante illud.immo oportet ut calefiant illa post: deinde post aliquos dies calefiant membra,nisi accidat causa ualde fortis scilicet altera duarum, aut maxima membrorum dispositio.aut causa agens fortis,quæ figat caliditatem in membris,& non in humoribus,aut spiritibus.

Ex quibus apparet solutio ad dubium, hic solitum quęri an possit incipere feb.hectica non præcedente ephemera, aut humorali. Ad quod dicendum quòd illud rarissime accidit,licet sit possibile. Primam partem huius conclusionis declarat Auic.quia ualde facilius inflammantur humores, & spiritus, quàm membra,tum quia subtiliores,tum quia minus habẽt de frigiditate resistente.Secũda uero pars probatur, quia hoc potest esse propter causam ualde fortem,quæ est membrorum dispositio ad acquirendum calefactum esse: & non humorum, & spirituum:utputa propter membrorum arefactionem ex fluxu,aut longa abstinentia, & similibus: quibus mẽbra possunt arefieri,& non ita spiritus,aut humores.unde causa calefaciẽs primaria figet caliditatem in membris,& non in humoribus, aut spiritibus.licet forte citiꝰ calefaceret humores,& spiritus quàm membra. Secunda causa propter esse causam ualde fortiter calefacientem,quę figet caliditatem in membris propter densitatem suæ substantiæ,& non in humoribus,aut spiritibus quia sunt nimis tenuis substantiæ in comparatiõe ad membra, unde caliditas non figitur in illis,sicut figitur in membris.sicut fulmen agit in ferrum,& res densas,& non agit in uestes, & similia:quia sua caliditas excessiua in ipsis non retinetur,sed retinetur,& figitur in re densa,& dura. Dicit tamen Gen.se nunquam uidisse aliquem esse factum hecticum incipiendo. Ego tamen credo uidisse aliquos phthisicos ex ulcere crustoso esse factos hecticos nulla præcedente ephemera,aut putrida:similiter aliquos esse factos asthmaticos primo, postea hecticos exiccata re superflua, propter puluerem lapidum quos terebant in agro ueronensi pro uitro conficiendo. Et quosdam esse factos febriles ex hectica senectutis nulla ephemera, aut putrida præcedente.

Et causa quidem una quandoque est causa febris hecticæ, & quandoque est causa febris æphemeræ secundum uehementiam febris,& uehementiam mutationis suæ, & debilitatem suspensionis suæ sicut ignis. nam ipsæ obuiat lignis secundum duos modos,quorum unus est secũdum modum quòd calefacit ea,& finiat in eis,& secundus est secundum semitam inflammationis.

In parte præsenti declarat quod statim dixit nisi accidat causa fortis ualde. Et etiam dicit quòd quandoque una causa est causa hecticæ sup. & non ephe.& quandoque est ephe. & non hecticæ secundum quòd forte imitatur,& agit supple aut debiliter. & secundum debilitatem suspensionis ideſt fixionis suæ ideſt secundum quòd facile figitur, aut difficulter, & declarans in exemplo dicit: sicut ignis. nam ipsæ obuiat lignis secundum duos modos:quorum unus est quòd ipsæ calefacit ea, & firmat in eis: & facit ea firmare,& non inflammatur.secundus modus & est secũdum semitam inflammationis ideſt quòd ligna inflammantur, & remanet flamma in eis in abstinentia ignis inflammantis. Pro cuius declaratione sciendum primo: quòd quia non erat ita difficile quòd una causa inflammãs possit facere hecticam,non putridam: quia putrefactio est passio determinati modi,quæ non est apta fieri a quocunque inflammante: immo interdum per causam ualde calefacientem prohibetur: sicut est difficile ab aliqua causa inflammante fieri hecticam,& non ephemeram. Auicen.hæc specificauit causam aliquam inflammantem posse facere hecticam,& nõ ephemeram,derelinquens quasi notum quòd possit facere hecticã, & non putridam,immo etiam difficilius est posse facere hecticam & non ephemeram,quàm hecti. non humoralem sine putredine. Sciendum secundo quòd ad esse cuiuscumque febr. requiritur quòd calefactum esse ideſt quòd caliditas sit fixa in aliquo subiecto nostri corporis scilicet aut in membris, quo ad hecticas,aut in spiritus quo ad ephe.aut in humore,uel uapore quo ad humorales,non.n.sufficit sola caliditas fiens,nam sic uno febriẽte uno genere febrium,febriret quocũq; genere fe.His ita pmissis dicẽdũ est ꝙ causa aliqua fortiter calefaciẽs

occurrens

occurrens alicui corpori ſicut ſol,aut balneum calidum ualde quãuis calefaciat membra,humores,& ſpiritus, poteſt tamen infigere caliditatem in membris, & non in humoribus, neque ſpiritibus tum quia membra forte erunt arefacta paratiſsima ad hecticam,tũ quia ſunt denſæ ſubſtantiæ facile retinẽtia caliditatẽ ſibi impreſſam in abſtinentia agentis:nõ autẽ ſic humores, aut ſpiritus merito tenuitatis ſuæ ſubſtantiæ:imo in abſtinentia agentis remouetur caliditas ſibi impreſſa,& redeunt ad diſpoſitionem ſibi naturalem.ſicut in exemplo de fulgure dictum eſt. Et ita ex eodem fundamento dicendum eſt aliquam cauſam inflammantem poſſe facere humoralem, & non ephemeram.Cauſa autẽ leniter inflammans faceret ephemeram & non humoralem, neq; hecticam: licet tanta poſſet eſſe diſpoſitio paſsi q̃ ipſa citius faceret hecticam quã humoralem & humoralem quã ephemeram.De cauſis autem communiter occurrentibus corpori humano' ſm plurimum: ephemera eſt apta præcedere humoralem,& humoralis hecticam, & ſic hectica rariſsime fit incipiendo.

Et feb.quidem putredinis,et apoſtematis permutatur multoties ad hecticam propter vehementiam feb.& vehementiã ſubtiliationis cibi in ea, & prohibitionem aquæ frigidæ, & paucitatem obſeruationis lateris cordis cum vnctionibus, & emplaſtris,& epithematibus,& proprie in ægritudinibus mẽbrorum vicinorum cordi,ſicut diaphragmatis. Et multoties facit cadere in eam neceßitas medicorum propter caſum virtutis,& frequentiam ſyncopis ad dandum in potu vinum, & aquam carnis,& medicinam de muſco,& his ſimilia.

Hic complens cauſas dicit q̃ hectica aliquando ſequitur putridas non apoſtemoſas,propter uehementiam earum .Item ex errore medicorum cum nimis ſubtiliant dietam, & prohibent aquam frigidam:& non infrigidant regionẽ cordis proprie in ægritudinibus membrorum uicinorum cordi ſcilicet diaphragmatis:quando ſcilicet apoſtematur apoſtemate calido:& multoties facit cadere in hecticam neceſsitas medicorũ quando coguntur dare in potu uinum,& aquã carnis, diamuſcum,& ſimilia calida propter caſum uirtutis, & frequentiam ſyncopis.

Et quandoque componitur hectica cum feb.putredinis, & apoſtematum:& hectica quidem in principio rei eſt difficilis cognitionis,& facilis curationis:& in fine ſui eſt facilis cognitionis,& difficilis curationis:& finis aldubul non recipit curationem penitus.

Hic ponit tres canoñ.primus q̃ quandoq; componitur hectica cum feb.putredinis,& fe.apoſtematum. Secundus q̃ hectica in principio ſui eſt difficilis cognitionis:quia parum permutat corpus a diſpoſitione ſua naturali:& eſt facilis curationis:quia corpus eſt facile tolerans infrigidationem:ſed in proceſſu ſuo eſt facilis cognitionis,corpore multum permutato: ſed difficilis curationis,cum uirtus ſit facta debilis,& multum humidum ſit deperditum,quod difficile eſt reſtaurare.Tertius canon.q̃ finis aldubul ideſt ſecundæ ſpeciei non curatur propter nimiam cõſumptionem, & nimiam uirtutis debilitatem.

De ſignis. Cap. II.

Pvlſus quidem eſt minutus,durus,frequens,debilis,fixus ſecundum habitudinem vnam.

Primo ponit ſigna hecticæ abſolutæ,licet multum accomodentur primæ ſpeciei.ſecundo ponit ſigna ſecundæ ſpeciei.ſecũda ibi[Signa uero aldubul.] pria in tres.primo ponit ſigna ipſius ſecundũ ſe.ſecundo ponit ſigna tranſitus ex ephe. tertio ſigna eius compoſitæ cum putrida.ſecunda ibi§Et de ſignificationibus permutationis.§tertia ibi§Et de ſignificationibus cõpoſitionis.§Prima habet tot partes quot ſunt ſigna.Primum ſignum ſumitur a pulſu, quia eſt minutus ideſt paruus propter debilitatem uirtutis,durus propter exiccationem arteriæ, & ẽ his eſt gradus debilitatis,& duritiei:manifeſtior eſt enim uirtutis debilitas & durities in proceſſu maior quàm in principio, frequens ut recuperet defectum magnitudinis,debilis,fixus ſecundum unam habitudinem ideſt diſpoſitionem: quia non habet paroxyſmos,neq; tantum eſt fixus ſecundum habitudinem unam,quin permutetur in cibo,potu, & ſimilibus, & ſomno, & uigilia.

In tactu vero eſt illud quod ſentitur de caliditate minus caliditate ſynochi:& ei ſimilium inflammatarum in materia:& in principio dum tangitur eſt magis ſuauis: & cum remanet ſuper eum manus hora vna,apparet cum fortitudine, & mordicatione,& non ceſſat augmentari:& eſt calidius quod eſt in eo locus venarum,& arteriarum. Et eſt eorum caliditas ſimilis. non enim minuitur,verum ipſa quando ſuperuenit ei cibus,augmentatur velociter:& fit fortis pulſus valde,& incipit magnificari:Et propter illud accidit ſtultis medicorum, quòd prohibent eis cibum propter illud quod accidit eis de eo ex accidentibus,quare perdunt eos:ſicut augmentatur flamma propter iniectionem olei,& ſartago cum effunditur aqua ſuper eam. Et iſtæ quidem ſignificationes eius ſunt fortes. Et cibus in reliquis quidem febribus proculdubio non incendi tur hac incenſione,ſicut inuenitur huic:quamuis neceſſario faciat diuerſitatem per motus naturæ,& hæc inflammatio non eſt ſicut incenſio reliquarum feb.poſt coarctationem, nec ſecundum periodos notos:immo cum comedunt, & in quacunque hora ſit. Et eſt habens ægritudinem non vehementer diſcernens illud,quod eſt in eodem de caliditate,quoniam facta eſt complexio membro conueniens:& iam ſciuiſti in libro primo qualitatem diſpoſitionis in huiuſmodi:verum ipſa apparet apud ſuſceptionem alicuius ciborum propter vehementiam ſuam.

Hoc eſt ſecundum ſignum ſumptum a tactu: & primo dicit quod caliditas ſua ad tactũ apparet minor caliditate ſynochi: & ei ſimilium inflammatarum in materia pendentium a materia calida,ſicut tertiana,cauſon,& ſimiles.ſecũdo dicitur quòd in principio dum tangitur caliditas eius eſt magis ſuauis: ſed cum retinetur manus ſuper hecticam aliquando apparet calor fortis,& mordicans:& augendo procedit.tertio dicit quòd locus calidior in eo eſt locus uenarum,& arteriarum.quarto dicit quod eorum caliditas eſt ſimilis: quia non augetur neque minuitur:ſicut paroxyſmales niſi propter aliquã cauſam primi tiuam: ideo ſubdit quod quando cibantur augmentatur uelociter ideſt notabiliter creſcit in paruo tẽpore:& fit fortis pulſus ualde ſaltem apparenter:& incipit magnificari, & propter hoc ſtulti medicorum prohibent eis cibum : quia uident poſt cibum eius accidentia augeri:quare interficiunt eos.nam propter abſtinentiam a cibis quam faciunt augetur feb.& exiccatio:& poſtea quando cibant eos per cibum aſſumptum calor eorum augmentatur:ſicut augmẽtatur flamma cum oleum ponitur in lucerna,& ſartago augmentatur in caliditate, quando effunditur aqua ſuper eam calefacta·quia ſentimus eam ſtridere, & fumare: & iſtæ ſunt ſignificationes fortes eius ſcilicet hecticæ.& cibus quidem in reliquis fe.proculdubio nõ incendit tanta incenſione,quanta uidetur incẽdi in hac fe . quamuis neceſſario in quacunque feb .faciat diuerſitatem quandam: quia aliqualiter incenditur propter motum naturalem ideſt caloris naturalis . quinto dicit quod hic inflammatio non eſt ſicut incẽſio reliquarum poſt coarctationem ſcilicet pulſus: nec ſecũdum periodos notos ſcilicet quotidie:aut de tertio in tertium:aut de quarto in quartum: immo dum comedunt excreſcit calor in quacunque hora ſint.ſexto dicit quod hecticus nõ diſcernit caliditatem eius:quia hectica eſt facta complexio mẽbro conueniens.Et iam ſciuiſti primo libro ſen ſecunda capitulo de cauſis dolorũ qualitatem diſpoſitionis in his ideſt quare non ſentiant caliditatem ſuam.uerum apparet ideſt ſentitur ab eis cum ſumunt aliquem cibum propter uehementiam ſuã, ideſt quia excreſcit.

Primo notandum pro declaratione primi dicti:& ut ſoluat dubiũ ſolitũ quęri quis calor eſt maior an hecticæ an fe,ex qua facta eſt hectica . quod calor.fe.humoralis ex quo facta eſt he

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 251 sur 301

ctica est maior quantitatiue, quia pendet a plurimo humido uaporoso, unde primo de differentiis febrium synochæ habent flammam obuiantem manibus tangentis, secundum uero hecticas feb. nec multitudo obuiat calori. Ex quo apparet quod in hecticis remanente manu plus apparet calor, qui statim non apparuit defectu uaporum multorum, oppositum aũt contingit in humorali. secundo dicendum quod calor hecticę in nulla proportione est interfior, aut remissior quàm calor febris, ex qua immediate est genitus: cum nulla latitudo subito acquiri possit aut deperdi. tertio dicendum quòd calor hecticæ in processu minuitur gradualiter, & quantitatiue propter defectum humidi, & proprie cum deuenitur ad finem secundę speciei, & per totam tertiam speciem.

Pro notitia tertij dicti premittendum est quod loca arteriarum sunt illa in quibus sunt arteriæ magnæ: ibi etiam sunt uenæ notabiles cum secũdum plurimũ uena supponatur arteriæ: sicut in manibus, pedibus, & temporibus: ubi manifeste pulsus sentitur: hæc enim loca apparent calidiora, quàm reliquæ partes extrinsecæ non arteriosæ: tamen quia in ueritate sunt calidiora sicut cor etiã est alijs partibus intrinsecis calidius a quo arteriæ oriuntur.

Præmittendum secũdo quòd licet in febribus putridis hæc locã sint calidiora, quàm reliquæ partes extrinsecæ non arteriosæ: tamen in hecticis caliditas locorum arteriosorum manifestius excedit caliditatem locorum non arteriosorum, quàm in putridis, quia in putridis uapores putridi sparsi per uniuersum corpus faciunt apparere in omnibus partibus ingentem caliditatem, sed in hecticis in quibus aliæ partes non sunt calidæ ex præsentia uaporum putridorum, apparet excessus caliditatis harum partium manifestior quàm in putridis: ad quod ad iuuat quòd caliditas arida in hecticis facit sanguinem arterialem, & uenalem, cuius multa est quantitas in locis dictis, euaporare magis quàm in putridis, in quibus caliditas non est ita arida. Ex quibus apparet in illis partibus excessum caliditatis super aliarum partium caliditatem esse manifestiorem, quàm in putridis. Tertio notandum hunc excessum caliditatis locorum arteriosorum supra caliditatem aliarum partiũ non arteriosarum nõ solum apparere in hecticis: immo in spasmatis, & lethargicis, ut sumitur tertio canone fen. secunda capitulo de spasmo: & in commento pulsuũ. c. de pulsu lethargicorum. Ideo. G. primo de differentijs. caute dixit hoc accidens non inueniri secundum alias febr. & non dixit secundum alias ægritudines. sed causa quare hoc apparet in spasmate est: quia propter tensionem arteriarum non fit debita euentatio, propterea in arterijs caliditas excrescit magis quàm in alijs partibus: sed in lethargicis hoc accidit. similiter in congelatis, quia propter humores frigidos partes ubi non est multus calor infrigidãtur, sicut partes non uenosæ, neque arteriosæ: sed loca uenarum & arteriarum propter præsentiam sanguinis, & spiritus non possunt ita infrigidari: quare in comparatione ad alias notabiliter apparent calidæ, & hæc eadem ratio potest accomodari spasmo pendenti a materia frigida.

Pro notitia quarti dicti notandum quòd licet cibus in aliis febribus incendat aliqua incensione, propter motum caloris naturalis qui primo est suffocatiuus, deinde dilatatiuus cum uapores cibales per corpus sparguntur: tamen cęteris paribus non incendit tanta incesione in alijs febribus quanta incendit in hectica: in omni itaq; febre fit ex cibo aliqua caloris confortatio, & augmentum, nisi homo sit in dispositione ualde extranea, aut morti propinqua. Secundo notandum quòd inflammatio quæ fit in hectico a cibo non est inflãmatio paroxysmalis, aut exacerbatiua: quamuis enim in principio sumpto cibo calor aliqualiter suffocetur: sicut superpositis lignis, postea dilatetur, & amplietur cibo calefacto: & secundum aliquam partem in uapores conuerso: tamen hoc non est secundum proportionem ad aliquem diem, sicut in febribus periodicis sed hoc fit quandocunq; sumitur cibus. Tertio notandum, quamuis sit commune omni febri supercalefieri a cibo: tamen hoc signum appropriatur hecticæ: per quod ab aliis distinguitur febribus. primo quia cæteris paribus hecticus magis supercal. fit ex cibo, quàm alii febrientes: propter suam caliditatẽ aridam facientem cibum magis euaporare cæteris paribus q̃ caliditas aliorum febrientium, quæ non est sic arida. secundo quia dato quòd æqualiter supercalefieret ex cibo cum alijs febrientibus, immo magis tamen hoc signũ hecticis appropriatur, quia mutantur de nõ sentiendo caliditatem ad sentiẽdum ipsam notabiliter: sed alij febriẽtes nõ sic mutãtur, quia primo sentiebant suam caliditatem: hectici uero nõ, quia hectica est facta complexio membro conueniẽs. Conueniens quidẽ, quia non sentit hecticus impressionem caliditatis hecticę, est enim facta & sibi consueta: quare non sentitur: sed aliæ feb. sentiuntur, quæ sunt fientes nondum consuetæ. Ex his infertur quòd caliditas in hectico reperta postquam est inflammatus a cibo existens in eodem subiecto adequato est composita ex duabus partibus incensiuis: quarum una est facta. s. præexistens: altera fiens scilicet de nouo inducta a cibo. Ex quo sequitur quòd aliquis effectus puta immutatio tactus prouenit ab uno gradu caliditatis, qui non prouenit ab altero secum in eodem subiecto coextenso, contra superius determinata in quæstione. utrũ fe. sit calor additus: ibi enim determinatum est febrem esse totũ calorem in febriẽte repertum: & quòd nõ est effectus qui proueniat ab uno gradu caloris, qui non proueniat ab unoquoq; secum in eodem subiecto extenso. Forte dicitur quòd per additionem huius nouæ caliditatis a cibo caliditas præexistens actuatur, & permutatur ab esse insensibili ad esse sensibile, unde utraq; immutat tactum. Contra, sequeretur quòd eadem caliditas numero secundum eãdem partem incesiuam sæpe esset facta, & sæpe fiens in paruo tempore: & sæpe dependens, & sæpe independens, & consequenter quòd habitus est qualitas de facili mobilis: hæc sunt inconuenientia. Quapropter dictum est quòd sola caliditas de nouo inducta a cibo sentitur: causa autem quare præexistens non sentitur non est ex parte sui, cũ omnem calefactionem quam inducit caliditas de nouo inducta, inducat etiam caliditas præexistens tanquam particulare agens: sed defectus est ex parte organi, cui caliditas præexistens est assueta. omnis ergo effectus qui p se inducitur ab una inducitur ab altera per se. i. quantum est ratione sui. Et consequenter dicendum est quòd nõ tota calefactio sua sentitur ab eo: quamuis tamen sensatio calefactionis sensui communi, uel cogitatiue pertineat, cuius organum potest esse assuefactum illi calefactioni.

Quomodo hectica fit corpori cõplexio cõueniẽs & similis.

Hic Gentilis mouet duo dubia. primum quomodo hectica potest fieri membro conueniens. Et in summa dicit secundũ communem modum, causam huius esse quia est facta, & eius non sentitur impressio ab hectico sicut a mala cõplexione fiẽte. Et dicit quòd quousq; ex forma quæ erat in subiecto, & illa quæ acquiritur non fit una forma est complexio fiens, & est extranea, & stat actio & passio, quando autem illa quæ acquiritur, & illa quæ est in subiecto faciunt unam formam: tunc illa extranea facta est conueniens: quia est facta una numero cum illa quæ erat conueniens: sed dicit quòd hæc dicta sunt cõfusa. Contra hanc opinionem nolo instare, ne prolixus sim. Sed breuiter dico pro nũc quòd calor hecticus qui primo erat fiens & dependens, & non aptus ex se conseruari: immo dedũcta causa conseruante quãprimum incipit tendere ad nõ esse, nunc est factus: quia fixus & habituatus taliter quòd deducta quacumq; causa conseruante seipso in subiecto poterit conseruari: & quando sic est calor ille taliter membro consuetus dicitur complexio corpori conueniens: quia quamuis corpus sit sensibile, & lædatur notabiliter ab eo: non tamen sentit nocumentum eius: sed mala complexio fiens non dicitur corpori conueniens, quia sentitur nocumetum, & eius impressio. sed de hac materia alias dicetur uberius.

Calor hecticus corpori similis & cõueniens.

Secũdum dubium quare hecticus supercalefacit a cibo: & quis est cibus qui hecticũ supercalefacit. Pro cuius decisione sciendũ q̃ Ga. primo de differentiis febriũ, dicit causam huius esse quia omnis caliditas arida irrorata humido magis manifestatur sicut caliditas calcis aquã irrotat. Hecticorũ aũt caliditas est arida irrorata, itaq; cibo manifestari debet. cõuertit. n. cibũ in uaporẽ calidũ totũ corpus calefaciẽtẽ. Auer. aũt quarto colliget deridet hãc causam. d. esse fabulas. Dicit. n. nõ esse posibile calorẽ corporis humani tm extraneari ut corrũpat cibũ, sicut calx aquã: quod verũ est de toto cibo, aut magna ei' parte, sed q̃ aliquã partẽ subtilẽ, & in uaporẽ cõuertat corpus calefaciente non est irrationabile: immo uerisimum. secundo aliqua caliditas putridæ febr. est magis arida quàm caliditas primæ speciei, utputa causonis, ita ut corpus exiccatum taliter perducat ad secundam speciem hecticæ non transeun-

Cur hæticus super calefit a cibo, & a quo cibo.

do

do per primam. ergo per cibum in hac debet magis manifestari caliditas quàm in prima specie hecticæ cum magis cibum in vaporem conuertat. Ad hanc credo Gal. rñdere negando cõsequẽtiã. nã licet forte in hac magis excrescat caliditas p cibũ,quã in prima specie hecticæ: non tñ magis manifestatur caliditas quã in prima specie hecticæ: quia non permutatur de non sentiendo caliditatem ad sentiendũ ipsam: sicut p mutatur in prima specie hecticæ. Aue. autẽ quarto colliget reddens causam huius dicit causam esse:quia in hectica calor est fixus:sed in putrida non.nihil aliud uoluit dicere licet in obscuris,& in consuetis uerbis dicat nisi q̃ hecticus habens caliditatem fixam quæ nõ sentitur,permutatur per cibũ sumptũ de nõ sentiendo caliditatẽ ad sentiendũ ipsam: sed patiens putridam nõ.licet forte per cibum amplius sentiat,quia prius sentiebat caliditatẽ suã,non permutatur de non sentiendo ad sentiendũ eam.Item fit permutatio ex parte medici tangentis.nã cũ sentiret in hectico caliditatem uniformen: sumpto cibo uidet eã excrescere,& pulsum uelocitari magnificari, frequentari. sed hæc pmutatio in putridis nõ est apud tactum medici:cum etiã extra horas cibationis sentiret hanc diuersitatem in calore.

Ad secundã partẽ dubij dicendum q̃ in cibo intrante stomachum est duplicem dare partẽ unã subtilẽ roralẽ quę cito trãsit ad membra.s.in duabus horis post cibationem uel circa: & illa pars est ex qua hecticus sentit caliditatẽ. Et quia motus huius partis diuersificatur,ideo quidam auctores dicunt duabus horis post cibum sentire caliditatem, quidã autẽ tribus, quidam autem una hora.Altera autem pars cibi est grossa cuius mora est in stomacho pluribus horis quã duabus, & uadit ad hepar gradatim:& fit sanguis postea humiditas prima: & cãbium & nutrit:& totum hoc uidetur fieri spatio nouẽ horarũ.ut Auer. sexto colliget in fine,& in practica canticorũ duodecimo cõmẽto.Et an iste cibus calefaciat hecticũ eget ꝓsideraitone: qa non est determinatum. Et cum hoc debet considerari si illa pars rorida quæ transit uere digerat̃,& fiat chylus, aut sanguis an non uere nutriat:hæc Gentilis. Cum hoc tamen credendũ est aliquam partem cibi in uapores conuerti qui corpus calefaciunt,& huiusmodi calefactionem credo fieri citius, quàm secundum modum prædictum.

Et de significationibus permutationis feb. ephemeræ ad febrem hecticam est uehementia fortitudinis caliditatis in tertio valde:nam secundum plurimum incipit febris post duodecim horas declinare Cum ergo pertransit febris duodecim horas,& non apparent signa declinationis, immo continuatur ꝙque ad tertium omni die,& fit fortis: tunc illa est hectica.

Hic ponit signa permutationis ephemeræ.s.uerę in hecticã & est dictum Gal.primo de differẽtiis febrium.Et dicit quòd uehementia caliditatis in tertio die significat hoc. nam secundum plurimũ ephemera incipit declinare post duodecim horas.Cum autem non apparent signa declinationis, immo continuatur usq; ad tertium,& fit fortis:tunc illa est hectica, maxime si non habeat difformitates,& excrescentias in hoc tempore:quia si haberet eas,posset esse putrida.

Et de significationibus compositionis hecticæ cũ febribus putredinis est remansio caliditatis siccæ post finem declinationis,& post sudorem exuberantem:& additio in arefactione, & extenuatione,secundum illud quod facit necessarium illa agritudo,& ꝙnctuositas in ꝙrina,& egestione. Et si fuerit hectica illud quod apparet,& occultum aliud, significat ipsum coarctatio accidens in paroxysmis:huiusmodi enim non est inuentum in hectica omino.

Hic ponit signa compositionis hecticæ cum putrida. & est remansio caliditatis.s.febrilis cum siccitate post finem declinationis:& post sudorem exuberantem. Itẽ additio i extenuationem & arefactionem secundum q̃ facit necessarium in hectica. Item unctuositas in urina,& egestione manifeste apparẽs.

Et si fuerit illud quod apparet hectica.i.si hectica fuerit manifecta:& aliud.i.si hectica fuerit occulta significatur per coarctationem.s.pulsus,& caloris accidentem in paroxysmo putridæ:& non est inuentum in hectica,quia nõ habet paroxysmos.

Et scias quòd quandoq; incipit hectica retenta cum stomacho:quare corrumpit complexionem hepatis per vicinitatẽ.

In parte præsenti ponit causam q̃ quandoq; incipit hectica retenta in stomacho.quare corrumpit complexionem hepatis propter uicinitatem. Pro quo notandum q̃ hectica retinetur in stomacho,uel quia incipit ab eo.s.a mala complexione ficca ad quã sequitur ariditas,& ex ista causa sequitur hectica: & talis malitia stomachi lædit hepar per uicinitatẽ, & quia magis exiccat chylũ quã fit opportunum:uel hectica retinetur in stomacho:quia hecticæ cõiũgit̃ stomachi malitia,q̃ nocet hepati.

De signis aldubul. Cap. III.

Signa vero aldubul sunt quòd quando se. expellitur aldubul vehemens fit durities pulsus,& eius debilitas, & paruitas ipsius,& eius frequentia: & proprie quando causa casus in hecticam est apostema,quod nõ resoluitur: nam illud scilicet frequentia additur valde,& similiter velocitas, & fit pulsus eius de genere eius,qui nominatur cauda muris. Quod si fuerit & potu calidi vini erit loco caudæ muris acualis: & non erunt accidentia aldubelati vehementia valde: non enim dat ei spatium vsq; ad huiusmodi.Et apparẽt in vrina ꝙnctuositas, & petala, et incipit oculus profundari. Cum ergo aldubul peruenit ad statum, fit fortior profundatio amborum oculorum:et multiplicatur lippitudo ficca,et crescunt extremitates ossium omnis membri,et in facie:et planantur tempora,et tẽditur cutis frontis,et destruitur color cutis:et fit quasi sit super eam puluis quidam ex adustione solis,et perducit ad grauedinem eleuandi supercilia:et fit oculus somnolentus, et clausus absq; somno:et subtiliatur nasus.elongantur pili,et apparent pediculi.et videtur venter iam minorari,et adhærere cum dorso,quasi sit cutis sicca,quæ iam attracta est:et attrahitur cum ea cutis pectoris.Cum ergo curuantur ungues, et arcuantur:tunc iam venit ad statum,et incipit tendere ad occasum:et cũ incipit tẽdere ad occasum liquefiũt cartilagines.

Hic ponit signa secundæ speciei,quæ cum sunt remissa sunt signa primæ speciei hecticæ:cum uero intensa in ultimo sunt signa tertiæ speciei.Habet hæc pars tot partes,quot sunt signa. primum quando fit transitus ad secundam speciem hecticæ, siue fiat ex prima,siue ex alia causa,non transeundo per primam uehemens fit durities scilicet pulsus propter multam exiccationem arteriæ,& debilitas, & paruitas propter debilitatem uirtutis,frequentia eius ut recompensetur defectum magnitudinis & uelocitatis:& proprie fiunt hæc quando causa casus in hecticam est apostema,quod non resoluitur:sed uel induratur, aut rumpit.nam frequentia additur ualde, & similiter uelocitas:& fit pulsus de genere eius qui uocatur cauda soricina procedendo de paruo ad minorem:& de frequenti ad frequentiorem quousq; accidat.Quòd si fuerit ex potu uini calidi erit loco caudæ soricinæ pulsus,acualis,siue fusalis:quia propter caloris confortationem ex uino post percussiones paruas fieret aliquæ magnæ,deinde redibit ad paruas, & hic pulsus dicitur fusalis ad similitudinem fusi:& dicitur acualis ad similitudinẽ acus cũ qua sotulares suunt. quia hęc duo sunt grossa in medio & uersus extremitates subtiliando procedunt. Siue ergo ista hectica fit ex uino,siue mutatio pulsus fit ex uino:oportet imaginari q̃ mutatio pulsus fit ex uino,tunc bibito.

Et non erunt.

Hic textus potest dupliciter exponi. primo quòd quando casus in hecticam fit ex apostemate aldubelet, non erunt accidentia aldubelet uehementia ualde. non enim dat ei spatium usque ad huiusmodi hecticam, uel pulsum talem in hectica:quia prius occidit quàm fiat finis secundæ speciei hecticæ:vel quàm fiat pulsus huiusmodi. Aliter potest exponi quando casus in hecticam est ex potu uini calidi non apparẽt accidentia aldubelet vehemẽtia:de quibus sunt pulsus ut cauda muris finitiua. nõ enim quia si apparerẽt accidentia ualde vehementia,non darent spatium ut fieret pulsus acualis. Et si apparet in urina unctuositas scilicet natans in superficie. & petala idest corpuscula parua decisa per liquefactionem cum sit

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 253 sur 301

transitus aldubelet,& incipiũt oculi eius profundari humido consumpto. Cum ergo aldubul ideſt ſecunda ſpecies hecticæ peruenit ad ſtatum fit fortior profundatio amborum oculorũ: & ly peruenit eſt præſentis temporis,& multiplicatur lippitudo ſicca humido conſumpto ſcilicet in augmento ſecundæ ſpeciei: & creſcunt extremitates oſſium in omnibus membris reliquis partibus præter oſſa conſumptis:& in facie applanãtur tempora carnibus eorum conſumptis,& tẽditur cutis frontis humido eius conſumpto,& deſtruitur color frontis,id eſt tendit in fuſcum calido naturali mortificato: & eſt quaſi ſuper eã ſit puluis quidã ex aduſtione ſolis parte ſuperficiali ab eo exicata: ut ſit quaſi puluis in eius ſuperficie.& perducitur ad gra uitatem eleuandi ſupercilia facta virtute impotenti ad contrahendum muſculos eleuantes ſupercilia:& fit oculus quaſi ſomnolentus,& clauſus abſq; ſomno.non enim eſt ſomnus,ſed impotentia uigilandi,primo de differentijs febrium: & ſubtiliat naſus carnibus conſumptis :& elongantur pili,ideſt apparent longiores conſumptis carnibus,& ad intus preſſa cuti: & ad hoc facit corrugatio ſiue contractio cutis. quia pili erigũtur, & apparent magis.& ſimile eſt quod ſumitur octauo problematum.problemate duodecimo cum aſsignant cauſam, quare pili rigentium eriguntur. Aliter poſſemus imaginari quod pili elongantur propterea in iſtis,ex calido aduſtiuo multiplicatur materia fumoſa quæ eſt conueniens ad pili generationem, & augmentum.prima tamen cauſa eſt melior, apparent pediculi propter corruptionem nutrimenti. primo enim generatio eſt ſub cute:deinde exeunt.& uidetur uenter eius iam minorari,& adhærere dorſo,quaſi ſit cutis ſicca quæ iam attracta eſt,& attrahitur cum ea cutis pectoris cum habeãt adinuicem continuitatem.cum ergo curuantur ungues, & arcuantur:tũc iam peruenit ad ſtatum: & ly peruenit eſt temporis præteriti perfecti.& incipit tendere ad occaſum.i.mortem:& cum incipit tendere ad occaſum liquefiunt cartilagines.

De cura hecticæ. Cap. IIII.

INtentio in curatione feb.hecticæ,eſt infrigidatio,et humectatio:et unaquæq; earum completur cum approximatione ſuarum cauſarum, et expulſione cauſarum ſui contrarij. Et fortaſſe eſt cauſa unius earum,cauſa contrarij alterius ſicut cauſa infrigidationis. Ipſa enim quandoq; eſt cauſa exiccationis,quæ eſt contraria humectationi: ſicut infrigidatio cũ trochiſcis camphoratis,et illis quæ ſunt ex ſpodio,et his ſimilibus.Et fortaſſe humectatio iterum eſt cauſa calefactionis,quæ contraria eſt infrigidationi: ſicut uinũ.nam ipſum humectat, ſed calefacit:quare oportet ut obſeruetur illud.Et ſi neceſsitas uocat ad fortem infrigidationem,et non erit niſi cũ re cui cõiungitur,aut quã præcedit,aut cui ſuccedit res in qua eſt uirtus humectationis.Et ſimiliter cum uocat neceſsitas ad fortẽ humectationẽ uelocem in ea,ſicut aqua carnis,& uinum:tunc oportet ut adiungatur ei,aut antecedat eam,aut ſequatur eã illud in quo eſt infrigidatio.Et ſi fuerit cauſa hecticæ apoſtema aut læſio in membro,tunc neceſſarium eſt curare ipſum in primis.

Anicen.primo ponit curam hecticæ,ſecundo ſuccurrit quibuſdam diſpoſitionibus ſequentibus hecticam. ſecunda ibi in principio quarti capituli§Et do illis eſt ſyncopis.§ Prima in duas:nam in prima explicat curam magis generalem. ſecundo magis ſpecialem,ſecunda in principio ſequentis capituli§Ille uero.§ Primum capitulum diuido in duas partes. in prima ponit intentiones curatiuas hecticæ & docet uitare quendam errorem:& ponit canones in curando hecticam ſequentem alias ægritudines,in ſecunda ponit in generali iſta per quæ cõplentur intentiones dictę.ſecunda ibi§Et qui diligit componere.§ In prima parte dicit tria. Primum quòd intentio in curatione feb.hecticæ eſt duplex ſcilicet infrigidatio, & humectatio: & unaquæq; earum completur cum adminiſtratione ſuarum cauſarum,& euitatione cauſarum ſui contrarij. ſecundo dicit quòd cauſa unius earum fortaſſe eſt cauſa contrarii alterius: ſicut cauſa infrigidationis eſt quãdoq; cauſa exiccationis, quæ contrariatur humectationi.ſicut trochiſci de ſpodio,& cãphora & ſimiles infrigidantes,& exiccantes. Et fortaſſe cauſa humectans eſt cauſa calefactionis,quæ eſt contraria infrigidatio ni ſicut uinum: nã ipſum humectat & calefacit.quare oportet ut obſeruetur iſtud,ut adminiſtrentur iuuantia, quæ non noceãt quantum eſt nobis poſsibile.quapropter ſi neceſsitas uocat ad fortem infrigidationem non fiat niſi cum re,quam præceſsit,aut cui coniungitur,aut cui ſuccedit res humectans. Et ſimiliter cum uocat neceſsitas ad fortem humectationem & uelocem in hectica fiat humectatio,quæ fit cum aqua carnis.ſ. expreſsionis,decoctionis,aut diſtillatiõis: & uinũ ſcilicet dulce unius anni tamẽ pauciferum,aut mediocris uinoſitatis. tũc oportet ut adiungatur eis,aut præcedat ea, aut ſequatur illud in quo eſt infrigidatio.tertio dicit quòd ſi fuerit cauſa hecticæ apoſtema,uel læſio.ſ.alia in membro ſicut ulcus: tunc neceſſarium eſt curare illud primo:oportet enim uniuſcuiuſque cauſam prius abſcindere,deinde ad eam quæ ex ea facta eſt ægritudinem deuenire tertio techni. Et hoc eſt uerum in cura regulari,nam aliquãdo propter fortitudinem ægritudinis oportet ei magis attendere quàm cauſæ: ſed pro hoc uide Auicen. quarta primi.ultimo cap.

Et qui diligit componere regimen eius ex diuerſis modis conuenientibus eis,in quo feb.ſit uehemens ualde: tunc neceſſarium eſt vt incipiat,et det in potu trochiſcos camphoratos, et quæ currunt curſu eorum cum ſyru.acetoſo diluculo in ortu ſolis: ſicut aquam hordei cum cancris,ſi non abhoret eos, et cum iuleb,et aqua granatorum:et ad manſionem mucillaginem pſylij,ſi non fuerit prohibens aliquid propter ſtomachum,et alia.

Nunc ponit regimen complens has duas intẽtiones:& primo ſimul.ſecundo ſeiunctim.ſecunda ibi§Et regimen infrigidans.§ In prima parte dicit quòd qui vult componere regimen hecticæ ex dictis modis diuerſis conueniẽtibus ei in quo febr.hectica eſt uehemens ualde ideſt ſimul ipſum infrigidare & humectare.dat ei in potu trochiſ.campho: & ſimiles infrigidantes notabiliter:utputa.drach.i.mixtos cum ſyrup.acetoſi.vnc.i.in diluculo.i.cum incipit aurora,& in ortu ſolis: quia diſtanter ab aſſumptione trochiſ.per duas horas det aquã hordei cum cancris ad humectãdum ſi nõ abhorret eos,utputa.ʒ. hordei mundi.ʒ.i. cancrorum fluuialium excorticatorũ. unc. ij.bulliant in lib.iiij.aquæ quouſq; hordeum ſit apertum, & cũ iuleb ex aqua.i.uino granatorum. Fit autem iuleb ex aqua & zuccaro ut ſæpe dictum eſt: & poſſunt adinuicem miſceri, utputa iuleb.vnc.iij.cum uini granato.unc.i.& ad manſionem.i. in meridie,uel dum manet caliditas impreſſa a ſole detur mucillago pſylij:& poteſt miſceri cum aqua granatorum.& doſis amborum in proportione quæ uidebitur ſicut.vn.i.vel circa ſi non fuerit aliquod prohibens propter ſtomachum:& alia ſicut eſt laſsitas ſtomachi,& lubricitas inteſtinorum. Et manifeſtũ eſt in primam ex his notabiliter infrigidare.ſecundam notabiliter humectare,reliquas ſimul infrigidare, & humectare.

Et regimen infrigidans eſt per illud quod ſciuiſti de potibus infrigidantibus,et de oleribus infrigidantibus,et trochiſcis, ſicut trochiſci de camphora,et emplaſtris, & unctionibus, et his ſimilibus:et infrigidatione aeris eorum ita quod in hyeme: et ſi non tolerat alleuietur ab eo ignis. Infrigidatio namq; aeris eorum eſt melior res:et ſicut neſtire eum cum ſandalis, et camphoratis:et facere ipſum odorare illud in quo ſunt roſæ, et camphora,et ſandali,et fructus fri.et ſebeſebram,et liliũ cũ aqua roſ.et uaporatio cum ſudore,et balneo.Et oportet ut nõ prolongetur retentio emplaſtrorum infrigidantium ualde ſuper membra propinqua membris anhelitus:fortaſſe.n. infert illud anhelitui et uoci nocumentum magnum. Et oportet ut declinet ad quietem, et ſomnum,et tranquillitatem, et gaudium. et cuſtodiatur æger ab eo quod facit ipſum iraſci, & quod facit ipſum triſtari: & quod facit ipſum anguſtiari, & a ſame,& ſiti longa. Emplaſtra infrigidãtia quibus oportet eos vti,ſunt aromatica,nam ipſa ſunt propinquioris iuuamenti,& proprie ſuper pectus,& quæ ſequuntur ipſum: & ſint infrigidata,& non ſit in eis ſtypticitas. Stypticitas enim cum hoc quòd ipſa facit accidere exiccationem,prohibet virtutem

tutem medicinæ profundari. Et oportet vt assiduetur permutatio, vt non remaneat medicamen, & calefiat cum obseruatione vehementiæ infrigidationis eius. nam cum ipsum infrigidat vehementer, non elongatur quin debilitet membrum. Et quando est prope membra anhelitus, non est longinquum quin impediat diaphragma, & alia ab emissione anhelitus cum facilitate. Et de regimine humectante sunt cibi leues, et fructus, & robub, & vnctiones, et emplastra, odoramenta, & caput purgia, & quies, et tranquillitas, et vt non inferatur ei violentia in fame, aut siti.

Nunc facit quod dictum est. primo ponit regimen infrigidans. secundo humectans. secunda ibi [Et de regimine humectante.] In prima dicit ꝙ regimen infrigidans completur per ea quæ sciuisti de potibus, oleribus, & trochiscis infrigidantibus sicut de camphora, & emplastris unctuosis, & similibus ex infrigidatione aeris, ita ꝙ in hyeme, & si non possunt stare sine igne, alleuietur idest non concedas ignem magnum. nam infrigidatio aeris est melior res cum immediate ad cor inspiretur: & confert uestire cum uestimentis sandalatis, & camphoratis idest in quibus steterunt sandali, & camphora: & olfacere rosas, & camphoram, & sandalos, & fructus frigidos, & sehe sebram idest granatum: & lilium idest nenufar aspersa cũ aqua rof. & eupatorio cũ sudore, & balneo idest aspergatur corpus cum aqua tepida, aut frigida ut appareat simile sudanti in balneo. uerus namq; sudor nocet, & non prolongentur emplastra infrigidantia super pectora eorum, ne forte noceatur anhelitus & uox. & oportet ut dormiant, & sint tranquilli animo, & corpore: & custodiant ab ira, angustia, & fame, & siti longa, & huiusmodi exiccantibus. & quę ponuntur supra pectus, & partes propinquas sint frigida ut poma odorifera actu frigida, & non sint styptica, quia exiccant, & non sinunt uirtutem medicinæ profundari nisi forte haberent partes difformes quasdã scilicet subtiles quæ primo actuatæ in porositatibus membrorum profundarentur, deinde actuatis partibus styptycis, fieret maior pars subtilium frigidarum, aut humidarum profundatio sicut oleum rof. hoc modo magis humectat, quàm oleum commune. tertio de simplici medicina. & medicinę applicitæ debent permutari, nam cum diu remanent calefiunt: & corpus calefaciunt: caueatur tamen uehemens infrigidatio, quia debilitat membrum, aliquando impedit diaphragma ab anhelitu. & de regimine humectandi sunt cibi humidi, & fructus, rob, unctiones, emplastra, odoramenta, caputpurgia, quies scilicet corporis, & tranquillitas scilicet animi: & non patiantur famem, & sitim longam.

Rememoratio medicinarum infrigidantium eos. Cap. V.

ILlæ vero quæ de eis sunt infrigidantes, aut humectantes omnes sunt nutritiuæ: aut vincit in eis nutribilitas. sicut aqua hordei decocta cum cancris ex parte cancri. Et oportet vt euellantur extremitates cancrorum ex pedibus et corporibus suis, et abluantur cum aqua frigida, et sale bono, cum cinere vicibus tribus, et supra, donec mundificentur, et purgentur a grauitate sui odoris: deinde decoquantur in aqua hordei, et sicut aqua lactis vaccini de quo extractum est butyrum: et sicut succi olerum elixatorum prædictorum in capitulis febrium acutarum, sicut mucillago psylij. In aceto autem est vehemens exiccatio: et virtus resolutionis: quare oportet vt bibatur cum eo quod resistit duabus proprietatibus scilicet per commixtionem aquæ multæ: aut cum quibusdam humectantibus, et lenificantibus. Et proximum quidem est, vt lac asinæ sit cum humectatione sua infrigidans, ita vt quidam faciant meliorem infrigidationem eius super infrigidationem lactis vaccini, de quo extractum est butyrum. verum ipsum conuenit ei, qui non habet feb. periodicam neque materiam, neque humorem præparatum ad putredinem, et oportet vt caueatur spissum lac. Et de illis quæ conferunt eis est zuccarum. et cum senseris putredinem accidentem ex lacte, tunc solue cum facilitate: et si timueris calefactionem, tunc abstine ab eo aliquot diebus: et cura in ea cum trochisc. et aquis fructuũ deinde itera lac.

Nunc Auicen. magis in speciali ponit curam hecticæ: & primo per infrigidantia. secundo per humectantia. tertio per cibos. secunda in principio sequentis capituli ibi [Illarum.] tertia ibi in principio tertij capituli [Oportet.] Primum capitulum diuiditur in duas. In prima ponit res infrigidantes & humectantes. In secũda res infrigidãtes, & non humectantes. secunda ibi [Medicinæ uero.] Prima in tot partes quot numerat medicinas. In prima parte dicit ꝙ omnes medicinæ infrigidantes, & humectantes sunt nutritiuæ. & per medicinas maximè intelligit cibos medicinales infrigidantes & humectãtes non qualitatiue tantum, sed substantifice. in his enim nutribilitas uincit infrigidationem sicut aqua hordei decocta cum cãcris, ex parte cancri supple est magis nutritiua quàm infrigidatiua: & oportet ut euellantur extremitates idest partes corticales ex corpore, & ex pedibus cancrorum: quia sunt exiccantes, & abluantur cum aqua frigida, sale bono, & cinere miscẽdo hæc simul ut cancri purgentur a graui odore suo, & a quibusdã partibus nitrosis. Sed ultimo debent lauari cum aqua frigida sola: & postea decoqui cũ aqua hordei ponẽdo pro unaquaq; libra aquæ ord. unc. i. cãcrorũ. Et sicut aqua lactis uaccini de quo extractũ est butyrũ, quæ multũ humectat per partem aquosam: & modicũ habet de serositate exiccante: sed aufert butyrum, quia inflammabile. Dicit tertio succos .i. decoctiones olerum frigidorũ prædictorũ ĩ capitulis febriũ acutarũ: & sicut mucilago psylij. acetũ autẽ quia resoluit & exiccat debet misceri cũ his quæ humectant, & resolutionẽ prohibẽt sicut cũ aqua multa & rebus alij humectãtibus & lenientibus: sicut oleũ amygdalarũ dulciũ: & lac asinæ cõuenit: quia infrigidat & humectat & magis & melius infrigidat quã lac uaccinũ de quo extractũ est butyrũ tũ quia frigidius: tũ quia magis subtile, uerũ nõ competit habẽti febrẽ putridã, aut habenti humorẽ paratũ putredini: & caueatur spissum lac, quia nõ ita facile conuertitur, nec ad extrema corporis facile penetrat: & zuccarũ est conueniẽs sed debet esse mixtum cum aqua, ut frangatur eius caliditas, & augeatur eius humiditas, humectat enim qualitatiue, & substantifice. & si senseris putrere lac, quod maxime rugitibus cõprehendẽtur: solue uentrẽ faciliter, ut lac, & chylus corruptus edacatur. Et si timueris calefactionem hecticæ, quia fit nimis intensa abstine a lacte aliquot diebus, & cura cum trochiscis, & aquis fructuum sicut uino granatorum, & similibus.

Medicinæ vero infrigidantes, quæ non habent humectationem, sunt sicut trochisci notinarri idest trochisci camphorati, et trochisci de dactylis. et succis frigidis. et sicut trochisci huiusmodi. Recip spodij, boli armeni. ana. drach. iiij. ros. drah. vi. se. portulacæ, et citruli, et cucurbitæ, et karabæ omnium ana drac. iij. fiant ex eis trochisci et sit dosis pondus drac. ij. et sunt boni valde: et iterum alij proximi eis. Recip. arnoglossæ, amyly, et gummi, dragaganthi omnium ana. drach. iij. boli armeni, spodij amborum ana. drach. iiij. papaueris. drach. v. ros. et se. cucurbitæ et citruli, et portulacæ omnium ana. drach. vi. granorum cydoniorum excorticatorum, et se. melonis et cucumeris omnium ana. drach. vij. suc. liquir. pondus. drach. x. conficiantur cum mucillagine psylij. vnctiones vero, et epithemata, et emplastra infrigidantia, et odoramenta, et caput purgia infrigidantia sunt illa quæ tu sciuisti. Et meliores vnctiones sunt cum oleo de cucurbita, et de papauere, et de nenufare et salicibus, et violis. stratus autem infrigidantes, et humectantes sunt qui sunt plani valde de corijs aspersis aqua ro. aut de lino, de genere eius quod fit in tabrastren. et sit impletio eius illud quod non calefacit, immo sit de genere lini pectinati, et renouetur assidue. Aut sit stratus de corijs, quæ iam sunt impleta aqua postquam sint super ea rectificationes, quæ applanent aquam bene, et prohibeant eius inæqualitatẽ: et sint prope stratus aquæ cursus earum: et sub eis folia arborum frigidarum, et humidarum scilicet de salicibus, et semperuiuæ, et olera humida, et odorifera frigida sicut rosæ, et folia arborum frigidarum, et præputia vitis, et his similia.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 255 sur 301

Medicinæ uero infrigidantes,quæ non humectant, ſunt ſicut trochiſci de camphora.de dactylis ſiccis:quia dactili maturi recentes humectant. Et ſicut trochiſci huiuſmodi. ℞. ſpodij.boli ar.ana.drach.x.roſ.drach.vi.ſe.portulacæ. citruli. cucurbitæ. Karabæ ana. drach.iii.fiant ex eis trochiſci quorum doſis ſit.drach.ii. cum aliquo liquore frigido & humido. Et iterum proximi eis in uirtute ſunt.℞.arnogloſſæ. amyli, dragaganthi ana. drach.iii.boli arme.ſpodii.ana.drach.iiii.papaueris.drac.vi.ſem. cucurbitæ, citruli, portulacæ.an.drac. vi. granorum cydoniorum excorticatorum. ſemi. melonis ana. drach.vii.ſucci liquiritiæ.drach. x. conficiantur cum mucillagine ſpylii:& hi ſunt præſtantiores cæteris. Vnctiones uero & emplaſtra & epithemata infrigidantia ſunt illa quæ ſciuiſti in cura febrium acutarum:& meliores unctiones ſunt cũ oleo de cucurbita,de papauere,de nenufare,de ſalicibus de uiolis. ſtratus autem infrigidantes & humectantes ſunt illi qui ſunt bene æquati de coriis aſperſis cum aqua roſ.aut ſint de lino ſicut illi qui fiunt in tabraſten.ideſt in hoſpitali illo famoſo: & impleatur pannus ille de lino ex eo quòd non calefaciat ſicut eſt linum:& ſit bene pectinatum ut ſit molle:& renouetur aſſidue ut ſit molle, & æquetur. Aut ſit ſtratus de coriis plenis aqua,& ſint bene æquata:& ſint ppe aquas ſtãtes, uel currentes:& ſub eis ſint folia arborum frigidarum & humidarum ſcilicet de ſalicibus,ſemperuiuæ,& odorifera frigida ſicut roſarum & folia arborum frigidornm, & præputiorum uitis, & his ſimilia.

Rememoratio medicinarum humectantium eos. Cap. VI.

ILlarum quidem quæ ſunt cum infrigidatione rememoratio iam præteriit. Et reſtat nunc conſiderare in qualitate dandi in potu genera lactis,& lac de quo extractum eſt butyrum,& in qualitate adminiſtrationis tinæ, & balnei & adminiſtratione vnguentorum,& oleorum & epithematũ et reliqui regiminis. Et nos quidem iam docuimus modum dandi in potu genera lactis in capitulo phthiſeos,& ſiccitatis ſtoſtomachi:quare oportet vt ſit illud canon. Et nõ eſt lac poſt lac mulieris ſicut lac aſinæ.poſtea lac caprarũ, cuius paſcua oportet eſſe ex herbis,& oleribus frigidis, humidis,ſicut ſcis. nam ipſum,& proprie lac aſinæ eradicat hecticam, ſi fuerit ei eradicator: & non eſt electio ſuper ipſum, niſi prohibeat putredo accidens,aut expectatio materiei comprehenſæ. Et lac quidem iuuatiuum eſt eis a principio hecticæ vſque ad finem eius. Et lac mulieris ſuggendo ſumptum conuenientius eſt omnibus. Et canon in dando in potu lac de quo extractũ eſt butyrum,eſt proximus illi iterum. Et melius quidem eſt vt incipias a.drach.x.vſq; ad drach.xxx. & quod eſt ſupra eas ſi fuerit virtus adiuuans,& tibi ineſt ut commiſceas cum eo aliquid de trochiſcis infrigidantibus:& tibi ineſt vt addas ſupra ſummam prædictam in potione prima,& poſtrema, ſi fuerit virtus potens ſuper digeſtionem.

In parte præſenti ponit medicinas humectantes ut lac,tinã & unctiones &c. Habet duas partes.In prima parte ponit intentionem, & regimen per lac.ſecũdo ponit regimen per tinam,balneum,& unctiones.ſecunda ibi[Tina autem.]In prima parte dicit,iam eſſe memoratas medicinas infrigidantes, & humectantes. Reſtat nunc dare modum exhibendi in potu genera lactis:& lac de quo extractum eſt butyrum:& modum adminiſtrationis tinæ,& balnei: & modum adminiſtrationis unguentorum & oleorum,& epithematum, & reliqui regiminis.& dicit ſe docuiſſe ſcilicet decima & decimatertia tractationis ſtomachi:quare illud ſit pro parte canon. Hic per tinam intellige uas in quo ponuntur ad balneandum. Balneum uero eſt domus habens tres caſas,in qua tamẽ eſt tina.& poſt lac mulieris preſtantius eſt lac aſinæ,poſt lac caprarum.paſcua debent eſſe ex oleribus, & herbis ſupple & foliis frigidis & humidis.nam lac & proprie aſinæ eradicat hecticam: ſi poteſt eradicari. & nullum eſt præſtantius ipſo niſi ſit putredo accidens ex lacte,aut expectata materiei comprehenſæ ſcilicet in corpore:quæ licet nondum putreat,eſt tamen apta putrere.& lac eſt conueniens in hectica a principio uſq; ad finem. & lac mulieris ſugendo ſumptum eſt præſtantius omnibus. Et canõ dandi in potu lac de quo extractum eſt butyrum,eſt ſimilis canoni dandi in potu lac de quo non eſt extractum butyrum. & melius eſt ut incipias a põdere.drach.x.lactis paulatim augendo uſque ad drach.xxx.& ſupra.ſi fuerit uirtus digeſtiua potẽs & cum lacte potes admiſcere aliquid de trochiſcis infrigidantibus.Et potes augere ſummam prædictam in potione prima a qua incipias ſcilicet dare ſupra.drach.x.& poſtea ſcilicet ſupra drach.xxx.ſi digeſtiua fuerit potens. Et nota ut tollatur contradictio apparens quòd lac muliebre magis confert quã lac aſininum pp proportionẽ currentẽ inter indiuidua humanæ ſpeciei:ſed aſininũ magis confert,quia magis infrigidat,& humectat,& eſt ſubtilius:ppterea quando uirtus eſt fortis, & magna neceſsitas infrigidandi magis confert lac aſininum,ſed quando eſt debilis,& minor neceſsitas infrigidandi,magis cõfert lac mulierum.

Tina autem illa eſt melior,quæ eſt tepida,in qua non eſt caliditas multa:& eſt cum hoc cum virtutibus olerum & herbarum infrigidantium & humectantium:& non ſit ita vt rarificet,nedum quòd ſudare faciat:& non licet ut vapor tinæ, ſit calidus.

Hic facit quod dictum eſt.Et primo ponit regimen per tinam.ſecundo per balneum.ſecunda ibi[ingreſsio autem.]prima in duas.primo ponit regimen per tinam abſolute.ſecundo ponit regimen per tinam comparando ad alias res.ſecũda ibi [Et ſi ſumpſit aquam hordei.] prima in quatuor partes ſicut ſunt quatuor canones:aut dicta eius principalia. Primum dictum.tina melior eſt illa quæ eſt tepida habens uirtutem olerum infrigidantium & humectantium uirtualiter decoctarum in ea:& non ſit ita calidum ut rarificet ideſt notabiliter humidum euaporare faciat,nedum quòd ſudare faciat. & non licet ut tinæ uapor ſit calidus, immo ſit minus calidus quàm aqua: quia inſpiratus ad membra ſpiritualia nimis ea calefaceret. hoc autem fiet, ſi tina non ſit in aere ualde calido:cum enim exibit ab aqua notabiliter infrigidabitur antequã inſpiretur.

Et ſi non eſſet quod prohiberet adminiſtrationem tinæ frigidæ non eligeretur ſuper eã: verum quod prohibeat ab hoc eſt debilitas corporum eorum, & eorum extenuatio:in primis vero rebus fortaſſe ſanat eos iſtud: verum debilitatem corporis ſanat,iam illud cum infrigidatione pauca, quam facit in complexione eius quæ poßibile eſt vt curetur. Quòd ſi fuerit debilius illo, timetur quòd cadat in hecticam ſenilem: & illud ſecundum minus.veruntamen cum illo tardatur magis tempus mortis: & fortaſſe viuit cum ea tempore cui eſt quantitas: & multoties quidem eſt rectior permutatio eius ad illam hecticam.

Hic ſecundo dicit quòd ſi non eſſet hic prohibens adminiſtrationem tinæ frigidæ nulla eſſet eligibilior ea. uerum prohibet ab ea debilitas corporum, & eorum extenuatio, inter quæ duo,eſt differentia nota.& propter quãlibet iſtarũ diſpoſitionum aptum eſt corpus lædi ab aqua frigida: ſed in principio cum corpora non ſunt extenuata, neque debilia fortaſſe aqua frigida ſanat ea.uerum debilitatem corporis ſcilicet paucam ſanat iam illud ſcilicet balneum ex aqua frigida cum infrigidatione pauca ideſt non ſuperflua: quia corpus exiſtens parum debile reſiſtit,ne ſuperflue infrigidetur:ſed ſolummodo tantum infrigidatur eius complexio quantum ſufficit ad ſalutem eius, qui poteſt ſanari. Quòd ſi corpus fuerit debilius eo,& timetur, quòd cadat in hecticam ſenectutis quæ eſt ſiccitas fixa ĩ frigiditate, aut ſaltẽ abſq; caliditate febrili: illud tamen raro euenit,uerum tamen eſt eligibilius:quia cum hectica ſenectutis magis tardatur mors quàm cum hectica febrili:immo cum hectica ſenili uiuit longo tempore, & notabiliter quia non ita corpus exiccatur, unde multoties permutatio hecticæ febrilis ad hecticam ſenilem eſt recte facta.

Illud

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 256 sur 301

Illud autem in quo ſumus de relatione tinæ rectius eſt vt fiat inceptio in ea cum aqua,quæ eſt calida ad terminum: & fiat gradatio ad frigidam,& ad temperatam frigidam tolerabilem.hæc enim gradatio facit corpus ſuſceptibile aquæ frigidæ, cum læſio non fiat niſi per aduentum contrarij in complexione ſubito.Et iterum corpus acquirit ex aqua calida ſimilitudinem tenereitatis,& tolerat cum ea aquam frigidam.

Tertium dictum eſt quòd rectius eſt id quod primo dictum eſt de tina.ſ.ut fiat inceptio cum aqua calida uſque ad terminũ i.temperata,& fiat gradatio.i.paulatinus tranſitus ad frigidã temperate,quæ poſsit bene tolerari.hæc.n.gradatio facit corpus ſuſceptibile aquæ frigidæ ſine notabili nocumento, cum læſio non fiat niſi per aduentum contrarij in complexione ſubito. Et iterum corpus acquirit ab aqua calida tenereitatem. quia corpus fit mollius,& pori magis aperiuntur. licet nõ fiat ſubſtantifice humidius per nutritionem,quæ eſt uera tenereitas:& cum ea tenereitate tolerat aquam frigidam per paulatinam infrigidationem.infrigidatur itaque magis, quia poris apertis frigiditas aquæ magis penetrat: & cum hoc frigiditas aquæ melius toleratur.modus autem quo debet fieri iſte gradatus proceſſus dicetur cum curam ordinabo.

Et ſi iteretur tina in die tribus uicibus erit rectũ. Et oportet vt adminiſtretur cum facilitate,vt non cadat virtus.

Iſtud eſt quartum dictum.& ſi iteretur tina ter in die.ſ.ante prandium,in meridie,& ante cœnam erit rectum ut bona fiat infrigidatio,& humectatio.Et oportet ut adminiſtretur cum facilitate:quia non ſit multum calida, nec diu moretur in ea: & ut deferantur ad eam,ne uirtus debilitaretur.

Et ſi ſumpſerit aquam hordei ante tinã duabus horis erit conueniens.Et ſi præmittat tinam poſt emulſionem lactis ſuper corpus eius,ſecundum quòd dicemus,vt dilatet tina meatus cibi,deinde ſuſcipiat aquam hordei, & quæ ſunt eis ſimilia:& poſtea expectet,deinde adminiſtretur aqua tinæ vt dilatetur cibus,erit bonum.

Hic ponit regimen per tinam comparando ad alias res. & habet ſex partes,ſecundum quòd ſex ſunt dicta principalia. Primum dictum ſi ſumpſerit aquam hordei utputa. iiij. unc. ante tinam duabus horis erit conueniens. & ſi præmittat .ſ. aquæ hordei poſt emulſionem lactis.ſ.quòd primo fiat emulſio lactis ſuper corpus.exempli gratia, per unam horam ante tinam,deindè fiat tina:poſtea detur aqua hordei eſt cõueniens: dilatabit.n.tina meatus nutrimento futuro ex aqua hordei. ſumpta aqua hordei expectet per duas horas. ſ. donec aqua hordei ſit digeſta prima digeſtione:deinde egrediatur tinam ut dilatetur cibus ideſt ut attrahatur nutrimentum.ſ. aqua hordei ad omnia membra,erit bonum.

Et adminiſtretur poſt tinam, & balneum, inunctio cum oleis infrigidantibus & humectantibus ſicut oleo violato, & proprie quãdo eſt factum ex oleo de cucurbita, ſimiliter oleo nenufarino,& oleo de cucurbita.

Hoc eſt ſecundum dictum.poſt tinam & balneum adminiſtretur unctio cum oleis infrigidantibus, & humectantibus ſicut oleo de uiolis,proprie quando factum eſt ex oleo de cucurbita.ſ.bulliendo in oleo de cucurbita uiolas,& ſimiliter cũ oleo nenufarino,& oleo de cucurbita.

Et ſi permutetur poſt tinam ad illud quod eſt decliuius ad frigus parum tolerabile:deinde inungatur.

Hoc eſt tertium dictum,ſi permutetur poſt tinam tepidam ad tinam declinantem magis ad frigus tolerabile tamen: deinde ungatur erit rectum.unctio nanq; ſua uiſcoſitate diu retinebit aquam in poris, quæ retenta magis infrigidat, & humectat,

Et ſi præmittatur inunctio,& feſtinetur: deinde ingrediatur aquam frigidam parum erit rectum, & illud ſecundum tolerantiam:& non eſt malum gradari in eo:et melior quidẽ horarum huius actionis eſt poſt digeſtionem cibi.

Hoc eſt quartum dictum.ſi præmittatur unctio & feſtinetur.ſ.ad unguendum ipſum poſt balneum aquæ tepidæ.deinde ingrediatur aquam aliquantulum frigidam erit rectum, & illud ſecundum tolerantiam.i.ingrediatur aquam tantum frigidam quantum bene tolerare poteſt:& non eſt malum gradari in eo.i.fundendo ipſum in aqua paulatine frigida. debent. n. ingredi paulatine & non ſubito ut fiat aſſuefactio. Et melior horarum huius balneationis eſt poſt digeſtionem cibi. ſ. primam,& ſecundam.

Et ſi poßibile eſt vt ſubmergatur poſt tinam calidam in aquam ſubito abſque gradatione eſt magis vltimum ex parte curæ,et magis forte ex parte timoris: et effuſio eius cum facilitate eſt minoris timoris,quàm ſubmerſio infirmi in ea ſubito,et minoris iuuamenti:et fit frigus ſecundum quantitatem frigoris aquæ æſtatis,quæ eſt inter tepidam,et illam quæ eſt uehementis frigoris.

Hoc eſt quintum dictum.ſi poteſt tolerare ut ſubmergatur poſt tinam calidam in aqua frigida ſubito abſque gradatione .i. abſq; hoc quòd ingrediatur aliam aquam mediam inter calidam & frigidam. Aliter abſque gradatione. i. quòd ſubmergatur ſecundum totam perſonam:& non paulatim, eſt magis ultimum ex parte curæ:quia fortiter infrigidat, & magis forte ex parte timoris:quia timore affert ne lædantur nerui,& ne extinguatur calor innatus,aut ne incurrat hecticam ſenilem, & alia talia nocumenta:& effuſio eius cum facilitate.i. paulatim eſt minoris timoris,quàm ſubmerſio infirmi in ea ſubito, & minoris iuũamenti:quia nõn fit fortis infrigidatio, & caloris febrilis extinctio.& frigus eius debet eſſe ſecundum quantitatem frigoris aquæ eſtatis,quæ propter calefactionem a ſole eſt media inter tepidam, & illam quæ eſt uehementis frigiditatis.

Et ſi præmittatur emulſio lactis ſuper membra ſua, ſi non fuerit debilis,aut eius quod mixtum eſt aqua, ſi fuerit debilis: deinde ſi adminiſtretur tina erit rectum. nam emulſio lactis ſuper corpus eſt vehementis humectationis. Et genera quidẽ lactis bona ad emulgẽdum ſunt prædicta:& oportet vt emulgeatur ex vbere. Et dignius eſt ſi fiat fixio ſuper inunctionem fricando ex medicinis prædictis corpori toti,et iuncturis.

Hoc eſt ſextum dictum ſi præmittatur emulſio lactis ſuper membra hectici ſi non fuerit debilis:aut emulſio lactis admixti aquæ ſi fuerit debilis:deinde ſequatur tina,rectum eſt. Nam emulſio lactis ſuper corpus hectici eſt uehementis humectationis.quare ſi uolumus humectare multũ,præmittamus emulſionem lactis tinæ. Si uero maiorem apertionem pororum, præmittamus tinam emulſioni lactis.Poſtea dicit: genera lactis bona ad emulgendum ſunt prædicta.ſ.humanum, aſininũ, caprinum,& debent mulgeri ex ubere, poſtea dicit, conueniens eſt ut fiat bona,& fortis fricatio quando unctiones corpori hectici applicantur,ut profunde uirtus earum penetret, & proprie ſuper iuncturis.nam cum ſint ſiccæ indigent multa humectatione.

Sed dubitatur,cur lac debet mulgeri ſolum cum uirtus eſt fortis,& admixtum aquæ cum uirtus eſt debilis.uidetur enim ex his dictis quòd lac debilitet. Dicendum quòd lac eſt uiſcoſum,& prohibet uaporum tranſpirationem neceſſariã in quocunque hectico:quia eorum retentio uirtute exiſtente debili forte duceret ad putridam:non autem tantum oppilat, ſi admixtum ſit aquæ.Huic reſponſioni non bene acquieſcit animus meus:ſed aliam non habeo.

Ingreßio autem balnei non conceditur ei,niſi fuerit ita, neque ſudare faciat,neq; igniat,neq; alteret anhelitum:et ſit calidum aquæ eius minus calido ſui aeris:et ſit caliditas aquæ eius,ita vt delectet,et non lædat,et non faciat ſudare: et quando nõ eſt in corpore eius materia præparata putredini, et proprie cum illud eſt,et nõ digeſtus eſt cibus.immo oportet ut ſit illud cum uoluntas eſt,ut expandatur digeſtum eius in corpore.et non prolonget moram eius in eo:immo ſeparetur ab eo uelociter:et quando ſeparatur ab eo,ſumat aliquid de humidi

tatibus,

tatibus,et de forbitionibus,quæ non nocẽt ei factis ex hordeo et lacte: et quando accidit ei in balneo ſitis,ſedet eam cum aqua hordei,et aqua alraib,et lac ſit lac aſinæ.

Hic ponit regimen per balneum:& primo docet quale debet eſſe balneum.ſecundo modum uſus eius. ſecuuda ibi § Et oportet ut ſit.§ In prima parte dicit quòd balneum quod conceditur non debet eſſe multum calidum: immo tepidum ne ſudare faciat:nec inflammet corpus, nec alteret anhelitum: & ſit caliditas aquæ eius minor caliditate ſui aeris: aer namque calidus licet magis noceat quàm aqua æque calida,quando ipſe inſpiratur ad ſpiritualia,attamen ſi non inſpiratur: ſed ſolũ obuiet corpori ſicut aqua minus calefaceret: quia caliditas aquæ eſt in ſubiecto magis denſo in quo eſt plus de multitudine caliditatis:& caliditas aquæ debet eſſe ita ut delectet, & non lædat nec faciat ſudare. Et debet balneum adminiſtrari quando in corpore non eſt materia putrens,neque parata putredini:& debet cibus eſſe digeſtius.ſ.digeſtione prima, & ſecunda digeſtione,quando.ſ.cibus digeſtus prima digeſtione expanditur per corpus ad uniuerſa membra: & non debet ſtare in balneo niſi paruo tempore,utputa a quarta horæ uſque ad mediam,& plus,& minus ſecundum quòd tolerat & delectatur:& quando ſeparatus eſt a balneo,& aliquantulum quieuit,ſumat de forbitionibus,quæ non nocent eis factis ex hordeo.i.farina hordei,& lacte coniunctim, uel diuiſim ſecundũ appetitum.quòd ſi dum eſt in balneo ſitiret, bibat aquam hordei,uel aquam lactis acetoſi,quod ſit lac aſinæ.

Et oportet vt ſit introitus in balneum: deinde exitus eius ab eo ſecundum modum:vt non ſit labor in eo omnino: & iã enuntiauimus illud in locis aliis,& iterabimus de illo conditionem.Oportet vt permutetur ad balneum in lecto portato, in quo ſunt ſtrati,ſtratus ingenioſe, ita vt perueniat cum eo ad primam domum,& permutetur ad illud quod ex duobus pannis factum eſt plenum lana vel coto:& dicitur græce pedetolene,quod conueniens eſt balneo: & exuatur veſtimentis ſuis in ea,aut in media, ſi non fuerit calida: & non moretur in aliqua earum niſi quantitate permutationis, & anhelitus pauci,& iam exutus veſtimentis: deinde ingrediatur ad domum ſecundam,& tertiam:verumtamen non ſit vehementis caliditatis:& ſtet in ea quantitate,qua tolerat tinam. Hoc eſt illud quod dictum eſt,& quod magis eſt dilectum mihi eſt, vt ſit tina eius in domo media temperata. Cum ergo ſeparatur a tina frigida cooperiatur mantili:aut farcha habente duas tunicas,& permutetur ad ſtratum ſuũ, & lectũ ſuũ cũ ſua ſabana:& exiccetur ſudor eius cum mantili, & inungatur,& cibetur.

In hac parte docens uſum balnei dicit tria. Primum quòd introitus in balneum, & exitus ab eo debet fieri ſecundũ modum ut æger nullo modo laboret:& dicit ſe dixiſſe de hoc in aliis locis.ſ.ſecunda primi capitulo de eis quæ proueniunt ex balneatione,& ſe iterum dicturum de hoc. ergo oportet ut æger portetur in lecto in quo ſint ſtratus commode facti ad primam caſam balnei:& ibidem permutetur de lecto in quo erat ad lectum alium factum ex duobus pannis plenum lana, uel coto.ex his enim duobus pannis eſt facta calcitra, quæ eſt plena coto uel lana,ut ſit minus calida quàm lectus in quo portatus fuit:quia forte erat ex plumis,ſic enim eſt neceſſarium ut prima caſa ſit calidior, quàm locus in quo primo erat: & hic lectus qui eſt balneo conueniens, dicitur græce pedetolene:& exnatur ueſtimentis ſuis in ea.ſ.prima domo,aut in media ſi prima non fuerit ſufficienter calida: & non moretur in aliqua illarum niſi tanto tempore quòd poſsit permutari, & anhelitus pauci,i.quòd tempus ſit ita paucum quòd non habuerit niſi paucos anhelitus:& iam exutis ueſtimentis in prima caſa portetur ad ſecundam,& ad tertiam: quæ tamen non ſit uehementer calida.& ibi.ſ.in ſecunda uel tertia caſa ponatur in tina:& ibi ſtet quãtitate qua toleret bene tinam: & hoc eſt quod dictum eſt alibi.ſecundo dicit quòd ſibi uidetur melius quòd tina ſit in caſa media temperata, eſt enim prima minus calida quàm oportet:tertia magis: ſed media eſt temperata.cum ergo ſeparatur a tina.ſ.facta balneatione cooperiatur mantili.i.panno lineo, aut farcha magno habente duas tunicas:& farcha illud eſt ſicut linteamen duplum, & permutetur ad ſtratum ſuum,quod ſtratum eſt ſua ſabana. Credo ex modo loquendi Auicen.quòd ſabana eſt ſtratus factus ex duobus pannis,ex quo immediate mittebatur in balneum,& in quem exiens a balneo immediate poni debet,ut gradatim tranſeat, nec immediate ueniat in lectum plumoſum. tertio dicit ſudorem ſuum ſiccandum eſſe ſi ſudare contigerit: uel melius ſiccetur ſudor.i.guttæ aquæ ſimiles ſudori, quæ remanſerunt in cute,ne uehementiorem,& profundiorem faciant infrigidationem iam præcedente infrigidatione debita:& inungantur & cibẽtur,cum aliquantulũ in proprio loco ubi quieuerunt.

De cibatione hebentium hecticam. Cap. VII.

Oportet vt ſeparetur in eis cibus,& non cibentur in ſaturitate eorum vice vna.

Hic agit de cibatione hecticorum,& continet partes duas. In prima ponit regimen generale.ſecundo ſpeciale per potũ ſpecialẽ.ſ.aquæ frigidæ.ſecunda ibi§ Aqua uero frigida. § Prima iterum in duas,nam primo ponit canonem generalem in cibatione.ſecundo ponit cibos ſpeciales.ſecũda ibi§ Amplius melius.§ In prima parte dicit cibum oportere diuidi, & non cibari uice una uſque ad ſaturitatem.nam uirtus eſt debilis nõ potens multum una uice exhibitum digerere.

Amplius melius quo cibantur eſt aqua hordei & hordeũ & panis tritici abluti infuſus in aqua frigida. Et genera lactis cum ab eis non prohibet aliquid eorum,quæ diximus. Et lac vaccinum de quo extractum eſt butyrum, quoniam eſt plurimi nutrimenti,& almes & cucurbita: & de fructibus melones paleſtini,& ſunt alraki cognominati apud nos indi: & quando ſentit rectificationem,tunc non eſt malum cibare ipſum caſeo humido non ſalito. Et ſi virtus debilitatur, non eſt malum,vt cibetur iure isfidabegi cum coriandro humido decocto cum eis quæ ſunt ſicut alduragi & alteiugi:& fortaſſe oportet vt detur eis in potu aliquid vini ſubtilis permixti cum aqua multa.Et fortaſſe neceſſarium eſt,vt cibes cum moſos ex carne alduragi, & alteiugi,& alcubugi,& pullis, & hoſune acetoſo,aut congelato acetoſo ex carne hædi,aut carne vaccina,quando eſt illic fortitudo digeſtionis: & acetum almoſos,& congelati eſt iuuatiuum eis, & confortatiuum in hac diſpoſitione.Et fortaſſe non eſt excuſatio ab aqua carnis permixta cum ſyrupo de fructibus acetoſis frigidis, aut vitello oui ſorbilis. Et quando prolongatur cum ea debilitas ad ſyncopim,eſt neceſſe vt cibentur aqua carnis accepta ex latere hædi cum ſale pauco,quæ coletur, & fundatur ſuper eã quantum totum eius eſt de aqua malorum,& quantum eſt de cima eius de vino odorifero,& potetur tepida.

Hic ponit cibos.d.quòd aqua hordei, & hordeum debite coctũ,& panis tritici ablutus, & infuſus in aqua frigida,& genera lactis cum eis, niſi prohibeat quod diximus. ſ. putredo præſens,aut futura,& lac uaccinum, de quo extractum eſt butyrum:quoniam plurimum nutrit.& almes.i. robiliæ in uulgari ueronenſi bixi:& cucurbita conueniunt:& de fructibus melones palæſtini alraki habentes collum longum ut cucurbita, & apud nos cognominati indi.de his loquitur Iſaac tertio dietarum particulariũ.cap.primo.de melonibus dicens.Eſt aliud genus melonis qui palæſtinus uocatur, & uulgariter ſaracenus:cuius humiditas eſt minor cæteris.Et quamuis cõueniãt, quia frigidi & humidi,tamen prouocando urinam,& proprie ſecundum partem intrinſecam nocent.Et quando ſentit rectificationẽ,quia uirtus digeſtiua fortificatur caſeus recens mollis non ſalitus confert. Et ſi uirtus debilitetur cibentur iure isfidabegi.i.brodio facto ex rebus frigidis,& humidis,in quibus ſit coriandrum recens coctum,cum eis quæ ſunt alduragi. i.ædi.& alteiugi.i.agni.licet aliqui dicant quòd ſunt aues paruæ.Et fortaſſe opus eſt ut detur parum uini permixti cũ aqua multa,

multa,humefacit enim qualificatiue & ſubſtantifice. Et fortaſſe neceſſe eſt ut cibes cum moſos .i. cibo acetoſo ex carne alduragi.i.turturis.El alteiugi eſt ſimilis perdici ſicut coturnix, aut fraquilinus.alcubugi.i.perdix.& pullis.i.gallinis, & ſimilibus in ſua ſpecie:& ſtoſune acetoſo.i.iure acetoſo, uel cum agreſta:uel cum uino granatorum,aceto,& ſimilibus:aut aceto coagulato.i.gelatina ex carne hædi, aut uituli quando digeſtiua eſt fortis:& acetum almoſos.i. ciborum acetoſorum: ſicut apud nos compoſtella,guaceto,ſoffrito, & ſimilibus. Et congelati.i.gellatina eſt iuuamentum eis, & cõfortatiuum in hectica,& fortaſſe nõ eſt excuſatio ab aqua carnis.i.ſucco mixto ſyrupo de fructibus frigidis, ſicut de limone, citris, & ſimilibus: aut aqua carnis miſceatur cum uitello oui ſorbit. Et quando ſyncopis timetur, cibetur ex aqua carnis accepta ex lateribus hædi parum ſalita: quæ coletur,& miſceatur cum ſucco malorum ideſt pomorum,ſicut apiorum quę ſunt cordialia: & ſint ambæ æqualis quantitatis, & quantum eſt decima de uino odorifero. Et potetur tepidum ideſt debite calidum.

Aqua uero frigida quæ non eſt ualde vehementis frigoris, non eſt malum ſi in potu detur eis,ſi non fuerit debilis, aut aliquid prohibens:& illud prohibens,aut erit apoſtema ſub hypochondrijs,aut erunt in corpore toto chymi putridi,& chymi crudi,qui omnes digeſtione indigent: & non apparet ſignum digeſtionis: quòd ſi appareat,timor erit minor:& ſimiliter ſi fuerit hectica permutata ſirſen, aut birſen. nam cum hac melius eſt ut interdicatur potus aquæ frigidæ,quàm cum alijs. Hectica enim cum ſuperuenit ægritudinibus deſtruentibus uirtutem,mollificantibus eam, arefacientibus oſſa, & carnem ſuperuenit debilitati. Cum ergo coniungitur ei ſuper debilitatem poſt ſumptionem aquæ frigidæ,non moratur quin cadat in genus alterius hecticæ,quæ communicat huic generi in ſiccitate,& diuerſificatur ei in calore,& frigore,& nominatur hectica ſenectutis,& hectica ſenij. Et illa quidem eſt ægritudo ſæua,in qua innatus calor,iam deſtructus eſt. Et ſimiliter aqua ultimi frigoris:& plurimi nocet eis in omni diſpoſitione,& corrumpit innatum calorem membrorum, eorũ radicalium:et fortaſſe feſtinat ad mortem cum eis,aut permutat eos ad modum alium hecticæ.

In hac parte agit de potu aquæ frigidæ.d.quòd aqua frigida quæ non eſt nehementis frigoris,non eſt mala,ſi potetur quãdo non fuerit prohibens:& ſupple non eſt mala,qñ non apparet ſignũ digeſtionis: quia in hectica ſimplici tale ſignũ curatur cum ſit morbus immaterialis: licet apparente ſigno digeſtionis ſit minor timor dare in potu aquam frigidam. Nam dato quòd hectica ſit immaterialis cum apparet digeſtio humorum non timemus læſionem per aquam frigidam,ſicut ſi eſſent indigeſti. Huius concordiam uide tertio regiminis acutorũ commen.14.illius partis. Screatur opportunus. Prohibens autem aquam frigidam aut erit apoſtema ſub hypochrondijs, aut humores putridi in toto corpore, aut humores indigeſti & maxime groſsi.nam aqua frigida incrudando materias magis nocet,quàm conferat infrigidando,& humectando hecticum. Similiter nocet hectica ſequens ſirſen ideſt apoſtema cerebri,& birſen ideſt apoſtema pectoris.nam in hoc melius eſt ut prætermittatur potus aquæ frigidæ,quàm in aliis hecticis: quia ſuperuenit ægritudinibus deprimẽtibus uirtutem, laxantibus eam,arefacientibus oſſa & carnem:quare ſuperuenit cũ corpus eſt debile. Cum autem debilitati,& extenuationi coniungitur potus aquæ frigidæ,non moratur quin cadat ideſt cito cadat in hecticam ſenectutis,quæ eſt ſiccitas abſque calidate febrili,quæ eſt ægritudo ſæua in qua calor naturalis iam deſtructus eſt ideſt notabiliter paucificatus. Similiter aqua ualde frigida,ut plurimum nocet omnibus hecticis corrumpendo calorem innatum membrorum radicalium ideſt nobilium: & fortaſſe feſtinat cum eis ad mortem ideſt cito interficit propter extinctionem caloris innati: aut permutat eos ad alium modum hecticæ ſcilicet ſenectutis, cum qua poſſunt notabili tempore uiuere.

De ſuccurrendo diſpoſitionibus ſequentibus hecticam. Cap. VIII.

De illis eſt ſyncopis,& iam diximus regimẽ in hoc multoties. Et de illis eſt fluxus uentris,& oportet ut curetur,& ſuccurratur ei:nam in ipſo eſt timor magnus: & de curis eius in primis eſt ut ſit aqua hordei eorum, aqua ſauich,& ponatur in aqua hordei eorum milium torrefactũ, & gummi,aut lentes elixatæ iteratæ, aut lac decoctum cum lapidibus,aut cũ igne ſolo donec conſumatur eius aquoſitas, & proprie cum milio.

In hoc cap.curat accidentia ſequentia hecticam: & omiſsis diuiſionibus: dicit primo quòd de his accidentibus eſt ſyncopis:& iam dixit regimen eius multoties ſcilicet in cura febr. ſyncopalis: & dum curauit accidentia fe. & vndecima tertii. ſecundo dicit quòd de illis eſt fluxus uentris cui oportet ſuccurrere.nam in ipſo eſt timor magnus cum cadat in debilitatem & extenuationem neq; in aliquo poteſt iuuare cum hecticã ſit morbus imaterialis. Et de cura eius eſt ut aqua hordei ſit ſauich ideſt ſit aqua hordei torrefacti,& ponatur ad buliendum milium torrefactum,& gummi arabicum,& lentes torrefactæ ſcilicet ſemel aut iterate ſemper abiiciendo aquam, ut amoueatur ab eis pars ſubtilis nitroſa ſolutiua. hæc aqua eſt ſtyptica,& inuiſcatiua.aut lac decoctum cum lapidibus fluuialibus, aut ſupple cum ferro ignito, aut cum igne ſolo donec conſumatur eius aquoſitas,quæ eſt ſolutiua: & conuenit hoc lac,& proprie cum milio facto ex ambobus ferculo.

Et potent hos trochiſcos.recip.boli armeni.drac.v.caſtaneæ torrefactæ,roſ.omnium an.3.iiij.ſpodij,Karabæ amborũ an.drac.iij.ſeminis acetoſæ excorticati,granorum berberorũ omnium an.dra. vi. fiant trochiſci cum ſucco cydoniorum:et detur in potu aqua pirorum in mane,& apud ſomnum. & detur in potu pſyllium torrefactum: & ſimiliter ſuffuſ de ſpodio in quo eſt bdellium de mecha,eſt iuuatiuum ualde. Et ſi peruenit ad excoriationem curetur excoriatio cum clyſteribus,quæ ſcis,quoniam illud eſt conueniens.

Hic ponit regimen medicinale dicens quòd potẽt hos trochiſcos.Rx.boli ar.3.v.caſtaneæ torrefactæ, roſ. an.3.iiij.ſpodij,Karabe an.3.iij.ſe.acetoſæ excorticati, granorũ berberis añ.3.vi.fiant trochiſci cum ſucco cydoniorum & dentur a.3.i. uſque ad ii. Item detur in potu aqua ideſt ſuccus pirorum in mane & ante ſomnum ut ſimul ſomno, & ſucci ſtypticitate ſtringatur,& detur in potu pſyllium torrefactum ut ſtypticet, & infrigidet.& ſimiliter ſuff. ideſt puluis de ſpodio in quo eſt bdelium de mecha ſubquadruplũ ad ſpodium,iuuat ualde ſtypticando, ſed magis inuiſcando. Et ſi peruenit ad dyſenteriã curetur cũ clyſteribus,quæ ſcis decimaſexta tertii capitulo de fluxu ventris,cum excoriatione inteſtinorum.

Hæc exigit tres intentiones. Prima eſt infrigidatio & humectatio.ſecunda eſt reſumptio.tertia accidẽtium correctio. Prima intentio magis debetur hecticæ primæ ſpeciei quàm ſecundæ, ſed ſecunda magis debetur hecticæ ſecundæ ſpeciei & tertiæ,quàm primæ cum in eis ſit facta multa conſũptio. licet non ſit cura poſsibilis in tertia ſpecie nec in ſtatu ſecundæ niſi deus uoluerit,ſed poteſt fieri aliquanta vitæ prolongatio. Prima intentio & maxime infrigidatio diuerſificatur ẽm diuerſitatem intenſionis hecticæ, & tollerantiam frigidorum, non autem tantum diuerſificatur humectatio. Prima autem intentio duplici completur regimine ſcilicet ſex rerum non naturalium,& medicinali. De primo ſit primo ſermo, aer ſit frigidus & humidus boni odoris,& cauenda eſt accenſio multi ignis in camera etiã tempore hyemis,& veſtes ſiut proportionatæ aeri non multum calefacientes, in quibus aliquando ſteterint ſandali & camphora,& ſimilia frigida boni odoris. Cibi & potus ſint frigidi & humidi multi nutrimẽti, & aliqualiter viſcoſi, facilis digeſtionis, nõ prouocantes, & partinendi ſunt,& magis in ſecunda ſpecie: & tertia.cum ſit virtus debilior quàm in prima,& uinum pauciferũ & mediocris uinoſitatis ẽm tempus,& conſuetudinem unius tamen anni,multum aquæ admixtum confert humectando.qualitatiue: & ſubſtantifice,lac aſininum & caprinum & humanum ſumptum ex ubere eſt proprium,quando non eſt humor putrens, nec paratus putredini. Nec obſtent conditiones de quibus in aphoriſ.

Hecticorum regimẽ ac curatio.

lac

lac dare caput dolentibus &c. & aqua non multum frigida cõfert quando non obstent particulares conditiones scilicet frigiditas, & humorũ grossities, nimia debilitas, extenuatio, & similes & maxime conceditur consuetis. Somnus longus cõfert & maxime nocturnus. & in mane educantur superfluitates naturales per conuenientes regiones. Et si uenter esset siccus, clysterizetur lacte, oleo uiolato, zuccaro rubeo, & similibus declinantibus ad frigidum & humidum: caueatur tamen magis lubricitas quàm stypticitas, uitetur coitus, non exercitetur exercitio notabili, sed deambulatio, & huiusmodi exercitia leuia, cõceduntur. fricationes quoq; leues completa prima digestione & secunda. conferunt trahendo nutrimentum ad membra. Sit sperans, & gaudens, omnia accidentia corpus extenuantia uitanda sunt. Regulæ in cibando sunt, quòd comedat præcedentis cibi digestione celebrata, non tolleret famen, nec sitim longam, non multiplicet cibaria in mensa una, partiatur cibum, ita ut cibum necessarium comedat in pluribus uicibus quàm consueuit, & quanto est debilior tanto magis partiendus est cibus comedendo parum pro uice. Regimẽ autem medicinale complens primam intentionem est ut syrupi, aquæ, confectiones, & electuaria, & similia quæ sumuntur sint infrigidantia & humectantia qualitatiue & substantifice, similiter quę applicantur capiti, dorso, & iuncturis, pectori maxime ex directo cordis, hepati sint frigida, & humida, & propria membro cui applicantur, & iteretur secundum exigentiam. Item tina, & balneum faciendum modo infrascripto & balneatio in tina quæ est uas in quo balneantur siue sit posita in balneo quod est domus diuisa in tres casas, quarum tertia est calidior secunda: & secunda prima, & sint omnes paucæ caliditatis non inflammãtis, siue sit posita in camera in qua cubat æger debet esse plena aqua tepida decoctionis rerum frigidarum, & humidarum. in qua hectieus existens sentiat potius se calefieri quàm infrigidari sed non multum, uas autẽ debet esse taliter fabricatum ut in eo homo possit sedere, & cum sedeat aqua attingat usque ad mentum: & debet poni in ea stomacho ieiuno cum tamen æger sumpserit prius aliquid quòd iam digestum sit prima digestione, & secunda sicut æquam hor. uel lac, uel ptisanam, uel panem lotum, aut aquam earnis, aut contusum, & similia. & stet in tina communiter a quarta horæ usque ad mediam. & cum steterit parum in aqua infundatur in tina una situla decoctionis rerum frigidarum. deinde parum post una alia, & sic deinceps donec aqua tinæ sit facta frigida sicut aqua frigida tempore æstatis a sole calefacta: & prima die balneetur semel, secunda die bis, tertia ter, & sic continue quousque sanatus sit, aut quousque senserit se iuuari balneando se qualibet die semel aut pluries. Regimen autem balnei non differt a regimine tinæ nisi quia oportet ponere tinam in casa media, aut tantæ caliditatis quòd cum exuitur ut ingrediatur tinam non sentiat se calefieri, aut infrigidari ab aere balnei, & debet ad illam super lecticam quandam portari, & commode reportari. & cum egrediatur a balneo pãno lineo tepido circundari, & postea inungi si fuerit expediẽs cũ oleo de cucurbita, & similibus, & aliquando cum est in lecto potest lac super eo mulgeri. Secunda intentio. s. resumptio, quæ simul cum prima exequenda est, completur cum cibis & potibus iam dictis spargendo eos, & inter cætera utatur electuario infrascripto sumendo de eo inter prandium, & cœnam cum oportuerit, & etiam in principio prandij, & cœnæ, ut uoluerit. ℞. pulpartim caponum, uel fasianorum, ʒ. iij. amygdalarum præparatarum, pinearum præparatarum ana. ʒ. ʒ. se. portulacæ se. papaueris se. lactucæ se. endiuiæ ana. ʒ. i. margaritarum perforatarum, sandali al. ru. & citrini, cinamomi. ana. ʒ. ʒ. zuccari trium coctarum. ʒ. vi. liquefiat zuccarum cum aquæ ros. & brodij caponis uel fasiani macriana quãtum sufficit fiat electuarium, & cooperiatur foliis auri. posset tamẽ reduci ad formam solidam diminuendo carnes & reliqua humida, & addendo seu diminuendo zuccarum, & conficiendo cum aqua ro. & posset addi parum muschi & ambræ si non abhorret, & parum croci. Tertia intentio. s. accidentium correctio completur secundum eorum exigentiam, inter cætera corrigantur syncopis, & deiectio appetitus, uigiliæ & omnis euacuatio superflua, sicut fluxus uentris, uomitus, sudor, sanguinis fluxus per quamcunque regionem, quæ qualiter debeant curari perquiratur ex capitulis propriis superius positis in regimine accidentium: nimis enim prolixus essem si omnia prosequi uellem.

De hectica senectutis. Cap. IX.

CVcurrit consuetudo ut dicant hecticam senectutis post febrem hecticam. & nos etiam incedamus uia consueta.

Hic agens de hectica senectutis primo ponit quid rei, & quid nominis & quæ corpora sint paratiora & causas. secundo signa. tertio curam. secunda ibi in principio sequentis capituli. tertia in principio tertij capituli. Primum capitulũ in quinque. in prima ponit quare hic determinet de hectica senectutis. in secunda ponit quid rei & quid nominis. in tertia, quæ corpora sint paratiora. in quarta causas. in quinta prognosticum. secunda ibi, intentio. tertia ibi, senes quidem. quarta ibi. & cum faciens. quinta ibi. & hæc quidem ęgritudo. In prima parte dicit quòd consuetudo est apud reliquos medicos, ut post hecticam febrilem determinent de hectica senectutis quamuis non sit febris: propter hoc uolens incedere uia consueta hic determinat de ea.

Intentio itaque hecticæ senectutis est dominium siccitatis super complexionem absque febre. & quandoque fit cum æqualitate in calore & frigore, & illud secundum minus. Et quandoque fit cum frigore, & nominatur hæc dispositio senectus, & hectica senij: quoniam corpori accidit in hora senij illud, quod accidit in illa hora de aldubul: et siccitate.

In hac parte describens hecticam senectutis dicit quòd est dominium siccitatis complexionalis absque febre. quæ quandoque licet raro est cum æqualitate caloris, & frigoris, quandoque est cum frigore, & hæc dispositio dicitur senectutis, siue hectica senij: quia corpori accidit in hora senij. i. decrepitatis, quod accidit in ista hectica, & de aldubul. i. de consumptione, & siccitate.

Et senes quidem sunt uelocioris casus in eam, quàm iuuenes, et iuuenes uelocioris casus in eam quàm pueri, licet accidat in iuuenibus, et pueris.

In hac parte ostendens quæ corpora sint paratiora ad hanc feb. dicit quòd senes uelocius cadũt in eam quàm iuuenes, & iuuenes quàm pueri, licet raro accidat iuuenibus & pueris.

Et causa faciens cadere in eam, aut est caliditas quæ resoluit, et liquefacit humiditates, quare caliditas innata debilitatur, et succedunt frigus et siccitas. aut est frigus dominans cũ debilitate corporis, quare prohibet uirtutem nutritiuam ab operatione sua integra, sicut accidit iterum in fine uitæ.

In parte præsenti ponit causas eius. Prima quia causa faciens accidere hecticam est caliditas resoluens, & liquefaciẽs: humiditates quare caliditas innata debilitatur, & paucificatur notabiliter subiectum suum. per cuius diminutionem notabilem, necessarium est ipsum diminui gradualiter, & quantitatiue sicut in senibus, & sequitur frigiditas & siccitas. Secunda causa est frigus dominans corpori debili prohibens uirtutem nutritiuam ab operatione sua integra; ideſt restauratione humidi tantæ quantitatis, quòd posset corpus in eadem grossitie, & humiditate, & habitudine conseruari sicut accidit in fine uitæ in quo homines superfluę macrefiunt, & extenuantur.

Et de hoc capitulo est potus aquæ frigidæ non in hora sua, aut super debilitatem corporis cum febre, aut in dispositione, aut successione exercitij resoluentis uirtutem, et aperientis poros, et quòd uocat ad attrahendum aquam frigidam ad uiscera subito.

Tangit tertiam causam dicens quòd de hoc capitulo. s. causarum hecticæ est potus aquæ frigidæ non in hora sua. i. debita. aut super debilitatem corporis cum febr. i. quando corpus est factum debile ex feb. aut quando exercetur, aut quando exercitatum est exercitio forti resoluente uirtutem. i. spiritus & humidum.

humidum & aperientes uias. & quòd uocat. i. propter omnem cauſam uocantem, & attrahentem aquam frigidam ad uiſcera ſubito, ſicut potus aquæ poſt balneum, & poſt coitum.

Aut uapores mali, frigidi, qui eleuantur ad cor, & infrigidant complexionem eius.

Hic ponit quartam cauſam dicens, quòd uapores mali, frigidi, qui eleuantur ad cor, & infrigidant complexionem eius: quæ frigiditas iuncta cum ſiccitate eſt hectica ſenectutis. Vel melius ſiccitas coniuncta cum frigiditate, ſunt cauſa huius hecticæ. hi autem uapores eleuantur a phlegmate uitreo, aut a re ualde frigida corporea, uel incorporea.

Et quandoq; ſequitur euacuationes.

Hic ponit quintam cauſam hecticæ ſenilis, quæ quãdoq; ſequitur ſuperfluas euacuationes calorem innatũ debilitantes.

Et quandoq; attrahit hanc ægritudinem ſuperfluitas in infrigidando patientes febres cum eis quæ bibuntur & empla ſtrantur.

Hic ponens ſextam cauſam dicit, quòd quandoque ſuperflua infrigidatio febrentium cum ſumptis & applicitis attrahit hanc ægritudinem.

Et hæc quidem ægritudo quando confirmatur, non curatur: & ſi eſſet ei ingenium, eſſet morti ingenium.

In hac ultima parte prognoſticatur dicens, quòd hæc ægritudo quando confirmatur, non curatur & ſi eſſet ei ingenium, eſſet morti ingenium.

Pro quo notandum quòd per hecticam ſenilem confirmatam intelligit eam in qua facta eſt manifeſta conſumptio humiditatis glutinoſæ: & ſi eſſet illi ingenium eſſet ingenium ſenectuti, & per conſequens morti.

Notãdum pro declaratione primę partis quòd antiqui medici ſicut Serapio. ſexto breuiarij. & Raſis decimoſexto continentis immediate poſt hecticam febrilem determinauerunt de hectica ſenili tribus de cauſis. Prima quia contrariantur, cum hectica febrilis ſit morbus calidus: & hectica ſenilis ſit morbus frigidus ſecundum plurimum: & contrariorum cadit eadem ſcientia in eodem loco.

Secunda quia ambæ conueniunt in eo quòd utraq; eſt morbus ſiccus. licet tamen hectica febrilis ſit formaliter calor. & hectica ſenilis ſit formaliter ſiccitas, & propter hanc conuenientiam debet eſſe ſermo de utraque in eodem loco.

Tertia cauſa quia quidam medici nominauerunt hecticam ſenectutis febrem, de quibus fuit Aliabbas octauo theoricæ, & Serapio. ſexto tractatu diuidens hecticam in calidam, & frigidam, ideſt ſenilem, illa tamen nominatio eſt impropria cum febris dicatur a feruore: ſed hectica ſenectutis ſecundum plurimum eſt morbus frigidus.

Hectica ſenectutis quomodo ſit febris.

Sed ut dicit Raſis. decimoſexto Continentis ſecundũ quandam ſimilitudinem appellatur feb. quia ſicut feb. eſt totius caliditas & primo cordis, ita hectica ſenectutis eſt totius ſiccitas, & primo cordis. Dubitatur pro declaratione ſecundi dicti utrũ hectica ſenij poſſet eſſe coniuncta febri. Et arguitur quòd non, quia Auice. diffiniens hecticam ſenilem dicit quòd eſt dominium ſiccitatis ſuper complexione abſque febre.

In oppoſitum arguitur, quia ſenectus naturalis poteſt eſſe coniuncta febri, ut notum eſt, ergo & hectica ſenij. conſequentia tenet quia fere omnino aſsimilantur, & non eſt differentia niſi quia una eſt naturalis, & alia præter naturam. Itẽ pro hac parte eſt Gal. in lib. de tabe. cap. primo. Pro declaratione huius dubii, & ſequentium præmittendum quòd reperiuntur iſti termini hectica febrilis, hectica ſenilis, tabes, maraſmus. Hectica febrilis eſt caliditas fixa in corde, aut membris a ſiccitate cordis dependens. & hectica ſenilis eſt ſiccitas fixa in corde aut membris a ſiccitate cordis dependens.

Vnde ſi ſiccitas alicuius membri uel totius proueniet ab aliquo membro alio a corde non diceretur hectica febrilis. Idẽ diceretur de frigiditate quæ hecticę ſenili aſſociatur, quãuis hoc ſit uoluntarie dictum. Maraſmus autem eſt conſumptio humiditatis ſubſtantialis naturalis, ſiue glutinis, & tabes eſt terminus ſibi ſynonimus, & ſimiliter marcor apud Aliabbatẽ octauo theoricæ. Præmittendum ſecundo quòd ſicut hectica febrilis habet tres ſpecies, ſiue modos penes cõſumptionẽ humiditatum ſecundarum factam a caliditate, ita hectica ſenilis diſtinctas penes conſumptionem humiditatum factam ſiccitate. His præmiſsis dicendum non eſſe dubium quòd cum quacunque ſpecie hecticæ ſenilis poteſt eſſe febris cuiuſcunq; generis ephemera, quia ſpiritus poſſunt acquirere calefactum eſſe, ſaltem a cauſa extrinſeca: humoralis, quia humores poſſunt acquirere calefactum eſſe: Hectica quia poteſt caliditas pendens a calefacto eſſe humorum, & ſpirituum figi in corde, & in membris. Sed bene eſt dubium utrum acquiſita aliqua ex febribus ſupraſcriptis ſiccitas, quæ eſt in membris quæ ante aduentum feb. dicebatur hectica ſenilis, ſic debeat appellari, aut alio nomine propter textum Auicen. qui diffiniens hecticam ſenii dicit quòd eſt dominium ſiccitatis ſuper complexione abſque febre. Ad quod dubium dicit Gentilis quòd ſiccitas in tanto gradu in quanto reperitur in quacunque ſpecie hecticæ ſenilis, uerbi gratia ſiccitas quæ eſt conſumptio, & defectus humiditatis glutinoſæ membralis, poteſt coniungi caliditati dupliciter. uel caliditati quæ eſt cauſa illius ſiccitatis, uel caliditati illi accidentaliter coniunctæ non tamen ut cauſa. ſi quidem ſiccitas ſolidorum membrorum coniungeretur caliditati quæ ſit ſua cauſa tunc uel eſſet fiens, uel eſſet facta. ſi quidem eſſet fiens, tunc talis ſiccitas dicitur tabes quæ idem eſt quod maraſmus coniunctus febribus colliquatiuis: & iſta caliditas dicitur fe. colliquatiua coniuncta maraſmo, ſiue tabi. Vnde Gal. primo de differentiis feb. dicit. Illæ cauſones, quæ omnem cordis conſumpſerunt liquorem, nõ hecticæ ſunt ſed ſolum maraſmodes, uel tabidæ. ſi uero talis caliditas ſit facta tunc, hoc aggregatum ex hac caliditate, & hac ſiccitate, & hectica tertiæ ſpeciei idem ſunt, quoniam earũ eadem eſt diffinitio. Hectica enim tertiæ ſpeciei eſt calor præter naturam factus in corde, & in mẽbris cũ conſumptione ultimæ humiditatis. Iſta ẽt diffinitio eſt diffinitio præſuppoſitæ ſiccitatis. ſi uero talis ſiccitas dicta hectica ſenectutis cõiungãt caliditati accidentaliter, quæ non ſit ſua cauſa, tunc eſt duplex ægritudo: & quælibet habet ſuum nomen, & una ab alia non dependet.

Ad tex. Auicen. reſpondet quòd quando dicit, quòd hectica ſenilis eſt dominium ſiccitatis abſque feb. non intelligit quòd poſſet ſibi coniungi: ſed uoluit quòd illa proprie dicitur hecticа ſenilis diſtincta ab hectica febrili, quæ a principio eſt abſq; febre. Contra, accipio caliditatem factam coniunctam accidentaliter hecticæ ſenili ſecundæ ſpeciei, quod eſt poſsibile: ut ſuperius determinatum fuit, & etiam de intentione Gale. tunc certum eſt, quòd illa eſt hectica febrilis cum ſit feb. facta, & non fiens, ſed non poteſt dici quòd illa ſit hectica primę ſpeciei, neque ſecundæ, cum nomen non habens, ros, & cambium penes quorum diſtinctionem conſumebantur primæ duæ ſpecies hecticæ, iam ſint finitæ modo Auicen. & modo notabiliter cõſumatur humiditas quarta per ipſam caliditatem factã.

Et confirmatur ex textu Auicen. Cum ergo finiuntur iſti, & incipit finire humiditates quæ ſunt diuiſionis tertiæ ſicut incipit flamma adurere corpus lychnii & humiditates eius radicales eſt gradus tertius. ſ. hecticæ febrilis. Credo itaq; hanc eſſe dicendam hecticam tertiæ ſpeciei cum ſibi competat diffinitio eius. Et conſequenter dicitur poſſe fieri hecticam febrilem tertiæ ſpeciei, non præcedente prima, nec ſecunda ſpecie: non autem dicetur hectica ſenectutis, quia ſibi non competit eius diffinitio, eſt enim ſiccitas illa cum feb. augente ipſam. Et confirmatur, quia debet curari cura hecticæ febrilis infrigidando, & humectando, & non cura hecticæ ſenectutis. Propterea Gẽtilis ſuperius in quæſtione utrum hecticus ſupercalefiat a cibo, concedit in cauſonizante aliquando fieri tranſitum ad ſecundam ſpeciem hecticæ non tranſeundo per primam, quando caliditas non fingitur niſi conſumpta prima humiditate & ſecunda a cauſone: tunc caliditas facta conſumens cambium dicitur hectica ſecundæ ſpeciei: quamuis non conſumpſerit primas humiditates. ergo niſi uelit eſſe contrarius ſibi debet concedere in caſu noſtro caliditatem illam fixã conſumentem humiditatem glutinoſam eſſe tertiam ſpeciem hecticæ quam non præceſsit prima, neque ſecunda & non eſſe hecticam ſenilem. Et tex. ille Auicen. Hectica ſenilis eſt dominium ſiccitatis ſuper complexione abſque febre, intelligi debet abſque febre facta, non autem abſque fiente. Aliqui dicunt

dicunt quòd ly absq; febre intelligitur absque quòd febris includatur in quidditate hecticæ senilis, & secundum hunc modum oportet concedere quòd fere cuiq; hecticæ febri coniungitur hectica senilis, quod non est bene consonum mentibus auctorum.

Secundum dubium utrum hectica senectutis possit esse cũ æqualitate in calore, & frigore. Et arguit quòd non quia talis est dispositio hecticę senilis, qualis est dispositio senij, & senes sunt frigidi & sicci. ergo &c. Secũdo q̃ in hectica senectutis non nutriuntur particulæ. sed quando non nutriunt infrigidantur. unde nono therapeu. certissime enim in innutritionibus infrigidantur particulæ. Præterea. Infrigidatio fit in nobis defectu humidi, quod est calidi naturalis subiectũ, sed hoc fit in hectica senili. ergo &c. Amplius in hac parte est Rabi Moyses qui tertia particula aphoris. miratur de Gale. dicente cum tanta excellentia siccitatis, posse esse temperamentum in calore, & frigore. In oppositum est hic Aui. & Gal. nono therapeu. & in libro de tabe capitulo primo.

Pro solutione huius dubij est præmittendum quòd duplex est temperamentum in actiuis iustitiale, & graduale. temperamentum iustitiale est optimarum operationum productiuum merito proportionis inter qualitates actiuas, tam secundum gradum quàm secundum multitudinem, necnon debitam proportionem ad passiuas, & reliqua facientia ad perfectionem operationum. Sed temperamentum graduale habet solũ proportionem gradualem actiuarum. Quo præmisso pro solutione huius dubij tenenda est hæc concusio. licet hectica senectutis sit secundum plurimum cum frigiditate, potest tamen esse aliquando cum temperamento graduali in actiuis. Hæc conclusio est de intentione Aui. in hoc cap. & Gal. loco alleg. Item pars prima declaratur & probatur per rationes immediate præcedentes & quotidiana experientia. Sed secunda pars de qua non est paruum dubium his probatur rationibus: quia una de causis faciens cadere in hecticam senilem apud Auicen. & reliquos, est caliditas resoluens humiditates: quare caliditas innata debilitatur & succedunt frigus & siccitas: sed non potest fieri transitus de calore ad frigus per hãc resolutionem factam nisi per medium. ergo aliquando erit siccitas cum temperamento graduali actiuarum quod certum est habere la titudinem. Forte diceretur hanc rationem hoc concludere, sed in hoc temperamento non permanebit, cum semper fit in transitu ratione consumptionis humidi semper procedentis, quæ est causa infrigidationis. Contra, cum est in temperamẽto graduali potest applicari causa calefaciens equipotẽs in calefaciendo, sicut resolutio humidi in infrigidãdo. ergo corpus illud poterit in eadem mensura graduali actiuarum conseruari. antecedens probatur, quia posset applicari causa magis potens calefacere, quàm humidi exiccatio infrigidare, & minus potens. ergo equipotens. Præterea. Si superfluitas in infrigidando febrientes cum eis quę bibuntur, & applicantur est causa ut fiat hectica senilis cum dominio frigiditatis: ut dicit Auicen. & cæteri. ergo minor infrigidatio quàm sit ista, potest esse causa hecticæ senilis cum temperamento graduali actiuarum. Tertio potest aliquis propter debilitatẽ digestiuæ exẽpli gratia sequentem raritatem texturæ exiccari, & tamen nõ gradualiter infrigidari. ergo &c. His & consimilibus, conclu ditur ueritas conclusionis. Sed contra primam partem conclusionis, & eius fundamentum instatur: sequitur quòd omnis hecticus febrilis antequàm moriatur fieret hecticus senilis. consequens contra auctores, & experientiam. sed cõsequẽtia probatur, quia humidi consumptio est causa hecticæ senilis: sed in moriente ex hectica febrili consumitur humidum usq; ad ultimum gradum cum quo non stat uita. Et confirmatur: quia sicut homo naturaliter decurrens per ætates propter humidi exiccationem infrigidatur: ita hoc debet fieri propter consumptionem præternaturalem humidi, cũ in utroq; æquali fiat humidi consumptio usq; ad gradum cum quo non stat uita. Hæ rationes sunt apparenter concludentes omnem hecticam febrilem fieri hecticam senilẽ ante mortem. Forte respondetur in nullo hectico febrili propter solam humidi resolutionẽ calorem diminui gradualiter, sed solum quantitatiue. Nam cũ sit factus, stat semper affixus suo subiecto, nisi occurrat causa frigida ipsum extinguens. Hæc responsio est primo contra Gal. Aui. & cæteros auctores. Præterea. Sequitur ex ea calorem naturalem non debere diminui gradualiter ex decursu ætatiuo, cum nõ sit minus affixus subiecto suo, quàm calor hecticus: cuius signum quia homo sanus non magis sentit suum calorem, quàm hecticus suum. Præterea. Si calor naturalis diminuitur, graduatur ex decursu ætatiuo: cum calor hecticus sit compositus ex calore naturali præexistente, & calore addito sicut dicit cõmunis opinio oportet hecticum gradualiter diminui. Dicendum est ergo quòd actio caloris resoluentis humidum, ad cuius diminutionem sequitur diminutio caloris, in gradu est duplex. nam aliquando magis proportionabiliter resoluitur humidum, quàm calor gradualiter minuatur: sicut exempli gratia in ætate iuuentutis & pueritię, aliquando ecõtra sicut in ætate senectutis. hoc autem accidit secundum diuersam dispositionẽ passi, & aliarum rerum actiue concurrentium ad resolutionem humidi, & caloris diminutionem naturalem. cum ergo in hectico febrili plus proportinabiliter minuatur humidum, quàm calor gradualiter minuatur, tunc remanet hecticus febrilis. habet enim calor nimiam proportionem ad humidum. cum uero est econtra fit transitus ad hecticam senectutis. Et ex his patet solutio ad duas rationes suadentes contrarium. Ad primam dicitur quòd licet in utroq; scilicet hectico febrili & hectico senectutis diminuatur humidum usq; ad gradum cum quo non stat uita: stat tamen in uno plus proportionabiliter diminui humidum, quàm calorem, in alio econtra. Ad secundam dicitur quòd tam in hectico tendente ad mortem præternaturaliter, quàm moriente naturaliter calor gradualiter minoratur: cum quo tamen stat quòd in hectico continue crescat proportio caloris ad humidum, aut remaneat eadem, & semper remaneat febriens: & in moriente naturaliter decrescat proportio gradualis caloris ad humidum, & sic continue infrigidetur, & similiter in hectico senectutis. sed de his satis.

Notãdum ultimo pro declaratione tertiæ partis quòd pueri merito gradus suæ humiditatis, & uigore nutritiuæ sunt remotiores a casu in hecticam senilem, quàm iuuenes: sed merito humidi multum apti ad euaporãdum paratiores sunt ad hecticam quàm iuuenes, licet ab ea facilius releuentur.

De signis. Cap. X.

IN istis uidentur signa aldubul, & exiccationis, & non uidetur in eis incensio & inflammatio, immo fortasse inueniuntur frigidi tactus: & eorum pulsus non est sicut pulsus habentium febres hecticas: immo est paruus, tardus, & rarus, nisi fortis fiat debilitas: quoniam tunc incipit pulsus fieri frequẽs, & proprie in illis quibus aduenit hoc ex potu aquæ frigidæ. Et quandoque est urina eorum alba, subtilis, aquosa: & sunt in dispositionibus suis sicut senes.

Hic ponit signa hecticæ senectutis communia tam illi, quæ est cum frigiditate, quàm illi quæ est cum temperamento actiuarum & passiuarum. Primum signum, quòd in istis apparent signa aldubul ideſt consumptionis, & exiccationis, & tamẽ nõ apparet in eis inflãmatio: immo fortasse ideſt aliquando inueniũtur frigidi ad tactum, maxime quãdo hectica est coniuncta frigiditati. Secundum quòd pulsus eorum non est sicut pulsus habentium febr. hecticas: immo paruus, tardus, & rarus nisi forte fiat debilitas: quoniã tunc pulsus incipit fieri frequẽs, ut recuperet per frequẽtiam in quo deficit per paruitatem & tarditatem: & proprie est pulsus paruus, tardus, & rarus in quibus accidit hectica ex potu aquæ frigidæ. Et quandoq; est urina eorum, alba, subtilis propter frigiditatem, & siccitatem, & impotentiã expellendi superflua cum urina. Dixit autẽ quandoq;, quia cum expelluntur superflua cum urina ingrossatur. Vltimo dicit, quòd sunt in dispositionibus suis sicut senes decrepiti, quia frigidi & sicci contracti.

Curatio hecticæ senectutis. Cap. XI.

NOn adhibetur hæc cura nisi cum nondum confirmata est, & speratur quòd non confirmetur: & cum confirmata est, speratur ut postponatur perditio parumper. Et canon quidem in curatione eorum est calefactio, & humectatio. Et ex humectatione sunt balnea secũdum quòd sciuisti: quæ non administrentur nisi post digestionem. nã si ipsa

administretur

adminiſtrentur ſucceſſione comeſtionis, faciunt cadere uirtutem: & clyſteria facta ex capitibus, & pedibus & cicere contrito, & ficubus cum melle: & chamæmilla, de quo adminiſtretur quantitas mediæ lib. cum unc. ij. olei ſiſamini, & aliquantulo olei de ben. Et adminiſtretur fricatio ſuper cibationem: & lac coctum cum lapidibus eſt uehementis iuuamenti eis: & mel eſt ultimum in iuuamento eorum: ſicut eſt ultimum in nocumento habentium febrem hecticam, & omnis cibus humectans facilis penetrationis, uelocis deſcenſionis, in quo non eſt uiſcoſitas, ſicut aqua carnis, & uitelli ouorum ſorbilium: & uinum ſubtile odoriferum paruæ quantitatis, eſt uehementer conueniens eis. Et oportet ut obſeruetur humectatio prædicta in capitulo hecticæ: & miſceatur cum ea quod calefaciat ex odoribus, & emplaſtris, & unctionibus fricando, & cibis alijs.

In præſenti parte omiſsis diuiſionibus dicit, quòd cura his hecticis non eſt adhibenda niſi cum hectica nondum eſt confirmata. ſ. per notabilem conſumptionem humiditatis glutinoſę, & ſperatur quòd non confirmetur, quia dato, quòd non eſſet notabiliter conſumpta humiditas glutinoſa: immo dato quòd eſſet hectica primæ ſpeciei: ſi non eſt ſpes quòd non confirmetur, non debet curari. quando enim habemus cauſam euidentem quòd debeat confirmari, dato quòd non ſit confirmata: ut puta quòd eſſet magna, & fixa frigiditas in corde, & in membris, aut magnus defectus uirtutis nutritiuæ, non debemus eã curare. nam morituri ſunt ſolis prognoſticis dimittendi. Et tu medice nota quòd non eſt bonum aggredi curam ægritudinũ quæ non ſunt ſanabiles: non enim tibi deficiet ſcandalum, dato quòd præmiſeris prognoſticum. propterea Galen. Nolite malarum ægritudinum curæ onus ſuſcipere, ne mali medici nomen ſubeatis. Dicit tamen quòd cum confirmatur, ſperatur quòd poſtponetur mors parumper. i. paruum ſpatium retardãdo actionem cauſarum exiccantium.

Secundo dicit quòd canon in curatione eorum eſt calefactio, & humectatio: quod uerum eſt ſecundum plurimũ, quòd ſi fuerit cum temperie actiuarum: & temperies illa proportionalis complexioni naturali hectici, nec minetur lapſum in aliquam dyſcraſiam, debet conſeruari cum ſimilibus, ſi uero minetur lapſum, adhibe contraria. Si uero illa temperies actiuarum non ſit proportionata complexioni hecticę uide ad quam dyſcraſiam lapſura eſt: & illi reſiſte cum contrariis. ſi uero ad nullam lapſura ſit, reduc uerſus complexionem ſibi naturalem: ut plurimum tamen illa temperies magis lapſura eſt ad frigidum, quàm ad calidum: ideo Auic. dicit canon in curatione eorum eſt calefactio, & humectatio.

Tertio dicit quòd ex rebus humectantibus ſunt balnea ſecundum quòd ſciuiſti. ſecunda primi: & in capitulo de hectica febrili: quæ non adminiſtrentur niſi poſt digeſtionem primam & ſecundam. nam ſi ipſa adminiſtrentur poſt comeſtionem, nondum celebrata digeſtione, faciunt cadere uirtutem. ſ. digeſtiuam. nam trahunt ſpiritus qui ſunt in ſtomacho, & circa ſtomachum ad circunferentiam.

Quarto dicit quòd clyſteria facta ex decoctione capitum, & pedum cum cicere contrito, & cum ficubus melle, & chamæmilla, de qua decoctione adminiſtretur lib. ſ. cum ʒ. ii. olei ſiſamini & aliquantulo olei de ben. ſ. ab. ʒ. ſ. uſque ad. i. ſupplet confert: ſed in hac decoctione non ponatur niſi tantum mellis ut pro uno clyſteri ſit. ʒ. i. Si enim de eo multum ponitur non ſinit clyſtere retineri. Apud tamen modernos iſtud clyſtere reputatur paruum: quoniam facimus clyſtere. ʒ. xviii. ſed tamen cum ſit paruum melius retinetur.

Quinto dicit quòd poſt cibationem, completa. ſ. prima digeſtione, & ſecunda fricetur æger ut. ſ. trahatur nutrimentum ad membra, ſed non fortiter.

Sexto dicit quòd lac coctum cum lapidibus eſt uehementis iuuamenti: nam per decoctionem calefit, & ſuperfluitas aquoſa reſoluitur, & eſt boni & multi nutrimenti: cui ſi miſcetur mel, uel zuccarum eſt conueniens. Item mel eſt ultimi iuuamenti, nam eſt aptum in frigido corpore conuerti in bonũ ſanguinem, & calefacere: & ita hecticæ febri, quia calidum & inflammabile ualde diſconueniens. unde Gale. in de maraſmo ad finem. Mel autem in frigidis diſpoſitionibus proficuiſsimum, in calidis contrariiſsimum.

Septimo dicit omnem cibum humectantem, facilis digeſtionis, non uiſcoſum uehementer conuenire: quia facile a uirtute ſuperatur, & facile ad profundum corporis penetrat ſicut aqua carnis, uitelli ouorum ſorbilium, & uinum ſubtile odoriferum paruæ quantitatis eſt uehementer conueniens, & nimia eius quantitas non bene digeritur, immo ſuffocaret calorem innatum: & debet eſſe unius anni, tantum mediæ uinoſitatis, & bene depuratum, hæc enim ſunt moderate calida, & humectantia qualitatiue, & ſubſtantifice.

Vltimo dicit quòd ſeruetur humectatio dicta in capitulo hecticæ feb. & miſceatur cum ea quod calefaciat ex odoribus, & emplaſtris, & unctionibus fricando, & aliis cibis præter iã dictos. Et nota quòd bonum eſt ut mel cum ſit ſiccum, miſceatur cum aliquibus humidis: & forte mel cannæ eſſet præſtantius, quàm mel apum. Hæc cura exigit tres intentiones. ſ. calefactionem, humectationem, & reſumptionem, & accidentium correctionem. qualiter debeãt compleri, patet ex dictis in hoc capitulo, & ex ordine curæ hecticæ febrilis.

TRACTATVS QVARTVS DE FEBRIBVS PESTILENTIALIBVS, *et quæ ſunt eis homogenea, uariolis, et morbillis.*

De febre peſtilentiali. Cap. I.

Vandoque accidit aeri, quod docuimus te in libro vniuerſalium, ſicut accidit aquæ de alteratione in qualitate ſua ad calorem, et frigus: et de alteratione in natura ſua ad profundationẽ, et putredinẽ ſicut profundatur aqua, et fœtet, et putrefit.

Actum eſt in primo tractatu de ephemeris. In ſecundo de humoralibus. In tertio de hecticis. In hoc quarto Auic. agit de febribus peſtilentialibus: & de uariolis, & morbillis quæ ſunt homogenea febribus peſtiferis. multiplicantur enim in aere putrido & multoties antecedunt peſtilentiam, licet etiã in hoc tractatu pro complemento ſcientiæ de feb. agat de feb. apoſtematum, & de febrib. compoſitis. Pro notitia dicendorum, nota quòd reperiuntur iſti tres termini. ſ. epidemia, unde mia, & peſtilentia. Epidemia enim apud Simonem idem ſignificat græce, quod ſuperueniens latine. Et eſt diſpoſitio aeris per quam multiplicantur morbi diuerſi in uno tempore, & in una regione: ut puta febres diuerſæ, apoſtemata, fluxus uẽtris, & ſimiles ægritudines. Epidemia autem eſt diſpoſitio per quã multiplicantur in una regione ægritudines unius generis: ut puta botium in agro Tridentino: uena medena in ciuitate ſic nominata: durities ſplenis Ferrariæ, & multoties ſequuntur diſpoſitiones aquæ, & aeris aut frugum illius regionis. Peſtilentia uero eſt aeris diſpoſitio per quã multiplicantur ægritudines unius generis, aut etiam diuerſorum ut plurimũ mortales: & de hac eſt ſermo in præſenti, & dicitur peſtilentia a paſco, ſcis: quia depaſcit homines ad mortem. In tractatu tamen meo de peſtilentia aliter ſum interpretatus hos terminos: ſad de nominibus non eſt curandum. Hæc pars diuiditur in duas partes. In prima agit de febribus peſtilentialibus. In ſecunda agit de uariolis. ſecunda pars incipit in principio ſexti capituli. Primam diuido in tres. In prima ponit cauſas peſtilentiæ. In ſecunda ſigna. In tertia curam. ſecunda ibi ¶ Hęc feb. eſt quieta. ¶ tertia ibi ¶ Summam curationis. ¶ Capitulum primum diuido in tres partes. In prima parte ponit modum quo aer putrefit, & fit peſtilens. In ſecunda ponit cauſas putredinis. In tertia parte oſtendit quomodo ex aere putrido fiant febres peſtiferæ. ſecunda ibi ¶ Et quandoque eſt illud. ¶ tertia ibi ¶ Et quandoque fit aer ſecundum hunc modum. ¶ Prima iterum in duas. nam in prima ponit modum quo putrefit aer, & fit peſtilens. In ſecunda declarat. ſecunda ibi ¶ Et ſicut aqua. ¶ In prima parte dicit quòd quandoque accidit aeri quod docuimus in libro uniuerſalium. i. in primo canone. ſecunda ſen. de mutationibus aeris contra naturam ſicut accidit aquæ in alteratione

ratione ſua in qualitate ad calorem & ad frigus: & tu ſupple ad ſiccitatem & humiditatem de alteratione in natura ſua.i.in ſubſtantia ſua ad profundationem & putredinem ſicut profundatur aqua & fœtet, & putrefit. Pro quo notandum quòd Auicen.uolens declarare mutationem aeris contra naturam, declarat ipſam permutationẽ aquæ: & hoc ideo quia aqua eſt nobis magis nota quàm aer.immo antiqui aerem appellabant uacuum,ſecundo de anima. Intendit ergo quòd tam in aere, quã in aqua eſt duplex mutatio,una in qualitatibus primis. altera in ſubſtantia per quam molliuntur, & ingroſſantur: & de hac ſecunda dicit q̃ aer & aqua profundãtur & putrefiunt, & fœtent.illa.n.profundatio non eſt niſi ipſorum paſsio.ſ.ſm ſuã ſubſtantiam quo ad omnes partes tam formales, quã materiales,quæ paſsio eſt ipſorũ putrefactio,ad quam ſequitur fœtor.

Et ſicut aqua non putrefit ullo modo propter ſuam ſimplicitatem:immo propter illud quod admiſcetur ei de uaporibus malis,qui permiſcentur ei:& accidit toti qualitas mala. Similiter aer non putrefit ullo modo propter ſuam ſimplicitatem: immo propter illud quod admiſcetur ei de uaporibus malis: qui permiſcentur ei:& accidit toti qualitas mala.

In hac parte declarans modum, ſecundum quem aer fit putridus dicit,quòd ſicut aqua non putrefit propter ſuam ſimplicitatem,immo propter illud quod ei admiſcetur de corporibus terreis malis,quæ.ſ.corpora permiſcentur ei.ſ.ad minima eius,& accidit toti.i.aggregato ex corporibus illis, & aqua qualitas mala,quæ eſt calor putredinalis.ſimiliter aer non putrefit ullo modo propter ſuam ſimplicitatem,immo propter illud quod admiſcetur ei de uaporibus malis, quæ.ſ.corpora admiſcentur ei.ſ.ad minima eius, & accidit toti ideſt aggregato ex aere, & uaporibus qualitas mala ideſt putredo. Pro quo notandum q̃ per corpora terrea non ſolum debemus intelligere partes terreas ſibi admixtas: ſed quæcunq; extranea potentia putreſcere aquam. Dubitatur utrum aer, & aqua poſsint putrere:& arguitur quòd ſic ex quarto metheororum. omnia putreſcunt præter ignem. Amplius.25.problematũ. problemate decimoquarto quærit Ariſto.propter quid terra, & aqua putrent:aer uero non. Soluit quòd aer non putrefit, quia eſt mixtus multo igni. In oppoſitum eſt Auice. dicens quòd aer & aqua non putrefiunt dum ſunt ſimplicia, ſed dum componuntur cum rebus extraneis.

Pro ſolutione huius dubii dicendum quòd putrefactio accipitur dupliciter.uno modo proprie,& hæc eſt paſsio mixti,& opponitur ſimplici generationi mixtorum.nam ſicut mixta ex elementis componuntur:ita per putrefactionem miſcentur, & ſeparantur in elementa:ſola itaque mixta putrefiunt putrefactione proprie ſumpta.ſecundo modo accipitur putrefactio improprie,& hoc modo dicimus aliqua putrefieri: quia in eis remanent aliqua accidentia putrefactionis proprie ſumptæ.ſ. remollitio,fœtor,& ſimilia.& hoc modo putrefiunt omnia elementa præter ignem.Ignis uero licet non ſit uere ſimplex,ſicut flamma ignis non poteſt putrefieri aliquo modo propter caliditatem fortem exterminantem eius humidum. & hoc eſt quod uoluit dicere Ariſt.quarto metheo.q̃ omnia putrefiunt præter ignem putrefactione proprie ſumpta, uel improprie. Quod autem dicitur.25.problematum quòd aer non putrefit, quia eſt mixtus cum multo igne,intelligitur de aere exiſtente in extremitate aeris proxima igni.non enim poteſt putrefieri cum potius comburatur a caliditate ignis ſibi immixti.

Et quandoque eſt illud cauſa uentorum deferendorum ad locum bonum fumos malos ex locis fœtidis, in quibus ſunt ualles profundæ: & corpora exiccata in prælio,aut occiſa nõ ſepulta,neque tumulata: & fortaſſe eſt cauſa propinqua loco in quo uenit. Et quandoque accidunt putredines in interioribus terræ propter cauſas,quarum euentus ignoratur, & nocere faciunt aquam,& aerem.

In parte præſenti ponit cauſas putrefactionis aeris. & habet hæc pars tres partes. In prima ponit cauſas magis propinquas. In ſecunda oſtendit quæ feb.ſequuntur ex mutatione aeris contra naturam. In tertia ponit cauſas putredinis aeris,& conſequenter peſtilentiæ magis remotas. ſecunda ibi ¶Et ſe.quidem.¶tertia ibi¶Principium omnium.¶ In prima dicit Auicenn.Putrefactio aeris quandoque eſt cauſa uentorum deferentium fumos malos ex locis fœtidis in quibus ſunt ualles profundæ plenæ aqua fœtida,& ex locis fœtidis in quibus ſunt corpora occiſa,uel mortua in prælio non combuſta, nec tumulata.

Secundo dicit,quòd fortaſſe cauſa putrefaciens aerem, eſt propinquitas loci in quo uenit,uel currit.ſ.peſtilentia. & declarans dicit,quòd quandoq; accidunt putredines in interioribus terræ.ſ.proximæ loco peſtilenti propter cauſas quarum euentus ignoratur,& nocere faciunt aerem,& aquam illius loci ipſos putrefaciendo. Ex quo textu accipe primo quòd per flatum ipſorum uentorum deferẽtium malos uapores, aliquis locus ſanus multum diſtans a loco infecto poteſt infici. & per hunc modum anno iſto. 1456. infecta ſunt loca ſita in littora maris Hadriatici per uentos deferentes uapores malos a littore oppoſito.ſ.Sclauoniæ diu uexatæ a peſtilentia. Accipe ſecũdo,loca proxima aliquando poſſe infici ex apertione aliquorum meatuũ ueniẽtium ab antris ſubterraneis, in quibus erãt concluſi uapores putridi maligni,qui uenientes ad aerem illius loci ipſum inficiunt:immo cloaca una diu clauſa poſtea aperta poſſet inficere aerem illius loci in quo eſt. Harum autẽ cauſarum quæ faciunt putredinem in interioribus terræ, euentus ignoratur ſecundum plurimum tam a medico,quã ab aſtrologo:licet forte aſtrologi quandam generalem habeant notitiam. Accipe tertio,aquam putridam maligna putredine eſſe interdum cauſam febrium peſtilentialium. Vnde Auicen.ſecunda primi.Amplius mortalitas corrumpit uegetabilia,ideo homines qui eis utuntur corrumpuntur. idem de aqua potata licet magis proprie ſequantur aerem peſtilentem cum continue ab eo inſpiretur. Eſt autem aer peſtilens putridus cum uenenoſitate.

Et febres quidem accidentes cauſa aeris ſicci, fiunt iterum cauſa ut eueniant febres cholericæ: peſtilẽtiales uero fiunt ex aere turbido,& humido:& febres in aere humido ſunt pluris euentus,ſed ſunt minoris acuitatis & longioris ſpatij:in æſtate uero ſicca paucæ pluuiæ ſunt minoris euentus, & maioris acuitatis,& uelocioris ſeparationis,& meliora tempora ſunt quæ ſeruant naturam ſuam.

In præſenti parte declarat,quomodo diuerſę febres ſequuntur diuerſam aeris alterationem,& dicit quatuor. Primum q̃ feb.i.diſpoſitiones ad febr. ſequentes aeris ſiccitatem ſupple cum caliditate,ſunt cauſæ ut eueniant febr.cholericæ ſicut in diebus canicularibus. Secundum quòd feb.peſtilentiales ſunt ex aere turbido & humido cum malitia occulta. Tertium q̃ plures feb,ueniunt in aere humido quàm in aere ſicco, magis enim diſponit ad putredinem:attamen ſunt minoris acuitatis .i.caliditatis,& longioris durationis humore putrente exiſtẽte magis groſſo.feb.enim aeri proportionantur:in aere nanq; humido groſſo pendent ab humore humido groſſo: & in aere ſubtili & ſicco econtra.Quarto dicit quòd in æſtate ſicca paucæ pluuiæ pauciores eueniunt,& ſunt maioris acuitatis.i.caliditatis,& citius terminantur. Sed nota quòd feb.peſtilentiales,licet ratione aeris humidi groſsi deberent eſſe longę,cum ſecundum plurimum fiant ab humore groſſo, tamen ratione uenenoſitatis,& quia ſecundum plurimum putrent humiditates cordis,ſunt breues ad interitum.Signum autem,quòd merito aeris,& groſsitiei debeant eſſe longæ, eſt, quia quæ ſunt ſalubres,ſecundum plurimum ſunt longæ, & etiam quia apoſtemata peſtifera quæ fiunt ab humore proportionali ſunt dura,longæ terminationis:& meliora tempora ſunt quæ ſeruant ſuam naturam.

Contra,autumnus humidus eſt melior.ſecunda primi. corrigit enim ſiccitatem æſtatis præcedentis. Dicendum quòd autumnus humidus eſt melior ſicco.attamen ſeruans ſuam naturam eſt melior ſicco & humido,reliquis temporibus ſeruantibus ſuam naturam. uerum ſi æſtas præcedens non ſeruaſſet ſuam naturam:immo diſtemperata fuiſſet notabiliter ad calidum & ſiccum:autumnus humidus melior eſſet quàm ſiccus, & quàm medius ſeruans ſuam naturam:& hoc uoluit Auicen. ſecunda primi.

Et

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 264 sur 301

Vniuerſa-les & particulares cauſæ peſtilentiæ.

Et principium omnium horum ſunt formæ ex formis cæli facientes eſſe neceſſarium illud, cuius aduentus ignoratur: licet ſint quidam qui dixerunt in eo aliquid non proportionatum ad cauſam eius: immo oportet vt ſcias quòd cauſa prima longinqua ad illud ſunt figuræ cæleſtes, & propinquæ diſpoſitiones terreſtres: & quandoque faciunt neceſſario virtutes agentes cæleſtes, & virtutes patientes terreſtres humectationem vehementem aeri, et expelluntur vapores, & fumi ad ipſum, & ſparguntur in ipſo, et putrefaciunt eum, cum caliditate debili.

Hic ponit cauſas longinquas peſtilentiæ di. quòd principiũ ideſt cauſa prima omnium horum ſcilicet præliorũ ex quibus remanent cadauera non tumulata. Item aquarum putridarum & uentorum deferentium uapores putridos. Item putredinũ in interioribus terræ, ex quibus fit aer peſtilẽs & ægritudines peſtiferæ. Aliter. principium horũ omnium ſcilicet aeris peſtilẽtialis, & ægritudinum peſtilentialium ſunt formæ ex formis cæli ideſt aliquæ ex figuris cæleſtibus facientes eſſe neceſſariũ illud ideſt hunc effectum ſcilicet peſtilentiam: cuius euentus ignoratur, quãtum ad cauſas ſuas a medico: licet ab aſtrologo ſciantur cognoſcenti coniunctiones, quæ ſunt cauſæ peſtilẽtiæ ut puta coniunctionem Martis cum Saturno, & ſimiles. Pro quo notandum ꝙ aliqui aſtrologi uoluerunt omnes effectus inferiores ferri a cauſis ſupercæleſtibus: & per conſequens fieri peſtilentiam per hæc media, ſicut Halyben Rachel: quorũ opinioni accomodatur prima expoſitio. Alii autem uolerunt aerẽ fieri peſtilentem, non neceſſario per hæc media, ſed immediate per formas cæleſtes imprimẽtes aeri malitiam uenenoſam. uidemus enim aliquando aerem optime diſpoſitum, quantum ad id quod ſubiacet ſenſibus noſtris, eſſe peſtilẽtem: & aliquando aerem eſſe male diſpoſitum, quantũ ad qualitates nobis manifeſtas, & tamen non eſſe peſtilentem. Secundo dicit quòd ſunt quidam hominum qui dixerunt in eo. i. in hoc effectu, qui eſt aeris peſtilentia aliquid non proportionatum, uel pertinẽs ad cauſam eius. Dixerunt enim quidã aſtrologi poſſe fieri imaginem in aliqua aſtrorum cõiunctione corruptiuã aeris unius loci, de quorum numero forte fuit Conciliator: quã opinionẽ abiicit Auic. tanquã falſam, & confirmãs primam dicit: immo oportet quòd ſcias ꝙ cauſa prima remota ſunt figuræ cœleſtes & propinqua, diſpoſitiones terreſtres: & quando uirtutes agẽtes cœleſtes, & uirtutes patientes terreſtres uehementer humectant aerem: expelluntur uapores & fumi, i. exhalationes ad ipſum, & ſparguntur in ipſo ad minima eius: & putrefaciũt eum cum caliditate debili: qua obtuſa a multo humido tũc ſupple fit aer peſtilens. Innuit ergo ꝙ cauſa prima remota peſtilentiæ quæ eſt putredo maligna aeris cum proprietate uenenoſa ſunt formæ cœleſtes: cauſa propinqua ſunt exhalationes, & uapores terreſtres cum aere ad minima diuiſi ipſum ſuperfluè humectantes, & putrefacientes.

Et quando fit aer ſecudum hunc modum, venit ad cor, quare corrumpit complexione ſpiritus, qui eſt in ipſo: & putrefit quod circũdat ipſum de humiditate: et accidit caliditas egreſſa a natura, et ſpargitur in corpore: tunc per cauſam ſuã erit febris peſtilentialis.

In parte præſenti primo ponit quomodo aer peſtilens facit feb. peſtilentiales. ſecundo oſtendit quomodo communicant multis hominibus ꝑparatis ad eas. tertio oſtẽdit qui homines ſint ad eas præparati. ſecunda ibi [Et communicant.] tertia ibi [Et præparatio corporum.] In prima dicit quòd quãdo aer fit putridus, & peſtilens ſecundum hunc modum inſpiratur ad cor, quare corrumpit complexionem ſpiritus, qui eſt in corde & putrefit quod circundat ipſum ſcilicet ſpiritum de humiditate, quæ eſt ſanguis ſecundum plurimum eius: & accidit caliditas egreſſa a natura in corde, quæ eſt caliditas febris: & poſtea ſpargitur in corpore: & tunc erit ſcilicet in corpore, & in corde feb. peſtilentialis per cauſam ſuã. i. per aerem peſtilentialẽ, qui eſt cauſa eius factiua, & conſeruatiua.

Hic ſolet dubitari, utrum feb. peſtilentialis ſit ephemera, uel putrida. Pro cuius dubii deciſione tenendæ ſunt iſtę cõcluſiones. Prima. feb. peſtilentialis aliquando eſt ephemera. probatur ex textu Auicen. dicentis, Et quandoque fit aer ſecundum modum, uenit ad cor, & corrumpit complexionem ſpiritus, aut ergo putrefacit ipſum, aut inflammat abſque putredine. Si primum eſt ephemera putrida. ſi ſecũdum eſt ephemera abſque putredine: & neceſſarium eſt ephemeram poſſe eſſe putridam, ſi ſpiritus poteſt putrefieri: & certum eſt ipſum poſſe putrefieri, cum ſit mixtum, licet putredo eius non ſit manifeſta, ſicut putredo humoris propter tenuitatem ſubſtantiæ eius. Secunda concluſio feb. peſtilentialis ſecundum plurimum eſt putrida ideſt pendens ab humore putrido. probatur, primo per Auicen. hic dicentem. putrefit quod circundat ſpiritum de humiditate, ſed humiditas putrens in corde facit feb. putridam: in cuius aduẽtu ceſſat ephemera, ſi qua primum fuit: ſicut determinatum fuit in tractatu de ephemeris: & pro hac eſt intentio Gal. primo de differentiis feb. quia uero peſtilentioſarum meminimus omnium a putredine fientium: & ly omnium more medicorum diſtrubuit ut in pluribus. differunt tamen feb. peſtilentiales a febribus communiter euenientibus non peſtilentialibus. Primo, quia in febribus peſtilentialibus ſecundum plurimum putredo eſt in corde, aut proxima cordi, in aliis autem febribus ſecundum plurimum eſt diſtans a corde. Secunda differentia, quia peſtilentiales ſecundum plurimũ habent determinatam cauſam ſcilicet aerem peſtilentem qui eſt malignus, maligna putredine, & propria uenenoſitate. Sed contra primam differentiam inſtatur, quòd feb. peſtiferæ deberent ſecundum plurimum eſſe cauſones, aut ſynochæ, cum earum putredo fit in corde, & prope cor. Dicitur ſecundum plurimum quòd ſunt ſynochæ: cum magna quantitas ſanguinis in corde, aut prope cor reperiatur, & quandoque ſunt cauſones cholera dominante, raro phlegmaticæ: & rarius melancholia rariſsime dominante: & aliquando, immo frequenter mixtæ, putrente frequenter maſſa humorali.

Et communicat multitudini hominum, qui iterum habent in ſe ipſis proprictatem præparationis. agens enim ſolum cum peruenit, et patienti non eſt præparatio, non accidunt actio et paſsio.

In iſta parte dicit. quòd febris peſtilentialis ſecundum plurimum communicat multitudini hominum, qui habent præparationem ad illam. quod probat, quia ſi ſolum eſſet agens, & non eſſet diſpoſitio paſsi, non fieret actio in paſſo. opportet itaque concurrere paſsi diſpoſitionem.

Dubitatur utrum febris peſtilentialis poſſet eſſe in uno ſolo homine. & arguit ꝙ non ex Auic. dicente quòd cõmunicat multitudini hominum. idem uult Ariſt. prima ꝓblematũ ꝓblemate octauo. In oppoſitum eſt experientia. frequentius enim in una patria incipit aliquis febrire febre peſtilentiali quã plures ſimul. Dicit Gentilis ſe litigaſſe cum Dino in ciuitate Senarum. Dicebat enim Gentilis unum eſſe peſtilentem. oppoſitum dicebat Dinus: cum nullus eſſet Senis laborans hac ægritudine. Tenenda eſt hæc concluſio: ꝙ licet ſecundum plurimum febris peſtilentialis communicetur in paruo tẽpore multitudini hominum: poſsibile tamen eſt unum poſſe febrire febre peſtilentiali uera, quam non anteceſsit, nec ſequetur in eadem patria longo tempore alia feb. peſtilentialis. Prima pars probatur, quia cauſæ communes debent habere effectus communes: ſed aer peſtilens, & formæ cœleſtes ſunt cauſæ communes. ergo &c. Secunda pars probatur. nam poſsibile eſt ab intrinſeco in humoribus cordis fieri malignam putredinẽ uenenoſitati coniunctam: ergo & peſtilentialem putridam, aut ſimilem peſtilentiali. tenet conſequentia, cum poſita cauſa ſufficienti ponatur effectus. antecedens eſt manifeſtum cum contingat ab intrinſeco generari choleram praſinã, cinariam, materiam furioſam ut dictum eſt ſuperius ſæpe, & huiuſmodi putreſcere, & facere febres. Præterea. Arguitur ratione Gentilis. eſt enim poſsibile hominem eſſe concluſum in aliquo loco in quo ſit cadauer fœtidiſsimum, cuius uapores putridi ueniẽtes ad cor, putrefaciant huiuſmodi humiditates putredine peſtilentiali: & certum eſt ꝙ hic non minus erit peſtilens quàm ſi multi laborarent ſimili febre propter uapores delatos a multitudine cadauerum putrentium: ſicut dicit Auic. Rationes autem oppoſitum ſuadentes facile ex dictis ſolui poſſunt.

Et præparatio corporum ad illud in quo ſumus de paſsione eſt, ut ſint plena humoribus malis. nam munda non ſorſitan

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 265 sur 301

patiuntur ex illo: & corpora debilia iterum patientia ſunt ex ea,ſicut illa,quæ multiplicant coitum,& corpora dilatatorum pororum,humida multæ balneationis.

In hac parte oſtendit auctor quæ corpora ſint magis ad feſti. præparata di. quòd præparatio corporũ ad illud de paſſione in qua ſumus ideſt ad feb.peſtilentialẽ de qua loquimur, eſt ut ſint plena humoribus malis.nam corpora munda nõ fortaſſe patiuntur ex illo ideſt ex aere peſtilentiali. Item corpora debilia ſunt patientia ex aere peſtilenti,ſicut illa quæ multiplicant coitum.ſunt enim paucæ reſiſtentiæ. tertio corpora dilatatorum pororum.quarto corpora humida multæ balneationis: & appellat ea humida, quia per multam balneationẽ humectantur quando balneantur in aqua dulci tepida, aut frigida. Cauſæ eorum quæ dicuntur in præſenti notæ ſunt.

Solum ſupereſt dubium,utrum corpora dilatatorum pororum,ſint parata febr.peſtilentialibus.& arguitur quòd non p Gal.primo de differen.feb.dicentem contrarium. In contrarium eſt Auicen. Gentilis ſoluit dupliciter.primo quia homines ex duabus cauſis incurrunt morbum peſtilentem,uel ex uiolentia aeris maligni,& hunc magis incurrunt qui plus aeris attrahunt: & hi ſunt qui ſunt rari in poris.ingreditur namque aer peſtilens liberius per poros latos. & hoc uoluit Aui. Alia cauſa poteſt eſſe putrefactio inchoans interius: licet ad hoc iuuet aer peſtilens:& hunc magis incurrunt corpora denſa in poris.& hoc uoluit Ga.quia ex hoc tranſpiratio prohibetur quæ eſt cauſa putredinis.ſecunda ſolutio eſt quòd dilatatio naturalis ſicut uirorum quandoq; opponitur denſitati naturali ſicut mulierũ.& hæc dilatatio præparat ad febrẽ peſtilentẽ propter maiorẽ aeris peſtilẽtis ſubingreſſum: & hoc uoluit Auicen.propterea aliquando uidemus uiros, adoleſcentes, & iuuenes magis perire,quàm mulieres,& ſenes qui ſunt magis dẽſi corporis. Si uero conſideremus naturalem dilatationẽ, oppoſitam denſitati accidentali ab humoribus ſuperfluis replentibus poros,hoc modo denſitas corporis magis præparat ad febrem peſtilentem,quàm dilatatio.ſignificat enim corpus non purum plenum humoribus: & hoc uoluit Gal.Et hic nota peſtilentiam diuerſificari penes effectum,quandoque enim eſt hominum interemptiua: quandoque animalium alterius ſpeciei,& quæ interemptiua hominum,quandoque magis interimit maſculos, q̃ fœminas, & iuuenes quàm ſenes:& ẽalidos quàm frigidos. quandoque econtra. quam diuerſitatem credo prouenire tam ex diuerſitate cauſarum terreſtrium, quàm ex diuerſitate influxuum cœleſtium. Immo credo aliquando influxus cœleſtes eſſe aeris infectiuos abſque concurſu alterius cauſæ terreſtris: ſicut etiam aliquando cauſa terreſtris eſt aeris infectiua abſque cœleſti.& terreſtrem uoco,quę eſt infra concauum orbis lunæ:immo certũ eſt quòd ſicut aer peſtilens eſt cauſa morborum peſtilentialium: ita morbi peſtilentiales poſſunt eſſe cauſa aeris peſtilentis: & credo cadauera hominum magis eſſe hominum infectiua,& cadauera equorum magis equorum:& ſic de cæteris:quorum omnium cauſa eſt ſatis nota exercitatis in philoſophia.

Signa febris peſtilentialis. Cap. II,

HAec febris eſt quieta exterius,conturbans interius,ſecundum plurimum perdens,ex qua percipitur caliditas & inflammatio fortis:& eſt cum ea magnitudo anhelitus,& eius exaltatio:et conſtringitur multũ, et eurtatur multum,et frequentatur,et uehementia ſitis,et ſiccitatis linguæ:et quandoque fit cum nauſea,aut caſu appetitus: et ſi nõ reſiſtitur ei cum comeſtione violenter interficiet eum: et dolor oris ſtomachi,et magnitudo ſplenis,et anguſtia uehemens, et inquietudo:et fortaſſe erit tuſsis ſicca,et caſus uirtutis: et peruenitur in ea ad ſyncopim, et commixtionem rationis: et tenditur quod eſt ſub hypochondrijs,et fiunt cum ea uigiliæ,et mollificatio corporis,et tepor: et quandoque accidit cũ ea bothor ſubalbida,et rubea:et quandoque eſt uelocis occultationis,et accidunt cola,et ulcera: & fit pulſus ſecundum plurimum frequens,paruus;& fit uehemens ſecundum plurimum in nocte. Et quandoque accidit eis diſpoſitio ſicut hydrops,et fluxus ventris cholerę,& aliorum.et eſt egeſtio eius lenis,fęda,non naturalis:et quandoque eſt melancholica: et plurimũ eius eſt ſpumoſum,fœtidum,et eſt in illa aliquid de genere eius quod liquefit:et eſt urina eius aquoſa,cholerica,melãcholica, et multoties euomunt melancholiam: choleram vero plus illa:et ſudant ſudore fœtido.

Aui.intendens ponere ſigna primo ponit ſigna febrium peſtilentialium.ſecundo ſigna peſtilentiæ.ſecunda ibi in principio ſequentis capituli§De illis.§primum capitulum diuido in partes duas. In prima ponit ſigna febrium peſtilentialiũ cõmuniter euenientium.ſecunda ibi§Et quandoq; eſt ex his.§ Primam diuido in tot partes quot ſunt ſigna.partes patebunt diſcurrendo per tex.primũ ſignum.hæc feb.eſt quieta exterius ideſt mitis ad tactum:conturbans interius. tum propter nocumentum cordis:tum propter malignam putredinem uenenoſitati coniunctam.ſecundum plurimum perdẽs.i.interficiens: ut declarat experientia.& hoc propter cauſas duas prędictas, ex qua percipitur caliditas & inflammatio fortis non tantum propter intenſionem gradualem:quantum propter multitudinem calidilatis,& cordis propinquitatem: licet utrumq; concurrat:ſicut cum putrefit cholera prope cor,quæ facit cauſonẽ peſtilentialem. Contra deberet tunc ſentiri caliditas acuta exterius:cuius oppoſitum dictum eſt in primo ſigno. Dicendum in aliqua peſtilẽtiali ſentiri caliditatem acutã exterius.ſ. in cauſone peſtilentiali. Sed quod dicitur in primo ſigno ueritatem habet ut in pluribus:eo quòd caliditas fe. peſtilentialis proportionatur aeris peſtilentis caliditati:quæ eſt remiſſa & obtuſa multo humido:cum quo tamen ſtat quòd aliqua peſtilentialis ſit intenſa exterius. Nota tamen quòd cauſon peſtilentialis non eſt ita intenſa exterius,ſicut cauſon non peſtilentialis propter tractum caloris interius ad ſuccurendum multo nocumento cordis,& maiori quàm in cauſone non peſtilenti. & econtra,maior calor debet ſentiri interius in cauſone peſtilentiali,omni paritate ſuppoſita:& hoc propter maiorem fugam caloris interius propter maius nocumentum illatum cordi in peſtilentiali,quàm in non peſtilentiali. Et eſt cum ea magnitudo anhelitus ſecundum omnem dimenſionẽ,& eius exaltatio ideſt altitudo,quæ eſt magnitudo,anhelitus ſolum ſecundum unam dimenſionem ſcilicet profunditatẽ,quam expræſſit. quia maxime ſenſui ſubiecta & hoc ſignificat magnam caliditatem in corde. Et conſtringitur multum ſcilicet ſecundum omnem dimenſionem:cum ſit magna neceſsitas expellendi fumos malignos. Et curatur ideſt abbreuiatur:conſtringi enim ſignificat ipſum conſtringi ſecundum omnem dimenſionem: ſed coarctari ſignificat ipſum cõſtringi ſecundum dimeſionem longitudinis:& frequentatur ut ſatisfaciat neceſsitati non ſolum per magnitudinem:ſed etiam per uelocitatem & frequentiam. Et uehementia ſitis maxime propter cauma in ſpiritualibus:quoniam fit exiccatio humidi roridi oris ſtomachi. Et ſiccitas linguæ uaporibus ſibi per cannam communicatis. Et quandoque eſt cum nauſea,aut caſu appetitus humoribus repentibus ad os ſtomachi.Et ſi non uiolenter comedere cogantur,moriuntur propter magnam corruptionem ſpirituum:unde requiratur cibus conueniens & ſufficiens pro eorũ reſtauratione:ſed de hoc in cura.& dolor oris ſtomachi ex humoribus,ut ſupra,& magnitudo ſplenis melancholia cõuerſa in uapores & uentoſitates per actionẽ caliditatis:quæ tñ nõ eſt potẽs ad eorum reſolutionẽ:anguſtia uehemẽs pp magnũ nocumetũ in ſpiritualibus, ad quã ſequitur inquietudo:non.n. põt pp anguſtiam quieſcere.Et fortaſſe erit tuſsis ſicca.i.ſine ſputo uaporibus acutis pulmonẽ ſtimulãtibus. Caſus uirtutis eſt diſpoſitio infra ſyncopim.ſ.lipopſychias:& peruenit quãdoq; uſq; ad ſyncopim pp magnũ nocumẽtũ cordis,& cõmixtionẽ rationis uaporibus capiti cõmunicatis. Et tenditur qđ eſt ſub hypochõdrijs:quia defectu caloris naturalis fit uentoſitatum multiplicatio & earũ retentio:& fiũt uigiliæ pp uapores acutos caput petentes. Mollificatio eſt quidã modus paralyſis,ut non poſsit membra mouere propter defectum animalis uirtutis ſequentem nocumentum tã ſpiritus uitalis quàm animalis. tepor ideſt caliditas tepida.Gloſſa tamen Gerardi dicit quòd eſt debilitas in qua homo ſtat ita ut nõ loquatur,nec bene ſentiat,& eſt caſus uirtutis ſubito:de quo Auice. fecit capitulum undecima tertii. Et hic ſequitur paucitatẽ ideſt corruptionẽ ſpiritus:& eſt diſpoſitio infra ſyncopim:quandoq; antecedens

eam:

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 266 sur 301

eam: quandoque ſequens: & quandoq; accidit cum eabothor ideſt puſtula ſubalbida & rubea ſecundum diuerſitatem humoris: quæ quandoque eſt uelocis appertionis,& uelocis occultationis: & hæc puſtula una vel plures uelociter apparent natura tentante expulſionem ad cutim: uelociter occultatur defectu uirtutis non potentis continuare expulſionem materiei exterius.vnde fit ut illa pauca materia reſoluatur aut retrocedat,quod eſt deterius: & quomodocunque eſt malum ſignum. Et accidunt colla ideſt puſtulæ & vlcera.hæ enim puſtulę fiũt: poſtea ulcerantur, & ſequuntur uapores acutos febriles, vel ulcera in aliis partibus: quæ quandoq; ſunt maligna: propter materiei malignitatem fit pulſus frequens,ut ſatisfaciat neceſſitati: cui per magnitudinem neque uelocitatem poteſt ſatisfacere cum uirtus debilis non poſsit magnificare,neque uelocitare pulſum. Et fit uehemens ſcilicet febris, uel frequentia pulſuum in nocte: quia intus concluditur calor: & quandoq; accidit eis diſpoſitio ſicut hydrops ideſt quidam modus cachexię uel forte concluſio uaporum groſſorum ſub cute:uel forte inflatio uentris: & fiunt ſicut tympanitici uaporibus groſsis & uentoſitatibus reclusis ſub ſyphach.fluxus uentris cholerę, & aliorum humorum,natura ſymptomatice illos humores expellente. Et ex his patet feb.peſtilentes eſſe diuerſas,& a diuerſis fieri humoribus:ut in uno ſit cholerica, in altero phlegmatica,in altero melancholica: plurimum tamen eſt ſanguinea: cum plurimum de ſanguine in corde reperiatur: & aliquando in uno fiunt feb.diuerſæ putredine maligna pluribus humoribus cõmunicata:& eſt egeſtio lenis ideſt liquida quandoque propter indigeſtionem, quandoque propter liquefactionem,quandoquæ propter humorum permixtiõem. Aliter lenis ideſt æqualis in malitia: quæ æqualitas ſignificat dominium caloris præter naturam.unde uituperatur hæc æqualitas a Gal.ſecundo prognoſticorum commento uigeſimoprimo & ſecunda primi.capitulo de egeſtione fœtida propter malitiã putredinis.fœtor enim ſignificat putredinem primo prognoſticorum.commento ultimo.& tertia quarti.capitulo de iudicijs ſaniei non naturalis ſcilicet in colore,neque in ſubſtãtia. Et quandoque eſt melacholica ideſt fæcalis groſſa quam forte anteceſsit ſubtilis uirulenta.nam poſsibile eſt per euacuationem partium ſubtilium,illud quod remanet magis ingroſſari: & ſic fieri fęcem melancholicam groſſam: & fortaſſe incipit groſſa nullo alio fluxu præcedente ſolum per reſolutionẽ partium ſubtilium a caliditate febrili. ſecunda egeſtio poteſt eſſe melancholia per fluxum alicuius humoris melancholici: qui humor melancholicus forte prȩerat ante peſtilentiam.uel forte,quia malitia febr.humores conuerſi ſunt ad naturam melancholicam & plurimum eius eſt ſpumoſum propter ebullitionem.uapores enim groſsi generati a caliditate recluſi in ſuperficie alicuius humiditatis uiſcoſæ eleuant eam in cupum, & faciunt ampullas & multitudo ampullarum paruarum proximarum eſt ſpuma,fœtidum propter calorem putredinalem: & eſt in ea ſcilicet egeſtione aliquid de genere eius quod liquefit.aliquid enim pinguedinis liquefactæ apparebit in ſuperficie:& eſt eius urina aquoſa qñ pẽdet a materia phlegmatica:cholerica quando pendet a cholera: melancholica quando pendet a melancholica. Ex quibus datur intelligi iuxta ſuperius dicta quòd ab omni humore poteſt fieri hæc febr. & ſecundum plurimum a multis humoribus ſimul. Et propterea in uno febriente apparent aliquando hi modi urinarũ,& multoties uomit melãcholiam cholericam. choleram uero poſt.i. melancholicam quæ cholera nigra appellatur poſt illa ſcilicet melancholiam cholericam,quæ citius euacuatur: quia magis ſtimulat uirtutem expulſiuam, quàm melancholia naturalis, aut genita per aduſtionem melancholię naturalis. Item quia hæ ſunt groſsiores,non ita faciliter educibiles. Aliter euomit choleram poſt melancholiam.nam licet ordine naturali prius deberet euomere choleram ex cauſis ſupraſcriptis:quandoque tamen accidit prius euomi melancholiam,natura præter modum ſtimulata ſymptomatice operante: aut forte quia melancholia erit magis propinqua uiis uomitus quàm cholera. ſudant ſudore fœtido:quia quicquid exit ab eis eſt fœtidũ. 4 Alman. cuius cauſa eſt calor multum putredinalis.

Et hæc quidem febr.incipit cum accidentibus prædictis cũ fortitudine ſua,et uenit res eius ad ſyncopim, et frigus extremitatum.et ſpaſmum,et alcuzez.

Hic complens ſigna febr. peſtilentialis communiter euenientis dicit: quòd hęc febris incipit cum accidentibus prædictis fortibus: & non mirum.eſt enim ægritudo peracuta ſecũdum plurimum perdens.unde ſtatim ab initio incipiunt apparere accidentia fortia.deinde peruenit parum poſt ad accidẽtia mortalia ſcilicet ad ſyncopim: cuius cauſa eſt uehemens cordis læſio. frigus extremitatum calore reuocato interius propter magnum nocumentum intrinſecum: & ſpaſmum qui poteſt eſſe de inanitione, de repletione: & nõ proportionatũ ad materiam ſm diuerſitatem corporum,& diuerſum modum læſiouis.& alcuzez ideſt tetanum.

Et quandoque eſt de his febribus peſtilentialibus in qua nõ percipit æger,neque tangens propinquus multitudinem caloris, et non alteratur pulſus, et aqua magna alteratione, et cum hoc ipſa eſt interficiens uelociter: et hæſitant medici in eſſe eius.

In parte præſenti ponit modum cuiuſdam peſtilentialis rarо euenientis.ſecundo ponit prognoſticum. ſecunda ibi §Et plurimum.§ In prima parte dicit,quòd eſt aliqua de his febribus peſtilentialibus in qua non percipit æger, neque tangens calorem multum:& non alteratur pulſus,& urina magna alteratione:& cum hoc eſt interficiens uelociter.ſecundo dicit ꝙ medici hæſitant in cauſam eius cum non prȩuiderint mortem. mirantur enim quòd tam feſtina ſecuta eſt mors cum accidentibus ita leuibus.

Primo dubitatur quia oppoſitum primi dicti dixit Auicen. ſuperius quòd ſcilicet in febre peſtilẽtiali percipitur caliditas & inflammatio fortis. Præterea. Materia putret prope cor. & materia taliter putrens facit cauſonem. Secundo dubitatur,quia uidetur quòd pulſus debeat alterari: quia fit ex putredine humiditatum cordis. Amplius hæc febr.uelociter interficit:ergo oportet in corde eſſe maximum nocumentum, & conſequenter in pulſu. Tertio dubitatur quia dicit,quòd urina non permutatur magna alteratiõe: quod etiam dicitur ſecunda huius capituli de iudicijs urinæ. Sed contra.ſi urina parum permutatur habebit digeſtionem,ſed in febribus materialibus digeſtio oſtendit uelocitatem criſis,& fiduciam ſanitatis primo de criſi. Amplius deficiente uirtute cordis oportet quòd deficiat uirtus hepatis cum hepar digerat in uirtute cordis,& ſit uicarius eius:ut vult Auer.ſecundo colliget. nam hepar non digerit niſi cum auxilio caloris uitalis,ut etiam ſentiunt medici:quomodo ergo ſpiritu cordis ita malignato, ut cito eueniat mors poteſt eſſe urina laudabilis? Ad primum dicendum quòd febr. peſtilentialis de qua hic eſt ſermo eſt raro eueniens: & habet accidentia hic ab Auicen.deſcripta.habet enim diſpoſitionem conformem aeri peſtilenti,qui non excedit in calore licet habeat putredinem malignam uenenoſitati coniunctam:& forte pendet a materia phlegmatica, cuius calor putredinalis eſt remiſſus licet malignitas ſit intenſa:& hęc eſt febr.maligna lenta de qua loquitur Gal.tertio de criſi. Et ex his ad primam rationem ante oppoſitum eſt reſponſio. Ad ſecundam dicitur.quòd non omnis materia putrẽs prope cor facit cauſonem,ſed ſolum quando illa materia fuerit naturaliter calida. Item poſsibile eſt eandem materiam putrere calore intenſo & remiſſo,licet cũ putreat calore remiſsiori fit poſsibile eam putrere putredine maligniori: imprimuntur enim in paſſum diſpoſitiones ſm exigentiã agentis.Aer itaq; in calore remiſſus habẽs malignã putredinẽ põt ſimiles diſpõnes inducere.& ſi eſſet in calore intẽſior intẽſiorẽ caloꝛẽ induceret, ut uidemus in æſtate peſtilẽtiales magis intenſas,q̃ in hyeme. Ad ſm dubiũ de pulſu dicũt cõmuniter ꝙ pulſus nõ alteraꝛ magna alteratione,quãtũ ad differẽtias pulſus quæ ſequũtur caliditatis magnitudinẽ,in eo nõ fit magnus,uelox,& frequẽs frequẽtia.ſ.ſequẽte exceſſum caloris:ſed alteraꝛ magna alteratiõe quantũ ad differẽtias quę ſequũtur defectũ uirtutis: ideo fit pulſus debilis,inordinatus,& ſi erit frequẽs,erit frequẽs quia paruus.hæc tñ ſolutio nõ eſt ad mentẽ Auí.ſemp.n.Aui. diceret pulſum debilẽ,diuerſum,& inordinatũ eſſe alteratũ alteratione magna a diſpoſitione naturali, & multo magis q̃ ſi eſſet uelox,& frequẽs & magnus. Præterea.Nõ eſt conformis his quæ accidunt cum aliquando in feb.peſtilẽtiali videamus pul-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 267 sur 301

lum nullo modo notabiliter permutatum a diſpoſitione naturali: quæ tamen uelociter interficit. Et ergo ad hoc dubium aliter dicendum. Pro quo præmitto primo quòd hic uelox interius principaliter ſequitur venenoſitatem materiæ, cum nõ uideamus in qualitatibus manifeſtis notabilẽ permutationẽ. Præmittendum ſecundo hanc formam venenoſam, ſiue ſubito inducatur in materiam, ſiue ſucceſsiue, aliquando induci antequàm materia putreat: aliquando cum incipit putrere, aliquando poſtquam incepit putrere propter diuerſam diſpoſitionem tam agentis, quàm paſsi. ſi primum tunc fiunt febr. peſtilentiales cum accidentibus fortibus uſq; ab initio, & hæ communiter eueniunt. ſi ſecundum ſcilicet quòd incipit induci æqua cito ſicut putrere incipit, & non acquiratur ſubito, ſed ſucceſsiue: accidentia a principio non ſunt valde maligna: ſed poſtea continue malignitas intenditur ualde ſaltem uſq; ad ſtatum. ſi uero forma venenoſitatis ſubito a principio inducitur, accidentia ſunt maligna a principio: & malignando procedũt uſque ad ſtatum non propter intenſionem formæ venenoſæ: ſed propter calorem putredinalẽ, & ex defectu reſiſtentiæ. Si uero poſt inchoationem putredinis forma uenenoſitatis ſubito inducatur uelociter interficit: cum antea accidentia fuerint remiſſa. & ſi ſucceſsiue non ita uelociter. & hoc modo accidũt febr. peſtilentiales quæ proceſſerunt cum accidentibus remiſſis, poſtea uelociter occidunt. Secundus modus: quia poteſt huiuſmodi materia maligna diſtans a corde in die quarta, aut ſeptima, aut forte ſexta quæ eſt aſsimilata ſeuo tyrãno: aut alio die moueri uerſus cor, & ſubito interficere ſicut interficit materia furioſa. Eſt enim proprium uenenoſitatis petere cor, tertius modus quia hic non moritur merito huius feb. nec merito materiæ ſuæ cuius apparuit digeſtio: ſed merito alterius materiæ uenenoſæ quæ latebat, & in die criſis agitata mouebitur uerſus cor, & interficiet: & hoc magis cõtinget in aere peſtilenti ſcilicet huiuſmodi materias generari: licet etiã in aere non peſtilenti contingat eas generari: ſicut docet quotidiana experientia ſcilicet choleram praſsinam, & zinariam, & furioſam generari in aere peſtilenti, & non peſtilenti. Et propter has contingentias quæ a medicis ſciri non poſſunt multoties ipſi incurrunt infamiam abſque cauſa cum antea promiſerint ſalutem, deinde ſequatur feſtina mors. Ad tertium dubium: licet ex dictis quodammodo poſsit apparere ſolutio: attamen communis ſolutio eſt quòd urina eſt ſuperfluitas hepatis, & venarum: in febre autem peſtilentiali non eſt principaliter nocumentum in hepate, ſed in corde: propterea ſuperfluitas quæ ab hepate deſcendit non alteratur alteratione magna unde urina in talibus febribus nõ eſt proprium ſignum: immo poteſt eſſe naturalis in colore, & ſubſtantia, & ſedimine: & ille cuius eſt, tendit ad mortem. ut ſecunda huius. & hic etiã uidemus in ęgritudinibus aliis mortalibus ut in phthiſi in qua urina non eſt permutata à naturali: attamen infirmus eſt propinquus morti. quãdo ergo materia non eſt in locis urinæ, ſed in partibus ſpiritualibus urina poteſt eſſe bona, & ægritudo mortalis. Contra uirtus uitalis eſt bonitas diſpoſitionũ cordis: & ſicut forma eſt perfectio diſpoſicionum hepatis: ergo cum magno lapſu diſpoſitionis cordis, non poteſt ſtare perfectio diſpoſitionum hepatis. conſequẽtia & aſſumptum eſt omnium medicorum. & philoſophorum. Et confirmatur. quia uirtus uitalis principaliter concurrit ad quemcunque operationem hepatis & aliorum membrorum: ſicut agẽs uniuerſale quod magis concurrit ad effectum, quàm particulare. ergo cũ magna corruptione ſpiritus uitalis non poteſt ſtare perfectio uirtutum naturalium. quare nec urina bona. tenet conſequentia. & aſſumptum eſt ab omnibus conceſſum.

Ad hoc dicendum ſm Gentilem: quòd licet perfectio cordis uirtutis uitalis, & ſpirituum eius ſit ſicut forma, & perfectio hepatis uirtutis naturalis, & ſpirituum eius, & non poſſet totaliter deperdi perfectio cordis, quin totaliter deperderet perfectio hepatis, & ſequeretur mors ipſius: poſſet tamen fieri lapſus notabilis in perfectione diſpoſitionum cordis, non facto notabili lapſu in perfectione diſpoſitionum hepatis: cum latitudo diſpoſitionis cordis ſit alia, & multum differens a latitudine diſpoſitionum hepatis. Vnde non eſt neceſſarium q̃ proportionabiliter ſicut perfectio diſpoſitionum cordis deperditur, ita deperdatur perfectio diſpoſitionum hepatis ad intra latitudinem. Et ex his facilis eſt ſolutio ad rationes ſuadentes contrarium.

Et plurimum quorum anhelitus fœtet ex iſtis, & ex primis moriuntur: nam putredo eſt iam confirmata in corde.

In parte preſenti ponit prognoſticum certum, per quod tollitur dubietas tam in peſtilentialibus communiter euenientibus. quàm in his quæ raro eueniunt dicens: quòd ſecundum plurimũ illi quorum fœtet anhelitus ex iſtis, & ex primis moriuntur. nam putredo iam eſt confirmata in corde. hoc ſignum veritatem habet ſi fœtor anhelitus proueniat ex putredine humiditatum cordis, & non ex cauſa alia ſicut ex dente putrido, & humiditatibus putrentibus in pulmone, & ex ſimilibus cauſis, quod tamen non erit facile diſtinguere.

Signa peſtilentiæ aeris. Cap. III.

De illis quæ ſignificant peſtilentiam, & de rebus quæ currunt curſu cauſarum eſt, ut multiplicentur rhotoni & aſuhub in principijs autumni & in ebul. nam indicant peſtilentiam indicatione cauſæ.

Hoc capitulum diuiditur in partes duas. In prima ponit ſigna peſtilentiæ quæ currunt curſu cauſarum. ſecundo ponit ſigna peſtilentiæ quæ ſunt ſecundum ſemitam ſocietatis cauſę. ſecunda ibi [Signa autem quæ ſunt.] Prima in quatuor. In prima ponit ſigna peſtilentiæ autumnalis. In ſecunda ſigna peſtilentiæ hyemalis. In tertia ſigna peſtilentiæ æſtiuæ. In quarta ſigna peſtilientiæ communia uernali, & cæteris. ſecunda ibi [Et quando multiplicatur auſter.] tertia ibi [Peſtilentiã autem æſtiuam.] quarta ibi [Et ſimiliter quando uideris.] In prima parte dicit quòd ſigna ſignificantia peſtilentiã quæ currunt curſu cauſarnm ideſt quæ ſunt ſimul ſigna, & cauſæ. eſt ut multiplicentur rhotoni ideſt ignes moti in ſuprema aeris regione. & aſuhub ideſt ignes ſtantes in eadem regione, & in principio autumni. & in ebul ideſt in menſe octobris. nam iſti ignes indicant peſtilentiam indicatione cauſæ ideſt ſunt cauſę & ſigna peſtilentiæ. aliter indicatione cauſæ. i. indicant peſtilẽtiam indicando eius cauſam.

Sed duo cadũt dubia pro declaratione partis præſentis. primum utrum iſti ignes ſint ſimul ſigna & cauſa peſtilentiæ. ſecũdum quo tempore uentura ſit peſtilentia per hos ignes indicata. Arguitur primo quòd iſti ignes nõ ſunt ſigna & cauſæ: quia iſti ignes apud Ariſt. quarto metheororum fiunt exhalatione calida & ſicca aſcendente apud ſupremam aeris regionem. hęc autem non eſt cauſa: neque ſignum peſtilentiæ: immo remotionis peſtilentiæ: quia aer peſtilens eſt humidus cum obtuſo calore. Et confirmatur. quia Ariſt. 25. problematum. problemate decimonono quærens quare aer non putrefit. Reſpondet quòd eſt igne plenus. Et confirmatur. quia omnis ignis eſt corruptiuus peſtilentiæ. propterea Hip. iuſsit ſuccendi nemora ut ceſſaret peſtilentia. Præterea. Hi ignes qui ſunt in ſuprema regione ſunt multum diſtantes a prima, in qua ſumus, in quam nihil poſſunt imprimere. non itaque poſſunt eſſe cauſa.

Pro ſolutione huius dubii præmittendum triplicem eſſe aeris regionem ſcilicet primam a terra diſtantem quinque aut ſex miliaria: quæ regio eſt calida propter reflexionem radiorum a terra & ab aqua: cuius ſignum, quia exiſtens in montibus altiſsimis Italiæ interdum in æſtate uident nubes de ſubtus, & audiunt tonitrua: & deſcendẽtes uident grandines quæ cum nubibus deciderunt. in hac enim prima regione per antiperiſtaſim fiunt grandines. ſecunda autem regio eſt ſupra primam, & maior prima: quæ eſt frigida notabiliter: multũ enim diſtat ab igne, & eſt ſupra ſphæram reflexionis radiorum ſolarium, & in hac fiunt pluuiæ, & niues. ſuprema autem regio aeris eſt calida, quia appropinquat igni, & in hac non fiunt pluuiæ, neque niues, neque uenti: ſed ſolum apparent in ea ignes facti ab exhalationibus aſcendentibus ad ſupremam partem eius. Secundo notandum huiuſmodi ignes eſſe duplices quoſdam motos: quoſdam quieſcentes. moti autem iterũ ſunt duplices. quidam qui inſequuntur motum firmamenti: & iſti ſunt cometæ. ignes enim illi ſequuntur determinatum aſtrũ utputa Martem, ſecundum plurimum ſequũtur motum eius: & ideo uidemus cometarũ ortũ & occaſum. & ẽ ueriſimile q̃ illi ignes mouent ſimul cum aere in quo ſunt: q̃ aer ſimul cum igne mouet ad motũ cœli. ſunt aũt alii ignes moti ſicut ſtellæ cadentes

cadētes:q̄ mouēt nō motu circuli ſicut cometæ:ſed quia ignis accēditur in una extremitate exhalationū, & mouet ad aliud extremum: ſicut ignis accenſus in ſtuppa carminata mouetur ad aliud extremum. Sunt autem alii ignes ſtantes, qui fiunt exhalationibus accenſis in aliqua parte aeris determinata: & durat ille ignis tādiu quandiu nona exhalatio ſibi ſuper ſuggerit: & habet diuerſas figuras ſcilicet columnatam, quadratam, & ſimiles ſecundum q̄ contingit illas exhalationes figurari: & hi ignes ab Auic. appellantur aſuhub, ſicut ignes moti uocantur rhotoni. negen autem eſt quidam modus ignis a figura, aut motu determinato ſic nominatus. Tertio præmittendum peſtilentiā accipi dupliciter ſcilicet proprie pro maligna aeris putredine ex qua ægritudines fiunt ſecundum plurimum mortales. ſecundo communiter pro quacunq; aeris diſpoſitione multiplicatiua ægritudinum ſiue mortalium, ſiue non mortalium: & hoc modo ſumpta eſt epidemia. Quibus ita præmiſſis ſit hæc prima concluſio. licet ignes exiſtentes in ſuprema aeris regione ſint ſigna peſtilentiæ tam communiter, quàm proprie ſumptæ: non tamen ſunt cauſæ peſtilentiæ: neq; communiter neq; proprie ſumptæ. prima pars probatur, quia ſignificatur do minium alicuius aſtri quod eſt cauſa peſtilentiæ tam communi ter quàm proprie ſumptæ. ſecundo quia ſignificant exhalationes eiuſdem ſpeciei cū illis ex quibus geniti ſunt in prima aeris regione, quæ in ea retentæ: uel quia groſsiores, uel alio mo do impeditæ ne aſcenderint ſuperius: & hæ poſſunt eſſe cauſa peſtilentiæ communiter acceptæ generando ægritudines acutas, ſicut feb. cholericas. Itē alias ægritudines pendentes a materia aduſta. Item quia ſignificant uapores multos aeri primæ regionis admixtos ipſum putrefacientes: qui ſimul cum exhalationibus eleuantur: ſed exhalationes ſua ſubtilitate ſecundum plurimum petunt aeris regionem ſuperiorem, remanentibus uaporibus aeris primæ regionis mixtis cum quibuſdam exhalationibus groſsioribus, qui putrefaciendo aerem ſunt cā peſtilentiæ proprie ſumptæ. ad quam putrefactionem forte adiuuāt exhalationes cum uaporibus mixtæ, ſi fuerint paucæ, quia ſi multæ calefaciendo, & exiccando prohibent putrefactionem. ſecunda pars probat: quia propter maximam diſtantiā non poſſunt imprimere in aerem regionis inferioris. Secūda concluſio. hi ignes cum multiplicātur directe, & magis proprie ſignificant peſtilentiam communiter ſumptam: quia ſignificant aeris primæ regionis ſuperfluam caliditatem & ſiccitatē ex qua & maxime in autumno multiplicant ægritudines cholericę, & pendentes a materia aduſta: & ſimiliter exhalationes quæ ſunt retentæ in hac inferiori regione per ſe ſunt cauſa huius peſtilētiæ communiter ſumptæ cum notabiliter ſint per ſe calefactiuæ, & exiccatiuæ huius aeris iferioris. Et ex his patet ſolutio ad rationes factas in principio ſuadentes oppoſitū huius determinationis. Ad ſecundum dubium reſpondetur q̄ accipiendo peſtilentiam communiter, hoc ueniet in autumno fient namq; in autumno ægritudines cholericæ, & pendentes a materia aduſta: ſed accipiendo peſtilentiam proprie ſecundū plurimum inchoabit in autumno, & procedet lente in hyeme, & uere, & in æſtate notabiliter inualeſcet, ſed in autummo ſequenti præter modum ſæuiet,

Et quando multiplicatur auſter, & ſubſolanus in kenif die bus aliquot: & quoties uideris turbiditatem aeris, & nebulo ſitatem eius, & exiſtimaueris pluuiam, & inueneris aerem va cuum, ſiccum, et non pluit, tunc ſcias quòd complexio hyemis eſt corrupta.

In præſenti parte ponit ſigna peſtilentiæ hyemalis. d. q̄ quā do multiplicatur auſter, qui eſt uentus meridionalis calidus & humidus. & ſubſolanus, qui eſt uentus orientalis calidior auſtro in kenif. i. menſis, diebus aliquot: ut puta q̄ diebus aliquot nouembris: & ſimiliter diebus aliquot cuiuſlibet menſis, aut plurimum ex menſibus ſequentibus uſq; per totam hyemem. Et ſecundo q̄ tu quoties. i. aliquoties uideris turbiditatem aeris, & nebuloſitatem & exiſtimaueris q̄ debuerit pluere. & inueneris uacuum. i. ſiccum aerem: quia non pluit. tunc ſcias q̄ complexio hyemis eſt corrupta: & ſupple aer eſt factus putridus, & peſtilens. Pro quo notandum q̄ auſter multiplicatus replet aerem uaporibus, & facit ipſum calidum & humidum. ſubſolanus autem addit in calorem. ſi ergo in hyeme, qui incipit communiter ſecūdum medicos circa medium nouembris: aut ſecūdum aſtrologos circa decimam decembris, uides hos uentos flare, ſignificantur multi uapores aerem turbidantes ſibi admixti. ſi ergo pluit per horum deſcenſum, & conuerſionē in aquam, tunc aer non remanet profundatus cum uaporibus, & ſecum ad minima eius mixtus: & ſic non fiet aer putridus. Sed quia non pluit, uapores illi ad minima ſecū permixti illū putrefaciūt, & poſſet eſſe tanta uaporū admixtio, ut non ſolū hyeme, ſed etiam temporibus ſequentibus remaneat aer putridus: & hoc uult problema tertium. primo problematum propter quod auſtri ſunt ſicci. i. non aquoſi. Soluit quia caliditatē & hu. extraneam faciunt in aere. ſunt enim humidi & calidi. Et conſiderandū q̄ ſi ſimul cum auſtro flat ſubſolanus, additur caliditas ſuperfluæ humiditati aeris propter quam citius putrefit, & non expectatur calor ueris, aut æſtatis ſed putrefit in hyeme. ſubſolanus autem non nocet in principio, ſed in fine.

Peſtilentiam autem æſtiuam malignam, malam ſignificat paucitas pluuiæ in vere cum frigore: deinde multiplicatur au ſter, & conturbatur aer aliquot diebus: deinde clarificatur poſt hebdomadam vnam non ſupra: & accidit frigus in nocte: & in die calor eſt vehemens, et præfocatio, conturbatio, & ca liditas, tunc iam venit peſtilentia, & expectantur febres peſtilentiæ, & variolæ & his ſimilia. Et ſimiliter quando æſtas non eſt vehementis caloris, & eſt vehementis conturbationis habens matutina alterata, & iam præterierunt in autumno aſuhub, & ignes, & vehiziz: & alia eſt ſignum peſtilentiæ & aliorum.

Hic ponit ſigna peſtilentiæ ęſtiuæ dicens: q̄ paucitas pluuię in uere cum frigore ſignificat peſtilentiam eſtiuam magnam: quia inuadentem multitudinem hominum, & malam, quia pau ciſsimi euadunt. ſignificant enim multitudinem uaporum retentorum in aere, eo q̄ non pluit. Adeſt enim frigus, quia uapores redeunt ad frigiditatē naturalem: deinde multiplicatio auſtri, & ſubſolani, qui magis replent aerem uaporibus, & conturbatur aer in æſtate aliquot diebus propter multitudinē uaporum, deinde poſt clarificatur hebdomada una: quæ clarificatio hebdomadæ illius ſignificat illorum uaporum ſubtiliationē & ad minima cum aere permixtionem: non autem ultra hebdomadam clarificatur aer, quia præſumeretur de uaporum cōſumptione. & accidit frigus in nocte ſcilicet in æſtate. quia trā ſacta aliqua parte noctis, cum ſol eſt a nobis diſtans: & calore ſolari in aere impreſſo iam incipiente remitti, uapores aquei, quibus aer eſt plenus, reducunt ſe uerſus frigiditatem aquæ, & ſic aer infrigidatur: & conturbatio ſcilicet aeris, uel conturbatio ſcilicet hominum & præfocatio: quia ſenſerunt homines ſe quodammodo præfocari corde non ſufficienter per aerem illum euentato, neque mundificato. & caliditas ſcilicet ſentitur interius, licet forte exteriora frigeant: tunc iam uenit peſtilentia ſcilicet æſtiualis, & febres peſtilētes, uariolæ, & ſimilia his ſicut morbilli, anthraces. Et nota huiuſmodi præfocationem, & nocumenta aeris peſtilentis plus apparere in nocte, quàm in die: quia homines ſunt in die intenti circa alia negocia, & non conſiderant leuia nocumenta quæ fiunt in ipſis. Ęcontra nocte non potentes dormire conſiderant quæcunquæ ſibi accidunt, ſicut accidit ſcilicet Phoriſmo habenti apoſtema in coxa in libro de motibus liquidis. Et ſimiliter quando æſtas non eſt uehementis caloris: quia caliditas ab humiditate ſuperflua uaporum obtunditur: ſed eſt uehementis perturbationis propterea eandem cauſam, & habens matutina alterata ad frigus eſt cauſa ſuperius dicta: & iam præterierunt aſuhub ideſt ignes ſtantes: & ignes ſcilicet moti: & uehiziz ſunt ignes deſcendentes. omnes autem hi differunt inter ſe quiete, motu, aut figura: & ſignificant peſtilentiam, & morbos peſtilentiales ſignificando dominiū alicuius aſtri maleuoli: quod eſt horum cauſa: cuius impreſsio durat aliquando longo tempore.

Et ſimiliter quando videris aerem alterari in vno die multis vicibus, & clarificatur aer die aliquo, & oritur ſol clarus & conturbatur die alio, & oritur in velaminibus nebulæ quæ eſt vt puluis: tunc iudica quòd peſtilentia accidet.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 269 sur 301

Ponit ſigna peſtilentiæ in generali,quæ poſſunt accomodari ueri,& cuicunq; alteri tempori dicens: quòd quando tu uideris alterari aerem in die una multis uicibus ſcilicet a caliditate in frigiditatem:& econtra,quod eſt cauſa debilitatis uirtutis:& ſimiliter a turbulentia in claritatem: & econtra, quæ duo proueniunt ex multitudine uaporum,quin cum ingroſſantur,& tendunt ad naturam aqueam aer infrigidatur, & turbidatur. Cum autem ſubtiliantur ex actione caloris ſolis,& aeri ad minima permiſcentur calefit aer,& clarefit. Et clarifica tur aer die aliquo .ſ. integro in quo ſol oritur clarus: deinde turbidatur aer die ſequenti a mane,in quo erit cũ nebula quæ eſt ut puluis ſequens multitudinem uaporum, uſque ad ſero: tunc iudica quòd peſtilentia accidet ſcilicet cito: quia in eodem tempore in quo huiuſmodi varietates apparent,aut in tẽ pore immediate ſequenti ſecundum multitudinem uaporum, aut eorũ malitiam.hæ enim uarietates ſiue ſint in una die multis uicibus ſiue ſint in diuerſis diebus ſignificant multitudinem uaporum aeri permixtorum ad eius minima: & ſic ſignificant peſtilentiam.nam prima problematum proble.21.dicit Ariſt. quòd quãdo ex terra multus uapor aſcendit fit annus peſtilẽs.

Signa autem quæ ſunt ſecundum ſemitam ſocietatis cauſæ ſunt.uerbi gratia,uideas ranas iam multiplicari: et uideas reptilia generata ex putredine iam multiplicari.et de eis quæ ſignificant illud eſt ut uideas mures, et animalia quæ habitant ſub terra fugere ad ſuperficiem terræ,et exire manifeſte: et uideas animalia malæ naturæ ſicut alakaliki,et ei ſimilia fugere ex nidis ſuis,et ire ab eis, et fortaſſe dimittunt oua ſua.

Hic ponit ſigna quæ ſunt ſecundum ſemitam ſocietatis cauſæ ideſt quæ aſſociantur peſtilentiæ in cauſa.nam hæc, & peſtilentia pene dependent ab eadem cauſa ſcilicet ab humiditate ſuperflua,& à putredine ĩ uiſceribus terræ,ſicut ranę genitæ p putrefactionem:quæ ſecundum plurimum ſunt paruæ,& cauillatæ: & de his eſt ſermo.ſimiliter & reliqua reptilia ſicut uermes,qui repunt per terram geniti per putrefactionem, quando ſcilicet multiplicantur præter modum: & de illis quæ ſignificant illud ſcilicet peſtilentiam eſt quãdo mures, & animalia quæ habitant ſub terra,ſicut talpæ fugiunt ad ſuperficiem terræ,& exeunt in apertum.ſimiliter animalia malæ naturæ ideſt uenenoſa ſicut alaKaliKi,& eis ſimilia fugiũt, & dimittũt oua ſua.hæc enim fuga ſignificat peſtiletiam procedentem ex uiſceribus terræ.& hoc idem aues conſuetæ uolare ad terram, quæ nunc altæ uolant,& petunt altiſsima montium.ſicut econtra ſignificatur peſtilentia a ſuperioribus, & corporibus cœleſtibus quando animalia conſueta ſtare in altiſsimis mõtium, & aues quæ conſueta ſunt uolare alte petunt ima: & uolant prope terram.

De curationibus febrium peſtilentialium. Cap. IIII.

Summa curationis earum eſt exiccatio, & illud cũ phlebotomia,& ſolutione uentris. Et oportet ut incipiatur in ea ad euacuandum: ſi autem materia uincens erit ſanguinea, fiat phlebotomia: & ſi fuerint humores alij euacuentur.

Primo ponit regimen curatiuum febrium peſtilentialium. ſecundo regimen præſeruatiuum.ſecunda ibi in principio capituli .§Oportet ut extrahantur.§Primum capitulum diuido in quinque partes. In prima curat febres peſtilentiales per euacuationem. In ſecunda per infrigidationem. In tertia ponit regimen determinatum cuiuſdã peſtilentialis. In quarta ponit regimen per cibos. In quinta rectificat aerem peſtilẽtialẽ.ſecũda ibi §Et oportet ut infrigides.§ tertia ibi §Quòd ſi res.§ quarta ibi §Et quando cadit.§ quinta ibi § Et rectificationis autem.§ In prima parte dicit quòd ſumma ideſt fundamentum febr.peſtilentialis curationis eſt exiccatio ideſt mundificatio corporis a ſuperfluitatibus complenda per phlebotomiam,& ſolutionem uentris: a qua in mundificatione oportet incipere:ſi enim materia uincens ideſt dominãs ſit ſanguinea, fiat phlebotomia, ſi fuerint alii humores euacuentur. Primo notandum quòd febr.peſtilentiales diuerſificãtur ſecundũ humorum diuerſitatem: ita ut quædam ſint ſanguineæ, quædam cholericæ,quædam phlegmaticæ,quædam melancholicę ſecũdum plurimum ſunt mixtæ. Diuerſificatur ſecundo penes loca in quibus materiæ putrent.nam quandoque putrent humiditates cordis: aut ſaltem putredo eſt in uenis prope cor, & hæc eſt uera peſtilentialis: quandoque eſt putredo in uenis diſtantibus a corde ſecundum diuerſitatem diſpoſitionũ & cauſarum imprimentium.ſecundum plurimum tamen cauſa coniuncta peſtilentialium eſt in uenis: propterea ſecundum plurimum ſunt continuæ. Secundo notandum quòd cum in cura febris humoralis duplex ſit intentio,una quæ debetur febri:& eſt infrigidatio.alia quę debetur humori,& eſt digeſtio,& euacuatio.potior intentio & in primis exequequenda eſt euacuatio,quæ debetur humori: cum magis lædat ſua maligna putredine,& uenenoſitate,quàm noceat febri ſua caliditate: & etiã prior & potior eſt quàm digeſtio: cum digeſtio non poſsit fieri niſi in longo tempore,quod in ægritudine ita acuta non poteſt expectari: & etiam quia humor peſtilens eſt magis aptus malignari: tum propter malam diſpoſitionem ſuam:tum propter præſentiam aeris peſtilentis.propterea cum primum occurris,inchoandum eſt ab euacuatione,aut cum phlebotomia ſola,ſi ſolus ſanguis peccat,aut cum pharmacia ſola, ſi ſolũ alij humores peccent: neque ſint admixti ſanguini:aut cum utraque utriuſque peccantibus ſecundum quòd eſt utplurimum. & præmittenda eſt phlebotomia ſi ſanguis fuerit dominans; etiam ſi alij humores æque proportionabiliter peccant cum ſanguine. Si autem alij humores ualde denominantur ſanguini a pharmacia eſt inchoandum: & hauriat ſanguis in multa, aut pauca quantitate: & ſimiliter alii humores euacuentur ſecundum exigentiam repletionis,& uirtutis. Ex quibus autẽ uenis facienda eſt phlebotomia uidebitur cum ordinabo curam: & uidebitur etiam quæ, & qualia debeant eſſe huiuſmodi ſolutiua.

Et oportet ut infrigides domos eorum, & rectifices aeres ipſarum. Domorum autem infrigidatio fit, ut vallentur fructibus odoriferis frigidis,& extremitatibus arborum frigidarum, & linimentis,& rorationibus ſumptis ex fructibus frigidis odoriferis,& ex camphora,& aqua roſata,& ſandalis: & roretur domus eorum omni die aliquoties,& proprie cum aqua roſata,& de ſalicibus,& nenufare. Et ſi fuerint in domo manationes,& rorationes aquæ erit melius: aeris uero rectificationem dicam.

In parte præſenti ponit modũ infrigidandi hos febriẽtes:& habet hęc pars duas partes. In parte prima docet infrigidare cum eis quæ extra occurrunt. In ſecunda cum eis quæ ſumuntur interius. ſecunda ibi §Et adminiſtrentur eis.§ In prima parte docet in frigidare domos eorum & rectificare aerem ipſorum. Quid autem ſit rectificatio aeris ſtatim dicetur. ſecundo dicit quòd infrigidatio domus fit uallando ideſt circundando domum fructibus,& odoriferis frigidis. utputa pomis,cydonijs,& ſimilibus: & extremitatibus arborum frigidarum,ſicut pirorum,cydoniorum,& ſimilium:& linimentis quibus parietes domus liniantur: & rorationibus ſumptis ex fructibus frigidis odoriferis ſicut aqua decoctionis, aut diſtillationis huiuſmodi fructuum frigidorum boni odoris: & cãphora,& aqua roſ.& ſandalis: & poteſt aqua ro.cum aqua ſuprascripta miſceri addendo ſandalos,& camphorã:& poteſt unaquæq; de per ſe cũ ſandalis miſceri;& cẽphora:& roreſ domus eorum omni die aliquoties,& proprie cum aqua roſ. de ſalicibus,& de nenufare.conferunt enim ſua frigiditate,& ſuo odore.& ſi fuerint in domo manationes ideſt aquę copioſæ fluentes,& rorationes ideſt aquæ ſparſæ,uel fluentes minus copioſæ,erit melius cum multum infrigident: aeris uero rectificationem dicam ſcilicet in hoc capitulo.

Et adminiſtrentur eis trochiſci de camphora, & robub frigida,& aqua lactis acetoſi: & lac acetoſum ablato butyro,& aqua roſata in qua eſt diſſolutum ſerum acetoſum potum,& acetum cum aqua iterum: & aqua frigida plurima ſubito eſt iuuatiua ualde: pauca autem conſequenter exhibite fortaſſe excitat caliditatem.

In

In parte præſenti docet ſumenda di. quòd adminiſtrentur trochiſci de camphora,& robub ideſt ſucci per decoctionem inſpiſſati.frigida ſcilicet rob de ribes,rob de agreſta,& de granatis:& ſimilia quæ ſunt frigida, & ſuo odore & proprietate cordis confortatiua,& caloris feb.extinctiua, & lac acetoſum ablato butyro,quia unctuoſum : & aqua ro.in qua diſſolutũ ſit ſerum bonũ ideſt factum ex bono lacte . infrigidat enim & eſt proprium contra humores aduſtos : & aqua ro.ſecum mixta confortat cor : & iterum acetum & aqua ro.ſimul ſumpta ſecundum proportionem quæ placuit guſtui ſumentis : & aqua frigida ſubito ideſt in paruo tempore ſumpta eſt iuuatiua valde.pauca autem frequenter ſumpta,alias conſequenter paulatim ſumpta fortaſſe excitat caliditatem:& eſt dictum Ioannicij poſitum.16.continentis. Cuius dicti cauſa eſt : quia quãdo febris eſt peſtilentialis fortis,in qua ſecundum canon.generales competeret copioſus potus aquæ frigidæ exhibeatur pauca pro uice calefit,& in uapores conuertitur , qui totum corpus magis calefaciunt:ſicut aqua frigida pauca ſparſa ſuper ſolo calido inflammat in uapores conuerſa.Sed ſi ſumatur in magna quantitate in modiciſsimo tempore infrigidat notabiliter.& hoc eſt quod dicit Hip.ſecundo regiminis acutorum q̃ quandoq; conuertitur in choleram . Notandum quod licet frigida,& ſicca,& acetoſa maxime conueniant in febre peſtilentiali,ut peſtilentialis eſt,& ratione qua putrida maligna putredine,quia prohibent putredinem,& etiam opponit cauſis ſuis cum fiat ex calido & humido : tamen debet attendi diuerſitas ſecundum diuerſitatem in multitudine caloris,& paucitate.Si enim fuerit peſtilentialis ſanguinea,aut cholerica magis frigida cõueniũt ſicut trochiſci de camphora,rob de ribes,de agreſta,de granatis,de acetoſitate citri ,limonis,aqua acetoſæ & ſimilia:magis tamen ſicca in ſanguinea quàm in cholerica:& in his proprie competit potus aquę frigidæ.Si autem fuerit phlęgmatica,aut melancholica ſupraſcriptis oportet miſcere calidas.ſicut ſpecies diamuſci,diamuſcũ ipſum, ſyrupus de buglo ſa maxime in melancholica,mel ro.& oxymel ſimplex,& aqua meliſſæ in phlegmatica : & hoc uoluit Haly in techni cum dixit . Et poſt Gal.& Dioſcoridem inuentæ ſunt herbæ ultimi iuuamenti,& valoris uelocis ſicut ualor camphoræ in ægritudinibus peſtilentialibus calidis:& muſcus in ęgritudinibus peſtilentialibus frigidis:& in his quæ ſunt remiſsi caloris,ſed uenenoſæ putredinis concedi poteſt aliquid de theriaca : & hoc uoluit Gal.in libro de commoditatibus theriacæ . Medicina autem communis iuuamenti ad prȩſeruandum & curandũ eſt. Ry.aquæ ro.lib.ſ.uini ſubtilis odoriferi. unc.ij.boli armeni.ʒ. ij.miſce:& poteſt exhiberi ſola quantitate.ij.aut.iij,unc.& poteſt aut cum ſyrupo permiſceri in maiori,aut minori quantitate ſecundum quòd uidetur:& poteſt aliquid de hac pluribus uicibus in die permiſceri:& ſi ſtypticaret uentrem leni ipſum, & minora doſim,aut da rarius. Medicinas autem ſolutiuas hic non poſuit Auicen.dans intelligere quòd in peſtilentialibus conueniunt eadem ſolutiua,quæ in non peſtilentialibus pendentibus ab humore proportionali,debemus tamen quantum poſſumus uti benedictis ſolutiuis euacuãtibus humorem quẽ oportet euacuare.& dimittere quæ inimicantur cordi, & mẽbris nobilibus:& hæc ponentur cum ordinabo curam .

Quod ſi res prolongetur ad hoc ut tendantur hypochondria,et infrigidentur extrema : et prolongentur uigiliæ , et permixtio mentis,et vides pectus,et quod eſt ſuper ipſum eleuari.et deſcendere:tunc neceſſe eſt adminiſtrare regimen trahens caliditatem exterius .

Hic ponit regimen determinatum cuinſdam peſtilentialis d.quòd ſi res prolongetur ideſt deueniat ad hoc ut hypocondria tendatur,uaporibus & uentoſitatibus ſubcluſis,& non potentibus reſolui propter impotentiam caloris innati: & infrigidentur extrema calore naturali tracto interius:& prolongẽtur uigiliæ,& permixtio mentis uaporibus multis,& malis petẽtibus caput:& uides pectus,& quod eſt ſuper ipſum ſcilicet pannos eleuari multum propter cordis euentationem:deſcendere multum ad uaporum expulſionem:tunc neceſſe eſt trahere caliditatem exterius,cũ fricationibus , & euaporationibus extremorum,& calidum naturale augmentare cum cordialibus conuenientibus:potius tamen ſumptis,quàm applicatis .

Et quando cadit appetitus,reſtaurentur ad comeſtionem : nam plurimi eorum qui uiriliter agunt ſuper illud , et comedunt uiolenter abſoluuntur,et uiuunt:et neceſſe eſt reſtaurare eos ſuper cibum:et oportet ut ſint cibi eorũ ex acetoſis: et deſiccatiuis,et ſint paucæ quantitatis .

In parte præſenti ponit regimen per alios cibos.d.q̃ quando cadit appetitus:quod ſecundum plurimum accidit tũ propter communitatem ſtomachi ad cor.unde ſpiritus ſtomachi eſt infectus,non potens ſuam operationem perficere, uel forte propter raptum materiæ ad os ſtomachi,reſtaurentur ad comeſtionem ideſt cogantur uiolenter comedere . nam plurimi eorum qui uiriliter agunt ſuper illud, & comedunt uiolenter abſoluuntur,& uiuunt:& neceſſe eſt reſtaurare eos ſuper cibum ideſt frequenter cibare exibendo parum pro uice, cũ nõ poſsint cibum multum una vice exhibitum digerere: & etiam oportet quòd ſicut frequẽs eſt reſolutio,& ſpirituũ corruptio, ita frequens ſit cibatio,& ſpirituum noua generatio.& hoc regimen eſt ſimile regimini uenenatorum, qui propter eaſdem cauſas debent frequenter cibari parum exhibendo una uice : & oportet ut ſint cibi eorum ex acetoſis,& deſiccatiuis ut reſiſtant malignæ putredini , & paucæ quantitatis ; cum non poſſint multum una uice exhibitum digerere : quapropter partiendus eſt .

Cibi namq; eorũ ſunt iterum mali,quare nocet eorũ multitudo, inquantum ſit additio,et nocent inquantum ſunt mali .

Hic probat quòd cibi non debent eſſe multi, & debent eſſe acetoſi: quia multi nocent addendo in materiam morbi,cũ nõ poſsint bene digeri . Item nocent inquantum ſunt mali apti ad augendam putredinem,eo quòd ſunt nati in aere peſtifero. iuxta Auicen.ſecunda primi . Amplius mortalitas corrumpit vegetabilia,& arbores : ideo animalia quæ eis veſcuntur,corrumpuntur:quapropter oportet ut fiant acetoſi ad corrigendũ eorum malitiam,propterea dicit Auicen.ſecunda primi.Aceto præterea in cibo & potu uti eſt nocumenti eius ſcilicet peſtilentiæ ſecuratio . Cibi namq; acetoſi conuerſi in uapores cum ſpiritibus permixti fouent eos , prohibent eorum putredinem : & conuerſi in humores non aptos facile putrefieri , poſtea conuertuntur in ſpiritus malignæ putredini reſiſtentes .

Rectificationis autem peſtilentiæ pars eſt ſecundum ſanos, qui ſunt in ea:et pars eius eſt ſecundum ſanos:et ægros .

In parte præſenti Auicen.intendens docere modum rectificationis aeris peſtilentis : primo ponit quandam diuiſionem . ſecundo exequitur membra diuiſionis. ſecunda ibi§ Illa uero quæ eſt . § In prima parte dicit quòd rectificationis peſtilentiæ ideſt aeris peſtilentis pars eſt ſecundum ſanos qui ſunt in ea ſcilicet aere peſtilenti ad prȩſeruandum eos a morbis peſtilentialibus, & pars eius ſcilicet rectificationis eſt ſecundum ſanos , & ægros ideſt ad curandum ægros , & prȩſeruandum ſanos qui ſeruiunt ægris peſtilentialibus in aere peſtilenti .

In illa uero quæ eſt ſecundum ſanos intentio eſt , ut exicce tur aer,et fiat boni odoris:et prohibeatur eius putredo cum quacunq; re ſit,et rectificetur cum xyloaloe crudo,ambra,et thure,et muſco,et coſto dulci,et ſtorace,et ſandaracha,et aſſa,et gariophyllis,et maſtice,et glutino albutim , et laudano , et melle,et croco,et bonki , et cupreſſo,et iunipero,et aluſne , et lauro , et cypero , et ſquinantho , et ſauina , et acoro , et galia , et amygdalis amaris , et aſſaro . Et quandoque fiunt ex iſtis compoſita , et aſpergatur domus aceto,et aſſa .

In hac parte proſequitur membra diuiſionis : & primo primum modum , ſecundo ſecundum. ſecunda ibi § Secundum ſanos .§ In prima parte dicit quòd in illa ſcilicet parte rectificationis aeris,quæ eſt ſecundum ſanos ideſt per quam ſani debent prȩſeruari intentio eſt ut exiccetur aer,& fiat boni odoris,& prohibeatur eius putredo cũ quacunque re ſit ideſt cum omni re quæ ſit conueniens:ſiue ſint ignes, ſiue ſuffumigia , & ſimilia:& rectificetur cũ xyloaloe.i.ligno aloe puro. Melius enim xyloaloe apud Aui.eſt illud quod ſubmergitur in aquã .

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 271 sur 301

natans uero poſt priuatum ſpiritu,& uita,& eſt malum. & xyloaloe eſt uenæ arboris quæ eradicantur, & ſepeliuntur in terra donec eorum lignum,& cortex putrefiant, & rémaneat xyloaloe purum.calidũ eſt,& ſiccum, & eſt cerebrale,cordiale, ſtomachale.ambra,& thure,& muſco & coſto dulci,& ſtorace ſcilicet ſicca,& ſandaracha ideſt uernice.aſſa ſcilicet dulci, & gariophyllis:& maſtice,& glutine albotin ideſt tereniabin laudano:melle,& croco,& bonci,ideſt braſilio,& cupreſſo:& iunipero:& aluſne de quo apud Auicen.ſecundo canone: lauro: & cyperi,ſquinantho,& ſauina,acoro,& galia:amygdalis amaris,& aſſaro:& quandoq; fiunt ex iſtis compoſita: & aſpergatur domus cum aceto,& aſſa.

Secundum ſanos vero, & iterum febricitantes, & ægros eſt ſuffumigatio cũ ſandalis,& camphora,& corticibus granatorum,& myrto,& malis,& cydonijs:& ebeno,& alſegi, & tamariſco, & ribes, & oportet vt multiplicetur ſuffumigatio.

Docet rectificare aerem ſecundum febricitantes, & ægros ſcilicet alijs ægritúdinibus, ſicut ſunt apoſtemata peſtilentialia:& etiam ſecundum ſanos qui ſeruiunt illis ægris & eſt ſuffumigatio cũ ſandalis,camphora,& ſimilibus,& corticibus granatorũ,& myrto:& malis,& cydoniis,& ebeno, qui eſt arbor boni odoris,& nigri coloris, & alſegi, & eſt ſpecies fungi in pandectis.Si uero dicat alce Kengi eſt ſpecies ſolatri:& tamariſco,& ribes:& oportet ut ſuffumigatio multiplicet,ut fumi penetrent ad minima aeris. Notandum quòd Auic. rectificat aerem pro ſanis cum calidis & ſiccis,ut melius exiccet eũ, & remoueat ab eo uapores corrumpentes ipſum. rectificat autẽ aerem pro febricitantibus,& ſanis ſeruientibus eis cum frigidis,& ſiccis:tum ut exiccent aerem: tum ut reſiſtãt malignæ putredini inchoanti in ægris:& quæ facile poſſet inchoare in ſanis ſeruientibus ægris propter malignos uapores febriles prouenientes ab ægris ad ſanos ſibi ſeruientes.

De præſeruatione peſtilentiæ. Cap. V.

OPortet vt extrahantur a corpore humiditates ſuperfluæ, & inclinetur regimen eius ad exiccationem ex omni modo,et ex minoratione cibi,niſi exercitio.oportet enim ut non adminiſtrentur neque balneum, neque vina, neque toleretur ſitis:& rectificetur aer cum eis quæ diximus, & declinet cibus ad acetoſa: et minoretur ex eo: & ſit caro quæ adminiſtratur decocta in acetoſis:et ſumatur de alheluen & alcharis,& almoſos factis cum aceto,et abſque aceto cum ſumach :et aqua agreſtæ,et aqua limonis,et aqua granatorũ. Et condita in aceto iuuatiuo ſunt: et proprie capparis aceto condita,et algeleniabin:ex illis eſt quæ conferunt, et prohibẽt ab eis putredinem. Et de illis quibus ex ea fit euaſio eſt adminiſtratio theriacæ,et Mithridati ante eam, cum reliquo regimine bono,et de medicamine facto ex aloe,et croco,et myrrha ſumatur omni die circiter drach.i.quoniam eſt iuuatiuũ.

Nunc hic præſeruans corpora a morbis peſtilentialibus primo iubet ſuperflua euacuari,& corpus exiccari.ſecundo rectificat aerem & ordinat diætam. tertio ponit quaſdã medicinas ſecunda ibi§Et rectificetur. §tertia ibi§ Et algeleniabin'. §In prima parte dicit oportere extrahi humiditates ſuperfluas a corpore ſcilicet phlebotomia,& uentris ſolutione.ſecũdo totum regimen tã ſex rerum non naturalium,quã medicinale eſſe exiccatiuũ,ita ut minoretur cibus,& dentur ea quæ corpus exiccant ſecundũ omnem modum,præterquã exercitio, & balneo,& ſiti.hæc enim corpus inflammant,& faciunt neceſſitatem inſpirandi multum aerem:qui cũ ſit putridus putrefacit humores:& eſt cauſa febris peſtilentis.nec dentur uina, & protur uinoſa in multa quantitate,quia inflãmant: ſed ſupplendo niſi obſtet ſtomachi frigiditas. Et rectificetur ſcilicet cum eis aer quæ diximus in præcedenti capitulo. & cibus declinet ad acetoſitatem,& minoretur in quantitate, ut corpus exiccetur ab humoribus ſuperfluis.& carnes ſint decoctæ in acetoſis, & etiam cum aceto,& aliis acetoſis:ſicut agreſta,uinum granatorum,acetoſitas citri,limonis,& citranguli, & ſimilia, & ſumãt de alheluen,& alcharis,& almoſos,quæ ſunt cibaria acetoſa facta aut cum aceto,aut ſine aceto: ſicut cũ ſumach, aut agreſta, aut ſucco limonis.ſ. recentis & granatorum: ſed condita cum aceto ſunt iuuatiua, & proprie cappares cum aceto conditi. aceto namq; in cibo & potu uti,eſt eius nocumenti ſecuratio. ſecunda primi.& algeleniabin ideſt conditũ de roſ.& eſt zuccarum roſ.& eſt ex eis quæ conferunt confortando cor:& prohibet putrediné exiccando, & infrigidando, & de illis quibus fit euaſio in peſtilentia eſt adminiſtratio theriacæ & Mithridati ante eam ideſt antequã fiant morbi peſtilentiales cum reliquo regimine bono.ſ.ſupraſcripto:& de medicamine facto ex aloe parte una,& croco,& myrrha.ana tertiam partem unius circa.drach.i.quotidie ſumatur:quoniam iuuatiuum eſt: ſed ſumatur cum pauco uini odoriferi.Inquit enim Ruffus. nunquã uidi aliquem bibentem hanc medicinam, qui non liberaretur, & præſeruaretur ab epidemia. Nota tamen q; aliqui uino dediti non credunt ſe poſſe præſeruari a morbis peſtilentialibus, niſi per copioſum potũ uini potentis:& ita præſeruãtur ab his & doloribus arthriticis per copioſum mictum urinæ turbidæ groſſæ.ſunt tñ in ſenſu ſicut animalia bruta.ſicut.28.problema tum ſcribit Ariſtote.de Dionyſio Syracuſano.Regimen contra peſtilentiam,& morbos peſtilentiales eſt triplex. Primũ prohibet ne aer fiat peſtilens,& ipſum factum peſtilentem rectificat.Secundum præſeruat a morbis peſtilentialibus.Tertiũ curat morbos peſtilentiales. Regimen triplex cõtra peſtilẽtiam.

Primum completur prohibendo ne quis ueniat a loco infecto:nec aliqua inde deferantur ad locum conſeruandum.Secũdum ut cloacæ & reliqui meatus deputati ad expulſionẽ ſuperfluitatum teneantur aperti,ut loca tã publica,quã priuata poſſint mundari a ſuperfluitatibus. Et loca quæ debent ſtare concluſa ſint optime obturata:& pro cõſeruatione domus habitationis præcipue aperiãtur feneſtræ,quæ ſunt uerſus ſeptentrionem,& oriens ſaltem in principio diei, quę uero ſunt uerſus meridiẽ,& occidens ſint clauſæ.tertium eſt ut in locis tam publicis,quã priuatis accendanẽ ignes,& fiant ſuffumigia de quibus Auic.& fiant aſperſiones cum aceto,& ſimilibus. Secundum regimen præſeruatiuum a morbis peſtilentialibus habet tres intentiones.Prima ordinat debitum regimẽ in ſex rebus non naturalibus, & annexis. ſecunda materias ſuperfluentes educit.tertia uirtutes membrorũ principalium,& proprie uitalem cordis confortat:quæ intẽtiones quomodo debeant cõpleri patet ex textu,& ex dictis pro declaratione eius. Tertium regimen curatiuum morborum peſtilentialium.ſ.febriũ, & apoſtematũ quæ ſm plurimũ coniunguntẽ:tripartitur,quoddam enim debet cauſæ antecedenti: quoddã cauſæ coniunctæ .ſ.facienti apoſtema:tertiũ eſt cõe utriq;. Primum habet quatuor intentiones,prima euacuat. ſecunda alterat dyſcraſiã febrilẽ.tertia digerit materiã.quarta eradicat: quæ qualiter debeant compleri,patet ex dictis in expoſitione textus. Et cum fit euacuatio iuxta primã intenſionẽ fiat frequẽter,et cum medicinis electiuis benedictis maxime cum pilulis in textu dictis ex inuẽtione Ruffi.& phlebotometur taliter,ut minuatur materia,& elongetur a membris principalibus, & maxime a corde.Secundum regimen quod debetur apoſtemati perficiẽ hoc modo.nam ſi apoſtema fuerit de genere carbunculorum, ſicut altoim.primo ſcarificetur locus apoſtematus, aut ſanguiſuga applicetur:ut materia ex eodem loco eradicetur.ſecundo cauterizetur cum cauterio actuali, aut potentiali,ſed melius eſt actuale,& procuretur caſus eſcharæ,& curetur cura ulcerum. ſi uero non fuerit ulceroſum, ſicut ea quæ fiunt in locis emunctoriis, ſimiliter ſcarificetur, & uentoſa, aut ſanguiſuga applicetur: & poſtea maturetur cum emplaſtro maturante, & attrahente: & poſt maturationem aperiatur,& curetur cura ulcerum. Si uero non obedit maturationi cauterizetur,& procuretur caſus eſcharæ, & deinceps curetur cura ulcerum. Hic breuiter me expedio,multa enim in hac materia ſcripſi in tractatu meo contra peſtem. Tertium autem regimen habet duas intentiones.ſ.curationẽ accidentiũ.ſ.uigiliarũ,ſubet,ſyncopis,deſtructionis appetitus,& ſimilium quæ complenda eſt ſm exigentiam ipſorum.ſecunda eſt regimen ſex rerum quod declinet ad frigidum,& ſiccum: præcipue rectificetur aer, & uiolenter cõmedere cogantur præcipiendo cibum, ſimiliter par-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 272 sur 301

partiendus est somnus ut maior non sit ultra tres horas, sit tamen totus sex, aut septem horarum.

De variolis, Cap. VI.

QVandoque accidit in sanguine ebullitio secundum semitam putredinis cuiusdam, de genere ebullitionum quæ accidunt succis: & talia quidem accidentia fiũt per eam, ita vt partes eorum abinuicem discernantur.

Post scientiam de pestilẽtia & feb. pestilentialibus agit de uariolis, & morbillis: quia sunt homogenei morbis pestilẽtialibus: sicut dictum fuit superius: & habet pars duas partes. In prima agit de ipsis theorice. in secunda practice. secunda ibi [Oportet in uariolis.] Prima iterum in duas. In prima agit de uariolis: licet etiã dicta sua possint morbillis accomodari. In secunda parte specifice agit de morbillis. secunda ibi [Scias q̃ morbillus.] Prima iterum in duas. In prima ponit modum prouentus uariolarum causas, species, & indicia. In secunda signa secunda ibi in principio sequentis capituli. [Quandoq;.] Primum capitulum diuido in octo partes. In prima parte ponit modum prouentus uariolarum, & morbillorum. In secunda causas. In tertia in quibus corporibus accidant. In quarta in quibus temporibus magis accidant. In quinta in quibus locis accidant. In sexta ponit tempora. In septima species. In octaua accidentia. secunda ibi [Et uariolæ quidem.] tertia ibi [Et plurimum.] quarta ibi [Et earum euentus.] quinta ibi [Et uariolæ non accidunt.] sexta ibi [Et quando apparet.] septima ibi [Variolis enim insunt.] octaua ibi [Et uirides quidem.] Prima in duas. nam in prima ponit modum generalem ebullitionis horum. secundo declarat subdiuidens ipsum. secũda ibi [Et de hoc est cuius.] In prima parte dicit quòd quando que accidit ebullitio in sanguine secundum semitam cuiusdam putredinis, quæ ebullitio est de genere ebullitionum quæ accidunt succis, q̃ fiunt talia accidentia per eam ebullitionem q̃ partes eorum. s. sanguinis, & succorũ abinuicem separantur, & discernuntur. Primo notandum, pro declaratione huius partis ebullitionem tam sanguinis quã succorum esse duplicem. unã perfectiuam quæ fit a calore proprio naturaliter agente, adiuto tamen a calore continentis: cuius terminus est perfectio eius quod ebullit per separationem superfluorum, quæ putrẽt & corrumpuntur. Ebullitio autem corruptiua quæ fit a calore proprio facto extraneo adiuto a calore continentis, cuius terminus est putrefactio eius quod ebullit per separationem humidi a ficco, aliqñ tamen perducens ad incinerationem, & elemẽtorum separationem. Exemplum primæ ebullitionis est, quæ fit in musto, quod in uinum depuratum conuertitur per actionem caloris naturalis: adiuti a calore continentis separãtis superflua. s. grossum terreum petens fundũ, & partes aquosas, & aereas quæ in spuma conuertuntur, & in medio remanet uinum depuratum. Et secundum exemplum eiusdem ebullitionis est, quæ fit in massa sanguinea infecta, quæ in massam sanguineam depuratam conuertitur per actionem caloris naturalis propij adiuti a calore continentis separanti superfla. s. partes aquosas terreas, & aereas, quarum aliquas interdũ pellit per secessum, & resolutionem insensibilẽ: plurimum tamen earum pellit ad membra, sed maxime ad cutim, ex quibus fiũt uariolę, & morbilli. Exemplum secundæ ebullitionis. s. corruptiuæ est qñ mustum, uel uinum ebullit, & putrefit per actionẽ caloris proprii facti extranei, adiuti a calore continentis, soluenti complexionem, & separantis humidum a ficco: quãdoq; tandem incinerantis, & ipsum in elementa separantis, quæ incineratio, & elementorum separatio est terminus ultimus putrefactionis: & simile accidit in massa sanguinea. Et ex his facile patere potest hoc primum dictum Auicen. utriq; ebullitioni conuenire: & fuisse intentionem Aui. de utraq; loqui: quod etiam manifestatur ex partibus sequentibus.

Duplex succorum ebullitio.

Et de hoc est cuius causa est res quasi naturalis faciẽs ebullitionem sanguinis: quare putrefit ab eo illud quòd admiscetur ei de reliquijs nutrimenti sui menstrualis, quòd est in prægnatione: aut generatur in eo post illud ex cibis fæculentis, & malis de illis quæ rarificant substantiam eius, & faciunt eã ebullire, donec fiat ei substantia recta fortior prima, & magis apparens, sicut illud quod natura efficit in succo uuæ, ita quòd rectificat ipsum, faciendo vinum similis substantiæ, et iam putruit spuma aerea, et fæx terrea.

In parte præsenti Auic. declarat utrunq; modum ebullitionis: & primo perfectiuũ. secundo corruptiuum. secũda ibi § Et de hoc. § In prima parte dicit q̃ de hoc ideſt de hac ebullitiõe est una. cuius causa est res ideſt calor quasi naturalis: quia non est ex toto naturalis: cum excedat in gradu faciens ebullitionẽ sanguinis ideſt massæ sanguineæ, quæ naturalem faciens malitiam sanguinis ideſt faciẽs sanguinem malum esse naturalem: & putrefit ab eo. s. sanguine cum sit naturalis, id qđ ei admiscet de reliquiis nutrimenti menstrualis, quod est in prægnatione ideſt putrefit residuum sanguinis menstrualis, ex quo fœtus nutriebatur in utero: quod residuum remansit in eo post partum: aut generatur in eo ideſt aut putrefit ille sanguis qui generat in eo post illud ideſt post partum ex cibis fæculẽtis, & malis. i. malarum superfluitatum, & mali nutrimenti, de illis qui rarificant substantiam eius. i. de illis qui faciunt substantiam mollẽ, lassam, siue fluidam. & faciunt eum ebullire. i. sunt causæ cur ebulliant donec fiat illi substantia recta fortior prima. i. donec fiat ei. s. sanguini post ebullitionem, modus substantiæ bonus fortior primo, propter meliorem modum mixtionis humidi cum ficco, & separationem superfluorum; & magis apparens: quia substantia bona latebat in superfluis eius: nunc post eorũ separationẽ est facta manifestior: sicut illud quod natura efficit in succo uuæ. i. simile accidit in sanguine ebulliente, qđ accidit in musto quod natura rectificat faciendo uinum similis substãtiæ. i. æqualis substantiæ, quo ad omnes eius partes tam formales, quã materiales. & iam putruit spuma aerea. i. partes aereæ, & aquæ ex quibus facta est spuma existens in parte superiori: & fæx terrea petens fundum: & similiter a sanguine ebulliente separantur superflua. quorum pars terrea aliquando fluxa expellitur, & subtiliter insensibiliter resoluitur: sicut etiam in uino. plurimum tamen superfluorum ad cutim expellitur, & fiũt uariolæ & morbilli. Vnde comparando hæc adinuicem membra corporis humani sunt sicut ueges, massa sanguinea sicut mustũ, proprius calor in homine similatur calori proprio musti, calor continentis est idem, qui ambo sunt causa ebullitionis, superflua separantur in utroq; per ebullitionem: & pelluntur ad extrema sanguis depuratus, & similiter uinum remanet in medio. Primo notandum, q̃ calor faciens ebullire tã sanguinem, quã mustum cum ebullitione perfectiua est partim naturalis, cũ per ipsum id quod ebullit perficiatur, & partim præternaturalis cum calefiat intensius quã cõueniat illi quod ebullit post eius perfectionem: est tamen magis naturalis quã præternaturalis: cum finis eius sit perfectio, & complementũ eius quod ebullit: quæ quidem perfectio est digestio utriusq;. Nam digestio quarto meteororum est perfectio in unoquoq; humido a proprio, & naturali calido ex oppositis passiuis. Et si quæratur an huiusmodi digestio debeat dici pepasis. Respondetur q̃ pepasis quarto meteororum appropriatur fructibus. ideo digestio siccorum fructuum non proprie appellatur pepasis: sed ad ipsum reducitur eo quòd sunt partes fructuum: sed digestio sanguinis, neq; dicenda est pepasis, neque ad ipsum reducitur nisi metaphorice. Et nota quòd talis horum trãsmutatio proprie dicitur ebullitio cum per actionem caloris pars eorũ in uapores transmutetur penetrantes per eorum corpora: & ipsa extendentes, & in altum eleuantes. Secũdo principaliter notandum quòd sanguis rectificabilis per ebullitionem est duplex unus contractus ab utero materno, & uariolæ quæ fiunt per huiusmodi ebullitionem sunt aptæ communicari cuilibet homini, & secundum plurimum solum semel. alius est sanguis ebullitioni paratus, aptus facere uariolas acquisitus post partũ per cibaria fæculenta, & aquosa sicut lac camellinum, & equinum, & proprie sumptum ab inconsuetis: & per huiusmodi sanguinis multiplicationem sunt aptæ fieri uariolæ: est enim similis sanguini menstruali mulieris habẽs partes fecales grossas & partes malas aqueas crudas, unde ex ebullitione fiet rectificatio: & ex hoc sanguine eueniunt quibusdam hominibus uariolæ, & sunt apti multoties uariolari: ut dicit Auic.

Et de hoc est, cuius causa est res adueniens extrinsecus, ebullire faciens, occulta quæ permiscet humores cum sanguine com-

mestione

miſtione eunte in diſpoſitione ebullitionis,et ſtationis ſub ſole: ſicut accidit apud alterationem temporis,et proprie ueris ab eo quod pertinet ei de qualitatibus,et ordine.

In parte prælenti declarat ebullitionem corruptiuam di.& de hoc.i.de hac ebullitione eſt aliqua cuius cauſa eſt res occulta aduenies extrinſecus ebullire faciens: quæ res faciens ebullire permiſcet humores cum ſanguine miſtione eunte in diſpoſitione.i.in ſimilitudine ſtationis ſub ſole.i. ebullitionis eorum quæ ſtant ſub ſole.ſicut accidit cum tempus alteratur, & proprie uer ab eo quod pertinet.i. conuenit ei de qualitatibus ſupple primis,aut ſecundis.& in ordine ad tempora præcedẽtia,aut ſubſequentia,aut ſuarum partium inter ſe. Primo notandum quòd cauſa occulta aduenies extrinſecus, poteſt eſſe aliqua occulta diſpoſitio aeris peſtilentialis: cuius cauſa multoties eſt occulta,ſiue pendeat a cauſis cœleſtibus,ſiue terrenis ſicut dictum fuit in cap.de peſtilentia. Iſta enim eſt cauſa cur ebulliant humores maligna ebullitione, & eſt aliquãdo cauſa euentus multitudinis uariolarum,quarum plurimæ ſunt malignæ,& ebullitionis antecedentis eas:uariolæ nanque, & morbilli multoties antecedunt peſtilentiam. Vnde.19.continentis.capitulo de uariolis.uarjole & blacellæ.i.morbilli ſunt de morbus qui dicuntur nuntii peſtilentiæ, & plurimum inducuntur ex corruptione aeris inducti a cadaueribus:& ad hanc ebullitionem corruptiuam concurrunt etiam cauſæ manifeſtæ extrinſecæ:ſicut ſtatio ſub ſole,permutatio in temporibus anni,& malitia regiminis in ſex rebus: ſed præter has cauſas extrinſecas concurrunt etiam calor proprius eorum quæ ebulliunt factus extraneus.Eſt enim quarto meteororum,putrefactio,corruptio quædam in unoquoq; humido proprie ſecundum naturam caliditatis ab aliena caliditate, hæc autẽ eſt quæ ambientis.ita ut uterque calor concurrat extrinſecus, & intrinſecus:ſicut etiã in ebullitione perfectiua:ſed placuit Auic. in ebullitione corruptiua facere mentionem de cauſa extrinſeca magis quàm de cauſa intrinſeca:cum hæc magis extranea & aliena ſit quàm calor proprius eius quod ebullit.

Secundo notandum quòd licet in utraq; ebullitione.ſ.perfectiua,& corruptiua fiat humorum permiſtio cum ſanguine: Auic.tamen dixit fieri hanc permiſtionem in corruptiua, & non in perfectiua propter finem. In fine nanque ebullitionis perfectiuæ remanet ſanguis clarus ſeparatus a ſuperfluitatibus,qui tempore ebullitionis fuit ad minima ſecũ permixtus: ſed in fine ebullitionis corruptiuæ remanet putridus,& ſuperfluitatibus admixtus,& hic fortę ſecundum aliquam partẽ expulſus extra uenas faciet uariolas malas, uiolaceas, uirides, aut nigras:licet tandem procedente putrefactione fiat humidi a ſicco ſeparatio,& tandem incineratio,& elementorum ſeparatio ſicut in cæteris quæ uere putrefiunt. Hic enim eſt terminus ultimus putrefactionis quarto meteo.

Et nota. quòd non ſolum ex ſuperfluis in quali fiunt uariolæ,& morbilli:ſed etiam cum ſanguis ſuperfluit in quantodato quòd ſit bonus,expellitur enim propter uirtutem: ſicut uidemus in cæteris expulſionibus a natura factis humoris expelli non ſolum propter malitiam, ſed etiam propter multitudinem:cum humores poſsint lædere, & uirtutem ſtimulare tam ſui multitudine,quàm ſui malitia.

Tertio notandum pro declaratione exemplorum Auice.q; ſtatio ſub ſole,i.quando homo diu ſe,& forti ſoli exponit ebullit eius ſanguis potius ebullitione corruptiua,quàm perfectiua.Similiter quando uer eſt permutatum ſuis qualitatibus: ut quia eſt ualde calidum,aut humidum:aut quia ſit permutatum in ordine ad hyemẽ: quia etiam præceſsit hyems calida & humida:aut quia ſit permutatum in partibus ſuis: ut quia principium ſit calidum & humidũ notabiliter:& finis eius ualde remiſsior in his qualitatibus.Et tu potes exemplificare de æſtate,& autũno,exercitio,& balneo,& ſimilibus potius ebullire facientibus ſanguinẽ ebullitione corruptiua, quã perfectiua.

Vltimo notandum quòd hæ duę ebullitiones ſiue ut melius dicam bonitas,& malitia huiuſmodi ebullitionis poſſunt coniungi,& uſque ad certum terminum ſimul intendi, quod manifeſtum eſt,eo quòd cauſæ ſuæ ſimul poſſunt coniungi, & intendi.uerbigratia,ſi puer aptus uariolari ex reſiduo nutrimẽti mẽſtrualis:cuius calor naturalis ſit fortis,& fiat aer in quo eſt peſtilentialis,& incipiat fieri ebullitio,illa enim ſimul erit perfectiua,& corruptiua denominatio:aut tandem fiat denominatio a diſpoſitione,& a cauſa uincente.quòd ſi cauſæ ſunt æquales,& paſſum indifferens ſimul æqualiter uſq; ad medium latitudinis intenduntur,ſub quo medio contraria ſe cõpatiuntur.

Sed de hoc dixi quantum eſt opportunum in quæſtione de contrariis:& ibi oſtendi quomodo digeſtio & putrefactio intendantur,& uſque ad quem terminum.

Pro declaratione dictorum cadit dubium, utrũ ex reſiduo ſanguinis menſtrualis fiant uariolæ & morbilli. Ad partem negatiuam arguitur quòd infans in utero non nutritur, neq; generatur ex ſanguine menſtruo:immo ex optimo ſanguine mulieris ut ſentit Auenzoar in fine Teyſir & Gal.in lib. de ſemine.capi.8. Secundo.uariolæ tardantur ſecundum plurimum uſq; ad annum quintum,ſextum,uel ſeptimum, quandoq; uſq; ad annum decimumquintum,& quandoq; uſq; ad ſexageſimũ, ut docet experientia: ſed non eſt poſsibile ſanguinem menſtruum uſque ad illud tempus remanere in uenis,ergo,&c. Et confirmatur:quia ſanguis menſtruus tranſiuit in membra: ſed membra non ebulliunt.ergo ex illo reſiduo non fit ebullitio. Quæ nam ſit materia uariolarũ & morbiliorum.

Tertio,ſequeretur quòd infans deberet uariolari in utero, aut per paruum tempus poſtquam exiuit uterum: ſed conſequens eſt falſum:cum ſecundum plurimum uariolẽr inter quintum annum,& ſeptimum: cum non appareat ſibi acquiri illo tempore diſpoſitionem aliquam:quam prius non habuerit.

Quarto principaliter,aut uariolæ fierent ex toto ſanguine ebulliente,aut ex ſuperfluitatibus,non ex ſanguine ebullitente:quia perficitur,& rectificatur,& remanet in uenis. non ex ſuperfluitatibus:quia aut illę eſſent aquoſitas cholerica,phlegmatica,aut melancholica quæ præerant in uenis: aut quæ de nouo factæ ſunt.non primum:quia ſic de illis abſque ebullitione ſanguinis potuiſſent fieri,ſicut quotidie ex illis generãtur puſtulæ,& apoſtemata in cute abſq; præcedente ebullitione. Si ſecundum quæritur a quo illæ ſuperfluitates genitæ ſunt:& an ſint illæ numero quæ præerant ante ebullitionem, aut eiuſdem ſpeciei,numero tantum differentes a præexiſtentibus.ſimiliter de ſanguine quæritur an ſit ille idem numero, qui præerat ante ebullitionem. Quinto ſi ex reſiduo ſanguinis menſtrualis reſeruato in infante fierent uariolæ: ſequeretur quòd mulieres in quibus retinentur menſtrua deberent uariolari. conſequens manifeſte falſum ſed probatur conſequentia,quia poſita cauſa ponitur effectus: & non uidetur cur ex ſimili ſanguine menſtruo debeant infantes uariolari, & non mulieres.

Sexto quæritur,quæ eſt differentia inter infectionem menſtrualem,quæ eſt cauſa uariolarum:& eam quæ eſt cauſa lepræ cum apud Azarabium in capitulo de lepra conceptus in prima die menſtruorum efficiatur leproſus in.12.anno, uel ante: conceptus uero in ſecundo fiat leproſus in.13. uſque ad.24. conceptus uero in tertia die efficiatur leproſus in.35. uſq; ad 36.conceptus uero in quarta die efficiatur leproſus.a 37. uſq; ad 48. Septimo ex parte affirmatiua quæſtionis ſequitur q; equi,& boues,& ſimilia animalia,quæ nutriuntur ex ſanguine menſtruo in utero deberent uariolari propter eandem cauſam ex qua homines uariolantur. Octauo ſi uariolatio fieret ex reliquiis ſanguinis menſtrualis non eſſet neceſſarium præcedere ebullitionem.conſequens contra experientiã. ſed conſequentia probatur,cum ſuperfluitates cuiuſcunq; generis, & per quancunq; regionem quotidie expellantur: & etiam ad cutim nulla præcedente ebullitione:ſicut uidemus in aſſaphati,ſcabie,lepra,& ſimilibus. In oppoſitum eſt Auice, & reliqui auctores.

Pro ſolutione dubii primo præmittendum, quòd uariolæ ſunt puſtulæ factæ in omnibus membris conſimilibus,& ſecũdum plurimum in cute ex ſuperfluitatibus maſſæ ſanguineæ ſecundum plurimum ipſius ebullitione præcedente, per quàm fit eius depuratio per expulſionem huiuſmodi ſuperfluitatum extra uenas.morbillus autem eſt uariola cholerica. Secundo notandum,quòd ſunt duæ cauſæ uariolationis: ſub uariolatione etiam comprehendendo morbillationem.ſ.efficiens, & finalis.uariolatio nanq;,& ſimiliter uariolæ cum ſint accidentia non habent cauſam formalem,neq; materialẽ ex qua.Cauſa autem finalis uariolationis eſt maſſæ ſanguineæ depuratio: & conſequenter ſanitas hominis.Cauſa autem efficiens eſt duplex,una eſt ſuperfluitates,quæ ſunt in maſſa ſanguinea,aqueę aereæ,& terreæ ſtimulantes uirtutem. Cauſa autem multiplicationis Duæ uariolatiõis cauſę.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 274 sur 301

cationis harum in ſanguine eſt reſiduum ſanguinis menſtrualis in uenis derelictum. Ité infectio membrorum fœtus a ſanguine menſtruo ſecum in ſecundina contento,& eorum ex eodem nutricatio,& augmentatio ex quibus fit, ut omne nutrimentum in maſſam ſanguineam ſimiliter infectum conuertatur.Secunda cauſa eſt cibi ſuperflui aquoſi, ſicut lac camellinum,& equinum proportionati ad multiplicandum ſanguinẽ ſimilem ſanguini menſtruali:& hi poſſunt eſſe cauſa, ut homines multoties uariolentur.Tertia cauſa efficiens eſt uirtus ab huiuſmodi ſuperfluis grauata, utens pro inſtrumento calore naturali membrorum:necnon proprio calore ipſius maſſæ ſanguineæ coadiutus a caliditate,& humiditate, & influxu cœleſti:quæ omnia ſunt cauſa cur maſſa ſanguinea ebulliat, & remaneat in uenis depurata per expulſionem ſuperfluorum extra uenas,quę ſuperflua faciunt puſtulas in omnibus membris ad quæ contingit huiuſmodi ſuperflua pelli.Ex his infertur cõcluſio reſponſiua ad quæſitum. uariolæ fiunt ex ſuperfluitatibus maſſæ ſanguineæ infectæ propter reliquias ſanguinis ab utero contractas,aut propter infectionem membrorum fœtus a ſanguine menſtruoſo, ſecum in utero contento: aut ex quo nutrita,& aucta ſunt:aut tertio propter malum ſanguinẽ fœculentum ex malis cibis generatum. Hæc concluſio licet ex prædictis ſit manifeſta:tamen probatur euidentius quo ad primas duas partes:uariolæ ſunt communes omnibus hominibus,& fiunt ſecundum plurimum uſque ad ſeptimum annum. ergo oportet eas prouenire abſque aliqua cauſa cõmuni omnibus hominibus,quæ faciat eas ſibi accidere ſecundum plurimum hoc tempore:ſed nulla eſt cauſa communis niſi quæ ab utero materno contracta eſt,aut ex lacte quo nutritus eſt poſt exitum ab utero:ſed lac non poteſt eſſe cauſa huiuſmodi ſuperfluitatum,cum ſit nutrimentum conueniens,& ſibi proprium. ergo relinquitur primum.Amplius uariolæ aliquando fiunt in fœtu exiſtente in utero,aliquando parum poſt exitum ab utero:ſed hoc nõ poteſt eſſe ex lacte.quare, &c. & aſſumptum declarat experientia. Secunda pars concluſionis probatur:quia contingit hominem multotiens uariolari.Vnde Aui.cap.iſto. Et multoties homo uariolatur duabus uicibus:ſed cum una uice ſanguis depuratur per uariolationem, corrigitur infectio ab utero contracta.ſi ergo uariolatur poſt illud eſt propter infectionem nouam ſanguis a ſanguine genito ex cibis fæculentis propterea hoc eſt de intentione Auic.in principio capituli.Sed nunc ſupereſt ut reſpõdeamus ad rationes factas in principio ſuadentes oppoſitum. Ad primam dicitur, quòd fœtus aliquando ex ſanguine optimo generatur, nutritur, & augetur:& hic degit multum ſanus ſine aſſaphati,cum paucis uariolis,& ſine huiuſmodi infectionibus ſi bene regatur:uariolat tamen propter infectionem membrorum in utero cum ſanguine menſtruo contentorum,quod declarat Auenzoar per ſimilitudinem de fermento in uaſe uitreato diu contento,quod inficitur taliter,ut poſt eius lauationem, & optimam abſterſionem ſi ponatur in eo paſta azyma fermentatur. Ad ſecuudam rationem conceditur antecedens, & negatur conſequentia. nam quamuis non remaneat ſanguis menſtruus in uenis infantis uſq; ad tempus notabile:tamen remanet infectio in membris,per quam fit ex cibis ſanguinis mali generatio, quæ infectio eſt acquiſita a ſanguine menſtruo ex quo nutritus eſt in utero,aut ſaltem infectus dum ſimul cum eo in utero continebatur:quamuis non eſſet immediatus ei. Et ex his patet ſolutio ad confirmationem.& dicit Gentilis quòd nec ratione, nec auctoritate limitata eſt quantitas temporis in quo aliquis humor remanet in uenis in naturali, aut præter naturali diſpoſitione.Vnde licet Gal.in lib.de euchymia, aut cacochymia dicat,quòd malum regimen factum in iuuentute apparet in ſenectute:hoc poteſt eſſe propter remanentiam qualitatis, abſque remanentia humoris,qui impreſsit qualitatem illam. Et licet Auic.in cap.de hemitritæo dicat, aut fiat ſenex poſt iuuentutem,aut acuitatem complexionis, non tamen apparet quanto tempore deficiente iuuentute durauit cholera, quæ reperitur in prima ſenectute:extrema omnium harum ætatum ſunt continua.nec habetur aliqua ratio probabilis ad limitandum hoc tempus.Vnde hoc tempus limitatum, aut non eſt ſcibile ſicut res ſcibiles ſunt proportiones irrationales,quinto Euclidis commento tertio.aut ſi eſt ſcibile nondum eſt ſcitum,ſicut quadratura circuli eſt ſcibilis nondum ſcita. Ad tertium conceditur infantem aliquando uariolari in utero: alii per paruũ tempus poſt exitum ab utero.ſecundum plurimum tamen uariolatur poſt primum,aut ſecundum annum, uſque ad ſeptimũ licet quandoq; tardetur uariolatio uſq; ad decimumquartum, uel quinquageſimum,& ſexageſimum.nec eſt neceſſarium ſanguinem meſtrualem derelinqui uſque ad illud tempus: ſed ſufficit quòd in membris,& in ſanguine ſola infectio qualificatiua derelinquatur,quæ ſucceſsiue conſeruetur:ſicut ſucceſsiue conſeruatur in his qui fiunt leproſi in.12.anno poſt conceptionem factam in prima die menſtruorum,ut dicetur poſt. Ad quartum dicitur quòd aliquæ uariolę poſſunt fieri ex ſanguine depurato cum ſuperfluit in quanto, & cum nimis ebullit: nec eſt neceſſarium totum ſanguinem etiam perfectum remanere in uenis:ſed ſecundum plurimum fiunt ex ſuperfluitatibus. Sed cum inſtatur,quia aut generantur ex ſuperfluitatibus quę prærant,aut quæ de nouo per ebullitionem genitæ ſunt. Dicit Gentilis quòd generantur ex ſuperfluitatibus,quæ prærãt ſolum in potentia in maſſa ſanguinea:nunc uero per ebullitionem ſunt factæ in actu. Contra ſuppono quòd quatuor humores ſunt in actu in maſſa ſanguinea. Suppono ſecũdo quòd materia uariolarum ſit aliquis, uel poſsibile ex humoribus: tunc arguitur ſic:aut materia prima humoris facientis uariolas qui ſit phlegma præfuit aut non. Non eſt dicendum quòd non præfuit:quia eſſet de nouo generata, quod eſt impoſsibile.ſi autem præfuit aut ſub forma aliqua,aut ſine forma.non ſecundum:quia impoſsibile eſt materiam eſſe informem.Si præfuit ſub aliqua forma,& non niſi humoris.ergo aliquis humor præexiſtens corruptus eſt:aliter aliquid eſſet genitum ſine alterius corruptione.aut ergo ille humor eſt eiuſdem ſpeciei cũ iſto,aut non:non primum:quia ſic unum indiuiduum corrumperetur immediate in indiuiduum eiuſdem ſpeciei. Si differt ſpecie.ergo hoc phlegma genitum eſt immediate ex ſanguine,cholera,aut melancholia per ſolam ebullitionem,quod eſt impoſsibile. Credo quòd tutius ſit dicere,quòd illæ ſuperflui tates præerant in maſſa ſanguinea ſub formis ſuis: non tamen propter ad minima permixtionem poterant expelli niſi per fortem ebullitionem ſeparantem eam ab humoribus laudabilibus:& licet ſuperflua aliquando expellãtur ad cutim, & alia membra ſine ebullitione:non tamen omnia.ſ. quãdo ſunt cum humoribus bonis ad minima permixta. Et conſequenter dicitur,quòd omnes humores ſiue laudabiles in uenis retenti,ſiue illaudabiles expulſi,ſunt ſecundum plurimum idem numero, qui primo erant:ſicut etiam in muſto uinũ laudabile poſt ebullitionem eſt idem numero,quod prius erat:& ſimiliter ſuæ ſuperfluitates ſunt illæ ædem.cuius ſignum:quia ſuperfluitates poſſunt a uino per ſolam collationem ſine ebullitione ſeparari. Ad quintam rationem reſpondetur mulieres non uariolare propter ſanguinem menſtruum retentum, & in uenis cũ reſiduo ſanguinis ſui permixtum: quia uirtus mulieris non ſuſtinet ipſum tanto tempore ut poſſet digeri & ebullitione perfici poſt ſeparationem ſuperfluorũ: ſed ille propter defectum uirtutum naturalium in muliere,aut putrefit,aut expellitur. Contra. ſimiliter deberet fieri in infante,cui magis præternaturalis eſt,quàm mulieri a qua factus eſt. Reſpondetur quòd eſt magis diſproportionatus mulieri cum ex ipſo non ſit alitus: ſed ex ſanguine meliori in hepate eius generato. Econtra vero infans ex ipſo alitus eſt,& ſibi paulatim aſſuefactus: melius ergo ſuſtinet ipſum quouſq; digeratur,& perficiatur:& uirtutes etiam naturales infantis ſunt fortiores, & virtus ſenſitiua magis hebes non ita irritata a preſentia illius ſanguinis. Aliter ẽm Gentilem dicitur quòd ſanguis in uenis fœtus reſeruatus non eſt ille, qui ebullit ebullitione perfectiua: ſed ille qui eſt genitus in hepate infantis qualitatiue infectus per longam moram in utero cum illo ſanguine mẽſtruo: & etiam ille qui eſt ex malis cibis fęculentis genitus. Ad ſextam dicitur quòd infectio cõtracta ex conceptione fętus tempore menſtruationis eſt deterior, quàm contracta ex mora fętus in utero cum ſanguine menſtruo & forte ex aliquali nutrimento eius: cum deterius ſit ſanguinem menſtrualem ſubijci pro materia generationis eius,quàm eſſe materiam nutrimenti: & ſimiliter eſt ualde deterior quàm infectio contracta in vtero cum ſanguine menſtruo: & quia ſanguis prima die menſtruorum eſt deterior,& acutior magis accelerat ad lepram:& ſimiliter ſanguis ſecundæ diei comparatione ad tertiam:& ſanguis tertiæ in cõ-

Pluries contingit variolari.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 275 sur 301

paratione ad quartam. cum ergo fœtus concipitur extra tempus menſtruationis concipitur ex ſanguine laudabili : & quia ſanguis eſt magis laudabilis poſt integram purgationem menſtruorum,quàm alio tempore : magis debemus elaborare ad impregnationem tempore illo ſcilicet perfecte mundificationis,& eo tempore coitum celebrare. Ad ſeptimam dicitur animalia illa non uariolari : quia ſuperflua illa cedunt in materiam pilorum : non ſic in homine : & propter hãc cauſam illorum fœmellæ non menſtruantur. Ad octauam dicitur eſſe neceſſarium ſecundum plurimum præcedere ebullitionẽ:quia ſuperflua quæ ad minima cum bonis humoribus ſunt permixta non poſſunt aliter ſeparari:& nõ eſt ita in aſſaphati, ſcabie, & ſimilibus : aut quia materiæ illarũ non ſunt ad minima cum bonis humoribus permixtæ : aut quia non fit ſeparatio perfectiua,ſicut in lepra. Nota tñ quandoq; fieri uariolas abſque ebullitione præcedente,aut ſaltem abſq; ꝙ præcedat notabilis ebullitio, & communiter illæ uariolę ſunt paucæ ſalubres a pauca materia pendentes, & infantibus bene diſpoſitis : & ali quando accidit hoc:quia non fit completa ſeparatio ſuperfluorum.unde forte alias uariolabitur.

Et variolæ quidem,& morbillus ſunt de ſumma ægritudinũ aduenientiũ,et multiplicãtur in ſucceſſione auſtrinorũ,quando multiplicatur eorum perflatio. Et corpus quidem variolis præparatum eſt illud, quod eſt calidum et humidum, et conturbatæ humiditatis proprie quod parum extrahit de ſanguine per phlebotomiam. Et de cibis ſunt cibi qui faciunt cadere in variolas velociter:et proprie quando non ſunt conſueti, et adminiſtrantur ſuper eos mediciuæ,et cibi calefacientes ſicut lac,et proprie camelarum,et equarum, cum multum repletur ex eis ille qui non eſt aſſuetus eis : deinde bibat vinum plurimum, aut medicinas calidas:et variolæ quidem ſunt quaſi modus quidam criſis: et plurimum quidem accidũt variolæ infantibus,deinde iuuenibus, et minoratur earum euẽtus in ſenibus, et niſi propter cauſas fortes:et in regionibus vehemtis caliditatis,et humiditatis:et earum euentus in corporibus humidis eſt plus,quã ſit ipſarum euẽtus in corporibus ſiccis, et earum euentus in vere, plus eſt quàm ipſarum euentus in hyeme:et poſt ver in fine autumni:et proprie quando præcedit æſtas calida et ſicca,et fuerit illic autumnus calidus et ſiccus.

Cum Auic.docuerit modum euentus uariolarum : iam pro integra notitia earum ponit multos canones. Habet hæc pars quinq; partes. In prima ponit cauſas earum tam factiuas, quã diſpoſitiuas. In ſecunda loca earum.In tertia tẽpora.In quarta ſpecies & earum diuerſitates.In quinta iudicia earum.ſecũda ibi§Et uariolæ.§tertia ibi§ Et quandoq; apparent. § quarta ibi§Et plurimũ.§quinta ibi§Et uidetur quidem . § Prima poſſet diuidi in tot partes,quot ſunt canones circa cauſas earum. partes patebunt legendo textum. Primus canon.uariolæ & & morbillus ſunt de numero ægritudinum aduenientium ſcilicet a cauſis primitiuis, & multiplicantur tempore auſtrino .i. calido & humido, & cum fiant uenti auſtrini. Aliter ſunt de ſumma ægritudinum aduenientium.i.contagioſarum.

Secundus canon.corpus paratum uariolis eſt quod eſt calidum & humidum humiditatis conturbatæ .i. infectæ & ebullitioni aptæ:& proprie in quo fit pauca ſanguinis exiccatio.

Tertius canon.cibi apti multiplicare uariolas ſunt cibi humidi humididate ſuperflua, & ꝓprie quãdo ſunt calidi aut ſecum admiſcentur calida,aut ſequuntur calida.humiditas enim diſpoſitiue concurrit,caliditas uero effectiuæ,& propriæ quãdo dantur inconſuetis ſicut lac,& proprie equinum,uel camelinum,cum multum repletur eis ille qui non eſt aſſuetus,deinde bibat uinum plurimum,& medicinas calidas.

Quartus canon, & uariolæ ſunt quaſi quidam modus criſis permutationis,cum febris antecedẽs uariolas terminetur per expulſionem ſuperfluorum ad cutim : & ita inter criſes numeratur ſecunda ſen huius.ſecundo capitulo.

Quintus canon.& plurimũ accidunt uariolæ infantibus,deinde iuuenibus, raro accidunt ſenibus: & non accidũt eis niſi propter fortes cauſas ſcilicet propter complexionem calidã, & humidam & reliquias ſanguinis menſtrui:aut propter malitiam aeris in regionibus calidis,& humidis. Dicit ſecundo ꝙ plus eueniunt in corporibus humidis,quã in corporibus ſiccis Dicit tertio ꝙ plus eueniũt in uere quã in hyeme, & poſt uer in fine autũni:& ꝓprie cũ præcedit ætas calida & ſicca: ẽt ſi autũnus fuiſſet calidus & ſiccus : quia in fine autũni dato ꝙ eſſet calidus & ſiccus fiet infrigidatio,& pororum clauſio, unde nõ tranſpirantibus uaporibus fit humorum ebullitio. Dicit autẽ & proprie quando præcedit æſtas calida et ſicca:quia ſi præceſſiſſet æſtas calida & humida fuiſſent factæ uariolę in illa, & nõ tardaſſent uſq; ad autumnum : horum autem omnium cauſa eſt,quia caliditas & humiditas magis cauſant uariolas, quàm qualitates contrariæ. Opinatur tamen Gentilis ꝙ huiuſmodi conſtitutiones ſcilicet æſtas calida & ſicca, autumnus calidus & ſiccus ſint conformiores generationi morbillorum, quàm uariolarum:& cauſa eſt nota.Raſ.uero 18.continentis uult ꝙ iſtæ uariolæ fiant in fine hyemis. Dicit enim cum uides autumnum uehementis caliditatis & ſiccitatis, hyeme,ſiue uere humido expecta uariolas in fine hyemis.

Et variolæ non accidunt in cute ſolum,et in eo quod ſequitur illud quod apparet:immo accidunt in omnibus membris ſimilium partium apparentibus,et occultis,ita quòd velaminibus;et neruis.

Hic ponit loca uariolarum dicens, ꝙ non accidunt in cute ſolum,& in eo quod ſequitur cutim immediate,immo accidũt in omnibus membris conſimilibus apparentibus, & occultis, ita ꝙ in pãniculis,& neruis.Pro quo nota de intentione Iſaaç ꝙ licet natura dum eſt potens elonget materiam a membris nobilibus uerſus cutim.dum uero non eſt ita potens, aut materia non ita obediens, non ſolum cutis, ſed etiam multa membra intrinſeca uariolantur:& quanto materia magis in interioribus remanet, tanto ſunt periculoſiores. Vnde non eſt longinquum quòd aliquis poſsit mori propter uariolas inchoantes in corde.

Et quando apparent variolæ,faciunt incurrere pruritum deinde apparent res ſicut capita acuum ſimilia milio: deinde egrediuntur,et implentur ſanie, deinde euacuantur, et fiunt cruſtæ diuerſorum colorum,deinde cadunt. Et fortaſſe permutantur variolæ ad phlegmonem, et eſſere,et ad dubellati quæ aggregat ſaniem.

Hic ponit tempora uariolarum innuens,quòd principium eſt quando apparent facientes pruritum : & quando ſunt ſicut capita acuum ſimilia granis milii:tunc eſt principium: deinde egrediuntur,ſcilicet manifeſte:tunc eſt augmentum.Et quando implentur ſanie,tunc eſt ſtatus:& quando fiũt cruſtæ diuerſorum colorum per earum exiccationem, deinde cadunt tunc eſt declinatio.Apparent autem in fine diuerſi coloris propter diuerſitatem temporum in exiccatione. nam magis ſiccæ ſunt alterius coloris,quàm minus ſiccæ propter diuerſitatem materierum : quarum colores diuerſi magis apparent poſt eruptionem,quàm quando materiæ ſub cute latebant : & fortaſſe permutãtur uariolæ ad phlegmonem,qui eſt apoſtema ſanguineũ nam una uariola eſt unus paruus phlegmon, ſed cũ multa materia ſanguinea expellitur ad unum locum fiet magnus phlegmon:aliquando permutatur ad eſſere,quæ eſt puſtuia parua lata pendens a materia ſubtili uaporoſa.nam ebulliente ſanguine poſsibile eſt groſſum expelli per fluxum uentris, & ſubtile uaporoſum ad cutim,& fiet eſſere:& quandoq; permutatur ad dubellati ſcilicet calidum,quod eſt exitura aggregans ſaniem. poſſet enim fieri adubelet phlegmaticum uariolis pendentibus a materia phlegmatica.

Et plurimum quidem cum apparent habent colorẽ phlegmonis:veruntamẽ quandoque egrediuntur ſecundum colores diuerſos cineritiæ, & violaceæ, & nigræ. variolæ enim ſunt ſpecies,& colores.nam de eis ſunt albæ,& de eis ſunt citrinæ: & de eis ſunt rubeæ:& de eis ſunt virides : & de eis ſunt violaceæ:et de eis ſunt ad nigredinem decliues.

In parte iſta ponit ſpecies,& diuerſitates dicens quòd cum apparent habẽt colorem phlegmonis.ſ.rubeum. Ex quo ſequitur

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 276 sur 301

quitur quòd ſm plurimum ſunt ſanguineæ. uerumtamen aliquando egrediuntur ſecundum colores.ſ.diuerſos.ſ.cineritię, & ſunt phlegmaticæ,& uiolaceæ, aut nigræ, aut uirides quæ ſunt melancholicæ quando ſanguis per aduſtionem, aut putredinem tranſmutatur in malos humores melancholicos: morbilli tamen ſunt,ſicut dicetur,cholerici. Ex quibus infertur quòd morbilli,& uariolæ pendent a quocunque humore: ſed ſecundum plurimum a ſanguine: & frequenter humores ſunt permixti. Nam tertia quarti.capitulo primo. Raro apoſtemata ſunt ſingularia,& plurima eorum ſunt cõpoſita. Ideo ſubdit quòd uariolis inſunt ſpecies,& colores:nam aliquæ ex eis ſunt albæ phlegmaticæ:aliquæ ſunt citrinæ a cholera: aliquæ ſunt rubeæ a ſanguine:aliquæ ſunt uirides.ſ. obſcuræ: aliquæ uiolaceæ,aliquæ ad nigredinem decliues: & hæ tres ultimę pendent a melancholia, aut ſanguine tendente in melancholiam,acquirente colorem magis ad nigredinem tendentẽ, ſecundum maiorem acceſſum ad melancholiam, aut per aduſtionem,aut putredinem.

Et uirides quidem,& uiolaceæ ſunt malæ: & quanto plus addatur declinatio ad nigredinem tanto eſt deterius:& quanto plus ſunt decliuiores ad illud,tanto plus ſunt decliuiores ad malitiam.

In parte iſta ponit canones iudiciales. Et habet quatuor partes. In prima ponit canones iudiciales ex colore. In ſecunda ex modo exitus. In tertia ex ordine. In quarta ex ſignis & accidentibus.ſecunda ibi § Et de ſpeciebus malarum.§ tertia ibi§Et ut ſit febris.§quarta ibi§Et illud quidem.§ In prima parte ponit quatuor canones. Primus uirides & uiolaceæ ſunt malæ,& quanto color fuerit magis decliuis ad nigredinẽ ſunt deteriores.ſignificatur enim maior aduſtio, cui frequẽter coniungitur uenenoſitas:nigræ itaq; ſunt peſsimæ.

Et albæ quidem ſunt meliores,& proprie quãdo ſunt pauci numeri magnæ quantitatis,facilis exitus, paucæ anguſtiæ, debilis febris:& uides febrem minui cum earum apparitione, & ipſarum groſsitie:& eſt principium exitus earum in tertio,& quod ei approximat.

Secundus canon,albæ ſunt meliores: ſignificatur enim maturatio. Quod uel pendet a ſanguine phlegmatico,uel phlegmate benigno. Et proprie quando ſunt pauci numeri,magnæ quantitatis,facilis exitus,paucæ anguſtiæ,debilis febris. Et uides febres minui cum apparitione earum: & multo magis cũ egreſsione earum.Et eſt principium exitus,uel egreſsionis earum in tertio,& quod ei appropinquat.ſ.in ſecundo,uel quarto.ſignificatur enim benignitas materiæ,paucitas eius, & proportio uirtutis ad materiam:quanto enim magis tardatur exitus,eſt deterius.& hæc computatio debet fieri ab initio febris & hic obſerua dies criticos,inter quos melior eſt dies quarta poſtea ſeptima,ſexta autem mala. Sed contra, quia illæ quæ ſunt paucæ quantitatis,& pauci numeri ſunt meliores, ſignificatur enim quòd materia eſt paucior. Reſpondetur quòd ſi illa paruitas earum ſequitur paucitatem materiei,quòd illud eſt melius:ſed ubi illud nobis non conſtet per multa bona ſigna ab ipſo initio,debemus iudicare maiores ſaluiores cum ſint pauci numeri,ſignificatur enim proportio maior uirtutis ad materiam per magnas,quàm per paruas.

Et poſt iſtas ſunt albæ magnæ pluris numeri, propinquæ abſque continuatione.nam illæ quæ continuantur adinuicem ita ut continuantur in fruſto magno carnis habentes latera, aut rotundam formam ſunt malæ:& ſimiliter iterum duplices magnæ in uentre unius,quarum eſt uariola alia.

Tertius canon.& poſt iſtas ſunt albæ magnæ pluris numeri propinquæ abſque continuatione. nam illæ quæ continuantur adinuicem in fruſto magno carnis habentes latera,aut rotunda,ſunt malæ:& ſimiliter malæ duplices in quarũ uentre unius altera uariola continetur ſunt malæ:ſignificatur enim multitudo materiæ,& uirtutem non habere æqualem proportionem ad expellendum materiam,ſm plurimum prouenit ex diuerſitate materiæ.ideo non expellit materiam æqualiter ſecundum omnem partem:immo ad unam plus,ad aliam minus.

Albæ uero paruæ,duræ,propinquæ, difficilis exitus: licet faciant exiſtimari in principio rei ſalutem: tamen timetur in eis quòd difficilis fiat earum maturatio, & fiat cum eis mala diſpoſitio ægri,& perueniat per eas ad perditionem: quoniã cauſa in eis eſt groſsitudo materiei.

Hic eſt quartus canon,& ultimus ſumptus a colore in quo dicit quòd albæ,paruæ,propinquæ,difficilis exitus,licet faciãt exiſtimare ſalutem in principio cum apparent,tamen timetur in eis.ſ.in proceſſu:quia difficulter maturantur: & fiat in eis mala diſpoſitio ęgri,& quòd proueniat ad mortem: quoniam cauſa in eis eſt groſsities materiæ,quæ difficulter expellitur, & difficulter maturatur. Pro quo nota quòd color albus facit medicum in principio ſperare,& forte promittere ſalutem non conſiderans reliqua ſigna.Nam ſi conſideraret propinquitatem ſignificantem,& multitudinem materiæ,& duritiem cũ albedine,quæ ſignificant groſsitiem materiæ phlegmaticæ, & difficultatem exitus,quia tarde apparuerunt poſt eius ebullitionem,& tarde procedunt:quod ſignificat paruam proportionem uirtutis ad materiam.potius deſperaſſet quàm ſperaſſet: propterea non ſit facilis ad prognoſticandum.

Et de ſpeciebus malarum timoroſarum quæ plerunque interficiunt,ſunt illæ,quarum diuerſificatur egreßio: nam quandoque apparent,& quandoque occultantur, & proprie quando apparent uiolaceæ:& ſimiliter tenaces, quarum operatio non ceſſat a debilitate uirtutis,& uiridificatione membri, & nigrificatione eius,perdunt.Et ſi uiriditas, & nigredo quibus ſuccedit reſudatio non faciunt cadere uirtutem, immo addiꝛtur cum eis uirtus:non ſunt mortiferæ: ſed fortaſſe cadere faciunt in ulcera,& quæ currunt curſu eorum.

In præſenti parte ponit canones iudiciales ſumptos ex modo exitus.d.quòd de ſpeciebus malarũ timoroſarum, quæ plerunq; putrefiunt,ſunt illæ quarum diuerſificatur egreſsio. nam quandoq; apparent,quandoq; occultantur, & ex hoc ſignificatur malignitas materiæ,quam uirtus non poteſt regulare: ergo ſi apparent uiolaceæ ſignificatur materiæ uenenoſitas. Similiter tenaces ſic dictæ,quia multum tenent membrum ſm latum,& profundum:aut quia tenent ipſum intus,& non exeũt, uel quia multa ſe tenent ſimul:uel quia materia eſt tenax,uiſcoſa,non obediens uirtuti expellentium, non ceſſant debilitare membrum uiridificare,& nigrificare perdunt. ſi tamen uiriditas & nigredo quibus ſuccedit reſudatio .ſ. uirulentiæ non faciunt cadere uirtutem,immo addatur cum eis uirtus, non ſunt mortiferæ,ſunt enim criticæ:quia tamen materia eſt maligna & uenenoſa faciunt ulcera mala, & melancholica corroſiua, difficilis curationis:& quæ currunt curſu eorum: & forte fit alicuius membri corruptio:& eſt ſermo ſimilis ei qui ſcribitur ſecundo prognoſticorum.ibi.Si leuior.

Et ut ſit febris,deinde uariolæ,ſaluius eſt quàm ut ſint uariolæ præcedentes: deinde conſequatur eas, & accidat ſuper eas febris.

Hic ponit canonẽ iudicialem ex ordine, d. quòd eſt ſaluius q̃ febres præcedant uariolas,quàm q̃ uariolæ præcedant feb. Contra quia oppoſitum huius dicitur ſecunda ſen quarti,capitulo de ſignis ſumptis ex parte puſtularum. ubi ſic ſcribitur, cum acuta feb.prouenit ad apoſtemata titillicorum,i.ſubaſcellarum,& locorum emunctoriorum,& extremitatum eſt deterius quàm ut ſint primo illa apoſtemata:deinde ſequatur ea fe, cauſa putredinis:quamuis etiam illud ſit malum. Dicendum quòd Auic.ſecunda primi,loquitur de ſuperuentu apoſtematum ad febrem febre remanente,ſed hic loquitur de feb. recedente,taliter quòd uariolæ ſint laudabilis criſis illius fe, quod quidem melius eſt,quàm quòd incipiant uariolæ;& fe ,ſequatur quæ perſeueret cum illis,illa enim feb, eſt propter aliquas uariolas intrinſecas:quarum materia non putruit a principio: ſed poſtea putrens facit feb, Secunda reſponſio q̃ feb,faciens apoſtemata titillicorum ſit ephemera:quod poteſt eſſe,quia ſequitur dolorem apoſtematis:aut ſequitur caliditatem putridi humoris inflammantem ſpiritus: qui recipientes calefactum

eſſe

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 277 sur 301

esse ponunt caliditatem fientem in corde:quãuis putridi uapores ad cor non perueniant.sed fe.sequens uariolas fit putrida, uariole enim non fiunt solum in cute:sed in profundo: poterũt ergo aliquæ materiæ frigidæ tardæ ad putrẽdum, difformes tamen ẽm partes subtiliores expelli,& facere uariolas exterius, parte grossiori uariolante interius quę materię postea putrẽt, & faciunt putridam febrem:cum ante uariolationem non putruerunt: & expulsæ fuerunt sine ebullitione præcedente.hoc enim est deterius, quia nescimus ad quid istæ terminabuntur, quàm quòd habuerit febrem,quæ iam recessit per, superuentũ uariolarum:sed ꝙ aliquis habeat febrem putridam,& post illã sequantur apostemata titillicorum,& extremitatum, quamuis putrida recesserit, peius est quã ꝙ habeat apostemata, ad quæ sequitur feb.ephe.illa enim debilitas est per putredinem recedentem, nec talis crisis permutationis est omnino salua: cum apostemata facta per uiam pmutationis sint mala: & similiter ulcera sequentia ea quando natura expellit ab ea residuum materiæ.quarta quarti.tractatu de ulceribus. Et hic nota pro cõfirmatione primæ solutionis:& intellectu textus Aui. secunda quarti. ꝙ in pestilentiis uidebis magis saluari illos in quibus incipiunt apostemata:& postea sequitẽ feb. quã illos in quibus incipit fe.& postea apostemata sequunt eadẽ die:uel secũda. significat.n. maior obediẽtia materiæ & maior proportio uirtutis ad eam cum prius materia expellatur extra, quàm faciat febrem & econtra minor obedientia, & minor proportio.

Et illud quidem quod plurimum considerare oportet in esse patientis variolas,est eius anhelitus,& ipsius vox, nam ipsa duo cum remanent bona,est res salua. Et cum videris anhelitum patientis variolas consequentem, & similiter patientis morbillum,tunc existima casum virtutis:aut apostema diaphragmatis deinde cum vides sitim vehementem fieri,& angustia assiduat,& ea quæ apparent infrigidantur, et variola, et morbillus virides fiunt:tunc iam percipitur æger mori: et festinat illud si variolæ fuerint de genere earum:quare egressio,et apparitio tardantur.

Hic ponit canones iudiciales ex accidẽtibus:& habet octo partes,sicut octo sunt partes.secunda ibi§Et plurimum eorũ.§ tertia ibi§Cum uideris uiolaceos. §Quarta ibi§Et quando festinat.§quinta ibi§Et fluxus uentris.§sexta ibi§ Et alhumera. § septima ibi.§Et multoties quidem.§octaua ibi§Et colores plũbini. § In prima parte dicit ꝙ illud quod maxime considerari oportet in esse patientis uariolas, est eius anhelitus, & ipsius uox.nam cum ista duo remanent bona, res est salua. significatur enim materiam expulsam esse a membris nobilibus, & maxime spiritualibus quibus saluis raro accidit mors propter uariolas. Esset tamen possibile ipsum mori ex fluxu uentris sequente uariolas.secundo dicit ꝙ cum uideris anhelitum patiẽtis uariolas:aut morbillos consequentem ideſt ualde frequentem existima casum uirtutis: aut apostema diaphragmatis. hęc enim duo sunt maxime apta frequentare anhelitum. tertio dicit ꝙ cum uideris sitim uehementem:quæ sequitur fortem inflammationem,& reclusionem materierum interius, & angustia assiduat:quæ significat magnum nocumentum in spiritualibus,ut non possit in uno situ quiescere:& infrigidantur extrema propter caloris diminutionem,& reuocationem eius interius:& uariolæ & morbilli uirides fiunt: quod significat materiam malignam:tunc manifeste æger tendit ad mortem. & festinat illud scilicet mors: si uariolæ fuerint de genere earum: quarum egressio,& apparitio tardantur. significatur enim parua proportio uirtutis ad materiam.

Et plurimi eorum qui moriuntur per variolas moriuntur præfocati ex synanche:et quãdoque moriuntur per casum virtutis cum rasura intestinorum,et fluxu ventris.

Hic est secundus canon.Quòd multi qui moriuntur per uariolas moriuntur præfocati ex synanche:& quandoque ex casu uirtutis cum rasura ideſt, dysenteria. fit autem dysenteria aut quia intestina uariolantur,aut quia materia fluens per intestina ipsa excoriat.

Et cum videris violaceas de variolis et morbillis profundari:tunc scias quòd superueniet ægro syncopis.

Tertius canon.Cum uideris uiolaceas de uariolis, & morbillis profundari:tunc scias quòd ægro superuehit syncopis. significatur enim conuersio uenenosæ materiæ uersus cor.

Et quando festinat ad mingendum sanguinem, et succedit ei vrina nigra,tunc est mortiferum: præcipue quando est illic casus virtutis.

Quartus canon.Quando festinat ad mingendum' sanguinẽ: & succedit urina nigra post mictum sanguinis: tunc est mortiferum: & præcipue cum illic est casus uirtutis. mictus enim sanguinis in fe.acuta est mortalis, significans repletionem sanguineam, & acuitatem ebullitionis. significatur enim ex hoc præfocatio,ut scribitur secundo huius de urina rubea: cum ergo peruenit ad præfocationem,mingit urinam nigram per uiã extinctionis caloris:& hoc significat casus uirtutis.si enim esset urina critica uirtus esset fortis.

Et fluxus ventris viridis,sanguineus, aut lotiuus,non cum casu virtutis.

Hic est quintus canon.Quòd fluxus uentris uiridis, sanguineus, aut lotiuus absq; casu uirtutis non est mortalis.nam per ebullitionem contingit materias fieri uirides in membris nutritiuis:& ex eis aliquid expelli per uentrem: similiter aliquid sanguinis expelli propter eius superabundantiam,& ebullitionem. Item propter calorem colliquatiuum,aliquid humidum aquosum liquefieri, & sanguini permixtum fluere. & primus erit fluxus uiridis. secundus sanguineus.tertius lotiuus: sicut lotura carnis recentis. Si ergo non uides casus uirtutis non iudices mortẽ:sed de hac materia in de fluxibus abunde dicit.

Et alhumera est aliquid de variolis, et morbillis.

Hic est sextus canon. Quòd alhumera est aliquid de uariolis,& morbillis.est enim eius dispositio in qua procedit ebullitio quædam postquàm fiunt pustulæ quædam in cute sed maiores quàm sint uariolæ, & paucæ numero in comparatione ad uariolas: unde existimandum est aliquam partialem ebullitionem fieri in quibusdam humoribus superfluis.

Et multoties quidem variolatur, homo duabus vicibus, quando aggregatur materia ad expellendum bis.

Septimus canon.Et multoties uariolatur homo duabus uicibus,quando aggregatur materia,quæ bis expellitur. Auer. quarto colliget dicit ꝙ solum accidunt uariolæ semel.Auic.dicit ꝙ quandoq; accidunt bis.Raſ.decimosexto continentis. dicit ꝙ quondoque accidunt bis,aut ter.Sed pro tollenda hac apparenti contradictione,dicendum ꝙ de menstruali infectione semel accidit,cum fit ebullitio complete separatiua, & si acciderit bis esset ualde extraneum.& esset cum per ebullitionem unam,non esset complete facta rectificatio:sed uariolæ ex malitia ciborum,& aeris,bene possunt bis,ter,& amplius euenire. & hoc Auic. innuit cum dicit quando aggergatur materia ad expellendum bis.

Et coloris plumbini sunt variolæ:quarum bothor in facie, et pectore,et ventre sunt plus quàm in cruribus,et pedibus,et sunt malæ:et significant materiam grossam, quæ non expellitur ad extremitates.

Octauus canon.Quando uariolæ coloris plũbini fiunt plus in facie,uentre,& pectore quã in pedibus,& cruribus: & sunt malæ significantes materiam grossam, quæ non expellitur ad extremitates:fiunt enim ex materia phlegmatica admixta materiæ melancholicæ quæ propter grositiem non potest expelli ad extrema: sed pellitur ad propinqua, in quibus pori sunt magis aperti;& maior uiget caliditas.

Signa apparitionis variolarum. Cap. VII.

Quandoque antecedunt apparitionem variolarum dolor dorsi,et pruritus nasi, et timor in somno:et punctio vehemens in membris corporis,et grauitas communis,et rubedo in colore faciei, et oculi,et lachrymæ: et inflammatio,et multitudo alicum, et saltus, cum constrictione anhelitus,et raucedo vocis,et grossitudo sputi, et grauitas capitis,et dolor capitis,et casacam,et exiccatio oris,et angustia et dolor in gutture,et pectore, et tremor pedis apud resupinationẽ, et declinationẽ ad ipsam:et cũ hoc toto febris cõclusa.

Hęc

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 278 sur 301

Hæc pars poteſt diuidi in tot partes, quot ſunt ſigna. & hæc ſigna antecedunt apparitionem uariolarum: non quòd ſemper adſint hæc omnia ſigna: ſed quædam antecedunt aliquas, quædam alias. Dolor dorſi ſequitur extenſionem uenæ chilis, & arteriæ aſorti: quæ incedunt ſecundum longitudinẽ dorſi, quæ extenſio fit a multitudine ſanguinis, & eius ebullitione: & ſequitur etiam ſuperfluam caliditatem pruritus: quia materia tẽtat apertionem orificiorũ uenarum, quæ ſunt in naribus, ut ſanguiné expellat, timor i ſomno ex uaporibus motis ad caput, & ibi retẽtis, qui in uigiliis reſoluebant. Et repletio ſuperfluo aggrauans eſt cauſa ſomniorum: & multoties ſomniant ſe comprimi: punctio uehemens in membris corporis: quia materia iã penetrat, & facit uariolas. Grauitas communis toti corpori propter multitudinem ſanguinis in toto, rubedo faciei, & oculi propter ſanguinem ebullientem in partibus illis: & propter uapores calidos: lachrymæ ex liquefactione humiditatũ. inflammatio, quia propter ebullitionem in toto ſentit ſe totum inflammari. multitudo alicũ ex multis uaporibus qui petunt brachia quos natura tentat excutere. ſaltus. i. iectigatio ex eiſdem uaporibus, conſtrictio anhelitus propter magnam repletionem, & multitudinem uaporum in partibus ſpiritualibus. raucedo uocis ex nocumento gutturis, & cannæ pulmonis a multitudine uaporum, & præſentia materiæ uolentis illas partes uiolare. groſſitudo ſputi, quia eliquantur materiæ a capite ad guttur: & ab eadem ingroſſantur, & exiccantur: & fortaſſe hæc eſt cauſa raucedinis. Grauitas capitis, & dolor eius. Eſt enim dolor grauatiuus capitis, una ex quindecim ſpeciebus doloris. & hęc ſequitur multitudinem ſanguinis: per dolorem uero intelligit aliam doloris ſpeciem: ſicut extenſiuũ ab eadem cauſa, aut pulſatiuum a ſuperflua caliditate. Caſacã .i. tremor cordis ex ſanguine ebulliente circa ipſum. exiccatio oris, cuius cauſa nota eſt. & anguſtia ex nocumento ſpiritualium. & eſt quia ſentit ſe præfocari: nec poteſt in uno loco quieſcere. dolor in gutture, & pectore: quia incipiunt materię illis partibus exire ut uariolentur: & ſunt ibi partes ſenſitiuę. Tremor pedis apud reſupinationem, & declinationem ad ipſum: intellige de tremore proprie ſumpto, apud reſupinationem. i. cum mouetur, ut reſupinet ſe, & declinationem ad ipſum. ſ. reſupinari, uel ad ipſum. ſ. pedem, ut ſe reſupinet. nam propter malum ſitum pedum in uoluendo ſe, & materiæ agitationem, apparet magis eorum tremor, quàm in ipſo quieſcẽte, hoc tamen eſt commune ad quemcunq; ſitum ſe uertat. Sed de motu ad reſupinationem exemplificat. eſt enim maior labor in mouendo, quàm in quieſcendo. Item materiæ & ſpiritus magis in motu agitantur, quam in quiete. & hæc quotidie ſenſibus ſubiacẽt. Et cum hoc toto. i. in omnibus his ſignis fe. concluſa. eſt enim ſynocha ſecundum plurimum, licet aliquando uiſum ſit ad interpolatas ſequi uariolas: ſed paucas, pauca exiſtente materia: immo aliquando fiunt ſine febre.

De morbillo. Cap. VIII.

Scias quòd morbillus omnis eſt uariola cholerica: & non eſt differentia inter ea ambo in plurimo reliquarum diſpoſitionum: niſi quia morbillus eſt cholericus: & quòd ipſe eſt minoris quantitatis, & quaſi ipſe non pertranſit cutẽ, & non eſt ei altitudo de qua curetur proprie in principio ſui. Variolæ uero in principio ſuæ apparitionis eſt eminentia, & altitudo, & morbillus eſt minor uariolis: & minus accidit oculo, quàm uariolæ.

Quamquam dicta de uariolis, morbillis accommodentur, placuit tamen Auic. pro completiori doctrina agere in ſpecialiter de morbillis. Et primo ponit differentias inter morbillos, & uariolas. ſecundo ponit ſigna ſalutis. prima in duas. primo ponit differentiam ex parte cauſæ quorundã, & conſequentiũ. ſcdo ex parte ſignorum apparitionis. ſcda ibi ¶ Et ſigna apparitionis. ¶ In prima parte dicit quòd omnis morbillus eſt uariola cholerica: & non eſt differentia inter uariolas, & morbillos niſi ex parte cauſæ, & accidentium quæ cauſas conſequuntur. morbillus enim fit a cholera, ſiue a ſangnine cholerico. Ex quo ſequitur quòd ipſe eſt minoris quantitatis: & quaſi non pertranſit cutim: & non eſt altitudo de qua fit curandum: & proprie in principio. uariolis autem in principio eſt eminentia, & altitudo. & morbillus eſt minor uariolis: & minus accidit oculo, quàm uariolæ, quare materia eius in eo non retinetur ſed exhalat, non ita uariolarum, cum ſit groſsior.

Et ſigna apparitionis eius proxima ſunt ſignis apparitionis uariolarum: uerum lachrymæ in eo ſunt plures, & anguſtia, & inflammatio eſt uehementior, & dolor dorſi minor: quoniam cauſa eius in uariolis eſt repletio ſanguinea, & extẽdens uenam poſitam ſuper dorſum: nam generatio uariolarũ eſt propter multitudinem ſanguinis corrupti, & morbilli propter uehementiam malitiæ ſang. corrupti pauci. Et morbillus ſecundum plurimum egreditur ſubito, & uariolæ aliquid poſt aliquid.

In parte præſenti ponit ſigna morbillorum antequam appareant. d. quòd ſunt proxima ſignis apparitionis uariolarum. fiunt enim per ebullitionem præcedentem ſicut uariolæ. uerũ lachrymæ ſunt plures in morbillis propter acuitatem materię pungentis oculum, & anguſtia, & inflammatio uehementior propter intenſionem caliditatis materiei, dolor dorſi minor: quia cauſa eius in uariolis eſt repletio ſanguinea extendens uenam chilis poſitam ſecundum longitudinem dorſi. maior autem eſt hæc repletio ſanguinea, ſequuntur enim multitudinẽ ſanguinis corrupti, ſed morbilli eius acuitatem, & paucitatẽ. Et morbillus ſecundum plurimum egreditur ſubito: quia in ſecunda die, aut in tertia incipit apparere: & poſtquam incepit ualde cito egreditur propter ſubtilitatem materiæ: uariolæ autem incipiunt poſt tertium ſecundum plurimum: & paulatim, & tarde egrediuntur.

De ſignis ſalutis eius. Cap. IX.

Sunt ſicut ſigna ſalutis uariolarum: nam ille qui eſt uelocis proceſſionis, & apparitionis & maturationis eſt ſalus: & durus & uiridis, & uiolaceus eſt malus: & qui eſt tardæ maturitatis, frequentis ſyncopis, & anguſtiæ eſt pernicioſus: & qui occultatur iterum ſubito, eſt malus faciens ſyncopim.

Quæ dicit, nota ſunt ex præcedentibus: ſed ſumendo ſigna ſalutis ſunt febres non ualde fortes, quæ notabiliter remittuntur, aut auferuntur in apparitione morbillorum: uelox eorum apparitio, & proceſsio, maturatio, mollities, color rubeus. Econtra ſe. intenſa ualde, quæ non ſedatur in apparitione morbillorum, tarda apparitio, durities, color uiridis, uiolaceus, aut niger: frequens ſyncopis, & anguſtia uehemens, & occultatio poſt apparitionem, ſigna ſunt mortis.

Dubitat Gentilis utrum magis properet aduentus morbillorum, quàm uariolarum: & uidetur quòd ſic, quia pendent a materia calidiori magis ebullitioni parata, quàm materia uariolarum. Econtra uero uidetur quòd uariolæ debent magis properare: quia pendent a materia poſsibili magis ratione multitudinis uirtutem ſtimulante. Item uariolæ ſunt magis appropriatæ ætati humidæ: econtra morbilli, ſed prior ætas eſt magis humida. Reſpondet Gentilis nondum eſſe deciſum hoc dubium: cum nullius rationes militent contra aliam: neq; etiam experientia hoc decidi poſſe. Sed tenendum eſt in aliquibus morbillos magis properare .ſ. in habentibus complexionem calidiorem, aut etiam ſicciorem: aut utentibus regimine declinante ad calidum & ſiccum: & econtra in regimine & complexione cõtrariis magis properare uariolas. Aſpectus autem cœleſtes nunc uelocitant uariolas, nunc morbillos.

De cura. Cap. X.

Oportet in uariolis ut incipiatur, & extrahatur ſanguis ſufficienter, cum conditiones fuerint, & ſimiliter ſi morbillus fuerit cum repletione ſanguinis, & ſpatium illius eſt uſque ad quartum. Sed quando procedunt uariolæ, non oportet tunc ut adminiſtretur phlebotomia, niſi inueniatur uehementia repletionis, & dominium materiæ, tunc. n. phlebotometur quantitate, quæ exiccet, & conuenientius quidem, quòd in hac adminiſtratur ægritudine eſt phlebotomia:

& ſi

& ſi phlebotometur uena naſi ; confert iuuamentum fluxus ſanguinis narium,& tuentur partes ſuperiores a malitia uariolarum:& eſt facilis ſuper infantes.

Primo curat uariolas.ſecundo præſeruat quædam membra a nocumento uariolarum.tertio eradicat ueſtigia.ſecunda ibi [Membra quæ oportet.]in principio ſequentis capituli.tertia ibi[In hoc quidem loquimur.]in principio tertii.Primum capitulum diuido in quatuor partes.In prima ponit curam ante quam appareant.In ſecunda quando inceperunt apparere . In tertia quando complete egreſſæ ſunt,& apparet maturatio . In quarta quando incipiunt exiccari.ſecunda ibi [Cum ergo pertranſierit.]tertia ibi[Et quando egrediuntur.] quarta ibi [Et quando incipiunt uariolæ.]Prima in duas . In prima ponit curam per phlebotomiam,& ſibi ſimilia. In ſecunda ponit cibationem,& regimen medicinale conueniens tẽpore ebullitionis.ſecuuda ibi[Oportet ut fiat .] prima iterum in duas. nam in prima facit quod dictum eſt.In ſecunda probat . ſecunda ibi[Et quando neceſſaria eſt phlebotomia.] In prima parte dicit.Oportet ut in uariolis incipiatur ab extractione ſanguinis ſufficienter,cum conditiones fuerint.ſ.uirtus , ætas , & ſimilia.& ſimiliter in morbillo quando aderit repletio ſanguinea.Et ſpatium extractionis ſanguinis eſt uſque ad quartum.i. quouſq; incipiunt apparere uariolæ : ſed quando procedunt , tunc non fiat phlebotomia,niſi adſit uehementia repletionis , & multitudo materiæ:nam in eo caſu licet apparuerint phlebotometur quantitate,quæ exiccet.i.minoret. nam conueniẽtius quòd adminiſtratur in hac ægritudine eſt phlebotomia.ſecundo dicit quòd ſi phlebotometur uena naſi confert,& ſimiliter fluxus ſanguinis narium:& tuentur partes ſuperiores.ſ.facies a nocumento uariolarum . Et eſt facilis ſuper infantes.ſ. tam phlebotomia naſi , quàm fluxus ſanguinis narium : facile enim tolerant utrunque: non ita facile phlebotomiam uenarum magnarum.

Et quando neceſſaria eſt phlebotomia,et non phlebotomatur iterum complete,timetur ſuper ipſum corruptio extremitatis,et ſimiliter timetur quandoque ſimili illi, ſuper illum cuius aſſiduatur extinctio,et uenter ſoluitur.

In parte præſenti probat neceſsitatem phlebotomiæ . d . ꝙ quando neceſſaria eſt phlebotomia.ſ. propter multitudinem , & non ſit complete.i.ſufficienter ſecundum exigentiam repletionis, timetur ſuper infirmum corruptio extremitatis.i. alicuius membri extrinſeci propter fluxum multæ materiæ ad illud unde forte fit in eo cancræna, & ſimilia . & ſimiliter timetur quandoque ſimile illi.i.corruptioni ſuper illum ægrum cuius aſsiduatur extinctio.i.ſuperflue infrigidatur.materia.n. nõ potens exire propter nimiam frigiditatem ingroſſantem,& compingentem eam,& poros claudentem, retenta interius corrũpit aliquod membrum intrinſecum : & forte extrinſecum remanens prope cutim,& non exiens : & ſoluitur uenter.i.aliquando accidit fluxus uentris.ſ.propter omiſsionem phlebotomiæ,cum.ſ.materia eſt plurima:aut propter nimiam infrigidationem,nam ipſa non minorata , cum phlebotomia , neque exterius expulſa propter nimiam infrigidationem conuerſa interius facit fluxum uentris,qui frequenter eſt mortalis . facienda itaq; eſt phlebotomia , aut aliquid gerens uicem eius , cum repletio eſt magna,neq; ſuperflua fiat infrigidatio. Notandum pro declaratione partis quòd cum in uariolis ſit ebullitio in ſanguine,optima eſt eius euacuatio. unde conſentiente uirtute, & ætate fieri debet & copioſa ſecundum exigentiam repletionis:ita ut Raſis dicat decimooctauo continentis eſſe aliquando phlebotomandum uſq; ad ſyncopim , tum propter euacuare multitudinem,tum propter ſedare ebullitionẽ. Ego tamen non auderem facere tãtam phlebotomiam in hac ſe.quamuis ſit ſynocha,quantum in aliis ſynochis, quæ nõ terminantur per uariolas,timens ne huiuſmodi criſis per uariolas impediretur.hæc tamen phlebotomia debet fieri tempore ebullitionis,antequam appareant uariolæ, quæ frequenter apparent in quarta die . Et poſt earum apparitionem , ſiue ſit in quarta,ſiue ante,ſiue poſt,non debet fieri phlebotomia, niſi in caſu in quo eſſet magna repletio:nam tunc dato quòd apparuerint eſt apud.A.facienda phlebotomia minoratiua .ſ. a .iiij.ℨ. uſque ad . vi . nec propter hanc phlebotomiam timendum eſt materiam conuerti interius,& criſim impediri : cum uenæ in tanta repletione propter leuem phlebotomiã non inaniãtur: ita ut trahãt materiam intra:immo potius uirtus alleuiata erit potentior ad expellendum reſiduum . Si uero uirtus, & ætas non ſufferent phlebotomiam magnarum uenarum quæ ſunt in manibus:& pedibus:dicit Aui.phlebotomandum eſſe uenam, quæ eſt in extremitate naſi . Sed hæc communiter omittitur, quia difficulter inuenitur:& interdum trahendo materias ad naſum,difformat ipſum, & eſt potius nocumenti quàm iuuamenti:ut innuit Aui.in quarta primi de phlebotomia,ſed prouocatio fluxus ſanguinis narium eſt conueniens . Ego autem in his infantibus credo conuenire uentoſas cum ſcarificatione,aut ſanguiſugarum appoſitionem.cum hoc enim quòd minorant materiam,trahunt eam exterius : qđ non ita facit phlebotomia. Secundo nota quòd licet tempore ebullitionis ſit infrigidandum : non tamen extreme infrigidandum propter cauſas dictas:unde non conuenit ſyrupus de papauere, aut potus aquæ frigidæ multæ:ſicut conuenit in aliis ſynochis: ſed in frigidantia applicita exitus exterius nullo modo competunt: ſicut epithemata,& ſimilia:etiam ſi ebullitio eſſet fortis . ſed neq; exiſtente ebullitione forti eſt multum operiendus pannis:aut aliter multum calefaciendus:ſicut inferius dicetur .

Et oportet ut fiat in eis cibatio in primis cum eis in quibus eſt confortatio cum repercuſſione,et extinctione,abſque conſtrictione naturæ,et inſpiſſatione ſanguinis,ſicut ꝙ fit de iuiubis cũ tamarindis, et caſ.fiſt.et cũ eo ꝙ fit ex dactylis ĩmaturis,& ex lẽtibus præparatis.et iſſidebegi,et lenificatio uehemẽs.Et ſimiliter oportet,ut ſint cũ iſtis tamarindi , et quæ eis cũueniũt.Et cibus factus ex cucurbita, et melõ alraki : immo oportet ut ſit natura lenis in prĩcipio,et ſit intẽtio in eis ĩ quibus lenitur,ut in tamarindis.Et ſi nõ obedit cũ eis,addatur ſuper eos ſiracoſt cum facilitate,et cautela,et tereniabin,autin fuſio prunorum:et confert quandoque ſi in potu detur in principio apparitionis ueſtigiorum uariolarum pondus drach.iij. de rob dactylorum ſylueſtrium cum uno de trochiſcis cãphoratis:& ſyrupus de dactylis immaturis eſt uehementis iuuamenti in huiuſmodi hora.

In hac parte ordinans regimen cibale , & medicinale conueniens tempore ebullitionis:dicit quòd debet cibari in primis.i.tempore ebullitionis cum eis quæ confortent, repercutiant,extinguant.ſ.caliditatem ſuperfluam , inſpiſſent ſanguinem abſque conſtrictione naturę.i.uentris:ſicut quod fit de iuiubis,tamarindis,caſsia:& hoc mihi uidetur magis medicina quàm cibus:& poteſt ſic ordinari.℞. pulparum iuiubarum.xx. tamarindorum.ʒ.ij.flor.caſ.ʒ.ij.miſce: & fac electuariũ quod eſt partim nutritiuum,partim ſtypticum , ratione tamarindorum inſpiſſatiuum ſanguinis , ratione iuiubarum infrigidatiuum,& lenitiuum,ratione horum trium , & eſt doſis una . poteſt tamen ex his fieri decoctio,& aſſumi debite calida:& cum eo quod fit ex dactylis immaturis qui infrigidant , ſtypticant , & ingroſſant,& eſt magis cibale, & ex lentibus præparatis.i. decoctis abiecta prima aqua.& iſſidebegi, dicunt quòd eſt mica panis cum zuccaro.& lenificatio uehemens .i. cibi in quibus eſt notabilis lenificatio miſceantur cum cibis ſtypticis,ita ut fiat utrorumq; mutua refractio : ut per horum mixtionem leniatur uenter , & membra intrinſeca confortetur : propter quod ſubdit,ſimiliter oportet ut ſint cum iſtis tamarindi , & quæ conueniunt eis:ſicut pruna,& cibus factus ex cucurbita , & melon alraki.i.melon palæſtinus habens collum longum , ut cucurbita:uocatur apud arabes melon indus . Et ſubdit,immo oportet ut ſit natura.i.uenter lenis in principio : & intentio in eis cum quibus uenter lenitur , ſit ſicut in tamarindis.i. quòd lenitio ſit facilis,& ſi non obedit.ſ.uenter cum eis.ſ. tamarindis,addatur ſuper eos ſiracoſt cum facilitate,& cautela, & tereniabin,& ſunt ambo ſpecies mannæ:aut infuſio prunorum.q.d.lenientia debent eſſe facilia.ſemper enim in hac paſſione timendus eſt fluxus,& confert quandoq; ſi in potu detur in principio apparitionis uariolarum pondus.ʒ.iij.de rob dactylorum ſylueſtrium cum uno de trochiſcis de camphora , & ſyrupus de dactylis immaturis eſt uehementis iuuaměti in hac hora,infrigidat enim & ingroſſat,& hæc quandoq; in princi-

pio

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 280 sur 301

pio apparitionis conueniunt. quando ſcilicet eſt uehemens ebullitio,aliter non conueniunt:ut ſtatim dicetur. Et ex his aperte comprehendis quòd regimen tam cibale, quàm medicinale debet eſſe frigidum ad ſedandum ebullitionem,ſtypti cùm ad confortãdum membra intrinſeca nobilia, ut repellant a ſe materiam: & inſpiſſatiuum ſanguinis ut æquetur eius ſubſtantia,eſt enim nimis ſubtilis in uariolis per admixtionẽ choleræ:& debet eſſe partim lenitiuum ne uenter nimis conſtringatur:& debet eſſe pauci nutrimenti:ita ut diæta ſit tenuis tẽpore ebullitionis. Hæc huiuſmodi infrigidantia adminiſtrata ante apparitionem uiolarum non tollunt ebullitionem perfectiuam:ſed bene remittunt ne ſuperfluat,ne ſanguinis rectificationes corrumpantur.Sed in principio apparitionis tam regimen cibale,quàm medicinale debet eſſe calidũ, aut tẽperatum in actiuis:niſi forte ſe.ſuperfluat.ſit tamen tranſitus grada tus de regimine infrigidante ad calefaciens.Et nota quòd quã uis dictum ſit quòd regimen tam cibale, quàm medicinale debet eſſe lenitiuum,ut educantur ſuperfluitates in inteſtinis cõtentæ, non tamen debet eſſe ſolutiuum eligendo: immo nec multũ lenitiuum,nẽ forte ſequatur fluxus uentris,qui frequenter eſt mortalis tam in principio,quàm in proceſſu, propterea dixit Auicen.Si non obedit cum tamarindis, addatur ſiracoſt cum facilitate & cautela:quia ponendo per paruam quantitatem. Ego autem ubi uenter ſit nimis ſtypticus ſto contentus clyſteribus lenitiuis. Si uero aſcellat ſemel in die,omitto clyſteria.

Cum ergo pertranſierit ægritudo diem ſecundum & incipiunt variolæ apparere, tunc fortaſſe erit infrigidatio cauſa erroris magni:ex eo quod retinet ſuperfluitatem interius, & delationem eius ſuper membra principalia:& fortaſſe non ſit eis poßibile procedere,et apparere,accidit inquietudo, et anguſtia: et fortaſſe accidit nauſea.

In hac parte ponit curam quando incipiunt apparere.ſecundo ponit medicinas conuenientes tempore ebullitionis.ſecũda ibi§Medicinæ ingroſſantes.§Prima pars in quatuor. primo ponit canones in his quæ intus ſumuntur, & ponit medicinas. ſecundo in his quæ extra occurrunt. tertio in phlebotomia. quarto.ponit quoſdam alios canoñ.ſpeciales.ſecunda ibi. [Et oportet ut non approximent.]tertia ibi:[Et fortaſſe phlebotomia.]quarta ibi.[Et quandoque accidit.]Prima in duas.in prima ponit canones.In ſecunda medicinas: ſecunda ibi § Immo opportet.§Primo dicit quòd quando pertranſierit ægritudo ſcilicet febris diem ſecundum, & incipiunt uariolæ apparere innuens,quòd raro apparẽt niſi poſt ſecundum diem:tunc fortaſſe erit infrigidatio cauſa erroris magni eo q retinet ſuperfluitatem interius,& delationem eius ſuper membra principalia.& fortaſſe non eſt poſsibile eas procedere, aut apparere, unde accidit inquietudo,& anguſtia,& forte nauſea nocumento ori ſtomachi communicato.Dixit autem fortaſſe,nam dato quòd apparerent,& eſſet feb.magna,eſſet præſtantius infrigidare aliquantulum,quàm calefacere;quia temperãdo caliditatem ſuperfluam, uirtus fiet potentior ad expellendum: & ſic magis iuuabit hoc modo,quàm nocebit poros claudendo.

Immo oportet vt iuuentur ſuperfluitates in huiuſmodi diſpoſitione,cum eis quæ faciunt ebullire,et aperiunt oppilationes:ſicut fœniculum,et apium cum zuccaro,et ſuccus eorum: aut decoctio radicum, ſeminum, et fortaſſe odoratur aliquid de croco:et aqua ficuum eſt bona valde: ficus enim ſunt vehementis expulſionis ad exteriora:et illud eſt una de cauſis euaſionis a nocumento earum.

In iſta parte deſcribit quaſdam medicinas.d. immo oportet ut iuuetur ſuperfluitas ſcilicet ad exeundum in huiuſmodi diſpoſitione ideſt in hoc tempore,cum eis quæ faciunt ebullire, & aperiunt oppilationes: ſicut fœniculus, & apium faciendo ea bullire in aqua,& in decoctione illa aliquid zuccari ponendo:& ſuccus eorum conuenit maxime cum zuccaro ſyrupizatus:aut decoctio radicum,& ſemen eorum:aut ſimilium calefacientium,& aperientium,& fortaſſe odoratur.i.ponitur aliquid de croco cum his quæ dicta ſunt:facilitant enim exitum ſuperfluitatis,& cor confortant:& forte naribus odoret,ut trahat ſuperfluitates extra in partibus faciei. & aqua ficuum eſt ualde bona, facit enim materias exire ad cutim.quapropter ſecundo canone faciunt pediculos, & rectificant colorem corruptum mouẽdo ſanguinem exterius. ficus enim uehementer expellunt materias ad exteriora, quæ eſt una de cauſis euaſionis a nocumento earum.

Et de illis quæ conferunt ualde in huiuſmodi hora eſt,ut ſumatur laccæ ablatæ.drach.v.lẽtium excorticatarum drach. vij.dragaganthi.drach.iij.deinde coquantur cum libris. v. aquæ uſquequo remaneat quarta lib.unius,et detur in potu.

Et de illis conuenientibus in hac hora eſt hoc.Recip.laccæ albutæ quæ calefacit,& aperit,& confortat membra naturalia drach.v.lentiũ excorticatarum.drach.vii.dragaganthi.drach. iii.quæ duo defendunt pulmonem a nocumento uariolarum, & etiam inteſtina.bulliant in lib.v.aquæ, quouſque remaneat quarta lib.unius.& detur in potu: & certe male poterit bibi niſi miſceatur cum aliquo liquore.

Et de illis quæ ſunt uehementis iuuamenti ad faciendum apparere uariolas eſt, ut ſumantur ficuum citrinarum. drach. vij.lentium excorticatarum.drach.iij.laccæ.drach.iij. dragaganthi,ſeminis fœniculi ana. drach. ij. decoquantur cum lib. v.aquæ donec remaneat ex ea fere tertia, & coletur, & detur in potu de ea:expellit enim caliditatem a partibus cordis, & prohibet pulſum cordis.

Et de illis quæ multum iuuant ad faciendum apparere uariolas eſt,ut ſumantur ficuum ſiccarum.drach.vii. lentium excorticatarum.drach.iii.laccæ.drac.iii.dragaganti, ſe.fœniculi ana.drach.ii.decoquantẽ in lib.v. aquæ donec remaneat fere ex ea tertia.coletẽ & detẽ in potu de ea.hoc ſimiliter bibi nõ poteſt niſi miſceatur cum aliquo liquore: expellit enim caliditatem a partibus cordis,& prohibet pulſum eius.hoc enim facit mouendo materias exterius.

Et oportet ut nõ approximet ei in hac hora oleum aliquod omnino.Et oportet ut regatur, & elongetur ab aere frigido, & proprie in hyeme,& fiat cum illo illud quod fit cum ſudante:frigus enim oppilat poros, & redire facit materias retro. Et multitudo potus aquæ frigidæ cum niue:& introitus in domo uenti mala ſunt ualde, & fortaſſe phlebotomia eſt mala propterea quòd repellit,et conuertit illud quod procedit,quare caueatur poſt duos dies,aut tres.

Hic ponit canones in his quæ extra occurrunt.Et primo dicit quòd nullum oleum approximetur ei in hac hora.ſ.quando incipiunt apparere:quia impedit exitum earum claudendo poros ſui uiſcoſitate:& debent elongari ab aere frigido, & proprie in hyeme.frigus enim oppilat poros,& redire facit materias intus.unde ſeruetur in eo regimen quod ſeruatur in ſudãte:quia cauere debet a uento & aere frigido: nam ſi ſudantes ab extra infrigidantur nauſeant. ſecundo problematum. 19. problemate.tertio dicit quòd multitudo potus aquæ frigidæ, ideſt frigidatæ cum niue,& introitus in domo uenti ſunt mala ualde.eſt enim mos arabum, & ſaracenorum frequenter uti aqua cum niue infrigidata,quæ omnino debet caueri poſtquã inceperunt uariolari.Nam antequam incipiant apparere conceditur decimooctauo continentis. ad ſedandum ebullitionẽ fortem: licet credam multum potum aquæ frigidæ rariſsime conuenire: quia non niſi in ebullitione fortiſsima. Et fortaſſe in hac parte dicit phlebotomiam eſſe malam: propterea quia repellit & conuertit intus illud quod debet procedere extra: quare caueatur poſt duos dies,aut tres ſcilicet poſtquam inceperunt apparere. Sed de hoc dictum eſt ſupra quantum eſt opportunum.

Et quando accidit ex coopertura pannorum & calefactione quaſi ſyncopis,aut accidit ſyncopis,tunc neceſſariũ eſt regimẽ aeris,qui attrahitur,et reuerti ad odores cãphoræ,et ſan-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 281 sur 301

dalorum:& ſi non fuerit excuſatio quin detegatur corpus do mui uenti,aut aeri frigido,paulatim fiat, & ſimiliter quando adiutorium eſt cũ calefactione:aut dimiſsione infrigidationis.

Hic ponit quoſdam canones. Primus quãdo accidit ex coo pertura,& calefactione quaſi ſyncopis.i.lipotomia, aut accidit ſyncopis:tunc neceſſarium eſt regimen aeris qui attrahit. qui debet eſſe frigidus.eſt enim cõueniens odorare ſandalos, & camphoram,ut infrigidet,& cor confortent. Et ſi non fuerit excuſatio quin detegatur corpus uẽto : aut aeri frigido fiat paulatim;& ſimiliter eſt paulatim procedendum de auxilis frigidis ad calida,quãdo neceſsitas expoſcit de frigidis ad calida procedere.Et eſt hic aphoriſmus ſecundæ particulæ. Omnia ſecundum multum,aut repente calefacere,& infrigidare,&c.

Et quando incipiunt exire,& non inuenitur cum exitu earum alleuiatio:immo inuenitur caliditas inflammata, & lingua ad nigredinem decliuis:tunc caue ne calefacias.

Hic eſt ſecundus canon.Quòd quando incipiunt, & non inuenitur cum exitu earum alleuiatio:immo inuenitur caliditas inflammatiua,& lingua ad nigredinem decliuis, tunc caue ne calefacias:ſignificatur enim multitudo materiæ,cuius licet aliquid exiuerit:remanet tamen multa intus continuans ebullitionem:& forte ebullitio illa eſt corruptiua, & non perfectiua:quare eſt infrigidandum.

Et oportet ut tu alienes ab habentibus uariolas, & morbillum emplaſtrationem uentris:in hac enim eſt timor conſtricti⁹ anhelitus ſubito:& quòd accidat fluxus uentris malus,& mictus ſanguinis.

Tertius canon.Ventres habentes uariolas non ſunt emplaſtrandi,& maxime cum frigidis,aut ſtypticis. in hoc enim timetur conſtrinctio anhelitus ſubito:& quòd accidat fluxus uẽtris malus,& mictus ſanguinis,materia conuerſa interius. Cõtra hunc canonem procedunt medici cum uariolis aſſociãtur uermes,uomitus,aut fluxus uẽtris : applicant enim medicinas exterius pro horum curatione:ſed errant.Aliis enim ingeniis eſt procedendum in horum curatione.

Et in fine eius oportet ut conſeruetur natura : & cibetur loch lentium, ſicut ſunt lentibus elixatis duabus elixationibus cum renouatione aquæ: & loco lentium almakid cum tamarindis,& lentibus factis acetoſis,& aqua granatorum,& ſumach,& agreſta,& his ſimilibus.

Quartus canon.In fine eius.i.proceſſu conſeruetur natura .i.uenter ne fluat & cibetur loch.i.ſucco lentium ſicut ſunt, nihil aliud ultra lentes addendo,lentibus elixatis duabus elixationibus cum remotione aquæ ut uirtus nitroſa ſolutiua exiſtens in ſuperficie lentium remoneatur.& loco lentium cibetur almakid.i.cibo facto ex farina hordei,& lacte extracto butyro cum tamarindis.Sed ponatur parum de eis: quia leniunt. Aliter almakid.i.dactilis & lentibus factis acetoſis cum aqua granatorum,ſumach,& agreſta : non autem cum aceto, quia abraderet inteſtina.

Medicinæ autem ingroſſantes ſanguinem & infrigidantes eum,& prohibentes eum ab ebullitione, quæ in initio præcipiuntur ſunt,ſicut rob ribes,agreſta, & aqua fructuum frigidorum:& ſyrupus alcori proprie:& ſyrupus altelea:& ſyrupus de zumar.Et ſyrupus quidem alcori habet deſcriptiones plures,quas diximus in antidotario.Et dicemus hic deſcriptionem fortem mirabilem:& eſt illa quæ fit cum aqua lactis acetoſi iterati:& uirtus eius eſt uehemens ualde. Deſcriptio eſt hæc.Sume rob alcori partes duas,ſi autem non fuerit tibi præſens,Accipe alcori,& fac ſerrare ipſum, & accipe ſerraturã eius:aut mole ipſum,et miſce molitum eius cum medietate ſui de ſandalis in aceto diſtillato:aut ĩ aqua agreſtæ puræ diebus aliquot:deinde decoquatur in eo decoctione cum facilitate cũ longitudine donec diſſoluatur:deinde exprimatur et ſumatur de ſucco,& quanto acetum,aut aqua agreſtæ eſt plus tãto eſt melius:deinde ſumatur aqua adog abſtracto butyro mundificata a ſua caſeitate adog:aut cum colatione ultima, quæ fit dimittendo reſidere:aut cum decoctione,ſicut eſt decoctio aquæ caſei,donec ſeparetur aquoſitas:deinde ſumatur farina hordei & fiat ex ea:& aqua lactis acetoſi focha,& fiat acetoſum illud focha:deinde coletur,poſtea ſumatur illud focha: & ſit in eo de ſubtili aqua hordei:& fiat acetoſum:& quanto plus iteratur,tanto eſt melius.Sumantur ergo de eo partes .v. & ſumatur aqua pirorum de ſeni,& aqua cytoniorum acetoſorũ plurimæ aquæ:& aqua granatorum acetoſorum,& aqua pomorum acetoſorum plurimæ aquæ:& aqua alzaru : & aqua lymonis,& aqua prunorum acetoſorum, & aquæ dactylorũ in primis cum incipiunt apparere expreſſorum:& aquæ alcori recentis,& aquæ mororum de ſeni,quæ non maturantur in tegre,& aquæ chryſomelorum immaturorum,& acetoſorũ: & ſucci agreſtæ,& ſucci ribes,& ſucci præputiorum uitis, et ſucci roſæ perſicæ:et ſucci nenufaris,et ſucci uiolarum omniũ ana tertiam partis unius:et ſucci acetoſitatis citri,et ſucci acetoſitatis citranguli ana duas tertias partis unius : ſucci coriandri,et lactucæ et foliorum papaueris humidi, et endiuiæ, et portulacæ ana quartam partis unius : ſucci foliorum ſalicum:foliorum malorum,et foliorum pirorum, et foliorum azarur,et foliorum roſarum, et foliorum uirgæ paſtoris ana quartam partis unius:ſucci herbæ hircinæ : et roſarum ſiccarum,et nenufaris ſicci:et ſucci berberis ſicci, et ſeminis endiuiæ,et ſeminis lactucæ,et balauſtiarum,et nenufaris ana medietatem decimæ partis unius,et ſucci menthæ humidæ ſextã partis unius,et ſucci berberorum humidorum medietatẽ partis:aggregentur medicinæ et ſucci,et componãtur ſuper ignẽ: et ponantur in eis de lentibus partes quatuor,et de hordeo excorticato partes duæ, et de ſumach partes tres, et de granis granatorum partes tres,et decoquantur omnia ad ignem donec remaneat medietas:deinde dimittatur donec infrigidetur et confricetur fortiter,et coletur,et ſumatur de camphora ad omne pondus.ccc.drach.pondus aur. 1.et teratur camphora, et puluerizetur ſuper radicem cucurbitæ,aut kimiæ,et fundatur ſuper ea medicina cum facilitate:deinde ligetur caput eius cum re uehementis fortitudinis: deinde ponatur ſuper prunas donec ſciatur quòd forſitan ſeruet,et concutiatur, et ponatur in uitreata,et ſtringatur caput eius, ut non perdatur camphora,et lutetur:et doſis eius ſit uſque ad.drach.x. Et de hominibus eſt qui ponit in ea ſpicæ, et zingiberis, et ſeminis fœniculi,et aniſi,et cyperi, et piperis partes æquales ſecundũ quantitatem quæ ei uidetur.

Hic deſcribit medicinas conuenientes in principio tempore ebullitionis & patet.aqua.ſ.ſuccus frigidorum fructuum, ſicut pirorum,cydoniorum,& ſyrupus altelea.i.de piris:de zumar.i.de ſorbis ſm aliquos:ſed zumar eſt germen ſiue puſtulatio palmæ ſylueſtris.ſecũdo canone.& ſyrupus alcori .i. de palmis ſylueſtribus habet multas deſcriptiones dictas in antidotario tractatu quinto ubi dicitur ſyrupus alkedit, uel alkedic. ℞.alcorum.i.ſylueſtrium palmarum. Eſt autem palma arbor dactylorum ſylueſtrium : & omnes partes eius ſunt ſtypticæ partes duas:ſicut exempli gratia lib.ij.ſi autem habueris alcori.i.palmas recentes ſylueſtres fac ſerrare ipſum iam ſiccatũ : & accipe ſerraturam eius:aut mole ipſum.ſ.diuiſum in partes paruas cum molis molendini,ut fiat ſicut farina. Quæ dicit in hac deſcriptione lõga pro maiori parte nota ſunt.Aqua adog. .i.lactis acetoſi.focha.i.potus factus ex hordeo & aliis rebus. & ceruiſia eſt ſpecies eius apud Simonem, ſiue potus : focha eſt ſpecies ceruiſiæ.citranguli.i.arancii. & barba hircina ſm Aui.eſt planta hypoquiſtidos.Crater eſt nomen uaſis. cirmen nomen alterius uaſis. Deſcriptio huius ſyrupi eſt nota,& uirtus eius eſt infrigidatiua,ingroſſatiua,& ſedatiua ebullitionis ideſt nõ ponitur in ea zuccarum,neq; mel : ſed ponitur ſuccus menthæ ad ſtomachi confortationem:quidam homines addũt quædam calida ad remittendum frigiditatem ſuperfluam medicinarum frigidarum,pororum apertionem,& membrorum confortationem.

Et

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 282 sur 301

Et quando egrediuntur uariolæ cum complemento,et pertranſit ſeptimus, et apparet in eo maturatio, tunc neceſſe eſt ut rumpãtur cum acubus de auro, et auferatur humiditas cum coto.

In parte præſenti curat uariolas in ſtatu: & primo aperiendo eas. ſecundo ſaliendo eas,ut exiccentur. tertio docet eas quibuſdam aliis ingeniis exiccare.ſecunda ibi§Salitio autẽ.§ tertia ibi§Et fumigatio.§ In prima parte dicit quando egrediuntur uariolæ complete:& pertranſit ſeptimus ab initio apparitionis,& apparet maturatio completa:tunc neceſſe,ideſt utile eſt ut rumpantur cum acubus de auro. eſt enim præſtantius quàm ferrum,ad aperiendum,& cauterizandum propter bonitatem,& proprietatem ſuæ complexionis,& ſectio facta cum ære facilius curatur,quàm facta cum ferro.prima problematum trigeſimoquarto problemate, & auferatur humiditas cum coto:utilitas apertionis eſt: quia non derelinquunt ita cruſtæ ueſtigium.

Salitio autem neceſſaria eſt, et cum uolueris ſalire: tunc elonga ſalitionem ab eis,quas erupiſti de magis doloroſis ex propinquo:illud enim facit dolorem:immo ſali illas quæ ſunt præter eas,et dimitte claudens cum eo uiam orificiorum ſuorum:donec ſugant ſalem ſuum:et non ſaliantur ante complementum maturationis:illud enim fortaſſe faciet accidere dolorem uehementem,et apoſtema. Et ſalitio quidẽ eſt res,quæ eſt neceſſaria poſtquam maturantur: et illud quidem fit cum aqua ſalis in qua eſt uirtus croci: et ſi aqua illa eſt aqua roſata tunc eſt melius,et aqua in qua decoquuntur tamariſcus et lentes,et roſæ,deinde ſalitur,eſt ultima,et proprie ſi ponũtur iterum in ea camphora,et ſandali.hæc enim ſalitio maturat,et exiccat,et facit cadere cum uelocitate.

Salitio autem qua tamen hoc tempore non utimur, eſt ad feſtinam eorum exiccationem:ſed non ſaliendæ ſunt doloroſæ:nec quæ de nouo apertæ ſunt,neque immaturæ.fortaſſe.n. accideret dolor fortis & apoſtema.Sed pro ſalitione.℞. aquę roſ.℥.i.ſalis.ʒ.i.croci.ϑ.s.diſſolue ſimul.uel.℞.tamariſci,lentiũ,roſ.añ.ʒ.ij.aquæ li.i.bulliant ſimul quouſq; lentes decoctæ ſint:ſed roſæ ponantur ad bulliendum in fine: deinde colentur.& pro unaquaq;.℥.addatur ſalis.drach.i.aut minus:& hæc eſt ultima.& proprie ſi ponatur pro unaquaq;.unc. aquæ camphoræ gra.i.ſandali.ϑ.s.hæc enim ſalitio exiccat & maturat:& proprie per crocum ſi quid fuerit incomplete maturum:& facit uelociter cadere eas,modus autem eſt ut cotum in huiuſmodi aqua tepida infuſum uariolis applicetur: & aliquanto dimittatur tempore:& hoc aliquoties fiat:exiccat, & facit eas cadere uelociter.

Et ſuffumigatio cum tamariſco eſt iuuatiua ualde, et in hyeme oportet ut applicetur æger incenſioni ex tamariſco. Et quando uariolæ ſunt uehementis humiditatis: tunc neceſſaria eſt ſuffumigatio cum myrto,et foliis eius.Et de regimine bono apud maturitatem uariolarum paruarum, et magnam uoluntatem exiccationis earum eſt, ut dormiat patiẽs uariolas ſuper farina rizi,et milij, et hordei, et fabarum, et magis conueniens eſt, ut ponas ipſam impletionem culcitræ quæ ſit rara in qua penetret uirtus. Et folia cupreſſi ſunt bona in hoc,et oleum malum eſt in hac hora, quoniam prohibet exiccationem.

Hic docet aliis ingeniis exiccare. primo ſuffumigiando cũ tamariſco,& applicando partes uariolatas igni ex tamariſco. Item ſuffumigatio cum grano myrti,lignis, & foliis eius. ſecundo quando non eſſent ex toto maturæ faciendo ægrũ dormire ſuper farina rizi,hordei,milii,fabarum,aut aqua earum, aut impleatur culcitra rara his farinis, & iaceat ſuper eam, & ſuper panno ſubtiliſſimo poſito immediate ſuper farinam. & folia cupreſſi ſub linteamine poſita conferunt ad hoc.& omne oleum tempore exiccationis eſt uitandum, nam ſua oleaginitate prohibet exiccationem.

Et quando incipiunt uariolæ exiccari: tunc oportet ut liniatur ſuper eas ex medicinis prædictis cum uirtute croci.Et quando accidunt ex uariolis ulcera confert unguentum albũ et proprie permixtum cum aliquantulo camphoræ,et raſura radicum cannæ cum aqua roſata,aut raſura uenarum arboris ſalicis,aut arboris azarur. Et quandoq; confert unguẽtũ de ceruſſa et litargyro.Et quando ſunt in naſo cruſtæ confert ceratum factum cum oleo roſ.puro cũ uirtute ceruſſæ,et clymiæ.Et adminiſtratio alicuius olei poſt exiccationẽ, et apud ulcerationem eſt bona:apud exiccationem quidẽ cũ eo quod facit cadere cum uelocitate,et apud ulcerationẽ, propterea quòd ipſum eſt materia emplaſtri, et unguenti. unguentum quidem rubeum bonum eſt ad ulcera uariolarum.

Ponit curam uariolarum quando incipiunt exiccari. d. q liniatur ſuper eas ex medicinis prædictis.ſ.farina rizi, milii, & ſimilibus cum pauco croci miſcendo cum aliquo liquore, utputa oleo roſ.& ſimilibus.crocus maturat,& ſedat doloré. Et quando accidunt ulcera ex uariolis confert unguentum album camphorizatum.Item raſura radicum cannæ quæ uocatur arundo,cum aqua roſ. Item raſura radicum arboris ſalicis,aut arboris azarur. & eſt ſpecies piri. pro ipſa accipimus radicem arboris ſorbæ.Et quandoque confert unguentum de ceruſſa,& lithargyro. Et quando ſunt in naſo cruſtæ confert unguentum factum ex oleo roſ.puro .i. facto ſolum ex oleo, & roſis cum uirtute ceruſſæ & clymiæ:quæ ſ. fiat ſolum infuſæ in eo,& colatæ;& fit clymia argenti,aut plumbi. & adminiſtratio alicuius olei quando ſunt exiccatæ:& quando remanſit ulcus confert remolliendo,& faciendo cadere cruſtas ipſarum:ſed ratione ulcerum confert:quia eſt materia unguentorum ſimul cum cera.& unguẽtum rubeum eſt bonũ ad ulcera uariolarum.uide ipſum,quinto canone,tractatu nono.

De obſeruatione membrorum, & defenſione eorum a nocumento uariolarum, & morbilli. Cap. XI.

Membra quæ oportet cuſtodiri a nocumẽto uariolarũ ſunt ſicut guttur,& oculus,& partes ſuperiores narium,et pulmo,et inteſtina: hæc enim membra ſunt illa quæ ulcerantur.

In hoc capitulo defendit quædam membra a nocumento uariolarum.in ſequenti remouet ueſtigia earum.Hoc primũ capitulum habet tres partes. In prima enumerat mẽbra quæ oportet cuſtodiri. In ſecunda ponit nocumenta quæ accidũt unicuique eorum. In tertia curat.ſecunda ibi§ Fortaſſe quidem.§tertia ibi§ Conſeruatio autem.§ In prima parte dicit quòd membra cuſtodienda a nocumento uariolarum ſunt guttur,& oculus,& partes ſuperiores narium,pulmo, & inteſtina. hæc enim membra ulcerantur, ſupple,& alia nocumenta patiuntur.

Fortaſſe.n.oculus deſtruitur, et fortaſſe accidit in eo albugo.In gutture uero fortaſſe accidit præfocatio, et fortaſſe accidunt ulcera quæ prohibent deglutionem in meri,et fortaſſe peruenirnt ad hoc ut ſit illic corroſio perniciosa.In ſuperioribus uero partibus narium fortaſſe accidunt ulcera,quæ ſtringunt meatus odoratus.In pulmone uero fortaſſe accidit ex bothor uariolarum et morbilli, conſtrictio anhelitus uehemens,et fortaſſe faciunt cadere in phthiſim cum ulcerantur. In inteſtinis fortaſſe accidit excoriatio cui ſuccurrere eſt difficile.

Hic ponit nocumenta quæ incurrunt hæc membra. & habet quinq; partes.ſicut quinq; ſunt hæc membra quæ nocentur.partes patent. Primum membrum eſt oculus qui fortaſſe deſtruitur,& aliquando rumpũtur tunicæ & humores egrediuntur,& fortaſſe accidit in eis albugo.In gutture uero accidit præfocatio cum uariolæ fiunt in epiglotti. & aliquando fiunt uariolæ & ulcera in meri quæ prohibẽt deglutitionẽ.& aliquando ulcera illa fiunt corroſiua ducentia ad perniciem meri.In ſuperioribus partibus narium aliquando accidunt ul

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 283 sur 301

cera ſupple,& uariolæ quę ſtringunt meatus odoratus.In pul mone uero aliquando accidit ex puſtulis uariolarum, & mor billorum conſtrictio anhelitus uehemens, & aliquando cum ulcerantur faciunt phthiſim. In inteſtinis accidit excoria tio cui difficile eſt ſuccurrere propter ulcera derelicta ex uariolis , & propter materiam acutam fluentem per inteſti na ipſa excoriantem.

Conſeruatio autem oculi melior eſt , vt fiat alcohol oculo cum almuri , & aqua coriandri : & aqua roſa .in qua iam poſita ſunt ſumach , & camphora & proprie in primo die: & cum almuri ſolo : & ſimiliter fiat alcohol cum alchol nutrito ex aqua coriandri & aqua ſumach poſita in ea camphora , & ſuccus pulpæ granatorum eſt bonus iterum in principio . Cum vero apparent , tunc facere alcohol cum aqua roſa . & camphora eſt magis conueniens . Et dictum eſt quòd facere alcohol cum napta alba eſt bonum in hoc. Et oleum de fiſticis eſt de eis quibus utuntur mulieres in regione noſtra poſt variolas , & euentum nocumenti in oculo: & eradicat caliginem ſi fuerit , & rectificat oculum,& collyrium album eſt bonum valde apud apparitionem bothor. Conſeruatio autem oris , & gutturis eſt ſicut ſuctio granato rum , & ſuctio granorum eius in principio , & ſuctio mororum de ſeni , & gargarizatio cum rob eorum : & proprie quando conqueritur de dolore in eis,& tunc oportet vt lambatur de robeorum aliquid poſt aliquid . Sed ſuperiores partes narium cum epithematione ex memithe & ſandalis & rob agreſtæ , & aceto . Et odorare acetum ſolum eſt ve hementis iuuamenti . In conſeruatione vero pulmonis non eſt quod ſit ſicut loboc ex lentibus lene cum ſemine papaueris . Inteſtina autem plurimum quidem oportet vt conſeruentur poſt inceptionem cum ſtypticis . Et cum incipit ſolu tio ventris in fine ægritudinis curetur cum trochiſcis de ſpodio,& ribes,& trochiſcis de ſemine acetoſæ .

Hic ſuccurrit nocumentis horum quinque membrorum dicens : quòd conſeruatio oculi , ne incurrat nocumenta uariolarum , eſt ut fiat collyrium cum almuri ideſt de hor.ut Recip.almuri de hordeo . ℈ . s . aquæ coriandri . aquæ roſa.ana. ʒ . ii .in quibus poſita ſint in infuſione ſumach . ℈ . s . cãphoræ gr.ii.miſce & proprie in primo die ante aduentum uariola rum . Item cum almuri ſolo diſſoluto cum aliqua ex aquis. unde Auicen . ſecundo cañ. cap. proprio : fit ex eo alcohol. in principio uariolarum , & prohibet bothor ab oculo . Et ſimiliter fiat alcohol ideſt collyrium . cum alcohol ideſt puluere ſubtiliſsimo nutrito ex aqua coriandri . Hic autem puluis poteſt eſſe ex almuri exiccato poſtea nutrito diſſoluto cum aqua coriandri . Item aqua ſumach poſita in ea camphora : & ſuccus pulpæ granatorum eſt bonus : & iterum in principio ante apparitionem . Cum autem apparent , tunc magis conueniens eſt facere alcohol ideſt collyrium cum aquæ roſ . unc . s . camphoræ gran . vi . & non cum ualde ſtypticis, prohibentur enim in principio ophthalmiæ & puſtularum fortia ſtyptica : & laudantur ſtyptica non multum frigida. Sed de hoc in ophthalmia dixi quantum eſt opportunum : & dictum eſt quòd alcohol ideſt collyrium cum nepita alba quæ eſt oleum petroleum eſt bonum ualde : ſed non in principio: immo potius in fine ad remouendum albuginem , & ſimilia . Et oleum de fiſticis eſt de illis quibus utuntur mulieres in regione noſtra poſt uariolas ad euentum nocumenti in oculo , & eradicant caliginẽ ideſt ueſtigium caligans oculũ, & collyrium ideſt ſief album in oculo collyrizatum eſt bonũ cum apparent bothor. Conſeruatio autem oris , & gutturis fit ſuggẽdo ſuccũ granatorũ expreſſum ex toto granato. Item ſuccũ eorũ in princ.Item ſuctio mororũ de ſeni ,& gargariza tio cum rob eorum : & proprie cum conquerit de dolore in eis : & bonum eſt ut lambat de rob eorum aliquid poſt aliquid . Sed ſuperiores partes narium conſeruentur cum epithematione ex memithe, & ſandalis,& rob agreſtę , & aceto quod epithema debet potius intus poni , quam exterius : & odorare acetum ſolum eſt uehementis iuuamenti. In conſer uatione autem pulmonis non eſt aliquid ita conueniens ſicut ſuccus lentium ſcilicet coctarum cum ſemine papaueris , qui poteſt lambendo ſumi . Inteſtina autem debent conſeruari cum ſtypticis ſumptis,& clyſterizatis : & cum incipit ſolutio uentris. in fine.ideſt in proceſſu ægritudinis curetur cum tro chiſcis de ſpodio , de ribes , de ſeminẽ acetoſæ ſumptis cum aliquo liquore : ſedeant enim febres , & ſiſtũt fluxum uentris: ſed pro completa notitia recurre ad tertiam , quintam , nonã decimam , & decimamſextam tertii.

De eradicatione veſtigiorum variolarum. Cap. XII.

IN hoc quidem loquemur vice alia cum loquemur de de coratione : nunc vero dicemus illud quod eſt magis con ueniens , & magis pertinens . Et de eis quæ eradicant veſtigia variolarum iterum ſunt radices arundinum,& ſarcocolla , & ſemen melonis , & cortices eius exiccati, & rizi abluti , et aqua hordei , et albumen oui , et creta rara , vel lutum rarum , et lithargyrum et zuccarum tabarzet , et amylum et amygdalæ dulces , et amygdalæ amaræ . Et de oleis oleum de lilio , et oleum de fiſticis , et adeps aſini cum oleo roſ. et quæ ſunt eis ſimilia , et aqua quæ fit in vulga cameli , quæ aſſat eſt vltima . Et de illis quæ ſunt fortiora eſt ſpuma maris , et lapis piperis , et coſtus , et ammoniacum, et thus , ſapo cum baurach. et oſſa vetuſta aduſta , et ſemen ra phani , farina raphani exiccati , ariſtolochia , lupini . Et de cibis rectificantibus colorem plumbeum ſunt granata dul cia , et cicer , et vinum bonum , vitelli ouorum ſorbilium, ius gallinæ , et alcobugi , et alduragi impinguati . Et oportet vt aſſiduet habens ea balneationem . Et de compoſitis eſt vt ſumas oſſium aduſtorum , et ſtercoris ouini antiqui , et oſtracorum nouorum , et amyli, et ſeminis melonis,et rizi ab luti , et ciceris omnium ana.partes.x.et granorum alben, et lupinorum , et coſti et ariſtolochiæ longæ omnium ana partes quinque , et radices arundinis ſiccæ partes . xx . Fiat ex eis epithema cum aqua melonis,aut cum aqua cucumeris ſylueſtris : aut cum aqua hordei , aut cum aqua fabarum : et liniatur cum eo membrum , et abluatur in mane cum decoctione violarum . Aliud , oſtracorum nouorum , oſſium antiquorum,radicis arundinis, perſicæ,amyli,ſeminis melonis : rizi abluti , granorum granatorum , coſti partes æquales . fiat ex eis gumera : Et iterum lupini , et cicer nigrum liniatur cum eis .

Primo promittit ſe locuturum ſeptima huius de hac materia .ſecundo ponit quædam conuenientia . ſecunda ibi [Et de eis .] Et hæc pars diuiditur in quatuor. In prima ponit ſimplicia quædam debilia : deinde fortia . In ſecunda cibos rectificantes colorem plumbeum . In tertia regimen per balneum . In quarta medicinas compoſitas . ſecunda ibi § De cibis . § tertia ibi § Oportet . § quarta ibi § Et de compoſitis. § Et quæ dicit in omnibus his partibus nota ſunt. Lutum rarum ideſt lapis piperis ſecundum aliquos eſt lapis inuentus in ſpongia ad ſimilitudinem piperis : aut intellige lapillum qui diu ſtetit in pipere.alcobugi ideſt perdix,alkuragi & auragi idem ſunt quod turtur : ſed in uno ponitur al , qui eſt articulus apud arabes.gumera eſt medicina cum qua mulieres fricant faciem , ut ſe decorent . Et nota quòd hæ medicinæ communiter applicantur de nocte : ſed poſtea in die abſtergunt faciem ab his medicinis cum ſacculo pleno furfuribus , & uiolis quem infundunt in aqua calida , & faciei applicant toties quòd fiat bona abſterſio . Ideo dicit Auicen. prope finem capituli : & liniatur membrum cum eo ſcilicet in nocte . In mane uero cum decoctione uiolarum lauetur. Cura uariolarum triplex habet regimen primum debetur tempore ebullitionis antequàm appareant . ſecundum poſtquam apparuerint uſque ad completam exiccationem , tertium

Triplex regimen in cura uariolarum.

tium eſt commune utrique. Primum regimen habet duas intentiones, prima eſt euacuatio. ſecunda eſt digeſtio ſub qua comprehenditur ebullitionis ſedatio. Prima intentio. ſ. euacuatio completur cum phlebotomia, & aliis modis ſanguinē minuentibus. ſi ergo uirtus & ætas conſentiunt fiat phlebotomia ex uena cōmuni in brachio dextero, & hauriatur quantitas ſanguinis ſecundum exigentiam repletionis, & uirtutis tolerantiam: quæ quantitas ſanguinis debet eſſe aliquādo multa immo uſque ad ſyncopim excluſiue ſecundum Raſim. 18. continentis. Sed credo præſtantius eſſe plethora exiſtente magna partiri phlebotomiam. exempli gratia. primo phlebotomatur uena communis dextra. ſecundo ſiniſtra: & hauriatur ſanguis ſecundum exigentiam. Si uero non conſenſerit, ſicut eſt communiter, uentoſetur cum ſcarificatione: & ſanguiſugæ apponantur ſpatulis, aut naribus, aut prouocetur ſanguis ex naribus. huic tamen euacuationi ſi uenter fuerit ſtypticus præmittatur clyſtere lenitiuum in communi forma magis aut minus declinans ad frigidum ſecundum exigentiam febris: nec in ipſo ponantur ſolutiua eligentia.

Secunda intentio eſt digeſtio ſub qua comprehenditur ebullitionis ſedatio, quæ perficitur cum frigidis ingroſſantibus moderate ſtypticis: non tñ uentrem conſtringentibus, ſicut aqua decoctionis hor. & iuiubarum cum ſyrupo de granatis, aut de acetoſitate citri, aut lymonis, agreſtæ, ribes, & ſimilibus: aut ſine his. quæ digeſtiua debent eſſe frigida magis in morbillis, quàm in uariolis. & ad humi. & ſiccum, aut temperiem in actiuis. Regimen ſecundum debitum uariolis poſtquàm apparuerint habet tres intentiones. prima eſt eductio ſuperfluorum ad cutim, quæ ſunt materia uariolarum & morbillorum uſque ad earum maturationem. ſecunda eſt ipſarum maturarum apertio. tertia ipſarum exiccatio. Prima intentio completur cum calidis ſubtiliantibus, aperientibus oppilationes, & ducentibus materiam ad cutim. ſint tamen admixta aliqua quæ confortent, & tueantur membra intrinſeca a nocumento. Et nota q̄ quamuis hæc debeāt eſſe calida: ſint tamē in initio remiſſe calida & caliditas ſicut remittitur febris augendo procedat. Et ex optimis quæ eligi ex Auicen. poſſunt eſt. Recip. ſicuum citrinarum numero ſex: lentium coctarum abiecta prima aqua. drach. iii. laccæ. drach. i. dragaganthi: fœniculi ana. ℈. ii. incidantur ficus, & cum reliquis bulliant in. ii. lib. aquę uſque ad conſumptionem medietatis & coletur. hic poſſunt aromatizari cum gran. iii. croci. ſecundo materia ducatur ad cutim cum debita coopertura pannorum, ita ut caleat: non tamen ſuperflue: & ſi panni ſint rubei trahunt exterius ratione ſimilitudinis, & non competunt olea neque alia exterius applicita prohibentia exitum. Secunda intentio ſcilicet ipſarum maturarum apertio completur cum acubus de auro, & fugatur humiditas fluens cum coto: ſed melius eſt ut remoueatur aliquid cum forpicibus de pelle, ne reclaudantur. Tertia intentio ſcilicet ipſarum exiccatio completur ſuffumigando cum tamariſco, & ex foliis myrti & eius granis. & Auicen. docet iacere ſuper farina rizi, milii, fabarum & ſimilium: & præcipit ſalitionem quæ non eſt in uſu: ſed medici noſtri Veneti tangunt eas cum foliis abſinthii uiridis: & hoc tempore cauendum eſt ab oleo, & humectantibus. Oleum tamen conuenit poſt eorum exiccationem ad faciendum cruſtas cadere: & quia eſt materia unguentorum.

Tertium regimen habet duas intentiones, una eſt correctio accidentium, altera eſt regimen ſex rerum. Prima intentio completur ſubueniendo ſyncopi ſequenti ſuperfluam caliditatem cum ſpiratione aeris frigidi, & odore camphoræ & ſandali, & paulatim diſcooperiendo eum in aere frigido. Dolor autem qui ſequitur maturationem uariolarum ſicut in manibus, & pedibus ſedatur infundendo loca in aqua calida: & accelerat maturationem, & eruptionem earum: & confert cum extrema infrigidantur ponere ea in aqua calida. ulcera autem ſubſequentia uariolas curantur cum unguento albo camphorato: ſed putrefactiones extremitatum curantur cura cancrenę. Variolæ futuræ in oculo ſubuenitur cum aqua ro. in qua infuſum ſit ſumach: & ſi eſt magna caliditas ponantur pro. unc. i. aquæ ſupraſcriptæ grana. iii. camphoræ; ſed inchoante puſtula in oculo prima die, poſtea addatur his parum ſief albi: & curetur cura puſtulæ oculi. ueſtigio autem & caligini remanenti in oculo ſubueniatur cum zuccaro candi: & apud Auicen. cum oleo de fiſticis. Sed prohibendum nocumentum oris & gutturis fuctio ſucci granatorum expreſſorum cum tota ſubſtantia confert. Similiter ſuctio mororum, & diamoron cum aqua roſ. in earum augmento, & in ſtatu diamoron cum aqua hordei & paſſularum: & tueantur partes ſuperiores narium cum aqua roſ. & agreſta: & pulmo cum diadraganto: & inteſtina cum trochiſ. de ſpodio, & clyſteriis propriis in dyſenteria ſed ueſtigia uariolarum prohibentur ne fiant ligando manus pueri, aut aliter prohibendo ne ſcalpant: & epithemetur cum hoc unguento. recip. farinæ lentium, lupinorum, fabarum, orobi, lithargyri, ceruſſæ ablutæ, clymiæ ana. drach. ii. cum oleo de lilio & axungia aſini fiat unguentum & linimentum. Aliud Raſ. recip. lithargyri nutriti, radicis arundinis, oſsium uetuſtorum, farinæ cicerum, farinæ rizi, ſe. melonum mundorum, ben, coſti, ana. quantum libet. hic cū mucillagine fænugreci. & ſe. lini miſceantur: & ex altero eorum facies eorum epithemetur de nocte, & in mane abſtergatur cum ſaculo ex furfure, & uiolis infuſo in aqua calida. Secunda intentio ſcilicet regimen ſex rerum patere poteſt ex dictis: ſed diæta debet eſſe infrigidans, & ingroſſans aliqualiter ſtyptica: non tamen uentrem conſtringens declinans ad ſiccum in uariolis, & in morbillis ad humidum. Et debet cauere tempore ebullitionis a carnibus, ouis, & uino. poſtea debet ingroſſari diæta quanto magis accedit ad ſanitatem: & in ſumma ſit proportionata regimini medicinali.

De febribus apoſtematum. Cap. XIII.

IAm ſciuiſti diſpoſitiones febrium, quæ ſequuntur apoſtemata apparentia: & quòd ſunt ſecundū plurimū de genere febrium diei, cum apoſtemata iſta ſecundum plurimū non perueniant ad cor, niſi cum calefactione ſua abſque ſua putredine: & plurimum quidem horum eſt a cauſis primitiuis. Cum autem peruenit putredo eorum ad cor, propter ſuam magnitudinem, aut propter ſuam propinquitatem, fit ſeb. fortaſſe non de genere feb. diei. Et plurimum quidem ſimilium horum nō fit niſi a cauſis antecedentibus corporeis, & repletionalibus crudis: & quandoque fiunt ex vlceribus, ad quæ trahuntur materiæ malignæ, retinentur in carnibus mollibus.

Primo ponit quæ febres ſequantur apoſtemata tam intrinſeca, quàm extrinſeca. ſecundo ſigna. tertio curam. partes patent. Primum capitulum diuiditur in duas partes. In prima ponit quæ febres ſequantur apoſtemata extrinſeca. ſecundo quæ ſequantur apoſtemata intrinſeca. ſecunda ibi ¶ Febris autem. ¶ In prima parte dicit quòd tu iam ſciuiſti ſcilicet in ephemera ſcilicet ex apoſtemate cuiuſmodi febres ſequantur apoſtemata extrinſeca: & quòd ſecundum plurimum ſunt de genere febrium ephemerarum, cum ſecundum plurimum apoſtemata iſta non perueniant ad cor niſi cum calefactione abſque putredine ideſt calefaciunt cor non mittendo uaporem putridum ad ipſum. ſecundo dicit quòd plurimum horum apoſtematum eſt ex cauſis primitiuis, quando faciunt feb. ephemeram. tertio dicit quòd cum fortaſſe ideſt aliquando peruenit putredo, ideſt putridus uapor ad cor propter ſuam magnitudinem, ideſt apoſtematis: aut propter ſuam propinquitatem ad cor ſicut quando eſſet in ſubaſcellis: aut ſub mamilla ſiniſtra, non fit febr. ephemera: ſed ſupple fit febris putrida. quarto dicit quòd plurimum horum, ſcilicet apoſtematum quæ faciunt febr. putridas non perueniunt niſi a cauſis antecedentibus corporeis, ſicut ſunt malæ complexiones oppilationes, & a cauſis repletionalibus crudis, ideſt ab humoribus replentibus indigeſtis. quinto dicit quòd hæc apoſtemata quando fiunt ex ulceribus ſupple, uel puſtulis ad quæ ulcera attrahuntur materiæ malignæ, & retinentur in carnibus mollibus, quæ ſunt in locis emunctoriis ſicut poſt aures, propter ulcera labiorum menti, & colli, & in

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 285 sur 301

ſubaſcellis propter ulcera manuum, & in inguinibus propter ulcera in uirga, aut in pedibus. Hæc tamen apoſtemata facta in locis emunctoriis quandoque faciunt putridas, quandoque ephemeras iuxta aphoriſmum, In bubonibus omnes febres malæ demptis ephemeris.

Febres autem quæ ſequuntur intrinſeca apoſtemata fortaſſe non fiunt ex applicatione calefactionis ad cor ſine putredine.

In parte præſenti oſtendit quæ febres ſequuntur apoſtemata intrinſeca. ſecundo ponit quaſdam diuerſitates febrium ſequentium apoſtemata. In tertia ponit canones. ſecunda ibi § Et uehementiores. § tertia ibi § Et ſcias. § In prima parte dicit quòd febres quæ ſequuntur apoſtemata intrinſeca fortaſſe non fiunt ex applicatione caliditatis ad cor ſine putredine. nam ab apoſtemate intrinſeco facile putridus uapor peruenit ad cor propter propinquitatem ad cor, & propter uiarum rectitudinem & amplitudinem. econtra ab apoſtemate extrinſeco. aliquando tamen accidit ab apoſtemate intrinſeco fieri ephemeram propter ſui paruitatem, & diſtantiam ſicut a paruo apoſtemate exiſtente in extremitate inteſtini recti: immo quædam apoſtemata intrinſeca nullam faciunt feb. ſicut glandulæ, & ſcrofulæ: & ſimiles quæ non ſunt calidæ nec per ſe, nec per accidens.

Et uehementiores quidem febres fiunt ab apoſtematibus intrinſecis, quando ſunt ex genere eryſipilæ in quibuſdam uiſceribus, & extenditur dolor, & ſitis, & inflammatio: & ſignificant ea ſignificationes permixtionis choleræ plurimæ cum ſanguine. Et hæc apoſtemata intrinſeca ſunt ſicut apoſtemata cerebri, & uelaminum eius, & ſimach auris, & gutturis quandoque: & in uelamine quod ſequitur pectus: & hepate, & rene, & ueſica, & matrice, & inteſtinis, et quæ ſunt eis ſimilia.

In iſta parte ponit diuerſitates harum febrium. Habet hæc pars partes quinque, ſicut quinque ſunt hæ diuerſitates. Prima diuerſitas eſt quòd uehementiores febres ſequuntur apoſtemata cholerica, ſicut eryſipilam, quàm apoſtemata ab aliis humoribus pendentia. ſecundo dicit quòd dolor, ſitis, & inflammatio intenditur in his apoſtematibus cholericis. tertio dicit quòd apoſtemata cholerica ſignificantur per ſigna permixtionis plurimæ choleræ cum ſanguine. quarto dicit quòd apoſtemata intrinſeca quæ faciunt has febres ſunt ſicut apoſtemata ſubſtantiæ cerebri, & panniculorum eius, & ſimach, ideſt botium auris, ſiue nerui auditiui ortum habentis a quinto pari neruorum cerebri, & apoſtema gutturis, & apoſtema uelaminis pectoris, ideſt pleuræ. & per pleuram intellige cæteros panniculos pectoris intrinſecos.

Item apoſtema renis, ueſicæ, hepatis, matricis, inteſtinorum: & his ſimilibus ſicut ſtomachi, ſplenis, menſenterii, pulmonis, & apoſtema cordis in hoc excedit reliqua.

Primo notandum pro declaratione partis primæ quòd apoſtemata cholerica ſine dubio maiorem faciunt febrem quã apoſtemata phlegmatica, aut melancholica: ſed de ſanguineis eſt dubium. in quo tenendum eſt apoſtema cholericum maiorem facere febrem intenſiue, quàm apoſtema ſanguineum: & econtra ſanguineum maiorem facere febrem extenſiue propter maiorem multitudinem uaporum eleuatorum ab apoſtemate ſanguineo, quàm cholerico.

De dolore etiam eſt dubium, quis ſit maior, & credo quòd in eodem membro, uel proportionali maior ſit dolor ſequẽs phlegmonem, quàm eryſipilam. Primo quia hoc experimur ſæpe in apoſtematibus extrinſecis, nam in phlegmone magnus dolor eſt, eryſipila fere nullus. ſic etiam debet eſſe interius. ſecundo quia dolor magis ſequitur ſolutionem continui, quàm malam complexionem, ut docet experientia. licet hoc non placuerit Auerr. ſed in phlegmone maior eſt ſolutio continui, quàm in eryſipila: cum ſanguis ſit groſsior cholera. Item, quia dolor ſequens phlegmonem, eſt extenſiuus, & pulſatiuus: ſed ſequens eryſipillam eſt pungitiuus, qui eſt minor illis. Nec Auicenn. dicit oppoſitum huius determinationis quamuis dicat quòd dolor intenditur, aut aliter extenditur in eryſipila. non enim comparauit eryſipilã phlegmoni: ſed apoſtematibus frigidis. Si tamen textus dicat, extenditur, eſt uerum in eryſipila comparata phlegmoni in qua dolor eſt magis extenſus in membro: cum cholera ſpargatur per membri ſuperficiem: ſed in phlegmone ſanguis magis in uno loco colligitur: licet tamen intenſior ſit dolor in phlegmone.

Secundo notandum quòd ſigna permixtionis choleræ cũ ſanguine multum ſumuntur ex ſignis complexionum quæ uide ſecunda primi.

Et diuerſificantur febres eorum in uehementia, et debilitate ſecundum propinquitatem cordis, et longitudinem.

Hæc eſt ſecunda diuerſitas: quòd febres diuerſificantur in magnitudine, & paruitate ſecundum propinquitatem, & diſtantiam apoſtematum a corde. quæ enim ſunt propinquiora cæteris paribus, maiorem faciunt febrem.

Et eorum iterum febres quæ ſunt in membris carnoſis eſt feb. uehementior, et eorum ſe. quæ ſunt in panniculis, et eorũ ſimilibus eſt debilior.

Hæc eſt tertia diuerſitas: quòd febres quæ ſequuntur apoſtemata exiſtentia in membris carnoſis ſunt uehementiores, quàm febres quæ ſequuntur apoſtemata in panniculis & ſimilibus quæ ſunt neruoſa.

Contra. oppoſitum uult Auicenn. ſecunda primi. capitu. de ſignis apoſtematum.

Dicendum quod febres dicuntur uehementiores dupliciter: uno modo in calore, & ſic febris apoſtematum membri carnoſi dicitur uehementior: quia plus de materia aggregatur in membro carnoſo, & plus calefit. fiunt enim febres pluris caloris. Alio modo dicitur feb. uehemens in accidentibus quibuſdam communibus. ſicut dolore, uigilia, ſpaſmo, & ſimilibus: & ſic feb. apoſtematum quæ ſunt in membris neruoſis ſunt uehementiores.

Et eorum quæ ſunt in uicinitate arteriarum febris eſt uehementior, et eorum quæ ſunt in uicinitate uenarum ſolum feb. eſt debilior.

Quarta diuerſitas eſt: quod febr. horum apoſtematum quæ ſunt in uicinitate arteriarum ſunt uehementiores, quàm feb. apoſtematum quæ ſunt in uicinitate uenarum ſolum. cuius cauſa eſt: quia magis communicant cordi per arterias, quàm per uenas cæteris paribus.

Contra. quia apoſtemata ſplenis ſunt in mẽbro magis arterioſo, quã apoſtemata hepatis. & tamen minorem facit febrẽ.

Dicendum cætera non eſſe paria. eſt enim diſparitas, quia hepar communicat cordi per uenam maximam ſ. per uenam chylim immediate: non autem ſplen immediate cõmunicat cordi per arteriam maximam. Item eſt diuerſitas, quia hepar eſt maius membrum, & nobilius quàm ſplen. Item hepar magis uicinatur arteriæ magnæ quàm ſplen. quamuis ergo ſplen habeat plures arterias quàm hepar, quia hepar nullam habet ſaltem ſecundum gibbum, non tamen propter cauſas dictas ſequitur ipſum debere maiorem facere febrem quàm hepar.

Et non euacuantur iſtæ febres a periodis ſecundum materias quæ effunduntur ad apoſtemata eorum. periodi nanq; earum ſunt ſecundum generationem earum, et ſecundum motum ipſarum, et ſecundum attractionem caliditatis, et doloris ad ea. unicuiq; n. humori eſt periodus qui ſibi cõuenit. Ietrinſecæ cauſæ periodicationis.

Quinta diuerſitas. febres apoſtematum habent diuerſos periodos ſecundum diuerſitatem materierum, quæ effunduntur ad apoſtemata ipſorum febricitantium. periodi nanque earum febr. fiunt ſecundum generationem materierum earum, & ſecundum diuerſum motum ipſarum ad apoſtemata: quando iam ſunt genita, & ſecundum alterationem caliditatis, &

tis,& doloris ad ea ideſt ſecundum uariam attractionem ipſa rum materierum ad loca apoſtemata:quæ attractio fit a calore & dolore membri apoſtemati.unicuique enim humori ineſt periodus qui ſibi conuenit.

Pro huius partis notitia eſt ſciendum, quòd Auicenn. innuit hic omnes cauſas periodicationis intrinſecas: quarum quædam de intentione Galen.ſecundo de differentiis febri, ſumuntur ex diſpoſitionibus membrorum mittentium materias ad membrum apoſtematum, quæ materiæ continentur in ipſis membris mittentibus. Quædam ſumuntur ex diſpoſitionibus ipſorum membrorum apoſtematorum attrahentium, quæ maxime attrahunt per caliditatem,& dolorem: & hic ſe tenent ex parte membrorum, de quibus loquitur Galen. loco allegato. Quædam ſe tenent ex parte diuerſificatorum ſecundum quantitatem, modum ſubſtantiæ, & ipſorum complexionem,& formam ſubſtantialem, & proprietatem reſiſtitiuam. & hæ ponuntur a multis auctoribus: præcipue ab Auicenn.in hac prima quarti. tractatu ſecundo capit. primo.quas omnes Auicen.innuit in his paucis uerbis.

Primas ſe tenentes ex parte membrorum cum dixit. periodi nanque. ſecundas ſe tenentes ex parte humorum cum dixit.unicuique humorum ineſt periodus qui ſibi conuenit. & hic uult Galen. febr.apoſtematum periodicare propter nouum motum materiæ ad membrum apoſtematum, qui motus diuerſificatur propter diuerſitatem cauſarum ſupra ſcriptarum.ſecundum plurimum tamen phlegma periodicat quotidie.cholera de tertio in tertium. melancholia de quarto in quartum.ſanguis quotidie affligit maxime propter ſuas formas ſubſtantiales,& proprietates reſiſtitiuas. Omittit autem cauſas extrinſecas ſicut regimen ſex rerum, & influxus ſupercœleſtes, quos aſtrologi ponunt. Sed de hac materia dictum eſt ſuperius quantum eſt opportunum in quæſtione de periodicatione.

Et ſcias quòd multoties ſanatur apoſtema in pleureſi, & alijs,& remanet febris:& ſignificat tunc quòd mundificatio non accidit.

Hic ponit duos canoñ. Primus multoties ſanatur apoſtema pleuriticum,& febr.remanet. & ſimiliter accidit in aliis apoſtematibus, & hic remanentia febr. ſignificat quòd non eſt facta perfecta mundificatio, & hoc accidit quando apoſtema non eſt totalis cauſa febr. immo pars materiæ quæ facit febrem, fecit apoſtema.ſtat ergo apoſtema pendens a pauca materia terminari ante febris terminationem. Sicut me ſcribente ſuper hoc capitulo euenit magnifico equiti domino Chriſtino Franciſco de Beuilaqua Veronenſi. aliquando accidit quando apoſtema non perfecte curatur: ſed euacuatis partibus ſubtilioribus remanent quædam partes terreſtres potentes febres continuare:non tamen dolorem, tuſim, & alia accidentia propria pleureſis facere.

Et iſtæ quidem febres quandoque prolongantur & perdu cunt ad hecticam,& proprie quando apoſtemata ſunt in hepate. Illæ uero quæ ſunt in uelaminibus cum confirmantur, non expectant uſque ad hecticam.

Secundus canon. Et iſtæ quidem febres cum prolongantur ducunt ad hecticam: & proprie quando apoſtemata ſunt in hepate.

Contra. quia apoſtemata pulmonis deberent magis ducere ad hecticam prohibendo cordis euentationem.

Dicendum eſt quòd hectica quæ eſt quædã tabes,& exiccatio cum pauca caliditate magis incurritur propter apoſtema hepatis, quàm pulmonis, propter defectum nutrimenti, qui defectus eſt ab hepate non a pulmone: ſed hectica quæ eſt corporis arefactio cum inflammatione magis incurritur ex apoſtemate pulmonis.ſecũdo dicit quòd illæ febres quæ conſequuntur apoſtemata in uelaminibus, cum confirmantur, apoſtematibus a quibus pendent confirmatis, non expectant uſque ad hecticam,quia moriuntur prius quàm fiant hectici. Vnde Galen.decimo therapeutic. loquens de apoſtematibus diaphragmatis dicit. Multoties uidi interficere antequam cõ pletur dyſpnœa,& deſipientia: ſed in quibus tales diſpoſitiones ſunt plurimum moriuntur,antequam hectica generetur. Ex his patet quòd per apoſtema confirmatum non debes intelligere apoſtema exiſtẽs in ſtatu:quia ab hoc continuit euadere.Sed per apoſtema confirmatum intelligere maxime fixum,& in malitia confirmatum.

De ſignis earum, & ipſarum iudicijs. Cap. XIIII.

Cum febribus ex apoſtematibus intrinſecis inueniuntur tres ſpecies ſignorum, & accidentium ſcilicet ſigna, & accidentia ſignificantia membrum infirmum: & ſigna, & accidentia ſignificantia materiam: & ſigna, & accidentia ſignificantia diſpoſitionem infirmi. Prima autem ſignorum ſpecies, eſt ſicut pulſus ſerrinus, & dolor pungitiuus apoſtematis in partibus pectoris: & ſimiliter tuſſis ſicca in primis,& humida in ſecundo, & quæ ſunt illis ſimilia de ſignis pleureſis, ſignificantibus apoſtema in partibus pectoris.

Primo ponit quandam diuiſionem trimembrem ſignorum & accidentium febrium apoſtematum, & ipſam declarat. ſecundo ponit quandam diuiſionem fundatam ſuper primo membro diuiſionis. tertio ſubdit quædam alia ſigna febris apoſtematum intrinſecorum. ſecunda ibi § Et membra quidem &c. culta. § tertia ibi § Et caliditas quidem. § Prima in duas. in prima ponit diuiſionem prædictam. loco exempli ponit ſigna pleureſis. In ſecunda ponit ſigna quædam generalia apoſtematis intrinſeci. ſecunda ibi § Et ad ſummum. § Prima parte dicit quòd cum febribus ex apoſtematibus intrinſecis ſunt tres ſpecies ſignorum, & accidentium ſignificantium membrum apoſtematum. Prima eſt ſpecies ſignorum ſignificantium membrum infirmum. Secunda eſt ſpecies ſignorum ſignificantium materiam apoſtemantem. Tertia ſpecies eſt ſignorum, & accidentium ſignificantium diſpoſitionem infirmi, ideſt quid ſit futurum de infirmo. Et pro notitia ſignorum primorum uult te redire ad tertium canonem: & pro ſecunda ſpecie ſignorum ad tertiam quarti. & pro tertia ſpecie ipſorum ad ſecundam quarti, ubi ponuntur ſigna prognoſtica. Ideo in omni ſpecie omnium horum ſignorum hic abbreuiat: & ſolum exempli gratia dicit quædam.

Secundo declarans primam ſpeciem ſignorum dicit quòd pulſus ſerrinus, & dolor lateris pungitiuus ſunt ſigna apoſtematis in partibus pectoris, ſcilicet pleureſis, ſcilicet tuſſis ſine ſputo in primis. ſecundo cum ſputo: & ſimilia de ſignis pleureſis, ſcilicet febris continua, conſtrictio anhelitus.

Et ad ſummum dolor, & grauitas in membro: & eſt calidius reliquis membris addita calefactione non conſueta, & ſicut ſpaſmus. quoniam ipſe multoties aſſociatur apoſtematibus calidis in membris neruoſis. Species uero ſecunda eſt, ſicut ſignificatio uehementiæ febris tertianæ, & ſignificat quòd materia eſt cholerica. Accidentia uero infirmi ſunt diſpoſitiones quæ indicant eius ſalutem, aut indicant ipſius mortem.

In iſta parte dicit quòd ſigna generalia apoſtematis intrinſeci ſunt dolor. ſecundum grauitas. tertium caliditas maior in membro apoſtemato quàm in reliquis. eſt enim ſicut fornax febris undecimo therapeuti.ultimo capit. quartum quòd in reliquis membris eſt addita caliditas non conſueta. quintum eſt ſpaſmus qui frequenter ſequitur apoſtemata calida in membris neruoſis. Et tu iſtis adde duritiem, & tumorem ſi illa apoſtemata fuerint in membris, quæ ſubiacent ſenſui. & tu cum uiſitas aliquem hæc ſeptem ſigna ſemper habeas menti ne incidas in errorẽ non bene excuſabilẽ.Secũda ſpẽs ſignorũ,eſt ſicut feb. tertiana,quæ ſignificat ℘ materia apoſtematis eſt cholerica: & quotidiana ℘ eſt phlegmatica:& quartana ℘ eſt melãcholica:& cõtinua concluſa ℘ eſt ſanguinea,licet ſm

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 287 sur 301

plurimum in processu paroxysmi harum febrium confundantur. Tertia species signorum significat salutem uel mortem: & his similia uentura super ægrum.

Et membra quidem occulta diuersificantur in faciendo febr. et recipiendo eas: et per durationem earum, et ipsarum periodis secundum magnitudinem eorum in seipsis, et magnitudidem uenarum eorum, et secundum membra sua.

In parte præsenti pro declaratione primi membri diuisionis præcedentis scilicet quòd quædam signa significant membrum apostematum. Auic. primo ponit unam diuisionem. secũdo declarat eã. tertio infert quosdã canones. secũda ibi § Nã in mẽbris. § tertia ibi § Cũ aũt aggregat. § In prima parte dicit quòd membra intrinseca apostemata diuersificantur in faciendo febres, & recipiendo eas: quia primo fit calor in corde qui formaliter est feb. per membrum apostematum: deinde recipitur in eo, & in alijs mẽbris. hoc dicit quia dato quòd aliquod membrum habeat calorem extraneum, & ipsum alteri membro cõmunicet: ille tamen calor non dicitur feb. nec alia membra recipientia calorem ab eo dicũtur febrire, nisi calor prius fiat in corde: postea per cor aliis cõmunicetur: cum cor sit primum subiectum feb. iuxta superius determinata. Et hæc prima diuersitas concernit feb. magnitudinem, aut paruitatem, salubritatem, aut contrarium. nam quædam membra apostemata faciunt maiorem febrem, & magis mortalem sicut hepar, & pulmo. quædam minorem & magis salubrem sicut renes, & matrix. secunda diuersitas est in duratione earum, nam quædã faciunt longam sicut matrix: & quædam breuem sicut cerebrum. tertia diuersitas est in periodis earum. Aliter enim periodicant febr. apostematis hepatis: aliter feb. apostematis renum: quamuis hæ diuersitates insequantur diuersitates materierum: tamen etiam insequuntur diuersitates membrorum. hæ autem tres diuersitates fiunt secũdum magnitudinem ipsorum scilicet membrorum in seipsis, quæ magnitudo attenditur penes tria scilicet penes nobilitatem suæ operationis, penes sensibilitatem suam, & penes propinquitatem ad cor. Aliter secundum magnitudinem ipsorum scilicet apostematum in seipsis ideſt secundum quòd apostemata sunt magna, uel parua. Secundum aũt penes quod diuersificantur membra apostemata in faciendo febr. est secundum magnitudinem uenarum scilicet pulsatilium, & quietarum: & in hoc tangit maiorem aut minorem colligantiam cum corde. Tertium uero in quo diuersificantur membra apostemata in faciendo febrem est secũdum membra sua scilicet alia a corde quibus membris cõmunicat membrum apostematum faciens feb. exempli gratia, matrix cõmunicat capiti: ideo apostemata matricis faciunt febr. cum dolore capitis.

Nam in membris intrinsecis sunt quæ sunt propinqua cordi, & uehementis communitatis: sicut uelamen, et pulmo: et de eis sunt quæ sunt longinqua a corde, debilis comunitatis sicut renes. ipsi enim non semper faciunt propter apostemata sua febres fortes neque continuas: & multoties quidem sunt interpolatæ, & sunt de genere febrium commistarum, & febrium tertianarum, & quartanæ, & quintanæ, & sextanæ: & fiunt cum eis rigor, & horripilatio: & ambiguum fit esse earum: & significat eas grauitas in loco renum, & in partibus alkatim, & dolor, & proprietas caliditatis in membro maioris consueta.

Hic declarat prædictam diuisionem: & quamuis sua interesset ostendere quomodo membra diuersificata in magnitudine & paruitate, & diuersificata secundum uenas suas: & in summa secundum maiorem aut minorem colligantiam cum corde: & tertia diuersificata secundum membra sua alia a corde, quibus communicant faciunt febres diuersas in magnitudine & paruitate salubritate & mortalitate, & longitudine & breuitate. Item diuersitas in periodis: tamen quia hæc sunt nota ex dictis in tertio canone, solum exempli gratia ostendit quomodo membra diuersificata in longitudine & propinquitate ad cor: & in maiori & minori communitate cum corde cum apostemantur, diuersificantur in faciendo febrem. Dicit ergo quòd de mẽbris sunt aliqua quæ sunt propinqua cordi, & uehemẽtis comunicationis cum eo: sicut uelamen ideæ diaphragma & pulmo: & ista supple faciunt magnas febres, & mortales, & breues, & continuas cum apostemantur. & de eis sunt aliqua longinqua a corde, & debilis communitatis cum eo: sicut renes. ipsi enim non semper faciunt cum apostemantur febr. fortes: neque continuas: sed multoties sunt interpolatæ: & multoties nõ sunt interpolatæ: & sunt de genere febrium commixtarum, & quandoque sunt tertianæ, & quartanæ, & quintanæ, & sextanæ. & fiunt cum eis rigor, & horripilatio, & ambiguũ fit esse eorum scilicet apostematum. ignoratur enim cuius mẽbri sint apostemata ista, quæ faciunt tantas feb. diuersitates: & an sint apostemata renum. hæc tamen apostemata renum significantur per grauitatem in alchatin qui est locus renũ: & per dolorem eius loci: & quia proprie in illo loco sentitur caliditas maior consueta. Et nota quòd quamuis huiusmodi inquisitio non pertineat ad hunc locum, sed potius ad. 17. tertij ℞ causa tantarum diuersitatum in his febribus est triplex. Prima est diuersitas materierum quæ faciunt hęc apostemata. unde ratione huius permiscentur feb. diuersæ. secunda est longinquitas huius membri a corde. unde febr. eius quandoque non sunt continuæ: neque fortes. tertia causa est diuersitas in adustione, cum apostemata hæc chronicant: sicut frequenter accidit. unde per aduſtionem materierum huius apostematis antecedentium, & coniunctarum fit transmutatio harum in melancholiam, unde fiunt quartanæ: quando sunt plurimæ quantitatis: & non ita per aduſtionem ingrossatæ. cum uero per aduſtionem magis paucificantur, & ingrossantur fiunt quintanæ, & eodem modo sextanæ.

Cum autem aggregatur in membro ut sit proximum principali: aut fortis communitatis cum eo, aut uehementis sensus, & neruosum: tunc cum uehementia feb. comitantiũ apostemata eius accidunt ei inquietudo magna, & spasmus.

In parte præsenti infert canon primus. quando hæc omnia aggregantur in membro aliquo. primum quòd sit proximum principali ideſt cordi. aut uehementis communitatis cum eo: utputa per uenas, & arterias: aut uehementis sensus: quòd sit neruosum: tunc cum uehementia feb. consequentium apostema eius accidunt inquietudo magna, & spasmus: sicut exempli gratia: in apostemate panniculorum cerebri.

Et fortasse comitantur ipsum accidentia extranea sicut apostemata matricis: associatur enim ei cum febr. soda, & dolor ceruicis.

Secundo infert quòd aliquando comitãtur apostemata mẽbri intrinseci, sicut apostema matricis, accidentia extranea fiunt in eo soda, & dolor ceruicis ideſt partis posterioris colli ad caput terminati. huius autem est causa: quia matris dorso alligatur: unde faciliter communicatur capiti, & collo per nucham, & uenas, & arterias quæ sunt in dorso. appellat autem hæc accidentia extranea propter magnam distantiam matricis a collo, & capite: quia matrix non est neruosa per neruos a cerebro, & nucha ortum habentes. sic enim accideret spasmus in fortibus doloribus eius. quod bene sentit Auicen. 21. tertii. cap. de anatomia matricis. & hoc est exemplum diuersitatis febrium sequentium membra apostemata diuersificata secundum membra alia a corde, quibus communicant.

Et caliditas quidem quamuis inflãmentur in his apostematibus: tamen non est ualde uehementis acuitatis: sicut est in causonide, nisi sit res magna. et causa in eo est quoniam putrẽdo non est sparsa, neque mota ad exteriora.

Hic ponit signa apostematum intrinsecorum. primum est sumptum a caliditate. secundum a pulsu. tertium ab urina. partes patent. In prima parte dicit quòd caliditas quamuis sit intensa in his apostematibus: non tamen uehementis caliditatis scilicet exterius: sicut in causonide, nisi sit res magna ideſt apostema magnum ab humore multum calido. Et causa huius est, quia putredo ideſt uapores putridi non est sparsa ad exteriora: tum propter debilitatem uirtutis: tum

propter

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 288 sur 301

tum propter inobedientiam materiæ. & causa est, quia mouetur interius ad locum apostematum.

Et pulsus quidem in febribus apostematum intrinsecorum est pulsus febrium putredinis paruus in principio, ut locis cõstrictionis apud statum: deinde magnificatur, & fit uelox, & spissus secundum membrum, & materiam: & secundum quòd sciuisti: deinde erit undosus, & serrinus, & faciens secundum membrum in neruositate, & carnositate sua.

Secundum signum, pulsus in febribus apostematum intrinsecorum est sicut pulsus in fe. putridis, paruus in principio exacerbationis, & uelocis constrictionis apud statum. i. in statu, uel parum ante statum: cum maior sit necessitas mundificationis, quàm euentationis. Deinde ly deinde notat ordinem locutionis, & non temporis ut sit sensus: deinde debes scire quòd pulsus magnificatur, & fit uelox, & spissus secundum membrũ, & materiam sicut sciuisti. s. lib. primo fen secunda cap. de pulsu apostematum. & lib. tertio in propriis capitulis. nam membro apostemato existente carnoso, & arterioso, ut materia existente calida pulsus fit magnus, uelox & frequens, econtra in membro econtrario se habente, & materia frigida. Deinde ly deinde notat ordinem locutionis, ut sit sensus. etiam debes scire quòd pulsus fit serrinus, aut undosus. secundum membrum in neruositate & carnositate sua. nam membro existente neruoso sicut panniculi fit serrinus: & existente carnoso sicut substãtia cerebri, & caro hepatis, fit undosus.

Et urina secundum plurimum est ad albedinem decliuis, & paucitatem tincturæ propter declinationem materiei ad apostema secundum quòd sciuisti.

Vltimum signum, urina quæ secundum plurimum est ad albedinem declinans. i. ad paucitatem tincturæ propter declinationem materiæ ad apostema sicut sciuisti cap. de ephe. ex apostemate, & fen secunda cap. de coloribus urinæ.

Dubitatur an ad apostemata uiscerũ sequãtur febres continuæ. arguitur quòd non. materia feb. continuarum est intra uenas. ut supra. c. de putredine: sed materia apostematum exiuit uenas, & in poris membri continetur. secundo continuarum proprium est non habere rigorem. primo de differentiis febr. sed quędam apostemata quorundam uiscerum ut renum faciũt febres cum rigore ut hic Auicen. In oppositum est Gal. quarto aphorismorum super illo apho. Febres quæcunque non deficientes. Dicendum quòd licet secundum plurimum fe. apostematum uiscerum sint continuæ: stat tamen ipsas esse interpolatas. primam partem huius conclusionis uoluit Galen. loco allegato, & quotidiana experientia comprobatur. secundam partem uult Auicenn. in loco præsenti. & multoties sunt interpolatæ.

Sed ad rationes in oppositum respondetur. Ad primam negetur maior uniuersaliter intellecta. Ad secundam concedetur ad quod deducitur: est tamen neganda maior uniuersaliter intellecta: immo exacerbationes continuarum aliquando incipiunt cum horrore, ut in capitulo de latica.

De cura earum. Cap. XV.

CVratio harum febrium est cura febrium acutarũ post curationem apostematum. radix enim in eis est cura apostematis cum obseruatione curæ febris de infrigidatione, & humectatione. Et in his febribus non conceditur potus aquæ frigidæ, neq; introitus balnei.

Habet hoc capitulum duas partes. In prima ponit duas intentiones habendas in cura febr. apostematum: & ostendit quæ sit dignior. In secunda exempli gratia. ponit curam apostematis cholerici. secunda ibi ¶ Et si fuerit apostema. ¶ In prima parte dicit quòd curatio harum febrium est curatio fe. acutarum post curationem apostematum. nam radix ideſt fundamentum in curatione earum est cura apostematis. Hæc. n. est intentio prima, cui maxime intendendum est.

Secunda intentio est obseruatio curæ febr. cum infrigidatione, & humectatione. Notandum hic Auicenn. multum abbreuiasse curam feb. apostematum: quia si radix curæ est cura apostematum iam scita est in generali quarta primi cap. de cura apostematum: & scita est tertio canon. de cura cuiusque apostematis intrinseci. Et intentio quæ est ad febres scita est in cap. generali curationis febrium putridarum: & in capitulo curationis acutarum, & si intentio sit ad accidentia cura præcesserit in hac fen. Sed contra dicta Auicen. instatur, quia cura harum febrium non semper est cura febrium acutarum: cum aliquando nec apostemata sint acuta, neque febres sequẽtes ea, sicut manifestum est in febribus sequentibus apostemata frigida. Secundo aliquando cura febris est dignior quàm cura apostematis: quando feb. est corpus arefaciens. tunc quãuis obstet apostema competeret potus aquæ frigidæ: ut uoluit Auicen. in cap. generali curationis febr. & in capitulo de rebus in quarum quibusdam &c. Ad primam conceditur ad quod deducitur. Sed intentio Auicenn. fuit hic ponere curam feb. acutarum quæ sequuntur apostemata calida, quia febr. sequentes apostemata frigida parum, aut nihil uertunt ad se curam: sed quasi totaliter attenditur apostemati nisi fuerit hectica: quæ tamen raro accidit nisi post longum tempus, nisi forte fuerit apostema pulmonis, aut capsulæ cordis, & similium impedientium debitam cordis euentationem: & etiam nisi esset apostema hepatis, & stomachi quibus nutrimentum subtrahitur toti: hæc enim satis festine ducunt ad hecticam. Ad secundum conceditur similiter ad quod deducitur: sed dicta Auicen. in præsenti parte ueritatem continent ut in pluribus.

Et nota quòd ly postpositum in hoc textu, non dicit ordinẽ temporis, sed ordinem dignitatis. ambæ enim intentiones. s. quæ debetur apostemati, & quæ debetur febri sunt simul tempore exequendæ. Secundo dicit quòd in his febribus non conceditur potus aquæ frigidæ ne materia apostematis incrudetur: hoc tamen ut statim dixi ueritatem habet regulariter, ut dixi & ut in pluribus. neq; conceditur introitus balnei ne materia putrefacta per balneũ amplius fluat ad apostema, ut. 11. therapeuticæ.

Et si fuerit apostema erysipila, licet fiat positio rerum frigidarum, & infrigidatarum actu de foris super ipsum, sicut succus lactucæ, & semperuiuæ, & portulacæ cum aliquantulo de sauich hordei albi, quæ sine cessatione infrigidentur super niuem, & permutentur: & fortasse permiscetur cum eis oleum omphacinum, aut oleum rosatum. Et si comederit lactucas infrigidatas, pertransit, & iuuatur cum eis.

Hic curat apostema cholericum dictum erysipila, & intendit repercussioni, & multæ infrigidationi ne corpus marasmetur. dicens super loco apostemato debent poni res frigidæ potentia, infrigidatæ actu sicut succus portulacæ, lactucæ, sem peruiuæ frigidæ, & humidæ in secundo cum aliquantulo de farina hordei quæ incessanter infrigidentur super niuem, & permutentur. Et fortasse ideſt aliquando permiscetur cum eis oleum omphacinum: & istud est ex oliuis immaturis, & oleo ros. & hoc quando non esset opus tanta infrigidatione, & maioris doloris mitigatione. Auenzoar tamen primo Theysir capi. 8. timuit ungere cum oleo aliquo membrum quodcunque in quod cholera dominatur. Secundo dicit quòd si comederis lactucas ablutas infrigidatas. s. actu transit. s. loco cibi, quia erit satis subtilis diæta, & iuuatur cum eis loco medicinæ.

Sed nota quòd lactucæ non ablutæ sunt minus frigidæ, quã lactucæ ablutæ. secundo canone & proprie cum aqua calida. habent enim partem nitrosam in superficie, quæ post ablutionem remouetur. propter hoc non ablutæ magis conueniunt sanis: sed ablutæ ægris maxime patientibus erysipilam, cum opus sit uehementi infrigidatione: nec timetur de uentositate. fortis enim calor erysipilæ resoluit illam. debent autem comedi coctæ, uel crudæ secundum uigorem digerentis.

Cura febris apostematis duplex habet regimen. unum debetur febri complendum infrigidatione, & humectatione. secundum debetur apostemati quod tripartitur: quoddam debetur causæ antecedenti, quoddam causæ coniunctæ tertium utrique. Primum regimen habet tres intentiones, scilicet euacuationem, diuersionem & fluxus interceptionem. Euacuatio autem maxime complenda est phlebotomia, aut aliquo tenente locum eius. Cõpletur etiã solutione integrata minoratiuo,

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 289 sur 301

digeſtiuo, & eradicatiuo quæ reſpiciant materiam peccantem, & apoſtematum membrum. Euacuatiua ſint ita moderata ut euacuent materiam propriã, quæ eſt antecedens, & non agitent materiam coniunctam. Diuerſio autem perficitur cũ euacuantibus iam dictis, cum clyſteribus, & ſimilibus. Item conueniunt uentoſæ ſine euacuatione. fluxus interceptio perficitur cum ſtypticis applicitis ſuper membrum; per quod fluit materia ad membrum apoſtematum. Item cum ingroſſantibus, & compingentibus materiam ſicut ſyrupus de papauere, & ſimilia. Secundum regimen debitum cauſæ coniunctæ habet tres intentiones ſcilicet repercuſsionem quæ debetur in principio. ſecundo repercuſsionem miſtam cum reſolutione, quæ debetur poſt principium uſque ad medium ſtatus. tertio reſolutionem quæ debetur deinceps: quòd ſi in uiam maturationis tenderet adiuuetur, & tandem erumpatur cũ motibus. Item cum cum ſumptis interius: poſtea mundificetur, & conſolidetur. Tertium autem regimen habet duplicem intentionem ſcilicet curam accidentium perficienda ſecũdum eorum exigentiam. Secunda eſt regimen ſex rerum quod declinet in contrarium dyſcraſiæ: & diæta debet eſſe magis tenuis in febribus apoſtematum, quàm in quacunque alia febre, ne apoſtemata augeantur.

De diſpoſitionibus febrium compoſitarum. Cap. XVI.

FEbres quandoque componuntur ad inuicem. Fortaſſe enim componuntur ex eis ſpecies ingredientes in genera elongata, ſicut compoſitio febris hectiçæ cum ſe. putrida. & quandoque componuntur ſpecies ex eis in genere proximo conuenientes ſicut eſt compoſitio ſpeciernm febrium putredinis, ſicut tertiana cum phlegmatica, utpote febris nominata hemitritæus: & ſicut compoſitio febrium apoſtematum. Et quandoque componuntur de eis ſpecies conuenientes in ſpecie ſicut compoſitio duarum tertianarum, & duarum quartanarum, & trium quartanarum. Quare fiunt duæ tertianæ in apparitione diſpoſitionis ſecundum paroxyſmos phlegmaticæ: & tres quartanæ in paroxyſmis phlegmaticæ: & quandoque componuntur tres de febribus tertianis. Si igitur fuerint ſecundum coalternationem erit paroxyſmus in die tertia uehemcntior: quoniam pertinet ei periodus diei primi, & inceptio diei tertij, & ſimiliter in quinto: & ſimilatur hæc hemitritæo, ſicut compoſitio duarum tertianarum ſimilatur paroxyſmus phlegmaticæ.

Hic incipit determinare de febribus compoſitis. & primo in generali, ſecundo in ſpeciali determinat de quadam febre dicta hemitritæus. ſecunda incipit in principio ſequentis capituli. Primum capitulum diuido in tres partes. In prima ponit diuerſas compoſitiones feb. ſumptas ex diuerſitate feb. componentium. In ſecunda ponit canones. In tertia ponit tres diuerſas compoſitiones feb. ſumptas ex tẽpore compoſitionis. ſecunda ibi ¶ Et propter. ¶ tertia ibi ¶ Et ſpecies. ¶ Quę dicit in prima parte nota ſunt pto maiori parte: & ſicut compoſitio feb. apoſtematum intellexit quòd feb. ſequens apoſtema eſt ſecundum plurimum compoſita ex diuerſis ſpeciebus febr. quæ conueninnt in genere humoralium: & hoc quia apoſtema utplurimum fit de diuerſis humoribus primo de accidenti & morbo, ultimo cap. & tertia quarti. cap. primo. Et quandoque componuntur tres de febribus tertianis. ſi ergo fuerint ſecundum coalternationem erit paroxyſmus in die tertio uehementior: quoniam coniungitur primus paroxyſmus tertiæ tertianæ cum ſecundo primæ tertianæ: & ita per dies impares coniungentur duo paroxyſmi. Sed nota quòd dato quòd paroxyſmi non coalternent: immo coniungerentur per uiam introitus, aut cõitatis: tamen paroxyſmus in diebus imparibus eſſet uehementior: ſed exemplificauit de paroxyſmis coalternantib°: quia illa cõpoſitio eſt manifeſtior: reliqua uero nota ſunt.

Hic cadunt duo dubia. Primum utrum ephemera poſsit coniungi cum alijs generibus febrium: & hoc per me terminatum fuit in cap. de febribus ephe. Secundum utrum putrida poſſet coniungi cum hectica. In quo dubio tenendum eſt quòd hectica poſſet coniungi cum putrida, & hectica præcedente, & putrida præcedente: & ambabus a cauſa una. uel diuerſa pendentibus.

Et propter huiuſmodi non oportet ut tota occupatione occupetur cum paroxyſmis: immo oportet ut occupetur cum accidentibus.

In parte preſenti ponit canones, & diuiditur in quatuor partes ſecundum quòd quatuor ſunt canones. Primus canon propter huiuſmodi conditiones oportet ut medicus non confidat in ſolis paroxyſmis ad cognoſcendum febr. immo oportet ut conſideret accidentia febr. per quæ deueniat in earum notitiam.

Et quandoque accidit ſi fuerint ſeb. iſtæ tertianæ puræ ut feſtinent paroxyſmi earum ad contentam ideſt ad illam quæ fortior eſt: ita ut deſtruatur debilior earum prius.

Secũdus canon quandoque accidit ſi fuerint febres iſtę tertianæ puræ ſcilicet duæ aut plures ut feſtinent ideſt anticipent paroxyſmi ad contentam ideſt ad illam quæ fortior eſt ſecundum expoſitionem traductoris, quæ merito dicitur contenta: quia tenetur a cauſis magis fortibus, quàm febres minus fortes: ideo paroxyſmi anticipant: cum fœræ aliarum paroxyſmi: quia pendent a pauciori materia, & minus irritante uirtutem: ideo ſubdit quòd deſtruitur debilior ea in primis, & remanet fortior poſterius. Et notanter dixit ſi fuerint iſtæ tertianæ purę: quia ſi eſſent impuræ, aut fortæ una earum impura, ſtaret quòd debilior minus moleſtans, & cuius paroxyſmi poſtponerent, remaneret poſterius: quia pendet a materia groſsiori, & minus calida. Et omitto alias expoſitiones quas ponit Gentilis, & alij: quia hæc eſt de intentione traductoris, & conſona textui Auicen. & multiplicatio expoſitionum eſt confuſio.

Et quandoque ſignificat compoſitionem reditio horripilationis poſt quietem.

Tertius canon reditio horripilationis poſt quietem eius ſignificat compoſitionem ſcilicet ſi per notabile tempus redit poſtq̃ quieuit: immo hoc eſt de ſignis hemitritæi ut uidebitur.

Et turpe quidem eſt medico ſcienti ſignificationes cuiuſq; febr. & accidentia eius ut non percipiat compoſitionem a primo die, aut ſecundo.

Quartus canon turpe eſt medico ſcienti ideſt qui ſcire debet ſigna cuiuſcunque febris, & accidentia eius ut non cognoſcat compoſitionem earum a primo die, uel a ſecundo. Notandum quòd compoſitio harum feb. quæ debet cognoſci a primo die: uel ſecundo non eſt cõpoſitio ephemerę cum hectica, uel putrida: quia iuxta ſuperius determinata hæc compoſitio non poteſt fieri ſaltem per notabile tempus. hectica etiam raro reperitur a principio. hæc ergo compoſitio erit humoraliũ adinuicem, quæ ſi coniungantur per uiam communicationis cognoſcuntur: quia non apparent accidentia unius ſolius materiæ: neque unius ſolius paroxyſmi: id tamen eſt ualde difficile niſi apud medicos ualde doctos, & exercitatos. Si autem componantur ſecundum uiam introitus, id eſt minus difficile: ſed oportet medicum continue aſsiſtere, ut comprehẽndat coarctationem pulſus ſecũdam, poſt primam. Si uero componantur ſecundum uiam coalternationis ideſt ſatis facile. Gal. tamen ſecundo de criſi mitius locutus eſt dicens: quòd ſi non cognoſcis prima, uel ſecunda die cognoſces tertia, uel quarta. Sed nota quòd aliud eſt cognoſcere hoc generale ſcilicet q̃ plures febr. ſint compoſitæ adinuicem: & aliud eſt cognoſcere diſtinctæ febr. cõponentes. Prima notitia eſt ſatis facilis quam medicus poteſt cognoſcere prima die, uel ſecunda. ſed ſecunda eſt difficilis, de qua loquitur Gale. ſecundo de criſi.

Et compoſitio febr. hectiçæ cum febr. putredinis eſt ex illis quæ ualde ambigua ſunt: quoniam ipſi uident interpolationes & inceptiones rigoris, & horripilationis: & reditiones ſudoris ſi fuerint, & horas particulares: quare exiſtimant quòd ſint illic febr. putredinis tantum inſeparabiles, aut compoſitæ ex continua, & interpolata.

Hic

Hic eſt quintus canon. & eſt de compoſitione hecticæ cum humoralibus, & compoſitio hecticæ cum febribus putredinis eſt de illis quæ ſunt ualde ambigua: quoniam medici uident interpolationes ideſt remiſsiones, & inceptiones rigoris, & horripilationis, & reditiones ſudoris poſt ſudorem præcedentem ſi in illa febre fuerit rigor : & uident horas particulares paroxyſmorum : quare exiſtimant q̃ ſint febres putredinis tantũ continuæ, aut compoſitæ ex continua & interpolata: & nõ exiſtimant ibi eſſe hecticam, cum in hectica non ſint excreſcentię neq; typi, neq; ſudores, & apparet ſibi q̃ omnia accidentia reduci poſsint in ſolas febres humorales. Notãdum q̃ multi medici ſecundum Gentilem credentes ſe eſſe magnos iudicatores, cum uident unam continuam quæ exiccauit corpus, & uident aliquàm urinæ groſsitiem, & telam unctuoſam in ſuperficie urinæ ſtatim iudicant eſſe complicatam hecticam cum putrida: cum tamen nõ ſit. nam omnia hæc accidentia in pluribus putridis coniungi poſſunt. Nota tamen q̃ malum eſt iudicare ægritudinem maiorem, quàm minorem multis ex cauſis quæ tibi notæ eſſe debent.

Et quandoque continuatur compoſitio ita, vt appareat ſe. vna continua ſimilis, quæ ſimilatur ſynocho : & tunc quidem non eſt excuſatio reditionis ad ſignificationes. Et ſi fuerint paroxyſmi breues, non conſequitur eorum cõtinuatio, niſi propter rem magnam de multitudine numeri eorum proprie. & fortaſſe vides interpolationes harum febrium longas.

Sextus canon, quandoq; componuntur feb. adinuicem, ut appareat febris una continua ſimilis ideſt uniformis, quæ ſimilatur ſynocho ideſt febri concluſæ: & pro cognitione compoſitionis earum oportet redire ad ſigna, ſcilicet notandum coarctationes pulſus, quæ erunt quando paroxyſmi ſubingrediuntur alter alterum: & ſi paroxyſmi erunt breues, non poterit ſaluari illa uniformitas, niſi ſint multi: & tunc uidebis frequentes coarctationes pulſus, & fortaſſe quando ſunt breues, & non multi, tu uidebis interpolationes longas inter unum paroxyſmum, & alterum : ita ut non ſeruetur feb. uniformitas. Si uerò ſunt longi, & pauci tu uidebis pauciores coarctationes pulſus & erit difficile quòd ſeruetur uniformitas fe. cum oporteat paroxyſmos procedere per tempora ſua, quæ a medico facile comprehenduntur. Si uero ſunt multi, & longi ſenties frequentes coarctationes pulſus, & fe. augẽdo procedit. coarctatio itaque pulſus eſt efficax ſignum ſubingreſsionis paroxyſmi aut q̃ noua materia moueatur.

Et quando componuntur febres diuerſæ, ſicut hemitritæus eradicatur poſtrema eorum, & remanet chronica pura, ſiue ſint duæ interpolatæ, aut duæ continuæ, aut interpolata, & continua.

Septimus canon quandoque componuntur feb. diuerſæ ſicut hemitritæus qui componitur ex cholerica, & phlegmatica & eradicatur poſtrema ideſt cholerica quæ eſt poſtrema in paroxyſmando cum paroyſmet de tertio in tertium, phlegmatica quotidie, & remanet chronica pura ſcilicet phlegmatica, & hoc eſt uerum ut plurimum ſiue ſint duæ interpolatæ, aut continuæ aut interpolata, & continua: dico ut plurimum cum poſſet eſſe phlegmatica breuior certa cholerica.

Et quandoque componitur cum hemitritæo alia tertiana, & phlegmatica, & melancholica. nam ſi eſt cum tertiana, eradicatur tertiana, & purus fit hemitritæus : & ſi eſt cum phlegmatica aut melancholica, eradicatur hemitritæus, & depuratur phlegmatica, & ſimiliter melancholia.

Octauus canon. & quandoque componuntur cum hemitritæo tertiana alia, & phlegmatica, & melancholica : & ſi cõponitur eradicatur tertiana, & remanet hemitritæus purus. Si cũ phlegmatica, aut melancholica eradicatur hemitritæus, & remanet pura phlegmatica aut melancholica. Contra quia æque cito debet eradicari cholerica, quæ componit hemitritæum, ſicut cholerica addita hemitrithæo, & æque cito debet eradicari phlegmatica hemitritæo addita ſicut phlegmatica componens hemitritæum : cum non uideatur cauſa diuerſitatis.

Reſpondetur q̃ cauſa diuerſitatis, phlegma admixtum cum cholera ſicut eſt in hemitritæo retardat motũ choleræ, & eius reſolutionem, ſimiliter cholera accelerat motum phlegmatis & eius reſolutionem non ita eſt quando phlegma, & cholera ſunt diuerſis mineris.

Et quandoque accidit compoſitio in eis ſecundum alium modum, & eſt, vt componantur interpolata & continua diuerſi generis, aut conuenientes ambæ in eo : aut conuenientes in ſpecie ſicut tertiana periodica, cum tertiana inſeparabili: & ſicut componuntur duæ interpolatæ ſimiliter componuntur duæ continuæ.

Hic ponit nonum canonem. ſecundo reprobat opinionem quorundam. ſecunda ibi [Quidam autem.] In hoc nouo canone ponit plures compoſitiones duarum feb. ſimul. nam quandoq; componuntur continua & interpolata diuerſi generis: ut puta humoralis interpolata, & continua hectica aut cõuenientes ambæ in uno genere: ut puta interpolata cholerica, & phlegmatica continua uel econtra. aut conuenientes in ſpecie ſicut tertiana interpolata, cum tertiana continua. Et ſimiliter ſicut componuntur duæ interpolatæ eiuſdem ſpeciei: ſicut duæ tertianæ interpolatæ, ſic componuntur duæ continuæ eiuſdẽ ſpeciei, ſicut duæ continuæ tertianæ.

Quidam autem exiſtimauerunt, quòd duæ continuæ non cõponuntur, ſicut duæ tertianæ: quoniam quando materia eſt intra venas non eſt poſsibile vt diuerſificetur illud in quo accidit : putredo enim eſt procedens in toto.

In hac parte ponit opinionem quorundam circa compoſitionem duarum continuarum eiuſdem ſpeciei, ſiue eiuſdem humoris. ſecundo reprobat illam. ſecunda ibi [Et hæc quidẽ.] In prima parte dicit q̃ quidam exiſtimauerunt q̃ duæ cõtinuæ ſcilicet eiuſdem humoris non componuntur adinuicem : ſicut duæ tertianæ continuæ non componuntur adinuicem : quoniã quãdo materia, exempli gratia, cholerica eſt intra uenas illud, ſcilicet locus in quo accidit putredo ſcilicet unius partis choleræ facientis unam tertianam, nõ poteſt diuerſificari a loco in quo altera continetur, faciens alterã tertianam. putredo enim accenſa in una parte choleræ eſt procedẽs in tota cholera, quę in illo corpore continetur: eo q̃ uenæ illius corporis ſunt continuæ. ſimiliter cholera in illis uenis contenta eſt continua. ergo ex illa cholera non poſſunt fieri duæ febres. aliter ſequeretur q̃ quælibet feb. eſſent duæ: immo plures q̃ duæ: cum humor faciens febrem ſit diuiſibilis in duas partes, aut plures: quarũ quælibet ſufficeret facere feb. relinquitur ergo q̃ ſi debent eſſe duæ feb. eiuſdẽ ſpeciei, ut puta duę tertianę: q̃ materia unius debet eſſe diſtincta a materia alterius loco. Hoc autem non poteſt eſſe ad intra uenas propter cauſam dictam : ſed bene ad extra: cum pori membrorum non ſint adinuicem continui. poſſunt itaq; duæ interpolatæ eiuſdem ſpeciei adinuicem componi. non autem duæ continuæ eiuſdem ſpeciei.

Et hæc ſententia non eſt de illis, quæ neceſſaria ſunt proculdubio apud me: quoniam putredo incipit proculdubio ex loco deinde ſpargitur, deinde currunt indicia vehementiæ, & interpolationis ſecundum gradationem putredinis primæ, & ſecundum eam ſunt ei motus. non ergo elongatur quin accidat putredo, cui ſit dominium aliquod incipiens in parte materiarum: cui non ſit dominium ſequendi aliud: immo aggregatur in ea ut incipiat, & vt ſequatur ſimul, quare erit ei gradatio teporis, qua experitur.

In præſenti parte remouet horum opinionẽ, & fundamentum ſuum. Sed pro huius textus difficilis declaratione : ut habeatur mens Auic. præmitto q̃ ad hoc ut duæ continuæ eiuſdẽ ſpeciei. ut puta duæ tertianæ componantur, requiritur q̃ choleræ putrentes, uel multum diſpoſitæ ad hoc ut putreãt, facientes iſtas duas tertianas, ſint diſcontinuæ ut utriuſq; tam cauſa antecedens, quàm coniuncta ſit diſcontinua a cauſa antecedente, & coniuncta alterius. aliter ſequeretur ſicut dictum fuit q̃ quælibet feb. pendens a materia ſufficiente pro duabus febribus

Quod duę febres cõtinuæ cõponuntur

bus eſſent duæ feb.quod tamen eſt abſurdum. Hoc præmiſſo pono caſum Gen.q̃ una portio choleræ parata putredini contineatur in uenis ortum habentibus a parte uenæ chylis deſcẽdentem infra emulgentem ſiniſtram,quę uenæ ramificãtur per totum eius ſiniſtrum. Similiter altera portio choleræ parata putredini contineatur in uenis orientibus a parte uenę chylis aſcendentibus ramificantibus per brachium dextrum: & choleram exiſtens in omnibus aliis partibus ſit bene diſpoſita non parata putredini. Et pono die lunæ hora duodecima partem choleræ quæ continetur in uenis cruris ſiniſtri putrefie,& facere exacerbationem unam, quæ ſit remiſſa & parum affligens: ſed die martis hora decimaoctaua putreat una pars choleræ exiſtentis in uenis brachii dextri, & faciat exacerbationem fortem & multum affligentem.poſtea die mercurii hora duodecima putreat altera portio choleræ quæ eſt in prima minera,& faciat exacerbationem ſecũdam primæ ſimilem in intenſione,& accidentibus:ſed die Iouis putreat altera portio ſecũdæ mineræ hora.18.faciens exacerbationem intenſam, & ſequã ſimilem alteri quæ incepit die martis: & ſic deinceps,& tandẽ leuior feb. primo terminetur remanente ſecunda per aliquot dies:tunc manifeſtum eſt has duas feb.tertianas continuas ſimul componi,& ſunt ueræ duæ,cum materia antecedẽs unius & coniuncta ſit loco diſtincta a materia alterius. Et tunc ad formam argumenti primæ opinionis reſpondet Auice. negando conſequentiam hanc.uenæ ſunt continuæ.ergo cholera cõtenta in uenis eſt continua;immo forte nullus humor eſt continuus niſi ſanguis.Secundo negetur hæc conſequentia. cholera eſt continua in uenis.ergo non poſſunt fieri duæ febres cõtinuæ a duabus portionibus choleræ putrẽtibus ad intra uenas. Et ſicut dictum eſt de cholera,ita dicendum eſt de aliis humoribus q̃ a quocunq; poſſunt fieri duæ febres continuæ.His præmiſsis facilis eſt expoſitio textus. Et hæc quidẽ ſententia non eſt de illis quę apud me ꝓculdubio ſunt neceſſaria: immo ſupponon eſt uera.quoniam proculdubio putredo ideſt calor putredinalis incepit ex loco ideſt in parte materiæ quæ in loco determinato continetur: deinde putredo ſpargitur per partem materię ſufficientis pro uno paroxyſmo: deinde currunt indicia uehementiæ ideſt excreſcentiæ & interpolationes inter unam excreſcentiam, & alteram ſecundum gradationem putredinis primæ ideſt ſecundum q̃ putredo ideſt calor putredinalis accenſus in prima parte materiæ egreditur ad reliquas partes:& ſecundum eam gradationẽ fiunt ei motus quibus periodicat:& hæc dicta hucuſq; pertinent ad unam fe. continuã. non ergo elongatur quin accidat putredo ideſt calor putredinalis, in alia materia eiuſdẽ ſpeciei diſtincta loco a prima cui putredini ſit dominium incipiens in parte materiei illius: cui ſcilicet putredini non ſit dominium ſequendi aliud ideſt aliam materiã loco ab hac diuerſam: immo aggregaẽ in ea.ſ.putredine ut incipiat in hac .ſ.materia ſecunda; & ut ſequatur ſimul.ſ. ĩeadẽ materia putrefaciẽdo partẽ poſt partẽ,& faciẽdo nouas exacerbationes:quare erit ei ſcilicet putredini gradatio partis inter unam excreſentiam & alteram:qua experitur hanc eſſe febrem diſtinctam a priori:& hæc pertinent ad ſecundã feb.

An duæ ſynochæ componi ſimul poſſint.

Sed dubitatur.Vtrum duæ continuę de ſanguine quæ ſynochæ appellantur poſsint componi. In quo dubio tenendum eſt q̃ duæ ueręſynochæ ſine putredine non poſsint componi adinuicem ſaltem pro tempore notabili,q̃ ſit de cõſideratione medici.nam cum ſanguis ſit in uenis continuis:& propter aliquam cauſam primitiuam ipſum inflammantem incipiat ebullire:ebullitio in toto faciliter procedet.Similiter ſi propter ſuperfluam quantitatem ipſius oppilãtem,& prohibentem euentationem ebulliat ſine putredine. Secundo dicendum eſt, q̃ duæ aut plures ſynochæ putridę pendẽtes a ſanguine malignato propter alterius humoris mixtionem poſſunt adinuicẽ componi:ut puta ſi ſanguis a furcula ſupra malignaretur, & putreferet propter alterius humoris admixtionem, ſimiliter ab inguinibus infra reliquo ſanguine non exiſtente malignato. Tertio dicendum eſt:quòd ſynocha ſine putredine poteſt componi cum ſynocha putrida pendente ab aliqua putredine alicuius ſanguinis in aliqua parte corporis malignati propter alicuius humoris admixtionem ipſum putrefacientis,nam quamuis propter cauſam primitiuam totus ſanguis ebulliat: ſtat tamen unã partem putrefieri,& alteram non putrefieri propter diuerſam ſanguinis diſpoſitionem.

Tres ſpecies compoſitionis febrium.

Et ſpecies quidem compoſitionis febrium ſunt tres:intrans et coalternata,et communicans.Et intrans eſt vt ingrediatur vna earum ſuper alteram.Et coalternata vt ingrediatur poſt eradicationem eius:et communicans eſt vt incipiat cum ea.

In iſta parte ponit diuerſitates cõpoſitionis febris ſumptas ex tempore compoſitionis. d. q̃ ſunt tres,intrans,coalternans & communicãs.Intrans eſt ut una ingrediatur ſuper alteram. Coalternans eſt ut ingrediatur una earum poſt eradicationem alterius.Communicans eſt ut una incipiat cum alia.

Sed ad illa duo dubia quibus uult Gen.excitare intellectus ſolertes facilis eſt reſponſio. Ad primum quærens in quo differunt duę feb.ſimul incipientes ab una pendente a tanta materia,quanta eſt materia ambarum. Reſpondetur q̃ ille calor qui eſt in corde exſtiſtens unus numero pendens a duabus materiebus loco diſtinctis eſt duæ febres.alter uero omnino ſimilis illi pendens ab una materia exiſtente in uno colo, quæ eſt æqualis duabus materiis feb. duarum ſe communicantium eſt ſolum una feb.Sed hęc difficultas,& ſimiles determinatę ſunt in expoſitione primi capituli huius ſen. Ad ſecundum dubiũ querens in quo differt paroxyſmus unius phlegmaticę in quo poſtquam incepit calor poſt frigus iterum incipit frigus, poſtea calor,ut aliquando accidit iuxta ſuperius dicta in capitulo de phlegmatica a paroxyſmis duobus duarum phlegmaticarũ qui componantur ſecundum ſemitã introitus. Reſpondetur q̃ in pricipio caſu calor qui eſt in corde eſt unus paroxyſmus. In ſecundo caſu calor unus exiſtens in corde eſt duo paroxyſmi:quia pendent a duabus materiis loco diſtinctis.

Et cum videris feb.concluſam,& eſt in ea rigor,& non ſudor:& fortaſſe accidit in rigoribus pluribus ſudor vnus: tũc teſtifica compoſitionem in ea.

Hic ponit duos canones.Primus cum uideris febrem concluſam ideſt fortem,& uniformẽ ſiue pendeat a cholera ſiue a ſanguine,& eſt in ea rigor,& non ſudor:quia forte materia licet putreat extra uenas & faciat rigorem:& non tamen eſt ſudatiua:& fortaſſe accidit in rigoribus pluribus ſudor unus: q̃ forte tantum materia unius feb.erit ſudatiua, & reliqua non: quamuis putreat extra uenas:tunc teſtifica cõpoſitionem. Eſt enim manifeſtum in concluſa non accidere rigorem niſi tempore criſis iuxta aphoriſmum.A cauſone habito rigore.

Et ſimiliter cum videris in concluſa ſuperfluitatem in frigore extremitatum & rigore:ſed parum de ambobus: tunc fortaſſe eſt in concluſa.

Secundus canon.ſimiliter cum uideris in concluſa ſuperfluitatem in frigore extremitatum,& rigore teſtifica compoſitionem:ſed parum de ambobus ſcilicet,frigore & rigore fortaſſe eſt in concluſa,abſq; q̃ ſit alia feb.ſecum compoſita. Ex his ergo infertur quod in feb.cholerica continua cui non ſit admixta alia feb.poteſt eſſe parum frigoris,& rigoris.uel quia uenę habent obtuſum ſenſum in earum concauitate:uel quia aliquis uapor cholericus acutus in principio exacerbationis motus extra poſſet aliquem rigorem facere:aut tertio. quia propter ſuffocationem caloris innati aut aliud nocumentum intrinſecum calor naturalis fugit interius,ſicut in latica.hi tamen typi in continuis parti ſunt. Nota, cura feb. compoſitarũ multũ pendet ex notitia curationis feb.ſimplicium componentium. Item ex canonibus traditis ſuperius in capitulis generalibus. Sed hic attende quòd feb.compoſitę, aut ſunt ſimiles, aut aliquo modo contrarię,ſi ſimiles eodem regimine regendę ſunt. ſi uero contrarię magis attendendum eſt ei quę magis infeſtat & ſine cuius curatione altera curari non poteſt: altera tamen non neglecta.propterea ſanum conſilium eſt ut in morbis contrariis compoſitis medicinæ contrariæ miſceantur, quæ non ſint fermentatæ,ut natura ſagax poſsit dirigere unamquamq; contra ſuum contrarium corrumpendum. Vel primo cura illã quæ periculoſior eſt,& minores dat inducias, deinde reliquã. Vel tertio elige medicinas medias inter utrumque contrariũ. nam medium contrariatur extremis: & eſt aptum utrumque corrumpere cum auxilio naturæ:cum remiſſum ſemper remittat intenſum.

De

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 292 sur 301

De hemitritæo. Cap. XVII.

HEmitritæus eſt febris compoſita ex duabus febribus: quarum una eſt tertiana: et altera eſt phlegmatica.

Primo notificat hemitritæum ponens diuerſitates, & cauſas. ſecundo ſigna eius. tertio ponit curam. ſecunda ibi §Magis proprium ſignorum eſt. §tertia ibi §Neceſſarium. §Primum capitulum diuido in tres partes. In prima deſcribit hemitritęũ. In ſecunda ponit quaſdam diuerſitates eius. In tertia ponit eam. prognoſticos. ſecũda ibi §Et fit in die uno. § Tertia ibi §Et fortaſſe extenditur. § In prima parte dicit quòd hemitritæus eſt ſe. compoſita ex duabus febribus: quarum una eſt tertiana, & altera phlegmatica. In qua deſcriptione ponitur ſe. loco generis. Ex quo aperte intelligere poſſumus hemitritæum quãuis componatur ex duabus febr. eſſe febr. unicam cuius unitas ſeruatur in minera una. nam in hemitritæo phlegma & cholera facientes duas feb. ſunt in una minera, ut etiam clarius uidebitur ſtatim. Ex quo infertur quòd ſi duæ feb. componerentur una phlegmatica, & altera cholerica quarum mineræ eſſent diſtinctæ loco, illæ ſe. non eſſent hemitritæus: quia non ſeruaretur unitas in minera.

Et fit in die uno paroxyſmus tertianæ, et quotidianæ ſimul: aut ſecundum ſemitam communitatis, et inuentionis: aut ſecundum ſemitam coalternationis, et uicinitatis, aut ſecundũ ſemitam introitus. Et de diuiſionibus difficilior ad cognoſcendum eſt prima, deinde ſecunda.

In hac parte ponit diuerſitates quæ ſunt quatuor. prima ꝙ in hemitritæo fit in una die paroxyſmus tertianæ & quotidianæ ſimul, & ſecundum ſemitam communitatis, & inuentionis quia paroxyſmi ambo ſimul incipiunt: aut ſecundum ſemitam coalternationis & uicinitatis quia finito uno alter incipit: aut ſecundum ſemitam introitus: quia ſecũdus ſubingreditur poſt inchoationem primi, & ante finem eius. ſecundo dicit quòd de his diuiſionibus. i. membris diuiſionis difficilior ad cognoſcendum eſt prima, deinde ſecunda. Notandum ſecundum Gen. quòd ſecunda non accipitur hic ut diſtinguitur contra tertiam. eſſet enim ſermo falſus. nam intelligeretur ex hoc ꝙ hemitritæa compoſita ſecundum ſemitam coalternationis, & uicinitatis eſſet difficilior ad cognoſcendum quàm hemitritæa compoſita ſecundum ſemitam introitus ſed hoc eſt falſum quia paroxyſmi quanto magis diſtincti inuadunt, tanto eſt minor confuſio, & maior certitudo, ſed diſtinctius inuadunt quãdo compoſitio eſt ſecundum ſemitam coalternationis. ergo hemitritæus talis compoſitionis eſt facilioris cognitionis: & illa quæ eſt ſecundum ſemitam communitatis eſt difficilioris cognitionis. illa autem quæ eſt ſecundum ſemitam introitus medio modo ſe habet. Accipitur ergo hic ſecunda ꝓ ſecunda, & tertia. & eſt ſermo Gal. 1. de differ. fe. ubi præmiſit quòd duplex eſt differentia fe. hemitritæi complicationum, quandoq; quidem inuadentibus paroxyſmis eadem hora ſimul, quandoque ſecundum diuerſa tempora. ſubdit quòd hemitritæi ſecundum diuerſa tempora inuadentes ſunt facilis cognitionis. ſ. reſpectu eius hemitritæi: cuius paroxyſmi eadem hora inuadunt hoc Gal. ſed cum poſtea ſubdiuiditur certum eſt quòd ea cuius paroxyſmi coalterant, eſt facilior ad cognoſcendum, quàm illa cuius paroxyſmi ſubintrant.

Et quandoq; ſunt febres duæ continuæ, quoniam duæ putredines ſunt intrinſecæ, et quando duæ ſunt periodicæ eradicantur, quoniam duæ putredines ſunt extrinſecæ, et quandoque eſt continua cholerica. quia eius putredo eſt intrinſeca, et phlegmatica eſt econtrario, et quandoq; eſt econtrario.

Hæc eſt ſecunda diuiſio quadrimembris: & eſt nota: quàm poſuit Gal. ſecundo de differentiis ſe. quòd quandoq; ſunt ambæ continuæ: quandoq; ambæ interpolatæ, quandoq; eſt continua cholerica phlegmatica econuerſo: quandoq; econtra.

Et quidam poſuerunt hemitritæum purum febrem compoſitam, quæ fit ex tertiana extrinſeca, et phlegmatica intrinſeca, et illam quæ eſt præter eam nominant non puram. Et non eſt illud de illis in quibus ſuperfluæ occupatio ſit habenda.

Tertia diuiſio ſe. hemitritæa, quandoque eſt pura. i. uera, & eſt ſecundum medicos. ſ. Gal. ſecundo de differentiis ſe. & Halyabatem. 8. theoricæ, & Ioan. Serap. 6. ſuæ prac. Compoſita ex tertiana interpolata & phlegmatica continua: & alias tres ponunt non ueras. ſecundo dicit quòd hoc non eſt de illis in quibus ſuperflua occupatio ſit habenda, cum non ſit quæſtio niſi de nomine. Hic nota ſecundum Genti. antequam libri Gal. & Au. ad nos uenirent. in ſcientia hemitritæ multa erat uarietas. Nam Salernitani diuiſerunt hemitritæum in maiorem, minorem, & medium. Et dixerunt, quòd maior hemitritæus eſt quando cholera putret intus, & melancholia extra. minor quãdo cholera intus putret, & phlegma extra: media quãdo phlegma putret intus, & cholera extra. Aliqui dixerunt ſicut Paſſionarius quòd maior hemitritæus eſt cõiunctus quartanæ: ita quòd præter phlegmaticam & cholericam coniũcta ſit una quartana. Minor hemitritęus eſt coniunctus uni quotidianæ: media tertianæ. Sed hæc eſt ocioſa contentio: & qui uult uidere has diuerſitates: legat Gilbertum Anglicum.

Et fortaſſe antecedens ad putredinem eſt cholerica, et fortaſſe antecedens ad putredinem eſt phlegmatica, et fortaſſe ueniunt ſimul.

Quarta diuiſio, aliquando antecedens ad putredinem eſt cholerica: quia prima die paroxyſmus eius incipiat. & ſecunda die paroxyſmus phlegmatis. & tertia die ambo paroxyſmi: & ſic ſemper duo componentur paroxyſmi in diebus imparibus. Si autem erit econtra quòd prima die incipiet paroxyſmus phlegmaticæ, & ſecũda die paroxyſmus cholericæ in diebus paribus concurrent ambo paroxyſmi, & fortaſſe ſimul uenient, quia ambo paroxyſmi in prima die ſimul incipient, & tunc fiet afflictio maior per impares. Aliter poſſet exponi: ꝙ quando fient ambo paroxyſmi in eadem die: aliquando prius incipiet paroxyſmus cholericæ, aliquando prius paroxyſmi phlegmaticæ: & aliquando ſimul uenient ſecundum ſemitam communitatis.

Et iterum quandoq; eſt materia faciens febr. phlegmaticã magis dominans, et quandoq; eſt materia faciens feb. choleri cam magis dominans, et quomodocunqne ſit materia phlegmaticæ ponit paroxyſmos cholericæ longiores, et tardioris criſis, et materia cholericæ ponit paroxyſmos phlegmaticæ econuerſo.

Quinta diuiſio. quòd quandoq; materia phlegmatica eſt magis dominans, quandoq; cholerica: & tu ſupple quòd quãdoq; ſunt æquales, uel quo ad molem, uel quo ad uirtutem. ſed rariſſime quo ad molem cholerica æquatur, & dominatur phlegmati. ſecundo dicit quòd quomodocunq; ſit materia phlegmaticæ ponit paroxyſmos cholericæ longioris & tardioris criſis: & materia cholericæ ponit paroxyſmos phlegmaticæ econtra. ſ. breuioris & uelocioris criſis. Ex quibus infertur id quod dictum fuit ſuperius: quòd cholera & phlegma facientes has duas febres ſunt in eadem minera: aliter non poſſent agere & pati adinuicem.

Et fortaſſe extenditur hemitritęus longo tempore ſ. uſq; ad ſeptem menſes, et ſupra, et quandoque fit ex hemitritæo ægritudo acuta.

Hic ponit canones. Primus quod quandoq; extenditur hemitritæus uſq; ad ſeptem menſes: & eſt ſupple propter diuerſitates materierum, quibus natura nequit faciliter dominari: & quandoque fit ex hemitritæo ægritudo acuta: quando forte materia eſt pauca, & propinqua uiis ductuum. Vel forte fit aliquando ægritudo acuta: quia permutatur ad aliquod membrum nobile, & cito interficit.

Et quandoque eſt hemitritæus de febribus magis interficientibus: quoniam perducit ad hecticam, et ægritudines chronicas, & difficiles.

Secundus can. quòd quandoque eſt de febribus magis interficientibus: quoniam perducũt ad hecticam: & ad egritudines chronicas ideſt in quibus fit error digeſtiuæ: ſicut eſt hydropiſis maxime propter longitudinem eius.

De

De ſignis hemitritæi. Cap. XVIII.

MAgis proprium ſignorum eius, & primum eorum: licet neceſſario ſint cõparia alia, eſt ut ſit ſpatiũ huius febris in uno duorum dierum lõgius ſpatio tertianæ, & magis quieta: deinde fit in die alio leuioris paroxyſmi, & pauciorum accidentium.

Hoc capitulum ſex habet partes. In prima ponit ſigna hemitritæi abſolute. In ſecunda ſigna eius diuerſificante ſecundum tempora. tertio ſigna ſumpta ex parte dierum. quarto aggregat ſigna diuerſorum modorum. quinto ponit ſigna dominij uel æqualitatis. ſexto ponit ſigna hemitritæi ſumpta ex parte componentium. ſecunda ibi [Et quandoque fiunt. § tertia ibi § Et in hac febre. § quarta ibi § Et quandoque accidit ſignificatio. § quinta ibi § Et non expectetur. § ſexta ibi § Et quandoq; compoſitio. § In prima parte ponit tria ſigna. Primum quod eſt magis proprium cæteris: quia ſumitur ex natura humorũ: licet ſint neceſſaria alia comparia ideſt pariter cum hoc ſignificantia: & eſt ut ſpatium huius febris ſit in uno duorum dierum ſcilicet in quo inuadunt ambo paroxyſmi longius ſpatio tertianę puræ, & magis quieta quo ad accidentia ſequentia impreſsionem materiæ ſcilicet ſitim, inſtantiam uigiliarum, inflãmationem, & ſimilia. Deinde ſit in alia die ſcilicet in qua eſt ſolum paroxyſmus phlegmatis leuioris paroxyſmi, & pauciorum accidentium quàm altera, & uerificatur hoc primum ſignum. Dixit autem licet ſint neceſſaria alia comparia: quia poſſent eſſe duæ tertianæ nothæ: quarum una eſſet longior, & uehementiorum accidentium quàm altera: & uerificatur hoc primum ſignum.

Et quandoque iteratur in ea horripilatio ſecundum plurimum aliquoties propter illud quod accidit de pugna duarum materierum: aut introitu unius earum ſuper alteram. Et fortaſſe accidit hæc iteratio tribus uicibus aut quatuor: & iam calefiunt membra aliqua horripilatione fixa adhuc.

Secundum ſignum quòd horripilatio quæ eſt diſpoſitio in qua homo ſentit diuerſitatem in frigore cum punctione in cute, & in lacertis iteratur multoties in hemitriteo ſcilicet ĩ die in quo ambo ueniunt paroxyſmi ſecũdum ſemitam communitatis: aut introitus: ideo dicit propter illud quod accidit de pugna duarum materierum: aut introitu unius earum ſuper alteram. Et fortaſſe accidit hæc iteratio tribus uicibus: aut quatuor: & iam calefiunt membra aliqua horripilatione exiſtente adhuc fixa in aliquibus membris propter diuerſitatem materierum, quarum una iam calefacta calefacit aliqua membra, altera uero nuper mota infrigidat aliqua. Pro huius partis declaratione nota quòd hæc uarietas ex horripilatione ad calorem iterata toties: & ſimiliter diuerſitas in calefactione quorundam membrorum, & eorum horripilatione ſequitur pugnam phlegmatis, & choleræ, qui humores ſunt aliquo modo contrarij: & proprie quando ſunt quaſi æque potentes. nã cholera pungit membra: & infrigidat faciendo calorem retrahi: & ſimiliter phlegma ſuffocando calorem ſi putret intra, infrigidat, ſi putret extra, cum primo uenit ad membra ſenſibilia infrigidat: deinde poſtea cholera calefacta calefacit membra. poſtea phlegma motum infrigidat dictis modis: ſed non multum infrigidat propter contraoperantiam choleræ: nec cholera facit rigorem purum propter contraoperantiã phlegmatis: ſit ergo diſpoſitio media ſcilicet horripilatio quæ multoties iteratur ex cauſis dictis. propterea hæc iteratio non fit quando humores ambo putrent intra uenas: nec quando cholera putret intra, & phlegma extra: quia ſic non fieret horripilatio ſed frigus: ſed fit phlegma quando putret intra, & cholera extra: aut quando ambo putrent extra.

Et ex hac quidem quæ eſt hemitritæus, corpus non mundificatur integre.

Tertium ſignum, quòd ex hemitritæa corpus non mundificatur integre. nam ſi ambæ ſunt continuæ, aut una eſt continua res eſt clara. ſi uero ambæ interpolatæ: adhuc propter phlegmaticam remanent quædam reliquiæ caloris a quibus corpus non integre mundatur.

Et quandoque fiunt principium eius, & augmentum ipſius uehementis commotionis: & proprie quando fuerit communicatio: aut fuerit introitus in huius hora: tunc enim fiunt horripilationi reditiones: & eſt ſtatus longinquus: & cum exiſtimatur quòd corpus iam calefactum eſt: & febris habet ſtatum inuenis horripilationem redeuntem: & iſta accidentia ſunt propter pugnam humorum. Et ſtatus quidem huius ægritudinis in horis particularibus, & uniuerſalibus eſt ante ſtatum phlegmaticæ, & uelociter ſtatu eius, & tardior ſtatu cholericæ: quoniam caliditas non expanditur niſi cum labore, & proprie in primis: et fit fortis eius acuitas apud ſtatum: & ſimiliter fit declinatio longa propter illud quod accidit de ſtationibus quas efficit reluctatio unius duarum materierum cum alia: & parum quidem tepeſcit cum ſudore.

In hac parte ponit ſigna hemitritæi diuerſificari ſecundum tempora. & primo ſecundum principium, & augmentum. ſecundo penes ſtatum. tertio penes declinationem. partes patent. Dicit ergo quòd quandoque fiunt principium, & augmentum ſcilicet particulare uehementis commotionis, & alterationis: & proprie quando fuerit communicatio: aut introitus huius paroxyſmi in alterum in huiuſmodi hora: tunc enim horripilatio redit pluries: ſicut dictum eſt in parte præcedenti: & eſt ſtatus ſcilicet particularis longinquus, & cum æſtimatur quòd corpus iam calefactum eſt, & eſt feb. in ſtatu ſcilicet particulari inuenis horripilationem redeuntem: & ita accidentia ſunt propter pugnam humoris: ut dictum eſt in parte præcedenti. Si enim finita paroxyſmatione unius humoris alter humor coalterna inuaſione moueatur, non fit pugna: & ſtatus quidem huius ægritudinis in horis particularibus & uniuerſalibus eſt ante ſtatum phlegmaticæ: & uelocior ſtatu eius: quia cholera uelocitat ſtatum phlegmatis, & tardior ſtatu cholericæ: quoniam caliditas non expanditur niſi cum labore phlegmate tardante: & proprie in primis quando materia eſt cruda. Vnde Gal. ſecundo de differentijs febrium. Cholerici uelocitatem detinet humor phlegmatis: phlegmatici uero tarditatem & pigritiã cholericus colligit: & fit eius acuitas apud ſtatum ambobus humoribus iam notabiliter calefactis: & ſimiliter fit declinatio longa ſcilicet uniuerſalis, & particularis propter id quod accidit de ſtationibus: quia licet inceperit declinare: nõ tamen declinat uniformiter: quas ſcilicet ſtationes efficit reluctatio ideſt pugna unius duarum materierum cum alia. cholera enim uelocitat declinationem, phlegma retardat. & propter hanc reluctationem accidunt ſtationes: & parum quidem tepeſcit ideſt declinat cum ſudore phlegmate prohibente. Et eſt credendum quòd ſecundum plurimum minus accidit ſudor in hemitritæo quàm in cholerica: & magis quàm in phlegmatica propter cauſas ab Auic. ſæpe dictas.

Et in hac febre dies tertius de diebus eius eſt ſimilis primo, & quartus ſecundo.

In hac tertia parte ponit tertium genus ſignorum ſumptorum ex parte dierum dicens: quòd in hemitritæo tertius dies eſt ſimilis primo, & quartus ſecundo: & ſic in toto proceſſu dies impares ſimilantur inter ſe: & pares ſimiliter ſimilantur inter ſe: ſed impares diſſimilantur paribus. cauſa nota eſt.

Et quandoque cadit ſignificatio ſuper hemitræum ex modis diuerſis, nam quandoque accidit ex conſuetudinibus: & quandoque accidit ex accidentibus.

In hac quarta parte ponit quatuor modos ſignorum. ſecundo proſequitur. ſecunda ibi [Et caſus. § In prima parte dicit quòd ſuper hemitritæis cadit ſignificatio ex modis diuerſis. nã quandoque ſignificamus ſuper hemitritæis ex cõſuetudinibus: quandoq; ex accidentibus. quid ſit utrumq; ſtatim patebit.

Et caſus conſuetudinum eſt, ſicut non in corpore hominis multiplicetur cholera et putredo eius: deinde utatur delitijs, & dimittat exercitia, & utatur cibis de ſpeciebus regiminis gentrantibus phlegma: aut multiplicetur in corpore hominis phlegma: et putredo eius: deinde exercitetur plurimum et utatur eo quod generat cholerã de ſpeciebus regiminis: ſi fecerit neceſſarium ætas illud in eo: ita ut fiat adoleſcens poſt pue-

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 294 sur 301

ritiam,et dominium humiditatis:aut fiat ſenex poſt iuuentutem,et acuitatem complexionis.

Hic ponit ſigna ſumpta ex conſuetudinibus.ſecundo ex accidentibus . ſecũda ibi§Et accidentibus uero.§In prima parte dicit quòd caſus conſuetudinum eſt ſicut ſi in aliquo multiplicetur cholera & putredo eius,quod forte erit merito complexionis,aut regiminis:deinde utatur delitiis ſicut ſomno multo multitudine ciborum,& dimittat exercitia , & utatur regiminibus generantibus phlegma:ſicut accidit clericis impinguantibus per adeptionem pinguium beneficiorum cum fuerint pauperes,& multum uilgilaſſent , & laboraſſent ut conſequerentur finem optatum:qui propter choleram priori tempore multiplicatam : & propter phlegma multiplicatum poſtquam facti ſunt pingues incurrunt iuſto dei iudicio hemitritæum ex quo frequenter moriuntur . Similiter accidit econtra ſi in aliquo multiplicetur phlegma merito regiminis , aut complexionis , deinde in eo multiplicetur cholera per exercitium , & uigilias, & regimen ipſorum multiplicans incurrit hemitritæum ambobus humoribus ſimul peccantibus . Similiter accidit merito ætatis,ut ſi quis fiat iuuenis poſt pueritiam in iuuentute incurrit hemitritæum propter phlegma reſeruatum ex pueritia,& choleram multiplicatam in iuuentute . Similiter accidit:ſi aliquis fiat ſenex poſt iuuentutem,& acuitatem complexionis in ſenectute incurrit hemitritæũ ex ſimilibus cauſis. hæc autem dicuntur cõſuetudines:quia conſuetum eſt hos humores ſecundum exigentiam regiminis,& ętatis multiplicari: ex quibus ſimul multiplicatis eſt aptus ſequi hemitritæus.

Ex accidentibus vero ſicut eſt pulſus,& vrina,& proceſſio eius quod procedit ex vomitu,& egeſtione,& diſpoſitione digeſtionis,& ſigna eius:& diſpoſitio ſitis:et diſpoſitio tactus & diſpoſitio horripilationis,& rigoris,& diſpoſitiones horarum,& paroxyſmorum.

Hic ponit ſigna hemitritæi ſumpta ex accidentibus . & primo enumerat ea . ſecundo declarat . ſecũda ibi§ Pulſus autẽ.§ Dicit in prima parte quòd accidentia quibus cognoſcitur hemitritæus ſunt pulſus ,urina exiens cum uomitu,& egeſtione: diſpoſitione egeſtionis, & ſigna quibus ipſa ſignificatur : ſicut tactus,horripilatio,rigor.Item diſpoſitiones horarum , & paroxyſmorum.

Pulſus autem ſit in ea minoris magnitudinis , & velocitatis,& frequentiæ quàm illæ qui eſt in tertiana,& contrariæ earum ſunt minores,quàm illæ quæ ſunt in phlegmatica .

Hic declarat ſigna ſumpta ex pulſu dicens , quòd pulſus in hemitritæo eſt minor , tardior , & rarior quàm in tertiana: & econtra maior,uelocior,& frequentior quàm in phlegmatica. Cuius cauſa eſt:quia in hemitritæo eſt minor neceſsitas euentandi quàm in tertiana,& maior quàm in phlegmatica . Sed contra pulſus phlegmaticæ eſt frequentior pulſu tertianæ : ſicut dictum eſt in capitulo de phlegmatica . ergo etiam eſt frequentior pulſu hemitritæi. Soluantur ſicut ſolutum fuit ſuperius in capitulo de phlegmatica.

Vrina vero eſt tardæ digeſtionis.

Intelligo reſpectu urinæ tertianæ,& non eſt tantæ tinctura quanta eſt in tertiana.

Et vomitus eſt permixtus ex cholera , & phlegmate : & egeſtio eſt permixta ex cholera,& phlegmate.

Et uomitus eſt permixtus ex cholera,& phlematæ, & ſimiliter egeſtio:nam talis eſt materia quæ dominatur. Hinc accipe quòd uomitus in quo phlegma eſt permixtum cholerę eſt aliquando peior quàm uomitus choleræ purioris ; quia uomitus permixtus ex cholera,& phlegmate cadit in ſignis tertianę purę,quę feb.eſt ſalubrior quam hemitritęa.

De diſpoſitione autem caleſactionis,& frigoris,& ſitis,& horripilationis , & horarum , & paroxyſmorum iam locuti ſumus quod oportuit .

Hic ſuccincte loquens de cæteris ſignis comprehenſis : ſub hoc quarto genere ſignorum:dicit quòd de diſpoſitione caleſactionis,& frigoris quæ accidunt in paroxyſmis hemitritæi iam locutus eſt quod oportuit. Et iam ſimiliter de ſiti cum ſuperius dixit:quòd eſt paucorum accidentium:& ſimiliter de horripilatione cum dixit quòd multoties iteratur : ſimiliter de diſpoſitione horarum ſcilicet uniuerſalium , & paroxyſmorum cum comparauit in hoc capitulo eam phlegmaticæ,& choleri cæ:dicens quòd ſtatus huius ægritudinis in horis particularibus,& uniuerſalibus eſt ante ſtatum phlegmaticæ , & tardior ſtatu cholericæ.

Et non expectatur ſtatio ſuper dominãtem duorum humorum niſi per vincentem ex ſignificationibus . nam ſi dominatur phlegma ſunt paroxyſmi longiores,& horripilatio minor,& coarctatio,& proprie in pulſu fortior: & extremitates ſunt velociores ad ſuſcipiendum frigus in principijs ægritudinis,& tardioris mundificationis a ſuo frigore : & ſitis eſt minor:& vomitus choleræ minor,& vrina vehementioris albedinis,& cruditatis,& ſudor minor,& ætas: pueritia aut ſenectus,& complexio corporis ſignificat eam: & ſimiliter conſuetudo,& quæ currunt cũ ea. Et ſi dominatur cholera ſunt paroxyſmi breuiores,et extremitates velociores ad caleſactionem,et ſitis,et vomitus cholerę plus,et ſudor magis exuberãs et fortaſſe declinat ad horripilationem quæ eſt ſicut rigor : et fit vrina vehementius tincta:et ætas iuuentus : et complexio corporis quandoq; ſignificat eam:et ſimiliter conſuetudo , et quæ currunt cum ea. Et quando æquantur duo humores frequentantur ſignificationes,et eſt horripilatio pura completa, non rigor,et non perueniens ad rigorem.

Hic ponit ſigna dominii humoris,aut æqualitatis, & primo ponit ſigna quando phlegma dominatur.ſecundo quando cholera dominatur.tertio quando æquantur. In prima parte dicit quòd non expectetur ſtatio ideſt firma indicatio humoris peccantis ſiue dominantis niſi per uincentem ex ſignificationibus ideſt niſi quando ſigna unius humoris uincunt ſigna alterius. Nam ſi dominatur phlegma ſunt paroxyſmi longiores,& horripilatio eſt minor:quare accedit plus ad frigiditatem,& coarctatio in pulſu fortior,& extremitates ad ſuſpiciendum frigus in principiis particularibus ægritudinis:& quòd tardius mundificantur a frigore,& ſitis minor,& uomitus cholerę minor, urina magis alba & cruda:& ſudor minor, & ætas pueritiæ & & ſenectutis : quia in his magis multiplicatur phlegma quàm in iuuentute, & complexio corporis ſcilicet phlegmatica ſignificat eam:& ſimiliter conſuetudo patiendi phlegmaticam, & conſuetudo in cibis multiplicantibus phlegma: & quæ currunt cum ea ſcilicet ars,& ſexus. Et quando dominatur cholera ſunt ſigna his contraria , quæ patent ex dictis : & quando æquantur duo humores frequentantur ſignificationes ſcilicet utriuſque,& eſt horripilatio pura ideſt uera:& completa ideſt fortis,non rigor,& non perueniens ad rigorem:quia ſignificatur dominium cholerę:& tu ſupple nec perueniens ad infrigidationem : quia ſignificaret dominium phlegmatis:ſed eſt media:& ſic eſt multa mediorum ſignorum apparitio.

Et quando compoſitio eſt manifeſtior in periodica,et continua quamplures hominum appropriant nomine hemitritæi puri:et eſt continua ipſa phlegmatica,eſt rigor debilior, quoniam materia extrinſecã eſt cholerica:et non eſt contrarium ei ex parte phlegmatis extrinſeci cum ea,in eo quòd neceſſarium eſt de rigore:ſed eſt debilior.et fortaſſe iteratur in ea frigus , et horripilatio ita vt faciat errare in ſtatu ſicut ſcis.et multiplicatur in ea caliditas viſcerum,et ventris cum frigore extremitatum : et fit pulſus vehementioris paruitatis , et raritatis . Si autem continua eſt ipſa cholerica non fit rigor, neque magna horripilatio:et fit pulſus maior et velocior , et anguſtia vehementior : et ſi componuntur duæ continuæ non erit rigor omnino:et accidit tertianæ continuæ vt alleuietur ante alleuiationem phlegmaticæ : licet non redeat ante eius redditionem.

Hic

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 295 sur 301

Hic ponit signa hemitritæi.& primo ueri cõpositi ex phlegmatica continua,& cholerica interpolata.secundo hemitritæi compositi ex cholerica continua,& phlegmatica interpolata. tertio quando ambæ sunt continuæ. In prima parte dicit quòd quando hemitriteus componitur ex phlegmatica continua,& cholerica interpolata quæ plures appellant hemitritæum purum idest uerum est rigor: quoniam materia cholerica est exterius quæ est apta facere rigorem,& non habet phlegma extrinsecum impediens rigorem faciendo frigus: sed illæ rigor est debilior propter phlegma fuisse mixtum cum cholera,quãdo erat sub forma causæ antecedentis, quòd fregit acuitatem eius. Et fortasse multiplicatur in ea frigus & horripilatio propter fugam caloris interius & punctionem factam a cholera: ita ut faciat errare in statu ut scis scilicet ex dictis in primo genere signorum:quia quandoque corpus calefit, & apparet principium recessisse: & postea redeunte frigore & horripilatione constat ipsum non recessisse.& multiplicatur in ea caliditas scilicet uiscerum cum frigiditatę extremitatum: caliditate fugata interius propter nocumentum maxime a phlegmate interius putrente tantum.& fit pulsus uehementer parvus propter phlegma intrinsecum suffocans calorem:fit etiam uehementer rarus in comparatione ad hemitritæũ in quo ambæ materię putrent intra uenas: & etiam in comparatione ad illum in quo cholera putret intra & phlegma extra. Si autem continua est ipsa cholerica non fit rigor,neque magna horripilatio: quia materia acuta non peruenit ad membra sensibilia: sed supple fit frigus propter phlegma petens membra extrinseca; & fit pulsus maior,& uelocior propter maiorem necessitatem,supple,& frequẽtior & angustia uehementior propter magnam caliditatem spiritualium. Et si componantur duæ continuæ non fit rigor omnino: quia nulla materia petit mẽbra extriseca sensibilia.& accidit tertianæ continuæ ut alleuietur scilicet ex illa exacerbatione ante alleuiationem phlegmaticæ: licet non redeat ante eius redditionem:quia citius redit phlegmatica cum redeat omni die; & cholerica de tertio in tertium. Considerandum quòd omittit signa hemitritæi compositi ex phlegmatica & cholerica interpolatis: quia sunt ex dictis intellecta:& proprię ibi cum dixit. Et quando æquantur;& etiam cum dixit de reditu horripilationis.in hac enim est apta horripilatio frequenter iterari maxime cum ambæ cõponuntur secundum semitam introitus.

De cura hemitritæi. Cap. XIX.

Necessarium est in hemitritæo, ut uehementem habeas solicitudinem in euacuando materiam secundum species euacuationis ex solutione uentris, et uomitu, et prouocatione,et sudatione plus quàm uehementia,quæ est per extinctiua.

Post theoricam hemitritæi ponit curam eius. secundo quia feb.compositæ & proprie hemitritæus est recidiualis: ponit canones in cura reciduæ.secunda ibi.in principio sequentis capituli[Recidiuatio.] Primum capitulum in tres partes diuiditur. In prima ponit generalem in cura hemitritæi. In secunda prosequitur & declarat illum canonem,tertio ponit medicinas conuenientes in cura eius.secunda ibi [Et cum soluti uis.]tertia ibi [Medicinæ uero.] In prima parte dicit esse necessarium in hemitritæo ut multum sis solicitus in euacuando secundum species euacuationis in hoc casu opportunas scilicet solutione uentris,uomitu,prouocatione urinę,& sudoris, & multo magis quàm in extinguendo caliditatem febrilem. Huius autem canonis causa est,quia hemitritæus est multum repletionalis,sed non est multum inflammatiuus.

Sed hic cadit dubium discussione dignum:cum hemitritæus sit multum repletionalis, & repletioni maxime opponatur phlebotomia: quare Auic.hic præcipit phlebotomiam. Amplius si phlebotomia præcipitur in tertiana,& phlegmatica:ut patet in capitulis præcedentibus: quare non præcipitur in hemitritæo,ex utrisque composito. Dicendum quòd phlebotomia secundum plurimum competit in hemitritæo, & multo magis quàm in tertiana,& phlegmatica cũ sit magis repletionalis. Præterea. Sicut detur statim timetur in eo permutatio ad apostema intrinsecum a quo maxime præseruat phlebotomia. Auicen.tamen omittit loqui de phlebotomia breuitati indulgens: & quia satis datur intelligi eius cõuenientia per ea quæ dicta sunt in cap.generali curationis feb. putridarum: necnon per dicta in cura tertianæ,& phlegmaticæ.

Et cum solutiuis oportet ut conueniat digestio,nisi sint ex genere quæ leniunt naturam,& soluunt, & non inquietant, sicut aqua lubleb cum geleniabin,si fuerit illud quod superat phlegma: & sicut tereniabin,& siracost,& infusio tamarindi,& syrupus de uiolis,si dominans fuerit cholera, & sicut quod componitur ex istis si fuerint duo humores quasi pares: & post apparitionem digestionis, si euacuatio fiat humoribus, cum fortibus pertransit.

In præsenti parte prosequitur canonẽ iam dictum in euacuatione: & primo per solutiua.secundo per uomitiua.tertio per prouocatiua urinę & sudoris.secunda ibi [Et uomitus iterũ.] tertia ibi [Et prouocatio.] In prima parte dicit quòd oportet ut cum solutiuis conueniat digestio idest quòd oportet ut materia solutione euacuanda sit prædigesta, nisi illa solutiua sint ex genere eorum,quæ leniunt naturam sicut aqua hordei, & passularum,& parum casiæ.& nisi sint de genere eorũ quæ soluunt etiam electiue: sed non inquietant idest agitant materiam sicut aqua decoctionis lubleb. unc. iij.cum duabus unc. mellis roſ.dominante phlegmate,& sicut tereniabin. Et ut.ʒ. mannæ,syrupi uiolati ana.unc.i.aquæ infusionis tamarindorũ unc.ij.misce dominante cholera. Et sicut quod componitur ex istis si duo humores fuerint quasi pares.Recip. lubleb. unc. iij.mannæ.unc.i.mellis roſ.syrupi uiolati ana.unc. s. moderni tamen communiter darent.drach.iiij. floris casiæ cum aqua decoctionis prunorum,& passularum.

Sed pro notitia dictorum sciendum quòd aliqua solutiua, sunt solum lenitiua sicut passulæ & ficus,& earum decoctio iura pinguia. Aliqua uero cum hoc quòd sunt lenitiua sunt etiã solutiua electiue sicut casia,& manna: & hæc si dentur in pauca quantitate solum leniunt,& non eligunt: & in multa uero eligunt,& leniunt: & hęc ambo possunt exhiberi non pręmissis digestiuis:sed de speciebus solutiuorum,& quot modis fiat solutiuo dictum est opportune in capitulo generali curatiõis feb.putridarum.secundo dicit quòd post apparitionem digestionis si euacuatio fiat cum fortibus sicut turbit,scamonea, & similibus non pertransit quin magis iuuat minorando, quàm noceat agitando.oportet enim sicut dictum est in capitulo de phlegmatica: in his morbis repletionalibus paulatim digerere,& paulatim euacuare. Sed quando esset completa digestio non diceret pertransit: sed diceret quòd est regimen conueniens: quia illa euacuatio iuuaret absque nocumento notabili:sed apparente digestione & non completa aliqualiter nocet agitando: maius tamen est iuuamentum nocumento. ideo dixit pertransit.

Et uomitus oportet ut sit iterum secundum humorem dominantem, aut ex aqua raphani cum syrupo acetoso calido, aut syrupo acetoso cum aqua calida.

In hac parte ponit uomitiua dicens quòd uomitus fiat secũdum humorem dominantẽ: ut est succi raphani.unc.iij.phlegmate dominãte:& cum syrupi acetosi.unc.ij.aut.iij.cum aqua tepida cholera dominante: & potest esse syrupus acetosus zuccarinus,aut mellinus secundum exigentiam completionis humoris & temporis anni.

Et prouocatio oportet ut fiat cum eis in quibus est æqualitas: & cum festinatur in potando decoctiones ante digestionem,timetur sirsen.

Hic ponit canonem in euacuatione per urinam, & sudorẽ. Et primo ostendit qualia debent esse. secundo tempus, usus illorum,quando sunt fortia.secunda ibi [Et cum fortia festinatur.] In prima parte dicit quòd prouocatiua urinę & sudoris quibus utimur nondum completa digestione debent esse æqualia idest non fortia,sed mediocria.lenia uero debent esse illa quibus utimur in principio sicut dictũ fuit in capitulo generali. Et causam addens dicit quòd cum festinatur in potando decoctiones scilicet fortes ante digestionem scilicet completam timetur sirsen idest apostema cerebri. Notandum q medicinæ prouocatiuæ urinæ, & sudoris sunt calidæ subtilis

substantiæ:

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 296 sur 301

ſubſtantiæ:& quanto ſunt fortiores ſunt calidiores, & magis ſubtilis ſubſtantiæ:& triplices.quædam leues ut aqua hordei, & decoctio ſe. frigidorum : & hoc conceditur in principio nondum apparente digeſtione : quædam mediocres ſunt ſicut aqua decoctionis radicum apii,fœniculi, petroſelini, & hæc conceduntur apparente digeſtione.quædam fortes,& hæc cõceduntur completa digeſtione ſicut decoctio aſſari,rubeæ, milij ſolis,& ſimilium. Et hic dicit Gentilis quòd rudes expoſitores intelligunt per decoctiones medicinas ſolutiuas. Et quòd ſic intelligentes dupliciter errant,primo quia iam de ſolutiuis dixit canones completos.ſecundo quia deficeret ſcientia Auicennæ in canone de tempore uſus prouocantium:quapropter dicit per decoctiones Auicen. intelligit decoctiones prouocatiuas urinæ,& ſudoris. Conuenientes enim medicinæ prouocatiuę urinæ & ſudoris dantur in forma decoctionis ut fluat in uenis: medicinæ autem ſolutiuæ quarum parum euacuat parum ex malo,& plurimum euacuat plurimum ex malo conuenientius dantur in ſubſtantia quàm in decoctione:ut ſupra dixi in capitulo de tertiana non pura. Cum ergo iſtæ medicinæ prouocatiuæ habentes fortitudinem aliquã dantur ante digeſtionem,timetur firſen ideſt apoſtema cerebri. agitant enim materias & faciũt eas fluere ad caput, uel ad pectus, uel ad alias partes corporis : ſed ſolum dixit de partibus ſuperioribus: quia iſta prouocatiua inflammant, & agitant materias quæ aſcendentes faciunt firſen. Ego autem credo hunc textum accommodari,& ampliari ad medicinas exoluentes, quæ exhibitæ ante digeſtionem inducunt apoſtema agitando materias,& faciendo eas fluere ad locum debiliorem ſicut frequenter uidi accidiſſe : & proprie in febribus repletionalibus : medicinæ itaque ſoluentes leniendo,& non eligendo,aut quæ licet eligant,non tamen inquietant,poſſunt dari in principio, ante digeſtionem,ſed eligentes non tamen exoluentes aut leniter exoluentes dantur apparente digeſtione:fortiter autem exoluentes non dantur niſi completa digeſtione. Memor eſto tamen ſemper quòd eſt melius infra ſubſiſtere quàm exquiſitiſsime euacuare: & ita dico de medicinis prouocãtibus.

Medicinæ uero iuuatiuæ in uia perueniente ad ſtatum, ad rectificandum materiam,& maturandum ipſam,& ſuccurrẽdum nocumentis eius. Ex ſingularibus eſt abſinthium, uerũ poſt ſeptimum,& apparitionem digeſtionis,ita ut ſit Romanum,quod ex ipſo bonum eſt : & cum tu feſtinas cum eo mouet humores,& non euacuat eos : cumque ſumitur facit accidere anguſtiam,& triſtitiam,& nauſeam : deinde reuertitur ſuper eos cum ſua caliditate,& exiccat eos, & cum ſua ſtypticitate facit eos pigros.

Hic ponit aliquas medicinas.& primo ponit medicinam unam ſimplicem ſcilicet abſinthium.ſecundo medicinam Gal. tertio quaſdam medicinas compoſitas.ſecunda ibi §Et Gale.§ tertia ibi§Compoſita uero§ In prima parte dicit quòd medicinę iuuatiuæ in uia perueniente ad ſtatum ideſt in augmento ad rectificandum materiam ſcilicet minorando materiam, & maturando ipſam ſcilicet æquando ſubſtantiam eius,& ſuccurrendo nocumentis eius quæ ſunt horripilatio,& membrorum debilitas. Ex ſimplicibus eſt abſinthium maxime Romanum bene conditionatum:& quanto uis ipſum magis ſolutiuum,& aperitiuum elige quod eſt magis amarum.ſecundo dicit quòd abſinthium debet adminiſtrari poſt ſeptimum, & apparitionẽ digeſtionis.non enim conceditur niſi apparente digeſtione, quæ communiter poſt ſeptimum conſueuit apparere : propterea inter alios dies maxime nominauit ſeptimum. Et cauſam reddẽs dicit quòd cum adminiſtras ipſum ante apparitionem digeſtionis,mouet humores,& non euacuat eos : & facit accidere anguſtiam propter nocumentum in ſpiritualibus : & triſtitiam propter nocumentum ſtomachi, & nauſeam, humoribus qui ſunt in ſtomacho commotis,& non eductis: deinde remanens cum humoribus exiccat eos ſua caliditate & ſtypticitate:& facit ipſos pigros & ineptos euacuationi.

Dubitatur utrum digeſtione apparente competat abſinthiũ in hem:tritæo:& arguitur quòd nõ,quia non euacuatur phlegma : cuius maxime neceſſaria eſt euacuatio. ſecundo apparente digeſtione aliqua eius pars non eſt digeſta.ergo illam mouebit,& non euacuabit : & ſimiliter illam exiccabit, & faciet pigram. In contrarium eſt Auic.& cæteri doctores.

Pro ſolutione ſciẽdum quòd abſinthium calidum eſt in primo,& ſiccum in ſecundo,ſed ſuccus eius & flos eius eſt calidior accedens ad ſecundum,& per ſubſtantiam ſuam calidam eſt aperitiuum oppilationum,& ſolutiuum choleræ & phlegmatis aquoſi : & per ſubſtantiam terream eſt membrorum cõfortatiuum,& partium laxarum ſua ſtypticitate congregatiuũ & confert feb. longi temporis,& feb. oppilationum : mirabilem eſt appetitum faciens. Secundo notandum quòd poſſumus uti ſucco eius,& aqua decoctionis,& diſtillationis eius. Item ſua ſubſtantia puluerizata,& trochiſcata : aliquando damus ipſum uiride ſolum cum alijs rebus permixtum ſicut paſſulis: & alijs ſecundum diuerſas neceſsitates.

His præmiſsis ſit hæc prima concluſio. Abſinthium nõ conuenit in principio ante apparitionem digeſtionis, quia multa nocumenta facit,agitando materiam,& non educendo. Item quia remanens cum materia exiccat, & facit ipſam ineptam euacuationi,ſicut dictum fuit in textu. Item quia ſtyptica nõ conueniunt ante digeſtionem: ſicut de intentione Auicen.declaratũ fuit in capitulo generali curationis febriũ putridarũ.

Secunda concluſio.apparente digeſtione ſuccus eius conuenit,& aqua decoctionis & diſtillationis eius, euacuat namque choleram, & aquoſum phlegma proprie ſuccus, & aqua decoctionis & diſtillationis eius : & cum hoc aperit, prouocat,& membra confortat, & non facit ſua ſtypticitate materiam ineptam euacuationi, cum iam ſemidigeſta ſit. Tertia concluſio. completa digeſtione multo magis conuenit tam in decoctionibus,quàm in ſua ſubſtantia exhibitum:cum materia ſit paratiſsima euacuationi,& membra indigeant confortatione. Sed ſupereſt reſpondere ad rationes adductas in contrarium huius determinationis. Ad primum dicitur quòd,quamuis non euacuet phlegma uiſcoſum,tamen iuuat multum euacuando choleram,& phlegma aquoſum : Ad ſecundum negetur conſequentia,nam euacuat partem paratam euacuationi, & cum illa extra corpus educetur : unde non poterit exiccare reſiduum materiæ : nec poterit ipſam facere pigram ſua ſtypticitate:& ſi forte faceret aliquid nocumenti, erit multo maius iuuamenti.

Et Gal.quidem,& qui ante eum fuerunt,curauit eos cum aqua hordei in qua eſt uirtus piperis.

In parte præſenti ponit medicinam Gal.ſecundo ponit redargutionem Alexandri contra Ga.tertio ponit errorem Alexandri : & redarguit ipſum. ſecunda ibi §Et dixit quidam.§ tertia ibi§Ipſæ quidem.§ In prima parte dicit.quòd Gale. & qui fuerunt ante ipſum ſcilicet Hipp.& alij curauit ſcilicet in therapeutica ad Glauconem patientes hemitritæum cũ aqua hor.in qua eſt uirtus piperis ut ℞.hor.mundi.unc.i.piperis.℈. s.aquæ.unc.xx.bulliant ad apertionem hordei.

Et dixit quidam primorum medicorum quòd Gal.trãſgreſſus eſt in alienatione,& ſtetit : ubi oportet ut miretur de eo : & non ſciuit quòd piper inflammat feb.& aqua hor. pigram efficit materiam.

Ponit Auicenn. dicta Alexandri uituperantis Gale. dixit namque iſte quòd Gale. alienat & ſtetit, ſicut illi qui erant,& loquuntur : & neſciunt quid dicant,unde mirandum eſt de eo: & loquens interrogatiue dicit.non ſcimus quòd piper inflammat febr. & aqua hordei infrigidando pigram materiam, ſupple phlegmaticam?

Et iſte quidem contradictor errauit errore, qui non appropriauit in hac intentione : immo canon datus in adiutorio naturæ,quando præparatur ad reſiſtendum huiuſmodi materijs eſt cum medicinis compoſitis ex infrigidantibus,et calefacientibus,ut diſcernat natura inter duas uirtutes,quare occupatur infrigidatiuum cum febr.& partibus cordis:& calefactiuum cum materia : & quis eſt,qui curet hemitritæum abſq; hoc?

Hic remouet opinionem Alexandri. primo oſtẽdens quòd eius error eſt generalis, & confutat quoddam eius motiuum uituperando eum.ſecundo in ſpeciali remouet quendam errorem eius redarguens eum ex dictis ſuis tertio ad laudem Gal. miratur de quodam dicto huius contradictionis. ſecunda ibi

[Et

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 297 sur 301

§Et iſte quidem.§tertia ibi.§Amplius mirabile.§In prima parte dicit quòd error non eſt ſolum in cura hemitritæi; immo ſupple in cura cuiuſcumque morbi in quo exiguntur intentiones contrariæ: in illis enim miſcemus medicinas contrarias confidentes quòd natura diſcernat. ideo ſubdit immo canon datus eſt in adiutorio naturæ quando præparatur ad reſiſtendũ huiuſmodi ſcilicet contrariis materiis,ut cum medicinis compoſitis ex infrigidantibus & calefacientibus: ut diſcernat natura inter duas contrarias uirtutes qualiter occupatur infrigidatiuum cum feb.& partibus cordis, ſupple &§cum materia cholerica: & calefactiuum cum materia phlegmatica: & interrogatiue loquens dicit: & quis eſt qui curet hemitritæum abſque hoc?

Et ſi natura non eſt fortis ad diſcurrendum: tunc non prodeſt curatio quocunque modo fiat:et errauit in aliys modis: in allatione quorum non eſt neceſſe nos incedere via prolongantium.

Hic remouet dubium:poſſet enim cõtradictor dicere, quòd natura non eſt potens ad diſcernendum inter hæc contraria. Reſpondet quòd ſi natura non eſt fortis ad diſcernendum: tũc non prodeſt curatio quocunque modo fiat,ſiue fiat cum medicinis mixtis ex contrariis ſecundum opinionem Gal. ſiue fiat ſecundum modum Alexãdri,qui ſtatim ponetur. Nam ut ſæpe dictum eſt cum deficit uirtus,non ualet curatio. Vltimo dicit quòd ille contradictor errat aliis modis.qnos non eſt neceſſarium nobis afferre in medium,ne ſermo prolongetur.

Et iſte quidẽ contradictior dixit, quòd oportet vt adminiſtrentur ſubtiliantia,quibus nõ eſt fortis calefactio,ſicut apiũ et anethum: et non ſciuit quòd poſsibile eſt vt piper infrigidetur minoratione ſui: ad hoc vt frangatur eius calefactio, et non abbreuietur eius ſubtiliatio a ſubtiliatione apij plurimi: et ſit aqua hor.adiuuans ipſum in faciendo peruenire virtutẽ eius,et deſtruendo ſuperfluitatẽ eius:et faciendo cadere materias ad ipſum, vt alleuietur penetratio virtutis eius in eis.

In parte præſenti ponit opinionem Alexandri in cura hemitritæi.Secũdo ex dictis ſuis probat opinionem G.eſſe bonam. ſecunda ibi.[Et non ſciuit.]In prima parte dicit quòd iſte contradictor in cura hemitritæi dixit debere adminiſtrari ſubtiliantia,in quibus non eſt fortis calefactio:ſicut apium, & anethum faciendo ex eis decoctionem. ſecundo ex his uerificat opinionem.G.interrogatiue.d.Non ſciuit iſte contradictor, quod poſsibile eſt ut piper infrigidetur minoratione ſui:ad hoc ut frangatur eius calefactio.& non abbreuiatur eius ſubtiliatio a ſubtiliatione apii plurimi:ideſt quòd piper poteſt in tãta quantitate minorari,quod parũ calefaciet:& tamen ita ſubtiliet,ſicut apium in quantitate multa.

Et ex his patet quòd medicina calida quarti gradus, ſicut piper per minorationem ſui poteſt calefacere præciſe in ſecundo gradu:quia tunc non adminiſtratur in debita doſi, ſecundũ quòd eſt ab auctoribus graduatum:& fit aqua hordei adiuuans ipſum piper & faciendo peruenire uirtutem eius ad partes diſtantes: & in deſtruendo ſuperfluitatem, ſcilicet caliditatis eius,& tertio in faciendo currere materias ad ipſum, ut alleuietur penetratio uirtutis eius in eis in humectãdo materias, & in faciendo eas fluxibiles:ut facile patiantur a pipere: & penetret eius uirtus ad eas:ubi forte uſus eſt hypallage in faciendo currere materias ad ipſum.i. ipſum currere ad materias.

Et ex his patet reſponſio ad rationes Alexan. negat enim Auicen.quòd piper inflammat feb.ſed natura dirigit piper ad materiam phlegmaticam,& negat quòd aqua hordei facit materiam pigram,quia natura dirigit illam ad partes cordis ad infrigidandum ipſum. Et ſi aqua hordei agit in materiam ipſam præparat:ut facile patiatur a pipere:& facit alia duo iuuamenta quæ dixit.

Amplius mirabile fuit, quòd ipſe poſuit Gal. de illis qui ignorant,quòd piper inflammat febrem,et nominat ipſum de illis qui obliuiſcuntur ab hoc,ubi iudicat de hoc.

Hic Auicenna laudat Gale.in practica huius ſcientiæ ſummis laudibus.d.quod mirabile fuit quod iſte poſuerit Galen. in numero illorum qui ignorant quod piper inflammat feb. quaſi dicat quòd bene piper eſt calidum in quarto: & mirabile eſt quod ipſe nominet ipſum inter illos qui obliuiſcantur alicuius rei particularis,circa quam fert iudicium: ideo dixit ubi iudicet de hoc ideſt de aliqua re particulari quaſi dicat ipſe fuit doctiſsimus in practica,& in rebus particularibus ſicut ſibi bene imponit Auer.dicens quod multa nouit in ramis,pauca in radice.

Compoſita uero de medicinis quibus oportet in hac hora vti ſunt ſicut trochiſci de abſinthio,et trochiſci de roſis. Trochiſci leues boni ad hemitritæum. Recip. roſarum, radicum liquiritiæ amborum ana. drach.iiij.tereniabin.drac.iij. ſpicæ, ſucci abſinthij,ſpodij omnium ana. pondus. drach.ij. fiant ex eis trochiſci.Trochiſci alij ad inflammationem. Recip. roſarũ drach.vi.ſeminis acetoſæ.gummi omnium ana.drach.iiij. amyli pondus. drach.iij. berberis,ſpodij;ſemi.portulacæ omnium ana.pondus.drach.ij.dragaganthi,croci,ſpice,reubarbari omnium ana. drac.i. camphoræ pondus tertiæ.drach.i.fiant trochiſci.Trochiſci alij boni habentibus hanc febrem:et proprie quando conqueruntur cum hoc de ſolutione ventris, et tuſsi. Recip.ſpicæ aromaticæ,xyloaloes,croci,berberis,et ſucci eius omnium ana.drach.iij.reubarbari.drach.iiij ſpodij, roſarum cum capitibus ſuis,laccæ,gummi torrefacti,karabæ, omnium ana.drach.v.ſeminis acetoſæ torrefacti.drach. vi. cretæ Romanæ drach.vij.fiant trochiſci. Deſcriptio alia bona. recip. Roſarum rubearum drach.vi.berberis,gummi,ſeminis acetoſæ omnium ana.drach.iiij.ſpicæ,eupatorij,ſpodij, amyli, ſeminis portulacæ:granorum cucumeris omnium ana. drach.ij.ſeminis endiuiæ,ſeminis cuſcutæ omnium ana.drach.i.s. ſucci liquiritiæ.drach.i.laccæ, reubarbari amborum ana. drach. s. aggregentur illa,et fiant trochiſci.Pilulæ bonæ ad hanc ægritudinem,et omnes chronicas,et febres lædentes viſcera:et proprie quando materia phlegmatica eſt magis uincens. Recip. aloes,maſticis,myrabolanorum citrinorum, reubarbari, ſucci eupatorij.ſucci abſinthij,roſarum rubearum omnium ana. partes æquales,croci partem mediam fiant pilulæ cum aqua endiuiæ.Et ſit doſis.drac.ij.cum ſyrupo acetoſo. Deſcriptio bona conueniens prope,uel poſt digeſtionem.Recip.aloes, maſticis, ſucci abſinthij,roſ.omniũ æqualiter,croci.drac.s. infor mentur pilulæ cum aqua endiuiæ:et ſit doſis.drach.ij. cum ſyrupo acetoſo.

Hic Auicen.primo nominat quaſdam medicinas compoſitas.ſecundo deſcribit quaſdam:& nulla iſtarum cõuenit a principio: ſed poſtquam apparuit digeſtio illarum:quas deſcribit primæ quatuor ſunt trochiſci digerentes,& confortantes: ſecũdæ duæ ſunt pilulæ ſolutiuæ & cũ hoc confortatiuæ: & ſimplicia has componentia ſecundum plurimum ſunt nota ad inflammatum,ideſt in qua cholera dominatur.reu.ideſt.rheubarbarum in tertia deſcriptione quam dicit conferre in hac febre quando coniungitur cum tuſsi & ſolutione uentris multa ponuntur conferentia ſolutioni uentris:ſed ad tuſsim ſolum ponitur crocus,& gummi.Creta Romana eſt ſicut noſtra: ſed loco illius melius eſt uti bolo arme.aut terra ſigillata.

A prima recepta pilularum poſſet argui aloem ſoluere magis phlegma, quàm choleram. In ultima deſcriptione dicit prope digeſtionem, ſcilicet completam, ideo tex. qui eſt in margine eſt melior. Sed hic nota ſecundum Gentilem quòd omnes hi trochiſci, & pilulæ conuenientiores ſunt perfecta digeſtione,& factis aliquibus euacuationibus, quam in aliquo alio tempore: licet in augmento poſtquam digeſtio apparuit poſsint cõpetere: & cauſa nota eſt ex præcedẽtibus.

Cura hemitritæi decem exigit intentiones. Prima ordinat regimen ſex rerum.ſecũda lenit uentrem.tertia phlebotomat.quarta digerit.quinta euacuat materiam phlegmaticam: & hæ duæ debent iterari ſecundum exigentiam.ſexta eſt prouocatio uomitus: maxime natura tentante.ſeptima prouocatio urinę. octaua prouocatio ſudoris. nona membrorum confortatio.

fortatio.decima accidentium correctio. Regimen ſex rerum debet ad humidum & frigidum declinare maxime dominante cholera: & debet in principio diæta attenuari ſaltem per tres dies, quia eſt morbus repletionalis: poſtea ingroſſari,& quanto magis accedit ad ſtatum debet magis attenuari. Vnde in principio uniuerſali ſubtrahendum eſt uinum regulariter: cui non obſtet conſuetudo.cibi ſui debent eſſe mixti cum calidis, & frigidis ſicut medicinæ digeſtiuæ: aut debent eſſe circa temperiem potius leuiter ad frigidum, & humidum declinantes: & debent eſſe boni, & copioſi nutrimenti: poſt primos tres dies cum ægritudo ſit chronica reliquum regimen poteſt eſſe notum ex regimine tertianæ non purę.

Pro ſecunda intentione Auicenna uariat lenitiua, ſecundū quod magis phlegma,aut cholera dominatur intendens forte ad aliqualem materiæ propriæ minorationem abſque agitatione: & caſsia cum decoctione fructuū eſt propria: in proceſſu teneatur uenter lenis cum clyſteribus. Tertia intentio phlebotomia, quæ ſecundum plurimum eſt neceſſaria ſecundum q̄ dictum fuit,cum ſit morbus repletionalis: & fiat communiter ex baſilica, aut cōmuni,aut ex ſaphenis: ſi in cauſa eſſet retentio menſtruorum, aut hæmorrhoidarum. Pro quarta intentione ſint digeſtiua mixta: quædam contra choleram: quædā contra phlegma non fermentata: debent eſſe in principio inciſiua,& abſterſiua,& parū aperitiua,poſtea magis aperitiua.

Pro quinta intentione etiam ſolutiua ſint mixta euacuantia cholerā,& phlegma non fermentata: aut eligatur unum ſimplex euacuans utrumq; humorem: & ſæpe iteranda eſt digeſtio,& euacuatio: ſicut in phlegmatica, & tertiana nota: & non eſt properandum ad ſolutiua fortia. Prouocetur autem uomitus iuxta ſextam intentionem maxime natura inuitante in principio cum leuioribus, in proceſſu cū fortioribus, quæ accommodentur utrique humori ſecundum exigentiam. Septima intentio,ſcilicet prouocatio urinæ perficitur cum decoctione radicum apij,fœniculi, & ſeminum communium, & ſi opus ſit fortioribus addantur in decoctione radices aſparagi: & ponantur magis calida aut minus ſecundum exigentiam humoris dominantis. Prouocatio autem ſudoris iuxta octauam intentionem perficitur cum aqua hordei,cui parum uini ſubtilis addi poteſt:& ſumatur calidum infirmo bene pannis cooperto. Membrorum autem confortatio iuxta nonam intentionem perficitur cum trochiſcis in textu deſcriptis. Item cum aromatico roſ. diarodon abbatis ſecundum dominium humoris dominantis.

Corrigantur autem accidentia iuxta decimam intentionē ſecundum ipſorum exigentiam: ſed inter cætera ſuccuratur cā ſui appetitus maxime cum ægritudo eſt longa.

R De recidiuatione. Cap. XX.

Eciduatio eſt deterior radice.

Primo ponit iudicium.ſecundo dat cautelam in curatione. ſecunda ibi[Et conſilium.] In prima parte dicit quòd recidiua eſt deterior radice ſua:cuius cauſa eſt: quia inuenit uirtutem debilem.

Et conſilium quidem eſt,ut in ea non fiat ineeptio ad curandum,donec manifeſtus ſit modus ægritudinis· nam ſecundum plurimum eſt ſæna.

Hic dicit, quòd conſilium eſt, quòd medicus non incipiat curare ipſam niſi primo ſit manifeſtus modus ægritudinis, id eſt niſi primo ſit nota cauſa recidiuæ:& quæ ægritudo,& quanta ſit in comparatione ad uirtutem.nam ſm plurimum eſt ſęua & proprie cum eſt a cauſa intrinſeca cum ueriſimiliter cauſa illa intrinſeca ſit fortis,& inueniat uirtutem debilem. Et nota quòd licet hoc conſilium ſit generale non ſolum in recidiua ſed in quacunque febre: immo in quacunque ægritudine iuxta Auicenn.in capitulo generali curationis feb. cum inquit. Et ſcias quòd non eſt tibi poſsibile ut cures feb.niſi poſtquam cognoueris eam:attamen proprie ſeruandum eſt in recidiua, in qua ex præcedēti ægritudine uirtus eſt facta debilis: & quia aliquando in principio licet recidiua appareat leuis, eſt tamē praua occulta paruitate. Si igitur multiplicas remedia & proprie notanda,ſicut medicinam ſolutiuam,detegitur malitia,& moritur infirmus,& tu eris infamatus abſque tui culpa:procede igitur cum lenibus,ſicut cum clyſteribus,ſi opus eſt euacuatione:& attenua diætam donec manifeſta ſit tibi ægritudo, & cauſa eius.nam quæ pendet a cauſa extrinſeca eſt leuis:quæ uero a cauſa intrinſeca eſt fortis ſecundum plurimum.

Hic omitto ſolutionem quæſtionis an recidiua,& ſua radix ſit una ægritudo: quia de hac dixi quantum eſt opportunum in quæſtione de maioritate morbi: & eius ſolutio magis pertinet parti theoricæ. Cura recidiuæ eſt eadem ſecundū plurimum cum cura ſuæ radicis:uerum oportet nos eſſe magis ſollicitos de uirtute cum ſit debilior: & laborare ut recidiuæ cauſa amoueatur.

Et in hoc finitur expoſitio ſen.primæ quarti canonis Auicen. edita per dominum magiſtrum Ioannem Herculanum Veronenſem doctorem famoſiſsimum.

Herculeo Arnulphus genitus ſacra ſaxa Ioanni
Hæc ſtatuit merita pro pietate patri.
Ille vir Hippocratem medicans & Appollina vicit,
Atque fuit noſtro tempore verus apis.
Doctrinæ præclara ſuæ monumenta reliquit:
Multaq; per doctos ſcripta Ioannis eunt.
Codicibus febres,peſtes,cunctoſq; nocentes,
Corporibus morbos ſcripſit in orbe tribus.
Pulchra ſalutifero Verona exultat alumno.
Huius enim medicam mundus adorat opem.
Sub duce quem Borſo clarum Ferraria vidit.
Fataq; corpus habent: cætera cuncta Deus.

FINIS.

Joannis Herculani in Avicennae quarti canonis fen in qua de febribus agitur, ... - page 299 sur 301

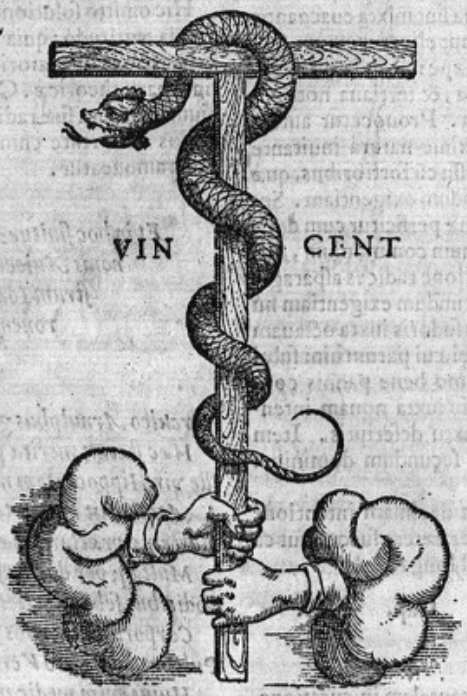
VIN CENT